

*La segona conjugació verbal llatina: estudi etimològic i comparatiu sobre l'origen
protoindoeuropeu de la formació dels seus temes verbals*

Mariona Vernet Pons

Director de Tesi: Ignasi Xavier Adiego
Lajara, professor titular del Departament
de Filologia Llatina de la Universitat de
Barcelona

Programa de Doctorat: Gresol de la
Mediterrània antiga

Bienni: 2001-2003

Departament de Filologia Llatina

Universitat de Barcelona

Prefaci

Aquesta tesi doctoral s'emmarca dins del programa de doctorat *Gresol de la Mediterrània antiga* ofert pel Departament de Filologia Llatina de la Universitat de Barcelona durant el bienni 2001-2003 i ha estat dirigida pel Dr. Ignasi Xavier Adiego Lajara, professor titular de lingüística indoeuropea del Departament de Filologia Llatina de la Universitat de Barcelona.

El treball que mostro a continuació no hauria estat possible sense el suport ni l'ajuda del professor Dr. Ignasi Xavier Adiego, que vaig tenir de professor d'indoeuropeu durant els meus anys d'estudiant i al qual dec el meu entusiasme per la lingüística històrica. Li agraeixo sincerament que m'hagi guiat a través d'aquests anys d'estudi i de recerca. Els seus consells han estat de gran ajuda. M'agradaria expressar també la meva més profunda gratitud al professor Dr. Michael Meier-Brügger, catedràtic de lingüística indoeuropea de la Freie Universität de Berlín, per haver-me acollit al seu departament durant dues estades d'investigació (octubre 2004-agost 2005 i octubre 2006-abril 2007). Aquesta tesi doctoral no s'hauria pogut dur a terme sense aquests viatges a Berlín, gràcies als quals vaig poder adquirir tota la bibliografia especialitzada i vaig tenir l'oportunitat d'assistir a classes i adquirir el nivell acadèmic necessari per realitzar un treball d'aquestes característiques. Agraeixo també els consells de professors i companys de filologia clàssica i filologia semítica de la Universitat de Barcelona amb els quals he mantingut el contacte durant aquests anys.

M'agradaria donar les gràcies al Jordi Fortuny, als meus pares, a l'Eulàlia, a la Núria i a l'Albert Vernet pel suport, paciència i comprensió que han demostrat durant aquests anys. Voldria expressar el meu més sincer agraïment també a l'Amor Ayala, l'Óscar Bernaus, al Tomoki Kitazumi, a la Dorothea Köhler, al Sergi Grau, a la Bibiana Morante i a la Roser Omar.

Finalment, vull remarcar que aquesta tesi doctoral no s'hauria pogut dur a terme sense les beques d'investigació concedides per la Generalitat de Catalunya i el *Deutscher Akademischer Austauschdienst*, als quals estaré sempre profundament agraïda.

Barcelona, 7 d'octubre del 2008

Índex

I. Introducció.....	1
II. Des del paradigma verbal pie. fins al paradigma verbal llatí.....	3
2.1 El sistema verbal pie.....	3
2.1.1 Aspecte i <i>Aktionsart</i>	3
2.1.2 Mode, veu i temps.....	4
2.1.3 Desinències personals.....	6
2.1.4. Els temes verbals primaris pie.: temes aspectuals atemàtics.....	10
2.1.4.1 Temes de present.....	11
2.1.4.2 Temes d'aorist.....	15
2.1.4.3 Temes de perfet.....	16
2.1.5 Els temes verbals primaris pie.: temes aspectuals temàtics.....	17
2.1.5.1 Temes de present.....	18
2.1.5.2 Temes d'aorist.....	21
2.1.6 Els temes verbals primaris pie.: temes d' <i>Aktionsart</i>	21
2.1.6.1 Problemàtica sobre la reconstrucció dels temes essius i fientius en pie.	24
2.1.7 Origen i desenvolupament del sistema verbal pie.: la teoria de Rix (1986).....	35
2.2 El sistema verbal llatí analitzat des del punt de vista del sistema verbal pie.	38
2.2.1 Formes arcaiques conservades en llatí.....	43
2.2.2 El tema de present.....	48
2.2.2.1 La primera conjugació.....	50
2.2.2.2 La segona conjugació.....	53
2.2.2.3 La tercera conjugació (tipus A).....	53
2.2.2.4 La tercera (tipus B) i quarta conjugació.....	57
2.2.3 El tema de perfet.....	61
2.2.3.1 El perfet en <i>-u-/-v-</i>	62
2.2.3.2 El perfet reduplicat.....	66
2.2.3.3 El perfet amb vocal llarga.....	68
2.2.3.4 El perfet simple.....	70
2.2.3.5 El perfet sigmàtic.....	73

5.3.1.1.4 Verbs essius provinents d'un tema de present pie. amb sufix <i>*t</i> , <i>*d</i> o <i>*d^h</i>	598
5.3.1.2 Verbs essius pie. d'origen denominatiu.....	599
5.3.1.2.1 Verbs essius pie. provinents d'un adjectiu pie.	600
5.3.1.2.2 Verbs essius pie. provinents d'un substantiu pie.	601
5.3.2 Verbs essius d'origen llatí.....	601
5.3.2.1 Verbs essius secundaris provinents d'un adjectiu llatí...	601
5.3.2.2 Verbs essius secundaris provinents d'un substantiu llatí.....	602
5.3.2.3 Verbs essius secundaris d'origen deverbal.....	603
5.3.2.4 Verbs essius secundaris d'altres orígens.....	603
5.4 Verbs provinents d'altres temes pie.	604
5.5 Doblets.....	604
5.5.1 Segona conjugació i primera conjugació.....	604
5.5.2 Segona conjugació i tercera conjugació.....	605
5.5.3 Segona conjugació i quarta conjugació.....	608
5.6 Verbs d'etimologia desconeguda.....	608
 VI. Abreviatures i símbols.....	 611
 VII. Bibliografia.....	 615

I. INTRODUCCIÓ

L'objectiu principal d'aquesta tesi doctoral és presentar un estudi morfològic i etimològic sobre l'origen protoindoeuropeu dels verbs de la segona conjugació llatina. Una aportació d'aquestes característiques, que englobés els diferents tipus de formacions que confluïren en aquesta conjugació verbal i que analitzés la totalitat de les seves formes era un *desideratum* dins de la lingüística indoeuropea.

L'any 1969 Mignot publicà un estudi sobre els verbs denominatius llatins d'època històrica. Aquest treball, molt ben documentat, emperò, no reconeixia certs verbs denominatius que, dos anys més tard, Watkins (1971) analitzava a partir d'un origen denominatiu pie. i no pas llatí. Des d'un punt de vista del llatí, aquest grup de verbs essius denominatius pie. tampoc ha estat definit d'una manera sistemàtica ni clara pels investigadors.

El 1981 Hocquard publicà una tesi doctoral sobre els verbs estatus llatins de la segona conjugació. Malgrat tot, els objectius, la perspectiva i els resultats obtinguts en aquell estudi són molt diferents als que ens havíem plantejat i als quals hem arribat. A més a més, en molts aspectes, la tesi de Hocquard es troba desfasada, sobretot perquè la lingüística indoeuropea ha avançat molt en els darrers últims vint anys pel que fa a la morfologia verbal. Actualment, i gràcies a les aportacions d'indoeuropeistes com Schindler, en el sistema nominal pie., i Rix en el sistema verbal pie., la lingüística indoeuropea ha canviat la manera d'enfocar i analitzar morfològicament cada forma reconstruïda, i és molt més formalista i analítica. Directament a aquest avenç, podríem dir que l'estudi etimològic i particular de cada mot, també se n'ha vist ressentit.

Les gramàtiques tradicionals fan una classificació morfològica de la segona conjugació llatina, que si bé és correcta, no és exhaustiva, tampoc mostra una classificació detallada basada en l'antiguitat de determinades formes, ja que no parteix d'una anàlisi formal ni detallat de cada verb, ni té en compte determinats verbs que s'escapen de l'anàlisi convencional.

Tots aquests motius foren decisius a l'hora de decidir-nos pel tema d'aquesta tesi doctoral, que s'emmarca dins d'aquesta corrent més actual d'anàlisi morfològica de la lingüística indoeuropea.

Aquest treball s'estructura a l'entorn de tres parts principals. La primera (capítols I-III), de caire més general, proporciona una visió global del funcionament del sistema verbal pie., del sistema verbal llatí i mostra també una classificació general dels

grups de la segona conjugació llatina. Aquesta primera part té per objectiu familiaritzar el lector amb la temàtica i la terminologia que emprarem.

La segona part (capítol IV) és el nucli d'aquesta tesi doctoral, que consisteix en un estudi etimològic i formal de cadascun dels verbs de la segona conjugació llatina. En aquest apartat proposarem una etimologia i una anàlisi formal de cada verb, en discutirem les possibles problemàtiques, i donarem la nostra opinió. La utilitat d'aquest capítol és doble. D'una banda pot servir de diccionari etimològic dels verbs de la segona conjugació llatina, i de l'altra, prepara el terreny de cara a les conclusions.

El darrer capítol (V) és el destinat a les conclusions, que es basen a partir dels resultats obtinguts en l'estudi etimològic. Presentarem una classificació precisa i diacrònica dels diferents tipus de formacions verbals que conformen la segona conjugació llatina i, de l'altra, en comentarem les peculiaritats.

II. DES DEL PARADIGMA VERBAL PIE. FINS AL PARADIGMA VERBAL LLATÍ

El pie. no coneixia la preponderància i sistematització del tema de present tal i com la trobem en llatí i en oscoumbre. Per comprendre quins foren els processos i els canvis morfològics que contribuïren a la formació i l'establiment del sistema verbal del protoitàlic, i més concretament del llatí, és important de conèixer prèviament les característiques principals del sistema verbal pie. que exposem a continuació (ap. 2.1), a fi de poder explicar, des d'un punt de vista diacrònic, el sistema verbal llatí (ap. 2.2). Aquest apartat servirà també com a introducció pel capítol en què s'analitzen morfològicament i etimològica tots els verbs de la segona conjugació, i en el qual es fa referència constant als temes verbals pie.

2.1 EL SISTEMA VERBAL PIE.

2.1.1 Aspecte i Aktionsart

Al centre del sistema verbal pie., hi trobem l'arrel o morfema lèxic a partir del qual es formaven els tres temes aspectuals primaris: el tema de present, el tema d'aorist i el tema de perfet. En pie., els temes verbals primaris es formaven o bé directament a partir de l'arrel verbal (presents radicals, aoristos radicals), o bé mitjançant el conglomerat arrel verbal + sufix(os) primari(s).¹ L'aspecte imperfectiu (duratiu) i l'aspecte perfectiu (puntual) s'expressaven en pie. a través de tres temes: l'aspecte perfectiu, mitjançant el tema d'aorist; l'imperfectiu, gràcies al tema de present i de perfet. Aquest darrer assignava al subjecte de l'oració un estat que era ocasionat per una acció precedent, per ex. pie. perfet *uoǵd-e 'ha vist > sap' (gr. *οἶδε*, alem. *weiß*), de l'arrel **ueǵd-* 'percebre, veure' (llat. *videō* 'veure'). Aquesta antiga funció apareix conservada encara en els anomenats preteritopresents (*Präteritopräsentia*) (verbs que es flexionen com un pretèrit (← *perfet) i que tenen un significat de present) del llatí (*meminī* 'penso', *nōvī* 'sé', *ōdī* 'odio') i de l'alemany (*weiß*, *mag*, *kann*, *darf*, etc.).

---

¹ A partir d'ara, per manca de consens general, utilitzarem la terminologia emprada per Rix (1976: 190 i ss.), que és la que apareix al LIV (*Lexikon der indogermanischen Verben*), el diccionari d'arrels verbals pie. més exhaustiu. Segons Rix, els temes primaris es formaven a partir de l'arrel verbal o bé a partir del conglomerat arrel verbal + sufixos primaris (originàriament vinculats a l'*Aktionsart*). Els temes primaris estaven desproveïts dels sufixos temporals-modals que Rix anomena sufixos secundaris (sufix $\emptyset$ per l'indicatiu, al present i aorist, també per l'imperatiu i l'injuntiu; sufix *-e-* pel subjuntiu; sufix *-ieh₁-/ih₁-* per l'optatiu) i que, adjuntats a un tema primari, formaven un tema secundari temporal-modal.

El tema de present és el que presenta més variacions de tipus apofònic i accentual (20 tipus segons el LIV: 14-20), en comparació amb el tema d'aorist (3 tipus segons el LIV: 20-21; 4 segons Meiser 1998: 44) i el de perfet (1 tipus segons el LIV: 21). A part de l'aspecte (dimensió gramatical), l'*Aktionsart* (dimensió lèxica) tenia també un rol central en la formació dels temes primaris. Aquesta dimensió lèxica és una propietat del significat verbal i fa referència al procés de l'esdeveniment verbal i al seu agent o pacient. El pie. coneixia cinc temes primaris d'*Aktionsart*: el causatiu-iteratiu, el desideratiu, l'intensiu i possiblement el fientiu i l'essiu (veg. LIV: 22-25 i, més avall, ap. 2.1.6). En pie., i d'acord amb el que acabem d'explicar, es podien crear diferents temes aspectuals i d'*Aktionsart* a partir d'un tema bàsic no marcat. En el cas de l'arrel **men-* 'pensar' (significat bàsic puntual), per exemple, hi havia, en primer lloc, com a tema no marcat, un aorist radical (ai. *man-anta* Rigveda 10,67,2 'ells van imaginar'), a partir del qual es podien formar: *a*) diferents temes aspectuals com per exemple un perfet estatiu 'sóc el que ha tingut un pensament' (llat. *me-min-ī*, gr. *μέ-μou-α*, gòt. *man* 'penso, crec'), un present en *-iō* (ai. *mānyate*, airl. *-mainethar* 'pensa, creu', gr. *μαίνομαι* < **mḡ-iō-* 'rabiar', amb un fort desplaçament semàntic), i *b*) diferents temes d'*Aktionsart* com per exemple un causatiu 'fer que algú tingui un pensament' > 'recordar' (ai. *mānayati*, llat. *mon-eō*), etc. El llatí encara construí un present incoatiu: *com-min-īscor* 'imaginar, idear'.

Tot i que mai es realitzessin en una arrel totes les formacions temàtiques possibles, els temes de present eren més nombrosos que els temes d'aorist i el tema de perfet.² Rix (1986), servint-se de la reconstrucció interna, ha sabut veure en aquesta manca d'homogeneïtat les restes d'un antic estadi en què els temes primaris marcats per un sufix primari (el subjuntiu i l'optatiu inclosos) haurien estat en origen *Aktionsarten* (veg. ap. 2.1.7).

2.1.2 Mode, veu i temps

Els tres temes primaris suara esmentats servien de base per la formació dels temes temporals-modals (temes secundaris, veg. n. 1), destinats a l'expressió de les categories de temps i mode mitjançant els sufixos temporals-modals (sufixos secundaris). Els temes secundaris es divideixen en dos grups diferents d'acord amb

² Aquest antic estadi es veu reflectit encara pels perfets simultanis (*Simultanperfekta*) del llatí, als quals els corresponen simultàniament més d'un tema de present: *stetī* vs. pres. *stō* i *sistō*, *sēdī* vs. *sedeō* i (*con-*) *sidō*, *pendī* vs. *pendeō* i *pendō*, llatí arc. *tetini* (llat. *tenuī*) vs. *teneō* i *tendō* (veg. Meiser 1998: 180).

l'acabament del tema secundari simple: a) la conjugació atemàtica (sufix d'ind. -ø-) i b) la temàtica (el tema secundari acaba amb la vocal temàtica -e-). La vocal temàtica -e- mostra la vocal apofònica -o- quan es troba davant de desinències que comencen amb -m-, -nt-, -h₂- o -ih₁- (Rasmussen 1989: 136 i ss.; Meier-Brügger 2002: 161-62). En totes les llengües indoeuropees s'hi observa la tendència general de l'augment de la flexió temàtica, més recent, en detriment de l'atemàtica, més arcaica (sobre l'origen de la flexió temàtica, lligat a la neutralització de temes atemàtics de subjuntiu, veg. Rix 1986: 14-15 i més avall ap. 2.1.7).

Quatre categories configuraven el sistema modal pie.: l'indicatiu (mode afirmatiu, declaratiu), l'imperatiu, el subjuntiu (mode voluntatiu-prospectiu) i l'optatiu (mode cupitiu-potencial). Els modes subjuntiu i optatiu tenien dues funcions cadascun: el subjuntiu expressava com a voluntatiu, la voluntat del parlant d'aconseguir la realització d'una circumstància i, com a prospectiu, l'esperança que el parlant tenia de veure realitzat quelcom; l'optatiu expressava com a cupitiu el desig del parlant (i no pas del subjecte, com en el desideratiu) de veure realitzada una circumstància i, com a potencial, la validesa limitada d'una suposició (Rix 1986: 10; per veure una història de la investigació, veg. Tichy 2006: 1 i ss.).

Els modes indicatiu i imperatiu tenien el mateix tema secundari (tema no marcat amb absència de sufix secundari), el mode subjuntiu i optatiu, en canvi, feien servir sufixos secundaris per marcar la modalitat (-e- i -i_heh₁- respectivament); en ambdós casos, el sufix se situava entre el tema verbal i la desinència personal o terminació. En el subjuntiu, el resultat era o bé una vocal curta e/o (en el cas de la conjugació atemàtica, cf. ai. *ás-a-ti* < *as* 'ésser'), o bé una vocal allargada ē/ō, resultat de la unió del sufix de subjuntiu i de la vocal temàtica (conjugació temàtica, cf. ai. *ajātha*, gr. *ἄγ-η-τῆ*). En llatí i en grec, el subjuntiu atemàtic s'ha conservat en molts pocs exemples com a futur, veg. llat. *erit* < *ESED CIL 1* < **h₁es-e-t/ti*, gr. *ἔδ-ο-μαι* 'menjaré', del verb *ἔδ-ω*. Pel que fa al subjuntiu temàtic, el llatí l'ha conservat en el futur: *agētis* < **h₂agê-* *-te(s)*. El llatí neutralitzà la semàntica del subjuntiu i l'optatiu en una sola forma (veg. Bertocci 2004 i més avall, ap. 2.2). El subjuntiu podia utilitzar indistintament tant les desinències primàries com les secundàries (fet curiós que no passà desapercebut a Rix 1986: 14, que veu en aquest fenomen una prova a favor de l'antiga vinculació del subjuntiu a la dimensió *Aktionsart*); l'optatiu, en canvi, emprava únicament les secundàries (veg. ap. 2.1.3 i 2.1.7).

El pie. no coneixia la veu passiva i diferenciava únicament entre la veu activa i la veu mitja.³ Aquesta distinció encara es conserva en grec, la veu mitja del qual, entre d'altres funcions com la reflexiva, acabà assumint també el rol de la veu passiva (l'aorist passiu i el futur passiu del tipus ἤχθη, ἀχθήσομαι, del verb ἄγω 'guiar', són innovacions del grec). En llatí, l'oposició de la veu activa vs. la passiva acabà per substituir l'antiga distinció, tot i que la veu mitja de tipus no passiu s'hagi conservat en els verbs deponents.

En el mode indicatiu pie., els tres temes aspectuals distingien tres tipus de temps: *a)* l'injuntiu, que expressava una acció fora de context temporal (com en el cas de les narracions mítiques) i que es flexionava amb les terminacions simples, altrament anomenades secundàries; *b)* el parontiu, que indicava el present actual i que es caracteritzava per les terminacions primàries i *c)* el pretèrit, marcat per les terminacions secundàries i per l'augment o el prefix d'origen adverbial **h₁e-* 'adés, llavors' (veg. Meier-Brügger 2002: 183). En llatí, el pretèrit del tema de present representa funcionalment (no pas morfològica) l'imperfet pie., el pretèrit del tema d'aorist pie. el trobem, per exemple, en l'aorist d'indicatiu grec. El pie. podia emprar l'injuntiu en lloc del pretèrit quan la referència temporal era prou clara en el context.

A cadascun dels tres temes li correspon un participi actiu; el tema de present i d'aorist tenen també un participi mig. Fora del sistema de temes aspectuals, directament derivats de l'arrel, se situen el participi de perfet passiu i diferents substantius verbals (infinitius).

2.1.3 Desinències personals

Les desinències personals s'afegien directament al tema secundari. El sistema verbal pie. tenia tres persones i tres nombres, singular, plural i dual (aquest darrer ha desaparegut en llatí). Les desinències personals expressaven en pie., la persona i el nombre i, juntament amb les diferències accentuals i apofòniques del tema verbal, la veu i el temps. Les desinències secundàries (DS) eren les no marcades i s'empraven per expressar l'absència de temps (injuntiu) i el passat. Les desinències marcades, en canvi, eren les desinències primàries (DP), que expressaven el present actual (present d'indicatiu, veg. més amunt, ap. 2.1.2). El present actual també es podia expressar amb

---

³ Fins i tot el participi de perfet era indiferent a la diàtesi, tal i com s'esdevé en alemany (cf. pass. *geschlagen* vs. act. *gegangen*) (cf. Meiser 1998: 38).

un tercer joc de desinències especials, les desinències de perfet. Les desinències primàries es distingeixen de les secundàries per l'afegiment d'-i o -s i són més recents que les secundàries. Pel que fa als modes, l'optatiu emprava les desinències secundàries, el subjuntiu, les desinències primàries o les secundàries (veg. ap. 2.1.2 i 2.1.7) i l'imperatiu tenia desinències especials.

Segons el que acabem d'explicar, s'haurien de distingir quatre classes de desinències: a) desinències actives del tema de present i d'aorist; b) desinències mitges del tema de present i d'aorist; c) desinències de perfet i d) desinències d'imperatiu. A continuació mostrem un esquema de les desinències suara esmentades, a excepció de les de l'imperatiu, que les comentarem a part. En els casos en què no sigui clara la reconstrucció de la desinència, hi apareixerà un interrogant. El dual no serà pres en consideració (veg. Meiser 1998: 40; Meier-Brügger 2002: 179-183):

Pers.	Desinències actives		Desinències mitges		Desinències de Perfet
	DS	DP	DS	DP	
Sg. 1	*-m	*-m-i (atem.) *-o-h ₂ (tem.)	a) b) *-h ₂ e	a) b) *-mai̯ *-h ₂ e-i̯	*-h ₂ e
	*-s	*-s-i	*-so *-th ₂ e-	*-so-i̯	*-th ₂ e
	*-t	*-t-i	*-to *-o	*-to-i̯ *-o-i̯	*-e
Pl. 1	*-me	*-mes/-mos	*-med ^h h ₂	*-mesd ^h h ₂	*-me
	*-te	*-tes?	*-d ^h ue	*-(s)d ^h ue	*-(h ₁)é?
	*-(é)nt	*-(é)nt-i	*-(e)nto	*-(e)nto-i̯	*-r(e)

Pel que fa a les desinències actives del sistema de present i d'aorist, a excepció de la terminació primària temàtica de la 1a sg., la resta de terminacions són idèntiques tant per les formes atemàtiques com per les temàtiques. L'única diferència consisteix en la manca o presència de la vocal temàtica davant de la terminació. En els temes d'indicatiu i en el cas del subjuntiu format a partir de temes atemàtics (formalment i genèticament idèntic als temes temàtics d'indicatiu, veg. més avall ap. 2.1.7), la vocal temàtica -e- canvia a -o- davant -m-, -nt- i a vegades -h₂; la vocal apofònica -o- s'emprava també davant del sufix d'optatiu -ih₁- (veg. més amunt ap. 2.1.2). En la 1a

sg. la desinència secundària temàtica és **o-m* (i, per tant, predictable, segons el que acabem de comentar, a partir de la desinència secundària atemàtica **-m*); la desinència primària, emperò, no és **-o-m-i*, com seria d'esperar, ans **-ō/*o-h₂*. Hom ha intentat veure en aquesta irregularitat restes d'una antiga conjugació relacionada amb la de la veu mitja i del perfet (Rix 1976: 250; Strunk 1986[1988]: 304 i ss.; Jasanoff 2003: 148 i ss.). En la 1a i 2a del pl., els testimonis de les llengües indoeuropees no són prou determinants per poder dir quina era la diferència formal exacta entre les desinències primàries i les secundàries en pie. (pel pie. en general, eg. Rix 1976: 239ss. i 206; Szemerényi 1989³: 247-252 i 266-268; Meiser 1998: 40; Meier-Brügger 2002: 179-183, amb abundant bibliografia; pel llatí, veg. Leumann 1977⁵: 512-518; Meiser 1998: 216-221).

Les desinències de la veu mitja del pie. són les que apareixen en l'apartat *a*) i es construïren en un estadi anterior al pie. a partir de les desinències de la veu activa (cf. les desinències secundàries de la 2 sg. *-s-o*, 3 sg. *-t-o* i 3 pl. *-nt-o*). Rix (1988: 101-119) atribueix un origen pronominal anafòric a l'*-o-* que apareix a les desinències de la veu mitja. En algunes llengües antigues indoeuropees (en itàlic, celta, hittita, tocari i frigi), les desinències medio-passives van marcades per la desinència *-r(i)*. Les desinències de l'apartat *b*), així com de les formes en *-r*, formes fossilitzades en la veu mitja, són restes d'una arcaica veu estativa (pel pie. en general, veg. Rix 1976: 246-249; Jasanof 1978; Szemerényi 1989³: 257-259; Meier-Brügger 2002: 180-181, amb bibliografia; pel llatí i itàlic, veg. Leumann 1977⁵: 515-518; Rix 1986 [1992]: 221-240; Meiser 1998: 218-219; Meiser 1987 [1992]: 291-305; Jasanoff 1997a: 146-161).

Les desinències del tema de perfet se situen fora del sistema de present-aorist. Distincions com ara les desinències secundàries vs. desinències primàries, desinències atemàtiques vs. desinències temàtiques i desinències actives vs. desinències mitges no es troben en el tema de perfet. Tot i que algunes llengües indoeuropees antigues mostrin una *-i* afegida a la desinència de perfet (per ex., aeslec. 1a p sg. *vědě* < **-a-i*; llatí 1sg. *uīd-ī* < **-ai*, 2 sg. *vīd-is-tī* < **-tai*, 3 sg. llatí arc. *uīd-ī-t* < **-ei-t*, 3 pl. llatí arc. *uīd-ē-re* < **-ri*; en hittita la *-i* de la 1 sg. **hi* sembla també ser secundària), aquesta *-i* s'ha de considerar com a una innovació recent que no afecta a la reconstrucció del pie. (veg. Meier-Brügger 2002: 181-182; Beekes 1995: 238-239; Meiser [1998: 40-41] emperò, reconstrueix a partir del llatí i de la 1a sg. de l'aeslec., un doble joc de desinències primàries i secundàries pel perfet.). Les desinències mitges del sistema de present-aorist

(de l'apartat *b*)) mostren, emperò, formes idèntiques amb les del perfet. Aquesta coincidència no és casual i es podria explicar mitjançant la hipòtesi següent (veg. Meier-Brügger 2002: 182): a part de la veu activa i mitja, el pie. hauria tingut una veu estativa. Els temes de perfet eren flexionats mitjançant les desinències de la diàtesi estativa encara productiva (*-*h₂e*, *-*th₂e*, etc.). La veu estativa emperò, a diferència de la veu activa i la veu mitja, anà quedant arraconada a la llarga i el paradigma de perfet començà a sentir-se com si fos un paradigma de la veu activa, tot i que les desinències de perfet, diferents de les de la veu activa, van conservar-se com a restes de l'antiga diàtesi desapareguda. Algunes formes estatives a més a més foren incorporades a la veu mitja i és per aquest motiu que dins del paradigma de la veu mitja també es poden constatar residus de les antigues desinències de la veu estativa (pel perfet i l'estatiu pie., veg. Rix 1976: 255-257; Jasanoff 1978; Cowgill 1979; Szemerényi 1989³: 259 i ss.; LIV: 15; Meier-Brügger 2002: 181-182; Jasanoff 2003. Pel perfet llatí, veg. Leumann 1977⁵: 606-611; Meiser 1998: 217 i ss. Pel perfet grec, veg. Meier-Brügger 1992 II: 54 -55. Pel vèdic i indoirani, veg. Hoffmann / Forssman 2004²: 179 i ss. i 236 i ss.; Gotō 1994 (1997): 165-192; Jasanoff 1997b: 119-139).

Pel que fa a les desinències d'imperatiu, originàriament només n'hi havia per la 2a del sg. i del pl. L'imperatiu distingia entre l'ordre immediata (equivalent a l'imperatiu I/imperatiu de present llatí) i aquella dirigida envers el futur (equivalent a l'imperatiu II/imperatiu de futur).

L'imperatiu I de la veu activa es formava a partir del tema verbal i presentava, o bé desinència zero (tant en la flexió atemàtica com en la temàtica),⁴ o bé la desinència *-*d^hi* i grau reduït del tema (només en la flexió atemàtica).⁵ Pel plural s'emprava la 2a del pl. de l'injuntiu (*-*te*).⁶ En la veu mitja, la 2a del sg. de l'injuntiu *-*so* servia també com a desinència d'imperatiu.⁷ L'imperatiu II estava format per l'afegiment de la partícula *-*tōd* (< abl. sg. del pronom demostratiu *-*to*-) darrere del tema verbal (veg. Meiser 1998: 41-42).⁸

El temps s'expressava mitjançant les desinències personals o terminacions: les terminacions primàries indicaven el present; les secundàries, la manca de temps o el

⁴ Cf. llat. *ī* 'ves' (< *h₁ei), *ēs* 'sigues' (< *h₁es); *age*, gr. *ἀγέ*, ai. *aja* (< *h₂eĝe).

⁵ Cf. ai. *edhi*, av. *zdī* (< **h₁(e)s-d^hi*); gr. *ἴσθι* 'sigues'; gr. *ἴθι*, umbr. *ef* 'ves' (< **h₁i-d^hi* o bé **h₁ei-d^hi*).

⁶ Cf. ai. *sta*, gr. *ἔσ-τε* (< *h₁s-te), llat. *este* (< *h₁es-te); ai. *īta*, gr. *ἴ-τε*, llat. *īte* (< *h₁i-te o bé *h₁ei-te).

⁷ Cf. llat. *agere* 'sigues conduït' (< *h₂eĝe-so).

⁸ Cf. llat. *agitō* (< *age-tōd), gr. *ἀγέ-τω*, ai. *aja-tād* (< *h₂aĝe-tōd). Les llengües indoeuropees poden haver desenvolupat a partir d'aquesta desinència un paradigma sencer: cfr. *agitōte*, *aguntō*.

pretèrit (a més a més, el pretèrit podia estar expressat també mitjançant l'augment [gr. $\acute{\epsilon}$ -, ai., avest. *a-*, arm. *e-*]).

Tal i com en la flexió nominal, en la conjugació verbal atemàtica s'hi establia la diferència entre formes fortes i formes dèbils. Les formes fortes tenien accent a l'arrel o al sufix i eren les següents: 1-3 sg. de l'indicatiu actiu, tot el paradigma de subjuntiu, així com l'imperatiu sense desinències; les formes dèbils estaven formades per les formes de dual i de plural, l'optatiu, així com tot el paradigma de la veu mitja, a excepció del subjuntiu mig. Les antigues diferències apofòniques i accentuals de la flexió atemàtica han desaparegut gairebé en llatí ja que la flexió atemàtica es veié substituïda per la flexió temàtica.

2.1.4. Els temes verbals primaris pie.: temes aspectuals atemàtics

A continuació presentem una classificació dels diferents temes primaris pie. En els primers dos apartats (2.1.4 i 2.1.5) oferirem la classificació dels temes des del punt de vista de la dimensió aspectual (present, aorist i perfet) i de la seva pertinença a temes atemàtics o temàtics. En tercer lloc (2.1.6) mostrarem aquells temes primaris que es classifiquen segons la dimensió *Aktionsart* i que, per bé que puguin ser atemàtics o temàtics, mantindrem al marge dels dos primers grups. En qualsevol cas, el nostre punt de partida és el que apareix en el LIV 2001², tot i que no presentarem els temes primaris pie. seguint l'ordre més o menys aleatori del LIV, ans els reagruparem d'acord amb el seu origen comú, bo i establint també una diferència entre la flexió atemàtica i la temàtica. A més a més aprofitarem per afegir alguns comentaris en els llocs que ens semblin convenients. El fet que hàgim decidit seguir l'obra de Rix és perquè considerem que és una obra de referència imprescindible que, per primera vegada, mostra una clara sistematització dels diferents temes verbals del pie. Això no significa, emperò, que estiguem totalment d'acord amb algunes anàlisis que ofereix aquesta obra, ni que determinades formacions no deixin de mostrar certes dificultats a l'hora de la reconstrucció. És el cas per exemple de les formacions verbals amb sufix *-eh₁* (tipus 7a, fientiu), que el LIV tracta dins de la dimensió d'*Aktionsart* i que, al nostre entendre, constitueix un cas excepcional dins de la dimensió *Aktionsart* perquè està format a partir d'aoristos radicals i no de temes de present, com en la resta dels casos (veg., més avall, ap. 2.1.7). A més a més, presenta problemes de reubicació perquè hi ha investigadors, com Meiser (1998: 44 § 35,6), que prefereixen analitzar-lo no com a tema d'*Aktionsart*,

ans dins de la dimensió aspectual, com a tema d'aorist radical amb sufix *-eh₁* (veg. ap. 2.1.6,d).

La majoria de temes que apareixen en la classificació del LIV que suara presentem són d'origen deverbal, tot i que hi hagi alguns casos de temes denominatius. Entre les formacions denominatives s'hi troben els denominatius factitius atemàtics acabats en **-eh₂-*, que el LIV no contempla (tot i que Rix 1986: 13 el consideri com a tema d'*Aktionsart*). El pie. podia formar un verb denominatiu com **néu-eh₂-ti* 'fa nou' a partir de l'adjectiu **néu-o-* 'nou' (hit. adj. *neya-*, 3 pl. *ne-wa-ah-ḥa-an-zi*, i.e. *neuaḥḥ-antⁱ*; llat. adj. *nouus*, inf. *nouā-re*). La base de derivació hauria estat el col·lectiu **néu-e-h₂-*. Aquests arcaics verbs denominatius formen una base important de verbs de la primera conjugació llatina (veg. Rix 1986: 13; Steinbauer 1989: 85-90; Melchert 1997b: 131-138; Meiser 1998: 44-45 i 186).

Terminologia: Pel que fa a la dimensió aspectual i a l'*Aktionsart*, veg. ap. 2.1.1; Quant a la distinció entre formes atemàtiques i temàtiques, veg. ap. 2.1.2. i 2.1.3.

2.1.4.1 Temes de present

Dins de la dimensió aspectual, la flexió atemàtica es pot dividir en tres grans grups: temes de present, temes d'aorist i temes de perfet. D'acord amb el LIV (14-25), dins del tema de present, trobem deu classes de formacions atemàtiques diferents que, segons el seu origen, reagruparem en cinc grans grups: *a*) present radical (dos tipus), *b*) present amb sufix *-u-*, *c*) present reduplicat (dos tipus), *d*) present amb infix nasal (3 tipus) i *e*) estatiu radical (2 tipus). Pel que fa als temes d'aorist, com a mínim, se'n poden reconstruir dos (aorist radical i aorist sigmàtic), tot i que alguns investigadors en reconstrueixen tres (Meiser 1998: 44). El perfet atemàtic té un sol tema (perfet reduplicat).

a) Presents radicals

En les formacions radicals atemàtiques (tant en el present radical com en l'aorist radical), el morfema bàsic o lexema funciona directament, sense la inserció de cap morfema derivatiu ni de cap modificació semàntica, com a tema verbal. La classificació com a present radical o aorist radical podia haver-se assignat gràcies al significat base

de l'arrel, ja fos duratiu (pres.) o puntual (ao.) (veg. Rix 1986: 15-16; Meiser 1998: 43; veg. més avall 2.1.7).⁹

Dins del grup de presents radicals, el LIV en reconstrueix dos subgrups: *a)* els presents radicals amfidinàmics (tipus *1a* del LIV) i *b)* els presents radicals acrodinàmics (tipus *1b* del LIV).

En el primer cas (corresponent a la segona classe de l'antic indi), l'accent recau a l'arrel, que presenta grau ple, en les formes fortes. En cas contrari, l'arrel apareixia en grau reduït i no accentuada (R(é)/R(z)-: $g^{uh}én-/g^{uh}n$, de l'arrel $*g^{uh}en-$ 'colpir'; 3 sg. $*g^{uh}én-ti$ vs. 3 pl. $*g^{uh}n-énti$).¹⁰ Segons el LIV, de 152 arrels documentades, 106 casos són segurs, 46, insegurs. El LIV interpreta les formes (majoritàriament) mitges d'aquests presents radicals separadament com a estatus radicals de grau reduït (tipus *1c*; veg. més avall ap. 2.1.4,e).

Pel que fa als presents radicals acrodinàmics, altrament anomenats *Nartenpräsentia*, l'arrel apareixia en grau allargat i accentuat en les formes fortes (a excepció del subj.) i en la resta de casos mostrava un grau ple accentuat (R(é̄)/R(é)-: $*dék-/dék-$, de l'arrel $*dek-$ 'prendre, percebre'; 3 sg. $*dék-ti$ vs. 3 pl. $*dék-ṅti$). En aquest cas, de 52 arrels documentades, 32 casos són segurs, 20, insegurs. És possible que els presents radicals acrodinàmics s'haguessin generat secundàriament a partir de certs casos i que s'haguessin estès àmpliament a *posteriori* (veg. LIV: 15, 1b). Com en el cas anterior, el LIV tracta les formes (majoritàriament) mitges d'aquests pres. radicals separadament com a estatus radicals de grau ple (tipus *1d*; Meier-Brügger 2002: 170; veg. ap. 2.1.4,e).

Bibl.: Narten 1995 (1968): 97-101; Kümmel 1998: 191-208.

b) Presents amb sufix -u-

Els presents amb sufix *-u-* (tipus *1e* del LIV) mostraven l'arrel en grau ple i accentuada en les formes fortes, a diferència de la resta de casos, en què apareixia en grau reduït i àtona (R(é)/R(z)-*u-*: $*térh_2/trh_2-u-$, de l'arrel $*terh_2-$ 'passar, travessar'). De 20 casos testimoniats, 12 són segurs, 8 insegurs.

---

⁹ En llatí, es conserven alguns pres. radicals com *sum*, *eō* i *edō* (veg. ap. 2.2.1). Els ao. radicals apareixen transformats sota temes de pft. en *-vī* (veg. ap. 2.2.2).

¹⁰ Les abreviatures que d'ara en endavant emprarem per esquematitzar els diferents tipus de formacions de temes, són les que apareixen al LIV (14-25).

c) Presents reduplicats

El tercer tipus de tema de present atemàtic el formen els presents atemàtics reduplicats. El LIV en reconstrueix dos temes: a) present atemàtic reduplicat en *-e* (tipus *Ig* del LIV) i b) present atemàtic reduplicat en *-i* (tipus *Ih* del LIV).¹¹

Pel que fa al primer grup (corresponent a la 3a classe de l'antic indi), l'arrel presenta grau ple *o* i cap accent en les formes fortes (a excepció del subjuntiu). En la resta de casos, grau reduït i no accentuat. La síl·laba reduplicada mostra una *e* accentuada en totes les formes (C_1i -R(o)/R(z)-: $*d^h\acute{e}-d^hoh_1/d^hh_1-$, de l'arrel $*d^heh_1-$ 'posar, estirar'; 3 sg. $*d^h\acute{e}-d^hoh_1-ti$ vs. 3 pl. $*d^h\acute{e}-d^hh_1-\eta ti$ = véd. *dádhāti*). De 53 arrels testimoniades, 24 casos són segurs, 30 insegurs. En gr., el verb *τίθημι* ha estat igualat secundàriament al tipus de present atemàtic reduplicat en *-i* (corresp. al tipus *Ih* del LIV). La desinència de la forma de 3 pl. *τιθέασι* (< $*-\eta ti$) mostra certament l'indici segons el qual el paradigma de *τίθημι* hauria tingut l'origen en el present atemàtic reduplicat en *-e* (veg. Giannakis 1997: 61 i ss.; Meier-Brügger 2002: 170).

El segon cas mostra l'arrel en grau ple i accentuat en les formes fortes, en la resta, grau reduït i no accentuat (l'accent recau a la desinència). La síl·laba reduplicada mostra la vocal *i* àtona (C_1i -R(é)/R(z)-: $*sti-stéh_2/sth_2-$, de l'arrel $*steh_2-$ 'entrar cap a dins, posar-se'; 3 sg. $*sti-stéh_2-ti$ vs. 3 pl. $*sti-sth_2-énti$ = gr. 3 sg. *ἵσθησι* vs. 3 pl. *ἵστασι*). De 57 casos testimoniats, 36 són segurs, 21 incerts.

Les formacions atemàtiques reduplicades (present reduplicat, perfet reduplicat) haurien pogut designar en origen la iteració de l'acció, constatació que encara es pot observar en casos com el llatí *serō* < $*sesō$ < $*se-sh_1-$ 'sembrar' (espargiment repetit de la llavor), en comparació amb l'aorist radical $*seh_1-m$ (veg. llat. *sē-uī*) 'vaig fer la sembra', que indicava la totalitat de l'acció com a fet únic. Aquest matís, emperò, s'anà perdent molt aviat i en molts casos ja no és possible reconèixer l'antiga funció (gr. *δίδωμι*, llat. *reddō* < $*re-di-dh_3-$, gr. *τίθημι*) (veg. Meiser 1998: 43-44).

d) Presents amb infix nasal

El quart gran grup de formacions atemàtiques de present, la formen els presents amb infix (o sufix) nasal. El LIV en reconstrueix tres subgrups: a) present amb infix nasal (tipus *Ik* del LIV), b) present amb sufix *-néu/-nu-* (tipus *Il* del LIV) i c) present amb sufix *-néH/-nH-* (tipus *Im* del LIV).

¹¹ Pel present temàtic reduplicat en *i-* veg. ap. 2.1.5,b.

Pel que fa al grup de presents amb infix nasal (corresponents a les classes 5, 6, 8 i 9 de l'antic indi), mostren l'arrel en tots els casos en grau reduït i àtona. L'infix, situat abans de l'última radical de l'arrel,¹² apareix en grau ple i accentuat a les formes fortes, en els altres casos, en grau reduït i àton (R(C₁C₂)-né/n-R(C₃)- o bé R(C₁)-né/n-R(C₂)-: *li-né/n-k^u, de l'arrel *leik^u- 'abandonar, allunyar-se de'; 3 sg. *li-né-k^u-ti vs. 3 pl. *li-n-k^u-énti = vèd. 3 sg. riṇák-ti = llatí 3a pl. lin-qu(-unt)). D'acord amb el LIV (17, 1k), de 248 casos testimoniats, 168 són segurs, 80 insegurs).¹³

El segon subgrup el formen els presents amb sufix -néu/-nu-. L'arrel apareix sempre en grau reduït i no accentuada. El sufix, en canvi, mostra el grau ple i l'accent en les formes fortes; en les altres, el grau reduït i àton (R(z)-né/-nu-: *h₃r-néu/nu-, de l'arrel *h₃er- 'asseure's en moviment'). De 52 arrels recopilades, 35 casos són segurs, 17 incerts. El LIV (17, 1l) considera aquesta formació com un tema derivat, ja en pie., del primer grup (presents amb infix nasal), en el qual, l'infix nasal de present d'una arrel triradical amb grau ple II i acabada en /u/ (com per ex. 3 sg. *k_l-né-u-ti < *k_leu- 'oïr' = vèd. śrṇóti), s'acabà interpretant com una arrel amb sufix -néu/nu-.

El tercer subgrup el formen els presents amb sufix -néH/-nH-. L'arrel apareix en tots els casos en grau reduït i sense accent. El sufix, en canvi, mostra grau ple i accentuat en les formes fortes i en la resta, grau reduït i àton (R(z)-néH/nH-: *tki -néH/nH-, de l'arrel *tkei- 'establir-se, habitar'). De dos casos testimoniats, un és segur, l'altre incert. Com en el cas anterior, aquest sufix tindria el seu origen en un antic infix -né/n- d'una arrel en grau ple II i acabada en laringal (LIV: 18, 1m) (pel llat. veg. Rix 1995: 401-406).

El present amb infix nasal és l'única formació pie. que mostra un infix com a morfema característic del tema (cfr. llatí *re-linquo-ō*, *-līquo-ī*, *-lictum*). Els presents amb infix nasal tenen diferents significats. En alguns casos apareix un significat causatiu-factitiu (ex. llat. *pandō* 'obrir' vs. *pateō* 'estar obert'), en d'altres, en canvi, s'hi observa

¹² Seguint el LIV (17), emprarem a partir d'ara el terme *radical* com a sinònim de consonant que pertany a l'arrel (de manera semblant a com es fa servir en semitística).

¹³ Alguns investigadors consideren que la norma histerodinàmica suara esmentada és vàlida només per les arrels de dues radicals o les arrels de tres o més radicals de grau ple II (per ex. *p_l-n-éh₁-/p_l-n-h₁, de *pleh₁ 'omplir-se') i proposen per les arrels de grau ple I (de tres o més radicals) una altra norma (amfidinàmica, del tipus *stér-n-h₃-/str-n-h₃-, de *sterh₃ 'extendre, difondre, propagar' o bé sense forma plena *li-n-k^u, de l'arrel *leik^u- 'abandonar, allunyar-se de'). El LIV, emperò, no accepta aquesta hipòtesi, en la qual no hi entrarem (veg., en qualsevol cas LIV: 17, 1k). D'acord amb el LIV (17) emprarem els termes grau ple I i grau ple II tal i com els entenia Benveniste, és a dir en els casos d'arrels disil·làbiques que presentaven la vocal de l'arrel davant de la penúltima radical (grau ple I) o bé davant de l'última radical (grau ple II).

un elevat grau de transitivitat. En llatí s'han conservat majoritàriament com a verbs tematitzats (ex. *pingō, tangō, pandō, sternō, tollō, pellō*, etc.). En molts casos s'hi constata la tendència del sufix nasal a aparèixer en les formes de no-present (tema de perfet, participi de perfet), com en els casos *finḡō, finxī, fictum, pungō, pupugī, pūnctum*, etc. (veg. Meiser 1998: 44 § 35,4; pel pie. en general, veg. Meiser 1993a: 280-313; Meier-Brügger 2002: 171, amb bibliografia).

e) *Estatius radicals*

El cinquè últim grup de temes atemàtics del tema de present la formen els estatus radicals. Segons el LIV (15, 1c), els presents radicals flexionats amb terminacions estatives són escassos i reflecteixen restes d'un tipus (tal vegada una arrel estativa?) estès en un estadi molt antic del pie. El pie. més recent i les llengües indoeuropees canviaren les antigues desinències estatives per les d'altres diàtesis (sobretot les de la veu mitja), de manera que només es pot identificar excepcionalment. El LIV divideix aquests presents estatus en dos subgrups: a) estatus radicals de grau reduït (corresp. al tipus 1c del LIV) i b) estatus radicals de grau ple (corresp. al tipus 1d del LIV). En la veu activa, ambdós temes equivalen formalment als presents radicals atemàtics amfidinàmics (en el cas dels estatus radicals de grau reduït) i als presents radicals atemàtics acrodinàmics (en el cas dels estatus radicals de grau ple) (veg. Meier-Brügger 2002: 170; veg. més amunt l'ap. 2.1.4.1,a).

En el primer cas, l'arrel apareix en totes les formes en grau reduït i sense accent. Les terminacions de l'estatiu en indicatiu/injuntiu (p. ex. *-é en la 3 sg.) sempre apareixen accentuades (R(z)-estat.: *tuk- estat.*, de l'arrel **tʷek-* 'ser visible'). De cinc casos testimoniats, 2 són segurs, 3 insegurs.

En el segon grup, l'estatiu radical apareix en grau ple i accentuat. Les terminacions de l'estatiu en l'indicatiu/injuntiu (p. ex. *-e en la 3 sg.) apareixen sempre àtones (R(é)-estatiu: **kēj-*estatiu, de l'arrel **kej-* 'estar estirat'). De 12 arrels testimoniades, 9 poden ser considerades com a segures, 3 incertes. Com a exemple d'estatiu radical, es podria citar la veu mitja 3 sg. **stéu-o(-i)* (la desinència -o és arcaica i normalment se substitueix per la desinència mitja -to-) 'era/és manifest', que s'ha conservat en vèd. *stáve* (< **stéu-o-i*) 'és celebrat' i en gr. *στέυτο* 'va mostrar-se'.

2.1.4.2 *Temes d'aorist*

Els temes d'aorist atemàtics es divideixen en dos grups: *a)* l'aorist radical (tipus *2a* del LIV), i *b)* l'aorist sigmàtic (corresp. al tipus *2b* del LIV).¹⁴ Alguns estudiosos reconstrueixen a més a més un tercer tema d'aorist, *c)* l'aorist atemàtic amb sufix *-eh₁-* (veg. Meiser 1998: 44; més avall, ap. 2.1.6,d).

a) Aorist radical

L'aorist radical mostra l'arrel en grau ple i accentuada en les formes fortes, a la resta de formes hi apareix el grau reduït i cap accent (l'accent recau aleshores en les desinències o en els sufixos secundaris) (R(é)/R(z): *g^uém-/g^um-, de l'arrel *g^uem- 'anar, venir'; 3 sg. *g^uém-t vs. 3 pl. g^um-ént). De 409 arrels testimoniades, 265 casos són segurs, 144 insegurs (veg. també Hardarson 1993).

b) Aorist sigmàtic

L'aorist sigmàtic o l'aorist amb sufix *-s-* mostra l'arrel en grau allargat i accentuada en les formes fortes (a excepció del subjuntiu), en la resta de casos apareix el grau ple i accentuat (R(é̃)/R(é)-s-: *d^héig^h/d^héig^h-s-, de l'arrel *d^heig^h- 'untar, pintar, modelar'; 3 sg. *d^héig^h-s-t vs. 3 pl. *d^héig^h-s-nt). De 177 arrels testimoniades, 78 casos són segurs, 99 insegurs.

Tot i que l'origen de l'aorist sigmàtic sigui incert, Rix (1986: 16) considera que l'aparició de l'aorist amb sufix *-s-* fou el primer pas i l'impuls decisiu envers la creació d'una oposició aspectual en el sistema verbal pie. (veg. també Meiser 1998: 207-209 (pel llatí); Meier-Brügger 2002: 173).

2.1.4.3 Temes de perfet

A diferència del tema de present i del tema d'aorist, el tema de perfet mostra un sol tema reconstruït (tipus *3a* del LIV). L'arrel presenta el grau ple deentonant *-o*, que apareix accentuat a les formes fortes, a la resta, en canvi, l'arrel es manté en grau reduït. La síl·laba de reduplicació es caracteritza per tenir el vocalisme àton *-e* (C₁e-R(ó)/R(z)-: *b^he-b^hoid^h/b^hid^h-, de l'arrel *b^heid^h- 'confiar-se, prendre confiança'; sg. *b^he-b^hoid^h- vs. pl. *b^he-b^hid^h-). Les terminacions de l'estatiu d'indicatiu/injuntiu (per ex. 3 sg. *-e*) del singular són àtones, la resta, emperò, tòniques. El significat fóra el de la conseqüència d'un canvi d'estat atès pel subjecte. De 281 arrels testimoniades pel LIV,

¹⁴ Pel que fa a l'aorist temàtic reduplicat, veg. ap. 2.1.5.2,a.

144 casos són segurs, 137 insegurs. Que les formes amb grau deentonant *o* mostrin l'accent a la síl·laba de l'arrel, i no pas a la de la reduplicació, és a causa de la llei anomenada *k^hetjóres* (*é - o - V > e - ó - V*) i que es produí en pie. recent. En aquest estadi, l'accent era mòbil (histerocinètic), tot i que possiblement, abans de l'actuació de la llei esmentada, hauria estat estàtic i s'hauria situat damunt de la síl·laba reduplicada (veg. Kümmel 1996: 9, n. 36; 2000: 58). En cas contrari, és a dir, si l'accent hagués estat originàriament de tipus amfidinàmic, s'hauria de justificar la presència constant d'*e* per analogia al singular i al subjuntiu. A causa del seu significat, el perfet en pie. estava restringit a una sèrie de verbs. La supressió de la restricció de l'estat atès pel subjecte, féu possible l'aparició de nombroses formacions noves. En el tema de perfet, certament, hi ha moltes equiparacions morfoestructurals que no es remunten al pie. (neoperfets). En tant que estatiu, el perfet es mantingué fora de l'oposició veu activa vs. veu mitja. Després del retrocés de la diàtesi estativa, els temes de perfet foren adscrits a la veu activa. La llei de formació de temes de perfet, segons la qual s'allargava la vocal radical en les llengües indoeuropees occidentals (llat. *lĕgĭ*, gòt. *gēbum*, airl. *fġch*), es considera com la generalització d'una reorganització, posterior al pie., que té el seu origen en el grau reduït de les arrels amb oclusives al costat de la vocal apofònica (veg. LIV: 21-22,3; Meier-Brügger 2002: 182; veg. més avall ap. 2.2.3.3).

Sobre l'excepcionalitat que mostra el verb **uoiǵd-h₂a* 'saber' (gr. *οἶδα*, ai. *veda*, gòt. *wait*, aeslec. *vědě*), l'únic perfet no reduplicat en pie., veg. Winter: 1993 i Mailhammer 2007: 36 i ss. (pel perfet pie., veg. també di Giovine 1990-1996; Meiser 1991 i 1998: 202-215 (pel llatí); Meier-Brügger 1992 II: 57-58 (pel grec); Kümmel 2000 (per l'indoirani), Krisch 1996 (pel vèdic).

2.1.5 Els temes verbals primaris pie.: temes aspectuals temàtics

Els temes temàtics en pie. són més recents que els atemàtics i gaudiren d'una àmplia difusió en les llengües indoeuropees. A diferència del cas anterior, els temes temàtics no coneixien cap distinció paradigmàtica accentual ni apofònica (a excepció del canvi *e/o* de la vocal temàtica), és a dir que aquests temes no distingien entre formes fortes i dèbils.

En pie. existien deu formacions temàtiques diferents pel tema de present que, segons el seu origen o la seva afinitat fonètica, reagruparem en cinc grups: *a*) presents temàtics simples (dos tipus), *b*) presents temàtics reduplicats en *-i*, *c*) presents amb sufix

-ské/ó-, *d*) presents amb sufix iod (tres tipus) i *e*) presents amb sufix dental (tres tipus). El tema d'aorist només presenta una formació temàtica i el tema de perfet no tenia cap tema temàtic.

2.1.5.1 Temes de present

a) Presents temàtics simples

El LIV (18-19) reconstrueix dos tipus de temes de presents temàtics simples: a) el presents amb arrel en grau ple accentuat i sufix *-e/o-* (tipus *In* del LIV), del tipus ai. *váh-a-ti*, llatí *ueh-i-t* < pie. **uég^h-e-ti* 'conduir', i b) el present amb arrel en grau reduït i sufix *-é/ó-* (tipus *Io* del LIV), anomenat *tudáti* d'acord amb l'exemple pres de l'antic indi. Ambdós grups es conserven en les llengües indoeuropees occidentals i del nord i esdevingueren el tipus de formació de present més usual. Atès el seu caràcter recent, en molts casos, fins i tot en aquells en què la formació es conserva en diferents llengües indoeuropees, poden estar substituint un tipus de formació més antic i del qual no n'ha quedat constància (veg. LIV: 18, *In*; veg. també el final d'aquest ap.).

En llatí, els exemples dels presents en grau ple són nombrosos (p. ex. *agō*, *uertō*, *dīcō* < **deik-e/o*, *dūcō* < **deuk-e/o*); els presents del tipus *tudáti* en canvi són escassos (p. ex. *currō* 'córrer'; veg. ap. 2.2.2.3). En ambdós casos no és possible ja d'identificar un significat especial d'*Aktionsart* més enllà del seu caràcter duratiu (Meiser 1998: 45).

En el primer cas (corresponent a la primera classe de l'antic indi) l'arrel apareix en grau ple i accentuada en totes les formes. El sufix equival a la vocal temàtica i és sempre àton (R(é)-*e-*: **b^hér-e*, de l'arrel **b^her-* 'portar'; 3 sg. **b^hér-e-ti* = llat. *fert* < *fereti = gr. *φέρει* = vèd. *bhárati*). De 426 arrels documentades, 224 casos són segurs, 202 incerts (veg. Gotō 1987; Jasanoff 1998: 301-316).

El segon tipus (corresponent a la sisena classe de l'antic indi) està caracteritzat per una arrel en grau reduït i àtona en totes les formes. El sufix *-é/ó-*, equivalent a la vocal temàtica, sempre és tònic (R(z)-*é-*: **sup-é-*, de l'arrel **seup-* 'llençar'; 3 sg. *sup-é-ti). De 52 arrels testimoniades, 20 casos són segurs, 32 incerts.

b) Present temàtic reduplicat en -i

Com en els temes atemàtics, les formacions temàtiques coneixen també un tema reduplicat. El present temàtic reduplicat en *-i* (tipus *Li* del LIV) mostra la seva arrel en

tots els casos en grau reduït i àtona. La síl·laba reduplicada es caracteritza per tenir la vocal *i* àtona. El sufix o vocal temàtica apareix sempre accentuada ($C_{i-R(z)-é-}$: **si-sd-é*, de l'arrel **sed-* 'asseure's'; 3 sg. **si-sd-é-ti*). De 10 casos testimoniats, 7 són segurs, 3 insegurs. Aquest tipus és possiblement una tematització del present atemàtic reduplicat en *-i* (veg. ap. 2.1.4.1,c). Tot i que no es pugui demostrar és versemblant que alguns d'aquests temes haguessin estat encara atemàtics en pie. recent i que haguessin esdevingut temàtics en cadascuna de les llengües indoeuropees de manera independent (veg. LIV 16-17, *Ii*).

Pel que fa a la semàntica (veg. ap. 2.1.4.1,c), s'hauria d'afegir que aquests presents reduplicats podien haver tingut també un significat causatiu (p. ex. llat. *sistō* 'posar, col·locar' < **sti-sth₂-e-*, de l'arrel **steh₂-* 'presentar'; ai. *tíṣṭhati*; gr. en canvi, atem. *ἵστημι*). Altres exemples s'han conservat en llatí *bibit* 'beure', ai. *píbati* (< **pibeti* < **pi-ph₃-e-ti*), llat. *gi-gn-ō* 'crear, produir', gr. *γί-γν-ο-μαι*, etc. En grec i indoirani, algunes formacions s'han introduït com a temes d'aorist (la majoria de les quals amb significat causatiu); en llatí, cas que haguessin existit, no es poden identificar en els temes de perfet heretats (Meiser 1998: 45).

c) Present amb sufix *-ské/ó-*

El tema de present amb sufix *-ské/ó-* (tipus *Ip* del LIV) mostra l'arrel en grau reduït i àtona en totes les formes. En el sufix, la vocal temàtica apareix sempre accentuada ($R(z)-ské-$: **g^mm-ské-*, de l'arrel **g^mem-* 'anar, venir'; 3 sg. **g^mm-ské-ti* = gr. hom. (imperatiu) *βάσκε* 'vés' = vèd. *gácchati* 'moure's, anar'). De 74 arrels testimoniades, 52 casos són segurs, 24 incerts.

Els presents en *-ské/ó-* tenien originàriament un significat iteratiu que encara conserva l'hittita (*ep-zi* 'agafa', *appiški-zi* 'agafa contínuament'), així com en els pretèrits iteratius del jònic (Schwyzer 1939 i 1950: [3.5] i 711i ss.). En llatí encara es pot reconèixer en verbs com *poscō* < **p_r(k)-ske/o-* 'demanar', de l'arrel **prek-* 'demanar'. En llatí aquest tema ha esdevingut molt productiu a l'hora de formar deverbatius incoatius (*conticēscō* 'emmudeixo', de *taceō* 'callar') i denominatius (*obmutescō* 'emmudir', de *mutus* 'mut') (veg. Rix 1995: 400 ss.; Dressler 1968; Keller 1992; Haverling 2000).

d) Presents amb sufix *i-od*

El LIV (19) reconstrueix tres temes temàtics diferents caracteritzats pel sufix iod: *a)* un tema de present amb arrel en grau reduït i sufix *-ié/ó-* (tipus *Iq* del LIV), *b)* un tema de present amb arrel en grau ple i sufix *-iē/o-* (tipus *Ir* del LIV) i *c)* un tema de present amb sufix *-éiē/o-* (tipus *Is* del LIV).

En el primer cas (corresponent a la quarta classe de l'antic indi), l'arrel apareix en grau reduït i àtona en tots els casos. La vocal temàtica del sufix mostra sempre un accent (R(z)-iē-: **ḡṇh₁-iē-*, de l'arrel **ḡṇh₁-* 'engendrar, produir'; 3 sg. v. mitja *ḡṇh₁-iē-toi = vèd. *jāyate* 'néixer'). De 189 arrels testimoniades, 96 casos són segurs, 94 insegurs. Aquests temes de present servien per *a)* crear verbs denominatius provinents de substantius i *b)* per la formació de nous temes de present a partir de temes d'aorist (veg. Meiser 1998: 46). Pel cas *a)*, veg. ai. *namas-yá-ti* 'venerar' (*námas-* 'veneració'), gr. hom. *ποιμᾶίνω* (*-mḡ-iē/o-*) 'pastar' (*ποιμῆν* 'pastor'), *τιμᾶω* (*°ā-iē/o-*) 'honrar' (*τιμῆ* < *timā 'honor'), llat. *statuō* (*°u-iē/o-*) 'establir' (*status* 'estat'), *cūrās* < *koisāh₂-iē-si 'preocupes' (*cūra* 'cura'); pel cas *b)* veg. **g^mm-iē/o-* (> llat. *veniō*, gr. *βαίνω*) 'venir, anar', de l'aorist **g^mém-om* 'fer un pas' (ai. *á-gam-am*).

En el segon grup, l'arrel apareix en totes les formes en grau ple i accentuada. El sufix sempre és àton (R(é)-iē-: **spék-iē-*, de l'arrel *(s)*pek-* 'mirar, observar, espia'; 3 sg. *spék-iē-ti = llatí *specit* = gr. (veu mitja) *σκέπτεται* (*skeptē-* < **skepīē-* < **spek-iē-*) = vèd. *pásyati*). De 50 arrels testimoniades, 19 casos són segurs, 31 incerts. Rix (1986: 13) analitza aquesta formació com a tema derivat dels *nomina agentis* (ex. **spek-iē-* 'actuo, sóc com un espia' < **spek-* 'espia' (cf. ap. *a)* del paràgraf anterior i ap. 2.2.2.4).

L'arrel del darrer grup està caracteritzada per tenir el grau reduït i àton en totes les formes. En el sufix, la primera vocal sempre és tònica (R(z)-éiē-: **trp-éiē-*, de l'arrel *trp-* 'caminar'). De 36 arrels testimoniades, 15 casos són segurs, 21 incerts.

e) Presents amb sufix dental

Al costat dels temes de presents temàtics esmentats, hi ha encara uns grup de presents temàtics caracteritzats per un sufix en dental, el significat del qual és poc clar (Meiser 1998: 46). El LIV (19-29) reconstrueix tres temes temàtics amb sufix en dental: *a)* el present amb sufix *-de/o-* (corresp. al tipus *It* del LIV), *b)* el present amb sufix *-d^he/o-* (corresp. al tipus *Iu* del LIV) i *c)* el present amb sufix *-te/o-* (corresp. al tipus *Iv* del LIV).

En el primer tema, l'arrel apareix sempre en grau ple i accentuada i el sufix, àton en totes les formes (R(é)-de-: *kléuH-de-, de l'arrel *kléuH- 'arribar a'). De 4 exemples testimoniats, no n'hi ha cap de segur (veg., per exemple, llatí *cū-d-ō* < *keuh-d-e/o 'colpir, encunyar (monedes)', vs. lit. *káu-ju* 'forjo, colpeixo' (inf. *káuti*), aeslec. *kov-ati* 'forjar', aaa. *houwan* 'colpir', o gòt. *giutan* < *ǵ^heu-d- 'vessar' (llat. *fu-n-d-ō*), vs. gr. *χέω* < *χέFω (ao. hom. *ἔχεν*) < *ǵ^heu-e/o, ai. *ju-hó-mi* 'vesso, sacrifico'.

En el segon cas, l'arrel també apareix en grau ple i accentuada i el sufix, en totes les formes, àton (R(é)-d^he-: *pléh₁-d^he-, de l'arrel *pleh₁- 'omplir-se'). De 12 casos testimoniats, 7 casos són segurs, 5 incerts.

El mateix esquema accentual trobem en el darrer grup, en el qual l'arrel apareix sempre en grau ple i accentuada, el sufix, en canvi, àton (R(é)-te-: *plék-te-, de l'arrel *plek- 'trenar'). De les 3 formes recollides pel LIV, totes són segures (veg., per exemple, llatí *pectō*, gr. *πέκτω* [vs. *πέκω*] 'pentinar', llatí *plectō* 'trenar' [aaa. *flehtan*], *nectō* 'fer un nus, trenar' i *flectō* 'tòrcer').

2.1.5.2 Temes d'aorist

a) Aorist temàtic reduplicat

L'únic tema d'aorist temàtic és el reduplicat (tipus 2c del LIV). En aquest tema, l'arrel apareix sempre en grau reduït i àtona. La síl·laba de reduplicació es caracteritza per tenir sempre una vocal *e* accentuada; el sufix o vocal temàtica és sempre àtona (C₁é-R(z)-e-: *ǵé-ǵk^h-e-, de l'arrel *ǵek^h- 'dir'; 3 sg. *ǵé-ǵk^h-e-t = gr. *εἶπε* (< *e-ǵeik^h- < *e-ǵeuk^h-) = vèd. *ávocat* (< *á-ǵa-ǵc-at)). De 18 casos testimoniats, 5 són segurs, 13 incerts.

Aquest tema és d'origen recent en pie. i hauria tingut un significat complexiu-iteratiu (veg. Bendahman 1993: 246). La semàntica causativa del grec, així com l'ordenació d'aquest tema en vèdic dins dels presents causatius-iteratius, es desenvolupà de manera independent en aquestes llengües. La flexió atemàtica (vèd. *ájgar*, gr. jòn. *εἶπα*) és també una innovació d'origen independent; el mateix es pot dir dels aoristos amb reduplicació en -i (veg. LIV 21, 2c).

2.1.6 Els temes verbals primaris pie.: temes d'Aktionsart

A part dels temes primaris aspectuals de present, aorist i perfet suara esmentats, el pie. coneixia una sèrie de temes primaris que es poden classificar i ordenar dins de la dimensió *Aktionsart* (LIV: 22-25): *a*) causatiu-iteratiu (2 tipus), *b*) desideratiu (2 tipus), *c*) intensiu, *d*) fientiu i *e*) essiu. Els termes fientiu i essiu no han estat acceptats d'una manera general pels investigadors i la discussió roman encara oberta (veg. més avall ap. 2.1.6,d).

a) Causatiu-iteratiu

El LIV (22-23) distingeix dos tipus de formacions diferents pel tema causatiu-iteratiu, amb el significat “fer que es realitzi una acció o realització repetida d’una acció”: *a*) causatiu-iteratiu amb sufix *-éje/o-* (corresp. al tipus *4a* del LIV) i *b*) causatiu-iteratiu amb sufix *-je/o-* (corresp. al tipus *4b* del LIV). En ambdós casos, el tema és temàtic.

En el primer grup, la vocal de l’arrel és àtona i mostra en totes les formes el grau *-o*. El sufix presenta arreu la primera vocal accentuada (R(o)-*éje*: **mon-éje-*, de l’arrel **men-* ‘pensar’). De 440 arrels testimoniades, 237 casos són segurs, 203 incerts. Aquesta formació obeeix a dos significats diferents: *a*) causatiu (causar la realització d’una circumstància) i *b*) iteratiu (realització repetida d’una circumstància). Ambdós significats s’han conservat satisfactòriament en determinats casos: *a*) **mon-éje-* ‘fer pensar’ = ‘recordar’, en llatí *monēre*, de l’arrel **men* ‘pensar’; llat. *docēre* ‘ensenyar’ vs. gr. jòn. *δέκομαι* (àt. *δέχομαι*) ‘acceptar’, llatí *decet*; llatí *torreō* (< **tors-éje/o-*) ‘assecar’, de l’arrel **ters-* ‘assecar’ (llat. *terra* < **ters-ah₂-* ‘terra [seca]’).¹⁵ *b*) **spond-éje-* ‘libar repetidament’ = ‘prometre’, conservat en llatí *spondēre* vs. gr. *σπένδω* ‘prometre’ de **spend-* ‘libar’; llat. *tondeō* (< **tond-éje/o-*) ‘tondre’ vs. gr. *τένδω* ‘rosegar’; gr. *ποτέομαι* ‘aletejar, esvoletegar’ vs. *πέτομαι* ‘volar’. No existeix cap norma que permeti establir una divisió d’ambdós significats. La distinció sembla que obeeixi més aviat a motius lèxics. Segons el LIV (23,4a) el doble significat d’aquesta formació es comprèn millor si se li atribueix un origen denominatiu (cf. pie. **men* ‘pensar, concebre una idea’, amb l’abstracte **móno-* ‘la concepció d’una idea, d’un pensament’; a partir de **móno-* i del sufix denominatiu **-je-* s’hauria format el verb **moné-je-ti* ‘procura la concepció d’una idea’, amb el sentit de ‘fa pensar’). Jamison

¹⁵ Gòt. *satjan*, alem. *setzen* vs. gòt. *sitan*, alem. *sitzen*; alem. *tränken*, *legen* vs. *trinken*, *liegen* es basen també en aquest tipus de formació.

(1983) arriba a la conclusió que en indoirani hi havia dues formacions causatives diferents: una, de significat transitiu que mostrava l'arrel en grau *-o-*, i l'altra, de significat intransitiu, amb l'arrel en grau reduït. En pie. recent el tema causatiu es podia formar a partir de qualsevol arrel, fins i tot al costat del tema causatiu-iteratiu amb sufix *-iē/o-* (tipus 4b del LIV) (cf. **sod-éiē* vs. **sōd-iē-* 'asseure', de l'arrel **sed* 'asseure's).

En el segon tipus de causatiu-iteratiu, l'arrel mostra en totes les formes el grau *o* allargat i accentuat. El sufix **-iē/o-* sempre apareix en forma àtona (*R(ō)-iē-*: **sūōp-iē-*, de l'arrel **sūep-* 'adormir-se', amb 3 sg. **sūōp-iē-ti*). De 24 arrels testimoniades, 12 casos són segurs, 12 incerts. El significat causatiu i iteratiu és el mateix que en el del cas anterior i ambdós significats són ben testimoniats (causatiu **sūōp-iē-* 'adormir', mantingut en llatí *sōpīre*, de l'arrel **sūep* 'dormir'; iteratiu **k^uōlh₁-iē-* 'anar sovint cap algun lloc', en gr. *πωλέομαι* de l'arrel **k^uelh₁-* 'girar-se'). El que hem dit pel cas anterior, és vàlid també en aquest tema (veg. Klingenschmitt 1978).

b) Desideratiu

El LIV (23-24, 5a-5b) reconstrueix dos temes desideratius diferents: a) un desideratiu amb el sufix *-s* (atemàtic) i b) un desideratiu reduplicat amb el sufix *-sé/ó-* (temàtic).

En el primer cas (tipus 5a del LIV), l'arrel apareix en grau ple i accentuat a les formes fortes i a la resta, en grau reduït i àton (l'accent recau aleshores a la terminació o al sufix secundari). El sufix *-s-* apareix en tots els casos en grau reduït i àton (*R(é)/R(z)-s-*: **uēid/uid-s-* 'desitjar veure', de l'arrel **uēid-* 'veure'). De 77 arrels testimoniades, 27 casos són segurs, 50, incerts. El significat d'aquest tema és el desig del subjecte envers la realització d'un fet o circumstància. Sembla plausible la necessitat d'acceptar un tema desideratiu no reduplicat com a font dels diferents temes de futur que mostren algunes llengües indoeuropees i d'alguns lexemes isolats (per exemple, llatí *uīsere* 'visitar' < **uēid-s-*). La delimitació entre el subjuntiu de l'aorist sigmàtic i el desenvolupament del desideratiu en les llengües indoeuropees requereix encara investigacions més precises (LIV 23-24,5a; Meiser 1998: 44).

El segon tipus de desideratiu (tipus 5b del LIV) mostra l'arrel en totes les formes en grau reduït i àton. La síl·laba reduplicada sempre apareix amb la vocal *i* àtona. La vocal temàtica del sufix sempre és tònica (*C₁i-R(z)-sé-*: **ui-uṅ-H-sé-*, de l'arrel **uen-*

‘vèncer, guanyar’). De 36 arrels testimoniades, 9 casos són segurs, 27 incerts. El significat és el mateix que el del cas anterior.

En ambdós casos de desideratiu s’esdevé que en les arrels acabades en líquida o nasal hi apareix en algunes llengües indoeuropees una laringal entre l’arrel i el sufix (**ui-uḡ-H-sé-* > vèd. *vívāsa-*, de l’arrel *uēn ‘vèncer’; **g^{uh}i-g^{uh}ḡ-H-sé-* → vèd. *jī-ghāṃsa-*, airl. *-gēna* de l’arrel **g^{uh}en-* ‘colpir’). Aquesta inserció de la laringal troba el seu origen en les arrels *seṭ* (p. ex. **k^hel₁-* ‘girar-se’ o *senh₂ ‘obtenir, agafar’) ja que la laringal d’aquests temes, que formava part de l’arrel, s’acabà reinterpretant com a part integrant del sufix desideratiu *-s*: *KVRH-s-* i *KVNH-s-* es reanalitzaren com a *KVR-Hs-* i *KVN-Hs-*. Encara està per aclarir fins a quin punt l’aparició d’aquest sufix *-Hs-* en els temes acabats en *-l-*, *-r-*, *-m-* i *-n-* sense laringal data d’època pie. (LIV 24, 5b; Meier-Brügger 2002: 174).

c) *Intensiu*

El LIV (24,6a) reconstrueix un tema intensiu atemàtic reduplicat (tipus 6a), l’arrel del qual mostra un grau deentonant *o* i àton en les formes fortes (a excepció del subjuntiu). A la resta de casos, l’arrel apareix en grau reduït i àton. La síl·laba reduplicada consta de la primera consonant de l’arrel, la vocal de reduplicació *é*, sempre tònica, i de la segona consonant de l’arrel (*C₁éC₂-R(o)/R(z)-*: **k^hér-k^hor/k^hr-*, de l’arrel **k^her-* ‘tallar’, conservat en el participi vàdic *kári-kr-at-* ‘que sempre refà’ < **k^hérk^hr-*).

El significat d’aquest tema és la realització repetida d’una situació. De 14 arrels testimoniades, 5 casos són segurs, 9 incerts (veg. Schaefer 1994).

2.1.6.1 *Problemàtica sobre la reconstrucció dels temes essius i fientius en pie.*

El LIV reconstrueix un tema fientiu (tipus 7a) i un tema essiu (tipus 8a), derivat morfològicament del primer, com a temes vinculats a la dimensió *Aktionsart*.

El fientiu mostrava l’arrel en grau reduït i àtona, i el sufix **-éh₁-/h₁-*, que apareixia en grau ple i accentuat a les formes fortes. En la resta de casos es mantenia el grau reduït i àton (*R(z)-éh₁-/h₁-*: **mn-éh₁/h₁-*, de l’arrel **men-* ‘pensar’ [veg. gr. *ἐμάνην* ‘s’enfurismà’ < **mn-eh₁-*]). El significat del fientiu indicava l’entrada del subjecte a un nou estat. De 61 arrels testimoniades, 20 casos són segurs, 41 incerts.

Derivat del tema fientiu, el LIV (25,8) reconstrueix el tema essiu (tipus *8a*), caracteritzat pel sufix *-h₁ié/ó-*, que es deriva a partir del conglomerat sufix fientiu *-éh₁-/h₁-* + sufix de present *-ié-*. Igual que el fientiu, l'essiu mostrava l'arrel en grau reduït i sense accent. La vocal temàtica del sufix apareixia sempre accentuada (R(z)-*h₁ié-*: **lip-h₁ié-*, de l'arrel **leip-* 'estar enganxat'; veg. gòt. *leban* 'viure'). L'essiu indicava l'estat del subjecte (i no pas l'entrada de l'estat, com en el perfet o el fientiu). De 99 arrels testimoniades, 42 casos són segurs, 57 incerts. És versemblant que aquesta categoria hagués començat a substituir en pie. recent els presents estatus (tipus *1c* i *1d*).

Malgrat que Hardarson (1996 [1998]: 323) i el LIV, entre d'altres, hagin acceptat aquestes dues categories com a temes verbals pie., el cert és que en molts estudis que fan referència al sistema verbal pie., aquestes formacions no apareixen com a temes d'*Aktionsart* o fins i tot se'ls atribueix un origen no verbal. Alguns investigadors consideren el fientiu com un tema aspectual d'aorist atemàtic format pel sufix *-eh₁-* (Meiser 1998: 44). Aquest sufix indicava l'entrada del subjecte a un nou estat i es conservaria encara en els aoristos intransitius ("passius") en *-η* del grec (*ἐ-χαῖρ-η-ν* 'me'n vaig alegrar' vs. *χαίρω*), i en llatí construí la base pels verbs estatus de la segona conjugació (*albeō* 'ser blanc', *uideō* 'veure', *taceō* 'callar', etc.), així com, allargat amb el sufix *-ske/o-*, els incoatius del tipus *erubescō* 'envermellir', *obmutescō* 'emmudir', etc. (la diferència, emperò, entre els aoristos del grec i els verbs estatus de la segona conjugació llatina és que, mentre en el primer cas, el punt de partida és el tema fientiu, en el segon, és el tema essiu). D'altres autors, en canvi, consideren el sufix **-eh₁* de caire fix, sense apofonia i d'origen nominal, a partir de l'instrumental (veg. Jasanoff 1978 i 2002-2003; veg. més endavant).

L'explicació de l'origen d'aquest sufix, així com la posició que li pertoca dins del sistema verbal pie., és altament complex i constitueix encara un tema obert en lingüística indoeuropea. El problema gira a l'entorn de diferents aspectes, especialment de si s'ha de considerar com un sufix pròpiament verbal pie., o si, en canvi, és d'origen nominal.

El que es pot constatar és que aquest sufix en *-ē* de caire estatiu i duratiu apareix de manera inequívoca en itàlic, grec, baltoeslau i germànic (per un resum de les llengües en què apareix aquest sufix, veg. Jasanoff 2002-03).

En itàlic (oscumbre i llatí), el sufix *ē* es troba vinculat al tema de present. Aquests presents en *-ē* poden ser deverbatus, com en umbre *habetu* 'habeto', llatí

habeō ‘tenir’, *maneō* ‘romandre’, *uideō* ‘veure’, etc., o d’origen denominatiu, com en *rubeō* ‘ésser vermell’ o *seneō* ‘ésser vell’ (veg. Watkins 1971).¹⁶ En llatí, els verbs denominatius en *-eō -ēre* sovint van acompanyats de verbs incoatius en *-ēscō -ēscēre* (cfr. *rubēscō, senēscō*). Aquests temes verbals en *-ē* es poden observar combinats amb el verb *faciō* ‘fer’ per formar un factitiu perifràstic (cfr. *ārē-faciō* ‘fer que sigui sec, assecar’) que a vegades apareix amb tmesi (cfr. *facit arē*). La mateixa base es pot observar en formes nominals com *acētum* ‘vinagre’, tot i que aquests mots es poden analitzar també com a substantius provinents del participi de perfet dels verbs corresponents (*aceō*).

En grec, aquest sufix s’ha mantingut a l’aorist intransitiu “passiu” en *-η*, tot i que hi ha indicis en altres temes, com els de futur (*είδησω* ‘veuré’, *σχήσω* ‘tindré’; veg. Chantraine 1947: § 365; Redard 1975a: 460-65; Rix 1992²: 218, Hardarson 1996 [1998]: 323-324). Aquí també cal distingir entre verbs d’origen verbal i d’origen denominatiu. Entre els verbs no denominatius, el sufix *-ē* es pot observar en els aoristos intransitius (“passius”) en *-η* de verbs primaris, com per exemple, *ἐμάνην* ‘em vaig enfurismar’ (: pres. *μαίνομαι*), *ἐ(F)άγην* ‘vaig trencar (intr.)’ (: pres. *(F)άγνυμι* ‘trenco (tr.)’), etc. A partir d’aquest sufix, el grec desenvolupà altres sufixos de caràter secundari: el sufix d’aorist passiu en *-θη-* (*ἐφιλήθη* ‘vaig ser estimat’), el futur passiu/intransitiu en *-(θη)σ-* (*λεγθήσομαι*) i el perfet en *-η(κ)-* (*μεμάνημαι*). Entre els investigadors, hi ha menys unanimitat a l’hora d’incloure-hi els denominatius grecs contractes en *-έω* (< *ήω) i que mostren un futur i un aorist en *-ησ-*, com per exemple, *θαρσέω* (*-ησ-*) ‘ésser valent’ (: *θέρσος* ‘coratge, valentia’), *ρίγέω* (*-ησ-*) ‘estar fred’ (: *ρίγος* ‘fred’), *γηθέω* (*-ησ-*) ‘estar alegre’ (*γῆθος* ‘goig’) (veg. Watkins 1971: 89-92; Tucker 1990: 31-34 i Barton 1990/91: 36-37, que hi estan a favor). En grec micènic no s’han conservat exemples evidents d’aquest sufix, però això no vol dir que no hagués existit.

En baltoeslau, el sufix *-ē* es troba lligat a la forma d’infinitiu (pel bàltic, veg. Stang 1942: 152-155; 1966: 320-322; per l’eslau, veg. Stang 1942: 24-25). Quant a l’eslau, l’antic eslau eclesiàstic ha conservat tant verbs estatus denominatius com deverbatius. Pel que fa als denominatius, sovint mostren un valor incoatiu, més que no pas estatiu, i tenen presents en *-ějō*, infinitius en *-ěti* i aoristos en *-ěxъ*, com per

¹⁶ Aquesta divisió, tot i que sigui correcta, és molt més complexa. En aquest treball tindrem l’oportunitat de veure que tant els verbs deverbals com els denominatius es poden dividir en verbs d’origen pie. i d’origen secundari que, al seu torn, es poden reorganitzar en altres subcategories (veg. l’apartat de les conclusions).

exemple, *starějŏ*, *-ěti*, *-ěxъ* ‘esdevenir gran’ (: *starъ* ‘vell’). Els deverbatius mostren també l’infinitiu en *-ěti* i els aoristos en *--ěxъ*, però formen el present amb el sufix etimològicament ambigu *-i-* < **-ī-*, per exemple, *bъždŏ* (3 sg. *bъditъ*) *-ěti* ‘estar despert’, *mъnjŏ* *-ěti* ‘pensar’, *pri-lъpljŏ* *-ěti* ‘adherir’.

Pel que fa a les llengües bàltiques, la situació és molt semblant a la de l’eslau. Els verbs denominatius del lituà, que poden ser incoatius i estatus, formen el present en *-ėjū*, l’infinitiu en *-ėti*, el pretèrit en *-ėjau* (< **ēja-*) i el futur en *-ėjū*, com per exemple, *senėjū*, *-ėti*, *-ėjau*, *-ėjū* ‘esdevenir vell’ (: *senas* ‘vell’). De manera similar a l’eslau, els deverbatius, que són estatus, es comporten com els denominatius en l’infinitiu, pretèrit i futur, però tenen el present en *-i-* < **-ī-*, com per exemple, *budžiù* (3 pl. *bùdi*), *-ėti* ‘estar despert’, *miniù* *-ėti* ‘mencionar’).

En germànic (veg. Wagner 1950: 49-50; Schmid 1963: 216), el sufix *-ē* apareix vinculat al tema de present, com en llatí. Tant els verbs deverbatius com els denominatius, que poden ser de caràcter incoatiu o estatiu, estan caracteritzats per un sufix **-ai-/*-(j)a-* que etimològicament és problemàtic (veg. més endavant): (deverbatius) gòt. 3 sg. *habaiþ* ‘té’ (= aaa. *habēt*), gòt. *þahaiþ* ‘està callat’ (= aaa. *dagēt*), etc.; (denominatius) gòt. *fastaiþ* ‘s’apressa’ (= aaa. *fastēt*; cfr. **fasta-* ‘ràpid’), gòt. *armaiþ* ‘té compassió’ (= aaa. *(bi-)armēt*; cfr. **arma-* ‘miserable’).

Pel que fa al grup de llengües anatòliques, l’hittita ha conservat una classe residual de verbs denominatius estatus en *-e-* (*-ē-*): *maršezzi* ‘és fals’ (: *marša-*), *tannattezzi* ‘està desolat’ (: *tannatta-*). Relacionat amb aquest grup es troben els verbs incoatius en *-eš-*, que són molt més freqüents: *maršešzi* ‘esdevé fals’, *tannattešzi* ‘esdevé desolat’, etc. Aquest grup fou descobert per Watkins (1971: 72 i ss.).

Segons Vendries (1937) i K. Schmidt (1966: 206), l’antic irlandès hauria conservat algunes formes que podrien reflectir també aquest sufix en *-ē* (> *ī*): *midithir* ‘jutjar’, equivalent a *medēri*, tot i que no es descarta que siguin temes en *-ie/o-*. En celta, els verbs en *-ē* no formen part de cap categoria sincrònica, tot i que s’ha mantingut un exemple clar en antic irlandès, *ruidid ruidi* ‘enrogir-se’, que es remunta al pie. (cfr. llatí *rubēre*, lit. *rūdėti*, etc.).

L’armeni mostra també alguns indicis, tot i que no siguin del tot fiables. Segons Klingenschmitt (1982: 72-73), els presents armenis en *-č’i-* < **ič’i-* (cfr. *t’akč’i-* ‘amagar-se’, *matč’i-* ‘apropar-se’, *hangč’i-* ‘descansar’) es podrien analitzar com a verbs proveïts d’un sufix **ē-ske/o-*, tot i que el sufix **-ē* és ambigu ja que pot provenir també

de les vocals **ī* o **ī*. L'exemple més fiable és *t'ak'č'i-* 'amagar-se', que apareix també en llatí *taceō*, però que, malgrat tot, com observarem més endavant, no és segur (veg. l'entrada de *taceō* a l'apartat etimològic).

Pel que fa al tocari, hauria pogut conservar aquest sufix en els presents de les classes III/IV: toc. A *-a-*, toc. B *-e-/o-*, com per exemple, toc. A *wikatār*, B *wiketār* 'desapareix'; toc. A *wakatār*, B *wokotār* 'trenca (intr.)' (veg. Ringe 1988-90: 87 i ss.; 1996: 56 i ss., i 119 i ss.)

Quant a l'indoirani, els resultats són ambigus i no permeten de detectar amb seguretat les possibles formes que han conservat aquest sufix. L'exemple del vèd. (pass.) *tāyāte* 'és allargat, estirat', podria estar reflectint, emperò, un essiu en **-h₁ié-* (veg. Rasmussen 1993: 481; Harðarson 1996[1998]: 332-333, amb bibl.; veg. també l'entrada de *teneō*).

D'acord amb aquestes constatacions, Harðarson (1996 [1998]: 323) i el LIV proposaren la reconstrucció dels dos sufixos que acabem de comentar: el sufix fientiu **-eh₁-/h₁-* vinculat al tema d'aorist, i l'essiu **-h₁ié/o-* vinculat al tema de present. El sufix fientiu s'hauria conservat en els aoristos grecs en *-η*, la forma d'aorist en *-ě* dels temes en *-ěti* eslaus (juntament amb la forma d'infinitiu balto-eslava) i les formacions llatines en *-escō*. El sufix essiu apareixeria en la tercera classe dèbil germànica, els persents eslaus en *-ī* i bàltics en *-ī-*, i en els presents itàlics en *-ē* (presents essius de la segona conjugació, del tipus *taceō*). Harðarson (1996 [1998]: 334, 337-339) considera que en les formes itàliques (i en les hittites també), els presents primaris en **-h₁ié/o-* haurien canviat a **-eh₁ié/o-* per influència dels denominatius d'origen pie. (tipus *seneō* < **sen-o-s*), en què **-eh₁ié/o-* s'hauria d'entendre com un conglomerat format a partir de la vocal temàtica **-e-* + **-h₁ié/o-*.

Aquesta constatació es remunta a la teoria de Cowgill (1963: 265 i ss.) i els seus deixebles Hock (1973: 332 i ss.) i Ringe (1988-90: 87 i ss.; 1996: 56 i ss.), segons la qual, **-eh₁-*, amb grau zero **-h₁-*, fou un sufix d'aorist que hauria conservat el seu valor originari en grec i, extès amb més material, en eslau (cfr. *mьněxb* < **ē-s*) i en bàltic (cfr. *minėjau*). A partir d'aquests aoristos en *-ē* s'haurien originat dos presents derivats. El tipus més transparent hauria estat un present amb el sufix **eh₁-ié/ó-* que es podria observar en els verbs estatus de la segona conjugació llatina i en els verbs denominatius baltoeslaus del tipus *starějō*, *senėjū*. El segon grup estaria format per una classe més arcaica de presents estatus amb sufix **-h₁-ié/ó-* i que s'hauria mantingut en els presents

deverbatius eslaus en $\bar{i}$ (aeslec. *мѣнѣ, мѣнѣтъ*), en els presents deverbaitus del bàltic en $*\bar{i}$ - (lit. *miniù, mìnì*), en els presents germànics en $*-ai/-\langle j \rangle a$ (gòt. *munaiþ*), en els presents de la classe III i IV del tocari (descoberts per Ringe) i en l'aorist armeni (descobert per Klingenschmitt).

La hipòtesi defensada per Cowgill, Hock, Ringe, Hardarson i el LIV, entre d'altres, emperò, ha estat qüestionada per Jasanoff (1978 i 2002-03), que posa en dubte la reconstrucció del sufix de present $*-h_1\text{-}\bar{i}\acute{e}/\acute{o}$ - que apareix en els denominatius del grec, en baltoeslau, germànic i tocari. Jasanoff, emperò, no dubta de l'existència del sufix vinculat a l'aorist $*-eh_1-$, ni del sufix lligat al tema de present $*-eh_1\text{-}\bar{i}e-$, tot i que en origen s'haurien format a partir del cas instrumental pie. $*-eh_1$, és a dir, que no tindrien un origen verbal.

Pel que fa al sufix pie. $*-eh_1-$ que apareix en els aoristos dels verbs no denominatius del grec i del baltoeslau, Jasanoff (2002-03: 130) considera que no reflecteixen el mateix sufix pie. i ho fonamenta amb motius semàntics, ja que en grec, aquest sufix té un valor 'fientiu' o 'patientiu (passiu)', mentre que en baltoeslau mostra un valor estatiu corresponent als presents estatius. A més a més, l'aorist sigmàtic armeni s'hauria pogut formar a partir del tema de present i per tant, tampoc reflectiria aquest sufix $*-eh_1$. Segons aquest investigador, l'aorist atemàtic en $*-eh_1-$ s'hauria de reduir únicament al grec. Jasanoff no comenta en aquest apartat els verbs llatins incoatius en $\bar{e}sc\bar{o}$, que, segons el LIV, semblen haver mantingut el sufix d'aorist en $*-eh_1-$ allargat a través del sufix $-sc\bar{o}$.

Pel que fa als presents 'essius' en $*-h_1\text{-}\bar{i}\acute{e}/\acute{o}$ - que, segons la hipòtesi de l'escola de Cowgill, Hardarson i d'altres, es troben en els presents denominatius del grec (tipus *θαρσέω*), l'estatiu en $-\bar{a}$ armeni (tipus *mnam* 'romanc'), la tercera classe dèbil del germànic ($*-ai/-\langle j \rangle a$), la classe III i IV dels presents del tocari, i tal vegada en la veu passiva de l'indoirani en $-yá$, Jasanoff els interpreta d'una altra manera. Segons aquest investigador, els presents grecs denominatius del tipus *θαρσέω* provindrien d'un sufix en $*-eh_1\text{-}\bar{i}e/o-$ ($> *-\bar{e}\bar{i}e/o-$), els quals haurien desenvolupat un aorist en $*\bar{e}\text{-}s-$ en un estadi previ a l'abreujament en grec d' $*-\bar{e}\bar{i}e/o-$). Aquesta interpretació fóra millor que la de Hardarson, ja que evita passar per alt la llei de Pinault (1982), segons la qual, darrere consonant, les laringals caigueren davant de la semivocal $*-\bar{i}$ - al mig de síl·laba. En qualsevol cas, l'aorist d'aquests verbs denominatius sembla ser més recent que no pas els verbs d'origen verbal que mostren un aorist en $-\eta$ i no pas un aorist sigmàtic. Pel que

fa als estatus en *-a* de l'armeni, del tipus *mnam*, que Hardarson reconstrueix a partir de **mn-h₁-iĕ/o-*, Jasanoff proposa l'alternativa de derivar-los d'un iteratiu en grau allargat (**mēn-āiĕ/o-*), ja que el tema final *-a* de l'armeni és ambigu i pot provvenir d'**-ǎ-*, **-ā-*, **-ǎiĕ/o-* i **-āiĕ/o-*. Pel que fa als presents de la tercera classe dèbil del germànic (**-ai-/*-(j)a-*), constitueixen un dels més grans problemes de la gramàtica comparativa del germànic. L'escola de Cowgill i Hardarson, així com d'altres investigadors, assumeixen que el paradigma de la tercera classe verbal del protogermànic estava caracteritzada per l'alternança entre **-ai-* (2 sg., 3 sg. i 2 pl.) i **-ja-* (1 sg., 1 pl. i 3 pl.). Jasanoff (2002-03: 133-38) refuta aquesta alternança per manca de testimonis fiables. Segons aquest investigador, d'entre els verbs susceptibles de la tercera classe d'haver heretat aquesta alternança (**hab-* 'tenir', **sag-* 'dir', **hug-* 'pensar' i **lib-* 'viure'), només un, **sagai-/sagja-*, hauria conservat aquesta alternança originària, que Jasanoff justifica per la fusió de dos presents originàriament diferents, d'un iteratiu-causatiu en grau *o* (**sag(w)jō*, **(j)is*, **(j)ip*) i un verb dèbil de brau zero de la tercera classe (**skwō*, **skwais*, **skwaiþ*). Però fins i tot en el cas que aquesta alternança fos originària, aleshores s'haurien d'acceptar, d'acord amb aquest investigador, una colla d'excepcions fonètiques per explicar aquesta alternança. Jasanoff a més a més, defensa que el resultat en pie. de **-H-iĕ/o-*, en protogermànic fou **-ji-/*-ja-* i no pas **-ai-/*-ja-*, d'acord amb testimonis com el gòt. *arjan*, 3 sg. **-jip*, aaa. *erien -it* (< **h₂érh₃-iĕ/o-*). Pel que fa als presents en **-h₁-iĕ/o-* del tocari (tipus toc A *wikatär*, B *wiketär* 'desapareix'), Jasanoff preferix analitzar-los com a presents mitjos provinents de 3 sg. **otor*, pl. **-ontor*, i refuta la teoria de Ringe, que reconstrueix una vocal *ad hoc* **-ō-* que fóra el reflex del pretoc. **-ǎiĕ/o-* < **-h₁-iĕ/o-*). Quant a les formes passives en *-yá-* de l'indoirani, la identificació del sufix passiu, no només amb el sufix pie. **-iĕ/o-*, ans també amb el sufix essiú **-h₁-iĕ/o-*, constitueix un problema, cosa que també admet Hardarson, ja que en indoirani, els sufixos **-iĕ-* i **-Hiĕ-* no es distingeixen en molts casos. En indoirani, seqüències del tipus **-CHi-* esdevingueren **Ci-* d'acord amb la llei de Pinault, i les arrels acabades en **-i-* i **-u-* s'allargaren davant de qualsevol sufix en **-i-*. En el cas de *tāyate* 'és completat', pres com un dels exemples clars provinents de **t_ŋ-h₁-iĕ/o-*, Jasanoff (2002-03: 142) hi atribueix la influència de l'arrel *seṭ sanⁱ-* 'atènyer'. D'acord amb aquest investigador, ni els denominatius grecs, ni el germànic, ni el baltoeslau, ni l'indoirani reflecteixen un sufix de present del tipus **h₁-iĕ/o-*. Segons Jasanoff (2002-03: 159), els

presentes deverbals del baltoeslau en *-i*, i els verbs de la tercera classe dèbil del germànic s'haurien d'analitzar com a presents radicals estatus (en el sentit dels estatus del LIV), mentre que els presents denominatius del grec provindrien de **-eh₁-je/o-*. Jasanoff interpreta els verbs de la segona conjugació llatina semànticament estatus a partir del sufix **-eh₁-je-*, però no té en compte, en aquest apartat, que aquest sufix llatí, d'acord amb la proposta del LIV, també es pot interpretar com un sufix **h₁-je-*.

Segons la interpretació de Jasanoff, els únics sufixos reconstruïbles pel pie. foren, d'una banda, el sufix **-eh₁*, vinculat al tema d'aorist i que únicament hauria conservat el grec, i el sufix **-eh₁-je/o-*, que s'observa al tema de present dels verbs essius de la segona conjugació llatina, així com en els presents dels verbs denominatius del grec, els presents denominatius del baltoeslau (tipus aeslec. *starějo*, lit. *senėjū*), i els presents de l'hittita (tipus *maršezzi*). Segons Jasanoff (1978; 2002-3), el sufix **-eh₁* no fóra d'origen verbal, ans provindria del cas instrumental **-eh₁*. D'acord amb aquest investigador, els indicis que fan pensar en un sufix d'origen no verbal, són els següents: a) que se li poden afegir més sufixos verbals (com per exemple **-je/o* i **-ske/o-*, cfr. *rubescō*); b) és capaç d'aparèixer en posició final de mot sense cap terminació verbal, com en el cas d'*arēfaciō/facit arē* i *arēfiō*; i c) alterna amb els sufixos dels anominats "Caland-system" (cfr. **h₁rud^h-éh₁-* 'ésser vermell', **h₁rud^h-ró-* 'vermell', **h₁rud^h-i-* 'vermellor', etc.).

Segons Jasanoff, els sufix **-eh₁* s'hauria pogut originar a partir de formes com les de l'adverbi vèdic *gíhā* 'd'amagat', que històricament prové de l'instrumental **g^huġ^h-éh₁*. En vèdic, aquest adverbi apareix combinat amb les arrels *dhā-* i *kr-* 'fer amagar', que sintàcticament (no pas etimològicament) és equivalent a les formes que apareixen en llatí *arēfiō*, *arēbam*, etc. (veg. en aquest sentit també Balles 2006: 220 i ss., i 253). Malgrat tot, pel pie. no es pot reconstruir cap d'aquestes formes compostes.

Segons Jasanoff, la forma nominal en cas instrumental hauria esdevingut una forma verbal gràcies a la sufixació de **-je/ó-*. Però Jasanoff no explica satisfactòriament el motiu pel qual aquest sufix s'hauria extès també als verbs deverbals pie., d'origen no nominal. La proposta que verbs del tipus **mġ(n)-éh₁* s'hagin d'analitzar com a denominatius en el sentit que es recolzen en instrumentals, no és fàcil d'acceptar, perquè aquests verbs, provinents d'una arrel pròpiament verbal, no han conservat cap forma nominal susceptible de dur el sufix instrumental.

Pel que fa al sufix intransitiu (“passiu”) en **-eh₁-* dels aoristos deverbals grecs (així com la seva variant tardana en *-θη-*), Jasanoff els analitza a partir del participi. El primer pas cap a la creació d’un aorist en *-η* foren els participis (històricament adjectius segons Jasanoff) del tipus **mḡ(n)-ē-nt-*, **uāġ-ē-nt-*, que haurien substituït els antics participis mitjos d’aorist del tipus **mén-meno-*, **uāġ-meno-*, etc. Davant de la irregularitat del paradigma d’aorist, que mostrava aoristos mitjos del tipus 3 sg. **mén-to*, **uāġ-to*, i participis amb sufix *-ē* del tipus **mḡ(n)-ē-nt-*, **uāġ-ē-nt-*, el sufix **-eh₁* s’acabà també per imposar dins de les formes finites d’aorist intransitiu.

D’acord amb el que acabem d’exposar, la teoria de Jasanoff ha servit, en primer lloc, per cridar l’atenció a la teoria tradicional defensada per Cowgill, Hardarson et al., sobre el fet que el nombre de famílies indoeuropees que han conservat el sufix *-ē* potser no era tan gran com es pensava, i s’hauria de reduir a un grup de llengües menor. En aquest sentit, i d’acord amb Jasanoff, els estatus de l’armeni i del tocari no són fiables. La passiva de l’antic indi, malhauradament, no presenta resultats clars, i la tercera classe del germànic, mostra seriosos problemes de reconstrucció.

La proposta de Jasanoff, emperò, tot i que sigui una teoria magistralment raonada i presentada, en què intenta resoldre cadascun dels problemes d’aquest trencaclosques, té, des del nostre punt de vista, dos punts febles. En primer lloc, tal i com hem vist més amunt, Jasanoff és partidari de separar etimològicament els aoristos deverbals grecs en *-eh₁* del pretèrit de verbal del baltoeslau únicament per motius semàntics ja que en grec, aquest sufix té un valor ‘fientiu’ o ‘patientiu (passiu)’, mentre que en baltoeslau mostra un valor estatiu corresponent als presents estatus. En aquest sentit, el raonament semàntic no ha de prevaldre sobre la morfologia, que remet clarament a un sufix d’aorist en *-eh₁*, com l’aorist grec. A més a més, en baltoeslau, el sufix d’aorist *-s* hauria pogut alterar el significat originari mantingut pel grec. D’altra banda, el mateix Jasanoff (2002-03: 165⁷¹; 2003: 156²³) crida l’atenció sobre el fet que el lituà hagi mantingut alguns pretèrits en *-ē* que tenen l’aparença de ser arcaics i d’haver mantingut el sufix **-eh₁*. Jasanoff reconeix que aquestes formes són funcionalment idèntiques a les de l’aorist passiu grec, i en un cas comparteixen etimologia: *mìnē* (= *ἐμάνη* ?) ‘recordà’ (: inf. *miñti*, pres. *mēna*); *mìrē* ‘morí’ (: inf. *giñti*, pres. *gēma*). Jasanoff no explica, emperò, el motiu pel qual aquestes formes s’han de considerar a part dels pretèrits deverbals en *-ē* del baltoeslau que, segons la seva proposta, tenen un origen diferent dels aoristos passius grecs. Aquest investigador deixa

per un futur la revisió d'aquestes formes i no descarta la possibilitat que, com en grec, tinguin el seu origen en els participis del tipus **mḡ(n)-ē-nt* (lit. *mīnēs*).

D'acord amb aquestes observacions, és evident que la relació etimològica entre el pretèrit del baltoeslau (com a mínim per aquestes formes, si es prefereix la teoria de Jasanoff) i de l'aorist passiu del grec, existeix. Quant als pretèrits del baltoeslau, Jasanoff apunta la possibilitat que el punt de partida de l'expansió d'aquest sufix haurien pogut ser, com en grec, els participis mitjos. Aquesta explicació és possible, però no es pot descartar l'origen pròpiament verbal d'aquest sufix, que es podria entendre com el reducte més arcaic d'aquesta formació, ja que, en grec i en baltoeslau, apareix en verbs deradicals pie. S'hauria de comprovar, en un estudi més detallat, l'antiguitat, l'aparició i l'etimologia exacta d'aquests aoristos, així com també fer una anàlisi exhaustiva de l'aparició i constatació dels participis mitjos, per poder veure més clarament quina és la relació entre ambdues formes.

L'altre punt feble de la teoria de Jasanoff és la d'atribuir un origen no verbal al sufix **-eh₁*. D'acord amb la teoria d'aquest investigador, el punt de partida d'aquest sufix haurien estat els verbs denominatius, ja que el cas instrumental, origen d'aquest sufix, només pot deure's a formes nominals. Un cas semblant es pot observar en el sufix pie **-eh₂* que servia per formar verbs factitius d'origen denominatiu. El pie. podia formar un verb denominatiu com **néu-eh₂-ti* 'fa nou' a partir de l'adjectiu **néu-o-* 'nou' (cfr. hit. *neua-* 'nou', 3 pl. *ne-wa-aḡ-ḡa-an-zi*, i.e. *neḡaḡḡ-ant^si*; llatí *nouus*, inf. *nouā-re*). La base de derivació hauria estat el col·lectiu **néu-e-h₂*. Però mentre que en aquest cas, en pie., aquestes formes es troben restringides únicament a verbs purament denominatius, en el primer cas, el sufix **-eh₁* apareix no només en verbs denominatius, ans també en verbs purament verbals d'una antiguitat indiscutible. Des del nostre punt de vista, Jasanoff no explica satisfactòriament el procés pel qual aquest sufix, originàriament restringit a verbs denominatius, va estendre's també als verbs deverbatius. La proposta que verbs del tipus **mḡ(n)-éh₁* s'hagin d'analitzar com a denominatius en el sentit que es recolzen en instrumentals, no és fàcil d'acceptar, perquè aquests verbs, provinents d'una arrel pròpiament verbal, no han conservat cap forma nominal susceptible de dur el sufix instrumental. Jasanoff tampoc té present l'elevat nombre de verbs deradicals pie. que han conservat aquest sufix, en contraposició amb els verbs d'origen denominatiu pie. que mostren també aquest sufix. En aquest estudi tindrem l'oportunitat de veure que, dels 76 verbs de la segona

conjugació llatina que mostren aquest sufix *-ē* i que tenen clarament un origen pie., 52 són clarament deverbatus, i 24 responen a un origen denominatiu pie. Tot i que alguns casos no siguin del tot segurs, especialment en el cas dels denominatius pie., aquests nombres reflecteixen una tendència general, que és la constatació d'una majoria considerablement major de verbs deverbals pie. (un 72%) en contraposició a verbs denominatius pie. Aquesta preponderància de verbs primaris que mostren el sufix *-ē* fa pensar més aviat en un origen verbal d'aquest sufix. Tanmateix, no és menys cert que si s'accepta un origen verbal, s'han d'aclarir fets innegables, demostrats per la teoria de Jasanoff, com ara que aquest sufix admeti sufixos verbals (cfr. llatí *rubēscō*), i que pugui aparèixer en posició final sense flexió verbal (cfr. llatí *arēfaciō/facit arē*).

La suma de tots aquests factors, des del nostre punt de vista, no fa prou evident l'acceptació d'una teoria o de l'altra. A més a més, falten més estudis que tractin amb més detall cada llengua, fent especialment èmfasi entre la distinció de verbs denominatius i verbs deverbatus. En aquest sentit, aquesta tesi proporcionarà un estudi detallat sobre l'origen i la divisió dels verbs en *-ē* de la llengua llatina des d'un punt de vista diacrònic.

Atesa la complexitat del problema, a l'hora de dur a terme aquesta tesi doctoral, hem hagut de plantejar-nos seriosament quina mena de terminologia faríem servir a l'hora d'analitzar els verbs de la segona conjugació llatina que mostren el sufix estatiu *-ē*. Com que no hi ha encara cap solució definitiva al problema, hem optat per emprar la terminologia de l'escola de Cowgill, Hardarson i el LIV, que entenen per tema essiu, el tema de present amb sufix **(e)h₁-iē-* i per tema fientiu, el tema d'aorist amb sufix **-eh₁*. Hem triat aquesta terminologia també per economia del llenguatge perquè aquests conceptes situen ràpidament el lector a tota aquesta problemàtica. Això no vol dir, emperò, que, mitjançant aquesta tria de conceptes, estiguem totalment a favor de la teoria de l'escola de Cowgill et al., o que no tinguem present la teoria de Jasanoff, ans es tracta purament d'un problema conceptual. Quan parlem dels temes essius pie., empreurem el sufix **h₁-iē-*, tal i com apareix al LIV, però tenint present també que es pot analitzar com a **-eh₁-iē-*.

A continuació, havent acabat de presentar els diversos temes que formaven el sistema verbal pie., així com la problemàtica que suscitaven els temes essius i fientius, ens agradaria comentar la hipòtesi de Rix (1986), que versa sobre l'origen del sistema

verbal pie., i que pot ajudar a comprendre millor el que acabem d'explicar en aquest darrer apartat, que versa sobre el sistema verbal pie.

2.1.7 Origen i desenvolupament del sistema verbal pie.: la teoria de Rix (1986)

D'acord amb el que acabem de presentar en els apartats anteriors, es pot concloure que els temes de present mostren un elevat nombre de formacions verbals (20 temes) en comparació amb els de l'aorist (3 temes) i el de perfet (1 tema). A més a més, relacionats amb els temes de present, Rix hi situa els cinc temes vinculats a l'*Aktionsart*.¹⁷ D'acord amb aquest investigador, el sistema verbal del pie. estava format originàriament per un ric ventall de temes d'*Aktionsart*. A part dels cinc temes d'*Aktionsart* reconstruïts pel LIV (22-25), Rix (1986: 16) veu en els sufixos primaris que formen els diferents temes de present, antics sufixos que en una època anterior al pie. (prepie., estadi A) haurien servit per formar els diferents temes de l'*Aktionsart*. Originàriament, els temes d'aorist i de perfet eren també *Aktionsarten* i fou més tard que esdevingueren temes aspectuals i facilitaren l'aparició d'un sistema aspectual format per temes de present, d'aorist i de perfet. Rix (1986) proposa com a model de punt de partida i desenvolupament del sistema verbal pie., en relació amb l'origen dels modes subjuntiu i optatiu, i fent ús de la reconstrucció interna, la hipòtesi següent (veg. també Meier-Brügger 2002: 176-177):

a) En prepie. (estadi A) només existien temes referents a l'*Aktionsart*. Els temes de subjuntiu i optatiu eren també temes d'*Aktionsart* i tenien el mateix significat que en pie.: el subjuntiu, voluntatiu-prospectiu i l'optatiu, cupitiu-potencial.

b) En el pas de l'estadi A (prepie.) a l'estadi B (pie.) es produïren dues innovacions decisives per la formació i consolidació d'un sistema aspectual: α) la introducció i realització de l'oposició aspectual del tema de present i d'aorist i β) la reubicació del subjuntiu i l'optatiu (originàriament sufixos primaris vinculats a la dimensió *Aktionsart*) a la categoria temporal-modal, com a sufixos secundaris que podien precisar modalment temes de present i d'aorist (Rix 1986: 12).

D'acord amb la hipòtesi de Rix, alguns estudiosos han interpretat els subjuntius del tipus ai. *kárat(i)* (< **k^hér-e-t[i]*, de l'arrel **k^her-* 'fer', vs. pres. ind. *kṛnóti* < **k^hṛ-*

---

¹⁷ Si acceptem emperò que el tema fientiu estava format a partir de temes d'aorist, tal i com acabem d'esmentar, fóra aquest tema una excepció dins dels temes d'*Aktionsart*, que Rix relaciona amb els sufixos dels temes de present (Rix 1986: 8, 16; veg. també en aquest sentit Meier-Brügger 2002: 176. Strunk 1994: 424-428, emperò veu en alguns temes d'aorist com els reduplicats antics temes d'*Aktionsart*).

néu-ti i pres. subj. *krnávati*) i llatí *advenat* (< *ad-uen-a-t*, de l'arrel **g^hem* 'anar', vs. pres. *uenio* < **g^hm-ǵé-*) com unes formacions modals radicals que foren testimonis d'una fase molt arcaica (estadi A) en la qual els morfemes de mode s'aplicaven a l'arrel independentment del tema aspectual (Bertocci 2004: 22-27; veg. també ap. 2.2).

El primer impuls per la formació de l'oposició aspectual sorgí a partir dels presents radicals, neutres pel que fa a l'*Aktionsart*, que, segons el seu significat podien ser duratius o puntuals com per exemple **h₁es-* 'existir, ser' vs. puntual **g^wem-* 'anar, venir'. La durativitat acceptava les terminacions primàries i les secundàries, la puntualitat, en canvi, només les secundàries, de manera que les arrels puntuals acabaren per ser classificades com a aoristos. En origen, aquests aoristos haurien estat considerats com a temes defectius ja que no tenien formes equivalents al tema de present (Strunk 1994: 420). El factor decisiu que possibilità l'establiment d'un sistema aspectual sorgí arran de la possibilitat de formar a partir de qualsevol tema duratiu (tema de present) un tema puntual caracteritzat amb el sufix *-s* (aorist sigmàtic) (Rix 1986: 16; Strunk 1994: 429), l'origen del qual és encara incert perquè no se li ha trobat correspondència amb cap dels sufixos primaris (Rix 1986: 8, 16, 22). Un segon pas, també determinant per la formació del sistema aspectual, fou el buidat semàntic dels temes d'*Aktionsart* que possibilità l'origen d'una categoria imperfectiva neutra quant a l'*Aktionsart*, el present. D'aquesta manera s'originaren dues categories aspectuals neutres pel que fa a l'*Aktionsart*: el present imperfectiu (format a partir d'arrels duratives i, en el cas que l'arrel fos puntual, amb l'afegiment de sufixos primaris) i l'aorist perfectiu (format a partir d'arrels puntuals, és a dir, d'aoristos radicals, o, cas que l'arrel fos durativa, amb l'afegiment del sufix *-s*) (Rix 1986: 16).

Segons Strunk (1994: 430-431), el grup de llengües anatòliques hauria conservat el ric nombre de temes de present com a antics testimonis dels temes d'*Aktionsart* del *prepie.*, temps en què l'anatoli era encara membre de la llengua comuna. D'altra banda, la manca d'aoristos clarament definits en protoanatoli, faria pensar que aquesta família lingüística se separà de la llengua comuna en un estadi anterior a la creació en *pie.* d'una classe clarament definida d'aoristos (els sigmàtics inclosos). Per tot això, Strunk (1994: 417) conclou que les *Aktionsarten* expressades per diferents tipus de temes de present (no només en hittita, ans en altres llengües indoeuropees) ja existien en una etapa primerenca del *pie.*, mentre que la categoria d'aspectes expressada pels temes de present i d'aorist (que manca en hittita) es desenvolupà en un període més tardà del *pie.*

La majoria de les llengües indoeuropees antigues evolucionaren a partir d'un sistema aspectual envers un sistema temporal (veg. Stempel 1998; Tichy 1994 [1997]; Melchert 1997a).

La reubicació del subjuntiu i l'optatiu (originàriament sufixos primaris vinculats a la dimensió *Aktionsart*) a la categoria temporal-modal, com a sufixos secundaris que podien precisar modalment temes de present i d'aorist fou, segons Rix (1986: 12, 15, 17-18), una de les conseqüències de la introducció i realització de l'oposició aspectual.

Pel que fa al subjuntiu, se li reconstrueix un sufix pie. *-e-. En els temes verbals atemàtics, el tema d'indicatiu acabava amb la consonant del tema i un sufix zero com a marca d'indicatiu (-K+ø-), en els temes atemàtics de subjuntiu apareixia darrere la consonant el sufix de subjuntiu (-K+e-). Els temes temàtics d'indicatiu acabaven amb la vocal temàtica i un sufix zero com a marca d'indicatiu (-e+ø-); els temes temàtics de subjuntiu, en canvi, afegien darrere la vocal temàtica el sufix de subjuntiu (-e+e-) (veg. ap. 2.1.2). La coincidència formal entre un tema de subjuntiu atemàtic (ex. pie. *h₁és-e-) i un tema d'indicatiu temàtic no és cap casualitat si acceptem que el subjuntiu en -e- era originàriament una *Aktionsart* (veg. Rix 1986: 14-15 i Meier-Brügger 2002: 178). El significat voluntatiu-prospectiu del subjuntiu fou neutralitzat per la utilització de les desinències primàries, que s'empraven per marcar el present i, per tant, per marcar l'actualitat present de l'esperança del subjecte a una determinada realització de l'acció verbal. Aquesta neutralització fou l'impuls que permeté la formació dels temes en -e- d'indicatiu i tingué lloc en un estadi en què el subjuntiu i l'optatiu eren encara *Aktionsarten* (Rix 1986: 15). El tema de subjuntiu, emperò, es mantingué paral·lelament als temes d'indicatiu i es pogué establir, igual que l'optatiu, com a mode, el qual podia introduir-se en qualsevol tema, fins i tot en els temes en -e- de l'indicatiu (veg. Rix 1986: 14-15; Risch 1965; Strunk 1986 [1988]; Meier-Brügger 2002: 178).

Un origen semblant al del subjuntiu es pot atribuir també en el cas de l'optatiu (veg. ap. 2.1.2), tot i que alguns investigadors hagin vist en l'alternança apofònica de l'optatiu i la manca d'apofonia en el morfema de subjuntiu un motiu per considerar el subjuntiu més recent que l'optatiu (Adrados 1995: 288-290 i Bertocci 2004: 16, entre d'altres). Quant a la morfologia, el sufix d'optatiu era *-i_h₁-/-ih₁-. Pels temes temàtics hom reconstrueix el sufix *-o-ih₁- o bé *-o-i_h₁- (veg. Hoffmann 1976 vol. II: 615, n. 12; Rix 1976: 233; Jasanoff 1991: 101-122; Eichner 1992 [1994]: 80 i ss.; Meier-Brügger

2002: 178); sobre l'origen de la formació d'optatiu a partir d'arrels acabades en *-i- i amb morfema *-eh₁, veg. Kuryłowicz 1964: 140 i ss.).

L'hittita i les llengües anatòliques no tenen cap d'aquests dos modes. Una explicació possible fóra que l'anatoli s'hagués separat de la llengua comuna en un estadi anterior a la reubicació del subjuntiu i optatiu com a antigues *Aktionsarten* al sistema modal. El fet que en hittita no existeixi cap oposició aspectual ni cap aorist sigmàtic, fa pensar que la hipòtesi segons la qual l'anatoli s'hauria separat de la llengua comuna en un estadi previ al de la formació d'un sistema aspectual, i per tant, en un període en què el subjuntiu i l'optatiu encara eren *Aktionsarten*, sigui legítima. No s'ha trobat cap indicatiu que faci pensar en antigues restes d'*Aktionsart* cupitiu-potencial (= optat.). De l'*Aktionsart* voluntatiu-prospectiu (= subj.), en canvi, l'anatoli hauria pogut conservar-ne un indicatiu en la 1 sg. de l'imperatiu *ašallu* 'vull ser' (subj. pie. *h₁es-oh₂) (veg. Rix 1986: 20-22; Strunk 1984 [1985]: 135-153; Hardarson 1994: 31 ss.; Meier-Brügger 2002: 179).

2.2 El sistema verbal llatí analitzat des del punt de vista del sistema verbal pie.

El sistema verbal llatí es diferencia considerablement dels paradigmes verbals reconstruïts pel pie., els trets característics dels quals hem vist ja al capítol anterior (2.1). En aquest apartat aprofitarem per explicar les principals característiques morfològiques del sistema verbal de la llengua llatina i l'analitzarem des d'una perspectiva històrica, tenint present el sistema verbal pie. En primer lloc comentarem els principals canvis fonètics i morfològics que es produïren en protoitàlic (ap. 2.2). A continuació ens centrarem en les formes arcaïques que es conserven en la llengua llatina arcaïca i que es mantingueren fora del sistema verbal del llatí clàssic (ap. 2.2.1). En els dos darrers apartats parlarem del tema de present (ap. 2.2.2) i del tema de perfet llatins (ap. 2.2.3), d'acord amb la nova reorganització que patiren els temes verbals pie. dins del sistema verbal de la llengua llatina. Un cop superada aquesta part, ens centrarem en la segona conjugació verbal llatina (cap. III), eix central de la nostra tesi doctoral.

Les categories i dimensions reconstruïdes pel sistema verbal pie. es veieren reduïdes i organitzades en noves categories ja en protoitàlic. Tot i que en alguns aspectes no sigui fàcil d'explicar d'una manera clara cadascun dels canvis fonètics i morfològics que influïren en la nova reorganització del sistema verbal protoitàlic, es

poden resumir tanmateix els estadis i processos més importants d'aquest desenvolupament que durà a l'entorn de 3000 anys i que, per motius genètics i històrics, són aplicables tant al llatí com a les llengües sabèl·liques (veg. Meiser 1998: 180-183).

El protoitàlic heretà inalterat el nombre de persones del pie. (tres pel singular i tres pel plural). Mentre que el llatí no conserva cap rastre del dual, les llengües sabèl·liques podrien haver-ne conservat algun (veg. Meiser 1987 [1992]: 291 i ss.).

Les categories d'aspecte, temps i mode reconstruïdes pel pie. (veg. ap. 2.1.1 i 2.1.2), en canvi, es veieren plenament afectades en la nova reorganització del sistema verbal llatí. Al final del període protoitàlic., el sistema aspectual del pie. patí un forta reestructuració: l'aorist perfectiu i el perfet pie., imperfectiu des d'un punt de vista aspectual (veg. ap. 2.1.1), s'uniren i formaren una nova categoria, el perfet, que trobem en llatí i en les llengües sabèl·liques, i que s'emprava per marcar el passat (a excepció dels *Präteritopräsentia* del tipus *meminī, odī, nōuī*, etc., verbs que es flexionaven com un pretèrit però que mantingueren un significat de present heretat del perfet pie., veg. ap. 2.1.1). Mitjançant aquesta nova reestructuració s'eliminà l'antiga organització dels temes aspectuals i temporals del pie., ja que en llatí els temes de present i de perfet s'empraren no ja com a portadors de funcions específiques, ans com a morfemes bàsics de derivació de diverses formacions temporals i modals.

La restricció semàntica i funcional que tenia el perfet en pie. (conseqüència d'un canvi d'estat atès pel subjecte, veg. ap. 2.1.4.3) desaparegué ja en protoitàlic, de manera que s'originaren nous perfets (neoperfets, veg. ap. 2.1.4.3) que, des d'un punt de vista semàntic, no tenien res en comú amb l'antic significat estatiu dels perfet pie.; és el cas, per exemple, dels verbs d'acció del tipus *pepulī* 'he colpit/vaig colpir', *dedī* 'he donat/vaig donar', osc *deded* 'donà', etc. L'ampliació funcional i semàntica del perfet, així com la reorganització dels antics temes d'aorist i de perfet en una sola categoria de pretèrit en protoitàlic (tema de perfet), es palesa en la possibilitat que, per expressar aquesta categoria, es pogués emprar tant un tema d'aorist com un tema de perfet pie. Tot i que per norma general cada tema de perfet llatí tingués assignada una sola forma, en llatí arcaic es conserven encara alguns exemples que testimonien una vacil·lació a l'hora de triar entre un tema d'aorist (per exemple, llatí *fēcī* < **fēk-* < ao. **dʰéh₁k-* / **dʰh₁k-*, de l'arrel **dʰeh₁k-* 'fer') o un tema de perfet (per exemple, prenest. *vhe:vhaked* / *fehaked* < pft. *fefak-*, també de l'arrel **dʰeh₁k-* 'fer', veg. LIV: 139 i Wachter 1987: 57, 64). El mateix es pot dir per alguns casos aïllats del llatí clàssic (per exemple, ao. *parsī*, pft. *pepercī*). Entre el llatí i les llengües sabèl·liques s'hi troben també algunes

oscil·lacions significatives: tema de perfet llatí *uēnī* (< **g^uēm-* < **g^ue-g^um-* [veg. Meiser 1991: 498 i ss.], de l'arrel **g^uem-* 'anar') vs. tema d'aorist sabèl·lic **ben-* (<**g^uém-*; osc *kúm-ben-ed* 'convēnit'; veg. LIV: 209-210 i Meiser 1998: 181), etc.

En pie., l'oposició de la veu activa i la veu mitja només existia en el sistema de present i d'aorist, i el tema de perfet en quedava exclòs (veg. ap. 2.1.2). La passiva es podia expressar, o bé mitjançant la veu mitja (tal i com s'esdevé en grec), o bé gràcies a una perífrasi verbal formada per un participi de perfet. En protoitàlic recent les formes mitges (funcionalment passives) es mantingueren només en el tema de present. En el sistema de perfet, en canvi, no es conservaren les antigues desinències mitges del tema d'aorist i s'optà per utilitzar la perífrasi verbal de participi de perfet + verb auxiliar *sum* (per exemple *amātus sum*).

Dels tres temps diferents que distingia el pie., parontiu, injuntiu i pretèrit, aquest darrer, caracteritzat per l'augment (veg. ap. 2.1.2), el llatí n'eliminà el darrer, que fou substituït per l'injuntiu amb valor de pretèrit. L'injuntiu i el parontiu es diferenciaven únicament per l'ús de la sèrie de terminacions secundàries o bé primàries respectivament (veg. ap. 2.1.3). En itàlic només es conserva un plusquamperfet (és a dir, un injuntiu pretèrit del tema de perfet pie.), de l'arrel **b^hueh₂-* 'esdevenir' (cfr. osc pft. *fufens* < *fufue-* < **feβuue-* ← 3s *feβūe < pft. **b^he-b^huóh₂/b^huh₂-*, veg. LIV: 98²³). Com que el tema d'aorist, atès el seu caràcter aspectual puntual, no podia formar un parontiu, l'injuntiu, que en la tercera del singular es reconeix per tenir la terminació *-ed*, va poder sobreviure (i en sabèl·lic va acabar per imposar-se). La pèrdua de l'injuntiu en el tema de present i de perfet en protoitàlic, en canvi, es veié recompensada gràcies a la introducció de nous pretèrits, com ara l'imperfet, caracteritzat pel sufix *-bā-* (*amābam*), que s'assignà al tema de present, i el plusquamperfet, al tema de perfet (veg. Meiser 1998: 181-182; sobre l'origen del sufix *-bā-*, veg. Meiser 1998: 197).

Pel que fa als modes subjuntiu, optatiu i imperatiu pie., el protoitàlic mantingué el mode imperatiu. Els antics modes subjuntiu i optatiu, en canvi, patiren una nova reestructuració i convergiren parcialment en una nova forma, el subjuntiu, que heretà el significat jussiu de l'antic subjuntiu pie. i la semàntica cupitativa i potencial de l'optatiu pie. (veg. ap. 2.1.2). Per expressar el subjuntiu, el llatí se serví de dos sufixos que es distribuïren d'acord amb la vocal temàtica de l'indicatiu: *ē* per la primera conjugació (*amēs*) i *ā* per la resta de conjugacions (*moneās*, *agās*, etc.). El sufix de subjuntiu *ē* de la primera conjugació és el resultat de la confluència de dos orígens diferents: d'una banda

el sufix de subjuntiu *-ē/ō dels presents temàtics en *-ā-īe/o (per exemple, *dōnā-īē/ō, amb generalització de la vocal ē); d'altra banda, el sufix d'optatiu *-īē/ī dels presents atemàtics en -ā (per exemple, *neuh₂-īeh₁-/ih₁- > *nouāē- / nouāī-, amb generalització de la forma plena *-īē > nouē-; veg. Meiser 1998: 200). Quant a l'estatus del sufix ā de subjuntiu, és incerta la seva posició en la fase pie., ja que només apareix testimoniats en funció modal en itàlic i cèltic, i tal vegada en tocari (per un estat de la investigació, veg. Bertocci 2004: 10 i 30 i ss.). Tot i així, Meiser (1998: 200-201) i Bertocci (2004: 32-33) proposen la hipòtesi següent: el sufix de subj. ā hauria estat originàriament un al·lomorf d'ē que hauria sorgit a partir d'arrels acabades en *-h₂ (per exemple, *t_lneh₂-e-s > *t_lnah₂-a-s > *tolnās > tollas). Aquest al·lomorf s'acabà interpretant com a sufix independent i s'estengué a d'altres temes verbals que no acabaven en laringal.

En llatí, aquests sufixos entraren en oposició funcional en determinats casos: en la tercera i quarta conjugació, el sufix -ā designava, llevat de la 1 sg., el mode subjuntiu, i el sufix -ē, el futur, que originàriament era un sufix de subjuntiu. Aquesta antiga funció es conserva encara en el sufix -ē de subjuntiu dels verbs de la primera conjugació (am-ē-s) i en l'imperfet de subjuntiu (leger-ē-s). A part d'aquests dos sufixos, el llatí conserva en alguns verbs (uelle, edō, esse), restes de l'antic sufix d'optatiu *-ih₁/īeh₁ > *-ī/īē (per exemple uelīs, edīs, llatí arc. sied > sīt > sit, etc.; així com els verbs del tipus faxim, faxīs; veg. Meiser 1998:182 i 201; Bertocci 2004: 28-29; veg. també ap. 2.2.1,c).

El llatí ha mantingut l'antic valor prospectiu que tenia el subjuntiu pie. mitjançant la seva gramaticalització en funció de futur (per exemple, fut. erō, eris, erit... < subj. *h₁es-e-). A part d'aquests antics reductes, com acabem de veure, el sufix de futur ē de la tercera i quarta conjugació (legēs, ueniēs) té el seu origen en el subjuntiu (per la primera i segona conjugació, emperò, es creà un futur en -b).

A diferència del llatí, les llengües sabèl·liques formaven el futur de les quatre conjugacions a través d'un sufix -s situat darrere del tema de present (per exemple, osc dide-s-t 'dabit' vs. dide-t 'dat'; umbr. fere-s-t 'feret'). De vegades, aquest futur en -s podia precedir un sufix de subjuntiu -ē (per exemple, pal. upsa-s-e-ter 'operaretur', osc fus-ī-d 'foret', etc.). Des d'un punt de vista històric, aquest conglomerat és el mateix que trobem en l'imperfet de subjuntiu llatí (per exemple, legerēs, essēs < *lege-s-ēs, *es-s-ēs). Com que un subjuntiu pressuposa l'existència d'una forma corresponent en indicatiu, la llengua llatina hauria d'haver tingut també una formació en -s derivada del

tema de present. La formació simple en *-s*, emperò, no es troba testimoniada en llatí, de manera que Meiser (1998: 182) arriba a la conclusió que, en la llengua llatina, tot i que aquest sufix en *-s* existí, va desaparèixer sense deixar cap rastre. En aquesta llengua és difícil trobar una explicació satisfactòria per aquest doble sufix *-s-ē*. Tradicionalment, aquest conglomerat s'analitza com la unió del sufix **-s-* d'aorist més un sufix **-ē-* de subjuntiu/futur (Stempel 1998 i Bertocci 2004: 33-34). Si fem cas d'aquesta hipòtesi, emperò, i d'acord amb el que hem vist a l'hora d'explicar el sistema verbal pie. (veg. ap. 2.1), estaríem davant d'un cas peculiar, en què un sufix propi d'un tema d'aorist s'adjunta a un tema de present. Tal vegada sigui convenient de relacionar aquest sufix d'aorist amb el futur en *-s* de les llengües sabèl·liques, fet que ens fa pensar, en un nivell més general, en la problemàtica que ofereix la reconstrucció del desideratiu en **-s* del pie. i la seva relació amb l'aorist sigmàtic. D'acord amb aquesta idea, la teoria de Meiser, segons la qual el sufix **-s* es remunta al sufix desideratiu en protoitàlic, no estaria tan allunyada de la interpretació tradicional, que analitza aquest sufix com un sufix d'aorist (veg. ap. 2.1.6,d).

El llatí arcaic coneixia una altra classe de futur sigmàtic que s'anomena del tipus *faxō/faxim* perquè aquestes formes són les més testimoniades. Aquest futur, a diferència de l'anterior, que mostrava una vocal davant del sufix *-s*, es formava directament a partir de l'arrel verbal o del tema de present desproveït de l'afix primari que caracteritza el tema de present (per exemple, fut. *faxō* i subjuntiu *faxim* < **fak-s-*, mentre que el present és *fac-i-ō*, essent *fac* el tema de present desproveït del sufix primari **-i* que caracteritza el tema de present; o bé *rupsit* vs. *ru-m-po*, *delī-s-it* vs. *delī-n-ō*, etc.). Mentre que el tipus *faxō* es remunta a una formació desiderativa, el tipus *faxim* s'analitza com un optatiu de l'aorist sigmàtic (en llatí, perfet en **-s*; veg. Meiser 1998: 183).

En llatí, el sistema de participis i substantius verbals del pie. patí una forta reestructuració (veg. Meiser 1998: 183). Les formes que desaparegueren, tot i que encara es conservin en casos lexicalitzats, són les següents: a) el participi de present medio-passiu (amb el sufix **-mh₁no-*, cfr. gr. *λεγόμενος*), que apareix testimoniats en mots com *alumnus* < **alo-mano-* < **h₂al-o-mh₁nno-*, del verb *alō* 'criar, alimentar', o bé *fēmina* < **d^heh₁-mh₁nah₂-*. b) El participi de perfet actiu (amb el sufix **-u_os-*, cfr. gr. *εἰδώς*, neutr. *εἰδός*, gen. *-τος*), conservat tal vegada en *apud* < **ap-u_ot* (*t* en lloc de *s* com en gr. *εἰδότης*?; veg. Meiser 1998: 183). c) El participi d'aorist actiu/ mig. El

participi actiu es pot trobar encara en mots com *par-ēns* ‘pare’, del verb *par-iō* ‘crear’ (< tema d’aorist **par-*), *cliēns* ‘client’ (< tema d’aorist **klei-* ‘recolzar’).

En protoitàlic s’integraren dins del paradigma dues categories noves, el gerundi llatí *-ndus -a -um* < **-dno-*, així com el participi de futur llatí en *-tūrus*. Les creacions pròpiament internes del llatí són els infinitius en *-re* o bé *-se* (en casos com *es-se*, *amāuis-se*, etc.) i *-rī*, així com l’infinitiu passiu de la tercera conjugació (tipus *legī*) i el gerundi. En el seu lloc, el pie. tenia els noms verbals derivats de l’arrel amb els sufixos **-ti*, **-tu*, etc., que s’han transmès a través dels supins llatins (veg. Meiser 1998: 183).

A banda d’aquesta nova reorganització que patí el sistema verbal de la llengua llatina, les característiques principals de la qual es poden resseguir en el sistema verbal del llatí clàssic, la llengua arcaica conserva encara algunes formes que, per la seva antiguitat, quedaren fora del sistema verbal de la llengua clàssica. Aquests arcaïsmes tenen un gran valor per la reconstrucció històrica.

2.2.1 Formes arcaïques conservades en llatí

A continuació presentem algunes formes arcaïques que es poden considerar com a testimonis d’una fase intermitja entre el que fou el sistema verbal pie. i el que trobem en llatí clàssic. En aquest grup tan heterogeni, s’hi poden reconèixer: *a)* formes que són el resultat d’antics optatius, *b)* subjuntius radicals, *c)* verbs del tipus *faxo/faxim* i *d)* altres formacions residuals.

Dins del grup *a)* hi trobem, en primer lloc, les formes *sim*, subjuntiu de *sum*; *uelim*, subjuntiu de *uolō* i *edim*, subjuntiu d’*edō*, que provenen històricament d’antics optatius (veg. ap. 2.2). *Sim* provindria d’un antic optatiu sg. *h₁s-iĕh₁, pl. *h₁s-ih₁-* > **siĕ-/sī-*, i hauria generalitzat el grau reduït (Meiser 1998: 201, 222), tot i que la llengua arcaica conservi tal vegada l’apofonia en formes com *sied* (*CIL* I², 4). *Uelim* i *edim* són hereus d’antics optatius d’aorists radicals: *u_lh₁-iĕh₁-t/*u_lh₁-ī-mé, malgrat que Hardarson (1993: 88) i Jasanoff (1991: 101) interpretin *uelim* com un optatiu *u_lĕh₁-ī-t derivat d’un present radical acrodinàmic *u_lĕh₁-t (veg. també Bertocci 2004: 29).

Un altre verb, que apareix totalment aïllat en època arcaica, és el subjuntiu llatí *duim duis*, etc. < **dou-ī-*, de l’arrel **deh₃-* ‘donar’, format amb l’antic sufix d’optatiu **-ī-* (veg. Meiser 1998: 184 i Bertocci 2004: 29). Aquesta forma s’analitza

tradicionalment com a optatiu d'un aorist radical amb grau reduït **dh₃-ī-m* (tot i que Meiser [1998: 184], entre d'altres, hi vegi un tema d'aorist en grau ple **dou-* < **deu_h3-*), però presenta alguns problemes referents al vocalisme de l'arrel en relació amb els efectes de la laringal (veg. Bertocci 2004: 29⁸³). L'arcaïcitat d'aquest antic optatiu es palesa també en la dificultat de reconstrucció que presenten les formes del verb *dō/dare*, caracteritzat per haver mantingut antics elements de flexió atemàtica.

Finalment, dins d'aquest grup de verbs provinents d'antics optatius, es conserven també formes del tipus *iuuerint* (< **iuua-s-ī*), *monerīs* (< **mone-s-ī*), *sīrīs* (< **sei-s-ī*) que s'interpreten com a subjuntius en *-ī* (< sufix d'optatiu) d'aoristos sigmàtics (veg. Meiser 1998: 184).

Pel que fa al grup *b*), és a dir, als subjuntius radicals, caldria considerar-los com a formes molt arcaïques que quedaren fora del sistema verbal llatí d'època clàssica. Aquests subjuntius llatins en *-ā* del tipus *aduenat* no es deriven del tema de present, ans directament de l'arrel verbal que, des d'una perspectiva històrica, s'analitza com un aorist radical i estan testimoniats en formes com *ad-uen-at* (< **g^hem-* 'anar', vs. pres. *ueniō* < **g^hm-īē-*), *at-tig-ās*¹⁸ (< **teh₂g-* 'tocar', vs. pres. *tangō* < **th₂-né-g-*), *at-tul-at* (< **telh₂-* 'alçar', vs. pres. *tollō* < **tl₂-né-h₂-*), *fu-ās* (< **b^hueh₂-* 'esdevenir', vs. pres. *fiō* < **b^huh₂-īē-*); *du-as* (< **deh₃-* 'donar', vs. pres. *dō/dāre* < **deh₃-/dh₃-*). Aquests subjuntius radicals s'han conservat majoritàriament en el subjuntiu prohibitiu (per exemple *caue fuās* (a Pl.Capt.431), *nē attigās* (a Pl.Bac.445), *nē aduenat* (a Pl.Ps.1030) i en llatí clàssic foren substituïts per un perfet de subjuntiu (*nē attigerīs*), el qual va assumir també les funcions de l'antic subjuntiu d'aorist (veg. Meiser 1998: 184).

Les formacions radicals en *-ā* del llatí estan emparentades amb una sèrie de subjuntius residuals que apareixen a la llengua del *Rigveda*, i que es denominen del tipus *kárat* (< **k^hér-e-t[i]*, de l'arrel **k^her-* 'fer'), com per exemple *gámati* (< **g^hém-e-t[i]*, de l'arrel **g^hem-* 'anar'), *várate* (< **uér-e-t[i]*, de l'arrel **uer-* 'parar, detenir'), *stávate* (< **stéu-e-t[i]*, de l'arrel **steu-* 'ser conegut, lloar'), *áyate* (< **h₁éi-e-t[i]*, de l'arrel **h₁ei-* 'anar'), etc. El que uneix aquests subjuntius del vàdic amb els subjuntius radicals llatins, no és pas el sufix de subjuntiu, diferent en cada llengua (**-eh₂* pel llatí,

¹⁸ Segons Meiser (1998: 209-210), pot ser que aquesta forma tingui com a base un aorist reduplicat (veg. ap. 2.2.3.2).

*-e pel vèd.),¹⁹ ans el fet que en ambdós casos el sufix s'uneixi directament a l'arrel verbal, que tradicionalment s'analitza com un aorist radical. Malgrat tot, algunes formes del vèdic, emperò, no són clares i, a part d'analitzar-se com aoristos radicals, poden presentar més d'una interpretació possible; així doncs, Narten (1995 [1968]: 100-1 i 104-6) considera que la forma *stávate* podria ser un subjuntiu de present o un present d'indicatiu temàtic (veg. també en aquest sentit LIV: 601³). A més a més el LIV (233) analitza la forma *ájati* com una formació nova (*Neubildung*) de present temàtic amb arrel en grau ple.

Tot i que en determinats casos hi hagi més d'una possibilitat a l'hora d'analitzar aquestes formes del vèdic, el cert és que es pot constatar que els exemples que no mostren cap mena d'ambigüitat pel que fa a la seva reconstrucció, no es formen a partir de presents radicals atemàtics, ans a partir d'aoristos radicals atemàtics, tal i com s'esdevé amb els subjuntius radicals llatins. En vèdic, per exemple, el tema de present d'una arrel com **k^her-* 'fer', és *kṛnóti* (< **k^hr-néu-ti*); a aquest tema de present li correspon un subjuntiu *kṛnávati*, de manera que es descarta que un subjuntiu del tipus *kárat* provingui d'un tema de present ja que aquest presenta un sufix nasal. En canvi, i d'acord amb la teoria de Rix (1986), el tema d'aorist que correspon a aquesta arrel és un aorist radical (**k^her-*). El subjuntiu radical s'hauria format precisament a partir d'aquest tema.

Malgrat que la interpretació tradicional analitzi aquests subjuntius del vèdic com si s'haguessin generat a partir d'aoristos radicals (veg. Narten 1995[1968]), Bammesberger 1984: 2-6, Gotō 1987: 72 i Hardarson 1993: 45 i ss., entre d'altres), alguns investigadors com Renou (1932) i, més recentment, Bertocci (2004: 24 i ss.), adduint la manca de trets aspectuals perfectius (propis del tema d'aorist) d'aquests subjuntius, així com el fet que aquests verbs s'analitzen sovint com a presents de subjuntiu i fins i tot presents d'indicatiu temàtics, prefereixen interpretar aquests subjuntius com a formacions que s'haurien generat no pas a partir d'un tema aspectual específic (aorist radical), com tradicionalment s'han analitzat, ans directament a partir de l'arrel, de manera autònoma del sistema d'aorist i de present.

Aquesta interpretació fóra aplicable també als subjuntius radicals del llatí arcaic que, com en vèdic, són escassos i es caracteritzen per tenir el morfema modal adherit a una base que no és el tema de present. Tal i com s'esdevé en vèdic, el debat sobre

---

¹⁹ Pel que fa a l'estatus incert del sufix **eh₂-* conservat en llatí i en cèltic (tal vegada també en tocari), veg. ap. 2.2.

l'origen d'aquests subjuntius arcaics llatins gira a l'entorn de dues hipòtesis. La primera interpreta aquests verbs com a formes originades a partir d'aoristos radicals pie. El subjuntiu es formaria, per tant, afegint al tema d'aorist radical en grau ple el sufix modal $-\bar{a}- < *eh_2-$ (per exemple *ad-uen-at* < $*g^hém-eh_2-t$). La segona hipòtesi analitza aquests subjuntius en $-\bar{a}$, així com els del tipus *kárat* en vàdic, com a formes modals radicals o independents, que tenien el morfema modal afegit directament a l'arrel, és a dir, a una base que no formava part ni del tema de present ni del d'aorist (Bertocci 2004: 26). D'acord amb Bertocci, aquesta explicació es complementaria perfectament amb la hipòtesi de Rix (1986; veg. també ap. 2.1.7). Segons aquest investigador, en la fase més antiga del sistema verbal pie., s'hi haurien de distingir dues articulacions: una referent al sistema temporal-modal, on s'hi establiria l'oposició entre l'injuntiu, l'imperatiu i el parontiu mitjançant l'ús de desinències secundàries o primàries (veg. ap. 2.1.3); l'altra, on s'hi marcaven les oposicions d'*Aktionsart* a través dels sufixos primaris (veg. ap. 2.1.1). Fóra en aquesta darrera articulació on se situaria el subjuntiu. Les formacions d'*Aktionsart* s'haurien construït directament a partir de l'arrel, perquè en el sistema encara no hi hauria entrat el joc d'oposicions aspectuals. L'única oposició que existia era entre un tema no marcat o neutral i un tema marcat caracteritzat amb sufixos d'*Aktionsart*. Fóra en aquest estadi on s'haurien d'analitzar aquestes formacions del tipus *kárat* i *aduenat*, caracteritzades per un sufix específic afegit directament a l'arrel (Bertocci 2004: 26-27).

Segons el que acabem de veure, es podria dir que el que distingeix ambdues hipòtesis no és tant la conclusió a la qual arriben, com el fet que cadascuna proposa una mateixa solució per estadis temporals diferents del pie. La primera hipòtesi se situa en una etapa en què ja existien les oposicions aspectuals entre tema de present i tema d'aorist; la segona, en canvi, es remunta a un període més antic en què aquestes oposicions encara no s'havien produït: és per això que a una forma residual com el vàdic *gámat* < $*g^hém-e/o$ [tema d'aorist+sufix de subjuntiu], se li pot reconstruir una forma encara més antiga $**g^hém-e/o-$ [tema no marcat+sufix d'*Aktionsart* modal], però això no significa que ambdues reconstruccions siguin contradictòries, ans més aviat es podria concloure que la primera reflexa un estadi més recent que la segona. En qualsevol cas, pensem que val la pena tenir present la segona hipòtesi perquè s'endinsa en un estadi més antic del pie. i sembla ser un bon exemple per defensar la hipòtesi de Rix (1986).

En el grup *c*) s'hi troben les formes de futur en *-s* del tipus *faxō/faxim* (veg. ap. 2.2) que constitueixen una de les categories verbals més interessants del llatí d'època arcaica (ss. III-II aC.). En llatí arcaic es conserven uns 90 d'aquests futurs en les tres primeres conjugacions. En llatí clàssic, en canvi, deixaren d'emprar-se en la seva gran majoria i només apareixen en textos arcaïtzants, tot i que algunes formes han perdurat com a verbs lexicalitzats (per ex. *ausim, ausīs; faxō, faxīs*, etc.; veg. Meiser 1998: 183-184).

Aquests futurs en *-s* es formen a partir de l'arrel o del tema de present desproveït dels sufixos primaris, a partir del qual se li afegeix el sufix **-s-* i el sufix de subjuntiu **-e/o-* o bé el d'optatiu **-ī-* (Meiser 1998: 183). Malgrat tot, l'anàlisi morfològica mostra problemes a l'hora de reconstruir els valors de cadascun dels elements que, combinats, condueixen al significat que apareix als textos. Des del punt de vista semàntic, les formes *faxo/faxim* tenen dues funcions: una equivalent a la de futur/subjuntiu de perfet i l'altra, a la de futur/subjuntiu de present (Bertocci 2004: 29). A banda de la dificultat de la reconstrucció semàntica d'aquests futurs, apareix també el problema de la interpretació de l'origen del morfema **-s*. Alguns estudiosos l'identifiquen amb el sufix d'aorist sigmàtic del pie., del qual se'n derivaria el significat de pretèrit (Bertocci 2004: 30); d'altres, emperò, l'interpreten com un morfema desideratiu **-s(e/o)*, que acabà per assumir les funcions de futur/mode, com en el cas del subjuntiu en antic irlandès, o del futur en sànscrit, grec i italià.

A part de les dues interpretacions possibles, el que es pot constatar d'una banda és que ambdós sufixos pie. foren analitzats i interpretats a l'interior de la dinàmica del sistema verbal llatí, però que, d'altra banda, encara que es tracti d'una reorganització interna pròpia de la llengua llatina, aquesta problemàtica remet necessàriament també a la dificultat que planteja la relació del sufix **-s* d'aorist amb el de desideratiu (veg. ap. 2.2).

A més a més del grup format per antics optatius, pels subjuntius radicals, i pels verbs del tipus *faxo/faxim* que acabem de veure, el llatí d'època arcaica ha conservat altres formes aïllades residuals (*d*) que quedaren fora del sistema verbal de la llengua clàssica.

Al costat del tipus *faxo/faxim*, apareix documentada, tot i que en un nombre menor, una altra forma de subjuntiu del tipus *faxem*, amb la **-ē* de l'imperfet de subjuntiu ajuntada al morfema **-s-* (veg. Bertocci 2004: 30).

La llengua arcaica mantenia alguns futurs que el llatí clàssic no integrà en el seu sistema verbal i que encara es poden observar en les comèdies de Plaute (com per exemple *seruubit* [*Pseud.* 628, ~ *seruies*, 617], o *exsugebo* [*Epid.* 187]; veg. Bertocci 2004: 30).

Finalment es conserven formes d'imperatiu I com *cedo* < *cedō, que s'analitza com un imperatiu derivat d'un aorist radical, format per la partícula **ke-* i les formes d'imperatiu sg. *dō < *doh₃ < *deh₃ i pl. *-tte*, forma sincopada de *date < *dh₃te (cfr. gr. *δότε*; veg. Meiser 1991: 188 i ss. i 1998: 185; LIV: 105).

A banda d'aquests arcaïsmes que quedaren fora del sistema verbal de la llengua clàssica, i que es remunten a antigues formacions pie., el sistema verbal del llatí clàssic conserva també gran nombre dels antics temes verbals pie. (veg. ap. 2.1.4, 2.1.5 i 2.1.6), tot i que reorganitzats dins dels dos grans temes en què es divideix el sistema verbal del llatí: el tema de present i el tema de perfet.

2.2.2 El tema de present

A través d'una sèrie de processos fonològics i morfològics, el sistema verbal llatí reorganitzà els antics 20 temes de present que tenia el pie. en els quatre grups que formen el tema de present de la conjugació llatina (veg. ap. 2.1.4.1, 2.1.5.1 i 2.1.6).

Els antics temes radicals atemàtics (aorist radical i present radical) foren bandejats en benefici de la flexió temàtica, de creació més recent. Els presents radicals atemàtics conservats en llatí són mol pocs: *sum* 'ésser', *eō* 'anar' i *edō* 'menjar', que presenta el grau de l'arrel allargat i que en època imperial es tematitzà envers *edis*, *edit*, present de subjuntiu *edam*, inf. *edere*.

Alguns verbs de la primera i segona conjugació, com veurem més endavant, segueixen encara el tipus atemàtic, tot i que des del punt de vista sincrònic, ja no són reconeixibles (veg. Meiser 1998: 185 i ap. 2.2.2.1 i 2.2.2.2 respectivament). Els antics aoristos radicals s'han conservat en llatí transformats sota la forma de pft. en *-u/-v* (tipus *com-plēuī* < *pleh₁-m, veg. Meiser 1998: 205; ap. 2.2.3.1).

Paral·lelament a la gairebé total desaparició de la flexió atemàtica, el llatí conserva molts pocs casos de la gradació apofònica entre el singular i el plural de les formes verbals atemàtiques actives del pie. (normalment grau ple al singular amb accent a la síl·laba radical vs. grau reduït al plural amb accent a la terminació [Meier-Brügger 2002: 169]; veg. ap. 2.1.3). Aquesta apofonia encara es conserva en verbs com *sum*,

dō,²⁰ *ce-dō*, *ce-tte* (veg. ap. 2.2.1) i *edō* (aquest darrer amb grau allargat al sg. i amb grau ple al pl.).

En el procés de tematització verbal, s'han de tenir present tres canvis fonològics que tingueren un rol central en aquesta nova reorganització:

a) En els temes pie. acabats en *-CH, i davant d'una terminació començada en consonant, *H > *a*: per exemple pie. **uēm*₁-*ti* (de l'arrel **uēm*₁- 'escopir') > *uēma-*ti*. En els temes de més d'una síl·laba, ja en període protoitàlic, aquesta vocal *a*, interpretada com a vocal temàtica, fou substituïda per la vocal temàtica regular **e/o*: per exemple *uēma-*ti* > *uēme-*ti* > llatí *uomit*; **tl̥*₀-*n-h*₂-*tes* > *tolnates > *tolnetes > *tollitis* (de l'arrel **telh*₂- 'alçar'). Només *dǎre* manté en la primera síl·laba la vocal *a* com a reflex de la laringal (pel cas de *-sternāre*, veg. ap. 2.2.2.1, c).

b) En la resta de temes acabats en consonant s'introduí la vocal temàtica: per exemple **b^hined*-*ti* > *findeti > *findit* (**b^hined*-*ti* hauria donat en llatí †*finessi* > †*finis*; veg. Meiser 1998: 185).

c) La caiguda d'*i intervocàlica i les contraccions vocàliques que es produïren com a conseqüència d'aquest fenomen foren decisius pel sorgiment de la primera i segona conjugacions llatines, en les quals desembocaren formacions d'orígens pie. diferents: en la primera conjugació convergiren les formes factitives pie. acabades en *-*eh*₂ > *-ā* (del tipus *nouāre*, *nouat* < protoitàlic *nouā-*t* < pie. *neu-*eh*₂-*ti*, del pie. **neu*₀- 'nou') i els verbs denominatius (del tipus *curāre*, *curat* < *koisā-*t* < *koisā-*ie*-*ti* < **koiseh*₂-*ie*-*ti*, del substantiu *cūra* < **koiseh*₂); en la segona conjugació confluïren les formacions causatives acabades en *-*eie*- (del tipus *monēre*, *monet* < *mon-*eie*-*ti*) amb els presents estatus acabats en *-*eh*₁-*ie* (del tipus *uidēre*, *uidet* < *uid-*eh*₁-*ie*-*ti*).

Aquests tres canvis, juntament amb d'altres processos fonològics que explicarem a continuació, no només propiciaren la tematització d'algunes formes verbals pie. d'origen atemàtic, sinó que també foren decisius a l'hora de reorganitzar els diferents temes verbals pie. dins del sistema de les quatre conjugacions llatines. A continuació presentarem les quatre conjugacions verbals llatines des d'una perspectiva històrica, a fi de poder comprendre l'evolució que patiren els diferents temes pie., de quina manera es reorganitzaren i, en definitiva, com sorgí el sistema verbal de la llengua llatina.

---

²⁰ Sobre l'origen aorístic radical d'aquest verb i la seva inusual adaptació al tema de present, veg. Meiser 1990: 190 i ss, i 1998: 188; Hardarson 1993: 38 i ap. 2.2.2.1,e.

2.2.2.1 La primera conjugació

Des d'una perspectiva diacrònica, i d'acord amb el que acabem de comentar en l'apartat anterior (2.2.2), la primera conjugació és el fruit de la confluència de sis temes verbals pie. d'origens diversos (*a-f*). A banda d'aquests grups d'herència pie., en la primera conjugació s'hi reconeix també un grup de formes que no es remunten al pie. perquè és innovació de la llengua llatina (*g*):

a) Les formacions pie. més freqüents que acabaren formant part d'aquesta conjugació en *-ā* són els verbs en **-ǵe/o* que es deriven de substantius de temes en **-o* o **-ā* (per exemple *donā-re* < **dōnā-ǵe*, de *dōnum*; cfr. gr. *τιμάω* 'honrar', de *τιμή* 'honor', etc.; veg. Meiser 1998: 186; Weiss 2007: 559). El punt de partida d'aquestes formacions són femenins o col·lectius acabats en **-eh₂* (més tard reordenats com a neutres plurals) de temes en **-o*.

b) En la primera conjugació també hi figuren els verbs factitius atemàtics derivats d'adjectius de temes en **-o* (p. ex. llat. *nouāre*, hit. *neṽaḥḥ-* < **néṽ-eh₂* < col·lectiu **néṽ-e-h₂* < adj. **néṽ-o* 'nou' [veg. Rix 1986: 13; Steinbauer 1989: 85-90; Melchert 1997b: 131-138; Meiser 1998: 44-45 i 186; Weiss 2007: 559; veg. ap. 2.1.4;]). Tant el grup *a)* com el *b)* formen el tema de perfet regular en *-āuī* i el participi de perfet en *-ātus*.

c) Els causatius-iteratius (amb vocalisme **o* de l'arrel i sufix **-eǵe-*; veg. ap. 2.1.6, *a)* d'arrels acabades en **-h₂* anaren a parar també dins de la primera conjugació: per ex. *domā-re* < **domh₂-aǵe-* < **domh₂-eǵe-*, de l'arrel **demh₂-* 'amansir, domar' (cfr. vèd. *damáyati* 'ell venç, domina', gòt. *ga-tamjan* 'amansir, domar'; veg. LIV: 116); *tonāre* 'tronar' < **tonh₂-eǵe-*, de l'arrel **(s)tenh₂-* 'tronar' (cfr. vèd. *stanáya-* 'tronar'; veg. Meiser 1998: 186; LIV: 597).

d) A la primera conjugació llatina s'hi troben també alguns verbs compostos provinents d'antics temes de present amb infix nasal (veg. ap. 2.1.4, *d)*, als quals els correspon un verb simple de la tercera conjugació (també amb infix nasal): per exemple *appellāre* vs. *pellere* (< **pelna-* < **pelnh₂-*), *aspernāri* vs. *spernere* (< **sperna-* < **sp^hernH-*), *consternāre* vs. *sternere* (< **sterna-* < **sternh₃-*). Així com les formes en *-ā* dels verbs compostos provenen de la generalització de les formes en singular (grau ple de l'infix nasal): *-pellās* < **-pel-nā-s* < **pel-na-h₂-si* < **pel-ne-h₂-si*; les formes dels verbs simples, en canvi, es generaren a partir del paradigma plural (grau reduït de l'infix

nasal): *pellitis* < *pel-n-a-tes < *pel-n-h₂-tes (veg. Meiser 1998: 187). Tal vegada la presència o absència del prefix tingui alguna cosa a veure amb el fet que els verbs compostos hagin generalitzat el grau ple de l'infix nasal i els verbs simples, en canvi, mostrin el grau reduït. És per aquest motiu que, verbs que en origen compartien el mateix tema verbal, anaren a parar a dues conjugacions diferents.

En lloc de *-sternā-* fóra d'esperar una forma en grau ple com †*sternō-* (< **sterneh₃-*) ja que, en llatí, *eh₁ > *ē*, *eh₂ > *ā* i *eh₃ > *ō* (cfr. **seh₁-m̄n̄* > llatí *sēmen*, **steh₂-m̄n̄* > llatí *stāmen* i **ġneh₃-m̄n̄* > llat. *co-gnōmen*, veg. Meiser 1998: 29). Segons Rix (1995: 402 i ss.) i Meiser (1998: 187) s'hauria de suposar que, tal i com s'esdevé amb *dāre*, el timbre vocàlic *a* del paradigma del plural, que mostra l'arrel en grau reduït (veg. ap. 2.2.2, *a*), s'ha generalitzat també al singular (veg. emperò Schrijver 1991: 408 i ss.). Malgrat tot, aquesta teoria mostra alguns inconvenients que ens agradaria comentar. Així com el verb *dāre* (de l'arrel **deh₃-*) conserva encara en llatí l'antiga gradació apofònica entre el singular (grau ple) i el plural (grau reduït), i per tant, és més comprensible que el timbre vocàlic *a* del plural s'hagi estès *a posteriori* també a les formes del singular (tot i que aquest verb conservi encara formes del grau reduït com en l'imperatiu *ce-do* [*eh₃ > llatí *ō*], veg. ap. 2.2.1), el verb *-sternāre*, en canvi, no conserva l'antiga apofonia. Com acabem de veure, aquest verb es forma a partir del paradigma pie. del singular i presenta el grau ple de l'arrel en el singular i plural, cosa que fa més difícil d'acceptar la teoria de Rix i Meiser perquè s'hauria de suposar, en primer lloc, que el timbre vocàlic del plural (*ǎ) (que havia desaparegut en llatí perquè la flexió del singular s'havia generalitzat a tot el plural) s'hagués estès a les formes en grau ple del singular (*eh₃ > *ō → *ā*) i que, a més a més, en un segon estadi, la vocal llarga (*ā*) del singular s'hagués generalitzat finalment al plural (*ǎ* → *ā*). A part d'això i d'acord amb el que acabem de veure (veg. ap. 2.2.2), així com *dare* és l'únic verb que manté com a reflex de la laringal interconsonàntica un timbre *a*, la resta de verbs de més d'una síl·laba, com fóra el cas de *-sternare*, van reinterpretar aquesta vocal com una vocal temàtica **e/o* (per exemple *uema-ti > *ueme-ti > *uomit*). Segons aquest pressupòsit, en el cas de *-sternare* hom esperaria de trobar la vocal temàtica i no pas *a* en el paradigma del plural, a partir del qual la vocal *a* es generalitzà a les formes en singular. Tal vegada *sternere* hagués format el seu compost *-sternā-* per analogia amb els altres verbs del tipus *pellere* / *appellāre*, *sternere* / *asternāri*, etc.

Aquests verbs formen el tema de perfet d'acord amb el tipus normal de la primera conjugació: pft. *-āuī* i ptc. en *-ātus* (veg. Meiser 1998: 187).

e) Alguns pres. en **-īe/o* d'arrels acabades en laringal pertanyen també a la primera conjugació llatina (veg. Meiser 1998: 187): per ex. *arāre* < **ara-īe/o* < **h₂arh₃-īe/o* (en llatí *H > a / C_C*), *calāre* < **kala-īe/o* < **k^lh₁-īe/o* (cfr. gr. *καλέω*), potser també *parāre* < **pr^hh₃-īe/o*.²¹

f) En la primera conjugació llatina s'hi troben també alguns presents radicals atemàtics com *nāre* 'nedar' (cfr. ai. *snāti* 'es banya' < **sneh₂-* 'banyar-se, nedar'), *fārī* 'dir' (cfr. gr. dòr. *φᾶμί*, arm. *bam* < **b^heh₂-* 'parlar, dir'), així com *flāre* 'bufar', segons Meiser (1998: 188), de l'arrel en grau reduït **b^hlh₁-* (cfr. grau ple en *flēre* < **b^hleh₁-* 'udolar'). El LIV (87), a més a més del grau reduït, hi pressuposa un present secundari en **-īe* (**b^hlh₁-īe/o*).

Segons alguns investigadors, el verb *dare* prové també d'una formació radical atemàtica. Però de fet, el seu origen és controvertit perquè el tema de present pie. d'aquest verb era un present reduplicat (**didoh₃- / *didh₃-*, cfr. gr. *δίδομι*, ai. *dādāmi*, sabel. *dide-*; veg. LIV: 105) que no apareix en el tema de present *dare*. En llatí, emperò, es troben petges d'aquesta antiga reduplicació en alguns casos com *re-ddere* < **re-dide* ← **dida-* (veg. Meiser 1998: 188).

Segons Leumann (1977⁵: 527 i ss.) la síl·laba reduplicada s'hauria sincopat en els verbs compostos (del tipus *ad-dere*, *dē-dere*, *ē-dere*, *prō-dere*, *trā-dere*, *uen-dere*) i arran d'aquí s'hauria abstret un tema de pres. *-dā*.

Meiser (1990: 190 i ss., 1998: 188) i Hardarson (1993: 38), en canvi, són partidaris d'atribuir-li un tema d'aorist. Meiser defensa aquesta hipòtesi tenint present que el canvi del reflex de la laringal **a* per la vocal temàtica *e* en temes de més d'una síl·laba (veg. ap. 2.2.2) tingué lloc en una etapa prearcaica i que la síncopa dels verbs compostos fou més recent (s. VI-V aC.). D'acord amb aquests pressupòsits, *dare* ha d'haver tingut en origen un tema radical sense reduplicació (en cas contrari esperaríem trobar una forma del tipus †*dere*), i per tant, la hipòtesi de l'aorist radical com a origen de *dare* és la més plausible. Tot i això, la teoria de Meiser no deixa de ser problemàtica

---

²¹ Schrijver (1991: 401), emperò, proposa una altra etimologia per *arāre* i *calāre*, de la mateixa manera com Peters [1980: 131] ho fa per *parāre*.

perquè normalment en llatí els temes d'aorist radical anaren a parar als temes de perfet.²²

En el singular, la vocal $\bar{a}$ va substituir $\bar{o}$ ($\bar{a} \leftarrow \bar{o} < *-eh_3$) per influència del timbre vocàlic $\check{a}$ del plural. El verb $d\bar{o}$ conserva encara l'antiga gradació vocàlica entre el singular (grau ple) i el plural (grau reduït [veg. ap. 2.2.2]).

Finalment, en la primera conjugació s'hi troben algunes formes (g) que no són d'herència pie., ans es consideren innovacions del protoitàlic i de la llengua llatina.

D'època protoitàlica daten els verbs denominatius de la primera conjugació formats a partir de temes en consonant (i no pas a partir de temes en $*-o$ o $*-\bar{a}$, que són d'època pie., veg. més amunt, ap. 2.2.2.1, a): p. ex. $uoc\bar{a}re$, de $u\bar{o}x$ $u\bar{o}cis$ ($< *u\bar{o}k-s$ $*uok-$).

Els verbs freqüentatius en $-(i)t\bar{a}re$ provenen també d'aquesta època i es formaren a partir del tema de participi de perfet acabat en $-(i)tus$: p.ex, $capt\bar{a}re$, del participi de perfet $captus$, de $capi\bar{o}$.

Pertanyen també a aquest grup els anomenats intensius en $-\bar{a}$ (per exemple $\bar{e}duc\bar{a}re$ vs. $d\bar{u}cere$, $occup\bar{a}re$ vs. $capere$, etc.), que són verbs denominatius de compostos preverbals (per exemple $\bar{e}duc\bar{a}re$ prové del substantiu $*\bar{e}dux$ [cfr. $r\bar{e}dux$] vs. $d\bar{u}cere$, etc.). (veg. Sommer 1914a^{2/3}: 497, Leumann 1977⁵: 545-552, Bammesberger 1996: 50-60, Meiser 1998: 186-189, Weiss 2007: 559-62).

2.2.2.2 La segona conjugació

En la segona conj. llatina hi trobem quatre grups de verbs d'orígens diversos: *a*) presents radicals en $*-eh_1$ que, en contraposició amb la resta de grups, tenien una flexió atemàtica, *b*) els anomenats verbs causatius/iteratius d'origen deverbal, *c*) els verbs estatus deverbals i *d*) els verbs estatus denominatius (d'adjectius i substantius). Sobre aquesta conjugació parlarem amb més detall en un capítol a part (veg. cap. III), atès que es el punt de partida d'aquesta tesi doctoral.

2.2.2.3 La tercera conjugació (tipus A)

---

²² Meiser (1998: 188) veu que algunes formes modals com l'imperatiu d'aorist $*d\bar{o}$, reinterpretat com a forma de present, hauria pogut ser la causa d'aquest desviament, així com també hauria pogut sorgir a partir d'aoristos radicals tematitzats.

La tercera conjugació llatina està formada per un gran nombre de temes de present pie. Els temes atemàtics pie. que anaren a parar a aquesta conjugació esdevingueren temàtics. A diferència del tipus B, que prové originàriament d'un present pie. en **-iē/o* (veg. ap. 2.2.2.4), en el tipus A de la tercera conjugació, la vocal temàtica pie. **e/o* (> llatí *i/u*) s'ajuntava directament a la consonant final del tema (ex.: *leg-ō* [< **o-h₂*], *leg-i-s* ... *leg-u-nt* < **léĝ-e/o-*). Els tipus principals que formen aquesta conjugació des del punt de vista del pie. són: *a*) presents radicals atemàtics acabats en laringal o consonant, *b*) presents temàtics, *c*) presents reduplicats atemàtics i temàtics, *d*) presents amb infix (i sufix) nasal, *e*) presents amb sufix **-skē/o*, *f*) presents amb el sufix desideratiu **-s*, *g*) presents amb sufix dental i *h*) temes de present acabats en **-u* i amb sufix **-iĕ/ó*.

a) Pel que fa als presents radicals amfidinàmics atemàtics (veg. ap. 2.1.4.1,a) acabats en laringal, s'insertaren en la tercera conjugació quan la laringal estava situada entre dues consonants (**cHc* > *a* → *e* [reinterpretada com a vocal temàtica]; veg. ap. 2.2.2): per exemple, *uomit* < **ueme-t* ← **uema-ti* < **uemh₁-ti* (cfr. gr. *ἐμέω*, ai. *uamiti* 'vomita'); *sonit* < **suene-t* ← **suenati* < **suenh₂-ti* (cfr. ai. *svaniti* 'sona'); tal vegada també *molit* < **mele-t* ← **mela-ti* < **melh₂-t* (cfr. aeslec. *meljō*, airl. *melim*, umbre *kumaltu* 'commolito', kymr. *malu*, arm. *malem*, del tema de present **mélh₂-/mlĥ₂-* [veg. Klingenschmitt 1982: 145; Meiser 1998: 191 que, en lloc de **h₂* reconstrueix **h₁* i LIV: 432]). L'alternança que mostren aquestes llengües (*e* [grau ple] : *a* [reflex del grau reduït]), indica que en algunes llengües indoeuropees es generalitza a tot el paradigma, o bé el grau ple del singular, o bé el grau reduït del plural.

Alguns presents radicals amfidinàmics (veg. ap. 2.1.4.1,a) acabats en consonant anaren a parar també a la tercera conjugació, que tematitzà aquestes formes i generalitzà el grau reduït del plural a tot el paradigma: per exemple, *carpere* 'collir' (< **karp-* < **krp-* [grau reduït del plural], de l'arrel **(s)kerp-* 'tallar'; veg. en aquest sentit Meiser 1998: 191 i LIV: 559; Schrijver [1991: 429-30], emperò, hi reconstrueix un grau ple [*a* < **e* darrere de velar]); *fulgere* 'llampegar, fulgir' (< **bh₁ĝ-* [grau reduït del plural], de l'arrel **bh^hleĝ-* 'brillar'; cfr. *fulgeō* < essiu **bh₁ĝ-h₁iĕ-* [LIV: 86]); *rudere* 'cridar, bramar' (< **rudH-* [grau reduït del pl.], de l'arrel **reudH-* 'cridar, plorar'); *edere* 'menjar' (< present radical acrodinàmic **h₁éd-/h₁ed-*, de l'arrel **h₁ed-* 'menjar'; veg.

ap. 2.1.4.1,a i 2.2.2,c). De la mateixa manera com el llatí generalitzà el grau reduït del plural per aquestes formes i tematitzà tot el seu paradigma, en un estadi pie., els presents temàtics del tipus *túdati* haurien pogut tenir el seu origen en el grau reduït (formes dèbils) d'antics presents radicals amfidinàmics (veg. ap. 2.1.5.1,a).

b) Alguns presents temàtics simples amb grau ple de l'arrel (veg. ap. 2.1.5.1,a) acabaren per inserir-se en la tercera conjugació llatina, com per exemple *agere* (< **h₂éĝ-e-*), *ferre* (< **b^hér-e-*), *ūrere* (< **h₁éus-e-*), *coquere* (< **pék^u-e-*), *uehere* (< **uég^h-e-*), etc. (veg. Meiser 1998: 191). Els presents temàtics del tipus *túdati*, amb grau reduït de l'arrel, es conserven en casos comptats, com per exemple *currere* (< **k₁rs-é-*, de l'arrel **k₁ers-* 'córrer'; veg. ap. 2.1.5.1,a), i tal vegada *furere* (< **b^hrh₂-e/o-*, de l'arrel **b^herh₂-* 'moure's ràpidament' [veg. LIV: 81]). Això no obstant, Walde-Hoffmann (1938³: 571), proposa que *furere* prové **d^huse/o-* (de l'arrel **d^heuH-* 'moure ràpidament, saccejar') i ho relaciona amb el gr. lèsbic *θυίω* 'llançar-se, córrer' (d'acord amb aquesta etimologia, veg. Schrijver (1991: 203-217), segons el qual, *R_hH > *aR* / *_V* [*R*: *r*, *l*]; veg. també Meiser 1998: 109 i 191).

c) En llatí s'han conservat presents reduplicats atemàtics i temàtics (veg. ap. 2.1.4.1,c i 2.1.5,b respectivament), com per exemple, en el cas dels presents reduplicats atemàtics, *sistere* (< **stist-e-* ← **sti-sta-* < **sti-sth₂-*, de l'arrel **steh₂-* 'posar-se'), *serere* (< **se-se-* ← **sesa-* < **se-sh₁-*, de l'arrel **seh₁-* 'col·locar'), *reddere* < **dide-* ← **dida-* < **di-dh₃-*, de l'arrel **deh₃-* 'donar' (veg. ap. 2.2.2.1), *con-dere* (< **dide-* ← pitàl. **-diδa-* < **d^hi-d^hh₁-*, de l'arrel **d^heh₁-* 'posar, situar'); o bé, en el cas dels presents reduplicats temàtics, *bibere bibit* < *pibeti ← *piboti* < pie. *pibh₃oti < *pi-ph₃-e-ti, de l'arrel **peh₃(i)-* 'beure'), *gignere* (< **ĝi-ĝnh₁-e-*, o bé ← *gi-gena < **ĝi-ĝnh₁-*, de l'arrel **ĝenh₁-* 'engendrar'; veg. LIV: 164¹²), etc. Tal vegada s'hi hagi de comptar també *inquit* (< **en-si-sk^u-e/o-*, de l'arrel **sek^u-* 'dir'; veg. Meiser 1998: 192; LIV (526), emperò, dubta entre el present reduplicat i la possibilitat que provingui d'un tema d'aorist radical tematitzat [< **en-sk^u-e-* < aorist **sék^u-/sk^u-*]).

d) Un gran nombre de presents amb infix nasal (veg. ap. 2.1.4,d) s'han conservat en la tercera conjugació llatina, com per exemple *findere* (< **b^hi-n-d-* [cfr. pie. 3a sg. **b^hi-ne-d-ti* vs. 3a pl. **b^hi-n-d-enti*], de l'arrel **b^hejd-* 'dividir'), *fingere* (< **d^hi-n-ĝ^h-*, de l'arrel **d^heig^h-* 'untar, modelar'), *linquere* (< **li-n-k^u-*, de l'arrel **leik^u-* 'allunyar'),

rumpere (< **ru-n-p-*, de l'arrel **reup-* 'esquinçar, trencar'), etc. (veg. Meiser 1998: 192).

En els presents amb infix nasal acabats en laringal, aquesta es reinterpreta com si fos la vocal temàtica (veg. ap. 2.2.2), per exemple *spernere* (< *sperne ← **sperna-* < **sp^her-n-H*, de l'arrel **sp^herH-* 'empènyer', amb grau ple de l'arrel d'acord amb el tema d'aorist **sp^hérH-*, veg. LIV: 585), *sternere* (de l'arrel **sterh₃-* 'eixamplar'), *tollere* (< **tolne-* < **tl_ona-* < **tl_o-n-h₂-*, de l'arrel **telh₂-* 'prendre'). Pel que fa als verbs *pellere*, *spernere*, *sternere*, veg. ap. 2.2.2.1,c i Rix 1995: 401-406).

El llatí ha conservat un exemple de present amb sufix nasal *-nu* (veg. ap. 2.1.4,d) gràcies al verb *sternuere* (< **pstr_o-nu-*, de l'arrel **pster-* 'estornudar', cfr. gr. *πτάρνυμαι*).

e) Alguns presents amb sufix **-ske/o* (veg. ap. 2.1.5.1,c) s'han conservat en la tercera conjugació llatina. Tot i que hagi perdut el seu significat iteratiu originari (conservat encara en el verb *poscere* 'exigir' < **porske-* < **pr_o(k)-ske/o-*, de l'arrel **prek-* 'demanar, preguntar'), aquest sufix acabà per matisar la base neutral del verb amb un significat incoatiu, com per exemple (*g*)*nōscō* (de l'arrel **gneh₃-* 'reconèixer'), així com *pāscō* (< **peh₂-ske/o-*, de l'arrel **peh₂(i)-* 'protegir').

De nova creació són els presents amb sufix **-ske/o* dels verbs acabats en *-ā*, *-ē*, *-ī*, és a dir, de la primera, segona, tercera (tipus B) i quarta conjugació, com per exemple *collabāscere*, de *collabāre*; *conticēscere*, de *tacēre*; *albēscere*, d'*albēre*; *concupiscō*, de *cupiō*; *obdormiscere*, de *dormīre*, etc.). En alguns casos, aquests verbs deriven no pas directament de la base verbal, ans de l'adjectiu (*albēre* < *albus*; veg. Meiser 1998: 193 i ap. 2.2.2.2,d).

f) El present amb sufix desideratiu **-s* (originàriament atemàtic, veg. ap. 2.1.6,b) s'ha conservat només en dues formes lexicalitzades (veg. Meiser 1998: 193): *uīserē* 'visitar' (< **ueīd-s-e/o-*, de l'arrel **ueīd-* 'veure') i *quaesō* 'demanar', de *quaerere* 'preguntar' (*quaesō* < **ko-h₂éi_s-s-*, de l'arrel **h₂éi_s-* 'buscar'). Tot i així, el LIV (260) prefereix analitzar *quaesō* com un antic tema d'aorist sigmàtic **h₂éi_s/h₂éi_s-s-*.

g) Alguns presents amb sufix dental (originàriament temàtics, veg. ap. 2.1.5.1,e) anaren a parar a la tercera conjugació. És el cas, per exemple, dels presents amb sufix **-te/o*: *pectere* (< **pék-te-*, de l'arrel **pek-* 'tondre', cfr. gr. *πέκτω*, vs. *πέκω*, aaa. *fehtan*, etc.), *plectere* (< **plék-te-*, de l'arrel **plek-* 'trenar', cfr. aaa. *flehtan*, vs. gr. *πλέκω*

‘trenar’), etc; o dels presents amb sufix $*-d^{(h)}e/o$: *offendō* (< pitàl. $*fen-d^{(h)}/fn-d^{(h)}$ -, de l’arrel $*g^{uh}en-$ ‘colpir’, cfr. ai. *hán-ti*, hit. *kwenzi*), *cūdere* (< $*keh_2u-d^he-$ ‘colpir, encunyar [monedes]’, de l’arrel $*keh_2u-$ ‘colpir, partir’, vs. lit. *káu-ju* ‘forjo, colpeixo’ [inf. *káuti*], aeslec. *kov-ati* ‘forjar’, an. *hoggva* ‘colpir’ [veg. LIV: 345-346]; tot i així, Meiser [1998: 193] reconstrueix pel verb *cūdō* un tema $*keuH-d-e/o$), *funderere* (*fu-n-d-ō* < $*g^hu-né/n-d$ de l’arrel $*g^heu-$ ‘vessar’, cfr. gr. $\chiέω$ < $*\chiέFω$), *plaudere* (< $*pleh_2u-d-e/o$, de l’arrel $*pleh_2-$ ‘ample’, cfr. llat. *plānus*, hit. *paluāe-*), *tendere* (< $*ten-d-e/o$, de l’arrel $*ten-$ ‘estirar’, cfr. llat. *teneō*), *pendere* (de l’arrel $*[s]penh_1-$ ‘treure, estirar’, cfr. lit. *pìn-ti*, etc., veg. Meiser 1998: 193; el LIV [578], emperò, prefereix analitzar-lo com si fos un present temàtic $*[s]pénd-e-$ de l’arrel $*[s]pend-$ ‘estirar’).

h) Tot i que els temes de present amb sufix $*-ié/ó$ (veg. ap. 2.1.5.1,d) anaren a parar a la tercera conjugació del tipus B (veg. ap. 2.2.2.4), els presents acabats en $*-u$ i sufix $*-ié/ó$ s’integraren dins de la tercera conjugació del tipus A ($*-u-ié/ó > *-ué/ó$): per exemple *suere* que, segons Meiser (1998: 194), provindria de $*sjuH-ié/ó-$, de l’arrel $*sieuH-$ ‘cosir’. Rasmussen (1989: 118), emperò, pensa que si es tractés d’un present en $*-ie$, s’esperaria un resultat del tipus $\dagger s\bar{i}ō$, com en el cas de *fīō* < $*b^huh_2-ié-$, de l’arrel $*b^hueh_2-$ ‘esdevenir’. D’acord amb aquesta idea, el LIV (545) l’analitza com un tema de present temàtic $*sjuH-é-$, amb caiguda de la vocal radical $*-i$ com en *spuō* (< $*sptieuH-$), *spuere* (< $*spjuH-ié/ó$; veg. Meiser 1998: 194).

En aquest grup, hi figuren també alguns denominatius de temes en $*-u$, com per exemple *tribuere* (< $*tribu-ie/o-$, de *tribus*), etc. No s’hi troben, en canvi, temes verbals acabats en la semivocal $*-u$ (< pie. $*-u$, $*-g^u$, $*-g^{uh}$), com per exemple *pluit* (< $*plouet$ < $*pleu-e-$, de l’arrel $*pleu-$ ‘nedar’; cfr. ai. *plávate*, gr. $\piλέω$), *fluere* (< $*flūue-$ < $*b^hleug^ue-$), etc. (veg. Meiser 1998: 194).

Bibl.: Leumann 1977⁵: 532-539; Sommer 1914a^{2/3}: 499-503; Meiser 1998: 191-94; Weiss 2007: 564-70).

2.2.2.4 La tercera (tipus B) i quarta conjugació

Els presents amb sufix $*-ie/o$, la base dels quals acabava en consonant (excepte $*-H$), anaren a parar a la tercera conjugació (tipus B) i quarta conjugació llatines: cfr. 3a

B *fugiō* < **b^hug-je/o-* (de l'arrel **b^heug-* ‘fugir’); 4a *sentiō* < **sent-je/o-* < **snt-je/o-* (de l'arrel **sent-* ‘anar’ → ‘sentir’). A la quarta conjugació, s’hi troben també presents en *-*je/o* de verbs denominatius de temes en -*i* (p. ex. *finīre*, *sitīre*, *uestīre*, de *fnis*, *sitis*, *uestis*; veg. Meiser 1998: 194).

A banda de la tercera conjugació (tipus B) i quarta conjugació, els nombrosos temes de present amb sufix *-*je/o* que no acabaven en consonant ni eren temes acabats en -*i*, es redistribuïren a les altres conjugacions. Les bases que acabaven en *-*eh₂* i *-*h₂* anaren a parar a la primera conjugació (veg. ap. 2.2.2.1), les que acabaven en *-*eh₁*, a la segona (veg. ap. 2.2.2.2), i les que acabaven en *-*u*, a la tercera (tipus A; veg. ap. 2.2.2.3). En tots aquests casos la semiconsonant del sufix *-*je* caigué (pie. *j > 0 / *V_V*; veg. Meiser 1998: 91).

Pel que fa als presents en *-*je/o* de la tercera conjugació B i quarta conjugació, la base dels quals acabava en consonant que no fos *-*H*, es redistribuïren en aquestes dues conjugacions d’acord amb la llei de Sievers. Segons aquesta llei, una sonant no sil·làbica (*j, *ɥ, *l, *r, *m, *n) podia esdevenir sil·làbica (*i_ɥ, *u_ɥ, *l_l, *r_r, *m_m, *n_n) quan anava precedida d’una síl·laba “pesada” (és a dir, d’una síl·laba amb vocal llarga i consonant simple o vocal breu i dues consonants) i a continuació només hi havia un segment sil·làbic (*R* > *r* / *.C_V*): cfr. gòt. *sokēip* [sōkīp] ‘cerca’ (< **sō.kijet[i]* < **seh₂g-je/o-* [cfr. llatí *sāgīre*], on hi actua la llei de Sievers) vs. *lag.jip* ‘s’estira’ (< **log^hiet[i]*). La frontera sil·làbica es troba davant de la consonant que precedeix la sonant (**sō.kij-*).

La llei de Sievers explica satisfactòriament el motiu pel qual alguns presents en *-*je/o* anaren a parar a la tercera conjugació B i d’altres a la quarta: d’una banda, els verbs amb síl·laba radical “lleugera” (és a dir, síl·laba amb vocal breu i una sola consonant) s’inseriren dins la tercera conjugació B (per exemple *cupere*, -*iō*, -*is*, *sapere*, *capere*, *specere*, *lacere*, *capere*, *facere*, *iacere*, *fugere*, *fodere*, així com els deponents *gradī*, *patī*, *orīrī*, *morī*); de l’altra, aquells que tenien una síl·laba radical “pesada” (és a dir, síl·laba amb vocal llarga i consonant simple o amb vocal breu i dues consonants, veg. més amunt) es flexionaren d’acord amb la quarta conjugació (per exemple, *audīre*, -*iō*, -*īs*, *saepīre*, *sancīre*, *uincīre*, *fulcīre*, *farcīre*, *sarcīre*, *haurīre*, *sentīre*, així com els deponents *blandīrī*, *largīrī*, *ordīrī*, etc.). Aquesta redistribució data d’època protoitàlica (veg. Meiser 1998: 194; veg., emperò, Sommer 1914a^{2/3}: 505 i ss. i 1914b: 133-140).

Ja en protoitàlic, aquesta llei s'extengué a d'altres contextos, en què una base de derivació d'una mora o dues síl·labes equivalia a una síl·laba radical “pesada” i, d'acord amb el que acabem d'explicar, s'inseria a la quarta conjugació, com per exemple, *sepelīre* (< **sepel-*, de l'arrel **sep-* ‘tractar, mantenir’), així com també els compostos del tipus *experīrī*, *adorīrī* (vs. els corresponents verbs simples *pariō*, *orīrī* *orītur*, que anaren a parar a la tercera conjugació B). Alguns verbs simples que teòricament haurien d'haver anat a parar al tipus B de la tercera conjugació, a la pràctica es flexionaren com la quarta conjugació, tal i com el seu corresponent compost: per exemple *ueniō*, segons el compost *adueniō*; *salīre*, segons *dēsīlīre*, llatí arcaic *morīrī*, segons *ēmorīrī*, etc. (veg. Meiser 1998: 195).

En antic indi, grec i gòtic, el sufix *-*ie/o* sempre apareix flexionat amb la vocal temàtica (*-*ioh*₂, *-*ie-si*, *-*ie-ti*, etc.; com per exemple, gr. 1 sg. *βαίνω* [< **g^mm-ioh*₂], 2 pl. *βαίνετε* [< **g^mm-ie-te*]), i tot indica que en pie. ja s'esdevenia aquest fenomen (veg. ap. 2.1.5.1,d). En itàlic, aquest sufix mostra la vocal temàtica en totes les persones dels verbs acabats en vocal (és a dir, en la primera, segona i el tipus A de la tercera conjugació, veg. més amunt). En els verbs de la tercera conjugació del tipus B i quarta conjugació, en canvi, aquest sufix apareix seguit de la vocal temàtica únicament en la primera del singular i teracera del plural, i en la resta de desinències apareix la flexió atemàtica (per exemple, 3a conj. B *-*iō*, *-*i-s[i]*, *-*i-t[i]* ... *-*iont[i]*; 4a conj. *-*iō*, *-*i-s[i]*, *-*i-t[i]* ... *-*iont[i]*). És difícil de trobar una explicació convincent que aclareixi la flexió mixta d'aquests verbs. A més a més, cap altra llengua indoeuropea mostra un cas paral·lel al del llatí, fet que accentua encara més la dificultat a l'hora de donar-ne una solució satisfactòria. En antic eslau eclesiàstic, els presents en *-*ie/o* de temes acabats en consonant es flexionen temàticament en totes les desinències (cfr. *pišq*, *pišeš*, *pišetъ* ‘escriure’ < *peis-iq, *-is*, *-it*), però en canvi mostren una flexió mixta aquells verbs que en llatí són temàtics i corresponen a la segona conjugació (verbs causatius-iteratius i estatius deverbals: per exemple, aeslec. *viždq*, *vidiš*, *viditъ* ‘veure’ < *ueid-iq, *-is*, *-it*). Veg. Meiser 1998: 195; Leumann 1977⁵: 568 i ss., Sommer 1914b: 133 i ss.; Szemerényi 1989³: 297-301.

Segons Meiser (1998: 195), pel que fa al llatí, es podria pensar com a punt de partida en una síncopa de terminació de síl·laba en la desinència de la segona persona

del singular (*-iēs/ *-iēs > -iis > -īs o -is), o bé també que *-iē evolucionà a -i en la darrera síl·laba (cfr. adv. *magis* < *magiēs, *satis* < *satiēs).

Tot i que en llatí s'hagi de pressuposar una vocal temàtica *-e que hauria precedit el sufix *-i, i que la síncopa resultant de la caiguda d'*-e no aparegui testimoniada en cap altre cas, aquesta hipòtesi ens sembla molt plausible ja que, d'acord amb el que hem explicat de la llei de Sievers, a la sonant li havia de seguir una vocal ($R > r / .C\_V$), és a dir, en el cas que ens pertoca, una vocal temàtica. Si no hi hagués hagut mai cap vocal entre el sufix *-i i la desinència, aleshores, l'explicació de la llei de Sievers que acabem de veure no tindria sentit i es deixaria perdre també una bona explicació de l'origen de la tercera conjugació (del tipus B) i la quarta conjugació llatines. A més a més, l'exemple de l'antic eslau eclesiàstic, tot i que no sigui comparable al del llatí perquè es tracta de fenòmens morfològics d'orígens diferents, palesa que, si més no, en algunes llengües indoeuropees hauria pogut existir una flexió temàtica mixta.

D'època protoitàlica són alguns presents de grau reduït en *-iē/o formats a partir de les formes dèbils d'aoristos radicals (pels temes de present en grau reduït i sufix accentuat *-iē/ó veg. ap. 2.1.5.1, d), com per exemple *faciō* (< *d^hh₁k-ié-; ao. *fēk-/ *fak- < *d^heh₁k-/d^hh₁k-, de l'arrel *d^heh₁k- 'fer, produir'), *ueniō* (< *g^mm-ié-, cfr. gr. βαίνω; ao. *g^mém-/g^mm-, de l'arrel *g^mém- 'venir'), *fugiō* (< *b^hug-ié-; ao. *b^heug-/b^hug-, de l'arrel *b^heug- 'fugir'), *pariō* (< *p^hh₃-ié-; ao. *perh₃/p^hh₃-, de l'arrel *perh₃- 'proporcionar'), *aiiō* (*h₂ġ-ié-; ao. *h₂eġ-/h₂ġ-, de l'arrel *h₂eġ- 'dir'), *fiō* (< fiō < *b^huh₂-ié-; ao. *b^huéh₂/b^huh₂-, de l'arrel *b^huéh₂- 'esdevenir'), *saliō* (< *sl-ié-, cfr. gr. ἄλλομαι; ao. *sél-/sl-, de l'arrel *sél- 'saltar'), *moriō* (< *m_r-ié-, cfr. vèd. mriyáte; ao. *mér-/m_r-, de l'arrel *mér- 'desaparèixer, morir'), etc. (veg. Meiser 1998: 196).

En d'altres casos, els presents en *-iē/o provenen d'un tema de present amb arrel en grau ple accentuat i sufix *-iē/o (veg. ap. 2.1.5.1, d), com per exemple, *speciō* (< *spék-iē, cfr. gr. σκέπτομαι [amb metàtesi *sp...k > sk...p], vèd. pásyati, de l'arrel *spék- 'mirar, espiair'; veg. Meiser 1998: 196 i LIV 576 que, a part d'aquesta reconstrucció, suggereix la possibilitat que un tema de pres. *spék-ié- sigui l'origen de *speciō*, ja que l'accent radical del vèdic pot ser secundari). D'acord amb Rix (1986: 13), l'arrel verbal *spék- tindria un origen denominatiu perquè provindria d'un substantiu

masculí **spék-* ‘espia’, que fóra l’origen d’aquests temes de present denominatius (veg. ap. 2.1.5.1,d). La hipòtesi de Rix ens sembla molt plausible perquè, com a mínim per aquesta arrel, no es reconstrueix cap present radical ni aorist radical que es pugui considerar com a punt de partida d’aquests presents en *-*ie/o*.

A part dels verbs denominatius de temes acabats en consonant (cfr. també *sepeliō* < *sep-el), també n’hi ha de denominatius de temes acabats en *-*o*, com per exemple, *seruiō* (< **seru-je/o*, de *seruus*), o *blandīrī*, *largīrī*, de *blandus*, *largus*, etc.

Els verbs denominatius de temes en *-*i* anaren a parar a la quarta conjugació (veg. l’inici d’aquest apartat). Un grup especial el formen els verbs onomatopèics del tipus *hinnīre*, *glōcīre*, *grunnīre*, etc.

Veg. Sommer 1914a^{2/3}: 503-506; Leumann 1977⁵: 543, 556 i ss.; Meiser 1998: 196; Weiss 2007: 564-70).

2.2.3 El tema de perfet

A diferència del tema de present, el tema de perfet llatí no mostra cap sistema estructurat per conjugacions. El que sí que es pot observar, en canvi, són els cinc tipus de flexió verbal diferents que caracteritzen aquest tema: *a*) el perfet en -*u/-v* (tipus *amō*, *amāuī*), *b*) el perfet reduplicat (tipus *pellō*, *pepulī*), *c*) el perfet amb vocal llarga (tipus *ueniō*, *uēnī*), *d*) el perfet simple (tipus *pandō*, *pandī*) i *e*) el perfet sigmàtic (tipus *dīcō*, *dīxī*).

A excepció del perfet en -*u/-v*, que no apareix testimoniats en les llengües sabèl·liques ni en pie., la resta de temes de perfet llatins provenen de temes de perfet i d’aoristos pie. Els tres temes d’aorist pie. reconstruïts pel LIV, l’aorist radical, l’aorist sigmàtic (veg. ap. 2.1.4.2 respectivament) i l’aorist reduplicat (veg. ap. 2.1.5.2), així com l’únic tema de perfet pie., es mantingueren en llatí (segons Meiser [1998: 203], els temes fientius, analitzats per ell com a temes d’aorist amb sufix *-*eh₁*, haurien estat les úniques formacions d’aorist que el llatí no hauria integrat en el sistema de perfet, veg. ap. 2.1.6, d). En alguns casos, dues categories pie. diferents confluïren en un mateix tipus de perfet llatí, com per exemple el perfet pie. i l’aorist reduplicat pie., que anaren a parar al tema de perfet reduplicat llatí. En d’altres, al contrari, una mateixa categoria pie. es va escindir en dos temes de perfet llatins diferents, com en el cas del perfet pie., que el llatí acollí sota la forma de perfet reduplicat i perfet amb vocal llarga. Únicament

l'aorist sigmàtic pie. es mantingué com a categoria morfològica íntegrament reconeixible en llatí. La llengua llatina no ha conservat l'aorist radical temàtic, un tema d'aorist més recent, posterior al pie., que algunes llengües indoeuropees han mantingut (cfr. gr. *εἶδον*, ai. *avidam*, armen. *egit* < *e-uid-om-et; veg. Meiser 1998: 203).

Tal i com s'esdevé en la terminologia emprada en la gramàtica de l'alemany, el llatí també distingeix entre temes de perfet dèbils (perfets amb sufix *-s* i *-u/-v*; cfr. alem. *sage*, *sagte*) i els temes de perfet forts, que es caracteritzen per un canvi del tema (o el seu manteniment, en el cas del perfet simple) i representen la resta de temes de perfet que trobem en llatí (perfet reduplicat, perfet en vocal llarga i el perfet simple; cfr. alem. *singen*, *sang/gesungen*). Com en la llengua alemanya, les formacions més productives són les del perfet dèbil, sobretot pel que fa als temes de perfet en *-v*, la formació més recent que acabà essent la més emprada, en detriment dels altres temes, més antics, que quedaren fora del sistema de perfet del llatí clàssic.

De manera semblant a l'alemany, els verbs derivats o secundaris (deverbaitus de la primera, segona i quarta conjugació, denominatius, etc.) formaven un tema de perfet dèbil; en els verbs primaris, la majoria dels quals anaren a parar a la tercera i quarta conjugació, en canvi, apareix normalment un tema de perfet fort. Així doncs, per exemple, la majoria dels verbs de la primera conjugació formen un perfet en *-v*, el grup dels causatius-iteratius mostren un tema de pft. en *-u*, i només en casos comptats apareix un tema de perfet reduplicat o amb vocal llarga. La majoria dels verbs de la segona conjugació formen un perfet en *-u* quan la síl·laba de l'arrel és prosòdicament breu (*monuī*, *docuī*, *tacuī*, *habuī*, etc.), i un perfet sigmàtic quan aquesta és prosòdicament llarga (*alsī*, *arsī*, *auxī*, *haesī*, *rīsī*, etc., d'*algeō*, *ardeō*, *augeō*, *haereō*, *rīdeō* [*mānsī*, de *maneō*, en fóra l'excepció]; veg. Meiser 1998: 203), a excepció dels casos en què l'última consonant del tema sigui *r*, *l* o *s*, com per exemple *calluī*, *horruī*, *flōruī*, *terruī*, *cēnsuī*, etc. (en el cas de *iussī* < *iousī*, veg. Burger 1928: 24). Els verbs, l'arrel dels quals acaba en *-v*, formen el perfet amb vocal llarga, per exemple, *cāvī*, *fāvī*, *fōvī*, *mōvī*, *vōvī*, etc. (veg. Meiser 1998: 203 i ap. 2.2.3.3).

A continuació mostrarem quines són les principals característiques morfològiques i històriques d'aquests temes de perfet, a fi de conèixer el funcionament general del tema de perfet llatí.

2.2.3.1 El perfet en *-u/-v*

Originàriament, el pft. en *-u* s'emprava per aquelles bases acabades en vocal breu (per ex. *monuī* < *mone-u-ai, *domuī* < *doma-u-ai, cfr. ptc. *monitus*, *domitus*), i fou més tard que s'extengué a temes acabats en consonant (p. ex. *seruī*, ptc. *dis-ser-tus*; veg. Meiser 1998: 204). Des d'un punt de vista sincrònic, emperò, no es pot distingir entre les formes originàries acabades en vocal, de les secundàries, ja que el perfet en *-u* segueix sempre una consonant (cfr. per exemple *monuī*, *domuī*, *seruī*, *aperuī*, de *monēre*, *domāre*, *serere*, *aperīre*, etc.).

El perfet en *-v*, en canvi, es forma a partir de temes acabats en vocal llarga (com per exemple *donāvī*, *appellāvī*, *arāvī*, *nāvī*, *flēvī*, *complēvī*, *nōvī*, *con-cupīvī*, *finīvī*, de *dōnāre*, *appellāre*, *arāre*, *nāre*, *flēre*, *complēre*, *nōscere*, *-cupīscere*, *finīre*, etc.).

L'origen del perfet en *-u/-v* és controvertit. Segons Meiser (1998: 204 i ss.) hi haurien intervingut dues fonts diferents: d'una banda s'hauria originat analògicament a partir del paradigma de perfet protoitàlic de l'arrel **b^hueh₂*- 'esdevenir'; de l'altra, arran del sufix del participi de perfet actiu **-uos* (en aquest sentit veg. també Rix 1986 [1992]: 221 i ss.).

Pel que fa a la primera hipòtesi, convindria recordar que en pie. l'arrel **b^hueh₂*- tenia un perfet reduplicat **b^he-b^huh₂*- (veg. LIV: 98 i ss.). En protoitàlic, aquest tema mostra una assimilació de la vocal de la síl·laba de reduplicació amb la vocal de l'arrel i una generalització del grau reduït del tema de perfet: 1 sg. *fu-fuu-ai, 2 sg. *fu-fū-tai, 3 sg. *fu-fuu-ei, 3 pl. *fu-fuu-ēri < 1 sg. **b^hu-b^huh₂-h₂ai*, 2 sg. **b^hu-b^huh₂-th₂ai*, etc. Algunes formes d'aquest paradigma es troben en l'imperfet (< plusquamperfet, veg. LIV: 100²⁴) de l'osc *fu(fe)d*, *fufans* < **fufu-* < **fufuu-*). En protoitàlic, la base amb vocal breu **fu-* es reinterpreta com si fos l'arrel, de manera que els acabaments **-uai*, **-uei*, **-uēri* van poder deslligar-se de l'arrel i reinterpretar-se com si fossin terminacions de perfet. Segons Meiser (1998: 204), és plausible que aquestes terminacions haguessin substituït les desinències **-ai*, **-ei*, **-ēri* quan el tema de perfet acabava en vocal llarga, a fi d'evitar-ne el hiatus (com p. ex. **[ge-]gnō-uai* en lloc de *ge-gnō-ai) (veg., en un altre sentit, Sommer 1914a^{2/3}: 558 i ss., i Leumann 1977⁵: 596).

Segons Rix (1986 [1992]: 221 i ss.), el perfet en *-u/-v* té un origen haplògic en aquells verbs secundaris que en pie. no podien formar cap perfet i que es formaven a partir del participi de perfet actiu i el verb *esse*, com per exemple **portā-uos-is esom*, *es*, *est*, etc. Aquestes construccions perifràstiques s'haurien contret a formes com

*portā-uisom, *-*uis-s*, *-*uist*, *-*uisomos*, *-*uistes* i *-*uisont*. Aquest acabament en *-*is-* (> -*er-* per rotacisme) del participi de perfet es manté encara en la 2 sg. i pl del perfet d'indicatiu (*amāvistī*, *amāvistis*), així com també en d'altres temps i modes del tema de perfet (*amāv-erim*, *amāv-eram*, *amāv-issem*, *amāv-erō*).

Segons aquestes dues hipòtesis, el protoitàlic tindria dues flexions de perfet caracteritzades per la consonant -*u* situada immediatament darrere del tema acabat en vocal:

Sg.	* <i>gnō-<u>u</u>aĭ</i>	* <i>portā-<u>u</u>is-om</i>	Pl.	?	* <i>portā-<u>u</u>isomos</i>
	* <i>gnō-<u>ta</u>i</i>	* <i>portā-<u>u</u>is-s</i>		?	* <i>portā-<u>u</u>istes</i>
	* <i>gnō-<u>u</u>eĭ</i>	* <i>portā-<u>u</u>ist</i>		* <i>gnō-<u>u</u>ēri</i>	* <i>portā-<u>u</u>isont</i>

Meiser 1998: 205

En la convergència d'ambdós paradigmes s'hi poden observar dues tendències: la introducció d'un sufix *-*u* que apareix a tot el paradigma i, en el cas de la primera i segona persona del singular, la preferència de les terminacions curtes. En la segona del singular, la mal caracteritzada terminació *-*uis-s* es veié substituïda per la introducció de la desinència *-*taĭ* (-*uis-taĭ*). És probable que la primera del plural *-*uimos* (per *-*uisomos*) patís la influència de la primera del singular *-*uāĭ*. En llatí arcaic, la tercera del plural mostra encara les dues desinències -*vēre* (< *uēri) i -*vērunt* (< *uisont), mentre que el llatí clàssic presenta una combinació d'ambdues formes mitjançant la terminació -*vērunt* (veg. Meiser 1998: 205).

D'acord amb el que acabem de veure, doncs, els punts a partir dels quals s'extengué el tema de perfet en -*u/-v* foren, d'una banda, verbs secundaris que en pie. no podien formar cap perfet i que en protoitàlic mostraven un perfet perifràstic i, de l'altra, temes de perfet llatins (que tenien diferents orígens pie., veg. ap. 2.2) acabats en vocal llarga.

El perfet en -*u/-v* es propagà primerament a través dels antics aoristos radicals acabats en vocal: *com-plēvī* ← *pleh₁-m (pres. *compleō*; ao. gr. *πλητο* 'va omplir-se', de l'arrel **pleh₁-* 'omplir-se'); *quiēvī* ← **k^hieh₁-m* (pres. *quiēscō*; av. 1 pl. inj./ao. *šiiāma* 'ens n'alegrem', de l'arrel **k^hieh₁-* 'descansar'); *sēvī* ← *seh₁-m (pres. *serō* < **sé-soh₁/sh₁-*, de l'arrel **seh₁-* 'sembrar'); *lēvī* ← *lej₁H-m (pres. *linō*, de l'arrel

*(*h*₂)*leiH-* ‘extendre’; veg. LIV: 277); *crēvī* ← **kreh*₁-*m* (pres. *cernō*, de l’arrel **kreh*₁(*i*)- ‘garbellar’; veg. Rasmussen 1989: 276; Meiser 1998: 86 i 205; LIV: 366); *genuī* (< *gena-uaī) ← **ġenh*₁-*m* (pres. *gignō*, ao. ai. *a-ja-ni*, gr. *ἐ-γεν-όμην*, de l’arrel **ġenh*₁- ‘engendrar’); *cōn-suluī* ‘reunir el senat, demanar consell’ < **selh*₁- (pres. *cōnsulō*, ao. gr. *ἐλλον* ‘va prendre’, de l’arrel **selh*₁- ‘prendre’), etc. Fins ara, tots els exemples citats mostraven un grau ple de l’aorist radical, però en alguns casos s’hi troba el grau reduït: com per exemple, *strāvī* < **str*_h3-*u-* (pres. *sternō*, ao. radical **stera-/strā-* < **sterh*₃- / **str*_h3-, de l’arrel **sterh*₃- ‘estendre, difondre’), format secundàriament per analogia amb el participi de perfet *strātus* (veg. Meiser 1991: 600⁴ i 1998: 205; LIV: 599); *trīvī*, originat secundàriament a partir del participi de perfet *trītus* < **trih*₁-*to-* (pres. *terō*, de l’arrel **terh*₁- ‘foradar, fregar’; veg. Meiser 1991: §259; LIV: 632⁴). Els processos formatius de *sprēvī* (ao. *sp^h*era-* / *sp^h*rā-* < *sp^h*érH-* / *sp^h*rH-*) presenten també problemes (cf. Meiser 1991: 424 i ss; i 1998: 205; LIV: 585).

En alguns casos, el perfet en *-u/-v* substitueix un antic aorist sigmàtic protoitàlic, tal vegada, com Meiser (1998: 206 i 207) suggereix, per evitar rotacisme (veg. també ap. 2.2.3.5). És el cas, per exemple, de *vomuī* (< **uema-u-*), que reemplaça un antic aorist sigmàtic **uema-s-* (< **uemh*₁-*s-*, de l’arrel **uemh*₁- ‘vomitar’), del verb *vomō*, o de *nāvī* (< **snā-u-*), que substitueix un antic tema d’aorist **snā-s-* (< **[s]néh*₂-*s-*, de l’arrel **[s]néh*₂- ‘banyar-se, nedar’ [amb generalització de la flexió dèbil, veg. Meiser 1991: 255 i ss; i LIV: 572⁷]), del verb *nō*. El mateix s’esdevé en el cas dels verbs causatius/iteratius del tipus *moneō* (veg. Meiser 1998: 207): per exemple, *monuī* (< **mone-u-*), que apareix en el lloc de l’aorist sigmàtic **mone-s-* que, segons Meiser (1998: 184), es conservaria encara en les formes de subjuntiu del tipus *monerint* (< **mone-s-*). Tot i així, d’acord amb el sistema de temes primaris pie. que hem vist en l’apartat 2.1, ens sembla que no és fàcil d’acceptar aquesta hipòtesi ja que en pie. els temes causatius/iteratius eren temes d’*Aktionsart* que en principi no admetien altres sufixos primaris. Segons la hipòtesi de Meiser, per tant, s’hauria d’acceptar que, a banda del vocalisme *o de l’arrel i del sufix primari **-eje*, els trets que caracteritzen els temes causatius-iteratius (veg. ap. 2.1.6,a), aquests temes aspectuals haurien pogut afegir-hi encara el sufix primari d’aorist **-s*, cosa que hauria de ser considerat com una innovació dins del protoitàlic, ja que en la reconstrucció dels temes d’aquesta arrel no hi apareix cap aorist sigmàtic (a excepció de l’indoirani, que el mostra com a innovació, veg. LIV:

435). En qualsevol cas, sembla més plausible d'explicar el tema de perfet del tipus *monuī* com una innovació protoitàlica formada a partir del tema de present i de considerar el tipus *monerint* dins del grup del futurs i subjuntius del tipus *faxō/faxim*, formats a partir de temes de present (veg. ap. 2.2.1).

El perfet en *-u/-v* s'estengué finalment als verbs que originàriament acabaven en consonant, com per exemple *gemuī* (pres. *gemō*, de l'arrel **gem-* 'prèmer'); *saluī* (pres. *saliō*, de l'arrel **sal-* 'saltar'); *aperuī* (pres. *aperiō*, de l'arrel **H₁er-* 'tancar, posar'); *rapuī* (pres. *rapiō*, de l'arrel **[h₁]rep* 'arrabassar, prendre'), etc.

En determinats casos, alguns perfets en *-u/-v* patiren contraccions, com en el cas de *mōvī* < **mo_ue-_uai_i*, (pres. *moveō*) que, a part de la caiguda de **-v*, mostra una contracció i allargament de la vocal radical (i és, des d'un punt de vista sincrònic, idèntic als perfets amb vocal llarga). Altres exemples els trobem en perfets com *fōvī* < **fo_ue-_uai_i* (pres. *foveō*), *iūvī* < **iu_ua-_u* (pres. *iuvō*), *lāvī* < **la_ua-_u* (pres. *lavō*), *cāvī* < **ka_ue-_u* (pres. *caveō*), etc (veg. Meiser 1998: 206 i ap. 2.2.3.3).

Altres verbs, mitjançant la caiguda de **-_u* darrere de la vocal *u-*, s'assimilaren sincrònicament als perfets simples: *luī* < **lū_u-* < **lo_u-_u* (pres. *luō*); *pluit* < **plū_u-* < **plo_u-_u*; el mateix trobem en verbs com *exuō/exuī*, *abluō/abluī*, *ruō/ruī*, etc.

Finalment, la caiguda de **-_u* entre vocals de la mateixa qualitat, propicià l'aparició de perfets sincopats de la quarta conjugació: *audī*, *audīstī*, *audīt*, *audīmus*, *audīstis*, *audissēmus*. Aquests verbs mai formaren un grup independent, atès que la contracció només s'esdevé en els contextos fonètics esmentats (formes com †*audīrim* < **audīverim* no existeixen; veg Meiser 1998: 206).

Bibl.: Sommer 1914a^{2/3}: 558-566, Leumann 1977⁵: 593-600, Meiser 1998: 204-206.

2.2.3.2 *El perfet reduplicat*

El perfet reduplicat apareix únicament en arrels que comencen per *m-*, oclusiva o *s* + oclusiva, amb alguns casos excepcionals d'*f-* (veg. Meiser 1998: 209). Tal i com s'esdevé amb el perfet sigmàtic (veg. ap. 2.2.3.5), aquestes restriccions són, sense cap mena de dubte, secundàries. Exemples per *m-*: *mordeō momordī*, *moneō meminiī*; per *d-*: *discō didiciī*, *dō dediī*, *-dō -didiī* (en compostos de l'arrel **d^heh₁-* 'posar, situar', com *condō*); per *p-*: *parcō pepercī*, *pungō pupugiī*, *poscō poposciī*, *pariō peperī*, *pellō pepulī*,

pangō pepigī, pēdō pepēdī; per *t-*: *teneō tetinī* (clàss. *tenuī*), *tundō tutundī, tendō tetendī, tondeō totondī, tangō tetigī, tollō tetulī* (clàss. *tulī*); per *k-*: *cadō cecidī, caedō cecidī, canō cecinī, currō cucurrī*; per *st-*: *stō stetī*; per *sk-*: *scindō scicidī* (clàss. *scidī*); per *sp-*: *spondeō spopondī*; per *f-*: *faciō fefac-* (clàss. *fēc-*), *fallō fefellī*. El verb *bibō bibī* pot interpretar-se també com a perfet reduplicat.

El perfet reduplicat llatí representa directament el perfet pie., que es caracteritzava per tenir una síl·laba de reduplicació davant de l'arrel, i una vocal radical *o*. En les formes fortes apareixia el grau ple, en les dèbils, en canvi, el grau reduït (veg. ap. 2.1.4.3). En alguns casos, emperò, pot estar representant un antic aorist reduplicat, que apareix testimoniats sobretot en grec i en antic indi. Mentre que l'aorist reduplicat grec té un significat causatiu, en antic indi serveix d'aorist pels presents causatius del tipus **o-eje-* (p. ex. *vardháyati* 'fa rentar', ao. *á-vī-vṛdh-a-t*; veg. ap. 2.1.5.2). Tot i que el LIV no ho consideri, el cert és que el llatí manté un cert paral·lelisme amb l'antic indi, en verbs com *momordī, totondī, spopondī* (pres. *mordeō, tondeō, spondeō*). Segons Meiser (1998: 210), aquesta relació morfològica es pot explicar a través de dues hipòtesis: l'una fóra paral·lela a aquella que s'esdevé en antic indi, és a dir, que l'aorist reduplicat equival al tema d'aorist dels verbs causatius del tipus **o-eje-*; l'altra remet a la possibilitat que les formes *momordī, totondī, spopondī* etc., siguin en origen antics perfets simultanis de verbs primaris (**h₂merd-e-*, **tend-e-*, **spend-e-*) que en llatí desaparegueren, tot i que els seus corresponents verbs intensius (**mord-eje-*) s'hagin conservat com a verbs derivats d'aquests verbs primaris extingits. És possible que *tetigī* (< **tetag-* < **té-th₂(g^h-e-*) provingui d'un antic aorist reduplicat (veg. Meiser 1998: 210; LIV: 616-17).

En llatí, com en indoirani, la vocal de la reduplicació mostra *i, u* quan l'arrel té una antiga **i, *u*; apareix *o* quan la vocal radical era **o*, i *e* s'observa en la resta de casos. Quan la vocal *i* de la síl·laba radical del perfet llatí no és originària, ans prové d'una debilitació vocàlica (per exemple d'*a*), aleshores, la vocal de la reduplicació sempre és *e* (p. ex. *tangō tetigī, pangō pepigī*), fet que indica que la debilitació vocàlica és més recent que l'assimilació de la vocal de reduplicació (veg. Meiser 1998: 219). Únicament en *didicī* (< **de-dók*, de l'arrel **dek-* 'prendre, percebre') i *bibī* (< tema de present **pi-ph₃-é-*, de l'arrel **peh₃(i)-* 'beure', veg. LIV: 462), la vocal de la reduplicació mostra el mateix timbre que la vocal del present (*discō* i *bibō* respectivament). Quan la síl·laba radical començava per *s* + oclusiva, en el perfet reduplicat, la sibil·lant només

apareix en la síl·laba de reduplicació (per dissimilació a distància progressiva): cfr. *stetī* < **ste-sth*₂-, *spopondī* < *spo-spond-, llat. arc. *scicidī* < *ski-skid- (veg. Meiser 1998: 126 i 210). En els perfets compostos ha desaparegut la síl·laba de reduplicació mitjançant síncopa o haplologia, llevat d'alguns casos com *repperī* (pres. *reperiō*), *reppulī*, *rettulī*, etc. (veg. Meiser 1998: 210).

En llatí i altres llengües itàliques s'hi observa la tendència general de formar temes de perfet de dues síl·labes o mores. És per aquest motiu que les arrels que mostren *i* o bé *u* a l'interior de l'arrel, així com aquelles que acaben en *-RH*, generalitzaren a tot el paradigma el grau reduït: cfr. *scicidī* < *ski-kid- (de l'arrel **s^kei^d*- 'dividir, separar'), o bé *pupugī*, *tutudī*, així com *peperī* < *pepara_i < *pe-pr_h3- (de l'arrel *per_h3- 'proporcionar'). En la resta de casos, tot i que hi pugui haver debilitació vocàlica, la vocal radical del perfet és la mateixa que apareix en el tema de present: cfr. *cecinī* < *ke-kan- (pres. *canō*); *pepercī* < *pe-park- (pres. *parcō*); *pepigī* < *pe-pag- (pres. *pangō*), etc. D'altra banda, perfets com *tetendī* i *pependī* poden estar indicant també un grau reduït de l'arrel (*te-t_hd-, *pe-p_hd- respectivament). Les arrels de l'estructura *CeH- mostren generalment el grau reduït: *dedī* (< *de-d_h3-), *stetī* (< **ste-sth*₂-), *-didī* (< **d^he-d^hh₁*-), *bibī* (< *beb- < *peb- < **pe-ph*₃-). El grau reduït o el grau *o* estarien representats en verbs com *tetinī* (< *teton-); *meminī* (< *me-mon-, cfr. gr. *μέμολα*); *pepulī* (< *pe-pal- < *pe-pl_h2-, o bé < **pe-polh*₂-); *tetulī* (< *te-tal- < *te-tl_h2-, o bé < **te-tolh*₂-), etc. (veg. Meiser 1998: 210).

En llatí, el perfet reduplicat ja no era productiu, tot i que hi hagi excepcions, com en el cas de *fallō* (< *fal-n-), *fefellī* (de l'arrel **[s]g^hh₂el*- 'ensopegar'), que manté la geminada en el tema de perfet, cosa que fa pensar en una nova formació (veg. Meiser 1991: 371 i ss., i 1998: 211; LIV: 543-44).

Bibl.: Sommer 1914a^{2/3}: 546-550; Leumann 1977⁵: 586-588; Meiser 1998: 209-211.

2.2.3.3 El perfet amb vocal llarga

El perfet amb vocal llarga llatí prové de tres formacions diferents prèvies a l'època històrica: *a*) perfets reduplicats començats per vocal (o laringal), *b*) antics perfets reduplicats de grau reduït i *c*) aoristos radicals (veg. Meiser 1998: 211-212).

Els antics perfets reduplicats que començaven per vocal o laringal evolucionaren a perfets amb vocal llarga a causa de la contracció produïda entre la síl·laba de la reduplicació i la síl·laba de l'arrel: cfr. $\bar{e}m\bar{i}$ < $*h_1e-h_1m-$ (pres. $em\bar{o}$, de l'arrel $*h_1em-$ 'prendre'), $\bar{e}d\bar{i}$ < $*h_1e-h_1d-$ (pres. $ed\bar{o}$, de l'arrel $*h_1ed-$ 'menjar'), $\bar{e}p\bar{i}$ ($co\bar{e}p\bar{i}$) < $*h_1e-h_1p-$ (pres. $api\bar{o}$, de l'arrel $*h_1ep-$ 'agafar'), $\bar{o}d\bar{i}$ < $*h_3o-h_3d-$ < $*h_3e-h_3d-$ (de l'arrel $*h_3ed-$ 'odiar'), $\bar{i}c\bar{i}$ < $*h_2i-h_2i\bar{k}-$ o bé < $*h_2e-h_2i\bar{k}$ (pres. $\bar{i}c\bar{o}$ < $*h_2i-h_2i\bar{k}-e-$, de l'arrel $*h_2ei\bar{k}-$ 'enastar', veg. Meiser 1991: 279 i ss.). A aquest grup pertany també el perfet $\bar{e}g\bar{i}$ < $*h_2e-h_2\hat{g}-$, secundàriament adscrit al present $ag\bar{o}$, tot i que de fet correspongui al present $ai\bar{o}$ (< $*h_2\hat{g}-\bar{i}e-$, de l'arrel $*h_2e\hat{g}-$ 'dir'; veg. Meiser 1998: 211). El perfet $c\bar{e}p\bar{i}$ (pres. $capi\bar{o}$, de l'arrel $*keh_2p-$ 'prendre') s'ha format per analogia amb el perfet $\bar{e}p\bar{i}$ (pres. $api\bar{o}$, de l'arrel $*h_1ep-$ 'agafar'), de semàntica molt semblant (veg. Meiser 1998: 211).

Els perfets amb vocal llarga que tenien l'estructura $*CeC$ i $*CREC$ representen formes en grau reduït de perfets reduplicats. A part del llatí, aquests perfets apareixen en algunes famílies de llengües indoeuropees occidentals (veg. Meiser 1998: 211-212): gòt. 1 sg. qam / 1 pl. $qemum$ < $*(g^ue-)g^uom-/g^ue\bar{m}-$ (en lloc de $*g^ue-g^um-$), corresponent al llatí $u\bar{e}n\bar{i}$ (pres. $ueni\bar{o}$), de l'arrel $*g^uem-$ 'anar, venir'. Al mateix grup pertanyen perfets com $\bar{l}e\bar{g}\bar{i}$ (pres. $leg\bar{o}$, de l'arrel $*le\hat{g}-$ 'reunir, recollir'), $\bar{r}e\bar{g}\bar{i}$ (pres. $reg\bar{o}$, de l'arrel $*h_3re\hat{g}-$ 'encaminar, estendre'), $\bar{f}r\bar{e}\bar{g}\bar{i}$ (pres. $frang\bar{o}$, de l'arrel $*b^hre(\hat{g})-$ 'rompre', cfr. gòt. $*br\bar{e}kum$, alem. $brachen$ [germ. $*\bar{e}$ > alem. $\bar{a}$]). D'acord amb el model $frang\bar{o}$ $\bar{f}r\bar{e}\bar{g}\bar{i}$ es formà el perfet $\bar{p}e\bar{g}\bar{i}$, a partir de la semàntica oposada de $pang\bar{o}$ (el perfet heretat és $pepig\bar{i}$ < $*pepag-$ < $*pe-ph_2\hat{g}-$, de l'arrel $*peh_2\hat{g}-$ 'esdevenir ferm, fix'); de la mateixa manera com, $ueni\bar{o}$ $u\bar{e}n\bar{i}$ ha servit de patró per $fodi\bar{o}$ $\bar{f}od\bar{i}$; $leg\bar{o}$ $\bar{l}e\bar{g}\bar{i}$, per $scab\bar{o}$ $\bar{s}c\bar{a}b\bar{i}$ (de l'arrel $*skab^h-$ 'gratar, excavar', veg. LIV: 549). El perfet $\bar{s}e\bar{d}\bar{i}$ podria considerar-se també com un perfet amb vocal llarga, tot i que tradicionalment s'analitzi a partir d'un perfet reduplicat $*se-zd-$ < $*se-sd-$ (veg. Meiser 1998: 212; LIV: 513).

Aquesta llei de formació de temes de perfet, segons la qual s'allargava la vocal radical en les llengües indoeuropees occidentals, es considera com la generalització d'una reorganització, posterior al pie., que té el seu origen en el grau reduït de les arrels amb oclusives al costat de la vocal apofònica (veg. LIV: 21-22,3; Meier-Brügger 2002: 182; veg. ap. 2.1.4.3).

En llatí, els perfets amb vocal llarga que tenien una arrel del tipus $*CeIC$, $*CeUC$ i $*CeHC$ són hereus d'antics aoristos radicals pie. (veg. Meiser 1998: 212 i ap. 2.1.4.2):

cfr. *fēcī* < **dʰeh₁-k-* (pres. *faciō*, de l'arrel **dʰeh₁-k-* 'fer'; cfr. gr. ἔ-θη-κ-α [< **e-dʰeh₁-k-m̥*], mic. *te-ke*, tot i que l'element κ de les formes actives del singular de l'aorist grec no estigui emparentat amb l'allargament radical de l'itàlic [el problema de l'allargament en -κ del gr. ἔθηκα, ἔδωκα, ἔηκα, etc., encara no ha estat explicat satisfactòriament; veg. Hardarson 1993: 148-50 i LIV: 136 i 139]); *iēcī* < **H₁eh₁-k-* (pres. *iaciō*, de l'arrel **H₁eh₁-k-* 'llençar'; cfr. gr. ἔη-κ-α [< **e-H₁éh₁-k-m̥*], que presenta el mateix problema de l'allargament en -κ del cas anterior; veg. LIV: 225); *uīdī* < **ue₁d-* (pres. *uideō*, de l'arrel **ue₁d-* 'veure'; veg. Meiser 1993a: 298; LIV: 666¹); *fuī* < *fūī* ← *protoitàl. *fūd* ([veg. Meiser 1998: 212] de l'arrel **bʰueh₂-* 'esdevenir', cfr. ai. *á-bhū-t*, gr. ἔ-φῦ, aeslec. *by*, etc.); *fūgī* < **bʰueg-* (pres. *fugiō*, de l'arrel **bʰueg-* 'fugir'; cfr. l'aorist tematitzat gr. ἔ-φυγ-ον); *fūdī* < **gʰeud-* (pres. *fundō*, de l'arrel allargada **gʰeud-* 'vessar', reconstruïda a partir del llatí i del gòtic *giutan* [cfr. ao. èp. ἔχυτο < **gʰeud-* 'vessar'], veg. LIV: 179); *līquī* < **le₁kʰ-* (pres. *linquō*, de l'arrel **le₁kʰ-* 'allunyar-se, marxar'; cfr. l'aorist radical conservat en antic indi (2 sg. mig) *rik-thās*, gr. ἔλιπον). Els verbs *rūpī* (pres. *rumpō*, de l'arrel **reup-* 'esquinçar') i *uīcī* (pres. *uincō*, de l'arrel **ue₁k-* 'vèncer') s'haurien d'analitzar també com a descendents d'aoristos radicals pie., tot i que aquesta forma no s'hagi conservat en cap altra llengua indoeuropea (veg. Cardona 1960: 107 i ss; Meiser 1991: 504 i ss., i 1998: 212; LIV: 510-11 i 270-71).

Malgrat que fonèticament els perfets llatins *fūgī*, *fūdī*, *rūpī*, *līquī*, *uīcī* i *uīdī* haurien pogut provenir d'antics temes de perfet amb síl·laba de reduplicació elidida (p. ex. *[*fu-*]*foug-*, etc.), no ho poden haver estat perquè, aleshores, esperaríem trobar com a resultat, ja en protoitàlic recent, un tema en grau reduït, és a dir, †*fufug-*, †*fufud-*, †*rurup-*, etc. (veg. Meiser 1998: 212).

Alguns perfets en -u/-v s'integraren en el grup de perfets amb vocal llarga perquè el sufix **-u* caigué i es produí una contracció: p. ex. *mōuī* < *mo₁ue-₁u₁i (pres. *moueō*), *fōuī* < *fo₁ue-₁u₁i (pres. *foueō*), *iūuī* < *i₁u₁u₁a-₁u (pres. *iuuō*), *lāuī* < *la₁u₁a-₁u (pres. *lauō*), *cāuī* < *ka₁ue-₁u (pres. *caueō*), etc. (veg. ap. 2.2.3.1 i Meiser 1998: 212).

Bibl.: Sommer 1914a^{2/3}: 550-552; Leumann 1977⁵: 589 i ss.; Meiser 1998: 211-212.

2.2.3.4 El perfet simple

Els perfets simples són aquells temes que no presenten cap característica morfològica (reduplicació, canvi vocàlic o sufix) respecte del seu corresponent tema de present. El perfet simple està representat per alguns temes sotmesos a canvis fonètics i morfològics, així com també per d'altres verbs que entraren en aquesta categoria *a posteriori*.

En el cas de *uertō uertī*, es pot constatar que el tema de perfet ha patit el canvi fonètic *uort-* > *uert-* (en llatí *o* > *e* quan anava precedida de *u-* i seguida de *-s*, *-t* o *-r* tautosil·làbica, veg. Meiser 1998: 84); tot i així, el perfet *uortī* apareix testimoniament encara en llatí arcaic (cfr. *aduortit* a *CIL* I 586), així com en umbre (cfr. tema de present *couertu* ‘revertito’ vs. tema de perfet *couortus*[*t*] ‘reverterit’, veg. Meiser 1998: 213). El tema de perfet itàlic **uort-* (< **uōrt-* < **uouort-*) prové del perfet pie. **uē-uort-/uṛt-*, de l'arrel **uert-* ‘girar-se’. El mateix es podria deduir pel cas de *uerrō uerrī* ‘agranar’, llatí arcaic *uorrō uorrī* (< **uerrō uorrī*, veg. Meiser 1998: 213); tot i que també és possible pensar que el present *uorrō* provinguí directament del present **uṛs-é-* (cfr. aeslec. *vBrchu* ‘trillar’), i que el perfet *uerrī* continuí un antic aorist radical **uērs-*, de l'arrel **uērs-* ‘agranar’ (veg. LIV: 690-691).

Per *uellō uellī* (de l'arrel **uelh₃-* ‘colpir’, veg. LIV: 679) es reconstrueix un tema de present nasal **ul₃-né/n-h₃-* (> *uellō*) i un aorist radical **uélh₃-* (cfr. hit. *walahzi*, *walhanzi*). Segons Meiser (1991: 390 i ss., i 1998: 213), el tema de perfet *uellī* provindria d'un antic perfet sigmàtic **uels-* < **uela-s-*, format a partir de l'aorist radical pie. **uélh₃-* (tal i com s'esdevé amb *fallō*, *fefellī*, veg. ap. 2.2.3.2). D'acord amb l'exemple de *uellō*, *uellī* s'analitzen verbs com *psallō*, *psallī*.

Un gran nombre de verbs acabats en *-nd* presenten un tema de perfet simple, idèntic al del seu tema de present corresponent. El punt de partida fóra *pre-hendō*, *prehendī* (de l'arrel **g^hed-* ‘prendre, agafar’), que mostra un tema de present amb infix nasal *pre-hendō* (< **g^h-né/n₃-d-*) i un tema de perfet *-hend-* que pot provenir d'un aorist radical amb infix nasal generalitzat **g^hend-* (tal i com s'esdevé en grec, cfr. present *χαυδάνω* vs. aorist *ἔχαδον* [< **g^hṅd^p-*], veg. LIV 194), o bé, d'un tema de perfet **-hehend* (< **g^he-g^hṅd-*) que ha perdut la reduplicació en els verbs compostos (veg. Meiser 1991: 388-89 i 1998: 213). El mateix s'esdevé en casos com *scandō*, *scandī* (de l'arrel **skend-* ‘saltar’), el tema de perfet del qual prové o bé d'un antic aorist radical (**skénd-/skṅd-*, veg. LIV: 554), o bé d'un perfet dereduplicat (**[ske-]kand-*), que s'hauria format

per analogia amb el compost *ascendō*, *ascendī* (< **ad-ske-kand-*; veg. Meiser 1998: 213); així com també en *accendō*, *accendī* (de l'arrel *[s]*kend-* 'brillar', veg. LIV: 554). El paradigma d'*of-fendō*, *of-fendī* (o bé *de-fendō*, *de-fendī*), de l'arrel pie. **g^{uh}en-* 'colpir, matar', s'ha vist allargat per **-d^h* que, segons el LIV (219⁴) podria provenir de la forma d'imperatiu *fende < **g^{uh}ñ-d^hi*. Pel que fa al tema de perfet d'aquest paradigma, Meiser (1998: 213) proposa que **fen-d-* < **fēn-d-* < **g^{uh}ēn-*.

D'acord amb els exemples esmentats suara, es formaren els paradigmes de verbs com *mandō* (< **matne-* < **matan-e-* < **mat-ñ-h₂-e-*), *mandī*, de l'arrel **meth₂-* 'arrencar' (cfr. ai. *mathnāti* 'roba'; veg. Meiser 1991: 382 i ss.; LIV: 442-443); així com de *pandō* (< **patan-e-* < **pat-ñ-h₂-*), *pandī*, de l'arrel **peth₂-* 'obrir' (veg. LIV: 478). Segons Meiser (1998: 214), els antics temes d'aorist (**meta-[s]* i **peta-[s]*) i de perfet (**memot-/*memat-* o bé **pepot-/*pepat-*), desaparegueren en protoitàlic perquè no mantenien una relació transparent amb els seus corresponents temes de present **mande-* i **pande-*, de manera que foren substituïts pels temes de perfet simple *mandī* i *pandī* (veg. també Rix 1995: 405).

Pel verb *lambō*, Lucili (585) testimonia un perfet simple *lamberat*, tot i que en la llengua llatina es trobin documentades altres formes de perfet com *lambuī*, *lambiū*, *lambūi*, *lamsī* (veg. Thes. VII.2, 898, 22-30). El mateix s'esdevé per *-cūdō*, *-cūdī* (de l'arrel **keh₂u-* 'colpir'; veg. LIV: 345-346). En lloc del perfet simultani *uīdī*, el perfet *uīsī*, de *uīsō*, apareix dues vegades testimoniats a Ciceró (cfr. *Oxford Latin Dictionary*: 2077) i podria ser una formació momentània (Sommer 1914a^{2/3}: 502; Meiser 1998: 214). Segons Meiser (1998: 214), el present *feruō* (de l'arrel **b^heru-* 'bullir', veg. LIV: 81) no tenia cap tema de perfet caracteritzat a causa de l'estructura que mostrava l'arrel. En època republicana tardana, emperò, quan es produí el canvi fonètic *u* > *β*, s'originà un nou perfet *feruuī* (*conferbuit* a Hor.S. 1,2,71).

El pretèrit *inquit* 'va dir' podria basar-se en un tema de present reduplicat **en-si-sk^u-e-* (cfr. gr. *ἐνι-σπτε*, de l'arrel **sek^u-* 'dir') que fou interpretat com a pretèrit (cfr. encara *inque* 'digues!'). Al costat d'*inquit*, el llatí arcaic conserva també un present temàtic *insece* < **en-sek^u-e-* (cfr. gr. *ἐνίσσω* < **enhi^uk^uie-* < **enhi^usk^uie-* < **en-si-sk^u-ie-*, veg. LIV: 527^{6b}). Malgrat tot, el LIV (526²) estableix també la possibilitat que tant el llatí *in-quit* com el gr. *ἐνι-σπτε* provinguin d'un aorist radical tematitzat **en-sk^u-e-*, encara que la caiguda de **-s* sigui difícil d'explicar (veg. Leumann 1977⁵: 212).

La mateixa estructura morfològica en el tema de present i de perfet, apareix en aquells casos en què ambdós temes són hereus d'antics temes de present i de perfet reduplicats pie.: *bibō* (< **pi-ph₃-e-*; veg. ap. 2.2.2.3), *bibī* (< **pi-ph₃-*, per analogia amb el tema de present, veg. ap. 2.2.3.2); *īcō* (< **h₂i-h₂iĕ-e/o*), *īcī* (< *h₂i-h₂iĕ o bé *he-hiĕ, veg. ap. 2.2.3.3).

Bibl.: Sommer 1914a^{2/3}: 552-554; Leumann 1977⁵: 602 i ss.

2.2.3.5 El perfet sigmàtic

En llatí, el perfet amb sufix *-s (pel seu origen pie., veg. ap. 2.1.4.2,b) apareix només en verbs acabats en oclusiva, nasal, -s o -h (< **g^h / ĝ^h*): com per exemple, *carpō carpsī*, *mittō mīsī*, *dīcō dīxī*, *nūbō nūpsī*, *rādō rāsī*, *augeō auxī*, *sūmō sūmpsī*, *maneō mānsī*, *gerō* (< **ges-*) *gessī*, *uehō uēxī*, etc. D'acord amb aquesta restricció, el perfet sigmàtic llatí mai apareix en verbs acabats en líquida (*l*, antiga *r*), semiconsonant (*ĭ*, *ŷ*) i vocal (incloses també les arrels i bases acabades en una laringal originària). Els verbs denominatius i deverbatus, ja en protoitàlic, com que acabaven en vocal, no formen, per tant, cap aorist sigmàtic (pel que fa a les excepcions del tipus *putasti*, així com alguns verbs de la segona conjugació, veg. més endavant).

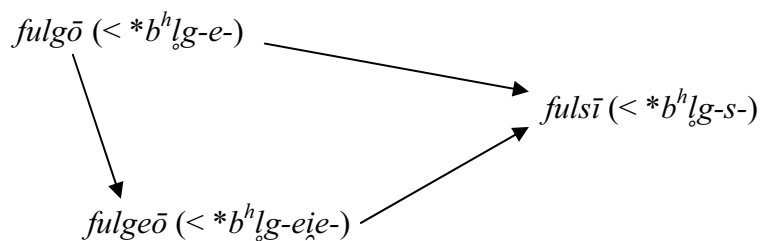
Aquestes restriccions obeeixen, segons Meiser (1998: 207), a diversos motius fonètics: d'una banda, *rs* i *ls* haurien evolucionat a *rr* i *ll* respectivament (el perfet sigmàtic d'*alō* hauria evolucionat a †*allī* < **al-s-*, etc.). En el cas que una arrel o base verbal acabés en diftong o vocal, s'hauria originat un perfet en -*r* a causa del rotacisme: †*monerī* < *mone-s-ai (per *monerint*, veg. ap. 2.2.3.1), o bé †*amārī* < **amā-s-*.

El llatí, emperò, hauria pogut conservar antics perfets o pretèrits en -s mitjançant les anomenades formes sincopades de la primera conjugació del tipus *putasti* (Pl.*Bac.* 114) que tradicionalment (Sommer 1914a^{2/3}: 563, Leumann 1977⁵: 601) s'han analitzat com a perfets en -*ŷ* sincopats (*putasti* < *putāuisti), per analogia als perfets del tipus *audīstī* (< **audī-ŷi-*), la contracció dels quals, a diferència dels perfets sincopats de la primera conjugació, obeeix a lleis fonètiques específiques (veg. ap. 2.2.3.1). Seguint aquest raonament, i adduint el fet que en d'altres llengües indoeuropees apareix l'aorist sigmàtic en verbs secundaris (cfr. gr. *ἐτίμησα*, de *τιμάω*), Meiser (1998: 207) analitza aquestes formes, no com a perfets sincopats, ans com a perfets sigmàtics (*putasti* < *putā-s-tai, no pas de *putāuisti). Alguns altres exemples d'aquestes categories

arcaiques les trobem en formes com *probastis* (Pl.Cas.14), *probarunt* (CIL I 1537), *coniurasse* (-sse) (veg. Meiser 1998: § 4.10,13), *locassem* (Pl.Mo.242), etc. Aquests perfets sincopats de la primera conjugació apareixen només allí on la terminació o bé el sufix temporal modal presenta una *s* (o *r*).

Els perfets sincopats del tipus *dīxstī* es remunten també a temes d'aorist sigmàtic (< *deik-s-s): *scrīpstis* (Enn.trag.173), *dixe* (Pl.Poen.961) 'dixisse' (veg. Narten 1972: 136 i Meiser 1998: 207).

Una altra excepció la representen tots els verbs denominatius de la segona conjugació que tenen prosòdicament llarga la síl·laba radical, com per exemple *algeō alxī*, *lūceō lūxī*. Aquests verbs que, segons el que acabem d'explicar, haurien de tenir un perfet en -*v* (*algeō* > †*alguī*, *lūceō* > †*lūcuī*), mostren un sufix *-*s* de perfet sigmàtic que, curiosament, se situa immediatament després de la consonant de l'arrel, i no pas darrere de l'acabament vocàlic de la base, com fóra d'esperar (és a dir, *alg-s, *louk-s i no pas †*algē-s-*, †*loukē-s-*). Segons Meiser (1998: 208) aquests casos s'explicarien a partir de verbs que mostren un tema intensiu derivat d'un tema de present bàsic i que al mateix temps comparteixen un aorist sigmàtic com a tema de pfterfet:

En d'altres casos, apareix un perfet sigmàtic en verbs que sincrònicament mostren un tema de present acabat en -*u/-v*. El motiu que tinguin un perfet en -*s* i no pas en -*u/-v* és perquè originàriament l'arrel d'aquests verbs acabava en *gʰ (> *u*), com en el cas de *fīuō/fīgō* (< **dʰei̯Hgʰ-*), que mostra un perfet *fīxī*. Hi ha alguns casos que, tot i que no hi hagi una velar etimològicament testimoniada, es regeixen d'acord amb aquest esquema, com per exemple, *fluō flūxī* (< **bʰleuH-* [LIV: 90]); *struō strūxī* (< **streu-*), que forma el perfet per analogia amb *fluō flūxī* (LIV: 605¹); *uīuō uīxī* (< **gʰih₃-u-*) que, d'acord amb Leumann (1977⁵: 591) i LIV (215), construí el tema de perfet per analogia a *fīuō fīxī*, etc.

Pel que fa a la gradació vocàlica del paradigma d'aorist sigmàtic pie., ja hem vist com en les formes fortes (formes del singular d'indicatiu i d'injuntiu actiu) apareixia el grau allargat, mentre que les formes dèbils (formes del plural d'indicatiu i injuntiu, així com la resta de modes i la veu mitja) mostraven el grau ple (veg. ap. 2.1.4.2). El llatí no ha conservat de manera sistemàtica aquesta gradació. Es conserven alguns pocs exemples clars en inscripcions (veg. Meiser 1998: 208): *rēxit* (CIL V 875,9), *tēxit* (CIL 698), *trāxi* (CIL X 2311,18). D'altres casos, emperò, són ambigus, com en els verbs afectats per la llei d'Osthoff, en què la vocal de les arrels del tipus *CeRC, *CeUC s'escurçava (cfr. *dēik-s- > *deiks- > *dīxī*, etc., veg. Meiser 1998: 208). Fins i tot en els casos en què apareix un grau ple en les formes fortes (com per exemple, *gessī* i no pas †*gēsī*), no són suficients per negar l'existència d'aquesta gradació perquè ja en pie. el grau allargat i el grau ple podien variar dins del paradigma (veg. Meiser 1998: 208 i Leumann 1977⁵: 592 i ss.).

Sovint s'esdevé que en el tema de perfet la vocal radical s'escurça per analogia amb el participi de perfet, tot i que aquest fenomen es pugui explicar també per l'anomenada llei de *littera*, segons la qual, **v̄C* > *vCC* (Meiser 1998: 209): cfr. llatí arcaic *ioubēō iousī* vs. llatí clàssic *iubēō iussī* (ptc. *iussus*); així com *ūrō ussī* (en lloc de †*ūsī* < **h₁eus-s-*), ptc. *comb-ustus*.

En determinats casos apareix un perfet sigmàtic al costat d'altres temes de perfet, com per exemple, en els compostos del verb *emō, ēmī*, que mostren un tema de perfet sigmàtic (*dēmō, dempsī*) perquè el perfet amb vocal llarga es podria confondre amb el tema de present. El verb *parcō* conserva un tema de perfet *pepercī* al costat d'un aorist sigmàtic *parsī*, així com també *surgō*, que mostra el perfet *rēgī* i l'aorist *surrēxī*, etc. (veg. Meiser 1998: 209).

Tradicionalment s'analitza *premō, pressī* d'acord amb l'esquema del perdut paradigma supletiu *tremō *tressī* → *tremūī* (< **trem-/tres-*, cfr. gr. *τρέμω* vs. ao. hom. *τρέσσε*; veg. Sommer 1914a^{2/3}: 555 i ss., Leumann 1977⁵: 591; Meiser 1998: 209).

Aquest segon capítol que acabem de concloure, tenia per objectiu d'exposar el funcionament del sistema verbal del pie. i del llatí. Pretenia, per tant, servir d'introducció i assentar les bases de coneixement i de terminologia necessaris per poder encarar el tema d'investigació d'aquesta tesi doctoral, la segona conjugació llatina.

III. LA SEGONA CONJUGACIÓ

La segona conjugació llatina està formada per un conjunt de verbs que es remunten a orígens i formacions diverses i que, amb el pas del temps, a través de diferents processos fonològics i morfològics, convergiren en aquesta conjugació de verbs en *-ē*. D'acord amb el seu origen, les gramàtiques tradicionals l'han dividit en quatre classes diferents: *a)* els verbs radicals en *-ē* (< *eh₁), que, contràriament a la resta de tipus de la segona conjugació, es flexionaven originàriament com a aatemàtics (cfr. ap. 1), *b)* els anomenats causatius i intensius, *c)* els verbs estatius deverbatus i *d)* els verbs estatius denominatius intransitius (veg. Leumann 1977⁵: 540-42; Meiser 1998: 189-90; Weiss 2007: 562-64, entre d'altres). A excepció del primer grup, que, de manera regular i sense excepcions, presenta un tema de perfet en *-ēuī* i un tema de supí en *-ētum*, la resta de grups ofereixen un tema de perfet en *-uī* i un participi *-to* en *-itus*. Ara bé, dins d'aquest segon grup, especialment en el cas dels verbs causatius-iteratius, hi ha múltiples excepcions (perfets reduplicats i sigmàtics, etc.).

3.1 ELS VERBS RADICALS ATEMÀTICS EN *-EH₁ (TIPUS *CCÉH₁-)

Aquest primer grup el formen els verbs radicals aatemàtics en *-*eh₁* (> *-ē*) com *nēre* 'filar' (< present radical *sneh₁- 'filar', cfr. gr. *νέω* 'filo', imperfet eòl. *ἐννεη* [< *e-sneh₁-t], airl. *sníid* 'fila', aaa. *nā-en* 'cosir'), *flēre* 'plorar' (< present radical *bleh₁- 'udolar', de grau ple, vs. *flāre* < **b^hlh₁*, de grau reduït, veg. ap. 2.2.2.1,e [veg. Schrijver 1991: 403]), etc. (veg. Leumann 1977⁵: 540; Weiss 2007: 563).

Com a peculiaritat dins d'aquest grup s'ha d'esmentar el verb *com-pleō*, en origen un present en *-*ie/o* format a partir d'un aorist radical *pleh₁- 'omplir' (cfr. gr. *πλητο* 'va omplir-se'). Aquesta forma substitueix el tema de present amb infix nasal **p_l^o-ne-h₁* que es troba, per exemple, en ai. *p_l^onāti* 'omple', airl. *línaim*, armen. *lnowm* 'omplo' (veg., en aquest sentit, Mesier 1998: 190 i LIV 482-483). Hardarson (1993: 182-3¹²⁴), emperò, prefereix interpretar-ho com un compost dereduplicat d'un tema de present **pi-pléh₁/p_l^oh₁*- (cfr. gr. *πίμπλημι* 'omplo').

Aquests verbs radicals mostren el tema de perfet en *-ēuī* i el supí en *-ētum*, ja que en aquest cas, l'acabament en *-ē* és membre itegrant d'aquestes arrels *set*, i no pas un sufix temàtic, com en els altres casos.

Pel que fa als verbs provinents de presents radicals atemàtics, podrien haver conservat el tema atemàtic inalterat, o bé haver sofert un una tematització secundària a través d'un sufix *-iē*, cosa que no es pot demostrar.

3.2 *ELS CAUSATIUS I INTENSIVS (TIPUS *CoC-EiE/o)*

Hom observa en el segon grup, els anomenats verbs causatius i intensius, el tema de present dels quals està format pel vocalisme radical **o* i el sufix temàtic **-eiē* (cfr. *moneō* < **mon-* *eiē/o* < **men* 'concebre un pensament'). Les llengües de la Itàlia antiga han heretat també aquesta antiga formació causativa (veg. von Planta 1892-1897: 238-239; García Castillero 2000: 214), per exemple, umbre *tursitu* (llat. *terreto e* < **o*) < **torsei-*. En protoitàlic, aquest tipus de formacions verbals es reinterpretaren com a presents en **-iē/o*, la base dels quals era **mone-*. A partir d'aquesta base es formaren en protoitàlic l'aorist sigmàtic (o, en llatí, el tema de perfet en *-u*) i el participi de perfet (**mone-s* o bé **mone-ŭ-ai* > **monouai* > **monū*; **mone-to-* > *monitus*). En llatí, la terminació de perfet s'extengué també en el tema de perfet dels verbs essius, a causa de la confluència en *-ē* del sufix causatiu i el sufix essiu (veg. Christol 1991; Meiser 1998: 189-90; Weiss 2007: 562⁹).

En algunes de les llengües indoeuropees, com en el cas de l'indoairani i el germànic, aquesta formació era encara productiva, en d'altres, com en italià i en antic irlandès, només es conserven com a arcaïsmes.

L'origen d'aquest tema és obscur. La problemàtica rau en quin era el punt de partida d'aquest tema, si el causatiu o bé l'iteratiu. La prova que encara no hi hagi avui una resposta satisfactòria que es decanti cap a una o altra teoria, es palesa en el fet que es continui fent referència a aquesta formació mitjançant el nom genèric de causatiu-iteratiu (veg. Leumann 1977⁵: 540-41 i LIV: 22-23).

Hi ha dues teories que intenten resoldre la qüestió. La primera defensa el significat causatiu originari d'aquesta formació i es basa principalment en els testimonis de l'indoairani i del germànic, les dues famílies lingüístiques on aquest tema fou més productiu (cf. scrt. *vāśāṭi*, gòt. *wasjan* 'fer vestir'). P. Thieme (1929) fou el primer qui formulà aquesta teoria. El 1983, Jamison publicà la seva tesi doctoral sobre aquest tema.

La segona teoria postula, en canvi, per aquesta formació, un antic valor de caire iteratiu/intensiu i fou presentada en primer lloc per Delbrück. Anys més tard,

Kuryłowicz (1956: 86-96) desenvoluparia també aquesta teoria. Segons la teoria de l'investigador polonès, el prototipus d'aquestes formacions hauria tingut en origen un valor iteratiu i la funció causativa fóra secundària. L'origen d'aquesta categoria (tipus *loukeje/o*) hauria estat denominatiu i provindria de l'adjectiu deverbatiu del tipus *loukó/é*. Aquest adjectiu hauria tingut el seu origen en un nom radical del tipus *louk-* (*luk-*), l'origen del qual hauria estat l'arrel verbal *leuk-* 'esdevenir clar'. Semblantment a Kuryłowicz, Redard (1972) defensà l'origen denominatiu d'aquestes formacions. Segons aquest investigador, el significat d'aquests verbs dependria d'un nom amb vocalització apofònica *o*. Per exemple, la formació de present **tork^héjō* (gr. τροπέω, llatí *torqueō* 'fer girar'), formada a partir de l'arrel **trek^h-* 'girar-se', hauria estat constituïda a partir del grau *o* del *nomen agentis* (**trok^hó-*), cf. gr. τροπός 'que fa girar', significaria en aquest verb 'sóc el que fa girar', ergo 'gaig girar'.

Una separació dels exemples segons les dues funcions és difícil. En llatí es conserven alguns casos clars de causatius com *moneō* 'recordar', al costat de *meminī* (< **men* 'pensar en'; cf. *reminīscor*); *doceō* 'ensenyar', al costat de *deceō* 'convenir' (< **deċ-* 'prendre'), etc.

Els intensius s'han desenvolupat generosament en els verbs contractes en *-έω* del gr. (veg. Schwyzer 1939: 717 i Fawcett 1990): *φορέω* 'dur, transportar', *πορθέω* 'destruir', *φοβέομαι* 'fugir de por', al costat de *φέρω* 'portar, dur', *πέρθω* 'devastar', *φέβομαι* 'tinc por'; *ποτέομαι* 'aletejar', al costat de *πέτομαι* 'volar'; *όχέομαι* (< *φοχ-*) 'cavalcar, viatjar', al costat del deponent llatí *uehor* 'navegar, cavalcar, viatjar', etc.

En llatí hi ha exemples evidents de verbs intensius: llatí *spondeō* 'fer una promesa', al costat del gr. *σπένδω* 'fer una libació'; llatí *sorbeō* 'xarrupar', etc. Però molts casos són ambigus i no es distingeix clarament entre el valor causatiu i l'intensiu.

Pel que fa al tema de perfet i el tema de supí d'aquest grup, hom observa que en molts exemples el perfet és *-ui* i el tema de supí *-itus*. Sovint es produeix una síncope d'*i*, com en el cas de *doctus* i *cautus* (veg. Leumann 1977⁵: 96). En d'altres casos, emperò, s'observa un perfet reduplicat (*momordī*, *totodnī spondō*) o un perfet sigmàtic (*tor(qu)sī*, amb vocalització analògica en lloc de l'esperat **tersī*).

3.3 ELS VERBS PRIMARIS ESTATIUS AMB *-EH₁ COM A ALLARGAMENT DEL TEMA (TIPUS *CCÉH₁-ĭE/O)

El tercer grup de verbs que caracteritzen la segona conjugació llatina està format per verbs primaris que tenen com a allargament del tema el sufix *-ē, que en pie. aportava al significat bàsic de l'arrel un matís estatiu. En llatí, molts d'aquests verbs són estatus, com per exemple *sedēre* 'seure, estar assegut' (< *sed- 'asseure's'), *tacēre* 'callar, estar callat' (< *pteh₂k- 'ajupir-se'). En aquest grup hom hi observa també verbs transitius com *habēre* 'tenir', *uidēre* 'veure', *tēnēre* 'contenir', etc. (veg. Leumann 1977⁵: 541-42; Meiser 1998: 190; Weiss 2007: 563; pel que fa al tema de perfet i de supí d'aquests verbs, veg. el següent apartat). Aquests verbs sovint van acompanyats per adjectius en *-idus* i substantius en *-or* (cfr. *calēre* 'estar calent', *calidus* 'calent' i *calor* 'escalfor').

El sufix *-ē*, que tradicionalment s'anomenava estatiu, és anomenat, en els manuals més recents, amb el terme 'essiu'. L'essiu es remunta al sufix pie. *(e)h₁-iē- que, al seu torn es pot analitzar a partir del sufix fientiu pie. *-eh₁-, vinculat al tema d'aorist, més el sufix de present *-iē-. En el capítol anterior (veg. ap. 2.1.6.1), ja hem cridat l'atenció sobre la problemàtica que gira a l'entorn de la reconstrucció del tema essiu i fientiu dins del sistema verbal pie., així com també hem parlat detalladament del parentiu etimològic d'aquest sufix amb la resta de llengües indoeuropees, per la qual cosa no tornarem a repetir aquí.

Els dialectes itàlics mostren correspondències amb el llatí *habēre* 'tenir', *sedēre* 'seure', *licēre* 'ésser permès', *tacēre* 'callar', etc. (cfr. von Planta 1892-97: 239-238; García Castillero 2000: 224): umbre *habe* = llatí *habet*; umbre *sersitu* = llat. *sedētō*; osc *licitud* = llat. *licēto*; umbre *tases* (ptc.) = llatí *tacitus*.

Només el germànic i el baltoeslau conserven correspondències evidents amb els verbs llatins. En germànic, es poden trobar a la tercera classe dèbil (aaa. *-ē*), com per exemple: gòt. *þahan*, llatí *tacēre*; gòt. *ana-silan*, llat. *silēre*; gòt. *witan*, llatí *uidēre*.

En baltoeslau, el segon tema (tema d'infinitiu) en *-ē*, amb tema de present en *-iō*, correspon a aquesta categoria de verbs estatus (quarta classe segons Leskien): aeslec. *būdēti* (lit. *budėti* < *bhudh-ē-) 'estar despert', *gorėti* 'cremar'. Correspondències: aeslec. *sēdēti vidēti* (< *weidē-), llatí *sēdēre uidēre*. En verbs que signifiquen 'tenir', tot i que siguin d'orígens etimològics diferents, es troba també un allargament en *-ē* -: llatí *habēre*, aaa. *habēn*, aeslec. *imėti*, lit. *turėti* 'tenir'.

3.4 ELS PRESENTS ESTATIUS DENOMINATIUS (TIPUS *CCÉH₁-iē/O)

El darrer grup de verbs que formen la segona conjugació llatina són els estatus denominatius (d'adjectius i substantius). Des d'un punt de vista morfològic, aquests verbs són idèntics als fientius que acabem de veure en el grup *c*), ja que es formaren a partir del sufix essiu **(e)h₁-iē-* i, segons la gramàtica tradicional (Mignot 1969: 81-144; Leumann 1977⁵: 553-554), sorgiren per analogia amb els verbs primaris estatus en *-ēre*. Com a verbs provinents d'adjectius hi trobem, per exemple, *albēre* 'ésser blanc' (< *albus*). Com a innovació de la llengua llatina apareixen també alguns estatus provinents de substantius: cfr. *frōndēre* 'ser frondós' < *frōns -dis* (veg. Meiser 1998: 190). Molts presents incoatius en *-ēscere* s'han format a partir d'aquests presents estatus (*albeō* > *albēscere*).

Tot i que en el tema de perfet i en el participi de perfet esperaríem una base acabada en *-ē* < **-eh₁* (per exemple †*tacēuī*, †*tacētus*), tal i com s'esdevé en els aoristos passius del grec, tant els estatus deverbals com els estatus denominatius acabaren formant el tema de perfet i el participi de perfet per analogia amb el grup dels causatius/iteratius (per exemple *tacuī*, *tacitus*; veg. Christol 1991). L'antic tema en *-ē* dels temes de no-present, emperò, es conserva en formes lexicalitzades com *acētum* 'vinagre' (< ptc. de pft. d'*aceō*, de l'arrel **h₂ek-* 'esmolat, agut' [veg. Meiser 1998: 190]).

L'hittita, el germànic i el baltoeslau mostren també verbs denominatius estatus, i és possible que el grec conservi també verbs denominatius d'origen essiu, tot i que no és del tot clar (veg. ap. 2.1.6.1; veg. també Watkins 1971: 59 i ss.).

Aquesta classificació tradicional que acabem de presentar, emperò, no té en compte certes formes que s'escapen de l'esquema habitual, ni tampoc mostra d'una manera clara la distinció que s'hauria de fer entre aquelles formacions d'origen pie., d'aquelles que són més recents i d'origen llatí (especialment pel que fa als verbs estatus). Tampoc para esment al grau de freqüència d'aquests verbs, ni a la productivitat de cada grup. Aquestes constatacions les podrem observar en el capítol següent, que és un estudi etimològic dels verbs de la segona conjugació llatina, així com també en les conclusions.

IV. ESTUDI ETIMOLÒGIC DELS VERBS DE LA SEGONA CONJUGACIÓ LLATINA

L'objectiu principal d'aquest capítol és mostrar un estudi etimològic dels verbs de la segona conjugació llatina, a fi de poder analitzar formalment cadascun dels verbs que formen part d'aquesta conjugació. Aquest apartat servirà, d'una banda, de diccionari etimològic dels verbs de la segona conjugació, i de l'altra, proporcionarà les dades necessàries per les conclusions.

Per dur a terme aquesta recopilació, ens hem basat especialment amb el *Thesaurus Linguae Latinae* (Leipzig, 1900-?), així com també amb l'*Oxford Latin Dictionary* (1968-1982), especialment per suplir algunes entrades que encara manquen al *Thesaurus*. Els lemes de cada verb apareixen en ordre alfabètic i no obeeixen a cap classificació de tipus formal, ja que, des de bon principi, ens vam adonar que hi havia molts casos ambigus i problemàtics. Vam considerar que fóra millor presentar cada lema alfabèticament i que, a les conclusions, un cop establerta l'etimologia de cada verb, oferiríem una classificació a partir dels resultats obtinguts en aquest estudi. A part dels verbs simples, hem recollit també els verbs compostos perquè en alguns casos han estat necessaris per aclarir determinats problemes referents al verb simple, al mateix temps que poden servir d'ajuda pel filòleg.

Cada lema presenta dos apartats diferents, un de caire filològic, i l'altre de tipus etimològic. En l'estudi filològic apareixen els diferents significats i valors del verb, així com també els seus derivats i compostos, i la data en què apareixen testimoniats, ja que en alguns casos, aquestes aportacions poden ser decisives per l'anàlisi etimològica. A continuació motrem, amb exemples, l'època d'aparició del verb en qüestió i informacions de tipus morfològic o sintàctic. El segon apartat és un estudi etimològic del verb. En cada cas proposarem l'etimologia, sempre i quant sigui possible, debatrem les qüestions problemàtiques i donarem la nostra opinió. Per dur a terme aquest objectiu, hem hagut d'utilitzar, a part de la bibliografia especialtzada, els següents diccionaris etimològics que, en el text, citem amb les abreviatures següents:

Chantraine: Pierre Chantraine. 1968-1980. *Dictionnaire étymologique de la langue grecque* (4 vols.), París.

- EM: Alfred Ernout i Antoine Meillet. 2001. *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, (reimpressió de la 4a ed., de 1967, augmentada d'adicions i correccions fetes per Jacques André), París.
- EWAia: Manfred Mayrhofer. 1992-1996. *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen* (2 vols.), Heidelberg.
- Frisk: Hjalmar Frisk. 1973-1991. *Griechisches etymologisches Wörterbuch* (3 vols.), Heidelberg.
- IEW: Julius Pokorny. 1959-1969. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, (2 vols.), Berna-Múnic.
- KEWA: Manfred Mayrhofer. 1956-1980. *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch des Altindischen. A Concise Etymological Sanskrit Dictionary* (4 vols.), Heidelberg.
- LIV: Helmut Rix. 2001² (2^a ed. revisada i augmentada). *Lexikon der indogermanischen Verben*, Wiesbaden.
- Walde: Alois Walde. 1910². *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg.
- WH: Alois Walde/ Johann B. Hofmann. 1938³ (1er vol.)-1954³ (2on vol.)- 1956³ (3er vol.). *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg.

4.1. VERBS DE LA SEGONA CONJUGACIÓ LLATINA

A

abarceō, -ēre, -, - (tr.) ‘allunyar, rebutjar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *abarceō* és molt poc freqüent i no figura entre els autors literaris. Apareix documentat únicament en una inscripció cristiana (CIL XIII 485: *heredum meo<rum...> di habeant abarcere usq(ue) ad monimentum meum latum p(edes) X*), a dos passatges de Paulus Diaconus i en una glossa, segons les quals, *abarceō* hauria

conservat un significat semblant al del verb simple *arceō* (veg. Thes. I 46, 73-76): *arcere prohibere est. similiter abarcet prohibet* (Paul.Fest.p.15M); *abercet prohibet* (p.25M); *abarcet prohibet. prohibet uitat* (Gloss.V 435,6).

< *ab-* + *arceō*
veg. *arceō* (< *h₂er (ʀ) -)

aberceō: variant d'*abarceō*

abhibeō, -ēre, -, - (tr.) 'mantenir-se a distància'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Abhibeō és un *hapax legomena* d'existència dubtosa (alguns manuscrits llegeixen *adh*), que apareix en una comèdia de Plaute (veg. Thes. I 74, 51-52): *mille modis, Amor, ignorandust, procul abhibendust atque apstandust* (Pl.Trin.265).

< *ab-* + *habeō*
veg. *habeō* (< **(ǵ)^heHb-*)

abhorreō, -ēre, -uī, - (intr., (tr.)) '1 allunyar-se amb horror, sentir aversió, refusar. 2 repugnar, ésser incompatible, contradictori'

Compostos i derivats: *abhorrēscō* (tardà).

Abhorreō és usual en totes les èpoques i generalment va acompanyat per la preposició *ab*. En els comediògrafs llatins mostra el significat d' 'allunyar-se amb horror, sentir aversió': (1) *ab Atticis abhorreo* (Pl.Mer.837); (transf.) *quid...te opsecro, tam abhorret hilaritudo?* (Pl.Cist.59); *ut homini adulescentulo abhorrenti ab re uxoria, filiam ut darem* (Ter.An.829); *omnino abhorrere animum huic uideo a nuptiis* (Ter.Hec.714). En època arcaica, es troba també amb acusatiu, tot i que l'ús transitiu sigui més habitual a partir de Suetoni: *hanc domum abhorreo* (Titin.com.40); *pumilos atque distortos...abhorrebat* (Suet.Aug.83), etc.

Abhorreō és freqüent a Ciceró, i sovint és emprat en lítotes: (1) *homo...ab iuris studio non abhorrens* (Cic.de Orat.1.179); *animo...non abhorrente a quietis consiliis* (Liv.30.30.9), etc.

A partir d'època clàssica, *abhorreō* adquirí també el significat de 'repugnar, ésser incompatible, contradictori': (2) *uti a tali culpa non uideatur abhorruisse (animus eius)* (Cic.*Inu.*2.32); *falsa quidem, sed non abhorrens neque inconcinna...significatio* (Gel.7(6).12.4), etc.

< *ab-* + *horreō*
veg. *horreō* (< **g^hers-*)

abnueō, -ēre, -, – ‘refusar’ (forma antiga d’*abnuō*)

Derivats: *nūtus -ūs* m. ‘senyal, inclinació del cap’ (a partir de Cic., clàss., imp., usual), d’on prové el freqüentatiu *nūtō -āre* ‘fer senyals amb el cap’ (arc., reprès en època imp.), a partir del qual provenen *nūtāmen -inis* n. ‘balanceig’ (Sil.2.399), *nūtātiō -ōnis* f. ‘capcinada, moviment (de cap)’ (imp.), *nūtābilis -e* ‘vacil·lant, insegur’ (Apul.*Soc.*4), *nūtābundus* ‘vacil·lant’ (Apul.*Met.*9.41) i els compostos *abnūtō -āre* ‘sacsejar el cap, desaprovar’ (Pl.*Capt.*611; Enn.*scen.*352), *adnūtō -āre* ‘fer senyals (esp. d’aprovació)’ (arc., reprès per Apul.), *renūtō* ‘refusar’ (Lucr.4.600); *nūmen -inis* n. ‘divinitat’ (arc., clàss., imp.).

Compostos (de *-nuō*): *abnuō* ‘moure el cap en senyal que no’ (arc., clàss., imp.); *adnuō* ‘fer senyals, esp. d’aprovació; dir que sí’ (arc., clàss., imp., usual); *innuō* ‘fer un signe (esp. amb el cap) (arc., clàss., imp., tot i que poc freqüent)’, *renuō* (tardà *rennuō*) ‘fer senyal que no’ (a partir de Cic., clàss., imp.), d’on prové *renūtus -ūs* ‘senyal negatiu del cap’ (Plin.*Ep.*1.7.1).

Abnueō es troba únicament dues vegades a Enni: *certare abnueo: metuo legionibus labem* (Ann.279); *abnuebunt* (scen.329). Ambdós passatges apareixen recollits també en una glossa de Diomedes (*gramm.*I 382, 11): *apud ueteres et abnueo dictum annotamus, ut Ennius octauo annalium: certare abnueo, metuo legionibus labem. idem in Telamone ex eo futurum: abnuebunt* (cfr. Thes. I 112, 42-45).

Abnueō sembla que sigui una forma antiga del verb *abnuō*, el significat originari del qual era ‘fer senyal que no, dir que no (= ἀπόεύω, en oposició a *annuō* = ἀναεύω)’. A partir d’època clàssica, *abnuō* acabà per significar ‘refusar, rebutjar, negar-se’.

Abnuō és freqüent especialment en època clàssica i postclàssica, tot i que apareix documentat ja en època arcaica dins les comèdies de Plaute, amb el significat originari de ‘moure el cap en senyal que no’: ‘*ubi cenamus?*’ *inquam. atque illi abnuont* (Capt.481); *quid si de uostro quippiam orem?* *abnuont* (Truc.6).

Abnuō és el contrari d’*adnuō* ‘moure el cap dient que sí’, que també és d’ús freqüent i figura a Plaute i Terenci: *neque illa ulli homini nutet, nictet, adnuat* (Pl.As.784); *daturin estis an non?* *adnuont* (Pl.Truc.4); *edicit...in interiore parti ut maneam solus cum sola. adnuo* (Ter.Eu.579).

Abnuō sembla ser un compost de *nuō, -ere*, malgrat que el verb simple només s’ha conservat en glosses: *nuo, νεύω* CGL II 375, 65; *nuit, promisit, nutum dedit*, IV 369,

30. Segons EM (452) hauria pogut desaparèixer per l'homonímia amb un verb **nuere*, que, tot i que tampoc s'hagi conservat, reapareix en el derivat *nūtrīx*. En qualsevol cas, a part d'*abnuō* i *abnueō*, hi ha documentats un gran nombre de derivats i compostos provinents d'aquest verb (veg. més amunt).

Pel que fa al tema de perfet, es conserva la forma *ad-nūit*, documentada a Enn.*Ann.*135: *adnūit sese mecum decernere ferro* (veg. més endavant).

LIV (455-56): **neŭ* 'inclinat el cap'
IEW (767)

L'etimologia d'*abnueō* és clara, però presenta problemes a l'hora d'atribuir-li un origen deverbals secundari (a partir d'*abnuō*), o bé un origen verbal pie.

Abans de debatre ambdues possibilitats i deixant de banda l'origen verbal secundari o primari d'*abnueō*, el cert és que *abnueō* i *abnuō* (així com els compostos de *-nuō*), estan relacionats amb l'arrel pie. **neŭ-* 'inclinat el cap', que es troba també conservada en vèdic, grec, celta i lituà.

Pel que fa als compostos de *-nuō*, *-ere*, i d'acord amb Zehnder (LIV: 455), no hi ha dubte que es remunten a un tema de present temàtic **néŭ-e-*, que es troba també en gr. *νέω* 'inclinat el cap'²³ i tal vegada en irlm. *a:t-noi* 'confiar'.

El tema de perfet llatí *adnūit* (Enn.*Ann.*133) 'inclinat el cap', *-nuī* 'vaig inclinat el cap' reflecteix molt possiblement un antic aorist radical **néŭ-/nu-*, que fora el punt de partida d'aquesta arrel. El llatí hauria transformat l'antic tema d'aorist a través del sufix de perfet *-uāi* (< **neŭ-uāi*).

Un tema causatiu-iteratiu **nou-éŭe*, es troba testimoniats pel vèd. *āti nāvayet* (TS 6,3,4,4) 'que s'inclini'. L'exemple del gr. *νοέω* 'penso' és menys versemblant atès que semànticament no és tan clar i podria ser un denominatiu de *νόος*. A més a més ambdues formes podrien provenir de l'arrel **nes-* (veg. Frisk: II 322-23 ; LIV: 456⁴).

Un tema desideratiu **néŭ/mu-s-* s'observa en gr. *νέωσθε* 'm'inclinat, faré senyals', lit. *niausiù* (*niaūsti*) 'inclinat per ex. el cap' (transformat en un present en *-iē*).

Generalment, els diccionaris etimològics i la literatura especialitzada (LIV: 455-56; IEW: 767; EM: 452; WH: II 189; Meiser 2003: 235) es basen en la forma *abnuō* (*-nuō*) i no tenen present *abnueō* a l'hora de fer la reconstrucció de l'arrel verbal pie. **neŭ-*.

---

²³ En lloc de **νέω*, amb restitució d' *εŭ* d'acord amb l'aorist o el desideratiu **néŭ-se-* (LIV: 456¹, Frisk: II 309; IEW: 767; LEW II: 189).

Aleshores s'hauria d'assumir per *abnueō* un origen deverbal secundari (amb sufix *-e_{je}) format a partir de *-nuō*. Aquesta hipòtesi és molt plausible ja que, dins dels verbs de la segona conjugació llatina, existeixen una sèrie de doblats formats per un verb de la segona conjugació i un altre de la tercera, que mostren el mateix significat (cfr. *scatō/scateō*). Generalment s'atribueix al verb de la segona conjugació un origen deverbal a partir del verb de la tercera conjugació, especialment quan el significat no s'adiu a un verb estatiu (cfr. *tergō/tergeō*). Però hi ha casos en què el verb essiu ha mantingut clarament el seu valor estatiu i es diferencia perfectament del verb de la tercera conjugació, com en el cas de *pendeō* 'estar penjat' i *pendō* 'pesar'.

En el cas d'*abnueō* es podria pensar que és d'origen secundari perquè el significat verbal 'refusar' és més adient a un present temàtic que no pas a un verb essiu. Malgrat tot, no s'ha de descartar la possibilitat que *abnueō*, que és arcaic, pugui tenir un origen verbal pie.

Malhauradament, les llengües itàliques no són de gran ajuda en aquest sentit perquè no han conservat cap forma paral·lela, però des d'un punt de vista teòric i formal, *abnueō* es podria analitzar com un causatiu-iteratiu **nou-e_{je}-*, ja que en llatí els diftongs **ou* i **eu* passen a **ū* i a *u* davant vocal, o bé com un essiu **nu-eh_{je}-*. Des d'un punt de vista semàntic, emperò, és preferible la primera opció, és a dir, la d'atribuir a *abnueō* un tema causatiu-iteratiu pie. *Abnueō* fóra d'aquesta manera un cas paral·lel al del vèd. *nāvayet* i tal vegada al del gr. *voέω* 'penso' (veg. més amunt). El llatí ha conservat un cas paral·lel de verb causatiu pie. de la segona conjugació i present temàtic pie. de la tercera conjugació a través d'*ad-oleō* i *alō* (veg. l'entrada d'*adoleō*). Si s'accepta aquesta hipòtesi, emperò, sorgeixen altres inconvenients, que apunten més aviat a un origen secundari, com per exemple, el fet que *abnuō* i *abnueō* tinguin el mateix significat o el fet que els altres compostos no formin doblat amb cap forma del tipus †-*nueō*. És difícil de decidir quin dels dos orígens és el més plausible, però la hipòtesi que atribueix un origen causatiu-iteratiu a *abnueō* té l'avantatge d'interpretar aquesta forma verbal com un arcaisme dins del sistema verbal de la segona conjugació llatina, que es remunta a un estadi pie. i presenta el mateix tema primari que el vèdic i el grec.

aboleō, -ēre, -ēuī, -itum (tr.) 'destruir, anihilar, desfer, (fig.) esborrar, esbair, dissipar, abolir, anul·lar, suprimir'

Formes: *aboluerit* [= *aboleuerit*] *CIL* VI 10407c.

Derivats: *abolitiō -ōnis* f. ‘destrucció; anul·lació; amnistia’ (imp.); *abolēscō -escere -ēuī* (rar, Verg., Liv., Col.).

Compostos (d’*oleō): *dēleō -ēre* ‘destruir’ (Cató, Cic., imp., usual).

Aboleō ‘destruir, anihilar, desfer’ i, amb sentit figurat, ‘esborrar, esvair, dissipar’, no apareix documentat en època arcaica i és especialment freqüent a partir del segon segle d’època imperial. En època clàssica, sembla evitat per Cèsar i Ciceró, que emprà *dēleō* en lloc d’*aboleō*. Els primers exemples els trobem a Virgili i Titus Livi: *nec uiscera quisquam aut undis abolere potest aut uincere flamma* (Verg.*G.*3.560); *abolere nefandi cuncta uiri monumenta iuuat* (Verg.*A.*4.497).

Pel que fa al tema de perfet, la forma habitual i originària és *abolēuī*, tot i que en una inscripció cristiana es llegeix la forma *aboluerit* [= *abolēuerit*] (*CIL* VI 10407c). El perfet *abolēuī* es troba documentat en època imperial: (fig.) *Titus praua certamina communi utilitate aboleuerat* (Tac.*Hist.*2.5); *Druidarum religionem...aboleuit* (Suet.*Cl.*25.5); *decretum Vespasianus aboleuit* (Gal.23.1); *imaginibus suis noscuntur, quas ne uictor quidem aboleuit* (Tac.*Ann.*4.35), etc.

Abolēuī apareix també com a tema de perfet de l’incoatiu *abolescere* ‘desaparèixer, perdre’s, esvanir-se’ (intr.), el primer testimoni del qual s’observa a Virgili: *nec...tanti...abolescet gratia facti* (*A.*7.231).

El participi de perfet és *abolitus*, que apareix a partir de Plini i Tàcit (veg. Thes. I 116-119): *totam officinam artificis eius abolitam* (Plin.*Nat.*36, 195); *deum aedes uetustate aut igni oblitus* (Tac.*Ann.*2, 49); *ex testamento Tiberi quaquam abolito* (Suet.*Col.*16), etc.

Tant *aboleō* com *dēleō* són compostos d’un verb simple †*oleō*, que tan sols s’ha conservat a les glosses (*Gloss.* IV 544,23; V 316,5; 377,2; cfr. Thes. IX 2, 544) com a sinònim de *dēleō*. El motiu pel qual no s’ha conservat aquest verb simple és incert, però tal vegada estigui relacionat amb el fet d’evitar l’homonímia amb *oleō* ‘fer olor’, testimoniada ja a partir d’època arcaica (veg. l’entrada d’aquest verb).

LIV (298): *h₃elh₁- ‘perir, perdre’s, arruinar-se’
IEW (777, 26)

L’etimologia d’*aboleō* és clara, tot i que presenta problemes pel que fa a la reconstrucció del tema verbal. Tant *aboleō* com *dēleō* ‘esborrar, delir, destruir’ es

remunten a una arrel verbal pie. **h₃elh₁-* ‘perir, perdre’s, arruinar-se’ (veg. LIV: 298), a diferència del compost *adoleō* ‘fer cremar’, que s’hauria originat a partir de l’arrel pie. **h₂el-* ‘alimentar, criar’, i fóra un causatiu (< **h₂ol-éje-*) del tema de present *alō* (< **h₂él-e-*) (veg. LIV: 262 i l’entrada d’*adoleō*).

L’arrel **h₃elh₁-* ‘perir, perdre’s, arruinar-se’, es troba documentada, a part del llatí, en hittita, grec i tocari. El punt de partida és un aorist radical **h₃élh₁-/h₃lh₁-* conservat pel gr. *ώλόμην* ‘vaig perdre’m’, *όλεσσα* ‘vaig perdre’, que mostra un allargament en *ss* (Hardarson 1993: 223; LIV: 298).

L’hit. **halla-* ‘destruir’ reflecteix un tema de present amb infix nasal **h₃l-né/n-h₁-*. L’exemple del gr. *όλλῶμι* ‘destrueixo’ no és tan evident des d’unt punt de vista formal, perquè hom esperaria trobar el resultat †*όλλε-*.²⁴

El tema de perfet **h₃e-h₃ólh₁/h₃lh₁-* s’hauria conservat en gr. hom. *όλ-ωλα* ‘estic perdut’). Com a formació nova, el LIV reconstrueix un present en **-ske-* representat pel toc. B *alāṣṣām* ‘està malalt, fatigat’.

Kümmel (LIV: 298) reconstrueix pel llatí *ab-oleō* i *dēlēre* ‘destruir’ (veg. *dēleō*) un tema causatiu **h₃olh₁-éje-*. Aquesta proposta emperò és problemàtica perquè tant *aboleō* com *dēleō* presenten un tema de perfet en *-ēuī* i no pas en *-uī* < **-e-uj* com fóra d’esperar d’acord amb els verbs que es remunten a un tema causatiu-iteratiu pie. (tipus *moneō monuī monitum*).

WH (I 4-5) analitza *ab-olescō -escere -ēuī* ‘desaparèixer, perdre’s, esvanir-se’ en contraposició amb *ad-olēscō, -ere, -, -* (intr.) ‘cremar, flamejar’, incoatiu format secundàriament a partir del verb *adoleō* (tr.) ‘fer cremar’, que, tanmateix, com a terme religiós, es malinterpretà i s’acabà relacionant amb *adolescō -escere -ēuī adultum* ‘esdevenir gran’ (de la mateixa arrel verbal pie. **h₂el-* ‘alimentar, criar’ que *alō, -ere* ‘alimentar, criar’ (< present **h₂él-e-*) i *ad-oleō, -olēre* ‘cremar’ (< caus. **h₂ol-éje-*)), que es pot analitzar com una nova formació d’*alō, -ere* ‘alimentar, criar’ o bé com un tema fientiu **h₂l-éh₁/h₁-* (LIV: 262⁵). Segons Walde-Hofmann, *abolescō* atragué aleshores *aboleō* segons el model *adoleō : adolescō* (veg. també IEW: 26).²⁵ Pel que fa al tema de perfet de *dēleō, dēlēuī*, Walde-Hofmann (I, 335) l’interpreta originàriament com un perfet de *dēlinō* (tr.) ‘embadurnar, tacar, embrutar (amb); fer desaparèixer amb

²⁴ Tal vegada *όλλυ-* sigui una nova formació (veg. Hardarson 1993: 223).

²⁵ Sobre l’orgien del pft. d’*adolescō, adolēuī*, veg. l’entrada d’*adoleō*.

una taca', a partir del qual s'hauria generat el tema de present *dēleō* (en aquest sentit, veg. IEW: 662).²⁶

Però aquesta hipòtesi no és del tot convincent perquè el tema de present *dēleō* apareix ja en època arcaica, mentre que *dēlinō*, a part de no ser massa freqüent, es troba documentat a partir d'època clàssica:²⁷ *porci depulsi...a mamma aquibusdam deliti* (v.l. *delici*) *appellantur* (Var.R.2.4.16); *litterae delitae mihi a te redditae sunt* (Cic.Ep.fr.10(9).1); *delinendus homo est...gypso* (Cels.3.19.2); *calicem melle delitum* (Fro.Aur.1.p.8(64N)). A més a més, el perfet de *dēlinō* no sembla pas testimoniats.

Tant *aboleō* com *dēleō* mostren un tema de perfet en *-ēuī*, que és el que apareix en els verbs radicals atemàtics de l'estructura *C(C)eh₁-* (tipus *neō*, *nēuī*, *nētum*). Des d'un punt de vista formal, tant *aboleō* com *dēleō* poden estar representant un present del tipus **-h₃leh₁-ti* o millor encara **h₃leh₁-je-ti* (veg. en aquest sentit també Schrijver 1991: 403), ja que el punt de partida d'aquesta arrel és un aorist radical atemàtic.²⁸

Creiem que no hi hauria inconvenient per analitzar *aboleō* i *dēleō* com a verbs radicals atemàtics del tipus *com-pleō* (veg. Meiser 1998: 190), és a dir com a presents en *-je/o-* formats a partir de la base d'un aorist radical, punt de partida d'aquesta arrel (cfr. gr. *ὠλόμην* 'vaig perdre'm', *ὄλεσσα* 'vaig perdre' < **h₃élh₁/h₃lh₁-*),²⁹ que substitueix un present nasal pie. **h₃l-né-h₁-* (> hit. **halla-* 'destruir' i tal vegada gr. *ὄλλῶμι* 'destrueixo'). Pel que fa a *aboleō* i *dēleō*, crida l'atenció que, així com mostren el mateix tema de perfet en *-ēuī*, presenten un participi de perfet diferent: *abolitum* i *dēlētum* respectivament. Mentre que en el cas d'*abolitum* el participi de perfet en *-itum* mostra la terminació típica dels temes causatiu-iteratius, *dēlētum* en canvi es regeix per la terminació *-ētum*, que és la que apareix en els presents (o aoristos) radicals atemàtics acabats en **h₁*. D'acord amb el que acabem d'explicar, caldria considerar la forma en *-ētum* com l'originària. *Delētum* apareix ja en època clàssica, a partir de Ciceró (veg. Thes I 433-37): *quorum alteri uno aduentu nostri exercitus deleti sunt* (Cic.Mur.74); *haec omnia deleta uidentur reditu meo* (Cic.Sest.146); *qua (fortuna) Fidenae deletae sint* (Liv.4, 25, 8), mentre que *abolitum* es troba testimoniats a partir de Plini i Tàcit (veg. més amunt). *Abolitum* és clarament una forma secundària, sorgida tal vegada per

²⁶ Aquesta explicació recorda a un passatge de Priscia: *a 'deleo', cuius simplex in usum non est, 'deletum', a 'delino' 'delitum' nascitur* (Prisc. GLK II 490).

²⁷ Tot i que s'hagi conservat el derivat *dēlitor -ōris* m. 'que exigeix venjança' a Acc.trag.219: *epularum fīctor, scelerum fratris delitor*.

²⁸ Aleshores el llatí reflectiria un grau II de l'arrel.

²⁹ A diferència del grec, les formes llatines mostrarien un grau II de l'arrel.

analogia amb l'esquema dels causatius del tipus *moneō/monitus*. *Aboleō*, que deu el seu vocalisme radical *o* a un origen diferent dels verbs causatius, acabà emperò confonent-se amb aquests tipus de verbs (a diferència de *dēleō*) i creà un participi *abolitus*. Tot i que no s'hagi conservat cap forma del tipus *aboletus*, en un passatge de Priscia apareix recollida al costat d'*abolitus*, fet que indica que els escriptors llatins ja eren conscients d'aquesta irregularitat: '*aboleo*' uero uelut '*redoleo*' et '*abolui*' et '*aboleui*' facit praeteritum, unde et '*aboletum*' et '*abolitum*' et '*abolitio*' dicitur (Prisc.gramm.II 490).

Si s'accepta l'origen secundari d'*abolitus*, aleshores, el tema de supí en *-ētum* i el tema de perfet en *-ēuī* parlen clarament a favor d'analitzar *aboleō* i *dēleō* com a verbs radicals atemàtics provinents d'un aorist radical atemàtic pie., tal i com s'esdevé en el cas de *-pleō -ēre* 'omplir' i *uieō -ēre* 'trenar, teixir' (veg. l'entrada d'aquests verbs).

absorbeō, -bēre, -buī (o -psī), -ptum (tr.) '1 engolir, devorar; 2 a (líquids) amaranar, negar; b (coses sòlides) absorbir; c (calor) eixugar'

Derivats: *absōrbitiō, absorptiō* (tardans, llengua de l'església).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Absorbeō no és massa freqüent però apareix testimoniat en totes les èpoques, especialment en època imperial. El primer exemple el trobem ja en època arcaica, amb sentit figurat, com és habitual en Plaute: (2a) (*meretricem*) *acerrume aestuosam: absorbet ubi quemque attigit* (Pl.Bac.471). La mateixa accepció es pot llegir també a Ciceró: *Oceanus...uix uidetur tot res...tam cito absorbere potuisse* (Cic.Phil.2.67); *ne aestus nos consuetudinis absorbeat* (Cic.Leg.2.9). *Absorbeō* presenta l'accepció d'engolir, devorar', a partir d'Horaci: *ut decies solidum absorberet* (Hor.S.2.3.240).

Pel que fa al tema de perfet, la forma habitual és *absorbuī*, però en un passatge de Lucà s'observa el perfet sigmàtic *absorpsi* (Luc.4.100): *palus absorpsit penitus rupes ac tecta ferarum detulit atque ipsas hausit*. El perfet sigmàtic apareix també testimoniat en el verb simple *sorbeō*, tot i que la forma habitual de perfet sigui *absorbuī* (veg. l'entrada d'aquest verb).

< *ab-* + *sorbeō*
veg. *sorbeō* (< **sreb^h-*)

abstergeō, -gēre, -tersī, tersum (tr.) (també **abstergō, -gere**) '1 assecar, eixugar, torcar; (fig.) esborrar, dissipar; 2 rompre, esmicolar'.

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de documentat.

Abstergeō s'observa en totes les èpoques de la llatinitat, i és molt freqüent de trobar-lo en els comediògrafs arcaics. En època clàssica sembla evitat per Varró, Cèsar i Sal·lusti. Al costat d'*abstergeō* apareix documentat el verb de la tercera conjugació *abstergō -ere*, però aquesta assumpció es deu no tant a l'existència d'exemples inequívocs, molt escassos i tardans, ans sobretot a la presència d'exemples que mostren una flexió ambigua i al fet de l'existència d'exemples de tercera conjugació en el verb simple (*tergō*, veg. *tergeō*).

El que es pot constatar és que en època arcaica es troben exemples clars de formes verbals de la segona conjugació, al costat d'exemples ambigus pel que fa a la flexió, però no hi ha cap exemple clar que remeti a una forma de la tercera conjugació: *tu labellum abstergeas potius quam quoiquam sauium faciat palam* (Pl.As.797); *sume laciniam atque absterge sudorem tibi* (Pl.Mer.126); *cretast profecto horum hominum oratio. ut mi absterserunt omnem sorditudinem!* (Pl.Poen.970); *qui abstergerem uulnera?* (Ter.Eu.779); *euerrite aedis, abstergete araneas* (Titin.com.36), etc. (veg. Thes I 189, 34-38).

El primer exemple inequívoc de *tergēre* apareix a Larg.228, que visqué en època de l'emperador Claudi: *quod destinatum erit tollere, id ipsum...ex interuallo penicillo abstergetur*. Els altres exemples de *tergēre* són escassos i apareixen en escriptors llatins tardans (Alc.Auit.Carm.5, 557; Ambr.Paenit.8, 71; Aug.Epist.119, 6; 120, 2). En la resta de casos, tal i com s'esdevé en època arcaica, o bé es tracta d'exemples clars de la segona conjugació, o bé, de formes verbals ambígües: *consolabor te et omnem abstergebo dolorem* (Cic.Q.fr.2.8.4); *si...defluens pituita abstergeatur* (sc. *amygdalae*) (Plin.Nat.17.252); *siser erraticum...fastidium absterget* (Plin.Nat.20.34); (2) *conlidi inter se naues abstergerique inuicem remi...coeperunt* (Curt.9.9.16), etc.

Abstergeō té un tema de perfet sigmàtic, *abstersī*, que, tot i que no és massa habitual, apareix documentat ja en època arcaica: *Creta est profecto horum hominum oratio, ut mi apsterserunt omnem sorditudinem* (sc. *animi*) (Pl.Poen.969). El participi *abstersus* està format a partir del tema de perfet i data d'època clàssica: *quasi fuligine abstersa* (Cic.Phil.2, 91); *inspectum uulnus absteso cruore* (Liv.1, 41, 5).

D'acord amb el que acabem de presentar, podríem concloure dient que *abstergeō* és la forma més freqüent, en constraoposició amb *abstergō* que és molt menys

habitual i sembla ser una forma secundària, sorgida tal vegada per influència del doblat simple *tergeō/tergō* (veg. l'entrada d'aquest verb).

< *ab-*+*tergeō*
veg. *tergeō* (< *ter(ǵ)-)

absterreō, -ēre, uī, -itum (tr.), també ***aps-***. '1 espantar, repel·lir, allunyar; 2 descoratjar, dissuadir, apartar'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Absterreō 'espantar, repel·lir', i amb sentit figurat 'descoratjar, dissuadir' no és massa habitual, però se'l troba en totes les etapes de la llatinitat.

En època arcaica, i clàssica, *absterreō* mostra generalment el significat d' 'espantar, repel·lir', mentre que en època imperial, és més freqüent de trobar-lo amb el sentit figurat de 'descoratjar, dissuadir': (1) *orare ut patrem aliquo absterreres modo* (Pl.Mos.421); *hanc simulant parere, quo Chremetem absterreant* (Ter.An.472); (amb abl.) *ut illos a me absterream* (Pl.Men.832); (*eum*) *aedibus absterrui* (Titin.com.45); *natura absterruit auctum* (Lucr.5.846); *ut canis a corio numquam absterrebitur uncto* (Hor.S.2.5.83); (2) *cum uirtus nec lucro inuitet nec absterreat damno* (Sen.Ben.4.1.2); *absterritus non tam paenitentia quam perficiendi desperatione* (Suet.Nero 43.2), etc.

En els verbs compostos *absterreō* i *dēterreō* s'hi observa un afebliment del significat verbal, de manera semblant a *abhorreō* (veg. EM: 688).

< *abs-*+*terreō*
veg. *terreō* (< **tres-*)

abstineō, -ēre, -tinuī, -tentum (tr., intr.) '1 (tr.) tenir allunyat, apartar, privar; (refl.) abstenir-se, privar-se, estar-se de; 2 (intr.) abstenir-se, renunciar, contenir-se, respectar, estalviar'

Formes: pft. *abstini* (= *abstinui*) Pl. Am.926.

Derivats: *abstinens -ntis* 'abstinent, continent; desinteressat, indiferent' (a partir de Cic., clàss., imp.), d'on prové *abstinentia -ae* f. 'moderació, contenció, reserva; dejuni; desinterès' (a partir de Cic., clàss., imp.); *abstinenter* 'desinteressadament' adv. (Cic., Sen.); *abstinax -ācis* 'abstemi' (rar, Petr.42.5).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Els testimonis que es conserven d'*abstineō* són molt nombrosos i provenen de totes les èpoques. En època arcaica, és habitual de trobar-lo als comediògrafs llatins i a Cató, tant amb valor transitiu, intransitiu o reflexiu: (1 tr.) *a me ut abstineat manum* (Pl.Am.340); *alieno manum abstineat, sua seruet diligenter* (Cató Agr.5.1); (absol.) *non manum abstines, mastigia?* (Ter.Ad.781); (refl.) *cum uirgine una adulescens cubuerit plus potus sese illa abstinere ut potuerit?* (Ter.Hec.139); (2 intr.) (amb abl.) *abstine maledictis* (Pl.Rud.1108); (absol.) *odorare hanc quam ego habeo pallam. quid olet? abstines?* (Pl.Men.166); *dum mi abstineant inuidere* (Pl.Cur.180); *qui ea curabit abstinebit censione bubula* (Pl.Aul.601), etc.

En un passatge de Plaute apareix el perfet sincopat *abstini*: *quando me factis me inpudicis abstini* (Pl.Am.926), però la forma habitual és *abstinuī*, que apareix ja en època arcaica: *in parsimonia atque in durtia...omnem adulescentiam meam abstinuī agro colendo* (Cató orat.69).

< *abs-* + *teneō*
veg. *teneō* (< **ten-*)

abtorqueō, -ēre, -, - (tr.) ‘girar a un costat’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Abtorqueō és un *hapax legomena* testimoniat a Acci (*trag.575*): *abtorque prorem*. Malgrat tot, es tracta d’una conjectura, perquè en lloc d’*abtorqueō* es podria llegir *obt-* (veg. Thes. IX.2 292, 14).

< *ab-* + *torqueō*
veg. *torqueō* (< **terk^u-*)

accenseō, -ēre, -, -nsum (tr.) ‘sumar, afegir, ajuntar (a)’

Derivats: *accensus -ī* m. ‘subaltern, algutzir; (en pl.) soldat de reserva’, arc., clàss., imp., (veg. més endavant); *accensus -ī* m. (= *accensus* a Var.*gram.117*).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Accenseō és rar, i sembla aparèixer en època clàssica: *his accensis cornicines...in duas centurias distributi* (Liv.1.43.7); *de dis...minoribus unus numine sub dominae lateo atque accenseor illi* (Ov.*Met.15.546*).

A partir del participi de perfet es creà el subst. *accensus* -ī m., que apareix documentat ja en època arcaica i és més usual que no pas la forma personal. En context militar, i sovint en pl., *accensī* designava els soldats de reserva (cfr. Paul.Fest.18: *accensi...qui in locum mortuorum militum subito subrogabantur*; 14: *qui supplendis legionibus adscribebantur*): *ubi rorarii estis?...ubi sunt accensi?* (Pl.fr.78); *magister equitum, quod summa potestas huius in equites et accensos* (Var.L.5.82).

La fórmula *accensus uelatus* que apareix a Ciceró fa referència a un tipus de soldats de reserva de funció desconeguda: *accensis uelatis cornicinibus proletariis* (Cic.Rep.2.40). Fora del context militar, *accensus* designava un subaltern, un algtzir, i es llegeix també a partir dels autors arcaics: *ubi primum accensus clamarat meridiem* (Pl.fr.30); *accensos ministratores Cato esse scribit* (Var.L.7.58), etc. A Var.gram.117 es troba la forma *accensitus* com a forma hipotètica d'*accensus*.

< *ad-* + *censeō*
veg. *censeō* (< **keNs-*)

accieō, -ēre (tr.) i ***accio -īre -iūī*** (o ***-iī***) ***-ītum*** ‘fer venir, cridar, invitar; causar la mort (*mortem (sibi) accire* ‘suicidar-se)’

Derviat (d’ *accio*): *accītus -a -um* ‘d’origen estranger, importat’ (Tac.); *accītus -ūs* m. ‘crida, citació, reclamació’ (rar, Cic., Verg., Tac.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Accieō forma doblat amb *accio -īre -iūī* (o *-iī*) *-ītum* ‘fer venir, cridar, invitar; cuasar la mort (*mortem (sibi) accire* ‘suicidar-se)’. Aquest doblat s’observa també en el verb simple *cieō/ciō* ‘mourre; fer venir, cridar’ i en els seus compostos (veg. *concieō/-ciō* ‘aplegar, reunir; sotragar, agitar’, *excieō/-ciō* ‘fer sortir, excitar’; *percieō/-ciō* ‘agitar, colpir’).

En alguns casos, especialment, en el tema de perfet, no és possible de saber si la forma en qüestió prové d’*accieō* o d’*accio*, ja que teòricament el perfet *accīūī* (-iī) pot pertànyer als dos verbs (cfr. per exemple, el perfet de *cieō*, *cīūī*). Les formes de perfet apareixen més documentades que no pas les formes d’*infectum*, i s’observen en totes les èpoques de la llatinitat: *cuius uos tumulti causa accierim* (Acc.trag.485); *tu inuita mulieres, ego uiros acciuero* (Cic.Att.5.1.3); *qui hunc Alexandro filio doctorem accierit* (Cic.de Orat.3.141); *quos e proximis coloniis...eius rei fama acciuerat* (Tac.Ann.15.33), etc.

El tema de present d'*accieō* es pot considerar com a exemple inequívoc en un passatge de Plaute, de Sili Itàlic i tal vegada d'Apuleu (veg. Thes. I 299, 42-45): *ego illum probe iam oneratum huc aciebo* (Pl.Mil.935); *sontes acciet...punit commissa securi* (Sil.13, 368); *accierent* (*acciperent* var.lect.) (Apul.Flor.p.65 Oud.).

Els exemples no ambigus d'*acciō* són més ben testimoniats i daten a partir de Lucreci, que mostra la forma d'imperfet *accibant*: *horriferis accibant uocibus Orcum* (Lucr.5.996); *Aenean acciri omnes...exposcunt* (Verg.A.9.192); *placuit Tuscos de more uetusto acciri uates* (Luc.1.585); (amb *ad*) *quod ad necessarias res saepius acciantur* (Var.gram.117); *acciri...C. Terentium consulem ad dictatorem dicendum iusserunt* (Liv.23.22.10).

A jutjar per l'exemple de *cieō* i dels seus compostos, que mostren una preponderància de les formes verbals de la 2a conj., és molt possible que molts dels exemples ambigus que hem vist referents al tema de perfet, provinguin d'*accieō*, però es tracta tan sols d'una suposició.

< *ad+cieō*
veg. *cieō*

aceō, -ēre, -, - (intr.) 'ésser agre, agrejar'

Obs.: ptc. pft. lexicalitzat *acētum* 'vinagre'.

Derivats: *acescō -escere* 'esdevenir agre' (Hor., Cels., Col., Plin.), *acidus -a -um* (arc., clàss., imp.), d'on provenen *acidulus -a -um* 'lleugerament amarg' (Plin.Nat.), i l'adv. *acidē* 'desagradablement' (Petr.92.5).

Formes relacionades etimològicament: *acerbus -a -um* 'aspre, agre, verd; (fig.) prematur, inacabat' (arc., clàss., imp., usual), d'on provenen *acerbitās -ātis* f. 'duresa, severitat' (a partir de Cic., imp.), *acerbō -āre* 'amargar (una persona)' (imp.), *exacerbō* 'irritar' (a partir de Liv., imp.), *acerbitūdō -inis* f. 'duresa' (Gel.13.3.2).

aciēs -ei f. (derivat en *-iē-*) 'punta, llos, tall; penetració, agudesa; (mil.) línia de combat, batalla' (arc., clàss., imp., molt usual), d'on prové *acieris* (a Paul.Fest.p.10M: *acieris securis area, qua in sacrificiis utebantur sacerdotes*).

acus -ūs f. 'agulla' (arc., clàss., imp.), d'on prové *acia -ae* f. (cfr. *auus/auia*) 'fil de cosir' (Titin.com.5; Cels., Petr.), *acuō -uere* 'esmolar' (Ter.Ad.835, clàss., imp., usual), *exacuō* (a partir de Varró, clàss., imp.), d'on prové *acūtus -a -um* 'esmolat' (arc., clàss., imp., molt usual), *acūtulus -a -um* 'prou agut, subtil' (Cic., Gel.), *acūtō -āre* (tardà), *exacūtō* (tardà), *acūmen -inis* n. 'punta' (arc., clàss., imp.), d'on prové *acūminatus -a -um* 'punxegut' (Plin.Nat.); *aculeus -ī* m. 'fibló, espina, punxa' (testimoniat ja a Pl., clàss., imp.).

ācer ācris ācre 'agut, punxegut, penetrant' (arc., clàss., imp., molt usual); formes: *acris* (nom. sg. masc.) a Enn.Ann.369; *hacer* (nom. sg. fem.) a Enn.Ann.424 i Naev.poet.33; *acrum* (acc. sg. masc. a Mat.poet.5), d'on provenen *ācritās -ātis* f. 'força' (Acc.trag.467), *ācritūdō -inis* f. 'agror, aspror; força, energia' (Acc.trag.466, reprès en èp. imp.), *ācrimōnia -ae* f. 'acritud' (arc., reprès en èp. imp.); *perācer* 'agut, penetrant (intel·lecte)' (Cic.), *ācriculus -a -um* 'agut' (Cic.Tusc.3.38), i l'adverbi *ācriter* 'fortament, violentment' (arc., clàss., imp., usual).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniats.

Aceō, *-ēre* és d'ús molt poc freqüent, però apareix testimoniats en època arcaica i tardana (cfr. Thes. I 356): (*unium*) *quod neque aceat neque muceat* (Cató Agr.148.1); *tantum...ori, tantum pectori suo (Euarigis regis) catholici mentio nominis acet* (Sidon.*Epist.*7, 6, 6).

El tema de perfet *acuī* es llegeix a Ulp.*dig.*18.61 (*si uinum uenditum acuerit*), però, atès el seu valor puntual, és possible que pertanyi a l'incoatiu *acescō* 'esdevenir agre', que, tot i que sigui freqüent, apareix testimoniats en més autors i a partir d'Horaci: *sincerum est nisi uas, quodcumque infundis acescit* (Hor.*Ep.*1.2.54), etc.

El participi de perfet d'*aceō* s'ha conservat lexicalitzat a través del substantiu *acētum* *-ī* n. 'vinagre; (fig.) agudeses, mordacitat', que és d'ús més freqüent, especialment en època arcaica: *hic rex cum aceto pransurust et sale sine bono pulmento* (Pl.*Rud.*937); *ubi oleae comesae erunt, hallecem et acetum dato* (Cató Agr.58); (fig.) *experiar sitne aceto tibi cor acre in pectore* (Pl.*Bac.*405); *ecquid is homo habet acetum in pectore?—atque acidissimi* (Pl.*Ps.*739); *facta atque corda in felle sunt sita atque acerbo aceto* (Pl.*Truc.*179). Plini el vell (*Nat.*11.38) recull *acetum* amb el significat d'una classe de mel (= *ἄκωτος* ?): *in omni melle quod per se fluxit ut mustum oleumque, appellatur acetum*. L'adjectiu derivat *acidus* *-a -um* 'amarg, àcid' és també molt freqüent en tota la llatinitat, i data d'època arcaica: *caesi ouilli P. XIII ne acidum in aquam indito* (Cató Agr.76.2); (fig.) *ecquid is homo habet acetum in pectore?—atque acidissimi* (Pl.*Ps.*739), etc.

LIV (261): **h₂eḱ-* 'ésser/ esdevenir/ fer punxegut'

IEW: 18-22

L'etimologia d'*aceō* es remunta a una arrel pie. verbal **h₂eḱ-* 'ésser/ esdevenir/ fer punxegut', que es troba també en germànic i celta. Segons Kümmel (LIV: 261¹), el significat exacte d'aquesta arrel verbal pie. no es pot precisar perquè no s'ha conservat cap tema de present ni d'aorist radical, ans només s'ha mantingut el tema causatiu-iteratiu **h₂oḱ-éje-* (> galm. *hogi*, 3s *hyc* 'esmolar', aaa. *eggen* 'rasclar') i el tema essiu **h₂ḱ-h₁je-* testimoniats pel llatí *aceō*, *-ēre*.

És molt versemblant que *aceō* es remunti a un tema essiu pie., constatació que no només ve confirmada per la semàntica d'aquest verb, ans perquè, com és habitual en els essius, hi ha documentat l'incoatiu *acescō*, *-escere* 'esdevenir agre', que apareix testimoniats a partir d'Hor., i l'adjectiu *acidus* *-a -um*, que data d'època arcaica. A més a

més, la presència del sufix fientiu en el participi de perfet lexicalitzat *acētum* (< **h₂k-**eh₁-to*), testimoniats ja en època arcaica, és un indicatiu a favor d'aquesta reconstrucció. En principi, *aceō* hauria de mostrar l'arrel en grau zero (†*ceō*) típica dels verbs essius. La presència de la vocal del grau ple podria ser una forma analògica per mantenir l'arrel sil·làbica (LIV: 261⁴), tot i que és molt possible que *aceō* mostri un grau ple d'acord amb el vocalisme d'*acus*, *-ūs* 'agulla', que prové del substantiu pie. < **h₂ék-es-* 'agudesa' (veg. més endavant).

Relacionats etimològicament amb *aceō* el llatí ha conservat l'adjectiu *ācer*, *-cris*, *ācre* 'punxegut, agut, punyent' (arc., clàss., imp., molt usual) i el substantiu *acus*, *-ūs* 'agulla', que provenen de la mateixa arrel que *aceō*, però amb sufixos nominals pie. dels anomenats "Caland-system" (veg. Watkins 1971: 64 i Jasanoff 2002-3: 143): **h₂ék-ró-* > llatí *ācer*, *-cris*, *-cre*, que mostra una vocal llarga difícil d'explicar i que tal vegada s'originà a partir de compostos el primer membre dels quals acabava en *-o- (*-o-*h₂okri-* > *-*āakri-* > *-*ākri-*; cfr. per exemple, *indāgō* < **endo-h₂(a)g-ōn-*; veg. Schrijver 1991: 132-134), gr. *ἀκρος*, alit. *aštras*, aeslec. *ostrb*; **h₂ék-í-* 'agudesa' > gr. *ἀκίς* 'fibló'; **h₂ék-es-* 'agudesa' > llatí *acus*, *-ūs* 'agulla', etc.

De manera paral·lela al tema causatiu-iteratiu, que mostra una *o radical apofònica, dins del sistema nominal es reconstrueix també un substantiu amb vocalisme radical *o, **h₂okri-*, que es pot observar en llatí arc. *ocris*, umbr. *ocar* 'penyal', gr. *ὄκρῖς* 'pic, altura' (vs. *ἀκρῖς* 'cimal' < **h₂ékri-*), vèd. *ásri-* 'cantó'.

D'acord amb el que acabem de veure, es podria concloure dient que l'arrel pie. **h₂ék-* generà, d'una banda, adjectius i substantius, i de l'altra, serví també per crear verbs estatius i causatius, en ambdós casos gràcies a l'ús de determinats sufixos i altres recursos, com l'apofonia. Tal i com s'esdevé en el cas d'*āreō*, *rubeō* i tal vegada *potēns*, és possible que l'arrel verbal pie. **h₂ék-* 'ésser/ esdevenir/ fer punxegut' hagués tingut ja en pie. un origen denominatiu a partir d'una arrel nominal **h₂ék-* 'agut'. El vocalisme en grau ple que presenta *aceō* tal vegada s'hagi format a partir d'un antic tema nominal de grau ple del tipus **h₂ék-es-* 'agudesa', que el llatí encara ha conservat a través del substantiu *acus* *-ūs* 'agulla'. En llatí històric s'observa el mateix procediment morfològic, atès que els verbs essius denominatius han mantingut el vocalisme radical de l'adjectiu o del substantiu: *flāueō* (< *flāuus* *-a -um*), *lūreō* (< *lūridus* *-a -um*), *tābeō* (< *tābes* *-is* f.). En pie. hauria esdevingut el mateix: els verbs essius d'origen

denominatiu haurien conservat el vocalisme del nom d'origen. Aquesta hipòtesi té l'avantatge de justificar satisfactòriament el motiu pel qual un verb essiu mostra un grau ple, ja que generalment es recorria a explicacions de caire analògic.

adaugeō, -gēre, -xī, -ctum (tr.) '1 augmentar, acréixer, afegir; 2 (fig.) exagerar'

Derivats: *adauctus -ūs*, m. 'increment, augment' (rar, Lucr.2.1122), i tal vegada *adaugescō* 'esdevenir més gran, augmentar' (Cic.*Arat.Progn.*182; Lucr.2.296), cas que no provingui d'*ad-+augescō*.

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

El compost *adaugeō* no és massa habitual, tot i que està testimoniat ja a Plaute i Terenci: *Hercules*, *decumam esse adauctam tibi quam uoui gratulor* (Pl.*St.*386); *ne tua durtia antiqua illa etiam adaucta sit* (Ter.*Hau.*435).

A partir d'època clàssica, es pot llegir en diversos autors (Vitr., Caes., Lucr., Liv.), però és especialment usual a Ciceró, que utilitza *adaugeō* també amb el significat figurat d'«exagerar»: (1) *sese (nauium) numerum adaucturum* (B.*Alex.*12.2); *haec* (sc. *maleficia*) *aliis nefariis cumulant atque adaugent* (Cic.*Rosc.*30); (2) *locus communis, per quem facti utilitas aut honestas adaugetur* (Cic.*Inv.*2.55), etc.

< *ad-+augeō*
veg. *augeō* (< **h₂eug-*)

addecet, -ēre, -, - (impers.) 'convé, escau (a)'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Els testimonis conservats d'*addecet* són escassos, tot i que apareguin ja en els autors arcaics: (amb ac. i inf.) *uirum uera uirtute uiuere animatum addecet* (Enn.*scen.*300); *peculi probam nil habere addecet clam uirum* (Pl.*Cas.*199); *ego emero matri tuae ancillam...non malam...ut matrem addecet familias* (Pl.*Mer.*415).

A partir d'època clàssica sembla que l'ús d'*addecet* va de baixa i s'observa en autors com Publilius Syrus i Sèneca: *necessitatem ferre non flere addecet* (Pub.*Sent.*N.58); *quod tarda fatu es lingua...haut te quidem...mirari addecet* (Sen.*Oed.*294).

< *ad-+decet*
veg. *decet* (< **deĕ-*)

addenseō, -ēre (tr.) ‘engrossir, atapeir’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

El compost *addenseō* és un *hapax legomena* testimoniats a Virgili (veg. Thes. I 574, 16-18): *extremi addensent* (sic P¹, -ant cett.) *acies nec turba moueri tela manusque sinit* (Verg.A.10.432).

< *ad-*+*denseō*
veg. *denseō* (< *densus* + *-eō*)

addoceō, -ēre, -uī, -ctum (tr.) ‘ensenyar, fer conèixer a fons’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de documentat.

El compost *addoceō* es llegeix únicament a Horaci i en una glossa: *quid non ebrietas dissignat?... sollicitis animis onus eximit, addocet artis* (Hor.Ep.1.5.18); *addocet* (Not.Tir.53, 67^a).

< *ad-*+*doceō*
veg. *doceō* (< **dek-*)

adhaereō, -rēre, -haesī, -haesum (intr.) (amb dat. o *in* i abl., també absol.) ‘1 estar aferrat, enganxat, adherit; 2 estar al costat, ésser veí; 3 (fig.) estar lligat, subjecte a, dependre de’

Derivats: *adhaerescō* ‘unir-se, enganxar-se’ (arc., clàss., imp., usual); *adhaesiō -ōnis* f. ‘adhesió’ (Cic., Apul.), *adhaesus -ūs* m. ‘adherència’ (Lucr.) i *adhaesē* ‘d’una manera vacil·lant’ (Gel.5.9.6).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

Adhaereō es troba en totes les èpoques de la llatinitat, però és a partir d’època clàssica que esdevé habitual, especialment en època imperial. El seu ús és intransitiu, i sovint va acompanyat d’un complement en datiu o *in* + ablatiu, tot i que avegades es trobi en forma absoluta. D’època arcaica es conserva un exemple en una comèdia de Plaute: *meo de studio studia erant uostra omnia, usque adhaerebatis* (Pl.As.211). *Adhaereō* sembla poc emprat per Cèsar i Ciceró, però és molt freqüent de trobar-lo a

Livi i Ovidi: *saxa quibus adhaerebant manibus amplexos* (Liv.5.47.5); *uincto...in corpore adhaerent* (Ov.Met.4.694), etc.

El tema de *perfectum adhaesī* data a partir de Cic.: (fig.) *cum P. Sestius quaesor sit...factus, tunc te uix, inuitis omnibus...beneficio...consulis, extremum adhaesisse* (Cic.Vat.11); *plena reliquit cera manum summusque in margine uersus adhaesit* (Ov.Met.9.565); etc.

Adhaereō i l'incoatiu *adhaerescō* 'unir-se, enganxar-se' comparteixen el mateix tema de perfet *adhaesī*. A vegades no és fàcil de saber a quin dels dos verbs pertany el tema de perfet, però, quan *adhaesī* té un valor clarament incoatiu, aleshores és probable que provingui d'*adhaerescō*: *cum tonsis (ouibus) inoltus adhaesit sudor* (Verg.G.3.443), etc.

< *ad+haereō*
veg. *haereō* (< **ghais-* ?)

adhibeō, -ēre, buī, -itum (tr.) '1 aplicar, posar; (fig., *animum, aures*, etc.) aplicar, prestar (atenció a); 2 fer acudir, convocar, admetre, convidar; 3 aplicar, recórrer a; 4 emprar, afegir; 5 posar, usar, servir-se de; 6 exercir, designar, nomenar; 7 tractar, (refl.) comportar-se, captenir-se'

Derivats: *adhibitiō -ōnis* (tardà).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Adhibeō és d'ús molt freqüent en tots els períodes de la llatinitat i en època clàssica és especialment emprat per Ciceró.

Els autors arcaics l'empren ja amb diferents accepcions semàntiques: (1 fig.) (amb dat.) *ut nostris animos adtendere dictis atque adhibere uelis* (Lucil.852); (amb *huc*) *huc aures magis sunt adhibendae mihi* (Pl.Cas.475); (2) *quantum est adhibere hominem amicum ubi quid geras!* (Pl.Per.595); *quin mihi testis adhibeam* (Ter.Ph.714); (5) *muliebris adhibenda mihi malitia nunc est* (Pl.Epid.546); *si confidentiam adhibes, confide omnia* (Caecil.com.247), etc.

< *ad+habeō*
veg. *habeō* (< *(*ǵ*^h*eHb-*)

(adhorreō), -ēre, -uī (intr.) 'estremir-se'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Adhorreō apareix únicament testimoniat a l'*Epicedion Drusi*, obra atribuïda a Ovidi, que data del s. I a.C.: *ipse pater flauis Tiberinus adhorruit undis* (*Epic. Drusi* 221). Atès que en aquest passatge no apareix el tema de present, ans el de perfet, teòricament la forma *adhorruit* es podria atribuir també a l'incoatiu *adhorrescō*, ja que els verbs *essius* i *incoatius* comparteixen el mateix tema de perfet (veg. *Thes.* I 651, 15-17). Aquesta possibilitat és factible atès que *horrescō* és força habitual i arcaic.

< *ad-*+*horreō*
veg. *horreō* (< **ǵ^hers-*)

adiaceō, -ēre, -cuī (intr. (tr.)) '1 jeure a la vora, ésser, trobar-se a la vora; 2 (amb dat., ac. o *ad*) ésser contigu a, confinar amb, estendre's vora'

Derivats: *adiacens -ntis* (*Caecil.com.226*, imp.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Adiaceō no és massa freqüent i data d'època clàssica (tot i que Ciceró l'eviti) i imperial. Els primers exemples els trobem a Cèsar: (2) (amb *ad*) *ad eam regionem quae ad Aduatucos adiacet* (*Caes.Gal.6.33.2*); (*ad id mare, quod adigit* [codd., *adiacet* Nipp.edd.] *ad ostium Rhodani*) (*Caes.Civ.2.1.2*), etc.

El significat de 'jaure a la vora, trobar-se a la vora' es llegeix a partir d'època imperial: (1) (amb dat.) *consul adiacuit Libycis...ruinis* (*Man.4.47*), etc.

El participi de present emprat com a adjectiu *adiacens -tis* es pot observar ja en època arcaica: *adiacentem compitum* (*Caecil.com.226*).

Tal i com s'esdevé amb el verb simple, *adiaceō* forma doblet amb *ad(i)iciō - (i)icere -iēcī -iectum* (tr.) 'llençar, tirar, disparar', que, a diferència del primer, és transitiu. *Ad(i)iciō* és d'ús molt més habitual que *adiaceō* i apareix testimoniat en totes les èpoques, ja en època arcaica: *illa...ad eorum ne quem oculos adiciat suos* (*Pl.As.769*); (amb *ad*) *ad uirginem animum adiecit* (*Ter.Eu.143*), etc.

< *ad-*+*iaceō*
veg. *iaceō* (< *iaciō* < **H₁ieh₁-*)

adimpleō, -ēre, -ēuī, -ētum (tr.) 'omplir, curullar, (fig.) complir (una obligació, etc.)'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

Adimpleō no sembla testimoniats ni en època arcaica ni en època clàssica, i és molt poc freqüent en els primers segles d'època imperial. Columel·la és el primer autor en utilitzar-lo i els autors llatins tardans el fan servir freqüentment (veg. Thes. I 685): (*casei frusta*) *in picato uaso componito: tum...musto adimpleto ita ut superueniat* (12.43); (fig.) *si soluisset, fidem testatori suo adimplese uidebatur* (Marcel.dig.39.5.20.1); *uenditionem adimplere* (Paul.dig.18.1.57).

< *ad-+impleō* (< *im-+pleō*)

veg. *pleō* (< **pleh₁-*)

admisceō, scēre, -scuī, -xtum (-stum) (tr.) '1 mesclar, barrejar; 2 ajuntar, combinar, unir, intercalar, incloure; 3 fer participar, enredar (una persona)'

Derivats: *admixtiō -ōnis* f. 'barreja' (Var., Cic., rar).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniats.

Admisceō és d'ús freqüent en tots els períodes de la literatura llatina, a partir de Plaute: (2) *neque salsum neque suaue esse potest quicquam, ubi amor non miscetur* (Pl.Cas.222); *ita tu istaec tua misceto ne me misceas* (Ter.Hau.783); (refl.) *ne te misce* (Ter.Hau.975); (el·líp.) *si populneam (frondem) habebis, admisceto* (Cató Agr.54.4).

A partir d'època clàssica, és freqüent de trobar el participi de perfet *admixtum*: (amb dat.) *aquae...admixtum esse calorem* (Cic.N.D.2.26); *si faciant admixtum rebus inane* (Lucr.1.655), etc.

< *ad-+misceō*

veg. *misceō* (< **meiḱ-*)

admoneō, -ēre, -uī, -itum (tr., també ***amm-***) '1 fer recordar, fer memòria de, recordar, advertir, fer avinent, avisar; 2 recomanar, induir, incitar, burxar, agullonar; 3 corregir, amonestar, reprendre'

Derivats: *admonitiō -ōnis* f. 'avis' (a partir de Cic., clàss., imp.); *admonitor -ōris* m. 'que recorda' (Cic., Ov.); *admonitum -ī* n. 'avis' (Cic.de Orat.2.64), *admonitus -ūs* m. 'acte de recordar, avis; recomanació' (a partir de Cic., clàss., imp.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniats.

Admoneō és especialment freqüent en època clàssica i imperial. Els primers exemples emperò provenen de les comèdies de Plaute i de Terenci: (1) *quid si admoneam?* (Pl.Per.724); (2) *tu me admonuisti recte* (Pl.Men.1092); *pulchre admonuisti* (Pl.Mil.537); (amb ac. intern.) *ridiculumst istuc me admonere* (Ter.Hau.353).

En època clàssica és especilament utilitzat per Ciceró, i és a partir d'aquest autor que daten els substantius derivats d'*admoneō* (veg. derivats).

< *ad-+moneō*
veg. *moneō* (< **men-*)

admordeō, -mordēre, -(me)mordī, -morsum (tr.) ‘mossegar, rosegat, (fig.) sostreure diners a, plomar’

Derivats: *admorsus -ūs* m. ‘mossegada’ (Verg.G.2.379, Sil.16.358).

Compostos: no n’hi ha cap de tesitmoniat.

Admordeō és molt poc freqüent i es troba recollit a les comèdies de Plaute, a Properci i Sili Itàlic. En època arcaica, *admordeō* mostra el significat figurat de ‘sostreure diners, plomar’: *triparcos homines...bene admordere* (Pl.Per.267); *admordere hunc mihi lubet...:iamne illum comessus es* (Ps.1125). Plaute documenta el tema de perfet reduplicat *admemordī*, també amb sentit figurat: *ut admemordit hominem!* (Pl.Aul.fr.2).

A partir de Properci, *admordeō* pren el sentit de ‘mossegar, rosegat’: *bracchia...sacris admorsa colubris* (Prop.3.11.53); *admorsae immurmurat hastae* (Sil.5.332).

< *ad-+mordeō*
veg. *mordeō* (< **h₂merd-*)

admoueō, -mouēre, -mōuī, -mōtum (tr., també ***amm-***) ‘1 posar prop, acostar, apropar; 2 emmenar, conduir, guiar, fer apropar, fer entrar (persones o animals; també un exèrcit); 3 (*aurem admouere*) parar l’orella; (*manus admouere*) posar les mans al damunt, usar de violència contra; 4 aplicar, infligir, utilitzar, emprar; 5 acostar, avançar, fer present, representar; 6 promoure, ascendir, elevar; 7 col·locar, establir, situar’

Formes sincopades: *admorunt* a Verg.A.4.367, Ov.Ib.236; *admorat* a Ov.Am.3.8.38; *admorint* a Ov.Pont.3.7.36; *admosse* a Liv38.45.3; *amossent* a CIL VIII 4635.

Derivats: *admōtiō -ōnis* f. ‘aparopament, aplicaicó’ (Cic.).

Compostos: *subadmoueō* ‘acostar d’amagat’ (Col.6.36.4).

Admoueō apareix testimoniats a partir dels autors arcaics, amb el significat de ‘posar prop, acostar’: (amb dat.) *talos ne quouiquam homini admoueat nisi tibi* (Pl.As.779); (amb *ad*) *brassicam...ad nasum admoueto* (Cató Agr.157.15). En un passatge de Plaute es troba també l’expressió *aurem admouere* ‘parar l’orella’: *temptabam spirarent an non.—aurem admotam oportuit* (Pl.Mil.1336).

Admoueō emperò, és especialment freqüent en època clàssica i imperial i és a partir d’època clàssica que adquireix un gran nombre d’accepcions semàntiques: (1) *nocturna ad lumina linum nuper ubi extinctum admoueas* (Lucr.6.901); (2) (amb dat.) *admouitque pecus flagrantibus aris* (Verg.A.12.171); (mil.) *exercitu...admoto* (Sal.Hist.1.77.10); (3) *laeuam manum admoueat* (Cic.Luc.145); (4) *ignem admouit* (Quadr.Hist.81); (6) (amb *ad*) *ad omnium spes honorum propius admotum* (Quint.Inst.6.pr.13), etc. Virgili, Ovidi, Livi, etc., recullen algunes formes sincopades del tema de perfet (veg. més amunt).

< *ad-+moueō*
veg. *moueō* (< **m̥ieuh₁-*)

adoleō, -ēre, -ēuī, adultum (tr.) ‘1 (relig.) fer evaporar, fer cremar, cremar; honorar, fer ofrenes en (un altar); 2 destruir mitjançant el foc, encendre, cremar, tractar amb foc, escalfar’

Obs.: *adultus* apareix dins les gramàtiques; *adolitus, adolētus* dins les glosses (cfr. Thes. I 793, 41 i seg., i més endavant).

Derivats: *adol-escō -escere* ‘cremar’ (Verg.G.4.379), verb homònim amb *ad-olescō(adul-), -escere -ēuī (-uī) adultum* ‘esdevenir adult’ (testimoniats ja a Pl., clàss., imp., usual), però d’origen diferent (< **h₂l-éh₁/h₁-*, veg. més endavant); *Adolenda -ae* f. (CIL VI 2099).

El primer testimoni conservat d’*adoleō* apareix en uns versos d’Enni, transmesos indirectament per l’obra *Diuinae institutiones* de Lactanci, que visqué en època de Diocleciana i Constantí: *hostiam...totam adoleuit* (Lact.Inst.1, 11, 63). *Adoleō* apareix documentat directament a partir de Valeri Antias (s. I aC.) i Lucreci amb el significat de ‘fer o cremar ofrenes (en un altar)’: *eo omnes hostiae uituli uiginti et septem coniecti et ita omnia adulta sunt* (Val.Ant.Ann.fr.61); *adolent...altaria donis* (Lucr.4.1237).

Adoleō sembla pertànyer sobretot al llenguatge religiós i poètic: *adolere uerbum est proprie sacra reddentium, quod significat uotis uel supplicationibus numen auctius facere* (Non.58). Es llegeix a Lucreci, Virgili, Ovidi, Apuleu, etc., i és evitat per la prosa clàssica.

El sentit de ‘fer cremar’ es mostra ben documentat en els textos: *uerbenasque adole pinguis* (Verg.B. 8, 65); *flammis adolere penatis* (Verg.A.1.704); *Assyrio cineres adolentur amomo* (Stat.Silu.2.4.34), etc. Aquest significat és el que recull també el substantiu *Adolenda* (veg. derivats), la deessa que presidia els incendis dels arbres provocats pels llamps: *Adolendae conmolandae deferundae oues* II (CIL VI 2099).

Pel que fa al tema de perfet *adolēuī*, és molt menys habitual que el tema de present. Es troba en el passatge d’Enni, transmès indirectament per Lactanci (veg. més amunt), i a partir d’època postclàssica: *est (at Prisc.) contra Aegyptiis maximum sacrificium. anserem adoleuerunt (adoluerunt Prisc.codd.)* (Cassius *Diom.gramm.* I 373, 20 i *Prisc.gramm.* II 489, 4); *antistes sacros adoleuerat ignes* (Paul.Nol.carm.6, 37).

Pel que fa al participi de perfet d’*adoleō*, les glosses remetent a la forma *adolitus*, *adolētus*: *adoletum uictimatum bustum* (Gloss.II 564, 19); *όλόκαυστο<ν> adolitum* (Gloss.V 473, 20); *adoleta quae in areis sunt combusta* (Gloss. V 437, 20), però, d’acord amb els testimonis dels escriptors llatins i dels gramàtics, *adultus* s’hauria de considerar com a forma originària. El participi de perfet *adultus* és molt poc testimoniad, apareix a Valeri Antias, Apuleu i en autors tardans: *eo omnes hostiae uituli uiginti et septem coniecti et ita omnia adulta sunt* (Val.Ant.Ann.fr.61); *flammis adultam facem* (Apul.Met.11, 24), etc. Les gramàtiques, a més a més, documenten el perfet *adoleuit* (i no pas *adolui*) i el participi *adultus* (i no pas *adolitus*, *adolētus*) com a temes corresponents a *adoleō*: *et intellegi debet ab eo, quod est ‘adoleuit’ id est creuit, et ‘adultum’, quod est auctum et aut aetate aut aliqua causa maius solito factum, ducere proprietatem* (Non.58). *‘adolui’ uolunt quidam in sacrificio dici et uenire ab eo quod est ‘adoleo’. sed in sacrificio actiue* (Accius codd.) *Cassius ad Tiberium secundo ‘adoleui’ dicit sic* (v.l.61) *et in passiuu declinatione ‘adulta’ non ‘adoleta’* (Diom.gramm.I 373, 18).

L’incoatiu derivat d’*adoleō* és *adolescō -ere, -, - ‘cremar’, del qual s’ha conservat únicament el tema de present en un passatge de Virgili i en un comentari de Servi el gramàtic: *Panchaeis adolescunt ignibus arae* (Verg.G.4, 379); *‘adolescunt’...pro ‘incenduntur’ κατ’ἐνφημισμὸν ponitur* (veg. Thes. I 800, 72-75).*

Paral·lelament a l'incoatiu d'*adoleō* hi ha documentat el verb homònim *ad-olescō* (*adul-*), *-escere*, *-ēuī*, *adultum* 'esdevenir adult', que està relacionat etimològicament, però que prové d'un tema verbal pie. diferent (veg. més endavant). El tema de perfet, *adolēuī*, i de supí, *adultum*, coincideix amb els d'*adoleō*, però en el cas d'*adoleoscō* són molt més freqüents i apareixen testimoniats ja a partir d'època arcaica: *postquam ea adoleuit ad eam aetatem, ut uiris placere posset* (Pl.*Cas.*47); *adulta uirgo* (Pl.*Trin.*374); *nisi in eo qui adoleuerit rationem inesse non posse* (Cic.*Nat.deor.*1, 98); *noua tellure atque aethere adulta (animalia)* (Lucret. 5, 800).

LIV (262): **h₂el-* 'alimentar, criar'
IEW (28)

L'etimologia d'*adoleō* és clarament pie. i prové de l'arrel verbal **h₂el-* 'alimentar, criar; cremar' (veg. IEW: 28; LIV: 262), a diferència d'*aboleō* i *dēleō*, als quals se'ls atribueix l'arrel **h₃elh₁-* 'perir, perdre's, arruinar-se' (veg. LIV: 298; veg. també *aboleō*).

Tant per la forma com per la semàntica, *ad-oleō* sembla que provingui d'un tema causatiu pie. **h₂ol-éje-* (veg. WH: I, 14, EM: 9, Schrijver: 1991: 70 ss., LIV: 262). Aquesta forma causativa es pot observar també en umbr. *uřetu* 'cremarà!' (3a sg. imperat. II, veg. Untermann 2000: 784; per una proposta diferent, veg. García Castellero 2000: 374-375), que en confirma el vocalisme *o, i en gòt. *aljan 'engreixar' (només conservat en el participi de pretèrit ac. sg. *alidan* 'engreixat, engrossit').

Kümmel (LIV: 262^{3a}) és partidari de reconstruir una arrel itàlica **ole(i)e-* especialitzada en designar l'alimentació del foc (cfr. llatí *ignem alere*) i ho relaciona també amb el llatí *altāre* 'altar per cremar-hi ofrenes', etimologia que no passà inadvertida a l'antiguitat³⁰ (pel que fa a l'ir. *an-al-a* 'foc', veg. EWAia: I 70). El llatí ha conservat el tema de present temàtic pie. **h₂él-e-* d'aquesta mateixa arrel mitjançant el verb *alō*, *-ere* 'alimentar, criar' (també conservat en airl. *-ail* 'alimenta, cria', gòt. *alands* 'que creix' i an. *ala* 'criar') i el tema fientiu **h₂l-éh₁/h₁-* a través del verb *ad-olescō*, *-ere*, *-ēuī*, *adultum* 'esdevenir adult' (LIV: 262), tot i que també podria tractar-se d'una formació recent a partir d'*ad-alēscō, d'*alō*, *-ere* (WH: I 14; LIV: 262⁵).³¹ La

³⁰ cfr. Paul.*Fest.*5: '*adolescit*' a *graeco ἀλδήσκω* (*aliso* cod.) *id est ad cresco uenit. unde fiunt 'adultus adulescens'; 'altare', eo quod in illo ignis excrescit, et 'exoletus', qui excessit olescendi id est crescendi modum, et 'inoleuit' id est creuit.*

³¹ La proposta del LIV sembla ser més encertada, perquè *adoleoscō* és més antic que *alescō*. *Adoleoscō* apareix ja ben documentat en època arcaica (veg. més amunt). *Alescō* no és tant freqüent, i es conserva,

reconstrucció d'una altra arrel homòfona amb el significat de 'cremar', tal i com suggereix l'IEW (26 i 28) fóra, d'acord amb el raonament de Kümmel suara esmentat, innecessària.

A part de la reconstrucció del tema de present, del causatiu i del fientiu, el LIV reconstrueix també un tema d'aorist sigmàtic **h₂él/h₂él-s-* que hauria resultat en airt. *alt* 'va alimentar, va criar', tot i que la reconstrucció d'aquest tema no sigui segura perquè també es podria tractar d'una nova formació (veg. LIV: 262³).

Crida l'atenció que el tema de perfet d'*adoleō* sigui *adolēuī* i no pas †*adoluī*, com fóra d'esperar en un tema causatiu (cfr. *moneō/monuī*). Aquest fet ha passat desapercbut als investigadors, llevat de Sommer (1914a^{2/3}: 560) i Meiser (2003: 139⁸⁹), que breument interpreten el perfet *adolēuī* (tant d'*adoleō* com d'*adolescō* 'esdevenir adult'), així com el perfet de *dēleō* i *aboleō* com una forma analògica a la dels verbs radicals atemàtics del tipus *C(C)h₁* (*fleō*, *neō*). D'acord amb Meiser, la terminació del tema *-olē-* (comuna, des d'un punt de vista sincrònic, a tots aquest verbs), hauria esdevingut com una marca característica d'aquesta classe de verbs (*flexionsklassenbestimmenden Strukturmerkmal*). Però Meiser no té en compte que el perfet d'*adolescō* apareix en època arcaica, mentre que el d'*aboleō* i *dēleō* daten d'èpoques posteriors. Si a més a més pensem en la possibilitat que *adolescō* es remunti a un antic tema fientiu pie., és molt possible que el tema de perfet *adolē-uī* estigui representant un tema fientiu pie., i, per tant, es fa difícil pensar que el perfet *adolēuī* sigui un cas d'analogia. Pel que fa al tema de perfet d'*adoleō*, ja hem vist que era molt poc usual, i que apareixia testimoniada indirectament per Lactanci en un passatge d'Enni, i, de manera segura, en època postclàssica. El fet que no aparegui documentat en època clàssica ni imperial, fa sospitar de la veracitat del testimoni d'Enni, però fins i tot en el cas que fos cert, unit al fet que *abolēuī* apareix molt poc documentat, no seria un inconvenient per suposar que el perfet del causatiu *adoleō* es creà a partir del perfet d'*adolescō* 'esdevenir adult'. Si fos així estaríem davant d'un dels pocs casos en què un verb incoatiu ha conservat en el tema de perfet l'antiga terminació fientiva *-ē*.

adurgeō, -ēre, -, - (tr.) 'apressar, instar; (fig.) perseguir, encalçar'

---

de manera certa, a partir de Varró. El tema de perfet no s'ha conservat. En època arcaica es pot llegir en un passatge de Laberius, tot i que la lectura no és certa: *laus nomine agendi* (*n. a. omittunt pars codd. Noni*), *nomine gloria alescit* (*adolsecit* pars codd. Noni).

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Adurgeō, així com els altres compostos d'*urgeō*, són rars i daten majoritàriament d'època imperial. Horaci és el primer en documentar el compost *adurgeō*: (fig.) *Caesar ab Italia uolantem (reginam) remis adurgens; is (sc. dens)...cotidie digito adurgendus* (*Carm.* 1.37.17); (propi) *dens qui natus est, in locum prioris cotidie digito adurgendus, donec ad iustam magnitudinem perueniat* (*Cels.*7.12.1.F).

< *ad-+urgeō*
veg. *urgeō* (< **ureg-*)

***aegreō*, -*ēre*, -, -** (intr.) 'estar dèbil o malalt'

Derivats: *aegrēscō -ere, -, -* 'emmalaltir; entristir-se; irritar-se' (a partir de *Lucre.*, apareix a *Tac.*, *Stat.*); *aegror* (*Lucre.*6, 1132).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Lucreci és l'únic autor llatí que recull en dos passatges de la seva obra el verb *aegreō*: *in promptu corpus quod cernitus aegret* (sic *Macr.Gramm.* V 650, 34, -*grum* codd. *Lucre.*) (*Lucre.*3.106); *morbis cum corporis aegret* (-*it* codd.) (*anima*) (*Lucre.*3.824).

Tot i la raresa d'aquest verb, les diverses lecutres que mostren els manuscrits, i malgrat el testimoni de *Macrobi*, segons el qual no coneix cap forma del verb *aegreō* (cfr. *Macr.esc.Bob.gramm.suppl.*650, 35: *aegreo...dictum non est. haec forma semper in -sco desinit*), el cert és que el substantiu *aegror* (*Lucre.* 6, 1132; cj. a *Pac.trag.*275, *Acc.*349), parla a favor de l'existència d'*aegreō*, ja que en llatí, els intransitius en -*ēre* sovint van acompanyats dels abstractes en -*or* i/o dels adjectius en -*idus* (tipus *liquēre, liquor, liquidus*).

L'incoatiu *aegrēscō -ere, -, -*, en canvi, és molt més habitual que no pas *aegreō* i es troba testimoniat a partir de *Lucreci*: *morbis aegrescimus* (*Lucre.*5, 349); (*corui*) *aegrescunt secagenis diebus* (*Plin.Nat.*10, 32); *aegrescere... (animalia)* (*Macr.Sat.*7, 4, 5), etc.

< *aeger+-eō*, denominatiu
IEW: 13

Aegreō té un origen denominatiu a partir de l'adjectiu *aeger -gra -grum* 'malalt, feble, esgotat; afligit, neguitós', que és molt freqüent en totes les èpoques i apareix testimoniat ja en època arcaica: *nunc tibi opust aegram ut te adsimules* (*Pl.Truc.*500);

(amb abl.) *puerperio...med esse aegram adsimulo* (Pl.Truc.464); *animus aeger semper errat* (Enn.scen.392), etc. En llatí no hi ha documentat cap verb del tipus †*aegeō* (cfr. *maceō*, *macer* i *macrescō*).

L'etimologia d'*aeger* té un origen pie. Pokorny (IEW: 13) reconstrueix l'arrel **aig-* (* *h₂eig-*, veg. Schrijver 1991: 38) 'malhumorat, malalt', que, a part del llatí, apareix en alb. *kë-ék* 'enfadat', anord. *eikenn* 'salvatge, irat', ags. *ācol* 'irritat', toc. B *aik(a)re*, A *ekro* 'malalt', etc.

affleō*, -*ēre*, -*ēuī*, *ētum (intr., també *adf-*) 'plorar'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Affleō és rar. Plaute i Horaci són els únics autors que recullen aquest compost: *ut affleat quom ea memoret* (Per.152); *ut adflet, quo illud gestu faciat facilius* (Poen.1109). *ut ridentibus arrident, ita flentibus adflent* (Hor.Ars. 101).

< *ad-*+*fleō*
veg. *fleō* (< **b^hleh₁-*)

affulgeō*, -*gēre*, -*lī (intr., també *adf-*) '1 brillar, lluir, aparèixer; 2 mostrar-se resplendent, brillar favorablement, ésser favorable'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de derivat.

Affulgeō no és massa freqüent. Sembla evitat per Ciceró i Cèsar, però apareix a partir de Titus Livi. Només s'han conservat exemples del tema de perfet: (1) *navium speciem de caelo affulsisse* (Liv.21.62.4); *hoc senatus consulto facto lux quaedam affulsisse ciuitati uisa est* (Liv.9.10.2); (2) (amb dat.) *uultus ubi tuus affulsit populo* (Hor.Carm.4.5.7); (absol.) *natus es infelix...non Venus affulsit, non illa Iuppiter hora* (Ov.Ib.209); *Cretensibus nihil tale praesidii affulsit* (V.Max.7.6.ext.1), etc.

< *ad-*+*fulgeō*
veg. *fulgeō* (< **b^hle(ǵ)-*)

***albeō*, -*ēre*, -, -** (intr.) '1 ésser blanc, semblar blanc; 2 ésser pàl·lid; 3 ser o fer-se clar'

Derivats: *albescō -ere* 'esdevenir blanc, pàl·lid, clar, brillant' (a partir de Cic., clàss., imp.), d'on prové *in-albescō* 'esdevenir blanc' (Cels).

Compostos: *in-albeō* ‘il·lostrejar’ (Apul.*Met.*7.1).

Albeō s’observa a partir d’època republicana amb el significat de ‘ser o fer-se clar’ i és més aviat poc habitual: (3) *caelo albente* (Sis.*hist.*103); *albente caelo omnis copias castris educit* (Caes.*Civ.*1.68.1); (B.*Afr.*80.3).

Virgili i Ovidi l’empren amb el sentit d’‘ésser blanc’: (1) *campi...ossibus albent* (Verg.*A.*12.36); (*lac*) *quod...spumis stridentibus albet* (Ov.*Am.*3.5.13); *ut uideam canis albere capillis...caput* (Ep.13.161); *nec inertibus albet auenis (messis)* (Calp.*Ecl.*4.116). A Sèneca presenta l’accepció d’‘ésser pàl·lid’: (2) *languidi et euanidi albent* (Sen.*Ep.*122.4).

A partir d’*albeō* es formà l’incoatiu *albēscō -ere*, que és força freqüent i apareix testimoniats a partir de Ciceró: *mare, qua a sole colucet, albescit* (Cic.*Ac.*2, 105).

< *albus -a -um* ‘blanc’ (< **h₂(e)lb^ho-* ‘blanc’)
IEW: 30

Albeō és d’origen denominatiu, prové de l’adjectiu *albus -a -um* ‘blanc; transparent, clar, límpid; pàl·lid; propici, favorable’ que és molt freqüent en tots els períodes de la literatura llatina. En època arcaica, ja s’observen la majoria de les accepcions semàntiques: *spiritus...spumas agit albas* (Enn.*Ann.*518); *atrás capras lacte album habere* (Cató *inc.*7(J)); *sol albus* (Enn.*Ann.*89); *corpore albo, oculis nigris* (Pl.*Capt.*647); *cano capite atque alba barba* (Pl.*Bac.*1101), etc.

A partir d’*albus* es formà el compost *inalbō -āre -āuī -ātum* (tr.) ‘emblanquinar; il·luminar’, que apareix a Apuleu: *cauea, quae...lacinias...suffusa candido fumo sulphuris inalbat* (Met.9.24), i tal vegada a Enn.*Ann.*212 (cj. *indalbo?*),³² així com també el substantiu *albor -ōris* m. ‘color blanc’, postclàssic.

L’etimologia d’*albus* es remunta a una arrel pie. **h₂(e)lb^ho-* ‘blanc’ (Schrijver 1991: 66), que, a part del llatí, es troba també en gr. *ἀλφός* ‘lepra, erupció blanca’, *ἀλφός·λευκός* Hes.; gal. *elfydd* m. ‘terra, món’ (< **albīo-*). La mateixa arrel pie. ha servit també per formar noms de plantes i animals: gr. *ἀλφι* ‘civada’; aaa. *albiz, elbiz*, ags. *aelbitu, ielfetu*, anord. *elptr, qlpt* f. (germ. *alb-it-ut) ‘cigne’; aeslec. *lebedō* ‘cigne’, etc. (veg. IEW: 30; Frisk: I 82).

³² El verb simple *albō* no sembla documentat, llevat de les gramàtiques: (*alia uerba*) *cum sint actiua primae coniugationis, transeunt in neutra absoluta siue reciproca...secundae coniugationis...albo et albor et albeo* (Prisc.*Gramm.*II 397, 7).

En les llengües itàliques apareix ben representat per l'umbr. *alfu* 'alba (ac. pl. neut.)', osc *Alafaternum* 'Alfaternorum', etc. El sabí *alpus* 'blanc' sembla una variant amb *-p-* en lloc de *-b-* (Untermann 2000: 80).

Llevat de les llengües itàliques i del grec, no hi ha cap altre llengua indoeuropea que hagi conservat com a tal aquest adjectiu pie. El terme per 'blanc' i 'vermell' són els únics colors que tenen una etimologia pie., la resta són d'origen obscur.

***algeō*, *-gēre*, *alsī*, – (intr.)** '1 sentir fred, refredar-se; 2 suportar el fred, passar fred; (fig.) morir-se de fred, ésser abandonat'

Formes nominals: *algor -ōris* m. 'fred' (arc., clàss., imp., poc freqüent) i *aligus -ūs* m. 'fred' (rar, arc., Var., Lucr); *algidus -a -um* 'fred, gelat, àlgid' (Nev.trag.62, Catul 63.70), homònim amb el subst. *Algidus -ī* m. 'muntanya del Laci'; *algificus* 'que glaça, glacial' (Gel.19.4.4).

Derivats: *algēscō* (rar i tardà); *algens -ntis* 'fred, glacial' (èp. imp., rar); *alsus -a -um* 'fred' (rar, apareix a Cic.), a partir del qual prové *alsius -a -um* 'sensible al fred, fredolíc' (Lucr.5.1015), *alsiōsus* (Varr., Plin.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniats.

Tant el tema d'*infectum* com el de *perfectum* d'*algeō* s'observa ja en els autors arcaïcs i mostra el significat de 'sentir fred': (1) *cum uestimentis postquam aps te abii, algeo* (Pl.Rud.528); *-ne...ille alserit* (Ter.Ad.36); *familiae male ne sit, ne algeat, ne esuriat* (Cató Agr.5.2).

A partir d'època clàssica, Ciceró i Horaci l'empren amb el significat de 'suportar el fred', però és especialment utilitzat pels autors arcaïtzants: (2) *laboribus erudiunt iuuentutem...esuriendo sitiendo, algendo aestuando* (Cic.Tusc.2.34); *sudauit et alsit* (Hor.Ars 413); (1) *hic Sirius alget Bruma tepet* (Stat.Silv.1.2.156), etc.

En llatí apareix documentada durant tota la llatinitat una sèrie de formes nominals, derivats i compostos relacionats amb *algeō* (veg. més amunt), tot i que la seva freqüència sigui rara i excepcional. Entre les formes arcaïques, figuren el substantiu *algor -ōris* m. 'fred', que es troba ja a Plaute: *algor error pauor, me omnia tenent* (Pl.Rud.215); el subst. *aligus -ūs* m. 'fred' (rar, arc., Var., Lucr): *nisi...anum interfecero siti fameque atque algu* (Pl.Most.193); *tu uel suda uel peri algu* (Pl.Rud.582); *alguque et fame* (Acc.trag.111); *non tam algu atque nigrore malus* (sc. dies?) (Lucil.1064); i l'adjectiu *algidus -a -um* 'fred, gelat, àlgid': *uos qui adcolitis Histrum fluium atque algidam* <...> (Naev.trag.62).

< **h₂él^(g^h)es* - n. 'fred'

Algeō, *algor* i *algus* estan relacionats etimològicament amb una arrel pie. $*h_2(e)l^{(g)^h}$ -, que només s'ha conservat en llatí i islandès. D'acord amb WH (29), Pokorny (IEW: 32), Schrijver 1991 (70) i Kümmel (LIV: 263¹), la paraula del nisl. *elgur* 'torb amb una forta gelada' (aisl. gen. sg. *elgiar*) podria estar emparentada amb el substantiu llatí *algor* 'fred' (< $*h_2él^{(g)^h}es$ -, n.). EM (21) emperò, es manté escèptic a causa de l'aïllament que mostra el germànic i el llatí. Aquesta reconstrucció etimològica presenta també el problema que no és segur que la forma germànica estigui reflectint un tema en -s, que *algor* podria ser una innovació del llatí i que *algeō* podria tenir un origen secundari. Però el fet que tant *algeō* com *algor* apareguin en els autors arcaics fa pensar en un origen antic. Quant al tema de la paraula nisl. *elgur*, encara que sigui incert, no deixa de tenir validesa quant al parentiu genètic.

Si s'acceptés aquesta etimologia pel pie., el verb llatí *algeō*, -ēre tindria dos possibles orígens. L'un fóra un origen denominatiu a partir del substantiu *algor*. Atès que *algor* té possiblement un origen pie., i a causa també que *algeō* sigui arcaic, és altament probable (tot i que no segur) que *algeō* fos un verb denominatiu d'origen pie. format a partir d'un tema en -s pie. que s'hauria conservat en llatí i en germànic.

L'altra possibilitat, que no s'hauria de descartar, tot i que no es pugui demostrar per manca de més testimonis, és que *algeō* provingués d'un tema essiu $*h_2l^{(g)^h}-h_1l̥é$ - (veg. LIV: 263). Cas que a principi de mot es dongués la fórmula $*h_2l >$ llatí *ol* (ja que no és segur que en llatí $*h_2l >$ *al*, tot i que probable), la presència de la vocal es podria explicar com un cas analògic de les arrels en grau ple (Kümmel LIV: 263², veg. també Schrijver 1991: 40 i 66-69), tot i que no es descarta que la vocal *a* s'hagi conservat per mantenir la cohesió morfològica amb *algor* i *algidus* (Hocquard 1981: 130). Aquesta proposta és possible, tot i que l'origen denominatiu no es pot descartar (veg. més endavant).

Pel que fa al tema de perfet d'*algeō*, és *alsī* (i no pas $\dagger$ *alguī*) d'acord amb la llei secundària segons la qual la majoria dels verbs de la 2a conj. formen un perfet en -*u* quan la síl·laba radical és prosòdicament curta, i un perfet en -*s* quan és llarga. El sufix -*s*, que teòricament hauria de seguir la vocal final de la base ($\dagger$ *algē-s*-), se situa després de l'última consonant de l'arrel per analogia a casos en què un verb primari i un verb

intensiu derivat comparteixen el mateix tema de perfet (tipus *fulgō/fulgeō, fulsī*; veg. Meiser 1998: 208).

D'acord amb el que acabem de mostrar, és molt versemblant, tot i que no es pugui demostrar amb seguretat, que *algeō* sigui un verb essiu d'origen denominatiu, format a partir d'un tema en *-s* pie. que s'hauria conservat en llatí (*algor*) i en germànic (nisl. *elgur*). El vocalisme d'*algeō* s'explicaria per influència del vocalisme radical del substantiu *algor*.

allūceō, -cēre, -uxī, – (intr. [tr.]; també ***adl-***.) '1 (amb dat.) brillar, ésser lluminós; (tr.) fer brillar, fer lluir (*faculam*, una petita torxa)'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

Allūceō és molt poc freqüent. Malgrat tot, es llegeix ja en època arcaica, a Varró i en època imperial. El passatge que ha pervingut de Plaute mostra un valor transitiu: *quam tibi Fortuna faculam luciferam adlucere uolt* (Pl.Per.515). El verb simple *lūceō* ha mantingut també aquest valor transitiu en alguns passatges de Plaute i Enni, tot i que generalment sigui intransitiu (estatiu).

En el passatge de Varró, i en època imperial, *allūceō* apareix amb valor intransitiu: (*locus corruptus*) *qui adlucet dicitur lucere ab luere et luce dissoluuntur tenebrae* (Varr.Ling.6, 79); *flamma lucens magis quam accendens* (Plin.Nat.37, 101); *uides...quale sit die non esse contentum, nisi aliquis igniculus alluxerit* (Sen.Ep.92.5); *flagrante triclinio... 'bono', inquit, 'animo estote, nobis alluxit'* (Suet.Vit.8.2), etc.

Teòricament, el tema de perfet, *alluxī*, que data d'època imperial, podria pertànyer a un verb incoatiu †*allucescō* (veg. Thes. I 1697, 37-44), però aquesta hipòtesi ens sembla innecessària atès que el tema de present de l'incoatiu no s'ha conservat, i per tant, la seva existència és dubtosa, i també perquè el verb simple *lūceō* té un tema de perfet sigmàtic *luxī*, que parla a favor de l'atribució d'*alluxī* a *allūceō*.

< *ad-*+*lūceō*
veg. *lūceō* (< **leuk-*)

āmoueō, -ouēre, -ōuī, -ōtum (tr.) '1 allunyar, apartar, foragitar (una persona); desterrar, bandejar; relegar; depositar, destituir (d'una posició); 2 allunyar (coses), esvaïr, deixar de banda; 3 apartar d'un mateix, de la ment; 4 sostreure, robar'

Derivats: *āmōtiō -ōnis* f. ‘allunyament’ (rar, Cic.*Fin.*1.37; Gaius *dig.*47.10.43).

Compostos: no n’hi ha cap.

Āmoueō molt freqüent en tots els períodes de la literatura llatina. En època arcaica, és habitual de trobar-lo a les comèdies de Plaute i de Terenci amb diferents accepcions semàntiques: (1) *hau male illanc amoui* (Pl.*Men.*853); *hunc ut hinc amouerim* (Pl.*Mos.*932); *testem hanc quom abs te amoueris* (Ter.*Hec.*694); (3) *ut...animus studio amotus puerilist meus* (Pl.*Mer.*41); *quin tu aps te socordiam amnem reice et segnitiem amoue* (Pl.*As.*254); *te id dare operam qui istum amorem ex animo amoueas* (Ter.*Au.*307); (4) *suspicionem ab adulescente amoueris* (Pl.*Trin.*784); *amoto metu* (Ter.*Ann.*181), etc.

< *ab-+moueō*
veg. *moueō* (<**m̥ieuh₁-*)

aneō, -ēre, -, - ‘ésser vell’

Derivats: *anescō -ere* (Gloss. II 263; Sidon.*Epist.*7, 10, 1).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Aneō és molt poc usual, es pot observar únicament en un passatge de Plaute i a les glosses i gramàtiques d’època tardana, en què també hi figura l’incoatiu *anescō* (veg. Thes. II 40, 70-76): *satis scitum filum mulieris. uerum hercle anet* (Pl.*Merc.*755); *anet: γηρᾶ, γηράσκει* (Gloss.); *apud maiores...nostros habebantur inchoatiua; dicebant ‘quieo’ et ‘seneo’ unde et aneo. legimus enim ‘anet ille’ id est quasi anicula tremescit* (Pomp.*Gramm.*v 222,5); *si quis tremit, ‘aneo’ dicat, hoc est tremo* (Cledon.*gramm.*v 55,5); *anet floret...haec perfecta sunt; at inceptiua sordescit acescit anescit* (Caper.*Gramm.*vii 93, 18).

< *anus -ūs* ‘dona vella’
IEW: 36

L’origen d’*aneō* és clarament denominatiu. Prové del subst. *anus -ūs* ‘dona vella’, que s’ha conservat en els autors arcaics i d’èpoques posteriors, tot i que sigui més aviat rar en època imperial: *post mediam aetatem qui media ducit uxorem domum, si eam senex anum praegnatem fortuito fecerit* (Pl.*Curc.*160); *cum tremulis anus attulit*

artubus lumen (Enn.*Ann.*32, 1); *nos iam famula sumus...senex atque anus* (Ter.*Hec.*621).

Anus té una etimologia pie. **an-* (*h₂en-*) molt ben testimoniada en les llengües indoeuropees: hit. *ḥannaš* ‘àvia’; arm. *han* ‘àvia’; gr. *ἀννίς· μητρὸς ἢ πατρὸς μήτηρ* (Hes.); aaa. *ana* (alem. *Ahne*) ‘àvia’, *ano* (alem. *Ahn*) ‘avi, revesavi’ (dimin. aam. *enel* ‘avi’, aaa. *eninčil* (= *Enkel*) ‘oncle’, entès com a ‘avi petit’; pruss. *ane* ‘mare vella’; lit. *anyta* ‘sogra’ (IEW: 36; WH: I 55; EM: 37).

antehabeō, -ēre, -uī, -itum (tr.) ‘avantposar, (fig.) preferir’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de documentat.

Antehabeō és molt poc freqüent i no sembla documentat abans de Tàcit, que l’empra amb el significat figurat de ‘preferir’: (amb dat.) *uetera nouis et quieta turbidis antehabeo* (Tac.*Ann.*1.58); *ne diuulgata atque incredibilia auide accepta ueris...antehabeant* (Tac.*Ann.*4.11). A part de Tàcit, apareix en un passatge d’Arrius Menander, amb el significat d’ ‘avantposar’: *iudicationis qui negotium antehabuerunt* (Men.*dig.*49.16.4.8).

< *ante-+habeō*
veg. *habeō* (< ?*(*ǵ^h* eHb-)

antepolleō, -ēre, -, - (intr., tr.) ‘ésser més poderós que; sobrepassar, avantatjar (físicament)’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

Antepolleō figura només a dos passatges d’Apuleu (veg. *Thes.* II 153, 14-16): (amb dat.) *Hypatae, quae ciuitas cunctae Thessaliae antepollet* (Apul.*Met.*1.5); (amb ac.) *toto uertice cunctos antepollebat* (Apul.*Met.*7.5).

< *ante-+polleō*
veg. *polleō* (< **pleh₁-*)

appāreō, -ēre, -uī, -itum (intr., també *adp-*.) ‘1 ésser visible, ésser aparent, aparèixer; mostrar-se, manifestar-se, palesar-se; 2 fer-se perceptible, prendre forma, fer-se realitat;

presentar-se, comparèixer, aparèixer; **3** (amb dat.) ésser prop d'algú, assistir, servir (un magistrat, etc.); **4** resultar evident, ésser clar, ésser palès (també impers.)'.

Derivats: *appāritor -ōris* m. 'servidor, lictor' (apareix ja a Cató *orat.*171, i en època clàss.), a partir del qual prové *appāritōrius* (rar, apareix a *CIL* I 594.2.3.26), *appāritūra -ae* f. 'servei, assistència (als magistrats)' (rar, Suet.*Gram.*9(p.106Re)); *appāritiō -ōnis* f. 'servei, assistència; conjunt de criats, servidors; preparació, provisió (per confusió amb *apparatio*?)' (rar, Cic., Vitruv., Ulp.); *appārens -ntis* 'visible, perceptible' (rar, Vitruv., Ov., Quint.), *appārentia* (forma substantivada d'*appārens* a Ov.*Met.*4.391); *appārescō* (tardà, s. III-IV pC., sobretot dins de la llengua de l'església).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Appareō és molt freqüent en totes les èpoques. En època arcaica, es llegeix sovint a les comèdies de Plaute i Terenci i altres autors arcaics, amb les diferents accepcions semàntiques: (1) *face ut oculi locus in capite appareat* (Pl.*Men.*1014); *ne caro appareat* (Cató *Agr.*162.2); *magna ossa lacertique apparent homini* (Lucil.548); *etiamne audent mecum una apparere?* (Naev.*com.*87) (amb la fórmula *nusquam apparere* 'no ésser trobat, haver desaparegut') *ne isti faxim nusquam appareant* (Pl.*Per.*73); *neque istuc usquam apparet* (Pl.*Poen.*363) (amb dat.) *des quantumuis, nusquam apparet neque datori neque acceptricis* (Pl.*Truc.*571); (2) *pro pretio facio ut opera appareat mea* (Pl.*Ps.*849); *fac sis nunc promissa appareant* (Ter.*Eu.*311); *si ei opus no apparet* (Cató *Agr.*2.2); (3) *isque in eo tempore aedili curuli apparebat* (Calp.*hist.*27);(4) *res apparet* (Ter.*Ad.*964); (impers.) *locum signat, ubi ea excidit: apparet* (Pl.*Cist.*697); (amb ac. i inf.) *apparet seruom hunc esse domini pauperis* (Ter.*Eu.*486), etc .

< *ad-+pareō*
veg. *pareō*

appendeō, -ēre, -ī (intr.) 'estar en suspens, estar penjat'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap.

Appendeō es troba documentat a partir d'època d'Adrià, i és especialment emprat pels autors llatins tardans (veg. Thes. II 276): *matris ius integrum erit, quod medio tempore appenderit* (*apprehenderit* dett.; *pependerit* Mommsen) (Pompon.*dig.*38.17.10.1); *seruitunt enim dominantibus appendentia* (Cael.*Aur.*acut.2, 38, 222); *cibo et potu uix quinque uncias appendentibus* (Hier.*Uit.Hilar.*11), etc.

Generalment mostra un valor intransitiu, però no sempre: (*porcellum*) *ad fumum suspendes, sed perpendas et quantum appendeas, tantum salis* (Apic.8, 386).

Al costat d'*appendeō* 'estar en suspens', de matís estatiu (intr.), existeix també el verb *appendō -dere -dī -sum* (< *ad-+pendō*) 'penjar, fer suspendre; donar a pes, pesar; considerar', que mostra un valor factitiu (tr.) i que apareix amb més freqüència que no pas el verb estatiu, especialment en època imperial, tot i que el seu ús no deixi de ser poc freqüent.

Entre els autors arcaics, *appendō* mostra el significat de 'penjar, fer suspendre': *si quid factururus es appende in umeris pallium* (Pl.fr.inc.178). Però a partir de Ciceró, i en època imperial, *appendō* té exclusivament el sentit de 'donar a pes; considerar': *palam appendit aurum* (Cic.Ver.4.56); *cenis triumphalibus Caesaris dictatoris sex milia numero murenarum mutua appendit* (Plin.Nat.9.171), etc. D'*appendō* es deriva el substantiu *appendix -icis* f. 'suplement, additament, apèndix; coralets (arbust)' (a partir de Cic.) 'petita addició o apèndix' (Cic.Rab.Post.8).

< *ad-+pendeō*
veg. *pendeō* (< *(s)pend-)

arceō, -ēre, -uī, – (tr.) '1 contenir, encloure, retenir, lligar; 2 repel·lir, allunyar, rebutjar; (poèt., amb dat.) desviar de, allunyar de, separar, privar; 3 impedir, prohibir, ésser un obstacle'

Derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Compostos: *abarceō -ēre* 'mantenir allunyat' (rar, Paul.Fest.p.15M i p.25M.; CIL XIII 485); *coerceō* 'estrènyer, cenyir; arranjar, subjectar, retenir, reprimir' (arc., clàss., imp., usual), i derivats;³³ *exerceō* 'agitar, moure, impel·lir', amb una forta especialització semàntica (arc., clàss., imp., usual); *porceō -ēre* 'prevenir' (rar i arc.).

El verb *arceō* es conserva molt ben documentat sobretot en època clàssica i imperial, tant en els autors de poesia com de prosa, i és especialment emprat per Ciceró, Titus Livi i Tàcit. El significat de 'contenir, encloure, retenir' sembla ser l'originari (cfr. Paul.Fest.p.15M: *arcere est continere*), i està relacionat etimològicament amb el verb hit. *ḥarzi, ḥarkanzi*, 'mantenir, tenir', semànticament molt semblant al del llatí (veg. més endavant). Aquest significat heretat apareix ja en època arcaica, en un passatge d'Enni: *qui fulmine claro omnia per sonitus arcet* (Ann.543), i continua en època clàssica i imperial: (*alnus*) *multiplex et tortuosa arcet...et...continet...quod recepit*

³³ Pels derivats, veg. l'entrada de cada compost.

(Cic.N.D.2.136); *teneras arcebant uincula palmas* (Verg.A.2.406), etc. Però l'ús d'aquesta accepció és més aviat rar i el sentit derivat de 'repel·lir, allunyar' acabà essent el més freqüent.

Aquest significat secundari data també d'època arcaica: (amb abl.) *ut te ara arceam* (Pac.trag.305); (amb ab) *desiste...me...ab domuitione arcere* (Acc.trag.173). Pel que fa als substantius derivats d'*arceō*, sembla que no n'hi ha cap de documentat, a diferència dels compostos *abarceō*, *porceō*, *coerceō* i *exerceō* (veg. més amunt).

LIV (273): **h₂er^(R)*- 'retenir, mantenir'

IEW: 65-66

L'etimologia d'*arceō* es remunta a una arrel verbal pie. **h₂er^(R)*- 'retenir, mantenir' (LIV: 273) que, a part del llatí, s'ha conservat també a través del verb hittita *ḫarzi*. A partir d'aquesta arrel pie. es conserven també formes nominals que les llengües indoeuropees han heretat: llatí *arx -cis* f. 'ciudadella', *arca* (cfr. *arcānus*) 'arca, capsa', *Orcus* 'déu del món subterrani' (amb vocalisme radical **o*), osc *trībarakavīm* 'construir' (< subst. **trēb-ark-* 'constructor', veg. Untermann: 2000: 762), gr. *ἀρκός* n. 'protecció', armen. *argel* 'obstacle', aaa. *rigil* (alem. *Riegel*) 'bladó', etc. (veg. WH: I, 62-63; IEW: 66; Frisk: I 141).

Pel que fa al tema verbal de l'hit. *ḫarzi*, *ḫarkanzi* 'mantenir, tenir',³⁴ Kümmel reconstrueix un tema de present radical amfidinàmic **h₂ér^(R)-/h₂r^(R)*-. Pel llatí *arceō* 'contenir, encloure, retenir', en canvi, proposa un tema de present amb sufix **-éje/o* del tipus **h₂r^(R)-éje-*. Kümmel (LIV: 273²) observa que, en cas que en llatí no es complís la fórmula *ar* < **h₂r*, la presència de la vocal es podria explicar com una analogia de les arrels en grau ple o bé a través del grau reduït de l'arrel (**h₂er-*). Segons WH (62) i Klingenschmitt (1982: 236-7), el gr. *ἀρκέω* 'refutar, parar' fóra un denominatiu del substantiu neutre *ἄρκος* 'defensa, resistència', tot i que d'altres investigadors l'interpretin com un causatiu **h₂(o)rk-ejō*, ja que si fos denominatiu, s'hauria d'esperar que **arkes-ijō* > **ἀρκείω* (veg. Schrijver 1991: 67). Malgrat tot, aquesta proposta topa amb l'inconvenient d'admetre un grau zero per un tema causatiu.

Si s'accepta la reconstrucció de Kümmel, emperò, el verb *arceō* fóra l'únic testimoni de tema de present no causatiu amb sufix *-éje* dins dels verbs de la segona

---

³⁴ En el cas de *ḫarzi*, *ḫarkanzi*, s'ha d'acceptar que la *k* es perd davant de terminació consonàntica i que en canvi, es manté davant de terminació vocàlica (veg. Oettinger 1979: 190) .

conjugació llatina, que tradicionalment s'analitzen ja sia com a antics temes radicals atemàtics (de l'estructura *CCeh₁-), ja sia com a causatius-iteratius o bé com a presents estatus.

Teòricament, *arceō* es podria analitzar també com un essiu en *-eh₁- de grau zero (veg. Watkins 1970), com un denominatiu o com un causatiu (veg. Schrijver 1991: 67). D'acord amb la semàntica d'*arceō*, així com amb el tema de pft. en -uī d'aquest verb, pensem que fóra també possible d'analitzar-lo com un tema causatiu-iteratiu de grau zero (o grau ple *e) i sufix -eje, ja que si presentés el grau o de l'arrel, esperaríem trobar una forma com †*orceō* (*h₂o > llatí o, veg. Schrijver 1991: 51).³⁵ Aquesta hipòtesi vindria recolzada no només pel testimoni del gr. ἀρκέω, que és idèntic formalment amb el verb llatí (veg. Frisk: I 141) i en el tema d'aorist (ἀρκέσ(σ)αι) no mostra rastres del sufix fientiu -ē, ans pel fet que en pie., tot i que no sigui sempre així, molts presents amb sufix *i es generaren a partir d'aoristos radicals, cosa que en el cas de l'arrel *h₂er^(k)- no s'esdevé, ja que com a punt de partida es reconstrueix un tema de present amfídinàmic. Tal vegada *urgeō* -ēre 'estrènyer, prèmer' reflexi també un tema causatiu-iteratiu de grau zero.

ardeō, -dēre, arsī, – (intr., (tr.)) '1 encendre's, abusar-se, cremar; 2 flamejar, resplendir, brillar; 3 bullir, cremar, estar inflammat; 4 (fig., de persones) inflamar-se, abrandar-se, excitar-se; 5 deixar-se transportar pel dolor (la ira, l'afany); 6 (amb ac. o abl.) abusar-se d'amor'

Formes: ptc. fut. *arsurus*; pft. *arduī* (Acta Fr. Aru. [CIL VI 2107] 4 i 15).

Formes nominals i derivats: *ardor -ōris* 'ardor, passió' (arc., clàss., imp., usual); *ardens -ntis* 'brillant, ardent, irritat, apassionat' (arc., clàss., imp., usual), d'on prové l'adverbi *ardenter* 'ardentment, apassionadament, entusiàsticament' (a partir de Cic.); *ardescō -ere arsī* 'esdevenir inflammat, prendre foc, cremar-se; (fig.) inflamar-se excitar-se, abrandar-se' (arc., imp., poètic, evitat per Cic.); *ardifētus -a -um* 'ple de foc, ardent' (Var.*Men.*204).

Compostos: *obardeō* 'brillar al davant, resplendir a la cara d'algú' (Stat.*Theb.*9.856).

Ardeō és freqüent, a partir de Plaute, tant en els autors de poesia com de prosa. D'època arcaica daten les diverses accepcions semàntiques: (1) *ardere censui aedis, ita tum confulgebant* (Pl.*Am.*1067); *ligna amurca cruda perspargito...ardebunt bene* (Cató *Agr.*130); *ardet focus* (Acc.*praet.*7); (fig.) *guttula pectus ardens mi aspersisti*

³⁵ Com a exemple de grau deentonant -o tal vegada calgui mencionar el llatí *Orcus* '(déu del) món subterrani' (veg. IEW: 66).

(Pl.Epid.555); (*uult uidere ardentem te extra portam mortuam* (Pl.Cas.354); (2) *ardent oculi* (Pl.Capt.594); (4) *pectus ardet, haereo* (Pl.Mer.600); *ardeo iracundia* (Ter.Ad.310); (6) *amore ardeo* (Ter.Eu.72), etc.

Ardeō i l'incoatiu *ardescō* (arc., imp.) comparteixen el mateix tema de perfet *arsī* (veg. Prisc.Gramm. II 459, 22), que en el cas d'*ardeō* és més freqüent i apareix testimoniat a partir d'època republicana: (2) *caput arsisse Seruio Tullio dormienti* (Cic.Diu.1.121); *pilorum cacumina sua sponte arserunt* (B.Afr.47.6), etc.³⁶ Com a perfet de l'incoatiu, *arsī* es llegeix únicament en un escoli de Ciceró (veg. Thes. II 489, 12): *Asculum..., unde...principia belli socialis arserunt* (e. *exarserunt*) (Schol.Cic.Bob.p.364, 21).

El participi de perfet *arsus* es troba recollit úniacment en un autor medieval (Plin.Val.2, 9), però tot i així, es conserva el participi de futur *arsūrus* a Virgili (A.11, 77), el supí *arsum* a Priscià (GLK II, 483, 10) i el substantiu *arsūra* f. 'ardor' en autors tardans.

Ardeō té un origen denominatiu provinent d'*āridus -a -um* 'sec' (sinc. *ardus*) o del substantiu *ardor -ōris* 'calor, ardor' (veg. més endavant). A diferència d'*āridus*, que és molt freqüent i apareix en totes les èpoques, la forma sincopada d'aquest adjectiu, *ardus*, és arcaica i rara. Apareix a Plaute, Lucili i en una inscripció arcaica: *caementa arda* (CIL I 577); *ardum miserinum atque infelix lignum: sambucum uocant* (Lucil. 540). Tot i que Plaute fa servir també la forma plena *āridus*, a dues comèdies *āridus* probablement s'havia de pronunciar *ardus*, amb el significat transfigurat d'avar' (veg. Thes.II 565, 18-19): *pumex non aequae aridus, atque hic est senex* (Pl.Aul.297); *id demum lepidumst, triparcos mines, uetulos, auidos, aridos bene admordere* (Pl.Pers.266). Lucili (314) recull una forma amb *a* llarga (veg. Thes.II 565, 19).³⁷ *Ardor* és molt freqüent en totes les èpoques, especialment en època clàssica i imperial. En època arcaica es conserven tres exemples a Acci: *fulguri praeferuido ardor iniectus*

³⁶ La forma *arduī* (pft. d'*ardeō*) s'observa només en una inscripció del 224 pC. (Acta Fr. Aru. [CIL VI 2107] 4 i 15).

³⁷ El *Thesaurus* i EM (45) suposen que *ardus*, llevat d'aquest passatge de Lucili, mostra una *a* breu, però assumeixen una vocal llarga pel substantiu *ārdor* i el verb *ārdēō*. Leumann (1977⁵: 100), WH (64) i IEW (68), emperò, pensen més aviat en un abreujament d'aquesta vocal: *ardor, ardeō* (*āridus* i *ārdēō* són sense cap mena de dubte, llargues). Però si s'accepta per *ardeō* l'origen denominatiu a partir d'*āridus*, amb sincopa de la vocal breu interior, alshores, tal i com s'esdevé en l'adjectiu sincopat *ardus*, que mostra una vocal breu, s'hauria d'assumir també un vocalisme breu per *ardeō*. Per *ardor*, que també mostra una sincopa, s'hauria d'acceptar també l'abreujament de la vocal i aleshores, cas que s'acceptés per *ardeō* un origen a partir d'*ardor*, igualment s'hauria d'assumir el vocalisme breu.

Iunonis dextera ingenti incidit (Acc.trag.653); *fulgentium armum...ardorem obtui* (Acc.trag.319); *sol qui...flammam...feruido ardore explicas* (Acc.trag.582).

< *āridus* -a -um (sinc. *ardus*) ‘sec’ o *ardor* ‘ardor, passió’ (< **h₂eh₁s-* ‘sec; assecar’, veg. *areō*)
IEW: 68

Tal i com acabem de veure, *ardeō* té un origen clarament denominatiu.

Segons la majoria d’investigadors, *ardeō* ‘encendre’s’ fóra un denominatiu (*āsidgeiō) provinent de l’adjectiu *āridus* -a -um ‘sec’, amb síncopa de la vocal breu interior (tal i com s’esdevé en *ardus*, forma síncopada d’*āridus*). El pas semàntic de ‘sec → cremar-se’ fóra comparable al que trobem entre *āriditas* ‘sequedat’ (a partir de Varró) i *ardor* ‘calor’ (veg. WH: I 64, IEW: 68, Mignot 1969: 89 i Schrijver 1991: 53).

D’acord amb EM (45) *ardeō* estaria vinculat al substantiu *ardor* ‘calor ardent, ardor’. Segons aquest investigador, *ardor* representa el substantiu corresponent a l’adjectiu *āridus* ‘sec’, derivat d’*āreō* ‘ésser sec’ (veg. l’entrada següent). *Ardor* hauria patit un canvi semàntic i en llatí no expressa ‘sequedat’ (veg. *ariditās*), ans ‘calor ardent, inflamació, ardor’.

Teòricament, ambdues etimologies són possibles. Ja hem vist que tant *āridus* com *ardor* són arcaics (tot i que *āridus* sigui més freqüent), i per tant, podrien haver estat l’origen d’*ardeō*, que també apareix documentat en època arcaica. Els verbs denominatius de la segona conjugació llatina provenen d’adjectius o de substantius i, estadísticament parlant, no hi ha cap preponderància a favor dels verbs provinents d’adjectius o dels que provenen de substantius. D’acord amb aquest raonament, l’origen d’*ardeō*, tot i que sigui clar que provingui d’*āridus* o *ardor*, ens sembla indemostrable.

Ja hem vist més amunt que *ardeō* mostrava un tema de perfet sigmàtic (*arsī*) que datava d’època republicana. Tot i que normalment els verbs denominatius formen un perfet en -*uī* (com els verbs estatius d’origen no denominatiu del tipus *habeō/habuī* i els verbs causatius-iteratius del tipus *moneō/monuī*), en llatí, dos verbs denominatius mostren un perfet sigmàtic: *ausī* (*audeō*) i *arsī* (*ardeō*) (veg. Mignot 1969: 116). L’origen d’aquest perfet és analògic i es podria haver format a partir de formes com *fulgeō/fulsī* (WH: I 64), la semàntica del qual hauria pogut afavorir l’analogia. Una altra explicació fóra la de Meiser (1998: 203), segons la qual, els verbs de la segona conjugació que mostren la síl·laba de l’arrel prosòdicament llarga, mostren un perfet sigmàtic (per exemple, *alsī/algeō*, *arsī/ardeō*, *auxī/augeō*, etc.).

Pel que fa al participi de perfet *arsus*, acabem de veure com tan sols apareixia en un autor d'època medieval, però que tanmateix es conservava el participi de futur *arsurus* a Virgili. Hom ha intentat d'analitzar etimològicament l'adjectiu *assus -a -um* 'rostit, sec', que s'observa en totes les èpoques, com l'adjectiu en *-to-* d'*ardēre* (**arssus* > *assus*) (veg. IEW: 68, EM: 52, Mignot 1969: 117), tot i que segons altres investigadors podria derivar-se d'*areō* (WH: I 65).

En umbre s'ha conservat la forma *aso* 'encès, cremat', un participi en *-to-* (umbr. *aso* i llatí *assus* < **as-so-* < **as-to-*), emparentat genèticament amb *āreō* i d'origen pie. (< **h₂eh₁s-* 'assecar (amb calor)') (veg. Untermann 2000: 130). En llatí apareix testimoniada en una inscripció la forma arcaica *asom*, que coincideix amb la de l'umbre: *asom fero* (CIL I 560 g). Els testmonis que han pervingut d'*arsus* (Plin.Val.2, 9), així com el participi de futur (Verg.A.11, 77), el supí *arsum* (GLK II, 483, 10), el substantiu tardà *arsūra* i el testimoni de l'umbre, emperò, parlen a favor de l'anàlisi d'*assum* com a derivat d'*areō*.

āreō, -ēre, -uī?, – (intr.) 'estar sec, eixut; perdre l'ufana, musteir-se; patir set, estar assedegat'

Derivats: *āridus -a -um* (i *ardus* a Pl.Aul.297, Per.266; Lucil.733, CIL I 698.2.21) 'sec' (arc., clàss., imp., usual), del qual provenen *āridulus* (Catul., Cinna, rar), *āridum -ī* n. 'lloc sec, superfície seca' (rar, a partir de Varró), *āriditās -ātis* f. 'sequedat' (rar, Var. a Serv.Aen.1.172, Plin.Nat., Fest.p.289M) i *āritūdō -inis* f. 'sequedat' (arc., Var.); *ārēscō -ere āruī* 'assecar-se' (arc., clàss., imp.), i *ex-ārēscō* 'esdevenir sec' (arc., clàss., imp.); *inter-ārēscō* 'esdevenir sec' (rar, Vitruv., Cic.); *arens -ntis* 'sec' (a partir de Verg., imp.); *assus -a -um* (ac. arc. *asom* a CIL I 560 g) 'rostit, sec' (arc., clàss., imp.).

Compostos: *ārefaciō* (*arfaciō* a Cató Agr.69.1, 125; Cels.5.27.7; amb tmesi a Lucr. 6, 962) 'assecar' (arc., clàss., tot i que poc freqüent).

Āreō no és massa freqüent, però apareix testimoniada en totes les èpoques, sobretot en poesia. Els primers exemples provenen d'època arcaica: *tu aquam a pumici nunc postulas, qui ipsus siti aret* (Pl.Per.42); *tegillum eccillud, mihi unum id aret* (Pl.Rud.576); *utinam fortuna nunc anetina uterer, ut, quom exiissem, arerem tamen* (Pl.Rud.534); *ubi arebit (dolum)* (Cató Agr.69.2). A partir d'època clàssica, és freqüent de trobar-lo en autors com Virgili i Ovidi: *aret pellis* (Verg.G.3.501); *aret ager* (Ecl.7.57); *Amenanus...nunc fluit, interdum supressis fontibus aret* (Ov.Met.15.280), etc.

Teòricament, tant *āreō* com l'incoatiu *arescō* 'assecar-se; marcir-se; tenir set', que també és arcaic, comparteixen el mateix tema de perfet *āruī*. Però atès el valor

puntual del tema de perfet, sembla més natural d'assignar-lo a l'incoatiu *arescō* (veg. Thes. II 508-510). Columel·la és el primer que documenta *āruī: qui (campi) siccitatibus aruerunt* (Colum. 2, 4, 6); *pars, super quam non plui, aruit* (Vulg. Amos 4, 7). *Āreō* podria haver conservat un exemple de tema de perfet en un passatge d'un salm de la Vulgata en què *āruī* és la traducció de l'aorist passiu grec *ἐξηράνθη: aruit tamquam testa uirtus mea* (*ἐξηράνθη..ή ἰσχύς*).

Assus -a -um 'rostit, sec' (arc. *asom* a *CIL* I 560g) representa probablement el participi de perfet d'*areō* (veg. l'entrada d'*ardeō*).

LIV (257-58): **h₂eh₁s-* 'assecar (amb calor)'
IEW: 68

L'etimologia d'*āreō* és clarament pie., però l'arrel pie. de la qual prové mostra problemes de reconstrucció.

Tradicionalment, es reconstruïa una arrel verbal pie. **ās-* (**h₂es-*) 'cremar', que s'hauria conservat en llatí (*āreō*) i en tocari (pres. *as-*, pft. i caus. *ās-* 'assecar'; toc A *āsar* 'assecar'). Aquesta mateixa arrel serví també per crear noms i adjectius difosos en altres llengües indoeuropees: hit. *ḫaši* (loc.) 'a la terra', ai. *āsa-ḫ* 'cendra', aaa. *essa* f. alem. *Esse* (**asiōn*) 'forja'. Les llengües itàliques també haurien heretat substantius d'aquesta arrel: *āra* 'altar', equivalent a l'osc *aasai* 'in āra', umbr. *are* 'arae'; *ārea* 'espai lliure'. El verb gr. *ἄζω* s'analitzava a partir de la mateixa arrel allargada **azd-* (veg. WH: I 65; EM: 45; IEW: 68; Schrijver 1991: 53-53).

El problema de reconstruir una arrel d'aques tipus, emperò, és que la vocal llarga de les formes itàliques *āreō*, *āra*, *ārea*, osc *aasai* és difícil de justificar. La proposta de Lubotsky, segons la qual les formes llatines en **ās-* (igual que el present del tocari) estarien reflectint un tema de perfet reduplicat **h₂e-h₂s-* que s'hauria conservat a través de l'adjectiu *sūdus* (< **sūsdos* < **h₂sus-*), participi de perfet de l'arrel **h₂es-* (veg. Schrijver 1991: 53-54), tot i que sigui ingeniosa, no explica el vocalisme de l'hit. *ḫāssa- /ḫassā-* 'llar', que sembla reflectir **h₂éh₁s-h₂-/h₂h₁s-éh₂-*.

La proposta de Hardarson (1994: 39) i Kümmel (LIV: 257-58), en canvi, és més atractiva, ja que reconstrueixen una arrel **h₂eh₁s-* 'assecar' que en origen hauria pogut

ser un allargament de l'arrel **h₂eh₁-* 'ser calent' (veg. Adams 1995: 208-10 i LIV: 257).³⁸

Com a arrel verbal, **h₂eh₁s-* ha pervingut únicament en llatí i en tocari, però l'hittita i el llatí han conservat un nom radical **h₂éh₁s-* 'cendra' (cfr. hit. *ḥas[s]-*), així com també un col·lectiu **h₂éh₁-s-h₂-/h₂h₁s-éh₂-* (cfr. hit. *hāssa-/hassā-* 'llar', llatí *āra* 'altar') format a partir d'aquesta mateixa arrel.³⁹

D'acord amb aquesta proposta, el llatí *āreō -ēre* provindria d'un tema essiu **h₂h₁s-h₁jé-* que també s'hauria conservat en toc. A *asatār* i toc.B *osotār* 'assecat'. En llatí hom esperaria una vocal breu *a* en lloc de la vocal llarga que apareix en l'arrel (ja que segurament **HHC- > HaC > llatí āC*, veg. Schrijver 1991: 77). Kümmel (LIV: 258⁴) explica la llargària de la vocal a través de les formacions nominals com *āra* 'altar', tot i que és també possible que el vocalisme d'*āreō* reflexi un essiu de grau ple pie. format a partir d'un tema nominal pie. en grau ple (veg. més endavant). El toc. B *asāre* 'assecats' podria estar representant un tema fientiu **h₂h₁s-éh₁/h₁-* (LIV: 257).

La reconstrucció de Hardarson i Kümmel sembla ser la més satisfactòria, atès que el vocalisme llarg que mostren el llatí i l'hittita s'explica regularment, segons les lleis fonètiques.

Ja hem vist com per l'arrel verbal **h₂eh₁s-* 'assecar (amb calor)' només es reconstrueix un tema essiu pie. (i tal vegada un fientiu), conservat en llatí i tocari, i que pel pie. es reconstrueix també un substantiu radical **h₂éh₁s-* 'cendra' que han heretat l'hittita i el llatí. És versemblant que l'arrel verbal hagués tingut ja en pie. un origen denominatiu a partir del substantiu radical **h₂éh₁s-*. Aleshores, tal i com en el cas d'*aceō* i *potēns -ntis*, el vocalisme radical que mostra el verb essiu *āreō* podria reflectir un grau ple pie. d'origen nominal. El mateix s'esdevé en els verbs essius denominatius del llatí històric, que han mantingut el vocalisme radical del substantiu, com per exemple *cāneō* (< *cānus -a -um*), *clāreō* (< *clārus -a -um*), *flōreō -ēre -uī* – (< *flōs -ōris*). Aquesta hipòtesi té l'avantatge de poder explicar satisfactòriament el motiu pel qual aquestes formes mostren un grau ple en un tema essiu, ja que generalment es justificaven a través de l'analogia.

³⁸ La reconstrucció de l'arrel originària **h₂eh₁-* presenta problemes perquè només el palaic l'ha mantingut com a arrel verbal en el tema de present estatiu (**h₂éh₁- > pal. hāri, hānta* 'ser calent', veg. Adams 1995: 209-10 i LIV: 257).

³⁹ El verb gr. *ἄζω* provindria de l'arrel **h₂ed-* 'assecar' (LIV: 255) o **azd-* (veg. Frisk: 126, amb lit.).

arrīdeō, dēre, -īsī, īsum (intr. (tr.); també **adr-**.) ‘1 respondre rient, riure; riure’s (d’algú), somriure; 2 plaure, agradar, ésser favorable; 3 ésser o semblar familiar (al pensament)’

Derivats: *arrīsiō -ōnis* f. (*adr-*) ‘acció de somriure’ (rar, *Rhet.Her.1.10*); *arrīsor -ōris* m. (*adr-*) ‘que somriu’ (rar, *Sen.Ep.27.7*).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Arrīdeō apareix testimoniat en tots els períodes de la literatura llatina. En època arcaica mostra el significat de ‘respondre rient, riure, riure’s (d’algú)’ i sovint va acompanyat d’un complement amb datiu: (1) (amb dat.) *tum mi aedes quoque arridebant...tuae* (Pl.*As.207*); *eis ultro arrideo* (Ter.*Eu.250*); (absol.) *si non arriderent, dentes ut restringerent* (Pl.*Capt.486*).

A partir de Ciceró, *arrīdeō* pren l’accepció de ‘plaure’: (amb dat.) *illum tuum, quod ualde mihi arriserat* (Cic.*Att.13.21.3*); *quibus haec, sint qualiacumque, arridere uelim* (Hor.*S.1.10.89*), etc.

Arrīdeō presenta generalment en totes les èpoques un ús intransitiu, ja sia en forma absoluta o acompanyat d’un datiu. En alguns casos, emperò, apareix amb un acusatiu: *Cn. Flavius...id arrisit* (Calp.*hist.27*); *uos nunc arridet ocellis* (*Lydia* 5).

< *ad-+rideō*
veg. *rideō*

assideō, -idēre, -ēdi, -essum (intr., tr., també **ads-**.) ‘1 seure a la vora, estar assegut prop de; assistir, gomboldar, tenir cura de; assistir, aconsellar, assessorar; 2 estar instal·lat, romandre, situar-se; 3 (mil.) acampar prop de, voltar, assetjar; 4 (fig., amb dat.) prestar atenció a, consagrar-se a, dedicar-se a’

Derivats: *assiduus -a -um* ‘fix, arrelat, resident; (fig.) de bona qualitat; diligent, actiu, assidu’, (arc., clàss., imp., usual), d’on provenen l’adverbi *assiduē* ‘regularment’ (arc., clàss., imp.), *assiduō* ‘contínuament, constantment’ (arc., reprès en èp. imp.), *assiduitās -ātis* f. ‘freqüentació, constància, assiduitat’ (a partir de Cic., clàss., imp.) i, en baix llatí, *assiduāre*; *assidēlus -a -um* (cfr. Paul.*Fest.p.19.M: assidelae mensae uocantur, ad quas sedentes flamines sacra faciunt*).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Plaute és el primer que documenta el compost *assideō*, que es llegeix en totes les èpoques, tant en poesia com en prosa, i és especialment freqüent en època clàssica (Ciceró) i imperial (Tàcit). D’època arcaica s’han conservat, emperò, alguns exemples: (1) *qui apud carbones assident* (Pl.*Rud.532*); (amb *in + ac.*) *in consilium curatoris rei*

publicae uir eiusdem ciuitatis assidere non prohibetur (Papin.dig.1.22.6); (2) (amb *apud*) *apud portum seruos unus assidet* (Pl.St.153).

A partir de Ciceró *assideō* presenta un valor transitiu: (1) *neque adsidere Gabinium...quisquam audebat* (Cic.inc.fr.39); *assidebat pedes uxor* (Apul.Met.1.22); (3) *saepe moenia urbis assidens* (Tac.Ann.4.58), etc.

Assideō forma doblat amb el verb d'aspecte puntual i intransitiu *assīdō -ēdī* 'asseure's, col·locar-se', que comparteix el mateix tema de perfet que *assideō*. *Assīdō* apareix testimoniats en totes les èpoques, i en època arcaica és força usual: *ilico agite assidite* (Pl.St.90); *datin isti sellam, ubi assidat?* (Pl.Cur.311); *assidite hic in ara* (Pl.Rud.688); *assido: adcurrunt serui, soccos detrahunt* (Ter.Hau.124); *eo mulier assidat* (Cató Agr.157.11); *utinam nunc apud ignem aliquem magnum assidam!* (Trup.com.125).

< *ad*-+*sedeō*
veg. *sedeō* (<*sed-)

assoleō, -ēre, -, - (intr.; també **ads-**.) '1 ésser freqüent, acostumar, soler; (impers.) és costum, és normal; 2 (de persones) estar acostumat, tenir l'habitud'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

Assoleō es troba ja entre els autors arcaics, en època clàssica és emprat per Ciceró, Livi, etc., i esdevé més freqüent a partir d'època imperial, tot i que el seu ús no sigui gaire freqüent.

Les comèdies de Plaute i de Terenci documenten *assoleō* amb el significat d' 'ésser freqüent, acostumar': (1) *ponite hic quae assolent* (Pl.Per.759); *uenire saluom gaudeo.—quid ceterum?—quod eo assolet* (Pl.Epid.7); *quae assolent quaeque oportent signa esse ad salutem* (Ter.An.481).

A partir d'època clàssica, és freqüent el seu valor impersonal en l'expressió *ut assolet*: *cum in hortos...commentandi causa ut assolet uenissemus* (Cic.Amic.7); *paratis omnibus ut assolet* (Liv.1.28.2); *ut assolet in amore et ira* (Tac.Ann.13.44), etc. A partir de Columel·la, *assoleō* mostra l'accepció d' 'estar acostumat' referit a les persones: *quibus ad cibum comparandum uasis uti assolent* (Col.12.3.2), etc.

El tema de perfet i de supí no sembla documentat.

< *ad*-+*soleō*

veg. *soleō* (< **sel-*)

astrīd(e)ō, -ere, -, - (intr., també ***ads-***.) ‘xiular contra’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Astrīd(e)ō apareix testimoniat únicament a *Stat.Theb.*II.494 sota la forma de participi de present (veg. *Thes.* II 958, 74-74): *ora reducentem premit astridentibus hydris*. El participi de present mostra un forma ambigua, i per tant, no és possible de discernir si prové d’*astrīdeō* o bé d’*astrīdō*. El verb simple també mostra el doblet *strīdeō/strīdō*, de manera que tampoc pot aportar cap mena d’argument a favor d’una forma o de l’altra, tot i que la forma *strīdō* apareix ja en època arcaica i sembla ser l’originària.

< *ad+strīdeō*
veg. *strīdō/strīdeō*

astupeō, -ēre, -, - (intr., també ***ads-***.) ‘sorprendre’s, restar atònit, esbalair-se’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Astupeō és molt poc freqüent i no sembla testimoniat abans d’Ovidi: (amb dat.) *astupet ipse sibi (Narcissus) Ov.Met.*3.418; *non te pudet, quisquis diuitiis astupes?* (*Sen.Dial.*9.8.5); (poet., de coses) *ferrugineum nemus astupet (Stat.Theb.*2.13), etc. El tema de perfet i de supí no s’han conservat.

< *ad+stupeō*
veg. *stupeō* (<*[*s*]teup-)

attineō, -ēre, -uī, attentum (tr., intr.; també ***adt-***.) ‘1 tenir (prop); 2 detenir, aturar, retenir; retenir, tenir detingut, custodiar; defensar, guardar; 3 tenir, mantenir (en un estat o condició determinats); 4 entretenir, distreure; 5 (amb *ad*) estendre’s, arribar; 6 (amb *ad*) importar, afectar, referir-se; 7 (impers.) importar, interessar, servir; 8 (impers.) convenir, interessar’

Formes: *attinit* (cj. = *attimuit*) a *Pl.Men.*589; *attinere* (dub. = *attimuerunt*) a *Pl.Mil.*1327.

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Attineō és molt freqüent, especialment en època arcaica i imperial (Tàcit), tot i que és emprat habitualment per Ciceró. Entre els autors arcaics, és molt freqüent de trobar-lo en les comèdies de Plaute i de Terenci, amb diferents accepcions semàntiques: (1) *nunc senex est in tostrina, nunc iam cultros attinet* (Pl.*Capt.*266); *nunc eandem* (sc. *pallam*) *ante oculos attines* (Pl.*Men.*730); (2) *ita me uadatum amore uinctumque attines* (Pl.*Bac.*181); *negotium hoc ad me attinet aurarium* (Pl.*Bacc.*229); *ad te attinere hanc omnem rem* (Ter.*Eu.*744); *illum curo unum, ille ad me attinet* (Ter.*Ad.*346). En època arc. apareix també el valor impers.: *an quippiam ad te attinet?* (Pl.*Cas.*672). En dos passatges de Plaute hi ha documentades unes formes sincopades de pft.: (4) *meque quod uolui agere...licitumst, ita med attinit, ita detinit* (Pl.*Men.*589); *nil miror...si forma huius, mores, uirtus attinere animum hic tuom* (Pl.*Mil.*1327).

Pel que fa als derivats del participi de perfet (*attent-*), no n'hi ha cap de testimoniat, tal vegada per evitar l'homonímia amb els derivats del participi d'*attendō* (*attentus -a -um, attentio*, etc.).

< *ad-*+*teneō*
veg. *teneō* (< **ten-*)

attondeō, -ndēre, -ndī, -nsum (tr.; també ***adt-***) '1 tondre, esquilar, pelar; 2 esbrotonar, brostejar; esporgar, escatir; 3 (fig.) retallar, minvar; plomar, despullar (de diners)'

Formes: *atodisse* (per *attondisse*) a Verg.*Cat.*10.9 (s.v.l.).

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Attondeō figura en època arcaica, clàssica i imperial, però no és massa freqüent. En les comèdies de Plaute mostra sempre el significat figurat: (3) *is me scelus auro usque attondit* (Pl.*Bac.*1095); *utrum strictimne attonsurum dicam esse an per pectinem* (Pl.*Capt.*268); *ne ulmos parasitos faciat quae usque attondeant* (Pl.*Epid.*311). L'accepció de 'tondre' o 'esbrostar' apareix a partir d'època clàssica: *bidente atodisse* (s.v.l.) *forcipe comata colla* (Verg.*Cat.*10.9); *neque inutile erit caput attonsum habere* (Cels.4.6.5); (fig.) *consiliis nostris laus est attonsa Laconum* (Cic.*Tusc.*5.49); ('brostejar') *curuo Saturni dente relictam persequitur uitem attondens* (Verg.*G.*2.407), etc.

< *ad-*+*tondeō*
veg. *tondeō* (< **tend-* 'tallar, dividir')

attorqueō, -ēre, -, - (tr., també **adt.-**) ‘brandir, brandejar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Attorqueō és un *hapax legomena* que es troba a Verg.*A.9.52*. (veg. Thes. II 1158, 69-70): *iaculum attorquens (intorquens M) emittit in auras*.

< *ad-*+*torqueō*
veg. *torqueō* (< **terk^u-*)

audeō, -dēre, ausus sum (llatí arc. **ausī**) (tr., intr., semidep.) ‘1 tenir la intenció de voler, (*ausim dicere*) gosar, aventurar-se, voler; 2 (amb inf.) arriscar-se a, atrevir-se a, gosar; (amb ac.) emprendre, gosar fer, atrevir-se a; tenir coratge, arriscar-se, obrar amb audàcia; (amb adverbi de lloc) aventurar-se, gosar anar’

Formes.: pft. ind. no dep. *ausi* a Cató *orat.199*, *CIL* II 30 i Prisc.*Gramm.* II, 482; subj. *-sim* freqüent, p. ex. a Pl.*Aul.* 474, Ter.*Eun.*884, Cic.*Brut.*18, Lucr., Verg., Liv., Ov., Stat., Quint., Tac., etc.; *-sis* a Acc.*trag.*147, Lucr.2.982, etc.; *-sit* a Pl.*Bac.*697, *Mil.*11, Catul.61.65, etc., Liv., Ov., Grat., Mela, Stat., Sil., etc.; *-sint* a Stat.*Theb.*11.126. (veg. OLD: 208).

Derivats: *audax -ācis* ‘valent, coratjós; (pejoratiu) temerari, agosarat, atrevit’ (arc., clàss., imp., usual) (i *inaudax* a Hor.*Carm.*3.20.3), d’on provenen *audācuius -a -um* ‘coratjós, audaç’ (rar, Petr., Gel.), l’adverbi *audacter* (també *audāciter*) ‘coratjosament, audaçment’ (arc., clàss., imp.), *audācia -ae* f. ‘valentia, coratge; (pejoratiu) gosadia, atreviment’ (arc., clàss., imp.); *audens -ntis* ‘atrevit, audaç’ (a partir de Verg., imp.), d’on provenen *audenter* ‘audaçment’ (imp.), *audentia -ae* f. ‘audàcia, atreviment’ (imp.); *ausus -ūs* m. ‘audàcia, gosadia’ (imp.), *ausum -ī* n. (< ptc.) ‘acte de valor, feta, empresa’ (a partir de Verg.); *ausō -āre* (llatí tardà).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Audeō és molt freqüent en totes les èpoques i autors. Un gran nombre d’exemples s’han conservat en les comèdies llatines i en altres autors arcaics, que mostren ja les diferents accepcions semàntiques: (1) (amb inf.) *non occatorem dicere audebas prius?* (Pl.*Capt.*662); *nilne adiuuare me audes?* (Pl.*Ps.*78); (el·lípt.) *pol ego si te audeam, meum patrem nominem* (Pl.*Capt.*238); *dic mihi, si audes, quis ea est quam uis ducere uxorem?* (Pl.*Aul.*170); (2) (amb inf.) *ea non audere quemquam regem rumpere* (Naev.*com.*73); *qui id tam audacter dicere audes* (Pl.*Capt.*630); *idem illud memorare non audeo, ne inuidiae siet* (Cató *orat.*171); (absol.) *occasus ubi tempusue audere repressit* (Enn.*Ann.*294); *quis me audacior sit, si istuc facinus audeam?* (Pl.*Ps.*541), etc.

El subjuntiu *ausim* (antic optatiu) és molt freqüent en totes les èpoques (veg. formes): *iam hunc non ausim praeterire quin consistam et conloquar* (Pl.*Aul.*474); *non*

ausim dicere, sed tamen uereor, ne...in ea...re sint inpudentes (Rhet.Her.4.5); hoc tamen ex ipsis caeli rationibus ausim confirmare (Lucr.2.178); quin ausim hoc etiam dicere (Verg.Cat.9.56); ausim contendare (Tac.Dial.8.1), etc.

En un passatge de Cató (*orat.199*), en una inscripció arcaica (*CIL* II, 30) i en un comentari de Priscià (*Prisc.Gramm.II*, 482), es conserva un perfet de forma acitva *ausi* (veg. *Thes.* II 1251, 63-70), però, a jutjar per la resta d'exemples, la forma usual de perfet és la deponent *ausus sum*, que apareix testimoniada a partir de Terenci: (2) *hoccintam audax facinus facere esse ausum!* (*Ter.Eu.644*); *cum tantum in consulatu meo...ausus essem* (*Cic.Mil.82*); *belli...fortuna...in partes aliquid...Caesaris causa est* (*Luc.4.403*), etc.

< *auidus -a -um* 'delerós, desitjós' (< *aeuō* < **h₂eu-* 'gaudir de')

Aueō té un origen denominatiu provinent de l'adjectiu *auidus -a -um* 'delerós, desitjós, àvid; golut, golafre, afamat; insaciable; avar, cobdiciós', que al seu torn es deriva del verb *aeuō* 'estar ansiós, desitjós de' (WH: I 80; EM: 56; Mignot 1969: 85). El significat originari 'ésser desitjós' es conserva encara en la fórmula *sōdes* (= *sī audēs*). *Auidus* és molt freqüent en totes les èpoques i apareix testimoniada ja en època arcaica: *pecuniai accipiter auide atque inuide* (*Pl.Per.409*); *habet patrem quendam auidum, miserum atque aridum* (*Ter.Hau.526*), etc. *Aueō* mostra una forma sincopada (*aud-*), que és la mateixa que figura en la forma *audī* (gen. sg.= *auidī*) d'un passatge de Plaute: *quin tu audi.:ingenium auidi haud pernoram hospitis* (*Pl.Bacch.236*).

Ja hem vist com la forma deponent *ausus sum* era el tema de perfet més habitual, però que en un Passatge de Cató, en una inscripció arcaica i en un comentari de Priscià, apareixia documentat un tema de perfet sigmàtic *ausī*, que podia ser originari. *Aueō* i *ardeō* serien els únics verbs denominatius que mostren un tema de perfet sigmàtic i no pas en *-uī*. Segons Mignot (1969: 116) *ausī* fóra una forma formada per analogia al participi *ausus* i al subjuntiu *ausim*, formes sigmàtiques des del punt de vista sincrònic.

aeuō¹, -ēre, -, - (intr., tr.) '(generalment amb inf.) estar ansiós (per), desitjós (de), desitjar, anhellar'

Formes: *-essis* (subj.) a *Lucr. 4.823* (cj.).

derivats: *auidus -a -um* 'delerós, desitjós, àvid; golut, golafre, afmat; insaciable; avar, cobdiciós' (arc., clàss., imp., usual; *audī* a *Pl.Bacch.236*), d'on provenen *āuiditās -ātis* f. 'desig, gana, passió' (Pl., clàss., imp., usual), *auidē* 'amb ganes, àvidament' (Enn., clàss., imp.) i *auiditer*

‘àvidament’ (rar, Apul.*Met.*4.7), així com també *audeō* ‘gosar, voler’ (arc., clàss., imp.; veg. l’entrada anterior); *auārus -a -um* ‘àvid de riqueses, cobejós, avar, miserable’ (arc., clàss., imp., usual), d’on provenen *auāritiēs -ēi* f. ‘avarícia’ (Lucr.3.59), *auāritia -ae* f. ‘avarícia, misèria’ (arc., clàss., imp.), l’adverbi *auāriter* ‘avariciosament, miserablement’ (Pl., Cató, Quad.) i *auārē* ‘avariciosament, miserablement’ (arc., clàss., imp.); *auentia* f. (Claud.Quadr.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Aueō ‘estar desitjós de, desitjar’ és usual especialment en època clàssica i imperial, tot i que el primer exemple sembla documentat ja a Enni, que mostra un valor transitiu (cfr. la glossa de Paul.Fest.p.14M: *auere nihil aliud est, quam cupere*): (amb ac.) *iam dudum ab ludis animus atque aures auent auide exspectantes nuntium* (Enn.*scen.*47). No pareix ni a Plaute ni a Terenci. *Aueō* es troba en forma absoluta a Poet.*inc.frg.*3 (*uiuis ludis haues amas amaris*) i en autors postclàssics (Val.Fl., Aur.Vict.).

En alguns passatges de Ciceró, Lucreci i Horaci, apareix amb un acusatiu: *auéo genus legationis ut, cum uelis, introire exire liceat* (Cic.*Att.*15.11.4), etc.; però normalment va seguit d’infinitiu o d’una oració d’infinitiu: *auris ab auéo, quod his auemus discere semper* (Var.*L.*6.83); *quodsi Solis aues certos cognoscere cursus* (Cic.*Arat.*587(341)), etc. *Aueō* és més aviat poètic (Lucreci, Catul, Horaci, Ovidi, etc.), tot i que sembla evitat per Virgili i és emprat per Ciceró i Livi.

El participi de present *auens* sovint és emprat amb força adjectiva, i Laevi, d’època republicana, emprava *auens* com a sinònim de *libens*: *auens pro libens* (sc. *Laeuius posuit*) (Gel.19.7.10).

A *auēō* li manca el tema de perfet i no hi ha testimoniat cap substantiu **auor*.

LIV (274): **h₂eu-* ‘gaudir de’
IEW: 77-8

Auēre ‘estar ansiós (per), desitjar’, *auidus* i *auārus* apunten cap a una arrel pie. **h₂eu-* (Schrijver 1991: 47, LIV: 274). Generalment es relacionava amb una sèrie de mots cèltics: gal. *ewyllys*, corn. *awell* ‘voluntat’ (< **awi-sl-* < **h₂eu-i-*), airl. *con-óí* ‘preservar’, galm. *ry-m-awyr* ‘que em protegexi’ (WH: I 31; EM: 56; IEW: 77; Schrijver 1991: 47). Alguns investigadors hi inclogueren a més a més el scr. *ávati* ‘ajuda, protegeix’ (WH, IEW; però EM, Ewaia: I 134, i Schrijver es mostren escèptics). Si s’acceptava l’etimologia del sànscrit, aleshores l’arrel havia de ser disil·làbica, ja que el scr. *ūtí-* ‘ajuda’ reflecteix **h₂uH-ti-*.

Per motius fonètics i semàntics, Kümmel (LIV: 243-44; 274) reconstrueix dues arrels verbals pie. diferents. Pel vèd. *ávati* i l'airl. *-oi*, Kümmel proposa un tema de present temàtic de l'arrel pie. **h₁eyH-* 'ajudar, protegir'. Emparentat amb aquesta arrel, hi figuren també l'hit. *iya(u)watta* 'es recupera' (Puhvel 1984: II 535; LIV: 243) i el llatí *iuuō -āre* 'ajudar' (< **h₁i-h₁éyH/h₁uH-*). L'exemple de l'hittita és decisiu a l'hora de fer la distinció entre ambdues arrels, ja que exclou el fonema **h₂*, que és el que apareix a l'arrel **h₂ey-* 'gaudir de', de la qual prové el llatí *aeuō* 'delejar'.

L'arrel pie. **h₂ey-* s'ha conservat en llatí, en vèdic i tal vegada en albanès. L'armeni *aviwn* 'ganes' conserva també una forma nominal d'aquesta arrel.

D'acord amb Kümmel (LIV: 274), *aeuō* fóra un antic iteratiu **h₂ou-éje-* que s'hauria mantingut també en vèd. *ávayat* 'va menjar'.⁴⁰ Atès que en llatí esperaríem una forma iterativa del tipus †*oueō* (ja que en llatí molt probablement **h₂o-* > *o*, veg. Schrijver 1991: 51), Kümmel (LIV: 274⁵) justifica la presència de la vocal *a* per una analogia de l'arrel en grau ple o bé pel canvi **ou > au*. L'alb. *ha* 'menja' tal vegada prové d'un present temàtic de la mateixa arrel (**h₂éy-e-*), tot i que també podria estar emparentat amb l'arrel **h₁ed-*.

La proposta de Kümmel ens sembla la més encertada des del punt de vista fonològic i semàntic, però ens mantenim escèptics pel que fa a la reconstrucció d'un tema iteratiu pel llatí *aeuō*, ja que no és descartable que *aeuō* provinguí d'un tema essiu pie. **h₂ey-eh₁je-*.⁴¹ Ja hem vist com *aeuō* mostrava tant el valor transitiu com l'intransitiu, tot i que el més usual era el valor transitiu 'desitjar'. Des del punt de vista semàntic, emperò, fins i tot en el cas que s'acceptés en origen un valor transitiu per *aeuō*, no fóra un impediment per atribuir-li un origen estatiu, atès que alguns estatus mostren en llatí el valor transitiu (cfr. *habeō*, *uideō*). El significat de desitjar s'hauria d'entendre com a resultat d'haver gaudit, que és el sentit originari de l'arrel. L'adjectiu derivat d'*aeuō*, *avidus*, a més a més, testimonia a favor de l'origen estatiu d'*aeuō*, ja que molt sovint els intransitius van acompanyats d'adjectius en *-idus* (*liqueō liquidus*; veg. Leumann 1977⁵: 225-226; Hocquard 1981: 131).

***aeuō*² (*haueō*), –, – (intr.) 'rebre una salutació'**

⁴⁰ Forma supletiva d'*átti* (veg. Hoffmann 1982: 63-7).

⁴¹ o tal vegada **h₂ey-eh₁je-*, amb grau ple analògic, cas que en llatí, d'acord amb Schrijver (1991: 76), no es vocalitzi la laringal a inici de mot i davant de *-uV-*.

Formes: *(h)aueto* Sal.Cat.35.6; *(h)auete* Apul.Met.7.5, CIL VI 24743, etc.; *(h)auere* Mart.1.108.10, 3.5.10, 9.6(7).4, II.106.1, Quint.Inst.1.6.21.

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Aueō es troba testimoniat a partir de finals d'època republicana (Ciceró, Sal·lusti) i sembla tenir un origen denominatiu a partir de la salutació púnica *auē*, que és la fórmula corresponent al grec *χαῖρε*. *Aueō* apareix grafiat molt sovint amb la forma *haueō* (veg. més endavant) i, segons un pasatge de Quintil·lià (*Inst.*1, 6, 21), la gent culta pronunciava *auē*, mentre que la pronúncia vulgar era *hauē*.

(H)auēō no sembla testimoniat en època arcaica. A Plaute, la fórmula de salutació és *salue* (cfr., per ex., *Ru.*263: *iubeamus te saluere, mater.-saluete, puellae*).

En llatí, el verb *(h)auēō* s'observa documentat només en forma d'imperatiu i d'infinitiu. Les formes d'imperatiu són les més usuals i apareixen a partir de Ciceró i Sal·lusti: *simulatque 'haue' mihi dixit, statim quid de te audisset exposuit* (Cic.Epist.8); *nunc Orestillam commendo tuaeque fidei trado...haueto* (Sal.Cat.35.6); *simul atque 'haue' mihi dixit* (Cael.Fam.8.16.4); *proclamantibus naumachiariis: haue imperator, morituri te salutant* (Suet.Cl.21.6), etc.; Les formes amb infinitiu són menys freqüents i s'observen a partir de Marcial: *non uis, Afer, hauere: uale* (Mart.9.6(7).4); *-hoc dices 'Marcus hauere iubet'* (Mart.3.5.10).

Les formes *auēte*, *auētō*, *auēre*, i, en llatí tardà, *auēās*, *auērem*, *auēbō* (veg. Thes.II 1300, 54-59), mostren que *auē* era interpretat dins la llengua llatina, com l'imperatiu d'*auēre*, de manera corresponent a *ualēre*.

< *auē*, *hauē* (interj. púnica)+-*eō*

És molt possible que *auē* tingui el seu origen a partir de la fórmula de salutació púnica *ḥāuē* (חיה) 'uīue' (WH: I 80-81; EM: 56; Thes.II 1300, 40). Dins d'una comèdia de Plaute (*Poen.*994, veg. també 998, 1001) es troba testimoniada en boca d'un cartaginès la forma *auō*, que és la fórmula de salutació púnica en plural (חיו): *Auo.-Salutat*. Des d'un punt de vista morfològic, la salutació del púnic *ḥāuē* és, com en llatí, una forma d'imperatiu de 2a p sg. de l'arrel *ḥawā* (חיה) 'viure' (hebr. חיה).⁴² Es tracta d'una arrel de tercera radical dèbil. En el cas de la 2a p sg. de l'imperatiu, l'última vocal és llarga

⁴² I no pas de l'arrel חיה que WH (I 80-81) tradueix per 'viure', però que en realitat és l'arrel d' 'ésser, existir' (hbr. חיה, cfr. el nom de Déu יהיה).

ħăuē, a causa de l'allargament compensatori provocat per la caiguda de l'última consonant radical.⁴³ Així doncs, des del punt de vista fonètic, i essent fidels a la pronúncia fenícia, la forma llatina fonèticament més fidel al mot púnic fóra *hauē*, ja que marca la gutural fenícia i la llargària de l'última vocal.

És molt versemblant, per tant, que *auē*, que no apareix documentat abans de la fi de l'època republicana, sigui l'adaptació d'un mot púnic que anà a parar a la segona conjugació llatina per analogia amb *ualē*, *saluē* (EM: 56). Però tal vegada també hi influí el fet que en púnic, *ħăuē* era una forma d'imperatiu que acabava en vocal llarga.

augeō, -gēre, auxili, auctum (tr.) '1 fer créixer, augmentar, eixamplar; incrementar, ampliar, intensificar; acréixer, enfortir, fertilitzar; (pass.) créixer; augmentar, fer créixer; afegir; 2 consolidar, reforçar, augmentar; elevar, promoure, enaltir; ajudar a desenvolupar-se, protegir, enriquir; 3 (amb ac. i abl.) fornir, proveir, equipar; b omplir, afectar; c afavorir, agraciari, beneir; 4 agreujar, empitjorar; (pass.) empitjorar, esvalotar-se (la mar); 5 alimentar, fomentar, fer prosperar; millorar, perfeccionar; 6 (ret.) exagerar, subratllar, emfasitzar'

Formes: inf. pres. pass. arc. *-erier* a Pl.Merc.48; pft. subj. *-xitis* (= *-xeritis*) a Liv.29.27.3.

Derivats: *augmen -inis* n. 'afegiment, augment' (rar, Lucr.); *augmentum -ī* 'creixement, increment, augment' (a partir de Varró, tot i que rar); *auctus -ūs* m. (i *adauctus*) 'acreixement' (Lucr., imp.); *auctus -a -um* 'engrandit, augmentat, ampliat' (arc., clàss., imp.), d'on prové el substantiu *auctum -ī* n. (cfr.Paul.Fest.p.14M: *auctum uocabatur spatium circi, quod super definitum modum uictoriae adiungitur*); *auctārium -(i)ī* 'quelcom adicional al preu o a la mesura' (Pl.Mer.490; Paul.Fest.p.14M); *auctiō -ōnis* f. 'venda pública, subhasta, encant' (arc., clàss., imp.), d'on provenen el substantiu *auctionālia -ium* n. pl. 'l'listat o catàleg d'una subhasta' (Ulp.dig.27.3.1.3), *auctiōnārius -a -um* 'referent a les subhastes' (rar, Cic.), *auctiōnor -ārī -ātus* (intr.) 'subhastar' (rar, Cic., Caes.); intensiu *auctō -āre* 'fer créixer' (Pl., Lucr., Catul) i el freqüentatiu *auctitō -āre* 'augmentar, acréixer' (Tac.Ann.6.16); *auctor -ōris* m. (f.) (*auctrix* apareix a partir del s.IV p.C.) 'garant d'una venda, venedor principal; responsable, qui autoritza; persona de pes o autoitat; defensor, mantenidor, partidari; testimoni, prova, fonament; informador, autoritat literària, font; agent, executor' (arc., clàss., imp., usual), d'on prové *auctōrō -āre* (també deponent *auctōror* 'llogar-se, contractar-se' (clàss., imp.), d'on provenen *auctōrātus -ī* m. 'gladiador contractat' (rar, Sen., Gaius), *auctōritās -ātis* f. 'dret de possessió, títol, garantia; autorització, aprovació' (arc., clàss., imp., usual), *auctōrāmentum -ī* n. 'engatjament, contracte, recompensa' (a partir de Cic., imp.); *augēscō, -ere auxili* (intr.) 'créixer, engrandir-se, desenvolupar' (arc., clàss., imp.); (i *adaugēscō* 'esdevenir més gros, incrementar', rar, Cic., Lucr.).

Compostos: *adaugeō* 'fer més gros, augmentar' (arc., clàss., imp.), i derivats;⁴⁴ *exaugeō* 'incrementar, ampliar; (dub.) disminuir' (arc., clàss., rar); *subaugeō* 'incrementar alguna cosa' (cj. a Pac.trag.163); compostos: *augificō, -āre* 'fer més gran, incrementar' (Enn.scen.103) 'fer

⁴³ De fet, l'escriptura fenícia és merament consonàntica i no ha conservat les vocals. Malgrat això, per la proximitat amb l'hebreu i la reconstrucció protosemítica, es pot deduir quin hauria estat el vocalisme d'aquesta forma.

⁴⁴ Pels derivats, veg. l'entrada de cada compost.

més gran, incrementar', *auctifer -era -erum* 'productiu' (Cic.*poet.*30); *auctificus -a -um* 'que augmenta, acreix' (Lucr.2.571).

Augeō s'observa freqüentment en totes les etapes de la literatura llatina, especialment en època arcaica i imperial, tot i que també és habitual a Ciceró. Generalment és transitiu, però a partir de Cató apareixen alguns exemples amb el significat intransitiu 'crèixer' (veg. Thes. II 1357, 47-56): *eodem conuenae conplures ex agro accessitauere. eo res eorum auxit* (Cató *Orig.*20); *qui...ignoscundo populi Romani magnitudinem auxisse...aiebant* (Sal.*hist.frg.* 1, 77); *augent fulmina imbribus* (Sen.*Nat.*4, 2, 26), etc.

D'època arcaica s'han conservat un gran nombre d'exemples, sobretot a Plaute, que mostren un valor transitiu: (1) *lacerari ualide suam rem, illius augerier* (Pl.*Mer.*48); *metuo ne numerum augeam illum* (Pl.*Am.*307); *augete auxilia uostris iustis legibus* (Pl.*Cist.*200); *omnia animat format alit auget creat (caelum)* (Pac.*trag.*90); (2) *di hercle omnes me adiuuant, augent, amant* (Pl.*Epid.*192); *boni me uiri pauperant, improbi augent* (Pl.*Ps.*1128); (3) *domina ego, erus damno auctus est* (Ter.*Hau.*628); (3b) *in cogitando maerore augeor* (Pl.*St.*55); (3c) *tu es aucta liberis* (Pl.*Truc.*384); (4) *morbis qui auctus sit* (Ter.*Hec.*334), etc.

A partir de Varró, *augeō* apareix en forma absoluta, però és molt poc freqüent: *augmentum quod ex immolata hostia desectum in iecore in porriciando a<u>gendi causa* (Varr.*Ling.*5, 112); *si quis hinc arae domum dare augereque uolet* (CIL XII 4333 b, 18).

El perfet d'*augeō* és freqüent i, com en el tema d'*infectum*, apareix testimoniats en tots els períodes de la llatinitat, ja a partir d'època arcaica: (1) *quom (Lares familiares) auxerunt nostram familiam* (Pl.*Rud.*1207); (4) *multi iniquo...animo sibi mala auxere in malis* (Acc.*trag.*109).

L'incoatiu d'*augeō* és *augescō* (intr.) 'crèixer, engrandir-se, desenvolupar', que apareix documentat en totes les èpoques, a partir de Nevi: *fames hacer augescit hostibus* (Naev.*Carm.fr.*54); *procedere recte qui rem Romanam Latiumque augescere uultis* (Enn.*Ann.*478); *mihi...cottidie augescit magis de filio aegritudo et quanto diutius abest, magis cupio tanto et magis desidero* (Ter.*Haut.*423), etc.

El significat general d' 'acrèixer' s'observa igualment dins un gran nombre de derivats i compostos d'*augeō* (veg. més amunt), tot i que *augur*, *auctor*, *auctōritās*, *auctōrō*, *auctiō* i *auxilia* presentin un significat mé específic (veg. EM: 56-8).

LIV (274): **h₂eug-* ‘esdevenir fort’
IEW: 84

L’etimologia d’*augeō* és clarament pie. i prové de l’arrel verbal **h₂eug-* ‘ésser fort’ (WH: I 82; EM: 58; IEW: 84-85; LIV: 274), conservada també en gòt. *aukan* ‘engrandir-se’, an. *auka* ‘engrossir’ i lit. *áugu* ‘créixer’ (< **h₂éug-e-*). El vèdic, l’avèstic i el llatí han conservat a més a més formes nominals provinents d’aquesta arrel: vèd. *ójas-*, av. *aojah-* i llatí *augus-tus* ‘solemne, consagrat’ (< **h₂éug-os* n. ‘força’); vèd. *ugrá-*, av. *ugra-* (< **h₂ug-ró-* ‘fort’). El gr. *αὔξομαι* (Hes., Pi.) ‘canviar’, l’aav. *vaxšt* ‘fer créixer’, tal vegada provinguin d’una forma allargada d’aquesta mateixa arrel **h₂ueks-* ‘créixer, esdevenir gros’ (IEW: 85; LIV: 288-89).

Segons Schrijver (1991: 449) i Kümmel (LIV: 274), *augeō* provindria d’un tema causatiu pie. **h₂ouǵ-éǵe*, mentre que el perfet *auxī* provindria d’un aorist sigmàtic pie. **h₂éuǵ/h₂éug-s*. Malgrat tot, la reconstrucció d’aquests temes pie. no és segura perquè només es troben en llatí. Kümmel justifica la presència de grau ple *e* secundari del present *augeō* (i no pas del grau deentonant *o*, com fóra d’esperar) a partir del de l’aorist sigmàtic. Un tema causatiu en grau zero fóra, en el cas d’*augeō*, poc probable perquè en llatí segurament que *HuC-* evolucionà a *uC-* (veg. Schrijver 1991: 74-75).

Tot i que es pugui interpretar com un canvi analògic, el vocalisme d’*augeō* no deixa de ser problemàtic. *Augeō* es podria analitzar també com un antic tema essiu de grau ple **h₂eug-éh₁ǵe-* de valor transitiu (cfr. *habeō*, *uideō*) que tindria una forma paral·lela en el verb estatiu del lit. *pa-ūgiù*, *-ūgėti* ‘créixer una mica’ (veg. WH: I 82). L’origen essiu estaria recolzat també pel testimoni de l’incoatiu *augescō*, ja que sovint els incoatius formen doblat amb els verbs estatius, així com també pel valor intransitiu testimoniats a partir de Cató (tot i que rar). Ja hem pogut comprovar que per l’arrel **h₂éuǵ-* es reconstruïen formes nominals del tipus **h₂éuǵ-os* n. ‘força’ i **h₂ug-ró-* ‘fort’, mentre que per l’arrel verbal es reconstruïa només un tema de present temàtic i un essiu, i cap tema radical. Aquests factors, juntament amb la semàntica que mostra l’arrel verbal reconstruïda ‘esdevenir fort’ fan pensar que és molt possible que l’arrel verbal hagués tingut en pie. un origen denominatiu. Aleshores, el grau ple que mostra el tema essiu es podria explicar satisfactòriament perquè mostra el vocalisme radical del nom d’origen, tal i com s’esdevé en els verbs denominatius del llatí històric (cfr. *tābeō* < *tābes -is* f.). D’acord amb aquesta proposta, no caldria assumir un canvi analògic de la

vocal de l'arrel.⁴⁵ En llatí, alguns verbs essius que mostren un grau ple, i que generalment s'explicaven com a verbs essius pie. de grau ple analògic, es poden explicar regularment de la mateixa manera, a través d'un origen denominatiu pie. Es tracta de verbs provinents d'arrels verbals pie., amb semàntica feble des d'un punt de vista verbal, que no han conservat cap tema radical atemàtic i pels quals es reconstrueix amb seguretat una forma nominal pie. de grau ple (veg. *aceō*, *āreō*, *rubeō* i *potēns -ntis*).

Pel que fa al perfet sigmàtic *auxī*, sobta en un tema essiu o causatiu. És molt possible que es tracti, segons la terminologia de Meiser, d'un 'perfet simultani', és a dir, que en origen fos subscrit a dos temes de present diferents però de la mateixa arrel (en aquest cas, un present temàtic **h₂éug-e-* / *essiu *h₂ug-h₁ǵe-*) i que, per tant, representi un antic aorist sigmàtic pie. (per l'explicació, veg. Leumann 1977⁵: 541; Meiser 1991: 180 i 2003: 140).

B

C

caleō, *-ēre*, *-uī -itūrus* (intr.) '1 estar calent, ardent; (pass., impers.) fer calor, estar calent, escalfar-se; 2 (fig.) estar inflammat, abrusat, abrandat; frisar, delejar; estar actiu, estar en plena activitat, bullir; estar calent, madur; estar encara calent, fresc, recent'

Formes.: participi de futur. *caliturus* a *Ov.Met.13.590*.

Formes nominals i derivats: *calor -ōris* m. 'calor'; *calidus (caldus) -a -um* 'calent' (arc., clàss., imp., usual), d'on provenen el substantiu *calida -ae* (calda) f. 'aigua calenta' (Pl., imp.) (del qual deriva l'adjectiu *cal(i)dārius -a -um* 'utilitzat per aigua calenta' *CIL VIII 1267*), el substantiu *calidum -ī* n. (i *caldum*) 'beguda de vi i aigua calenta (a Pl., Var., Mart., Petr.); *calor* (a *Lucr., Vitruv., Sen., Col.*), l'adverbi *calidē* 'ràpidament, irreflexivament' (rar, Pl., Gel.), el substantiu *caldor -ōris* m. 'calor' (Var., Gel.); *calēscō* 'escalfar-se; (fig.) inflamar-se' (arc., clàss., imp.), a partir del qual provenen *concalēscō* 'esdevenir calent (també fig.)' (arc., clàss., imp., tot i que rar), *incalēscō* 'esdevenir calent, excitat' (a partir de *Liv., imp.*), *recalescō* 'reescalfar' (clàss., imp.).

⁴⁵ En llatí no està clar si la laringal **#HuC-* > *auC-* (com *aurora?* < **h₂ues-*) o bé *uC-*, tot i que el més probable és que la laringal no desenvolupà una vocal de recolzament en aquests contextos (veg. Schrijver 1991: 74).

Compostos: *concaleō* ‘estar ben calent’ (Pl.*Per.*88); *calefaciō* (arc., clàss., imp.) i *calfaciō* ‘escalfar’ (a partir d’èp. clàss., imp.) (a partir del qual provenen els derivats *excal(e)facio* (Plin., Larg.), *incalfaciō* Ov.), *recalfaciō* (Ov.), *recalfiō* (Larg.)), d’on prové *calefactiō -ōnis* f. ‘escalfament (d’un bany)’ (rar, Scaev., Ulp.) i *calefactus -ūs* ‘acció d’escalfar’ (rar, Plin.*Nat.*29.48); *calefacto -āre* ‘escalfar’ (rar, Pl., Hor.).

El verb *caleō* és intransitiu i és d’ús freqüent en totes les èpoques, sobretot en poesia, tot i que apareix sovint a Ciceró. En època arcaica mostra sempre el significat d’‘estar calent, ardent’: (1) *aqua calet* (Pl.*Bac.*105); *at enim nihil est, nisi dum calet hoc agitur* (Pl.*Poen.*914); *dum recens est, dum calet, dum datur, deuorari decet iam* (Pl.*Ps.*1127); (impers.) *quasi, quom caletur, cocleae in occulto latent* (Pl.*Capt.*80), etc.

A partir d’època clàssica, apareixen els diferents sentits figurats, com per exemple, ‘estar actiu, estar en plena activitat’: *etsi te ipsum istic iam calere puto* (Cic.*Att.*7.20.2); o ‘estar abrandat (d’amor, etc.)’: *non enim posthac alia calebo femina* (Hor.*Carm.*4.11.33), etc.

A dos passatges de Plaute i a Apuleu, hi ha testimoniada una forma impersonal passiva de valor deponent (cfr. Prisc.*gramm.*II 393, 10): *cum caletur* (a Pl.*Capt.*80 i Truc.65); *cum iam flagrantia solis caleretur* (Apul.*Met.*4, 1).

El participi de present *calens* mostra sovint una força adjectiva o quasi-adjectiva: *calentem fauillam uatis amici* (Hor.*Carm.*2.6.22); *sole calente* (Tib.1.5.22), etc. El participi de perfet *calitus* no sembla testimoniad, però en un passatge d’Ovidi (*Met.*13.590) es llegeix la forma de participi de futur *calitūrus*. En el seu lloc s’empra l’adjectiu *calidus -a -um* ‘calent’, que és molt freqüent en totes les èpoques i punt de partida de molts derivats (veg. més amunt).

LIV (323): **kel-* ‘esdevenir calent’
IEW: 551-2

L’etimologia de *caleō* és clarament pie. Es remunta a una arrel pie. **kel-* ‘esdevenir calent’ (WH: I 137; EM: 86; IEW: 551; LIV:323). Com a arrel verbal, **kel-* s’ha conservat únicament en llatí *caleō* i en lituà *šilù*, (*šilti*), que Kümmel (LIV: 323) analitza com un present amb infix nasal de formació recent. Aquesta arrel, emperò, s’ha mantingut en forma nominal en altres llengües indoeuropees: gal. *clyd*, lit. *šiltas*, let. *silts* ‘calent’, i tal vegada vèd. *šarād-*, av.rec. *sarəδ-* f. ‘tardor’ (veg. EWAia: II 616).

Generalment es reconstruïa per l’arrel **kel-* un segon significat, el de ‘sentir fred, fred’, conservat en lit. *šaliù* (*šalėti*) ‘sentir fred’, vèd. *śísra-* ‘fred’, av. *sarəta* ‘fred’, *sarə-dā* ‘que duu el fred’ (WH: I 137; IEW: 551). Però segons aquestes formes, que

apunten cap a la reconstrucció d'una laringal com a última consonant de l'arrel, i d'acord amb testimonis com el gal. *clyd*, lit. *šiltas*, let. *silts* 'calent' < **kl̥-tó-*, s'haurien de reconstruir dues arrels pie. diferents: **kelH-* 'esdevenir fred' (LIV: 323) i **kel-* 'esdevenir calent', d'on provindria *caleō*.⁴⁶

D'acord amb Schrijver (1991: 207) i Kümel, és molt versemblant que *caleō* provingui d'un antic tema essiu pie. **kl̥-hijé-*, ja que formalment i semàntica és l'opció més encertada. A més a més, el substantiu *calor*, l'adjectiu *calidus* i l'incoatiu *calescō* parlen a favor de l'origen estatiu (cfr. *palleō* : *pallidus* : *pallor*). Tot i que *calor* i *calidus* no es remuntin a un estadi pie., reflecteixen que, dins del sistema intern del llatí, les alternances d'acord amb el "Caland-system" esdevingueren molt productives (cfr. Jasanoff 2002-3: 143).

calleō, -ēre, -, - (intr., tr.) '1 (intr.) encallir-se, estar endurit, tenir durícies; (fig.) endurir-se, esdevenir insensible; 2 (transf., intr. o amb abl.) tenir la mà trencada, ésser destre, hàbil; estar endurit, posar call; 3 (transf.) (amb ac.) saber, conèixer, entendre; (amb inf.) saber com, tenir la pràctica de, ésser hàbil per a'

Ortogr.: *kalleo* a Arus. *gramm.* VII 489.

Derivats: *callens -ntis* 'destre, hàbil' (rar, Gel.17.5.3), d'on prové l'adverbi *callenter* 'hàbilment, destrament' (Apul. *Met.*4.16); *callidus -a -um* 'destre, hàbil; pròdig, de recursos' (arc., clàss., imp., usual), d'on prové el substantiu *calliditās -ātis* f. 'habilitat, traça, perícia, destresa' (a partir d'època clàss.), i l'adverbi *callidē* 'hàbilment, destrament; astutament, astuciosament' (arc., clàss., imp.); *callidulus*; *calliscō -ere -ī* (intr.) 'esdevenir insensible' (Cató *orat.*182), i *concallescō -uī*, 'tornar-se callós, endurir-se' (rar, Cic.), *occallescō -uī* 'endurir-se' (arc., clàss., imp.), *percallescō -uī* 'endurir-se' (Cic., Gel.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Calleō figura en totes les èpoques, i és especialment freqüent en època arcaica i imperial, tot i que també aparegui en època clàssica (Ciceró). *Calleō* mostra en època arcaica, així com també en els períodes posteriors, tant el valor intransitiu com el transitiu, i amb les tres accepcions semàntiques: (1) *plagis costae callent* (Pl. *Ps.*136); (fig.) (amb *ad*) *omnes homines ad suom quaestum callent et fastidiunt* (Pl. *Truc.*932); (2) *memini et scio et calleo et commemini* (Pl. *Per.*176); *melius quam uiri callent mulieres* (Acc. *trag.*28); *satin astu et fallendo callet?* (Acc. *trag.*475); (3) (amb ac.) *ut perdocte*

⁴⁶ Si s'accepta aquesta divisió, aleshores el germ. **hlēwa-* 'tebi', que mostra una forma **klē-*, no es pot tenir en compte a l'hora de reconstruir l'arrel *kel.

cuncta callet! (Pl.Mos.123); *ego illius sensum pulchre calleo* (Ter.Ad.533); *in colubras callet cantiunculam* (Pompon.com.118); (absol.) *scio et calleo* (Pl.Per.176); *melius quam uiri callent mulieres* (Acc.trag.29); (amb inf.) *callent dominum imperia metuere* (Pac.trag.75); *quo pacto id fieri soleat calleo* (Ter.Hau.548); (el·líp.) *quid uelim uos scitis.*—*callemus probe* (Pl.Poen.574). Plaute juga amb el doble significat de *calleō*: *magi' calleo quam aprugnum callum callet* (Per.305).

El tema de perfet i de supí no apareixen testimoniats (veg. Thes.III 166-167), però els compostos de l'incoatiu *callescere* han conservat un perfet en *-uī*: *concalluī* (Cic.nat.deor. 3, 25 i Att.4, 18, 2); *occalluī* (Pl.As.419); *percalluī* (Cic.Mil.76).

< *callum* -i n. 'pell dura, durícia' (< *kHl- ?)
IEW: 523-524

Calleō té un origen denominatiu i prové del substantiu *callum* -ī n. (*callus* -ī m.) 'pell dura, carn dura (d'animals comestibles, de certs fruits); crosta (del sòl); durícia, call; (fig.) duresa, insensibilitat', que s'observa en totes les èpoques, ja a partir dels autors arcaics: *quanta pernis pestis ueniet...quanta callo calamitas* (Pl.Capt.904); (neut.) *magi' calleo quam aprugnum callum callet* (Pl.Per.305).

Al costat de la forma neutra, hi ha documentada una forma masculina que es llegeix per primera vegada a Naev.com.65 (*pernam, callus*), i és molt poc freqüent.

Calleō fóra un dels rars exemples de verb denominatiu en *-ēre* que prové d'un substantiu temàtic i es comporta com un verb amb significat essiu provinent d'un adjectiu: *calleō = callum est* (veg. Mignot1969: 139).

L'etimologia de *callum* és dubtosa. Segons EM (87) i WH (139), *callum* fóra un mot popular sense etimologia, ja que el gal. *call* 'llest' i corn. *cal* 'astut' són sens dubte préstecs del llatí *call(i)dus*.

La hipòtesi de Pokorny (IEW: 523-24) i Schrijver (1991: 100), emperò, sembla interessant, ja que proposen una etimologia pie. per *callum* a partir de **kal-no-* o **kal-so-* (< **kHl-*). El substantiu llatí estaria relacionat amb l'irl. *calath*, gal. *caled* (< **kal-eto-*) 'dur' i, tal vegada, tot i que sigui incert, amb el scr. *kiṇa-* (< **kHl-no-*) 'ull de poll, cicatriu' (veg. Hamp 1985: 59), així com també amb el gr. *κηλάς* (*κηλάδες· αἴγες αἱ ἐν τῷ μετώπῳ σημεῖον ἔχουσαι τυλοειδές* Hes.) 'cabra amb una callositat al front' (Schrijver 1991: 427) i amb l'umbr. *kaleruf* 'vaques amb una taca blanca al front?' (veg. Untermann 2000: 365).

calueō, -ēre, -, - (intr.) ‘ésser calb’

Derivats: *caluescō -ere* ‘tornar-se calb; (de plantes) esdevenir pelat, escarit, nu’ (Col., Plin.).

Compostos: *caluefieri*? (a Varró *rust.* 1, 37, 2, tot i que també es llegeix *caluos fiam: istaec...in meo capillo...seruo, ne [de]crescente luna tondens caluos fiam*).

Calueō és un *hapax legomena* testimoniats a Plini el vell (veg. Thes. III 185, 19-21): *et quaedam animalium naturaliter caluent, ut struthocameli et corui aquatici* (Nat.11.130). *Caluescō* ‘tornar-se calb’, l’incoatiu de *calueō*, és també molt poc freqüent i apareix a Columel·la i Plini: *propter quae saepe nouella castaneta caluescunt* (Colum.4, 33, 3); *ne...colla boum caluescant, quae non aliter glabra fiunt, nisi cum...ceruix...madefacta est* (Colum.6, 14, 7); *proprium his caluescere omnibus annis*. A *calueō* i *caluescō* els manca el tema de perfet i de supí. És possible que l’*hapax calueō* sigui una creació herudita de Plini el vell a partir de l’incoatiu *caluescere*, que es troba en el mateix autor i a Columel·la (veg. Mignot 1969: 133).

Tant *calueō* com *caluescō* remetent a l’adjectiu *caluus -a -um* ‘calb, pelat; (fig.) llis, de closca llisa; despullat, pelat’, que es troba testimoniats sobretot en època arcaica i imperial: (subst.) *quid habes in surpiculis, calue?* (Pompon.com.119); *ut ego hodie raso capite caluos capiam pilleum* (Pl.Am.462); *nuces caluas, Abellanas Praenestinas, Graecas* (Cató Agr.8.2), etc.

De l’adjectiu *caluus -a -um* prové també el denominatiu *caluō -āre* ‘deixar nu, pelat’ que, llevat de les glosses i les gramàtiques, es llegeix en un passatge de Cató citat a Plin.Nat.17.196: *si uinea ab uite caluata erit* (tot i que a Cató Agr.33.3 es llegeix *calua*), i del qual prové el compost *decaluāre -āuī -ātum* (tardà) ‘depilar’.

< *caluescō* (< *caluus -a -um* < *-klHyo-)

Caluus té una etimologia pie. L’osc ha conservat la mateixa arrel en el nom personal *kalúvieis* (gen. sg.), *kalaviis* (nom. sg.) ‘Calvius’ (< protoit. *kalyo- < *-klHyo-, veg.Schrijver 1991: 294). Emparentat amb el llatí i l’osc hi ha l’adjectiu de l’ai. *átikūlva-* ‘molt calb’, que reflecteix *-klHyo-, av. *kaurva-* (WH: I 144; IEW: 554).

candeō, -ēre, -uī, - (intr.) ‘1 brillar, ésser il·luminat; 2 ésser blanc, blanquejar; 3 cremar, estar calent’

Derivats: *candens -ntis* ‘brillant; blanc; ardent’ (arc., clàss., imp.), d’on prové *candentia -ae* f. ‘àrea lluminosa’ (Vitr.9.2.2); *candor -ōris* ‘claror, brillantor, resplendor, roentor; blancor;

candor, innocència' (arc., clàss., imp., usual); *candidus -a -um* 'brillant, clar, resplendent; blanc; (fig.) propici, favorable' (arc., clàss., imp., usual), d'on provenen *candidārius -a -um* 'que fa (pa) blanc' (*CIL* XIV 23.02), *candidum -ī* n. 'el color blanc (d'un ou)' (Plini), *candidulus -a -um* 'blanc, brillant' (Cic., Juv.), *candidō -āre* 'emblanquinar' (Apul.*Met.*9.12), l'adverbi *candidē* 'de blanc; cándidament, de bona fe' (rar, Pl., Cael., Petr., Quint.), *candidātus -a -um* 'vestit de blanc; (subst. m. i f.) candidat (per anar vestit durant la candidatura amb una toga blanca); (fig.) candidat, pretendent' (rar, Pl., clàss., imp.), *candidātus* 'aquell que rep la toga blanca, candidat', d'on prové l'adjectiu *candidātōrius* 'referent o pertanyent a un candidat' (Cic.*Att.*1.1.2); *candīco -āre* 'tenir una blanca aparença' (Larg., Plin., Apul.); *candēla -ae* 'candela, ciri; corda untada de cera' (a partir de Var.), d'on provenen *candēlābrum -ī* n. (-us -ī m.) 'canelobre' (arc., clàss., imp., tot i que poc usual) i *candēlābrārius -(i)ī* m. 'que fa canelobres' (*CIL* VI 9228); *cicindēla* 'llàntia d'oli' (a partir de Plin.) (< *ce-cand-), *cicendula* 'llantieta'; *candēscō -ere* 'tornar-se brillant, lluminós, ardent' (testimoniat a partir de Lucr.), *incandēscō* 'esdevenir roent' (a partir d'Ov.), *excandēscō* 'inflamar-se, escalfar-se' (arc., clàss., imp.).

Compostos: *candificus -a -um* 'que fa blanc o neteja' (Apul.*poet.*2.4(Apol.6); *candefaciō* 'emblanquinar; escalfar' (rar, Pl., Plin., Gel.), i *excandefaciō* 'inflamar, abrandar; apujar preus' (Varr.).

Candēō no és massa habitual, tot i que figura en totes les èpoques de la llatinitat, a partir d'Enni. El significat primari de *candēō* 'brillar, ésser il·luminat' apareix ja a Enn.*scen.*292: *lumine sic tremulo terra et caua caerulea candent* i continua en època clàssica i postclàssica: *candente sole* (Plin.*Nat.*18.346).

Candēō mostra altres accepcions a partir d'època clàssica i imperial: ('ésser blanc') *candet ebur solis* (Catul.64.45); *nudatis ossibus cuncta candere* (Apul.*Met.*8.15); ('estar calent, cremar') *tum primum siccis aer feruoribus ustus canduit* (Ov.*Met.*1.120), etc.

El perfet *canduī* és rar i no sembla documentat abans d'Ovidi: *siccis aer feruoribus ustus canduit* (Ov.*met.* 1, 120); *cum feruida canduit aestas* (Lucan. 1, 214); *si tunica non caduerit* (Hier.*epist.*38, 5).

A *candēō* li manca el tema de supí.

Al costat de *candēō* hi ha testimoniats també el verb *-cendō* (tr.) 'fer cremar, inflamar', que també és antic i s'observa només a través de verbs compostos: *accendō -ere -dī -sum* 'botar foc a' (molt usual, testimoniats ja a Andr.*trag.*3: *ut Pergama accensa et praeda...partita est*), *incendō* 'incendiar' (antic, usual, testimoniats ja a Pl.*As.*420: *qui semper me ira incendit*), *succendō* 'botar foc sota de' (a partir de Quad.*hist.*81).

De *candēō* provenen un gran nombre de derivats, entre els quals cal destacar: *candor -ōris* 'claror, brillantor, resplendor, roentor; blancor; candor, innocència', *candidus -a -um* 'brillant, clar, resplendent; blanc; (fig.) propici, favorable', que són arcaics i usuals, i l'incoatiu *candēscō -ere* 'tornar-se brillant, lluminós, ardent', testimoniats a partir de Lucreci.

LIV (554): **(s)kend-* ‘brillar’
IEW: 526

Candeō es remunta a una arrel pie. **(s)kend-* ‘brillar’ (WH: I 151-152; EM: 91-2; IEW: 526; EWAia: I 528 ss.; LIV: 554).⁴⁷ Llevat del llatí *candeō*, *-cendō -dī* i del sànscrit *cāndati* ‘brilla’, (ptc. intens.) *cāni-ścatat* (R.V. 5, 43, 49 ‘brillant’), no s’han conservat més formes verbals. Però les llengües indoeuropees han mantingut una sèrie de noms provinents d’aquesta arrel: scr. *candrā-/ścandrā-* ‘lluna’, que testimonia a favor de l’s mòbil; gal. *cann* ‘brillant’, mbret. *cann* ‘lluna plena’ (< **(s)kand-* o **(s)kṇd-*); alb. *hënë*, *hâne* ‘lluna’ (< **(s)kand-nā-*). El gr. *κάνδαρος· ἄνθραξ* (Hes.) és problemàtic perquè **kṇd-* hauria d’haver evolucionat a ***καδ-* i no pas a *κανδ-* (veg. Schrijver 1991: 428).

Pel que fa a la reconstrucció dels temes verbals pie., d’acord amb Kümmel (LIV: 554), *-cendō* ‘encendre’ reflecteix un antic tema de present temàtic **(s)kénd-e-*. El valor factitiu-actiu que mostra *-cendō* tal vegada calgui entendre’l com una oposició a un antic present mig ‘brillar’, de manera semblant a la relació establerta entre ai. *varitate* ‘dirigir-se’ i llatí *uertō* ‘dirigir’ (veg. Meiser 1991: 395²⁸). La reconstrucció d’un antic tema d’aorist radical **(s)kénd-/*(s)kṇd-* pel pft. llatí *-cendī* és problemàtica perquè podria tractar-se d’un neoperfet d’reduplicat (veg. Meiser 2003: 210-112). El sentit del perfet *ac-cendī* ‘vaig encendre’ fa pensar que, com a mínim, el significat prové del tema de present.

No hi ha dubte que, per forma i per semàntica, *candeō* prové d’un tema essiu pie. **(s)kṇd-h₁ié-*. El pft. *canduī* és el que mostren regularment els verbs essius llatins. Però el vocalisme *a* del llatí és difícil d’explicar, ja que **ḡ* evoluciona en llatí a *en*. Kümmel (LIV: 554⁴) atribueix la presència de la vocal *a* a un grau reduït de l’arrel (**sk_end-*), cosa que seria un cas paral·lel al gr. *κάνδαρος*, o tal vegada a un grau ple secundari en el qual **e > a* després de velar (cfr. Schrijver 1991: 428, 434).

cāneō, -ēre, -, - (intr.) ‘blanquejar, emblanquir-se; **b** ésser canós, canusir’

Derivats: *cānēscō -uī* ‘esdevenir blanc, canós’ (a partir de Cic., imp.), *incānescō -uī* ‘tornar-se blanc o canós’ (Catul., Verg., V.Fl., Sil., Apul.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

⁴⁷ homòfona amb l’arrel **skend-* ‘saltar’, conservada en llatí *scandō -dī*, vèd. inj. *skán, skāndati*, etc. (veg. LIV: 554).

Cāneō s'observa documentat a partir de Virgili. El seu ús és més aviat rar i poètic, i sembla evitat per la prosa clàssica: *glauca canentia fronde salicta* (Verg.G.2.13); *ut...leto canentia lumina soluit* (Verg.A.10.418); *locus nemorum canebat frugibus Idae* (Ov.Am.3.10.39); (b) *necdum temporibus geminis canebat sparsa senectus* (Verg.A.5.416); *plurimis...hic placet habitus, iamque canent insignes* (Tac.Ger.31.4), etc. L'inc. *cānēscō*, en canvi, és més usual i apareix testimoniat a partir de Muci Escèvola i Ciceró: *canet saeculis innumerabilibus* (Scaev.carm.frg. 1); *cumque ipsa oatio iam nostra caneret haberetque suam quandam maturitatem* (Cic.Brut.8).

A *caneō* li manca el tema de perfet i de supí. El perfet *canuī* s'atribueix generalment a l'incoatiu *cānēscō*. Ovidi és el primer que testimonia la forma de perfet *canuī* que és poc habitual. *Incānuī* sembla pertànyer a l'incoatiu *incānescō*, tot i que Priscià (*gramm.* II 438, 5) l'atribueix al compost *incāneō*, que no s'ha conservat. No hi ha documentat cap verb del tipus †*canāre*.

Cāneō té un origen clarament denominatiu, a partir de l'adjectiu *cānus -a -um* 'blanc, canós; canut, canós', que és freqüent en tota la llatinitat, especialment en època clàssica i imperial, tot i que apareix ja entre els escriptors arcaics, amb les dues accepcions semàntiques: *labitur uncta carina per aequora cana celocis* (Enn.Ann.478); (b) *eho tu nihili, cana culex* (Pl.Cas.239); *tun capite cano amas...?* (Pl.Mer.305), etc.

Cāneō ha heretat també el doble significat que apareix a l'adjectiu '(ésser) blanc, canós'.

< *cānus -a -um* 'blanc, canós' (< *kasnos 'vell' < **kh₁s-n-*)
IEW: 553

El llatí *cānus, cascus* 'vell' (a partir d'Enni), en osc i en pelign. *casnar* 'senex' (Untermann 2000: 374) reflecteixen una forma protoitàlica *kasnos, directament emparentada amb una sèrie de mots germànics: aisl. *hōss*, aaa. *haso* 'gris' (< **kasuo-*), aa. *hara*, aisl. *heri*, aaa. *haso* 'llebre' (< *kas). La correspondència amb l'aprus. *sasins* 'llebre' i scr. *śása-* 'id.' (< **śása-*) feia pensar que aquesta arrel contenia una *a* pie. (veg. WH: I 156; EM: 94; IEW: 533; Schrijver 1991: 91). Lubotsky (1989) proposà que es tractava d'una arrel amb *h₁ (scr. *śása* 'llebre' < **kh₁s-*) a partir d'unes correspondències: aeslec. *šěrb*, axec *šěry*, aisl. *hárr*, aa. *hār* 'gris'. Les formes eslaves evidenciaven l'existència de la laringal (*xoiro < **kHoi-ro-*) i l'irl. *cíar* 'marró fosc' mostrava que es tractava d'una *h₁. D'acord amb aquesta explicació, la forma itàlica

fóra **kh₁s-*. La proposta de Lubotsky de reconstruir una laringal és ingeniosa, atès el reduït nombre de casos que mostren un vocalisme *a. Però la reconstrucció d'una *h₁ no és tan segura perquè només es basa en l'exemple de l'irlandès. De manera que, d'acord amb Schrijver (1991: 91), es podria reconstruir també **kh₂s-* o **kh₂es-* pel llatí *cānus*.

careō, -ēre, -uī, -itūrus (intr. (tr.)) '1 (esp. amb abl.) estar mancat de, freturar de, veure's privat de; mancar de, estar sense; estar privat de, perdre; mantenir-se allunyat de; 2 (amb abl.) estar lliure de, estar exempt de, no tenir; 3 privar-se de, abstenir-se de, renunciar a'

Obs.: rar amb ac. (Pl.*Cur.*137, Ter.*Eu.*223, Fro.*Amic.*2.p.182[196N], *CIL* XIII 2103, etc.) i gen. (Ter.*Hau.*400); gdiu. (pass.) a Ov.*Ep.*1.50.

Derivats: *castus -a -um* 'exempt de, pur de' (a partir de Plaute) i *castus -ūs* m. 'abstinència' (rel., a partir de Nevi); *cassus -a -um* 'mancat de, privat de (amb abl. o gen.)' (arc., clàss., imp., usual); *carentia -ae* f. 'privació', *carēscō* (rars i tardans).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Careō és usual i apareix testimoniat en totes les èpoques a partir de Plaute, tant en prosa com en poesia. Normalment va acompanyat d'un complement en ablatiu, tot i que en alguns casos, menys freqüents, pot aparèixer un acusatiu o genitiu, constatació que s'esdevé entre els autors arcaics: (amb abl.) (1) *praemature uita careo* (Pl.*Mos.*500); *carebis, credo* (sc. *istis oculis*) *qui plus oculis uident quam quod uident* (Pl.*Mil.*368); *quia ero te carendum est optumo* (Pl.*Mil.*1210); *tu hoc carebis commodo* (Lucil.697); *quo pacto caream tam pulchra penu?* (Pompon.*com.*183); (2) *caruitne febris te heri...?* (Pl.*Cur.*17); *sat sic suspectus sum, quom careo noxia* (Pl.*Bac.*1004); *censen te posse reperire ullam mulierem quae careat culpa?* (Ter.*Hec.*663); (amb ac.) *id quod amo careo* (Pl.*Cur.*136); *non ego illam caream...uel totum triduom?* (Ter.*Eu.*223); (amb gen.) *tui carendum...erat* (Ter.*Hau.*400), etc.

Plaute és el primer que documenta el perfet *caruī*, que no és massa freqüent: *caruitne febris te* (Pl.*Cur.*17); *communi...honore in mortui caruit* (Cic.*inv.* 1, 108); *mors caruit sensu* (Ov.*met.* 12, 325), etc.

Malgrat que no s'hagi conservat el tema de supí †*caritum* ni el participi de perfet †*caritus*, Ovidi recull el participi de futur *caritūrus -a -um*: *lux aeterna...carituraque fine* (Ov.*met.*14, 132); *quam nisi tu dederis cariturst ipsa, salutem mittit...Cressa puella* (Ov.*epist.*4, 1). Segons Priscià (*gramm.* II 492, 6) el participi de perfet fóra

cassus o *caritus*: a *careo* uel *caritum* uel *cassum* uidetur posse dici, quia futuri participium *cariturus*, praeteriti *cassus* inuenitur.

El llatí ha conservat dos adjectius vinculats etimòlogicament al participi de perfet (per l'etimologia, veg. més endavant): *castus -a -um* i *cassus -a -um*. *Castus -a -um* 'exempt de, pur de' és un adjectiu poètic que data a partir de Plaute i és freqüent a Catul, Virgili i Properci: *ut deceat nos esse a culpa castas* (Pl.Poen.1186); *res familiaris cum ampla, tum casta a cruore ciuili* (Cic.Phil. 13, 8); *hac casti maneant in relligione nepotes* (Verg.Aen. 3, 409), etc. El llatí ha mantingut també el substantiu *castus -ūs* m. 'abstinència', terme religiós emprat per primera vegada en un passatge de Nevi: *res diuas edicit, praedicat castus* (Naev.carm.fr. 30). *Cassus -a -um* 'mancat de, privat de, buit' és molt usual i apareix a partir de Plaute: (absol.) *amatorem esse inuentum inanem quasi cassam nucem* (Pl.Pseud.371); (amb abl.) *uirginem...dote cassam atque illocabilem* (Pl.Aul.191); (amb gen.) *Orion...retinens non cassum luminis ensem* (Cic.Arat.369), etc.

L'incoatiu *carescō -ere* es troba únicament en una glossa (Gloss. ii 473, 32) i en època carolíngia (Not.Tir. 57, 57; veg. Thes. III 455, 31-32).

LIV (329): **kes-* 'tallar'
IEW: 586

L'etimologia de *careō* es remunta molt possiblement una arrel verbal pie. **kes-* 'tallar' conservada també en falisc *carefo* 'carebo', osc *kasit* 'oportet' (García Castillero 2000: 272), en vèd. *śāsti, śāsati* 'talla', que confirma la reconstrucció del fonema *k, i tal vegada en gr. mic. *ke-ke-me-no- /kekesmeno-/* 'tallat'.

La justificació en llatí de *r* < *s (i no pas < *r, cosa que faria pensar en l'arrel *[*s*]ker-) ve donada per l'adjectiu *castus* 'pur', que prové del participi en -*tó-* (cfr. LIV: 329). De la mateixa arrel pie. han pervingut una sèrie de noms pie.: llatí *castrum* 'campament, porció de terra' (< **k_s-tró-*), osc gen. sg. *castrous* 'fundus ?' umbr. ac. pl. *kastuo, kastruvuf* 'fundos ?' (pel significat, veg. Untermann 2000: 374-75), *castrāre* 'tallar, castrar'; vèd. *śāstra-* n. 'ganivet', *śāsá-* m. 'punyal de sacrifici'; irlm. *cess* f. 'llança', anord. *hes* f. 'clavilla de la corda del bestiar' (WH: I 167; IEW: 586; LIV: 329; KEWA: III 319, amb bilbl., EWAia: II 626). La dissimilació (*k* en lloc de *s*) que proposa Pokorny (IEW: 586) per l'aeslec. *kosa* f. 'dalla' és possible però incerta.

EM (100) i Schrijver (1991: 101), emperò, relacionen únicament *careō* amb l'osc *kasit* i no proposen cap etimologia perquè la connexió amb scr. *śasati* 'talla' és massa

incerta i no explica el vocalisme *a* del llatí. Tot i que és veritat que la relació semàntica entre *careō* ‘estar mancat de’ i *śasati* ‘talla’ no sigui evident, no és menys cert que els substantius que s’han conservat d’aquesta mateixa arrel, tant en llatí com en antic indi, conserven el significat originari de ‘tallar’: llatí *castrum* ‘campament, porció de terra (“tallada”)’ (< **k_s-tró-*), documentat en època arcaica, *castrāre* ‘tallar, castrar’ (a partir de Plaute); vèd. *śāstra-* n. ‘ganivet’, *śāsá-* m. ‘punyal de sacrifici’. El significat de *castrāre*, *castrātus* ‘castrat, privat dels genitals’ recorda al del participi *castus -a -um* ‘exempt de, pur de, privat (d’impureses)’, que està relacionat directament amb *careō*.⁴⁸ Totes aquestes formes evidencien una relació etimològica clara entre el vèdic i el llatí.

Pel que fa al vocalisme *a* de *careō*, tot i que és problemàtic, és el mateix que apareix a *castrum*, que prové d’una forma en grau reduït **k_s-tró-*. Atès que la relació etimològica entre *castrum*, *castrāre* i el vèd. *śāstra-*, *śāsá-* és segura (fins i tot per EM: 100), es podria acceptar també la mateixa explicació pel vocalisme *a* de *careō* (< **k_s-h₁ié-*, veg. més endavant).

Si s’accepta, doncs, aquesta etimologia, i d’acord amb Kümmel (LIV: 329), el vèd. *śāsti* ‘divideix’ reflectiria un tema de present **k_s-/k_s-* i l’imperatiu vèdic *vi śasta* ‘divideix!’, tal vegada un tema d’aorist radical **k_s-/k_s-*, malgrat que aquesta forma pugui analitzar-se també com un imperatiu de present.⁴⁹

Des d’un punt de vista formal i semàntic, l’opció més convincent és la de reconstruir per *careō* ‘estar mancat de’ i l’osc *casit* ‘oportet’⁵⁰ un tema essiu pie. **k_s-h₁ié-* (Planta II: 432; García Castellero 2000: 272, amb bibl.; LIV: 329).⁵¹ La relació semàntica entre ‘estar mancat de, estar necessitat’/ ‘caldre’ és semblant a la que es troba en gr. *δέω δέομαι* ‘careixo, estic mancat de’/ *δεῖ* ‘oportet’ (veg. Buck 1928²: 15; Walde 1910²: 131 i EM: 100).

Pel que fa als adjectius *castus* ‘exempt de, pur de’ (a partir de Plaute) i *cassus* ‘mancat de, privat de, buit’ (també arcaic), generalment s’analitza *castus* com l’antic participi en *-tó-* de *careō* (WH: I 167; EM: 104; IEW: 586; LIV: 329), cfr. per exemple els

⁴⁸ Segons Walde (1910²: 131) el significat de *careō*, *castus* (originàriament ‘ser tallat, separat’) provindria d’una veu mediopassiva de l’arrel pie. **k_s-*.

⁴⁹ A causa de l’Aktionsart de l’arrel, emperò, sembla més fiable de reconstruir un tema d’aorist radical, més que no pas un tema de present radical (veg. LIV: 329²).

⁵⁰ La grafia >i< en lloc de l’esperable >í< és producte d’un error (Buck 1928²: 50¹).

⁵¹ Pel que fa al vocalisme *a*, veg. més amunt.

dos passatges de Plaute: *deceat nos esse a culpa castas* (Poen.1186), amb *culpa carent* (Most.858).⁵²

L'adjectiu *cassus* és més problemàtic. WH (178) l'analitza també com un participi de *careō*, del mateix tipus que *census* (de *censeō*), i format a partir de *castus* d'acord amb doblats del tipus *tersus/tertus*, *tortus/torsus*, etc. La proposta d'Osthoff (1884: 537 i ss.), segons la qual *cassus* seria un participi de perfet de *cadō* (< **kad-* 'caure' o **keh₂d-*) (cfr. per ex. *cassa nux* 'nou que ha caigut→nou buida'), és difícil d'explicar tant des d'un punt de vista semàntic com morfològic. Tot i que *cadō* no tingui testimoni cap participi de perfet (veg. Thes. III 16, 8 i ss.), a partir de Varró i de Ciceró apareix documentat el participi de futur *cāsurus*, que és força freqüent: *id quod malum casurum putat* (Varró ling.6, 48); *saxum...illud casurum fuisse* (Cic.fat.6); *casuras alte aquas* (Mart.12, 29, 2); *qua Araxes ex praecipiti in subiecta casurus est* (Mela 3, 40), etc. A més a més hi ha documentat el subst. *cāsus -ūs* m. 'caiguda', que apareix documentat en totes les èpoques.⁵³ El participi de futur i el substantiu de *cadō* fan pensar en un participi de perfet *cāsus* i no pas *cassus*, que sempre apareix testimoni amb aquesta grafia, a partir d'època arcaica (veg. Thes.III 520, 17 i ss.).

D'acord amb el que acabem de veure, la proposta de WH, segons la qual *cassus* s'hauria format secundàriament a partir de *castus* segons els doblats del tipus *tersus/tertus*, sembla ser la més satisfactòria.

cāueō, -ēre, cāuī, cautum (intr., tr.) '1 (intr.) anar amb compte, estar atent, previngut; (imperat. amb valor d'interj.) compte!; 2 (amb ac.) guardar-se de, vigilar; 3 (amb abl. o dat., *ab, cum*) mirar, vetllar, prendre interès per; 4 (amb dat. o ac.) protegir contra; (amb *ut*) vetllar perquè, prendre mesures per a; 5 (jur., amb dat., *ut* o *ne* + subj.) vetllar pels interessos de, intervenir a favor de, assistir; 6 garantir, donar garanties, tenir garanties; 7 (amb *ab*) obtenir la garantia o seguretat de.

Formes: ptc. pft. *-itum* CIL I 585.6.; imperat. *-ē* o *-ē* (en la fórmula *caue sis* sempre *-ē*).

Derivats: *cautus -a -um* 'prudent; segur' (arc., clàss., imp.) (i *incautus* (clàss., imp.)), d'on provenen l'adverbi *cautim* 'cautelosament' (arc.), *cautēla* 'precaució, seguretat' (arcaic i tardà), l'adverbi *cautē* 'cautelosament' (arc., clàss., imp.) (i *incautē* (clàss., imp.)); *cautiō -ōnis*

⁵² La proposta d'EM, que atribueix dos orígens diferents a *castus -a -um* a partir dels significats 'pur' i 'adecuat al ritus, a les normes', ens sembla innecessària perquè ambdós significats pertanyen a la mateixa esfera semàntica (veg. EM: 104).

⁵³ A part de la forma *cāsus -ūs*, les glosses i els gramàtics documenten en època clàssica i postclàssica també la grafia *cassus -ūs* (veg. Thes.III 537, 20 i ss.). La forma geminada emperò, s'ha de considerar posterior, d'acord amb la llei segons la qual $\bar{v}C > vCC$.

‘precaució, garantia, pagaré’ (arc. *cautiō*) (arc., clàss., imp.); *cautor -ōris* ‘que pren precaucions’ (Pl. i Cic.).

Compostos: *praecaueō* intr., tr. (arc., clàss., imp.), i derivats (veg. l’entrada d’aquest verb).

Caueō és molt freqüent en totes les èpoques de la llatinitat, especialment a Plaute i Ciceró, i es troba documentat a partir de Nevi. El valor transitiu i intransitiu, així com l’ús de diverses preposicions, s’observen ja en els autors arcaics, de manera que és difícil de veure quin era el valor originari: (1) *hic poterit cauere recte, iura qui et leges tenet* (Pl.*Epid.*292); *faciet nisi caueo* (Ter.*Hau.*730); *tu nisi caues, iacebis* (Quad.*hist.*41); (2) *quid nunc primum caueam nescio* (Pl.*Ps.*894); *quod cauere possis stultum admittere est* (Ter.*Eu.*761); (3) *malo, si sapis, cauebis* (Pl.*Cas.*837); *caue sis infortunio* (Pl.*Rud.*828); *quid est quod caueam?—em! a crasso infortunio* (Pl.*Rud.*833); *dico ut a me caueas* (Pl.*Ps.*511); (impers.) *navis praedatoria, aps qua cauendum nobis sane censeo* (Pl.*Men.*345); *terram cariosam caue ne ares* (Cató *Agr.*5); (4) (amb dat.) *gliscit rabies, caue tibi* (Pl.*Capt.*558), etc.

En els comediògrafs llatins, així com en els autors posteriors, apareix documentada la fórmula d’imperatiu *caue sis*. En el cas dels autors arcaics, el vocalisme breu s’esdevé sempre, llevat de dos passatges de Plaute (*Most.*324 i *Pseud.*1296). Aquest escurçament de la vocal es deu a la llicència mètrica de la *correptio iambica* (veg. Thes. III 630, 37-40).

El perfet *cāuī* és habitual i es llegeix ja en època arcaica: (1) *prius cauisse ergo quam pudere aequom fuit* Pl.*Bac.*1017; *ego enim caui recte* (Pl.*Mos.*926); (4) (amb dat.) *ipsius sibi cauit loco* (Ter.*Eu.*782), etc.

El participi de perfet *cautus* figura en totes les èpoques: *prius quod cautum oportuit...post rationem putat* (Pl.*Trin.*416); (*quaeretur*), *utrum consulto de ea re scriptum non sit, quod noluerit cauere an quod satis cautum putarit* (Rhet.*Her.*2, 12, 18). També apareix en construccions passives impersonals: *uiso opust, cauto est opus, ut hoc sobrie sineque arbitris accurate agatur* (Pl.*Capt.*225). Una inscripció arcaica (CIL I 585.6) recull la forma *cauitum*.

LIV (561): **(s)keu_h₁-* ‘percebre, observar’
IEW: 587-8

L’etimologia de *caueō* és clarament pie. Prové d’una arrel verbal **(s)keu_h₁-* ‘percebre, observar’, que es troba també en gr. *κοέω* ‘noto, sento’ (< iteratiu **(s)kou_h₁-éje-*), vèd. *ā-kuváte* ‘es proposa, té la intenció de’ (< present radical amfidinàmic

**(s)kēuh₁-/(s)kuh₁-* i l'aeslec. *ču* 'va sentir, va notar', que tal vegada reflecteixi un antic tema d'aorist sigmàtic **(s)kēuh₁/s)kēuh₁-s-*. També és probable que el verb grec *ἀκεύει* (= *ἀκέφει* ?) sigui primari (veg. Frisk: I 890).

La mateixa arrel ha perdurat a través d'una sèrie de substantius: gr. *θυο-σκόος* 'que observa un sacrifici', que en confirma la reconstrucció de l'*s mòbil (cfr. també aaa. *scouwōn* 'mirar') i vèd. *ā-kūta* n. 'intenció', que en confirma la posició de la laringal (WH: I 186-87; EM: 107; IEW: 587-8; LIV: 561). Al costat d'aquest exemple del scr. *ā-kūta* (< **kuh₁-*), l'aa. *hāwian* emperò reflecteix **keh₁u-*, i la forma protogerm. **skau-* (cfr. aaa. *scouwōn* 'mirar') pot provenir tant de **skh₁u-* com de **skouh₁-*. L'accentuació del scr. *čūti* 'sentir', txec *číti* 'sentir' pot estar reflectint tant **keh₁u-* com *keuh₁-* (veg. Schrijver 1991: 439).

D'acord amb el que acabem de veure, el llatí *caueō* es podria analitzar de tres maneres possibles: *a*) com un tema essiu < **(s)kHu₁-eh₁-*; *b*) com un denominatiu de *kouos i *c*) com un tema causatiu-iteratiu < **(s)kouh₁-éje-*.

Atès que l'aa. *hāwian* evidencia l'existència de **(s)kHu-*, *caueō* es podria entendre com un tema essiu pie. **(s)kHu₁-eh₁je-* > *caue-*. Aquesta opció, tot i que formalment i semànticament és possible (Hocquard 1981: 136), és la menys probable, ja que la majoria de les paraules emparentades apunten cap a una arrel **(s)kuh₁-* i *caue-re*, atès que també té un valor transitiu, es podria analitzar com un verb denominatiu o un tema causatiu-iteratiu, que és la mateixa reconstrucció que es proposa pel gr. *κοέω*.

WH (186) i IEW analitzen el gr. *κοέω* i el llatí *caueō* com un verb denominatiu pie. provinent de *kouos o *kouis. El substantiu estaria conservat en jon.-att. *ἀνα-κῶς ἔχειν* 'estar preocupat, estar alerta'. Frisk (I 890-91), Schrijver (1991: 440) i LIV (161), emperò, són partidaris de reconstruir un tema iteratiu **(s)kouh₁-éje-* per *caueō* i *κοέω*.

Tant la proposta de l'origen denominatiu, com la del tema iteratiu són possibles teòricament. Ara bé, des d'un punt de vista estadístic, és molt més probable que *caueō* provingui d'un tema iteratiu que no pas d'un substantiu pie. A més a més, tot i que no sigui un argument que demostrï necessàriament l'origen no denominatiu de *caueō*, el llatí no ha conservat cap substantiu derivat directament de l'arrel verbal pie. Per acabar, la reconstrucció d'aquesta arrel pie. és bàsicament verbal, i, per tant, la versemblança de reconstruir un tema verbal iteratiu pel grec i pel llatí és més elevada.

Pel que fa al tema de perfet *cāuī* prové segurament de **cau-uī* (< **kaue-u-*, veg. Meiser 1998: 206) i mostra la terminació regular dels temes causatius-iteratius (cfr. *moneō, monuī*).

Tal vegada calgui interpretar l'umbr. *kutef* com un participi de present (**kaui-t-ē-ns*) d'un verb denominatiu, derivat d'un participi en *-to* corresponent al llatí *cautus* (veg. von Planta I 277, 330; WH: I 186; García Castillero 200: 279; Untermann 2000: 422 (amb bibl.), que es manté escèptic).

cēnseō, -ēre, -uī, -um (tr.) '1 donar o mantenir una opinió; 2 pensar, suposar, imaginar; 3 ésser del parer, pensar, creure, aconsellar; 4 (dit d'un senador) expressar la seva opinió, dir, recomanar; 5 (tecn., del senat) recomanar, decidir, decretar; 6 (referent al censor de Roma o les províncies) inscriure al cens, censar; 7 (transf.) avaluar, calcular; també registrar, incloure; 8 avaluar, estimar, apreciar; (amb abl.) mesurar; (pass., amb abl.) ser valorat (com a), tenir una reputació basada (en); c (dep.) distingir, comptar entre.'

Formes: ús deponent a *Ov.Pont.1.2.138, Fast.5.25* (s.v.l.); inf. pres. pass. arc. *-rier; censē=censesne*.

Derivats: *censor -ōris* m. 'censor (cadascun dels dos magistrats encarregats de fer el cens i de jutjar la conducta de la gent); (fig.) sensor, jutge sever' (arc., clàss., imp.), d'on prové *censōrius -a -um* 'del censor; (fig.) rígid, sever' (Pac., clàss., imp.); *census -ūs* 'cens (inscripció de ciutadans, registrament de llurs béns i distribució en classes, fets cada cinc anys pels censors); (meton.) llista dels censors, registre del cens' (arc., clàss., imp.), d'on prové *censitor -ōris* m. 'encarregat de registrar o taxar' (rar, Pompon., Ulp.), *censuālis -e* 'censual, del cens' (Gaius, Ulp.); *censūra -ae* f. 'censura, càrrec de censor' (a partir de Cic., clàss., imp.); *Censōrīnus -ī* m. 'cognom romà' (*CIL* I p.21; *V.Max.4.1.2*; *Cic.Q.fr.1.2.13*) (cfr. osc *Kenssurineis*, gen.); *cēnsiō -ōnis* f. 'evaluació del censor, càstig del censor' (Pl., Var., Gel.); ptc. subst. *censa -ōrum* n. pl. 'propietat o fortuna' (*Cic.Cons.fr.7*).

Compostos: *accenseō* 'sumar, afegir' (*Liv.1.43.7*; *Ov.Met.15.546*), *percenseō* 'passar una revisió completa de' (clàss.), *recenseō* 'comptar, recomptar, revisar' (clàss., imp.), i els seus derivats;⁵⁴ *suscenseō* (*succ-*) *-ēre -nsuī* 'estar enfadat o indignat' (arc., clàss., imp., tot i que sigui poc freqüent).

Cēnseō és molt habitual en tots els períodes de la literatura llatina i apareix documentat a partir de Nevi. En època arcaica s'observen ja molts exemples, especialment amb el significat de 'donar una opinió; pensar; aconsellar', i amb valor transitiu: (1) (amb ac. i inf.) *censet eo uenturum obuiam Poenum* (*Naev.poet.44(45)*); *neque ego hac nocte longiorem me uidisse censeo* (*Pl.Am.279*); *nimum te patrocinari censeo benigniter* (*Titin.com.49*); (amb interr. dir.) *censen hodie despondebit eam mi*,

⁵⁴ Pels derivats, veg. l'entrada de cada compost.

quaeso? (Pl.Rud.1269); *num censes faceret, filium nisi sciret eadem haec uelle?* (Ter.An.578); (el·líp.) *quid ipsae? quid aiunt?—quid illas censes?* (Ter.Ad.565), etc.; (2) (amb ac. i inf.) *illa illum censet uirum suum esse* (Pl.Am.134); *ut censeret suam sese emere filiam* (Pl.Epid.88); *Philocomasium me uidisse censui* (Pl.Mil.557); *me aetatem censes uelle id adsimularier?* (Ter.Hau.716); *ne plus censeat sapere se quam dominum* (Cató Agr.5.2), etc. (3) (amb oportere, etc.) *illi me soli censeo esse oportere opsequentem* (Pl.Mos.205); *quoi deos atque homines censeam bene facere magi' dicere* (Pl.Rud.407); *qui aequom esse censeat nos a pueris ilico nasci senes* (Ter.Hau.214); (amb gdi. o gdiu.) *censeo ecastor ueniam hanc dandam* (Pl.Cas.1004); *militem riuaalem ego recipiundum censeo* (Ter.Eu.1072); (amb subj.) *immo dicamus senibus legem censeo* (Pl.Mer.1015); (amb advs.) *ita faciam, ut frater censuit* (Ter.Ph.776), etc.

A part d'aquestes accepcions habituals, una inscripció arcaica del s.III a.C. i un passatge de Cató mostren el significat tècnic referit al senat de 'recomanar, decidir, decretar': (5) (amb ac. i inf.) *iei (senatu)... censuere aut sacrom aut poublicom ese <locom>* (CIL I 402); *uim in corpus liberum non aecum censuere adferri* (Cató orat.205). A Plaute s'han conservat dos exemples amb el sentit de 'censar', referits al censor: (6) (amb abl.) *uos qui potestis ope uostra censerier* (Pl.Capt.15); així com també amb el significat figurat de 'registrar, incloure': (7) *aequo mendicus atque ille opulentissimus censeatur censu ad Accheruntem mortuos* (Pl.Trin.494). A dos passatges de Plaute i Terenci, *censeō* mostra el sentit d' 'apreciar, avaluar, estimar': *argumentum hoc hic censebitur* (Pl.Poen.56); *rem, quom uideas, censeas* (Ter.Hau.1023).

Segons EM (112-13) el sentit originari de *cēnseō* era 'declarar, expressar l'opinió (d'una manera solemne)', accepció que apareix encara dins la fórmula mitjançant la qual un magistrat convidava un senador a expressar la seva opinió: *rex his ferme uerbis patres consulebat...Dic, inquit ei, quid censes? — Tum ille: Puro pioque duello quaerendas (scil. res) censeo* (Liv.1.32.11ss.).

Dins la llengua de dret públic *cēnseō* adquirí un significat tècnic que designava l'activitat dels magistrats encarregats d'establir sentència sobre la persona i els béns de cada ciutadà (*censeō* = 'jo declaro la fortuna i el rang de cadascú, faig la recensió'). Dins la llengua comuna, emperò, el significat no era tan restringit i *cēnseō* feia referència al fet d' 'apreciar, considerar', etc.

El participi de perfet és *census* i no **censitus* com fóra d'esperar (veg. més endavant). A jutjar pels exemples conservats, sembla que el participi es troba semànticament restringit al significat de 'censar, inscriure al sens; (fig.) registrar': *census*

quom <sum>, iuratori rationem dedi (Pl.Trin.872); cum quaeritur, is, qui domini uoluntate census sit, continuone, an, ubi lustrum sit conditum, liber sit (Cic.de Orat.1.183); qui post eos censores census esset (Cic.Ver.1.107); eodem anno census actus nouique ciues censi (Liv.8.17.11), etc. (fig.) hinc sata Maiestas, hoc est dea censa parentes (Ov.Fast.5.25, s.u.l.); hanc...est inter comites Marcia censa suas (Ov.Pont.1.2.138).

En llatí tardà s'observa documentat el verb *cēnsiō, cēnsitum, cēnsetum* (veg. Thes. III 786, 56 i ss.).

LIV (326): **kēNs-* ‘anunciar, proclamar; apreciar’
IEW: 566

Cēnseō es remunta a una arrel verbal pie. **kēNs-* ‘anunciar; apreciar’, la nasal de la qual no es pot determinar amb seguretat (veg. LIV: 326¹). Aquesta arrel s’ha conservat sobretot en formes verbals de l’indoirani: vèd. *śám̐sati* ‘parla solemnement; celebra’ i aav. *sāṅghaitī* ‘anuncia, esmenta’, que reflecteixen un present temàtic pie. **kéNs-e-*; vèd. *á śam̐saya* ‘dóna esperances!’ (< causatiu *koNs-éje); aav. *saxiiāṭ* ‘hauria d’anunciar’, que prové d’un tema d’aorist radical **kéNs-/kNs-*, que s’ha conservat tal vegada també en vèd. *ásam̐sīt* ‘ha exposat’ (Narten 1964: 253; LIV: 326).

A part del llatí i de l’indoirani, el gal·lès mitjà ha mantingut el compost *dan-gos* ‘mostrar’, que prové del mateix tema causatiu que el vèd. *á śam̐saya*. IEW i LIV, seguint Meillet (1934: 209), reconstrueixen per l’aelec. *setb* ‘va dir’ un tema d’aorist radical (veg. WH: I 198-200; EM: 112-13; IEW: 566; LIV: 326).

L’exemple de l’apers. *θa_nh-* (impft. *aθa_nham, aθa_nha*), terme emprat per Darius per ‘proclamar’ alguna cosa, tot i que atractiu, és dubtós, atès que *θā-* < **kēH-* (veg. García-Ramón 1993a: 113²², amb bibl.; EM i IEW, emperò, l’accepten).

La reconstrucció proposada per Kümmel (LIV: 326) d’un fientiu **kNs-éh₁/h₁-* a partir del gr. mic. **ka^hē-* ‘ser molt preuat’, que segons García-Ramón (1993a: 120) apareix en el nom propi format a partir del participi d’aorist com *ka-e-sa-me-no /Ka^hēsamenos/*, tot i que suggerent, és incerta. En principi, en micènic no hi ha testimoniat cap verb fientiu (corresp. a l’aorist passiu en -*η* del gr.), a excepció tal vegada de *wo-ke = /worgēn/* ? (< **ur̥g̥-ēnt* ?) ‘van ser fabricats?’ (veg. Bartoněk 2003: 327 i 341). Aquest exemple, emperò, no és del tot fiable (veg. LIV (686) que, malgrat

citar el tema de present corresponent a aquesta forma essiva, mic. *wo-ze /worzei/*, no reconstrueix cap fientiu a partir del testimoni del micènic).

La proposta de García-Ramón (1993a) i Meiser (2003), d'interpretar l'umbre *censaum* 'incorporar al cens' com a tema de present temàtic paral·lel al vèd. *śám̐sati*, és possible, però, per raons semàntiques, és més convenient analitzar-lo com un préstec tècnic del llatí, inserit dins de la primera conjugació, que s'especialitzà en acollir verbs denominatius (WH: I 200; García Castillero 2000: 227; Untermann 2000: 382-83). Des d'un punt de vista històric, aquesta proposta és viable, atès que a Roma, la inserció del cens i dels censors es produí el 366 aC.

Pel llatí *cēnseō -ēre* 'apreciar; pensar', Kümmel reconstrueix un tema essiu **k̑Ns-h₁ié-* (per la semàntica originària 'apreciar algú, alguna cosa → censar, i apreciar que → opinar', cfr. García-Ramón 1993a: 110-3). Tot i així, també es podria proposar com a origen un intensiu de grau zero **k̑Ns-éiē-*, o bé, la confluència d'ambdós temes pie. en una sola forma d'acord amb els dos significats diferents (cfr. García-Ramón 1993a, 117-26, 129).

L'*ē* de *cēnseō* no és etimològica. Es podria explicar com l'*ī* que apareix a *īnfāns*, *cōnserō*, *īnserō*, etc. (veg. Leumann 1977⁵: 104), o bé com una forma híbrida entre *cens-* i *cēs-* (cfr. la grafia *cēsor*, per *ensor*, veg. Thes. III 797, 28 i ss.; en llatí *ensor* > *cē:sor*) (García-Ramón 1993a: 116³²).

Des d'un punt de vista formal i semàntic, tant la reconstrucció d'un tema essiu, com la d'un tema intensiu, són legítimes. La proposta de García-Ramón segons la qual en llatí haurien confluït ambdues formes, tot i que és la més satisfactòria perquè recull ambdues propostes, és menys versemblant, atès que la confluència de dos temes pie. en una sola forma és excepcional. Cap altra llengua indoeuropea ha conservat cap d'aquests dos temes, que són més aviat rars tant en el sistema verbal pie. com en el propi sistema verbal llatí. De manera que, tal vegada fóra més versemblant atribuir un tema essiu o bé un tema intensiu pel llatí *cēnseō*.

Així com el tema de perfet en *-uī* de *cēnseō* (*censuī*) és paradigmàticament correcte dins del grup de verbs essius, el participi de perfet (*census*) i el tema de supí (*censum*) mostren formes transformades. L'osc *censtom*, *an-censtom*, no demostra l'existència d'una forma llatina **cēnstum*, ja que són préstecs del llatí que patiren

ulteriors transformacions.⁵⁵ D'acord amb García-Ramón (1993a: 116-117, 129), el participi de perfet *census* (Pl. *Trn.* 872+), el supí *censum* i el derivatiu *ensor* s'haurien desenvolupat per analogia amb *mensum* : *ensus*: *ensor* (pres. *metior*), *pensum* : *ensus* (pres. *pendō*) (veg. també WH: I 200).

cēueō, *-ēre*, *cēuī*, – (intr.) ‘moure les anques de manera afeminada; practicar tal comportament’

Derivats: *cēuentīnābiliter* (CIL IV 4126; IV 5406); *cēuulus* ‘inclinatus’ (Gloss.).

Compostos: no n'hi ha cap de conservat.

Cēueō és poc habitual i figura testimoniats només en un passatge de Plaute i en època imperial (veg. Thes.III 982, 27 i ss.): *si iste ibit, ibito; stabit: astato simul; si conquiniscet istic, ceueto simul* (Non.p.84, *conquiniscito simul P, conquiniscito A*); *sed pedicaris, sed pulchre, Naeuole, ceues* (Mart.3.95.13); (Juv.2.21;9.40);—*an, Romule, ceues?* (Pers.1.87), etc.

Cēueō pertany al llenguatge vulgar, i s'empra sovint en un sentit obscè, al costat de *cris(s)ō* ‘remenar-se, moure le anques’: *ceues: molles et obscaenos clunium motus significat* (Schol.Pers.1, 87). Probus (GLK IV 37, 8) testimonia a més a més el verb *cēuō -ere*. La gramàtica de Probus recull únicament el tema de perfet: *ceueo ceues ceui* (IV 35, 23) i no hi ha testimoniats el supí ni el participi de perfet.

LIV (343): **keh₁u-* ‘oscil·lar, moure’s’
IEW (595)

Generalment es relaciona *cēueō* ‘moure’ amb l'eslec. *po-kyjǝ* (*-kǝvati*) ‘sacsejar el cap’, txec *kývati* ‘oscil·lar’. Ambdós verbs provenen d'una arrel verbal pie. **keh₁u-* ‘oscil·lar, moure’s’, que només s'ha conservat en llatí i eslau (veg. WH: I 209-10; EM: 117; IEW: 595; LIV: 343). La relació amb el gòt. *skewjan* ‘moure’s, caminar’ (veg. WH: I 210, EM: 117) s'ha de bandejar atès que reflecteix una arrel **skeu-*.

Mentre que l'eslau eclesiàstic reflecteix segurament un tema de present **kuh₁-i-é-*, el llatí *cēueō* podria provenir d'un tema causatiu-iteratiu **koh₁u-éje-*. El valor

⁵⁵ Si s'acceptés la vinculació directa de l'osc amb l'ai. *sámsati*, s'hauria d'intrepretar el tema de supí de l'osc fora del paradigma de la primera conjugació, cosa que crida l'atenció perquè el participi de perfet *censas* (< **kensātos*) és regular. Cas que s'acceptés que el tema de supí prové directament de **kns-to-*, s'hauria d'assumir a més a més un grau ple de l'arrel (i no pas zero, com fóra d'esperar), ja que **kns-to-* hauria esdevingut en osc *cansto-* (veg. Untermann 2000: 383).

intransitiu de *cēueō* sobta en tema causatiu-iteratiu. Però intrínsecament, *cēueō* encara manté un valor transitiu i causatiu: ‘moure les anques’ = ‘fer bellugar quelcom’. Kümmel (LIV: 343) proposa un vocalisme radical *o, mentre que Schrijver (1991: 449) analitza *cēueō* com un causatiu-iteratiu de grau ple *e secundari (com *augēre*). Ambdues propostes són possibles, però mentre no es pugui demostrar el contrari, la reconstrucció del vocalisme *o és, per defecte, millor. En aquest cas, s’hauria d’acceptar que **oh₁-* esdevingué *ē* en llatí (cfr. *sacerdōs* < **sh₂kro-d^hōt-* < **sh₂kro-d^hoh₁-t*).

Pel que fa al tema de pft. *cēuī*, que és tardà i tan sols apareix en una glossa, tal vegada s’hagi format d’acord amb formes com *mōuī* (WH: I 209).

cieō*, *ciēre*, *cīuī*, *citum (també ***ciō*, *cīre***) (tr.) ‘1 posar en moviment, moure; (med.) moure, fer anar; agitar, sacsejar, batzegar; 2 fer venir, cridar; 3 cridar pel nom, pronunciar; (jur.) indicar, presentar; invocar, citar; 4 provocar, produir, suscitar; emetre, llançar’

Formes de *ciō*: *cit* a Col.6.5.1; *cimus* a Lucr.1.212; *citur* a Cap.gram.10; *cibit* a Pl.Rud.1101; *ciat* a Acc.praetext.39; *ciant* a Apul.Fl.17; *ciretur* a Fast.Cos.Cap.16b (CIL I p.23); *cītus* a *ercto non cito* d’acord amb Serv.A.8.642; pft. *ciuit* a Ov.met.7, 249; *ciuerit* a Pl.Poen.908.

Derivats: freqüentatiu-intensiu *citō -āre -āuī -ātum* (tr.) ‘agitar, moure, acuitar; fer venir, cridar; cridar, entonar’ (arc., clàss., imp., usual), d’on provenen els compostos *conciō -āre* ‘llançar, impel·lir; convocar, aplegar; incitar’ (Acc., clàss., imp., usual) i *prōciō -āre* (Paul.Fest.p.225M;p.226M), el substantiu *citātus -ūs* ‘impuls’, l’adjectiu *citātus -a -um* ‘ràpid, veloç, apressat’ (arc., clàss., imp.), del qual deriva l’adverbi *citātīm* ‘ràpidament’ (B.Afr.80.4); *citus -a -um* ‘ràpid, veloç, rabent; àgil, mòbil, lleuger; precoç, prematur’ (arc., clàss., imp., usual), a partir del qual provenen l’adjectiu *citirēmīs -e* ‘de rems veloços’ (Var.Men.15), i l’adverbi *cito* ‘ràpidament, de pressa; fàcilment, de grat’ (arc., clàss., imp.).

Compostos: *accieō -ēs* (en principi, com a exemple inequívoc, només conservat a Pl.Mil.935, a diferència d’*accio -īre -ītus*, més freqüent)⁵⁶ ‘fer venir, citar’, i derivats; *concieō (-ciō)* ‘aplegar, reunir; sotragar, agitar’ (arc., clàss., imp.), i derivats; *excieō (-ciō)* ‘fer sortir, excitar’ (arc., clàss., imp.); *percieō (perciō)* ‘agitar, colpir, excitar’ (rar i arc.), i derivats; *recieō* ‘fer tornar’ (Stat.Theb.4.550).

Cieō és molt habitual en totes les èpoques de la llatinitat i Enni i Plaute són els primers autors en documentar-lo. En època arcaica s’observa freqüentment en els comediògrafs llatins, on ja apareixen testimoniatdes les diferents accepcions semàntiques: (1) *quin priu’ disperibit faxo quam unum calcem ciuerit* (Pl.Poen.908); (2) *cum...in segetem agrestis cornutos cient* (Acc.trag.494); (3) *multis nomen uestrum numenque ciendo* (Acc.trag.692); (4) *neque me Apollo fatis fandis dementem inuitam ciet* (Enn.scen.58); *uenae...ueneno inbutae taetros cruciatus cient* (Acc.trag.553).

⁵⁶ Pels derivats, veg. l’entrada de cada compost.

Al costat de *cieō*, i amb el mateix significat, es troba testimoniada la forma *cīō*, *cīre*, que també data d'època arcaica, tot i que sigui menys usual (veg. formes): *nunc aps te stat uerum hinc cibit testimonium* (Pl.*Rud.*1101). A partir d'època imperial, *cīō* esdevé més usual, tot i que hi ha conservat un exemple a Lucreci: *esse uidelicet in terris primordia rerum quae nos fecundas uertentes uomere glebas...cimus ad ortus* (Lucre.1.212); *nullo...tempore...utile est boues in cursum concitari: nam ea res...cit aluum* (Col.6.5.1), etc.

Les formes de *cieō* semblen ser evitades quan una vocal segueix la vocal *e* del tema (no es troba pas testimoniada *cieō*, *cieam*, etc.). A jutjar per pels testimoniatges arcaics, així com també pels verbs compostos de *cieō* i *ciō*, ambdues formes són antigues i no hi ha indicis a favor de l'antiguitat d'una o altra forma.

Cieō i els seus compostos (veg.més amunt), rars en època republicana i més aviat emprats en el llenguatge poètic (Cic. els evita), són utilitzats com a arcaïsmes, tot i que a partir del s. II pC. apareixen rarament testimoniats, i foren substituïts pel corresponent freqüentatiu-intensiu *citō -āre* 'agitar, moure; fer venir' (EM: 119-20).

El perfet *cīuī* data també d'època arcaica: *quid subiti mihi febris ciuit mali?* (Acc.*trag.*155). Plaute (*Poen.*908) recull la forma *ciuerit* i Ovidi (*met.*7, 249), *ciuit*.

El participi de *cieō* és *cītus* 'mòbil' (juntament amb el seu contrari *incītus* 'immòbil'), i figura com a participi dins de tots els compostos de *cieō*. El compost *accieō/acciō* només té documentada la forma de participi *accītus* (a partir de Virgili), que cal considerar pertanyent a *acciō*, que és molt més documentat que no pas *accieō*, que apareix una sola vegada a Pl.*Mil.*935. A Acc.*trag.*403 tal vegada es conserva l'adjectiu *incītus* 'rabent, veloç' (al costat d'*incitus*, molt més usual), però la lectura és dubtosa (veg. Thes. VII 933, 69-76).

Cītus forma part del segon terme del compost *sollicītus* 'profundament torbat'. Sovint, en època clàssica i en poesia, és considerat com a adjectiu amb el significat de 'viu, ràpid', i apareix també amb el grau comparatiu i superlatiu. A més a més, existeix l'adverbi *cītō* 'ràpidament, de pressa', emprat freqüentment en la prosa clàssica. La forma *cītus*, que Serv.*A.*8.642 documenta, és tardana i secundària.

< **^(k)ei-* 'posar en moviment'
 LIV (346): **^(k)eih₂-*
 IEW (538-39)

Cieō prové segurament d'una arrel verbal pie. $^{*}k̑eḷ-$ 'posar-se en moviment'. Però la reconstrucció d'aquesta arrel és problemàtica.

Kümmel (LIV: 346) proposa una arrel verbal pie. $^{*}k̑eḷh_2-$ 'posar-se en moviment' que s'hauria conservat, a part del llatí, únicament en gr.: $\acute{\epsilon}κλε$ ⁵⁷ 'es posà en moviment, se n'anà', $κίατο· \acute{\epsilon}κινεῖτο$ Hesiq. 'va moure's', que reflecteix un aorist radical $^{*}k̑eḷh_2-/^{*}k̑ih_2-$, punt de partida d'aquesta arrel; $κῖνυμαι$ 'em moc', $κῖνέω$ ⁵⁸ 'moc' provindria d'un presen amb sufix nasal $^{*}k̑ih_2-néu/nu-$. El gr. hom. $μειτ-εκίαθον$ 'seguí' es deriva també del mateix tema $κία-$. La reconstrucció d'un grau ple $^{*}k̑eḷh_2-$ ve justificada pel testimoni d'Hesiqui $κέαθου· βοηθοί$ (veg. LIV: 346).

La proposta de Kümmel, tot i que sigui legítima, no dona cap solució pel vocalisme del participi llatí *cītus* ja que, segons la seva reconstrucció, hom esperaria trobar una forma amb vocal llarga *cītus* ($< ^{*}k̑ih_2-to-$) (veg. més endavant).

Tradicionalment es reconstruïa pel llatí *cieō* i els exemples del grec suara esmentats una arrel pie. $^{*}kei-$.⁵⁹ Aquesta arrel verbal s'emparentava amb l'arrel pie. $^{*}k̑eḷ-$ (amb sufix *-eu*), que mostra el mateix significat que l'anterior i que apareix molt ben documentada en indoirani (pres. vèd. *cyavante* 'es mouran', aav. *śauvaitē* 'prenen', etc.), gr. (ao. hom. $\acute{\epsilon}\sigma\sigmaυτο, \acute{\sigma}υτο$'s'alçà de cop', caus. $\sigma\acute{\omicron}\acute{\epsilon}\omega$ 'garbello', mitj. 'em moc') i arm. ($\acute{c}ogan$ ⁶⁰ 'anaven'), etc. (veg. WH: I 213-14; EM: 119-20; IEW: 539; García-Ramón 1993b).

A causa de la palatalització de l'armeni, Kümmel (LIV: 394-95) reconstrueix una labiovelar per aquesta arrel ($^{*}k̥̑eḷ-$), ja que en armeni, $\acute{c} < ^{*}k̥̑-$, i en canvi $c^s < ^{*}k̥̑-$. Però aquesta reconstrucció no és segura perquè es basa en una hipòtesi, és a dir, en el cas que *lowc^se-* provingui de $^{*}l\acute{\omicron}\acute{u}k-ḷe-$ (veg. Klingenschmitt 1982: 194).

Pel que fa a l'origen de *cieō/ciō*, la majoria dels investigadors atribueixen a *ciō-īre* un origen secundari, com una simplicació a partir dels grups vocàlics com $^{*}cieō$, $^{*}cieam$ (Sommer 1914a^{2/3}: 509; WH: I 213; EM: 119-20), o bé format a partir del tema de perfet *cīuī* (segons *sciō, scīuī*) (Leumann 1977⁵: 544). *Cieō* fóra, d'acord amb aquestes propostes, la forma originària.

⁵⁷ tematitzat a partir de la 3a pl. $^{*}k̑ih_2-ont \leftarrow ^{*}k̑ih_2-ánt$ (veg. Hardarson 1993: 192).

⁵⁸ no pas de $^{*}k̥̑eḷ-$ (veg. Hardarson 1993: 192-3).

⁵⁹ d'acord amb aquesta proposta, les formes gregues provindrien de $^{*}ki-neu$.

⁶⁰ $< ^{*}k̥̑eḷ-ḡto$, cfr. Klingenschmitt (1982: 277).

Kümmel (LIV: 346), seguint Hardarson (1993: 193¹⁷⁸) i Lindsay-Nohl (1897: 553), analitzen *cieō*, *-ēre* com un causatiu amb grau zero d'origen recent i secundari. Teòricament es podria proposar també com a origen un tema essiu, però des del punt de vista semàntic, la proposta de Kümmel i Hardarson és més satisfactòria.⁶¹

Pel que fa al tema de perfet *cīuī* sembla com si s'hagués format a partir de l'esquema dels verbs secundaris de la quarta conjugació. El punt de partida haurien estat els compostos de *ciō* (veg. Sommer 1914a^{2/3}: 561, Meiser 2003: 228). Leumann (1977⁵: 544), emperò, és del parer contrari, és a dir que, a partir del tema de perfet *cīuī*, es creà el tema de present *ciō*, d'origen secundari. Però aleshores el vocalisme *ī* és difícil d'explicar.

Anteriorment hem cridat l'atenció sobre el participi de perfet *cītus*, ja que era problemàtic, perquè, si es reconstruïa una arrel verbal pie. **(k̑)eȋh₂-*, s'esperaria una forma allargada *cītus* (< **(k̑)ih₂-to-*), i ja em vist que la forma que apareix a Servi era secundària. També hem pogut comprovar que el participi *ac-cītus* estava format sobre la base d'*acciō*, i, per tant, d'acord amb el que acabem d'explicar, tenia un origen secundari. En umbre es troba documentada la forma *sīhitu*, de significat poc clar, que hom ha relacionat amb el participi llatí *cītus* (*sīhitu* < **kīto-*), però atès que no es conserva el tema de present d'aquesta forma, l'umbre no aporta cap dada interessant des del punt de vista de l'origen del participi llatí (veg. García Castillero 2000: 274-75 i Untermann 2000: 396-97).

El participi de perfet *cītus*, és antic i apunta cap a una arrel verbal pie. **keȋ-* sense rastre de laringal. La hipòtesi de García-Ramón (1993b), segons la qual, el llatí *cieō* fóra un antic tema causatiu **kȏȋ-é̑e-ti*, (semànticament idèntic al vèd. *cyā́váyati* i gr. hom. **κινέω*), remodelat a partir del vocalisme del participi de perfet **ci-to* és, tenint present el que acabem de presentar, i, segons el nostre punt de vista, la més satisfactòria. D'acord amb aquesta proposta, s'hauria de reconstruir pel llatí una arrel verbal pie. **keȋ-* 'posar-se en moviment'. Aquesta arrel verbal apareixeria també documentada en les altres llengües indoeuropees, però provista d'un allargament: **kȋ-eu-* en indoirani (vèd. *cyavante* 'es mouran', aav. *šāuuaitē* 'prenen', etc.), grec (ao. hom. *ἔσσυτο*, *σύτο* 's'alçà de cop', caus. *σοέω* 'garbello', mitj. 'em moc'), armeni; i **keȋ-h₂* en grec *ἔκλειε*,

⁶¹ Veg. també la proposta de García-Ramón, que analitza *cieō* com un causatiu (semànticament idèntic al vèd. *cyā́váyati* i gr. hom. **κινέω*) **kȏȋ-é̑e-ti*, remodelat a partir del vocalisme del participi de perfet **ci-to*.

etc. Ja hem vist com, d'acord amb el LIV, en el cas del grec, formes com el gr. hom. *μετ-εκίαθον* justificaven la reconstrucció d'una laringal **h₂-* i per tant, no era convenient de reconstruir un antic tema **ki-neu*, tal i com alguns investigadors proposaven (García-Ramón 1993b). El doblet **kieu-/kieh₂-* recorda a **dreu-/dreh₂-* 'córrer', que apareix en scr. *drávati* i gr. *ἔ-δρᾶν*, vèd. *drātu* (veg. Schrijver 1991: 238).

circumfulgeō, -ēre, -fulsī, -fulsum (tr.) 'brillar al voltant de'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Circumfulgeō és molt poc freqüent. S'observa a partir de Plini el vell, a Estaci i és emprat especialment per autors tardans, sobretot com a llenguatge de l'església (veg. Thes. III 1147, 29-34): *hominum quoque capita uespertinis magno praesagio circumfulgent (stellae)* (Plin.Nat.2.101); *fuluo quae tigris circumfulsa nitebat margine* (Stat.Theb.6, 723); *lux circumfulsit eum* (Ambr.Ios. 10, 58). *claritas dei circumfulsit illos* (Vulg.Luc.2, 9).

Generalment *circumfulgeō* mostra un valor intransitiu, tot i que no sempre: *circumfulsit super Saulum lux de caelo* (Ambr.Abr.2, 9, 61); *stellis tam grande caelum undique circumfulget* (Aug.c.Cresc. 3, 46, 75), etc.

< *circum-*+*fulgeō*
veg. *fulgeō* (<**b^hle(ǵ)-*)

circumiaceō, -ēre, -, - (intr.) 'estendre's al voltant o prop de'

Derivats: *circumiacens -ntis* 'situat al voltant de, prop de, veí' (Liv., Sen., Tac.); i el neutre substantivat *circumiacentia, -ium* 'context' (Quint.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Circumiaceō és rar i no sembla conservat en època arcaica. Apareix a Caelius Rufus, Livi i Apuleu: *praeclarasque contubernales...transuersas incubare et reliquas circumiacere passim* (Cael.orat.15); (amb dat.) *et Lycaonia et Phrygia utraque...et Chersonesus, quaeque circumiacent Europae* (Liv.37.54.11); *si...ornamenta capiti et collo circumiacent* (Apul.Soc.23).

Com s'esdevé en el verb simple, *circumiaceō* forma doblet amb el verb transitiu *circumiciō -icere -iēcī -iectum* 'col·locar, llançar al voltant, enrotllar', que data a partir de Varró: *amictui dictum quod amiectum est, id est circumiectum* (Var.L.5.132), etc.

< *circum-*+*iaceō*
veg. *iaceō* (< **H_ieh₁-*)

circumlūceō, -ēre, -lūxī, - (intr.) ‘brillar, resplendir al voltant’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Circumlūceō és molt poc freqüent i es troba recollit per Sèneca: (absol.) *ipsam magnitudinis fraternae nimis circumlucentem fortunam exosa* (*Dial.*6.2.5). En un passatge de Lluç de la *Vetus Latina* apareix testimoniat el tema de perfet i el valor transitiu: *maiestas domini circumluxit eos* (*Itala Luc.*2, 9 (cod. a)).

< *circum-*+*luceō*
veg. *lūceō* (< **leuk-*)

circummulceō, -ēre, -, - (tr.) ‘llepar al voltant, acariciar (amb la llengua)’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Circummulceō és molt rar i no sembla testimoniat en època arcaica. Apareix documentat únicament a Lucreci i Plini el vell: (amb tmesi, fig.) *hic exsultat enim pauor ac metus, haec loca circum laetitiae mulcent* (*Lucr.*3.141); *in dolium serpentium coniectus...circummulcentibus linguis miraculum praebuit* (*Plin.Nat.*28.30).

En un passatge de l’*Eneida* s’observa una tmesi: *variae circumque supraque...volucres...aethera mulcebant cantu* (*Verg.Aen.*7, 32).

< *circum-*+*mulceō*
veg. *mulceō* (< **Hmelk-*)

circumpendeō, -ēre, -, - (intr.) ‘penjar al voltant’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Circumpendeō és molt poc freqüent i sembla que apareix a Ovidi (amb tmesi), en un passatge de Curtius Rufus i a Paulus Diaconus (veg. *Thes.* III 1157, 3-9): *multa circum pendente tabella* (*Ov.Fast.*2.529); *aurea lectica margaritis circumpendentibus recubat* (*Curt.*8.924). *ampendices dicebantur ab antiquis, quod circumpenderent, quos*

nunc appendices appellamus (Paul.Fest.p.21). A banda de *circumpendeō*, no hi ha testimoniat el verb transitiu †*circumpendō*.

< *circum-*+*pendeō*
veg. *pendeō* (< *(s)pend-)

circumsedeō, -edēre, ēdī, -essum (tr.; també ***-sideō***) ‘1 envoltar, assetjar, encerclar (també fig.); 2 seure al voltant de, aplegar-se al voltant de; 3 viure o residir al voltant de’

Formes: *-sideō* a Mela 1.68, 2.21 i Tac.*Ann.*4.24, 15.5.

Derivats: *circumsessiō -ōnis* f. ‘setge’ (Cic.*Ver.*1.83).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Circumsedeō figura en època clàssica i imperial, especialment amb el significat d’‘envoltar, assetjar’: (1) *circumsedet mutinam* (Cic.*Phil.*5.24); *singulas ciuitates circumsederunt* (B.*Hisp.*26.4); *legiones Samnitium...Luceriam omnibus copiis circumsedere* (Liv.9.2.3); (fig.) *circumsesso dies noctesque mulieribus blanditiis* (Liv.24.4.4), etc.

Amb l’accepció de ‘seure al voltant de, aplegar-se’ s’han conservat menys exemples: (2) *qui...non mouear horum...omnium lacrimis a quibus me circumsessum uidetis* (Cic.*Catil.*4.3), etc. En un passatge de Mela (1.68) es llegeix la forma *circumsident*, que mostra el sentit de ‘viure, residir al voltant de’: *inde...Asia grandem sinum...accipit..populi dites circumsident*.

Circumsedeō forma doblat amb *circumsīdō -ere* ‘envoltar, encerclar, assetjar’, que també és transitiu, i amb el qual comparteix el mateix tema de perfet *circumsēdī*. Les formes de perfet d’ambdós verbs no es poden diferenciar ja que tot dos són transitius i presenten el mateix significat. Tanmateix, el que es pot constatar és que les formes d’*infectum* de *circumsīdō* són molt poc freqüents, apareixen a Livi i Tàcit (veg. Thes.III 1166, 7-11): *Plisticam...socios Romanorum...circumsidunt* (Liv.9.21.6); *Plisticam circumsidunt* (Liv.33, 29, 9); *regem urbemque Philippopolim...circumsidunt* (Tac.*Ann.*3, 38), etc.

< *circum-*+*sedeō*
veg. *sedeō* (< *sed-)

circumsideō: veg. *circumsedeō*

circumstupeō, ēre, -, - (intr.) ‘restar immòbil al voltant’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Circumstupeō és un *hapax legomena* documentat a *Aetna* 336: *illinc obscura semper caligine nubes pigraque defuso circumstupet umida uoltu.*

< *circum-*+*stupeō*
veg. *stupeō* (<*[s]teup-)

circumtergeō, -ēre, -, - (tr.) ‘netejar al voltant’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Circumtergeō es troba únicament en un passatge de Cató (*Agr.*76.2): *singula tracta, ubi depsueris, panno oleo uncto tangito et circumtergeto.*

< *circum-*+*tergeō*
veg. *tergeō* (<*ter^(g)-)

circumtorqueō, -ēre, -, - (tr.) ‘fer girar al voltant’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Circumtorqueō es llegeix únicament a *Apul.Met.*6.30: *prehenso loro retrorsum me circumtorquet.*

< *circum-*+*torqueō*
veg. *torqueō* (<*terk^u-)

circumtueor, -ērī, -, - (intr.) ‘mirar al voltant’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Circumtueor és un *hapax legomena* d’Apuleu (*Fl.*2): *aquila...pendula circumtuetur.* No hi ha testimoniat el verb **circumtuor.*

< *circum-*+*tueor*

veg. *tueor* (< ?*teuH-)

clāreō, -ēre, (-uī), – (intr.) ‘1 ésser clar, palès, evident; 2 brillar, lluir; 3 ésser cèlebre, famós; (de la fama) ésser brillant’

Derivats: *clārescō -escere -uī* ‘esdevenir sonor, fort, brillant, clar o evident, famós, notori’ (clàss., imp., testimoniati a partir de Lucreci).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniati.

Clāreō és poc freqüent i tot i que s’observa en època arcaica, clàssica (Ciceró, Lucreci) i en llatí tardà. Els exemples arcaics que ens han pervingut mostren el significat d’‘ésser famós; (referit a la fama) ésser brillant’: *cuius aduentu insula hodie claret Cypros* (Turp.com.152); *ergo postque magisque uiri nunc gloria claret* (Enn.Ann.372).

A Ciceró, *clāreō* significa ‘brillar, lluir’: *Deloton dicere Graii...soliti, simili quia forma littera claret* (Cic.Arat.240(6)); *rutilo cum lumine claret feruidus ille Canis stellarum luce refulgens* (Cic.Arat.348(107)). En un passatge de Lucreci apareix el significat d’‘ésser clar, palès, evident’: *quod in primo quoque carmine claret* (Lucr.6.937).

Lucreci és el primer autor que documenta l’incoatiu de *clāreō, clārescō -escere -uī* ‘esdevenir sonor, fort, brillant, clar o evident, famós, notori’, que comparteix el mateix tema de perfet que el verb simple, *clāruī* (a partir de Suetoni). No es pot saber amb certesa quan el perfet *clāruī* pertany a *clāreō* i quan a *clārescō*, llevat d’un exemple de la *Vetus Latina*: *deus qui dixit de tenebris lumen clārescere, claruit in cordibus nostris* (Vulg. *ipse illuxit*) (Itala II Cor.4, 6).

A *clāreō* li manca el tema de supí.

Clāreō té un origen denominatiu a partir de l’adjectiu *clārus -a -um* ‘(1) clar, sonor, fort; (2) clar, esclatant, brillant; (3) clar, evident; (4) famós il·lustre’, molt usual en totes les èpoques. Entre els autors arcaics es pot observar ja els quatre significats: (1) *sonitu claro fulgoriuit Iuppiter* (Naev.trag.12); (2) *curate ut splendor meo sit cluqueo clarior quam solis radii esse...solent* (Pl.Mil.1); (3) *uide...ut mi haec certa et clara attuleris* (Ter.Hec.841); (4) *in occulto iacebis quom te maxime clarum uoles* (Pl.Trin.664).

Al costat de *clāreō*, i format també a partir de l’adjectiu *clārus*, el llatí ha conservat el verb factitiu *clārō -āre* ‘fer clar, il·luminar; (fig.) aclarir, explicar; il·lustrar,

glorificar' que data d'època clàssica i imperial: *aestatis primordia clarat (signum)* (Cic.*Arat.*273(39)), etc.; així com també *clāricō -āre* (intr.) 'brillar' d'ús molt rar i testimoniats en un passatge d'Apuleu: *ignes, pernecitate sui claricantes, dicto citius nostrae uisioni conuibrant* (*Mun.*15).

< *clārus -a -um* 'clar' (< **klh₁-ro-*)
IEW: 548-49

Clāreō és un verb semànticament essiu format a partir de l'adjectiu temàtic *clārus -a -um*. L'etimologia generalment admesa de *clārus* l'emparenta amb el llatí *calāre* 'anunciar' i *clamāre* 'cridar, clamar', umbr. *kařetu*, aaa. *hellan* 'ressonar' (alem. *hell* 'brillant'), gr. *κέλαδος* 'brogit' i *καλέω, κέκληκα, κικλήσκω* 'anomenar'. Tots aquests mots es remunten a una arrel dissil·làbica *kleh₁ 'cridar'.

D'acord amb aquesta reconstrucció, l'adjectiu *clārus* reflecteix un grau zero **klh₁-ro-*. Totes aquestes formes fan referència no a la vista, ans a l'oïda, accepció que encara ha mantingut l'adjectiu *clarus* (veg. més amunt; cfr. també el compost *clarisonus* a Ciceró i Catul). El verb denominatiu, emperò, deixant de banda els significats figurats, hauria perdut aquest sentit originari, que encara es conserva documentat (rarament) en l'incoatiu *clarescō*⁶² (veg. Mignot 1969: 129-30; WH: I 228; EM: 125; IEW: 548-49; LIV 361).

claudeō, -ēre, -, sūrus (intr.; també *claudō, -ere, clausum*)⁶³ '1 coixejar; 2 (referent a paraules, sons, etc.) sonar imperfectament, coixejar; 3 fallar, ésser defectuós, imperfecte'

Formes: *clūdō* a Lucil.250: *zonatim circum impluuium cinerarius...cludebat*.

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

Tot i que molts dels exemples conservats siguin ambigus pel que fa a la distinció entre *claudeō* i *claudō*, el que és cert és que *claudeō* s'observa testimoniats en època arcaica per Cecili Estaci amb el significat de 'fallar, ésser defectuós, imperfecte': *an ubi non sitis, ibi consilium claudeat?* (*Caecil.com.*32).

Clūdō apareix a Lucil.250 amb el sentit de 'coixejar': *zonatim circum impluuium cinerarius...cludebat*. La resta d'exemples són testimoniats a partir de Ciceró.

⁶² Cfr. Verg.*Aen.*2, 301: *clarescunt sonitus armorumque ingruit horror*.

⁶³ Diferent del verb homònim *claudō -dere -sī -sum*, tr. (també *clūdō*) 'tancar'

A partir d'època clàssica, hi ha casos en què *claudō* no presenta cap mena d'ambigüitat: (3) (amb abl.) *neque...ignorantia claudit res* (Sal.Hist.3.48.26); *nequid opere nostro claudat, aduigilamus* (Aur.Fro.1.p.186(71N)).

Claudeō sembla ser la forma arcaica i *claudō*, que significa el mateix i és menys freqüent, pot ser d'origen posterior (cfr. *clārus*, *clāreō*, *claricō* i *claudus*, *claudeō*, *claudicō*). És possible també que el verb homònim *claudō -ere* 'tancar' hagi contribuït a la confusió entre *e* i *i* (WH: I 231).

A *claudeō* li manca el tema de perfet i el de supí. Tot i que el participi de perfet tampoc es conservi, Aulus Gel·li recull el participi de futur *clausūrus: nisi tertia syllaba circumflexe promatur, numerus clausurus est* (Gel.4, 7, 4).

Al costat de *claudeō* no hi ha documentat un verb corresponent en *-āre*.

Claudeō té un origen clarament denominatiu, format a partir de l'adjectiu *claudus* (vulgar *clōdus*) *-a -um* 'coix, que coixeja; espatllat, malmès; (fig.) coix, defectuós (dit d'un vers, etc.)' que és molt freqüent en totes les èpoques, a partir d'època arcaica, que mostra el significat de 'coix': *ad mandata claudus, caecus, mutus (es)* (Pl.Mer.630); *apud anum illam doliarem, claudam, crassam* (Ps.659), etc.

Al costat de *claudus* hi ha testimoniades les formes *clōdus* i *clūdus*. *Clōdus* és vulgar (cfr. *Clōdius/Claudius*, veg Leumann 1977⁵: 79). La forma *clūdus* es llegeix a Plaute (*Pseud.659*) i en llatí tardà, i mostra la mateixa grafia que *clūdō*, que figura a Lucil.250 (veg. més amunt).

< *claudus -a -um* 'coix' (<*clāuidos < **kleh₂u-* 'ganxo, garfi; enganxar, subjectar')

IEW: 604

Claudus no té una etimologia clara (EM: 126; Schrijver 1991: 264). Hom l'ha derivat del verb *claudō -ere* 'tancar', que té etimologia pie. Segons Pokorny (IEW: 604-605), *claudō* fóra un present allargat en *-d* (*klāui-dō) provinent d'una arrel pie. *klēu-/klāu-* (**kleh₂u-*) 'ganxo, garfi; enganxar, subjectar'. Provenent de la mateixa arrel, el llatí ha conservat el substantiu *clāuis* i *clāuus* 'clau', etc. Les altres llengües indoeuropees també mostren formes emparentades directament amb aquesta arrel: gr. jòn. *κλήϊς -ἴδος*, dòr. *κλαΐς -ἴδος* 'clau'; aïrl. *clō* 'clau'; lit. *kliūvù*, *kliūti* 'enganxar; (amb *s* mòbil) aaa. *sliozan* 'schließen', aaa. *sluzzil* 'Schlüssel', aaa. *sloz* 'Schloß', etc.

Segons Walde (1910²: 168) i WH (I 231) *claudus* s'hauria pogut originar a partir de *clāuidos 'proveït de garfis, impedit', tenint com a punt de partida o bé el substantiu

clāuis, clāuus, o bé el verb *claudō*, que hauria tingut originàriament el significat d' 'enganxar, subjectar'. La proposta de Walde-Hofmann és interessant perquè es veu recolzada per un exemple paral·lel al del llatí. En lituà, el substantiu *kliaudà, kliáuda* 'defecte físic', té, com *claudus*, un origen denominatiu, ja que prové del verb *kliaudaû, kliaudýti* 'impedir', apof. *kliudaû -yti* 'fer subjectar'. Tant el llatí *claudō* com el lit. *kliaudaû* provenen etimològicament de la mateixa arrel pie. *klēu-/klāu-* 'ganxo, garfi; enganxar, subjectar', i, per tant, la proposta de Walde-Hofmann, és molt versemblant.

clueō, -ēre, -, - (intr.; també ***cluō, -ere, -, -***) '1 ésser tingut per, passar per; *ut nomen cluet* 'tal i com indica el mot'; 2 ésser considerat com a; (absol.) ésser considerat com a existent'

Derivats i formes nominals: *in-clutus* 'inclit, famós' (a partir de Nevi); *clutum κλυτόν* (Paul.Fest.55); *cluor δόξα* (Gloss.II 510, 5); *cluior* 'nobilior' (Gloss.V 627, 10).

Compostos: *praeclueō -ēre* (intr.) 'ésser molt famós' (Maur.2242).

Clueō és arcaic i poètic i es troba testimoniats a partir d'Enni i Plaute. És especialment freqüent a Plaute, tot i que també hi ha exemples a Lucili i Enni, i fou reprès en època tardana. D'època arcaica provenen la majoria d'exemples, que mostren el significat d' 'ésser tingut per, passar per': *senati qui columen cluent* (Pl.Epid.189); *ut uolup est homini...si quod agit cluet uictoria* (Pl.Poen.1192^a); *ego huius fani sacerdos clueo* (Pl.Rud.285); '*calix*' *per castra cluebat* (Lucil.1069); (amb inf.) *esse per gentes cluebat omnium miserrimus* (Enn.scen.366); *Atridae duo fratres cluent fecisse facinus maxumum* (Pl.Bac.925); *ubi mortuos sis, ita sis ut nomen cluet* (Pl.Trin.496), etc.

Lucreci l'empra amb el significat (2): *quae nondum clueant ullo temptata periculo* (Lucr.1.580); *nec quae nigra cluent de nigris* (2.791); *primordia rerum...infinita cluere* (2.525), etc.

Al costat de *clueō* es troba també *cluō -ere*, d'origen secundari i clarament posterior, que sembla format a partir de *κλύω* (EM: 129). Apareix en molts pocs casos, a partir de Sèneca:⁶⁴ *ego primam tollo nomine hoc quia rex cluo* (Phaed.1.5.7); *tybris ibi uitrius nar hic cluit albus* (CIL XI 4188).

Els autors arcaics mostren algunes formes deponents, però són poc freqüents (veg. Thes. III 1361, 5-6): (1) *stratoticus homo qui cluear* (Pl.Ps.918); *hi cluentur*

⁶⁴ L'exemple d'Acci és dubtós (veg. Thes.III 1361, 20; WH: I 237): *qui recte consulat, consul cluat* (*consulciat* trad.).

hospitum infidissimi (Pac.trag.194); *Pacui discipulus dicor...Pompilius clueor* (Pompil.poet.2); *Pompilius clueor* (Varró Men.356).

No hi ha documentat el tema de perfet ni el de supí.

LIV (334): **kley-* ‘sentir’

IEW: 606

Clueō té una etimologia clarament pie. Generalment se’l deriva de l’arrel verbal pie. **kley-* ‘sentir’, que, a part del llatí, es troba molt ben testimoniada sobretot en indoirani i grec, tot i que també s’han conservat exemples en armeni, antic eslau eclesiàstic, antic irlandès, tocari i albanès (veg. WH: I 237-8; EM: 129; IEW: 605-6; pels exemples, veg. LIV: 334): vèd. *ásrot* ‘ha sentit’, aav. *sraotū* ‘hauria de sentir’, arm. (med.) *lowaw* ‘va sentir’ i gr. *κλῦτε* ‘escolta!’, *ἔκλυον* ‘va sentir’ (< aorist radical **kléu-*/ *klu-*); vèd. *śṛṇóti* ‘sent’, avrec. *surunaoti* ‘sent’, airl. *ro-cluinethar* ‘sent’ i toc.B *kalneṃ*, A *kālñiñc* ‘(re)sonar’ (< present **kl̥-né/n-ṃ-*); vèd. *śúśrāva* ‘ha sentit’, avrec. *sūsṛūma* ‘hem sentit’, airl. *ro-chúale* ‘va sentir’, galm. *cigleu* ‘va sentir’ (< perfet *ke-kloy/ *klu-*); vèd. *śrāváyati* ‘fa sentir’, avrec. *srāuuaiieiti* ‘fa sentir, recita’, gr. *κλείω* ‘elogio, lloo’, toc.A *klawaṣ* ‘anunciar’ (< causatiu **kloy-éje-*); gr. fut. *κλευσόμεθα·ἀκούσομεν* Hesiq. ‘sentirem’, airl. subj. *-cloathar* ‘hauria de sentir’ (< desideratiu *kléu/ *klu-s-*). A partir d’aquest tema desideratiu es creà una arrel verbal allargada **kley-* ‘escoltar (a)’ (veg. IEW: 606; LIV: 336).

Pel que fa al llatí *clueō*, és evident que formalment prové d’un tema essiu en grau zero **klu-eh₁ǵé-*, ja que la semàntica descarta que provingui d’un tema causatiu *cloueō (cfr. vèd. *śrāváyati* ‘fa sentir’). Dins de les llengües itàliques, a part dels noms propis testimoniats en osco-umbre,⁶⁵ el sudpicè *kduíú* ‘sóc anomenat’ hauria conservat una forma paral·lela a la del llatí *clueō*,⁶⁶ sempre que s’accepti la interpretació de Rix de la inscripció sudpicena on apareix (veg. Rix 1994: 105-122; García Castellero 2000: 273; Untermann 2000: 378). L’adjectiu llatí *in-clutus* s’hauria format independentment del tema essiu, a partir d’una base *klu-to-s (cfr. ai. *śrutāḥ-*, gr. *κλυτός* ‘famos’), sense rastre de laringal.

La proposta de Kümmel (ibid.), segons la qual el llatí *clueō* provindria originàriament d’un antic tema estatiu de grau zero **klu-*, que es veié allargat

⁶⁵ cfr. *Kluuatiis* ‘Clouatius’, umbr. *Kluuier* ‘Cluvii’, etc. (veg. von Planta: I 326).

⁶⁶ El grafema >d< representaria, segons Rix, un fonema /δ/ < /l/.

posteriorment amb el productiu sufix estatiu *-ē*, és interessant i versemblant, tot i que difícil de demostrar. En tant que forma paral·lela al llatí *clueō*, el sudpic. *kduiú* fóra, segons Kümmel, també representant del tema estatiu. Pel que fa a les altres llengües indoeuropees, l'aav. *sruiiē* (Y. 33,7) 'és famós', que mostra una forma passiva, podria provenir també d'aquest tema estatiu (veg. Hoffmann a Oettinger 1993: 356²⁶; veg. també Hardarson 1996[1998]: 332²⁶). L'estatiu radical fóra representat també pel let. *sluv*, *sluvēt* 'esdevenir conegut, famós', traslladat al tipus productiu *ē/i-*.

Si bé és cert que formalment *clueō* es pot analitzar com un tema essiu **klu-eh₁-ie* (veg. IEW: 606), és plausible, d'acord amb els testimonis de les altres llengües indoeuropees, que tingui el seu origen en un estatiu radical. La veu passiva que apareix en la forma de l'aav., tindria un paral·lel en les terminacions deponents que *clueō* mostra en alguns exemples d'època arcaica (veg. més amunt). Aquestes terminacions, caldria considerar-les com a molt antigues, i no pas, com EM (129) suggereix, d'origen secundari.

En el sistema verbal pie. és molt probable que l'essiu hagués començat a substituir els antics estatus, una categoria verbal molt arcaica de la qual en queden molt pocs exemples (veg. LIV: 25) i podria ser que *clueō* en fos un. Tal vegada *clueō* representi, com *libet* i *lūgeō*, un cas excepcional en què un antic tema estatiu s'ha mantingut dins dels verbs de la segona conjugació llatina.

coerceō, -ēre, -uī, -itum (tr.; també ***coherc-***) '1 estrènyer, cenyir, encerclar; tancar dins, empresonar, retenir; 2 arranjar, subjectar, retenir (*capillos, uestem*); arrengrerar, arranjar, menar (*turbam*); 3 restringir el creixement de, escurçar, podar (una planta); (fig.) esporgar, corregir (*carmen*); 4 refrenar, reprimir, contenir (*socios, cupiditates, luxuriam*); 5 (referit a un magistrat) punir, castigar, corregir'

Derivats: *coercitiō* (*coherc-*) *-ōnis* f. 'coerciō, repressiō; puniciō, càstig' (a partir de Liv., imp.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoni.

Coerceō és molt usual especialment en època clàssica i imperial, tot i que en els autors arcaics ja s'hi observin alguns exemples: (3) *illiusce sacri* (sc. *luci*) *coercendi ergo* (Cató Agr.139); (4) *atrocem coerce confidentiam* (Pac.trag.47).

A partir d'època clàssica, emperò, *coerceō* esdevé molt més habitual: (1) *et uariare uiae (debent) proinde ac textura proindet* (Lucret.4.657); *quos...nouies Styx*

interfusa coercet (Verg.G.4.480); (2) *nodo coerces uiperino Bistonidum...crinis* (Hor.Carm.2.19.19); *uirgaque leuem coerces aurea turbam* (Hor.Carm.1.10.18); (3) *quia siccitas coercet herbas* (Plin.Nat.18.186); (4) *ut uerberibus coerceant potius quam uerbis* (Var.R.1.17.5); *ad quaestoris libidinem coercendam* (Cic.Diu.Caec.57); (5) *magistratus...noxium ciuem multa, uinculis uerberibusque coerceto* (Cic.Leg.3.6), etc.

< con-+arceō
veg. arceō (< *h₂er^(R)-)

cohaereō, rēre, -haesī, -haesum (intr.) ‘(sovint amb dat.) **1** adherir-se, agafar-se, clavar-se; abraçar-se, restar abraçat; agafar-se, créixer juntament; **2** estar unit, tocar; **3** cohesionar-se, formar un tot compacte; mantenir-se, afermar-se, subsistir; **4** (fig.) lligar, ésser coherent, tenir coherència; **5** estar unit, estar lligat; estar unit, lligat (per vincles d’amistat, de parentiu)’

Formes.: -sus (ptc. de pft. amb significat actiu) Gel. 15.16.4.

Derivats: *cohaerens -ntis* ‘adjacent; coherent’ (Cic., imp.), d’on provenen l’adverbi *cohaerenter* ‘conectadament, sistemàticament; consistentment, compatiblement’ (rar, Flor., Gel.), i el substantiu *cohaerentia -ae* f. ‘connexió, cohesió; estructura orgànica, contigüïtat’ (Cic., Vitr., Gel.); *cohaerescō -ere* ‘unir-se, cohesionar-se, adherir-se’ (clàss., imp.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

Cohaereō és usual en època clàssica, però especialment en època imperial. És freqüent a Ciceró, Sèneca, Plini el vell i Quintil·lià, i no apareix ni a Cèsar ni Sal·lusti. En època arcaica apareix testimoniats ja un exemple en una comèdia de Terenci amb el significat de ‘lligar, ésser coherent’: (4) *paullulum opssoni; ipsu’ tristis; de inprouiso nuptiae: non cohaerent* (Ter.An.361).

A partir d’època clàssica, emperò, es troben documentats més exemples amb diverses accepcions semàntiques: (1) *omnia autem duo ad cohaerendum tertium aliquid anquirunt* (Cic.Tim.13); *libris situ cohaerentibus* (Sen.Ep.72.1); (2) (amb dat.) (*Leucadia*) *artis faucibus cohaerens Acarnaniae* (Liv.33.17.6); (3) *alia, quibus cohaerent homines* (Cic.Leg.1.24); (4) *sermo hercule familiaris et cotidianus non cohaerebit* (Cic.Caec.52); (5) *sapienter...sentiendi et ornate dicendi scientiam re cohaerentis...separauit* (Cic.de Orat.3.60); *non ulla deo meliore cohaerent pectora* (Stat.Silu.2.2.154), etc.

Ovidi és el primer autor que documenta el tema de perfet *cohaesī*: *scopulo...affixa cohaesit Sidonia* (Ov.met.4, 553).

< con-+haereō
veg. haereō (< *ghais- ?)

coherceō, -ēre, -, -: veg. *coerceō*

cohibeō, -ēre, -uī, -itum (tr.) ‘1 (rar) fermar, lligar, assegurar; 2 contenir, comprendre, abraçar; cenyir, cofar; 3 retenir, tenir tancat, tancar; (refl.) recloure’s, romandre, restar; 4 contenir, refrenar, aturar; limitar, reduir; 5 contenir, refrenar, reprimir; (amb *ab*) apartar, allunyar’

Derivats: *cohibilis -e* ‘concís, precís’ (Gel.16.19.1) (i *incohibilis* Gel.5.3.4), d’on prové l’adverbi *cohibiliter* ‘concisament’ (Apul.); *cohibitiō -ōnis* f. ‘restricció, compressió’ (Balb.grom.p.101La); *cohibitus -a -um* ‘moderat, contingut’ (Gel.6(7).14.7).

Compostos: no n’hi ha cap de documentat.

Cohibeō és molt freqüent en tota la llatinitat. En època arcaica es troba un exemple a Pacuvi que mostra el significat de ‘fermar, lligar’: *nec ulla subscus cohibet compagem* (Pac.trag.250). Aquesta accepció, emperò, és poc usual i s’observa en un passatge més d’Horaci (*Carm.*3.14.22) i de Sèneca (*Thy.*569), però generalment *cohibeō* presenta la idea general de ‘retenir, contenir’, que també data d’època arcaica: (3) *cohibete intra limen etiam uos parumper* (Pl.Mil.596); *cohibet domi maestus se Albinus* (Lucil.848); (4) *missa sum...quae cursum cohibeam* (Afran.com.277); (5) *adeo arte cohibitum esse <se> a patre* (Pl.Mer.64); (amb *ab*) *qui ab alieno facile cohiberent manus* (Pl.Trin.1019), etc.

< con-+habeō
veg. habeō (<?*(ĝ)^heHb-)

collibuit, -uisse, -ibitum (collibitum est dep.) (def., impers., intr.) (*conl-, collub-*) ‘agradar, venir de grat, plaure’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *collibuit* es troba únicament testimoniat en el tema de perfet, que mostra sempre un valor de present i pot aparèixer tant en la veu activa com en forma deponent. Teòricament, aquestes formes podrien pertànyer al perfet del verb incoatiu *collibescit*, que s’ha conservat només a través d’una glossa (veg. Thes. III 1600, 67-69).

Tot i que no és massa habitual, *collibuit* es troba documentat sobretot en època arcaica, amb valor impersonal: *cantat, ubi collibuit* (Cató *orat.*125); *siquid collitum, noui te* (Ter.*Eu.*1056); (amb inf.) *libera uti lingua collitum est mihi* (Pl.*Cist.*128); *potare tecum collitum est mihi* (Mos.295); *sin lenocinium forte collitumest tibi* (Pl.*Bac.*28), etc.

< *con-*+*libet*
veg. *libet*

collūceō, -cēre, -luxī, – (intr., també *coll-*.) ‘resplendir, brillar pertot; estar il·luminat’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Collūceō no sembla testimoniat en època arcaica. Tot i que no sigui massa freqüent, és emprat per Ciceró, Virgili, Ovidi, Tàcit, etc.: *clarum collucens Scorpis* (Cic.*Arat.*452(208)); *quippe qui (sc. sol) inmenso mundo tam longe lateque colluceat* (Cic.*N.D.*2.40); *taedaque...accensa per undas collucet* (Lucr.6.882); *collucent ignes* (Verg.*A.*9.166); *undique collucent...lampades* (Ov.*Ep.*14.25); *collucentes per campum Martis faces* (Tac.*Ann.*3.4); (amb pft. sigmàtic) *qualis (flamma) in Herculae colluxit collibus Oetae* (Epic.*Crusi* 257), etc.

El perfet *colluxī* es figura per primera vegada a l’obra atribuïda a Ovidi, *Epicedion Drusi* (s.I ?): *qualis in Herculeae colluxit flamma collibus Oetae* (Epiced.*Drusi* 257).

< *con-*+*lūceō*
veg. *lūceō* (< **leuk-*)

commadeō, -ēre, -, - (intr.) ‘tornar-se tou’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Commadeō és un *hapax legomena* documentat a Cató (veg. Thes.III 1819, 2-4): *coquito (brassicam) usque donec commadebit bene* (Agr.156.5).

< *con-*+*madeō*
veg. *madeō* (<**mad-* /2. **med-*)

commereō, -ēre, -uī, -itum (tr.; dep. *-eor, -ērī, -itus sum*; també *comm-*.) ‘1 merèixer, guanyar-se (un càstig, un premi, etc.); 2 cometre, ésser culpable de’

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Commereō és especialment freqüent en època arcaica., que presenta en la majoria dels casos el significat de ‘cometre, ésser culpable (de)’: (2) *quae in se culpam commerent* (Pl.Mer.828); *nullam de his rebu' culpam commeruit* (Ter.Hec.631); *quasi nos cras iam commeream aliam noxiam* (Pl.Mos.1178); *pro commita noxia* (Pl.Trin.26); *uoltum tuom uideor uidere commeruisse hic me apsepte in te aliquid mali* (Pl.Epid.62); etc. Terenci recull el significat de ‘merèixer, guanyar-se’, però aquesta accepció és més aviat emprada a partir d'època clàssica, i tot i així, és poc habitual: (1) *numquam sciens commerui merito ut caperet odium illam mei* (Ter.Hec.580); *interrogabatur reus, quam commeruisse se maxime confiteretur* (Cic.de Orat.1.232); *quid placidae commeruistis oues?* (Ov.Fast.1.362), etc.

Commereō es troba documentat també com a deponent, ja en els autors arcaics, però és més aviat rar: (2) *me culpam commeritum scio* (Pl.Aul.738); *quae numquam quicquam erga me commitast* (Ter.Hec.486); *fidem sedulitatis ueritatisque commitus* (Gel.1.6.6).

< con-+mereō
veg. mereō (< *(s)mer-)

commisceō, -scēre, -scuī, -xtum (tr.) ‘1 mesclar, barrejar; 2 (fig.) barrejar, confondre; 3 unir-se sexualment, barrejar-se (amb una altra raça); 4 tractar (un afer)’

Derivats: *commixtura -ae* f. ‘mescla’ (Cató Agr.157.1); *commixtiō -ōnis* f. ‘barreja; mescla sexual’ (Apul., Quint., rar).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Commisceō s'observa testimoniat en tots els períodes de la literatura llatina (Plaute, Lucreci, Ciceró, Virgili, Suetoni, etc.) i és especialment freqüent en època arcaica, on apareixen ja els diferents significats: (1) *commisce mulsum* (Pl.Per.87); *cretae crudae partes duas, calcis tertiam commisceto* (Cató Agr.39.2); (amb cum) *(amurcam) dato rarenter bibere commixtam cum aqua aequabiliter* (Cató Agr.103); (amb abl.) *oh, lutum lenonium, commixtum caeno sterculinum publicum* (Pl.Per.407); (2) *tantum adest boni...uerum commixtum malo* (Pl.As.310); (4) *ne quid tecum consili commisceam* (Pl.Mil.478); *si quis cum eo quid rei commiscuit* (Pl.Rud.487), etc.

< *con-+misceō*
veg. *misceō* (<**meiḱ-*)

commisereor, -ēri, -itus (tr., dep.) ‘compadir-se de, apiadar-se de (també impers., amb ac. de persona i gen.)’.

Derivats i compostos: no n’hi ha cap de testimoniats (pel compost *com-miserescere*, veg. *misereō*).

Commisereor no sembla testimoniats ni en època arcaica ni en època clàssica. Els exemples conservats provenen d’Aulus Gel·li (veg. Thes. III 1899, 57-61): *ut...Electra...commisereatur...interitum eius* (6.5.6); (impers.) *navitas precum eius harum commiseritum esse* (16.19.11).

< *con-+misereor*
veg. *misereō* (< *miser+-eō*)

commoneō, -ēre, -uī, -itum (tr.) ‘recordar (a algú, alguna cosa)’

Formes.: inf. pres. pass. arc. *-rier*

Derivats: *commonitiō -ōnis* ‘advertiment’ (rar, Quint.); *commonefaciō* (pass. *commonefītō*) ‘recordar’ (Pl., clàss., imp.).

Compostos: *recommoneō* (Cassiod.).

El compost *commoneō* és especialment freqüent entre els comediògrafs arcaics, tot i que també s’observi en les èpoques posteriors: *meretricem commoneri quam sane magni referat, nihil clam est* (Pl.Mil.881); *re ipsa modo commonitu’ sum* (Trin.1050); (amb gen. de cosa) *mearum me apsens miseriarum communes* (Pl.Rud.743); (amb ac. de cosa) *officium uostrum ut uos malo cogatis commonerier* (Pl.Ps.150); (amb *ut*) *ut neque me consuetudo neque amor...commoneat ut seruem fidem* (Ter.An.280), etc. En els manuscrits, sovint es confon amb *commoueō*.

< *con-+moneō*
veg. *moneō* (< **men-*)

commordeō, -ēre, -, - (tr.) ‘mossegar àvidament; (també fig.)’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

Commordeō no apareix ni en els autors arcaics ni en els d'època clàssica. Es troba documentat a dos passatges de Sèneca i en un fragment de Pedianus Dioscurides (s. I p.C.): *quaedam ferae tela ipsa commordent* (Sen.Con.9.6.2); (absol.) *gemite et infelicem linguam bonorum exercete conuicio, hiate, commordete* (Sen.Dial.7.20.6); *quod msticatu(m) lingua(m) commordet* (δάκνον τὴν γεῦσιν) (Diosc.1, 13).

< con-+mordeō
veg. mordeō (<*h₂merd-)

commoueō, -ouēre, -ōuī, -ōtum (tr.) '1 sacsejar, agitar, sotragar; (fig.) sacsejar, commoure; remenar, agitar (un líquid, el mar); 2 moure, bellugar-se lleugerament (parts del cos, etc.); 3 moure, traslladar, canviar (de lloc); moure, fer circular (diners); reclamar (deutes); 4 fer moure, fer sortir (d'un lloc, una persona); (refl.) moure's (d'un lloc); (mil.) *castra mouere* canviar el campament de lloc; (dit de l'enemic) fer recular, fer retrocedir, desallotjar; 5 despertar (del son); aixecar, alçar (la caça); aixecar, desfermar (tempestes, vents); 6 moure, incitar estimular (a l'acció); suscitar, fer sorgir (una qüestió); 7 excitar, commoure, colpir, tocar; trasbalsar, pertorbar, trastornar; irritar, exasperar; 8 causar, iniciar (una batalla, etc.)'

Formes: -osse (= -ouisse) Cic. Ver.3.45, 5.96, etc.; -orunt (= -ouerunt) Lucr.2.766; -orat (= -ouerat) Ter.Ph.101, Cic.Q.fr.2.1.1.

Derivats: *commōtiō -ōnis* 'excitament, agitació' (Cic., Quint.), d'on prové el diminutiu *commōtiuncula* 'petit excitament' (Cic.Att.12.11); *commōtus -a -um* 'excitat, nerviós; irritat, enfadat; tempestuós, turbulent' (Ter., clàss., imp.); *commōtus -ūs* 'moviment' (Var.L.5.71); *commouens -ntis* 'que commou' (Sen.Con.2.6.11); *commōtō -āre* (Teod., Prisc.); *incommōbilitās -ātis* 'imperturbabilitat' (Apul.Pl.2.4).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Commoueō és molt freqüent i es troba documentat en totes les èpoques a partir de Plaute. Entre els autors arcaics, ja apareixen testimoniat els diferents significats: (1) *ego iam te commotum reddam* (Ter.An.864); (transf.) *scis tu...mea si commoui sacra...quantas soleam turbellas dare* (Pl.Ps.109); *commoueto, uideto ne aduras* (Cató Agr.107); (2) (amb ac. adv.) *ne quid sui membri commoueat quicquam* (Pl.As.786); *neque...me commouere possum prae formidine* (Pl.Am.183); (3) (refl.) *nec mea gratia commouent se ocius* (sc. *pessuli*) (Pl.Cur.154); (4) *neque se Septentriones quoquam in caelo commouent* (Pl.Am.273); (5) *dormiunt: ego pol istos commouebo* (Ter.Hau.730); (7) (apoc.) *commorat omnis nos* (Ter.Ph.101); *Bacchi sacris commota* (Pac.trag.423);

uix sum apud me: ita animu' commotust metu spe gaudio (Ter.An.937); *in hac commotu' sum* (Ter.Eu.567); (8) *maxime proelio commoto* (Quadr.hist.10b), etc.

En totes les èpoques es pot constatar la presència de formes sincopades de perfet (veg. més amunt, formes).

El participi de perfet *commōtus* data a partir d'època arcaica: *ego iam te commotum reddam* (Ter.Andr.864); *<aequor> mare appellatum, quod a<e>quatum, cum commotum uento non est* (Varró ling.7, 23); *(columnae) a tuo redemptore commotae non sint* (Cic.Verr.1, 145).

En ombre s'ha conservat una forma paral·lela, *comohota* (abl. sg. fem.) 'oferir (a la divinitat) ?', que ha estat comparada amb el llatí *commouēre*, (*obmouēre*), especialment en el passatge de Cató (*Agr.134*): *te hac strue commouenda* (veg. WH: II 116; García Castillero 2000: 275; Untermann 2000: 416). Però atès que les noves edicions d'aquest text llegeixen *ommouenda*, no es pot establir amb certesa si el compost **kom-mou-Vto* data o no d'època itàlica o es tracta d'una formació particular de cada llengua, a partir de la base simple **mou-*.

< con-+moueō
veg. moueō (< *m₁ieuh₁-)

commūgeō, -ēre (tr.) veg. obs.

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Commūgeō és un *hapax* conservat a la glossa de Paul.*Fest.p.65M* (veg. Thes.III 1952, 23-24): *commugento conuocanto*.

Segons la glossa de Paulus Diaconus, sembla que *commugento* s'hagi de relacionar amb el verb *mūgiō -īre -īuī (-ī) -ītum* 'mugir (els bovins); (ext.) mugir, bramar, bruelar (dit d'altres animals), bramar (l'home); retrunyir (la terra)', que apareix testimoniat a partir d'Enni. Malgrat tot, és difícil d'explicar l'acabament en *-ē* del tema. El testimoni de l'ombre *mugatu* (3a sg. imperat. II), mostra una flexió en *ā* (veg. Untermann 2000: 480-81), i les llengües indoeuropees no presenten cap tema en *-ē*,⁶⁷ de manera que no proporcionen cap dada interessant a l'hora d'explicar el vocalisme *ē* d'aquest *hapax*. Tal vegada es tracti d'una forma dialectal (EM: 418; WH: II 119).

⁶⁷ Tot i que el LIV no reconstrueixi cap arrel verbal pie., generalment s'emparenta la forma de l'ombre amb el tema de present hit. *mugāi-* 'suplicar, pregar' (veg. Tischler 1977: II 227 ss.).

< *con-*+*mūgiō*

commulceō, -ēre, - , - (tr.) ‘apaivagar, calmar, tranquil·litzar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Commulceō no és arcaic ni clàssic, i és rar. S’observa a partir d’Alus Gel·li, Apuleu i en autors tardans (veg. Thes.III 1952, 25-34): *sensusque eorum* (sc. *iudicum*)...*honorificis uerecundisque sentetiis commulcere* (Gel.6(7).3.13); *trepidantem puerum serena fronte et propitiata facie commulcens* (Apul.*Met.*8.28), etc.

A *commulceō* li manca el tema de perfet i de supí.

< *con-*+*mulceō*

veg. *mulceō* (< **Hmelk-*)

compāreō, -ēre, -uī, - (intr., també *comp-*) ‘1 ésser visible, aparèixer, comparèixer; aparèixer, veure’s, manifestar-se; sortir (un compte); 2 *non comparere* desaparèixer, estar perdut; 3 realitzar-se, efectuar-se’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat

Compāreō apareix força testimoniat en totes les èpoques, i és freqüent a Ciceró i en època imperial. Entre els autors arcaics, especialment a Plaute, es troben documentats alguns exemples, amb el significat d’‘ésser visible; realitzar-se’: (1) *qui modo nusquam comparebas, nunc quom compares peris* (Pl.*Aul.*629); *ita apud omnis comparebo tibi res benefactis frequens* (Pl.*Mil.*662); *nequaquam argenti ratio comparet* (Pl.*Trin.*418); *reliqua quae sint uti compareant* (Cató *Agr.*2.6); (3) *memor sum...ut quae imperes compareant* (Pl.*Am.*630), etc.

No s’ha conservat el tema de supí.

< *con-*+*pāreō*

veg. *pareō*

complaceō, -ēre, -uī* o *-itus sum (intr., semidep.; també *comp-*) ‘1 plaure, captivar; 2 (d’un pla, etc.) complaure, satisfer’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Complaceō apareix en els comediògrafs arcaics i es troba reprès pels autors arcaitzants i tardans. No sembla testimoniats en època clàssica. Generalment va acompanyat d'un datiu o bé en forma absoluta: (1) *quantusque amator siet quod complacitum est semel* (Pl.Am.106); *si autem Veneri complacuerunt* (Pl.Rud.727); *postquam me amare dixi complacitast tibi* (Ter.An.645); (2) <satī> *hoc deo complacitumst, med...in certas regiones timidam eiectam?* (Pl.Rud.187), etc. Columel·la conserva un exemple en què *complaceō* mostra un ús impersonal: *ut et tibi et Gallioni nostro complacuerat* (Col.9.16.2), etc.

< con-+placeō
veg. placeō (<?*pleh₃k-)

compleō, -ēre, -ēuī, -ētum (tr.; també **comp-**.) '1 omplir completament, emplenar; 2 omplir, saciar (de menjar, de beguda); fecundar, fer prenys; 3 omplir (amb soroll, etc.), fer ressonar; 4 omplir (amb esperança, por, etc.); 5 cobrir (referit a persones o coses), atapeir, abarrotar; 6 proveir, ormejar, equipar; omplir, cobrir (amb tropes); poblar (una ciutat); 7 completar (un nombre, una mesura); (temps) viure, complir, passar; 8 dur a terme, acabar, aconseguir'

Formes sincopades: *-esse* (-ēuisse), *ērunt* (-ēuērunt), etc.

Derivats: *complētus -a -um* 'complet, perfecte' (Cic., Gel.); *complēmentum* 'complement' (Cic., Tac.); *complētiō, -tīuus, -tor, -tōrium* (tots tardans).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniats.

Compleō és molt freqüent i apareix a totes les èpoques. Els primers exemples provenen d'època arcaica, en què es troben ja les diferents accepcions semàntiques: (1) *ibi erat bilibris aula...ea saepe deciens complebatur* (Pl.Mil.854); *simplicibus completo* (sc. *spiram*) *bene arte* (Cató Agr.77); (2) *adeo me compleui flore Liberi* (Pl.Cist.127); (4) *uix solum complere cohū terroribus caeli* (Enn.Ann.545); (amb gen.) *erroris ambo ego illos et dementiae complebo* (Pl.Am.471); *me compleuit flagiti et formidinis* (Men.901); (5) *matronae moeros complent spectare fauentes* (Enn.Ann.419); (amb abl.) *fera ueliuolantibus nauibus complebit manus litora* (Enn.scen.68); *uortentibus Telobois telis complebantur corpora* (Pl.Am.251), etc.

< con-+pleō
veg. pleō (<?*pleh₁-)

concaleō, -ēre, -, - (intr.) ‘estar ben calent’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

Concaleō és un *hapax legomena* testimoniats a Pl.*Per.*88 (veg. Thes.IV 4, 4-5):
bene ut in scutris concaleat.

< *con-*+*caleō*
veg. *caleō* (<**kel-*)

concieō (conciō), -iēre (-īre), īuī, -itum (-ītum) (tr.) ‘1 sotragar, agitar, sacsejar; llançar, agitar; (mil.) aplegar, reunir, reclutar; 2 (fig.) moure, suscitar, provocar (un problema, guerra, etc.); promoure, excitar (una emoció); 3 moure, incitar, empènyer’

Derivats: *conciūtus -a -um* ‘ràpid, impetuós’ (Prop.3.2.3; Stat.*Ach.*2.149), d’on prové l’adverbi *conciō* ‘ràpidament’ (Apul.*Fl.*21); *conciōtor -ōris* m. ‘instigador, provocador, agitador’ (Liv., Tac.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

El doblet *concieō* i *conciō* està present totes les èpoques, i és especialment emprats pels autors arcaics. Sembla que *concieō* sigui més testimoniats que no pas *conciō*, però el cert és que ambdues formes apareixen en època arcaica i emprades per un mateix autor. El tema de perfet és *conciūī*, que formalment s’hauria de vincular a *conciō*, és compartit per ambdós verbs, tal i com s’esdevé en el verb simple (veg. *cieō/ciō*).

Concieō i *conciō* es troben sovint en els comediògrafs llatins: (1) *omnis fluctus conciet (auster)* (Pl.*Mer.*877); *tiasantem fremitu concite melum!* (cj.) (Pac.*trag.*312); (2) *fac ut illi turbas, litis concias* (Pl.*As.*824); *suae senectutis acriorem hiemem parat, quom illam inportunam tempestatem conciet* (Pl.*Trin.*399); *quantas turbas conciuui insciens!* (Ter.*Hau.*970); *di sunt irati tibi qui conciere cogites tantum mali* (Afran.*com.*46); *unum...uerbum inter eas iram hanc conciuuisse* (Ter.*Hec.*313); (3) *conciuit hostis domi: uxor acerrumast* (Pl.*Mer.*796); *Aegisthi fidem nuncupantes conciebunt populum* (Pac.*trag.*141).

El participi de perfet *conciūtus* data a partir d’època clàssica i és freqüent, a diferència de la forma allargada *conciūtus*, que apareix a Lucr.2, 267; Lucan.5, 597 i Val.*Fl.*2, 460. 5, 576 (veg. Thes.IV 36, 30-31). A Prop.3.2.3 i Stat.*Ach.*2.149, *conciūtus -a -um* és emprats amb força adjectiva ‘ràpid, impetuós’. A partir d’aquesta forma es

derivaren l'adverbi *concitō* 'ràpidament' (Apul.*Fl.*21) i el substantiu *conctor -ōris* m. 'instigador, provocador, agitador' (Liv., Tac.).

< *con-*+*cieō*
veg. *cieō* (< **ḱeǵh₂-*)

condecet, -ēre, -, - (tr.) 'convenir, escaure, estar bé; (impers.) convé, s'escau'

Derivats: *condecencia* (tardà).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Condecet és arcaic i usualment apareix amb forma impersonal i acompanyat d'un d'un acusatiu i infinitiu: *meretricem similem sentis esse condecet* (Pl.*Truc.*227); *etiam amplius illam apparare condecet* (Turp.*com.*127); *cibaria...me comesse condecet* (Pompon.*com.*72). Quan mostra la forma personal, presenta un valor transitiu: *capies quod te condecet* (Pl.*Am.*722); *ornatus hic me satin condecet?* (Pl.*Ps.*935). A part d'època arcaica, es conserva un exemple a Apuleu: *ut bonam nurum condecet* (Apul.*Met.*6.9).

A *condecet* li maca el tema de perfet i de supí.

< *con-*+*decet*
veg. *decet* (< **deḱ-*)

condenseō, -ēre, -, - (tr.) 'condensar'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de documentat.

Condenseō és un *hapax* que apareix a Lucr.1.392: *putat id fieri quia se condenseat aer*, i és una forma col·lateral a *condenso -āre* (Var.*R.*2.3.9, B.*Afr.*13.1, Col.2.17.6), d'on provenen *condēnsātiō* (tardà) i *condēnsus -a -um* (poètic i postclàssic).

< *con-*+*denseō*
veg. *denseō* (< *densus*+*-eō*)

condoceō, -ēre, -cuī, -ctum (tr.) 'exercitar, instruir'

Derivats: *condoctus -a -um* 'ben instruït' (Pl.*Poen.*580).

Compostos: *condocēfaciō* 'ensinistrar, instruir' (Cic., B.*Afr.*27.1).

El compost *condoceō* és molt poc freqüent, apareix a *B.Afr.*19.3 (*quos...armauerat equoque uti frenato condocuerat*) i en època tardana (*Aug.serm.*216, 1; *Not.Tir.*53, 68^a).

El participi de perfet amb valor d'adjectiu, emperò, es troba ja a Plaute: *fac modo ut conducta tibi sint dicta ad hanc fallaciam.—quin edepol condoctior sum quam tragoedi aut comici* (*Pl.Poen.*580).

El compost *condocēfaciō* 'ensinistrar, instruir', data a partir de Ciceró: *nemo est enim eorum quin bonorum animum putet esse iudicem eumque condocefiat ut ea... possit contemnere* (*Cic.Tusc.*5.87).

< con-+doceō
veg. *doceō* (< *deḱ-)

conferueō, -uēre, uuī (-buī), – (intr.) 'soldar-se (les fractures)'

Derivats: *conferua* -ae f. 'conferva (planta aquàtica)' (per *conferuescō* i *conferuefaciō*, veg. *ferueō*).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Conferueō és molt poc habitual i apareix en alguns passatges de Cels: *eius temporis, intra quod quaeque ossa conferuent* (*Cels.*8.7.5; 8.10.1.L; 8.10.7.L.). A Vitruvi es troba testimoniada la forma *conferueō* amb el significat de 'bullir', però la seva lectura és dubtosa, ja que altres manuscrits llegeixen *conferuefaciunt*: *uiolam aridam coicientes in uas cum aqua, conferuefaciunt* (Rose, *conferuere faciunt* codd.) *ad ignem* (veg. *Thes.*IV 188, 19-20). Pal·ladi, autor tardà (possiblement del s.v p.C.), documenta també una forma de *ferueō* però, com en el cas anterior, és dubtosa: *urina bubula et amurca aequaliter nrixta ferueant (cum ferueant V)* (*Pallad.*1, 35, 13).

< con-+ferueō
veg. *ferueō* (< *b^herṷ-)

confiteor, -fiterī, -fessus sum (dep., tr. (intr.)) '1 confessar, reconèixer, declarar; retre's, reconèixer la derrota; 2 revelar, mostrar, manifestar'

Derivats: *confessus* -a -um 'admès, reconegut', que apareix testimoniat ja a *LexXII*(*Font.iur.*p.20), i el derivat *confessum* -ī, n. 'fet reconegut' (a partir de Plini); *confessiō* -ōnis f. 'reconeixement, admissió, confessió' (clàss., imp.); *confessōrius* -a -um, emprat en el llenguatge jurídic (Ulp.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Confiteor figura en totes les èpoques en forma deponent i és especialment freqüent en època clàssica i imperial. D'època arcaica s'han conservat pocs exemples, que mostren un valor transitiu, tot i que també apareix en forma absoluta: (1) *tibi est confessus uerum* (Pl.*Capt.*298); (absol.) *ut eampse uos audistis confiterier* (Pl.*Cist.*170); (Ter.*Hau.*1015). El significat de 'revelar, mostrar, manifestar' apareix a partir de Livi: *quem terrorem...nocturna profectioe confessi sunt* (Liv.7.33.17); *ut populus...admiracionem...plausu confiteretur* (Quint.*Inst.*8.3.3), etc. El participi de perfet *confessus -a -um* 'admès, reconegut', emprat amb força adjectiva i amb significat passiu, és freqüent i s'observa testimoniats ja a les lleis de les dotze taules: *aeris confessi rebusque iure iudicatis XXX dies iusti sunt* (LexXII(Font.iur.p.20)).

< con-+fateor
veg. fateor

confoueō, -ouēre, -ōuī, -ōtum (tr.) 'cuidar, atendre'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

Confoueō és molt rar, apareix en un passatge d'Afrani i Apuleu: *iubeo hominem tolli et conlocari et confoueri* (Afran.*com.*143); *inluuie paene conlapsa membra lauacro, cibo denique confoueret* (Apul.*Met.*8.7). En llatí tardà, emperò, esdevé molt més freqüent, especialment en el llenguatge de l'església (veg. Thes.IV 252, 1-71): *indicans se in minimis suis...confoueri et nudis contegi* (Hil.*in Matth.*28, 1); (*mare Ionam*) *in uisceribus suis desideratum tenens gaudet et confouet* (Hier.*in Ion.* 1, 15 p. 404), etc.

< con-+foueō
veg. foueō (< *d^heg^{uh}-)

confulgeō, -gēre, -sī, - (intr.) 'brillar pertot, resplendir'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

Plaute és l'únic escriptor llatí que ha conservat el compost *confulgeō* a dos passatges: *ardere censui aedis, ita tum confulgebant* (Am.1067); *aedes totae confulgebant tuae quasi essent aureae* (1096). La lectura que apareix en un poema d'Helvius Cinna, és dubtosa (veg. Thes.IV 259, 18-22): *lucida confulgent* (Isid.*orig.*19,

2, 10; *cum fulgent* a *Schol.Lucan.* 5, 418; *qua splendet* Non.p.546) *summi carchesia mali* (Cinna *frg.*4).

< *con-*+*fulgeō*
fulgeō (< **b^hle^(g)-*)

cōnīueō, *-uēre*, *-xī* o *-uī*, – (intr., tr.; també *conn-*.) ‘1 (dit dels ulls) estar aclucacat (també transfiguracat, dit d’altres òrgans o coses); aclucar-se (els ulls); 2 (amb ac.) cloure (els ulls); (usu. intr.) aclucar els ulls, anar a dormir; 3 (fig.) fer els ulls grossos, fer el desentès; 4 (dit de facultats, drets) adormir-se, ensopir-se, decaure.

Formes: inf. *coniuēre* a *Calv.poet.*11; pft. (molt rar) *-ui* a *Nin.poet.*2(4), *-ueram*, *-uerat* a *Apul.*; *-xi* a *Turp.com.*173.

Derivats: *cōnīuum* (glossa); *incōnīuus* (*Apul.Met.*2.22; 6.14); *cōnīuens* i *incōnīuēns* ‘que no acluca els ulls’ (*Gel.*2.1.2); *cōnīuentia* (tardà); *cōnīuolus* (*Paul.Fest.*p.42M: *coniuoli oculi sunt in angustum coacti coniuentibus palpebris*; p.61M: *coniuola occulta*).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Cōnīueō es troba documentat sobretot en època clàssica (Ciceró, Plini el vell) i postclàssica (Columel·la, Apuleu, Gel·li, etc.), on apareixen testimoniats tots quatre significats: (1) *coniuentis illos oculos abauī tui* (*Cic.Har.*38); (2) *palpebras...eius, ne coniuere posset, sursum ac deorsum diductas insuebant* (*Tub.hist.*9); (3) *si qui exire uolunt, coniuere possum* (*Cic.Catil.*2.27); (4) *blandimenta...quibus sopita uirtus coniueret interdum* (*Cic.Cael.*41), etc. Els primers testimonis emperò d’aten d’època arcaica i els trobem a Plaute i Turpili, amb el significat intransitiu de cloure, tancar: *uiden coagmenta in foribus?—uideo.—specta quam arte dormiunt.—dormiunt?—illud quidem ‘ut coniuent’ uolui dicere* (*Pl.Mos.*830); *dum ego conixi somno* (*Turp.com.*173).

Pel que fa al tema de perfet, *cōnixī* és sens dubte la forma antiga, que apareix documentada en època arcaica (veg. més amunt l’exemple de *Turp.com.*173). *Conīuī*, en canvi, està testimoniat a partir de Ninnius, de datació incerta, però d’època imperial: *non coniuī oculos ego deinde sopore* (*Nin.poet.*2(4)).

A *cōnīueō* li manca el tema de supí i el participi de perfet.

En alguns manuscrits inferiors, però mai en inscripcions, s’observa la grafia *conn-* i, més rarament, *conbib-* però sens dubte la forma originària és *cōn-* (veg. *Thes.*IV 320, 41-43; *WH:* I 261; *EM:* 137).

Les gramàtiques i a les glosses recullen també la forma *coniuō*: ‘*coniuēo*’ *quod etiam ‘coniuo’ secundum tertiam protulerunt ueteres* (*Prisc.gramm.*II 478, 11); *Caluus*

‘coniuĕre’ infinitum secundum tertaiu coniugationem correpta paenultima protulit (479, 5); *coniuo* (Gloss.II 109, 26). En un fragment del poeta amic de Catul, Licinius Macer Calvus apareix documentada una forma de la tercera conjugació (veg. Thes.IV 321, 10-11): *cum grauis ingenti coniuĕre pupula somno* (Calv.carm.frg.11).

LIV (366): **Kneig^{uh}*- ‘inclin(-se)’
IEW (608)

El llatí *cō-nīueō* prové de l’arrel verbal pie. **Kneig^{uh}*- ‘inclin(-se)’, que es troba conservada, a part del llatí, únicament en germànic (per això, davant de consonant no es pot diferenciar entre *k, *k i **k^u*): gòt. *hneiwān*, aaa. *nīgan* ‘inclin(-se)’, que tal vegada provingui d’un present temàtic **Kneig^{uh}-e-*; gòt. *hnawjan*, aaa. *neigen* ‘inclin’, que reflecteix un tema causatiu-iteratiu **Knoig^{uh}-éje*; aaa. (*h*)*negēn* ‘recolzar-se’ que formalment mostra un tema essiu **Knig^{uh}-h₁ié-*, tot i que l’antiguitat d’aquest tema no es pugui determinar per manca de més testimonis (veg. WH: I 261; EM: 138; IEW: 608; LIV: 366).

La relació etimològica d’aquesta arrel **Knei₂-g^{uh}*- amb l’arrel pie. **knei₂-b^h*- ‘fer penjar, fer enfonsar’, testimoniada en an. *hnīpa* ‘fer penjar el cap’, lit. *kneibiū* (*kneĩbti*) ‘furgar’, refl. ‘tòrcer-se’, analitzades com a arrels allargades provinents de **knei₂-*, és atractiva des d’un punt de vista semàntic i formal (WH: I 261; IEW: 608), tot i que l’arrel simple **knei₂-* no s’hagi conservat. Malgrat tot, aquesta hipòtesi no deixa de ser interessant, ja que si s’analitza l’última consonant d’aquestes arrels com un antic allargament radical, aleshores desapareix la incongruència que es deriva del principi segons el qual una arrel acabada en sonora aspirada no pot començar per una sorda.

L’ombre *kunikaz*, *conegos*, participi de perfet nom. sg. masc. d’un verb de la primera conjugació, ha estat sovint relacionat amb el llatí *conīuĕre* (von Planta I 339; Buck 1928²: 95, WH: I 261, García Castillero 2000: 278, LIV¹: 326; Untermann 2000: 417 emperò es manté escèptic). El significat d’aquest participi és poc clar. Fa referència a un comportament ritual d’un sacerdot que està ofrenant un sacrifici, i s’ha proposat la idea d’‘agenollar-se o inclinar-se’, semàntica que s’adiu perfectament amb el significat de *conīuĕre* i de l’arrel pie. **Kneig^{uh}*. D’acord amb aquesta etimologia, es podria pensar en un tema de present intensiu en *-ā-*. La forma de l’ombre reflectiria un compost que mostraria, d’acord amb el que hom esperaria, un grau zero radical *-(*g*)*nig^(uh)-ā-*, evidenciat per l’alternança gràfica <i/e> (veg. García Castillero 2000: 278).

Kümmel (LIV: 366) atribueix a *cō-nīueō*, *-ēre* un tema causatiu-iteratiu pie. **Knoig^{uh}-éie*, conservat també en aaa. *neigen* ‘inclinat’ (veg. més amunt). Pel que fa a la vocal llarga del prefix, *cō-*, cal interpretar-la, d’acord amb Sommer (1914a^{2/3}: 263-265) i Leumann (1977⁵: 218), com una contracció de *con-cn^o* (< **con-cnī(g)ueō*). El vocalisme radical *ī* provindria, segons Kümmel, d’un desenvolupament sil·làbic intern **oi>*ei> ē > ī*,⁶⁸ o bé per una analogia de l’arrel en grau ple *e* (**ei > llatí arc. ei > ē > llatí clàss. ī*, veg. Meiser 1998: 58).

La proposta de Kümmel, emperò, no té present el valor intransitiu que *cōnīueō* ‘estar aclucat’ mostra sempre en època arcaica i, en èpoques posteriors, en molts de casos. Si es considera aquest valor intransitiu com a originari, aleshores convindria analitzar *cōnīueō* com un antic tema essiu pie. **Knig^{uh}-hīié-*. El vocalisme radical allargat es podria explicar o bé per analogia amb el tema de perfet, o bé per un grau ple analògic. El testimoni de l’aaa. *(h)negēn* ‘recolzar-se’, que també prové d’un antic essiu, recolzaria aquesta hipòtesi, així com la manca de participi de perfet, usual en verbs essius intransitius.

Pel que fa al tema de perfet *cō-nīueō*, ja hem vist que mostrava dues formes diferents: un tema de perfet en *-uī*, i un perfet sigmàtic en *-xī* (*cō-nīxī* ‘vaig aclucar els ulls’), que havia de ser considerat l’originari. A partir d’aquest perfet sigmàtic Kümmel reconstrueix un tema d’aorist sigmàtic **Knēig^{uh}/Knēig^{uh}-s-*.⁶⁹

En llatí sobta que un tema de present hagi conservat dos temes de perfet diferents. Ja hem vist que en època republicana, així com també a les gramàtiques i les glosses es trobava documentat el verb de la tercera conjugació *cōnīuō*. Tal vegada calgui atribuir el tema de perfet sigmàtic a aquesta forma i no pas a *cōnīueō*.

Hom ha relacionat etimològicament *cōnīueō* amb el substantiu *nictus -ūs* m. ‘parpalleig, picada d’ull’, amb els verbs *nictāre* ‘parpallejar, pestanyejar’ i amb *nītor nīti -xus* o *-sus* ‘recolzar-se, repenjar-se, sostenir-se; fer esforços físics violents, lluitar’, tots antics. (veg. WH: I 261; EM: 138, 440-1 i 442; IEW: 608).

⁶⁸ En llatí hi ha dubtes pel que fa al resultat del diftong **oi-* en síl·laba a interior de mot, ja que, tot i que generalment el resultat del diftong **oi > *ei > ē > ī* (Meiser 1998: 59, 70-71), hi ha exemples de monoftongació en *ū* a inici de síl·laba (**oi > llatí arc. oi > oe > llatí clàss. ū*) com per ex. *commūnis* (llatí arc. *comoine[m]*), *impūnis* (cfr. *poena*), tot i que tal vegada estiguin influenciats per *mūnia*, *pūniō* (veg. Meiser 1998: 59 i 70).

⁶⁹ En el cas de *cō-nīxī* no es pot determinar quin dels dos graus ha mantingut en llatí (grau allargat, grau ple), ja que en protoitàlic els diftongs llargs, tant a interior de mot, com a final de mot, esdevingueren breus i patiren els mateixos canvis que els diftongs breus (**ēi* i **ei > llatí arc. ei > ē > llatí clàss. ī*, veg. Meiser 1998: 60).

El substantiu *nictus -ūs* apareix testimoniats en època arcaica: *hunc timidum tremulis palpebris percutere nictu* (Caecil.com.194; cfr. també Fest.p.177M), així com també el verb freqüentatiu-intensiu *nictō -āre -āuī -ātum* (intr.): *neque illa ulli homini nutet, nictet, adnuat* (Pl.As.784). Cecili Estatci, Lucreci i Plini recullen també el verb *nictāre*, que a vegades mostra la forma deponent: *garruli sine dentes iactent, sine nictentur perticis* (Caecil.com.72). A partir d'aquest verb es formà el compost *ad-nictāre*, que data a partir de Nevi. El verb *nītor nītī -xus* o *-sus* (dep., intr.) és usual i es troba en totes les èpoques, ja a partir de Plaute: *nixus laeuo in femine habet laeuam manum* (Pl.Mil.203). Pel que fa al participi de perfet de *nītor*, *nīxus*, sembla aparèixer testimoniats amb el significat de 'recolzar-se, sostenir-se' (en sentit físic i figurat), mentre que el participi de perfet en *-sus*, d'origen secundari, mostra més aviat el sentit de 'fer esforços físics violents, lluitar'. A més a més, un participi de perfet en *-ssus* es troba recollit per Cels.7.18.3 (s.v.l.). Les formes arcaiques *gnitor*, *gnitus* són citades per Paul.Fest.p.96M ("*prisci dixerunt*"). A partir de *nītor* es crearen una sèrie de derivats: *nīsus -ūs* (des de Pacuvi), i *nīxus -ūs* (des de Lucreci); i de compostos: *as-*, *cō-*, *ē-* (a partir de Plaute), *in-*, *ob-* (a partir d'Enni), *re-nītor* (a partir de Livi).

La relació etimològica d'aquests tres mots amb el verb *cōnīueō*, i amb l'arrel pie. **Kneig^{uh}* - emperò, suscita una sèrie de problemes.

El que sembla clar és que *nictāre* s'hauria d'analitzar com un freqüentatiu-intensiu derivat d'un participi de perfet d'un verb simple desaparegut, del qual encara es conservaria el substantiu verbal *nictus* (EM: 440). Però l'etimologia de *nictus* i *nictāre* no és clara. La proposta de Benveniste (1937: 280), que analitza *nictāre* a partir de **mictō*, iteratiu de **mīgō* provinent de **meig^h* - 'parpellejar', que apareix en eslau **mīgnōti* 'nictāre', és poc convincent atesa la consonant inicial *m-* de l'eslau. La hipòtesi d'analitzar *nictāre* com un freqüentatiu-intensiu derivat d'un participi en *-to* d'un verb simple desaparegut és, segons la nostra opinió, la més satisfactòria. *Nictāre* hauria substituït un verb simple no testimoniats en època històrica, tal i com s'esdevingué en verbs iteratius com *gustāre*, *optāre* o *cūnctārī*. El mateix procés es troba també en època històrica (*occultāre*, *nutāre*), així com també en temps més recents, en què les llengües romàniques substituïren el llatí *canere*, *adiuuāre* per *cantāre*, *adiūtāre* (veg. Leumann 1977⁵: 547).

Formalment, *nictāre* es derivaria de la base radical **nic-to-*, i per tant, d'un verb desaparegut **ni(g)uō*, ja que és poc versemblant que provingui d'un antic tema essiu (o

causatiu, si s'accepta la proposta de Kümmel) **ni(g)ueō*, perquè o bé no en tenen, o bé formen el participi de perfet en *-itus*. Així doncs, es podria concloure que, a partir d'un verb simple **ni(g)uō* desaparegut, es derivaren un verb freqüentatiu-intensiu a partir del participi en *-to*, *nictāre*, format a partir d'una base radical, com l'aorist sigmàtic del compost *cō-nixī*.

Pel que fa a *nītor* (gloss. *gnitor*), *nīti*, *-xus* (gloss. *gnīxus*) o *nīs(s)us* 'recolzar-se, repenjar-se, sostenir-se; fer esforços físics violents, lluitar', tampoc no té una etimologia clara. Kümmel (LIV: 313) el relaciona amb una arrel verbal pie. **īet-* 'col·locar-se', conservada també en indoirani: vèd. *yatāná-*, aav. *yōiθēmā*, etc. *Nītor* provindria d'una forma *ni-īet-e. Però la proposta de Kümmel és problemàtica perquè no té en compte el testimoni arcaic de *gnitor*, *gnīxus* testimoniats per les glosses, ni la la gutural del participi de perfet *nīxus*, i la reconstrucció que proposa és més aviat complexa.

L'etimologia que emparenta *nītor* amb *cōnīueō* és, segons el nostre parer, més satisfactòria. El participi de perfet *nīxus* (< *nictus, veg. Sommer 1914a^{2/3}: 233, 610), que ha de ser considerat com l'originari, palesa que prové d'una arrel acabada en gutural, en aquest cas, **kneig^{hu}-*, la mateixa que *cōnīueō*. Segons EM (ibid.) el participi recent *nīsus* s'hauria format per analogia amb *ūtor/ūsus*.

Formalment, el tema de present provindria de *nīuitor (< **Kneig^{uh}etōr*) o *nīuitor (< **Knig^{uh}etōr*) (veg. Sommer 1914a^{2/3}; WH: II 171; segons Leumann 1977⁵: 188, emperò, s'hauria format a partir del participi de perfet). Però els investigadors que defensen per *nītor* un vincle etimològic amb *cōnīueō* (WH, EM, IEW), no justifiquen l'origen morfològic d'aquesta forma.

Sembla que *nītor* s'hagi derivat a partir d'un participi de perfet *-itus*. Aquesta terminació és la que mostren els verbs essius i causatius (cfr. *habeō habitus*, *moneō monitus*). D'acord amb aquesta idea, *nītor* provindria del participi d'un antic verb **nī(g)ueō* (amb grau ple) desaparegut. *Nītor* mostra el grau zero de l'arrel, i la vocal llarga es deu a l'allargament compensatori produït per la caiguda de **g^{uh}*. A partir d'aquest verb s'hauria originat també el verb compost *cōnīueō*.

Segons el que acabem de proposar, es podria reconstruir la hipòtesi següent: en època no històrica existia el doblet **nī(g)ueō*/**nī(g)uō* provinent de l'arrel verbal pie. **Kneig^{hu}-*. A partir de **ni(g)ueō* es derivà *nītor* 'recolzar-se, repenjar-se, sostenir-se', format a partir del participi de perfet en *-itus*, així com també el compost *cō-nīueō* 'tancar-se', ambdós intransitius i de semàntica essiva, com el verb originari. A partir de

**ni(g)uō* es generà *nictō -āre*, format a partir del participi en *-to nic-to*, i, cas que no sigui d'origen secundari, tal vegada *cō-niuō*.

conniueō: veg. *coniueō*

conspondeō, -ndēre, -s(po)pondī, -nsum (intr.) 'comprometre's mútuament'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Conspondeō és molt poc freqüent, tot i que apareix testimoniat ja en època arcaica en una inscripció del s.186 a.C. i en un passatge de Nevi: *neue posthac inter sed conioura <se neu>e comuouise neue conspondise neue conpromise uelet* (CIL I².581); *conspensi* (Naev.com.133).

El tema de perfet *conspondī* figura únicament en la inscripció que acabem de veure, i en una glossa, en què es troba documentada una forma de perfet reduplicat *conspopondī*: *conspopondit pariter spondit* (Gloss. v 447, 54).

Varró i Apuleu recullen el participi de perfet amb valor adjectival: *qui idem faciat obligatur sponsu, consponsus* (Var.L.6.69); *iugum sororium consponsae factionis* (Apul.Met.5.14). El significat del participi de perfet es pot observar en una glossa de Paulus Diaconus: *conspensos antiqui dicebant fide mutua conligatos* (Paul.Fest.p.41M).

< con-+spondeō
veg. *spondeō* (< *spend-)

consuādeō, -dēre, -āsī, -āsum (tr.) 'aconsellar, recomanar; (abs.) mostrar-se favorable; (amb dat.) tractar de persuadir'

Derivats: *consuāsor -ōris* m. 'qui recomana o aconsella' (Cic.Quinct.18).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Consuādeō apareix únicament, llevat d'una glossa (*consuadeto persuade*), a les comèdies de Plaute, ja sia amb acusatiu, amb datiu o de forma absoluta: (tr.) *sin saluti quod tibi esse censeo, id consuadeo?* (Pl.Met.143); (amb dat.) *consuadet homini, credo* (Pl.Trin.527); (absol.) *picus et cornix ab laeua, coruos, parra ab dextera consuadent* (Pl.As.261); *ille qui consuadet uotat* (Trin.672).

< con-+suadeō

veg. *suadeō* (< **sueh₂d-*)

conteneō: veg. *contineō*

conterreō, -rēre, -ruī, -ritum (tr.) ‘aterrir, atemorir, esporuguir’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Ciceró i Lucreci són els primers autors llatins que recullen el compost *conterreō*, que no és massa freqüent: *ceteras (nationes) conterruit, compulit, domuit* (Cic.Prou.33); *longius euectos...noum pugnae conterruit genus* (Liv.10.28.8); (amb abl.) *impia pectora uulgi conterere metu* (Lucr.2.623); *ea clade contirritis hostium animis* (Liv.2.34.6); *si..aduenientem...latratu conterrent* (Col.7.12.7), etc.

< *con-+terreō*
veg. *terreō* (< **tres-*)

conticeō, -ēre, -, - (intr.) ‘callar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Conticeō és rar, apareix en un passatge de Calpurni Sicul (*Ecl.*4.98) i en autors tardans: *aspicis, ut uirides audito Caesare siluae conticeant?*; *impia synagoga conticeat* (Hier.in psalm.20); *conticeant igitur* (Prosp.carm.de ingr.956), etc.

Al costat de *conticeō* hi ha documentat l’incoatiu *conticēscō -escere -uī* (*conticiscō*)⁷⁰ ‘parar de parlar, emmudir; (fig.) aturar-se, cessar, parar’, que figura en totes les èpoques i és molt més usual: *sed conticiscam, nam audio aperiri fores* (Pl.Bac.798); *si...tibicen repente conticuit* (Cic.Har.23); *quo in numero conticuiisti, si ad eum numerum unum addidero, multane erunt?* (Cic.Luc.93), etc. El perfet *conticuī* data també d’època arcaica i és molt freqüent. De *conticēscō* prové el derivat arcaic *conticinium -(i)ī* o *conticinnum -ī* ‘silenci de la nit’ (Pl.As.685; Aur.Fro.p.142(31N)). Per la seva elevada freqüència, sembla que el verb incoatiu no s’hagi format a partir de *conticeō*, ans a partir de *taceō*, atès que no s’ha conservat cap forma del tipus *tacescō.

< *con-+taceō*
veg. *taceō* (< **pteh₂k-*)

⁷⁰ La tradició manuscrita fluctua entre les formes en *-esc-* i *-isc-* (veg. Thes.IV 695, 59 i ss.); veg. també el comentari de Priscià: *conticesco: quidam tamen ‘conticisco’ protulerunt* (Prisc.gramm.III 471, 5).

contineō, -inēre, -inuī, -entum (tr.) ‘1 mantenir unit, unir; (pass.) estar unit, lligat; 2 tenir, mantenir (en una posició determinada; en silenci, etc.); 3 retenir, tancar (en un lloc, etc.); 4 encerclar, envoltar, abraçar; 5 contenir, comprendre; 6 formar l’essència, constituir la base; (pass., amb abl. o *ex*) estar compost, format de, consistir en; 7 contenir, reprimir, refrenar; (refl., mediopass.) contenir-se, moderar-se; privar, impedir; (refl., mediopass.) contenir-se de, estar-se de’

Formes: *contenentur* a *CIL* X 8259.

Derivats: *continens -ntis* ‘contigu, adjacent, (*continentia* les rodalies); lligat, relacionat, vinculat; continu, seguit, ininterromput; sobri, moderat, continent’ (arc., clàss., imp., usual), d’on prové l’adverbi *continenter* ‘ininterrompudament, repetidament, restrictivament’ (clàss., imp.); *continentia -ae* ‘repressió’ (arc., clàss., imp.); *continuus -a -um* ‘contínuu’ (arc., clàss., imp., usual), a partir del qual provenen l’adverbi *continuē* ‘ininterrompudament, contínuament’ (Var.L.5.27; Maur.1964), l’adverbi *continuō* ‘immediatament, contínuament’ (arc., clàss., imp.), el substantiu *continuitās -ātis* f. ‘extensió, prolongació’ (Var.L.7.107; cj. a Plin.Nat.8.105), el verb *continuō -āre* ‘unir, ajuntar, enllaçar; continuar, no parar’ (clàss., imp., usual), d’on provenen els derivats *continuātus -a -um* ‘ininterromput’ (clàss., imp.), *continuātiō -ōnis* ‘prolongació, continuació, llargada’ (clàss., imp.) i l’adverbi *continuāte* ‘ininterrompudament, contínuament’ (Fest.p.314M); *contentus -a -um* ‘satisfet, (amb abl.) content amb’ (arc., clàss., imp., usual; homònim amb el participi de perfet de *contendō* ‘tens; vigorós’), a partir del qual prové l’adverbi *contentē* ‘estrictament’ (rar, tot i que apareix a Pl.As.78, fou substituït per *continenter* a causa de l’homonímia amb l’adverbi provinent de *contendō*).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Contineō està present en totes les etapes de la llatinitat, i és molt freqüent en època clàssica (Ciceró) i imperial. (Tàcit, Quintil·lià). En època arcaica, és força habitual de trobar-lo en les comèdies de Plaute i de Terenci, amb diferents accepcions semàntiques: (1) *per hortum utroque commeatus continet* (Pl.St.452); (2) *perii! animo male fit. contine quaeso caput* (Pl.Rud.510); *quae uera audiui taceo et contineo optume* (Ter.Eu.103); (3) *an te...tempestas continet qui non abiisti ad legiones?* (Pl.Am.690); (refl.) *continete uos domi* (Pl.Capt.804); *ruri fere se continebat* (Ter.Ph.364); (4) *hoc (sc. caelum) uide, circum supraque quod complexu continet terram* (Pac.trag.86); (5) *non continet uinum uas hederaceum* (Cató Agr.111); (7) *iam nequeo contineri* (Pl.Capt.592); (amb *quin*) *nequeo contineri quin loquar* (Pl.Men.235); *uix me contineo quin inuolem in capillum* (Ter.Eu.859); *ne ille continebit posthac...manus* (Ter.Ad.565); *uix uidetur continere lacrimas* (Pl.Mos.822), etc.

Tal i com en el doblat simple *teneō/tendō*, al costat de *contineō* apareix el verb *contendō -dere -dī -ntum* (tr., intr.) ‘tibar, posar tens, estrènyer; llançar, disparar; (abs.) esforçar-se, fer un esforç; (abs.) dirigir-se de pressa, marxar ràpidament, apressar-se’,

que és molt habitual en totes les èpoques i data ja d'època arcaica: *Hellesponto pontem contendit in alto* (Enn.*Ann.*378); *cursum huc contendit suom* (Pl.*Cist.*534), etc.

< *con-*+*teneō*
veg. *teneō* (< **ten-*)

contorqueō, -quēre, -torsī, -tortum (tr.) '1 tòrcer, entortolligar, cargolar; 2 encrespar, agitar (el mar); 3 girar, fer giravoltar; llançar, tirar, disparar; (fig.) llançar, dirigir; 4 girar, desviar; (fig.) inclinar, decantar (intel·lectualment o emocionalment)'

Derivats: *contortor -ōris* m. 'embrollador' (Ter.*Ph.*374), *contortiō -ōnis* f. 'girada, embull' (Cic.), *contortus -a -um* 'corb, corbat' (Cic.), d'on provenen l'adverbi *contortē* (comp. *-ius*) 'd'una manera intricada' (Cic.), el compost *contortiplicātus -a -um* 'embrollat, complicat' (Pl.*Per.*708) i l'adjectiu diminutiu *contortulus -a -um* 'complicat' (Cic.).

Compostos: no n'hi ha cap de documentat.

Contorqueō és habitual en època clàssica (Ciceró) i postclàssica (Sèneca, Quintil·lià), tot i que en els autors arcaics figurin ja els exemples: (1) *clamide contorta astu clupeat braccium* (Pac.*trag.*186); (4) *gubernator magna contorsit equos ui* (Enn.*Ann.*486). Alguns derivats de *contorqueō* són també arcaics (veg. més amunt). Però és a partir d'època clàssica que *contorqueō* esdevé més freqüent: (1) *contorta toga* (Rhet.*Her.*4.68); *ut nemo...tam tornare cate contortos possiet orbes* (Cic.*Arat.*550(104)); (2) *an omnis tempestas aequae mare illud contorqueat* (Sen.*Ep.*79.1); (3) *turbo contorquens flamine robur* (Catul 64.107); *eam, quae missa optime est, hastam speciosissime contortam ferri uidemus* (Quint.*Inst.*9.4.8); (4) *gubernaculum contorquet (nauem) quolibet unum* (Lucr.4.904), etc.

< *con-*+*torqueō*
veg. *torqueō* (< **terk^h-*)

contueor, -ēri, -uitus (dep., tr.) també **contuor, -ī** '1 mirar, contemplar, examinar; contemplar mentalment, considerar; 2 mirar, estar situat de cara a; 3 cuidar, supervisar'

Formes: *contuor*, etc., apareix ja en època arcaica a Pl.*As.*124, 403, 523, etc., Pompon.*com.*69, Lucr.4.39, Stat.*Ach.*1.131; *contuit* a Pac.*trag.*6 (cj.); *contuimur* a Lucr.4, 35; el participi de perfet aparentment s'observa només a Suet.*Aug.*94.8.

Derivats: *contuitus -ūs* m. (també *contūt-* a Pl.*Trin.*262) 'contemplació' (a partir de Curt., Plin.*Nat.*).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Els verbs deponents *contueor* i *contuor* formen part d'un doblet amb el mateix significat 'mirar, contemplar', etc., i amb les mateixes accepcions semàntiques. *Contuor* és freqüent en època arcaica (veg. més amunt a formes): (1) *quotiens te uotui Argyrippum...colloquiue aut contui?* (Pl.As.523); *incepti contui: conspicio coleatam cuspidem* (Pompon.com.69); (2) *si uolturios forte possis contui* (Pl.Mos.838). *Contuor* no es troba documentat en època clàssica, ans sembla reprès per Estaci (*Ach.1.131*): *infensos utero mihi contuor ensis, nunc planctu liuere manus*.

Contueor és emprat a partir d'Acci i Ciceró: *me resupinum in caeolo contuerei maximum...facinus* (Acc.praetext.26); *aspicite ipsum, contuemini os* (Cic.Sul.74); *totam terram contuerei* (Cic.Tusc.1.45); *urbis...celeberrimae...partes aduersum illud non monumentum, sed uulnus patriae contuentur* (Cic.Dom.146); (*orygem*) *contra stare et contuerei (caniculam)* (Plin.Nat.2.107); *alii contuentur longinqua, alii nisi prope admota non cernunt* (Plin.Nat.11.142); *uso quoque, quorum alia nunc ora, alia pectora contueor* (Tac.Ann.1.43).

Suetoni és l'únic autor llatí que recull el participi de perfet *contuitus*: *Augustum...non sine admiratione contuitus* (Aug.94.8). En un passatge de Plaute es conserva emperò la forma antiga *contūtus*, a través d'un substantiu derivat: *fugit forum, fugitat suos cognatos, fugat ipsus se ab suo contutu* (Pl.Trin.261). A partir de l'historiador Curtius Rufus i de Plini el vell es troba testimoniada la forma *contuitus*: *omnia tutiora parricidarum contuitu ratus* (Curt.5, 12, 18), etc.

Tal i com hem vist en el doblet *cieō/ciō*, és possible que les formes verbals del tipus *contuor*, *intuor*, *tuor*, etc., hagin estat conservades pels poetes dactílics per evitar el crètic, ja que la prosa empra només *tueor* (veg. també *tueor*) (cfr. EM: 706).

< con-+tueor
veg. *tueor* (< ?*teuH-)

conuoueō, -ouēre, -ōuī, -ōtum (intr.) 'fer un vot conjuntament'.

Derivats: *conuōtus -ī* m. (Paul.Fest.p.42M).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Conuoueō és molt poc habitual, figura únicament en una inscripció arcaica i en una glossa: *neue posthac inter sed conioura <se ne>ue conuouise...ualet* (CIL I 581.13); *conuoti isdem uotis obligati* (Paul.Fest.p.42M).

< con-+uoueō
veg. uoueō (< *h₁ueg^{uh}-)

corrīdeō, -ēre, -, - (intr.; també **conr-**) ‘riure alhora’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Corrīdeō és rar i poètic. Apareix a Lucreci i en obres tardanes cristianes: *tam magis haec intus perfusa lepore omnia corrient* (Lucr.4.83); *quicumque audierit, corridebit* (συγχαρείται) *mihī* (Vulg.gen.21, 6); *non corrideas illi* (συγγελάσης), *ne doleas* (Aug.conf.4, 8, 13), etc.

< con-+rideō
veg. rideō

D

dēbeō, -ēre, -uī, -itum (tr. (intr.)) ‘1 haver de donar, deure; (fig.) deure, importar; 2 (esp. legal) deure, estar obligat a retre; haver de, caldre; (pass.) ésser destinat a, estar assenyalat (pel destí, per la naturalesa, etc.); 3 deure, haver d’atribuir (a algú)’

Formes.: pft. arc. *dehibuisti* Pl.Trin.426.

Derivats: *dēbitiō -ōnis* f. ‘el fet de deure, deute’ (Cic., Gel.); *dēbitor -ōris* m. ‘deutor’ (clàss., imp.); *dēbitrix -īcis* f. ‘deutora’ (tardà); *dēbitum -ī* ‘deute, obligació’ (clàss., imp.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Dēbeō és molt usual en totes les èpoques i es troba a partir d’Enni i Plaute. En època arcaica apareix documentat sovint en les comèdies de Plaute, amb el significat d’‘haver de donar, deure’: (1) *ut expungatur nomen, ne quid debeam* (Pl.Cist.189); *quattuor quadraginta illi debentur minae* (Mos.630); *quid si animam debet?* (Ter.Ph.661); (absol. o el·lípt.) *non dat, non debet* (Pl.Mos.595); (impers. pass.) *pro eo nemo soluet neque debetur* (Cató Agr.144); (fig.) *quid tibi istic in istisce aedibus debetur, quid negotist?* (Pl.Mil.421); *molestum...aduenire ad alienam domum, quoi debeat nihil* (Pl.Rud.117); *isti tibi quid homines debent quos tu quaeritas?* (Pl.Trin.893); (3) *quoi ego nisi malum nil debeo* (Pl.Cur.570), etc.

Plaute recull el perfet arcaic *dehibuisti: mille drachumarum...quas de ratione dehibuisti* (Pl.*Trin.*426).

En llatí tardà *dēbeō* es refà a *dehabeō* ‘tenir en menys’.

< *de-+habeō*
veg. *habeō* (< ?*(*ǵ*^h*eHb-*)

decet, -ēre, -uīt, - (intr., tr.) ‘escaure, convenir, afavorir’

Derivats: *decēns -tis* ‘escaient’ (a partir d’Horaci), d’on provenen el substantiu *decentia -ae* f. ‘propietat, conveniència’ (Cic.*N.D.*2.145), l’adverbi *decenter* ‘adientment, escaientment’ (imp.) i l’adjectiu *indēcens* ‘inadequat, inescaient, impropri’ (èp. imperial), a partir del qual provenen el verb *indeceō*¹ (tr.) ‘no escaure a’ (Plin.*Ep.*3.1.2), l’adverbi *indecenter* ‘impròpiament, indecorosament’ (imp.) i el substantiu *indecentia -ae* f. ‘inconveniència’ (Vitr.7.5.6); *decus -oris* n. ‘dignitat, decència, honor’ (arc., clàss., imp., usual), *decor -ōris* m. ‘escaiença, propietat, conveniència’ (testimoniat a partir de Levi, s.I a.C.); a partir de *decus -oris* i *decor -ōris* s’han format una colla de derivats: l’adjectiu *decor -oris* ‘que plau als sentits, bonic’ (arc. i postcl.) i *dēdecor -is* ‘deshonrós, vergonyós’ (Sal., Stat.), *indecor -is* ‘vergonyós’ (arc., clàss., imp., tot i que poc freqüent); *decōrus -a -um* ‘bonic, elegant, honorable’, d’on prové l’adverbi *decōrē* ‘agraciadamment, correctament’ (arc., clàss., imp.); *decōriter* ‘plaentment, graciosament’ (Apul.); *decorō -āre* ‘decorar, embellir, adornar’ (arc., clàss., imp.), d’on prové el substantiu *decorāmen -inis* n. ‘ornament’ (Sil.16.268) (*decorātus, decorātio*, etc., tardans i rars), etc.; *dignus* ‘adient, escaient, convenient’ (< *decet+ -nus*) (arc., usual), a partir del qual s’han format els derivats *dignitās -ātis* f. ‘aptitud, capacitat; distinció, majestat; consideració social, rang; sentiment de dignitat, honor’ (arc., clàss., imp.), *dignitōs(s)us -a -um* ‘de posició distingida’ (Petr.57.10), *dignō -āre* ‘considerar digne, dignar-se, considerar convenient’ (arc., clàss., imp.), etc. i els compostos *indignus -a -um* ‘indigne, no mereixedor’ (arc., clàss., imp.) i els seus derivats *indignor -ārī* ‘trobar indignant, indignar-se’ (clàss., imp.), *indignātiō -ōnis* ‘indignació’ (clàss., imp.), etc.

Compostos: *addecet, -ēre* ‘convé, escau (a)’ (arc.); *condecet* (arc.); *dēdecet* (Cic.); *indeceō*² (dub.) (intr.) ‘(amb dat.) escaure a’ (Gel.6(7).12.2, s.v.1.; format a partir de *in-+*deceō*), etc.

Decet ‘convé’ és freqüent en totes les èpoques, i es troba documentat a partir de Nevi. És molt habitual a Plaute, Ciceró, Ovidi i Sèneca el filòsof. *Decet* s’empra només en tercera persona, ja sia en construccions impersonals o personals: (impers.) (amb inf.) *defaenerare hominem egentem hau decet* (Pl.*Vid.*89); *te ut deceat quidquid habeas* (Pl.*Mos.*173). Aquesta propietat de verb defectiu i impesonal, ja fou descrita per les gramàtiques de l’antiguitat: *impersonalia actiuam terminationem habentia infinitis coniunguntur...decet* (Prisc.*gramm.*III 229, 22); *uerba defectiua...ut decet* (Asper *gramm.suppl.*53, 9).

Originàriament cal atribuir a *decet* un significat impersonal, tal i com es veu en la construcció amb l’infinitiu ‘passiu’: *suopte utrosque (hospites) decuit acceptos cibo* (Naev.*com.*22); *utrosque desisti decet* (Pl.*Mi.*737); *iniusta ab iustis impetrari non decet*

(Pl.Am.Prol.35). *Decet* es troba també en forma absoluta: *sic decet*, i quan la persona esdevé explícita, apareix amb acusatiu: *ut pudicam decet* (Pl.Am.838).

La construcció personal, rara i poètica, s'ha de considerar d'origen secundari, així com també l'aparició del datiu en lloc de l'acusatiu (veg. EM: 166-67): (constr. pers. amb ac.) *deos decent opulentiae et factiones* (Pl.Tri.490); (constr. pers. amb dat.) *istuc facinus...nostro generi non decet* (Pl.Am.820).

Les gramàtiques i a les glosses recullen la forma en 1a sg. *dec(e)ō*, com a sinònim de *πρέπω*: *cum dicimus et ego te deceo et tu me deces, quasi πρέπω σοι, πρέπεις μοι* (Diom.gramm.I 397, 19); *πρέπω decō* (Gloss. II 415, 22).

El perfet *decuī* es troba ja a Nevi (veg. més amunt).

A *decet* li manca el tema de *supí* i el participi de perfet. El participi de present *decēns* 'escaient', en canvi, s'empra com un adjectiu i és molt habitual. Apareix testimoniat a partir d'Horaci: *quid uerum atque decens* (Hor.epist.1, 1, 11).

LIV (109-110): **deġ-* 'acceptar, rebre, percebre'

IEW: 189-190

L'etimologia de *decet* és clarament pie. Generalment se'l relaciona amb l'arrel verbal **deġ-* 'acceptar, rebre, percebre'. En llatí s'han conservat, a part de *decet*, altres verbs que provenen d'aquesta mateixa arrel pie.: *didicī* (< perfet **de-dók/d_eġ*), *doceō* (< causatiu **doġ-ġe-*) i *discō* (< desideratiu **di-dġ-sé-*) (veg. més endavant). A partir de **deġ-* es reconstrueix també el substantiu pie. **deġos-* n. 'honor, glòria', representat pel llatí *decus*, *decor* i pel scr. *daśas-yāti* 'ret homenatge a algú', denominatiu d'un **daśas* desaparegut.

L'arrel verbal **deġ-* s'ha mantingut en moltes llengües indoeuropees i sota temes verbals molt diversos. El punt de partida fou un aorist radical **deġ-/d_eġ-*, conservat per l'arm. *etes* 'va veure', i tal vegada pel gr. hom. *δέκτο*, *ἔδεκτο* 'va rebre, va acceptar', mic. *de-ko-to*.

A partir de l'indoirani i el grec es pot reconstruir un present radical acrodinàmic **deġ-/d_eġ-*, conservat en vèd. *dāṣti* 'honora, ofereix', (subj. *dāśat*, ptc. *dāśat-*), en av. **dās-* (a través de l'adjectiu verbal de l'avrec. *dāšta* 'ofert'), en gr. hom. *δέχεται* (Il. 12, 147) 'esperar en l'emboscada, assetjar', impft. *ἐδέγγμην* 'esperava, acceptava', ptc. *δέγγμενος* 'esperant', etc.; i un present amb sufix nasal **deġ-néu/nu-* conservat en vèd.

dāśnóti (RV 8, 4, 6) ‘espera’, gr. hom. *δεικνύμενος* ‘saludant, brindant’, hom. *δεικανόωντο* ‘van saludar, van brindar’.

El vèd. *dadāśa* ‘ha esperat’, gr. hom. imperat. *δέδεξο* ‘rep!’ (part. hom. *δέδεγμένος* ‘havent pres, posseint’) i el llatí *didicī* ‘he après’ → ‘conec, sé’,⁷¹ provenen d’un tema de perfet pie. **de-dók/d_ek-*.

El tema causatiu **doċ-éġe-* s’hauria conservat en hit. *dākki, takkanzi* ‘s’assembla, assemblar-se’, gr. *δοκεῖ* ‘sembla’, llatí *doceō* ‘ensenyar’.

El vèd. *dīkṣate* ‘consagrar-se’ i el llatí *discō* ‘aprendre’,⁷² es remunten a un antic tema desideratiu **di-dċ-sé-* (veg. EM: 176; IEW: 189-190; per la reconstrucció dels temes verbals pie., veg. LIV: 109-110 i WH: I 330-331).

Pel que fa a *decet*, se’l relaciona amb l’ombre *tiçit* ‘convé’ (pel significat, veg. García Castillero 2000: 266; Untermann 2000: 754-55), 3a sg. d’un present d’indicatiu en *-ē*, comparable formalment amb *decet* (von Planta I 288; WH: I 330-331; EM: 176; García Castillero 2000: 266; Untermann 2000: 754-55; LIV: 110).⁷³ Atesa aquesta similitud formal, és molt versemblant que les formes del llatí i l’ombre apuntin cap a un tema de present en *-ē* protoitàlic.

Pel que fa a l’origen temàtic de *decet*, els investigadors es debaten entre dues possibilitats: la d’un origen denominatiu, o la d’un origen essiu.

Pokorny (IEW: 189), Hoffmann (a EWAia: I 710), Hocquard (1981: 179) i Tichy (1976: 83-4³²) proposen un origen denominatiu a partir de l’evolució següent: *decet* < **dekeġġeti* < **dekes-ġe-ti* = vèd. *daśasyati* ‘ret homenatge a algú’ (denominatiu de **daśas* = llatí *decus*). Tal i com s’esdevé en vàdic, aquesta forma fóra un verb denominatiu del resultatiu neutre **dék-os* ‘allò que es percep’, llatí *decus* ‘ornament, esplendor, honor’. El grau ple que mostra *decet* aleshores s’explicaria sense problemes, ja que el substantiu *decus, decor* mostren regularment el grau ple.

Segons Lipp (LIV: 111²³), emperò, aquesta derivació del verb llatí ha de ser descartada per motius fonètics. El llatí conserva un cas paral·lel, *eius* = [*eġġus*] < **esġo* + *-s*, però en aquest cas ha mantingut la *ġ* i no ha patit cap contracció, a diferència de

⁷¹ En lloc de **de-dic-ī*, la reduplicació té la forma *di* d’acord amb el present *discō* (cfr. Leumann 1977⁵: 586).

⁷² **di-dċ-se-* > prellatí **dik-se-* → **dik-ske-* (> *disce-*, cfr. Leumann 1977⁵: 203, 586).

⁷³ Pel pas a *-i-* de la vocal radical *-e-*, veg. Meiser 1986: 101).

decet. D'acord amb aquest raonament, *decet* no pot provenir de **dekejieti* < **dekes-je-ti* i, per tant, ha de tenir un altre origen.

La proposta d'analitzar *decet* i *tiçit* a partir d'una formació protoitàlica en *-ē* que provindria d'un tema essiu **deḱ-h₁ǵé-* 'ser acceptat, ser acceptable' és, d'acord amb Untermann 2000: 755 i Lipp (LIV: 111), més versemblant. El valor intransitiu del verb, que cal considerar com a originari, fóra un argument a favor d'aquesta hipòtesi.

dēdecet, -ēre, -cuit, - (tr., intr.) '1 no escaure, no estar bé, desdir; 2 no fer cas de, ofendre, negligir'

Compostos i derivats: pels derivats *dēdecor*, etc., veg. *decet*.

Dēdecet no sembla testimoniats en època arcaica, i apareix a partir de Ciceró, que l'utilitza amb el significat d'*ἀπρέπει*: (amb inf.) *oratore...irasci minime decet, simulare non dedecet* (Cic.*Tusc.*4.55). *Dēdecet* és emprat en lítotes i només en la tercera persona del singular, en construccions personals o impersonals (veg. *decet*), amb valor transitiu i intransitiu: (1) *neque te ministrum dedecet myrtus* (Hor.*Carm.*1.38.7); *nec dominam motae dedecere comae* (Ov.*Am.*1.7.12); *ubi uox uel inter dentes expressa non dedecet* (Quint.*Inst.*11.3.124); (impers.) *ut eis, quae habent...scienter utantur et ut ne dedeceat* (Cic.*de Orat.*1.132).

En un passatge d'Estaci, es troba testimoniada la primera persona del singular *dedecui*: (2) *si non dedecui tua iussa* (Stat.*Theb.*10.340).

< *de-*+*decet*
veg. *decet* (< **deḱ-*)

dēdoceō, -ēre, -uī, -ctum (tr.) 'fer desaprendre, desensenyar'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

Dēdoceō és clàssic i postclàssic, i no sembla testimoniats en època arcaica. Ciceró és el primer autor que recull aquest compost: *cum aut docendus is est aut dedocendus* (Cic.*de Orat.*2.72); *uiros...desidia dedocet* (Sen.*Con.*2.2.8); (amb doble ac.) *moneo, regnorum gaudia temet dedoceas* (Stat.*Theb.*2.409); (amb inf.) *uirtus populum...falsis dedocet uti uocibus* (Hor.*Carm.*2.2.20); (absol. o el·líp.) *cum...fortis esse didicisset, a dolore dedoctus est* (Cic.*Tusc.*2.60); *dedocendi grauius* (sc. *onus est ac prius quam docendi*) (Quint.*Inst.*2.3.2), etc.

< *de-*+*doceō*
veg. *doceō* (< **deḱ-*)

dēdoleō, -ēre, -uī, – (intr.) ‘deixar d’afligir-se, posar fi al dolor’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Dēdoleō és molt rar, s’observa únicament a dos passatges d’Ovidi (veg. Thes.v.1, 269, 84 i ss.): *laedentia pectus uincola qui rupit dedoluitque semel* (Ov.*Rem.*294); *potui dedoluisse semel* (*Fast.*3.480).

< *de-*+*doleō*
veg. *doleō* (<**delh₁-*)

dēferueō, -ēre, –, – (intr.) ‘**1** bullir a fons, fermentar completament; (fig.) enfurismar-se. **2** parar de fermentar (també fig.)’

Formes: *-ēre* (inf.) Stat.*Theb.*3.314.

Compostos i derivats: pels derivats *dēferuescō* i *dēferuefaciō*, veg. *ferueō*.

Dēferueō és més aviat rar, i Vitruvi és el primer que el documenta: (1) (*glæba calcis*) *liquore deferuere coacta* (Vitr.7.2.1); *hoc (sc. mustum)...diffusum in lagonis suis deferuere passi* (Plin.*Nat.*14.85); *me sanguineo late deferuere campo...uidebis* (Stat.*Theb.*3.314); (2) *neque...metus est Gracchum...cum musto deferuere posse* (Aur.*Fro.*1.p.78(61N).

La forma de perfet *deferbuī* (*defruī*), que data a partir de Cató i de Terenci (veg. Thes. v.1 321, 71-74), s’atribueix al tema de present incoatiu *deferuescō*, que apareix a partir de Varró i és més freqüent que *deferueō*.

< *de-*+*ferueō*
veg. *ferueō* (< **b^herū-*)

dēfleō, -ēre, -ēuī, -ētum (tr., intr.) ‘**1** plorar, plorar per (esp. un mort); **2** deplorar, lamentar, doldre’s de; **3** (intr.) plorar vivament, lamentar-se’

Derivats: *dēflētio -ōnis* f. (Iuuenc.4, 121; 4, 154).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Dēfleō és arcaic, clàssic i postclàssic. Entre els autors arcaics, es troba documentat a partir de Plaute, amb el significat transitiu de ‘plorar (un mort)’: *egone illum non fleam? egon non defeam talem adolescentem?* (Pl.Capt.139); *quot...cenae quas defleui mortuae* (Pl.St.212).

En època clàssica i postclàssica, és usual de trobar aquest significat sobretot en poesia: *te probe busto insatiabiliter defleuimus* (Lucr.3.907); *nymphae...fontesque lacusque defleuere* (Ov.Met.2.239); *pars currus deflent* (Stat.Theb.12.26), etc.

A partir d’aquest significat originari de ‘plorar (la mort d’algú)’, es generaren per extensió els significats de ‘lamentar, doldre’s de’ i ‘plorar vivament’, aquest darre amb valor intransitiu: (2) *meum discessum, quem saepe defleras* (Cic.Planc.86); *audire...aliena mala deflentis* (Quint.Inst.6.1.26); (3) (intr.) *si amicus es, defle* (Sen.Con.exc.5.1), etc.

Relacionat etimològicament amb *dēfleō* hi ha el verb transitiu *dēflō -āre -āuī -ātum* ‘treure bufant, netejar bufant’, d’ús molt poc freqüent però testimoniats a partir de Varró: *quod est leuissimum ac summum deflatum* (Var.R.1.64.1); *uetabant...munditiarum causa deflare (cibum)* (Plin.Nat.28.27); *Iuli et Augusti diplomata ut...obsoleta deflabat* (s.v.1.) (Suet.Cal.38.1), etc.

< *de-+fleō*
veg. *fleō* (< **b^hleh₁-*)

dēflōreō, -ēre, -, - (intr.) ‘(rar) perdre la flor, marcir-se’

Compostos i derivats: per *dēflōrescō* veg. *floreō* (*florescō*).

Dēflōreō és rar, apareix en un passatge de Columel·la i, amb sentit figurat, en una inscripció: *cum se multa fronde cooperit, peius defloret (uitis)* (Col.5.6.36); *anthotumulum male deflorentibus annis...composuere* (CIL XIV 1808).

La forma de perfet *dēflōruit*, datada a partir de Catul, generalment s’analitza a partir del present incoatiu *dēflōrescō*, que es troba testimoniada a partir de la *Rhetorica ad Herennium* i és més freqüent que no pas *dēflōreō*.

< *de-+floreō*
veg. *floreō* (< *flos + -eō*)

dehibeō: veg. *debeō*

dēleō, -ēre, -ēuī, -ētum (tr.) ‘1 esborrar, delir; (fig.) esborrar, esvanir; 2 destruir, enderrocar, devastar; destruir, arruïnar; 3 anihilar, anorrear, exterminar (un grup de gent, etc.); 4 acabar, posar fi a, finir; fer malbé, anul·lar’

Formes sincopades: *deleram, delerit, delesse*, etc.

Compostos i derivats: *dēlētiō -ōnis* f. ‘destrucció’ (rar, Lucil.823), *dēlētor* (rar i tardà), *dēlētrix* ‘destructora’ (Cic.Har.49), *dēlētilis -e* ‘que esborra’ (Var.Men.305), *dēlēbilis* ‘destruïble, deble’ i *indēlēbilis, dēlētīcius* ‘palimpsest’ (Ulp.dig.37.11.4).

Dēleō apareix testimoniat a partir d’època arcaica en un passatge de Cató i de Terenci amb el significat d’‘esborrar’: *usque istuc ad lignum dele* (Cató.orat.171); *deleo omnis dehinc ex animo mulieres* (Ter.Eu.296).

Però és especialment freqüent a partir d’època clàssica: (1) *digito leuata deleuit* (Cic.Chu.41); *ne cuius militis scripti nomen...deleteretur* (Liv.7.41.4); *stilum non minus agere cum delet* (Quint.Inst.10.4.1), etc. (2) *Scipio Kartaginem deleuit* (Rhet.Her.4(5).19); *licet delere omne Latium* (Liv.8.13.15); (3) *deleantur innocentes, honesti, boni, tota res publica* (Cic.Phil.8.16); (4) *ut...omnino omnis improbitas...exstinguenda atque delenda sit* (Cic.Diu.Caec.26), etc.

El tema de perfet i el participi de perfet, molt usual, daten a partir de Varró i Ciceró respectivament: *uetustas quasdam impositiones uerborum deleuit* (Varró Ling.5, 3); *magnas hostium...copias multis proeliis esse deletas* (Cic.Manil.21).

LIV (298): **h₃elh₁-* ‘perir, perdre’s’
veg. *aboleō*

dēmereō, -ēre, -uī, -itum (tr.; també **-eor, -ērī, -itus**, dep.) ‘1 guanyar, merèixer; 2 (amb ac. de persona) guanyar-se, atraure’s’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Plaute és el primer autor que documenta el compost *dēmereō*, que figura en tots els períodes de la llatinitat, especialment en època arcaica i postclàssica, tot i que no sigui massa freqüent.: (1) *quaero quoi...artibus tribus tris demeritas dem laetitias* (Pl.Ps.705); *quid mercedis petasus hodie domino demeret?* (Pl.Ps.1186); *ob...uenustatem...formae grandem pecuniam demerebat* (Gel.1.8.3); (2) *(occasio) demerendi beneficio...ciuitatem* (Liv.3.18.3); *nec tibi sit seruos demeruisse pudor* (Ov.Ars 2.252), etc.

A partir de Sèneca s'observa la forma deponent *demereor*: *uoltu, qui maxime populos demeretur, amabilis* (Sen.Cl.1.13.4); *elephantorum feritatem...demeretur cibus* (Ben.1.2.5), etc.

< *de-+mereō*
veg. *mereō* (< *(s)mer-)

dēmordeō, -dēre, -, -rsum (tr.) 'pelar, rosegar'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Dēmordeō és molt rar, apareix testimoniat en dos passatges de Persi i Plini el vell, així com també en autors tardans (veg. Thes.v.1 509, 44-50): *demorsos...unguis* (Pers.1.106); *ligno fulgure icto...demorderi aliquid* (Plin.Nat.28.45); *in eius corpus...quasi demorsos mansosque transferre (homines)* (Aug.doctr.christ.2, 6, 7); *non ex multis atque apertis pauca et obscura uerbis...demordemus* (Facund.defens.9, 2 p. 745^c).

< *de-+mordeō*
veg. *mordeō* (< **h₂merd-*)

dēmoueō, -ouēre, -ōuī, -ōtum (tr.) '1 desplaçar, allunyar, apartar (d'un lloc, d'un indret); apartar, destituir, deposar (també figurat, d'un càrrec o situació); 2 apartar, distreure (d'un opinió, etc.)'

Derivats: *demotō -āre* (Tert.anim.24).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Dēmoueō es pot observar en totes les èpoques de la literatura llatina, a partir de Plaute i Terenci: (1) *caue...oculos a meis oculis quoquam demoueas* (v.l. *dimoueas*) *tuos* (Ter.Ad.170); (2) (fig.) *de hac sententia non demouebor* (Pl.Per.374). Però és especialment a partir d'època clàssica que *demoueō* esdevé d'ús més freqüent: (1) *manu demotus et actus praeceps* (Cic.Caec.49); *quantum Romana se inuexit acies, tantum hostes gradu demoti* (Liv.6.32.8), etc. (2) *non...datur...potestas animum de re firmissima demouendi* (Rhet.Her.4.58); *cum te neque feruidus aestus demoueat lucro, neque hiems* (Hor.S.1.1.39), etc.

Al costat de *dēmoueō* hi ha testimoniat *dīmoueō*, que mostra el mateix significat (veg. l'entrada d'aquest verb): *promiscue habetur demoueo et dimoueo* (*Inscr.christ.Rossi* II p. 63, 10).

< *de-*+*moueō*
veg. *moueō* (< **m̥ieuh₁-*)

dēmulseō, -cēre, sī, -tum (-sum) (tr.) 'acariciar, acaronar, amanyagar; (transf.) encisar'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Dēmulseō és més aviat rar. Apareix testimoniat a Terenci, Livi, Gel·li i en autors tardans (veg. Thes. v.1 512, 27-57): *non possum pati quin tibi caput demulceam* (*Ter.Hau.762*); *remitto...ne...dorsum demulceatis cum ex equis descendetis* (*Liv.9.16.16*); *crura...eius...lingua leniter demulcet (leo)* (*Gel.5.14.12*); (fig.) (*Gel.3.13.5*); *aures...omnium mentesque...demulsit (Arion)* (*Gel.16.19.6*); (el·lípt.) *ita sermonibus...amoenissimis demulcebat* (*Gel.16.3.1*), etc.

El participi de perfet *demultus* figura a *Gel.3, 13, 5*; *demulsum*, a *Vita Cypr.4*.

< *de-*+*mulceō*
veg. *mulceō* (< **Hmelk-*)

dēnseō, -ēre, -ī, -ētum (tr.) '1 espesseir, condensar, atapeir; 2 apinyar; b prodigar, multiplicar'

Derivats: *dēnsētus -a -um* (*Paul.Nol., Macr.*).

Compostos: *addēnseō -ēre* 'engrossir, atapeir' (*Verg.A.10.432*); *condēnseō* (*Lucr.1.392*).

Lucreci i Sal·lusti són els primers autors llatins que recullen el verb *dēnseō* que, tot i que no sigui massa habitual, apareix en alguns passatges de Virgili, Ovidi, etc.: (1) *aestus...quasi densendo subtexit caerulea nimbis* (*Lucr.6.482*); *obtenta densetur nocte tenebrae* (*Verg.G.1.248*); *cantato densetur carmine caelum* (*Ov.Met.14.369*), etc. (2) *agmina densentur campis* (*Verg.A.7.794*); *festinat subsidiis...densere frontem* (*Sal.Hist.2.103*); (amb *in* + *ac.*) *cuneo Poeni densentur in unum...latus* (*Sil.14.539*); (b) *manu spargens hastilia denset* (*Verg.A.11.650*); *mixta senum ac iuuenum densentur funera* (*Hor.Carm.1.28.19*), etc.

En un passatge de Lucreci apareix l'infinitiu arcaic *denserier*: *potest denserier aer* (*Lucr.1.647*).

El tema de perfet *dēnsī* figura en una gramàtica del s.IV p.C.: *denseo densi* (Char.gramm.1 262, 14).

Ammià Marcel·lí i Macrobi són els únics autors que documenten el participi de perfet *dēnsētus*: *denseta scutorum compage* (Amm.14, 2, 10); *mulierum coprus quasi naturali frigore densetum* (Macr.Sat.7, 7, 8). *Dēnsētus* es troba també amb força adjectival en època tardana, i és poc freqüent (veg. derivats).

En els còdexs *dēnsēō* sovint es confon amb *dēnsō -āre -āuī -ātum* ‘apinyar, espesseir, condensar; apilotar, amuntegar; condensar (l’estil)’, que és més freqüent i data a partir d’Enn. Ann.285: *densantur campis horrentia tela uirorum; elapsa uolabant corpora...uaporis et aeris altaque caeli densabant...fulgentia templa* (Lucr.5.491); *male densatus agger* (Liv.10.5.11); *umbra hiberni frigoris densat (aera)* (Sen.Nat.3.10.5), etc.

Ambdós verbs estan vinculats amb l’adjectiu *dēnsus -a -um* ‘espès, dens, compacte; apinyat, serrat, estret; (amb abl.) ple, cobert; freqüent, repetit, nombrós; (ret.) condensat, concís’, que s’observa en totes les etapes de la llatinitat, especialment a partir d’època clàssica, tot i que es conservin alguns exemples d’època arcaica: *densis aquila pennis...uolabat* (Enn. Ann.147); *spaeras...in solo conponito densas* (Cató Agr.82), etc.

< *dēnsāre*

Denseō podria analitzar-se com un denominatiu amb sufix *-éje derivat a partir de l’adjectiu *dēnsus* ‘dens’ (< *densos o *dņsos, event. *dēnsuos), que prové de l’arrel pie. **dens-* ‘dens’, conservada també en gr. *δασύς* ‘dens’ i hit. *dassuš* ‘fort’ (WH: I 341; IEW: 202-203). Però aquest denominatiu sorprèn pel seu valor causatiu, sobretot perquè ja existeix un verb en *-āre*, de significat idèntic i de valor mètric molt sovint equivalent, que es troba documentat en època arcaica i és més freqüent. A més a més, generalment, els verbs denominatius derivats d’un adjectiu mostren un significat essiu (Mignot 1969: 123).

Hom ha intentat descartar-lo de la llista dels verbs denominatius, i analitzar-lo com un antic tema causatiu en *-éje sense vocalisme radical *o (tipus *augēre*). D’acord amb aquesta interpretació, *dēnsus* fóra l’adjectiu en *-to-* de *dēnsēre*, tal i com *cēnsus* és l’adjectiu de *cēnsēre*. El participi *dēnsētus*, tardà i rar, fóra secundari. *Dēnsēre*, pres erròniament com un denominatiu, i com a tal, isolat pel seu significat factitiu, hauria estat rellevat pel denominatiu *dēnsāre* (veg. Walde 1910²: 228; Mignot 1969: 90-91).

Però aquesta proposta topa amb un inconvenient, i és que cap llengua indoeuropea ha conservat un tema verbal d'aquesta arrel, cosa que fa pensar en un origen més recent. A més a més, *dēnseō* no està testimoniats en època arcaica i tampoc té documentat un tema de perfet,⁷⁴ al contrari d'*auxī*, *suāsī* i *cēnsuī*, que són antics.

La proposta de Brugmann (1901: 106-107) i WH (I 341-42), segons la qual *dēnsēre* podria ser una forma refeta a partir de *dēnsāre*, seguint el model de *cēnsēre* o *augēre*, és, d'acord amb aquests raonaments, la més convincent.⁷⁵

dēpendeō, -ēre, -ī, – (intr.) ‘1 estar penjat, penjar; 2 procedir, derivar; (fig.) dependre’

Derivats: *dēpendulus -a -um* ‘que penja, que està suspès’ (Apul.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

Dēpendeō figura ja en època arcaica en un passatge de Plaute: (1) *nec dependes* (codd. *-is*) *nec propendes—quin malus nequamque sis* (Pl.As.305). A partir d'època clàssica, emperò, esdevé cada vegada més freqüent: (1) *licia dependent longas uelantia saepes* (Ov.Fast.3.267); *ne moueatur (membrum) neue dependeat* (Cels.8.25.4); *uua (apium) dependente in domibus* (Plin.Nat.11.55); *dependet languida ceruix* (Stat.Theb.8.639); (2) (amb abl.) *huius et augurium dependet origine uerbi* (sc. *Augusti*) (Ov.Fast.1.611); (amb *ex*) *ex hoc malo dependet illud taeterrimum uitium* (Sen.Dial.9.12.7); (fig.) *dependetque fides a ueniente die* (Ov.Fast.3.356), etc.

A *dēpendeō* li manca el tema de supí. La forma *dependsum* apareix testimoniada en el verb transitiu *dēpendō -dere -dī -sum* ‘pagar; esmerçar, invertir’, que és emprat per Ciceró i sobretot pels autors d'època imperial, tot i que es conserva un exemple a Plaute: *quas (drachumas) dependi* (Pl.Trin.427).

< *de-+pendeō*
veg. *pendeō* (< ?2.*(s)pend-)

dēpleō, -ēre, -ēuī, -ētum (tr.) ‘buidar, trafegar, transvasar; vessar; eixugar, esgotar’

Derivats: *dēplētio -ōnis* f. (Chiron 12); *dēplētūra -ae* f. (Edict.imp. Diocl. 7, 20).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

⁷⁴ El tema de perfet *dēnsī* es troba documentat en una gramàtica del s.IV p.C. (veg. més amunt).

⁷⁵ cfr. Sall.hist.fr.2, 103: *ille festinat subsidiis principes augere et densere frontem*.

Dēpleō és rar i tècnic. Figura a Cató i en els autors arcaïtzants: *oleum...bis in die depleto* (Cato *Agr.*64.2); *conchae...quibus depletur oleum* (Col.12.52.8); *si ueterem digno depleuimus haustu, da fontis mihi, Phoebe, nouos* (Stat.*Ach.*1.8); *ne deplere sanguinem necesse sit* (Plin.*Nat.*18.148); (transf.) *uitam deplete querellis* (Man.4.13); *bis denos uixi depletis mensibus annos* (CIL XII 533), etc.

< *de-+pleō*
veg. *pleō* (< **pleh₁-*)

dēpudet, -ēre, -uit, – (impers., tr.) ‘(amb inf.) no avergonyir, no fer vergonya’

Derivats: *dēpudescō -escere -uī* ‘perdre tota la vergonya’ (Ov.*Ep.*4.155; Apul.*Met.*10.29).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Dēpudet és molt rar, apareix a Ovidi i V. Patèrcul (època de Tiberi): *depuduit profugusque pudor sua signa relinquit* (Ov.*epist.*4, 155); *cum eum non depuderet...mare infestare piraticis sceleribus* (2.73.3).

< *de-+pudeō*
veg. *pudeō*

dērīdeō, dēre, -rīsī, -rīsūm (tr.) ‘fer befa, mofar-se, riure’s de’

Derivats: *dērīsus -ūs* m. ‘mofa’ (postclàss.), *dērīsus -a -um* (Var.*Men.*51), *dērīsor -ōris* m. ‘burleta, bromista’ (arc., clàss.), *dērīsōrius -a -um* (postclàss.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Plaute és el primer que recull el verb compost *dērīdeō*, que apareix testimoniat en totes les èpoques. *Dērīdeō* no es troba a Livi, Virgili, Ovidi, Lucà ni a Estaci. Sovint va acompanyat d’un acusatiu, però no sempre: *neque...te derisum uenio neque derideo* (Pl.*Aul.*223); *me albis dentibus...derideret filius* (Pl.*Epid.*430); *illa...deridenda adrogantia est* (Cic.*de Orat.*1.174); (absol. o el·líp.) *derides merito. mihi nunc ego suscenseo* (Ter.*Hau.*915); *derideas licet* (Sen.*Ben.*7.3.3); *qui...more insanorum deridenda loquantur* (Ulp.*dig.*21.1.4.1), etc.

A Terenci (Eun.1087), així com en alguns passatges de la *Vetus Latina* (*Itala Matth.*9, 24 (cod.δ); *Luc.* 8, 53 (cod.δ)) i de la *Vulgata* (*Luc.*16, 14. 23, 35), es troba documentada la forma *dirīdeō* (veg. Thes. v.1 629, 47-49).

< *de-+rideō*
veg. *rideō*

dēsideō, -idēre, -ēdī, - (intr.) ‘1 romandre assegut, seure; 2 gandulejar, mandrejar, deturar-se’

Derivats: *dēses, -idis* ‘inactiu’ (postclàss., rar), d’on prové el substantiu *dēsīdia -ae* f. ‘mandra, inactivitat’ (arc., clàss., postclàss.), a partir del qual provenen el substantiu *dēsīdiābulum -i* n. (Pl.) ‘antre, lloc per perdre el temps’, l’adjectiu *dēsīdiōsus -a -um* ‘mandrós, gandul’ (clàss., postclàss.), d’on prové l’adverbi *dēsīdiōsē* ‘gandulament’ (Lucr.4.1136).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Dēsideō és arcaic i postclàssic. En ambdues èpoques apareixen testimoniat tant el significat literal, com el figurat: (1) *ubi confixus desides?* (Afran.com.344); *periti medici est...primum desiderare hilari uultu* (Cels.3.6.6); *in circo aut in theatro desidentibus* (Sen.Dial.7.28), etc. (2) *nostrum tam diu ibi sidere...filium* (Pl.Bac.238); *ubi totum sedi diem* (Ter.Hec.800); *inter femineas tota qui luce cathedras desidēt* (Mart.3.63.8).

Dēsideō forma doblat amb *dēsīdō -idere -ēdī (-īdī)* ‘enfonsar-se, esfondrar-se, asseure’s’ (arc., clàss., imp.), d’aspecte puntual i valor intransitiu, que comparteix formalment el mateix tema de perfet que *dēsideō*, tot i que a Cató i Ciceró hi ha testimoniat el perfet *desīdī*: *relinquito in imo quod desiderit* (Cató Agr.112.2); *cum ad infinitam altitudinem terra desidisset* (Cic.Diu.1.97), etc.

A *dēsideō* li manca el tema de supí.

< *de-+sedeō*
veg. *sedeō* (< **sed-*)

despondeō, -dēre, -dī, -sum (tr.) ‘1 prometre en matrimoni, comprometre (una dona); 2 (general) prometre, concedir, garantir; 3 abandonar, renunciar a, perdre (*animum* el coratge); (abs.) decandir-se, llanguir’

Formes: *despondeō* (pft.) CIL VI 18937: *qui pos dies XX despondeō*.

Derivats: *dēsponsō -āre* ‘prometre en matrimoni’ (rar, Vell.2.65.2; Suet.Jul.1.1), *dēsponsātiō* ‘esposalles’ (època imperial), *desponsor -ōris* m. ‘qui promet en matrimoni’ (Var.L.6.69).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Despondeō és arcaic, clàssic, postclàssic, usual. El significat originari feia referència al fet de prometre en matrimoni una dona, que és el sentit que s’observa en

època arcaica, en les comèdies de Plaute i de Terenci: (1) *desponsam...esse dicito* (Ter.Hau.866); *gnatam despondit* (Pac.trag.115); (amb dat.) *mihi desponde filiam* (Pl.Poen.1357); (amb in+ac.) *Alcesimarcho filiam despondit in diuitias maxumas* (Pl.Cist.601); (absol. o el·lípt.) *quis despondit?* (Ter.Ad.670); (impers. pass.) *intus despondebitur* (Ter.An.980). En un passatge de Plaute apareix també l'accepció figurada de 'perdre el coratge': (3) *animum ne desponde* (Pl.Mer.614). Però tant aquest significat com el de 'prometre, concedir', són més aviat propis d'època clàssica i imperial: (2) *desponsam iam et destinatam laudem* (Cic.Har.6); *ut...quam desponderat pecuniam lucraretur* (Apul.Met.10.26); (3) *despondisse animum...dicitur...quod suae spontis statuerat finem* (Var.L.6.71); *despondentibus iam animos sociis* (Liv.31.22.5); (abs.) *caueis clausi plurimi despondent (turdi)* (Col.8.10.1), etc.

Una inscripció tardana recull el perfet reduplicat *despepondit* (veg. formes).

< de-+spondeō
veg. spondeō (< *spend-)

dētergeō, gēre, -rsī, -rsum (tr.); també **detergō -ere** '1 netejar, eixugar, torcar; esclarir, esvair; (fig.) esvair, dissipar; (fam.) dissipar, polir-se; 2 tallar, arranar'

Formes: -tus (ptc. pft.) cj. a Stat.Silu.1.3.109.

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Dētergeō és usual en tots els períodes de la literatura llatina. Entre els autors arcaics, mostra el significat de 'netejar, torcar, eixugar': *dacrimas de ore noegeo detersit* (Andr.poet.19(21)); (1) *salem omnem detergeto* (Cató Agr.162.3); *mensam quando edo detergeo* (Pl.Men.78). És a partir d'època clàssica que *dētergeō* adquireix el significat de 'tallar, arranar': (2) *remos transcurrentes detergere...contendebant* (Caes.Ciu.1.58.1); *asseribus falcatis detergebat pinnas* (Liv.38.5.3); *pluma omnis e capite detergetur* (Col.8.7.2), etc.

A diferència de *detergeō*, *detergō -ere* és molt poc freqüent, tot i que sembla emprat per Plaute, Livi, Sèneca el filòsof, Columel·la, etc. (veg. Thes.v.1 796, 44-50): (1) *caput pallio detergere* (Pl.Cas.237); *ea pelle aciem detergito* (Col.Arb.15), etc.

< de-+tergeō
veg. tergeō (<*ter(ĝ)-)

dēterreō, -ēre, uī, -itum (tr.) ‘1 apartar, dissuadir, fer desistir; impedir, aturar; 2 espantar, atemorir’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Dēterreō apareix testimoniat en totes les èpoques a partir de Plaute. En època arcaica mostra sempre el significat d’‘apartar, dissuadir’: *te ut deterream* (Ter.Hau.79); (amb *de*) *lepide hercle de agro... senem deterrui* (Pl.Trin. 560); (amb *quin*) *me...nemo deterrebit quin ea sit in his aedibus* (Pl.Mil.332).

A Apuleu, *dēterreō* adquireix el sentit d’‘espantar, atemorir’: *tali puella sermone deterrita* (Apul.Met.4.26); *Psyche tanto aspectu deterrita et impos animi* (5.22); (9.21).

< *de-*+*terreō*
veg. *terreō* (< **tres-*)

dētineō, -inēre, -inuī, -entum (tr.) ‘1 retenir, aturar, detenir; destorbar, impedir; 2 mantenir, aguantar; conservar, posseir; mantenir, conservar; ocupar (un lloc), abastar; 3 distreure, apartar, entretenir; ocupar, absorbir (una cativitat, etc.); ocupar, fer passar’

Derivats: *dētentiō -ōnis* f. ‘control i possessió (temporal)’ i, amb el mateix significat, *dētentiō -ōnis* f. (ambdós rars, apareixen a Ulp.)

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Dētineō és usual i s’observa a tota la llatiniat a partir de Plaute. En època arcaica mostra l’accepció de ‘retenir, aturar’: *pater apud uillam detinuit me* (Pl.Cist.225); *detineo te: fortasse tu profectus alio fueras* (Ter.Eu.280); (amb subj. abst.) *me detinuit morbus* (Ter.Ph.574); *detinet nos de nostro negotio* (Pl.Poen.402).

És a partir d’època clàssica, emperò, que *dētineō* esdevé més freqüent, i apareixen documentats els altres significats: (1) *gremio Ascanium...detinet* (Verg.A.4.85); *nec...cohors...defendit nunc Galbam sed detinet* (Tac.Hist.1.38); (2) *si formam eius detinebimus* (i.e. a la memòria) (*Rhet.Her.3.33*); *ita...potestate populo permissa ut non plus darent iuris quam detinerent* (Liv.1.17.8); (3) *usque ad senectutem in studiis detinentur* (Cic.de Orat.3.89); *circa...alia mentes hominum detinentur* (Plin.Nat.14.4), etc.

En alguns passatges de Plaute (*Persa* 505 [A]), Ciceró (*Att.* 10, 1, 2), Cèsar (*Gall.* 3, 12, 3) i en autors tardans, alguns manuscrits llegeixen *deteneō* (veg. Thes. v.1 811, 73-77).

Al costat de *dētineō* apareix testimoniat *dētendō -dere -dī -sum* (cfr. *teneō/tendō*) ‘recollir, plegar (les tendes, etc.)’, que és molt poc freqüent i es troba a Cèsar i Livi: *signo iam profectionis dato tabernaculisque detensis* (Caes.Ciu.3.85.3); *nautici tabernacula detendunt* (Liv.41.3.1).

< *de-+teneō*
veg. *teneō* (< **ten-*)

dētondeō, -dēre, -dī, -sum (tr.) ‘tondre, esquilar; tallar arran; tallar, podar; (fig.) assolar, destrossar (els camps)’

Formes: *-dunt* (= *-dent*) a Var.R.2.1.28(s.v.l.); pft. arc. *detotonderat* (= *detond-*) a Var.Men.246.

Derivats: (dub.) *dētōnsō -āre* (a Gel.10.15.11(s.u.l.)), *dētōnsio -ōnis* f. (tardà, rar).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Dētondeō apareix testimoniat especialment en època arc. i imp., a partir d’Enni i Plaute: *altera (ouis) iam bis detonsa certo est* (Pl.Bac.1128); *cum detonderis, unguito totas (sc. oues)* (Cató Agr.96.1); (transf.) *detondit agros laetos* (Enn.Ann.495); *haec lanigeras detonderi docuit* (Var.Men.242); *detonsis auecta est Cynthia mannis* (Prop.4.8.15); *quanto maturius detonsa sint (uirgulta)* (Col.4.23.3), etc.

Varró (Men.246) recull una forma de perfet reduplicat *detotonderat* que, segons Priscià, era emprat en època arcaica: *detondeo detondi; uetustissimi tamen etiam detotondi protulerunt: Ennius* (Prisc.gramm.II 482, 3).

< *de-+tondeō*
veg. *tondeō* (< **tend-*)

dētorqueō, -quēre, -sī, -tum (tr.) ‘1 desviar, girar; (fig.) tòrcer, desviar; 2 deformar, desfigurar; (fig.) tergiversar, falsejar; (gram.) deformar, alterar (els mots)’

Formes: ptc. pft. *-sus* a Cató hist.53.

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Dētorqueō es troba documentat en totes les èpoques. En època arcaica es conserva un exemple a Cató (hist.53), en què apareix el participi de perfet *dētorsus* (i no pas *dētortus*, la forma habitual a partir de Ciceró): (2) *Marrucini uocantur, de Marso detorsum nomen*.

A partir d'època clàssica, emperò, *dētorqueō* esdevé cada vegada més freqüent, tant en prosa com en poesia: (1) *cum...fossae transitum ponticulo...coniunxisset, eum ipsum...detorquebat* (Cic.*Tusc.*5.59); *una ardua torquent, cornua detroquentque* (Verg.*A.*5.832); *frenis ora...dextra detorsit equorum* (Verg.*A.*12.373); *detorquet ad oscula ceruicem* (Hor.*Carm.*2.12.25); (2) *nisi quos a recta ratione natura uitiosa detorsisset* (Cic.*Tusc.*5.90); *non te...peiorum detorsit imitatio* (Sen.*Dial.*12.16.3); *si uolumus detortum depangere (malleolum)* (Col.3.18.4), etc.

< *de-*+*torqueō*
veg. *torqueō* (<**terk^u-*)

? *dēuigeō, -ēre* (intr.) ‘(aparentment) perdre la força (per)’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Dēuigeō és una *hapax legomena* documentat a Varró (s.v.l.): *phrygio qui puluinar poterat pingere, soliar deuigebat* (Men.228).

< *de-*+ *uigeō*
veg. *uigeō* o *uegeō* (< **ueĝ-*)

dēuoueō, -oueēre, -ouī, -ōtum (tr.) ‘**1** fer vot de, dedicar, consagrar; **2** (esp.) consagrar, lliurar (un general a si mateix i les seves tropes als déus infernals); **b** consagrar, lliurar, dedicar; **3** condemnar, execrar, maleir; embriuar, encantar, fascinar; **4** destinar, predestinar’

Formes sincopades: fut. pft. arc. *-orō* (= *-ouerō*) a *Acc.praet.*15.

Derivats: *dēuōtus -a -um* ‘maleït, execrable; consagrat, afecte a’ (clàss., imp.); *dēuōtiō -ōnis* f. ‘abnegació, dedicació; execració, maledicció’ (clàss., postclàss.); *dēuōtō -āre* (arc. i postclàss.) ‘encantar, embriuar, invocar’.

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Dēuoueō és arcaic, clàssic i postclàssic. No es troba a Lucreci, Persi ni Tàcit. En un passatge d’Acci apareix el futur de perfet sincopat, amb el significat de ‘consagrar (un general a si mateix i les seves tropes als déus infernals)’: (2) *animam deuouo hostibus* (*Acc.praet.*15). Enni, en canvi, recull el sentit de ‘destinar, predestinar’: *Remus auspicio se deuouet* (Enn.*Ann.*79).

Dēuoueō apareix testimoniats amb més freqüència a partir de Ciceró: (1) *Agamemnon cum deuouisset Dianae, quod...pulcherrimum natum esset* (Cic.*Off.*3.95); *huic* (sc. Marti)...*ea quae bello ceperint...deuouent* (Caes.*Gal.*6.17.3); (2) *ex qua (ciuitate) P. Decius...se ac uitam suam...pro salute populi Romani...deuouisset* (Cic.*Sest.*48); *legiones auxiliaque hostium mecum Deis Manibus Tellurique deuoueo* (Liv.8.9.8); (2b) *cuius se amicitiae deuouisset* (Caes.*Gal.*3.22.3); (3) *deuota domum periuria portas* (Catul.64.135); (4) *pesti deuota futurae (Phoenissa)* (Verg.*A.*1.712); *Andromede monstribus fuerat deuota marinis* (Prop.2.28.21), etc.

El perfet *dēuōuī* apareix per primera vegada a Varró, i el participi de perfet *dēuōtus*, a partir de Ciceró.

< *de-*+ *uoueō*
veg. *uoueō* (<**h₁ueg^{uh}-*)

diffiteor, -ēri (tr., dep.) ‘negar, rebutjar, no confessar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

El verb deponent *diffiteor* és d’ús més aviat rar, i no sembla testimoniats en època arcaica. Data a partir de Plànc i Ovidi: *numquam diffitebor multa me...simulasse* (Planc.*Cic.epist.*10, 8, 4); *pudor obscenum diffiteatur opus* (Ov.*Am.*3.14.28); *crimen meum non diffitebor* (Apul.*Met.*3.5); (amb ac. i inf.) *numquam diffitebor multa me...simulasse* (Planc.*Fam.*10.8.4); *quidam...adiuuari exercitatione (rhetoricen) non diffitentur* (Quint.*Inst.*2.17.5), etc.

A *diffiteor* li manca el perfet i el tema de supí.

Segons EM (219), *diffiteor* s’hauria format, tal i com *confiteor*, a partir del model *confidō/diffidō*.

< *dis-*+*fateor*
veg. *fateor*

diffleō, -ēre, -ēuī, -ētum (tr.) ‘amarar de plor’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

Diffleō és d’ús molt rar, apareix a dos passatges d’Apuleu (veg. Thes. v.1 1104, 30-32): *diffletis paene ad extremam captiuitatem oculis* (*Met.*1.6); *difflebant oculos* (5.7 (cj.)).

Al costat de *diffleō*, s'observa també el verb transitiu *difflo -āre -āuī -ātum* 'espargir, dispersar (bufant)', que és poc habitual, tot i que s'ha conservat ja un exemple a Plaute: *legiones difflauisti spiritu* (Pl.Mil.17); *pars diffлатur uento* (Lucil.666); *aliquantum...diffлari atque euaporari ex niue* (Gel.19.5.8).

< *dis-+fleō*
veg. *fleō* (< **b^hleh₁-*)

dīlūceō, -ēre, -, - (intr.) 'ésser clar, ésser evident'

Derivats: *dīlūculum -ī* n. 'llostre, albada' (Pl., Cic., apul.), a partir del qual prové *dīlūculō -āre* 'apuntar el dia, clarejar' (impers., Gel.); (per *dīlūcescō* i *dīlūcidus -a -um*, veg. *lūceō*).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Dīlūceō és poc freqüent i no sembla testimoniat en època arcaica. Varró és el primer autor llatí que el documenta: *ne sit confusus (sermo) atque ut diluceat* (Var.L.6.63); *dilucere res magis patronibus* (Liv.3.16.1); *dilucere...fraus coepit* (Liv.8.27.11); *in uerbis...eligendis...ilico dilucet* (Fro.Aur.1.p.2(62N)); *emolumentum eius in animo tuo dilucebit* (Gel.16.8.16); (amb ac. i inf.) *cuiuis...dilucet aliam rem inuidia nullam esse* (Apul.Apol.67), etc.

A *dīlūceō* li manca el tema de perfet i de supí.

< *dis-luceō*
veg. *luceō* (< **leuk-*)

dīmoueō, -ouēre, -ōuī, -ōtum (tr.) '1 fendre, obrir, remoure; apartar, allunyar, desviar; 2 bellugar, moure, exercitar'

Formes: *dism-* apareix en una inscripció (CIL I 581.30): *ea bacanalia...faciatis utei dismota sient*.

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Dīmoueō es troba testimoniat en totes les èpoques, a partir d'una inscripció arcaica del 186 aC i de Terenci: (1) *Bacanalia...faciatis utei dismota sient* (CIL I² 581); *caue nunciam oculos a meis oculis quoquam dimoueas tuos* (Ter.Ad.170); *agricola...terram dimouit aratro* (Verg.G.2.513); *ubi sol radiis terram dimouit* (Lucr.6.869); *uirides rubum dimouere lacertae* (Hor.Carm.1.23.7); *in...foco...cinerem dimouit* (Ov.Met.8.641); (2) *ut...minus saepe in muliere quam in uiro...manus dimouendae sint* (Cels.2.14.9), etc.

< *dis-*+*moueō*
veg. *moueō* (< **m̥ieuh₁-*)

diribeō, -ēre, -uī, -itum (tr.) ‘distribuir, repartir; (esp.) comptar, escrutar (vots)’

Derivats: *diribitiō -ōnis* ‘recompte, escrutini’ (Cic.*Planc.*14), *diribitor -ōris* ‘classificador, escrutador; repartidor (de menjar)’ (Cic., Apul.), *diribitōrium* ‘edifici emprat per l’escrutini situat al *Campus Martius*’ (Plin., Suet.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Diribeō és rar i es troba testimoniat a partir de Varró: *narrat ad tabulam cum diriberent, quendam deprensam tesseras coicientem in loculum* (Var.*R.*3.5.18); *dum sententiae diriberentur* (V.*Max.*9.12.7); *aluos...in eximendo melle expendunt ita diribentes quantum relinquunt* (Plin.*Nat.*11.44); *ille...totius domitor orbis qui gentes, regna diribet* (Plin.*Nat.*36.118), etc.

< *dis-*+*habeō*
veg. *habeō* (< ?*(*ǵ*^h*eHb-*)

displiceō, -ēre, -uī, -itum (intr.) ‘desagradar, molestar, desplaure; **b** (refl.) no estar content de si mateix; no trobar-se bé de salut; **c** (impers. o amb inf. com a subj.) desagradar, desaprovar’

Derivats: *displicens -ntis* ‘desplaent’ (Larg.188), d’on prové el substantiu *displicentia -ae* f. ‘descontentament’ (Sen.*Dial.*9.2.10).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Plaute és el primer que recull el verb compost *displiceō*, que s’observa en totes les èpoques de la literatura llatina, tot i que sembla eviatat per Lucreci i Cèsar. Generalment va acompanyat d’un datiu de persona, tot i que també es troba en forma absoluta: *si tibi displiceo patiundum* (Pl.*Men.*670); *tu es ille, cui crudelitas displicet* (Cic.*Pis.*17); (pass.) *cum Fauorino...commentarium legissem atque ei displicita esset...insuauitas* (Gel.1.21.4); (absol.) *si displicebit uita* (Ter.*Hau.*972); (b) (refl.) *eheu quam nunc totus displiceo mihi* (Ter.*Hau.*1043); *ut ipse etiam sibi...displicebat!* (Cic.*Att.*2.21.3); *inconstans et sibi displicens leuitas* (Sen.*Dial.*10.2.2).

L’ús impersonal sembla documentat a partir d’època clàssica: (amb *de*) *ut populo de...rege placeret, de exsulibus...displiceret* (Cic.*Dom.*53).

< *dis-*+ *placeō*
veg. *placeō* (< ?**pleh₃k-*)

dispuDET, -ēre, -duIT, – (tr.) (impers.) ‘ésser molt vergonyós, fer molta vergonya’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

DispuDET és molt poc habitual. Es troba entre els autors arcaics i reprès per Apuleu (veg. Thes. v.1 1436, 56-62). Com a impersonal, generalment mostra un acusatiu de persona, tot i que també s’observa acompanyat per un genitiu, infinitiu, acusatiu i infinitiu: *alia memorare quae illum facere uidi dispuDET* (Pl.*Bac.*481); *dispuDET sic mihi data esse uerba* (Ter.*Eu.*833); (el·lípt. a Pl.*Mos.*1166); *non uos tot calumniarum...dispuDET?* (Apul.*Apol.*63).

A *dispuDET* li manca el tema de supí.

< *dis-*+*pudET*
veg. *pudeō*

dissideō, -idēre, -ēdī, – (intr.) ‘1 estar separat, estar allunyat, estar distant; 2 anar de través, penjar; 3 estar en desacord, no entendre’s; (fig.) dissentir; diferir, apartar-se’

Derivats: *dissidentia -ae* f. ‘diferència, contrarietat’ (Plin.*Nat.*29.75).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Dissideō és usual en època clàssica i postclàssica, i no sembla testimoniat en època arcaica. Mostra sobretot el significat figurat d’‘estar en desacord’, etc.: (3) *uoluntas scriptoris cum scripto dissidere uidebitur* (Rhet.*Her.*2.13); *non...consiliis solum et studiis sed armis etiam...dissidebamus* (Cic.*Marc.*30); *humildes laborant ubi potentes dissident* (Phaed.1.30.1); (fig.) *temeritatem, quae a sapientia dissidet plurimum* (Cic.*Off.*2.8); *ex diuersis ac dissidentibus bonis* (Sen.*Ben.*2.29.2), etc.

El sentit físic podria haver estat creat pels poetes d’època imperial per furnir un substitut rar de *distāre, differre* (EM: 610): (amb abl. de separació) *sceptris terram quae libera nostris dissidet* (Verg.*A.*7.370); *quantum Hypanis Veneto dissidet Eridano* (Prop.1.12.4); *ab omni dissidet turba procul...Laius* (Sen.*Oed.*629), etc.

En lloc del perfet habitual *dissēdī*, a Valeri Màxim (2, 8, 2), Plini el vell (*Nat.* 18, 213), Quintil·lià (*decl.*321 p. 261, 20) i al Pseudo Quintil·lià (*decl.*9, 3) es troba testimoniada la forma *-sid-* (veg. Thes. v.1 1466, 5-6).

No hi ha testimoniat ni el tema de supí ni el doblat *dissidō -ere.

< *dis*-+*sedeō*
veg. *sedeō* (< *sed-)

dissuādeō, -dēre, -āsī, -āsum (tr., intr.) ‘1 (amb ac. de cosa) desaconsellar, prevenir contra, dissuadir de; 2 (abs.) ésser contrari, oposar-se’

Derivats: *dissuāssiō -ōnis* f. ‘dissuasió’ (clàss.), *dissuāsor -ōris* m. ‘descoratjador, opositor’ (clàss., imp.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Dissuādeō s’observa en els autors d’època arcaica, clàssica i postclàssica, tant amb valor transitiu com intransitiu: (1) *quod dissuasit, id ostentat* (sc. *Amor*) (Pl.*Cist.*220); *quod dissuadetur placet* (Pl.*Trin.*670); *quis...tam secunda contione legem...suasit quam ego dissuasi?* (Cic.*Agr.*2.101); (amb inf.) *nimum progredi dissuadebimus* (Rhet.*Her.*3.5); *studiorum facere dilectum nemo dissuaserit* (Quint.*Inst.*2.8.7); (2) (abs.) *ego dissuadebam, mater.—bellum filium!* (Pl.*As.*931); *quibus inuitis et dissuadentibus profectus sum* (Cic.*Att.*16.7.3); *dissuadente primo Vercingetorige, post concedente* (Caes.*Gal.*7.15.6), etc.

< *dis*-+*suādeō*
veg. *suādeō* (<**sueh*₂*d*-)

distaedet, -dēre, -, -tīsum (-taesum) (tr.) ‘enutjar molt, fastiguejar’

Formes: *-tīsum*, forma arc. (Paul.*Fest.*p.72M.).

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Plaute i Terenci són els únics autors llatins que han conservat el compost *distaedet*. Com a impersonal, *distaedet* es construeix amb acusatiu i genitiu, o amb infinitiu: *hau quod tui me...distaedeat* (Pl.*Am.*503); *cum hoc ipso distaedet loqui* (Ter.*Ph.*1011). Una glossa de Paulus Diaconus (*Fest.*p.72M) recull la forma arcaica *distīsum*: *distisum et pertisum dicebant, quod nunc di<s>taesum et pertaesum*.

< *dis*-+*taedet*
veg. *taedet*

distineō, -inēre, -inuī, -entum (tr.) ‘1 mantenir separat, mantenir allunyat, separar; 2 tenir apartat (una persona o objecte); 3 tenir l’atenció en diverses direccions; dividir (els desitjos, les tasques); 4 estar ocupat, dividir l’atenció; 5 retenir; retardar, impedir’

Formes: *disteneō* a Vitr. 10, 18 (12), 1 i a Avien.*ora* 4.

Derivats: *distentus -a -um* ‘preocupat, enfeinat’ (adj. homònim del participi de perfet de *distendo*) (Afran.*com.*73; Cic.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Distineō és usual en època clàssica i postclàssica, i no sembla testimoniat en època arcaica: (1) *haec utraque* (sc. *tigna*)...*binis utrimque fibulis ab extrema parte distinebantur* (Caes.*Gal.*4.17.6); *mare...terrarum distinet oras* (Lucr.5.205); *qua duo porrectus longe freta distinet Isthmos* (Ov.*Ep.*8.69); (2) *legatum...mittit, qui eam manum distinendam curet* (Caes.*Gal.*3.11.4); *dum distinet hostem agger murorum* (Verg.*A.*11.381); (3) *ita distinebar ut huic uix tantulae epistulae tempus habuerim* (Cic.*Att.*1.14.1); *potuisse eum ancipiti bello distingere regem* (Liv.44.20.5); (4) *neque eos magis occupatio quam superba imperia distinuere* (Sal.*Rep.*2.11.6); (5) *ne...per me pacem distineri putet* (Cic.*Phil.*12.28), etc.

En època arcaica, emperò, Afrani documenta l’adjectiu derivat *distentus -a -um* ‘preocupat, enfeinat’: *nunc est distentus animus...negotiis* (Afran.*com.*73).

Alguns manuscrits mostren la lectura *destineō*, d’acord amb la pronúncia tardana (veg. Thes. v.1 1522, 25 i ss.).

Distineō forma doblat amb *distendō -dere -dī -tum* (tr.) ‘estendre, desplegar, estirar; inflar, tibar; dividir, desunir’, que és especialment freqüent en època imperial, tot i que es conserven alguns exemples d’època arcaica: *dispennite hominem diuorsum et distendite* (Pl.*Mil.*1407); *ut ipsae solae uentris distendant suos* (Pl.*Cas.*777), etc.

< *dis*+*teneō*
veg. *teneō* (< **ten-*)

distorqueō, -quēre, -rsī, -rtum (tr.) ‘1 tòrcer, retòrcer; 2 torturar, turmentar’

Formes: supí *-torsum* a Prisc.*gramm.*II 488, 11.

Derivats: *distortio -ōnis* f. ‘distorsió’ (Cic.), *distortus -a -um* ‘deforme, esguerrat; pervers’ (Cic., Hor., Sen.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Distorqueō és especialment freqüent a partir d'època imperial i sembla evitat per Ciceró i Cèsar. Es conserva un exemple en una comèdia de Terenci i Acci (tramès indirectament per Varró *ling.* 7, 64), però no és habitual de trobar-lo entre els autors arcaics. El significat de 'tòrcer' apareix a Terenci, Horaci, Ovidi, Sèneca, etc.: *os ut sibi distorsit carnufex* (Ter.Eu.670); *distorquens oculos* (Hor.S.1.9.65); *quae peruerso distorquet ora cachinno* (Ov.Ars.3.287); *distortis manibus, emotis articulis* (Sen.Con.2.5.9), etc. L'accepció de 'torturar, turmentar' és pròpia d'època postclàssica: *alium distorquet, alium delumbat* (Sen.Con.10.4.2); *plerosque...nouo quaestionis genere distorsit* (Suet.Dom.10.5), etc.

El tema de supí que s'ha conservat és *distortum*, però Priscià recull la forma *distorsum*: 'torqueo torsi' et ex eo composita '-o -rsi'...supina...in 'sum' proferunt: 'torsum, -rsum, contorsum, extorsum'; inueniuntur tamen etiam in 'tum' et frequentius (Prisc. gramm II 488, 11).

< *dis-*+*torqueō*
veg. *torqueō* (< **terk^h*-)

doceō, -ēre, -cuī, -ctum (tr.) '(sovint amb doble ac.) **1** informar de, mostrar, fer saber; (esp.) presentar, fer representar; **2** informar, donar instruccions (un advocat, sobre una causa); **3** instruir, ensenyar; (amb ac. i abl.) ensenyar; (pass.) ésser instruït, ésser informat, aprendre; (abs.) fer de mestre, ensenyar, donar lliçons; **4** provar, demostrar'

Derivats: *docilis -e* 'disposat a aprendre' (arc., clàss., postclàss., usual) i *indocilis -e* (arc., clàss., imp.), d'on prové el substantiu *docilitās* 'aptitud per aprendre' (clàss.); *documen-inis* n. 'avis, precaució; exemple' (Lucr.6.392; Maur.1932) i *documentum -ī* n. 'ensenyament, lliçó' (arc., clàss., postclàss.); *doctus -a -um* 'instruït' (arc., clàss. postclàss.), d'on prové l'adverbi *doctē* 'sàviament, doctament' (arc., clàss., imp.), el compost *doctiloquus* 'qui parla amb ciència, eloqüent' (Enn.Ann.583), l'adverbi *doctiusculē* 'prou sàviament' (Gel.7(6).16.2); *indoctus -a -um* 'ignorant' (arc., clàss., imp.); *conductus* 'qui coneix a fons' (Pl.); *doctor -ōris* m. 'qui ensenya' (clàss., imp.); *doctrīx* (tardà); *doctrīna* 'ensenyament, ciència' (arc., clàssic); *doctrīnalis* (tardà); *docticanus, -ficus, -loquāx, -sonus* (rars i poètics); *doctitō -āre* (St. Agustí).

Compostos: *addoceō* 'ensenyar a fons' (Hor.Ep.1.5.18); *condoceō* (rar, apareix a *B.Afr.*19.3); *condocēfaciō* (Cic., *Bell.Afr.*27.1); *dēdoceō* 'fer desaprendre (cfr. *dēdiscō*)' (clàss. i postclàss.); *ēdoceō* i *perdoceō* 'ensenyar a fons' (ambdós arc., clàss. i postclàss.), i derivats;⁷⁶ *prōdoceō* 'ensenyar al dictat' (Hor.Ep.1.1.55); *praedoceō* 'instruir per endavant, prevenir' (Sal., Plin.) i derivats; *subdoceō* (Cic.Att.8.4.1).

Livi Andronic és el primer que testimonia *doceō* 'fer aprendre, ensenyar', que és freqüent en tots els períodes de la literatura llatina. *Doceō* té un valor transitiu i a vegades es troba en contruccions de doble acusatiu o bé també en forma absoluta.

⁷⁶ Pels derivats, veg. l'entrada corresponent de cada compost.

En els autors arcaics mostra sobretot el significat d'‘ensenyar, instruir’, així com també el de ‘fer conèixer, informar’: (3) (amb doble ac.) *praeceptor tuos, qui te hanc fallaciam docuit* (Pl.Ps.1194); (amb ac. de cosa) *docui monui bene praecepi semper quae potui omnia* (Ter.Ad.963); (amb prep.) *in eodem...uidentur ludo doctae ad militiam* (Ter.Hec.203); (amb *ut*) *eum ego docebo...ut sibi esse datum argentum dicat* (Pl.Epid.364); (1) (absol. o el·lípt.) *quaeso qui possum doce bonum animum habere?* (Pl.Ps.866); *quo me habeam pacto...docebo* (Lucil.181), etc.

La resta de significats es troben a partir de Ciceró: (2) *isti...qui ad nos causas deferunt, ita nos...docent, ut...* (Cic.de Orat.3.50); *interrogati...quem (sc. patronum) docuissent* (Plin.Ep.5.4.2), etc. (4) *ut...disputaret nullam artem esse dicendi; idque cum argumentis docuerat* (Cic.de Orat.1.90); *quod quoniam docui* (Lucr.2.478), etc.

En època arcaica ja es troba el perfet *docuī* i el participi de perfet *doctus* ‘instruït’ (veg. més amunt), documentat a partir d’Enni i Plaute, que és molt usual i s’empra sovint amb amb com un adjectiu (veg. Thes. v.1 1751, 66 i ss.).

< **deġ-* ‘acceptar, rebre, percebre’ (veg. *decet*)

Des d’un punt de vista formal, *doceō* és un causatiu amb vocalisme radical *o* provinent de l’arrel verbal pie. **deġ-* i està directament relacionat amb *decet* (cfr. *moneō* i *meminī*) i *discō*. El tema causatiu **doġ-éje-* s’ha conservat també en hit. *dākki*, *takkanzi* (< *doġ-éjo-nti, veg. LIV: 111¹⁸) ‘assemblar-se’ i en gr. *δοκεῖ* ‘sembla’ (per l’estudi etimològic d’aquesta arrel, veg. *decet*).

El participi de perfet i l’adjectiu en *-to-* *doctus* sorprèn en un verb causatiu, en comparació amb el tipus *monitus*, antic dins dels causatius. La proposta d’EM (181), segons la qual, *doc-tus* s’hauria format a partir d’un tema de present atemàtic desaparegut en llatí, però conservat encara en l’imperfet gr. *ἐδέγγην*, ptc. *δέγγηνος*, és atractiva, però és difícil d’explicar, des d’un punt de vista històric i morfològic, que *doctus* hagués mantingut la terminació atemàtica, al mateix temps que mostra el vocalisme apofònic *o propi dels temes causatius, els quals formen un participi de perfet en *itos. El més versemblant és que *doctus*, molt emprat ja des d’època arcaica, hagi patit una síncopa, com *cautus* (veg. Leumann 1977⁵: 96).

doleō, -ēre, -uī, -iturus (-itum) (intr. (tr.); també dep.) ‘1 patir, tenir dolor, sofrir; fer mal, estar adolorit; 2 sofrir, afligir-se, doldre’s; 3 (amb ac.) deplorar, lamentar, plànyer-se de; 4 causar pena, saber greu, fer sofrir; **b** impers.’

Formes: *-erunt* CIL III 10347; *-io* XI 932; *-ie(n)s* VI 16483, 229947, 12.2863; dep. VI 15454, 23176.

Derivats: *dolor -ōris* m. ‘dolor’ (antic, usual); *dolōrōsus* (tardà); *indolōris, -rius* (tardà); *indolōria* f (testimoniat per Sidoni Apol·linar [*Carm.*14.pr.4] com una creació ciceroniana); *dolidus* (tardà); *dolens -ntis* ‘que causa dolor’ (Ov., rar), d’on prové l’adverbi *dolenter* ‘amb dolor’ (Cic., rar), el substantiu *dolentia -ae* f. (Gel.19.7.10); *cordolium* (Pl.); *dolitō -āre* (intr.) ‘ésser dolorós’ (Cató Agr.157.7); *dolēscō* (llatí tardà, rar).

Compostos: *dēdoleō* ‘deixar de patir’ (rar, Ov.); *perdoleō -uī -itum* ‘estar dolgut, afligit; doldre, saber greu’ (Ter., Caes.), i derivats.⁷⁷

Doleō ‘patir, sentir dolor’ apareix freqüentment testimoniats en totes les èpoques, especialment entre els autors arcaics. Generalment mostra un valor intransitiu: (1) *totus doleo...ita me iste habuit senex gymnasium* (Pl.Aul.410); *oculi spectando dolent* (Pl.Men.882); *si cor dolet et si iecur aut pulmones aut praecordia* (Cató Agr.157.7); (amb dat.) *quod tuo uiro oculi doleant* (Ter.Ph.1053); *quid nunc? doletne?* (Pl.Ps.155), etc. (2) *satis iam dolui ex animo* (Pl.Capt.928); *cor dolet quom scio ut nunc sum atque ut fui* (Pl.Mos.149); (amb dat.) *nescio qui animus mihi dolet* (Pl.Mer.388); *doleo ab animo, doleo ab oculis, doleo ab aegritudine* (Pl.Cist.60), etc (4) (amb dat.) *quoi diuae ancillae dolent* (Pl.Truc.633); *dolet dictum...adulescenti* (Ter.Eu.430).

En època arcaica mostra també el valor transitiu, però molt menys freqüentment: *haec ego doleo, haec sunt quae me excruciant* (Pl.Trin.287); *an id doles...quia illi suomofficium non colunt?* (Pl.St.34). *Doleō* també s’empra impersonalment, tot i que rarament: *mihi dolebit, non tibi, si quid ego stulte fecero* (Pl.Mer.388).

El participi de perfet *dolitus* només s’ha conservat en una inscripció cristiana, a través d’una forma de perfet deponent: *de qua nihil aliud dolitus est nisi mortem* (CIL VI 23176, 9). En canvi, el participi de futur *doliturus* és força freqüent i data a partir d’Horaci (veg. Thes. v.1 1819, 80 i ss.).

Paral·lelament a *doleō*, es conserva en algunes inscripcions el verb *doliō -īre*, d’origen secundari (veg. Thes. v.1 1820, 6 i ss.).

Relacionat etimològicament amb *doleō* hi ha *dolō -āre -āuī -ātum* (tr.) ‘tallar, desbastar; colpejar, batre’, que es troba documentat en totes les èpoques, malgrat que no

⁷⁷ Pels derivats, veg. l’entrada de cada compost.

sigui massa freqüent: *materiem...succidet, dolabit, secabit* (Cató Agr.14.3); (fig.) *si hodie hunc dolum dolamus* (Pl.Mil.938); (obsc.) *dolasti uxorem* (Pompon.com.82), etc.

LIV (114): **delh*₁- ‘tallar, dividir’
IEW: 194

L’etimologia de *doleō* és clarament pie. Hom el relaciona amb l’arrel pie. **delh*₁- ‘tallar, dividir’ (WH: I 364; EM: 181; IEW: 194; LIV: 114), que s’ha conservat també en el verb llatí de la primera conjugació *dolō -āre* ‘tallar, colpir’ (< *delae- < *dela-ĭe-(t) < **delh*₁-*ĭe*-(ti)). El nom d’instrument *dolābra* ‘destral’ (← *dolābra < **delh*₁-*d^hreh*₂-, amb vocalisme *ā* provinent del verb), testimoni a partir de Livi, parla a favor de la reconstrucció d’un verb primari i no pas denominatiu, ja que si fos així, fóra d’esperar un substantiu †*dolāmentum* (veg. Rix 1999: 528; LIV: 114⁴).

Hom ha reconstruït per *dolāre*, a causa del vocalisme, una **h*₂ (**dolh*₂-*eĭe*-, veg. Schrijver 1991: 400 i Steinbauer 1989: 175), però l’explicació de Rix (veg. més amunt), així com el vocalisme de *doleō*, que parla a favor de **h*₁, fan innecessària la reconstrucció de dues laringals diferents per dos verbs que estan relacionats etimològicament.

A part del llatí, el lituà, el letó i el galès han conservat formes verbals provinents d’aquesta arrel (veg. LIV: 114; WH: I 364): lit. *delù*, (*dilti*) ‘desgastar-se, desaparèixer’ i let. *dēlu*, *dīlt* ‘treure, desgastar-se’, que reflecteixen un present pie. **délh*₁-*e*-. El galm. (*d*)*ethol*- (< *(*do*-)*eĭs-dol̄*-) ‘escollir’, fóra una forma paral·lela al llatí *doleō* (veg. Schultze-Thulin 2001: 121-22). Hom ha relacionat l’ai. *dal*- ‘reventar’ amb aquesta arrel (IEW, WH, EM), però el més probable és que pertanyi a *der- ‘trençar-se’ (veg. KEWA II 24; LIV: 119-120). El testimoni del gr. *δάλλει·κακουργεῖ* Hes., *δαλη̂·κακουργῆ̂*, amb grau allargat *δηλέομαι* ‘destruir’ (WH, EM, IEW: 194) és difícil d’acceptar pel vocalisme.

El més versemblant és que *doleō* ‘patir, sentir dolor’ provingui d’un tema iteratiu **dolh*₁-*éĭe*-, conservat també en galm. (*d*)*ethol*- ‘escollir’. Tot i que no es pot descartar un origen essiu (Hocquard 1981: 200), aquesta proposta topa amb el vocalisme radical de *doleō*, ja que en un verb essiu de grau reduït hom esperaria trobar un resultat †*dalē*-. D’acord amb Kümmel (LIV: 114⁵), el significat originari de l’iteratiu fóra quelcom com *‘colpir sempre de nou’ i segons Lipp (LIV: 114⁵), caldria atribuir-li en origen un valor

impersonal. Un cas paral·lel es troba en véd. *āmáya-* ‘doldre’, de l’arrel **h₂emh₃-* ‘agafar’ (veg. Rix 1999: 528).

E

ēdoceō, -ēre, -cuī, -ctum (tr.) ‘explicar, instruir, informar a fons’

Derivats: *ēdocenter* ‘instructivament’ (Gel.16.8.3).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

El compost *ēdoceō* s’observa testimoniats en totes les èpoques. A partir d’època arcaica, és freqüent de trobar-lo amb la construcció de doble acusatiu, tot i que apareixen també altres construccions: (amb doble ac.) *istam uolo me rationem edoceas* (Pl.*Trin.*372); *qui causam meam...imperitos edocuerit* (Cic.*Red.Sen.*29); *iuuentutem...mala facinora edocebat* (Sal.*Cat.*16.1), etc. (només amb ac. d’informació) *cum ordine omnia edocuisset* (Liv.24.24.6); *medicinas huius pecoris plerumque iam...edocui* (Col.6.38.1); (amb ac. i gen.) *epistulis amicorum iuris sui edoctus* (Ulp.*dig.*11.1.11.12); (amb inf.) *edocuit gentem casus aperire futuros* (Ov.*Met.*15.559); (amb ac. i inf.) *edocuerunt litteras se ab Hasdrubale ad Hannibalem ferre* (Liv.27.43.3); (amb interr. indir.) *(serui) edocti quae interrogati pronuntiarent* (Caes.*Gal.*7.20.10); (amb *ut, ne*) *edocebo minime malas ut sint malae* (Pl.*Mil.*355); *Phanium edocebo nequid uereatur Phormionem* (Ter.*Ph.*782), etc.

< *ex+doceō*
veg. *doceō* (< **dek-*)

efferveō, -ēre, -, - (intr., també ***effervō, -ere***) ‘borbollar, sortir a borbolls; **b** (poèt., dit d’un grup d’insectes) pul·lular (també dit d’un núvol de pols)’

Derivats: *efferveus -ntis* ‘que borbolla’ (rar, Gel.2.27.3) (per *effervesco*, veg. *ferueō*).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

Efferveō és d’ús més aviat rar i no apareix en els autors arcaics, ans a partir de Vitruvi: *in omnibus locis, quibus effervent aquae calidae fontes* (Vitr.2.6.5); *subito effervent...incendia* (Aetna 467).

Forma doblat amb *efferuō -ere*, que és també emprat molt escadusserament, a partir de Lucreci, Virgili i Estaci: *Cyclopum efferuere in agros uidimus undantem...Aetnam* (Verg.G.1.471); (b) *cerimus...uermis efferuere* (Lucr.2.928); *apes..ruptis efferuere costis* (Verg.G.4.556); *grauior...efferuere puluis coeperat* (Staat.Theb.7.795); (cf.) *puluerea Nemeen efferuere nube conspicit* (Stat.Theb.4.664).

A *efferueō* li manca el tema de perfet (veg. *efferuescō a ferueō*) i de supí.

< ex+ferueō, feruō
veg. ferueō (< *b^heru-))

effleō, -ēre, -ēuī, – (tr.) ‘malmetre(‘s la vista) plorant’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Effleō és troba únicament testimoniat en forma de perfet a [Quint.]*Decl*.6.4: *mater totos effleuit oculos*.

Al costat d’*effleō* s’observa també el verb compost *efflō -āre -āuī -ātum* ‘treure bufant, exhalar’, molt més freqüent i datat a partir de Plaute: *omnis mihi spes animam efflauerit* (Pl.*Truc*.876); *misso sanguine...tullii efflantes uolant* (Enn.*scen*.20), etc.

< ex-+fleō
veg. fleō (< *b^hleh₁-))

effulgeō, -gēre, -fulsī, – (intr., també *effulgō, -gere*) ‘(prop. i fig.) reluir, resplendir, brillar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Effulgeō no sembla haver-se conservat en època arcaica i Livi és el primer en documentar-lo: *ingens lumen effulsisse* (Liv.22.1.11); *tres simul soles effulserunt* (Liv.41.21.13); *effulsisse inter ruinam ignis memorant* (Tac.*Ann*.2.47); (cf.) *noua lux oculis effulsit* (Verg.*A*.9.731); *effulgent camerae uario fastigia uitro...nitent* (Stat.*Silu*.1.5.42); (fig.) *nec ipsius tantum patris.fama conspectum eum efficiebat, sed effulgebant Philippus ac magnus Alexander* (Liv.45.7.3); *Rutili innocentia ac uirtus...effulsit* (Sen.*Ep*.79.14), etc.

Effulgeō forma doblat amb *effulgō*, un *hapax legomena* documentat a Verg.*A*.8.677 (-ēre): *uideres feruere Leucaten auroque* (sc. armatorum) *effulgere fluctus*.

< *ex-*+*fulgeō* (*fulgō*)
veg. *fulgeō* (< **b^hle^(ǵ)-*)

egeō, *-ēre*, *-uī*, (*-itūrus*) (intr.) ‘1 (amb gen. i abl.) estar mancat, necessitat; 2 tenir necessitat, ésser pobre; 3 estar-se de, passar de’

Constr.: amb gen. (rar en autors posteriors a l’època d’August); amb abl. (potser a partir de Ciceró); absol.

Derivats: *egens -ntis* ‘que està necessitat, indigent’ (arc., clàss.); *egēnus -a -um* ‘qui manca de’ (arc., imp.) (< *eges-nos) i *egestās -ātis* f. ‘manca, necessitat’ (arc., clàss., imp.), que semblen suposar un neutre en *-es* *egos.

Compostos: *indigus -a -um* adj. poè. ‘mancat, desitjós (de)’ (Lucr., Verg., Luc., Tac.), format a partir d’*end-ego-s (el mateix prefix apareix a *indipīscor*, *indaudiō*); *indigeō* ‘sentir la necessitat de, necessitar’ (arc., clàss. postclàss., usual), *indigēns* (participi d’*indigeō*, emprat com a substantiu), *indigentia -ae* f. ‘fretura, necessitat’ (Cic.); *indiguus -a -um* ‘mancat, necessitat’ (Apul.).

Egeō ‘estar mancat, tenir necessitat’ és usual a tota la llatinitat i mostra un valor intransitiu. En època arcaica és molt freqüent que vagi acompanyat per un genitiu: (1) (amb gen.) *tibi amplectimur genua egentes opum* (Pl.*Rud.*274); (2) (amb gen.) *tui amans abeuntis egeo* (Pl.*As.*591); (absol.) *quid is? egetne?—eget.—habuitne rem?—habuit* (Pl.*Trin.*330); (amb ac. adv.) *tibi ancillas, penum, lanam...praebeo nec quicquam eges* (Pl.*Men.*121); (impers., pass.) *amatur atque egetur acriter* (Pl.*Ps.*273); (3) (amb gen.) *si pudoris egeas, sumas mutuom* (Pl.*Am.*819), etc.

A partir de Ciceró, mostra sovint un complement en ablatiu: (1) *commendatione Lacedaemonios apud te non egere* (Cic.*Fam.*13.28a.1); *nec defensoribus istis tempus eget* (Verg.*A.*2.522); (2) *sic ope non egeas ipse* (Ov.*Tr.*4.5.26); *crimine quo merui...donis ut solus egerem, Somne, tuis?* (Stat.*Silu.*5.4.2); (3) *C. Macer auctoritate semper eguit* (Cic.*Brut.*238), etc.

A *egeō* li manca el supí i el participi de perfet, tot i que es conserva un exemple de participi de futur a Tert.adv.Marc.4, 24 p. 500, 7.

LIV (231): **h₁e^(ǵ)H-* ‘mancar’
IEW: 290

Egeō prové de l’arrel pie. **h₁e^(ǵ)H-* ‘manca, mancar’. Com a arrel verbal únicament s’ha mantingut en llatí i tocari, però en en itàlic i en germànic es conserven formes nominals provinents d’aquesta mateixa arrel: llatí *egestās* ‘manca, necessitat’,

egēnus (*egesnos) ‘que està mancat’, osc *egmo* f. ‘res’ (Untermann 2000: 198); an. *ekla* ‘mancaça’, aaa. *ekorōdo* ‘només’, *ekrōdi*, *eccherode* ‘feble, dèbil’ (veg. WH: I 394; EM: 192; IEW: 290; Schrijver 1991: 35-36; LIV: 231).

Pel que fa a l’arrel verbal, el llatí *egeō* i el tocari B (subj.) *yāknāntār* ‘haver de desatendre’ són els únics testimonis. L’exemple del tocari reflecteix un present amb infix nasal, l’antiguitat del qual és incerta. Segons Melchert (1994: 304), també s’hauria d’incloure l’hit. *ak(k)-* ‘morir’, malgrat que el LIV situa aquest verb sota l’entrada **h₁e^(k)*-. La reconstrucció de la laringal *H s’explica per la grafia *a* que mostra el tocari.

El més versemblant, des del punt de vista formal i semàntic, és que *egeō* ‘manca, necessitar’ provingui d’un tema essiü pie. **h₁(g)H-h₁ié-* (WH; EM; LIV). Segons Kümmel (LIV: 231³), el llatí mostra un grau ple *e* secundari de l’arrel per influència segurament del tema sigmàtic neutre **eges-* (cfr. *egestās*, f. ‘manca’), i no pas el grau zero, com seria d’esperar, ja que en llatí **#HC-* esdevé *#C* (i en casos comptats esdevé *aC*; veg. Schrijver 1991: 15-31). No s’hauria de descartar la possibilitat de reconstruir un tema essiü de grau ple d’origen denominatiu ja en pie., tal i com s’esdevé pel cas d’*aceō*, *areō*, *augeō* i *potēns -ntis* (veg. l’entrada d’aquests verbs). Aquesta hipòtesi és versemblant ja que l’arrel verbal no ha conservat cap aorist ni present radical atemàtic, així com també per la semàntica verbal ‘manca’. D’aquesta manera s’explicaria satisfactòriament el vocalisme que mostra *egeō* i no caldria suposar un canvi analògic. Malgrat tot, en aquest cas, manca un substantiu radical que pugui avalar-ne la proposta.

ēlūceō*, -*cēre*, -*xī, – (intr.) ‘1 brillar, lluir; 2 (fig.) brillar, distingir-se, fer-se remarcar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *ēlūceō* data a partir de Ciceró i manca en autors com Cèsar, Livi i Tàcit: (1) *splendidissimo candore inter flammās circus elucens* (Cic.Rep.6.16); *elucēt aliae (apes) et fulgore coruscant ardentēs auro* (Verg.G.4.89); *eluxit structos super ignis acruos* ([Tib.]3.7.134); (2) *nemo...studet eloquentiae...nisi ut...in foro eluceat* (Cic.de Orat.2.55); *ut in ipsa pictura eruditio eluceat* (Plin.Nat.35.134); *saeua ac lenta natura...magis in principe eluxit* (Suet.Tib.57.1), etc.

< *ex-+luceō*
veg. *luceō* (<**leuk-*)

ēlūgeō, -gēre, -xī, – (tr., intr.) ‘(tr.) dur dol (per algú); (intr.) estar de dol per’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *ēlūgeō* no sembla testimoniat en època arcaica i s’observa per primera vegada a Ciceró. No és massa freqüent i mostra tant el valor transitiu (a partir de Ciceró) com l’intransitiu (a partir de Livi): (tr.) (fig.) *patriam eluxi iam...diutius quam ulla mater unicum filium* (Cic.Fam.9.20.3.); (intr.) *quid aliud in luctu quam purpuram...deponunt (feminae)? quid, cum eluxerunt, sumunt?* (Liv.34.7.10); *eum luctum quoniam satis uisus est eluxisse* (Gel.6(7).5.4), etc.

< *ex+lugeō*
veg. *lugeō* (<**leug-*)

ēmaneō, -ēre, -nsī, – (intr.) ‘romandre absent’

Derivats: *ēmansor -ōris* m. ‘(d’un soldat o esclau) el qui es fa fonedís, roman absent’ (Stat.dig.48.19.16.5); *ēmansiō -ōnis* ‘absència’ (Men.dig.49.16.4.14).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *ēmaneō* és rar, apareix a Estaci, Ulpia i a Herennius Modestinus, del s.III p.C.: *lucos, uetitus quibus emansisse sacerdos* (Stat.Theb.7.650); (tècnic, dels soldats) *eum esse fugitiuum, qui nocte aliqua sine uoluntate domini emansisset* (Ulp.dig.21.1.17.4). *qui (miles) exploratione emanet...aut qui a fossato recedit, capite puniendus est* (Mod.dig.49, 16, 3, 4), etc.

< *ex-maneō*
veg. *maneō* (<**men-*)

ēmereō, -ēre, -uī, -itum (tr. (intr.), també **-reor, -ēri, -itus sum**, dep.) ‘1 aconseguir, acabar (el servei militar); (transf.) complir, passar (un termini, un càrrec); 2 merèixer, guanyar (com a resultat d’un mèrit); 3 guanyar la voluntat (d’algú, amb favors o serveis)’

Derivats: *ēmeritus* m. ‘soldat retirat, veterà’ (arc., clàss., imp.); *ēmeritum -ī* n. ‘pensió donada als soldats retirats’ (Men.dig.49.16.5.7).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *ēmereō(r)* és arcaic, clàssic i postclàssic. Es troba documentat tant en forma activa com en forma deponent, que és la menys freqüent (veg. Thes. v.2 469, 69 i ss.).

A partir dels autors arcaics, mostra el significat d'‘acomplir, acabar (el servei militar)’: *unum ubi emeritum est stipendium* (Pl.Mos.131); (transf., en pass. impers.) *ut, ubi emeritum sibi (sc. meretrici) sit, se reuehat domum* (Pl.Bac.43). Però és en època imperial, que adquireix el significat de ‘merèixer, guanyar’ i ‘guanyar la voluntat d’algú’: (2) *emerui generosos uestishonores* (Prop.4.11.61); *uix ulla (aestate) non iustissimus triumphus emeritus* (Vell.2.47.1); *emerito sacrum caput insere caelo* (Sil.7.19); (dep.) *emeritis referenda est gratia semper* (Ov.Pont.1.7.61); (3) *nec lasciua soror dicatur...plures emeruisse uiros* (Tib.1.9.60); *unumst e dominis emeruisse satis (sc. ancillae)* (Ov.Am.2.8.24); (dep.) *me...emereri debet et a me istud petere* (Quint.Decl.318(p.251,l.23), etc.

< ex-+mereō
veg. mereō (< *(s)mer-)

ēmineō, -ēre, -uī, - (intr. (tr.)) ‘**1** sobresortir, ressortir, alçar-se; projectar-se, endinsar-se; **2** destacar-se, ressaltar (un relleu en un pintura); **3** (fig.) ésser preeminent, exel·lir; **4** mostrar-se, manifestar-se (un sentiment, una qualitat, etc.)’

Derivats: *ēminens -tis* ‘sobresortint, elevat, prominent; distingit, eminent’ (a partir de Cèsar, usual); *ēminentia* ‘prominència, protuberància; eminència’ (Cic., tardà); *ēminulus -a -um* ‘prou avançat, prominent’ (Lucil.117).

Compostos de *mineō: *immineō* ‘alçar-se, dreçar-se sobre’ (clàss., postclàss., usual), d’on prové *super-immineō* ‘ésser situat al damunt; amenaçar des de dalt’ (rar, a partir de Verg.); *praemineō -ēre* ‘sobresortir’ (intr., tr.), a partir de Sal·lusti; *prōmineō* ‘sobresortir, projectar-se; abocar-se’ (clàss., imp.), i derivats;⁷⁸ *superēmineō -ēre* ‘sobresortir’ (a partir de Verg., clàss., imp.); *transmineō -ēre* ‘ressortir per l’altra banda’ (Pl.Mil.30).

Plaute i Cató són els primers autors llatins que documenten el compost *ē-minēre* ‘sobresortir, destacar-se’, que s’observa en totes les èpoques. En època arcaica mostra el sentit de ‘projectar-se; sobresortir’: *uix ex gratulando miser iam eminebam* (Pl.Capt.504); *supra terram ne plus IIII digitos transuorsos emineant (taleae)* (Cató Agr.45.3). A partir d’època clàssica *ēmineō* esdevé més freqüent i és quan s’observen els altres significats: (2) *cum oriente (sole) radii non inlustres eminebunt...pluuiam*

⁷⁸ Pels derivats, veg. l’entrada de cada compost.

portendent (Plin.Nat.18.344); (cf.) *per confusa frementis uerba...uulgi uox eminent una* (Ov.Met.15.607); (3) *unus eminent inter omnis in omni genere dicendi* (Cic.Orat.104); *nemo magnopere eminebat in nouo populo* (Liv.1.17.1); (4) *ardebant oculi, toto ex ore crudelitas eminebat* (Cic.Ver.5.161); *quo sua minus cupiditas emineret* (Liv.3.64.1), etc.

El tema de *perfet* data a partir de Lucà (5, 76) i Estaci (*Theb.* 10, 871), i el tema de *supí* no apareix testimoniat.

En principi, *ēmineō* és un compost provinent de *mineō -ēre* (intr.) ‘projectar-se, avançar-se’, un *hapax legomena* documentat a Lucr.6.567: *ad caelum...magis quanto sunt edita quaeque, inclinata minent*. Sobta que *mineō* estigui testimoniat tan sols una vegada, mentre que el compost *ēmineō* sigui tan usual. És molt possible que *mineō* sigui una forma refeta a partir dels compostos del tipus *e-mineō* (veg. EM: 403) i que l’originari **mineō* no s’hagi conservat.

LIV (437): 3. **men-* ‘elevar-se’
IEW: 726

L’etimologia d’*ē-minēre* ‘sobresortir, destacar-se’, així com la dels altres compostos *im-minēre* ‘alçar-se, dreçar-se sobre’, *prō-minēre* ‘sobresortir, sortir’, es relaciona amb l’arrel pie. **men-* ‘sobresortir’ (WH: II 109; EM: 404; IEW: 726; LIV: 437). Aquesta arrel apareix testimoniada en una colla de substantius conservats per les llengües indoeuropees: avrec. *mati-* f. (< **m̥nti-*) ‘sortint d’una muntanya’, llatí *mōns montis* m. (creuament de **montos* i **m̥nti-*) (arc., usual), gal. *mynydd* (< **moniō-*) ‘muntanya’, an. *mōna* ‘elevar-se’ (denom.); així com també llatí *mentum* n. ‘mentó’ i gal. *mant* ‘mandíbula, boca’ (< **m̥nto-*), aaa. (+) *mund* ‘boca’. El vocalisme *i* del llatí *minae -arum* ‘amença, intimidació; senyal advers, mal averany’ (arc., usual), *minor -āri* ‘sobresortir’ (a partir de Plaute), *mināx* ‘amençador’ (a partir d’Enni, Plaute), tal vegada estigui influenciat pels compostos del tipus *ēmineō* (veg. EM: 404; IEW: 726).

El llatí és l’única llengua indoeuropea que presenta una forma verbal segura provinent d’aquesta arrel, de manera que una possibilitat fóra la d’atribuir-li un origen denominatiu. Però les formes nominals conservades, semblen ser derivacions nominals d’aquesta arrel (**m̥nt-*, **m̥niō-* ‘serralada’) i, per tant, s’hauria de descartar un origen denominatiu per *ē-mineō*.

Kümmel (LIV: 437) reconstrueix a partir del llatí *ē-/prō-minēre* ‘sobresortir, destacar-se’ una arrel 3. **men-* ‘elevar-se’, homòfona de l’arrel 1. **men-* ‘tenir un

pensament’ (cfr. el causatiu *moneō*, pft. *meminī*) i 2. **men-* ‘romandre, esperar’ (cfr. *maneō*). El verb llatí provindria, segons aquest investigador, d’un tema essiu **mḡ-h₁ǵé-*.

Però tot i que Kümmel només tingui present el testimoni del llatí, d’acord amb WH (II 109) i l’IEW (726), l’aav. podria haver conservat també una forma verbal mitjançant el testimoni de *fra-manyente* ‘guanyen avantatge’, que es podria analitzar com un tema de present en grau zero i sufix *-ǵé-* (**mḡ-ǵé-*), i que formalment l’IEW equipara al llatí *prō-minēre*. Malgrat tot, la forma verbal de l’antic avèstic presenta problemes de reconstrucció, ja que, tot i que sigui cert que provingui d’una arrel verbal **men-*, la seva semàntica podria remetre també a l’arrel verbal homòfona 1. **men-* ‘tenir un pensament’ (veg. LIV: 435). D’altra banda, l’equiparació formal entre *fra-manyente* i *prō-minēre* s’hauria de descartar atès que és molt poc probable que el llatí provingui d’un tema de present **mḡ-ǵé-*, ja que mostra clarament el sufix *-ē* (cfr. *iaciō/iaceō*).

Des d’un punt de vista formal, és perfectament plausible la reconstrucció d’un tema essiu (ja que el llatí *ē-/prō-minēre* (< *-min-ē* [en síl·laba interior oberta, veg. Meiser 1998: 67] < *-men-ē-* < **mḡ-h₁ǵé-*).

ēmoneō, -ēre, -uī, -itum (tr.) ‘exhortar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *ēmoneō* és un *hapax legomena* que apareix en un passatge de Ciceró (veg. Thes. v.2 522, 70): *te...emoneo gloriam...omni cura...consequare* (*Fam.1.7.9*).

< *ex-+moneō*
veg. *moneō* (< 1 **men-*)

ēmoueō (exm-), -ouēre, -ōuī, -ōtum (tr.) ‘1 fer fora, treure d’enmig, desallotjar (algú); (fig.) allunyar, dissipar (pensaments, sentiments); 2 regirar, remoure; (fig.) trastornar’

Formes: *exm-* a Pl.Ps.144, *Truc.78*; *emostis* (= *emouistis*) a Liv.37.53.25.

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *ēmoueō* és arcaic i imperial, i sembla evitat per Ciceró i Cèsar. En època arcaica apareix la forma *exm-* en dos passatges de Plaute, que mostren el significat figurat de ‘dissipar, allunyar’: *nisi somnum socordiamque ex pectore oculisque exmouetis* (Pl.Ps.144); *haec meretrix..., Phronesium, suom nomen* (i.e. φρόνησις) *omne ex pectore exmouit mero* (Pl.*Truc.78*).

És a partir d'època imperial que *ēmueō* esdevé més freqüent: (1) *lictōres qui de medio plebem emoueret misit* (Liv.6.38.8); *dura sed emouere loco me tempora grato* (Hor.Ep.2.2.46); (fig.) *his dictis curae emotae* (Verg.A.6.382); (2) *emoti procumbunt cardine postes* (Verg.A.2.493); *Neptunus...emota tridenti fundamenta quatit* (Verg.A.2.610); (fig.) *labeas sensim primores emouemus* (Nigid.gram.23), etc.

< ex-+*moueō*
veg. *moueō* (< **m̥ieuh₁-*)

ēmulgeō, -gēre, (-l̄sī), -lsum (-lctum) (tr.) 'extreure (llet)'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

El compost *ēmulgeō* no sembla testimoniats en època arcaica i és més aviat rar. Apareix a Catul, Columel·la i en autors tardans: (transf.) *barathrum...siccare emulsa pingüe palude solum* (Catul.68.110); *exiguum lactis emulgendum est* (Col.7.3.17); (absol.) *pineas nuces in mulctram demittunt et mox super eas emulgent* (Col.7.8.6), etc.

Al costat del participi de perfet *emulsus*, documentat a partir de Plaute (veg. més amunt.), Servi el gramàtic recull la forma *emulctum*: 'et pressi copia lactis' id est casei copia aut lactis emulcti (Serv.ecl.1, 81).

A *ēmulgeō* li manca el tema de perfet.

Al s.IV p.C. s'han conservat dues formes de la tercera conjugació: *diximus...ubera domini euangeliorum esse doctrinam, unde nobis gratia doctrinae caelestis emulgitur* (Greg.Ilib.in cant. 1, 3 p. 139, 24); *ex euangeliis...sanctis emulguntur alimenta doctrinae* (Greg.Ilib.in cant. 1, 12 p. 151, 25).

< ex-+*mulgeō*
veg. *mulgeō* (< **h₂melg̃-*)

ēniteō, -ēre, -tuī, - (intr.) 'brillar, lluir; (fig.) brillar, distingir-se'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats (per *ēnitescō*, veg. *niteō*).

El compost *ēniteō* és poc freqüent, tot i que s'observa en tots els períodes de la literatura llatina. En època arcaica s'ha conservat en un passatge d'Acci: *probae etsi in segetem sunt deteriorem datae fruges, tamen ipsae suapte natura enitent* (Acc.trag.234²).

A partir d'època clàssica és quan apareixen més exemples, ja sigui amb sentit literal, com amb sentit figurat, tot i que sigui més aviat poc freqüent: *floridis uelut enitens myrtus...ramulis* (Catul.61.21); (poet.) *tantum egregio decus enitet ore* (Verg.A.4.150); (fig.) *in omnibus elocutionis partibus enitere* (Rhet.Her.4.8); *cum illae (sc. Athenae)...in Graecia...enitebant* (Cic.Flac.17); *dum nullum fastiditur genus in quo eniteret uirtus* (Liv.4.3.13).

Tant *ēniteō* com l'incoatiu *ēnitescō* 'començar a brillar, lluir; (fig.) brillar, distingir-se' (clàss., imp.), testimoniat a partir de la *Rhetorica ad C. Herennium* i Ciceró, comparteixen el mateix tema de perfet *ēnituī*. Els exemples de perfet són sovint ambigus i moltes vegades no és possible de distingir a quin dels dos verbs pertany, ja que el perfet té un valor puntual i els dos verbs mostren el mateix significat (tot i que un sigui d'aspecte duratiu i l'altre incoatiu). El que es pot constatar és que Ciceró és el primer autor que documenta *enituī*: *enituit impulso uomere campus* (Verg.G.2.211); (fig.) *quo...in bello uirtus enituit egregia M. Catonis* (Cic.Mur.32); *in eis orationibus quae Philippicae nominatur enituerat...Demosthenes* (Cic.Att.2.1.3); *uariarum artium scientia innumerabiles enituere* (Plin.Nat.7.123); *siue locus...poetico cultu enituit* (Tac.Dial.20.4).

< ex-+niteō⁷⁹
veg. niteō

exardeō, -ēre, -, - (intr.) 'cremar'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

El compost *exardeō* és rar i es troba únicament en autors tardans. És un terme cirstià i és possible que s'hagi format a partir del tema de perfet d'*exardescō*, *exarduī* (veg. EM: 45). L'incoatiu *exardescō* 'inflamar-se, encendre's; (fig.) abrandar-se', en canvi, és molt freqüent a partir d'època clàssica: *nulla materies tam facilis ad exardescendum est* (Cic.de Orat.2.190); *cautibus asper exarsit mucro* (Luc.7.140); (fig.) *hic cum...Philippo quasi quasdam uerborum faces admouisset, non tulit ille et grauitur exarsit* (Cic.de Orat.3.4); *adeo exarserant animis* (Liv.3.30.2), etc.

< ex-+ardeō
veg. ardeō (< aridus, denominatiu) i areō (< *h₂eh₁s-)

⁷⁹ EM (442) fa derivar *ēniteō* de l'incoatiu *ēnitescō*, més habitual. Però *ēniteō* sembla ser més antic, i per tant, és millor analitzar-lo com un compost provinent del verb simple *niteō*.

exaugeō, -ēre, -, - (tr.) ‘1 acréixer, superar; 2 (dub.) disminuir’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *exaugeō* és poc habitual, Enni i Plaute ja el documenten. En època clàssica és evitat per Ciceró: *non enim possum quin...bene facta maiorum meum exaugeam* (Pl.St.304); *ad exaugendam et conlocupletandam argumentationem* (Rhet.Her.2.46); *ut exaugeatur indignitas negotii* (Rhet.Her.4.34); *ut (ignis) tantum radiorum exaugeat ictum* (Lucr.5.613).

Terenci recull el significat contrari de ‘disminuir’, però el passatge és dubtós: *concurrunt multae opiniones quae mihi animum exaugeant* (Ter.Hau.232) (s.v.l.).

No hi ha testimoniat ni el perfet ni el tema de supí.

< *ex-+augeō*
veg. *augeō* (< **h₂eug-*)

exciō (-ieō), -īre (-iēre), -īuī o -īī, -ītum o -itum (tr.) ‘1 fer sortir, fer venir, treure; **b** despertar, desvetllar; 2 fer venir, convocar, cridar; evocar, **b** cridar (esperits); 3 excitar, alarmar; 4 incitar, provocar, suscitar; agitar, sotragar’

Formes: (pres. ind.) *-ies* a Acc.trag.300; *-iet* a Pl.Ps.1285, Inc.trag.97; *-it* a Stat.Theb.4.146; (imperat.) *-ite* a Luc.2.48; (impft.) *-ibam* etc. a Liv.32.13.6, Sil.9.182; *-iebant* a Liv.5.14.2 (cj.); (inf.) *-ire*, (pass.) *-iri*; *-iere* a Liv.7.11.11.

Derivats (d’*exciō*): *excītus -ūs* m. ‘crida’ (Apul.Met.6.27).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

El doblet *excieō/exciō* (cfr. *cieō/ciō*) es troba testimoniat en totes les èpoques i és relativament freqüent. En alguns casos, apareixen formes ambigües, i aleshores no és possible de discernir a quin dels dos verbs pertany. Això s’esdevé, per exemple, en el tema de perfet, que és compartit per ambdós verbs i que s’observa en tots els períodes de la literatura llatina: (1) *suem latebris...exciuere canes* (Ov.Met.10.711); (b) *simulacra...quae nos horrifce...sopore excierunt* (Lucr.4.41); (2) *quid est...quod me exciuiisti ante aedis?* (Pl.Epid.570) *praecones...primos exciuere Albanos* (Liv.1.28.2); *a Creta mille delectos...exciuit* (Liv.34.27.2); *quem ut Capuae...praeesset litteris exciuit* (Liv.34.27.2); (4) *nuntiata ea clades...terrorem exciuit* (Liv.10.4.1).

D’entre els exemples que no són ambigus, *excieō* es troba testimoniat en època arcaica, de manera més freqüent que no pas *exciō*, i en alguns passatges de Livi (veg.

més amunt, formes): *uox uiri pessumi me exciet foras* (Pl.Ps.1285); *qui istuc...est...quod me...e tecto excies?* (Acc.trag.300).

Exciō és més habitual a partir d'època clàssica, i postclàssica, tot i que s'ha conservat un exemple a Plaute: *ex unoquoque eorum crepitum exciam* (Pl.Cur.295); *excitur pedibus sonitus* (Lucr.2.327); *animas imis excire sepulcris* (Verg.Ecl.8.98); *suus excit in arma antiquam Tiryntha deus* (Stat.Theb.4.146); (poet.) *quae (sc. Thetis) excire fretum...parabat* (Stat.Ach.1.96).

A jutjar per pels testimonis arcaics, així com també pels verbs compostos de *cieō* i *ciō*, sembla que ambdues formes siguin antigues i no hi hagi indicis a favor de l'antiguitat d'una o altra forma. La mateixa constatació es troba també en el doblet simple *cieō/ciō*.

exciō < *ex-*+*ciō*
excieō < *ex-*+*cieō*
veg. *cieō* (< **ḱeiḡ-*)

exerceō, -ēre, -uī, -itum (tr.) '1 entrenar, exercitar (en una ocupació física o mental); entrenar militarment; 2 mantenir enfeinat, ocupat; inquietar, turmentar; 3 posar a treballar, fer treballar; (esp.) llaurar, forjar; 4 (fig.) estimular, suscitar (sentiments, disposicions); 5 agitar, moure, impel·lir; 6 prestar (diners); 7 dur a terme, exercir, practicar (una activitat, una ocupació); 8 administrar (lleis, justícia); 9 imposar (taxes, impostos)'

Formes: *-ito* (= *-eto*) a Fron.Aq.129.

Derivats: *exercitus -ūs* m., que en origen significava 'exercici físic' (Pl.) i acabà per significar 'exèrcit militar' (arc., clàss., imp.). El sentit originari encara apareix a Plaute (*Ru.296*): *pro exercitu gymnastico et palaestrico hoc habemus*. Després de l'especialització d'*exercitus*, el significat d' 'exercici' va passar a *exercitium -iī* n. 'exercici, pràctica' (imp.) i *exercitātīō* (veg, EM: 205); *exercitiō -ōnis* f. 'exercici, pràctica, administració' (Cató, tardà, rar); *exercitor* 'entrenador; administrador, patró' (i l'adjectiu *exercitōrius -a -um* 'referent a un administrador' rar, tardà); *exercitus -a -um* 'entrenat; preocupat' (arc., clàss., imp.), d'on prové l'adverbi *exercitē* 'ansiosament' (Apul.Met.11.29); *exercitō -āre* 'exercir freqüentment; agitar, pertorbar' (sobretot el participi *exercitātus* 'turmentat'), d'on provenen l'adjectiu *exercitātus -a -um* 'avesat, experimentat; inquiet, revolt' (Ter., clàss., imp.), el substantiu *exercitāmentum -ī* n. 'exercici (físic)' (Apul.Fl.15), el substantiu *exercitātīō -ōnis* f. 'exercici físic, pràctica; (esp.) conreu); (rar) agitació, moviment' (clàss., imp.), el substantiu *exercitātor -ōris* m. 'entrenador físic' (rar, imp.) i el substantiu *exercitātrix -īcis* f. 'gimnàstica' (Quint.Inst.2.15.25); *exercibilis, exercipes* (tardans).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Exerceō és usual en totes les èpoques a partir de Plaute. En els autors arcaics s'observen ja diversos significats: (1) (refl.) *ibi...pugilatu, pila, saliendo sese exercebant*

(Pl.Bac.429); (amb *ad*) *exercent sese ad cursuram* (Pl.Mos.862); *exerce linguam ut argutarier possis* (Enn.scen.304); (2) *haec nox scita est exercendo scorto* (Pl.Am.288); (*familiam*) *opere bene exerceat...uilicus* (Cató Agr.5.2); (refl.) *argum hunc mercatus sum: hic me exerceo* (Ter.Hau.146); (3) *si non exerceas (ferrum)...rubigo interficit* (Cató Mor.3(J)); *pinnigero...in corpore tela exercentur* (Acc.trag.548); (7) *exercent epulas laeti* (Acc.poet.3.4).

La resta d'accepcions semàntiques es poden constatar a partir de Ciceró: (4) *libido crudelitatis exercendae* (Cic.Ver.5.145); *uirtutem exercere* (Liv.25.6.19); (5) (*corpora*) *uario...exercita motu* (Lucr.2.97); *ceu..uolitans sub uerbere turbo, quem pueri...intenti ludo exercent* (Verg.A.7.380); (6) *ne quis unciario faenore amplius exerceat* (Tac.Ann.6.16); *qui depositas pecunias habuerunt, non quas faenore apud nummularios...exercebant* (Ulp.dig.16.3.7.2); (8) *quei ex hace lege iudicium exercebit* (CIL I 583.70); *cum praetor quaestionem inter sicarios exercuisset* (Cic.Fin.2.54); (9) *in uestris uectigalibus exercendis* (Cic.Man.4); (cf.) *qui hoc salutationum publicum exerceat* (Sen.Dial.2.14.2), etc.

< *ex-+arceō* (amb una forta especialització semàntica)
veg. *arceō* (< **h₂er^(k)-*)

exhibeō, -ēre, -uī, -itum (tr.) ‘1 mostrar, exhibir, presentar (*pallium, spectaculum, philosophiam*); proferir; (jur.) presentar, lliurar (*fugitiuos, debitorem*); 2 mostrar, demostrar, palesar (un tret característic, etc.); 3 comportar-se, mostrar-se; 4 reconèixer, garantir, servir; 5 causar, ocasionar (*molestiam, negotium*); fornir, proveir; 6 (leg., tardà) sostenir, alimentar (una persona)’

Derivats: *exhibitiō* ‘presentació (d’una persona, d’una cosa) davant d’un magistrat, etc.; manteniment (d’una persona)’ (tardà), *exhibitor -ōris* m. ‘presentador, oferidor; mantenidor’ (CIL IX 4976; CIL VI 30758), *exhibitōrius -a -um* ‘exhibitori’ (tardà).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Exhibeō s’ha conservat durant tota la llatinitat. Els primers exemples provenen dels autors arcaics: (1) *erum exhibeas uolo* (Pl.Mil.546); (3) *exi e culina...qui mi inter patinas exhibes argutias* (Pl.Mos.2); (5) *illi dudum meus amor negotium insonti exhibuit* (Pl.Am.895).

Exhibeō esdevé més freqüent a partir d’època clàssica: (1) *ut omnia sibi integra quam primum exhiberentur* (Cic.Ver.5.63); *si in rem agamus uel ad exhibendum* (Gaius

Inst.4.51); (2) *ferrum in omni corpore exhibebit secandi potentiam* (*Sen.Dial.6.7.4*); (*lupinum*) *uim optimae stercorationis exhibebit* (*Col.2.15.5*); (3) *malui me tribunum omnibus exhibere quam paucis aduocatum* (*Plin.Ep.1.23.4*); *ne...pertinacem exhibendo inimicum malum consulem ageret* (*V.Max.4.2.2*), etc.

Els autors tardans l'empren amb el significat de 'sostenir, mantenir (una persona)': *si aegros se esse dicant desiderentque a libertis exhiberi* (*Ulp.dig.1.12.1.1*), etc.

< *ex-+habeō*
veg. *habeō* (< ?*(^h)eHb-)

exhorreō, -ēre, -uī, – (intr., tr.) 'estremir-se'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat (per *exhorrescō*, veg. *horreō*).

Exhorreō és rar i poètic. Apareix testimoniat a partir de Columel·la i és usual en època tardana (veg. *Thes.v.2* 1439, 10 i ss.): *ut...nec...sitiens exhorreat (planta) aestu* (*Col.10.154*); *qui ad cadauer hominis...defuncti exhorret* (*Tert.spect.21 p.22, 10*), etc.

A *exhorreō* li manca el tema de perfet.

< *ex-+horreō*
veg. *horreō* (< *^hers-)

expaueō, -ēre, (-āuī), – (tr.) 'témer, espantar-se de'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat (per *expauescō*; *expauefaciō*; *expavidus -a -um*, veg. *paueō*).

Expaueō és molt rar, s'ha conservat a Plini el vell i en un autor tardà (veg. *Thes.v.2* 1600, 35-42): *expauentes...potum* (*Nat.34.151*); *expauens...daemon de circumuentione hac* (*Pallad.hist.mon.ii 8 p. 353^c*).

El perfet *expāuī* generalment s'atribueix a l'incoatiu *expauescō*, que data a partir d'Horaci i Livi.

A *expaueō* li manca el tema de supí.

< *ex-+paueō*
veg. *paueō* (< **p̄*eh₂- 'colpir' ?)

expleō, -ēre, -ēuī, -ētum (tr.) ‘1 omplir (un got, etc.); omplir, atipar (menjant, bevent); cicatritzar (una ferida, etc.); 2 omplir, cobrir completament (un espai, etc.); 3 satisfer els gustos (de la gent, etc.); satisfer (un desig, una passió); 4 completar, aconseguir (jur., amb els vots suficients), arrodonir (ret.); 5 atènyer, acomplir; 6 atènyer la fi de, complir (un deure, una promesa, un període de temps); 7 (aparentment refl.) desembarcar (Enn.*Ann.*309)’.

Derivats: *explēmentum* -ī n. ‘atipament, vianda; (fig.) reble’ (Pl., Sen., rar); *explētiō* -ōnis f. ‘acompliment’ (Cic.*Fin.*5.40); *explētus* -a -um, *inexplētus* -a -um ‘no omplert; insaciable’ (clàss., postclàss.); *inexplēbilis* ‘que no pot ser omplert, insaciable’ (clàss., postclàss.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

Expleō és molt usual i s’ha conservat en totes les èpoques. Els autors arcaics l’empren amb el sentit d’‘omplir; cobrir, satisfer’: (1) *med intus expleui probe* (Pl.*Cur.*386); (2) *istoc nomine, dum scribo, expleui totas ceras quattuor* (Pl.*Cur.*410); *inter duas arbores quod loci supererit robore expleto* (Cató *Agr.*18.4); (transf.) *ubi inueniam Pamphilum ut...expleam animum gaudio?* (Ter.*An.*339); (3) *numquam tu quidem expleri potes* (Pl.*As.*167); *eas ad mulieres huc intro...exple animum is* (Ter.*Hec.*755); *ut...quam minimo pretio suam uoluptatem expleat* (Ter.*Hec.*69). L’accepció de ‘desembarcar’, que apareix únicament a Enn.*Ann.*309 (*nauibus explebant sese terrasque replebant*), es creà sens dubte per contrast amb *repleō* (veg. EM: 515).

La resta de significats provenen d’època clàssica i postclàssica: (4) *sperauit...militibus...explere se numerum nautarum et remigum posse* (Cic.*Ver.*5.87); *expleuit quod utrique defuit* (Cic.*Brut.*154), etc.; (5) *non explere suspectum rei publicae munus* (Cic.*Prou.*35); *dum...quater...expleuit...orbem luna* (Ov.*Met.*7.530), etc.; (6) *quotiens desertus amaras expleui noctes* (Prop.*2.*17.4); *quosdam ex gente Epiorum...ducenos explere annos* (V.*Max.*8.13), etc.

Paulus Diaconus recull una forma plural en -n- *explēnunt* : *explent* (Paul.*Fest.*p.80M).

< ex-+pleō
veg. *pleō* (< *pleh₁-)

ex(s)orbeō, -bēre, -buī, (-itum) i (rar) **exorbō, -ere, -psī, (-ptum)** (tr.) ‘1 engolir, empassar-se; absorbir, xuclar; **b** (referit a coses) absorbir; **c** (transf.) xuclar (riqueses, etc.); empassar-se, aguantar (insults); 2 escolar-se líquid, etc., des de’

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Ex(s)orbeō s'ha conservat en totes les èpoques de la llatinitat, a partir de Plaute, però és especialment usual en època imperial. En els manuscrits es troba escrit tant *ex-* com *exs-*.

En època arcaica figura ja a Plaute, i en època clàssica, a Ciceró, però és més aviat poc freqüent: (1c) *nisi ducenti Philippi redduntur mihi...animam amborum exorbebo* (Pl.*Bac.*869); (1b) *sanguinem omnem exorbuit (uestis)* (Cic.*Tusc.*2.20); (1c) *quantas iste Byzantinorum...praedas exorbuit* (Cic.*Har.*59); *multorum...adrogantiam pertulit, difficultatem exorbuit* (Cic.*Mur.*19).

El significat (2) es pot constatar a partir d'Ovidi i és poc usual: *pectora...exorbent...infantia linguis* (sc. *striges*) (Ov.*Fast.*6.145); *ouorum quae exorbuerit quisque calices...frangi* (Plin.*Nat.*28.19), etc.

El perfet *ex(s)orbuī* es troba ja a Ciceró (veg. més amunt), i el tema de supí no està documentat.

Al costat d'*ex(s)orbeō* hi ha documentat el verb de la tercera conjugació *exorbō*, el tema de present del qual apareix únicament a Not.*Tir.*103, 87. El perfet *exorpsī* es troba en un passatge de Sèneca: *cum...ingens...uectigal singulis comissionibus exorpsisset* (Sen.*Dial.*12.10.9). El tema de supí no s'ha conservat (veg. Thes.v.2 1880, 76 i ss.).

< *ex-*+*sorbeō*
veg. *sorbeō* (< **sreb^h-*)

extergeō, -gēre, -rsī, -rsum (també ***-gō -gere***) (tr.) 'netejar, rentar; (fig.) netejar, saquejar'

Derivats: *extersus -ūs* m. 'acció de netejar' (Pl.*Cur.*578).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Extergeō forma doblat amb *extergō -ere*. *Extergeō* sembla ser la forma antiga, ja que data d'època arcaica i és més freqüent, tot i que ambdós verbs no siguin massa usuals: *linteum cape atque exterge tibi manus* (Pl.*Mos.*267); (*Rud.*1299); *dolia...bis in die fac extergeantur* (Cató *Agr.*26); *aquam uenire oportet...per canales...quae facile extergeri possint* (Var.*R.*3.5.2); (transf.) *quam tu domum...adisti, quod fanum...quod non euersum atque extersum reliqueris?* (Cic.*Ver.*2.52); *aera extersa robiginem...trahunt* (Plin.*Nat.*34).

El tema de perfet *extersī* i de supí *extersum* s'observen a partir d'època clàssica, però són molt poc freqüents: *extergeor...extersi* (Varró *ling.*8 p. 146, 12); *mulier peccatrix lacrimis suis lauit mihi pedes et capillis suis extersit* (Itala *Luc.*7, 44); *quod fanum...adisti, quod non euersum atque extersum reliqueris?* (Cic.*Verr.*II 2, 52).

Extergō apareix rares vegades, només en el tema d'*infectum*, i a partir de Columel·la: *maturam oliuam...spongia extergito* (Col.12.50.5); *spongia quibus...pauimenta extergantur* (Ulp.*dig.*33.7.12.22.), etc.

< ex-+tergeō
veg. tergeō (< *ter(ǵ)-)

exterreō, -ēre, -uī, -itum (tr.) 'aterrir, esfereir, espantar; esverar, enfollir'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Exterreō és propi d'època clàssica i imperial, tot i que apareix ja en un passatge d'Enni, amb un complement en ablatiu: *talia tum memorat lacrimans exterrita somno* (Enn.*Ann.*36); *(nutrix) aspectu exterrita clamorem sustulit* (Cic.*Diu.*1.79); *ne in opere faciendo milites repentino...incursu exterrerentur* (Caes.*Ciu.*1.41.4); *infelix fatis exterrita Dido mortem orat* (Verg.*A.*4.450); *exterritus Piso fremitu* (Tac.*Hist.*1.39), etc.

Lucreci recull la forma de la tercera conjugació *exterruntur*: *multi...qui praecipitent ad terram in somnio...exterruntur et...uix ad se redeunt* (4, 1022).

< ex-+terreō
veg. terreō (< *tres-)

extorqueō, -quēre, -rsī, -rtum (tr.) '1 arrencar bo i torçant, dislocant (també fig.); 2 obtenir per la força, persuadir per la força (a fer alguna cosa, etc.); 3 dislocar, torçar; tormentar, torturar (una persona)'

Compostos i derivats: *extortor -ōris* m. 'arrabassador' (Ter.*Ph.*374); *extortio -ōnis* f. (St. Jer.).

Extorqueō es troba testimoniat en tots els períodes de la literatura llatina, però és especialment freqüent en llatí tardà. En època arcaica, apareix a Plaute i Terenci, amb el significat de 'dislocar, torçar; torurar': *cum extortis* (cj., *extertis* codd.) *talis, cum todillis crusculis* (Pl.*Cist.*408); *hunc abduce uinci, quaere rem.—immo hercle extorque* (Ter.*Ad.*483).

A partir de Ciceró *extorqueō* esdevé cada vegada més freqüent: (1) *ei ferrum e manibus extorquimus* (Cic.Catil.2.2); *dextrae mucronem extorquet* (Verg.A.12.357); (2) *uictoriam hosti extorqueamus, confessionem erroris ciuibus* (Liv.22.29.2); (3) *aliquis...extorsit articulum* (Sen.Ep.104.18); *in seruilem modum lacerati atque extorti* (Liv.32.38.8), etc.

El perfet *extorsī* i el participi de perfet daten d'època clàssica: *iamne uos a Caesare per Herodem talenta Attica...extorsistis?* (Cic.Att.6, 1, 25); *obsidibus...extortis* (Caes.Gal.7.54.3), etc. Ciceró (*Verr.*II 5, 184 (*R'*)) recull la forma *extorxit* (veg. Thes.v.2 2039, 54).

< *ex-+torqueō*
veg. *torqueō* (< **terk^h-*)

extorreō, -rrēre, -rruī, - (tr.) 'ressecar'.

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Extorreō és molt rar i és emprat únicament per autors postclàssics (veg. Thes.v.2 2047, 75-81): *si uero febris ardens extorret* (Cels.3.7.2.A); *flamma...hiatu terrae eructata...quinque agri iugera...in cinerem extorruit* (Oros.hist.4, 4, 4); *mare in tantum efferbuit, ut...tabulata nauium liquefactis ceris extorruerit* (5, 10, 11). No es troba testimoniat el tema de supí d'aquest compost.

< *ex-+torreō*
veg. *torreō* (< **ters-*)

extumeō, -ēre, -, - (intr.) 'inflar-se'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat (per *ex-tumidus* i *ex-tumēscere*, veg. *tumeō*).

Plaute és l'únic autor llatí que documenta el compst *extumeō* (veg. Thes.v.2 2090, 81-83): *illi uterum...numquam extumere sensi* (Pl.Truc.199).

El perfet *extumuī* generalment s'atribueix a l'incoatiu *extumēscō -uī -*, que data a partir de Plini el vell i és molt poc freqüent: (transf.) *ita ira extumuit, ita exarsit furore* (Apul.Apol.78).

< *ex-+tumeō*
veg. *tumeō* (< **tjem-*)

exurgeō, -ēre, -, - (tr.) ‘esprémer’

Formes: *-uentes* Paul.*Fest.*p.80M.

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

Exurgeō ha perviscut únicament en els autors arcaics: *quasi peniculus novos exurgeri solet...exurgebo quidquid umoris tibist* (Pl.*Rud.*1008); *aquam exsiccato, exurgeto bene* (Cató *Agr.*87); *eximito in linteum, exurgeto sucum* (Cató *Agr.*156.3). No hi ha testimoniats ni el tema de perfet ni el de supí.

< *ex-*+*urgeō*
veg. *urgeō* (< **ureg-*)

F

faeteō, -ēre, -, -: veg. *foeteō*.

fateor, -ērī, fassus sum (dep., tr.) ‘1 admetre, acceptar, reconèixer; (esp.) admetre una culpa, confessar; 2 manifestar, declarar, proclamar; (gram.) *fatendi modus* mode indicatiu; 3 (abs.) assentir, dir que sí, estar d’acord; 4 mostrar, descobrir, revelar’

Formes: *-ior* a *P.Mich.*440.2; pass. a *Ulp.dig.*30.39.6.

Derivats: cap mot derivat.

Compostos: *con-fiteor* (arc., clàss., imp.), i derivats;⁸⁰ *diffiteor -ērī* ‘negar, rebutjar, no confessar’ (rar, a partir d’Ov.); *in-fitiae -ārum* (només emprat en l’expressió *infitiās ire* ‘negar’, arc.), d’on prové el denominatiu *infitor -āri* ‘refusar’ (arc., clàss. i postclàss.), d’on provenen el substantiu *infitiātīō -ōnis* f. (clàss., imp.) ‘rebuig’ i *infitiātor -ōris* m. ‘aquell qui no reconeix un deute o un dipòsit’ (Cic.); *pro-fiteor* (arc., clàss., imp., usual), i derivats; *in-fiteor, -ēri* (dep.) (gloss.: *infiteri non fateri* (Paul.p.112M.)) té un origen secundari (veg. l’entrada d’aquest verb).

El deponent *fateor* ‘admetre, acceptar’ apareix molt ben testimoniats en totes les èpoques, a partir de Plaute i d’Enni. En època arcaica es freqüent trobar-lo a Plaute i Terenci, amb l’accepció d’ ‘admetre, reconèixer’ i ‘assentir, dir que sí’: (1) *quae dudum fassast mihi* (Pl.*Cist.*654); (absol. o el·lípt.) *qui uincit non est uictor nisi uictus fatetur* (Enn.*Ann.*493); *fateor, deliqui profecto* (Pl.*Mer.*983); *ita res est, fateor* (Ter.*Hau.*158); (amb *de*) *etiam fatetur de hospite?* (Pl.*Mos.*553); (amb inf.) *fateor me omnium hominum*

⁸⁰ Pels derivats, veg. l’entrada de cada compost.

esse...minimi preti (Pl.*Epid.*501); *haec...mea culpa fateor fieri* (Ter.*Ad.*629); (3) *est tibi nomen Menaechmo?—fateor* (Pl.*Men.*1107); *Veneris fanum, opsecro, hoc est?—fateor* (Pl.*Rud.*285), etc.

A partir d'època clàssica és quan es constaten els altres significats: (2) (amb ac. i inf.) *fateor me oratorem...non ex rhetorum officinis sed ex Academiae spatiis exstitisse* (Cic.*Orat.*12); (absol. o el·lípt.) *muta domus, fateor, desolatique penates* (Stat.*Silu.*2.1.67); (gram.) *omnia quae e et o litteris fatendi modo terminantur* (Quint.*Inst.*1.6.7); (4) *milites adeo (hoc) fatebantur, ut Cn. Pompei nomen in scutis inscriptum haberent* (B.*Alex.*58.3); *consul moueri flagitio timoris fatendi* (Liv.42.60.4), etc.

Plaute és el primer que mostra el participi de perfet *fassus*, que sovint s'empra per formar el tema de perfet: *faterin eadem, quae hic fassust mihi?* (Pl.*Capt.*295); *si uerum mi eritis fassae* (Pl.*Truc.*784); *ignoscite fasso* (Ov.*am.*3, 9, 35), etc.

El compost *confiteor* és encara més freqüent que el verb simple i apareix testimoniat ja en les lleis de les dotze taules. Però en els poetes i autors teatrals és molt més freqüent de trobar *fat-* que no pas *confit-*. Entre els escriptors en prosa, Sal·lusti, Livi, Sèneca el filòsof i Tàcit prefereixen el verb simple al verb compost (veg. Thes.v.2 335, 72 i ss.).

< ptc. $*b^h h_2-tó-s$ < $*b^h e h_2-$ 'parlar, dir'

LIV —

IEW: 105-6

Pel que fa a l'etimologia de *fateor*, cal atribuir-li com a punt de partida l'arrel verbal pie. $*b^h e h_2-$ 'parlar, dir', conservada directament en el verb llatí (*for*), *fāri*, *fātus sum* (testimoniat a partir d'Enni), gr. *φημί* 'parlar', etc. Malgrat això, així com (*for*) *fāri* i *φημί* provenen d'un present radical pie. $*b^h é h_2-/b^h h_2-$ (veg. LIV 69),⁸¹ l'origen de *fateor* és derivat.

Segons EM (219) *fatērī* fóra un verb d'estat derivat d'un *nomen agentis* $*fat-$ amb vocalisme radical breu (cfr. gr. *φᾶτός* i *φᾶτις* 'paraula, discurs'). Segons EM, la preponderància de les formes amb preverbi fa pensar que l'original de *con-fiteor*, *pro-fiteor* ha precedit *fateor*, perquè el nom d'agent *fat-* apareix normalment en el segon terme del compost (veg. per exemple, *in-fitiae* < *in-+*fat-os*, que s'observa en la locució *infitias ire* 'negar, desdir-se', a Pl., Ter., etc.). El participi de perfet *fassus* (i

⁸¹ Segons WH: I 525-6, *fāri* < $*fā-iō(r)$.

con-fessus, pro-fessus) s'hauria creat independentment de *fateor*, com und adjectiu en -to- derivat de *fat-*, a partir de **fat-tos* (com *uīsus* de **ueid-tos*; cfr. *doceō* i *doctus*) i fou secundàriament que es vinculà al participi de perfet de *fateor*.

La proposta de Vendryes (1940: 374-375³¹¹), segons la qual *fateor* provindria d'un tema pie. allargat en -t-, és menys versemblant ja que el conglomerat -t+-ē- és difícil d'explicar.

És més probable la proposta de WH (I 462-63) i Pokorny (IEW: 106), que l'analitzen com un verb derivat d'un participi **b^hh₂-tó-s* (= gr. *φατός*), tal i com s'esdevé en casos com *la-t-eō* : *λή-θ-ω*; *πα-τ-έομαι* : *pāscō*, etc. El participi *fassus* provindria de **b^hat-tos* (en aquest sentit, veg. també Schrijver 1991: 96). L'infinitiu osc *fatium* 'parlar, declarar' compartiria el mateix origen que el del llatí. Es tracta d'un infinitiu de present en -ē- estatiu-duratiu paral·lel a *fatēri* (veg. García Castillero 2000: 294-95; Untermann 2000: 266-67). La raresa d'aquesta formació ha cridat l'atenció a Untermann (ibid.), que no descarta la possibilitat d'un préstec jurídic del llatí a l'osc, tot i que l'existència d'un altre denominatiu d'aquest tipus, com l'osc *pútiad* (* < *pot-ē*), que també es troba en llatí (*pot-ens*, pret. *pot-uī*), permet suposar que es tracta també d'una formació itàlica (veg. García Castillero 2000: 343; veg. també l'entrada de *potens* a l'últim apartat).⁸²

Cas que s'acceptés aquest origen itàlic, *fateor* (i *fatium*), *niteō* i tal vegada *lateō* foren els únics casos conservats, dins dels verbs de la segona conjugació verbal llatina, de verbs derivats a partir d'un participi en **-tó-* i el sufix -ē.

faueō, -ēre, fāuī, fautum (intr.) '1 ésser favorable, estar ben disposat a; 1b (referit a deïtats, etc.) ésser propici (a); 2 afavorir, ésser indulgent (a), actuar en suport de; 3 ésser partidari de, inclinar-se per; ésser admirador (d'un autor, etc.); 4 (de circumstàncies, etc.) ésser favorable (a); 5 *linguis* (*ore*, etc.) *fauere* (rel., també sense *linguis*) guardar silenci (per evitar paraules de mal averany); (transf., sense connotació religiosa).

Constr.: absol. o amb dat.; també amb *ut, ne, ac. i inf.* (1); amb adv. o *pro* (3).

Derivats: *fauentia* -ae f. 'silenci, respecte religiós' (arc.); *faustus* -a -um 'afortunat; que porta bon auguri (també com a nom propi)' (arc., clàss., postclàss.), format a partir d'un tema en -os/-es- no testimoniats **fauos+-tus* (a partir del qual es deriva també el substantiu *fauor*, tal i com *decor* < *decus*; veg. EM: 221); a partir de *faustus* es deriven: *Faustulus* -ī 'el pastor que va cuidar

⁸² La base de derivació, emperò, és diferent, ja que *pútiad* es deriva directament de la base verbal **pot-* (cfr. *pot-ior*, ai. *pát-yate*), mentre que *fateor*, provindria del participi **b^hh₂-t-ó-s*. Ambdós casos emperò coincideixen en tenir el sufix estatiu -ē.

Ròmul i Rem' (Var.R.2.1.9), *Faustitās* 'prosperitat; deessa de la prosperitat' (Hor.Carm.4.5.18) i l'adverbi *faustē* 'favorablement' (Cic.Mur.1); *infaustus -a -um* (clàss., postclàss.); *faur -ōris* m. 'bona voluntat, favor; mostres de favor, aplaudiments' (testimoniats a partir de Cic., clàss., imp., usual), format a partir de *faueō+or* (= *amor/amō*), que degué substituir un antic tema neutre *fauos (veg. més amunt *faustus*), d'on prové l'adjectiu *fauōrābilis -e* 'amable, simpàtic; ben rebut, estimat' (tardà), a partir del qual es deriva l'adverbi *fauōrābiliter* 'amb èxit, amablement' (tardà); *fautor* (*fauitor* a Pl.Am.67, 78, 79; Lucil.902), arc., clàss., imp., i el fem. *fautrix* (a partir de Ter.) 'benefactor, protector'; cfr. també *faeae -ae* 'esclava preferida ?' (cj., a Pl.Mil.797: *quasi...hunc anulum faeae suae dederit*); *fauisor -ōris*, sinònim tardà de *fauitor* (a partir d'Alus Gel·li, d'on prové *fauisiō* (gloss.)).

Compostos: no n'hi ha cap.

Faueō s'ha conservat en totes les èpoques. És intransitiu, i pot aparèixer de forma absoluta o bé acompanyat per un datiu. *Faueō* és habitual a Ciceró, Ovidi, Livi i Sèneca, i no apareix a Plaute, Lucili ni Columel·la.

Terenci, Nevi, Acci i Enni són els primers a documentar *faueō*: (1b) *Romanis luno coepit placata fauere* (Enn.Ann.291); (3) *illi faueo uirgini* (Ter.Eu.916); (4) *fautem per fretum intro currimus* (Naev.trag.53); (5) *insidiantes uigilant, partim requiescunt...ore fauentes* (Enn.Ann.437); *fauete, adeste aequo animo et rem cognoscite* (Ter.An.24). En llatí es conserva a més a més l'imperat. arcaic *foue* 'sigues favorable', amb vocalisme *o*, que es troba en una inscripció d'un amulet d'or del temps de la segona guerra púnica: *foue L. Corneliai L. f.* (CIL I², 573).

En època clàssica i postclàssica *faueō* és molt freqüent tant en els escriptors de prosa com de poesia: (1) *(multitudo) fauet odit, contemnit inuidet* (Cic.Brut.188); *coetum, Tyrii, celebrate fauentes* (Verg.A.1.735); (2) *puero municipia mire fauent* (Cic.Att.16.11.6); *clamore qualis ex insperato fauentium solet* (Liv.1.25.9); (3) *cuius ego industriae gloriaeque faueo...propter propinquam cognationem* (Cic.Lig.8); *Veneri...plaude fauente manu* (Ov.Ars 1.148); (4) *altera (terra) frumentis...fauet, altera Baccho* (Verg.G.2.228); *dum fauet nox et Venus* (Hor.Carm.3.11.50); (5) *rebus diuinis quae publice fierent ut 'fauerent linguis' imperabatur* (Cic.Diu.1.102); *ore fauete omnes* (Verg.A.5.71), etc.

El perfet *fāuī* es constata per primera vegada a Ciceró, i el supí *fautum* data d'època tardana (veg. Thes.v.2 373, 20 i ss.).

És molt probable que *faueō* provinguí originàriament de la llengua religiosa. Sovint designa la benevolença dels déus i encara es conserva un ús ritual dins l'expressió *fauēre linguīs* (*orē*, etc.), reduït a *fauēre* en època imperial i, després, entès com un arcaisme: *praeco magistratu sacrificante dicebat "fauete linguis, fauete uocibus"*, h. e. *bona omnia habete aut tacete* (Serv.auct. A. 5, 71). El subst. arcaic

fauentia sembla que tenia el mateix significat de ‘silenci, respecte’: *ut...omnes...ciues...augustam adhibeant fauentiam* (Acc.trag.511). A més a més, en una glosa de Paul.Fest.p.88M, es llegeix l’afirmació següent: *fauentia bonam ominationem significat. Faueō* pot entendre’s com un d’aquells termes d’origen religiós que s’extengueren a la llengua laica (veg. EM: 220-1).

< *g^{uh}eu- ‘percebre, respectar’
 LIV (147-148)
 IEW (453; 259-60, 262)

L’etimologia de *faueō* és clarament pie., malgrat que els investigadors no es posin d’acord a l’hora d’assignar-li l’arrel pie. de la qual prové. Tots coincideixen, emperò, a analitzar-lo com un tema causatiu-iteratiu, tot i que cridi l’atenció en un verb intransitiu. Això no obstant, hi ha una sèrie d’indicis que parlen a favor d’un vocalisme *o originari.

En l’apartat anterior, ja hem vist com l’imperatiu arcaic *foue* ‘sigues favorable’, que datava del temps de la segona guerra púnica, mostrava el vocalisme radical *o* dels temes causatiu-iteratiu (veg. Szemerényi 1987-1991: 605-7). A més a més, en una glosa de Paulus Diaconus es conserva un testimoni que avala l’antiguitat d’aquesta vocal: *Foui, qui nunc Fauī appellantur* (Paul. Fest.77,15). L’ombre mostra també un vocalisme radical *o* mitjançant el participi *fons* ‘fauēns’ i *foner* ‘fauentēs’ (< *fo_uenis) (veg. IEW: 453); tot i que és cert que l’exemple de l’ombre no sigui decisiu, ja que pot estar reflectint altres vocalismes com *founi-, *feuni-, *fauni- o bé *fo_uVni-, *fe_uVni-, *fa_uVni- (veg. Schrijver 1991: 442 i Untermann 2000: 302, segons el qual < *fau-ni-).⁸³ En qualsevol cas, el vocalisme *o es confirma també indirectament d’acord amb la llei de Turneyesen-Havet, en què *ou_u esdevé en llatí *au*, però mai en casos en què llatí *ou* < *eu.⁸⁴

La vocal llarga *ā* del tema de perfet *fāuī* es podria justificar per l’evolució fonètica següent: *fa_ua-*u*aī > *fauuī > fāuī (veg. Schrijver 1991: 438).

Tot i que els investigadors estiguin d’acord a analitzar *faueō* com un tema causatiu-iteratiu, no hi ha unanimitat a l’hora de reconstruir l’arrel pie. originària. Hi ha quatre hipòtesis principals:

⁸³ L’ombre *fons* ha estat comparat també amb el substantiu llatí *Faumus* ‘déu que presidia la creixença’, però la relació no és segura (veg. WH: I 464-64).

⁸⁴ Una excepció fóra el verb de la 3a conj. *lauō* < *louō < *le_uh₃-.

a) Solmsen (1904) reconstrueix un causatiu $*d^h og^{uh} -eje-$ tant per *faueō* com per *foueō* ‘escalfar’ i ho relaciona directament amb el scr. *dāháyati* ‘botar foc a, incendiar’. Malgrat tot, aquesta etimologia presenta alguns problemes semàntics i formals, ja que la relació entre *foueō* ‘escalfar’, construït amb acusatiu (tr.), i *faueō* ‘ésser favorable’, construït generalment amb datiu (intr.), no és prou clara des d’un punt de vista semàntic. Tampoc es pot aclarir amb satisfacció el motiu pel qual una forma presenta el vocalisme *o* i l’altra, en canvi, la vocal radical *a* (veg. Schrijver 1991: 441-442).⁸⁵ Finalment, els exemples de l’ombre *fons* ‘*fauens*’ i *foner* ‘*fauentēs*’ mostren que, a diferència de *foueō*, no és possible de reconstruir pel llatí *faueō* una arrel $*d^h eg^{uh}$ - ja que $*g^{uh}$ hauria resultat en ombre *f* (veg. Meiser 1998: 103-104).

b) WH (I 464-67), EM (221) i IEW (453) reconstrueixen per *faueō* l’arrel $*g^h ou(\bar{e})-$ ‘percebre, respectar’, i el relacionen amb l’aeslec. *govēti* ‘venerar’, aisl. *gā* ‘atendre, preocupar-se’, etc., a l’hora que proposen per *faueō* un desenvolupament fonètic *ad hoc* de $*g^h$ davant $*-ou-$ (ja que en circumstàncies normals s’esperaria que, en llatí, $*g^h$ esdevingués *h* a inici de mot, veg. Meiser 1998: 103).

c) Schrijver (1991: 441-442) i Meiser (1998: 85) consideren innecessària la reconstrucció de $*g^h ou-$, així com també el canvi fonètic *ad hoc* del llatí i proposen l’etimologia $*g^{uh} e\bar{u}-$, amb la mateixa semàntica i els mateixos exemples que en el cas anterior. D’acord amb Schrijver (1991: 442), el testimoni de l’aisl. *gā* no justifica necessàriament la reconstrucció de $*g^h ou-$ en lloc de $*g^{uh} ou-$ perquè el reflex del pie. $*g^{uh} ou-$ és obscur en germànic. Si hom accepta l’arrel $*g^{uh} ou-$, aleshores el desenvolupament fonètic del llatí *faueō* queda perfectament justificat ($*g^{uh} >$ llatí *f* a inici de mot, veg. Meiser 1998: 102).

d) Finalment trobem la reconstrucció de Zehnder (LIV: 147-48), segons la qual, el llatí *faueō* provindria del tema causatiu-iteratiu $*d^h ou-éje-$, de l’arrel verbal $*d^h eu-$ ‘caminar, apressar-se’. Aquest tema estaria testimoniada també pel vèd. *dhāváyati* ‘condueix (el carro)’ i per l’an. *deyja* ‘morir’ (entenent ‘marxar’ com un eufemisme per ‘morir’). A banda d’aquest tema causatiu-iteratiu, el LIV reconstrueix dos temes de present diferents: a) un present radical acrodinàmic $*d^h éu/d^h éu-$ conservat en vèd. *dhāvati* ‘camina, s’apressa’, en pm. *daw-* ‘córrer, caminar’ i gr. *θέω*, èp. *θείω* ‘corro’; i

⁸⁵ La llei de Thurneys-Havet només actua en casos en què $u < *u$ i no pas en els casos en què $u < *g^{u(h)}$.

b) un present amb sufix nasal **d^hu-néu/nu-* testimoniats pel gr. *θῦνέω, θῦνω* ‘assalto, m’apresso’.

D’acord amb el que acabem d’explicar, la hipòtesi de Schrijver i del LIV són les més versemblants. Ambdues coincideixen en reconstruir un tema causatiu pel llatí i des del punt de vista del desenvolupament fonètic del llatí, ambdues hipòtesis són possibles ja que **g^{uh}* i **d^h* evolucionaren a *f* a inici de mot. Des del punt de vista semàntic, emperò, ens sembla més versemblant la hipòtesi de Schrijver (* ‘percebre, respectar’ → ‘ésser favorable’), que no pas la del LIV (* ‘caminar, apressar-se’ → ‘ésser favorable’), de manera que es podria concloure dient que l’etimologia més plausible per *faueō* és la d’un causatiu-iteratiu **g^{uh}ou-eje-*, provinent de l’arrel **g^{uh}eu-*. D’acord amb aquesta etimologia, *faueō* i *foueō* provindrien de dues arrels diferents: **g^{uh}eu* ‘percebre, respectar’ i **d^heg^{uh}* ‘manejar amb foc, cremar (tr.)’ respectivament. El vocalisme *a* i *o* s’explica sense cap mena de dificultat perquè en el primer cas hi actua la llei de Thurneysen-Havet, mentre que el segon cas no es veu pas afectat.

ferueō, -ēre, feruuī (-buī), – (intr.) i *feruō, -ere, feruī*, – ‘1 ésser molt calent, bullir, cremar; 2 (dit de les parts del cos) estar abrusat; estar abrustat, febrós; 3 (de mars, rius, etc.) ésser turbulent, borbollejar; córrer amb força; (del vi, etc.) fermentar; 4 ésser actiu o estar en efervescència, atrafegat, agitat (també dit de llocs); 5 estar excitat, abrusat (per la passió, etc.); 6 estar animat, entusiasmat’

Obs.: el perfet *ferbuī* és rar, apareix a *Stat.Silv.4.5.16* i *Flor.Epit.1.17(1.22.1)*; *feruī* a *Cató.Agr.157.9*.

Derivats: *feruor, -ōris* m. ‘calor sufocant, ardor’ (a partir de *Cic.*, clàss., imp.); *feruidus -a -um* ‘bullent, ardent; excitat’ (a partir d’*Acc.trag.582*, clàss., imp.), i *praeferuidus* (arc. i postclàss.); *feruēscō* (Pl., clàss., imp.), d’on provenen els compostos *con-feruēscō* (*Vitr.*, *Hor.*, *Col.*, *Plin.*), *dē-feruēscō*, *ef-feruēscō* (arc., clàss., usual), *in-feruēscō* (arc., imp.), *re-feruēscō*; *feruēfaciō* (Pl., amb tmesi a *Cató Agr.157.9*, clàss., imp.), d’on provenen els compostos *con-feruēfaciō* ‘fer escalfar, fer bullir’ (*Lucr.6.353*; *Vitr.7.14.1* (cj.)), *dē, ex-, inferuēfaciō* (arc., iimp., rar), *suf-feruēfaciō*; *perferuēfīō* (*Var.R.1.9.2*); *feruens -ntis* ‘molt calent; abrusador; fogós, impetuós’ (arc., clàss., imp.), d’on prové l’adverbi *feruenter* (*Cael.*); *dē-frutum -i* n. ‘vi cuit, arrop’ (veg. més avall) i tal vegada *fermentum -i* n. ‘ferment, llevat’ (< **b^her-men-*), veg. EM: 230.

Compostos: *conferueō* (*Cels*), *dēferueō* (*Vitr.*), *efferueō* (*Vitr.*, *efferuō* a *Lucr.*), *inferueō* (*Cató Agr.108*), *perferueō* (*Mela.1.39*), i derivats,⁸⁶ *referueō* (*Cic.Q.Rosc.17*), i derivats.

Tant *ferueō* com *feruō* s’observen en els autors d’època clàssica i postclàssica, de manera usual i amb el mateix significat i les mateixes accepcions: (1) *medius coactis*

⁸⁶ Pels derivats, veg. l’entrada de cada compost.

ferueat stellis dies (Sen.Her.O.471); *feruere litora flammis* (Verg.A.4.567); (3) *feruet...fretis spirantibus aequor* (Verg.G.1.327); *mare feruere cogens* (Lucr.6.442); (4) *feruent examina putri de boue* (Ov.Fast.1.379); *legiones per loca campi feruere cum uideas* (Lucr.2.41); (5) *animus tumida feruebat ab ira* (Ov.Met.2.602); *hostem feruere caede noua* (Verg.A.9.693); (6) *inde uaporata lector mihi ferueat aure* (Pers.1.126), etc.

En època arcaica *ferueō* no sembla documentat, a diferència de *feruō*, que és força usual: (1) *facite ut ignis feruat* (Pompon.com.50); *ubi omnes patinae feruont, omnis aperio* (Pl.Ps.840); (3) *feruit aestu pelagus* (Pac.trag.416); *omnia tum endo muco uideas feruente micare* (Lucil.1075); *ubi desiuerit feruere mustum* (Cató Agr.125); (5) *quom feruit maxume...placidum...reddo* (Ter.Ad.534); (amb abl.) *cor ira feruit* (Acc.trag.450). Afrani i Acci han conservat una forma deponent de *feruō*: *quanta hic uociferatione feruitur* (*feruit* conj.) (Afran.com.394); *heu, cor ira feruit caecum, amentia ravior feruorque* (Acc.trag.450).

Tot i que *ferueō* dati d'època clàssica (Varró *rust.* 1, 65; Cic.*Quinct.* 38), els derivat *feruidus*, *feruēscō* (<*ferueō*+*-scō*), *feruēfaciō* (amb tmesi a Cató Agr.157.9) i el compost *inferueō* (Cató Agr.108), es poden constatar ja entre els autors arcaics.

Pel que fa al tema de perfet, és molt poc freqüent. En època arcaica (Cató Agr.157.9) i tardana (Chiron 901; Ps.Theod.Prisc.ues.uit. 5) es troba testimoniada la forma de perfet *feruī*, mentre que *feruuī* (que s'ha conservat amb la grafia *ferbuī* en molts manuscrits i edicions) apareix després de l'època d'August: *testa qua modo ferbuerat Lyaeus* (Stat.Silv.4.5.16); *quodam flore uirtutis exarsit ac ferbuit* (*populus romanus*) (Flor.Epit.1.17(1.22.1)). D'acord amb Meiser (1998: 214), el tema de perfet *ferbuī* es remunta a l'època republicana tardana (*conferbuit* apareix ja a Hor. *S.* 1,2,71) en el moment en què *u* esdevingué *β*.⁸⁷

El tema de supí no està documentat (veg., en aquest sentit, Prisc.*gramm.*II 574, 3).

És difícil de decidir quina de les dues formes és la més arcaica o originària. Entre els autors antics, sembla que Lucili condemna *ferueō*, Quintil·lià, en canvi, *feruō*: *si quis antiquos secutus 'feruere' breui media syllaba dicat, deprehendatur uitiose loqui...etiamsi est apud Lucilium* (357); *feruit aqua et feruet: feruit nunc, feruet ad annum. sed...'feruo'...nobis inauditum est...'feruit' est illi simile 'seruit', quam proportionem sequenti dicere necesse est 'feruere'*. *Feruō*, documentat ja pels autors

⁸⁷ Cfr. a més a més, l'afirmació de Priscia (*gramm.*II 479, 19): *dicitur tamen etiam per b 'ferbeo', ex quo 'ferbui'*.

arcaics, semblaria ser la forma més antiga, atès que *ferueō* apareix testimoniats a partir d'època clàssica (veg. en aquest sentit, WH: I 487 i EM: 230), però els derivats del tipus *feruidus*, *feruēscō*, *feruēfaciō* i el compost *inferueō*, tots arcaics., fan pensar més aviat en un origen arcaic de *ferueō*.

LIV (81): **b^herū-* ‘bullir, onejar’
IEW: 143-5

Feru(e)ō té una etimologia clarament pie. Hom l’ha relacionat amb el gal. *berw-* ‘bullir, onejar’, i provindrien de l’arrel verbal pie. **b^herū-* ‘bullir, onejar’ (WH: I 487; EM: 230; IEW: 143-5; LIV: 81). A part del llatí i el celta, el germànic també conserva una forma corresponent al grau zero d’aquesta arrel (**b^hru-*): llatí *dēfrūtum* n. (*dēfrūtum* a Pl.Ps.741) ‘vi cuit, arrop’ (< **b^hrū-to-*, veg. Schrijver 1991: 255), airl. *bruth* (masc.) ‘calor, ràbia’, an. *broð* (n.) ‘brou’.

La relació etimològica de **b^herū-* ‘bullir, onejar’ amb les arrels **b^herh₂* ‘moure’s ràpidament’ i **b^hreūH-* ‘brollar’, com a allargaments d’una arrel **b^her-* ‘onejar’ (cfr. llatí *fr-et-um*, *fer-men-tum*) és incerta però molt versemblant des d’un punt de vista semàntic i formal.

Schirmer (LIV) atribueix al llatí *feruō* ‘bullir’ i gal. *berw-* ‘bullir, onejar’ un tema de present temàtic **b^hérū-e-* i analitza *ferueō*, *-ēre* com un tema iteratiu **b^horū-éie-*, amb grau ple *e* per analogia amb *feruō*.

Pel que fa a la semàntica de *feruō* i *ferueō*, crida l’atenció que ambós verbs siguin intransitius i mostrin el mateix significat, ja que es remunten a temes verbals pie. diferents. A més a més, tot i que la interpretació que fa Schirmer de *ferueō* com a antic tema iteratiu sigui plausible, no s’hauria de descartar la possibilitat d’analitzar-lo com un tema essiu **frū-hiē-* amb el sentit originari d’‘ésser en efervescència’, a diferència del present temàtic **b^hérū-e-*, que hauria significat en origen ‘bullir, onejar’. La manca del tema de supí, així com la presència d’un adjectiu en *-idus* (*feruidus* i *praeferuidus* són arc.) i un substantiu en *-or* (*feruor*, testimoniats a partir de Varró.), parlen a favor de l’origen essiu. La distinció entre ambdós significats originaris, de per si ja molt semblant, s’hauria confòs amb el pas del temps, de manera que *feruō* i *ferueō* van acabar esdenint sinònims. El grau ple *e* de *ferueō* es podria justificar també per analogia amb el grau ple de *feruō*.

fēteō, -ēre: veg. foeteō.

fidēiubeō, -bēre, -iussī, -iussum (intr.) ‘ésser garant, donar fiança’

Derivats de *fidēiubeō*: *fidēiussio -ōnis* f. ‘fidejussió’ (tardà); *fidēiussor -ōris* m. ‘fiador, fidejussor’ (tardà); *fidēiussorius -a -um* ‘fidejussori’ (postclàss.) (cfr. també els compostos tardans *fideicommittō -ittere* ‘confiar’, d’on prové l’adjectiu *fideicommissus -a -um*, el substantiu *fideicomissum -ī* ‘fideïcomís’, *fideicommissarius -a -um* ‘fideïcomès’, *fidēpromittō -ittere* ‘(leg.) fer una promesa solemne’, *fidēpromissor -ōris* m. ‘garant, fiador’).

Fidēiubeō és un compost tardà i no sembla testimoniats abans (veg. Thes.VI.1 668, 67 i ss.): *si is, pro quo fideiussit, soluendo non sit* (Gaius *Inst.*3.122); *nisi donandi animo iussit* (Ulp.*dig.*3.5.4); (amb tmesi) *id fide tua esse iubes?* (Ulp.*dig.*45.1.75.6); (amb *in* + ac.) *summam, in quam fideiussit* (Ulp.*dig.*17.1.29.2); *cum duo pro reo fideiubessissent decem* (12.6.25); (amb ac. i inf.) *de ea pecunia mille modios tritici fide tua esse iubes?* (Javol.*dig.*46.1.42).

< *fidēs+iubeō*
veg. *iubeō* (< **H̥ieudʰ-*)

flacceō, -ēre, -cuī, – (intr.) ‘estar flux, afluir, llanguir (dit de persones o coses)’

Derivats: *flaccescō*, també *flacciscō* ‘esllanguir-se, afluir; (dit de les plantes) marcir-se’ (a partir de Pac., Vitruv., Cic., Col.); *flaccidus -a -um* (a partir de Lucr.); *flaccor -ōris* m. (*hapax* a Cass. Fel.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

Flacceō és poc usual, però apareix testimoniats en els autors d’època arcaica, clàssica i postclàssica: *sin flaccibunt (fraccibunt Ribbeck coll.) condiciones, repudiato* (Enn.*scaen.*344) *an scepra iam flaccet?* (Acc.*trag.*3); *iam flaccet fortitudo* (Afran.*com.*65); *si Agrion longius flaccet* (Lucil.275); *ambitus redit immanis; numquam fuit par...Messala flaccet* (Cic.*Q.Fr.*2.14.4); *cur uestra oratio rebus flaccet, strepitu uiget?* (Apul.*Apol.*25).

El perfet *flaccuī*, que també es podria atribuir a l’incoatiu *flaccescō*, és un *hapax legomena* del gramàtic Priscià (*gramm.*II 483, 13): *flacceo flaccui*.

A *flacceō* li manca el tema de supí.

< *flaccus -a -um* ‘flàccid, caigut (dit de les orelles)’ (< **b^hleH-ko-* ?)
IEW: 124

A *flacceō* se li ha atribuït un origen denominatiu a partir de l'adjectiu *flaccus -a -um* '(dit de les orelles) flàccid, caigut; (dit de les persones) que té les orelles caigudes' (cfr. gloss. γλίσχος . ὠτο[σ]κλαδίας).

Però crida l'atenció que l'adjectiu *flaccus -a -um*, que és encara menys freqüent que *flacceō*, mostri un camp semàntic més restringit que *flacceō* i que aparegui testimoniat a partir d'època clàssica i només a Varró i Ciceró: *auriculis magnis ac flaccis* (Var.R.2.9.4); *ecquos (deos arbitramur) silos flaccos frontones...?* (Cic.N.D.1.80). Malgrat tot, el més probable és que *flacceō* tingui un origen denominatiu, ja que la geminació que mostra *flacceō* no s'entendria si no provingués de l'adjectiu *flaccus*, que presenta una geminació pròpia dels adjectius que indiquen un defecte físic. A més a més, entre les llengües indoeuropees, tan sols s'han conservat adjectius (i no pas verbs) que podrien estar emparentats etimològicament amb *flaccus*.

Hom ha relacionat *flaccus* amb un seguit d'adjectius conservats en les llengües esclaves: r. *blagój* 'tossut' br. *bláhyi* 'dolent, odiós', pol. *blagi* 'dolent', i tal vegada amb el gr. φελαγύνει· ἀσυνετέϊ, ληρεϊ Hesiq. Però mentre l'eslau reflecteix una arrel **b^hlāg-* o **b^hlōg-* (= **b^hleHg-*), el grec no mostra cap rastre de laringal (**b^helg-*), i el llatí presenta una geminació expressiva com *lippus*, *cuppes*, *broccus* etc. (veg. WH: I 507-8; IEW: 124). L'adjectiu llatí es podria derivar d'una forma **b^hleH-ko-* o **b^hl_oko-* (> *flac-*).

Menys probable és l'etimologia que proposa EM (238), segons la qual, *flaccus* estaria relacionat amb el gr. dor. βλαξ̄ (βλακός) 'decaigut, mandrós' i l'irl. *mláith* 'tendre, tou', scr. *mlātáḥ*, av. *mrātō* 'afeblit', que provenen de **ml-*, ja que en llatí, així com en grec, **ml* evolucionà probablement a *bl* i no pas a *fl* (cfr. *blandus* i *brevius*, WH).

flāueō, -ēre, -, - (intr.) 'ésser groc'

Derivats: *flāuens -ntis* 'groc, daurat' (a partir de Catul) .

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Flāueō és més aviat rar, i es pot constatar en forma finita només a Ovidi, Columel·la i en autors tardans: *seu flauent (capilli)* (Ov.Am.2.4.43); *cum maturis flauabit messis aristis* (Col.10.311). L'adjectiu *flāuens -nits*, emperò, es troba ja a Catul: *flauentia...arua* (64, 354), etc.

A *flāueō* li manca el pft. i el tema de supí.

L'origen de *flāueō* és denominatiu i prové de l'adjectiu *flāuus -a -um* 'groc, daurat, ros', que data a partir d'Enni: *marmore flauuo caeruleum spumat sale* (Enn.*Ann.*384); *mellis dulci flauuoque liquore* (Lucr.1.938); *flauua...farra* (Verg.*G.*1.73); *flauuis...Britannis* (Luc.3.78); *flauuam maculoso nebrida tergo* (Stat.*Silv.*1.2.226), etc.; A partir d'aquest adjectiu s'han format altres derivats com per exemple l'adjectiu *flāuidus -a -um* (*flauus+-idus*) 'grogüenc', testimoniats a Plini: *rapiciorum flauidorum quoque et in horreis enecatorum* (Plin.*Nat.*18.127), i el verb incoatiu *flāuēscō -ēscere*, datat a partir de Cató: *ubi hordeum flauescit* (Cató *Agr.*151.2).

< *flāuus -a -um* 'groc, daurat' (< **b^hleh₃-uō-*)

L'etimologia de *flāuus* està emparentada amb el germànic i el celta: aaa. *blāo* 'blau' (també groc), ags. *blāw* 'id.', an. *blār* 'id.'; airl. *blār* 'gris', gal. *blawr* 'id.'. Així com el llatí reflecteix una forma **b^hlā-uōs*, el germànic sembla provenir de **b^hlē-uōs* i el celta, de **b^hlō-ros* (cfr. llatí *flōrus* 'flāuus', testimoniats a partir de Nevi) (veg. WH: I 513-14; EM: 239; IEW: 169).

La variació apofònica que mostren aquestes formes és només aparent si s'accepta una arrel pie. **b^hleh₃-*. La reconstrucció de la laringal *h₃ fóra confirmada per l'adjectiu *flō-rus*, que pot estar reflectint una forma **b^hleh₃-ro-* o **b^hloh₃-*, tot i que sigui més versemblant la primera (cfr. *uērus* < **uēh₁-ro-*). D'acord amb la teoria de Meillet-Vendryes, segons la qual, en llatí, **-ōu-* > *āu*, és a dir, que el grup **-eh₃-* evolucionà a *ā* a causa de la delabialització de *h₃ dabant de **-u-*, tal i com s'esdevé en (*g*)*nāuus* (< **ġneh₃-uō-*, cfr. *gnōscō*), *octāuus* (< **h₃eġteh₃-uō-*, cfr. *octō*), etc., es podria acceptar també una forma **b^hleh₃-uō-* pel llatí *flāuus* (veg. Schrijver 1991: 147).

Pel que fa al germànic, es pot assumir també una delabialització de *h₃ davant *u, tal i com ho demostren l'an. *knár*, aa. *cnēow*, aaa. *knāw* 'va conèixer' (Schrijver 1991: 301), de manera que no hi hauria cap inconvenient per reconstruir, com en llatí, una forma **b^hleh₃uō-*.

Teòricament, a partir del germànic, es podria reconstruir també una arrel pie. **b^hleh₁-* que hauria donat els resultats següents: pgerm. **b^hlē-uō-* < **b^hleh₁-uō-*, llatí *flāuus < **b^hlh₁-uō-* i *flōrus* < **b^hloh₁-ro-*. Aquesta proposta, emperò, s'ha de descartar perquè els temes en *-o* no mostren mai apofonia (veg. Schrijver 1991: 298).

És possible que **b^hleh₃*- sigui un allargament d'una arrel **b^hel-* 'brillant, blanc' (IEW: 118 i ss.), que s'hauria conservat en llatí *fuluus* 'vermellós, castany, falb', que sembla provenir d'un grau zero **b^hl_o-uo-s*, tal i com s'observa a *fulica* i *fulix* f. 'gallina blanca' (cfr. aaa. *belihha*) i en moltes altres llengües indoeuropees.

fleō, -ēre, -ēuī, -ētum (intr., tr.) '(intr.) plorar, lamentar-se; (tr.) plorar, deplorar, lamentar'

Derivats: *flētus -ūs* 'plor, lament' (a partir d'Enni, clàss., imp.), *flēbilis (fleō+-bilis)* 'digne d'ésser plorat, lamentable, llastimós' (a partir de Cic.), d'on prové l'adverbi *flēbiliter* 'tristament, plorosament' (a partir de Cic.); *flētifer* (Aus.).

Compostos: *af-fleō* (Pl.); *dēfleō* (arc., clàss., postcl.) (i *dēflō -āre*, rar, Var., Plin., Suet.); *diffleō* (Apul.) (i *difflo -āre* (Pl., Lucil., Gel.)); *circumfleō, confleō, ef-fleō* (i *efflō*), rars i tardans.

Enni, Nevi i Plaute són els primers autors llatins que documenten el verb *fleō -ēre* 'plorar', que és molt freqüent, especialment a Ciceró, Virgili, Tibul, Properci, Ovidi, Sèneca el rètor i Sèneca el filòsof.

A partir dels autors arcaics, *fleō* presenta tant el valor intransitiu, com el transitiu: (intr.) *flentes ambae abeuntes lacrimis cum multis* (Naev.carm.frg.4); *maerentes, flenten, lacrimantes* (Enn.ann.103); *aedes...quas quotiensquomque conspicio fleo* (Pl.Capt.97); *ne fle, mulier* (Pl.Epid.601); *fleuens ad pedes imperatoris procubuit* (Liv.26.49.11); *nocturnas...uolucres...altis culminibus uetulit feralia carmina flere* (Col.10.350); (tr.) *immortales mortales si foret fas flere* (Naev.poet.64.1); *egone illum non fleam?* (Pl.Capt.139); *amissum Anchisen flebant* (Verg.A.5.614); *Caesar Pompei caput fleuit* (Sen.Con.10.3.1).

El perfet *flēuī* es constata ja a Plaute: *nisi tu illi lacrumis fleueris argenteis* (Pseud.100). A partir de Virgili són freqüents les formes contractes *flesti, flemus, flerunt*, etc. (veg. Thes.vi.1 898, 66 i ss.).

Virgili és el primer que testimonia el participi de perfet *flētus*: *hic multum fleti...Dardanidae* (Verg.Aen.6, 481); (ptc. de fut.) *non aliter fleui quam me fleturus ademptum ille fuit* (Ov.trist.4, 10, 79).

Fleō és, com *flētus* 'fet de plorar', antic i usual, tot i que sembla pertànyer més aviat al registre escrit (a diferència de *plorāre*, que ha superviscut en les llengües romàniques).

Al costat de *fleō*, el llatí ha conservat el verb *flō -āre -āuī -ātum* (intr., tr.) 'bufar, exhalar; subjectar (metall, etc.) en una corrent d'aire', que prové de la mateixa arrel pie.

que *fleō*. *Flāre* apareix testimoniats, amb el significat de ‘bufar, exhalar’ en època arcaica, clàssica i postclàssica: *ubi fauonius flabit* (Cató Agr.29); *simul flare sorbereque hau factu facilest* (Pl.Mos,791); *ut...Chimaera ore foras acrem flaret de corpore flammam* (Lucre.5.906). L’accepció de ‘subjectar (metall, etc.) a una corrent d’aire, fondre, acunyar’ data a partir de Ciceró i és clarament secundari: *ratio aut flandae aut conflandae pecuniae* (Cic.Sest.66); *cum fundendo plumbum flatur* (Vitr.8.6.11), etc.

LIV (87): **b^hleh₁-* ‘udolar’
IEW (121-2; 154-5)

Fleō, *flēre* ‘plorar’ prové de l’arrel pie. *b^hleh₁-* ‘udolar’, que s’ha conservat també en germànic i baltoeslau: aaa. *blāen* ‘bufar’, gòt. *-blēsan* ‘id.’; let. *blēju*, (*blēt*) ‘balar’, r.-eslec. *blēju* (*blējati*) ‘balar’ (veg. WH: I 515-16; LIV: 87). Antigament es reconstruïen dues arrels pie. homòfones amb significats diferents per *fleō -ēre* ‘plorar’ (< **b^hleh₁-* ‘udolar, plorar, balar’) i *flō -āre* (< **b^hleh₁-* ‘bufar, inflar’) (WH: I 515-16; IEW 121-2 i 154-5), però des d’un punt de vista semàntic, aquesta distinció no és necessària, ja que, a partir del significat bàsic ‘udolar’, es pot entendre que hi hagué dues especialitzacions semàntiques: d’una banda, ‘bufar’ (referit al vent), i de l’altra, ‘balar’ (referit als animals). L’alt alemany mitjà confirmaria aquesta hipòtesi, ja que ha mantingut en un verb ambdós significats originaris: *blæjen* ‘balar; bufar’.

Fleō pertany, sense cap mena de dubte, al grup de presents radicals atemàtics **b^hléh₁-/b^hlh₁-*, l’arrel dels quals acaba en **-h₁* i mostren un tema de perfet en *-ēuī* i un participi en *-ētum*.

Pel que fa al tema de present de *fleō*, no es pot decidir si està reflectint un present atemàtic inalterat (a excepció de la 1a s) **b^hleh₁-* (Meillet-Vendryes 1953²: 261; Rix a LIV: 87), o si pel contrari, mostra un tema tematitzat **b^hleh₁-iō*, etc. (Sommer 1914a^{2/3}; WH: I 516; Schrijver 1991: 403). A part de *fleō*, el llatí conserva també el verb de la primera conjugació *flō*, *flāre*, *flāuī*, *flātus* ‘bufar, vessar (metall)’, al qual Rix (LIV: 87) també atribueix com a origen un present radical atemàtic. Pel que fa al vocalisme del verb *flō*, *flāre*, Schrijver (1991: 403) i Meiser (1998: 188) analitzen aquesta forma com un present radical amb una generalització del grau zero del plural (< **b^hlh₁-C*), mentre que Rix (LIV: 87²) prefereix analitzar-la com un present en *-iē* secundari (**b^hlh₁-iē/o*; en aquest sentit, veg. també Walde 1910²: 300; IEW: 121).

La proposta de Rix és la més satisfactòria perquè, d'una banda, en llatí, la diferència semàntica que mostren ambdós verbs es justificaria també per la diferència formal, i de l'altra, *flō -āre* mostraria una formació paral·lela amb els present del germànic i del baltoeslau. A més a més, el més probable és que *fleō* reflecteixi un present radical atemàtic, ja que la majoria de verbs de la segona conjugació que provenen d'arrels acabades en **h₁* provenen directament de presents radicals atemàtics.⁸⁸

És probable que tant l'arrel **b^hleh₁-* com l'arrel **b^helġ^h-* 'inflar' (LIV: 73-74) siguin allargaments d'un arrel simple **b^hel-* conservada només a través de substantius (veg. *folleō*).

flōreō, -ēre, -uī, – (intr.) '1 (prop. i fig.) florir, florejar, estar en flor; (referit al terre) estar recobert de flors; 2 (amb abl.) ésser brillant, brillar (amb colors, etc.); (fig., dels llocs) estar ricament ornamentat; 3 (del vi) estar cobert per escuma a la superfície; (de les galtes d'un adolescent) estar recobert per un borriçol de barba; 4 estar excitat o content (pel vi, etc.); 5 ésser prósper; *-ere aetate* ésser en la flor de la joventut; (referent a les arts, etc.) 'ésser molt cultivat, observat, florir'; 6 estar en el ple, en el zenit; 7 (referit a les persones) ésser brillant, excel·lir'

Formes: pft. *flōriuit* a *CIL XIII 7113*.

Derivats: *flōrens -tis* 'florit, prósper, brillant' (arc., clàss., postclàss.), *flōrescō* 'començar a florir, (fig.) esdevenir brillant, vigorós' (a partir de Varró), a partir del qual provenen *dē-flōrescō* (a partir de Cic.), *ef-flōrescō* (a partir de Cic.), *re-flōrēscō* (a partir de Plini); *flōridus -a -um* (a partir de Varró, clàss., imp.); *flōrētum 'uirectum'* (gloss.).

Compostos: *dēflōreō* (Col.); *praeflōreō* (Plin.Nat.16.119).

Flōreō s'observa a totes les etapes de la literatura llatina. D'època arcaica es conserven pocs exemples, que mostren el significat de 'florir, florejar', 'ésser brillant (amb colors)': (1) *malum Punicum ubi florebit* (Cató Agr.127); *uer uide: ut tota floret, ut olet, ut nitide nitet!* (Pl.Truc.354); (2) *mare uelis florere uideres* (Cató orat.31).

A partir d'època clàssica *flōreō* esdevé molt freqüent, tant en prosa com en poesia. La resta d'accepcions semàntiques daten d'aquest període: (1) *ante quam florere coepisset (olea)* (Cic.Diu.1.111); *cum iam per terras frondent atque omnia florent*

⁸⁸ A excepció tal vegada de *-pleō*, que s'analitza com un present amb sufix *-ie-* a causa de l'aorist radical conservat en gr. *πλητο*, cosa que no s'esdevé en el cas de *fleō*.

(Lucr.5.214); (2) *bina lucernarum florentia lumina flammis* (Lucr.4.450); *florentis aere cateruas* (Verg.A.7.804); (3) *uina...in magnis...condita cellis florent et nebulae dolia summa tegunt* (Ov.Fast.5.270); (4) *florentem uino animum* (Gel.7(6).13.4); (5) *uos me florentem semper ornastis, laborantem...defendistis* (Cic.Red.Sen.31); *in Graecia musici floruerunt* (Cic.Tusc.1.4); (6) *ille...minus potens eo tempore quid in me florentem posset ostendit* (Cic.Q.fr.3.4.2); (7) *quamuis...illa (sc. quaestura mea) floruerit* (Cic.Planc.64), etc.

El perfet *fōruī* data d'època clàssica (veg. més amunt) i, llevat del participi de futur *floriturus -a -um*, que és tardà (veg. Thes.VI.1 916, 48 i ss.), no hi ha testimoniat ni el participi de perfet ni el tema de supí.

El verb tardà de la quarta conjugació *flōriō -iūī (-iī) -īre* (veg. Thes.VI.1 916, 52 i ss.), té sens dubte un origen secundari a partir de *flōreō* (Mignot 1969: 24).

Floreō prové del substantiu *flōs -ōris* m. 'flor; flor, superfície, capa; fragància, aroma; flor, plenitud, zènit', que és molt usual i s'observa documentat a partir de Livi Andronic, Enni i Plaute, amb diferents accepcions semàntiques: ('capa, superfície') (referit al vi) *florem anclabant Liberi ex carchesiis* (Liv.Andr.trag.30); *neque florem neque flocces uolo mihi, uinum uolo* (Caecil.com.190); ('fragància') *flos ueteris uini meis naribus obiectust* (Pl.Cur.96); ('flor de la joventut') *anni? sedecim.—flos ipse* (Ter.Eu.319), etc.

< *flōs -ris* m. 'flor' (< **b^hleh₃-* 'flor')

IEW: 122

L'etimologia de *flōs -ōris* és clarament pie i s'ha conservat també en les llengües indoeuropees occidentals. Dins de les llengües itàliques, hom l'emparenta amb l'osc *Fluusaī 'Flōrae'*, *Fluusiais 'Flōrālibus'*, sabí *Flusare 'Flōrālī'*, que mostren un allargament en -s (sufix nominal -es-), que s'observa també en germànic: aa. *blōstma* 'flor', hol. *blōsen* 'florir'. Totes aquestes formes provenen d'una arrel **b^hleh₃-* 'flor; florir', que ha estat mantinguda en cèltic i germànic: irl. *bláth*, gal. *blawd* 'floració' i gòt. *bloma* (masc.) 'flor', an. *blōm* 'flor' (neut.) (< **b^hleh₃-*). Com a arrel verbal pie., s'ha conservat únicament en germànic: aaa. *bluojen*, asax. *blōwan* 'florir' (< present **b^hleh₃-*) (veg. WH: I 518-19, EM: 241; IEW: 122; LIV: 88).

Hom podria atribuir al llatí *flōreō* i a l'hol. *blōsen* un origen verbal, com el del germànic. Si fos així, s'hauria de partir d'un tema desideratiu en -s tant pel llatí com per l'holandès. Aquesta reconstrucció, emperò, és molt poc versemblant, ja que els

desideratius són molt poc freqüents i la semàntica de *flōreō* i *blōsen* no s'hi adiu. A més a més, la relació etimològica entre *flōreō* i *blōsen* (= holm. 'ruboritzar-se') no és del tot clara (veg. WH: I 518; IEW: 122). D'altra banda, atès que de l'arrel verbal **b^hleh₃-* no s'ha conservat cap tema radical, és altament probable que el testimoni del germànic reflecteixi un origen denominatiu dins del sistema verbal pie., constatació que no parla a favor d'una reconstrucció d'un tema desideratiu. D'acord amb aquests raonaments, el més versemblant és atribuir un origen denominatiu a *flōreō* provinent de *flōs -ōris*.

Flōs reflecteix tema sigmàtic en *-ōs*. Atès que aquests temes mostren un grau zero (cfr. *lābor, līquor* vs. *lābī, līquī*), *flōs* hauria de provenir de **b^hlh₃-ōs*. Però és evident que reflecteix un grau ple **b^hleh₃-ōs*, ja que si no hom esperaria trobar un resultat del tipus †*falōs* (veg. Schrijver 1991: 131).

foeteō (faet-, fet-), -ēre, -, - (intr.) 'fer pudor, pudir; (també fig.)'

Derivats: *foetidus -a -um (faet-, fēt-)* 'pudent' (Pl., Cató, Titin., Cic., Plin., Apul., Plin.), *foetor -ōris* 'pudor, fetor' (a partir de Cic.); *foetōrōsus* (tardà), *foetulentus -a -um (fēt-)* 'pudent, fètid' (Apul.); *foetidō -āre* (tardà); i tal vegada *foetūtīna* (< *foeteo+ina?*) 'podrimener, merder' (Gel., Apul.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniats.

Foeteō és d'ús poc freqüent i s'ha conservat només en el tema d'*infectum*. Els manuscrits llegeixen tant *foet-*, *faet-* com *fēt-*, de manera que és difícil de decidir quin és el vocalisme originari (veg. Thes. VI 1008, 9 i ss.; el palimpsest de Pl. (Cas.727) mostra *foetet*, mentre que els manuscrits palatins llegeixen *fetet* o *fētet*). *Foeteō* apareix ja en època arcaica i reprès en els autors arcaïtzants: *dic...an foetet anima uxoris tuae?* (Pl.As.894); (transf.) *fui fui! foetet tuo' mihi sermo* (Pl.Cas.727); *os...ubi...siccum est et ipsi foetet* (Cels.3.4.5); *cocum...muria condimentisue foetentem* (Petr.70.12); (Plin.Nat.20.90); *foetere multo Myrtale solet uino* (Mart.5.4.1).

etimologia incerta
IEW: 263

L'etimologia de *foeteō* no és clara, en primer lloc perquè el vocalisme verbal originari és incert. EM (244) prefereix la grafia *faeteō* perquè mostra el diftong *ae*, que s'observa en els mots que indiquen alguna anomalia: *aeger, caecus, taeter, paedor*, etc., però tot i així, no proposa cap etimologia.

Acceptant el vocalisme *foet-* com a originari, hom ha intentat relacionar-lo amb *firmus -ī* n. ‘fem’ (arc., clàss., imp.) (< *dʰu-i-mos), i *suffiō -īre* ‘fumigar, desinfectar’ (< *dʰu-i-iō), que provenen d’una arrel pie. **dʰeu-* ‘agitar, arremolinar (especialment la pols, el fum)’. *Foeteō* provindria del participi *dʰu-oi-to-s (com *pūteō* de *pūtos) (veg. WH: I 499-500; IEW: 261-263). Com a alternativa a aquesta forma de participi, més aviat singular, WH proposa també el participi *dʰũ-itos (cfr. *suf-fiō*).

Però ambdues propostes s’haurien de descartar atès que actualment, per l’arrel *dʰeu es reconstrueix una arrel pie. acabada en laringal **dʰeuH-* ‘moure d’aquí cap allà, sacsejar’ (cfr. p. ex. vèd. *dhāvati* ‘frega, renta’, gr. hom. *θύω, θύω* ‘estar en moviment, bramar (referit al vent, al mar)’, etc.) (veg. LIV: 149-50). Si s’accepta aquesta reconstrucció, aleshores s’esperaria trobar en llatí un vocalisme diferent al de *foeteō* (tipus †*fūteō* < **dʰuH-tó-*). A més a més, és possible que l’etimologia de *suf-fiō* estigui emparentada amb una altra arrel, **dʰueh₂-* ‘fer fum’, que s’ha conservat també en el substantiu llatí *fūmus* (< **dʰuh₂-mó-*), gr. *θύω* ‘sacrificio (cremant)’, eslec. *dujǫ (*duti*) ‘bufar’, eslov. *dijem, (diti)* ‘fer olor, bufar’ (veg. LIV: 158). Cas que *foeteō* estigués relacionat etimològicament amb aquesta arrel, cosa que semànticament fóra més probable que en el cas anterior, esperaríem el mateix resultat fonètic (†*fūteō*).

D’acord amb aquests raonaments, el millor fóra deixar l’etimologia de *foeteō* com a incerta. Sembla versemblant, emperò, que, per la semàntica i el valor intransitiu del verb, així com per la pista que ens han deixat alguns derivats (*foetidus, foetor*), *foeteō* estigui reflectint un verb essiu. El vocalisme d’aquest verb, emperò, tal i com el de *maereō* i *taedet*, és desconcertant.

folleō, -ēre, -, - ‘ésser com una manxa, una bossa (*follis*)’

Compostos i derivats: *follescō -ere* ‘inflar-se’ (tardà).

Folleō és un *hapax legomena* que es torba a St. Jeroni (veg. Thes.VI.1 1014, 47 i ss.): *omnis his cura de uestibus, si bene oleant, si pes laxa pelle non folleat* (Hier.epist.22, 28, 3). El verb sembla designar el moviment, semblant a una manxa, que fa el peu dins d’una sandàlia. El mateix autor empra de manera semblant el verb *follicāre*, que data a partir d’Apuleu: *apud hos affectata sunt omnia, laxae manicae, caligae follicantes, uestir grossior* (Hier.epist.22, 34, 3).

Al costat de *folleō* hi ha testimoniat l'incoatiu *follescō -ere* 'inflar-se', que també apareix en època tardana (Ferreol.reg.32) i en una glossa com a sinònim de *tumescit* (Gloss.v 361,2). Ambdós verbs tenen un origen denominatiu, a partir del substantiu *follis -is* m. 'sac, bossa de cuir; (obsccè) bossa, escrot; manxa (= *taurini folles*)', el primer exemple del qual es troba a Plaute: *auarus cum it dormitum, follem obstringit ob gulam...ne quid animae forte amittat dormiens* (Pl.Aul.302); *scio spiritum eius maiorem esse multo quam folles taurini habent, cum liquescunt petrae, ferrum ubi fit* (Pl.Bacch.frg.VIII 10), etc.

<*follis -is* m. 'sac, bossa de cuir' (< **b^hel-* 'inflar')

L'etimologia de *follis -is* és clarament pie. Hom deriva aquest substantiu a partir de **b^hol-nis* (cfr. *collis*) o **b^hl_o-nis*, de l'arrel **b^hel-* 'inflar', conservada també en germànic, grec i celta: aaa. *bolla* f. 'bombolla, pell de la fruita', ags. *bolla* 'olla' (**b^hl_on*); gr. *φάλλος* (**b^hl_o-no-*), *φάλλος* m. 'penis'; airl. *ball* m. 'penis' (: *φάλλος*), gal. *balleg* f. 'bossa', i possiblement també frig. *βαλλιόν* 'penis' (cfr. *βάμ-βαλον*, *βά-βαλον* 'αἰδοῖον' Hesiq.), etc. (veg. WH: I 524-25; IEW: 120).

foueō, -ēre, fōuī, fōtum (tr.) '1 escalfar, mantenir calent; (esp.) abrigar, protegir del fred, donar calor a; covar; (poet.) estar-se arraulit, recrear-se, adelitar-se en; 2 reconfortar, alleujar; afalagar, aviciar; 3 (mig) fomentar, tractar amb fonents, curar; fregar, friccionar; refrescar, purificar; 4 tractar amb efecte, amanyagar, gomboldar; vetllar per, sostenir, procurar per; 5 alimentar, atiar (el foc); alimentar, covar (una malaltia); 6 afavorir, donar suport a; fomentar, animar, encoratjar; 7 afalagar, fer la cort a; captar-se, tractar de guanyar-se'

Derivats: *fōtus -ūs* m. '(med.) cataplasma, foment' (Plini); *fōtor* (St. Agustí); *fōtrīx?* (veg. Thes.vi.1 1215, 67); *fouitiō* (Chir.); *fōculum* 'escalfador, escalfeta' (< *fouiculum [*foueō*+*culum*] testimoniat només al pl.; veg. Pl.Per.104, Capt.847; diferent de *foculus* 'braseret', diminutiu de *focus*, veg. EM: 250), a partir del qual provenen *fōculō* (*fōcilō*) *-āre* 'revifar' (Plini), d'on provenen *refōcilō* (tardà), *fōcilātiō* 'acte de revifar' (Paul.Fest.p.85M); *fōmentum* '(med.) cataplasma, (fig.) remei, alleujament; (pl. o col·lect. sg.) llenya' (Cic.), d'on prové *fōmentātiō -ōnis* f. 'aplicació d'un cataplasma' (Ulp.dig.32.70.7); *fōmes -itis* m. 'estella, llenya, teia' (clàss., imp.).

Compostos: *confoueō* (Afran., Apul.), *refoueō* (clàss., imp.).

Foueō 'escalfar, mantenir calent' s'observa en totes les etapes de la llatinitat. En època arcaica es poden constatar els primers exemples, amb diverses accepcions

semàntiques: (1) *epulas foueri foculis feruentibus* (Pl.Capt.847); *ibo lautum in pyleum, ibi fouebo senectutem meam* (Pl.St.568); (3) (med.) *luxatum siquid est, bis die aqua clida foueto* (Cató Agr.157.4); (6) *quam magis in pectore meo foueo quas meu' filiu' turbes turbet* (Pl.Bac.1076).

La resta de significats daten a partir d'època clàssica, en què *foueō* esdevé especialment freqüent: (1) *ut...solis terra uapore fota nouet fetus* (Lucr.1.1033); (2) *quis nantia limo corpora lymphā fouet* (Culex 152); (3) *fouit ea uulnus lymphā...Iapyx* (Verg.A.12.420); (4) *inimicum meum...sic fouebant, sic me praesente osculabantur* (Cic.Fam.1.9.10); (5) *quos sancta fouet ille manu bene uiuitis, ignes* (Ov.Fast.3.427); (6) *non nullae ciuitates rebus Cassi studebant, plures Marcellum fouebant* (B.Alex.62.2); (7) *puto per Pomponium fouendum tibi esse ipsum Hortensium* (Cic.Q.fr.1.3.8), etc.

Lucili és el primer que mostra el perfet: *uentrem alienum maestum fōuere* (813); mentre que el participi de perfet *fōtus* data a partir de Ciceró: *a matribus pulli exclusi fotique sunt* (Nat.deor.2, 124).

LIV (133): **dʰégʷh* ‘manejar amb foc, cremar (tr.)’
IEW: 240-41

Foueō es remunta a una arrel pie. **dʰégʷh*- ‘manejar amb foc, cremar (tr.)’, que s’ha conservat també en indoirani, baltoeslau i tocari, entre d’altres: vèd. *dāhati* ‘crema (tr.)’, avrec. *dažaiti* ‘crema (tr.)’, lit. *degù*, (*dègti*) ‘crema, encèn’, aeslec. *žegø*, (*žėšti*) ‘cremar, encendre’ i alb. *djeg* ‘crema (tr.)’ (< present **dʰégʷh-e-*); vèd. *adhāk* ‘va cremar (tr.)’, aeslec. *-žašę* ‘van cremar’ i toc.B 3pl. *tsekār* ‘van cremar (tr.)’, 1a sg. de la veu mitja *tseksamai* ‘he estat cremat’ (< aorist **dʰégʷh/dʰégʷh-s-*). Zehnder (LIV: 134⁶) interpreta el vèd. *kṣāyati*, pāli *jhāyati* ‘crema’ com a noves formacions de present derivades a partir d’un antic tema d’aorist (fientiu) **dʰgʷh-éh₁-*. Fóra a partir d’aquest tema d’aorist que l’indoirani n’abstragué una nova arrel **dǵʰā-*, com per exemple en l’adjectiu vèd. *kṣāmá-* ‘socarrat’ = av. **jāma-* ‘negre’ (WH: I 466-67; EM: 250-51; IEW: 240-41; per la reconstrucció dels temes pie., veg. LIV: 133).

Tot i que Solmsen (1904) relacionà etimològicament *faueō* i *foueō*, el més segur és que ambdues formes verbals provinguin d’arrels pie. diferents (veg. *faueō*).

Foueō prové sense cap mena de dubte d’un tema causatiu **dʰogʷh-éje-*. El mateix tema el trobem testimoniat també en alb. *n-dez* ‘encèn’ i tal vegada en galm. *deifyaw*

‘socarrar’ (veg. LIV: 133). Quant al vocalisme *o* de *foueō*, és perfectament justificable ja que la llei de Thurneysen-Havet probablement no afectava en casos en què llatí *ou* < **og^{uh}* (a diferència de *fauēō* < **g^{uh}ou-*). Exemples com *fouēre* i *uouēre* fan pensar en què una **g^{uh}*- intervocàlica esdevenia *u* en llatí després que *ou > *au, és a dir, després de la llei de Thurneysen-Havet (veg. Schrijver 1991: 453).

Pel que fa al tema allargat de perfet *fōuī* (< *foūe-uai), és l’esperable en verbs llatins acabats en *-v* (veg. Meiser 1998: 203 i 206).

Quant a la semàntica de *foueō* ‘escalfar, mantenir calent’, Zehnder (LIV: 133) li atribueix únicament un significat iteratiu, fet que crida l’atenció perquè la semàntica del verb llatí mostra també un matís causatiu (veg. WH: I 466-67; EM: 250; Meiser 1998: 104). Atès que en el cas de *foueō* no és prou clar el llinar entre causativitat i iterativitat, tal vegada fóra millor de reconstruir un tema causatiu-iteratiu i no pas únicament un iteratiu.

El substantiu. *fauilla* -ae f. (*fauilla* a CIL V 3143 i romànic *failla) ‘cendra, caliu’, testimoni a partir de Terenci, ha estat relacionat generalment amb *foueō* i l’arrel pie. **d^heg^{uh}*-. Però el vocalisme divergent entre *fauilla* i *foueō* sobta. Segons Solmsen (1904) i WH, *fauilla* provindria originàriament de *fouilla, amb canvi pretònic de **-ou-* a **-au-*. EM proposa que *fauilla* provindria de **d^ho^{g^{uh}}*-, tal i com apunta el testimoni de l’airl. *daig* ‘flama’, mentre que Schrijver (1991: 443) és partidari d’analitzar *foueō* com un causatiu originàriament amb vocalisme *a* (*fauēō*) que hauria passat al vocalisme *o* per analogia amb els altres causatius.

Totes aquestes propostes són possibles però indemostrables. Sembla probable, emperò, que, deixant de banda l’origen obscur del sufix *-illa-* (veg. WH, Schrijver 1991: 443), *fauilla* provingui originàriament d’un tema en *-i* (com l’airl. *daig-*), i que per tant reflecteixi originàriament un grau zero o ple *e. El vocalisme *a* de *fauilla* és més fàcil d’explicar a partir d’un grau reduït (tal i com proposa EM), que no pas a partir d’un grau ple, i el fet que l’airl. *daig-* provingui d’un grau ple *-e* (Schrijver 1991: 443), no implica automàticament que el llatí reflecteixi també un grau ple, ja que és possible que hagués generalitzat el grau reduït de la flexió dèbil. Aleshores, el vocalisme divergent entre *fauilla* i *foueō* es podria explicar perfectament pel grau apofònic divergent originari.

***fraceō*, *-ēre*, -, -** (intr.) ‘ésser ranci, repugnant ? (dub.)’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoni a.

Fraceō apareix testimoniats únicament a dues glosses i dins l'Antologia (s.VI pC.): *fracebunt, displicebunt* (Paul.Fest.p.90M); *fracebunt: sordebunt, displicebunt, dictum a fracibus (fratribus trad.), qui sunt stillicidia sterquilinii* (Gloss.v 22, 11(= 70, 15)). *si haec nec crepera[t] extiterint nec fracebunt* (Anth.19, 16).

A part d'aquests exemples, en un passatge d'Enni (*scaen.344: <s>in flaccebunt condiciones*), Ribbeck, en la tercera edició dels *Scaenicae Romanorum poesis fragmenta* (I, Leipzig 1897), proposà *fracebunt* (veg. Thes.VI.1 1224, 63 i ss.).

El significat i l'origen de *fraceō* són incerts, però tanmateix, d'acord amb les glosses, és molt possible que estigui relacionat amb el substantiu femení *fracēs* (pl.), abl. *fracibus* (també *flacēs* a Col.6.13.3) 'sansa, pinyolada, rullol', que data d'època arcaica: *oleum quam diutissime in amucra et in fracibus erit, tam deterrimum erit* (Cató Agr.64.2); *fraces cotidie reiciat factor olei* (67, 2); *materies fracibus saturetur* (Vitr.7.1.6), etc. La forma en singular *frax* es conserva en una glossa (II 460, 34).

A més a més, relacionat amb *fracēs* i *fraceō* el llatí ha conservat l'incoatiu *fracescō fracuī -ere* (*fraccēscere*, amb geminació expressiva a Nonius 62, 2) 'esdevenir tou, ranci, fermentar', que també s'observa a partir dels autors arcaics: *terram...cretosam...eo amurcam infundito, paleas indito. sinito quadriduom fracescat. ubi bene fracuerit, rutro concidito* (Cató Agr.128); *olea lecta si nimium diu fuit in aceruis, caldore fracescit et oleum foetidum fit* (Var.R.1.55.6), etc. Relacionat amb aquests mots, es troba també l'adjectiu *fracidus -a -um* 'bla, tou', que data a partir de Cató: *factores (uolunt), ut (olea) in tabulato diu sit, ut fracida sit, quo facilius efficiant* (Cat.Agr.64.1). Columel·la recull a més a més el verb denominatiu *fraccessō -ere* (<*fraces+ -essō*) 'agrir-se': *oleum...si congelatur fraccessit* (Col.1.6.18).

El perfet *fracuī* es llegeix en el mateix passatge de Cató on es troba també documentat l'incoatiu *fracescō*. Atès que *fraceō* és molt rar i tardà, el més lògic és considerar *fracuī* com a perfet de *fracescō*. Tot i així, la presència de l'adjectiu *fracidus* en el mateix autor, parlaria a favor de *fracēre*.

Fraceō podria haver tingut un origen denominatiu a partir de *fracēs* i s'hauria pogut crear mitjançant l'intermediari *fracēscō*, documentat a Cató (Mignot 1969: 136). Però no deixa de ser curiós que l'adjectiu *fracidus*, l'incoatiu *fracescō* i el perfet *fracuī* apareguin ja a Cató. La possibilitat que *fraceō* sigui també antic, no s'hauria de descartar, atès que pot ser fruit de l'atzar que no s'hagi conservat entre els autors arcaics. A favor d'aquesta observació parla el testimoni de *fracescō*, que és molt poc

freqüent (apareix a Cató, Varró i Columel·la) i només es troba testimoniada una vegada en època arcaica.

< *fracēs* ‘sansa, pinyolada, rullol’ (< **d^hreh₂g^h*- ‘solatge, fang; remoure el solatge, el fang, enterbolir’)

IEW: 251

L’etimologia de *fracēs* (i *fraceō*) es remunta molt possiblement a una arrel pie. **d^hreh₂g^h*- ‘solatge, fang tèrbol, remogut; remoure el solatge, el fang, enterbolir’. Les llengües indoeuropees han mantingut tant substantius com formes verbals provinents d’aquesta arrel. Les llengües germàniques, així com el baltoeslau i l’albanès, han conservat els substantius següents: anord. *dregg* f. ‘llevadura’, alit. *dragēs* ‘id.’, aeslec. *drodžbję* ‘id.’ (< *droska < **d^hræg^h-skā*) ‘llevadura’, alb. *drā*, *drq-ni* m. ‘solatge de l’oli, del vi, tartrà’. Com a arrel verbal, s’ha conservat en grec i baltoeslau: gr. *θράσσω*, *παράσσω* ‘desconcerto, confonc’ (< present **d^hr_hg^h-iē-*),⁸⁹ gr. hom. *τέτρηχα* (< perfet **d^he-d^hróh₂g^h-/d^hr_hg^h-*), aeslec. *raz-dražq*, *raz-dražiti* ‘enfurismar-se’ (< causatiu **d^hroh₂g^h-éje-*) i el lit. *dėrgiu* (*dėrgti*) ‘embrutar-se, fer mal temps’ (< present en *iē) (veg. WH: I 538-39; IEW: 251; per la reconstrucció dels temes verbals, veg. LIV: 154-55).

Atès que els substantius de les llengües germàniques, del baltoeslau i de l’albanès mostren un significat molt semblant al del llatí *fracēs*, no hi ha lloc a dubtes pel que fa a la seva relació etimològica. La proposta d’EM (251) segons la qual *fracēs* estaria emparentat amb l’airl. *mraich*, *braich*, gal. *brag* ‘malt’ s’ha de descartar atès que *mr evolucionà en llatí a *br-* i no *fr-* (cfr. *breuis* < **mreg^hui-*), així com també la possibilitat que sigui un préstec d’alguna llengua mediterrània.

Malgrat tot, el consonantisme *c* que apareix a *fra-c-ēs* crida l’atenció perquè no és el resultat fonètic esperat provinent d’una consonant **g^h* pie. Segons Pokorny, la *c* que presenten les formes llatines han estat extretes a partir de *f(a)ēcēs* (*faex -cis*) f. ‘tartrà, solatge del vi’ (testimoniada a partir de Cató), *flocēs* (*flores*) -um f. ‘solatge del vi’ (a partir de Cecili Estaci). D’acord amb WH la consonant velar que apareix a *fracēs* s’hauria d’analitzar com un ensordiment a partir de **d^hrək-s-* < **d^herēg^h-*.

La proposta de Pokorny és versemblant, atès que tant *f(a)ēcēs* com *flocēs* són semànticament molt semblants a *fracēs* i apareixen també testimoniats en època arcaica, però tal vegada la proposta de WH sigui encara més convincent a causa del testimoni del

⁸⁹ Tot i que *παράσσω* probablement sigui d’origen denominatiu a partir de *παράχη* (veg. Frisk: II 855).

let. *dārks* ‘tacat’, lit. *der̃kti* ‘embrutar’, *darkùs* ‘repugnant’, que sembla mostrar un cas paral·lel al del llatí.

En qualsevol cas, no hi ha dubte que la *c* que apareix a *fraceō* delata el seu origen denominatiu a partir de *fracēs*, atès que el canvi fonètic es produí originàriament en el substantiu. Així doncs, podríem concloure dient que *fraceō* és un essiu d’origen denominatiu, format a partir del substantiu *fracēs* que, al seu torn, es remunta a una arrel pie. **d^herh₂g^h*-.

frīgeō, -ēre, -, - (intr.) ‘1 sentir fred, ésser fred, estar gelat; (esp.) estar fred, ert (per la por, la mort); 2 (fig.) llanguir, apagar-se, afeblir-se; 3 ésser acollit amb fredor, no ésser ben acceptat, perdre influència’

Derivats: *frīgescō -ere frīxī* ‘esdevenir fer, refredar-se; (fig.) esdevenir dèbil, abatre’s; esdevenir inert’, (arc., postclàss.), d’on provenen els compostos: *dē-frīgescō* (Col.), *in-frīgescō* (Cels.), *per-frīgescō* (a partir de Var.), *refrīgescō* (Cató, Ter., clàss., postclàss.), amb perfet *dēfrīxī, infrīxī, perfrīxī, refrīxī*.

frīgus -oris n. ‘fred, fred atmosfèric; esgarrifança, manca de vigor, manca de temperatura (en un discurs, etc.); manca d’afecció o interès, fredor’ (apareix en època arc. (Enn., Pl., Cató), clàss. i postclàss.). D’aquí prové l’adjectiu *frīgorificus* ‘refrigerant, frigorífic’ (Gel.). El substantiu *frīgor -ōris* m. és tardà i s’ha format per influència de *calor*.

frīgidus -a -um (< *frīgus*+*-idus*) ‘fred; fred, que produeix calfreds; (fig.) mancat d’energia, feble etc.’, (usual, arc., clàss., postclàss.): d’aquí provenen el substantiu *frīgida -ae* f. ‘aigua freda’ (Pl., Vitr., imp.), *frīgidārium -(i)ī* n. ‘frigidari, nevera’ (Vitr., Lucil.), l’adjectiu *frīgidārius -a -um* ‘d’aigua freda’ (Petr., Plin.), l’adverbi *frīgidē* ‘fredament, sense entusiasme’ (imp.) i l’adjectiu *frīgidusculus -a -um* ‘fred’ (Catul, tardà, rar).

Compostos: *frīgefactō -āre* (tr.) (< *frigeō*+*faciō*+*-to*) ‘fer fred, refredar’ (Pl.): *calidum prandisti prandium hodie? dic mihi.—quid iam?—quia os nunc frīgefactas, quom rogas* (Pl.Poen.760); *dabo septingentos.—os calet tibi, nunc id frīgefactas* (Rud.1326).

frīgeō -inis f. (< *frigeō*+*-edo*) ‘fred’: *ut igni feruido medullitus aquiloniam intus eruat frīgedinem* (Var.Men77).

Frīgeō ‘tenir fred, ésser fred, etc.’ és d’ús freqüent i apareix testimoniats amb les tres accepcions en totes les èpoques, a partir de Terenci: (1) *abi, tange: si non totus friget, me enica* (Ter.Ph.994); (2) *sine Cerere et Libero friget Venus* (Ter.Eu.732); (3) *Parmenonem...tristem uideo, rituali’ seruom: salua rest. nimirum hic homines frigent* (Ter.Eu.268); *ipsa accumbere mecum...sermonem quaerere. ubi friget, huc euasit, quam pridem pater mihi et mater mortui essent* (Ter.Eu.517).

En època clàssica i especialment en època imperial, *frīgeō* esdevé mol emprat, tant pels escriptors de poesia com de prosa: (1) *in re frigidissima cales, in feruentissima friges* (Rhet.Her.4.21); (2) *an hoc significas, nihil fieri, frigere te, ne chartam quidem tibi suppeditare?* (Cic.Fam.7.18.2); (3) *postquam in manus Menander uenit...quantum stupere atque frigere...Caecilius uisus est!* (Gel.2.23.7), etc.

Livi Andronic és el primer que documenta el perfet *frīxī*: *Vlixī cor frīxit prae pauore* (Andr.*poet.*16(17)). És difícil de saber si aquest perfet sigmàtic pertany a *frigeō* o bé a *frigescō*, que data a partir de Cató. El que es pot constatar és que tots els compostos de *frigescō*, mostren un perfet sigmàtic (*dēfrīxī*, *infrīxī*, *perfrīxī*, *refrīxī*) i que el perfet *refrīxī* es llegeix ja en època arcaica: *ubi id uinum refrīxerit, in dolium...infundito* (Cató *Agr.*105.1); *nil est; refrīxerit res* (Ter.*Ad.*233). Sembla versemblant d'atribuir el perfet *frīxī* a *frigescō* més que no pas a *frigeō*. El perfet *friguī* és d'origen secundari i tardà (veg. Thes.VI.1 1321, 74 i ss.).

A *frīgeō* li manca el tema de supí.

LIV (587-88): **sreiH(ǵ)-* ‘sentir fred’
IEW: 1004

L'etimologia de *frīgus -oris* i *frīgeō* és clarament pie. Prové d'una arrel nominal i verbal **sreiH(ǵ)* ‘fred; sentir fred’,⁹⁰ que s'ha conservat també en gr. *ῥίγος* n. ‘fred’, *ῥίγέω* ‘passo fred, m'estremeixo’, ao. *ἔρρῑγησα*, pft. *ἔρρῑγα* (WH: I 547-8; IEW; 1004; Frisk: II 654-55; LIV: 587). Atès que el grau ple d'aquesta arrel no s'ha conservat, no és possible de determinar el timbre de la laringal.

La reconstrucció d'una arrel verbal **sreiH(ǵ)*, emperò, no és segura perquè tant *frīgeō* com *ῥίγέω* es podrien analitzar com a formacions denominatives a partir de *frīgus* i *ῥίγος* respectivament, que provenen del substantiu pie. **sriH(ǵ)os* (veg. EM: 254). En llatí, el substantiu *frīgus* apareix documentat ja en època arcaica i és molt usual en totes les èpoques: *nec calor nec frigus metuo neque uentum neque grandinem* (Pl.*Mer.*860), etc. En aquest sentit, la proposta d'EM és versemblant.

La hipòtesi de WH i LIV d'equiparar formalment *frīgeō* i *ῥίγέω* a partir d'un mateix tema verbal, emperò, s'ha de tenir també en consideració. Segons Kümmel (LIV: 587-88), *frīgeō* i *ῥίγέω* podrien estar reflectint un tema essiu **sriH(ǵ)-h₁ǵé-*, que hauria pogut substituir el perfet pie., conservat encara pel gr. *ἔρρῑγα* ‘passo fred, m'estremeixo’ (amb generalització del grau zero **srīg-*) (<**se-srōiH(ǵ)/sriH(ǵ)-*). El tema fientiu **sriH(ǵ)-éh₁-*, estaria representat pel gr. *ἔρρῑγησα* ‘vaig estremir-me, vaig posar-me ert’ (a partir de la *II.*), que, a part del sufix de fientiu **-eh₁*, mostra a més a més el sufix **-s* de l'aorist sigmàtic.

⁹⁰ En llatí **sr- > fr/#_*.

La proposta d'atribuir en origen un tema essiu al llatí *frīgeō*, ens sembla més convincent perquè es veu recolzada per motius externs. D'entre els verbs de la segona conjugació llatina que mostren un significat semblant a *frīgeō*, es troben *calēre* 'estar calent' i *rigēre* 'ésser rígid, ert'. Com *frīgeō*, ambdós verbs conserven un substantiu en -*or* (*calor*, *rigor*), un adjectiu en -*idus* (*calidus*, *rigidus*) i provenen d'antics temes essius pie. (per l'etimologia, veg. l'entrada de cada verb). De la mateix manera, és probable que *frīgeō* hagi tingut un origen verbal provinent d'un tema essiu pie. de l'arrel **sreiH(ǵ)* 'sentir fred, estremir-se'. La hipòtesi que *frīgeō* i *ῥίγέω* presentin formes paral·leles però d'origen recent i independent (Frisk: II 655), no s'hauria de descartar. Malgrat tot, l'antiguitat tant del verb llatí com del verb grec (el present es troba a Píndar, i l'aorist a Homer), fa pensar que la proposta d'un tema verbal comú heretat per ambdós verbs sigui altament probable.

Ja hem vist com *frīgus* i *ῥίγος* provenien d'un substantiu pie. *sriHǵos. En un tema en -*s* hom esperaria trobar un grau ple, però el grec mostra un grau zero. En llatí, no es pot saber, per tant, si realment reflecteix un grau ple, o com en gr., un grau zero. Si *frīgus* i *ῥίγος* fossin formacions independents, cosa que és possible, *frīgus* s'hauria pogut derivar de *frīgēre*, que mostra un grau zero regular (veg. Schrijver 1991: 231).

***frondeō*, -*ēre*, *uī*, – (intr.)** 'ésser frondós, criar ufana'

Derivats: *frondens -ntis* 'recobert de fulles, fondós' (imp.); *frondēscō -ere* 'esdevenir frondós' (arc., clàss.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Frondeō no és massa freqüent, és més aviat poètic i s'observa en totes les èpoques a partir de Cató i Varró: *ubi uinea frondere coeperit, pampinato* (Cató Agr.33.4); *ubi sanctus Cithaeron frondet uiridantibus fetis* (Acc.trag.244); *cum iam per terras frondent atque omnia florent* (Lucr.5.214); *nunc frondent silvae* (Verg.Ecl.3.57); *nigra nemus ilice forndet* (Ov.Am.2.6.49); *quamuis (Meroe) arbore multa frondeat* (Luc.10.305), etc. *Frondeō* no es troba documentat a Plaute, Terenci, Ciceró, Catul, Tibul, Properci, Livi, Tàcit ni Sèneca.

El perfet *fronduī* és molt poc freqüent i data d'època tardana: *Romulus captato augurio hastam de Auentino monte in Palatinum iecit: quae fixa fronduit et arborem fecit* (Seru.Aen.3, 46).

El tema de supí *fronditum* només apareix testimoniats en un passatge de Priscia el gramàtic (*Gramm.*II 483, 6), mentre que el participi de futur *fronditurus* es troba documentat en època tardana (*Luxor.anth.praef.p.*XXVIII [= *Carm.poet.min.*IV 441, 547, 11]).

L'incoatiu *frondescere*, testimoniats a partir d'Enni (*Sc.* 151), és molt possiblement un derivat en *-sc-* de *frondeō* (veg. Mignot 1969: 226).

Tal i com ja suposaven els antics (veg. *Gramm.suppl.* 14, 18), l'origen de *frondeō* és denominatiu, a partir del substantiu *frons -ndis* f. 'fullatge, fulles, fronda; (meton.) corona de fulles, garlanda', que és molt usual i data a partir d'Enni i Cató: *populea frons* (*Enn.Ann.*577); *russescunt frondes* (*Enn.Ann.*261); *stramenta si deerunt, frondem iligneam legito, eam substernito ouibus bubusque* (*Cató Agr.*5.7); *uti frondem ouibus et bubus habeas* (*Cató Agr.* 5.7), etc. Segons el gramàtic Charisi, *fru(n)s* es trobava ja a Enni: *frus, haec frus, quia sic ab Ennio est declinatum annalium libro VII* (261) '*russescunt frundes*', *non frondes* (*Char.gramm.*I 130, 29).

< *frōns frondis* 'fullatge, fulles' (< **bhrem-: bhrom- ?*)
IEW: 142

L'etimologia de *frōns -dis* és incerta (WH: I 550-51; EM: 255). En primer lloc és difícil de dir si *frōns* és un antic tema en *-i* o no, ja que el nominatiu *frondis* és rar i tardà; el genitiu *frondium* apareix a Sèneca i Columel·la, però *frondum* també està testimoniats; s'han conservat algunes grafies d'acusatiu pl. en *-īs*, però els manuscrits de Virgili llegeixen *frondes* (veg. *Thes.*VI.1 1348, 35, 55 i ss).

Hom l'ha relacionat amb una sèrie de mots conservats en les llengües germàniques: an. *brum* n. 'rebrot', aaa. *brom, brum* 'id.', suís *brom* 'id., branca jove'. El germànic i el llatí semblen reflectir una arrel **b^hrom-*. *Frōns -dis* provindria de **b^hrom-di-*, com *glāns*, de **glan-di* (veg. WH: I 550-51; IEW: 142). Pokorny relaciona amb aquesta arrel, a més a més, uns altres substantius mantinguts també en germànic: ags. *brōm* 'ginesta', aaa. *brāmo* m., *brāma* f. 'matoll, ginesta', etc., però, tant per la forma (provenen de **b^hrēmo-*, és a dir de **b^hreHmo-*), com pel significat, s'haurien de descartar.

Com a conclusió, podríem dir que *frondeō* és un verb essiu derivat a partir del substantiu *frōns -dis* que, a part de les llengües germàniques, no s'ha conservat en cap altra llengua indoeuropea més.

fulgeō, -gēre, fulsī, – (intr.; també *fulgō, -gere*) ‘1 centellejar, brillar, resplendir; ésser brillant (també amb sentit puntual); (impers.) llampega (també pers., de Júpiter, del cel, etc.); 2 (referent al color blanc o als colors lluminosos) ésser brillant, resplendent; 3 (fig.) brillar, manifestar-se amb esplendor; distingir-se, ésser il·lustre’

Formes: 3a conj. a Pac.*trag.*229, Lucil. 291, 409, Acc.*trag.*251, Pompon.*com.*74, Lucr.5.1095, 6.160, Verg.*A.*6.826, Liv.34.3.9, V.Fl.8.284, etc. (veg. Thes.VI.1 1507, 64 i ss.).

Derivats: *fulgēscō* ‘començar a brillar’ (tardà); *fulgens -ntis* ‘resplendent; (fig.) brillant’ (a partir d’Enn.*Ann.*29, clàss., imp.), a partir del qual prové l’adverbi *fulgenter* ‘brillantment, resplendentment’ (rar, Plin.*Nat.*10.43; 22.4); *fulgetrum -ī* n. (també *fulgetra -ae* f.; *fulgitrua -ōrum* n. pl. a Hyg.*Fab.*183.1) ‘llampec’ (a partir de Varró, imp.); *fulgidus -a -um* ‘brillant’ (rar, Q.Cic.*poet.*15; Lucr.3.363), d’on prové l’adjectiu *fulgidulus -a -um* (Maur.225); *fulgor -ōris* m. ‘esclat, brillantor; flama, llum; astre, meteor; (fig.) esplendor, honor, glòria’ (testimoniat a partir de Ciceró, clàss., imp.). d’on prové els substantiu *Fulgora -ae* f. ‘deessa de la brillantor’ (imp., rar); *fulgur -uris* n., normalització d’una flexió antiga *fulgus fulgeris* (cfr. Thes. VI.1 1517, 74 i 1518, 9 i ss.; Paul.*Fest.*p.92M), ‘llampec, llamp; lluíssor, esclat’ (testimoniat a partir de Ciceró, clàss., imp.), d’on prové l’adjectiu *fulgurālis -e* ‘del llamp, fulgural’ (Cic.), els verbs *fulguriō -īre* ‘llançar llamps, llampar’ (arc., Naev.*trag.*12; Pl.*Trin.*539, Var., Sen.) i *fulgurō -āre* ‘llampegar, llampar; fulgurar, brillar (també impers.) (a partir de Cic.), d’on provenen el substantiu *fulgurātor -ōris* m. (i *fulguriātor* a CIL I 2127) ‘intèrpret dels llamps; fulgurant (apel·lació de Júpiter)’ (Cató, Cic., Apul.) i el substantiu *fulgurātiō -ōnis* f. ‘llampegueig, fulguració’ (Sen., rar); *fulgureus* (tardà), etc.; *fulmen -inis* n. ‘llamp’ (arc., clàss., imp.) (< *fulgmen (*fulgeō*+*men*)), d’on provenen l’adjectiu *fulmineus -a -um* ‘del llamp, fulmini; (fig.) fulminant, destrucit’ (imp.), l’adjectiu *fulminātus -a -um* ‘(com a nom d’una legió) proveït amb llamps’ (CIL III 30; 8.70.79), l’adjectiu *fulmināris -e* ‘(com a títol de Júpiter) que deixa anar llamps’ (CIL V 3474), el verb *fulmino -āre* ‘llampar, engegar llamps’ (imp.), d’on provenen *fulminātiō -ōnis* f. ‘caiguda d’un llamp’ (Sen., rar) i el substantiu *fulminātor -ōris* m. ‘fulminant (epítet de Júpiter)’ (Apul.*Mun.*37).

Compostos: *affulgeō, -gēre, -lsī* (*adf-*) ‘brillar, lluir, aparèixer’ (a partir de Livi); *confulgeō* (rar, Pl.); *effulgeō* (i *effulgō*) ‘relluir, resplendir’ i *of-fulgeō* (ambdós d’èp. imperial, *effulgō -gere* a Verg.*A.*8.677; pft. *effulsī, offulsī*), *praefulgeō praefulsī* (a partir d’època rep.), *refulgeō refulsī* (clàss., imp.), i derivats,⁹¹ *suf-fulgeō* (poètic, a partir de Lucr.), *inter-fulgeō* (Liv.28.23.4); *superfulgeō* (Stat.*Silu.*1.1.33).

Fulgeō és d’ús freqüent a partir d’època clàssica, tot i que en època arcaica, Acci el reculli a través d’un participi de present: (1) (amb abl.) *rubore ex oculis fulgens flammeo* (Acc.*trag.*443); *quae fulgent luces ex ore corusco* Delphini (Cic.*Arat.*96); *nec domus argento fulget* (Lucr.2.27); (2) *florida fulserunt uiridanti prata colore* (Lucr.5.785); *ipse superbis fulgebat stratis* (Stat.*Theb.*1.526); (3) *Virtus...intaminatis fulget honoribus* (Hor.*Carm.*3.2.18); *ut te conciperet quae sanguine fulget Iuli* (Juv.8.42), etc.

Al costat de *fulgeō* el llatí ha conservat també, sobretot entre els autors arcaics (veg. Thes. VI.1 1507, 63 i ss.), però també en autors d’èpoques posteriors (veg. més amunt, a formes), i amb les mateixes accepcions semàntiques, el verb de la tercera conjugació *fulgō -ere*: (1) *linguae bisulcis actu crispo fulgere* (Pac.*trag.*229); *primum*

⁹¹ Pels derivats, veg. l’entrada de cada compost.

fulgit, uti caldum e furnacibus ferrum (Lucil.291); (2) *bracae, saga fulgere* (Lucil.409); (1) *cum in caelo fulgit propter lunam lucifer* (Pompon.com.74); *tot fulgere taedas* (V.Fl.8.284), etc.

El doblet *fulgeō/fulgō* sembla ser antic, i, a jutjar pels testimonis que ens han pervingut, no és possible de decidir quina de les dues formes és l'originària. Probablement ambdues formes siguin antigues (veg. més endavant). El que es pot constatar, dins la història de la llengua llatina, és que *fulgō*, arcaic i poètic, acabà essent substituït per *fulgeō*, d'ús més freqüent en època clàssica.

Quant al pft. *fulsī* és impossible de determinar quan pertany a *fulgeō* i quan a *fulgō*. El més probable, atès que tant *fulgeō* com *fulgō* daten d'època arcaica, és que *fulsī* sigui un perfet simultani compartit per ambdós verbs (veg. més avall). *Fulsī* apareix testimoniats a partir de Ciceró: (amb sentit puntual) *si fulserit, si tonuerit, si tactum aliquid erit de caelo* (Cic.diu.2, 149); *fulsere quondam candidi tibi soles* (Catull.8, 3); *donec flammai fulserunt flore coorto* (Lucr.1.900); *(luna) pleno bene lumine fulsit* (Lucr.5.708); —*donec diuulsa fulserunt nube corusci (uenti)* (Lucr.6.203), etc.

A *fulgeō* li manca el tema de supí *fulsum*, tot i que Priscià (*gramm.* II 487, 3) el documenti.

LIV (86-7): **b^hle(ǵ)-* ‘brillar’
IEW: 124-5

L'etimologia de *fulgeō/fulgō* és clarament pie. Hom els relaciona amb l'arrel verbal pie. **b^hle(ǵ)-* ‘brillar’, que es troba també en grec, antic alt alemany i tocacri, el testimoni del qual apareix només en els diccionaris etimològics més recents (LIV): el gr. *φλέγω* ‘encenc, cremo, il·lumino’ i el toc.B (Subj. II opt.) *palyšitār* ‘s’hauria de tormentar’, pres.B *palkām*, A *pālkāš* ‘il·lumina’, pret. B *palyka*, A *pālkāt* ‘veié’⁹² semblen reflectir un present radical amfidinàmic **b^hle(ǵ)-/b^hl̥(ǵ)-*, que fóra el punt de partida per aquesta arrel. El tema d'aorist sigmàtic **b^hl̥e(ǵ)-/b^hle(ǵ)-s-* l'hauria heretat el toc.B *pelykwa* ‘he molestat’, mitj. *p[a]lyks[atai* ‘has estat molestat’. El testimoni de l'aaa. *blecchen* ‘brillar’ (< **blakjan*) provindria d'un tema causatiu-iteratiu **b^hlo(ǵ)-éje-*. El toc. B *pālketār* ‘crema’ estaria reflectint un tema essiu **b^hl̥(ǵ)-h₁je-* (veg. WH: I 510-11; EM: 259; IEW: 124-25; per la reconstrucció dels temes verbals, veg. LIV: 86-7).

⁹² *palyk-* < **b^hle(ǵ)-*, *pālk-* < **b^hl̥(ǵ)-*.

A part de les formes verbals, s'han conservat també substantius provinents d'aquesta arrel: gr. *φλόξ -γός* 'flama' (< **b^hlo(ǵ)*), llatí *flamma* (< *flag-ma) i possiblement scr. *bhárġa-* 'brillantor' (< **b^helġ-/b^holġ-*), que mostra una velar pura o **g^h*. Si s'acceptés aquesta etimologia del sànscrit, aleshores, la reconstrucció d'una velar pura per l'arrel **b^hleg-* (i no pas **b^hleġ-*) quedaria demostrada. Ara bé *bhárġa-* 'brillantor' es pot relacionar també amb l'aa. *beorht* 'brillant, radiant', que reflecteix una arrel **b^herg-*, de manera que la reconstrucció d'una arrel **b^hleg-* a través del testimoni del sànscrit no és segura (veg. EWAia: II 252 i KEWA II 480 amb bibl.).

No hi ha dubte que *fulgeō* reflecteix un grau zero pie. *b^hl(ǵ)-*. L'aspecte formal, així com la semàntica del verb, apunten directament a la reconstrucció d'un tema essiu pie. **b^hl(ǵ)-h₁ié-* que, tal i com acabem de veure, es trobaria conservat també en toc. B *pälketär* 'crema'. La proposta de Meiser (1998: 208), que interpreta *fulgeō* com un intensiu **b^hlġ-eġe-* s'hauria de descartar ja que si s'accepta l'origen essiu, aleshores no s'ha de justificar el grau zero de *fulgeō* (l'essiu sempre té grau zero), a diferència de l'intensiu, que generalment mostra grau ple *o* (Meiser [1998: 45] empra el terme intensiu com a sinònim d'iteratiu). En segon lloc, al costat de *fulgeō*, apareixen *fulgidus* i *fulgor*, que parlen a favor de l'origen essiu. A més a més, el fet que una altra llengua indoeuropea hagi conservat el tema essiu, enforteix la hipòtesi d'analitzar *fulgeō* com un essiu i no pas com un intensiu.

Pel que fa a *fulgō -ere* 'llampegar, brillar', el més probable és que provingui d'un tema de present radical amfidinàmic **b^hl(ǵ)-/b^hl(ǵ)-* (veg. EM, LIV).

Ja hem vist que tant *fulgō* com *fulgeō* compartien el mateix tema de perfet *fulsī*, que el LIV fa remuntar a un tema d'aorist sigmàtic pie. **b^hl(ǵ)-/b^hl(ǵ)-s-* i que s'havia conservat també en toc. B *pelykwa* 'he molestat', mitj. *p[a]lyks[atai* 'has estat molestat'. Malgrat tot, el fet que *fulsī* mostri el grau zero per analogia amb el tema de present *fulgō*, així com el fet que no aparegui en època arcaica, ans a partir de Ciceró, posa en dubte l'antiguitat d'aquest perfet.

Pel que fa al tema de perfet de *fulgeō*, *fulsī*, crida l'atenció en primer lloc, que mostri un perfet sigmàtic en lloc d'un perfet en *-uī*, com seria d'esperar en els essius (i causatius-iteratius). En segon lloc també és curiós que el sufix *-s* aparegui directament sufixat a l'última consonant de l'arrel i no pas a l'acabament vocàlic del tema (i.e., †*fulġē-s*). Meiser (1998: 208) ho atribueix a casos en què un perfet sigmàtic pertany al mateix temps a un verb primari i a un verb derivat de la mateixa arrel i anomena aquest

tipus de perfet *Simultanperfekt*. Si s'accepta la teoria de Meiser, aleshores no hi hauria inconvenient per atribuir al perfet *fulsī* un origen pie.

G

gaudeō, -dēre, gāuīsus sum (intr. (tr.), semidep.). '1 estar content, alegrar-se, complaure's, gaudir; 2 (poet.) gaudir, complaure's (dit de coses)'

Constr.: absol.; amb abl. (també amb gen.); amb *in* + abl., *de*; amb ac. i inf.; amb inf.; amb ac.

Derivats: *gaudium* -(i)ī n. (< *gaudeō*+*-ium*) 'joia, delit' (arc., clàss., postclàss.: *in gaudio antiquo ut sies* (Pl.Mer.885); *ad me magna nuntiauit Cyamus hodie gaudia* (Pl.Truc.702), etc.), d'on provenen el verb *gaudiō* -āre (tardà), l'adjectiu *gaudiālis* -e (Apul.), *gaudibundus* -a -um (Apul.Met.8.2), *gaudimōnium* -ī n. 'joia' (Petr.61.3, Vulg.); la foma *gau* (Enn.Ann.574: *laetificum gau*) sembla ser un escurçament artificial de *gaudium* (com *do* envers *domus*, veg. EM: 268).

Compostos: *per-gaudeō* (Cic.Q.fr.3.1.9), *prae-gaudeō* (Sil.15.307), rars, només testimoniats en el tema de present; *gaudificō* (glos.II 475, 49); *gaudiuigēns* (Carm.epigr.961, 2).

Gaudeō 'estar content, complagut' és emprat freqüentment en totes les èpoques. Apareix documentat amb valor intransitiu, tant en forma absoluta, com amb ablatiu, genitiu, *in* + abl. o *de*, però també mostra freqüentment un valor transitiu. Els primers testimonis s'observen ja en els escriptors arcaics, en què *gaudeō* és molt usual i mostra el significat d' 'estar content, complaure's', tant amb valor intransitiu, com amb valor transitiu: (1) (absol.) *nam quia uos tranquillos uideo, gaudeo et uolupet mihi* (Pl.Am.958); (amb abl.) *bene...ei qui hoc gaudet* (Pl.Per.776^a); *ut malis gaudeant* (Ter.An.627); (amb ac. i inf.) *uenire tu me gaudes* (Pl.Bac.185); *bene...nuntias, et gaudeo natum* (Ter.Hec.642); (amb inf.) *omnes gaudent facere recte, male pigrent* (Acc.trag.31); *abs quiuis homine...beneficium accipere gaudeas* (Ter.Ad.254); (amb ac.) *sine dolore peperit.—iam istuc gaudeo* (Pl.Am.1100); *uin...facere quod ego gaudeam...?* (Ter.Ph.1052).

A partir d'època clàssica, *gaudeō* significa 'estar content, alegrar-se', però referit a coses inanimades, i es pot constatar sobretot en poesia, tot i que es trobi també en escriptors de prosa: (amb abl.) *tota domus gaudet regali splendida gaza* (Catul.64.46);

ubi picta...gaudet humus (Stat.Silu.1.3.56); (amb abl.) *omne...caelum siue mundus, siue quo alio uocabulo gaudet* (Cic.Tim.4), etc.

Pel que fa al tema de perfet, s'empra la forma deponent del participi de perfet *gāuīsus* (*sum*), que data d'època arcaica: *frustra sum igitur gauisus miser* (Ter.Hau.857); (amb ptc. de fut.) *hunc scio mea solide solum gauisurum gaudia* (Ter.An.964); *quos sibi Caesar oblatos gauisus* (Caes.Gal.4.13.6); *uidete quid se gauisum, quid doluisse dicat* (Cic.Phil.13.22); *furit tam gauisos homines suum dolorem* (Cael.Fam.8.14.1); *flebile gauisae* (Stat.Theb.12.426); *postquam oleo gauisa cutis* (Stat.Theb.6.847).

Segons Priscià (*Gramm.* II 420, 12), a Livi Andronic i a l'historiador Cassi Hemina apareix el perfet *gāuīsi*, però el més probable és que la forma original sigui la forma deponent *gāuīsus* (*sum*), que, com acabem de veure, és arcaica.

< *gāuīdus < *(*ǵ*)*eh₂u-* 'alegrar-se'

LIV: 184

IEW: 353

El llatí *gaudeō* està relacionat amb l'arrel verbal pie. *(*ǵ*)*eh₂u-* 'alegrar-se' (veg. LIV:184), tot i que el seu origen formal no sigui clar. Hi ha dues hipòtesis possibles: a) la que atribueix a *gaudeō* un origen verbal **gāu_ɥ-ed^h-eiō* (veg. IEW: 353); i b) la que atribueix a *gaudeō*, a causa del participi de perfet *gauīsus*, un origen denominatiu a partir del tema **gāuīd^o*- (veg. LIV: 184¹).

WH (I 584), i l'IEW (353) relacionen directament *gaudeō* amb el gr. *γηθέω*, dor. *γαθέω* (< *γāFεθεω = llatí *gaudeō*), que provindrien d'una base comuna **gāu_ɥ-ed^h-eiō* (> *gāuīdeō* > *gaudeō*). El participi de perfet *gāuīsus* s'hauria format d'acord amb l'esquema *uīsus* : *uideō*. El grec ha conservat una sèrie de verbs relacionats amb la mateixa arrel, però sense allargament en *-*d^h*-: *γαίωv* (< *γāF-iō) i *γάνvμαι* (< *ga-né-ɥ-mi).

EM (268) i Kümmel (LIV: 184), en canvi, són partidaris de reconstruir dues arrels diferents, tot i que semànticament relacionades: *gaudeō* provindria de l'arrel pie. *(*ǵ*)*eh₂u-* 'alegrar-se' i, a causa del participi de perfet *gāuīsus*, tindria un origen denominatiu a partir del tema **gāuīd^o*-. Relacionat amb aquesta arrel, el LIV reconstrueix un tema de present amb infix nasal *(*ǵ*)*h₂-né/n-ɥ-* conservat pel gr. *γάνvται* 'es diverteix'. El gr. *γηθέω* (que prové d'un iteratiu *(*ǵ*)*oh₂d^h-éje-*, amb

substitució del grau *o* pel grau *e* com en el perfet), en canvi, provindria de l'arrel $^{(g)}eh_2d^h$ - 'entrar en alegria', així com també $\gamma\acute{\epsilon}\gamma\eta\theta\epsilon$ 'se n'alegra' (que reflecteix un perfet $^{(g)}e$ - $^{(g)}\acute{o}h_2d^h$ / $^{(g)}h_2d^h$ -, amb substitució del grau *o* pel grau *e*).

La diferència entre ambdues hipòtesis consisteix en la manera d'analitzar $^{(g)}-d^h$ -. La primera hipòtesi apunta a l'anàlisi de $^{(g)}-d^h$ - com un sufix temàtic primari de present (cfr. gr. $\pi\lambda\acute{\eta}$ - $\tau\omicron$, $\pi\lambda\acute{\eta}$ - θ - ω) de l'arrel $^{(g)}eh_2u$ -, mentre que la segona analitza $^{(g)}-d^h$ - com a consonant radical d'una arrel $^{(g)}eh_2d^h$ -. Paralel·lament a l'arrel $^{(g)}eh_2d^h$ - es reconstrueix una segona arrel $^{(g)}eh_2u$ - que mostra $^{(g)}u$ com a consonant radical. Tant $^{(g)}d^h$ com $^{(g)}u$ es podrien analitzar com a allargaments d'una arrel simple $^{(g)}eh_2$ - no conservada.

El motiu pel qual Kümmel reconstrueix dues arrels diferents, en lloc d'una de sola, es deu probablement al testimoni del toc. B $k\bar{a}cc\bar{a}m$ 'se n'alegra', A $k\bar{a}ck\bar{a}c$ 'us n'alegreu', que es remunten a un tema de present $^{(g)}eh_2d^h$ - $s\bar{k}\acute{e}$ -, i per tant, apunten cap a la reconstrucció d'una arrel pie. $^{(g)}eh_2d^h$ -, diferent, per tant, de $^{(g)}eh_2u$ -.

El testimoni del tocari parla a favor de la reconstrucció de dues arrels diferents però semànticament relacionades i per tant, la proposta d'EM i Kümmel sembla ser la més convincent.

D'acord amb aquesta hipòtesi, el llatí provindria d'una arrel verbal pie. $^{(g)}eh_2u$ - i s'hauria format a partir d'un adjectiu $^{(g)}\bar{a}u\bar{i}dus$, que al seu torn provindria d'un verb $^{(g)}\bar{a}u$ - $ey\bar{o}$ no testimoniats, però que tanmateix es conserva en gr. $\gamma\acute{\alpha}\iota\omega\nu$ 'alegrant-se', formació recent d'una forma radical $^{(g)}\bar{a}u < ^{(g)}eh_2u$ -. Tot i que sigui cert que l'explicació sobre l'origen formal de $gaude\bar{o}$ sigui complicat, en llatí hi ha exemples clars que recolzen aquesta hipòtesi: $au\bar{e}\bar{o}$, $au\bar{i}dus$, $aud\bar{e}re$ (veg. l'entrada d' $au\bar{e}\bar{o}$ i $aud\bar{e}re$).

glubeō, -ēre, -, - (intr.) 'pelar-se, perdre l'escorça'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

Glubeō -ēre és rar, arcaic i tècnic, apareix únicament a dos passatges de Cató: *materies...cum glubebit, tum tempestiua est* (Agr.17.1); *glube<bit>* (31.2). La llargària de la primera síl·laba és incerta, tot i que segons Leumann és més probable que sigui breu que no pas llarga (veg. veg. Thes.VI.2 2109, 53 i ss.i més endavant).

Glubeō sembla formar un doblat amb *glūbō -ere* (*glupsī gluptum*) 'escorçar, pelar', que té valor transitiu i data a partir de Cató: *salictum...glubito* (Cató Agr.33.5);

(Var.R.1.48.2); *durities...ramos glubit ac relinquit ad gelicidium resectos* (Var.R.1.55.2); (obsc.) (*Lesbia*) *nunc in...angiportis glubit magnanimi Remi nepotes* (Catul 58.5). Segons una glossa de Paulus Diaconus, *glūbō* fa referència també als animals: (transf.) *pecus glubi dicitur, cuius pellis detrahitur* (Paul.Fest.p.98M).

El perfet i el participi de perfet de *glūbō* no han estat conservats, tanmateix és molt versemblant que fossin *glūpsī*, *glūptus*, d'acord amb el participi *dēglūptus* documentat a Plaute: *deglupta maena* (Pl.Poen.1312). *Dēglūptus* és el participi del compost *dēglūbō* (tr.) 'pelar, despellar, escorçar, esclofollar', que és molt poc freqüent: *Pelian Medeae permisisse, ut se uel uiuum degluberet* (Var.Men.285); *tondere pecus, non deglubere* (Suet.Tib.32.2); *eo folliculo deglubitur granum* (Var.R.1.48.2). El perfet *deglupsī* s'observa en autors tardans: *sic tamen ubi oues deglupseris* (Chiron 463).

És possible que el substantiu *glūma -ae* f. 'boll, pellofa', testimoniati a Var.R.1.48.1 ss., que diu haver-lo llegit dins Enni, sigui un derivat de *glubō* (segons WH: I 611 i EM: 278 provindria de **glubh-(s)ma*).

LIV (190): **(ǵ)leub^h-* 'tallar, dividir'
IEW: 401-2

Glūbō, (-*psī*, -*ptum*) (tr.) 'escorçar, pelar, despellar' té una etimologia clarament pie. i se'l relaciona amb l'arrel verbal **(ǵ)leub^h-* 'tallar, dividir' que apareix també en grec i en les llengües germàniques (veg. WH: I 611; EM: 277-78; IEW: 401; LIV: 190). *Glubō* provindria d'un tema de present radical pie. **(ǵ)leub^h-/*(ǵ)lub^h-*, tal i com el gr. jon. at. *γλύφω* 'tallo, grabo' i l'aaa. *klioban* 'dividir' (veg. EM: 278; Frisk: I 315; LIV: 190). El tema de perfet de *glūbō*, *glūpsī*, tot i que en llatí s'hagi conservat indirectament a través del compost *de-glupsī*, Kümmel (LIV: 190) l'analitza com un tema d'aorist sigmàtic **(ǵ)lēub^h-/*(ǵ)leub^h-s-*, que s'hauria testimoniati també en gr. jon. at. **γλύψαι* 'tallar', que mostra un grau zero de l'arrel. Malgrat tot, no es descarta que sigui una formació recent (veg. LIV: 191¹) L'an. *klyfja* 'dividir' reflecteix un present en grau zero i sufix *-je*.

Pel que fa al verb llatí *glūbeō*, els diccionaris etimològics li atribueixen un origen deverbal a partir de *glūbō*, i no el consideren d'origen pie. (veg. també Hocquard 1981: 114).

L'explicació de l'origen denominatiu és possible, però aleshores s'ha d'acceptar que *glūbeō* mostra un vocalisme allargat *ū*, cosa que no és segura.

Pensem que no s'ha de descartar la possibilitat que *glubeō* tingui un origen pie. Ja hem vist que *glubeō* i *glūbō* apareixien testimoniats en la mateixa època i que eren rars i arcaics. La poca freqüència de *glubeō* cal atribuir-la al fet que sigui un verb tècnic emprat en el llenguatge agrícola. Ja hem vist també que Cató emprava tant *glubeō* com *glūbō*, amb significat intransitiu i transitiu respectivament. En principi, no hi ha cap motiu que impedeixi atribuir a *glubeō* un origen pie. A més a més, no fóra un cas aïllat dins dels verbs de la segona conjugació llatina, ja que *fulgō* i *fulgeō* mostren un cas paral·lel.

Des del punt de vista formal i semàntic, *glubeō* encaixa perfectament en el grup dels verbs essius, ja que el més segur és que reflecteixi un grau zero, i té un valor intransitiu.⁹³ D'acord amb aquests raonaments, *glubeō* provindria d'un tema essiu pie. **(ǵ)lub^h-eh₁-iē*. L'aorist grec intransitiu *ἐγλύφην*, que mostra el sufix fientiu *-ē* avalaria aquesta hipòtesi (tot i que no es descarta que sigui d'origen secundari).

H

habeō, -ēre, -uī, -itum (tr. (intr.)): **I** (continuïtat) **1** mantenir, tenir, retenir; (fig.) tenir, servir, guardar; conservar, consignar, esmentar; **2** mantenir, celebrar, reunir; pronunciar; **3** (lloc) estar-se, habitar, viure; (estat, generalment, refl.) anar, estar; (referit a la salut) trobar-se, estar, anar; **4** portar, dur, emprar; (fig.) portar, dur; **5** tractar; tractar, dur, administrar; **6** (amb predic.) tenir per, considerar com a, comptar entre; considerar, estimar; **7** (aux., amb ptc. pft.) tenir, haver; **II** (possessió) **8** tenir, posseir, haver; (fig.) tenir, posseir, gaudir de; (causatiu) retre, donar; (abs.) ésser propietari, gaudir; (jur., refl.) prendre, emportar-se; **9** posseir, ocupar, dominar; (fig.) posseir, dominar, emparar-se de; haver, gaudir de, captivar; **10** tenir, sentir, patir (una afecció o sentiment); prendre, agafar, tenir; **11** comportar, tenir (com a propi); contenir, comprendre, tenir (com a part); comportar, ocasionar; **12** (fig.) conèixer, saber; **III** (disposició) **13** tenir, disposar de, comptar amb; **14** (fig., amb or. rel. o interr. ind.) tenir, comptar amb, saber; (amb inf.) tenir, haver de, poder; **15** (aux., amb ger.) haver de, deure'.

---

⁹³ Cas que *glubeō* tingués un vocalisme radical allargat, no hi hauria tampoc inconvenient a analitzar-lo per analogia amb *glūbō*.

Formes: pft. subj. *-essit*(= *-uerit*) a Cic.*Leg.*2.19; *haben* = *habesne*; inf. arc. *-rier* a Pl.*Mil.*594.

Derivats: *habitō -āre* (usual, arc., clàss., postclàss.), que tendeix a substituir *habeō* amb l'accepció d'‘habitar’, i a partir del qual deriven el substantiu *habitātiō -ōnis* f. ‘habitació, estatge; lloguer’ (arc., clàss., postclàss.), el substantiu *habitātor -ōris* m. ‘habitant’ (a partir de Cic., clàss., imp.), l'adjectiu *habitābilis -e* ‘habitable’ (a partir de Cic., clàss., imp.), el substantiu *habitāculum -ī* n. ‘habitacle’ (Apul., Gel.), el substantiu *habitātōrium* (tardà) i els compostos *adhabitō* (tardà), *cohabitō* (tardà), *inhabitō* (rar, a partir de Plini el vell), *post-habitō* (tardà); *habitūdō -inis* f. ‘comport, disposició, estat’ (arc., clàss., imp.); *habitus -a -um* ‘ufanós, robust’ (arc., imp.); *habitus -ūs* m. ‘estat, condició, situació; conformació, complexió; aspecte, comport; disposició, índole’ (a partir de Lucr., clàss., postclàss., usual), *habituor* (Cael. Aur.), i l'adjectiu de la llengua gramatical *habitiuus* (Char.), aplicat als verbs d'estat; *habilis -e* ‘bo d'usar, manejable; apropiat, escaient; avesat útil’ (a partir d'Enni, clàss. postclàss.), d'on prové el substantiu *habilitās -ātis* f. ‘aptitud’ (Cic.), *inhabilis* (clàss., postclàss.), l'adverbi *habilitē* ‘aptament, convenientment’ (tardà, rar); el substantiu en *-no habēna -ae* f. ‘corretja, tira; (pl.) regnes; brida, carrera, curs’ (cfr. irl. *abann*, gal. *afwyn*), (testimoniat a partir de Lucr., clàss., postclàss.), d'on prové el diminutiu *habēnula -ae* f. ‘veta de pell’ (rar, Cels); *habentia -ae* f. (aparentment ‘possessió’): *animos eorum habentia* (*hau* cj.) *inflarat* (Quad.*hist.*61).

Compostos: *abhibeō* (Pl.*Trin.*265); *adhibeō* (arc., clàss., postclàss., usual), i derivats,⁹⁴ cfr. ombre *neiřhabas* ‘nē adhibeant’); *antehabeō* ‘anteposar, preferir’ (rar, Tac., Men.); *cohibeō* ‘contenir’ (arc., clàss., postclàss.), i derivats; *dēbeō* (arc., clàss. i postclàss.), i derivats; *diribeō* ‘distribuir (els vots, etc.)’ (rar, a partir d'època clàss.), i derivats; *exhibeō* (a partir de Pl., clàss. i postclàss.), i derivats; *inhibeō* ‘retenir, aturar; (naut.) ciar; contenir, refrenar; aplicar, infligir’, (arc., clàss., postclàss., usual), i derivats; *perhibeō* (arc., clàss., postclàss.); *prohibeō* (arc., clàss. i postclàss., cfr. osc *pruhipust* ‘prohibuerit’), i derivats; *redhibeō*, (arc., clàss. i postclàss.), i derivats; *praehibeō* (Pl.) ‘proporcionar, fornir’ i la variant contracta *praebeō* ‘mostrar’ arc., clàss. i postclàss., usual (umbr. *prehabia*, *prehubia* ‘praehibeat’), i derivats; *antehabeō* (rar, Tac.), *posthabeō* (a partir de Ter.) i, en data tardana, *subterhabeō* (Apul.*Met.*1.12), *superhabeō* (Cels.7.20.3).

Habeō apareix ricament documentat en tota la llatinitat. En època arcaica es troba a partir de la llei de les XII taules, Livi Andronic i tal vegada en una inscripció molt antiga del forum romà (Inscr.*for.*Rom.*CIL* I² 1, 9) en què es pot llegir *hap...*, *hab...*, *hai...* (veg. Thes.vi.3 2395, 70 i ss.).

Entre els autors arcaics, *habeō* és molt freqüent i presenta ja les múltiples accepcions semàntiques: (1) (mantenir, retenir) *in sole habeto (muriam) donec concreuerit* (Cató Agr.88.2); (2) (pronunciar un discurs, etc.) *cum ea tu sermonem nec ioco nec serio tibi habeas* (Pl.*Am.*907); (3) (habitar) *ego hic habeo* (Pl.*Cas.*749); *qui Syracusis habet* (Pl.*Men.*69); *ubi nunc adulescens habet?* (Pl.*Trin.*193); *ubi habet? urbe argone?* (Acc.*trag.*537); (4) (tenir en ús, emprar) *ad eam rem habeo omnem aciem* (Pl.*Mil.*1028); (7) *illaec omnia missa habeo quae ante agere occepi* (Pl.*Ps.*602); *habeon rem pactam?* (Pl.*St.*566); *sati' iam dictum habeo* (Pl.*Per.*214); (8) (jur.) *si intestato moritur, cui heres nec escit, adgnatus proximus familiam habeto* (Lex XII tab.5, 4); (possessió) *ne tu habes seruom graphicum et quantiuis preti* (Pl.*Epid.*410); *torcularia bona habere oportet* (Cató Agr.3.2); *habe centum minis* (Pl.*Per.*662); *me sibi habeto*,

⁹⁴ Pels derivats, veg. l'entrada de cada compost.

ego me mancupio dabo (Pl.Mil.23); *tibi habeas res tuas, reddas meas* (Pl.Am.928); (9) (ocupar) *quae Corinthum arcem altam habetis matronae opulentae optimates* (Enn.scen.259); (10) *escas* (gen.) *habemus mentionem* (i.e. cogitationem) (Liv.Andr.carm.frg.13); (sentir, patir) *siquis ulcus taetrum uel recens habebit* (Cató Agr.157.13); (11) (contenir) *idem campus habet textrinum nauibus longis* (Enn.Ann.477); (12) (tenir coneixement de, saber) *nihil habeo certi quid loquar* (Pl.Mil.407); (13) (tenir, disposar de) *ubi nil contra orationem aequam habuit* (Acc.trag.476), etc.

El perfet *habuī* data també d'època arcaica (veg. més amunt, núm. 13), així com també el tema de supí *habitum*, testimoniats a partir de Plaute: *qui magis potueris mi honorem ire habitum, nescio* (Pl.Cist.4); *modus omnibus rebus optimus est habitu* (Pl.Poen.238). A partir del participi de perfet *habitus* es generà el verb freqüentatiu *habitāre*, que mostra un fort desplaçament semàntic (veg. Steinbauer 1989: 146).

El significat originari d'*habeō* hauria estat el de 'posseir, ocupar', que evolucionà finalment a 'haver de'. Aquesta darrera accepció és clarament tardana i s'observa a partir d'època imperial: *de omnibus meis habeo dicendum 'habui'* (Sen.Con.9.5.1); *illud...in perpetuo custodiendum habebit (uillica)* (Col.12.3.7); *ne legendos eos haberes* (Plin.Nat.pr.33), etc. L'evolució semàntica que mostra *habeō* es freqüent en les llengües, i es pot observar també en el gr. $\epsilon\chi\omega$ (veg. EM: 287).

LIV (195): $*(\hat{g})^h eHb-$ 'prendre, agafar'
IEW: 407-9

Habeō té una etimologia clarament pie. Hom el relaciona amb l'arrel verbal $*(\hat{g})^h eHb-$ 'prendre, agafar' que, a part del llatí, es troba testimoniada també en umbre (*habe*, *hahtu*, *habetu*) i celta (gal. *gabi* 'pren!', l'airl. *-gaib*, *-gaibet* 'prendre') (LIV: 195). Tot i que hom li ha atribuït una arrel pie. $*g^h ab^h-$ (IEW: 407-9; Meiser 1986: 126), ja que les formes del llatí i del celta podrien reflectir també una arrel $*g^h ab^h-$, el testimoni de l'umbre parla a favor de reconstruir una arrel $*(\hat{g})^h eHb-$ (veg. WH: I 630; García Castellero 2000: 307), constatació que no s'allibera del problema de reconstruir un fonema $*b$ per aquesta arrel.

Aquesta arrel pie. pertany a un grup més ampli d'arrels de caràcter originàriament onomatopèic amb significat d' 'agafar, enxampar' que mostren l'estructura velar-vocal-(laringal)-labial, com per exemple $*g^h eb^h-$ (cfr. gòt. *giban*, alem. *geben*, etc.), $*keh_2p-$ (cfr. llatí *capiō* 'prendre', gr. $\kappa\acute{\alpha}\pi\tau\omega$ 'agafar', gòt. *hafjan* 'alçar' [$<$

protogerm. *káp-*ie* < *kh₂p-*ǵé-*, d'acord amb la llei de Verner], aaa. *habēn* 'tenir', etc.) (veg. IEW: 407; LIV: 195).

Pel que fa a *habeō*, hi ha unanimitat a l'hora d'analitzar-lo com un tema en *-ē* (**ǵ^hHb-h₁ǵé-* segons la reconstrucció del LIV). L'umbr. *habetu* 'habētō' (2a/3a sg. imperat. fut.), estaria representant, com *habeō*, un antic tema essiu pie. provinent de la mateixa arrel (veg. Meiser 1986: 128; García Castillero 2000: 307; Untermann 2000: 313; LIV: 195).

A part d'aquest tema essiu, és possible que l'umbr. *habe* (< *habed) 'va agafar' (3a sg. pret. d'ind.) reflecteixi un antic aorist radical pie. **ǵ^héHb-/*ǵ^hHb-* (LIV), tot i que la interpretació d'aquesta forma no sigui segura (Untermann 2000: 313). El gal. (2a sg. imperat.) *gabi* 'pren!', l'airl. *-gaib*, *-gaibet* 'prendre' i l'umbr. *hahtu* 'agafarà(s)' (2a/3a sg. imperat. fut.), provindrien d'un present amb sufix *-ǵé/ó-* **ǵ^hHb-ǵé-* (veg. LIV).*

L'umbr. *hahtu* reflecteix un tema de present en **ǵ^h *habitōd* (3a conj.) < **ǵ^hab-ǵé-tōd*. Malgrat tot, també és possible d'analitzar aquesta forma a partir de **ǵ^hap-ǵé-tōd* (veg. Untermann 2000: 316). L'arrel **ǵ^hap-* fóra testimoniada també en el tema de perfet de l'osc *hipid* (< **ǵ^hēp-*, veg. més endavant). Tanmateix, és preferible relacionar *hahtu* amb el futur umbr. *habiest* 'enxamparà', que mostra el tema de present *habi-* no alterat (veg. Meiser 1986: 126, García Castillero 2000: 310-11).⁹⁵

En qualsevol cas, *habiest* correspon formalment al futur osc *hafieist* 'agafarà', que mostra una *f* discrepant, transportada potser per analogia amb les formes en què *f* era un resultat regular (amb la desinència **-ter* o *tōd, cfr. Rix a Meiser 1986: 126; LIV: 195²).

L'osc *hafieist* pertany sincrònicament al pretèrit de subjuntiu osc *hipid*, que mostra una *i* radical provinent d' *ē (cfr. *cēpī*). Generalment s'ha analitzat *hafieist* i *hipid* com si provinguessin de dues arrels diferents. Untermann (2000: 315) proposa que *haf-ǵo* provindria de **ǵ^hab^h-ǵo-*, mentre que *hip-* s'hauria originat a partir d'un tema de perfet supletiu **ǵ^hēp-*, la consonant final del qual hauria pogut estar influenciada per l'arrel **kap-* (cfr. *capiō*). El LIV (237) analitza *hip-* a partir d'una arrel diferent a **ǵ^heHb-*, és a dir, com un tema de perfet **h₁e-h₁óp/h₁p-* de l'arrel **h₁ep-* 'prendre,

⁹⁵ Tot i que Untermann (2000: 313) analitzi *habiest* a partir de *hab-ē-ǵé-st, és a dir, a partir d'un tema en *-ē* (2a conj.) i no en *ǵ* (3a conj.). L'inconvenient d'aquesta proposta és que aleshores *habiest* no es pot relacionar directament amb l'osc *hafieist*, que és de la tercera conjugació (pres. en *-ǵ*).

agafar', que s'hauria vist contaminat amb l'osc *haf-*, tot i que també podria ser per contaminació de **kēp-* (cfr. llatí *cēpī*) i **hab-* (de l'arrel **(g^h)eHb-*).

García Castillero (2000: 309), emperò, és partidari d'analitzar l'osc *hafiest/hipid* a partir d'una mateixa forma, evitant així la necessitat d'acceptar una relació de supletivisme amb el pretèrit *hipid*. Segons aquest autor, l'osc **hap-* seria el resultat d'una contaminació de les arrels **g^hab-* (cfr. llatí *habēre*, umbr. *habetu*) i **kap-* (llatí *capiō*, *cēpī*) i hauria donat un tema de present **hapī^o-* > reg. *hafī^o* (palatalització amb fricatització), així com també un tema de perfet **hēp-* > *hipid* (també sota la influència de **kēp-* a *hēp*). Un dels avantatges d'aquesta proposta és que permet de prescindir de la reconstrucció d'una arrel **g^hab^h-* per l'osc *hafiest*. D'aquesta manera, és suficient la reconstrucció de dues arrels **kap-* i **g^hab* (i no pas de tres, tal i com WH: I 630-631, Meiser 1986: 125-26 i LIV¹: 174 (però no LIV²) i Untermann (2000: 313) suggereixen).

A partir dels exemples que el LIV presenta per reconstruir l'arrel **(g^h)eHb-*, no és possible de reconstruir la laringal. Ara bé, si s'accepta com a vàlida la hipòtesi de García Castillero, aleshores el vocalisme del tema de perfet de l'osc **hēp* es podria analitzar com un tema d'aorist en grau ple que podria estar reflectint una **h₁* (veg. en aquest sentit Schrijver 1991: 92). Tanmateix, la validesa d'aquesta proposta no es pot demostrar ja que el vocalisme *ē* es podria justificar també per influència del tema de perfet llatí *cēpī*.

D'acord amb el que acabem de veure, no hi ha una explicació unànime per justificar la relació entre l'umbr. **hab-ē-* 'tenir, mantenir' (*habetu*), umbr. *hab-īo-* (o **hap-īo-*) 'agafar' (*hahtu*) i l'osc **haf-īo-*, perfet **hēp-* 'retenir' (*hafiest/hipid*).

Això no obstant, el que es pot constatar amb seguretat és que *habeō* i l'umbr. *habetu* provenen de la mateixa forma itàlica **hab-ē-*, que al seu torn es remunta a un antic tema essiú pie. **(g^h)Hb-h₁ié-* provinent d'una arrel pie. **(g^h)eHb-* 'prendre, agafar', que es troba documentada també en celta. Aquesta arrel està relacionada amb un grup d'arrels verbals de caràcter onomatopèic **g^heb^h-* i **keh₂p-*, de significat afí. Les formes verbals que mostren les llengües itàliques són probablement producte d'una contaminació formal i semàntica d'aquestes arrels, però manca cohesió a l'hora d'explicar-ne els resultats particulars i no hi ha cap proposta que sigui suficientment satisfactòria.

haereō, -rēre, haesī, haesūrus (intr.) ‘1 estar estretament adjuntat a, adherit; aferrar-se, cohesionar; **b** (referit a les armes) romandre encastat, encallar-se; **c** estar fixat en una posició; **2** (referit a persones, etc.) agafar-se, aferrar-se; **b** (referit a una bèstia de presa) subjectar a; **3** ésser contínuu en l’espai, adherir-se (a); **4** aferrar-se (a una persona); **b** (del qui persegueix) anar al darrere de, aferrar-se (a); **5** (de coses abstractes) ésser adjuntat fermament; **b** ésser inherent (a) o estar connectat (amb); **c** (referit a la culpabilitat, responsabilitat, etc.) adherir-se (a); **6 a** assegurar (amb els sentits); **b** estar enganxat (a alguna activitat, idees, etc.); **7** romandre (en un lloc), romandre més temps del compte; **b** persistir, continuar (en un estat, activitat, etc.); **c** estar enganxat, romandre (a la memòria); **8** ésser incapaç de moure’s; **b** (referit als líquids, poè., de la veu) parar de fluir; **c** (refeit a una acció, curs d’esdeveniments) estancar-se, no fer cap porgrés; **d** estar atrapat (en una situació); **9** estar desorientat, estar en dificultats; **10** quedar-se parat, gelat’

Constr.: amb dat., *in* + abl., absol.; també amb *cum, ad, intra, circa*, etc.

Derivats: *haerescō -ere* (intr.) ‘agafar-se, adherir-se’ (Lucr.2.477; 4.742), format segurament a partir d’*ad-haerescō*, testimoniad a partir de Cató, usual, arc., clàss. i postclàss. (veg. EM: 288), *ob-haerescō -rescere -sī* ‘encallar-se, fixar-se a’ (a partir de Lucr., imp.); *haesitō -āre* (intr.) ‘deturar-se, encallar-se; (fig.) vacil·lar, titubejar’ (testimoniat a partir de Ter., clàss. i postclàss.), d’on provenen el substantiu *haesitātiō -ōnis* f. ‘vacil·lació; titubeig’ (clàss. i postclàss.), el substantiu *haesitantia -ae* f. ‘titubeig’ (Cic.Phil.3.16), el substantiu *haesitātor -ōris* m. ‘que titubeja’ (Plin.Ep.5.10(11).2), i l’adjectiu *haesitatābundus -a -um* ‘titubejant’ (Plin.Ep.1.5.13), *haesitābilis* (tardà)); no s’han conservat ni substantius ni adjectius derivats.

Compostos: *adhaereō* (a partir de Pl., usual en èp. clàss. i postclàss.), i derivats;⁹⁶ *cohaereō* (a partir de Ter., clàss., postclàss., usual), i derivats; *inhaereō* ‘estar fixat dins’ (Cic., clàss., postclàss., usual), *inhaerescō* (a partir de Cic.); *inter-haereō* (tardà); *obhaereō* (Suet.Tib.2.3), *sub-haereō* (rar, Val.Max.).

Haereō és usual i s’observa en totes les etapes de la literatura llatina a partir d’Enni: *tanta uis sceleris in corpore haeret* (Enn.scaen.305). Entre els autors arcaics, *haereō* és molt freqüent i mostra ja les diferents accepcions semàntiques: (1) *quin pugnu’ continuo in mala haereat* (Ter.Ad.171); *uix uno filo hosce haerere putares* (Lucil.535); (5) *tanta uis sceleris in corpore haeret* (Enn.scen.351); (5c) *in te omnīs haeret culpa sola* (Ter.Hec.229); (7) *metui ne haereret hic* (Ter.Ad.403); *ut haeream in parte aliqua tandem apud Thaidem* (Ter.Eu.1055); (8) *lingua haeret metu* (Ter.Eu.977); *neque mi haud inperito eueniet tali ut in luto haeream* (Pl.Per.535); (8c) *haeret haec res* (Pl.Am.814); (9) *enim haereo; ni occupo aliquid mihi consilium* (Pl.Men.846); *nisi mi prospicio, haereo* (Ter.Ph.963); (amb interr. ind.) *haereo quid faciam* (Ter.Eu.848).

⁹⁶ Pels derivats, veg l’entrada de cada compost.

La resta de significats es constaten a partir d'època clàssica: (2) *curru...haeret resupinus inani* (Verg.A.1.476); *haeret inuisis foribus (amator)* (Hor.S.2.3.261); (3) *triplicant uires haerentia signa* (Man.3.466); (4) *uigeant apud istam mulierem uenustate...haereant, iaceant, deseruiant* (Cic.Cael.67); (6) *haec oculis haec pectore toto haeret* (Verg.A.1.718); (10) *solo...immobilis haeret* (Verg.A.7.250), etc.

Plaute és el primer que documenta el perfet *haesī: ubi demisi retem atque hamum, haesit extraho* (Pl.Rud.984); *peruenit ad...lapidem caecisque in eo compagibusque haesit* (Lucr.6.1016); *cum semel haeserunt aruis (oleae)* (Verg.G.2.422); *haesit in amplexu* (Ov.Pont.1.9.19), etc.

El participi de perfet no s'ha conservat, però a partir d'Ovidi es troba documentat el participi de futur *haesūrus: haesuraque mihi tempus in omne fide* (Ov.trist.3, 4, 36); *non diutius quam dum miramur haesura* (Sen.epist.101, 6); *haesuraque uerba auribus* (Val.Fl. 1, 333), etc. El compost *adhaereō* ha conservat tanmateix el participi de perfet *adhaesus: manubrio in manibus adhaeso* (Ps.Ven.Fort.Maur.17, 99).

< *g^hais- 'estar enganxat, estar posat; tardar' ?

LIV: —

IEW: 410

L'etimologia d'*haereō* no és clara. Hom l'ha relacionat amb el lit. *gaištù, -aũ, gaišti* 'tardar, retardar-se, desaparèixer', *gaišinti* 'perdre (el temps), destruir', a partir de l'arrel pie. *g^hais- 'estar enganxat, estar posat, tardar'. *Haereō* provindria d'un present *ghaisejō (WH: I 632; EM: 288; IEW: 410).⁹⁷

Per motius semàntics s'ha de descartar el parentiu amb el gòt. *us-gaišjan* 'espantar' (conservat només a través del participi *usgaisips*), causatiu de l'arrel pie. *g^heis- 'espantar', que apareix també en el present amb infix nasal del vèd. *hinásti* 'lesiona' (LIV: 174).

En llatí no s'ha conservat cap substantiu ni adjectiu derivat que pugui servir d'ajuda a l'hora d'establir l'etimologia d'*haereō*. Formalment i semàntica, *haereō* podria provenir d'un tema essiu. El diftong *ai* fa pensar, certament, en un grau zero/reduït de l'arrel. El parentiu amb el lituà és possible, ja que aquesta llengua ha mantingut el significat figurat que també conserva el llatí, però aquesta coincidència pot ser també fortuïta.

⁹⁷ El LIV no reconstrueix cap etimologia ni pel llatí ni pel lituà.

hebeō, -ēre, -, - (intr.) ‘esmussar-se, estar esmussat; (fig.) esmussar-se, ensopir-se; enervar-se, afeblir-se’

Derivats: *hebescō -ere* (intr.) ‘esmussar-se, oscar-se (la punta, el tall); (fig.) afeblir-se’, testimoniats a partir de Ciceró i Lucreci.

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

Hebeō és poc usual i no sembla testimoniats en època arcaica. Virgili i Titus Livi són els primers autors que el documenten: (fig.) *gelidus tardante senecta sanguis hebet frigentque effetae in corpore uires* (Verg.*Aen.*5, 396); *ferrum nunc hebet? an dextrae torpent?* (Liv.23.45.9); *Veneris...salubre sidus hebet* (Luc.1.662); *hebet infera caelo taxus* (Stat.*Theb.*11.93); (*signorum*) *consensus hebet, quia uisus ademptus* (Man.2.386); *hebent irae* (Stat.*Theb.*11.386); (fig.) *gelidus tardante senecta sanguis hebet* (Verg.*A.*5.396); *si non effectus oborto sanguis hebet luctu* (Stat.*Theb.*1.463), etc.

A *hebeō* li manca el tema de perfet i de supí. Els exemples conservats del perfet *hebuī* pertanyen a l’incoatiu *hebescō* (veg. Thes.vi.3 2580, 25).

El més versemblant és que *hebeō* tingui un origen denominatiu a partir de l’adjectiu *hebes -etis* ‘esmussat, oscar (dards, espases); (fig.) esmussat, obtús, insensible; rude, barroer’ (comp. *-etior*, superl.-*etissimus*), ja que *hebes* es troba documentat abans (a partir de Plaute) i és freqüent en totes les èpoques: *ni hebes machaera foret* Pl.*Mil.*53; *hebeti mucrone* (Lucr.), etc. Però crida l’atenció que *hebeō* s’hagi format a partir de *hebe-*, és a dir, del cas nominatiu, ja que el que hom esperaria fóra que s’hagués derivat a partir del tema de l’adjectiu *hebet-*, és a dir, del tema dels casos oblics, tal i com *hebetāre*. *Hebetō -āre* (tr.) ‘esmussar, oscar; enervar, ensopir’ és el correponent verb factitiu d’origen també denominatiu, a partir de l’adjectiu *hebes -etis*, que, com *hebeō*, data a partir de Virgili i Livi: *igneus est ollis vigor et caelestis origo seminibus, quantum non noxia corpora tardant, terrenique hebetant artus* (Verg.*Aen.*6, 732); *cum...hastas aut praefegissent aut hebetassent* (Liv.8.10.3); *aciem ferramenti hebeat* (Cels.8.3.3), etc.

És possible que *hebeō* s’hagi format a partir d’un tema *hebe-* que encara es conservaria en l’acusatiu arcaic *hebem*, testimoniats a Enn.*Ann.*426 i Caecil.*com.*81. El mateix es podria pensar pel cas de l’incoatiu derivat *hebescō*, que s’observa a partir de Ciceró i Lucreci: in otio nostro *non modo nosmet ipsos hebescere et languere nolumus, sed...enitimus* (Cic.*ac.*2, 6); *cogit hebescere eum crebris offensibus aer* (Lucr. 4.359).

En qualsevol cas, *hebeō* representaria l'únic cas d'aquest tipus de derivació en època clàssica (Mignot 1969: 93; Hocquard 1981: 194).⁹⁸

< *hebes -etis* 'esmussat' (d'etimologia incerta)

L'etimologia d'*hebes* és incerta i és possible que, d'acord amb el seu significat tècnic, es tracti d'un préstec (EM: 291).

Malgrat tot, hom l'ha relacionat amb el gr. *κηφήν* (*καφάν* Hes.) -*ήνος* m. 'abellot, gandul, que explota el treball dels altres', *κωφός* 'esmús, mut, sord'. Si s'accepta aquesta etimologia, aleshores *hebes* provindria de **g^heb^het-* (veg. WH: I 637-38), però la relació semàntica i formal (el grec sembla mostrar rastres d'una laringal) d'aquests mots no és del tot clara, així com tampoc el parentiu amb l'arrel verbal **g^heb^h-* 'prendre, agafar; donar' (LIV: 193; veg. també Frisk: I 847).⁹⁹

horreō, -ēre, -uī, – (intr., tr.) '1 estar dreçat, eriçat, esborrifat (les armes, el pèl); estar rígid (pel fred.); 2 estar cobert amb puntes sobresortints, etc.; 3 tenir una aparença encrespada, esbullada; b tenir un aspecte o un caràcter terrible, trist; 4 estremir-se, sentir esgarrifances (amb el fred); b esgarrifar-se, tremolar (de por, etc.); c (fig.) estar esgarrifat, sentir horror; 5 (tr.) tremolar, estremir; b (amb or. subordinat.); 6 esguardar (els déus, etc.) amb respecte, por'

Derivats: *horror -ōris* m. 'eriçament, tremolor, horror' (arc., clàss., postclàss.); *horridus -a -um* 'eriçat, feréstec, esgarrifós' (arc., clàss., postclàss.), d'on provenen l'adjectiu *horridulus -a -um* 'cresp, mig eriçat; puntegut; tremolós' (fam., Pl., Cic.), el compost *ab-horridus* 'aspres, rugós' (Sen. *Ep.* 86.19) i *sub-horridus*, 'una mica tosc, poc refinat' (Cic. *Sest.* 21), l'adverbi *horridē* 'rudement, grollerament; severament' (Cic.); *horrescō -ere* 'dreçar-se, esgarrifar-se, tremolar' (arc., clàss., postclàss.), d'on prové l'incoatiu *co-horrescō* 'esgarrifar-se' (Cic., Suet.), *ex-horrescō* 'esgarrifar-se' (clàss., usual), *in-horrescō* (arc., clàss. i postclàss., usual) i *per-horrescō* (clàss.); *horrens -ntis* 'espinós, punxegut; hòrrid, horrible' (Flor. *Epit.* 1.1(1.7.9)), *horrentia -ae* (Tert.); *horribilis -e* 'que inspira horror; espantós', (arc., clàss. i postclàss.), d'on prové l'adverbi *horribiliter* 'sorprenentment' (Aur. *Fro.* 1 p.130(29 N)); *horrendus -a -um* 'terrible, espantós' (clàss. i postclàss.).

Compostos: *abhorreō* 'allunyar-se amb horror, refusar; (rar) aborrir; repugnar, ésser incompatible' (arc., clàss., imp.), d'on prové *abhorrescō* (tardà); *exhorreō* (rar, Col. 10.154); *inhorreō* (Apul., Liv., Sen., rar); *perhorreō* (rar, tardà), d'on prové *perhorridus* (tardà); *horricomis -e* 'de pèl eriçat' (Apul.); *horrifēr -era -erum* 'esgarrifós, horrible' (< *horreo +fer*; arc., clàss. i postclàss.); *horrificus -a -um* 'esgarrifós, esfereïdor, horrible' (testimoniat a partir de Lucr.), d'on provenen l'adverbi *horrificē* 'feréstegament, amb horror' (Lucr.), el verb *horrificō* -

⁹⁸ Malgrat que *hebeō* aparegui testimoniats a partir de Virgili i, en canvi, *hebes* sigui arcaic, no s'ha de descartar la possibilitat que *hebeō*, ateses les seves peculiaritats formals, tingui un origen verbal pie. Malgrat tot, l'etimologia no pot servir d'ajuda en aquest cas perquè és incerta.

⁹⁹ La proposta de Petersson (veg. WH), segons la qual *hebes* < **k^heb^het-* a partir de l'eslec. *chabiti* 'perdre, arruinar', arm. *xul* 'sord' és encara menys probable a causa del vocalisme allargat de l'armeni i del fonema **k^h*.

āre ‘eriçar, encrespar; tornar horrible; esfereir’ (Catul, Verg. Flor.), d’on prové l’adjectiu *horrificābilis -e* (Acc.trag.617)); *horripilō -āre* (intr.) ‘horripilar-se, eriçar-se’ (Apul.Met.3.24) (< *horreō+pilō*, cfr. gr. ὀρθοτριχέω; *horripilātiō*, tardà); *horrisonus -a -um*, poèt., ‘de so horrible, eixordador’ (clàss., imp.).

Enni i Plaute són els primers autors llatins que utilitzen *horreō*, que es pot observar per tota la llatinitat. Entre els autors arcaics, *horreō* és intransitiu i presenta ja diverses accepcions semàntiques: (1) *horrentia tela uirorum* (Enn.Ann.285); (2) *sparsis hastis longis campus splendet et horret* (Enn.var.14); *mare cum horreret fluctibus* (Acc.trag.413); (4) *iam horret corpus, cor salit* (Pl.Cist.551); *totus...tremo horreoque, postquam aspexi hanc* (Ter.Eu.84). Però és especialment usual a partir d’època clàssica i imperial: (1) *in corpore pili, ut arista in spica hordei, horrent* (Var.L.6.45); *horrentibus hastis* (Verg.A.10.178); (2) *horrens arcadius sus* (Lucr.5.25); *ut...segnis...horreret in aruis carduus* (Verg.G.1.151); (3) *latus horreat flagello* (Maec.poet.6(5)); *tristia per uacuos horrent absinthia campos* (Ov.Pont.3.1.23); (4) *dominae, quamuis horrebis et ipse, argenti manus est calfacienda manu* (Ov.Ars 2.213); (6) *P. Clodius uestra sacra curat, uestrum numen horret* (Cic.Dom.104), etc.

El valor transitiu es pot constatar a partir de Ciceró: *minas quas ante horrebamus negligere coepimus* (Cic.Quinct.92); *hunc quaesitorem ac iudicem fugiebant atque horrebant* (Cic.S.Rosc.85); (amb inf.) *quod...sacrificium...nemo uir aspicere non horruit* (Cic.Har.37), etc.

Tant *horreō* com *horrescō* comparteixen el mateix tema de perfet *horruī*, observació que ja recullen les gramàtiques antigues: ‘*horresco horruī*’...*ex eo quod est ‘horreo horruī*’. El perfet provinent d’*horreō* es troba documentat a partir de Ciceró (veg. Thes.VI.3 2976, 25 i ss.): *qui Centuripini nomen numquam timuissent maritimi praedonis, unum...horruissent Apronium* (Verr.II 5, 70); *nec galeis densisque uirum seges horruit hastis in Italia* (Verg.georg.2, 142); *horruerunt...comae* (Ov.fast.2, 502), etc.

No hi ha testimoniat el tema de supí.

LIV (178): **ǵ^hers-* ‘eriçar-se, posar-se rígid’
IEW: 445-6

L’etimologia d’*horreō* és clarament pie. i està emparentada amb l’arrel pie. **ǵ^hers-* ‘eriçar-se, posar-se rígid’, que es troba també en vèd. *hr̥syati* ‘esdevé rígid, s’estremeix; s’alegra’ (< present **ǵ^hrs-ǵé-*) i en av.rec. *zarāšiiamna-/zaršaiamna-* (v.1.) ‘eriçant les plomes’ (per l’av., veg. Kellens 1984: 121¹¹; per la reconstrucció

etimològica, veg. WH: I 659; IEW: 445-6; LIV: 178). Malgrat tot, en vàedic confluïren en una mateixa forma les arrels **g^hers-* ‘eriçar-se, posar-se rígid’ i **g^{(w)h}ers-* ‘alegrar-se’, de manera que hi ha casos en què no és fàcil de saber de quina de les dues arrels prové (veg. Gotō 1987: 347⁸⁵⁶; LIV: 178), com en el cas del vàed. *jāhr̥ṣāṇá-* ‘excitat’ (< *perfet), semànticament ambigu. Generalment el vàed. *hár̥satē* ‘s’alegra, està excitat’ s’emparentava amb *horreō*, però per motius semàntics és preferible d’analitzar-lo com un present temàtic provinent de **g^{(w)h}ers-* (veg. Gotō 1987: 347; LIV: 198²). El substantiu pl. llatí *herna* ‘saxa’ (que les glosses remetent a un mot sabí) provindria de la mateixa arrel que *horreō* (**g^hers-no-*), així com també els adjectius *hirsūtus -a -um* i *hispidus -a -um* (< **g^hers-k^uos* com a préstec de l’osco-umbre segons WH, IEW) ‘eriçat, pelut’.

És possible que **g^hers-* fos en origen una arrel allargada de **g^her-* ‘trobar plaer, desitjar, cobdiciar’ (cfr. umbr. *heriest* ‘desitjarà’, vàed. *hár̥yati* ‘s’alegra, li agrada’, gr. *χαίρω, ἐχαρην* ‘em vaig alegrar’), de la qual prové segurament el *hapax legomena* del llatí *horitur* ‘animar, estimular’ (Enn.ann.432), (del qual es deriva el freqüentatiu *hortārī*), així com també el substantiu *hir-cus* ‘boc’ (= osc-sab. *hirpus* ‘lupus’) (< **g^her-k^uo-*, amb *i* dialectal davant *r* + gutural com a *stircus*?). Més problemàtic és *ēr, ēris* (segons WH **hēr* fóra més correcte) i gr. *χηρ χηρός* ‘eriçó’ a causa del seu vocalisme allargat.

Des d’un punt de vista formal, *horreō* pot provenir diferents temes pie.: *a)* d’un present **g^hrs-eiō* comparable a l’av. *zaršaiiamna-* ‘eriçant les plomes’ (WH: I 659 i IEW: 445); *b)* d’un tema causatiu-iteratiu **g^hors-éje-* (LIV), o *c)* d’un tema essiu **g^hrs-eh₁é-* (ja que en llatí *CorC* < **Cor-C* o bé **CrC*).

Des d’un punt de vista semàntic, emperò, l’opció més versemblant és, segons el nostre punt de vista, el tema essiu, ja que *horreō* indica més aviat estat que no pas causativitat. A més a més, ja hem vist que el valor originari d’*horreō* era intransitiu, cosa que no s’adiu a un present en *-eiō* (que generalment mostra un valor transitiu, com el testimoni de l’avèstic).

Una prova a favor de la reconstrucció del tema essiu és el fet que l’adjectiu d’*horreō* sigui *horridus* (i no pas el participi de perfet, que no existeix), i que tingui també un substantiu en *-or*, *horror* i un incoatiu *horrescō*. Totes aquestes formes, així

com el valor i la semàntica d'*horreō*, fan pensar més aviat en un tema essiu pie. provinent de l'arrel **ǵ^hers-* 'eriçar-se, posar-se rígid'.

I

iaceō, -ēre, -uī, (-itūrus) (intr.) '1 jeure, estar ajagut, estar estès (esp. en repòs, al triclini, suplicant); 2 jeure, caure (mort); 3 estar aterrat, enderrocat (referent a edificis, etc.); 4 (fig.) estar abatut, prostrat, afligit; 5 estar estès, tirat, escampat; estendre's, 6 estar situat, trobar-se; 7 estar enfonsat, baix; 8 estar quiet, encalmat; 9 romandre, estar-se; 10 caure, penjar; (fig.) mancar de vigor, fallar; anar de baixa, mancar de valor; 11 estar decaigut, abandonat, aturat'

Obs.: ptc. fut. *iacitūrus* (rar i postclàss.).

Derivats: no hi ha testimoniats ni substantius ni adjectius derivats de *iaceō*.

Compostos: *adiaceō -ēre -uī* (= *παράκειμαι*, a partir de Cèsar) (que forma doblet amb *ad(i)iciō - (i)icere -iēcī -iectum*), i derivats;¹⁰⁰ *circumiacēre* (a partir de *Cael.orat.15*, rar) (i *circumiciō - icere -iēcī -iectum* 'col·locar al voltant de', clàss., imp.), *coniacēre* (tardà), *dēiacēre* (tardà), *interiacēre* (a partir de Liv.) (i *intericiō (interiaciō) -icere -iēcī -iectum* (tr.) 'posar, situar entremig'), *obiaceō -uī* 'ésser a prop, al davant de' (testimoniat a partir d'*Enn.scen.245*, clàss., imp.), que forma doblet amb el verb transitiu *obiciō -ēcī -iectum* 'llançar, tirar, gitar' (arc., clàss., imp., usual), *praeiaceō* (Plini, Tac., rar; forma doblet amb *praeiaciō (-iciō) -iacere (-icere) -iēcī -iectum* (tr.) 'llançar, tirar davant', rar, testimoniat a partir de Col.), *reiacēre* (tardà), *subiaceō* (a partir de Plini, imp.) i *sūbiciō* (clàss., imp., usual, testimoniat ja per Ter. i Lucil.); *superiaceō - ēre* (Cels.8.9.1.E) i *superiaciō -acere -ēcī -ectum* 'llançar damunt, posar a sobre' (clàss., imp., usual); *circumiacentia* 'context' (Quint.); *Rufi* emprà *subiacentia -ae* per traduir τὸ ὑποκείσθαι; Boeci emprà *iacēre* per τὸ κείσθαι 'la situació', etc. (cfr. *Thes. VII 1, 31, 37* i ss; EM: 303).

Iaceō és molt freqüent en totes les èpoques de la literatura llatina, a partir d'Enni i Plaute. Tant el tema de present com el tema de perfet en *-uī* s'observen testimoniats ja en els autors arcaics, amb els diversos significats. Sembla que el verb marcant l'estat s'empra sobretot en el tema d'*infectum*, mentre que en el tema de perfet preval més el valor de passat: (1) *ut iacui, exsurgo* (Pl.*Am.1067*); *tu autem in neruo iam iacebis* (Pl.*Cur.718*); *iaceo in tecto umido* (Acc.*trag.549*); (2) *quisque ut steterat iacet* (Pl.*Am.241*); (3) *arae patriae...fractae et disiectae iacent* (Enn.*scen.89*); (6) *sed quid hoc est, haec quod cistella hic iacet* (Pl.*Cist.655*); (9) *ubi in lustra iacuisti?* (Pl.*Cas.242*); *mea uxor propter illam tota in fermento iacet* (Pl.*Mer.959*), etc.

¹⁰⁰ Pels derivats, veg. l'entrada de cada compost.

No hi ha testimoniats el tema de supí de *iaceō*. Es conserva emperò el participi de futur *iacitūrus*, que és molt rar i postclàssic (Stat.Theb. 7, 777 recull la forma *iacitūre*). El participi de present *iacens -ntis*, en canvi, és molt freqüent i data ja d'època arcaica: *si cades, non cades quin cadam tecum: iacentis tollet postea nos ambos aliquis* (Pl.Most.330), etc.

Iaceō és l'origen de nombrosos compostos (veg. més amunt) que no documenten ni el tema de supí ni el participi de futur.

Iaceō forma doblat amb *iaciō -ere iēcī iactum* 'llançar, engegar, tirar; escampar, sembrar; proferir, dirigir; traçar, bastir', que, a diferència de *iaceō*, té valor transitiu. *Iaciō* és molt habitual en totes les èpoques, ja a partir d'època arcaica: *iacite thyrsos leuis!* (Acc.trag.239); *montis tu quidem mali in me ardentis iam dudum iacis* (Pl.Mer.617); *genu ad quemque iecero ad terram dabo* (Pl.Capt.797); *iace, pater, talos, ut porro nos iaciamus* (Pl.As.904); *cum iaciat, 'te' ne dicat: nomen nominet* (Pl.As.780); *scuta iacere fugere hostis more habent licentiam* (Pl.Trin.1034), etc.

El tema de perfet *iēcī* és també arcaic i figura a partir de la Llei de les dotze taules: *si telum manu fugit magis quam iecit* (Lex XII [Font.iur.p.34]); *genu ad quemque iecero ad terram dabo* (Pl.Capt.797), etc. Varró és el primer que documenta el participi de perfet *iactus*: *cuiusmodi tritico iacto reddidit segetes, sic bordeo sato proportione reddidit parilis?* (Varró ling.9, 27); *si in ipsa latrone tua capta iam urbe lapides iacti, si manus collata non est* (Cic.dom.53); *testudo...conuoluta omnibus rebus, quibus ignis iactus et lapides defendi possent* (Caes.ciu.2, 2, 4); *iacunt...sine ordine tela. turba nocet iactis et, quos petit, impedit ictus* (Ov.met.8, 389); *telis...non in falsum iactis* (Tac.ann.4, 50).

Iaciō ha fornit nombrosos compostos en *-iciō*: *abiciō, adiciō, circumiciō, co(n)iciō, dēiciō, dissiciō, ēiciō*, etc.

< *iaciō*, deverbals
< *H₁eh₁- 'llançar'

Hom ha atribuït a *iaceō* 'estar estirat' un origen secundari provinent del verb factitiu *iaciō, iēcī* 'llançar', a partir del significat 'estar llançat', i de manera paral·lela a *pendeō*: *pendō* (veg. Sommer-Pfister 1977: 498; Leumann 1977⁵: 553; WH: I 666; EM: 303). Malgrat tot, l'antiguitat de *iaceō* i la diferència semèntica entre ambdós verbs, fa pensar també en un origen protoitàlic (veg. més endavant).

L'origen de *iaciō*, *iēcī* es remunta a una arrel verbal pie. **H₁eh₁-* 'llençar', conservada també en grec i hittita: gr. *ἔηκα* 'llençà, envia' (< aorist radical **H₁éh₁/Hih₁-*), *ἔημι* 'llenço, envio' (< present **Hi-H₁éh₁/Hih₁-*) i *ἔσω* 'llençaré, enviaré' (< desideratiu **H₁éh₁/Hih₁-s-*, tot i que no es pugui assegurar l'antiguitat d'aquest tema). Els verbs compostos de l'hit. *pi-yezzi* 'envia cap allà', *u-yezzi* 'envia cap aquí' segurament provenen d'un tema d'aorist radical com el gr. *ἔηκα* (LIV: 225), tot i que no es pot descartar la possibilitat que reflecteixin un antic present reduplicat **i₁-ieh₁-* amb pèrdua de la reduplicació (Oettinger 1979: 348). L'hit. *(i)ēzzi*, luv. *ati*, *lici adi* 'fa' s'havien analitzat com a presents temàtics d'una arrel pròpia **h₁ei₁-* 'fer' (Oettinger 1979: 349), però l'aïllament d'aquesta arrel, així com el fet que en hittita existeixin verbs compostos que podrien provenir d'aquestes formes sense preverb, fan pensar en la possibilitat que no es tracti d'antics aoristos radicals provinents de l'arrel **h₁ieh₁-* (Melchert 1984: 14-6, 159-61; Oettinger 1992: 221; LIV: 225); (per l'etimologia veg. WH: I 666-67; EM: 304; IEW: 502; per la reconstrucció dels temes, LIV: 225).

Iaciō iēcī és a *ἔημι ἔηκα* tal i com *faciō fēcī* és a *τίθημι ἔθηκα* (mic. 1a sg. *te-ke*). La diferència entre les formes del llatí i del grec, emperò, és que el llatí sempre mostra un allargament en *-k*, mentre que en grec apareix únicament en el tema d'aorist. Aquest allargament s'ha de considerar separatament des d'un punt de vista etimològic: en llatí respon a una arrel allargada **H₁eh₁k-* i **d^heh₁k-* comuna en itàlic (IEW: 502), mentre que l'allargament en *k-* del grec, malgrat les diferents propostes, no té encara una explicació clara ni satisfactòria (Hardarson 1993: 148-50). La darrera diferència d'aquesta equació és que, mentre que els presents del grec són presents reduplicats, el llatí mostra un present amb sufix *-ie*.

Des d'un punt de vista formal, Kümmel (LIV: 225) analitza el pft. *iēcī* com un tema d'aorist radical **H₁éh₁/Hih₁-* i és equiparable al gr. *ἔηκα* i tal vegada a l'hit. *pi-yezzi* 'envia cap allà', *u-yezzi* 'envia cap aquí', etc. (veg. més amunt).

El tema de present *iaciō*, Kümmel l'interpreta com una nova formació de present en *-ie* a partir de l'aorist i interpreta el vocalisme radical **i₁a-* en lloc de l'esperable **i₁* (< **Hih₁-*) per analogia amb *facere: fēcī* (LIV: 225⁷). De tota manera, és possible que **Hih₁-k* en llatí hagués evolucionat a *iac-*, tal i com demostra l'etimologia de *uannus* (< **h₂uh₁nt-no-*) i *uacuus* (< **h₁uh₂-k-*) (veg. Schrijver 1991: 163).

Pel que fa a *iaceō*, tot i que sigui possible un origen secundari provinent de *iaciō*, tampoc s'ha de descartar la possibilitat que sigui un antic tema essiu. En l'apartat filològic hem pogut comprovar que *iaceō* mostrava un significat clarament intransitiu i de valor estatiu (a diferència de *iaciō*, clarament transitiu), així com també que era freqüent en època arcaica. Aquests dos factors fan pensar en un origen essiu d'origen protoitàlic i no pas pie., ja que el sufix *-k* data d'època protoitàlica i no es troba en les altres llengües indoeuropees. Tanmateix, aquesta constatació, no deixa de ser una hipòtesi ja que no es pot demostrar.

illūceō, -ēre, (-luxī), – (intr., ***inl-***) '(amb dat.) brillar sobre, il·luminar'

Derivats: *illūculascō -ere* (< *illucula-* (*illuceō*)+*-scō*) 'fer-se de dia (intr.)' (apareix únicament a Fro.*Aur.2*.p.126(103N)); per *illūcescō* veg. *luceō*.

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

El tema d'*infectum* d'*illūceō* és més aviat rar. S'observa testimoniat en època arcaica i reprès pels autors postclàssics i tardans: *te...pix atra agitet apud carnificem tuoque capiti illuceat* (Pl.*Capt.597*); *quid cum capillis color gratus et nitor splendidus illucest...?* (Apul.*Met.2.9*), *ethnico gratia dei illucet* (Tert.*pudic.7* p.232, 8), etc.

És difícil de decidir si el perfet sigmàtic *illuxī* pertany a *illūceō* o a l'incoactiu *illūcescō*. El tema de present d'*illūcescō* també és rar i només es troba documentat en època arcaica i postclàssica.: *ut mortalis illucescat luce clara (dies)* (Pl.*Am.547*); *eo die...qui proximus eam noctem illucescit* (Gel.3.2.9), etc.

La resta d'exemples fan referència al tema de perfet *-xī*, que data a partir d'època arcaica: *Volcanus, Luna, Sol, Dies, di quattuor, scelestiorem nullum illuxere alterum* (Pl.*Bac.256*); *hic tibi dies illuxit lucrificabilis* (Pl.*Per.712*; 780); *hic...dies uobis, patres conscripti, illuxit* (Cic.*Phil.5.2*); *en illuxit...fama totiens iactata dies* ([Sen.]*Oct.669*); *illuxerat primus consulatus tui dies* (Plin.*Pan.66.2*); *ea uero nocte, cui illuxit dies caedis* (Suet.*Jul.81.3*); —*cum...tertio die sol illuxisset* (Cic.*N.D.2.96*); *(sol) ad euiscerata corpora elluxit* ([Quint.]*Decl.12.26*); (impers.) *postquam illuxit nec quisquam hostium in conspectu erat* (Liv.2.7.3); *ubi illuxit postero die* (Liv.3.2.10); *ubi illuxit, successit uallo Romana acies* (27.42.11); *gratulor uobis, uirignes, quod citius illuxit* (Sen.*Con.1.5.9*); (fig.) *cum populo Romano uox et auctoritas consulis repente in tantis tenebris illuxerit* (Cic.*Agr.1.24*); *clarissimum deinde Homeri illuxit ingenium*

(Vell.1.5.1). El més probable és que tant *illūceō* com *illūcescō* comparteixin el mateix tema de perfet en *-xī*.

A *illūceō* li manca el tema de supí.

< *in-*+*lūceō*

veg. *lūceō* (< **leuk-*)

immarceō, -ēre, -, - (intr.) ‘decandir-se’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Immarceō és un *hapax legomena* testimoniat en una inscripció: *ipso immarcebam florenti caro marito* (*A.Epig.*16.122).

< *in-*+*marceō*

veg. *marceō*

immineō, -ēre, -uī, - (intr.) ‘**1** alçar-se, dreçar-se sobre (objectes naturals, edificis, etc.), dominar; (ext.) ésser contigu, adjacent; **2** abocar-se, inclinar-se, decantar-se; **3** (fig.) estar pendent de, atent, amatent a; ésser cobejós de, delir-se per; estar disposat, resolt; acuitar-se, afanyar-se; **4** assetjar, amenaçar, posar en perill; **5** (ext.) amenaçar, planar; **6** ésser imminent; acostar-se, apropar-se’

Derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Compostos: *super-immineō* ‘ésser situat al damunt; amenaçar des de dalt’ (rar, a partir de Virgili).

Immineō es llegeix per primera vegada en uns fragments d’Aemilius Paullus Macedonicus (167 a.C.), transmesos indirectament per Valeri Màxim: *si quid aduersi populo Romano immineret* (*Aem.Paul.* o *frg.Val.Max.*5, 10, 2).

Immineō és molt freqüent a partir d’època clàssica i postclàssica: (1) *horrenti...atrum nemus imminet umbra* (*Verg.A.*1.165); *turris ingens imminebat* (*Liv.*21.7.7); (2) *ipsa tecti parte praecipiti imminet* (*Sen.Med.*995); *imminet e celsis audentibus improba muris uirgo* (*V.Fl.*6.681); (3) (amb *in*+*ac.*) *animum in futura imminentem uelut sub uinculis habere* (*Sen.Dial.*9.9.2); (amb *dat.*) *iam diu nequiquam imminentes spei maioris honoris* (*Liv.*4.25.9); (4) *uidet imminere hostis* (*Caes.Gal.*6.38.2); *instabat agmen Caesaris atque uniuersum imminebat* (*Caes.Ciu.*1.80.5); (5) *imminebant...Seleucus, Lysimachus, Ptolemaeus...cum quibus ei...erat dimicandum* (*Nep.Eum.*10.3); (amb *dat.*) *imminent duo reges toti Asiae*

(Cic.Man.12); (6) *qui...ea quae imminet non uideant* (Cic.Catil.1.30); *mors, quae...cotidie imminet* (Cic.Tusc.1.91), etc.

El perfet *imminuī* és molt rar i tardà (Theod.Prisc.eup.foen.85; Greg.M.epist.3, 1). A *immineō* li manca el tema de supí.

< *in-+*mineō*
veg. *ēmineō* (< **men-*)

(*immordeō, -dēre*), -, -*sum* (tr.) ‘mossegar; (fig.) estimular’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Immordeō es troba documentat únicament a través del participi de perfet *immorsus -a -um*, que es constata únicament a Horaci, Properci i Estaci (veg. Thes.VII.1 492, 7 i ss.): *perna magis et magis hillis (stomachus) flagitat immorsus refici* (Hor.S.2.4.61); *immorso aequales uideant mea uulnera collo* (Prop.3, 8, 21); *labitur immorsaque cadens obmutuit hasta* (Stat.Theb.2.628).

< *in-+mordeō*
veg. *mordeō* (< **h₂merd-*)

immoueō (dub.), **-*moueēre***, -, - (tr., ***imm-***.) ‘moure cap a’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Immoueō apareix únicament a un passatge de Plaute, i el seu testimoniatge no és segur (veg. Thes.VII.1 499, 10-12): *damnosiozem meo...immouit loco* (s.v.l.) (*Truc*.82).

L’adjectiu *immōtus -a -um* ‘immòbil’, molt usual i testimoniat a partir de Virgili, no es deriva d’*immoueō*, ja que està format a partir del participi de perfet de *moueō* i la preposició *in* de caràcter privatiu.

< *in-+moueō*
veg. *moueō* (< **m₁ieuh₁-*)

immulgeō, -ēre, -sī, - (tr., ***imm-***.) ‘(amb dat.) munyir sobre; destil·lar sobre’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Immulgeō és més aviat rar, tot i Livi Andronic, Virgili i Plini el vell l’hagin conservat: *quem...alui lacteam immulgens opem* (Andr.trag.38); *hic natam...nutribat*

teneris immulgens ubera labris (Verg.A.11.572); *ubera eas* (sc. *striges*) *infantium labris immulgere* (Plin.Nat.11.232); *oculo...cruore suffuso...si (lac) immulgeatur, plurimum prodest* (Plin.Nat.28.72).

El perfet *immulsī* es troba documentat en un autor tardà: *praecepta rhetoricae pectori meo senex...immulsit* (Symm.epist.9, 88, 3).

A *immulgeō* li manca el tema de supí.

< *in-*+*mulgeō*
veg. *mulgeō* (< **h₂melǵ-*)

impendeō, -dēre, -, -nsum (intr., tr., ***inp-***) ‘1 estar suspès, penjar sobre; dominar, dreçar-se; 2 ésser imminent, acostar-se (una tempesta, etc.); 3 amenaçar, planar sobre, assetjar (referit a coses abstractes)’

Constr.: valor transitiu a Ter.Ph.180, Lucil.1227 i Lucr.1.326; participi de perfet passiu a Lucr.6.491; Sen.Her.O.1592 (*codd.*).

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats. No hi ha cap derivat del participi de perfet, possiblement per evitar l’homonímia amb el participi de perfet d’*impendō, impensus -a -um* ‘car, costós; (fig.) excessiu, exagerat’.

Impendeō apareix força ben documentat a totes els períodes de la literatura llatina. Entre els autors arcaics, *impendeō* ja mostra tant el valor intransitiu (en forma absoluta, amb datiu, amb preposició, etc.), com el transitiu: (1) (amb *super*) *molluscam nucem super eius dixit impendere tegulas* (Pl.fr.46); (fig.) *tantae in te impendent ruinae* (Pl.Epid.83); (3) (amb ac.) *inparatum subito tanta te pendent mala* (Ter.Ph.180); *quae res me impendet* (Lucil.1227); (amb dat.) *nunc iam alia cura pendet pectori* (Pl.Epid.135).

A partir d’època clàssica, sembla imposar-se el valor intransitiu, tot i que es conserva un passatge a Lucreci d’ús transitiu: *mare quae impendent, uesco sale saxa peresa* (Lucr.1.326). Lucreci i Sèneca empen el participi de perfet amb valor passiu: *si...tempestas atque tenebrae coeperiant maria ac terras impensa superne* (Lucr.6.491); *semper impensum tenere ferrum* (Sen.Her.O.1592(*codd.*)).

A *impendeō* li manca el tema de perfet.

Impendeō forma doblat amb el verb transitiu *impendō -dēre -dī -sum (inp-)* ‘despendre, gastar, desembossar; emprar, esmerçar; arriscar, sacrificar’, que es troba ja en els autors arcaics, i és molt usual a partir de Ciceró: *non hoc impendet publicum?*

(Pl.St.717); *nescio quid impendit et in commune contulit* (Cic.Quinct.12); *ingentibus ipsam sollicitare datis totumque impendere regnum* (Ov.Met.6463), etc.

< *in-*+*pendeō*
veg. *pendeō* (< ?2.*(s)pend-)

impleō, -ēre, -ēuī, -ētum (tr.; **inp-**) ‘(sovint amb gen. o abl.) **1** omplir, emplenar, curullar (un espai, un got, etc.); **2** omplir la superfície de, cobrir; (esp.) completar (la lluna, el seu cercle); **3** atipar, sadollar, assaciar; satisfer, saciar; afalagar; engreixar; **4** prenyar, deixar prenys; **5** proporcionar (qualitats, condicions, etc.); **b** (notícies, fama, tòpics de conversa, etc.); **c** (emocions, pensaments, etc.); **6** emplenar (un tema, arguments, etc.); **7** entretenir-se, ocupar (un període de temps); acomplir (un període de temps); **b** (com a mètode d’expressar edat o duració); **8** constituir, equivaler (una mesura, un pes, etc.); **b** atènyer la plenitud (una moral, etc.); **9** dur a terme, realitzar completament; **b** acomplir (una decisió, promesa, etc.); **10** satisfer (desitjos, esperances, etc.); **b** (profecies).

Formes sincopades: *-plerunt, -erint, -erat, -plesse, -set*.

Derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Compostos: *adimpleō* ‘omplir; complir’ (rar, Col., Marcel.).

El compost *impleō* és molt usual en totes les èpoques. En els autors arcaics apareixen nombrosos exemples tant del tema de present com de perfet, sobretot amb el significat originari d’‘omplir, emplenar, curullar’, que mostra a vegades un complement en genitiu o ablatiu: (1) *cadus erat uini, inde impleui hirneam* (Pl.Am.429); *nulla est...amphora quam non impleant* (Tit.orat.2); (amb gen.) *mihī omnis angulos furum impleuisti in aedibus* (Pl.Aul.552); *amphoram...puram impleto aquae purae* (Cató Agr.88.1); (amb abl.) *eum qualum...terra impleto* (Cató Agr.52.1); *uentus cercius, cum loquare, buccam implet* (Cató hist.93); (2) (amb gen.) *postquam impleuisti fuisti fissorum caput* (Pl.Aul.454); (amb abl.) *ego te implebo flagris* (Pl.Cas.123); *impleantur elegeorum meae fores carbonibus* (Pl.Mer.409); (3) *luna alit ostrea et implet echinos* (Lucil.1201); (5) (amb abl.) *suspicionē impleuit me indignissime* (Pl.Mer.795).

La resta d’accepcions provenen d’època clàssica o imperial: (4) *quinquennis (caper) parum idoneus habetur feminis implendis* (Col.7.6.3); *cui fas implere parentem, quid rear esse nefas?* (Luc.8.409); (6) *eam quaestionem esse, quae impleri argumentis possit* (Sen.Con.1.5.9); (7) (pft. sincop.) *cum multa dixisset adsignatumque tempus*

implesset (Plin.*Ep.*7.6.11); (8) *his additi Boeoti Thessalique...impleta ut essent sex milia armatorum* (Liv.33.14.5); *dicta Iouis pars uoce probant...alii partes adsensibus implent* (Ov.*Met.*1.245); (10) *magnum falsi impleuit genitoris amorem* (Verg.*A.*1.726), etc.

El participi de perfet és molt poc habitual, i data a partir de Titus Livi: *impleta ut essent sex milia armatorum* (Liv.33, 14, 5).

< *in-*+*pleō*
veg. *pleō* (< **pleh₁-*)

inalbeō, -ēre, -, - (intr.) ‘ésser o esdevenir blanc, llostrejar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat (per l’incoatiu *in-albescō*, veg. *albeō*).

Inalbeō és rar, apareix en un passatge de les *Metamorfosis* d’Apuleu: *ut primum tenebris abiectis dies inalbebat* (*Met.*7.1). Segons Leumann (veg. Thes.VII.1 816, 15-16), és possible que s’hagi format a partir d’*inalbuī*, el tema de perfet de l’incoatiu *in-albescō*. Però tanmateix és poc versemblant, atès que *albescō* és molt poc freqüent, apareix testimoniat a Cels (època de l’emperador Tiberi) i li manca el tema de perfet (veg. Thes.VII.1 816, 19 i ss.).

Al costat d’*inalbeō* hi ha testimoniat el verb transitiu factitiu *inalbō -āre* (tr.) ‘emblanquinar; il·luminar’, que és molt poc freqüent i s’observa en uns passatges d’Apuleu (*Met.*9.24; 10.20) i en autors tardans.

< *in-*+*albeō*
veg. *albeō* (< *albus*+*-eō*)

indeceō¹, -ēre, -, - (tr.) ‘no escaure a’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Indeceō mostra dos significats diferents que responen a un origen diferent. Ambdós verbs són d’ús molt rar. *Indeceō* s’observa únicament amb el significat de ‘no escaure a’ i valor transitiu a Plini el jove: *iuuenes confusa adhuc quaedam et quasi turbata non indecent* (Plin.*Ep.*3.1.2).

En aquest cas, *indeceō* té un origen denominatiu a partir de l’adjectiu *indecens -ntis* ‘inadequat; poc atractiu’, força freqüent i testimoniat a partir de Vitruvi: *indecens inter locorum proprietates status signorum* (Vitr.7.5.6), etc.

< *indecens* ‘inadequat’ (< *in-*+*decens* [< *decet*]), denominatiu

veg. *decet* (< *deċ-)

? *indeceō*², *-ēre*, -, - (dub.) (intr.) ‘(amb dat.) escaure a’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

Indeceō mostra, a part del significat de ‘no escaure a’, el significat contrari d’‘escaure a’, i és de valor intransitiu. L’exemple en què apareix testimoniats, emperò, és dubtós i es troba en un passatge d’Aulus Gel·li (veg. *Thes.VII.1* 1125, 39 i ss.): *feminis...solis uestem longe lateque diffusam indecere* (s.v.l.) *existimauerunt* (6(7).12.2). En aquest cas, cal analitzar-lo com un compost de *deceō (veg. *decet*).

< *in-+*deceō* (< *decet*)
veg. *decet* (< *deċ-)

indigeō, *-ēre*, *-uī*, - (intr.) ‘(amb gen., abl. o inf.) tenir necessitat de, sentir fretura de, estar mancat de; (abs.) ésser pobre’

Derivats: *indigens -tis* ‘indigent; impotent’ (< ptc. *indigeō*) (Cic., Sal.), d’on prové el substantiu *indigentia -ae* f. ‘fretura, necessitat’ (a partir de Cic.); *indigis -is* ‘mancat de (amb gen.)’ (Pac.*trag.*328); *indigus -a -um* ‘(amb gen. o abl.) mancat de; freturós de’ (Lucr., Verg., Luc., etc.), *indiguus -a -um* ‘necessitat de’ (Apul.*Met.*9.12).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

Indigeō es pot observar testimoniats en tota la llatinitat. En època arcaica no és massa habitual, però els exemples que s’han conservat, mostren un complement en genitiu: *duae innocentes intus hic sunt, tui indigentes auxili* (Pl.*Rud.*642); *quid ‘mi pater’? quasi tu huius indigeas patris* (Ter.*An.*890).

És a partir d’època clàssica i especialment imperial, que *indigeō* esdevé més freqüent. A part del complement en genitiu, apareix també amb un ablatiu o infinitiu: (amb gen.) *conditio enodationis indigens* (Cic.*Top.*31); *quid est in hac causa quod defensionis indigeat?* (Cic.*S.Rosc.*34); (amb abl.) *qui ciuilem scientiam eloquentia non putant indigere* (Cic.*Imu.*1.6); *Precibus nostris et cohortatione non indiges* (Cic.*Att.*2.22.5); (amb inf.) *hoc plane indigeo discere, quid sit ‘penus’* (Gel.4.1.6), etc.

El perfet *indiguī* es troba documentat a partir de Corneli Nepot (*Att.*9, 3; 21, 2), ja que el passatge de Sal·lusti és dubtós: *multis...egomet opem tuli, nullius indigus* (V, -*ui*) (Sall.*Iug.*110, 1).

A *indigeō* li manca el tema de supí.

< *indu-+egeō*
veg. *egeō* (< ?**h₁e^(g)H-*)

indotueor, -ēri, -, - (?tr.) veg. *infra*.

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Indotueor és una variant arcaica d'*intueor* documentada en un passatge d'Enni:
indotuetur ibi lupus femina, conspicit omnis (*Ann.*70).

< *indu-+tueor = intueor* (< *in+-tueor*)
veg. *tueor* (< ?**teuH-*)

indulgeō, -gēre, -lsī, -ltum (intr., tr.) '1 (amb dat.) ésser indulgent, benevolent amb; (amb dat. o ac.) consentir; (amb dat.) prestar atenció a; 2 (amb dat.) ésser favorable a, protegir; ésser complaent, amable envers; accedir a; 3 (poet.) deixar lloc per a, espaiar, deixar lliure; 4 (amb dat. o ac.) lliurar-se a, delectar-se amb; (amb dat.) lliurar-se a; 5 (tr.) concedir, atorgar; (amb ger. o inf.) concedir de'

Derivats: *indulgens -ntis* 'indulgent, benèvol; afable; (amb dat.) afeccionat a' (a partir de Cic.), d'on provenen l'adverbi *indulgenter* 'indulgentment, benèvolament' (a partir de Cic.), el substantiu *indulgentia -ae* 'indulgència, benevolència, condescendència' (a partir de Cic., clàss., imp., usual); *indulgitās -ātis* (= *indulgentia*) (*Cael.hist.*48; *Sis.hist.*46); *indultum* n., *indultiō, indultor* (tardans) i el compost *perindulgens* (*Cic.off.* 3, 112).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Indulgeō apareix testimoniat en totes les èpoques de la literatura llatina i sovint té un valor intransitiu i va acompanyat d'un complement en datiu, tot i que a vegades apareix també amb valor transitiu. En època arcaica es troba ja documentat amb aquests dos valors: (1) *nimum illi, Menedeme, indulges* (*Ter.Hau.*861); (absol.) *id non fieri ex uera uita...sed ex adsentando indulgendo et largiendo* (*Ter.Ad.*988); (tr.) *dum istis fuisti solus,...te indulgebant, tibi dabant* (*Ter.Haut.*988); (*Afran.com.*389); (3) (tr.) *eiciunda hercle haec est mollities animi; nimi' me indulgeo* (*Ter.Eu.*222).

Les altres accepcions semàntiques s'observen a partir dels autors clàssics, que l'empren amb més freqüència: (2) (amb dat.) *cuius et annis et generi fata indulgent* (*Verg.A.*8.512); *non diutius fortuna Aequis indulisit* (*Liv.*4.42.10); (4) (amb dat.) *sperni ab iis ueteres amicitias, indulgeri nouis* (*Cic.Amic.*54); *omissis...corporis gaudiis animo indulgens* (*Sal.Rep.*1.7.5); (5) (tr.) *qui...sanguinem meum sibi indlugeri aequum censet* (*Liv.*40.15.16); *aetatis illam (sc. naturam) animalibus tantum indulsisse, ut quina...saecula educerent* (*Sen.Dial.*10.1.2), etc.

Ciceró és el primer que documenta el perfet *indulsī: ciuis Romanos coluit, iis indulsit, eorum uoluntati et gratiae deditus fuit* (Cic.Verr.II 3, 59); *nihil iis indulsit ad Antonium uiolandum* (Nep.Att.9, 3); *non diutius fortuna Aequis indulsit* (Liv.4.42.10).

El participi de perfet *indultus -a -um* és postclàssic i data a partir d'A. Corneli Cels, que visqué en època de l'emperador Tiberi: (amb valor adj.) *uir bonus, indultus cunctis* (Ce 1387, 7); *quibusdam praesidibus, ut multis prouinciis interdicere possint, indultum est* (Ulp.dig.48, 22, 7, 14); *omnibus indultum est, qui ad sanctorum limina confugerunt* (Hyd.chron.II p.17, 43).

LIV (113): **delǵ^h*- 'esdevenir ferm, sòlid'

IEW: 197, 254

L'etimologia d'*indulgeō* es relaciona amb l'arrel verbal pie. **delǵ^h*- 'esdevenir ferm, sòlid' (veg. EM: 315-6; IEW: 197; LIV: 113). Aquesta arrel verbal es troba també documentada en indoirani i en les llengües cèltiques: vèd. *dṛ̥m̐hati* (tematitzat) 'fa ferm' (< present **dl̥-né/n-ǵ^h*-); avrec. *darəzaiieiti* 'uneix fermament, lliga, encadena' i khot. *dals-* 'fer ferm, carregar' (< causatiu **dolǵ^h-éje-*); galm. *deily* 'manté (ferm)' i abret. *delgīm* 'mantenir' (< essiu **dl̥ǵ^h-hijé-*).¹⁰¹ L'aav. *dōrāšt* (< *daršt) 'fixa, assegura' s'interpretava tradicionalment com una variant de l'aorist sigmàtic *dārāšt* Y. 43, 13 'reté, conté', de l'arrel **d^her-* 'fixar', però és possible d'analitzar també aquesta forma com un antic tema d'aorist radical **délǵ^h-/dl̥ǵ^h*- (veg. Hoffmann-Forsman 2004²: 64; LIV: 113). El gall. 1sg. *delgu* 'continc' és possible que reflecteixi un present temàtic **délǵ^h-e-*; el vèd. *dṛ̥hya, dṛ̥hyasva* 'sigues ferm, esdevingues ferm!', un present **dl̥ǵ^h-ijé-* i el plusquamperfet vèd. *ádadr̥hanta* 'havien estat fermes', un tema de perfet **de-dólǵ^h/dl̥ǵ^h*- (veg. LIV: 113). La relació etimològica d'aquestes formes amb el germ. *plega-* 'dedicar' (veg. Seebold 1970: 363-364) és altament improbable, per motius formals i semàntics. Hom l'ha analitzat com un préstec semític a partir de l'arrel *p-l-h* o tal vegada millor *p-l-g* 'solc' (veg. Mailhammer 2007: 202 i ss.), tot i que la relació semàntica tampoc sigui clara.

Pel que fa al llatí *indulgeō* 'ésser indulgent amb, benevolent amb', hom l'ha analitzat com un tema essiu **dl̥ǵ^h-hijé-* (EM: 316; LIV: 113). Ja hem vist més amunt que

¹⁰¹ Celt. *dalgī-* (< **dl̥ǵ^h-ē-*), cfr. Klingenschmitt 1982: 197⁴⁶.

aquest tema essiu apareixia també conservat en galm. *deily* ‘manté (ferm)’ i l’abret. *delgīm* ‘mantenir’.

Però el fet que *indulgeō* mostri un valor transitiu ja en època arcaica (veg. més amunt), ha fet pensar que *indulgeō* reflectiria un tema causatiu(-iteratiu) **dolg^h-ēje-*. WH: (I 694-95) i Pokorny (IEW: 197) relacionen *indulgeō* amb l’adjectiu grec *ἐνδελεχής* ‘contínu’, *ἐνδελεχέω* ‘continuo’, *δολιχος* ‘llarg’ i l’analitzen com una forma **en-dolg^h-eiō* que tindria per significat bàsic ‘sóc pacient amb algú, aguanto pacientment’. Malgrat tot, la semàntica que reconstrueix Pokorny per **en-dolg^h-eiō* està més a prop d’un significat estatiu (essiu) que no pas causatiu-iteratiu, cosa que fa pensar que la reconstrucció d’un tema essiu per *indulgeō* sigui més versemblant que no pas la proposta d’un tema causatiu-iteratiu. A més a més l’ús d’un acusatiu de persona en lloc d’un datiu pot ser secundari (d’acord amb *colō*, *foueō*, etc.), (veg. Thes.VII.1 1253, 4 i ss.; WH: I 694).

Pel que fa al tema de perfet llatí *indulsī*, és versemblant que es traci d’un tema d’aorist sigmàtic de nova formació, juntament amb l’avrec. (subj.) *han-darǎžǎnti* ‘s’han unit’ (veg. LIV).

***inferueō, -uēre, (-uuī -buī i -uī)*, – (intr.) ‘bullir’**

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat (pels compostos *in-feruefaciō* i *in-feruescō*, veg. *ferueō*).

Inferueō és més aviat rar, tot i que s’ha conservat en totes les èpoques: *facito bis aut ter inferueat* (Cató Agr.108); *miscetur inferueatque, donec crassitudinem sordium habeat* (Cels.5, 25, 4^A); *mel Atticum ter inferuere facito* (Col.12.38.5).

Al costat d’*inferueō* hi ha testimoniat també l’incoatiu *inferuescō*, que data a partir de Cató i, com *inferueō*, és molt poc freqüent: *fabae tertia pars ut inferuescat* (Cató agr.90); *spicat e puluis calore inferuescit* (Plin.nat.18, 152); *in patella...inferuescit medicamentum* (Scrib.Larg.37), etc.

El perfet *inferuuī* (*inferbuī*) i *inferuī* pot pertànyer teòricament a ambdós verbs, però generalment se’l vincula a l’incoatiu a causa del valor puntual del tema de perfet (veg. Thes.VII.1 1388, 41 i ss.): *hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis* (Hor.S.2.4.67); *siue ex oleo inferuerunt (fungi), siue piri surculus cum his inferuit, omni noxa uacant* (Cels.5.27.12.c); *quae olla cum conferbuerit* (Colum.12, 48, 3), etc.

A *inferueō* li manca el tema de supí.

< *in-*+*ferueō*
veg. *ferueō* (< **b^herū-*)

infiteor, -ēri, -, - (dep.) ‘veg. obs.’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Infiteor només figura a les glosses i a les gramàtiques: *infiteri non fateri* (Paul.p.112M.); *infiteor ἀρνούμαι, infitatus sum* (Dosith.gramm.vii 433, 2); *infidentes: ἀρνούμενοι* (Gloss.^L II Philox.in 230), etc.

D’acord amb WH (I 462-63) i EM (219), és possible que hagi estat format secundàriament a partir d’ *in-fitus (cfr. la glossa *infidentes: ἀρνούμενοι*), a causa de l’existència d’un participi *fātos (= gr. φᾶτος) no conservat, però que apareix en el substantiu *infittiae*. El substantiu *infittiae -ārum*, emprat només en l’expressió *infittias ire* ‘negar’, és arcaic i s’observa ja als comediògrafs llatins: *ire infittias mihi facta quae sunt* (Pl.Men.396); *siquidem centiens hic uisa sit, tamen infittias eat* (Pl.Mil.188); *si hoc palam proferimus ille infittias ibit* (Ter.Ad.339), etc. A partir d’aquest substantiu es generà també el verb denominatiu *infittior -āri -ātus* (tr.) ‘negar, no reconèixer; repudiar’, que es troba recollit ja en època arcaica: *tu qui quae facta infittiare* (Pl.Am.779), etc.

< *in-*+*fitus*
veg. *fateor* (< ptc. **b^hh₂-tó-s* [< 2.**b^heh₂-*])

inhaereō, -rēre, -haesī, -haesurum (intr.) ‘(generalment amb dat.) **1** estar o quedar adherit, fixat, enganxat; limitar amb, ésser a tocar (de); (fig.) arrapar-se, arrelar, romandre; **2** agafar-se fort, aferrar-se; (esp.) aferrar amb les dents, fer presa en; (fig.) aferrar-se, adherir-se (a una opinió, a un procediment); seguir, no abandonar (un rastre); hostilitzar; **3** ésser inseparable (de); ésser inherent a, estar connectat, vinculat amb; estar gravat, romandre imprès (en el pensament, en el record); tenir l’atenció fita en, estar absorbit per’

Construcció: transitiu a Apul.Met.8.16.

Derivats: *inhaerescō -ere* (*inhaesi*) ‘adherir-se, enganxar-se, fixar-se’ (clàss., imp.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Ciceró és el primer autor que ha conservat el compost *inhaereō*, que és molt usual en època clàssica i postclàssica: (1) *cum Deianira...tunicam induisset (Herculi) inhaesissetque ea uisceribus* (Cic.Tusc.2.20); *lacerum...corpus, qua inhaeserant uinculis membra, portantes* (Liv.1.28.10); (2) *dextram...amplexus inhaesit* (Verg.A.8.124); (fig.) *uestigiis prioribus inhaeret (uestigator)* (Col.9.8.10); (3) *te solam norit, tibi semper inhaereat uni* (Ov.Ars.3.561); *scopulis nomen Scironis inhaeret* (Ov.Met.7.447), etc.

Generalment és intransitiu, i va acompanyat d'un datiu, tot i que en Apuleu es conserva un exemple transitiu: (3) *nequicquam frustra timorem illum...perfuncti longe peiores inhaesimus laqueos* (Apul.Met.8.16).

Inhaereō i l'incoatiu *inhaerescō* comparteixen el mateix tema de perfet *inhaesī*, i no és possible de saber a quin dels dos verbs pertany. El perfet *inhaesī* mostra gairebé sempre un valor ingressiu, però en el cas d'*inhaesī*, aquest valor s'ha d'entendre, no tant per influència de l'incoatiu *inhaerescō*, ans pel valor puntual inherent del tema de perfet, ja que *inhaerescō*, que apareix també documentat a partir de Ciceró i en època imperial, és menys freqüent que no pas *inhaereō*: *ut si qua minima bestiola conaretur inrumpere in sordibus aurium...inhaeresceret* (Cic.N.D.2.144); *calculus...non longe ab exitu inhaerescit* (Cels.7.26.1.c), etc.

A *inhaereō* li manca el tema de supí, tot i que a partir d'Ovidi es troba documentat el participi de futur *inhaesurus*: *alter (sc. canis) inhaesuro similis iam iamque tenere (leporem) sperat* (Ov.Met.1.535), etc. (veg. Thes.VII.1 1587, 35).

< *in-+haereō*
veg. *haereō* (< **ghais-*)

inhibeō, -ēre, -uī, -itum (tr.) '1 (amb dat. o *in* + ac.) aplicar, infligir (autoritat, disciplina, etc.) exercir (sobre); 2 refrenar (d'un moviment), **d** detenir (en un lloc); 3 (naut.) *inhibere (remis) nauem, (remis) inhibere* i *remos inhibere* ciar; **b** (absol., Ciceró l'empra una vegada amb el sentit de 'parar de remar', però reconeix que és un ús incorrecte (cfr. *Att.13.21.3*); 4 dissuadir, reprimir; 5 dissuadir (d'alguna activitat o condició), reprimir; **b** prohibir'

Derivats: *inhibitio -ōnis* 'cia, remada enrere' (Cic.Att.13.21.3): *inhibitio...remigum motum habet et uehementiorem quidem remigationis nauem conuertentis ad puppim*.

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

D'entre els autors llatins, Plaute és el primer que documenta el verb compost *inhibeō*: (1) *hocine hic pacto potest inhibere imperium magister, si ipsus primus uapulet?* (Pl.Bac.448); *utrum Fontine an Libero imperium te inhibere mauis?* (Pl.St.700); (3) *iacitur anchora, inhibent leniter* (Afran.com.139).

A partir d'època clàssica i imperial, *inhibeō* esdevé cada vegada més freqüent: (1) *ut ille..., eadem ipse inhiberet supplicia nobis* (Cic.Phil.13.37); *inhibito salubriter modo nimiae potestati* (Liv.3.59.1); (2) *labor est inhibere uolentes (equos)* (Ov.Met.2.128); *inhibita...comitantium turba tabernaculum cum Hephaestione intrat* (Curt.3.12.15); (3) *cum rostris concurrissent neque retro nauem inhiberent* (Liv.26.39.12); (3b) '*inhibere*' *illud tuum, quod ualde mihi adriserat, uehementer displicet. est enim uerbum totum nauticum. quamquam id quidem sciebam, sed arbitrabar sustineri remos cum inhibere essent remiges iussi. id non esse eius modi didici heri cum ad uillam nostram nauis appelleretur. non enim sustinent, sed alio modo remigant. id ab ἐποχῆ remotissimum est...; inhibitio autem remigum motum habet et uehementiorem quidem remigationis nauem conuertentis ad puppim*; (4) *si te illius acerba imploratio...non inhibebat* (Cic.Ver.5.163); (5) *nisi successor aduentu suo inhibuisset impetum uictoris* (Liv.39.21.10), etc.

< *in-+habeō*
veg. *habeō* (< ?*(*ǵ*^h eHb-)

inhorreō, -ēre, -, - (intr.) '(prop. i fig.) estar eriçat'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat (per l'incoatiu *in-horrescō* veg. *horreō*).

Inhorreō és més aviat rar i no sembla documentat en època arcaica. S'observa per primera vegada a Titus Livi: (amb abl.) *hastas...interra fixas, haud secus quam uallo saepta inhorreret acies, tenentes* (Liv.8.8.10); *inhorrent scopulis enascentibus latera* (Sen.Con.1.3.3); *aper...pilis inhorrentibus corio squalidus* (Apul.Met.8.4).

El perfet *inhorruī*, que data a partir de Ciceró, generalment s'atribueix a l'incoatiu *in-horrescō*, que és més freqüent que *inhorreō* i apareix testimoniat ja a Pacuvi (veg. Thes.VII.1 1600, 81 i ss.).

A *inhorreō* li manca el tema de supí.

< *in-+horreō*
veg. *horreō* (< *(*ǵ*^h ers-)

insideō (-sed-?), **-idēre**, **-sēdī** (-sīdī-?), **-sessum** (intr., tr.) ‘1 (generalment amb dat. o ac.) seure, estar assegut en, muntat sobre; descansar, estar col·locat, situat sobre, en; viure en; estar amagat, emboscat (en); 2 (ext.) (amb dat. o in i abl.) ésser present, haver-hi, existir (en); pesar sobre, amoïnar, turmentar’

Formes: el present *insedeō* ha estat tràmes per alguns manuscrits de Liv. 7, 38, 7 i Plin.nat.24, 13; el perfet *insīdī* es troba en alguns manuscrits a Culex 279; Cels.8, 3, 9 i 8, 4, 17; Sen.epist.55, 2, etc. (veg. Thes.VII.1 1883, 71 i ss.).

Derivats: *insidiae -ārum* f. ‘(prop. i fig.) emboscada, parany; (ext.) insídia, intriga, complot’ (arc., clàss., postclàss., usual), a partir del qual provenen *insidior -ārī* (també *-ō -āre*) ‘estar a l’aguait, parar una emboscada’ (arc., clàss., postclàss., usual), *insidiātor -ōris* m. ‘aguaitador, el qui està a l’aguait, el qui posa parany’ (a partir de Cic.), i l’adjectiu *insidiōsus -a -um* ‘traïdor, insidiós, arterós’ (a partir de Cic.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Insideō, *-idēre*, *-sēdī*, *-sessum* ‘estar assegut’ comparteix el mateix tema de perfet i de supí que *insīdō* ‘asseure’s’ (tr., intr.). Tot i que *insideō* sigui d’aspecte estatiu i *insīdō* sigui clarament puntual, hi ha molts exemples ambigus i freqüentment no es distingeix entre *insideō* i *insīdō*. A més a més, sovint, els còdex confonen terminacions com *et/it*, *ea(n)t/a(n)t*, *ent/unt* i en època postclàssica, freqüentment es confon el significat d’ambós verbs (veg. Thes.VII.1 1883, 82 i ss.).

Ambdós verbs són usuals en època clàssica i postclàssica. D’entre els exemples no ambigus, *insideō* s’observa a partir de Nevi (veg. Thes.VII.1 1884, 28 i ss.): (amb ac.) *dictator, ubi currum insidet, peruehitur usque ad oppidum* (Naev.com.107); *nec tibi earum iam desiderium rerum super insidet una* (Lucr.3.901); *di Penates...ab eo quod pentius insident* (Cic.); (amb in + abl.) *insidet quaedam in optimo quoque uirtus* (Cic.Arch.29), etc.

Insīdō en canvi, data a partir de Varró, Virgili, Ovidi, etc.: *sidera dicuntur; quae <qua>si insidunt* (Varró ling.7, 14).

< in-+sedeō
veg. sedeō (< *sed-)

intepēō, **-ēre**, **(-uī ?)**, – (intr.) ‘ésser tebi’

Derivats: *intepē-scō* ‘entebeir-se, esdevenir tebi, escalfar-se; refredar-se’ (testimoniat a partir de Virgili).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Properici documenta per primera vegada el compost *intepeō* que és més aviat rar: *lacus aestiuis intepet Vmber aquis* (Prop.4.1.124); *mihi nunc Ligus ora intepet hibernatque meum mare* (Pers.6.7); *qua Lernaea palus ambustaque sontibus alte intepet hydra uadis* (Stat.Theb.2.377).

El perfet *intepuī*, que es constata a partir de Virgili i Ovidi, generalment s'atribueix a l'incoatiu *intepescō*, tot i que formalment podria pertànyer també a *intepeō*: *Aeneas desaeuit in pugna..., ut semel intepuit mucro* (Verg.Aen.10, 570); *strata...quae membris intepuere tuis* (Ov.epist.10, 54), etc.

A *intepeō* li manca el tema de supí.

< *in-*+*tepeō*
veg. *tepeō* (< **tep-*)

***interfulgeō*, - , - (intr.)** ‘(amb dat.) brillar (enmig del cel)’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Interfulgeō és un *hapax legomena* documentat a Livi (veg. Thes.vii.1 2196, 71 i ss.): *aurum argentumque cumulo rerum aliarum interfulgens* (28.23.4).

< *inter-*+*fulgeō*
veg. *fulgeō* (< **b^hle^(g)-*)

***interiaceō*, -*ēre*, - , - (intr., tr.)** ‘1 estar situat entre; 2 (intr.) haver-hi entremig’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Interiaceō és clàssic i postclàssic, i Livi n’ha conservat el primer exemple. Generalment mostra un valor intransitiu, tot i que no sempre: (1) (intr.) *spatio, quod uacui interiacebat campi* (Liv.8.7.9); *quamvis aliquid interiacet quod nos prohibeat eius* (sc. *solis*) *aspectu* (Sen.Ep.92.17); *ea pars, quae interiacet, puluini* (Plin.Nat.17.159); (amb dat.) *campum interiacentem Tiberi ac moenibus Romanis* (Liv.21.30.11); (amb *inter*) *haec inter eam et Rhodum interiacet* (Plin.Nat.4.60); (amb ac.) *in planitiem quae Capuam Tifataque interiacet* (Liv.7.29.6); *has* (sc. *platanos*) *buxus interiacet* (Plin.Ep.5.6.32); (2) (intr.) *quod interiacet omne tempus graue est* (Sen.Dial.10.16.3); *sed his ipsis media interiacent multa* (Quint.Inst.11.3.18), etc.

A *interiaceō* li manca el tema de perfet i de supí.

Interiaceō forma doblat amb *intericiō* (*interiaciō*) *-icere -iēcī -iectum* (tr.) ‘posar, situar entremig’, de valor transitiu, que apareix en època clàssica i postclàssica: *narratio accusatoris suspensiones interiectas...habere debet* (Rhet.Her.2, 2, 3); *cum...ad eam rem pauca laurea folia intericiant* (Var.R.3.14.3); *non ita lato interiecto mari* (Cic.Orat.25); *inteiecta...sunt terrarum milia multa* (Lucr.4.412), etc.

< *inter-+iaceō*
veg. *iaceō* (< **H₁eh₁-*)

interlūceō, -cēre, -xī, – (intr.) ‘**1** (abs. o amb dat.) entrelluir, lluir entremig (de); clarejar; **2** traslluir-se; **3** (fig.) ésser manifest’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Interlūceō data a partir d’època clàssica i és més aviat poc freqüent: (1) *rari per uias interlucent* ([Quint.]Decl.12.2); *sucum...arborum esse (sucinum) intellegas, quia...animalia plerumque interlucent* (Tac.Ger.45.6); (2) *qua rara est acies interlucetque corona non tam spissa uiris* (Verg.A.9.508); (3) (fig.) *dissimilis forma atque natura loci comparandi sunt, ut distincti interlucere possint* (Rhet.Her.3.31); *conditorem...ordinum...quibus inter gradus dignitatis fortunaque aliquid interlucet* (Liv.1.42.4).

Livi recull un exemple de perfet *-xisse*, amb el significat d’‘esdevenir clar temporalment’, que tal vegada pertanyi a *interlucescō, el tema de present del qual no s’ha conservat (veg. Thes.VII.1 2220, 69 i ss.): *duos soles uisos, et nocte interluxisse* (Liv.29.14.3).

A *interlūceō* li manca el tema de supí.

< *inter-+luceō*
veg. *luceō* (< **leuk-*)

intermaneō, -ēre, -sī, – (intr.) ‘(amb dat.) romandre enmig de’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Intermaneō és un *hapax legomena* documentat en un passatge de la *Farsàlia* de Lucà: *Caesar mediis intermanet (interminet v.l.) agris* (6.46).

< *inter-+maneō*
veg. *maneō* (< **men-*)

intermisceō, -scēre, -, -mixtum (tr.) ‘barrejar, entremesclar (amb)’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *intermisceō* és poc freqüent i no sembla testimoniat en època arcaica. Es troba documentat a partir de l’obra *de Bello Hispaniensi: cum clamor esset intermixtus gemitu* (*Bell.Hisp.*31, 6); *turbabant equos pedites intermixti* (*Liv.*21.46.6); *si illam (sc. aquam) spiritus intermixtus eiecit* (*Sen.Nat.*3.15.8); (amb dat.) *sic tibi...Doris amara suam non intermisceat undam* (*Verg.Ecl.*10.5); *patris intermiscere petita uerba foris* (*Hor.S.*1.10.29), etc.

A *intermisceō* li manca el tema de perfet actiu.

< *inter-+misceō*

veg. *misceō* (< **meiḱ-*)

interniteō, -ēre, -, - (intr.) ‘brillar entremig, de tant en tant’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Interniteō data d’època imperial i és molt poc freqüent. Apareix en alguns passatges de Curtius Rufus i de Plini el vell: *distinguebant internitentes gemmae iugum* (*Curt.*3.3.16); *armorum internitentium fulgor* (*Curt.*4.13.2); *nunc internitente lucis fulgore, nunc condito* (*Curt.*7.11.21); *tellure deoperta internitent (smaragdi)* (*Plin.Nat.*37.65), etc.

No hi ha documentat ni el tema de perfet ni el de supí.

< *inter-+niteō*

veg. *niteō*

interuireō, -ēre, -, - (intr.) ‘verdejar entre’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Interuireō és rar i poètic, s’ha conservat a Estaci i en autors tardans: *anguis...laetis...minax interuiret herbis* (*Stat.Theb.*4.98); *beryllorum genus diuiditur in speciem multifariam: eximii interuirente glauci et caeruli temperamento* (*Sol.*52, 61); *tramite flexo semita discretis interuiret (internitet Jeep) umida nimbis* (*Claud.rapt.Pros.*2, 100), etc.

A *interuireō* li manca el tema de perfet i de supí.

< *inter-*+*uireō*
veg. *uireō* (< **uei̯s-*)

intondeō, -dēre, -dī, -sum (tr.) ‘retallar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat (per l’adjectiu *intonsus -a -um*, arc. i usual, veg. *tondeō*).

Intondeō és un *hapax legomena* documentat a Columel·la: *ut...(porri) fibrarum summas partes intondeas* (Col.11.3.31).

< *in-*+*tondeō*
veg. *tondeō* (< **tend-*)

intorqueō, -quēre, -rsī, -rtum (tr.) ‘1 torçar, retòrcer, cargolar; (mediopass. i refl.) cargolar-se, entortolligar-se; torçar, enrotllar, entortolligar; enrotllar, embolicar, enroscar; tòrcer, retòrcer; (fig.) tòrcer, falsejar, pervertir; 2 fer girar, fer voltar, fer giravoltar; (mediopass. i refl.) girar, giravoltar; agitar, remoure; 3 llançar, engegar; (amb *in* i ac., dat.) engegar contra; (ext.) llançar’

Derivats: *intortus -a -um* ‘torçat, cargolat; arrissat, cresp; apagat, cresp (dit d’un so); (fig.) entortolligat, recargolat’ (clàss., postclàss.), a partir del qual prové l’adverbi *intortē* ‘cargoladament’ (Plin.Nat.16.68).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Plaute és el primer que testimonia el compost *intorqueō* que, a partir d’època clàssica esdevé molt usual: (1) *imitatur nequam bestiam...inuoluolum, quae in pampini folio intorta implicat se* (Pl.Cist.729); *quem (sc. anguem) se intorquentem* (Cic.Mar.fr.2); (2) *papyrus intortum* (Cels.5.28.12.k); *rubi alligant et intorta corylus* (Plin.Nat.16.176); (3) *intorquet...hastam* (Verg.A.9.744); *quod habuit telum nocentissimum ui maxima intorsit* (Sen.Ep.45.9), etc.

< *in-*+*torqueō*
veg. *torqueō* (< **terk^h-*)

intueor, -ērī, -itus sum (tr. (intr.), dep.; també *-uor, -ī*, dep.) ‘1 mirar, esguardar, guaitar; donar a, estar orientat a; 2 mirar, examinar, observar; mirar, vigilar, estar atent a; veure, observar; 3 contemplar, considerar; (amb *in* i ac.) posar els ulls en; mirar, tenir en consideració, tenir en compte’

Obs.: tmesi *inque tueri* a Lucr.4.713.

Formes de la tercera conjugació: Pl.*Capt.*557 (cj.); *Most.*836; *Ter.Hau.*403; *Acc.trag.*614; *Turp.com.*159; *Nep.Cha.*3.3; *Sen.Ag.*917; *Her.O.*1357, etc.; *Stat.Theb.*3.533, així com també en autors tardans (veg. *Thes.*VII.2 87, 20 i ss.).

Compostos i derivats: *intuitus* -ūs m. ‘ullada, consideració’ (rar, a partir de Quintil·lià, tardà).

El verb deponent *intueor* és usual i es troba documentat en tots els períodes de la llatinitat. Els primers testimonis els trobem en època arcaica, que mostren el significat de ‘mirar, esguardar, guaitar’ i generalment tenen un valor transitiu, tot i que no sempre: (1) *me intuetur gemens* (Pl.*Truc.*599); (amb *oculis*) *timeo ubi oculis intueor mare* (Pl.*Rud.*441); (intr.) *uiden limulis...ut intuentur?* (Pl.*Bac.*1130). Enni (*Ann.*70) recull la forma *indotueor* -ēri, una variant arcaica d’*intueor*: *indotuetur ibi lupus femina, conspiciit omnis* (veg. l’entrada d’*indotueor*).

Amb les mateixes accepcions que *intueor* apareix testimoniats el deponent *intuor* -ī, que també data d’època arcaica: (2) *nullam...illic cornicem intuor* (Pl.*Mos.*836); (1) *quisnam hic adulescens est qui intuitur nos?* (*Ter.Hau.*403), etc. (veg. formes).

Sembla emperò que a partir d’època clàssica i postclàssica, la forma més habitual és *intueor*. *Intuor* certament apareix rarament testimoniats en aquestes èpoques: *amici fida praesidia intuor* (*Sen.Ag.*917); *septem...armigeras summi Iouis...intuor* (*Stat.Theb.*3.533), etc. (veg. formes.).

La forma acitiva *intueō* -ēre (-ēre?) i la corresponent forma passiva, documentades en època tardana i molt poc freqüents (veg. *Thes.*VII.2 87, 40 i ss.; 56 i ss.), tenen clarament un origen secundari.

A jutjar pels testimonis conservats, el doblet *intueor/intuor* és arcaic. Tanmateix, és possible que *intueor* fos la forma originària i que *intuor*, que en època arcaica es troba documentat en els autors tràgico-còmics, s’hagués generat per exigències mètriques i que, en les èpoques posteriors, s’hagués propagat als altres gèneres literaris (veg. *Thes.*VII.2 287, 20 i ss.).

< *in-*+*tueor*
veg. *tueor* (< **teuH-*)

inuideō, -idēre, -īdī, īsum (intr., tr.) ‘1 (amb dat. de persona o de cosa) mirar de mal ull, envejar, tenir enveja de; (abs.) envejar, tenir enveja; 2 (amb dat. de persona i ac. de cosa) negar, privar de, escatimar; (amb or. d’inf., *ut*) no deixar que, impedir que’

Ortog.: -*uei-* (= -*uī-*) a *CIL* I 1570.3, 1837.4, etc.

Derivats: *inuidendus -a -um* ‘envejable’ (Hor., Sen.); *inuidens -tis* ‘gelós’ (Apul.) (d’on prové *inuidentia -ae* (a partir de Cic.)); *inuidus -a -um* ‘mal intencionat, gelós’, arc., clàss. i postclàss. (d’on prové *inuidia -ae* f. ‘mala intenció, gelosia, enveja’ (usual, arc., clàss. i postclàss.), a partir del qual es formà l’adjectiu *inuidiōsus -a -um* (arc., clàss., postclàss., usual)), *inuīsus -a -um* ‘odiós, impopular’ (arc., clàss. i postclàss., usual); *inuīsor* ‘gelós’ (Apul., rar); *inuidiātus* (Vit. Patr.).

Compostos: *sub-inuideō* ‘envejar una mica’ (Cic.Fam.7.10.1).

Inuideō és usual en totes les èpoques i data a partir de Plaute. Mostra tant el valor intransitiu com el transitiu, i sovint va acompanyat d’un datiu de persona. Sembla que en els autors arcaics només s’empra amb el significat de ‘mirar de mal ull’, sentit que continua en època clàssica i postclàssica: *ne...quisquam inuideat prosus commodis* (Pl.Mos.307); (amb dat. de persona) *est miserorum ut maleuolentes sint atque inuideant bonis* (Pl.Capt.583); *inuidere omnes mihi* (Ter.Eu.410); (absol.) *quoniam aemulari non licet, nunc inuides* (Pl.Mil.840); *nemo tum nouitati inuidebat* (Cic.Phil.9.4), etc.

El sentit de ‘negar, privar’, en canvi, es pot constatar a partir dels autors clàssics: (amb dat. de cosa) *nec bonus Eurytion praelato inuidit honori* (Verg.A.5.541); *inuidet ipsa sibi uitatque, quod expedit illi* (Ov.Fast.2.591); (amb ac. de cosa i dat. de persona) *quia mihi fortuna diuitias inuidit* (Apul.Apol.21); (amb abl. de cosa, dat.) *non inuiderunt laude sua mulieribus uiri Romani* (Liv.2.40.11); *ut tibi rationem reddam, qua nulli mortalium inuideo* (Sen.Dial.7.24.5); (amb gen.) *neque ille sepositi ciceris nec longae inuidit auenae* (Hor.S.2.6.84), etc.

< *in-+uideō*
veg. *uideō* (< **uej̥d-*)

inurgeō (-gueō), -ēre, -, - (tr.) ‘llançar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Inurgeō és més aviat rar i sembla testimoniat a partir de Lucreci: (absol.) *illis* (sc. *cornubus*) *iratus petit atque infestus inurget* (*uitulus*) (Lucr.5.1035); (amb ac., transf.) *Thrasyllus...identidem pergīt lingua[e] satia<n>ti susurros improbos inurguere* (Apul.Met.8.10, 1), etc. (veg. Thes.VII.2 269, 40 i ss.).

A *inurgueō* li manca el tema de perfet i de supí.

< *in-+urgeō*
veg. *urgeō* (< **ureg-*)

irrīdeō, -dēre, -īsī, -īsum (tr., **inr-**) ‘(amb ac. o abs.) riure’s, burlar-se, mofar-se (d’algú o d’alguna cosa); (amb *quod*) riure’s pel fet que’

Ortogr.: *inr-* es troba documentat més sovint que no pas *irr-* (veg. Thes.VII.2 413, 37).

Formes: inf. pres. pass. arc. *inridier* a Caecil.com.74 (s.v.l., veg. Thes.VII.2 413, 43)).

Derivats: *irrīdenter* ‘en burla’ (Laber.com.93); *irrīdiculum -ī* n. (*inr-*) ‘riota’ (Pl.); *irrīdiculus -a -um* (Plin.Nat.28.20); *irrīsīō -ōnis* f. ‘mofa’ (a partir de Cic.); *irrīsor -ōris* m. ‘burleta’ (Cic., Prop.); *irrīsus -ūs* m. ‘riota, burla’ (a partir de Livi).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Irrīdeō és mol habitual en les comèdies de Plaute i de Terenci, tot i que es pot observar també en les èpoques posteriors: *per urbem irridebor* (Pl.Capt.785; Per.807); *laudari multo malo quam...meam speciem alios irridere* (Pl.Mos.180); *uerbero, etiam irrides?* (Pl.Mos.1132); *hicquidem me numquam irridebit* (Pl.Capt.657); *coepit ad id adludere et me irridere* (Ter.Eu.425); *irrides in re tanta neque me consilio quicquam adiuuas?* (Ter.Hau.982), etc.

Ciceró és el primer en testimoniar el perfet *irrīsī*: *me...arbitramini...non semper irridisse...eorum hominum impudentiam* (Cic.de orat. 1, 102). El participi de perfet *irrīsus*, en canvi, d’ata a partir d’època arcaica: *uenis...ultra irrisum dominum* (Pl.Amph.587); *irrisam sine honore ratem Sergestus agebat* (Verg.Aen.5, 272), etc.

< *in-+rideō*
veg. *rideō* (<**urizd-* ?)

iubeō, -bēre, iussī, iussum (tr.) ‘**1** (generalment amb or. d’inf. i ac. de persona) manar, ordenar, fer (fer); (amb ac. de persona únicament) fer la llei a, manar sobre (algú); **2** (amb ac. i inf. pass.) manar, prescriure, disposar; obligar, forçar, exigir; **3** (amb ac. de cosa) manar, imposar, encomanar; (amb ac. de cosa i dat. de persona) exigir, imposar; (lleis, etc.) prescriure, receptar (un remei); assignar, encomanar, assenyalar; **4** (leg.) decretar, aprovar, ratificar; (amb dat. de persona i ac. de cosa) encomanar, assignar; nomenar, elegir; **5** (amb ac. de persona i inf.) pregar, demanar, invitar a’

Ortogr.: el pres. *ioub-* apareix en una inscripció arcaica (CIL I 581.27); el pft. arc. *iou-* (sense *s* dobla) s’observa a CIL I 478, I 584.4, I 129.15, I 633, 4 (s. 141? 116 a.C.?) etc.; el pft. arc. *iusi, iusus*, etc. (sense *s* dobla), a CIL I 593.63, I 2501, I 634.2.6 (s. 141? 116 a.C.?), etc. (veg. Thes.VII.2 575, 28 i ss.).

Formes sincopades: pft. *iusti* (= *iussisti*) a Pl.Men.1146, Ter.Eu.831; inf. pft. *iusse* (= *iussisse*) a Ter.Hau.1001; fut. arc. *iussō* (= *iusserō*) a Verg.A.11.467, Sil.12.175 (cf. Sen.Ep.58.4); *iussitur* (per *iussus erit*) a Cató Agr.14.1.

Derivats: *iussiō -ōnis* f. ‘ordre (d’un magistrat)’ (Ulp.*dig.*4.2.23.2, tardà); *iussum -ī* n. ‘ordre’ (a partir de Cic.); *iussus -ūs* m. ‘ordre’ (arc., clàss. i postclàss.); *iniussus* ‘el qui no ha rebut ordres’ (Hor.); *iussor* (gloss.); *iussōrius* (tardà).

Compostos: *adiubeō* ? (cj. a Cat.32, 4 i Col. 6, 37, 1, veg. Thes.I 701, 83 i ss.), *fideiubeō* (tardà).

Iubeō és un verb que pertany tant al llenguatge usual com al tècnic (jurídic). El sentit general és el d’‘ordenar, manar’, i apareix sol o bé amb un complement que pot ésser un acusatiu o bé una oració completiva (d’infinitiu o subjuntiu). Dins la llengua de dret públic s’emprava per designar les lleis votades pel poble, amb el significat de ‘decidir’: (4) (amb *ut*+subj.) *Centurinorum senatus decreuit populusque iussit ut...eas* (sc. *statuas*) *quaestores demoliendas locarent* (Cic.*Ver.*2.161). El llenguatge familiar l’utilitza amb el sentit de ‘pregar, invitar a, saludar (dins la fórmula *iubere saluere, iubere ualere* ‘donar la benvinguda; dir adéu’): (5) *Dionysium iube saluere* (Cic.*Att.*4.14.2); *illum...salutauī, post etiam iussi ualere* (Cic.*Att.*5.2.2).

Iubeō és molt usual en totes les èpoques, i es troba documentat a partir de Livi Andronic i Nevi: (1) (nisi mancum) *remos iussit religare* (Liv.Andr.*carm.frg.*9); *nauem iubet destitui* (Naev.*com.*52). En època arcaica s’observa en molts passatges de Plaute i Terenci, amb les diferents accepcions semàntiques i complements verbals: (1) (amb ac. de persona i inf.) *dormitum iubet me ire* (Pl.*Mos.*693); *iube hunc abire* (Ter.*Hau.*585); (imperatiu seguit de *dum* enclíctic) *iubedum recedere istos ambo* (Pl.*Rud.*786); *cocta sunt, iube ire accubitum* (Pl.*Men.*225); (amb el·lipsi de l’ac.) *ut iussisti, eram meam eduxi foras* (Pl.*Mil.*1267); *haud ita iussi* (Ter.*An.*955); (2) (amb ac. i inf. pass.) *iube sis actutum aperiri fores* (Pl.*Bac.*1118); (amb subj.) *sicin iussi ad me ires?* (Pl.*Epid.*627); *iube maneat* (Ter.*Hau.*737); (amb ac. de persona) *iube famulos rem diuinam mi apparent* (Pl.*St.*396); (3) (amb ac. de persona i inf.) *illos ducere eadem haec lex iubet* (Ter.*Ph.*126); (amb adv.) *ut...eam, uxorem mihi des, ut leges iubent* (Pl.*Aul.*793); (amb ac. de cosa) *id quod lex iubet* (Ter.*Ph.*409); (amb inf.) *matris ferre iniurias me...pietas iubet* (Ter.*Hec.*301); (amb adv.) *fatorum terminus sic iusserat* (Acc.*trag.*481); (5) *saluere iubeo spectatores optumos* (Pl.*Cas.*1).

Els autors arcaics han conservat formes sincopades de perfet (veg. més amunt). Entre els autors escènics arcaics, l’última vocal de l’imperatiu *iube* s’escurça gairebé sempre (veg. Thes.VII.2 575, 52).

En algunes inscripcions d’època arcaica apareix el tema de present i de perfet amb un diftong *ou* (*ioubeatis, iouiset*, etc.): *senatus...stipendia mereta esse iouisit* (CIL I 1529.15), etc. (veg. formes); però en la resta de casos, la mètrica, així com la presència

de -ss- al perfet *iussī*, suposen la brevetat de l'u (*iūbeō*, *iūssī*). Tot fa pensar, emperò, que la grafia *ou* de les inscripcions arcaiques és l'originària (veg. Leumann 1977⁵: 181), observació que ja compartien els antics (cfr. Quint.*Inst.*1.7.21).

Leumann (1977⁵: 541), WH (I 725) i Meiser (1998: 124) expliquen el canvi del llatí arcaic *ioussī* → *iūssī* d'acord amb el vocalisme del participi de perfet *iussus* < *iut^s-to- < *iud-to- < *Hīud^h-tó- (ja que en llatí *d^ht > st) i/o d'acord amb la “*Lit(t)era-Regel*”, en què *v̄C* > *VCC* (veg. Meiser 1998: 77). El vocalisme secundari de *iūbeō* s'explicaria també per influència de *iūssus*, *iūssī*.

LIV (225-6): *Hīeud^h- ‘entrar en moviment (sense canviar de lloc)’
IEW: 511-2

Iubeō, *iussī* (llatí arcaic *ioubē-*, *iouss-*) ‘manar, ordenar’, té un origen verbal pie. Tot i que tradicionalment s'atribuïa a *iubeō* una arrel pie. *ieu-*d*^h- (WH: I 725; EM: 325-6; IEW: 511-2), sembla clara la necessitat de reconstruir per aquesta arrel una laringal en primera posició *Hīeud^h-, d'acord amb exemples com vèd. *amitrā-yūd*^h- ‘combatent l'enemic’, av. rec. *aspā-/frā-iiāoδa* i gr. *ύσμίνη* f. ‘lluita, disputa’ (veg. EWAia: II 419; LIV: 226¹).

A part del llatí, l'arrel *Hīeud^h- ‘entrar en moviment (sense canviar de lloc)’, s'ha conservat també com a arrel verbal en indoirani, tocari, lituà i polonès: subj. vèd. *yodhat* ‘combatria’ (< aorist radical *Hīéud^h-/*Hīud*^h-); lit. *jundù*, (*jùsti*) ‘entrar en moviment’ (< *Hīu-né/*n*-*d*^h),¹⁰² toc.A *yutkatār* ‘et preocupes’ (< prototoc. *iutk^ʼə- < *iut-ke- < *ieu^h-ske- < present *Hīud^h-ské-, veg. LIV: 226⁴); el vèd. *yūdhati* ‘lluita’ i l'avrec. *yūidiieti* ‘lluita’ (< present *Hīud^h-ié-), es remunten, segons Kümmel (LIV: 226⁵) probablement al significat originari de *‘trobar-se en un moviment violent’ (veg. WH: I 725; EM: 325-6; IEW: 511-2; per la reconstrucció temàtica, LIV: 225-6).

Des d'un punt de vista formal i semàntic, *iubeō* apunta cap a un tema causatiu *Hīeud^h-éje- (veg. WH: I 725, Meiser 1998: 104 i Kümmel a LIV:226). La proposta d'un tema estatiu (Hacquard 1981: 228) per *iubeō* a partir d'un grau zero de l'arrel, topa amb els testimonis arcaics que mostren un vocalisme *o* radical, així com també amb la semàntica verbal.

¹⁰² Tot i que també pot ser d'origen recent.

El tema causatiu està testimoniats en dues llengües indoeuropees més, en vèd. *yodháyati* ‘fa lluitar’ i en pol. *judzić* ‘sublevar’. La semàntica que mostra *iubeō*, emperò, divergeix clarament de la del vèdic i polonès, que mostren l’accepció de ‘fer lluitar’. *Iubeō* es formà directament a partir del significat de l’arrel, amb el sentit de ‘poso en moviment, saccejo’, de manera similar al gr. *κελεύω* ‘accio, empenyo; ordeno’ (veg. WH: I 725; Job 1992: 346-52; LIV: 226⁶).

La forma arcaica *ioubē-* evolucionà més tard a *iūbeō* d’acord amb la vocalització del tema de perfet *iūssi, iūssum* (veg. més amunt). El tema de perfet del llatí arcaic *iouſī* ‘vaig ordenar’, el LIV el situa dins d’una nova formació d’aorist sigmàtic. El tema de perfet s’hauria format a partir del tema de present (← caus.) i hauria mantingut el mateix significat i vocalisme. La forma més recent *iūssī* prové del participi de perfet, tot i que també es pot explicar a través de la ‘*Lit(t)era-Regel*’ (veg. més amunt).

L

lacteō, -ēre, -, - (intr.) ‘estar ple de llet o suc’

Derivats: no n’hi ha cap de testimoniats (per *lactescō -ere* i *lactēns -ntis* veg. *infra*).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

Lacteō és molt poc freqüent i apareix a partir de Columel·la, cas que sigui vàlida la conjectura (veg. Thes.VII.2 850, 54 i ss.): *dum adhuc lactent* (cj.) *uiridia pabula* (Col.7.9.9); *quoniam tanta uis suci abundat lactere* (cj.) *hoc uocatur* (Plin.Nat.15.53); *porcis praebenda sunt pabula glandis..., uerno tempore magis, cum lactent* (conlactent cod.L.) *nouella uirentia, quae porcis solent nocere* (Pallad.3, 26, 3). *θηλάζω lacto et aliquando lacteo* (Gloss.III 248, 28); *lacto est lac praebeo uel decipio, lacteo est lac sugo* (Gloss.V 620).

Crida l’atenció que, al costat de les formes personals, hi hagi documentat també el participi de present emprat com a adjectiu *lactēns -ntis* ‘lactant, lletós; ple de llet; ple de suc’, que és molt freqüent i data partir de Cató, que l’empra amb el significat de ‘lactant, lletós’: (e uetustis precationibus, ter) *suouitaurilibus lactentibus* (Cató agr.141, 3); *quibus hostiis immolandum quoique deo, quoi maioribus, quoi lactentibus*

(Cic.leg.2, 29), etc. L'accepció semàntica de 'ple de llet, ple de suc (referit a les plantes)' és també arcaica: *lactentes ficos* (Lucil.1198).

Ernout (1946: 59-61) ha demostrat que les formes personals, tardanes, provenen del participi *lactēns*, el qual sorgí com a doblet d'un participi més antic, *lactāns -ntis* 'lactant, lletó; ple de llet; ple de suc', que es troba documentat a partir de Livi Andronic: *puerum...ancillae subdam lactantem meae* (trag.26); *lactanti in sumine* (Lucil.176); *fici...lactantes* (Enn.Ann.264), etc. D'acord amb la hipòtesi d'Ernout, *lactēns* seria una forma refeta de *lactāns*, ja que *lactāns*, com que marca un estat, tendí a ser substituït per una forma en *-e- lactēns*, que sembla més adient a aquest ús.

La proposta d'Ernout sembla plausible, ja que d'aquesta manera s'explica el motiu pel qual *lactāns* i *lactēns* comparteixen el mateix significat, i el fet que *lactēns* sigui considerablement anterior a *lacteō* i més freqüent.

Al seu torn, *lactāns* es pot entendre com un antic participi d'un verb transitiu *lactō no testimoniats. El verb *lactō -āre*, que es troba per primera vegada a la *Vetus Latina* (veg. Thes.VII.2 854, 6), seria d'origen secundari i es formà, de manera paral·lela a *lacteō*, a partir d'aquest adjectiu *lactāns lactantis*.

El verb incoatiu *lactescō -ere* 'començar a produir llet; tornar-se llet; estar ple de suc lletós (plantes)' es deriva possiblement a partir del substantiu *lac*, ja que és anterior (apareix a partir de Ciceró) i una mica més freqüent.

Totes aquestes formes estan relacionades indirectament o directa amb el substantiu atemàtic *lac (lāc ?) lactis* n. 'llet; suc lletós (de les plantes)', que s'ha conservat en tota la llatinitat. En època arcaica es troba documentada la forma arcaica de nominatiu-acusatiu *lacte: opus est matri autem quae puerum lauit, opus nutrici, lact' ut habeat* (Pl.Truc.903); *ubi coctum erit, lacte addat paulatim usque adeo, donec cremor crassus erit factus* (Cató Agr.86), etc. Al costat del neutre, s'ha conservat també l'acusatiu masculí *lactem* (Petr.71, 1). La variació entre *lac* i *lacte* probablement depenia, en origen, de l'inici del mot següent (com *ac/atque, nec/neque*): *lac* s'especialitzà davant consonant, *lacte*, davant vocal. La forma *lact* que recull Varró (*ling.5, 104*) sembla una reconstrucció gramatical (veg. Thes.VII.2 815, 41 i ss; EM: 335).

< *lactēns -ntis* 'lactant, lletó' (←*lactāns* < *lactāre < *lac < *glact-* < **glh₂(e)kt-*?)

L'etimologia de *lac lactis* es remunta a una arrel pie. **glact-* (nom. neut.) que es troba també en el substantiu gr. *γάλα, γάλακτος* 'llet'. En llatí cal suposar una caiguda de *g (per dissimilació a distància regressiva? veg. Meiser 1998: 127).

El substantiu gr. *γάλακτ-* mostra el resultat d'una redistribució sil·làbica posterior a partir de **γλακτ-* (nom. **γλάκ(τ)*, gen. *γλάκτος), que es manté encara en el compost homèric *γλακτοφάγος* 'que beu (lit. menja) llet', així com en el substantiu homèric *γάγος* 'llet', que mostra una assimilació a distància, i el cretenc *κλάγος* (Hes.), amb metàtesi. A Hesiqui es conserva també part del tema *γλακ-ός a *γλακῶνες· μεστοὶ γάλακτος; γλακκόν· γαλαθηνόν* (veg. Sommer 1914a^{2/3}: 229 i ss., WH: I 741; Frisk: I 283, IEW: 400-01). D'acord amb les formes del llatí i del grec, sembla més adient reconstruir un tema *glact-* i no pas *glagt-*, tal i com Schrijver (1991: 479-80) suggereix, a causa del substantiu homèric *γάγος* 'llet'.

Per explicar el vocalisme radical *a*, hom ha intentat reconstruir, a través dels exemples del llatí i el grec, un tema amb laringal **glh₂(e)kt-* (Monteil 1973: 183). Però si l'arm. *kaxc^c, kafⁿ* 'llet' està relacionat etimològicament amb aquesta arrel (veg. Weitenber 1985: 104-5), aleshores la reconstrucció d'una laringal s'hauria de descartar perquè *-*lH-* > arm. *-ala-* (veg. Schrijver 1991: 480).

L'irlm. *lacht* i el gal. *laeth* 'llet' són préstecs llatins.

languēō, -ēre, -guī, – (intr.) '1 llanguir, neulir-se, decandir-se; (esp.) estar indisposat, trobar-se malament; abaltir-se, ensopir-se; pansir-se, marcir-se (les plantes); 2 estar en calma, estar tranquil; (fig.) flaquejar, refredar-se, afluixar'

Derivats: *languescō -escere -ī* 'tomar-se llangorós; esdevenir feble; (fig.) afluixar' (a partir de Cic., usual), d'on prové el compost *ēlanguēscō -escere -ī* (intr.) 'debilitar-se, afeblir-se' (a partir de Cic.); *languidus -a -um* 'feble, exhaust' (arc., clàss., postclàss.), d'on prové *languidulus -a -um* 'llangorós, lènguid; una mica marcit, esmusteït' (Cic., Catul) i l'adverbi *languidē* 'llangorosament, inactivament' (clàss., imp.), *languor -ōris* m. 'llangor, clama, inactivitat' (després de Pl., clàss.); *languēdō* (gloss.); *languitās; languētūdō; languificus -a -um* 'que fa lènguid, afeblidor' (Q.Cic.poet.6).

Compostos: *languēfaciō* 'fer defallir' (Cic.Leg.2.38).

Languēō apareix ja en època arcaica en un passatge de Lucili i Acci: *qui in latrina languet* (Lucil.400); *iam...somno pectora languent* (Acc.trag.612). Però és a partir d'època clàssica que esdevé molt més freqüent: (1) *cum...e uia languerem et mihimet displicerem* (Cic.Phil.1.12); *saepe, ubi nox mihi promissa est, languere puellam nuntiat* (Tib.2.6.49); (referit a plantes) *languentis hyacinthi* (Verg.A.11.69); *nec*

languet aequor (Mart.10.30.12); *et, si nulla subest aemula, languet amor* (Ov.Ars 2.436); (2) *languentem labentemque populum...ad decus excitare* (Cic.de Orat.1.202); (fig.) *et, si nulla subest aemula, languet amor* (Ov.Ars 2.436), etc.

El perfet *languī* es troba documentat a Priscià i, amb valor duratiu, en una obra del s.VII p.C.: '*liqueo, licui*' *et lingueo langui* (Prisc.gramm.II 477, 15); *multis annis languit* (Mirac.Theclae 5). La resta d'exemples mostren un valor puntual i es vinculen a l'incoatiu *languescō*, que data a partir de Ciceró: *filius patri irascitur, hic autem iam languit et ait sibi illum iure iratum* (Cic.Att.13, 39, 1).

A *languēō* li manca el tema de supí.

< **languo-* < **slh₂-né/n-(ǵ)* < **sleh₂(ǵ)-* 'relaxar-se, afluijar-se'

LIV: 565

IEW: 959-60

Pel que fa a l'etimologia de *languēō*, tot i que formalment la seva anàlisi sigui més o menys clara i no hi hagi dubte del seu origen pie., la reconstrucció de l'arrel pie. de la qual prové planteja una sèrie d'inconvenients. La problemàtica gira a l'entorn de la reconstrucció o no d'una laringal per l'arrel pie. en qüestió. Mentre que Beekes (1988: 27) i Schrijver (1991: 165) són partidaris de reconstruir una arrel pie. **(s)leh₂g-* 'relaxar-se, afluijar-se', Zehnder (LIV: 565) proposa una arrel verbal sense laringal **sle(ǵ)-*, i WH (I 759) i Pokorny (IEW: 959-60) recullen en la mateixa entrada ambdues opcions **(s)lēg-*: *(s)lag* i *(s)leg-*. En qualsevol cas, és evident que les dues arrels reconstruïdes per WH i Pokorny no es poden tractar conjuntament en el moment en què hom accepta que darrere de la vocal llarga hi ha d'haver una laringal. Per tant, les opcions es redueixen a dues: **(s)leh₂g-* o **sle(ǵ)-*. No cal dir que la semàntica de l'arrel 'relaxar-se, afluijar-se' no varia en ambdós casos perquè del que es tracta és d'un problema de reconstrucció o no d'un fonema pie.

Abans de centrar-nos en la reconstrucció d'aquesta laringal i a fi de poder-ne donar una opinió, ens agradaria presentar els diferents testimonis que es relacionen etimològicament amb aquesta arrel. A part del llatí, el grec i l'antic nòrdic conserven formes provinents d'aquesta arrel: gr. *λαγγών* 'cobard', gr. hom. *λαγώσ* 'llebre' (< **slagōysó-* 'amb l'orella fluixa' (veg. Peters 1980: 59) < **sl(ǵ)-o-* o **slh₂(ǵ)-o-*), an. *slakr* 'flux' (< **slō(ǵ)-o-* o **slh₂(ǵ)-o-*). El gr. *λήγω* 'paro, acabo', ao. *ǣλληξα*, que tradicionalment es vinculaven amb aquestes formes (WH: I 759, IEW: 959-60), s'han de

descartar atès que reflecteixen una arrel **sleh₁(ǵ)*. El llatí *laxus* ‘fluix’ representa també una forma no nasalitzada de la mateixa arrel (< **lag-so-* o **lh₂g-so-*).

Pel que fa a l’anàlisi formal de *langueō*, no hi ha dubte que és una forma amb infix nasal, com el gr. *λαγγών* ‘cobard’, però sobta que en llatí al final del tema aparegui la vocal *u* (ja que hom esperaria *lang-*). WH l’interpreta com un sufix secundari, cosa que és difícil d’admetre perquè no compta amb casos paral·lels (tal vegada *distinguō*) i, d’altra banda, es fa difícil d’explicar que, darrere d’aquest sufix, s’hi hagués afegit el sufix *ē* que marca l’estativitat.

Més versemblant sembla la hipòtesi d’atribuir-li un origen denominatiu provinent d’un adjectiu en *-uo* **languo-*, que estaria format a partir d’un tema de present amb infix nasal **sl₁-né/n-(ǵ)*- (segons el LIV) o **slh₂-né/n-g-* (segons Schrijver). El sufix estatiu *ē* s’hauria ajuntat a aquest tema i hauria donat com a resultat un verb essiu denominatiu.

Segons Zehnder (LIV; 565), a part del llatí *langueō*, el gr. *λαγγών* ‘cobard’ hauria pogut haver-se format també a partir d’aquest tema de present amb infix nasal, des d’on s’hauria pogut generar també el verb denominatiu *λαγγάζω* ‘em relaxo, m’afluixo’ (veg. en aquest sentit també EM: 340).

Pel que fa al vocalisme *a* de *langueō* (i de retruc també el de *λαγγών*), Zehnder (LIV: 565³) li atribueix un origen sense laringal (motiu pel qual reconstrueix una arrel **sle(ǵ)-*), i fóra el mateix resultat que trobem, per exemple, en *frangō* (cfr. Sommer 1914a^{2/3}: 54). Schrijver (1991: 477-485) analitza la vocal *a* d’algunes formes italo-cèltiques d’origen clarament no laringal (com per ex. *flagrāre*, *frangere*, *lac (-tis)* i *magnus*), com una vocal sorgida entre una sonant pie. i una oclusiva sonora pie. (D): **RD > *RaD /_C*, però no inclou *langueō* dins dels exemples d’*a* d’origen no laringal perquè veu en el vocalisme de *langueō* el reflex d’una laringal **h₂*, que apareix també en l’aorist grec *λαγίσσαι*, *λάγνος* ‘voluptuós’ < **(s)lh₂g-no-*, així com també en les formes nasalitzades *λαγγ-άζω* ‘esdevenir feble’, *λάγγων* ‘cobard’ < **(s)lh₂-n-g-*, etc.

Segons Beekes (1988: 27) i Schrijver (ibid.), la necessitat de reconstruir una laringal per aquesta arrel ve motivada per l’exemple del gr. *λαγγ-*, ja que **(s)lŋg-* hauria resultat en gr. **λαγ-*. A més a més, si el substantiu neutre del gr. *λωγάμιον* ‘papada del bou’ està relacionat amb aquesta arrel, aleshores s’hauria d’assumir necessàriament que prové de **(s)loh₂g-*. A part del grec, el toc. A *slākkār*, B *slakkare* ‘dèbil, trist’ mostren evidència d’una laringal. L’aisl. *slakr* ‘dèbil, fluix’ segurament també reflecteix una

laringal d'acord amb l'an. *slōkr* m. 'home gandul'. La proposta de Beekes i Schrijver, és, des del nostre punt de vista, més satisfactòria, ja que d'aquesta manera els exemples que mostren vocalisme radical allargat són difícilment explicables.

D'acord amb el que acabem d'exposar, podríem concloure dient que *languēō* és una forma nasalitzada provinent d'una arrel pie. **sleh₂(ǵ)*- 'relaxar-se, afluixar-se'. Des d'un punt de vista formal, constitueix un exemple únic dins dels verbs de la segona conjugació llatina, atès que té un origen denominatiu pie. provinent d'un adjectiu en *-uo* **languo-*, que estaria format a partir d'un tema de present amb infix nasal **slh₂-né/n-g-* (veg. *paueō*). El sufix estatiu *ē* s'hauria ajuntat a aquest tema i hauria donat com a resultat un verb essiu d'origen denominatiu (tal i com *fa-t-eor* i *la-t-eō*, veg. l'entrada d'aquests verbs). El valor essiu de *languēō* vindria recolzat no només per la semàntica del verb, ans també pels derivats del tipus *languidus* i *languor*.

lateō, -ēre, -uī, – (intr. (tr.)) '1 estar amagat, amagar-se, ocultar-se; estar latent, ésser imperceptible; 2 refugiar-se, estar a recer; (fig.) estar a recer, estar a l'empar; 3 estar fora de la vista, ésser invisible; 4 viure apartat, romandre ignorat, ésser obscur; 5 romandre fora de la superfície, estar latent; 6 (referit a accions, etc.) ésser ocult, passar desapercebut; (impers., amb ac. i inf., interrog. indir.) 7 (amb ac.) escapar-se a, ésser desconegut a'

Derivats: *latens -tis* 'amagat, secret' (a partir de Lucr.), d'on prové l'adverbi *latenter* 'ocultament; secretament' (Cic., Apul.); *latebra -ae* f. 'amagatall; recer; catau; ocultació, eclipsi' (cfr. *palpebrae, tenebrae*) (arc., clàss., postclàss.), d'on provenen *latēbricola -ae* m. 'freqüentador d'amagatalls' (Pl.*Trin.*240), *latēbrātīm* (gloss.), *latēbrō -āre* (Greg. Tur.), *latebrōsus -a -um* 'ple d'amagatalls, amagat' (arc., clàss.), d'on prové l'adverbi *latebrōsē* 'ocultament, secretament' (Pl.*Trin.*278); *latibulum -ī* 'amagatall' (clàss.) i *latibulor -ārī* 'amagar' (arc.); *latitō -āre* 'estar o romandre amagat' (arc. clàss., postclàss.); *latescō* (rar, Cic.*Arat.*631(385)), d'on provenen els compostos *dēlitiscō (delitescō)* 'amagar-se, ocultar-se' (arc., clàss., imp.); *ob-litescō* 'amagar-se, ocultar-se' (clàss.); *latibulum* 'amagatall, catau' (com *patibulum*) (a partir de Cic.).

Compostos: *perlateō* 'romandre ocult' (Ov.*Ars* 3.416).

Lateō 'estar amagat' s'observa en totes les etapes de la literatura llatina. Generalment mostra un valor intransitiu (a vegades acompanyat d'un complement en datiu), tot i que a partir d'època clàssica es troba també el valor transitiu.

D'època arcaica, a partir de Plaute, daten ja els primers exemples, tant pel que fa al tema de present com de perfet, que mostra un valor duratiu: (1) *omnes sub arcis, sub lectis latentes metu mussitant* (Pl.*Cas.*664); *neque quo fugiam neque ubi lateam...scio* (Pl.*Cas.*875); (5) *adest, adest fax obuoluta sanguine...multos annos latuit* (Enn.*scen.*64).

A partir d'època clàssica *lateō* esdevé cada vegada més freqüent: (1) *latere in occulto atque ignauiam suam tenebrarum ac parietum custodiis tegere* (Cic.*Rab.Perd.*21); *nocte latent fures* (Catul.62.34); (2) *his quoniam latuisset tutus in oris* (Verg.*A.*3.223); (amb *ab*) *tenebris a caede latentem* (Ov.*Ib.*621); (3) *portus...curatus in arcum, obiectae salsa spumant aspergine cautes, ipse latet* (Verg.*A.*3.535); (amb *abl.*) *crine latent umeri* (Stat.*Theb.*7.655); (4) *quod adsequemur et tacendo et latendo* (Cic.*Att.*13.31.3); *tuta...cetera turba latet* (Ov.*Pont.*1.8.8); (5) *si latet (memoria), euocanda est* (Cic.*de Orat.*2.360); (6) *aliae (causae) sunt perspicuae, aliae latent* (Cic.*Top.*63); (*impers.*) *non latet lunam non suum propriumque habere lumen* (Veitr.9.2.3); (7) *si primi...pedes sunt hac ratione seruati, medii possunt latere* (Cic.*de Orat.*3.191); (8) (*tr.*) *semen...duplex, unum quod latet nostrum sensum, alterum quod apertum* (Var.*R.*1.40.1); *nec latuere doli fratrem Iunonis* (Verg.*A.*1.130), etc.

A *lateō* li manca el tema de supí.

< ptc. **lh₂-tó-* < **leh₂-* ‘amagar-se’

LIV: 401

IEW: 651, 853

L'etimologia de *lateō* és clarament pie. Generalment se l'analitza com un verb denominatiu d'un participi **lh₂-tó-* provinent de l'arrel pie. **leh₂-* ‘amagar-se’. A part del llatí, aquesta arrel s'ha mantingut únicament en l'aeslec. *lajō*, (*lajati*) ‘assetjar, perseguir’, que representa un tema de present amb sufix *-*ĵe/o-* (**léh₂-ĵe-*) (veg. EM: 343, WH: I 768-69, IEW: 651, LIV: 401).

En grec es conserven una sèrie de formes verbals (*ἐλάθε* ‘vaig romandre amagat’, *λήθει* ‘roman amagat’, *λέληθε* ‘s'ha amagat’, etc.) que apunten cap a la reconstrucció d'una arrel verbal **leh₂d^h-* ‘romandre amagat’ (LIV: 401) i que sembla mostrar un allargament en *-*d^h*. Aquest allargament es podria analitzar també com un sufix de present **leh₂-d^he/o-* (cfr. *λήθει*; *πλήθω*), però aleshores s'hauria d'entendre que aquest sufix, que originàriament servia per crear temes de present, es va estendre a la resta de temps verbals del grec (cfr. *pendeō*).

A Hesiqui apareix una forma *λήτο*, *λήιτο*. *ἐπελάθετο* que sembla reflectir una forma **leh₂ĵ-*. L'existència en grec d'aquesta arrel no allargada amb *-*d^h*, descarta la hipòtesi d'EM de relacionar la -*θ*- del grec amb la -*t*- del llatí a partir de **t^h* (veg. en aquest sentit Benveniste 1962³b: 192).

D'acord amb aquests raonaments, caldria analitzar *lateō* com un tema essiu en grau zero **[h₂-t-eh₁-iē* però d'origen denominatiu, formació idèntica que ja hem vist en el cas de *fateor* i *niteō* (veg. també *languēō*).

lenteō, -ēre, -, - (intr.) 'avançar lentament'

Derivats: *lentor -ōris* m. 'lentitud' (a partir de Col.) i tal vegada *lentescō* (veg. *infra*).

Compostos: cap de testimoniatiu.

Lenteō es troba únicament a Lucili i en una glossa (veg. Thes.VII.2 1156, 56 i ss.): *lentet opus* (Lucil.299=Prisc.gramm.II 397, 24); *lenteo est tardus efficio*<r> (Gloss.v 621).

Lenteō té un origen denominatiu a partir de l'adjectiu *lentus -a -um* 'flexible, vincladís; lent, clamós, tranquil; llarg, prolongat; tardà, remís, ronser', que apareix testimoniatiu ja en època arcaica i és molt usual: *ut multa uerba feci, ut lenta materies fuit!* (Pl.Mil.1203); *ulmeis...lentis uirgis* (Pl.As.575); *haec una bene condepsito, quam maxime uti lentum fiat* (Cató Agr.40.2), etc.

Al costat de *lenteō* el llatí ha conservat també el verb incoatiu *lentescō -ere* 'esdevenir lent', que data a partir de Virgili i és més freqüent: *pinguis tellus haud umquam manibus iactata fatiscit, sed picis in morem ad digitos lentescit habendo* (Verg.georg.2, 250); *lentescunt tempore curae uanesquitque absens...amor* (Ov.ars.2, 357); *quae salix si natura minus lenta est,..praecidenda et purgata in stercore obruenda est, ut lentescat* (Col.11, 2, 92), etc. *Lentescō* tant pot tenir un origen deverbali a partir de *lenteō* o un origen denominatiu a partir de *lentus* i en aquest cas és difícil de demostrar atès que ambdues formes són arcaiques i anteriors a l'incoatiu.

A partir de l'adjectiu *lentus -a -um* es formà també el verb transitiu *lentō -āre* 'vinclar, corbar; perllongar, allargar', documentat a partir de Virgili i poc freqüent: *Trinacria lentandus remus in unda* (Verg.A.3.384), etc.

< *lentus* 'flexible; lent, calmós' +*-eō*, denominatiu
IEW (677): **lento-* 'flexible, que cedeix'

Hom ha comparat l'adjectiu *lentus* amb una sèrie de mots del germànic i del lituà: as. *līđi* 'suau', aaa. *lindi* 'dolç, tendre' (< **lentiō-*) i lit. *leñtas* 'tranquil, calmat'. *Lenteō* provindria d'un adjectiu pie. **lento-* 'flexible, que cedeix'. La resta d'exemples que hom ha vinculat a aquesta arrel, com l'ai. *latā* (< **lntā*) 'circell, liana'; gal. *llathr*

(**lnt-ro-*) ‘brillant’; an. *lind* f., alem. *Linde* (*lentā) ‘til·ler’; aaa. *lind*, *lint* (*lento-s) ‘serp’, etc. (veg. WH: I 784; IEW: 677), són obscurs des del punt de vista semàntic.

libeō (lub-), -ēre, -, - (intr.) ‘desitjar, tenir ganes’

A diferència de l’impersonal *libet*, el verb *libeō*, testimoniats en forma personal, és molt poc freqüent i arcaic, apareix únicament en un passatge de Plaute i a Priscia: *quo libeant nubant, dum dos ne fiat comes* (Pl.Aul.491); *inueniuntur perfectorum declinationem habentia in usu ueterum teste Capro:...liceo, liceo, oporteo* (Prisc.gramm. II 561, 11).

L’adjectiu provinent del participi de present *lubēns* ‘desitjant, de bon grat’, documentat a partir d’època arcaica (veg. Thes. VII.2 1326, 53), testifica també a favor d’un verb en forma personal *libeō*.

veg. *libet* (< **leub^h-*)

libet (lub-), -ēre, -uit i libitum est (impers., intr.) ‘plaure, agradar, abellir’

Derivats: *libīdō -inis (lub-)* f. ‘desig (sexual)’ (arc., clàss., postclàss., usual), a partir del qual provenen *libīdinitās -ātis (lub-)* f. ‘disbauxa’ (rar, Laber.com.81), *libīdinor -ārī* ‘lliurar-se a la disbauxa’ (rar, Mart., Suet.), *libīdinōsus -a -um (lub-)* ‘arbitrari, capriciós’ (a partir de Cic.), d’on prové l’adverbi *libīdinōsē* ‘arbitràriament’ (Cic., Sal., Liv.); *libīta -ōrum* n. pl. ‘desitjos, plaers’ (Tac.). De *libēns (lub-)* ‘de bon grat’ (arc., clàss.) provenen el substantiu *libentia -ae* f. (*lub-* Pl., Gel.) ‘desig’, l’adverbi *libenter* ‘amb plaer’ (arc., clàss., postclàss.) (d’on provenen els compostos *perlibēns, perlibenter*); *libentiōse* (tardà).

Compostos: *allubēscō* ‘ésser plaent, abellir’ (Pl., Apul.); *collubet* (o bé *collubescit*, ja que el verb apareix en perfet) (arc., clàss., imp.); *perlibet (lub-)* ‘plaure molt’ (Pl.); *prōlubium -ī* n. ‘inclinació, desig’ (arc. i reprès per Gel. i Apul.).

El verb impersonal *libet/libet* és freqüent i es s’observa en totes les èpoques, a partir de Plaute. La grafia *lubet* apareix en una inscripció pompeiana (*CIL* IV 9202) i sovint es llegeix en els manuscrits de Plaute (*lib-* A), Cató, Terenci, Varró, Catul i Sal·lusti, mentre que la grafia *lib-* es troba en una inscripció arcaica (*CIL* I² 1805) i és la lectura més habitual dels manuscrits de la *Rhetorica ad Herennium*, Ciceró, Virgili i Horaci (veg. Thes. VII.2 1323, 38). La forma *lub-* és sens dubte la genuïna, ja que serveix l’arrel pie. **lub^h-* (veg. *infra*). La forma *lib-* sorgí probablement per dissimilació d’*u* a *i* entre *l* i labial (veg. Meiser 1998: 80).

Entres els autors arcaics és molt freqüent i ja apareix documentat el tema de present i de perfet (tant l’actiu com el passiu): *uorsipellem se facit quando libet*

(Pl.Am.123); *si lubeat, faciam* (Pl.Aul.153); (amb dat.) *nunc, dum tibi lubet licetque, pota, perde rem* (Pl.Mos.20); (pft. act.) *qua fiducia ausu's...filiam meam dicere esse?*—*lubuit* (Pl.Epid.698); (pft. pass.) *ubi mi lubitum est* (Pl.Ps.913^a); (amb inf.) *non lubet scribere...quotiens annona cara* (Cató hist.77); (amb inf. i dat.) *mihī nunc sic esse hoc uerum lubet* (Ter.An.958); (amb pronom relatiu neutre) *dic quod lubet* (Pl.As.232); *loquar lubere quae uolam et quae lubebit* (Pl.Truc.212), etc.

L'ús impersonal, relegat únicament a la tercera del singular, es manté en totes les èpoques, tot i que es conservi un exemple de tercera persona del plural a Pl.Aul.491 (veg. l'entrada de *libeō*). *Libet*, tal i com *uīs*, ha servit de segon terme als indefinits *quī-*, *quantus-*, *quālis*, *uter-*, *quam-*, *quot-*, *quō-*, *quā-*, *ut-libet*, etc.

LIV (414): **leub^h*- 'ser agradable, agradar; seduir, enredar'
IEW: 683

L'etimologia de *lubet* 'plau, agrada' és clarament pie. Els diccionaris etimològics estan d'acord a relacionar-la amb l'arrel pie. **leub^h*- 'ser agradable, agradar; seduir, enredar'. Aquesta arrel es troba també en osc *loufir* 'uel' (veg. *infra*), vèd. *prati-lobháyantī-* 'enredant' i gòt. *us-laubjan* 'permetre'¹⁰³ (< causatiu-iteratiu **lou^hb^h-éje-*), i vèd. *lúbhyati* 'és seduït, desitja' (< present **lub^h-je-*) (veg. WH: I 793; EM: 367; IEW: 683; LIV: 414).

Des del punt de vista formal i semàntic, *lubet*, *lubēns* reflecteix sense cap mena de problema un tema essiu pie. **lub^h-eh₁-je-*. Hom l'ha equiparat formalment i semàntica amb la conjunció disjuntiva de l'osc *loufir* 'o' (Buck 1928²: 177; Bottigllioni 1954: 395; García Castillero 2000: 321-22), que es pot entendre com una gramaticalització d'una forma verbal amb el sentit d' 'agradar, voler', de manera semblant al que trobem en umbr. *heri*, en llatí *uel* 'o', així com també en l'ús de l'adverbi en -o de l'aeslec. *ljubo...ljubo...* 'o...o...', que prové etimològicament de la mateixa arrel que *loufir*.

Però l'equiparació formal amb el llatí *lubet*, que mostra el grau zero propi dels temes essius, topa amb l'inconvenient del grau ple de *loufir*, que reflecteix sense cap mena de dubte **léub^h-ē + -r* o **léub^h-e + -r* (davant *r*, osc *e > e = <i>*, cfr. Buck 1928²: 32). Des del punt de vista semàntic, s'ha de descartar que *loufir* provingui d'un tema causatiu **lou^hb^heje-* paral·lel a l'ai. *lob^háyati* 'fer desitjar, seduir'. L'explicació de García

¹⁰³ a partir del significat 'fer agradable alguna cosa a algú', 'fer fer al gust' (veg. LIV: 414³).

Castillero (2000: 322) de dubtar de la grafia transmesa per la Tabula Bantina i proposar una forma en grau zero *l<o>ufi* és poc satisfactòria des del moment en què es basa en una suposició.

La proposta d'Untermann (2000: 473) d'analitzar *loufir* com un present passiu impersonal **leub^h-ī-r* 'que sigui volgut' > 'o (millor)', amb un sufix *-ī* d'optatiu o *-ē* de subjuntiu és millor des d'un punt de vista formal, però l'explicació no deixa de ser complicada.

Més convincent sembla la hipòtesi de Kümmel i Lipp (LIV: 414^{2a}), que analitzen *loufir* com un estatiu radical de grau ple **léub^h-*, que provindria de l'ital. **louβ-e-r* < **léub^h-e* + *-r* 'agrada'. D'acord amb aquesta proposta, el llatí *lubet* provindria d'un tema essiu pie. que s'hauria creat com a substitució del tema de present estatiu **léub^h-e*. El mateix s'hauria esdevingut en el cas de *clueō* i *lūgeō* (veg. l'entrada d'aquests verbs).

liceō, -ēre, -uī, - (intr.) '(amb abl. o gen. de preu) estar en venda per, ésser estimat en'

Compostos i derivats:

a) de *liceō*: *licens -tis* 'lliure, atrevit' (a partir de Cic., rar), d'on provenen l'adverbi *licenter* 'lliurement; exageradament' (clàss., imp.) i el substantiu *licentia -ae* f. 'llicència, llibertat' (usual, arc., clàss., postclàss.), a partir del qual es formaren *licentiātus -ūs* m. 'permís' (Laber.com.71) i *licentiōsus -a -um* 'lliure, desenfrenat' (a partir de Quint.).

b) de *liceor*: *licitor -ārī -ātus* (intr., dep.) 'licitar, oferir preu' (arc., postclàss., rar), d'on provenen el substantiu *licitātiō -ōnis* f. 'licitació, oferta' (a partir de Cic.), el substantiu *licitātor -ōris* m. 'licitador, postor' (cj. a Cic.Dom.115), i *illicitātor* (Cic.). *Polliceor (polliceō)* 'proposar, oferir, licitar; prometre' (arc., clàss., postclàss., usual); *pollicitor -ārī -ātus* (arc. i postclàss., rar) 'prometre sovint', d'on provenen *pollicitātiō* 'promesa' (arc., clàss., postclàss.), *pollicitātor* (època imperial) i *pollicitum -ī* n. 'promesa' (rar, Ov.).

c) de *licitus est*: *licitus -a -um* 'lícit, permès' (imp.), *illicitus -a -um*.

Liceō es pot observar en totes les èpoques, tot i que sigui molt poc freqüent. S'empra en la tercera del singular, tercera del plural i en les formes d'infinitiu (veg. Thes.VII.2 1357, 60-80): *uenibunt serui, supellex, fundi, aedes, omnia. uenibunt quiqui licebunt* (Pl.Men.1159); *de Drusi hortis, quanti licuisse tu scribis, id ego quoque audieram* (Cic.Att.12.23.3); *Laeuinum...unius assis non umquam pretio pluris licuisse* (Hor.S.1.6.14); *quanti liceret pictor opera effecta* (Plin.Nat.35.88); *paruo cum pretio diu liceret (puella)* (Mart.6.66.4).

Al costat de *liceō* es troba documentat el verb deponent *liceor, -ērī, -itus sum* '(intr., tr.) licitar, oferir preu; (amb ac.) oferir preu per'. Tot i que la llengua clàssica distingeixi entre l'ús de *liceō* i *liceor*, ambdues formes es confonen sovint en època

postclàssica (veg. *polliceor* i *polliceō*). *Liceor* no és massa habitual, però consta en totes les èpoques (veg. Thes.VII.2 1357, 81- 1358, 42): (intr.) *logos ridiculos uendo. age licemini* (Pl.St.221); *utrum est aequius...eum qui manu quaesierit, an eum qui digito sit licitus possidere?* (Cic.Ver.3.27); *liciti sunt, uicit Octavius* (Sen.Ep.95.42), etc. El valor transitiu es troba a partir d'època clàss.: *si istos hortos liceri cogitant* (Cic.Att.12.38a.2(4)); *ne nostros auide liceantur amores* (Ov.Am.3.8.59); (amb abl. de preu) *centum Graecos curto centusse licetur* (Pers.5.191); *Aristidis Thebani pictoris unam tabulam centum talentis rex Attalus licitus est* (Plin.Nat.7.126), etc.

És versemblant que l'impersonal *licet*, *-ēre*, *-itum est* o *-uit* 'és permès' sigui el mateix verb que *liceō* 'sóc posat en venda, sóc estimat en': *mihi licet* hauria pogut significar en origen 'es deixa a la meva apreciació', i, posteriorment, 'm'és permès' (veg. EM: 357).

Licet és freqüentíssim en totes les èpoques i es troba ja en una sèrie de lleis antiquíssimes (veg. Thes.VII.2 1358, 43 i ss.): *eum quis uolet magistratus multare[tur]... liceto; siue quis im sacrum iudicare uoluerit, liceto* (Lex Sil. (s.III a.C.?) (Fest.p.246)); *seiuē mag<i>steratus uolet moltare, cetod* (Lex luci Lucer [CIL I² 401] 8), etc.

En època arcaica es llegeix sovint a les comèdies de Plaute i de Terenci: (amb inf.) *ospecro te...suspendere ut me liceat* (Pl.Poen.1343); *hinc licet existimare* (Cató Agr.pr.1); (amb inf. i dat. de persona) *tibi quidem...uendere hasce aedis licet* (Pl.Poen.412); (amb ac. i inf.) *licet me id scire quid sit?* (Pl.Ps.16); *non licet hominem esse saepe ita ut uolt* (Ter.Hau.666); (amb subj., també amb *ut*) *et tute item uideas licet* (Pl.Trin.1179); *licet laudem Fortunam, tamen ut ne Salutem culpem* (Pl.As.718), etc.

Les comèdies de Plaute recullen *licet*, en les respostes, amb l'accepció de 'sigui, d'acord, molt bé': *numquid uis?—etiam: ut actutum aduenias.—licet* (Pl.Am.544); *fac accures.—licet* (Cas.421); *concede huc.— licet* (Men.158; Ps.652; Trin.372).

A partir de Ciceró, en alguns contextos, *licet* adquireix un matís concessiu, quasi com *quamquam*, *quamuis*: *licet iste dicat emisse se...credite hoc mihi* (Cic.Ver.4.133); *licet superbus ambules pecunia, fortuna non mutat genus* (Hor.Epod.4.5), etc.

A partir d'època clàssica *licet* es troba documentat en forma personal i en plural: *haec tibi quae licent* (Catul.61.139); *cui omnia...licuerunt* (Sal.Rep.2.4.1); *felices quibus ista licent!* (Ov.Met.10.329), etc.

Pel que fa al tema de perfet, en època arcaica s'empra preferiblement la construcció *licitum est* (cfr. *libitum est*): *intro ire in aedis numquam licitum est* (Pl.Am.617); *Hecyram...quam mihi per silentium numquam agere licitumst*

(Ter.*Hec.*30); *amicam...quam non licitumst tangere* (Ter.*Hau.*819), etc.; tot i que també es troba documentat el perfet *-uī* a Pl.*Mil.*680, *Stich.*564 i Enn.*scaen.*132. A partir d'època clàssica, sembla que ambdues formes de perfet s'empren indistintament, fins i tot pel mateix autor: *ut...consul ante fieret quam ullum alium magistratum per leges capere licuisset* (Cic.*Man.*62); *statuit senatus hoc ne illi quidem esse licitum cui concesserat omnia* (Cic.*Ver.*3.81); *licuit esse otioso Themistocli* (Cic.*Tusc.*1.33), etc.

Licet figura com a segon terme dins dels juxtaposats del tipus *īlicet*, *scīlicet*, *uidēlicet*, etc.

LIV (406): ?**leik-* 'estar en venda, posar en venda'

IEW: 669

Liceō i l'osc *likítud* 'licēto' estan relacionats amb una arrel pie. **leik-* 'estar en venda, posar en venda' (WH: I 797; IEW: 669; LIV: 406). La forma de l'osc *licitud* i del llatí *liceō* són, formalment i semàntica, equivalents (von Planta II 239, Buck 1928²: 162, García Castillero 2000: 320, Untermann 2000: 434). Tot i que *licitud* podria analitzar-se com un préstec llatí (Untermann 2000: 434), és poc probable, i en aquest cas cal comptar amb una formació proto-itàlica (García Castillero 2000: 320). Des d'un punt de vista formal i semàntic, tant el llatí com l'osc reflecteixen un tema essiu **lik-hijé-* (LIV).

Si es descarta la possibilitat que el letó *līkt* 'posar-se d'acord' estigui emparentat amb aquesta arrel (etimologia defensada per WH i Pokorny), ja que equival a *līgt* (Mühlenbach 1953-56: II 487b; veg. també Schrijver 1991: 235 i LIV: 406¹), aleshores l'arrel **leik-* només es podria reconstruir pel protoitàlic.

liceor*, *-ērī*, *-itus sum (dep., intr., tr.) 'licitar, oferir preu; (amb ac.) oferir preu per'

veg. *liceō* (< ?**leik-*)

licet*, *-ēre*, *-uīt* o *-itum est (intr. i impers.) '1 (generalment) (amb inf., subj. sol o subjecte n.) ésser llegut, ésser permès, ésser possible; 2 (en respostes) sigui, d'acord, molt bé'

Formes: en època clàssica el perfet actiu o passiu s'empra indiferentment; fut. *-iturum* (esse, etc.) a Cic.*Att.*2.1.5; Liv.32.21.35; 42.36.6.; pft. subj. arc. *-essit* (= *-uerit*) a Pl.*As.*603.

veg. *liceō* (< ?**leik-*)

liqueō, ēre, licuī, – (intr.) ‘1 ésser fluïd, líquid; 2 (fig.) ésser clar, aclarir-se, ésser palès; (impers.) és clar, segur, evident’

Formes: pft. *liqui* a Ulp.*dig.*29.3.2.4.

Derivats: *liquor -ōris* m. ‘fluïdesa’ (arc., clàss., postclàss.); *liquidus -a -um* (arc., clàss., postclàss.) ‘clar, net, transparent’, d’on provenen l’adverbi *liquidē* ‘netament, clarament’ (Gel.), l’adjectiu *liquidiusculus -a -um* ‘una mica més suau’ (Pl.*Mil.*665), l’adverbi *liquidō* ‘clarament; (fig.) clarament, palesament, rotundament’ (arc., clàss., imp.), el substantiu *liquiditās -ātis* f. (Apul.*Mun.*1), i tal vegada l’adjectiu *liquidulus -a -um* (cj. a Laev.*poet.*23); Lucreci testimonia la doble escansió *liquor, līquor* (Lucr. 1.453) i *liquidus, līquidus* (Lucr. 1.349, 3.427 i 4.1259), però les formes originàries són les que mostren una *i* breu; la quantitat larga, lligada a l’ictus mètric, sembla resultar del repartiment sil·làbic *liq-uida*, que té per efecte l’allargament de la síl·laba, no de la vocal (veg. EM: 362); *liqueścō* ‘esdevenir líquid o clar’ (arc., clàss., postclàss.), d’on prové el compost *ēliquēścō* (Varr.); *liquefaciō* (a partir de Cic.), *liquefiō* (tardà), d’on prové el substantiu *liquefactiō* (tardà); *liquens -ntis* ‘líquid; clar, transparent; manifest’ (clàss., imp.) (a diferència de *līquens -ntis* ‘líquid’, ptc. de *liquor*).

Compostos: *prōliqueō -quēre -cuī* (testimoniat per Var. a *Corpus Glossariorum Latinorum* 5.p.608).

Plaute i Terenci són els primers en documentar *liqueō*, que es troba documentat en totes les èpoques de la literatura llatina. En època arcaica mostra el significat figurat d’‘ésser clar’ i apareix emprat també com a impersonal: *ecficiam, quae facta hic turbauimus, profecto ut liqueant omnia et tranquilla sint* (Pl.*Mos.*417); *quidquid...prius...ambiguom fuit, nunc liquet* (Pl.*Ps.*760); (impers., amb *de*) *de hac re mihi satis hau liquet* (Pl.*Trin.*233); (amb dat.) *illum liquet mihi deierare his mensibus...non uidisse proxumis* (Ter.*Eu.*331).

En època clàssica i postclàssica es manté el sentit d’‘ésser clar’, així com també l’ús impersonal del verb: *Protagoras...sese negat omnino de deis habere quod liqueat* (Cic.*N.D.*1.29); (impers., amb ac. i inf.) *si liquebit mundum prouidentia regi* (Quint.*Inst.*5.10.14). La forma impersonal es llegeix també en la fórmula jurídica *non liquet* (=N.L.), amb l’accepció de ‘no provat’: *qui neque absoluere hominem...possent neque...condemnare uellent, ‘non liquere’ dixerunt* (Cic.*Clu.*76).

El significat literal d’‘ésser fluïd, líquid’ data a partir d’època clàssica i el seu ús és molt rar: *quaedam...saxa toto monte liquent* (Aetna 399), per la qual cosa hom li ha atribuït un valor derivat i tardà (EM: 362). Però el participi de present *liquēns -ntis* mostra el valor literal, és freqüent i apareix a partir de Varró (veg. Thes.VII.2 1480, 30 i ss.): *Propontis unda quam liquenti natantem perfundit* (Varró *Men.*273); *insularum...quascumque in liquentibus stagnis marique uasto fert...Neptunus* (Catul 31, 2); *unde e caelo alma liquentis umoris guttas mater cum terra recepit* (Lucr. 2, 992); *Proteus transformat sese in...fluuium...liquentem* (Verg.*georg.*4, 442). A més a més,

l'incoatiu *liquescō -ere*, que és derivat de *liqueō* i es troba documentat ja a Nevi, presenta majoritàriament el sentit literal en totes les èpoques, ja a partir d'època arcaica: *iam solis aestu candor (niuis ?) cum liquesceret* (Naev.trag.48); *cum liquescunt petrae, ferrum ubi fit* (Pl.Bacch.10), etc. D'altra banda, *liquor -ī* 'esdevenir líquid; afeblir-se' i *liquō -āre -āuī -ātum* (tr.) 'fer líquid, dissoldre; purificar els líquids, colar' (veg. més endavant), que estan relacionats etimològicament amb *liqueō*, apunten clarament a favor d'un significat originari d' 'ésser fluïd, líquid'.

És possible que per motius aspectuals el significat literal d' 'ésser fluïd, líquid' hagués quedat relegat al verb incoatiu *liquescō*, d'aspecte ingressiu i puntual, mentre que *liqueō*, d'aspecte duratiu, hagués acabat adoptant el significat figurat d' 'ésser clar, evident', més adient al seu valor aspectual.

Pel que fa al tema de perfet, es troben testimoniades dues formes: *licuī* i *liquī*. Ambós casos són molt poc freqüents. *Lic-* apareix a Cic.nat.deor. 1, 117, Tert.carn. 171, 7 i Prisc.gramm.ii 477, 14; 491, 8. *Liqu-*, en canvi, només es troba a Ulp.dig.29.3.2.4. La forma genuina, tal i com va demostrar Leumann, ha de ser *licuī* (veg. Thes.vii.2, 1477, 75 i ss.).

Al costat de *liqueō*, i relacionats etimològicament amb aquest verb, el llatí ha conservat també el verb deponent *liquor -ī* (intr.) 'esdevenir líquid (també desfer-se en llàgrimes), (fig.) afeblir-se, fluir (els rius)' i *liquō -āre -āuī -ātum* (tr.) 'fer líquid, dissoldre; purificar els líquids, colar, flitrar (els vins, etc.); purificar, netejar (la veu)'.

Pel que fa a *liquor -ī*, apareix documentat en totes les èpoques a partir de Plaute, tot i que sigui poc freqüent. La primera síl·laba sempre compta com a llarga (veg. Thes.vii.2 1490, 70 i ss.) i només apareix en tercera persona. No hi ha testimoni cap derivat. Els autors arcaics l'empren amb el significat figurat d' 'afeblir-se': *ilico res foras labitur, liquitur* (Pl.Trin.243); *per laetitiam liquitur animus* (Atil.com.3). A partir d'època clàssica es troba documentada l'accepció d' 'esdevenir líquid': *gelidus...montibus umor liquitur et Zephyro putris se glaeba resoluit* (Verg.georg.1, 44), etc.

Liquō -āre data a partir de Ciceró i és força freqüent en època postclàssica i tardana: *liquatae solis ardore excidunt guttae* (Cic.Tusc.2.25); *sumere...expressis mella liquata fauis* (Ov.Fast.4.152), etc.

LIV (696): **uleik^h*- 'mullar, humitejar'
IEW —

Pel que fa a l'etimologia de *liqueō*, hom l'ha relacionat amb l'arrel pie. **uleik^m-* 'mullar, humitejar', que es conserva també en l'airl. *fliuch* 'humit' i el gal. *gw lith m* 'gebre', gràcies als quals es reconstrueix una **u^o-* per aquesta arrel (WH: I 812; LIV: 696).¹⁰⁴ A part del llatí, com a arrel verbal, **uleik^m-* s'ha mantingut també en toc.A (inf.) *lyīktsi* 'rentar', que reflecteix un present radical amfidinàmic **uléik^m-/ulik^m-*, a banda d'altres formacions temàtiques d'origen recent (veg. Krause-Thomas 1960, 1964: II: 135; Meiser 1991: 240; LIV). La proposta de Meiser (1991: 240) de vincular *pol-li-n-gō*, *-ēre* 'amortallar, embalsamar (= rentar les mortalles ?)' (amb *g* secundària en lloc de *†qu* d'acord, per exemple, amb *lingō* 'llepo') amb aquesta arrel, és interessant, però semànticament i formalment poc clara.

La hipòtesi d'EM (362), segons la qual *liqueō* estaria relacionat amb el llatí *linquō* 'deixar, abandonar', per. *rēxtan* 'vessar', av. *raēčayeiti* 'deixa', gr. *λείπομαι* (< **leik^m* 'deixar anar'), ha de ser descartada per motius semàntics. El significat del persa *rēxtan* 'vessar' sembla que sigui secundari i que s'hagi format a partir del sentit general de 'deixar anar', comú a la resta de testimonis. Ja hem vist que el significat originari de *liqueō* era el d' 'ésser líquid, fluid', accepció que parla a favor de la connexió amb l'arrel **uleik^m-* 'mullar, humitejar'.

Des del punt de vista formal i semàntic, i d'acord amb el LIV, *liqueō* reflecteix un tema essiu **ulik^m-hijé-*. A favor d'aquesta reconstrucció parlen també els derivats *liquor* i *liquidus*.

Pel que fa a *liquor -ī* i *liquō -āre*, mostren un grau ple i un grau zero respectivament. Mentre que *liquāre*, que no apareix testimoniats abans de Ciceró, pot ser un verb factitiu d'origen secundari (a partir de *liqueō* ?), sobta que *liquor* no se'l tingui present a l'hora de reconstruir els temes verbals de l'arrel **uleik^m-* (veg. LIV), ja que és arcaic i formalment mostra un grau ple **uleik^m-* diferent de *liqueō*. *Liquor* podria provenir d'un present radical atemàtic **uléik^m-*, cosa que és poc probable a causa del significat i el valor transitiu del toc. *lyīktsi* 'rentar', o d'un present temàtic **uléik^m-e-*, més versemblant, tot i que el valor fientiu de *liquor* no deixa de ser peculiar.

***liqueō*, *-ēre*, -, - (intr.) '1 ésser líquid, moradenc; 2 (fig.) ésser envejós, gelós (també amb dat. de la cosa o objecte envejat)'**

¹⁰⁴ Pokorny, emperò no ofereix cap etimologia.

Derivats: *līvescō* ‘esdevenir blavós o lívid’ (a partir de Lucr.; i *allīvēscō*, a Paul.*Fest.*p.28M); *līuidus* -a -um ‘lívid; envejós’ (a partir de Pl.) (i *sublīuidus*; clàss., postclàss.), d’on prové l’adjectiu *līuidulus* -a -um ‘inclinat a l’enveja’ (Juv.11.110); *līuor* -ōris m. ‘lívidea; enveja’ (testimoniat ja a Pl.*Truc.*793: *liuorem...scapulis...concinnae tuis*) arc., clàss i postclàss.; *līuens* -ntis ‘lívid, envejós’ (clàss., postclàss.); *līuidō* -āre (Paul. Nol.); *līuēdō* -inis f. (Firm.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

Līueō data a partir de Virgili i Properci, que l’empren amb el significat d’‘ésser lívid, moradenc’: (ptc. de pres.) *glandes liuentis plumbi* (Verg.*Aen.*7, 687); *queritur liuere catenis brachia* (Prop.4.7.65); *liuent rubigine dentes* (Ov.*Met.*2.776); *uena...pallent aut liuent* (Cels.5.28.2.A).

Marcial és el primer que l’utilitza amb sentit figurat: *liuet Charinus, rumpitur, furit, plorat* (Mart.8.61.1); *liueat...licet...aspera Iuno* (Stat.*Theb.*11.211); *Asinium et ipsum Ciceronem credo solitos et inuidere et liuere* (Tac.*Dial.*25.6), etc.

A *līueō* li manca el tema de perfet i de supí.

< *(s)liH- μ os < *(s)liH- ‘blavós’
IEW: 965

L’origen de *līueō* ‘ésser lívid, moradenc’ és denominatiu i data d’època pie. Hom l’ha derivat a partir d’un adjectiu *(s)lī- μ os que es remunta a l’arrel pie. *(s)lī- ‘blavós’. Aquesta mateixa arrel està testimoniada en les llengües cèltiques i eslaves: air. *lī* ‘color, brillantor’, gal. *lliw* ‘color’, eslec.-rus *slīva* ‘cirera’, etc. Les llengües germàniques mostren un allargament de l’arrel en *-ko: aaa. *slēha*, ags. *slāh* ‘aranyó, prunyó’ (veg. WH: I 816, EM: 364, IEW: 965).

Totes aquestes formes apunten cap a la reconstrucció d’una arrel amb laringal *sliH- (veg. Schrijver 1991: 231). D’acord amb el que acabem de veure, és molt versemblant que *līueō* provingui d’un tema essiu denominatiu *(s)liH- μ -h₁ié. Tant la forma, com la semàntica, com els derivats de *līueō*, *līuor* i *līuidus*, parlen a favor d’aquesta hipòtesi.

lūceō, -ēre, luxī, - (intr., (tr.)). ‘1 ésser lluminós, resplendir, lluir, brillar; (tr.) fer lluir, fer brillar; (impers.) clareja, és de dia; 2 lluir, relluir, distingir-se; 3 (fig.) ésser evident, manifest, clar’

Derivats: *lūcescō -ere* (*lūciscō*) ‘començar a brillar (intr., també impers.; arc., clàss. i postclàss., tot i que rar)’, d’on provenen els compostos *dī-lūcescō -xī* ‘clarejar, apuntar el dia’ (clàss. i postclàss.), *illūcescō* (arc., clàss., imp.), *re-lūcescō* ‘tornar a lluir, brillar de nou’ (Ov., Plin.,

Tac.); *lucidus -a -um* ‘brillant (també fig.)’ (a partir de Lucr.), d’on provenen l’adverbi *lucidē* ‘brillantment; (fig.) clarament’ (tardà), el verb *lucidāre* (tardà) i els compostos *sublucidus* (Apul.*Met.*6.3), *trans-lucidus* (Plin., Quint.) i *di-lucidus* ‘clar, brillant, lluminós’ (clàss., postclàss.), d’on prové l’adverbi *dilucidē* (a partir de Ter.) i el substantiu *dilucidatiō* (tardà); *lucibilis* (tardà), *lucor* (tardà).

Compostos: *ad-lūceō* (*all-*; Pl., imp., intr. i tr.); *circum-lūceō* (tr.; Sen.*Dial.*6.2.5), *col-lūceō* (intr.; clàss., postclàss., usual), *di-lūceō* (intr.; clàss. i postclàss.) i derivats;¹⁰⁵ *ēlūceō* (intr.; a partir de Cic.), d’on provenen *ēlūcescō* (llengua de l’església) i *ēlucidō* (Vulg.); *in-lūceō* (intr.; Pl., Apul.), d’on prové l’incoatiu *illūculascō* (Fro.*Aur.*2.p.126(103N)); *inter-lūceō* (intr.; clàss., postclàss.), *interlūcescō* (tardà); *per-lūceō* (intr.; arc., clàss. i postclàss., usual) i derivats; *praelūceō* (intr., tr.; clàss. i postclàss.), i derivats; *re-lūceō* (intr.; clàss., postclàss.); *sub-lūceō* (intr.; a partir de Cic.); *trans-lūceō* (intr.; a partir de Lucr.), i tal vegada *pollūceō*, *-cēre*, *-xī*, *-ctum* ‘ofrenar, oferir en sacrifici’ (arc.; veg. l’entrada d’aquest verb).

Lūceō apareix emprat com a intransitiu, marcant l’estat d’‘ésser lluminós, brillar’ i com a impersonal ‘clareja, és de dia’ a totes les èpoques a partir de Plaute: *hoc...haud multo post luce lucebit* (Pl.*Cur.*182); *candida lumina lucent* (Enn.*Ann.*156); (*lumen*) *ipsi lucet, cum illi accenderit* (Enn.*scen.*400); *luce lucebat aliena* (Cic.*Rep.*6.16); *sacrilegis lucent Capitolia taedis* (Stat.*Silv.*5.3.197); (impers.) *priu’ quam luce adsunt, rogitant noctu ut somnum ceperim* (Pl.*Mil.*709); *expergiscere inquam, lucet hoc inquam* (Pl.*Mil.*218); *si dies est, lucet* (Cic.*Inv.*1.86), etc.

En alguns passatges, Plaute i a Enni utilitzen *lūceō* amb valor causatiu (tr.) ‘fer brillar’, acccepció que també es troba en el compost *alluceō*: *huic lucebis nouae nuptae facem* (Pl.*Cas.*118); *tute tibi puer es, lautus lucet cereum* (Pl.*Cur.*9); *prodinunt famuli, tum candida lumina lucent* (Enn.*ann.*156).

D’època clàssica i postclàssica daten els significats de ‘lluïr, relluïr; (fig.) ésser evident, clar’: *lucens...crystallus* (Cinna *poet.*4(6)); *oculi lucent* (Ov.*Met.*1.239); (*carbunculum*), *qui languidius lucet* (Plin.*Nat.*37.94); *gemino lucent hastilia ferro* (Stat.*Theb.*4.86); (fig.) *contraria, quorum dissolutio in breuitate non lucebit* (Cic.*Part.*60); *ut uoluntas nostra non lateat, sed...luceat* (Sen.*Ben.*2.25.2), etc.

Pel que fa al tema de perfet *luxī*, amb valor no incoatiu, sembla testimoniats a partir de Ciceró: *mea...officia et studia, quae parum antea luxerunt..., sic exsequar, ut...* (Cic.*Att.*3, 15, 4); *cinis...exarsit...prima uespera atque in multam noctem...luxit* (Suet.*Tib.*74); *uni Stygias homini luxisse tenebras* (Prop.*4.9.41*); (impers.) *Caesar, ubi luxit, omnis senatores...ad se produci iubet* (Caes.*Ciu.*1.23.1), etc. Els exemples de perfet amb valor incoatiu generalment s’atribueixen a *lūcescō* ‘començar a brillar’.

A *lūceō* li manca el tema de supí.

¹⁰⁵ Pels derivats, veg. l’entrada de cada compost.

LIV (418-9): **leuk-* ‘esdevenir clar’
IEW: 687-9

L’etimologia de *lūceō* és clarament pie. Tradicionalment se’l relaciona amb l’arrel pie. **leuk-* ‘esdevenir clar’, que apareix ricament documentada en hittita, indoirani, tocari i eslau. El grec i les llengües germàniques no semblen haver-ne conservat cap exemple verbal. La mateixa arrel pie. **leuk-* ha fornit també un tema nominal radical testimoniats en llatí *lūx -cis*, vèd. *rucé* (dat.), gòt. *liuhap* ‘llum’, aeslec. *lučī* ‘llum’, *luča* ‘raig’, etc. L’adjectiu del scr. *rokáḥ* i del gr. *λευκός* ‘blanc’ és segurament també antic.

El punt de partida d’aquesta arrel verbal és un aorist radical **léuk-/luk-* conservat en hit. *lukta* ‘esdevé clar, clareja’, vèd. *rucāná-* ‘il·luminat’, toc.A *lyokāt* ‘esdevingué clar’, que mostren el significat bàsic reconstruït per aquesta arrel d’‘esdevenir clar’ (veg. Hackstein 1995: 126⁵⁹, 128; LIV: 418).

El vèd. *rócate* ‘il·lumina’, l’avrec. *raociṅt-* ‘que il·lumina’ reflecteixen un present temàtic **léuk-e-* que, a diferència de l’aorist, presenta un valor transitiu ‘il·luminat’ (veg. EWAia: II 480). Tal vegada el toc.B (subj.) *lyústār* ‘il·lumina’ sigui continuador d’aquest present temàtic, tot i que des d’un punt de vista formal podria reflectir també un aorist radical de subjuntiu (veg. Hackstein 1995: 127 i LIV: 419⁵).

El vèd. *ruróca* ‘està il·luminat, il·lumina’ prové directament d’un tema de perfet **le-lóuk/luk-*. Kümmel (2000: 429-32) atribueix un valor secundari al significat ‘ha fet brillar’ que a vegades mostra aquest perfet per influència del causatiu *rocáyati* ‘fa brillar’.

Un gran nombre de llengües indoeuropees han conservat també l’antic tema causatiu-iteratiu pie. **louk-éje-*: hit. *lukkizzi* ‘encèn’ (**loukéje-* > **lūké(i)e-* > *lūkē > **lukke-*, cfr. Melchert 1984: 34-5), vèd. *rocáyati* ‘fa brillar’, avrec. *raocaiieiti* ‘fa brillar’. El cas de l’aeslec. *lučiti se* ‘esdevenir’, *po-lučiti* ‘conservar, acceptar’ és obscur per motius semàntics (veg. emperò Vasmer 1953: II 73), tot i que versemblant, atès que en antic eslau eclesiàstic es conserva el substantiu radical relacionat amb aquesta arrel, *lučī* ‘llum’, *luča* ‘raig’.

El lit. *láukiu*, (*láukti*) ‘esperar (tr.)’ i l’aorist de l’arm. *lowc’e-* ‘encendre’ mostren un grau allargat de l’arrel. Kümmel (LIV: 419) ha proposat per aquestes formes un tema causatiu de grau ple **lóuk-*. Des d’un punt de vista formal, el lituà no presenta cap problema, però semànticament, la proposta de Kümmel ‘*wonach sehen, erwarten*’ <

* '(für sich) leuchten lassen' és poc clara. L'exemple de l'armeni és semànticament impecable, i des d'un punt de vista formal també, sempre i quant s'accepti, d'acord amb Klingenschmitt (1982: 194), que $c' < *k_i$ (pels exemples en general, veg. WH: I 823-24; IEW: 687-89; LIV: 418-19)

Pel que fa a l'anàlisi formal de *lūceō*, ja hem vist com el valor intransitiu 'ésser brillant, lluminós' apareixia a partir de Plaute i era el sentit habitual en totes les èpoques, però també hem pogut comprovar que en època arcaica es trobava documentat a Plaute i Enni un valor transitiu 'fer brillar, il·luminar'.

Partint d'aquesta diferència de significats, Brugman ja proposà un antic tema causatiu per *lūceō* 'fer brillar'. D'acord amb aquesta hipòtesi, es podrien analitzar dos temes pie. diferents per *lūceō*: un tema causatiu-iteratiu (pel *lūceō* tr.), i un tema essiu de nova formació (pel *lūceō* intr.), que estaria testimoniada també en lit. *lūkiu*, *lūkėti* 'esperar (intr.), vacil·lar', toc.B *lyuketār* 'il·lumina' (veg. WH: I 823; LIV: 419).

Formalment, *lūceō* s'adiu perfectament al patró d'un tema causatiu-iteratiu, atès que mostra un grau radical ple, però en un tema essiu s'esperaria trobar un grau zero de l'arrel ($\dagger lūceō < *luk-h_1jē-$). El vocalisme *ū*, d'acord amb Kümmel, ha de ser considerat com a secundari, o bé per influència del tema causatiu, o bé per generalització del grau ple a tota l'arrel. El lit. *lūkiu*, *lūkėti* 'esperar (intr.), vacil·lar' i el toc.B *lyuketār* 'il·lumina' que acabem de mencionar també com a temes essius, mostren, com en llatí, un grau no reduït: el lituà presenta un grau allargat (com *láukiu*, (*láukti*)) i el tocari un grau ple (per analogia a l'aorist radical o al present temàtic?). Aquest factor fa pensar en un origen essiu de nova formació originat independentment en cada llengua. Tal vegada l'essiu *lūceō* hagi estat influenciat pel vocalisme en grau ple que apareix a *lūx -cis*.

Pel que fa al tema de perfet *lūxī*, és un un perfet sigmàtic, que s'ha d'entendre com una nova formació interna llatina. Com en el cas de *fulgeō*, crida l'atenció que un causatiu-iteratiu mostri un tema de perfet sigmàtic (*lūxī*) i no pas en *-uī*, com seria d'esperar, així com també que el sufix *-s* aparegui sufixat a l'arrel ($*louk-s-$) i no pas en el tema causatiu ($\dagger louke-s-$). Tot sembla indicar que el fet que el sufix aparegui a l'arrel i no pas al tema, hagi tingut el seu inici en perfets sigmàtics que pertanyen al mateix temps a un verb primari i al seu corresponent verb derivat, generalment un intensiu, com per exemple *fulgō* i *fulgeō*, que comparteixen el perfet sigmàtic *fulsī* (veg. Meiser 1998: 208).

lūgeō, -ēre, luxī, – (intr., tr.) ‘1 estar de dol, dur dol; plorar, lamentar-se, afligir-se; 2 (amb ac.) plorar, (amb ac. i inf.) lamentar’

Formes: *luxti* (= *luxisti*) a Catul.66.21.

Derivats: *lūgubris -e* < *lugos-ris (*lūgūbris* a Lucr. 4, 548) ‘de dol’ (arc., clàss. postclàss., usual), d’on provenen l’adverbi *lūgubriter* ‘lúgubrement’ (Apul.*Met.*3.8), el substantiu *lūgubria* ‘vestimenta de dol’ (tardà); *lūctus -ūs* m. ‘dol’ (arc., clàss. postclàss.), d’on provenen l’adjectiu *luctuōsus -a -um* ‘luctuós, trist; contristat, afligit’ (clàss., imp.), d’on prové l’adverbi *luctuōsē* ‘lamentablement, tristament’ (Var., Liv.); *lūctifer, -ficus, -ficābilis, -sonus, -uagus* (tots poètics, apareixen a partir d’èp. clàss.); *lūgium* (tardà).

Compostos: *ēlūgeō* (clàss., postclàss.); *prōlūgeō* (Paul.*Fest.*p.226M); *sublūgeō* (CIL XI 1421.24).

Lūgeō es troba documentat ja Plaute i és d’ús freqüent a partir d’època clàssica.

El valor intransitiu es constata ja a Plaute, mentre que el transitiu, a partir de Ciceró: (1) (intr.) *ego...lugere atque abductam illam capram ab haedo aegre pati* (*conqueri* v.1.) (Pl.*Merc.*251); *postquam est mortem aptus Plautus, Comoedia luget* (*Epitaph.Plaut.Gell.*1, 24, 3 (*poet.*p.32)); *lugent omnes prouinciae, queruntur omnes liberi populi* (Cic.*Ver.*3.207); *hos pro me lugere...uidebam* (Cic.*Planc.*101); *qui non putant lugendum uiris* (Cic.*Tusc.*3.70); (2) (tr.) *hostium mortem lugebat* (Cic.*Inu.*2.79); *fortunam rei publicae lugeo* (Cic.*Att.*8.11d.5); (poet.) *aera Celaenaeos lugentia matris amores* (Mart.14.204.1); (amb ac. i inf.) *hanc urbem...e suis faucibus ereptam esse luget* (Cic.*Catil.*2.2), etc.

Ciceró és el primer a documentar el tema de perfet *lūxī*: (2) *quem cura magis requisivit, quem forum luxit?* (Cic.*Sest.*128). A Catul.66.21 es llegeix la forma *luxti* (= *luxisti*).

A *lūgeō* li manca el tema de supí. Una inscripció cristiana (CIL IX 1724), emperò, ha conservat el participi de futur *-xuri*. A més a més, el substantiu arcaic *lūctus -ūs* m. ‘dol’ recull aquest tema no conservat.

Al costat de *lūgeō*, i en època tardana, apareixen testimoniades una sèrie de formes de la tercera conjugació (*lūgō*) a CE. 721, 8; 1173, 1 (cas que sigui genuïna), així com també en autors d’època tardana (veg. Thes.VII.2 1798, 11 i ss.; veg. també el comentari etimològic d’aquest verb). Aquestes formes tenen un origen clarament secundari.

LIV (415-6): **leug-* ‘desfer, trencar’
IEW: 686

Hom ha relacionat *lūgeō* amb una arrel verbal pie. **leug-* ‘desfer, trencar’, que es troba també documentada en vèdic, armeni i germànic. El punt de partida d’aquesta arrel el trobem en testimonis com el vèd. (VS) *mā rok* ‘no trenquis!’, arm. *lowci* ‘va desfer’, que reflecteixen un tema d’aorist radical **léug-/lug-* (per l’armeni, veg. Klingenschmitt 1982: 268).

A partir d’aquest tema es creà un present temàtic **lug-é-* conservat en vèd. *rujāti* ‘trenca’, aa. *lūcan* ‘escardar’, *tō-lūcan* ‘trençar’. El pal. *lukīt* ‘dividí’ pot ser que reflecteixi un tema de present **lug-ĭé-* (LIV: 416), però no es pot descartar un origen denominatiu a partir de *luki-* ‘part’ (veg. Melchert 1984: 193, 196).

El lit. *láužiu*, *láužti*, let. *laužu*, *laužt* (tr.) ‘trençar’, amb apofonia, lit. *lūžtu*, *lūžti*, let. *lūstu*, *lūst* (intr.) ‘trençar-se’ mostra una **ĝ-*, en contraposició amb l’indoirani, que assegura una **g-* (cfr. avrec. *uruxti-* f. ‘trençar’). Hom ha intentat relacionar-los conjuntament a partir de l’arrel **leug-* i explicar el consonantisme del vèdic com a secundari, per influència de **leug-* ‘tòrcer’ (WH: I 830-31; IEW: 686), tot i que tampoc es pot descartar que les llengües bàltiques mostrin una variant amb palatal de l’arrel **leug-* ‘desfer, tòrcer’ (LIV: 416¹).

En qualsevol cas, no es pot negar el parentiu més o menys proper entre aquestes llengües. L’existència d’una arrel com **leuH-* ‘tallar, desfer’ (cfr. llatí *luō -ere* ‘pagar’, *so-luere* ‘resoldre’, gr. *λύτο* ‘alliberà, deslliurà’) fa pensar en què les consonants **g-* i **ĝ* haurien pogut ser en origen allargaments radicals d’una mateixa arrel.

Tots aquests exemples mostren clarament una semàntica relacionada amb el fet de ‘deixar, trencar’, a diferència de *lūgeō* que significa ‘estar de dol, plorar’. El valor originari d’aquest verb és, a més a més, ambigu perquè mostra tant el valor intransitiu com el transitiu. Si bé hem pogut comprovar més amunt que el valor intransitiu apareixia en època arcaica, mentre que el transitiu, a partir de Ciceró, l’escassetat de testimonis arcaics no permet assegurar que el valor intransitiu sigui l’originari. A més a més, el fet que l’ús transitiu aparegui a partir de Ciceró i no abans, es pot entendre per un caprici de l’atzar.

Des d’un punt de vista formal, *lūgeō* mostra un grau ple i una terminació *-ē*, cosa que ha fet pensar en un antic tema causatiu **loug-éje-* (veg. Kümmel a LIV: 416, tot i que amb reticències). Malgrat que des d’un punt de vista formal *lūgeō* no ofereixi cap mena d’objecció, la semàntica de *lūgeō* ‘plorar, lamentar-se’ en relació amb un tema causatiu roman encara per explicar (LIV: 416⁵). A més a més, cap altra llengua

indoeuropea ha conservat un tema causatiu que pugui donar alguna pista sobre la semàntica verbal d'aquest tema.

Tal vegada hi hagi alguna relació amb 'estar desfet, trencat (espiritualment)' → 'plorar, lamentar-se'. Pel que fa a la relació semàntica entre 'trencar' i 'sentir dolor, lamentar-se', en lituà es troba l'expressió *širdis lúšta* 'trencar el cor', i el grec ha conservat dos substantius que mostren els dos significats: *λευγαλέος*, *λυγρός* 'trist' i *ἀλυκτο-πέδαι* 'grup intrencable'. El vàdic conserva també el substantiu *ruj-*, *rujā* f. 'dolor, malaltia', al costat de les formes verbals que apunten cap al significat de 'trencar'. Un cas paral·lel el trobem també en els verbs llatins *doleō* 'patir, tenir dolor' i *dolō -āre* 'tallar' que provenen de la mateixa arrel (veg. *doleō*).

En cas que s'acceptés aquesta relació semàntica, es podria reconstruir per *lūgeō* un antic tema estatiu de grau ple **léug-*. Aquest tema estatiu, per contraposició amb el valor transitiu de l'aorist radical, hauria sorgit per marcar el valor intransitiu i estatiu i estaria també representat pel lit. *lúžtu*, *lúžti*, let. *lūstu*, *lūst* (intr.) 'trencar-se', que mostra un grau allargat i un valor intransitiu (pel problema del consonantisme **ĝ-* veg. més amunt).

Pel que fa al tema de perfet sigmàtic *lūxī* (i no pas perfet en *-uī*, com fóra d'esperar), s'explicaria, des d'un punt de vista formal, de la mateixa manera que *lūceō*, és a dir, com una nova formació interna llatina d'aorist sigmàtic. El fet que el sufix aparegui a l'arrel i no pas al tema, es remunta originàriament als perfets sigmàtics que pertanyen al mateix temps a un verb primari i al seu corresponent verb derivat, generalment un intensiu, com per exemple *fulgō* i *fulgeō*, i que comparteixen el perfet sigmàtic *fulsī* (veg. Meiser 1998: 208). En el cas de *lūgeō*, aquesta hipòtesi es veuria també reforçada per l'existència d'una sèrie de formes de caràcter secundari de la 3a conjugació *lūgō* (veg. l'apartat anterior).

D'acord amb el que acabem de veure, *lūgeō* fóra un dels pocs casos, juntament amb *clueō* i *libet*, de verb essiu provinent d'un antic tema estatiu pie.

***lūreō*, *-ēre*, *-*, *-* (intr.) 'estar pàl·lid o groc'**

Formes nominals: *lūridus -a -um* 'grogüenc, pàl·lid esblaimat' (apareix ja a Pl.*Capt.*595); *lūror -ōris* 'color groguenc malaltís, pàl·lid esblaimat' (Lucr., Apul.).

Compostos: *ēlūrēscō* (Varró).

Lūreō es troba únicament testimoniats al *cod.Bodl.* del s. XII que remet a un passatge d'Ovidi (*met.*2, 776), en substitució de *liuent*. La resta de casos són conjectures (veg. Thes.VII.2 1861, 51-55): Pl.*Men.*828; *Culex* 221 (ed. Ellis); *Hor.epod.*17, 33; *Ov.met.*1, 239.

Relacionat amb aquest verb es troba l'adjectiu *lūridus -a -um* 'groguenc, pàl·lid, esblaimat', que data a partir de Plaute i Varró i és molt freqüent en tota la llatinitat: *illi maculari corpus totum maculis pallidis; atra bilis abitat hominem* (Pl.*Capt.*595); *fugit iuuentas et uerecundus color reliquit ossa pelle amicta lurida* (*Hor.epod.*17, 22); *lurida...arsuro portabat membra feretro* (*Ov.met.*14, 747), etc. Generalment *lūridus* fa referència a un color pàl·lid o groguenc, però a vegades sembla que sigui sinònim de color verdós: *ranam luridam coicere in aquam* (Varró *rust.*1, 2, 26); *lurida...uelabant gramina colles* (*Culex* 47).

Al costat de l'adjectiu es troba també documentat el substantiu *lūror -ōris* 'grogor, pal·lidesa', que és molt poc freqüent i s'ha conservat en uns passatges de Lucreci i Apuleu: *luroris de corpore eorum semina multa fluunt* (Lucreci 4.333); *lurore et inluuie paene conlapsa membra* (Apul.*Met.*8.7; 9.12; 9.30), etc.

El llatí ha mantingut també el compost incoatiu *ēlūrescō -ere* 'esdevenir pàl·lid', documentat únicament a Varró i en una glossa com a sinònim de *pallescō*: *atque exsanguibus dolore elurescat* (Varró *frg.Non. p.* 101, 32); *elurescat: pallescat* (Gloss.V 640, 60).

L'origen de *lūreō* és altament incert, entre altres coses, perquè no se sap del cert si va existir realment. Ja acabem de comprovar que els únics testimonis es remunten a un còdex tardà del s.XII, i que la resta són conjectures. Tot i que no s'hagi de descartar la possibilitat que *lūreō* sigui una creació d'època tardana a partir de l'adjectiu *lūridus* o el substantiu *lūror*, hi ha indicis que fan pensar en l'existència real d'aquest verb. En primer lloc, es pot constatar que generalment, quan apareix un adjectiu en *-idus* i un substantiu en *-or*, hi ha documentat també el verb corresponent en *-eō* (cfr., per ex., *pallidus, pallor, palleō*). En segon lloc, l'existència d'un verb compost incoatiu *ēlūrescō* fa altament versemblant l'existència d'un verb en *-eō* del qual s'hagi derivat, i més encara, si aquest verb incoatiu no és arcaic i apareix únicament a Varró. El fet que s'hagin proposat conjectures a partir de Plaute, no és un factor decisiu, però més que contradir aquesta hipòtesi, en parla a favor.

Si s'accepta aquesta proposta, aleshores sorgeix el problema de la relació etimològica entre *lūridus, lūror* i *lūreō*. Hi ha dues explicacions possibles: a) que

lūridus i *lūror* tinguin un origen deverbal a partir de *lūreō*, o b) que *lūreō* tingui un origen denominatiu a partir de *lūridus* o *lūror*. Des d'un punt de vista estadístic, és més probable la primera hipòtesi, però el fet que *lūridus* sigui arcaic i molt freqüent, així com que *lūreō* estigui tan poc testimoniats i no sigui clara l'època en què apareix documentat, són factors que juguen en contra de l'origen deverbal de *lūridus* i *lūror*. Pel que fa a la segona hipòtesi, s'hauria d'acceptar que *lūreō* tindria un origen denominatiu a partir de *lūridus* o *lūror*. El fet que *lūror* aparegui a partir de Lucreci i sigui tan poc freqüent, fa pensar en un origen secundari (per analogia amb *pallor*?), però aquesta observació no és del tot fiable perquè pot deure's a l'atzar. En qualsevol cas, l'origen denominatiu a partir de *lūridus* és menys problemàtic, atès que està testimoniats ricament a partir de Plaute i s'hauria pogut originar a partir de **lūros* (cfr. *lūidus* < **lūos*).

D'acord amb aquests raonaments i atès que no hi ha arguments prou evidents que parlin a favor d'una d'aquestes hipòtesis, és difícil de decidir-se sobre l'origen de *lūreō*. La proposta de l'origen denominatiu a partir de *lūridus* < **lūros* sembla ser la més atractiva i es veu recolzada pel vocalisme radical allargat que mostra *lūreō*. Des d'un punt de vista semàntic, no hi ha dubte que *lūreō* reflecteix un tema essiú, però, si es pensa en un origen pròpiament verbal, sobta que mostri un grau ple. Aquest indici fa pensar en un origen denominatiu a partir de **lūr-* i no pas de **lur-* com fóra d'esperar.¹⁰⁶ Pel que fa a l'etimologia, en aquest cas tampoc ens pot oferir cap pista, atès que és incerta.

< *lūridus* -a -um 'grogüenc, pàl·lid' (d'etimologia incerta)

Lūreō, *lūridus* i *lūror* tenen una etimologia incerta. Hom ha relacionat *lūridus* amb un altre substantiu llatí, *lūtum* n. 'galda, tintura de galda; color groc', que sembla reflectir **loutom*, així com també amb l'irlm. *lūaide* 'plom' (**lou̯-dīā*), aeslec. *olouo* 'id.' (**olou-*), lit. *áluas* 'estany', aaa. *elo* 'groc' (**eluo-*) (veg. WH: I 837). Però des d'un punt de vista formal, aquestes formes no són clares: el llatí i l'irlandès mitjà reflecteixen sufixos diferents, i l'antic eslau eclesiàstic, el lituà i l'antic alt alemany mostren una vocal no homogènia davant de la primera consonant de l'arrel. La relació amb el gr. *χλο[F]ερός*, *χλωρός* 'verdós, grogüenc' (< **ḡ^hlou̯(e)ros*), que, com *flāus* i *flōrus* 'groc'

¹⁰⁶ malgrat tot, aquest grau ple es pot deure a altres motius, com per exemple, a un grau ple analògic de l'arrel o a una arrel pie. amb laringal darrere de **y*.

provenen de l'arrel pie. *g^hleh₃-, és encara menys certa, ja que el canvi *g^hl->llatí l- no és segur.

D'acord amb el que acabem de veure, podríem concloure dient que *lūreō*, *lūridus* i *lūrōr* semblen provenir d'una arrel *lūr- que no presenta cap parentiu clar amb la resta de llengües indoeuropees. *Lūreō* sembla reflectir, per motius semàntics, un tema essiu que molt probablement és de caire recent i d'origen denominatiu a partir de *lūridus*, tal i com indica el grau allargat de l'arrel.

M

***maceō*, -ēre, -, - (intr.) 'estar magre'**

Derivats: *macescō* 'esdevenir prim', testimoniats a Plaute, Varró i Columel·la, d'on prové *ēmacēscō* (Cels); *macor -ōris* (Pacuv.*trag.*275).

Compostos: *permaceō -ēre* ? (conj. a Enn.*ann.*534); *macefaciō -ere* (tardà i rar).

Maceō és molt poc freqüent, s'ha conservat en un passatge de Plaute i en una glossa (veg. Thes.VIII 5, 7-10): *ossa ac pellis totust, ita cura macet* (Pl.*Aul.*564). *macere*: *macie infestari* (-are codd.) (Ps.Plac.*Gloss.*¹ IV M).

Al costat de *maceō* es troba l'incoatiu derivat *macescō -ere* 'esdevenir prim', que apareix documentat a Plaute, Varró, Columel·la i en autors tardans: *ego, qui tuo maerore maceror, macescō* (Pl.*Capt.*134), etc.

Relacionat amb *maceō* el llatí ha conervat el substantiu *macor -ōris* m. 'magresa', documentat a Pacuvi (*trag.*275) i el substantiu verbal *maciēs -ēī* f. 'id.', que és freqüent i es troba a partir de *Trag.inc.* i Ciceró.

L'adjectiu *macer -cra -crum* 'magre' és molt usual en totes les èpoques de la llatinitat i apareix ben documentat en els autors arcaics: *nisi cremore crassost ius collyricum nihilist macrum illud epicrocum pellucidum* (Pl.*Per.*96); *macros...palumbes* (Lucil.453); *uitis si macera erit* (Cató *Agr.*37.3); *qui ager frigidior et macerior erit* (Cató *Agr.*6.2). L'incoatiu *macrescō -ere -cruī* 'esdevenir magre', testimoniats a partir d'Horaci i poc usual, es deriva d'aquest adjectiu.

En un passatge d'Enni (*ann.*534), les edicions antigues (Vahlen 1854) van proposar la lectura del compost *permaceat* que, llevat d'aquest passatge, no es troba enlloc més. Actualment, emperò, els editors prefereixen llegir-hi *permarceret*, que provindria del compost *permarceō* 'marcir-se molt', tot i que tampoc apareix enlloc: *aut permarceret paries percussu trifaci* (veg. *Thes.*x.1 1535, 8 i ss.).

< **meh₂k-* 'llarg i prim, esvelt'
IEW: 699

L'etimologia de *maceō* 'estar magre', juntament amb l'adjectiu *macer* 'magre' i el substantiu verbal *maciēs* f. 'magresa', està relacionada amb l'arrel pie. **meh₂k-* 'llarg, prim; esvelt', que es troba testimoniada en hittita, grec, irlandès i germànic. L'arrel **meh₂k-* s'observa en av. *mas-* 'llarg', *masah-* n. 'llargària, grandària', gr. *μάσσων* (*μᾶκ-ων) 'més llarg', *μῆκος*, dòr. *μᾶκος* n. 'llargària'. L'hit. *maklanza* 'prim' mostra un sufix en *-l*. El llatí *macer* reflecteix una forma *mh₂krós, tal i com el gr. *μακρός* 'llarg', aaa. *magar*, ags. *mæger*, aisl. *magr* 'prim' (veg. *WH:* II 2; *EM:* 375; *IEW:* 699).

Pel que fa a l'anàlisi formal de *maceō*, els diccionaris etimològics no aporten cap informació detallada. En principi s'hauria de descartar un origen denominatiu provinent de l'adjectiu *macer*, ja que hom esperaria trobar un resultat del tipus †*macreō*, que és el que trobem en el verb denominatiu incoatiu *macrescō*.

Maceō sembla que s'hagi format a partir de l'arrel simple **mac-* i mostra un grau zero de l'arrel. Aquest factor, juntament amb la semàntica del verb i el fet que es conservi un substantiu en *-or*, apunten clarament a la reconstrucció d'un tema essiú. Ara bé, és difícil d'arribar a conclusions fermes sobre l'antiguitat d'aquest tema. Si bé no hi ha indicis que facin pensar en un origen denominatiu intern de la llengua llatina (el substantiu *macor* sembla més aviat un derivat de *maceō*), les llengües indoeuropees tampoc han conservat cap testimoni verbal d'aquesta arrel que pugui recolzar la hipòtesi de l'origen verbal pie. de *maceō*.

D'acord amb aquestes observacions, podríem concloure dient que *maceō* reflecteix un tema essiú denominatiu provinent d'un adjectiu radical **mh₂k-*, l'antiguitat del qual no es pot precisar.

madeō, -ēre, -uī, – (intr.) ‘1 estar xop, amarat, regalimar; (esp.) omplir-se de llàgrimes, llagimejar; estar xop, amarat de perfum (cabells, etc.); 2 suar, amarat-se de suor; supurar (úlceres, etc.); 3 estar ple, saturat; estar embriac, borratxo; 4 (fig.) estar bullit, cuit; estar madur; estar penetrat, amarat, imbuït’

Derivats: *madescō -escere -uī* (veg. *infra*), d’on provenen els compostos *dē-madescō* (Larg.73), *ē-madescō* (Ov.Tr.5.4.40), *im-madescō* (Ov., Plini, Stat.), *per-madescō* (postclàss.); *madidus -a -um* ‘xop, amarat de (amb abl.); moll (de llàgrimes, suor, perfum); aiguós; embriac; cuit, bullit; reblanit’ (arc., clàss., postclàss., usual), d’on prové l’adverbi *madidē* ‘en remull’ (Pl.Ps.1297) i *madidō -āre* (tardà); *mador -ōris* ‘mullena, humitat’ (rar, Sal., Apul); *maderātus* (gloss.); *madulsa -ae* f. ‘embriaguesa, mona’ (Pl.Ps.1252; Paul.Fest.p.126M), format a partir de *repulsa?* (EM: 377).

Compostos: *commadeō* ‘esdevenir tou’ (Cató Agr.156.5); *madēfaciō* ‘mullar’ (arc., clàss., postclàss.); *madefacto -āre* (Pl.Ps.184), *per-madefaciō* (Pl.Mos143).

Madeō -ēre apareix testimoniats en totes les èpoques a partir de Plaute i Cató, i amb totes les accepcions semàntiques. Ja en les comèdies de Plaute es poden observar els diferents tipus de significats: (1) (fig.) *Amor...in pectus perpulit meum madent iam in corde parietes* (Pl.Mos.165); (2) *quom istaec blanda dicta quo eueniant madeo metu* (Pl.Mos.395); (3) *ubi bibisti? mades mecastor* (Pl.Cas.246); *madet homo.— tun me ais mamma madere?* (Pl.Mos.331); (amb abl.) *si alia membra uino madeant, cor sit saltem sobrium* (Pl.Truc.855); (4) *iam ergo haec madebunt faxo* (Pl.Men.326); *collyrae facite ut madeant et colyphia* (Pl.Per.92); *libram alicae in aquam indito, facito uti bene madeat* (Cató Agr.85), etc.

El sentit figurat d’‘estar imbuït, amarat’ apareix a partir de Lucreci: *scilicet arte madent simulacra et docta uagantur* (Lucr.4.792); i el d’‘estar madur’, a partir de Plini el vell: *Pucina uina in saxo cocuntur, Caecubae uites in Pomtinis paludibus madent* (Nat.17.31); *tempestiua madent (Persica), quae maxima Gallia donat* (Col.10.411).

Quant al tema de perfet de *madeō*, hi ha documentat un perfet *maduī* a partir d’Ovidi (veg. Thes.VIII 32, 43 i ss.): (amb abl.) *maduere graues adspergine pennae* (Ov.Met.4.729); *lacrimis...genae maduere profusis* (Ov.Met.11.418); *comae maduere nardo* (Sen.Her.F.469); *alio maduerunt lumina fletu* (Stat.Theb.5.728), etc.

A *madeō* li manca el tema de supí.

A partir de *madeō* es formà l’incoatiu *madescō -escere -uī* ‘esdevenir xop; esdevenir xop de llàgrimes; suar; esdevenir bullit; madurar; esdevenir embriac’, que es llegeix a partir de Virgili: *semusta madescunt robora* (Verg.A.5.697), etc.

LIV (421 i 423): **mad-* ‘estar o esdevenir mullat’/2. **med-* ‘esdevenir ple’
IEW: 694-5

Pel que fa a la reconstrucció etimològica de *madeō*, no hi ha dubte que es remunta a una origen pie., així com també és altament probable que reflecteixi un tema essiu pie.

La reconstrucció de l'arrel pie. de la qual prové *madeō*, emperò, planteja una sèrie de problemes. Mentre que tradicionalment es reconstruïa una única arrel **mad-* 'estar humit, xop, regalimar; estar ple, saturat' (veg. EM: 377; IEW: 694-5), recentment s'opta per reconstruir dues arrels pie. diferents per cadascun dels dos significats pie.: **mad-* 'estar o esdevenir mullat', i 2. **med-* 'esdevenir ple' (veg. Hardarson 1995: 225-31 i LIV: 421 i 423). D'acord amb aquesta nova reconstrucció, el verb llatí, com que mostra els dos significats, tindria com a origen dues arrels pie. diferents que en llatí esdevingueren homònimes.

A continuació presentarem els diferents testimonis relacionats etimològicament amb *madeō*. Seguirem la divisió del LIV per veure clarament en què consisteix la diferència entre una i altra arrel, però tenint present que en la resta de diccionaris etimològics, aquesta informació apareix sota una mateixa arrel.

L'arrel **mad-* 'esdevenir o estar mullat' es troba testimoniada únicament com a arrel verbal en airl.: *maid* 'trenca (intr.)' (< present **m_ad-ǵé-* ?) i *ro:mmemaid* 'està trencat' (< perfet **me-mód/md-* ?), problemàtics pel que fa a la semàntica, però generalment admesos i relacionats amb *madeō* (per la semàntica, veg. WH: II 6-7; IEW; LIV, etc.). El grec ha conservat una forma nominal que recull el significat originari que també mostra *madeō*: gr. *μαδαρός* 'mullat, xop', així com el denominatiu *μαδάω* 'estar xop, regalimar'. Pel llatí *madeō*, *-ēre* 'estar xop, regalimar', el LIV reconstrueix un tema essiu **m_ad-h₁ǵé-* (veg. més endavant).

Quant a la segona arrel, **med-* 'esdevenir ple', apareix testimoniada com a forma verbal en indoirani, amb multitud d'exemples, i en germànic: vèd. *mādāti* 's'anima, s'embriaga', avrec. *maḍaite* 'esdevé begut, s'embriaga' (< present **méd-e-*); vèd. *mamāda* 's'ha embriagat/animat = està begut/animat; ha embriagat/animat' (< perfet **me-mód/md-*); el vèd. *mādāyati* 'està animat, embriagat', *mādāyate* 's'anima, se sacia' i khot. *maitti* 'està begut' reflecteixen un tema causatiu **mod-éǵe-*. L'antic nòrdic conserva un participi de pretèrit *mettr* 'saciat' que provindria d'una forma **matīða-* provinent d'un causatiu **matja-* 'saciar' (veg. Hardarson 1995: 231). L'an. *metta*, aa. *mettian* 'saciar' tindrien un origen denominatiu a partir d'aquest participi de pretèrit

**matiða-*. El grec ha conservat aquesta arrel a través de l'adjectiu gr. *μεστός* 'ple'. Finalment, pel llatí *madeō*, *-ēre* 'estar ple, estar begut', Zehnder reconstrueix un tema essiú **m_ed-h₁ié-*.

L'exemple del grec que acabem de citar, *μαδαρός* 'mullat, xop', *μεστός* 'ple' mostra, com en llatí, els dos significats diferents. El vocalisme radical d'aquestes formes és crucial a l'hora de reconstruir dues arrels pie. amb vocalisme radical diferent, ja que la resta de llengües són ambigües. Atès que *μαδαρός* no pot reflectir un grau zero (hom esperaria trobar *αδαρός*), ha de provenir d'una arrel **mad-*. El vocalisme de *μεστός* 'ple', en canvi, apunta clarament a una arrel **med-*. Cheung (2005: 53) ha relacionat *madeō* amb el substantiu persa *mih* 'boira'. Ambdues formes provindrien d'una arrel pie. **mHd^(h)-* 'humitejar' (la vocal breu *i* del persa fóra el resultat de la vocalització de la laringal). Però el problema amb aquesta etimologia és que deixa el substantiu persa sense cap correspondència amb altres formes indoirànies; sembla més convenient de mantenir l'antiga etimologia que relaciona el persa *mih-* amb el vèd. *mih-* 'pluja'. A més a més, si s'acceptés aquesta arrel **mHd^(h)-*, el gr. *μαδαρός* constituïria un altre problema difícil d'explicar, ja que **m_h₂d-* > *māδ* (veg. emperò Beekes 1988: 29 i Schrijver 1991: 167).

Així doncs, i d'acord amb aquests raonaments, la proposta de Hardarson i Zehnder de reconstruir dues arrels pie. diferents sembla ser la més ben justificada.

Des d'un punt de vista formal i semàntic, *madeō* podria reflectir un tema essiú pie. El vocalisme radical *a*, emperò, sobta, ja que en llatí s'esperaria trobar com a resultat de la sonant una forma com †*imdeō* (cfr. *ingēns*), que reflectiria un grau zero propi del tema essiú: **m_d-h₁-iē-*. Per explicar aquest vocalisme, Zehnder reconstrueix una vocal anaptítica entre ambdues consonants, **m_ad-* i **m_ed-* respectivament. Però aquesta proposta sembla creada *ad hoc*, ja que en el segon cas, no es comprèn com es justifica el pas de *m_ed-* a *mad* i no pas a *med*, com fóra d'esperar d'acord amb el timbre vocàlic de la vocal de recolzament. La proposta de Hocquard (1981: 142) d'analitzar el vocalisme de *madeō* a partir d'un valor expressiu o popular, és també poc satisfactori.

En italo-cèltic, així com en la resta de llengües indoeuropees, hi ha documentats alguns exemples en què *R_oD > *RaD / *_* C, com en el cas de *magnus* < **m_g-no-*, de l'arrel *meĝ 'gran'; l'arrel en grau ple apareix en gr. *μέγα* nom. sg. neutr. (*meĝ-h₂), (veg. Schrijver 1991: 485; Meiser 1998: 65; Meier-Brügger 2002: 77). Tal vegada el vocalisme de *mad-* provinent de l'arrel **med-* es pugui explicar per aquesta via.

Així doncs, podríem concloure dient que *madeō* ‘estar xop, humit ; ple, saturat’ reflecteix un tema essiu pie. provinent de dues arrels verbals pie. diferents **mad-* ‘estar o esdevenir mullat’ i **med-* ‘esdevenir ple’, que en llatí acabaren convergint en una mateixa forma. Al marge d’aquestes arrels, en pie. es reconstrueix una altra arrel **med-* ‘mesurar, preocupar-se’ que es troba també en el verb llatí *medeor* ‘curar, remeiar’ (veg. l’entrada d’aquest verb).

maereō, -ēre, -uī, - (intr., tr.) ‘**1** (intr.) estar trist, afligir-se, lamentar-se; **2** (tr.) lamentar, deplorar, plànyer; (amb inf., ac. i *quod*) lamentar, deplorar que’

Derivats: *maeror -ōris* m. ‘aflicció, pena, tristesa’ (arc., clàss. i postclàss., usual); *maestus -a -um* ‘afligit, trist, adolorit; tètric, llòbreg, dolorós’ (arc., clàss., usual), d’on provenen el verb *maestō -āre* ‘entristir’ (Acc.trag.13, Laber.com.91), *maestitia* ‘tristor’ (arc., clàss. i postclàss., tot i que rar), *maestitudō -inis* f. (= *maestitia*) (arc.), l’adverbi *maestē* (Rhet.Her.3.24) i *maestiter* ‘tristament’ (Pl.Rud.265a), i els compostos *permaestus* ‘molt entristit’ (Sal.Hist.2.47) i *submaestus* (tardà); *maestificus, -ficō* (tardà).

Compostos: *commaereō* (Ital.).

Maereō -ēre ‘estar trist’ es troba testimoniats amb valor intransitiu en totes les èpoques, a partir d’Enni: *maerentes flentes lacrimantes commiserantes* (Enn.Ann.103); *eiulans conquiritur maerens* (Pl.Aul.727); *cum in immolanda Iphigenia tristis Calchas esset maereret Menelaus* (Cic.Orat.74). L’ús transitiu de *maereō* ‘lamentar’ data a partir de Ciceró: *ne maerent homines meam...calamitatem* (Cic.Sest.32); (amb inf.) *maeret...similis ramos similisque uidere pharetras* (Stat.Theb.11.46); (amb *quod*) *proficiscitur...maerens quod iam certe incolumem filium fore putabat* (Cic.Clu.178), etc.

El perfet de *maereō* es troba únicament a Vopisc.Car.1,4, Hier.in Is.4, 1 p. 72^b i a Gloss.III 68, 52 (veg. Thes. VIII 39, 7 i ss.). El tema de supí no es troba documentat.

Relacionat amb *maereō* es conserva l’adjectiu *maestus* ‘trist, afligit; endolat; llòbrec’, que és molt usual en totes les èpoques: *quid uos maestos tam tristisque esse conspicor?* (Pl.Bac.669); *domum reuortor maestus* (Ter.Hau.122); (amb ac. i inf.) *ut maestust sese hasce (aedes) uendidisse!* (Pl.Mos.796), etc.

etimologia incerta

LIV: —

IEW: —

L’etimologia de *maereō, maestus* és desconeguda. Hom l’ha relacionat amb l’adjectiu llatí *miser -a -um* ‘miserable, dissortat, pobre’, que es llegeix a partir de Nevi

(WH: II 8-9), però aquest mostra un altre vocalisme i tampoc té etimologia. *Maereō* i *maestus* semblen reflectir un grau zero d'una arrel **mais-*; *miser* provindria també d'un grau reduït **mis-eros*, fet que sorprèn perquè mostra un resultat diferent a *maereō* i *maestus* (**mais-tos*). Fora del llatí, no hi ha correspondències clares (WH: II 9).

Des d'un punt de vista formal és altament possible que *maereō* reflecteixi un tema essiu, fet que es corrobora pel derivat *maeror -ōris*. Però crida l'atenció que, en un verb essiu intransitiu, no hi hagi documentat un adjectiu †*maeridus*, ans un adjectiu *maestus*, que formalment sembla provenir d'un participi de perfet. L'existència d'aquesta forma, emperò, es podria explicar pel valor transitiu de *maereō*.

En pie. es reconstrueix una arrel **meis-* 'parpellejar', conservada en vèd. *miṣāti* 'obre els ulls', *nī miṣati* 'tanca els ulls', que s'ha relacionat amb una sèrie de substantius germànics que indiquen 'foscor, boira, núvols': dan. *mis* 'temps boirós', *miseln* 'ploure molt', hol. *mijzelen* 'ploure pols'. La relació semàntica entre el vèdic i el germànic, emperò, no és clara, tot i que ambdós significats s'adiuen a la semàntica de *maereō* 'estar trist, lamentar-se', en un sentit físic i espiritual. El vocalisme radical de *maereō* (veg. també *taedet*), malgrat tot, constitueix un problema a l'hora de relacionar-lo amb aquesta arrel, però tal vegada *miser*, que sembla reflectir un grau zero, hi estigui relacionat.

maneō, -ēre, mānsī, -nsum (intr., tr.) '1 (intr.) romandre, restar en el mateix lloc; estar, quedar-se quiet; 2 allotjar-se; (de coses) ésser situat, residir; 3 (intr.) esperar, tenir calma, aturar-se; (amb ac.) esperar; (amb dat. o ac.) esperar, estar reservat a; 4 continuar essent, seguir essent (en un estat o condició); mantenir-se, persistir, perseverar; 5 (coses materials) conservar-se, romandre sencer, resistir; (persones) sobreviure, romandre en vida, salvar-se; 6 (coses abstractes) continuar en vigor, ésser vigent; 7 (un principi, etc.) estar establert, quedar fixat; 8 restar, quedar com a residu'.

Derivats: *mansus -ūs* m. 'allotjament', (conservat en una inscripció pompeiana: *uenies in gabinianu(m) pro ma(n)su* (CIL IV 1314)); *mansūrus -a -um* (< ptc. fut.) 'durador, permanent' (rar, a partir de Virgili); *mantō -āre* '(intr.) romandre, esperar; (tr.) esperar' (arc., Pl., Caecil.); *ommentans* 'romanent' (Liv.Andr.poet.8(9)), formats tal vegada a partir d'un antic supí **mantum* (veg. més endavant); *mansiō -ōnis* f. 'fet de romandre o sojornar' (Ter., Cic.); *mansor -ōris* i *mansōrius* (ambdós a Aug.); *mansitō -āre* (època imper.), substituït de *mantō -āre*.

Compostos: *circummaneō* (tardà), *commaneō* (tardà), *ēmaneō* (Stat., Ulp.), i derivats;¹⁰⁷ *immaneō* (tardà i rar), *inter-maneō* (Luc.6.46); *permaneō* (Ter., clàss. i postclàss., usual), i derivats; *remaneō* (arc., clàss. i posetclàss.), i derivats.

¹⁰⁷ Pels derivats, veg. l'entrada de cada compost.

Maneō és molt freqüent en totes les èpoques a partir de Livi Andronic. Cal atribuir-li en origen un valor intransitiu, amb el significat general de ‘romandre en el mateix lloc; esperar’, que és l’accepció usual en els autors arcaics: (1) *nunc mi incertumst abeam an maneam an adeam an fugiam* (Pl.Aul.730); *tollo ampullam atque hinc eo.—mane, mane, Charine* (Pl.Mer.928); *facessite omnes hinc: parumper tu mane!* (Pac.trag.326); (amb adv. de lloc) *ibi manens sedeto* (Andr.poet.18(20).1); *quid si hic manebo potius ad meridiem?* (Pl.Mos.582); (2) *biduom hic manendumst soli sine illa?* (Ter.Eu.637); (3) *paullisper mane, dum edormiscat unum somnum* (Pl.Am.696); *quid ego cesso hos conloqui? sed maneam etiam opinor* (Pl.Trin.1136); (impers. pass.) *ut ut erat, mansum tamen oportuit* (Ter.Hau.200); (imperat. amb suf. -dum) *sed manedum: num ista aut populna sors aut abiegnast tua?* (Pl.Cas.384); *manedum...priu’ quam abis* (Pl.Truc.115); (4) (amb in+abl.) *ut in seruitute hic ad suom maneant patrem* (Pl.Capt.49); (6) *manere adfinitatem hanc inter nos uolo* (Ter.Hec.723); *nequiter factum illud apud uos semper manebit* (Cató orat.20); (8) *uinum effluet, aqua manebit* (Cató Agr.111), etc.

En època arcaica, *maneō* mostra també un ús transitiu, però aquest valor és més aviat rar: *nunc te, nox, quae me mansisti, mitto ut concedas die* (Pl.Am.546); *ultra ibit nuptum, non manebit auspices* (Pl.Cas.86); *mansurus...patruom pater est dum huc adueniat* (Ter.Ph.480); *non manebat aetas uirginis meam neglegentiam* (Ter.Ph.570).

La resta d’accepcions semàntiques daten a partir d’època clàssica i postclàssica: (5) *manent istae litterae Mileti* (Cic.Ver.1.89); *sidera...suis sedibus inhaerent et perpetuo manent* (Cic.Tim.36); (7) *illud maneant et fixum sit quod neque moueri neque mutari potest* (Cic.Rab.Post.25); *hoc maneant in causa, iudices* (Cic.Mil.11), etc.

En època arcaica es constata ja la presència del perfet *mānsī*: *nam hau mansisti, dum ego darem illam: tute sumpsisti tibi* (Pl.Truc.843); (tr.) *nunc te, nox, quae me mansisti, mitto ut concedas die* (Pl.Am.546); (amb participi de futur, tr.) *mansurus...patruom pater est dum huc adueniat* (Ter.Ph.480).

Pel que fa al tema de supí, *mānsum* és rar i es llegeix en una inscripció cristiana: *hoc (de domo aeterna) mansum ueni* (CIL VI 21158, 3). *Mansum* ha estat format a partir de *mānsī*. És possible que un supí antic *mantum estigui testimoniats indirectament pels freqüentatius arcaics *mantō -āre* ‘(intr.) romandre, esperar; (tr.) esperar’ (Pl., Caecil.) i *obmentō -āre* ‘romandre’ (Liv. Andr.poet.8(9)), veg. WH (II 26), EM (383) i Steinbauer (1989: 151).

LIV (437): 2. *men- ‘romandre, esperar’
IEW: 729

L’etimologia de *maneō* és d’origen clarament pie. Generalment s’ha relacionat amb l’arrel verbal pie. *men- ‘romandre, esperar’, que és una arrel homòfona amb *men- ‘pensar’ (cfr. *meminī*) i *men- ‘sobresortir’ (veg. *ē-/prō-minēre*). L’arrel *men- ‘romandre, esperar’ es troba també documentada en grec, irani, tocari, armeni i tal vegada en hittita. Aquesta arrel no ha mantingut cap aorist ni present radical pie., de manera que el punt de partida és un present atemàtic reduplicat *mi-mén/mn- conservat en gr. èp. lir. *μίμνω* ‘romanc’, i tal vegada en hit. *mimmai*, *mimmanzi* ‘refutar’ (problemàtic per la semàntica), amb tematització posterior (veg. Melchert 1984: 100⁵⁴), cas que no provingui d’una arrel *meh₁- (Oettinger 1979: 497). El toc.B *mäsketär*, A *mäskatär* ‘es troba, és’ reflecteix un present *mṇ-ské-. El gr. *μένω* ‘romanc’ sembla provenir d’un present temàtic *mén-e- (amb tematització pie. o secundària?), i l’aorist grec *ἔμεινα* ‘va romandre’, un tema d’aorist *mén/mén-s-. El LIV reconstrueix també un tema iteratiu *mon-éje- heretat per l’avrec. (3p Opt.) *upa.mṇaiian* ‘que esperi’, ap. (3s Impft.) *amānaya* ‘va esperar’. És possible que l’arm. *mnam* ‘romanc’ reflecteixi un tema essiu pie. (Barton 1990-91 : 45), tot i que hom l’ha analitzat com un denominatiu provinent de *mēnah₂-je- (Klingenschmitt 1982 : 91-2). (per l’etimologia en general, veg. WH: II 26; EM: 383; IEW: 729; LIV: 437).

L’anàlisi formal de *maneō*, emperò, presenta problemes, començant pel vocalisme *a* de l’arrel. Deixant de banda aquest problema, sobre el qual parlarem més endavant, el que es pot constatar és que *a* ha de reflectir necessàriamet un grau reduït o grau zero de l’arrel, i no pas un grau ple.

D’acord amb aquesta observació, s’hauria de descartar la proposta de WH, que reconstrueix per *maneō* un tema en grau reduït *m_en-eiō i el compara amb el gr. *μένω*, ja que el grec i el llatí reflecteixen graus radicals diferents i *μένω* pot ser d’origen secundari. Més versemblant sembla la reconstrucció de Zehnder (LIV: 437), que proposa per *maneō* un tema fientiu *m_en-eh₁/h₁-, tot i que no deixa de cridar l’atenció perquè en un verb d’aquestes característiques hom esperaria reconstruir un tema essiu. Aquest tema fientiu s’hauria pogut conservar a través del perfet gr. at. *μῆμνηκα* ‘va romandre’ (veg. Barton 1990-91: 45, veg. també IEW: 729 i EM: 383), però el més probable és que sigui una formació tardana (Frisk: II 209-10, Schrijver 1991: 457 i LIV).

La reconstrucció d'un tema fientiu per un tema de present llatí constitueix un cas insòlit dins dels verbs de la segona conjugació llatina, ja que els fientius apareixen sempre vinculats al tema de perfet (d'aorist). Això suposaria que en llatí, l'antic tema fientiu **m_en-eh₁/h₁-*, per tal de formar part del tema de present, s'hauria vist remodelat mitjançant l'afegiment del sufix *-je* (**m_en-eh₁je*, veg. Meiser 2003: 139). Aquest és, de fet, el mateix resultat que trobem en el tema essiu, que, des d'un punt de vista diacrònic, estaria format pel conglomerat sufix de fientiu **eh₁* + sufix de present **je*. Però mentre en el primer cas, aquest resultat dataria d'època itàlica, en el darrer, és d'origen pie.

Tot i que aquesta proposta sigui possible, no s'hauria de descartar la possibilitat de reconstruir per *maneō* un tema essiu pie. **m_en-h₁je-*. Aquesta hipòtesi vindria recolzada a més a més pel testimoni de l'arm. *mnam*, cas que reflecteixi un tema essiu (veg. *supra*).

Pel que fa al vocalisme de *maneō*, Kümmel (LIV: 437^{6a}) proposa un grau reduït de l'arrel del tema fientiu (**m_en-*), en lloc de l'esperable grau zero **m_n-*. Segons Schrijver (1991: 457-8), emperò, el vocalisme provindria de **mon-ē-*, amb deslabialització darrere de **m^o*. D'acord amb aquest investigador, l'essiu en **-eh₁-manēre* estaria basat en una arrel de perfet (estativa) **mon-* comparable amb l'aeslec. *gorēti* 'estar calent' < **g^{uh}or-eh₁-*. Però, d'acord amb Kümmel, aquesta norma presentaria contraexemples com *monē-* < **mon-éje-*. A més a més, cas que el perfet gr. *μμείνηκα* s'hagués de considerar originari, hom esperaria trobar-lo amb un vocalisme *o*.

Pel que fa al tema de perfet *mānsī*, hom l'ha comparat amb l'aorist gr. *ἔμεινα* 'va romandre'; ambdós reflecteixen tema d'aorist **mēn/mén-s-* (WH: II 26; LIV: 437). El vocalisme *a* del tema de perfet prové del del tema de present (veg. LIV: 437⁵).

D'acord amb el que acabem de veure, podríem concloure que, tot i que el vocalisme de *maneō* sigui problemàtic, aquest reflecteix un grau zero/reduït de l'arrel **men-*. Per motius formals i semàntics, *maneō* sembla reflectir un tema essiu que podria ser d'origen pie. o fruit d'una innovació itàlica. Si fos així, aquest tema essiu s'hauria format a partir d'un antic tema fientiu pie.¹⁰⁸

marceō, ēre, -, - (intr.) '1 estar marcit, pansit; 2 estar feble, dèbil, fluixejar; 3 llanguir, ésser indolent, apàtic'

¹⁰⁸ *Oleō* fóra un cas paral·lel de verb essiu provinent d'un tema fientiu (veg. l'entrada d'aquest verb).

Derivats: *marcescō -ere* ‘marcir-se; esdevenir feble; tornar-se indolent, apàtic’ (clàss., postclàss.), i els seus compostos *dēmarcescō* (tardà), *ēmarcescō* (Sen., Plin.), *per-marcescō* (tardà); *marcens -ntis* ‘marcit, feble, lènguid’ (clàss. i postclàss.); *marcidus -a -um* ‘marcit, podrit; feble; llangorós’ (clàss. i postclàss.); *marcidulus -a -um* (tardà); *marciūdō* (tardà); *marcor -ōris* m. ‘pansiment, podridura; esllanguiment, indolència’ (clàss. i postclàss.); *marcidat* (gloss.); *marculentus* (Fulg.); *immarcēscibilis* (esgl.); *immarcibilis*, d’on prové *marcēscibilis*.

Compostos: *per-marceō* ‘ésser molt feble’ (Enn.*Ann.*534, Apul.*Met.*8.8); *com-marceō* (tardà); *immarceō* (A.*Epig.*16.122).

Marceō s’observa en època clàssica i postclàssica, a partir de Lucreci, i sembla evitat per Cèsar i Ciceró: (2) *si tibi non annis corpus iam marcet* (Lucr.3.946; 3.956); *qui pugnent marcere Campana luxuria* (Liv.23.45.2); *si uir tibi marcet ab annis* (Ov.*Am.*1.13.41), etc.; (1) *cor marcet aegrum* (Sen.*Oed.*356); *iam marcent uenae* (Luc.4.326), etc.; (3) *uigebat in hac parte miles atque imperator, in illa marcebant omnia* (Vell.2.84); *non somno quiescere, sed pauore marcere credebant* (Curt.4.13.18), etc. El perfet *marcuī* tan sols es troba documentat en autors tardans (veg. Thes.VIII 374, 2 i ss.), i el tema de supí no apareix enlloc.

En època arcaica i imperial, emperò, apareix testimoniats el compost *permarceō -ēre* (intr) amb el significat d’‘ésser molt feble’: *permarceret paries percussus trifaci* (Enn.*Ann.*534); (transf.) *etsi pectori tuo iam permarcet* (cj.) *nostri memoria* (Apul.*Met.*8.8).

< *merk- ‘podrir, posar en remull’

LIV: —

IEW: 739-740

L’etimologia de *marceō* es remunta a una arrel pie. *merk- ‘podrir, posar en remull’, coservada en lituà, germànic i celta. El testimoni més clars vinculats a aquesta arrel i relacionats amb *marceō* els trobem en lit. *merkiù*, *mer̃kti* ‘posar en remull’ (en apofonia amb *mirkstù*, *mir̃kti* ‘estar en aigua’), que apunten a una base *m(e)rk-. En antic anglès mitjà es conserva el verb *meren* ‘remullar el pa amb aigua o vi’, que segurament reflecteix *merhen < *merk- (veg. Schrijver 1991: 458). Els adjectius conservats en irlm. *brén*, gal. *braen*, que segurament reflecteixen un tema *mrakno-, bretn. *breyñ* ‘podrit’ (< *mrekno-, *mraknio-?, veg. Schrijver 1991: 458) provenen també d’aquesta arrel.

WH (II 36) i IEW: 739 relacionen amb *merk- els substantiu de l’airl. *mraich-*, *braich-*, gal. *brag* ‘malta’ amb el sentit de ‘cereal posat en remull’, però, tot i així, la semàntica d’aquests substantius no deixa de ser un problema a l’hora de vincular-los amb aquesta arrel pie. (veg., en aquest sentit, Schrijver 1991: 458).

El LIV no ofereix cap etimologia per *marceō* ni pels verbs del lituà ni de l'antic anglès mitjà, fet que sobta perquè la seva relació sembla clara. Tal vegada el LIV consideri *marceō* com un verb d'origen denominatiu, però el fet que *marceō* no sigui arcaic no és cap prova a favor del caràcter recent d'aquest verb, atès que el compost *permarceō* es troba documentat ja a Enni (veg. més amunt). També és possible que *marceō* hagi tingut un origen denominatiu a partir d'un adjectiu pie., però els adjectius en irlandès mitjà, gal·lès i bretó mitjà mostren un tema adjectival derivat i no primari. A més a més, el testimoni verbal conservat en lituà i antic anglès mitjà suggereixen que la reconstrucció d'una arrel verbal pie. és possible.

El vocalisme de *marceō* és problemàtic. Pel que fa a la reconstrucció formal de *marceō*, és molt versemblant que es tracti d'un tema essiu en grau zero **mr̥k-h₁jé-*. Però de fet, el vocalisme *a* no es pot explicar mitjançant un grau zero, ja que en llatí **CrC > CorC*. Segons Schrijver (1991: 454-474), darrere **m* i **u* (també **u* en **k^u, g^u, g^{uh}*), es produeix una deslabialització i **o* esdevé *a* en síl·laba oberta (cfr. *mare < *mori* 'mar'). Schrijver (1991: 459) fa extensible aquesta llei de deslabialització a *marceō* (**mr̥k-eh₁- > *mork-ē- > marc-ē-*). Però l'extensió d'aquesta llei a altres contextos (darrere *m* i davant *rc/rg*) no deixa de ser una interpretació *ad hoc* (veg., en aquest sentit, Meiser 1998: 84) i tal vegada convingui reconstruir un grau reduït **m_erk-*, com en el cas de *maneō*, però aquesta explicació tampoc és del tot satisfactòria (veg. *madeō*).

En qualsevol cas, des d'un punt de vista formal i semàntic, *marceō* sembla reflectir un tema essiu provinent de l'arrel pie. **merk-* 'podrir, posar en remull'. Tot i que el vocalisme sigui problemàtic, *marceō* es comporta com un verb essiu, amb un substantiu derivat en *-or*, un adjectiu en *-idus* i un incoatiu en *-escō*.

medeor, -ēri, – (dep.; tr., intr.) '1 (amb dat., ac. o abs.) curar, guarir, remeiar; 2 (fig.) remeiar, mitigar, reparar'

Derivats: *medēla* 'remei' (postclàss.); *medens -tis* m. 'metge' (a partir de Lucr.); *medibilis -e* 'curable' (Paul.Fest.p.123M); *medicus -a -um* 'guaridor, medicinal, *digitus medicus* l'anular' (clàss. i postclàss.); *medicus -ī* m. 'metge' (arc., clàss. i postclàss.), d'on provenen *medicō -āre* (arc., clàss. i postclàss.), *medicor -ārī* (Pl., Ter., Verg.), *medicātiō* (Plini), *medicāmentum* (arc., clàss. i postclàss., usual), *medicāmentōsus* (Vitr.8.3.4), *medicāmentārius* (Plini), *medicāmen* (clàss. i postclàss.), *medicābulum -ī* (Apul.), *medicābilis* (clàss. i postclàss.), *medicīnus -a -um* (a partir de Varró, imp.); *medicīna -ae* f. (arc., clàss., imp.), *medicīnālis -e* (Plin., Larg.), etc.

Compostos: *re-medium* (arc., clàss. i postclàss., usual) (*remediō* Larg., *remediābilis* Sen., *irremediābilis*); *medificō* (Greg. Tur.); *omnimedēns* (Paul. Nol.).

El verb deponent *medeor* -*ērī* és molt freqüent i es troba documentat en totes les èpoques, a partir del poeta Marci, que visqué abans de la segona guerra púnica: *ne ningulus mederi queat* (Marcius *carm.frg.* 2). A partir d'època arcaica es troba documentat tant amb valor transitiu com intransitiu i pot anar acompanyat d'un acusatiu, d'un datiu o bé en forma absoluta, tant amb sentit literal com transfigurat: (1) (amb dat.) *arquato medeor* (Afran.*com.*425); (absol.) *ad dyspepsiam et stranguriam mederi* (Cató *Agr.*127.1); (2) (amb ac.) *parare cupiditates quas quas...paullo mederi possis* (Ter.*Ph.*822); (absol.) *nulla res nec cicurare neque mederi potis est* (Pac.*trag.*389).

Medeor ésdevé molt freqüent a partir d'època clàssica i també en època imperial: (1) (amb dat.) *non solum morbus eius, cui mederi uolet, sed etiam consuetudo ualentis...cognoscenda est* (Cic.*de Orat.*2.196); *nec medeare mihi sanesque haec uulnera, mando* (Ov.*Met.*14.23); (amb ac.) *si uulnus mederi...oportuerit* (Vitr.1.1.15); *medendae ualitudini...nullam diuinam humanamque opem non adhibuit* (Suet.*Tit.*8.4); (absol.) *scire potestates herbarum usumque medendi* (Verg.*A.*12.396); *posse mederi picta docet templis multa tabella tuis* (Tib.1.3.27); (2) (amb dat.) *medemini religioni sociorum, iudices, conseruate uestram* (Cic.*Ver.*4.114); *facillime inopiae frumentariae sese mederi posse existimauit* (Caes.*Gal.*5.24.6); (amb ac.) *multa...ad casum tam ancipitem medendum consultaui* (Gel.1.3.5); (absol. o el·lípt.) *ne quid accideret eius modi ut ne tu quidem mederi posses* (Cic.*Fam.*13.19.2); *haudqua uam dictis uiolentia Turni flectitur; exsuperat magi aegrescitque medendo* (Verg.*A.*12.46), etc.

A *medeor* li manca el tema de perfet i de supí.

LIV (423): 1.**med-* ‘mesurar, preocupar-se’
IEW: 705-6

Tradicionalment es relaciona *medeor* amb l'arrel verbal pie. **med-* ‘mesurar, preocupar-se’, que es troba documentada també en grec, irani, gòtic i celta. Aquesta arrel és homòfona amb l'arrel **med-* ‘esdevenir ple, tip’ (veg. *madeō*).

El punt de partida d'aquesta arrel és un present radical acrodinàmic **méd-/méd-* conservat en gr. *μῆδομαι* ‘considero, imagino, decideixo’, *μέδω* ‘domino, governo’, *μέδομαι* ‘em preocupo (per), penso en’, airl. *midithir, -midethar* ‘jutjo’ (transformat a **med-īe-*), gòt. *mitan* ‘mesurar’. L'aav. (3s subj. mig) *masatā* ‘retribuirà’ i el gr. *ἐμήσατο* ‘considerà, imaginà, decidí’ reflecteixen un tema d'aorist sigmàtic **méd-/méd-s-*. En avèstic recent es conserva la forma *vī-māδaiiaṇta* ‘haurien de mesurar’ que

podria reflectir un tema iteratiu **mod-éje-* (LIV: 423). El llatí *modus* m. (substantiu del tipus *λόγος*), *modestus*, l'osc *med-dik-* 'el que proporiconna una mesura' i l'av. *uī-mad-* 'guaridor, metge', són variants nominals d'aquesta arrel (per l'etimologia, veg. WH: II 54-55; EM: 392; IEW: 705-6; LIV: 423).

Pel que fa a l'anàlisi formal de *medeor*, sembla reflectir un grau ple. EM el relaciona amb un present radical amfidinàmic, però aquesta proposta és difícil d'encaixar amb el sufix *-ē* que mostra *medeor*. El LIV li atribueix un tema essiu pie. **m_ed-h₁jé-* amb restitució de la vocal *e* (diferent de la que es troba, per exemple, en el cas de *madeō* 'estic ple' < 2.*med) i deixen com a possibilitat el fet que aquest resultat estigui en connexió amb el vocalisme del tema de present acrodinàmic. Atès que s'hauria de descartar un possible origen causatiu-iteratiu a causa del vocalisme radical, la proposta de Zehnder i Kümmel de reconstruir un tema essiu per *medeor*, tot i que no sigui segura, sembla ser la més versemblant.

mereō, -ēre, -uī, -itum (tr., intr.) (**mereor, -ērī, -itus**, dep.) '1 (generalment no dep.) guanyar, cobrar; **b** (abs., eufem.) guanyar-se la vida (en la prostitució) **c** (esp.) *stipendia merere* guanyar la paga de soldat, servir com a soldat; **2** (referit a objectes immaterials) guanyar-se, procurar-se, obtenir (triomf, glòria); **b** guanyar-se, atraure's el favor de; **c** merèixer, fer-se digne de, guanyar-se; **3** (generalment dep., amb adv. o abs.) *bene (male) mereri de* captenir-se bé (malament) (d'alguna persona), fer bé (mal) a (algú)'

Derivats: *merenda -ae* f. 'berenar' (en origen donat als treballadors com a part del sou) (rar, Pl., Afran.), d'on prové *merendō -āre, merendula* (tardà); *merens -ntis* 'mereixedor, digne' (*CIL* VI 18449; XII 47; VI 37788; 108123); *meretrix -īcis* 'aquella que guanya un salari, que es fa pagar' (arc., clàss.), d'on provenen *meretrīcula -ae* f. (clàss.), *meretrīcius -a -um* (arc., clàss. i postclàss.); *meritus -a -um* (arc., clàss. i postclàss.) i *meritum -ī* n. 'preu, valor, salari, mèrit' (arc., clàss. i postclàss.); *meritōrius* (clàss. i postclàss.); *ēmeritus* 'soldat que ha acabat de servir' (arc., clàss., postclàss.).

Compostos: *commereō(r)* (arc., rar a partir d'època clàssica); *dēmereō(r)* (arc., clàss., imp., poc usual); *ēmereo(r)* (arc., clàss. i postclàss.), i derivats;¹⁰⁹ *permereō* (*Stat.Silu.* 1.4.74); *prōmereo(r)* (arc., clàss. i postclàss.), i el seu derivat.

El doblet *mereō* (act.) i *mereor* (dep.) es troba testimoniats en totes les èpoques de manera molt freqüent. Les tres accepcions es llegeixen en els textos d'època arcaica, clàssica i postclàssica. Tant la forma activa com la deponent es troba distribuïda equitativament en totes les accepcions, tot i que en el sentit 1 aparegui normalment la forma activa, mentre que en el sentit 3, la deponent. Aquesta diferència de matís es pot

¹⁰⁹ Pels derivats, veg. l'entrada de cada compost.

observar ja en els autors d'època arcaica: (1, act.) *quid meres? quantillo argenti te conduxit Pseudolus?* (Pl.Ps.1192; Vid.49); *quid meret machaera?* (Pl.Ps.1185); *quem...ut non excruciem alterum tantum auri non meream* (Pl.Bac.1184); (1c, act.) *si non ego stipendia omnia ordinarius mereuissem* (Cató orat.70); *senatus filio stipendia mereta ese iousit* (CIL I 1529.14); (sense *stipendia*) *annos hic terra iam plures miles Hibera meret* (Lucil.406); (3 dep.) *quid illam...excrucias, quae numquam male de te meritast?* (Pl.Mil.1069); *numquam ego illi possum gratiam referre ut meritust de me* (Pl.Mos.214); *quibus de hominibus ego saepe...factis, consiliis...bene meritus siem* (Scip.min.orat.9); *bene merenti bene referre gratiam* (Pl.Rud.1392); (amb *ab*) *optume essis meritus a nobis* (Acc.praet.16).

Amb el significat 2, apareixen les formes actives i deponents aparentment sense cap mena de distinció, ja en època arcaica: (2c act.) *uxores, quae uos dote meruerunt* (Pl.Mos.281); *isti quid suscenseam ipsi? nihil est, nihil quicquam meret* (Pl.As.146); *meruisse...me maxumum fateor malum* (Pl.Mil.547); (dep.) *non causam dico quin quod meritu' sit ferat* (Ter.Ph.272); *meretur, quamobrem ametur* (Naev.com.39); *uellem hercle factum, ita meritu's* (Ter.Hau.815), etc.

El tema de perfet *meruī/meritus sum* és també arcaic (veg. *supra*).

LIV (570): 2**smer-* 'rebre una part, una porció'
IEW: 969-70

L'etimologia pie. de *mereō* és clarament pie. WH (II 76) i Zehnder (LIV: 570) el relacionen amb una arrel pie. **smer-* 'rebre una part, una porció' que, a part del llatí, s'ha conservat únicament en grec: *μείρομαι* 'rebo una porció' que reflecteix un present amb sufix *-ιέ/ό-*, l'antiguitat del qual és incerta (veg. LIV *ibid.*); i el gr. hom. (eol.) *ἔμμορε* 'té una part', mig (jòn.) *εἴμαρτο* 'es repartí', que provenen d'un tema de perfet **se-smór/smr-*.

L'IEW presenta per aquesta arrel **smer-* altres testimonis que el LIV (569) recull en una arrel homònima diferent 1.*(*s*)*mer-* 'pensar, enrecordar-se, preocupar-se', és a dir que Pokorny engloba en una mateixa arrel pie. dos significats diferents: '* pensar, enrecordar-se, preocupar-se' i '* rebre una part, una porció', i els relaciona d'aquesta manera: 'preocupar-se' → 'proveir a algú amb alguna cosa' → 'proporcionar una part', tot i que no explica el procés pel qual aquesta arrel significa també 'rebre una art'. Amb el significat de 'pensar, enrecordar-se', l'arrel *(*s*)*mer-* es troba ricament testimoniada en indoirani: avrec. (ptc. nom. pl.) (*aipi-*)*hišmarəntō* 'que para atenció, atent' (< present

**si-smér/smr*), vèd. *smárati* ‘pensa en’, aav. 3a pl. *marəntī* ‘se’n recorden’ (< present **smér-e-*), etc. A part de l’indoirani, el grec ha conservat també alguns exemples: *ἰμείρω* ‘delejo’ que sembla reflectir un present **si-smér/smr* allargat amb un sufix en -*ie*, així com també el substantiu *μέριμνα* f. ‘preocupació’. El grec mostra ambdós significats en formacions diferents, cosa que fa pensar en l’existència de dues arrels homòfones.

En qualsevol cas, interessa constatar que *mereō* prové d’una arrel pie. **smēr-* ‘rebre una part, una porció’. La reconstrucció del tema del qual prové *mereō* presenta problemes a causa del vocalisme de *mereō*, que mostra grau ple. Aquest grau ple podria fer pensar que es tracta d’un verb denominatiu **meresjē-* provinent del tema en *s-* *(*s*)*mér-os-* ‘part’ (cfr. gr. *μέρος*), però, d’acord amb Zehnder (LIV: 570²), aquesta possibilitat es pot descartar per motius fonètics (cfr. llatí *eius* = [*eijus*] < *esjo+*s*).

La proposta de Zehnder de reconstruir un tema pie. *essiu* **smr-hjé-*, tot i que no s’allibera del problema del vocalisme, és la més versemblant. Aleshores el grau ple de *mereō* s’hauria de considerar com a secundari.

mineō, -ēre, -, - (intr.) ‘projectar-se, avançar-se’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Mineō és un *hapax* testimoniat a Lucr.6.563 (veg. Thes.VIII 998, 3-5): *ad caelum...magis quanto sunt edita quaeque, inclinata minent*. El més versemblant és que sigui una formació refeta a partir d’*emineō, immineō*, etc.

veg. *emineō* (< **men-* ‘elevant-se’)

misceō, -ēre, miscuī, mixtum (mistum), (tr.) ‘ 1 mesclar, barrejar; (esp.) mesclar amb aigua, amargar (el vi); barrejar, afegir (a una altra substància); 2 mesclar, pastar; compondre, combinar; (generalment mediopass.) ajuntar-se, junyir-se (dues masses d’aigua); 3 travar, encaixar (esp. parts del cos); 4 combinar (persones) en una associació, grup, etc. (també pass. o refl.); b unir, acoblar (sexualment); c (mediopass.) xocar, entaular combat; 5 ajuntar, aplegar, agrupar; unir, aliar, associar; unir, lligar (per parentiu); (refl., mediopass.) unir-se, afegir-se, aliar-se; participar, adherir-se, prendre part; mesclar-se, comprometre’s, immiscir-se; 6 compondre, formar, constituir; ajuntar, combinar, conjuminar; compartir, tenir, posar en comú; bescanviar, intercanviar; 7

barrejar, confondre; desbaratar, posar en confusió; (fig.) mesclar, confondre, embrollar; 8 torbar, pertorbar; agitar, aixecar, excitar; escampar, infligir’.

Formes: imperatiu sg. *misc* (com si provingués de *miscĕre) a *CIL* I 560.f i en autors tardans; ptc. *mistus* en mss. medievals del s.VII-VIII (cfr. també *Fron.Aq.*15).

Constr.: generalment amb *cum*, dat. o abl.

Derivats: a) de *-misc*: *prōmiscus -a -um*, també *prōmiscuus -a -um* ‘compartit, comú, accessible; promiscu, confús; comú, corrent, ordinari’ (clàss. i postclàss.), a partir del qual prové l’adverbi arcaic *prōmiscam* ‘juntament, en comú’ (ac. fem. antic emprat com a adv., = *prōmiscuē*; cfr. *Pl.Ps.*1062; *Rud.*1182; *Paul.Fest.p.*224M), els adverbis *prōmiscuē* i *promiscē* ‘juntament, en comú, en massa’ (clàss. i postclàss.) i tal vegada l’adverbi *prōmiscuō* ‘indiscriminadament, sense distinció’ (*Quint.Inst.*9.4.75, s.u.l.); *miscuē* (Cassiod.); *miscuō* i l’adjectiu *miscuātus* (només en gloss.); *miscellus (miscillus), -a, -um* ‘mixt, híbrid’ (rar, Var., postclàss.), a partir del qual prové el substantiu *miscelliō, -ōnis* m. (*Paul.Fest.p.*123M: *miscelliones appellantur, qui...uariorum mistorumque iudiciorum sunt*) i l’adjectiu *miscellāneus -a -um* ‘combinat, mesclat’ (llatí imperial); *Petroni* 45, 5 testimonia un adjectiu *miscix* (cj., *mixcix* en el manuscrit), de significat dubtós: *est caldicerebrus...nam illi domesticus sum, non est mixcis*.

b) de *mixt-*: *mixtus -a -um* (clàss. i postclàss.), d’on prové el substantiu *mixtum -ī* n. ‘vi mesclat amb aigua; barreja farmacèutica’ (rar, Mart.), l’adverbi *mixtim* ‘de manera barrejada’ (*Lucr.*3.566) i el compost *immixtus -a -um* (*Apul.Met.*7.12); *mixtiō -ōnis* f. (*Vitr.*); *mixtō -āre* (*Mul.Chir.*); *mixtārius -(i)ī* ‘recipient per barrejar’ (cfr. *Lucil.*221); *mixtīcius* (llatí eclesiàstic); *mixtūra (mistūra) -ae* f. (*Lucr.*, època imperial) i *mixtūrō -āre* (rar, tardà).

Compostos: *ad-misceō* (arc., clàss. i postclàss.) i derivats;¹¹⁰ *com-misceō* (arc., clàss. i postclàss.), i derivats; *im-misceō* (arc., clàss. i postclàss.), *inter-misceō* (clàss., postclàss.), *per-misceō* (Cató, clàss. i postclàss.), d’on prové el compost *impermixtus* ‘no barrejat’ (rar, *Lucil.*); *prō-misceō* (tardà); *remisceō* (*Hor.*, *Sen.*).

Misceō és molt freqüent en època clàssica i postclàssica. *Misceō* té un valor transitiu, i generalment va acompanyat per la preposició *cum*, o un complement en datiu o ablatiu. Els autors arcaics l’utilitzen amb diferents accepcions semàntiques, si bé en un grau de freqüència considerablement inferior: (1) *erubuit ceu lacte et purpura mixta* (*Enn.Ann.*352); *qui oletum...altissime miscebit* (*Cató Agr.*61.1); (6) *malum...ut eiuis cum tuo misceres malo* (*Pl.Trin.*122); (7) *turbant, miscent mores mali: rapax, auarus...publicum priuatum habent* (*Pl.Trin.*285); (8) *miscendumst malum, qui illius acerbum cor contundam* (*Acc.trag.*200).

A partir d’època clàssica *misceō* esdevé més freqüent que mai i és quan apareixen la resta de significats. Les formes mediopassives daten d’aquesta època: (1) *spumas miscent argenti uiuaque sulphura* (*Verg.G.*3.449); (amb *cum*) *mixtus...uidebitur aer cum terra* (*Lucr.*1.776); *cum uini uim miscendo fregisset* (*Cels.*1.pr.69); (2) *qui alteri misceat mulsum* (*Cic.Fin.*2.17); *pocula...inuentis Acheloia miscuit uuis* (*Verg.G.*1.9); *paribus casiae murraeque...ponderibus...miscetur potio* (*Cpl.*6.5.3); (3) *alter mixtis...remis ausus Romanae Graia de puppe carinae iniectare manum*

¹¹⁰ Pels derivats, veg. l’entrada de cada compost.

(Luc.3.609); *traduces Gallicae culturae...inter se obui miscentur* (Plin.Nat.17.211); (4, pass. o refl.) *infert se...miscetque uiris neque cernitur ulli* (Verg.A.1.440); *uictor cum uictis pariter miscebitur umbris* (Prop.3.5.15); (4b) *cum matre corpus miscere* (Cic.Diu.1.60); *mixta deo mulier* (Verg.A.7.661); (4c) *quanto clamore cohortes miscentur* (Luc.1.579); *antequam miscerentur acies* (Tac.Hist.2.25); (5) *si Iuppiter...misceri...probet populos aut foera iungi* (Verg.A.4.112); *cum concilii nostri eam* (sc. *ciuitatem*) *fecerimus et nobis miscuerimus* (Liv.39.37.7); (refl. o pass.) *neu...te cum pessumo omnium Iugurtha miscendo conmaculares* (Sal.Jug.102.5); (6) *inter sese multa ui uulnera miscent* (Verg.A.12.720); *tecum miscebo sermones* (Sen.Nat.4.pr.20); (7) (*sortes*) *pueri manu miscentur* (Cic.Diu.2.86); *hunc ubi miscentem longe media agmina uidit* (Verg.A.10.721); (8) *ceteros animorum motus...miscere* (Cic.de Orat.1.220); *aere...belli miscebant fluctus* (Lucr.5.1290), etc.

Ciceró és el primer que documenta el perfet *miscuī*: *o. infima summis paria fecit, turbauit, miscuit* (Cic.leg.3, 19); (*Persae et Armenii*) *per conubia Gaetulos secum miscuere* (Sall.Jug.18, 7), etc.

El participi de perfet *mixtus -a -um* data d'època arcaica (veg. *supra* Enn.Ann.352).

En una inscripció arcaica (a *CIL* I 560.f) es llegeix la forma d'imperatiu *misc* com si provingués de **miscēre*, i en autors tardans apareixen també formes de la tercera conjugació (veg. Thes.VIII 1079, 8, i veg. també l'apartat etimològic).

LIV (428): **meiḱ-* 'barrejar'
IEW (714)

Misceō prové d'una arrel verbal pie. **meiḱ-* 'barrejar', que s'observa també en vèdic, grec, germànic, celta i baltoeslau. El punt de partida d'aquesta arrel es troba en un aorist radical pie. **méiḱ-/miḱ-* conservat en gr. hom. *ἔμικτο* 'es barrejà'. El lit. *maišau̯, maišyti* 'barrejar' i l'aeslec. *měšq, měsiti* 'barrejar' reflecteixen un tema iteratiu **moiḱ-éje-* (veg. Stang 1966: 323). El vèd. *mekṣáyati* 'pastar, amassar' i el gr. *μείξω* 'barrejaré' mostren un sufix en *-s* i podrien provenir d'un tema desideratiu pie. **méiḱ/miḱ-s-*. A partir d'aquest tema desideratiu s'abstragué l'arrel recent *mekṣ* 'barrejar' (veg. EWAia: II 373-4). Un gran nombre de llengües indoeuropees han heretat un tema de present amb sufix **-ské-* (**miḱ-ské-*): gr. *μίγω* 'barrejo' (< protogr.

*migske-),¹¹¹ airl. *mescaid* ‘barreja, enreda, confon’, gal. (*cy-*)*mysgaf* ‘barrejo’. L’aa. *miscian* i l’aaa. *miscen* ‘barrejar’ generalment s’analitzaven com a préstecs llatins, però, davant el gran nombre de testimonis que reflecteixen aquest tema verbal, no es pot descartar que siguin formacions heretades a partir de **miska-* (cfr. LIV: 429⁸). Tal vegada aquest tema de present estigui documentat també a través del participi mig del vèd. *micchamāna-* (RV-Kh. 2, 14, 11) ‘remogut (?)’ (veg. LIV).

Pel que fa a *miscēō*, no hi ha dubte que prové també del present pie. **mik-skē-* (veg. WH: II 96; EM: 406-7; IEW: 714; LIV: 428), però sobta que aquest tema estigui acompanyat d’un sufix *-ē* de la segona conjugació, ja que hom esperaria trobar una forma com **miscō*. Hom l’ha analitzat com si fos el sufix causatiu **-eje-* (Lindsay-Nohl 1897: 551; LIV: 429⁶), cosa que no deixa de cridar l’atenció.

El que es pot constatar és que l’arrel *misk-* es troba a tot el paradigma verbal: pft. *misc-uī*, ptc. *mixtus* (< **misk-to-*). Fóra a partir d’aquest tema de present amb sufix *-skē-* que es formà el perfet *miscuī* i el participi de perfet *mixtus* (< **misk-to-*). El perfet en *-uī*, que ja em vist que apareixia a partir d’època clàssica, pot ser d’origen recent, però el participi *mixtus*, documentat en època arcaica, podria ser antic. Hom esperaria trobar una forma del tipus †*miscitus*, *mixitus* (cfr. *habeō*, *habuī*, *habitus*; *moneō*, *monuī*, *monitus*). Hom ha explicat el resultat *mixtus* com una forma sincopada (Sommer 1914a^{2/3}: 257, 610), tot i que el més probable és que provingui d’un participi en *-tos* (**misc-tos*), de manera paral·lela a *doc-uī*, *doc-tus*; *torreō tostus* (veg. Leumann 1977⁵: 594; Meiser 2003: 139; LIV).

Tot sembla indicar, que en llatí, l’antic tema de present pie. **misk-* s’abstragué com si fos una arrel. Una prova d’això la trobem en el tema de perfet *miscuī* i el participi de perfet *mixtos*, que acabem de mencionar, formats directament a partir d’aquesta arrel. D’aquesta manera es pot entendre com és que un sufix *-eje-* acabà integrant-se al paradigma del tema de present. Aquest sufix en *-eje-* coincideix formalment amb el sufix del tema causatiu-iteratiu, però és un sufix que s’emprava també en altres formacions, com per exemple, per crear verbs d’origen denominatiu o formes verbals secundàries.

Un testimoni primerenc d’aquesta arrel verbal llatina *misc-*, el trobem a la *tabula praenestina* (2s imperat.) *misc* (CIL I 560.f) ‘barreja!’. Ja hem vist a l’apartat filològic,

¹¹¹ El gr. (*μίσγω*, *ἐμίγην*) mostra una variant **meig̃/g-* que, a partir de **meik̃-*, davant de fonemes sonors, s’ha assimilat i generalitzat a tot el paradigma (cfr. LIV: 428¹).

que aquesta forma d'imperatiu semblava reflectir una forma de tercera conjugació, i que formes semblants provinents de *miscĕre* es trobaven documentades en època tardana i en les llengües romàniques. Wachter (1987: 53) considera la forma *misc*, no com si provingués de *miscĕre*, ans com a forma escurçada de **miscē* (la forma reflectida en el llatí tardà i romànic *miscĕre* pot ser secundària), però, d'acord amb la interpretació tradicional, no s'ha de descartar la possibilitat que aquesta forma, tal i com les que apareixen en època tardana, reflecteixi originàriament un verb de la tercera conjugació *miscĕre*.

Si fos així, *misc* fóra un exemple antic provinent del tema verbal simple **misc-* sense allargament en *-eje* que, de fet, és un resultat més predictable que no pas el que trobem a *misceō*. El participi de perfet *mixtus* s'hauria pogut formar també a partir d'aquest tema no allargat **misc-*.

D'acord amb el que acabem de veure, *misceō* provindria d'un present pie. amb sufix **-ské-*, que curiosament s'hauria vist allargat posteriorment amb un sufix *-eje*. Aquesta formació constitueix un cas insòlit dins dels verbs de la segona conjugació llatina, ja que hom esperaria trobar una forma sense sufix *misc-*. És molt versemblant que aquesta forma es conservi encara en un imperatiu arcaic *misc* i en el participi de perfet *mixtus*.

misereō, -ēre, -uī, - (intr., tr.), també dep. ***misereor, -ērī, -itus (-tus)*** '1 (abs. o amb gen.) sentir compassió, sentir llàstima (per); 2 (impers., amb ac. de persona + gen.: *me miseret* + gen.) compadir-se (d'algú, dels seus problemes)'

Formes: ptc. *misertus* a V.Max.7.4.3, 9.3.4; Amp.15.12; Gel.20.6.7; Apul.Met.6.10; així com també en llatí tardà.

Derivats: *miserescō -ere* (pers., impers.), rar, però testimoniats en totes les èpoques (la forma impersonal apareix en època arcaica), a partir del qual prové el compost *com-miserescō* (arc.); *misertor* (tardà).

Compostos: *commisereor* 'sentir compassió de' (Gel.)

Misereō, així com la forma deponent *misereor* es poden constatar en totes les èpoques de la literatura llatina. Hi ha una tendència general d'emprar la veu deponent en les formes personals (significat 1) i la veu activa en les formes impersonals (significat 2), però no deixa de ser una tendència, ja que els contraexemples apareixen sovint testimoniats, ja en els autors arcaics: (1, dep.) *sine argento frustra es qui me tui misereri*

postulas (Pl.Ps.378); (Afran.com.417); (act.) *cogebant hostes lacrimantes ut misererent* (Enn.Ann.171); (2 impers., act.) *lapideo sunt corde multi quos non miseret neminis* (Enn.scen.139); *misereat, si familiam alere possim misericordia* (Pl.Ps.274); (*Vid.71*); (Ter.An.869); *miseret me, lacrimis lingua...stupet* (Pac.trag.355); (dep.) *eum uidi miserum et me eius miseritumst* (Pl.Trin.430); (Ter.Ph.99); (Pac.trag.354). És probable que la forma impersonal del tipus (*me*) *miseret*, (*me*) *miserētur* ‘em compadeixo’ sigui la forma originària, a partir de la qual es creà la forma personal (veg. EM: 407).

El participi de perfet *miseritus* es troba documentat ja a Plaute, a través de la forma de perfet deponent impersonal *miseritumst* (veg. *supra* Pl.Trin.430). A partir d’època imperial, alguns autors recullen el participi de perfet *misertus*, que és molt freqüent en llatí tardà (veg. formes).

El perfet *miseruī* és molt rar i, tot i que alguns gramàtics antics negaren que existís (cfr. Cledon.grammV 62, 10: *miseret...miseruit non facit*), s’ha conservat a Apuleu: *senis deprecantis...totos...miseruit* (Apul.met.8, 21, 1).

Al costat de *misereo(r)* es troba també testimoni el deponent *miseror -ārī* (tr.) ‘compadir’, que és d’ús freqüent a partir d’època clàssica, tot i que es troba ja en època arcaica: *quis illaec est mulier...quae ipsa se miseratur?* (Pl.Epid.534). La forma activa és poc freqüent, però apareix ja a Acc.trag.195.

Totes aquestes formes tenen un origen denominatiu a partir de l’adjectiu *miser* ‘miserable, dissortat, pobre; malalt, adolorit; miserable, vulgar, menyspreable’, que és habitual en totes les èpoques i s’observa ja en època arcaica: *Chrysalu’ me miserum spoliauit* (Pl.Bac.1094); *perii hercle ego miser!* (Pl.Cas.809); *eheu! quis uiuit me mortalis miserior?* (Pl.Rud.520), etc.

< *miser -ra -rum* ‘miserable’

Per l’etimologia de *miser*, veg. *maereō*.

moneō, -ēre, -uī, -itum (tr., intr.) ‘(amb ac. de persona, de cosa o doble i amb subord. subst.) **1** fer recordar, fer present, assabentar; **2** aconsellar, recomanar; **3** advertir, avisar; predir’

Formes: pft. subj. arc. *-eris, -erint* a Pac.trag.30, 112; Lucil.653.

Derivats: *monetrix -īcis* f. ‘advertidora, consellera’ (Pl.Truc.501); *monita -ōrum* n. pl. ‘avisos, preceptes’ (clàss.); *monitus -ūs* m. ‘advertiment, avís’ (també en pl., clàss.); *monitiō -ōnis* f. ‘advertiment, avís’ (clàss. i postclàss.); *monitor -ōris* m. ‘apuntador, consueta; conseller,

preceptor' (arc., clàss., cfr. Paul.*Fest.*p.139M: *monitores dicuntur, et qui in scaena monent histriones, et libri comentarii*), d'on prové *monitōrius -a -um* (Sen.); *monumentum, monimentum* 'estatua, trofeu, edifici commemoratiu; monument funerari, tomba; escrit commemoratiu', arc., clàss. i postclàss. (i *monumentālis, monumentārius*, tardà); *monitō -āre* (tardà); tal vegada *mōnstrum* estigui relacionat amb *moneō* (veg. EM: 413); l'epítet de Juno, *Monēta*, té un origen probablement etrusc (veg. EM: 412).

Compostos: *ad-moneō* (arc., clàss., postclàss.), i derivats;¹¹² *commoneō* (arc., clàss. i postclàss. [i *recom-* Cassiod.]), i derivats; *ēmoneō* (Cic.*Fam.*1.7.9); *praemoneō* (clàss., usual), i derivats; *prōmoneō* 'avisar, prevenir obertament' (rar, Grat., Gel. i tal vegada Pl. s.v.l.), *re-moneō* (rar, èp. imp.), *sub-moneō* (Ter., Suet.); *admonēfaciō* (tardà), *commonēfaciō* (arc., clàss. i postclàss.).

Moneō és molt habitual en totes les èpoques de la llatinitat. En època arcaica és molt freqüent, i s'observen testimoniades ja les tres accepcions semàntiques: (1) *uenias temperi.—memorem mones* (Pl.*Capt.*191); (amb ac. de cosa) *ted id monitum aduento* (Pl.*Aul.*145); *est paucis uos quid monitos uoluerim* (Pl.*Capt.*53); (amb interr. ind.) *moneo quid facto usu' sit* (Ter.*Ad.*429); (absol.) *monebo, si qui meministi minus* (Pl.*Cas.*998); (2) (amb ac. de persona) *moneo ego te: te ille deseret* (Pl.*Mos.*196); (amb adv.) *bene me mones* (Pl.*Per.*518); (amb *ut, ne*, etc.) *saepius te uti memineras moneo* (Pl.*Capt.*240); *is ne erret moneo* (Ter.*Eu.*16); *eadem uti curet faciatque moneo* (Cató *Agr.*142); (3) (amb ac. de cosa) *quin res aetas usu' semper...aliquid moneat* (Ter.*Ad.*857); (amb *ut, ne*) *una harum quaeuis causa me ut faciam monet* (Ter.*An.*904); (el·lípt.) *edepol memoria's optuma.—offae monent* (Pl.*Mil.*49), etc.

El perfet *monuī* data a partir d'època arcaica. Pacuvi recull la forma *monerint* (= *monuerint*): *di monerint meliora* (Pacuv.*trag.*112).

Plaute és el primer que documenta el participi de perfet *monitus* (veg. *supra* Pl.*Aul.*145, Pl.*Capt.*53, etc.).

Moneō és la forma causativa corresponent a *meminī -inisse* 'recordar', que prové d'un antic tema de perfet pie. **me-món/mn-* (veg. més endavant), però que s'empra amb valor de present. Tal i com *moneō, meminī* és d'ús freqüent en totes les èpoques: *ecquid meministi tuom parentum nomina?* (Pl.*Poen.*1062); *mirum...te...officium tuom non meminisse* (Pl.*Cas.*260); *si meministi id quod olim dictumst, subice* (Ter.*Ph.*387), etc.

LIV (435-6): **men-* 'concebre un pensament'
IEW: 726-8

L'etimologia de *moneō* 'fer recordar' és clara i no ofereix cap mena de problema: es tracta d'un tema causatiu **mon-éje* de l'arrel verbal pie. **men-* 'concebre

¹¹² Pels derivats, veg. l'entrada de cada compost.

un pensament'. Aquesta arrel verbal es troba molt ben documentada en les llengües indoeuropees, que han heretat una gran riquesa de temes verbals pie.

El punt de partida d'aquesta arrel és un aorist radical *mén-/mn- conservat en indoirani: vèd. (3s mitj.) *ámata* 'ha pensat en alguna cosa', aav. (3s mitj.) *maṇtā* 'pensa en alguna cosa', que mostra un grau ple analògic.

El vèd. (mitj.) *manuté* 'pensa, se'n recorda' reflecteix un present *mṇ-néu/nu-, que segurament es remunta a un estadi pie. ja que es pot reconstruir una forma comuna indoirania *manáuti 'pensa en, recorda', gràcies a testimonis com el *nomen agentis* vèd. *manótar-* 'recordador', aav. *manaοθrī* f. 'que recorda' (veg. Tichy 1995: 40-1; LIV).

El vèd. *mányate* 'pensa, considera', aav. (3pl.) *mainiēntē* 'consideren', gr. *μαίνομαι* 'rabió, m'enfurismo' i l'airl. *-mainethar* 'pensa, creu', reflecteixen un present pie. *mṇ-ǵé-. El llatí *reminīscor*, *-ī* 'enrecordar-se', *comminīscī* 'imaginar', podria representar també un present en *-ǵé* (cfr. per ex. *proficīscor* amb *faciō*; veg. WH: II 66; EM: 395; Klingenschmitt 1982: 73-4; LIV: 436⁵).

El llatí *meminī* 'recordo' i l'adjectiu *memor* 'tenint present' (< participi de perfet act. *me-mn-us-) reflecteixen un perfet *me-món/mn- que es troba també en gr. ep., lir. *μέμονα*, (1a pl.) *μέμανεν* 'tenim la inenció', avrec. (3a sg. mitja) *mamne* 'ha pensat' i gòt. *man* 'pensa', *ga-man* 'se'n recorda'. L'hit. *mēmai* 'parla', i el luvcun. *mammannai* 'observa', podrien provenir també d'un antic tema de perfet (veg. Oettinger 1979: 486-7).

El grec, el baltoeslau i el gòtic han conservat una sèrie de formes que reflecteixen antics temes fientius i essius: el tema fientiu *mn-éh₁/h₁- es troba conservat en gr. jòn.-àt. *ἐμάνην* 'em vaig enfurismar', aeslec. (3a pl.) *мнѣшѣ* 'van pensar, van creure' i tal vegada en lit. *minėjau* 'me'n vaig recordar'. L'essiu *mṇ-h₁ǵé- s'hauria mantingut en gòt. *munan* 'enrecordar-se', aaa. *fīr-monēn* 'menysprear', lit. *miniù*, (*minėti*) 'enrecordar-se' i en aeslec. *мнѣшѣ*, (*мнѣти*) 'pensar'.

El llatí no ha conservat cap forma verbal que es remunti a cap tema essiu, però en canvi, a través de *moneō*, ha heretat un antic tema causatiu pie. que s'observa també en vèd. (AV) *mānáyati* 'aprecia', aav. *mānaiieitā* (Y. 49,2) 'advertit', avrec. (ptc.) *mānaiian* 'fent pensar', i tal vegada en abret. *guo-monim* 'prometre' (veg. WH: II 66; EM: 395; IEW 726-8; LIV: 435-6).

mordeō, -dēre, momordī (mem-), morsum (tr.) ‘1 (amb ac. o abs.) ferir amb les dents, mossegar. **b** *frenum mordere*, mossegar el fre, ésser embridat, desbocar-se. **c** (referit a emocions, ansietats) rosegar; **2** arrencar mossegant. **b** mossegar (les ungles, com a signe de pena o ràbia). **c** mossegar (la pols, caure postrat). **d** (poètic) rebre a la boca (tenir confiança); **3** (de coses) fer una incisió, tallar; **4** menjar, rosegar (referit a medicaments corrosius, etc.); **5** (de coses) subjectar fermament, agafar; (transf.) mantenir fermament en el pensament; **6** coure, picar; **b** (referit al mal temps) refrenar el creixement de; **7** causar ansietat, ferir, preocupar; **8** criticar, queixar-se de.

Formes: pft. arc. *memordī* (etc.) a *Enn.Sat.63*; *Pl.Poen.1074*; *Atta com.6*; *Cic.Att.13.12.1*; *Laber.com.28, 50*; v.l. a *Verg.A.11.418*; cfr. *Gel.6.9*.

Derivats: *mordex -icis* m. ‘dent incisiva’ (*Pl.Aul.234*); *mordicus*, antic adjectiu emprat com a adverbí ‘a mossegades’ (arc., clàss., postclàss.); *mordicus -a -um* (*Hyg.Fab.273.11 s.v.1*); *mordax -ācis* ‘mossegador; tallant; raspós; mordaç, càustic’ (arc., clàss. i postclàss.), d’on provenen el substantiu *mordācītās -ātis* f. (Plini) i l’adverbí *mordācīter* (*Ov.Pont.1.5.19*); *mordicō -āre* (tardà), d’on provenen el substantiu *mordicātiō* (*Cael. Aurel., Diosc.*) i el compost *ēmordicō* (tardà); *mordōsus* (gloss.); *morsum -ī* ‘peça mossegada’ (*Catul.64.316*); *morsus -ūs* ‘mos’ (arc., clàss. i postclàss.); *morsiuncula* ‘petit mos’ (*Pl., Apul.*); *morsicō -āre* (*Apul.*), d’on provenen els substantiu *morsicātiō -ōnis* f. (*Paul.Fest.p.143M: munnitio morsicatio ciborum*), l’adverbí *morsicātīm* ‘amb petites mossegades’ (*Sueius poet.2*); *morsicōsus* (*Diosc.*); *morsilis -e* ‘(dub.) que mossega’ (*Ciris 128: fibula...morsilis*).

Compostos: *ad-mordeō -mordēre -(me)mordī -morsum* (rar, *Pl., Prop., Sil.*; pft. *admordī* a *Pl.Aul.fr.2*), i derivats;¹¹³ *com-mordeō* (*Sen.*); *dē-mordeō* (rar, *Pers., Plin.*); *immordeō* (*Hor., Stat.*); *prae-mordeō -sī -sum* (rar, arc., clàss. i postclàss.; pft. *praemorsī* a *Pl.fr.117*; veg. també *Gel.6(7).9.7*); *re-mordeō -dī -sum* (rar, clàss.).

Mordeō ‘mossegar’ és molt freqüent en totes les èpoques i es troba documentat a partir de Plaute i Enni. Els autors arcaics recullen generalment un tema de perfet *memordī*: (1) *si me canis memorderit* (*Enn.Sat.63*); *signum esse oportet in manu leua tibi, ludenti puero quod memordit simia* (*Pl.Poen.1074*); *ursum se memordisse autumat* (*Atta com.6*).

En un passatge de Cató es llegeix la forma de perfet *momordī* i que esdevindrà usual en els autors d’èpoques posteriors: (1) *si bouem...serpens momoderit* (*Cató Agr.102*); *ille...fixum...hastile momordit* (*Ov.Met.3.69*); *uipera...limam momordit* (*Phaed.4.8.5*), etc. A partir d’època clàssica, emperò, alguns autors empren la forma arcaïtzant: (2) *de integro patrimonio meo memordī nummum centum milia* (*Laber.com.50*); (*Cic.Att.13.12.1*), etc.

En època arcaica, a part del significat de ‘mossegar’, es pot constatar també el sentit figurat d’‘anguniejar’ i ‘criticar’: (7) *par pro pari referto quod eam mordeat*

¹¹³ Pels derivats, veg. l’entrada de cada compost.

(Ter.Eu.445); *si id te mordet* (Ter.Ad.807); (8) *inuidere omnes mihi, mordere clanculum* (Ter.Eu.411).

Les altres accepcions semàntiques són pròpies d'època clàssica i postclàssica: (3) *quo...plura loca iniectum uinculum mordet* (Cels.5.26.23.D); (4) *rura quae Liris quieta mordet aqua* (Hor.Carm.1.31.8); (5) *laterum iuncturas fibula mordet* (Verg.A.12.274); (6) *matutina parum cautos iam frigora mordent* (Hor.S.2.6.45), etc.

El participi de perfet *morsus* és poc freqüent i data a partir d'època clàssica: *ungue meam morso...querere fidem* (Prop.3, 25, 4). En època arcaica es conserva el substantiu *morsus -ūs* 'mos'.

LIV (280): **h₂merd-* 'fer mal, maltractar'
IEW: 736-7

L'etimologia de *mordeō* es relacionava tradicionalment amb una arrel pie. **merd-* 'fer mal, maltractar' (WH: II 111-12; IEW: 736-7), tot i que el més probable és que s'hagi de reconstruir una laringal per aquesta arrel **h₂merd-* (LIV: 280), a causa d'exemples com el gr. *ἀμέρδω*, ao. *ἡμερσα*. L'arrel verbal **h₂merd-* ha perviscut, a part del llatí, en indoirani, grec i germànic.

Atès que no s'ha conservat cap aorist ni present radical provinent de **h₂merd-*, cal partir d'un present amb infix nasal **h₂m_{r̥}-né/n-d-* testimoniats en aav. (inj.) *mōrāndaṭ* 'fa malbé, destrossa'. L'exemple de l'ap. (3a sg.) *vi-mar_ndatiy* (DSe 40-1) 'suprimir', (3a sg. impft.) *viy-amar_nda* (DB 5, 11) 'va sotmetre' no és segur, ja que la lectura *vi-i-m-r-d-t-i*, *vi-i-y-m-r-d* és ambigua, però és versemblant que reflecteixin un present amb infix nasal (Gotō 1987: 249; LIV: 280). El gr. *ἀμέρδω* 'robo, malmeto, perjudico' reflecteix un present temàtic **h₂mérd-e-*. L'aa. *smeortan* 'causar dolor' mostra també un present temàtic, però presenta una *s-* mòbil que possiblement és d'origen germànic secundari, tal i com s'esdevé amb *schmelzen* < **meld-* (veg. LIV: 280). La relació d'aquesta forma germànica amb *s-* mòbil amb el gr. *σμερδνός*, *σμερδάλέος* 'horrible, horrorós' (veg. WH, IEW) s'hauria de descartar per motius semàntics. El gr. *ἡμερσα* 'he robat, malmès' podria estar reflectint un tema d'aorist sigmàtic **h₂mērd/h₂mérd-s-*, tot i que podria també tractar-se d'una nova formació (LIV: 280⁴).

El llatí *mordeō* prové clarament d'una forma **h₂mord-éje-*. Més que un tema causatiu, tal vegada fóra millor d'atribuir-li únicament un valor iteratiu, atesa la

semàntica verbal de l'arrel 'fer mal, maltractar', que té un valor causatiu intrínsec, tal i com ho demostren els testimonis de les diferents llengües indoeuropees.

El tema de perfet del verb llatí, *momordī* (llatí arc. *memordī* > *momordī* per assimilació de la vocal de la reduplicació a la vocal de l'arrel), admet diferents interpretacions. Hom l'ha analitzat com una formació nova de perfet (LIV) o com a un antic aorist reduplicat de caràcter intensiu-iteratiu (cfr. Bendahman 1993: 236). Segons Meiser (1998: 209 i 2003: 149), és difícil de decidir si els perfets reduplicats del tipus *momordī*, *spopondī* i *totondī* provenen o bé d'un aorist reduplicat, o bé d'un 'perfet simultani' que s'hauria originat a partir del paradigma dels verbs primaris (no conservats en llatí) **merde-*, **spende-*, **tende-*.

Tot i que no es pugui demostrar clarament l'antiguitat d'aquests perfets, tenen l'aparença de ser molt antics. Per la iconicitat que presenta una forma com *memordī*, la hipòtesi més satisfactòria és la que vincula aquest perfet a un antic aorist reduplicat de caràcter intensiu-iteratiu.

moueō*, *-ēre*, *mōuī*, *mōtum (tr. (intr.)) '1 moure, bellugar, posar en moviment; 2 (refl., mediopass. o intr.) bellugar-se, moure's, avançar; bellugar-se, remenar-se, moure el cos; bellugar-se, trontollar; 3 agitar, sacsejar, sorollar; (mediopass. o intr.) agitar-se, tremolar; remoure, agitar, aixecar; remoure, girar (la terra, treballant-la); esbullar, descompondre; (fig.) donar voltes a, considerar, meditar; 4 manejar, emprar, empunyar (una arma, un estri, etc.); tocar, polsar, fer sonar (un instrument); emprar, fer servir, esmerçar; (fig.) governar, regir; 5 moure, traslladar, desplaçar (mil. *castra mouere* traslladar el campament militar, *signa mouere* moure els estàndards, començar la marxa); 6 (refl. o mediopass.) moure's, desplaçar-se, traslladar-se; (abs.) posar-se en marxa, partir, sortir; 7 treure, allunyar, desallotjar (*loco mouere*); excloure, remoure, destituir; fer canviar, fer mudar; 8 forçar, violar; pertorbar, alterar, trasbalsar; agitar, avalotar, arremorar; 9 moure, excitar, incitar; despertar, deixondir; excitar, estimular; provocar, atiar, armar; provocar, suscitar; (med.) laxar (el ventre); 10 afectar, colpir, impressionar; commoure, emocionar, entendir; preocupar, inquietar, angoixar; 11 provocar, produir, causar; (refl. o mediopass.) sortir, brotar; sortir, aixecar-se (un astre); esclatar, desfermar-se; 12 començar, emprendre, iniciar; (refl., mediopass. o abs.) moure's, bellugar-se, passar a l'acció; promoure, proposar'.

Derivats: *mōtus -ūs* m. (Acc., clàss., freqüent); *mōtiō -ōnis* f. (clàss., imp.); *mōtor -ōris* m. 'que mou o sacseja quelcom' (rar, Mart.11.39.1); *mōtōrius* (tardà); *mōtiuncula -ae* f. 'lleuger atac de

febre' (Sen., Suet.); *mobilis* -e (Pl., clàss., postclàss., usual), d'on provenen l'adverbi *mobiliter* 'ràpidament, activament; inconstantment' (clàss.), el verb *mobilitō -āre* 'bellugar; destorbar' (Caecil.com.192; Laber.com.91; Lucr.3.248), el substantiu *mobilitās -ātis* f. (clàss.) i els compostos *immobilis* -e (clàss.), *immobilitās -ātis* (tardà); *mōmen -inis* n. 'moviment' (rar i poètic, Lucr., Stat.), substituït per *mōmentum* '(abstr.) impulsió, moviment, canvi; (concr.) pes que determina el moviment i l'inclinació de la balança; influència, motiu; porció de temps petita, moment', arc., clàss., usual (i els seus derivats tardans: *mōmentāliter*, *mōmentāna* (Isid.) 'petita balança', *mōmentāneus*, *mōmentārius* (Apul.), *mōmentōsus*). Freqüentatiu: *mōtō -āre* 'posar en moviment, sacsejar' (Verg., Ov., Gel.), d'on provenen el freqüentatiu *mōtitō -āre* (Gel.9.6.3) i els derivats *mōtātor*, *mōtātiō*, *mōtābilis*; a partir del participi de perfet *mōtus -a -um* es deriva l'adjectiu *immōtus* 'immòbil' (època imp.).

Compostos: *admoueō* 'apropar (tr.)' (arc., clàss., postclàss.), i derivats;¹¹⁴ *āmoueō* 'allunyar, apartar (tr.)' (arc., clàss., postclàss., usual) i derivats; *commoueō* 'agitar, commoure (tr.)' (arc., clàss., postclàss., usual, i els seus derivats); *dēmoueō* 'desplaçar, allunyar (tr.)', (arc., clàss., imp., usual); *dīmoueō* 'fendre, obrir, remoure (tr.)' (clàss., postclàss.); *ēmoueō* 'treure d'un lloc, desplaçar (tr.)' (arc., clàss., tot i que no apareix ni a Ciceró ni a Cèsar); *immoueō* 'moure cap a' (dub., Pl.Truc.82); *obmoueō* '(rel.) oferir (en sacrifici) (tr.)' (Cató; Fest.p.202M); *permoueō* 'moure, agitar (tr.)' (clàss., imperial), i derivats; *permōtātus* (tardà); *prōmoueō* (arc., clàss., imp.), i derivats; *remoueō* 'apartar, retirar, endur-se' (arc., clàss., postclàss.); *remōtus -a -um* 'remot, distant, apartat, allunyat' (clàss., imp.), i derivats; *sēmoueō* 'apartar, dur a part, allunyar' (Ter., Cic., Quint., Apul.), i derivats; *submoueō* (clàss., imp., usual); *summōtor*; *trāsmoueō* (Ter., Tàc., rar).

Plaute i Enni són els primers autors llatins que han conservat el verb *moueō*, que és molt freqüent en tots els períodes de la literatura llatina. Ja en època arcaica es poden observar les diverses accepcions semàntiques, així com també el valor transitiu i intransitiu: (1) *age, puere, ... moue manus, propera* (Pl.Per.772); (2) (refl.) *moue ocius te* (Ter.An.731); *quid stas? age, moue te!* (Nov.com.92); (pass.) *in cubiculo...illam moueri gestio* (Pl.As.788); (pass.) *circumfigi oportet bene (columellam)...si mouebitur, eximito* (Cató Agr.20.1); (3) *qui illud (sc. tintinnabulum) tractat aut mouet* (Pl.Trin.1005); (4 fig.) *qui gentis omnis mariaque et terras mouet* (Pl.Rud.1); (7) *moue aps te moram* (Pl.Capt.790); *per tumultum noster grex motus locost* (Ter.Ph.32); (8) *hoc nisi fit...nil mouentur nuptiae* (Ter.An.516); (9) *sine periculo aluum mouebit (uinum)* (Cató Agr.114.2); (10) *(terra) mille miracula mouet* (Pl.Bac.537); (12) *quantas res turbo, quantas moueo machinas!* (Pl.Mil.813), etc.

Pel que fa al tema de perfet *mōuī*, data a partir de Plaute i és habitual en època clàssica i postclàssica. En el tema de perfet, igual que en el tema de present, s'observa l'ús transitiu i intransitiu amb una freqüència similar: (tr.) *una cura cor meum mouit* (Pl.Truc.773); *signiferos ignominia notauit ac loco mouit* (Caes.Ciu.3.74.1); *exercitum Apollonia...mouisti* (Cic.ad Brut.1.2.2); *prouolant...Fabii, totamque mouerunt secum aciem* (Liv.2.46.7); *inferunt pedem et primum gradu mouerunt hostem* (Liv.7.8.3); *ne nisi lusura mouimus arma manu* (Ov.Tr.4.1.72); *Briseis niueo colore mouit Achillem*

¹¹⁴ Pels derivats, veg. l'entrada de cada compost.

(Hor.*Carm.*2.4.4); *candidas ales...mouit* (Sen.*Phaed.*301); *instrumenta cessant, nisi illa in opus suum artifex mouit* (Sen.*Ben.*5.25.6), etc. (Refl.) *histrio si...se mouit extra numerum* (Cic.*Parad.*26); *nec se mouit humo (Clytie)* (Ov.*Met.*4.264), etc.; (intr.) *a fundamento...usque mouisti mare* (Pl.*Rud.*539); *inde mouit et peruenit ad oppidum Leptim* (B.*Afr.*61.2); *terra dies duodequadragesima mouit* (Liv.35.40.7); *Hannibal ex hibernis mouit* (Liv.22.1.1); *cadente iam Euro...prior Bomilcar mouit* (Liv.25.27.11); *in sacrario...hastas Martias mouisse* (S.C. a Gel.4.6.2), etc.

El participi de present *mouēns* mostra a vegades un valor transitiu, a vegades, intransitiu: (tr.) (*Orphea*) *talia dicentem neruosque ad uerba mouentem* (Ov.*Met.*10.40); (*taurum*) *signa mouentem et...pugnas meditantem* (Sil.5.314); *multa monentibus una iam potior cunctis sedit sententia* (Staat.*Theb.*2.367), etc. (Intr.) *ipse (Apollo)...fatidica uatis ora...mouens* (Sen.*Oed.*269), etc.

El participi de perfet es troba documentat en època arcaica: *noster grex motus locost* (Ter.*Phorm.*32). Un passatge de Cató (*agr.*169) referent a rituals màgics recull la forma *moetas* (= ptc. de pft.?).

El participi de futur *-turus* s'observa a partir de Ciceró (Cic.*Att.*8, 9, 1). En un passatge de Ciceró hi ha documentada la forma *motu*, que pot analitzar-se com un supí abl. sg. (veg. Thes.VIII 1532, 54-55): *natus aspectu motuque constantius* (Cic.*nat.deor.*3, 23).

D'acord amb els exemples suara esmentats, *moueō* s'empra com a transitiu i intransitiu amb una freqüència semblant en totes les èpoques i, per tant, és difícil de decidir quin valor hauria estat l'originari.¹¹⁵

LIV (445): **m̥ieuh₁*- 'moure('s)
IEW (743)

L'etimologia de *moueō* és clarament pie. Tradicionalment es relacionava el verb llatí amb una arrel pie. **meu-*, *meuə-* (*m̥ieuh₂*-: *m̥iū-* en indoirani) 'moure' (WH: II 116; IEW: 743). Aquesta reconstrucció la trobem sintetitzada en el LIV (445), sota la fórmula **m̥ieuh₁*-. A causa de l'indoirani i el tocari, el LIV reconstrueix l'arrel **m̥ieuh₁*- i no pas *meuh₁-. Els casos en què no apareix rastre d'*ḷ es poden justificar perquè en pie. **m̥i* esdevingué *m* en determinats contextos (veg. WH: II 116; Rasmussen 1989: 112-3; LIV: 446¹). Tot i que aquesta explicació sigui poc precisa, sembla versemblant perquè, per

¹¹⁵ Els compostos de *moueō* són tots tr. (veg. més amunt, a l'apartat de compostos).

exemple, en tocari, s'han conservat dos exemples que mostren una forma **mi̇euh₁-* i **meuh₁-* respectivament: toc.B *miwām* ‘tremola’ (< **mīu-* < **mih₁u-*) i toc. AB *musk-* ‘desaparèixer, perdre’s’ (< **musk* < **muh₁-sk̄*). El timbre de la laringal es coneix gràcies a *moueō*. L'arrel **mi̇euh₁-* es troba documentada, a part del llatí, en indoirani, i tal vegada en hittita, tocari i baltoeslau.

El punt de partida és un present radical conservat en vèd. *mīvati* ‘mou, empeny’, av. rec. (1a pl.) *auua.miuuāmahi* ‘eliminem’. El vèd. i l'avrec. semblen reflectir l'arrel en grau zero amb metàtesi **mih₁u-a-* (LIV), tot i que Rasmussen (1989: 115-6) prefereix explicar-ho d'aquesta manera: **mīuh₁-* < **mi̇iuh₁-* < **mi̇euh₁-*. El toc.B *miwām* ‘tremola’ prové també d'un present radical, amb generalització del grau zero **mīu-* < **mih₁u-*. En baltoeslau existeixen una sèrie de formes que podrien provenir també d'aquest present radical, tot i que no sigui del tot clar: lit. *mājuju*, (*máuti*) ‘atraure; treure’, let. *maīju*, (*maūt*) ‘atraure, apujar, submergir (intr.)’, aeslec. *myjǫ*, (*myti*) ‘rentar’.

El toc. AB *musk-* ‘desaparèixer, perdre’s’ reflecteix un present amb sufix *-ské-* **mi̇uh₁-ské-*. Un tema d'aorist sigmàtic **mi̇éuh₁/mi̇éuh₁-s-* es reconstrueix gràcies al testimoni de l'hit. (2a sg. pres. mig) *mausta* ‘caus’ (veg. Pedersen 1938: 172; Eichner 1975: 84).

Tradicionalment s'ha analitzat *moueō* com un causatiu (WH, Leumann 1977⁵: 541). Però el valor intransitiu, que, a part del transitiu, és també freqüent en totes les èpoques, fa pensar en un causatiu atípic. L'umbre ha conservat un participi de perfet (abl. sg. f.) *comohota* que formalment equival al llatí *mōtus*. *Comohota* significaria ‘oferir (a la divinitat)’, a partir del significat primari de ‘posar en moviment’, de manera que mostra un valor transitiu. Generalment se citava el passatge de Cató (*de Agr.*134): *Iane pater, te hac strue commouenda*, per relacionar-lo amb *comohota*, però les edicions més recents llegeixen *ommouenda* (veg. Thes.IX.2 118, 73 i ss., R. Goujard, París 1975 i A. Mazzarino, Leipzig 1982). En qualsevol cas, tant el participi umbre com el llatí provindrien de **mou̇-Vto-* (von Planta II 399, Buck 1928²: 181, Leumann 1977⁵: 541; Meiser 1986: 140; García Castillero 2000: 275). La semblança d'aquest participi amb el llatí *mōtus*, permet suposar que en umbre existí un present en *-ē* corresponent al llatí *mouēre*. Adues formes reflectirien un tema protoitàlic provinent de **m(i)ou̇h₁-é̇e-* (veg. WH: II 116; EM: 417; Leumann 1977⁵: 541; García Castillero 2000: 275). Zehnder i

Kümmel reconstrueixen un tema iteratiu **m̄ioux₁-éje-*, tal vegada d'acord amb la semàntica del verb hittita *mumiyezzi* 'cau, es descompon', que podria reflectir també aquest tema, tot i que semànticament sigui problemàtic. Segons Eichner, **moux₁-éje-* > **maux₁-éje-* > **mu₁je-* > **mumeje-* → *mu(m)ija* (veg. LIV: 446⁷).

La proposta del LIV, que no té present el testimoni de l'umbre, d'atribuir a *moueō* un tema iteratiu, no deixa de ser incompleta perquè no contempla el valor transitiu de *moueō*, que en llatí és arcaic i usual i es troba també en umbre. Tal vegada sigui millor analitzar *moueō* com un tema causatiu-iteratiu, tot i que sigui imprecís. L'explicació de Schrijver (1991: 441), segons la qual *moueō* provindria d'un tema causatiu-iteratiu en grau *e* **meuH-eie* s'hauria de descartar, ja que sembla una proposta *ad hoc* per tal de justificar la llei de Thurneysen-Havet (**ou* > **au*).

Pel que fa al tema de perfet en *-u* amb vocalisme radical allargat, s'explica per la caiguda de la radical *u* amb contracció entre la vocal de l'arrel i la vocal del tema (*mōuī* < **mōu₁ai* < **mouo-u₁ai* < **moue-u₁ai*, veg. Meiser 2003: 233).

mūceō, -ēre, -, - (intr.) 'estar picat (el vi)'

Derivats: *mūcescō -ere* 'picar-se, florir-se' (Plin.); *mūcidus -a -um* 'mocós; florit, picat' (arc., reprès pels autors arcaïtzants); *mūcor -ōris* 'mucositat, floridura' (Plin., Col., Ulp.).

Compostos : no n'hi ha cap de testimoniat.

Mūceō és un *hapax legomena* documentat en un passatge de Cató *Agr.148.1: quod neque aceat neque muceat, id (uinum) dabitur*.

El verb derivat *mūcescō -ere* 'picar-se, florir-se' figura únicament a dos passatges de Plini el vell: *proprium...uino mucescere aut in acetum uerti* (Plin.Nat.14.131); *quod nisi festinato peragatur, (sesamam) lurido colore mucescere* (18.98).

L'adjectiu *mūcidus* 'mocós; florit, picat' apareix a partir de Plaute, que l'empra amb el sentit de 'mocós (referit als humans)'. Alguns manuscrits plautins llegeixen *mucc-*: *frugi es..., qui me emunxisti mucidum (mucc- A), minimi preti* (Pl.Epid.494); *minime spulator, screator sum, itidem minime mucidus (mucc- codd.)*. El substantiu *mūcor -ōris* 'mucositat, floritura' es troba a partir de Plini el vell i Columel·la.

Relacionat etimològicament amb *mūceō*, el llatí ha conservat el substantiu *mūcus* (*muccus*) *-ī* 'moc'. Com en el cas de *mūcidus*, els còdex sovint mostren, a part de *mūc-*, la forma *mucc-*. *Mūccus* és poc freqüent, però apareix testimoniat ja a Plaute, amb el

significat de ‘moc nasal’: *num mucī fluont?* (Pl.*Mos.*1109); *mucus...et mala pituita nasi* (Catul.23.17); Cels.4.25(18).1; Sen.*Nat.*3.15.2. La forma *muccus* és possiblement secundària i es deu a la tendència fonètica segons la qual $\bar{v}C > VCC$ (veg. Sommer 1914a^{2/3}: 203).

< *mūcus* -ī ‘moc’ o < **meuk-* ‘deslligar, alliberar; sonar-se, mocar-se’

D’acord amb el que acabem de veure, Cató empra *mūceō* amb el significat, referit al vi, de ‘picar-se, estar cobert de floritura’. Hem vist també que el nom corresponent a aquest verb, *mūcus*, que es trobava ja a Plaute, mostrava el sentit de ‘moc nasal’. A partir d’aquest desviament semàntic hom a proposat per *mūceō* un origen denominatiu a partir de *mūcus* (Sommer 1914a^{2/3}: 498, Mignot 1969: 85-86).

Però aquest argument no és prou sòlid, perquè l’adjectiu *mūcidus*, adjectiu derivat de *mūceō*, recull també, a part del significat ‘mocós (Pl.)’, l’accepció de ‘florit, picat’ (Col.). A més a més, el fet que un verb mostri un desviament semàntic, no és *condicio sine qua non* per atribuir-li un origen denominatiu, ans més aviat al contrari, molts verbs denominatius mostren les mateixes accepcions que els noms dels quals provenen.

Malgrat tot, l’accepció que mostra *mūceō* en el *hapax legomena* que apareix a Cató, pot deure’s al llenguatge tècnic vinícola, i és possible que *mūceō* hagués tingut un significat més ampli, com el d’‘ésser mocós, llefiscós’. D’acord amb aquest raonament, fóra possible un origen denominatiu a partir de *mūcus*.

Però a banda de l’origen denominatiu, se li podria atribuir també un origen verbal, ja que el llatí ha conservat una altra variant de l’arrel amb infix nasal i gutural sonora a través del compost *ē-mungō -nxī -nctum* ‘mocar; (col·loq.) defraudar (tr.)’, que figura en època arcaica (amb el significat de ‘mocar’), clàssica i imperial: *tu ut oculos emungare ex capite per nasum tuos* (Pl.*Cas.*391); (col·loq.) *emungam...hominem probe hodie* (Pl.*Bac.*701); *homo es, qui me emunxisti mucidum, minimi preti* (Pl.*Epid.*494); *emunxi argento senes* (Ter.*Ph.*682), etc. El verb simple †*mungō* no es troba testimoniats.

Ēmungō prové de l’arrel pie. **meuk-* ‘deslligar, treure; sonar-se, mocar-se’, i s’ha conservat també en vàdic, baltoeslau i grec (veg. WH: I 402-3; EM: 421; LIV: 443). El grec i el llatí mostren el significat més restringit de ‘sonar-se, mocar-se’ (veg. més endavant). *Ēmungō* mostra una *g* en lloc de *k, que amb tota probabilitat es pot explicar pel contacte de la nasal. Tot i que les condicions exactes en què es produí aquesta

assimilació no són clares, el fenomen és molt antic ja que es pot constatar en llatí i baltoeslau (veg. Schrijver 1991: 499-500). A més a més, aquesta hipòtesi ve confirmada pel substantiu llatí *mūcus* ‘moc’ (< *móyk-o-*), que prové etimològicament de la mateixa arrel que *ēmungō* i ha mantingut la consonant *k originària.

El punt de partida de **meuk-* cal situar-lo en un aorist radical **méuk-/muk-* testimoniats en vèd. (3a sg.) (AV) *ámok* ‘alliberà’ (tematitzat *ámucat* RV) i aeslec. *pro-mъče se* ‘s’escampà (el rumor)’. El vèd. *múcyate* ‘ve lliurement, esdevé alliberat’ i el gr. *ἀπο-μύσσω, -ομαι* ‘em moco; defraudo’ reflecteixen un tema de present **muk-ǵé-*.

El llatí *ē-mungō* prové d’un tema de present amb infix nasal **mu-né/n-k*, que apareix també conservat en vèd. *muñcáti* ‘allibera’, lit. *munkù (mùkti)* ‘alliberar-se’ i aeslec. *pro-mъknōti se* ‘escampar-se’.

D’acord amb aquests testimonis, *mūceō* hauria pogut tenir un origen verbal, com *ēmungō*, a partir d’aquesta arrel pie. **meuk-*. *Mūceō* sembla que reflecteixi un tema essiu, fet que ve recolzat per la semàntica i pels derivats *mūcidus*, *mūcor* i *mūcescō*, però mostra un grau ple **meuk-* problemàtic. Aquest grau ple es podria entendre com una generalització del grau ple de l’arrel que, tot i que fa pensar també en la possibilitat d’un origen denominatiu a partir de *mūcus*.

No hi ha evidència suficientment clara per decidir-se a favor de l’origen denominatiu o verbal de *mūceō*. El grau ple que mostra aquest verb apunta més aviat cap a un origen denominatiu, però l’antiguitat de *mūceō*, així com també la del seu derivat *mūcidus*, l’existència d’un verb *ē-mungō* de valor transitiu i d’origen pie., no fan descartable la possibilitat que *mūceō* s’hagi format independentment de *mūcus*, a partir de l’arrel verbal pie. **meuk-*.

mulceō, -ēre, mulsī, (mulsum o mul(c)tum) (tr.) ‘1 acariciar, acaronar, amanyagar; 2 calmar, apaivagar; alleujar, alleugerir; amorosir, assuaubar; 3 encantar, encisar, seduir’

Formes: *mulserat* a Enn.*Ann.*225; la resta de formes de perfet apareixen només en compostos.

Derivats: *mulcēdō* ‘dolçor’ (èp. imp.); *mulcetra* (μουλγίθρουμ, Diosc.) ‘heliotrop, planta que calma el dolor’; *mulcēbris* (Chalcid.); *mulcificō* (gloss.). No hi ha derivats en *muls-* o en *mult-*.

Compostos: *admulceō* (tardà); *circummulceō -ēre* ‘llepar al voltant’ (Lucr., Plin.); *commulceō -ēre* ‘apaivagar’ (Gel. i Apul.); *dēmulceō -sī -tum* ‘amanyagar’ (Ter., Liv. Gel., rar); *ēmulceō* (tardà); *permulceō -sī -sum (-ctum* a Sal.*Hist.*4.58, Gel.1.11.2.) ‘acariciar, amanyagar’ (arc., clàss., èp. imp.); *praemulceō -sī -sum* i *prōmulceō -sī -sum* (ambdós a Apul.*Fl.*3); *re-mulceō -sī -sum* ‘amanyagar’ (Verg., Apul., Stat., rar); i *ē-mulcō -āre* (Greg. Tur.).

Mulceō figura en totes les etapes de la llatinitat. En època arcaica apareix documentat únicament a Enni i Pacuvi: (2) *quid med obtutu terres, mulces laudibus?* (Pac.*trag.*395). El passatge d'Enni sembla mostrar el significat de 'conduir (lentament) una embarcació': *mulserat huc nauem compulsam fluctibus pontus* (Enn.*ann.*225). Aquest sentit es troba únicament en aquest passatge i, per motius semàntics, mostra més relació amb el verb *remulcāre* (cfr. Non.p.57, 21: '*remulcare*' *dictum quasi molli et leni tractu ad progressum mulcere*), però tanmateix no és clara la relació.

A partir d'època clàssica, així com també en època imperial *mulceō* esdevé més freqüent que mai: (1) *huic* (sc. *Equo*) *ceruix dextra mulcetur Aquari* (Cic.*Arat.*290(56)); (*nutrix*) *assiduis mulcens praecordia* (sc. *Scyllae*) *palmis* (*Ciris* 346); *ceruus...mulcenda...colla...praebere solebat* (Ov.*Met.*10.118); (2) *nec poterant equites...perterrita equorum pectora mulcere* (Lucr.5.1317); *dictis maerentia pectora mulcet* (Verg.*A.*1.197); (3) *omnis..., sensus quae mulcet cumque, figura* (Lucr.2.422); *dum grato Danai puellas carmine mulces* (sc. *Orpheus*) (Hor.*Carm.*3.11.24), etc.

Pel que fa al tema de perfet de *mulceō*, *mulsi*, es llegeix tan sols una vegada en el passatge que hem mencionat d'Enni. Els compostos de *mulceō*, en canvi, han conservat amb freqüència el tema de perfet (veg. l'apartat de compostos). El mateix s'esdevé amb el supí i el participi perfet de *mulceō*, que no apareixen en el verb simple, però sí en els compostos, ja sia en *-to-*, ja sia en *-so-* (per analogia amb el perfet en *-si*), com en el cas de *permulsus* (Varr., Cic., Cèsar) i *permulctus* (Sal.*Hist.*4.58; Gel.1.11.2.).

En època tardana es troben documentades formes de la quarta i de la primera conjugació amb el mateix significat que *mulcēre* (veg. Thes.VIII 1561, 75 i ss.).

Hom ha intentat relacionar *mulceō* amb *mulcō -āre -āuī -ātum* (tr.) 'batre, maltractar, apallisar', que s'ha conservat en totes les èpoques i és habitual en les comèdies de Plaute i Terenci: *non properas ire..., dormitator, priu' quam ego hic te iubeo mulcari male?* (Pl.*Trin.*984); *omnem familiam mulcauit usque ad mortem* (Ter.*Ad.*90), etc. Però des del punt de vista semàntic, la relació entre ambdues formes no és prou clara (veg. EM: 418).

LIV (226-7): **Hmelk-* 'passar (per sobre), tocar'
IEW: 724

L'etimologia de *mulceō* 'acariciar' es remunta clarament a una arrel verbal pie. Tradicionalment es reconstruïa una arrel **melk-* 'passar per sobre' únicament a partir del testimoni del llatí (WH: II 121; IEW: 724), ja que aquesta arrel podria estar

relacionada amb l'arrel **melǵ-* 'munyir' (*h₂melǵ-* a LIV). Malgrat tot, la relació no és prou clara com per unificar ambdues arrels (veg. WH: II 121; EM: 418; IEW: 724, LIV: 227¹).

L'exemple del perfet vèdic *pari-māmṛśúr* (RV 8,9,3) 's'han ocupat' (Kümmel 2000: 226), cas que s'admeti la relació amb *mulceō* (EM, LIV), aconsella de reconstruir una laringal en primera posició **Hmelk-* 'passar (per sobre), tocar' (LIV: 226-27), tot i que no es pugui determinar el timbre d'aquest fonema. La reconstrucció de *k (i no *k) ve motivada també pel testimoni del vèdic.

A banda del llatí, aquesta arrel s'hauria mantingut únicament en vèdic que, a part del perfet esmentat més amunt, ha conservat el present *mṛśāti* 'toca, agafa; s'ocupa', que reflecteix un present radical pie. **Hmélk-/Hmǵk-* (veg. EM: 418; LIV: 226).

Des d'un punt de vista formal, *mulceō* pot reflectir un grau zero o bé un grau ple deentonant *o*, ja que en llatí, **o > u/_IC* (veg. Meiser 1998: 84). WH (II 120) i LIV li atribueixen un tema iteratiu **Hmolǵ-éǵe-*. Tot i que també es podria pensar en un tema de present **Hmǵk-éǵe-*, la poca freqüència en què aquest tema apareix dins de la segona conjugació verbal llatina, així com la semàntica de *mulceō*, fan pensar més aviat en reconstruir un tema iteratiu.

El perfet de *mulgeō*, *mulsī* 'vaig acariciar', podria estar reflectint un tema d'aorist sigmàtic pie. **Hmélk/Hmélk-s-* (LIV: 226-7 i Meiser 2003: 140), ja que des d'un punt de vista fonètic, *mulsī* pot provenir de **molks-* < **melks-* < **Hmélk-s-* (LIV: 279⁸); però, a manca de més testimonis, l'origen pie. d'aquesta formació no es pot assegurar i *mulsī* podria tenir un origen recent.

D'acord amb Meiser (ibid.), els temes de perfet del tipus **molk-s-*, **molg-s-* (> *mulsī*, perfet sigmàtic de *mulceō* i *mulgeō* respectivament) és a dir, els verbs que tenen la síl·laba radical prosòdicament llarga, formen en llatí un tema de perfet sigmàtic, a diferència dels verbs amb síl·laba radical prosòdicament curta, que formen un tema de perfet en *-u* (per ex. *caleō*, *caluī*). Segons Meiser, els temes de perfet del tipus *molk-s provenen de "perfets simultanis", és a dir, perfets que en llatí pertanyen simultàniament a dos temes de present diferents provinents d'una mateixa arrel pie. Segons Meiser, els perfets simultanis apareixen només en aquells casos en què es troben simultàniament un present bàsic (que pot haver desaparegut) i un tema intensiu (**-eǵe*), o bé un present bàsic i un tema essiu (**-eh₁-ǵe*), és a dir, en casos en què la diferència semàntica entre

ambdós temes de present no sigui gaire diferent. Segons aquest investigador, els causatius no s'haurien de tenir en compte ja que els perfets sigmàtics dels causatius mostren una semàntica idèntica a la del causatiu (cfr. *augeō*, *auxī*) i per tant, no poden pertànyer simultàniament a un altre tema de present.

Davant de l'explicació de Meiser, la reconstrucció d'un tema iteratiu pel llatí *mulceō* sembla, per tant, la més versemblant.

***mulgeō*, -*lsī*, -*lsum* (tr.) 'munyir; b extreure (llet)'**

Derivats: *mulctrum* -ī n. (Hor., Calp., V.Fl.), *multra* -ae f. (Verg., Ov., Col.), *mulctrāria* n. pl. (Verg.G.3.177) i *mulgāria* n. pl. 'munyidora, galleda per a munyir'; *mulsūra* -ae f. 'acte de munyir' (Calp.Ecl.5.35); *multus* -ūs m. (Var.); *mulsio* (tardà).

Compostos: *ēmulgeō* -*sī* -*sum* (tr.) 'munyir; extreure (llet)' (Catul, Col.); *immulgeō* (tr.) 'munyir sobre; destil·lar sobre' (Andr., Verg., Plin.); *caprimulgus* 'munyidor de cabres' (Catul, Plin.), *equimulgus* (tardà).

Tot i que sigui poc freqüent, *mulgeō* apareix testimoniats en totes les èpoques a partir de Cató i Varró: (b) *lacte feriis quod mulserit dimidium* (Cató Agr.150.1); *matres...iis temporibus non mulgent quidam* (Var.R.2.2.17); *alienus ouis custos bis mulget in hora* (Verg.Ecl.3.5), etc.

El tema de perfet *mulsī* data d'època arcaica (veg. *supra* Cató Agr.150.1).

El participi de perfet *mulsus* sembla aparèixer a Var.R.2.11.2: *optimum (lac) est id quod neque nimium longe abest a mulso neque...*

En autors tardans s'han conservat formes de la tercera conjugació (veg. Thes.VIII 1566, 63).

LIV (279): **h₂melǵ-* 'munyir; extreure llet'
IEW: 722-3

L'etimologia de *mulgeō* 'munyir' és clara i es remunta a una arrel pie. **h₂melǵ-* 'munyir' (LIV: 279).¹¹⁶ Moltes llengües indoeuropees han mantingut aquesta arrel pie.: gr. *ἀμέλω* 'munyeixo', mir. *bligim* 'munyeixo', aa. *melcan*, aaa. *melchan* 'munyir', lit. *mélžu*, (*mīlžti*) 'munyir', r.-eslec. *mǝlzu*, (*mǝlǝsti*) 'munyir', alb. *mjel* 'munyir'. Tots aquest exemples reflecteixen un tema de present radical amfidinàmic **h₂mélǵ-/h₂mǝlǵ-*.

L'ai. *mārṣti*, *mārjati* 'fregar, netejar', que tradicionalment es vinculava a aquesta arrel, segurament deriva d'una altra arrel pie. **h₂merǵ-* 'treure' (LIV: 279¹).

¹¹⁶ WH (II 121) i IEW (722) reconstrueixen aquesta mateixa arrel però sense laringal. La necessitat emperò de reconstruir una laringal ve motivada pel gr. *ἀμέλω* 'munyo'.

Tradicionalment s'ha analitzat *mulgeō* a partir de **molġ-eiō* i, per la semàntica del verb, tot sembla indicar que es tracta d'un tema iteratiu **h₂molġ-éiē-*, conservat tal vegada també en lit. *málžau*, *málžyti* 'munyir', tot i que pugui ser una formació secundària (veg. LIV: 279⁹).

Pel que fa al perfet sigmàtic de *mulgeō*, *mulsi*, és possible que es remunti a un tema d'aorist sigmàtic pie. **h₂mélġ/h₂mélġ-s-* (**molks-* < **melks-* < **h₂mélġ-s-*, veg. LIV), tot i que no es pot assegurar. Com en el cas del perfet de *mulceō*, és probable que *mulsi* (fonèticament idèntic al perfet de *mulceō*) s'hagi d'analitzar com un "perfet simultani" (veg. Meiser 2003: 139-40 i més amunt, sota l'entrada de *mulceō*).

N

neō*, *nēre*, *nēuī*, *nētum (tr.) 'filar; (per extensió) teixir'

Derivats: *nēmen*, *-inis* n. 'fil, troca' (gr. *νήμα* CIL VI 20674); *nētus*, *-ūs* m. (tardà).

Compostos: *perneō -ēuī -ētum* 'filar fins a acabar' (Mart.1.88.9); *reneō* (tardà).

Neō és poc freqüent però s'observa a través de tota la llatinitat: *subtemen tenue nere* (Pl.Mer.518); (Ter.Hau.293); (Ter.Hau.293); *sic stamina neuit* (Ov.Fast.2.771); *colus quas indoctae neuere manus* (Sen.Her.O.669); *linum...nere* (Plin.Nat.19.18); (b) *tunicam molli mater quam neuerat auro* (Verg.A.10.818); *triplici pollice netis opus* (Ov.Ib.74); *amictus, nostra quos neuit manus* (Sen.Her.O.571), etc.

LIV (571): **sneh₁-* 'filar'

IEW (973)

El verb llatí *neō* prové de l'arrel verbal pie. **sneh₁-* 'filar', que apareix també testimoniada en grec, germànic i celta. Les formes nominals provinents d'aquesta arrel també són nombroses i clares: scr. *snáyu* 'lligadura, nus', airt. *snáthe* 'fil', aaa. *snuor* 'cordó', etc.

Formalment no hi ha dubte que *neō* prové d'un present radical atemàtic pie. **snéh₁-/sñh₁-* en grau ple (**sneh₁-*). La mateixa forma s'ha conservat també en gr. *νή* 'fila' (< **(s)nē-īē-*) i gr. eòl. 3s impft. *ἐνή* 'filava', que podria haver mantingut l'antiga

forma atemàtica **é-sneh₁-t*, tot i que també podria provenir d'una tematització posterior **é-sneh₁-e-t* (veg. Schwyzer 1939: I 675). Com el gr. *νῆν*, l'aaa. *nāen* 'cosir' sembla haver desenvolupat un present en *ja-* (a més a més de la pèrdua irregular d'*s-* inicial en germànic). L'airl. *sníid*, *-sní* 'uneix, pren per model' i gal. *nyddu*, breton. *nezaff* 'filo', també podrien reflectir un antic tema de present radical atemàtic, tot i que no sigui tan evident.¹¹⁷

Tal i com l'imperfet eòlic del grec, el paradigma de *neō* (*nēs*, *net*; *nēre*), llevat de la primera persona, pot estar reflectint directament, sense la inserció de cap sufix, el paradigma del present radical atemàtic pie. (veg. Schrijver 1991: 403-4; Meiser 1991: 255; LIV: 572⁴); malgrat tot, no s'ha de descartar que provingui d'un present en *-ĵe* format a partir del present radical atemàtic originari < **snē-ĵe-*, que és la interpretació tradicional (WH: II 159; IEW: 973).

Pel que fa al tema de perfet de *neō*, *nēuī*, aquest mostra la terminació en *-ēuī* que apareix generalment en els verbs de la segona conjugació llatina que provenen d'antics temes de present (o aorist) acabats en **-h₁*. D'acord amb Meiser (1991: 255, 2003: 224-5) i Zehnder (LIV: 571), és possible que sigui una substitució d'un antic aorist sigmàtic (protoitàlic segons Meiser) **snēh₁/snéh₁-s-*, que s'ha mantingut també en gr. *ἔννησα* 'he filat'.

Així doncs, es pot concloure dient que *neō* prové d'un tema de present radical atemàtic pie. acabat en **-h₁* i que representa un cas paral·lel al de *reor* *rērī* (< **reh₁-*). Dins de la segona conjugació verbal llatina, *neō* i *reor* serien els únics casos de verbs provinents d'un tema de present radical atemàtic pie., ja que *aboleō*, *pleō* i *uieō* deuen el seu origen segurament a aoristos radicals atemàtics pie. acabats en **-h₁* (veg. l'entrada d'aquests verbs).

nigreō, -ēre, –, – (intr.) 'ennegrir-se, enfosquir-se'

Derivats: *nigror -ōris* m. 'color negre, negror' (arc., Lucr., Gel.); *nigrē-faciō, -fiō* (tardans).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Nigreō és poc freqüent i s'ha conservat només en època arcaica i en una glossa de Nonius (144, 8): *solis...occasu nigret...caelum* (Pac.trag.88); *nimbis...nigret* (Acc.trag.260).

¹¹⁷ ← **snīe-*. Pie. 3a sg. **snéh₁ti*, 3a pl. **snéh₁enti* > celta **snīti*, **sanenti* → (compensació analògica) **snīti*, **snīnti* → (tematització) 3a pl. **snīonti*, d'on sorgeix el tema **snīe-* (veg. McCone a LIV: 572⁵).

Lucreci emprà el verb *nigrō -āre* amb valor intransitiu ‘ésser negre’, que també és d’origen denominatiu: *ne forte...rearis...ea quae nigrant nigro de semine nata* (Lucr.2.733), tot i que en un passatge d’Estaci (*Silv.*2, 6, 83) mostra el valor factitiu. És curiós que el mateix significat essiu ‘ésser negre’ aparegui també, paral·lelament al verb de la segona conjugació, en un verb de la primera conjugació. El mateix resultat es troba en època arcaica entre el verb *pigrēre* (Enn.*Ann.*425; *Acc.trag.*30) i *pigrāre* (*Acc.trag.*267 i 294), que signifiquen ‘ésser gandul’. Tal vegada sigui un indicatiu per explicar que l’especialització dels verbs denominatius en *-āre*, quan formaven doblet amb un verb en *-ēre*, no s’havia acabat de consolidar en època arcaica.

A partir d’època clàssica i imperial sembla ser substituït per *nigrescō* ‘esdevenir negre’, verb denominatiu format també a partir de l’adjectiu *niger*: *uidit...latices nigrescere sacros* (Verg.*A.*4.454); *nigrescunt sanguine uenae* (Ov.*Ars.*3.503); *bracchia coeperunt...nigrescere pennis* (Ov.*Met.*2.581), etc.

Tots aquests verbs comparteixen un mateix origen denominatiu, a partir de l’adjectiu *niger -gra -grum* ‘negre’, d’ús molt freqüent en totes les èpoques: *corpore albo, oculis nigris, subrufus* (Pl.*Capt.*647); *oleae albae...antequam nigrae fiant, contundantur* (Cató *Agr.*117); *murtum...et album et nigrum* (Cató *Agr.*8.2), etc.

< *niger -gra -grum* ‘negre’ (< **nei-* ‘brillar’?)

IEW: —

L’etimologia de *niger* és desconeguda. En pie. no hi ha cap adjectiu reconstruït pel color negre. *Niger* sembla reflectir un grau reduït d’un adjectiu **nigr-*, tal i com *macer* (veg. *maceō*), d’una arrel **neig-* que no troba altre parentiu amb les llengües indoeuropees.

El parentiu amb l’arrel simple **nei-* ‘brillar’, que es troba a *niteō*, és, tanmateix, interessant. Des del punt de vista semàntic, la relació ‘brillant-negre’ no és estranya (cfr. germ. **blaka* ‘negre’: aaa. *blecken* ‘brillar’). En llatí arcaic, sembla que *niger* marcava pròpiament el color negre brillant, en contraposició a *ater* (veg. Mignot 1969: 131). En un pasatge d’Acci, *nigrēre* s’oposa a *splendēre*: *splendet saepe, ast idem nimbis interdum nigret* (*trag.*260). El vincle etimològic amb aquesta arrel és molt suggerent, però, en qualsevol cas, és molt remot.

niteō, -ēre, -uī, – (intr.) ‘1 brillar, lluir, resplendir; (amb abl.) lluir de, resplendir de; resplendir, estar radiant; 2 brillar, lluir, lluentejar; (amb abl.) lluir de, abundar en, brillar

(de neta, una cosa); **3** lluir, estar ben pascut; lluir, estar esponerós; florir, prosperar; **4** brillar, excel·lir, sobresortir; **5** brillar, ésser elegant (l'estil)

Derivats: *nitor -ōris* m. 'brillantor' (a partir de Plaute); *nitidus -a -um* 'brillant, radiant, etc.' (a partir de Plaute), d'on provenen *nitiditās -ātis* f. 'elegància' (Acc.trag.254), *nitidiusculus -a -um* 'una mica més brillant' (Pl.Ps.220) (i l'adverbi *nitidiusculē* a Pl.Ps.774), *nitidō -āre* 'fer brillar' (Enn., Col.) i l'adverbi *nitidē* 'brillantment, elegantment' (Pl., Sen.); *nitēla -ae* f. 'quelcom que brilla' (Apul.); *nitefaciō -ere* 'fer brillar' (Gel.18.11.3); *nitens -ntis* 'brillant' (clàss., imp.); *nitescō -escere* (intr.) 'esdevenir brillant' (arc., clàss., imp.), d'on prové *ē-nitescō* (clàss., imp.).

Compostos: *ē-niteō* (arc., clàss., imp.); *inter-niteō* (Curt., Plin.), *per-niteō* (Mela 3.88), *prae-niteō* (clàss., imp.), *re-niteō* (Apul.Met.2.9).

Niteō és molt freqüent en totes les èpoques i figura ja entre els autors arcaics: (2) *tibi hoc praecipio ut nitean taedes* (Pl.Ps.161); (3) *at pol nitent (oues), hau sordidae uidentur ambae* (Pl.Bac.1124); *in bona regione (uicinos) bene nitere oportebit* (Cató Agr.1.2). A partir d'època clàssica és quan *niteō* esdevé especialment freqüent: (1) *nitent diffuso lumine caelum* (Lucr.1.9); *soles melius nitent* (Hor.carm.4.5.8); (2) *res ubi magna nitent domino sene* (Hor.S.2.5.12); *pace bidens uomerque nitent* (Tib.1.10.49); (amb abl.) *qui nitent unguentis, qui fulgent purpura* (Cic.Catil.2.5); (3) *Curia, praetexto quae nunc nitent alta senatu* (Prop.4.1.11); *Vesta...ut folio niteat uelata recenti* (Ov.Fast.3.141); (4) *nitent ante alias regina comesque Pelides* (Stat.Ach.1.823); (fig.) *eodem tractu temporum nituerunt oratores Scipio Aemilianus Laeliusque* (Vell.2.9.1); (5) *uos squalidius (sc. dixistis), illorum uides quam niteat oratio* (Cic.Fin.4.6); *ubi plura nitent in carmine non ego paucis offendar maculis* (Hor.Ars 351), etc.

A *niteō* li manca el tema de supí.

< ptc. **nī-tó-* < **nei-* 'ésser excitat, brillar'?

LIV: —

IEW: 760

Hom ha analitzat *niteō* 'brillar, resplendir' com a forma derivada d'un participi **ni-tó-* provinent d'una arrel pie. **nei-*, *neiā-*: *nī-* 'ésser mogut intensament, ésser excitat, brillar' (veg. WH: II 171, EM: 442, IEW: 760). Segons aquests investigadors, *re-nīdeō* podria provenir de la mateixa arrel pie. que *niteō*, però estaria format a partir d'un tema de present amb sufix *-d/d^h*. La vocal llarga de *re-nīdeō* casa perfectament amb el grau ple del tema de present amb sufix **-d/d^h*, a diferència de *niteō*, que mostra el grau reduït del participi.

Aquesta arrel pie. està relacionada amb una sèrie d'adjectius i substantius conservats en cèltic i en persa antic: airl. *nīab* 'força' i gal. *nwyf* 'id.', que semblen

reflectir **nei-b^ho-*; irlm. *nīam* ‘resplendor, bellesa’ (< **nei-mā*); apers. *naiba-* ‘bonic, bo’, airl. *noīb* ‘saludable’ (< **noi-b^ho-*). L’exemple de l’ai. *nīlah* ‘fosc, de color negre’ és dubtós, així com també el gòt. *nidwa* ‘urina’ (veg. *nigreō*) i l’airl. *nīth* n. ‘guerra’, ja que sembla reflectir una laringal (**niHtu-*). A partir d’aquests exemples, no sembla que s’hagi conservat cap substantiu radical provinent d’aquesta arrel.

La reconstrucció de Pokorny, emperò, mostra una sèrie d’inconvenients. En primer lloc, és problemàtic el fet de considerar dins d’una mateixa arrel pie. formes que no mostren rastre de la laringal (cfr. llatí *niteō*), amb formes que mostren l’arrel acabada en laringal (cfr. airl. *nīth* n. ‘guerra’ < **niHtu-*), etc. També constitueix un problema la connexió semàntica que Pokorny estableix entre ‘ésser mogut intensament, ésser excitat’ i ‘brillar’. A més a més, llevat de *niteō* i *re-nīdeō*, tots els exemples que cita Pokorny són substantius o adjectius, de manera que, llevat del llatí, cap altra llengua indoeuropea més ha conservat un exemple verbal d’aquesta arrel.

D’acord amb aquestes observacions, *niteō* i *re-nīdeō* semblen estar emparentats amb els testimonis del celta i el persa antic des d’un punt de vista semàntic i formal, ja que no presenten indicis de laringal. La resta d’exemples s’haurien de descartar.

Es podria concloure dient que l’etimologia de *niteō* no és suficientment clara com per vincular-la a alguna arrel verbal pie. ja que el llatí és un cas aïllat. El LIV, per exemple, no reconstrueix cap arrel verbal pie. d’aquest tipus ni relaciona cap dels dos verbs llatins amb ninguna arrel verbal pie. reconstruïda. Malgrat tot, és altament probable, que els verbs llatins *niteō* i *re-nīdeō* apuntin cap a una arrel verbal pie. **nei-* de la qual no n’ha quedat rastre en les altres llengües indoeuropees. Aquesta arrel pie. s’hauria conservat emperò en alguns substantius del celta i el persa antic. *Niteō* és un verb essiu format a partir d’un participi **nī-to-* provinent d’aquesta arrel. La mateixa construcció la trobem en el cas de *fateor*, que prové de **fa-to-s* (veg. també, per exemple, *la-t-eō* : *λή-θ-ω*; *πα-τ-έομαι* : *pāscō*).

noceō, -ēre, -cuī, -cītum (intr. (tr.)) ‘1 fer mal, malmetre, noure; perjudicar, fer un tort; (abs.) fer mal; 2 ésser un obstacle, fer nosa; 3 fer mal, corrompre (moralment); 4 (amb ac.) *noxam* o *noxiam nocere* ‘causar un mal’; (en general) cometre una ofensa’

Formes: perfet de subjuntiu arcaic *nox(s)it* (= *nocuerit*) a *Lex XII* (*Font.iur.*p.39); Lucil.1195; Fro.*Aur.*1.p.222(51N).

Constr.: generalment en datiu; rar en veu passiva com si provingués del verb amb valor transitiu.

Derivats: *nocens -ntis* ‘injuriós, nociu; culpable’ (clàss., imp.), *innocens -ntis* ‘incapaç de fer mal; innocent’ (arc., clàss., imp.); *nocentia -ae* (Tert.), format a partir d’*innocentia -ae* (clàss.); *nocūus -a -um* ‘nociu’ (rar, a partir de Plini); *nocuus -a -um* ‘nociu’ (Ov., Larg.), *innocuus* (clàss.); *nocibilis, nocibilitās* i *nocumentum* (tardans).

Compostos: *renoceō* (tardà).

Noceō figura a tots els períodes de la literatura llatina, i generalment va acompanyat d’un complement en datiu. En els autors arcaics es troben ja testimoniats els primers exemples, amb el significat de ‘fer mal, malmetre’: (1) *dicito quid uis, non nocebo* (Pl.Am.391); *stramentis circumdato...ne gelus noceat* (Cató Agr.40.4); *si aqua pluuiā nocet* (*Lex XII (Font.iur.p.27)*). D’època arcaica data el perfet de subjuntiu *nox(s)it* (veg. més a munt, a formes i també més endavant): *si seruus furtum faxit noxiamue noxīt* (*Lex XII(Font.iur.p.39)*), etc.

La resta de significats sorgeixen a partir de Ciceró, i *noceō* esdevé cada vegada més freqüent: (1) *si gladium paruo puero...dederis, ipse impetu suo nemini noceat* (Cic.Sest.24); *ut qui tribunis plebis...nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset* (Liv.3.55.7); (2) *deripui tunicam; nec multum rara nocebat* (Ov.Am.1.5.13); *iudicio formae noxque merumque nocent* (Ov.Ars 1.246); (3) *ea quae poetarum uocibus fusa ipsa suauitate nocuerunt* (Cic.N.D.1.42); *nocet empta dolore uoluptas* (Hor.Ep.1.2.55).

Noceō mostra un valor predominantment intransitiu, tot i que en determinats casos mostri un ús transitiu, com en el cas de la fórmula *noxam* o *noxiam nocere* ‘causar un mal’: (4) *quod furtum fecit seruus aut noxam nocuit* (Pompon.dig.30.45.1); (general) *homines iniussu populi Romani Quiritium foedus ictum iri sponponderunt atque ob eam rem noxam nocuerunt* (Liv.9.10.9).

Els exemples de *noceō* amb valor passiu, com si provingués de la forma activa transitiva, són més aviat rars, i daten a partir d’època clàssica: (1) *larix...ab carie aut tineā non nocetur* (Vitr.2.9.14); *cum...multi nocerentur, publicitus indignatio percrebruit* (Apul.Met.1.10), etc.

< (*h*₂)*neĕ-* ‘desaparèixer, perdre’s’

LIV: 451-2

IEW: 762

L’etimologia de *noceō* ‘fer mal, malmetre’ és clara. Tradicionalment se’l vincula a una arrel verbal pie. **neĕ-* ‘desaparèixer, perdre’s’ (veg. WH: II 154-155; IEW: 762 i LIV: 451-2). A part del llatí, aquesta arrel verbal s’ha conservat abundantment en indoirani i en tocari.

El punt de partida és un aorist radical atemàtic **nék-/ñk-* testimoniats en toc.A mig *nakāt* ‘desaparegué’ (Hackstein 1995: 88; LIV). L'exemple del vèd. *anaśat* ‘s’ha perdut’, tematitzat (Hoffmann 1967: 58-9; LIV), i del subjuntiu vèdic *naśanti* ‘es perdran’ no és clar, ja que podria pertànyer a *naś-* ‘atènyer’ i no pas a *naś-* ‘morir’ (Hoffmann 1975: 360; EWAia: II 27 i ss.).

Paral·lelament al tema d'aorist, es reconstrueix un present amb sufix *-ié/ó-* **ñk-ié-* testimoniats en vèd. *náśyati* (<**aśya-* <**ñkíé-*), avrec. *nasiieiti* ‘s’aparta’, que mostren una restitució de l'inici de l'arrel d'acord amb el grau ple. L'injuntiu vèdic *néśat* ‘desapareix, es perd’ i l'aav. *nqsaṭ, anqsaṭ* (Y. 53, 6-7) ‘ha desaparegut’ podrien reflectir, segons Zehnder (LIV), un aorist temàtic reduplicat **né-nk-e-*.

El tema de perfet **ne-nók/nk-* apareix conservat en vèd. *nanāśa* ‘ha desaparegut’, aav. *vī.nānāsā* (Y. 32, 15) ‘ha desaparegut’ (Kümmel 2000: 288-9 i 654), toc.B (subj. 1s) *neku* ‘vull aniquilar’, 3p *nakām* ‘s’arruinaran’.

Pel que fa a l'anàlisi formal de *noceō*, tradicionalment se l'ha interpretat com un tema causatiu **nok-éje*. Aquest tema s'observa també en vèd. *nāśáyati* ‘fa desaparèixer, aniquila’. Els testimonis de l'avrec. opt. *vī-nāθaiian* ‘que espellin’ i l'ap. *vi-nāθayatiy* ‘injuria’ no són clars.

En origen, *noceō* significava possiblement ‘matar algú’, sentit que s'ha conservat encara en el substantiu radical de la mateixa arrel, *nex* f. ‘mort violenta, assassinat’ (arc., clàss., imp.) i el verb denominatiu *necāre*. Ja hem vist més amunt que *noceō* mostrava predominantment un valor intransitiu. Aquest ús s'explicaria a partir de ‘causar la mort a algú (dat.)’ (veg. EM: 440). Del causatiu *noceō* depèn morfològicament el subjuntiu en *-s* del llatí arcaic *noxit* ‘(cas que) hagi ocasionat mals’, atès que mostra el mateix significat causatiu.

L'hittita ha conservat un substantiu neutre *henkan-*, que és el terme antic hittita per designar la mort. *Henkan-* sembla reflectir una arrel pie. **h₂énk-*, *h₂nék-*. El llatí *nex* ‘mort’, vèd. *naś-* ‘perir’, avest. *nas-* ‘clamitat’, gr. *νεκῶς* ‘cadàver’, semblen reflectir **h₂nék-* i l'airl. *ēc*, el grau reduït (veg. WH: II 154; Puhvel 1984 [1991]: III 300-01). La relació de l'hittita amb aquesta sèrie de substantius sembla clara des d'un punt de vista formal i semàntic, i sobta que la majoria dels diccionaris etimològics no ho hagin tingut present. D'acord amb aquests raonaments, fóra pertinent de reconstruir per aquestes

formes una arrel pie. comuna **h₂énk-*, *h₂nék-*. Les formes verbals semblen provenir de l'arrel en grau ple II *h₂nék-*.

O

obardeō, -dēre, -arsī, – (intr.) ‘brillar davant, a la cara d’algú, resplendir’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

El compost *obardeō* s’ha conservat únicament a través del tema de perfet en un passatge de la *Tebaida* d’Estaci: *cum torua clipei metuendus obarsit luce Dryas* (Stat.*Theb.*9.856). Aquesta forma també podria pertànyer a un verb incoatiu *obardescō* no testimoniats, que podria haver-se derivat de l’incoatiu *ardescō*, que data a partir de Plaute. No hi ha indicis prou clars a favor d’una o altra hipòtesi.

< *ob-*+*ardeō*
veg. *ardeō* i també *āreō* (< **h₂eh₁s-*)

obhaereō, -ēre, –, – (intr.) ‘encallar, estar fixat a’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats (per *obhaerescō* veg. *haereō*).

El compost *obhaereō* és molt rar. Suetoni i Lactanci són els únics autors que el documenten: *nauem...obhaerentem Tiberino uado extraxit* (Suet.*Tib.*2.3); *necubi forte obhaereant et resistant cibi in spiris intestinourm* (Lact.*opif.*11, 17).

< *ob+*-*haereō*
veg. *haereō* (< **ghais-*?)

obiaceō, -ēre, -uī, – (intr.) ‘1 haver-hi a prop, ésser al davant (de); 2 ésser un obstacle, barrar el pas; (fig.) ésser un impediment, una nosa; estar sotmès a, estar a mercè de’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

Obiaceō es troba documentat sobretot en època clàssica i imperial i mostra sempre un valor intransitiu. No és massa freqüent i Cèsar i Ciceró l’eviten. En època

arcaica figura ja en un passatge d'Enni, amb el significat d'‘ésser a prop’: (1) *Acherontem obibo, ubi Mortis thesauri obiacent* (Enn.scen.245). En alguns exemples mostra un complement en datiu: (1) *saxa obiacentia pedibus ingerit in subeuntes* (Liv.2.65.4); *est et Abydo obiacens Sestos* (Mela 2.26); *Spiraeo promunturio obiacent Eleusa, Adendros* (Plin.Nat.4.57); (2) *qua...obiacet alto Isthmos* (Stat.Theb.4.61); (fig.) *imperia sic excelsa Fortunae obiacent* (Sen.Oed.11), etc.

El perfet *obiacuī* es troba únicament a Fest.p.205. A *obiaceō* li manca el tema de supí.

El dobllet *iaceō/iaciō* es troba també reflectit en els compostos *obiaceō/obiciō* (< *ob-+iaciō*). *Obiciō* (*obiic-*) *-(i)icere -iēcī -iectum* (tr.) ‘llançar, tirar, gitar; posar al davant’, de valor transitiu, és molt més freqüent que no pas *obiaceō* i apareix testimoniat en totes les èpoques. En època arcaica es troba sovint a les comèdies de Plaute: *quis deus obiecit hanc ante ostium nostrum?* (Pl.Cist.669); *te...ambustulatum obiciam magnis auibus pabulum* (Pl.Rud.770); *argentum obicias lenae?* (Pl.As.814). Un perfet de subjuntiu del tipus *obiexim, obiexis* s’ha conservat en dos passatges de Plaute: *ne meamet culpa meo amori obiexim moram* (Pl.Poen.446); *caue obiexis manum* (Pl.Cas.404).

< *ob-+iaceō*
veg. *iaceō* (< **H₂ieh₁-*)

obmoueō, -moueēre, -mōuī, – (tr.; *omm-*) ‘(rel.) oferir (als déus)’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *obmoueō* és rar i arcaic, apareix a Cató i en una glossa: *Iano struem ommoueto mactatoque item, uti prius obmoueris. Ioui fertum ommoueto mactatoque item, uti prius feceris* (Cató Agr.134.4); *facito struem et fertum uti adsiet, inde obmoueto* (Cató Agr.141.4); *obmoueto, pro admoueto dicebatur apud antiquos* (Fest.p.202M).

La lectura *omm-* que ofereixen alguns manuscrits no és l’originària (veg. Thes.IX.2 118, 68 i ss.).

< *ob-+moueō*
veg. *moueō* (< **m₂ieuh₁-*)

oboleō, -ēre, -uī, – (intr.) ‘fer olor, fer pudor’

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Plaute, Suetoni i Apuleu són els únics autors llatins que han conservat el compost *oboleō*: *ei, numnam ego obolui?* (Pl.Am.321); (amb ac. intern 'fer pudor de') *oboluisti alium* (Pl.Mos.39); *maluissem alium oluisses* (Suet.Ves.8.3); (amb dat.) *cui enim cani...quicquam abusque Oeensium finibus oboleat?* (Apul.Apol.57); (transf.) *oboluit marsuppium huic istuc quod habes* (Pl.Men.384); *testimonio Crassi, cuius oboluisse faecem uidebant* (Apul.Apol.60).

El perfet *obolūi* s'observa ja a Plaute (veg. *supra*, Pl.Am.321) i no hi ha documentat el tema de supí.

< ob-+oleō
veg. oleō (< *h₃ed-)

obsideō, -idēre, -ēdī, -sessum (intr., tr.; **ops-**) '1 (intr.) seure, estar-se assegut per ocupar una posició; 2 (tr.) estar situat a, ocupar; apinyar-se a, omplir, abarrotar; ocupar, poblar (una terra); (fig.) usurpar (una funció); 3 freqüentar, rondar; ocupar, habitar; 4 assetjar, blocar; encerclar, envoltar; blocar, tallar, tancar, obstruir; obstruir, tapar (un conducte); (ext.) assetjar, aclaparar, oprimir; esperar el moment de, estar a l'aguait de; 5 (fig.) assetjar, obsedir, emparar-se de (el pensament d'una persona, la seva atenció); 6 (generalment amb abl.) cobrir, omplir (de, amb); encerclar de, envoltar de'

Derivats: *obsessiō -ōnis* f. 'assetjament, setge, bloqueig' (Cic., Cès.); *obsessor -ōris* (**ops-**) m. '(amb gen.) ocupant, habitant (de); assetjador' (Pl., Cic., Ov., Tac.); *obsidiō -ōnis* (**ops-**) f. 'ocupació, setge' (arc., clàss., imp.), d'on provenen l'adjectiu *obsidiōnālis* 'relatiu a un setge' (rar, postclàss.) i *obsidiālis -e* (Liv.7.37.2); *obsidium -(i)ī* n. 'setge, bloqueig, emboscada; vigilància' (arc., clàss., postclàss., tot i que evitat per Cèsar i Ciceró), d'on prové *obsidior -ārī* (intr.) 'estar ajagut en espera de' (rar, Col.9.14.10).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Obsideō és molt freqüent en totes les èpoques. El valor intransitiu 'estar assegut' sembla documentat només en època arcaica: (1) (intr.) *serui ne obsideant, liberis ut sit locus* (Pl.Poen.23); *nunc uero domi certum obsidere est* (Ter.Ad.718). El valor transitiu es s'observa també en els autors arcaics, tot i que és especialment freqüent a partir d'època clàssica, en què apareixen també la resta d'accepcions semàntiques: (2) (tr.) *nos...ut hanc tua pace aram obsidere patiare* (Pl.Rud.698); *tacitum...obsedit limen Amatae* (Verg.A.7.343); *noctua, obsesso cauo trepidantem consecrata est et leto dedit* (Phaed.3.16.17); (3) *illi quos a poetis accepimus, qui sinus quosdam obsedis*

maritimos...dicuntur (Cic.Ver.5.145); *o sancte Apollo, qui umbilicum certum terrarum obsides* (Cic.Diu.2.115); (4) *si unum ostium obsideatur, aliud perfugium gerit* (Pl.Truc.870); *cum omnis aditus armati obsiderent* (Cic.Phil.2.89); *quoniam superum mare obsidetur* (Cic.Att.9.19.3); (5) *quod meae aures abs te obsidentur* (Var.Men.216); *cum is qui audit ab oratore iam obsessus est ac tenetur* (Cic.Orat.210); (6) *fluctus in obsesso gurgite nullus esrit* (Ov.Tr.3.10.46); *obsessam saetis ceruicem* (Sen.Dial.2.18.1), etc.

El doblat que es troba a *sedeō/sīdō* reapareix en els compostos *obsideō/obsīdō* -*ere*. *Obsīdō* ‘assetjar, ocupar; afectar (una malaltia)’ té valor transitiu i és menys freqüent que no pas *obsideō*, data a partir d’època clàssica, i el seu ús és més aviat poètic (Cèsar i Ciceró l’eviten): *Troica...obsidens longinquo moenia bello* (Catul.64.345); *quae quoniam certas possunt obsidere partis* (Lucr.4.1092); *ne auriculam obsidat caries* (Lucil.266), etc.

Sembla que *obsideō*, amb l’accepció d’‘ocupar, assetjar’, sigui la forma més emprada, tant en prosa com en poesia: *castra relinquerem? at obsidebamur* (Rhet.Her.4.34); *qui...coloniam uestram fidissimam...obsideret* (Cic.Phil.6.2); *ei qui Alesiae obsidebantur* (Caes.Gal.7.77.1); *armis obsessus teneor* (Sal.Jug.24.3); *at legio Aeneadum uallis obsessa tenetur* (Verg.A.10.120); *obsessam Ilion* (Hor.Epod.14.14), etc.

< ob-+sedeō
veg. sedeō (< *sed-)

obsorbeō, -ēre, -buī, – (tr.; **ops-**.) ‘empassar-se, engolir (menjar o beguda); **b** absorbir’

Compostos i derivats: *obsorptio -ōnis* f. (gloss.).

El compost *obsorbeō* no és massa habitual, és arcaic i apareix reprès en època imperial: *Liberum obsorbuit pariter* (Naev.com.122); *si frustulenta est, da, opsecro hercle, obsorbeam* (Pl.Cur.313); *liquefactum obsorbuit* (Plin.Nat.9.121); (fig.) *sentio aperiri fores, quae obsorbent quidquid uenit intra pessulos* (Pl.Truc.351); (b) *duo fontes iuxta fluunt, alter omnia respuens, alter obsorbens* (Plin.Nat.2.231); *Charybdin...quae ter die obsorbeat, terque eructabat* (Hyg.Fab.125.15).

< ob-+sorbeō
veg. sorbeō (< *sreb^h-)

obstineō, – , – (tr.) ‘mostrar (veg. obs.)’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Obstineō s’ha conservat a través d’una glossa (Fest.p.197M): *obstinet dicebant antiqui, quod nunc ostendit; ut in ueteribus carminibus ‘sed iam se caelo cedens Aurora obstinet suum patrem’*.

< *ob-*+*teneō*
veg. *teneō* (< **ten-*)

obtimeō, –ēre, – , – (intr.; **opt-**) ‘callar, guardar silenci’

Derivats: *obtimeō* ‘restar callat, emmudir’ (intr.) (arc., Hor., postclàss.); *obtimeō* -ae f. ‘(ret.) pausa en el discurs, aposiòpsi’ (Quint.*Inst.*9.2.54).

El compost *obtimeō* és mot rar. Figura únicament en una comèdia de Terenci i en autors tardans: *uirgo conscissa ueste lacrumans obtimeō* (Ter.*Eu.*820). *ut aut non uisi respondeant aut, si uidentur, obtimeant* (Consult.*Zacch.*1, 13 p. 16, 10).

És possible que a partir d’època clàssica hagués estat substituït per l’incoatiu *obtimeō* -ere -cuī , que data a partir d’època arcaica, tot i que no sigui massa freqüent: *quid, amabo, obtimeuisti?* (Pl.*Bac.*62); (Ter.*Hau.*938); *lex est accepta chorusque turpiter obtimeuit* (Hor.*Ars.*284); *quod Theophrastus...deturbatus uerecundia obtimeuerit* (Gel.8.9), etc.

< *ob-*+*taceō*
veg. *taceō* (< **pteh₂k-*)

obtimeō, –*inēre*, –*inuī*, –*entum* (tr. (intr.); **opt-**) ‘1 (rar) agafar, subjectar; 2 mantenir, conservar, persistir (en una acció, actitud, etc.); 3 governar, ésser governador de; comandar, tenir el comandament de (un exèrcit, etc.); 4 ocupar, tenir sotmès militarment; 5 ocupar, posseir (un lloc, una posició); 6 ocupar, cobrir, estendre’s per; ocupar, comprendre, constituir; dominar, prevaler sobre; 7 ocupar, tenir (una posició, estatus); 8 assegurar (drets, etc.), procurar; 9 obtenir, assolir, aconseguir; (amb *ut*) obtenir que, aconseguir de; (amb *ne* o *quin*) obtenir que no; provar, demostrar; guanyar, reeixir en; 10 mantenir, fer reconèixer, assegurar-se; 11 (abs.) reeixir, tenir èxit, aconseguir el propòsit; 12 ésser admès, reconegut, prevaler (una opinió, etc.)’

Formes: *optenui* (pft.) a *CIL* I 15: *maiorum optenui laudem*.

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Obtineō figura en tots els períodes de la llatinitat. Els autors arcaics l'empren generalment amb el significat de 'mantenir, conservar, persistir', tot i que apareixen documentades altres accepcions: (2) *satin ego oculis utilitatem obtineo sincere an parum?* (Pl.Epid.634); *antiquom obtines hoc tuom, tardus ut sis* (Pl.Mos.789); *antiquam...adeo tuam uenustatem obtines* (Ter.Hec.858); (3) *usque dum regnum obtinebit Iuppiter* (Pl.Men.728); (7) *Turpilius septimum (sc. locum) Trabea octauum obtinet* (Volc.poet.1.11); (8) *nec mihi ius meum obtinendi optio est* (Pl.Cas.190); (9) *non potest haec res ellebori iungere obtinerier* (Pl.Men.913). En un passatge de Plaute *obtineō* mostra l'accepció d'agafar, subjectar', però aquesta sentit no és habitual: (1) *obtine auris, amabo* (Pl.Cas.641).

A partir de Ciceró *obtineō* és cada vegada més freqüent i mostra la resta d'accepcions semàntiques: (4) *Capuam colonis deductis occupabunt...Cumas multitudine suorum obtinebunt* (Cic.Agr.fr.1.2); *regiones eius modi obtinere e quibus repugnemus* (Pomp.Att.8.12c.3); (5) *una pars, quam Gallos obtinere dictum est* (Caes.Gal.1.1.5); *sic plana aut deuexa obtinentur* (Plin.Nat.6.29); (6) *qui non sola nouem dispessis iugera membris obtineat* (Lucr.3.989); *Etruria...inter duo maria latitudinem obtinens Italiae* (Liv.5.54.5); (10) *nisi causam obtinuerimus* (Rhet.Her.2.50); *ut totam litem aut obtineamus aut amittamus* (Cic.Q.Rosc.10); (11) *contra dixit L. Torquatus omnibusque libentibus non obtinuit* (Cic.Q.fr.3.3.2); *forsitan obtinuisset consul, ni...tribuni plebis se intercessuros dixissent* (Liv.33.25.6); (12) *quod et plures tradidere auctores et fama obtinuit* (Liv.21.46.10); *quae sententia non obtinuit* (Gaius Inst.3.184), etc.

Tal i com s'esdevé amb el doblet del verb simple *teneō/tendō*, al costat d'*obtendeō* s'ha conservat també un verb de la tercera conjugació *obtendō -dere -dī -tum* (tr.) 'estendre davant, posar al davant', que es troba documentat per primera vegada en època republicana i és molt usual en època imperial: *quos supra perpetua ac laxa suspensa cilicia obtenduntur* (Sis.hist.107); *maesta obtenta Ditis ferrugine regna* (Culex 273); *quia nec usquam Asiae...litoribus obtenditur (Africa)* (Mela 1.20), etc.

< ob-+teneō
veg. teneō (< *ten-)

obtorqueō, -quēre, -torsī, -tortum (tr.; opt-) '1 estrènyer, lligar fortament; 2 girar, fer girar; torçar, retòrcer'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

El compost *obtorqueō* és poc freqüent, tot i que s'ha mantingut a través de tota la llatinitat. Els autors arcaics l'empren amb el significat d'‘estrènyer, lligar fortament’:
(1) *manifestum hunc obtorto collo teneo furem flagiti* (Pl.Am.fr.15); *obtorqueto c. ad praetorem trahor* (Pl.Poen.790); *quem obtorta gula...in uincla atque in tenebras abripi iussit* (Cic.Ver.4.24); *L. Philippum...obtorta gula...uiolenter in carcerem praecipitem egisse* (V.Max.9.5.2); (2) *laeuas dextrasque obtorquet in undas proram* (Stat.Theb.5.414); *it pectore summo flexilis obtorti per collum circulus auri* (Verg.A.5.559); *obtorto ualgiter labello* (Petr.fr.10); *domus ianuas cardinibus obtortis euellere* (Apul.Met.3.5), etc.

< ob-+torqueō
veg. torqueō (< *terk^u-)

obtueor, -ēri, -, - / obtuor -ī (dep., tr., intr.; **opt-**) ‘mirar a, esguardar; **b** veure, observar; **c** (intr., amb *ad*) mirar (cap a una direcció determinada)’

Formes: inf. pres. arc. -erier.

Derivats: *obtūtus -ūs* m. ‘mirada, esguard; vista; contemplació, consideració’ (totes les èpoques).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

El verb deponent *obtueor* es troba únicament entre els autors arcaics. Generalment és transitiu, tot i que hi ha exemples que mostren un valor intransitiu: *num qui nummi exciderunt, ere, tibi, quod sic terram obtuere?* (Pl.Bac.668^a); *dum te obtuetur, interim linguam oculi praeciderunt* (Pl.Mil.1271); *quid est quod tu me nunc obtuere, furcifer?* (Pl.Mos.69); (b) (el·lípt.) *aetate non quis obtuerier* (sc. *aves pictas*) (Pl.Mos.840); *at tu isto ad uos obtuere* (Pl.Mos.837).

A Acc.trag.285 apareix el verb de tercera conjugació *obtuor*: *quibus oculis quisquam nostrum poterit illorum obtui uultus...?*

< ob-+tueor
veg. tueor (< ?*teuH-)

offulgeō, -gēre, -fulsī, - (intr.) ‘(esp. amb dat.) lluir, brillar (davant, als ulls de)’

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Offulgeō és rar i poètic. Virgili és el primer autor llatí que el documenta. *Offulgeō* és intransitiu i generalment va acompanyat d'un complement en datiu: *noua lux oculis offulsit* (Verg.*A.*9.110); *ubi uicinis ciuitatibus uendimus, et undecunque offulsit lucrum* [Quint.]*Decl.*12.4); (poet.) *subito dextrum offulsit conatibus omen* (Sil.13.114) (fig.) *si forte aliqui inter dicendum offulserit extemporalis color* (Quint.*Inst.*10.6.5).

< ob-+fulgeō
veg. *fulgeō* (< *b^hle^(g)-)

oleō, -ēre, -uī, -, també **olō, -ere** (intr.) '1 fer olor o flaire; (amb adv.) fer (bona o mala) olor; (amb abl.) fer olor de; **b** fer bona olor; **c** pudir, fer pudor; **2** (amb ac. intern) fer olor de, exhalar una flaire de; (fig.) fer olor de; **3** (prop. i fig.) fer olor, sentir-se per l'olor'

Obs.: formes de la 3a conj. a Pl.*Mos.*41, 268; *Poen.*268; fr.67; *Afran.com.*178; *Pompon.com.*6; *Petr.*50.7.

Derivats: *olor -ōris* m. 'olor' (Var.*L.*6.83), forma tardana d'*odor* (*odōs* a Pl.*Capt.*815, *Ps.*841, arc., clàss.); *olitiō -ōnis* f. 'olor' (Sen.*Ep.*91.21); *olētum -ī* n. 'excrement' (Pers.1.112; Paul.*Fest.*p.203M), substantiu probablement lexicalitzat a partir del participi de perfet d'*oleō* (i *oletō -āre* 'sollar amb excrements', Fron.*Aq.*97(*Font.iur.*p.289)); *olens -ntis* 'olorós; pudent; que fa olor de ranci (vell)' (arc., clàss., postclàss.), d'on prové *olenticētum -ī* n. 'femer' (Apul.*Apol.*8), i *olenticus -a -um* (Paul.*Fest.*p.192M: *olentica mali odoris loca*); *olidus -a -um* 'que fa bona o mala olor' (rar, a partir d'Hor.); *odefaciō* (Paul.*Fest.*p.179M), forma antiga d'*olefaciō* (Plin.*Nat.*20.183) i, més habitual, *olfaciō* (arc., clàss. i postclàss.), d'on provenen *olfactātrix -icis* 'que té olfacte, olora, enuma' (Plin.*Nat.*17.239), *olefactō -āre* (Pl.*Men.*167; Plin.*Nat.*28.225) i *olfactō -āre* (Plin.*Nat.*18.364; 23.54) 'olorar', *olfactōrius -a -um* 'flairós; (n. subst.) caps de perfum' (Plin., Larg., Fro.), *ol(e)factus -ūs* m. 'ensum, flairada; olfacte' (Pl., Plin.) i el compost *sub-olfaciō -ere* (Petr.45.10).

Compostos: *oboleō -uī* (Pl., Suet., Apul.); *peroleō -ēuī* (Lucil., Lucr.); *praeoleō* (Fro.*Aur.*1.p.96(12N); *praeolō* a Pl.*Mi.*41); *redoleō* (clàss., imp.); *subolet* (impers., arc.); *subolat* (< *subolō*) a Ter.*Hau.*899); *graue-olēns* (Verg.) i *suāue-olēns* (antics juxtaposats); *-olentia*, d'on prové el substantiu simple *olentia* (tardà).

Oleō és molt usual en època arcaica, especialment a Plaute i Terenci, en què ja es constaten les diferents accepcions semàntiques: (1) *eo indito...cumini...tantum quod oleat* (Cató *Agr.*156.3); *aliter catuli longe olent, aliter sues* (Pl.*Epid.*578); *mulier recte olet ubi nihil olet* (Pl.*Mos.*273); *culignam in feno Graeco ponit, ut bene oleat* (Cató *orat.*246); (1b) *ut tota floret, ut olet, ut nitide nitet!* (Pl.*Truc.*354); (1c) *(muriatica) olent, salsa sunt* (Pl.*Poen.*244); (2) *odorare hanc quam ego habeo pallam. quid olet?* (Pl.*Men.*166); *opsonat potat, olet unguenta* (Ter.*Ad.*117); (transf. o fig.) *metuo neoleant argentum manus: ne usquam argentum te accepisse suspicetur Philolaches*

(Pl.Mos.268); *mala tu femina es, oles unde es disciplinam* (Pl.Truc.131); (3) *perii si me aspexerit.—olet homo quidam* (Pl.Am.321); (Mil.1258); (transf. o fig.) *te ciuem sine mala omni malitia...arbitror.—aurum huic olet* (Pl.Aul.216).

Els autors arcaics han conservat quatre formes de la tercera conjugació (veg. més amunt, a formes): (2, transf. o fig.) *metuo ne olant argentum manus: ne usquam argentum te accepisse suspicetur Philolaches* (Pl.Mos.268), etc. Un altre exemple d'*olō -ere* apareix reprès a Petr.50.7.

El perfet *oluī* es troba a partir d'Horaci, Properci, Sèneca i Marcial. A St. Agustí apareix la forma de perfet *-ēuī*, que pot haver estat influenciada pel perfet *complēuī*, que apareix escrit just després d'*olēuī* (veg. Thes.IX.2 542, 78). Malgrat tot, Priscià recull tant *oluī* com *olēuī* (Prisc.gramm.ii 488, 19ss.). A més a més, en època acaica hi ha documentat un perfet en *-ēuī* del compost *peroleō*, a través de l'infinitiu de perfet sincopat *perolesse: quis totum scis corpus iam perolesse* (Lucil.1067). A part d'aquest passatge de Lucili, el compost *peroleō* apareix únicament a Lucreci, que mostra una forma de present.

Tot i que el participi de perfet no s'hagi conservat, és altament probable que hagi pervingut en el substantiu *olētum -ī* n. 'excrement'. Aquesta forma apareix a Pers.1.112 i a Paul.Fest.p.203M: *oletum stercus humanum. Veranius 'sacerdotula in sacrario Martiali fecit oletum'*.

<*odeō (veg. odefaciō, odor) < *h₃ed- 'començar a fer olor (intr.)'

LIV: 296

IEW: 772-3

Tradicionalment, tant *oleō* com *olō* es relacionen amb l'arrel verbal pie. *h₃ed- 'començar a fer olor (intr.)' (veg. WH: II 206; EM: 460; IEW: 772-3; LIV: 296). A part del llatí, aquesta arrel es conserva també en grec i lituà.

El gr. jòn. àt. ὀζω 'exhalo un olor (intr.)' i el lit. *úodžiu, (úosti)* 'olorar (alguna cosa)' mostren un present amb sufix *-je*. Atès que no es conserva cap aorist ni present radical per aquesta arrel, aquestes formes podrien estar reflectint un antic tema de present radical amfidinàmic *h₃éd-/h₃d- (EM: 459; Frisk: II 354; LIV), que en el cas del grec és més evident ja que ha mantingut el valor intransitiu propi de l'arrel. Malgrat tot, aquesta reconstrucció no deixa de ser una hipòtesi perquè també podrien reflectir un tema de present *h₃ed-je-. El plusquamperfet homèric ὀδ-ὠδει (Od.) 'va exhalar olor

(intr.)' reflecteix un tema de perfet pie. $*h_3e-h_3ód/h_3d-$ i mostra el mateix significat que l'arrel verbal i el present.

Pel que fa a *oleō* i *olō*, no són clares les circumstàncies a través de les quals, $*d > l$. A part d'*oleō* i *olō*, aquest canvi fonètic apareix en altres paraules com *lingua*, llatí arc. *dingua* (< $*d̥ŋḡ^h_2uāh_2-$), *lacruma*, llatí arc. *dacruma*, etc. El canvi de $*d > l$ s'ha intentat veure com si fos influència del dialecte sabí, però és difícil de demostrar ja que el fenomen no obeeix a cap llei fonètica predictable. Meiser (1998: 100) no descarta tampoc la influència de les llengües sabèl·liques, ja que l'umbre coneix el canvi $l > \delta > \check{r}$. Pel que fa a *oleō*, Pokorny (IEW: 772-3) hi veu una possible influència d'*oleum*. En qualsevol cas, el llatí hauria conservat també la forma arcaica d' $*odeō$ gràcies al verb compost *odēfaciō*, *-ere* 'olorar, ensumar, flairar', que s'ha de considerar com a forma primerenca d'*ol(e)faciō* (veg. Paul.Fest.p.179M), així com també el substantiu derivat *odor -ōris* (*odōs* a Pl.Capt.815, Ps.841, arc., clàss.).

Quant a l'origen temàtic d'*oleō*, hom l'ha analitzat com una formació secundària (WH: II 206; EM: 460; Frisk: II 354; LIV: 296³) a partir d'*odor.*, a diferència d'*olō*, al qual li atribueix un tema de present radical amfidinàmic $*h_3éd-/h_3d-$, com en grec i lituà.

El llatí *oleō*, emperò, des del nostre punt de vista, mostra indicis de ser antic. *Oleō* podria haver heretat un antic tema fientiu pie., que s'hauria conservat també en el tema de perfet del compost arcaic *perolēuī* i en el tema de supí a través del substantiu *olētum* 'excrement' (Pers.1.112; Paul.Fest.p.203M), i del qual es deriva el verb *olētō -āre*, tardà. El perfet *perolēuī* representaria la forma originària, mentre que el perfet d'*oleō*, *oluī*, documentat a partir d'Horaci, es podria considerar d'un origen secundari. Pel que fa al substantiu *olētum*, mostra una formació paral·lela a la d'*acētum* (veg. *aceō*). El compost arcaic *odē-faciō* (Paul.Fest.p.179M), forma antiga d'*olēfaciō* (Plin.Nat.20.183), podria conservar encara el mateix tema fientiu comú a totes aquestes formes.

La hipòtesi de l'origen fientiu ve recolzada també pel testimoni de l'aorist grec $\acute{\omega}\zeta\eta\sigma\alpha$, que mostra el sufix fientiu *-ē*, tal i com el perfet llatí *per-ol-ē-uī*. *Oleō* mostraria el grau ple de l'arrel per analogia amb *olō*.

D'acord amb aquests raonaments, *oleō* podria reflectir un antic tema fientiu provinent de l'arrel pie. $*h_3ed-$. Aquest tema fientiu s'hauria conservat també en el tema de perfet, a través del perfet arcaic *per-ol-ē-uī*, i en el tema de supí, a través del substantiu *olētum* 'excrement'. Fora del llatí, el grec hauria conservat aquest tema

fientiu a través de l'aorist ὄζησα. La coincidència semàntica entre *olēre* i *olēre* es podria justificar a causa del significat fientiu de l'arrel **h₃ed-* 'començar a fer olor'. A part tal vegada de *maneō* (LIV: 437), *oleō* fóra un cas insòlit de continuació d'un antic tema fientiu pie. dins de la segona conjugació llatina.

oportet, -ēre, -uit, – (intr., impers.) ‘**1** (obligació) caldre, convenir, ésser escaient (**a** amb ac. i inf; **b** amb ac. i ptc. pft. sense *esse*; **c** amb inf. simple; **d** amb subj.; **e** el·lípt.); **2** (suposició, predicció) ésser natural, ésser inevitable que; **3** (certesa) ésser segur, deure, haver de’; **4** (pers.) convenir (de fer, etc.).

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Oportet és habitual en totes les etapes de la llatinitat i apareix majoritàriament en forma impersonal. El testimoni més antic prové de la *Lex Papiria*, que data del s. III-II a.C. i que s’ha conservat a partir de Fest: *uti legibus plebeique scitis exigere...oportet* (*Lex Papir.*[Fest.p.347]).

Els autors arcaics han conservat ja les quatre accepcions semàntiques, així com també el tema de perfet: (1a) *quid me oportet facere...?* (Pl.*Capt.*955); *quod seruo meo promisisti meum esse oportet* (Pl.*Rud.*1385); *an sedere oportuit domi uirginem tam grandem...?* (Ter.*Ad.*672); (1b) *tu illam scibas non tuam esse: non attactam oportuit* (Pl.*Aul.*754); (1c) *rationem inire oportet operarum* (Cató *Agr.*2.2); (1d) *faber haec faciat oportet* (Cató *Agr.*14.1); (1e) *ubi porcum immolabis...sic oportet* (Cató *Agr.*141.4); (2) *in bona regione (uicinos) bene nitere oportebit* (Cató *Agr.*1.2); (3) *hanc scire oportet filia tua ubi sit, signa ut dicit* (Pl.*Cist.*717).

Rares vegades apareix amb forma personal: (4) *quae absolent quaeque oportent* (v.l. *oportet*) *signa esse ad salutem* (Ter.*An.*481); *ut ea quae oportuerint facta non sint* (Coel.*hist.*36).

A *oportet* li manca el tema de supí.

Segons EM (463) *oportet* indicava a l’origen la conveniència, el deure moral, més que no pas la necessitat (cfr. Cic.*Ver.*4.84: *tamquam ita fieri non solum oporteret sed etiam necesse est*).

< *op-uort-ēre (< **u*ert- ‘girar-se’)?

LIV: —

IEW: 324

L'etimologia d'*oportet* no és clara. Alguns investigadors l'han analitzat com una forma verbal **op(ob)-uort-ēre*, provinent de l'arrel verbal pie. **uert-* 'girar-se' (veg. WH: II 214; IEW: 324, Sommer-Pfister 1977: 168, Leumann 1977⁵: 202, etc.).

El verb simple apareix a *uertor* (arc. *uort-*) 'girar-se', que reflecteix un present temàtic mig **uért-e-*, testimoniats també en vèd. *vártate* 'gira' i gòt. *wairþan* 'esdevenir', etc.

A part del llatí, l'arrel verbal **uert-* 'girar-se' s'ha conservat en indoirani, grec, germànic i celta. El punt de partida és un tema d'aorist radical **uért-/uṛt-* conservat en vèd. *avart* 's'ha girat'. A partir d'aquest tema es desenvolupà el present temàtic mig que acabem de mencionar. El vèd. *vartáyati* 'gira', l'airl. *di-fortī-* 'vessar', el gòt. *frawardjan* 'deteriorar, torbar', l'aeslec. *vraštq, vratiti seq* 'girar-se', semblen reflectir un tema causatiu pie. **uort-éje-*. El tema de perfet **ue-uórt-/uṛt-* s'ha conservat en vèd. *vāvárta* 'es gira, s'ha girat'. El LIV (691) relaciona aquest perfet amb el perfet llatí arcaic *uortī*. Malgrat tot, aquesta hipòtesi no és clara perquè en els textos plautins també apareix el tema de present *uort-*, de manera que no es pot demostrar amb seguretat que provingui d'un perfet pie. A més a més, s'hauria d'acceptar que ha perdut la reduplicació a partir dels compostos.

El llatí *oportet* pressuposaria un verb simple †*uortēre/uertēre* no testimoniats. El mateix paral·lelisme emperò es troba en verbs com *olēre/olēre, pendēre/pendēre*, etc. *Oportēre* hauria significat en origen 'sich wohin wenden', i *oportet* 'es wendet sich einem zu, kommt einem zu, steht als Pflicht vor einem' (veg. WH: II 214; IEW: 324).

Des d'un punt de vista semàntic, *oportet* sembla reflectir un tema essiú. El lituà ha conservat un verb compost formalment idèntic a *oportet*: 3a sg. *praevértėja (praevértėti)* 'és profitós, útil, pertinent' (cfr. aeslec. *vr̥tėti* 'dirigir-se'), que tal vegada reflecteixi també aquest tema essiú. Pel que fa al vocalisme d'*oportet*, hauria pogut estar influenciat per la forma arcaica *uortor*.

oppleō, -ēre, -ēuī, -ētum (tr.) '(sovint amb abl., rar amb gen.) **1** omplir, reblir, emplenar completament; **b** (de persones) omplir, abarrotar (un lloc); (hiperb.) omplir, curullar, carregar; **2** cobrir completament (una superfície); **3** (fig.) omplir amb quelcom no material (amb sons, olors, sentiments, idees, etc.)'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

El compost *oppleō* es troba en totes les èpoques a partir de Plaute i Enni, és transitiu i generalment va acompanyat d'un complement en ablatiu, tot i que hi ha exemples amb genitiu.

En època arcaica apareix ben testimoniada en les comèdies de Plaute i de Terenci, amb les diferents accepcions semàntiques: (1) (amb gen.) *oppletis tritici opust granariis* (Pl.*Truc.*523); (1b) *Aesculapi liberorum saucii opplent porticus* (Enn.*scen.*165); (1c) *lucus...crebro salicto oppletus* (Pl.*Aul.*675); *participes omnis meos praeda onerabo atque opplebo* (Pl.*Ps.*588); (2) *lacrumis opplet os totum sibi* (Ter.*Hau.*306); (3) *iam meas opplebit auris uaniloquentia* (Pl.*Rud.*905), etc.

< ob-+pleō
veg. pleō (< *pleh₁-)

P

paeniteō, -ēre, uī, – (tr., intr.; **poen-**) ‘1 desplaure, desagradar, fastiguejar a (usual amb ac. de persona afectada); (impers., generalment amb gen. de cosa) desplaure; 2 recar a, saber greu a, penedir-se; 3 (intr.) penedir-se, plànyer-se, lamentar-se’

Formes: el participi de futur *-urus* es troba a Acc.*trag.*313, Sal. a Quint.*Inst.*9.3.12.

Construcció: usualment acompanyat d'acusatiu de persona afectada.

Derivats: *paenitendus -a -um* (< gerundi) ‘blasmable, reprotxable’ (rar, a partir de Livi); *paenitens* (tardà); *paenitentia -ae* f. ‘penediment, remordiment; canvi d'idea’ (a partir de Livi); *paenitūdō -inis* f. ‘penediment, recança’ (Pac.*trag.*313); *impaenitendus* (Apul.).

Compostos: *subpaenitet* ‘panedir-se una mica’ (impers. rar, apareix a Cic.*Att.*7.14.1).

Paeniteō és molt habitual a partir de Plaute, especialment en època arcaica i clàssica, i sovint va acompanyat d'un acusatiu indicant la persona afectada. En els autors arcaics mostra generalment el significat de ‘desplaure, desagradar’, i en forma impersonal, que és segurament el significat i la forma originàries (veg. EM: 474): (1) (amb substantiu o pronom com a subjecte) *me quidem haec condicio nunc non paenitet* (Pl.*St.*51); (amb or. subordinat o inf. com a subjecte) *pol me hau paenitet, si licet boni dimidium mihi diuidere cum Ioue* (Pl.*Am.*1124); *me nil paenitet ut sim acceptus* (Pl.*Bac.*1182); *ecastor hau me paenitet, si ut dicis ita futura es* (Pl.*Cist.*47); *nihil me*

paenitet iam quanto sumptui fuerim tibi (Pl.Mil.740); *eho an paenitet te quanto hic fuerit usui?* (Pl.Ps.305); *eho an te paenitet, in mari quod elauī, nī hic in terra iterum eluam?* (Pl.Rud.578); *quantum hic operis fiat paenitet* (Ter.Hau.72); (impers., amb gen. de cosa) *munus te curaturum scio, ut quouis me non paeniteat mittatur mihi* (Pl.Truc.431); *si duarum paenitebit...addentur duae* (Pl.St.551); (amb la causa de l'emoció no expressada) *utinam mea mihi modo afueram...me hau paenitet, tua ne expetam* (Pl.Aul.434); *ad cursuram meditabor me ad ludos Olympios. sed spatium hoc occidit: breuest curriculo; quam me paenitet!* (Pl.St.307).

A partir del significat 'desplaure, desagradar', es desenvolupà una segona accepció 'recar, saber greu; pendir-se', que apareix sobretot a partir d'època clàssica, tot i que en època arcaica es trobi també (rars vegades): (2) (amb gen. expressant la causa de l'emoció) *an paenitebat flagiti, te auctore quod fecisset adulescens...?* (Ter.Eu.1013); (3) (amb gen.) *neque te neque quemquam arbitror tuae paeniturum laudis* (Acc.trag.313), etc. Aquesta segona accepció propicià la grafia *poenitet* per influència de *poena*.

A *paeniteō* li manca el tema de supí. Malgrat tot, es conserva un participi de futur *paeniturus* que data d'època arcaica (veg. *supra* Acc.trag.313).

< *paenitus ? (< *peh₁- ?)

LIV: —

IEW: 792

L'etimologia de *paeniteō* és incerta. Hom l'ha relacionat, ja des de l'antiguitat (Gell.17, 1, 9), amb l'adverbi *paene* 'gairebé, quasi, de poc', que apareix testimoniats en totes les èpoques, ja en època arcaica: *paene ecfregisti, fatue, foribus cardines* (Pl.Am.1026); *paene inlusi uitam filiae* (Ter.An.822); (superl.) *meus med intus gallus gallinacius...perdidit paenissime* (Pl.Mos.656), etc.; així com també amb el substantiu *p(a)enūria -ae* f. 'fretura, carestia, penúria', que es troba documentat a partir de Terenci i Pacuvi. En els còdexs varia la lectura entre *paen-/pen-*. La grafia *paen-*, emperò, es troba a *Edict.imp.Diocl.praef.19 L* i a *R.Gest.div.Aug* i els manuscrits més antics de Virgili (*Aen.7*, 113) i Livi (28. 35, 2) llegeixen també *paen-* (veg. Thes.X.1 73, 35).

La relació amb aquests mots sembla clara (WH: II 234 I 235; EM: 474), tot i que la derivació és obscura. Des d'un punt de vista formal, *paeniteō* sembla haver estat format a partir d'un adjectiu *paenitus que no ha deixat rastre (EM: 474). El valor impersonal originari parlaria a favor d'aquesta hipòtesi: *paenitus est = paenitet*. Però també es

podria pensar que *paenitet* prové de **paenitāre*, freqüentatiu de **paenēre* ‘estar afligit’ (WH: II 235).

Hom ha relacionat l’adverbi *pae-ne* (**pē-ne*, forma neutra d’un adjectiu **pē-nis* ‘malmès’? cfr. WH: II 234; IEW: 792) amb el gr. *πῆμα* n. ‘dissort, pena’, *ἀπῆμων* ‘no malmès’. Els testimonis del grec reflecteixen una arrel pie. **pē-* (**peh₁-*) ‘fer mal, malmetre’. Els exemples del gr. *πείλη*, àt. *πέλινα* ‘fam, penúria de gana’, *πεινάω* ‘estic afamat’ (WH: II 234) i de l’ai. *pīyati* ‘injúria, se’n burla’ i el gòt. *fijan*, aisl. *fjā*, aaa. *fiēn* ‘odiar’, gòt. *faianda* ‘són criticats (pass.)’ (IEW: 792), s’haurien de descartar atès que reflecteixen una arrel allargada **pēi/pī* (**peh_{1i}-*, cfr. LIV: 459). La relació semàntica entre aquests mots, emperò, especialment en grec, fa pensar en la possibilitat que **peh_{1i}-* hagués estat en origen un allargament de l’arrel simple **peh₁-*.

D’acord amb aquests raonaments, es podria concloure dient que *paenitet* és un verb de semàntica essiva que està relacionat etimològicament amb *paene* i *p(a)enuria*, que provenen d’una arrel pie. **peh₁-*, testimoniada únicament en grec, però que mostra una derivació obscura ja que manquen els noms primitius del qual deriva.

palleō, -ēre, (-uī), – (intr. (tr.)) ‘1 estar pàl·lid, lívid, esblaimat (per una malaltia, etc.); (amb ac. o *ad*) empal·lidir, tornar-se blanc davant (d’algú, d’alguna cosa); 2 ésser pàl·lid, esgrogueir-se, blanquejar; 3 empal·lidir, esmorteir-se, enfosquir-se’

Derivats: *pallor -ōris* m. ‘pal·lidesa, lividesa’ (clàss., imp.); *pallidus -a -um* ‘pàl·lid, lívid’ (arc., clàss., imp.), i els seus derivats *pallidulus* (Catul.65.6; Juv.10.82), *palliditās* (gloss.), *com-*, *expallidus* (èp. imp.), *perpallidus* (Cels.2.6.2); *pallescō -ere -uī* (clàss., imp.) i els seus derivats *expallescō* (arc., clàss.), *impallescō* (Pers.5.62; Stat.Theb.6.805); *pallens -ntis* ‘pàl·lid’ (clàss., imp., usual).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Palleō s’observa a través de tota la llatinitat, especialment en època clàssica i imperial. En les comèdies de Plaute es troba documentat amb l’accepció semàntica d’ ‘ésser pàl·lid, lívid’: *times ecastor...nam palles male* (Pl.Cas.982); (*Mer.373*). Generalment mostra un valor intransitiu, i en molts pocs casos apareix acompanyat d’un acusatiu. A partir d’època clàssica és quan *palleō* esdevé cada vegada més freqüent i mostra les diferents accepcions semàntiques: (1) *nesse est, quoniam pallet, aegrotasse* (*Rhet.Her.2.39*); *apparet esse commotum; sudat, pallet* (Cic.Phil.2.84); *pallentem morte futura* (Verg.A.8.709); (amb ac.) *iratum Eupolidem praegrandi cum sene palles* (Pers.1.124); (2) *tum quae pallet humi...ponatur uiola* (Col.10.101); *si mihi Picena*

turdus palleret oliua (Mart.9.54.1); (3) *fusca pallent incendia mixta ruina* (*Aetna* 202); *tristis...mundus nubilo pallet die* (Sen.*Oed.*45), etc.

Tant *palleō* com *pallescō* -*escere* comparteixen un tema de perfet en *-uī*. *Pallescō* apareix testimoniats també en totes les èpoques, sobretot en època clàssica i imperial, amb una freqüència semblant a la de *palleō* i és difícil de destriar en quins casos el perfet prové del verb simple i en quins altres, de l'incoatiu. Però atès el valor puntual del perfet, generalment se'l vincula amb l'incoatiu *pallescō* 'tornar-se pàl·lid, empal·lidir' (veg. OLD: 1285): *palluerant...ipso labra soluta mero* (Prop.4.8.54); *palluit attonitus sacris feralibus* (Luc.1.616); *sic et Europe...scatentem beluis pontum...palluit audax* (Hor.*Carm.*3.27.28), etc.

A *palleō* li manca el tema de supí.

L'origen de la *l* geminada no es pot deduir a través dels textos, ja que sempre apareix la grafia *ll*.

< adj. **peln-?* < **pel-* 'gris'

LIV: —

IEW: 804-5

Hom ha relacionat *palleō* amb una arrel pie. **pel-* 'gris, descolorit' que apareix a bastament documentada en les llengües indoeuropees: ai. *palitá-* 'canós, vell', av. *pouruša-* 'gris, vell', gr. *πελιτνός* 'gris', *πελιός* (< **peli-ǵo-*) 'descolorit, pàl·lid', *πολιός* (< **poli-ǵo-*) 'gris', aisl. *fǫlr-*, aaa. *falo*, *falawēr* 'descolorit', lit. *paĩvas* 'esgrogueït', etc. Aquesta arrel pie. s'ha conservat únicament en adjectius i les llengües indoeuropees no han heretat cap nom radical (veg. WH: II 237-38; EM: 476; IEW: 804-5).

Sembla versemblant, per tant, que *palleō* tingui un origen denominatiu. Pokorny relaciona *palleō* a partir de l'adjectiu **palǵos*, que provindria, al seu torn, d'una forma més antiga **polǵos* (= germ. *falwa-*, lit. *paĩvas*, aeslec. *plavǵ*). Però tant el vocalisme de *palleō* com la geminació *ll* són difícils de justificar.

Quant al vocalisme *a* de l'arrel, és problemàtic perquè si provingués de **polǵos*, tal i com Pokorny suggereix, el timbre vocàlic *o* s'hauria d'haver mantingut. Si provingués d'un grau zero **pl̥-*, esperariem igualment trobar una forma †*pol-*, ja que en llatí **l̥ > ol/_C* (cfr. *mollis* 'fluix' < **moldǵi-* < **m̥ld-ǵī-*, veg. Meiser 1998: 64).

Pel que fa a la geminació, en llatí *ll* pot provenir de **rl*, **dl*, **nl*, **ln*, **ld*, **ls* o **tsl* (veg. Meiser 1998: 126) i per tant, la geminació que apareix a *palleō* és difícil

d'explicar a partir de *poluos, ja que en llatí **l̥u* > *l* (per ex. *fēlīx* < **d^heh₁-l̥u-ih₂-*, veg. Meiser 1998: 120). El grec *πελλός* 'fosc, grisós' mostra una geminació com el llatí. Tot i que no es pot descartar un origen expressiu (EM: 476), també fóra possible pensar que ambdues formes provenen de *-*ln-* (veg. WH: II 240).

En llatí, es troben també, directament derivats a partir de *palleō*, l'adjectiu *pallidus* i el substantiu *pallor*. Aquesta triple combinació de verb estatiu, adjectiu i substantiu esdevingué molt productiva dins del sistema particular de la llengua llatina (cfr. *caleō* : *calidus* : *calor*), i són un reflex de les antigues alternances que es remunten al pie., d'acord amb el "Caland-system".

pāreō*, -*ēre*, -*uī*, -*itum (intr.) '(amb dat.) **1** sotmetre's, estar subjecte a; **b** seguir les ordres de, obeir; **c** (abs.) obeir, ésser obedient; **d** (fig., amb dat. o abs.) obeir, cedir (a); **2** obeir, acatar, seguir (les lleis, etc.); fer cas de, atendre, obrar d'acord amb; **3** obeir, conformar-se, adaptar-se a; cedir, lliurar-se a; **4** (abs.) ésser visible, mostrar-se, veure's; **5** (usu. leg.) ésser clar, resultar evident, ésser provat'

Formes: present d'indicatiu vulgar *parret*.

Derivats: *pārens -ntis* 'obedient, submís; (m. pl.) súbdits' (a partir de Cic.), d'on prové *impārens -ntis* 'desobedient' (Paul.Fest.p.109M: *impārentem, non parentem, hoc est oboedientem*).

Compostos: *appāreō* 'aparèixer, ésser visible (sentit físic i moral); atendre, servir; obeir', antic, usual, clàssic, i derivats;¹¹⁸ *compāreō* 'aparèixer i comparèixer' (arc., clàss., imp.); *dispāreō* (tardà).

Livi Andronic és el primer autor que ha conservat el verb *pāreō*, que és especialment usual en època clàssica i imperial.

A partir d'època arcaica, *pāreō* mostra molt sovint els significat d' 'obeir': (1b) *quin quod parere <mihi> uos maiestas mea procat* (Andr.trag.13); (1c) *tonsas ante tenentes parerent, obseruarent* (Enn.Ann.228); (2) *praeceptis parebo* (Pl.Mil.1036); *uiden ut tuis dictis pareo?* (Pl.Per.812), etc.

La resta d'accepcions semàntiques apareixen a partir d'època clàssica o imperial. En una inscripció arcaica del s.II a.C. es troba testimoniada la forma *pari-* (Lex Bant.[CIL I² 582] 10), que també es troba documentada en còdexs molt antics d'autors tardans (veg. Thes.371, 63 i ss.).

El significat d' 'ésser visible, veure's' (4), no és tant freqüent i sorgeix a partir d'època imperial: *dubia parent montis Idaei iuga* (Sen.Ag.457); *cum fuerint haec leuia*,

¹¹⁸ Pels derivats, veg. l'entrada de cada compost.

ut ungui nulla pareat aspritudo (Larg.113); *cum solus in arbore paret sanguis* (Stat.Theb.5.603). El d'‘ésser clar, evident’ (5), a partir de Ciceró: *quid porro quaerendum est? factumne sit? at constat. a quo? at paret* (Cic.Mil.15); *abunde parere arbitror non potuisse ibi nasci Gaium* (Suet.Cal.8.5).

La connexió entre els significats 1-3 ‘sotmetre’s, obeir’ i 4-5 ‘ésser visible, ésser clar’ no és clara. El derivat *pārens* ‘obedient, submís; (m. pl.) súbdits’, testimoniats a partir de Ciceró, no presenta les accepcions 4-5, però en canvi, el compost *ap-pāreō* ‘aparèixer, ésser visible (sentit físic i moral); atendre, servir; obeir’, mostra els dos significats ja en època arcaica (veg. més amunt, compostos i derivats).

És difícil, per tant, de decidir quin dels dos significats era l’originari, ja que, tot i que a *pāreō* el significat de ‘sotmetre’s, obeir’ podria considerar-se com a genuí, *appāreō* testimonia ambdós significats ja en època arcaica. El més probable és que dins de la llengua jurídica, *pārēre* feia referència en origen a ‘ésser present a l’ordre d’algú’ i acabà significat ‘sotmetre’s, obeir’ (veg. Thes.372, 6; EM: 482).

< *peh₂r- o *peHs- ‘veure’ ?

LIV: —

IEW: 789

L’etimologia de *pāreō* ‘aparèixer; obeir’ no és clara. El verb llatí ha estat comparat amb l’aorist grec reduplicat *πεπαρεῖν* ‘mostrar’, que es troba documentat a Píndar (*P.* 2, 57) (WH: II 252-53; IEW: 789) i sembla que ambdues formes estiguin reflectint *peh₂r-/*ph₂r*- respectivament. Malgrat tot, la relació entre ambdós verbs és obscura (veg. EM: 483, Schrijver 1991: 144). Tot i que el testimoni del grec i del llatí fan pensar en una arrel verbal *pie.*, el LIV no reconstrueix cap arrel que vinculi ambdues formes.

Kümmel (LIV: 459), emperò, reconstrueix una arrel *pie.* *peHs- ‘veure’ testimoniada en aav. *pišiiant*- Y. 50,2 ‘veient’, arm. *hayim* ‘miro, contemplo’ (< present **peHs-je-*); i en alb. ao. 3s *pa*, 1s *pashë* ‘vaig veure, vaig mirar’. Aquest investigador (LIV: 459¹), a més a més, no descarta la possibilitat que *peHs- ‘veure’← ‘guardar, supervisar’, estigui relacionada amb l’arrel *pie.* **peh₂(i)*- ‘protegir’. Des d’un punt de vista formal i semàntic, *pāreō* ‘sotmetre’s, aparèixer’ podria provenir de l’arrel *peHs- (amb el canvi de *s > *r* a causa del rotacisme). La semàntica verbal fa pensar en un tema essiu **peHs-eh₁je-* (el vocalisme de *pāreō* s’hauria de justificar aleshores per analogia

amb el grau ple). L'inconvenient que presenta aquesta nova reconstrucció, emperò, és que aleshores el testimoni del gr. $\pi\epsilon\pi\alpha\rho\epsilon\tilde{\iota}\nu$ queda aïllat.

Pel que fa a la forma de present d'indicatiu vulgar *parret* provindria de *pāret* d'acord amb la llei de *littera*: $\bar{v}C > vCC$ (veg. Meiser 1998: 77).

Quant al tema de perfet, *pāruī*, s'esperaria trobar un perfet sigmàtic en lloc d'un perfet en *-uī* (perquè mostra una síl·laba prosòdicament llarga). Però un perfet sigmàtic donaria la forma opaca †*pārī*, de manera que el llatí ho substituï per un perfet en *-uī* (veg. Meiser 2003: 8).

D'acord amb el que acabem de veure, *pāreō* reflecteix una forma en grau ple que, per motius semàntics, podria provenir d'un tema essiu pie. de l'arrel **peh₂r-* o **peHs-* 'veure'.

pateō, -ēre, -uī, – (intr.) '1 ésser obert, restar esbatanat (una porta, els ulls, una flor, etc.); 2 ésser obert, ésser accessible (un edifici, una porta, etc.); 3 mostrar un camí lliure, ésser obert (un camí, una via, etc.); 4 exposar-se (a un perill, etc.); 5 ésser obert, ésser a l'abast, a disposició (referit a coses abstractes); 6 ésser visible, mostrar-se, descobrir-se; (esp.) aparèixer anotat, ésser registrat (en un llibre de comptes); ésser evident, manifest, palès; 7 estendre's, expandir-se; (amb ac. d'ext.) mesurar, tenir tal dimensió; estendre's en el temps, durar; (fig.) ésser ampli, tenir abast, influència'.

Derivats: *patens -tis* 'obert' (clàss.); *patulus -a -um* 'obert, badat' (clàss., postclàss.), d'on prové *prōpatulus -a -um* 'obert, descobert' (èp. imp.); *prōpatulō* (tardà); *pator -ōris* m. 'obertura' (Larg., Apul.); *patibulum -ī* n. (també *patibulus*) 'costell, forca' (arc., clàss., postclàss.), d'on prové l'adjectiu *patibulātus -a -um* 'lligat al costell' (Pl., Apul.); *patīcābulum* '?espai obert' (*CIL* VI 10298.3); *patidus* (tardà); *Patulcius* 'apel·lació de Janus' (*Ov.Fast.*1.129) i tal vegada *Patelāna*, nom de la deessa que presidia l'obertura, la germinació de les espigues (veg. EM: 487); *patescō -escere -uī* (intr.) 'obrir-se, esbatanar-se' (clàss. i postclàss.), d'on prové el compost *re-patescō* (*Plin.Nat.*13.70); *patēfaciō* 'deixar a la vista, descobrir' (arc., clàss.), d'on prové el substantiu *patēfactiō -ōnis* f. (*Cic.Fin.*2.5).

Compostos: *dispateō* i *repateō* (tardans); *subpateō* (rar, Apul.).

Pateō és present en totes les èpoques a partir de Plaute, i mostra sempre un valor intransitiu. En època arcaica apareixen ja testimoniats els primers exemples, amb diferents accepcions semàntiques: (1) *mihi mira uidentur te hic stare foris, fores quoi pateant* (*Pl.Men.*362); *fores facite ut pateant* (*Pl.St.*309); *adueniens digito inpellam ianuam: fores patebunt* (*Trab.com.*3); (2) *si non est quod des, aedes non patent* (*Pl.As.*242); *postulo ut mihi tua domus pateat* (*Ter.Eu.*1059); (3) *date uiam qua fugere liceat, facite totae plateae pateant* (*Pl.Aul.*407); (7) *tum caua sub monte late specus*

intus patebat (Enn.*Ann.*440); *in tabula pura, quae pateat P. I, ibi baletum ponito* (Cato *Agr.*76.3), etc.

En època clàssica i imperial, *pateō* és especialment freqüent i és en aquest període que apareixen la resta d'accepcions semàntiques: (4) *tantus in arma patet* (Verg.*A.*11.644); *latus dextrum quod patebat* (Liv.22.50.11); (5) *ut aditus ad consulatum...uirtuti pateret* (Cic.*Mur.*17); *ut plebeiis pateret summus honos* (Liv.6.37.5); (6) *inlatis ignibus acta patent* (Ov.*Fast.*2.352); (esp.) *non habere se hoc nomen in codice accepti et expensi relatum confitetur, sed in aduersariis patere contendit* (Cic.*Q.Rosc.*5), etc.

Pateō i l'incoatiu *patescō* 'obrir-se, esbatar-se, exposar-se, etc.' comparteixen el mateix perfet, *patuī*. En ambdós casos, *patuī* no sembla testimoniats abans que Ciceró. Tot i que a vegades sigui difícil de decidir a quin dels dos verbs pertany una determinada forma de perfet., hi ha casos clars en què el matís estatiu que apareix al tema de present de *pateō* s'ha mantingut també al tema de perfet.: (2) *Isocrates, cuius domus cunctae Graeciae quasi ludus quiam patuit* (Cic.*Brut.*32); *animus tuus mihi magis patuit quam domus* (Cic.*Att.*14.13b.5); *Romanis utinam patuissent castra puellis!* (Prop.4.3.45), etc. En canvi, en els casos en què *patuī* mostra un valor aorístic, és de suposar que pertany a l'incoatiu *patescō*: *aedis...nullius hominum manu reserata patuit* (V.*Max.*1.8.1); *incendium ad fugam patuit* (Sen.*Ep.*13.11); *tellus fontibus patuit nouis* (Her.*O.*457), etc.

A *pateō* li manca el tema de supí.

LIV (478): *peth₂*- 'extendre, difondre'
IEW: 824-5

L'etimologia de *pateō* no ofereix cap problema. Se l'ha relacionat amb l'arrel verbal pie. **peth₂*- 'extendre, difondre' (IEW: 824-5, LIV: 478), que apareix testimoniada, a part del llatí, en grec i osc. A més a més, el llatí *pandō -ere* 'obrir' està relacionat etimològicament amb *pateō* (veg. més endavant).

El punt de partida d'aquesta arrel cal trobar-la en l'aorist gr. *ἐπέτασ(σ)α* 'va extendre, va obrir', que segons Hardarson (1993: 479) reflecteix un tema d'aorist radical pie. **péth₂/pth₂*-. Un present amb infix nasal **pt-né/η-h₂*- es troba encara en grec *πίπνημι* 'extenc, obro' (amb vocal de recolzament *i* < **p_etn*- segons Hardarson 1993: 185¹³³), en llatí *pandō, -ere* 'extendre, obrir' i en osc (3a impft. subj.) *patensins* 'obririen' (pel desenvolupament del llatí *pandō* i osc *patensins* a partir d'un paradigma

de present nasal atemàtic, cfr. Rix 1995: 405 amb bibliografia, així com també Schrijver 1991: 498-505 i Meiser 1998: 122; per l'osc, veg. García Castellero 2000: 332-333).

Per motius semàntics, *pateō* 'ésser obert' sembla provenir d'un tema essiü pie. **pth₂-h₁ié-* (LIV). Ara bé, Schirmer no ofereix cap explicació pel vocalisme *a* que apareix a *pateō*. D'acord amb Schrijver (1991: 487) és possible que la vocal *a* hagi aparegut per analogia amb *pandō*, o bé com a vocal de recolzament per poder pronunciar la seqüència *pt-* (cfr. gr. *πίπτωμι*). És possible que la relació del llatí entre el transitiu *pandēre*: intransitiu *patēre* existís també en osc, si és correcta la restitució *patf* com a *patfít* (veg. García Castellero 2000: 332, amb bibl.).

paueō, -ēre, -, - (intr., tr.) '1 (intr.) estar espantat, espaordit; (esp.) mostrar, expressar la por; 2 (tr.) tenir por de, témer.

Derivats: *pauor -ōris* 'por, eglai; inquietud, angoixa' (*pauos* a Pac.trag.82; arc., clàss., postclàss.); *pavidus -a -um* '(pass.) espantat, esglaiat; (act.) paorós' (arc., clàss., postclàss.), d'on prové el compost *ex-pavidus* (Laev., Gel.); *pauitō -āre* 'estar en un estat de por' (clàss.), d'on prové *pauitātīō -ōnis* f. 'acció de tremolar o sacsejar' (Apul.Mun.18); *pauidō -āre* (tardà); *pauefaciō* (a partir d'Ov.), d'on prové el compost *ex-pauefaciō* (Hyg.Fab.47.2) i *perpauefaciō* (Pl.St.85); *Pauentia* f., deessa que protegia els nens de la por' (Var.gram.170); *pauibundus* (tardà); *pauescō* 'espantar-se' (Sal., èp. imp.), d'on prové el compost *com-pauescō* (Gel.1.23.9), *ex-pauescō* (clàss., postclàss.).

Compostos: *ex-paueō* (rar, Plin.Nat.34.151).

Paueō data a partir de Plaute i Terenci, i, tot i que és present en totes les èpoques, sembla evitat per la prosa clàssica. En època arcaica és molt freqüent i mostra tant el valor intransitiu com el transitiu: (intr.) *extollunt ambo* (sc. *angues*) *capita.—ei mihi!—ne paue* (Pl.Am.1110); *intus paueo et foris formido* (Pl.Cist.688); *paues parasitus quia non rediit Caria* (Pl.Cur.225); *quom mihi paueo, tum Antipho me excruciat animi* (Ter.Ph.187); (tr.) *et illud paueo et hoc formido, ita tota sum misera in metu* (Pl.Cist.535); *nimi' pauebam ne peccaret* (Pl.Per.626); *id paues ne ducas tu illam* (Ter.An.349), etc.

En un passatge de Fest.p.253M apareix recollit un significat especial de *paueō*: *paueri frumenta dicebant antiqui, quae de uagina non bene exhibant*.

A *paueō* li manca el tema de perfet (*pāuī* s'atribueix a *pauescō*, testimoniatiat a partir de Sal.lusti) i el de supí.

Hom ha intentat relacionar *paueō* i *pauīō* com a verb d'estat i verb d'acció respectivament (EM: 489, WH: II 266-67, IEW: 827, veg. més endavant). *Pauīō -īre -īuī o -īī -ītum* (tr.) apareix per primera vegada a Cató (*Agr.18.7*) amb el significat de 'batre la

terra per anivellar-la': *ubi structum erit (pauimentum) pauito*; i a partir d'època clàssica es troba documentat a Varró (*solida terra pauita*, R.1.51.1, etc.) i Plini el vell (*pauimenta...festucis pauita*, Nat.36.185). A partir de Ciceró *pauio* mostra el significat més general de 'colpir, batre': *nesse est aliquid ex ore (pullorum) cadere et terram pauire* (Cic.Diu.2.72); *undis litoris...bibulam pauit aequor harenam* (Lucr.2.376), etc. Segons Paul.Fest.p.244M, *pauire...ferire est*.

El derivat arcaic de *pauio*, *pauimentum* mostra el significat específic de 'terra aplanada, paviment' i apareix ja a Cató: *de testa arida pauimentum struito...pauito...uti pauimentum bonum siet* (Agr.18.7). El compost arcaic *dēpauio*, en canvi, presenta el significat més general de 'colpir': *depuuit me miserum ad necem* (Naev.com.134); *palmis misellam depuuit me* (Lucil.1245). Segons EM (490) és possible que l'accepció específica de 'batre la terra' sigui secundària.

< **pou-* 'por'

LIV: —

IEW: 827

L'etimologia de *paueō* 'tenir por, estar espantat, espaordit' no és clara. Hi ha dues hipòtesis principals. Pokorny (IEW: 827), EM (489) i WH (II 266-67) relacionen *pauio* 'colpir, batre' amb *paueō* 'tenir por'←'estar colpit' i reconstrueixen una arrel verbal pie. **pēu-* : *pəu-* : *pŭ-* 'colpir'. Aquests investigadors relacionen a més a més amb aquesta arrel, el llatí *pudeō* 'averkonyir-se' ← 'fer o estar abatut' (< present amb sufix *-d*), lit. *pjáuju*, *pjáuti* (*pēuio) 'tallar' i el gr. *παίω* 'colpir'.

D'altra banda, Schirmer (LIV: 481) reconstrueix per aquests mateixos testimonis (a excepció del llatí *paueō* i *pudeō*), i gràcies a l'aorist del toc.B 3p *pyakar* 'van colpir', l'arrel verbal pie. **piēh₂-* 'colpir'. Segons Schirmer (LIV: 482⁴), el gr. *παίω* 'colpir' i el llatí *pauio* provindrien d'un tema de present **piēh₂-u-* i mostrarien una dissimilació (*παίω* < **paiiē-* < diss. **piāiē-* ← **piā(h₂)u-*; *pauio* < **paiiē-* diss. *piāiē ← **piā(h₂)u-*). El LIV, d'acord amb aquesta reconstrucció, no té en compte el llatí *paueō*, i tampoc el relaciona amb cap altra arrel verbal pie.

Schrijver (1991: 446) és partidari de separar etimològicament ambdós verbs per motius semàntics i, a canvi, relaciona *paueō* amb l'airl. *úath* 'por' < **pou-to-*, gal. *ofn* 'por' < **pou-no-*, gal. *uthr* 'terrible' < **poutro-*, ja que semànticament és impecable i formalment possible si hom accepta que **pou-* resultà en llatí *pav-*.

El testimoni del toc.B *pyakar* ‘van colpir’ fa possible la reconstrucció d’una arrel verbal pie. **piēh₂-*, és a dir amb una **i* com a segona radical, i per tant, la reconstrucció del LIV, més que no pas la de Pokorny (**pēu-* : *pəu-* : *pū-*), sembla ser la més versemblant.

D’acord amb aquesta tria, queda descartada una relació etimològica entre el llatí *pauīō* i *paueō*, ja que el darrer no mostra signes d’una **i* radical. El fet que *paueō* hagi pogut tenir un origen deverbal a partir de *pauīō* sembla ser descartable també per motius semàntics, ja que ambós significats semblen ser prou diferents com per estar relacionats tan directament l’un amb l’altre. De manera que la hipòtesi de Schrijver, potser sigui la més versemblant. Aleshores s’hauria d’analitzar *paueō* com un verb denominatiu **pou-eiē-* o millor encara **pou-ē-* (amb sufix *essiu*). Dins dels verbs de la segona conjugació llatina, *algeō* ‘sentir fred’ representa també un dels pocs exemples de verbs *essius* pie. provinents de temes nominals.

pellūceō: veg. *perl-*.

pendeō, -ēre, pependī, pensūrus (penditūrus) (intr.) ‘1 penjar, estar suspès, restar penjat; 2 (esp.) a penjar, estar penjat (com a càstig); b estar penjat (un suïcida, un fruit, etc.); c estar en una llista (figurar el nom d’algú en un avís oficial); 3 (abs. o amb ac. de quantitat) pesar, tenir un pes (de); 4 penjar-se, arrapar-se, aferrar-se (abraçant, suplicant); 5 penjar, caure (sobre el cos); penjar (un membre fluix o flàccid); penjar, marcir-se; 6 estar suspès, sostingut, recolzar; penjar, estar suspès, sobresortir (sobre el buit); estar penjat, enfilat, encimbellat 7 ésser primparat, a punt de caure; 8 sostenir-se, estar suspès, planar (amb *aethere, in aere*); 9 restar suspès, surar, flotar; 10 restar suspès, aturat, inacabat; aturar-se, entretenir-se; 11 estar en suspens, ésser incert, insegur; (jur.) estar pendent, en suspens, per resoldre; 12 (amb *animi*, etc.) trobar-se en un estat d’incertesa mental, estar perplex; 13 (amb abl., *ab, ex*, etc.) dependre, basar-se, derivar; dependre, confiar, aferrar-se’.

Derivats de *pendeō*: *pendulus -a -um* ‘pèndul, suspès, penjant’ (clàss., postclàss., tot i que evitat per Cèsar i Ciceró).

Compostos: *appendeō* ‘estar suspès’ (Pompon.*dig.*38.17.10.1) (i *appendō -dī -sum* ‘fer penjar, penjar; pagar’ (Pl., clàss., imp.); *circumpendeō* ‘estar penjat al voltant’ (rar, Ov.*Fast.*2.529; Curt.8.9.24); *dēpendeō -dī* ‘estar penjat; dependre’ (arc., clàss., postclàss.) (i *dēpendō -ndī -*

nsum ‘pagar, esmerçar; invertir’ arc., Cic., època imperial) i derivats;¹¹⁹ *impendeō -sum* ‘estar suspès, penjar sobre; ésser imminent’ (arc., clàss., postclàss.) (i *impendō* ‘desprendre, gastar; esmerçar; arriscar, sacrificar’ arc., clàss., postclàss.); *praependeō* ‘penjar endavant’ (a partir de Cèsar); *prōpendeō -dēre -dī -sum* ‘penjar, estar penjat; propendir, inclinar-se’ (arc., clàss., postclàss.), i els seus deirvats; *superpendeō -ēre* (Liv.37.27.7).

Pendeō té un valor intransitiu i és molt usual en totes les èpoques, sobretot en època clàssica i imperial. Apareix emperò ben documentat ja en època arcaica amb el significat d’‘estar suspès, penjat’, que és sens dubte l’originari, tot i que es troben testimoniats altres significats ja en època arcaica: (1) *ut faciam quasi puero in collo pendeant crepundia* (Pl.Mil.1399); (amb *ex*) *pendeat ex umeris dulcis chelys* (Pompon.trag.8); *quae pendent indemnatae pernae, is auxilium ut feram* (Pl.Capt.908); (fig.) *hac noctu filo pendeat Etruria tota* (Enn.Ann.152); (2a) *uti miser est homo qui amat!—immo qui pendet multo est miserior* (Pl.As.617); *ego te pendentem fodiam stimulis triginta dies* (Pl.Men.951); *ego plectar pendens* (Ter.Ph.220); (amb *abl.*) *ut...pedibus pendeas* (Pl.Cas.390); *omnes pendeant, gestores linguis, auditores auribus* (Pl.Ps.428); (amb *per*) *quando pendes per pedes* (Pl.As.301); (2b) *uinum prius quam coctumst pendet putidum* (Pl.Trin.526); *oleam pendentem hac lege uenire oportet* (Cato Agr.146.1); (5) *pendent peniculamenta unum ad quemque pedum* (Enn.Ann.362); (12) *nimis diu animi pendeo* (Pl.Mer.166); *Clitipho quom in spe pendeat animi* (Ter.Hau.727); *animus tibi pendet* (Ter.Ad.226), etc.

Pendeō està relacionat etimològicament amb el verb transitiu *pendō -dere* *pependī pensum* ‘pesar, tenir un pes de; pagar (amb monedes, etc.); (fig.) sospesar, considerar’, que també és molt usual en totes les èpoques i apareix ja en època arcaica: *da pensam lanam* (Titin.com.22); *tributus quom imperatus est, negant pendi potis* (Pl.Epid.227); *gymnasi praefecto hau mediocris poenas penderes* (Pl.Bac.425); (fig.) *unice unum plurumi pendit* (Pl.Bac.207), etc.

Pendeō i *pendō* comparteixen el mateix perfet *pependī* (veg. més endavant), que data d’època clàssica: (pft. de *pendeō*): (1) *uentis glacies adstricta pependit* (Ov.Met.1.120); *quorum titulus per barbara colla pependit* (Prop.4.5.51); *palmites, quibus proximi anni fructus pependit* (Col.5.6.26), etc. (pft. de *pendō*) *de stipendio...quod sua uoluntate ad id tempus pependerint* (Caes.Gal.1.44.4), etc.

El participi de futur *pensūrus* i *penditūrus* són tardans.

< *pendō* (< *(s)penh₁- ‘estirar, estendre’)

LIV: 578

¹¹⁹ Pels derivats, veg. l’entrada de cada compost.

L'etimologia de *pendeō* es remunta a una arrel verbal pie. amb problemes de reconstrucció. Hi ha tres hipòtesis principals.

Kümmel (LIV: 578) fa derivar *pendō*, *pependī* 'pesar', *pendeō*, *pependī* 'estar penjat' de l'arrel verbal pie. **(s)pend-* 'estirar (tr.)', que apareix conservada en lit. *spéndžiu* 'paro un parany' i en eslec. *pōždō* 'empènyer', que podria provenir d'un tema causatiu **(s)pond-éje-*. El lit. *spéndžiu* i *pendēre* reflecteixen un tema de present temàtic **(s)pénd-e-*. *Pendēre* fóra un essiu creat secundàriament a partir de *pendēre*.

WH (II 279) i IEW (988) emperò, consideren la consonant final del tema *-d* com un allargament de l'arrel de funció incerta. El punt de partida fóra l'arrel verbal pie. **(s)pen-* 'estirar, estendre' (**(s)penh₁-* a LIV), que el LIV (578) reconstrueix com una arrel independent a **(s)pend-*. L'arrel pie. **(s)penh₁-* s'hauria conservat ricament en les llengües ie.: arm. *hani* 'teixí', aeslec. *-petъ* 'estengué' (< ao. **(s)pénh₁-/(s)pñh₁-*); arm. *henown* 'teixeixo' (< present **(s)pénh₁/(s)pñh₁-u-*), gr. *πινέομαι* 'm'afanyo, m'astrago' (< iterat. **(s)ponh₁-éje-*), etc.

La darrera hipòtesi interpreta *-d* no com un allargament de l'arrel, ans com un originari sufix de tema de present **-d-/-d^h-* (veg. EM: 495 i Meiser 2003: 185-6). Segons Meiser, aquest sufix s'hauria transferit des de bon principi a altres temes derivats, d'aquí que l'eslec., *pōždō*, *pōditi* 'empènyer', per exemple, mostri el sufix *-d* en un tema causatiu **(s)ponh₁-d-éje-*. En llatí *pendō* *pependī* *pēnsum* (< **pend-to-s*), *pendeō* *pependī*, el sufix *-d* s'hauria extès també al tema de perfet i de supí, generalització no gens estranya en llatí (veg. *ten-d-ere*, *teten-d-ī* i no pas †*tetinī*).

Pel que fa al tema de perfet de *pendō*, *pendeō*, *pependī*, mostra dues innovacions respecte del tema d'aorist radical pie. **spen₁-* (cfr. armen. *hani* 'teixí', aeslec. *-petъ* 'estengué'): a) un nou tema de perfet reduplicat d'època protoitàlica **pepon-/*pepnā-*; i b) la transferència del sufix de present *-d* al tema de perfet **pepond-/*pepñd- > pepend-*.

La hipòtesi de Meiser és, des del nostre punt de vista, la més satisfactòria perquè té l'avantatge d'unir en una mateixa arrel verbal pie. dues arrels que en el LIV apareixen en dues entrades diferents. A més a més, mitjançant la interpretació de *-d* com a antic sufix de present pie., hom s'estalvia el fet d'haver d'entendre *-d* com un allargament de l'arrel, la funció del qual és incerta.

D'acord amb la teoria de Meiser, *pendō* provindria d'un tema de present en grau ple **(s)penh₁-d/d^h-* > **pena-d/d^h-* > **pend-*. Quant a *pendeō*, tot i que Meiser no en digui res, és versemblant que sigui un tema essiu d'origen secundari, tal i com s'esdevé a *strīdeō*, *tergeō* i *uigeō*, que provenen dels verbs corresponents de la tercera conjugació.

***percenseō*, -ēre, -uī, –** (tr.) '1 fer una inspecció completa de; 2 resseguir, examinar a fons; considerar atentament, repassar; 3 resseguir, recórrer; 4 recomptar, referir, enumerar; **b** recitar'.

Derivats: *percensiō -ōnis* f. 'examen, repàs' (Fro.*Aur.*2.p.72(149N)).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

El compost *percenseō* data a partir de Ciceró i és força habitual: (1) *Italiam percensuisti; perge in Siciliam* (Cic.*Agr.*2.4.8); *ut iam percenseamus, quot operis in aream perducantur ea* (Col.2.12.1); (2) *iterum eos (sc. manipulos) percensent ac de singulis secant inter spicas et stramentum* (Var.*R.*1.50.1); *percensere notis iamque inde excernere prauos (catulos)* (Grat.289); (3) *quo in genere percensere poterit plerosque inueniendi locos* (Cic.*Part.*127); *mihi percensenti propiores temporibus harum rerum auctores* (Liv.6.12.2); (4) *quo quisquam possit uestra in nos uniuersa promerita...percensere numerando* (Cic.*Red.Sen.*1); *uetera...exempla percensent Persidis regum* (Curt.4.10.6); (4b) *ubi omnia quae didicit maledicta percensuit* (Apul.*Fl.*12), etc.

A *percenseō* li manca el tema de supí.

< *per-*+*censeō*
veg. *censeō* (< **keNs-*)

percieō*, -iēre, –, -itum** (tr.) (també ***perciō -īre) '1 agitar, impel·lir; (fam.) treure, fer fora; 2 (fig., referit als sentiments, situacions, etc.) excitar, moure, estimular'.

Derivats: *percitus -a -um* 'arravatat, impetuós, fogós' (Sal., Liv.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Percieō és poc freqüent, tot i que en època arcaica és habitual a les comèdies de Plaute i Terenci, que l'utilitzen sobretot amb un sentit figurat: (1 fam.) *crura hercle diffringentur, ni istum inpudicum percies* (Pl.*As.*475); (2 fig.) *ne illa existimet amoris*

causa percitum id fecisse te (Pl.As.822); *apscede ab ista...ne quid in te mali faxit ira percita* (Pl.Cas.628); *incredibili re atque atroci percitus* (Ter.Hec.377).

Percieō forma doblet amb *perciō -īre*, que figura únicament en un passatge de Lucreci: *nec nimis irai fax umquam subdita percit* (Lucre.3.303).

A *percieō* li manca el tema de perfet.

< *per-*+*cieō*
veg. *cieō* (< **k̑eih₂-*)

perdoceō, -ēre, -cuī, -ctum (tr.) (amb ac. de persona, de cosa o doble) ‘1 informar bé, fer saber (a una persona, un fet, etc.); 2 mostrar, demostrar; 3 instruir bé; (amb subord. subst.) ensenyar’

Derivats: *perdoctē* ‘molt instruïment’ (Pl.Mos.279).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *perdoceō* és rar. S’ha conservat sobretot en època arcaica i clàssica (Ciceró l’empra sovint), i normalment va acompanyat d’un acusatiu de persona, de cosa o doble acusatiu. En època arcaica hi ha documentades ja les diferents accepcions semàntiques, així com també el participi de perfet: (1) *docte tibi illam perdoctam dabo* (Pl.Mil.258); *uerum illa nequid titubet.—perdoctast probe* (Ter.Hau.361); (2) *illa* (sc. *paupertas*) *artis omnis perdocet* (Pl.St.178); (amb *ut*+subj.) *ut Collybiscum uilicum hanc perdoceamus ut ferat fallaciam* (Pl.Poen.195).

< *per-*+*doceō*
veg. *doceō* (< **deḱ-*)

perdoleō, -ēre, -uī, -itum (intr.) ‘1 estar afligit, dolgut; 2 ésser causa d’aflicció, doldre, saber greu’

Derivats: *perdolescō* (o *-iscō*) *-escere* (Acc.trag.317).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Perdoleō és molt rar, apareix a Terenci (amb el significat d’‘ésser causa d’aflicció’), a Cèsar (amb el significat d’‘estar afligit, dolgut’) i en època tardana, sempre amb valor intransitiu: (1) *ubi...suam uirtutem irrisui fore perdoluerunt* (Caes.Ciu.2.15.1); (2) *tandem perdoluit* (Ter.Eu.154); *usque dum cuidam*

ciuium...perdoluit inceptum Demophontis (Hyg.Astr.2.40); (impers. pass.) *id subito perditum est cuidam Tito Manlio...tantum flagitium ciuitati accidere* (Quad.hitst.10b).

El tema de present de *perdoleō* no s'ha conservat, de manera que no es descarta la possibilitat que aquestes formes facin referència al verb incoatiu *perdolescō* (-iscō a Acc.), que també es troba documentat en època arcaica (veg. Thes.x.1 1280, 2 i ss.).

< *per-*+*doleō*
veg. *doleō* (< **delh₁-*)

perferueō, -ēre, -, - (intr.) 'bullir'

Compostos i derivats: *perferuefō -fierī -factus sum* (intr.) 'esdevenir molt calent' (Var.R.1.9.2).

El compost *perferueō* s'ha conservat únicament en forma personal en un passatge de Mela: (*fons*) *prima nocte calidus,...cum est media perferuet* (1.39).

A St. Agustí es conserva el paticipi de present *perferuens -ntis* emprat com un adjectiu: *in aquilonia plaga, ubi nec aestate sol perferuentissimus inuenitur* (Aug.in psalm.147, 21.22).

< *per-*+*ferueō*
veg. *ferueō* (< **b^her_u-*)

pergaudeō, -ēre, -, - (intr.) 'alegrar-se molt'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Pergaudeō és un *hapax legomena* documentat a Ciceró: *Trebonium meum a te amari...pergaudeo* (Q.fr.3.1.9).

< *per-*+*gaudeō*
veg. *gaudeō* (< **(ǵ)eh₂u-*)

perhibeō, -ēre, -uī, -itum (tr.) '1 oferir, mostrar, donar; **b** (*testimonium perhibere*) testimoniar; **2** (amb or. d'inf.) dir, referir, contar; (amb predic.) tenir per, considerar com a, comptar entre; **b** dir, anomenar, denominar; **3** atribuir, atorgar'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

El compost *perhibeō* s'observa a tota la llatinitat a partir de Plaute i és especialment usual en època arcaica, en què ja apareixen les diferents accepcions semàntiques: (1) *operam rei p. fortem atque strenuam perhibuit* (Cato hist.83); (2) *apud*

reges rex perhibebor (Pl.*Rud.*931); *minu' perhibemur malae quam sumus ingenio* (Pl.*Truc.*452); *perhibetur iners* (Lucil.452); (amb pred. adv.) *pedibus plumbeis qui perhibetur* (Pl.*Epid.*628); (amb ut) *ut perhibent uiri* (Pl.*Cist.*66); (amb ac. i inf.) *fortunam insanam esse...perhibent philosophi* (Pac.*trag.*366); (amb inf.) *montis, qui esse aurei perhibentur* (Pl.*St.*25); (2b) *est locus Hesperiam quam mortales perhibebant* (Enn.*Ann.*23); *id quod nostri caelum memorant, Grai perhibent aethera* (Pac.*trag.*89), etc.

El significat d'‘atribuir, atorgar’ no sembla testimoniats abans que Plini el vell: *immortalis in eo...diuinitas perhibetur Anaximandro* (Plin.*Nat.*2.191), etc.

< *per-+habeō*
veg. *habeō* (< *^(g)h^heHb-)

perlateō, -ēre, -uī, – (intr.) ‘restar completament ocult’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

El compost *perlateō* és rar i poètic. Figura únicament en un passatge d’Ovidi i en una glossa: *si (Danae) semper chusa fuisset inque sua turri perlatuisset anus* (Ov.*Ars.*3.416); *διαλανθάνω: perlateo, delitescō* (Gloss.Π 272, 11).

< *per-+lateō*
veg. *lateō* (< *^lh₂-tó- (< *^leh₂-), denominatiu)

perlibet (-lub-), -ēre (impers., intr.) ‘és molt agradable, plau molt’

Compostos i derivats: *praelibenter* (Cic.).

Perlibet és arcaic i impersonal. Els manuscrits plautins mostren la lectura *perlubet*: *perlubet hunc hominem conloqui* (Pl.*Capt.*833); *istuc periculum perlubet quod fuerit uobis scire* (Pl.*Rud.*353).

El participi de present s’ha conservat a Plaute i Ciceró, i mostra un valor adjectival: *ausculto praelubens* (Pl.*trin.*780); *me praelibente Seuius adlisus est* (Cic.*Q.fr.*2, 5, 4).

< *per-+libet*
veg. *libet* (< *^le^ub^h-)

perlūceō (pell-), -ēre, -, - (intr.) ‘1 ésser transparent, clarejar, besllumar; **b** estar foradat, crivellat, obert; **2** traslluir-se, transparentar-se, deixar-se veure; **b** (fig.) traslluir-se, manifestar-se, entreveure’s’

Derivats: *perlūcidus (pell-) -a -um* ‘transparent, lluminós’ (arc., clàss., postclàss.), d’on prové l’adjectiu *perlūcidulus -a -um* (Catul.69.4) i el substantiu *perlūciditās -ātis* f. ‘transparència’ (Vitr.2.8.10).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Perlūceō és arcaic, clàssic i postclàssic. Els autors arcaics l’utilitzen amb el significat d’‘ésser transparent’, i a partir d’època clàssica mostra l’accepció de ‘traslluir-se’, etc.: (1) *ossa ac pellis totust...ita is perlucet quasi lanterna Punica* (Pl.Aul.566); (1b) *perlucet ea (sc. uilla) quam cribrum crebrius* (Pl.Rud.102); (2) *perlucens iam aliquid, incerta tamen, ut solet, lux* (Liv.41.2.4); *possis...perlucetes numerare in pectore fibras* (Ov.Met.6.391); (2b) *perlucet omne regiae uitium domus* (Sen.Ag.148); (cf.) *illud ipsum, quod honestum decorumque dicimus...maxime...quasi perlucet ex iis, quas commemoravi, uirtutibus* (Cic.Off.2.32), etc.

A *perlūceō* li manca el tema de perfet i de supí.

< *per-+lūceō*
veg. *lūceō* (< **leuk-*)

permaneō, -ēre, -nsī, -nsum (intr.) ‘1 restar, romandre, quedar-se; **b** (esp. mil.) aguantar, resistir, fer-se fort; **2** (amb *in* i abl.) romandre, persistir, continuar (en una determinada condició, etc.); **b** (amb predicatiu, gen. o abl. de qualitat) mantenir-se, restar, romandre; **3** subsistir, durar, perdurar’

Derivats: *permansiō -ōnis* f. ‘sojorn, estada; permanència’ (Cic.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *permaneō* apareix s’observa en tots els períodes de la literatura llatina. En època arcaica es troba únicament en una comèdia de Terenci i mostra el significat de ‘subsistir, durar’: (3) *ira inter eas intercessit quae tam permansit diu* (Ter.Hec.305).

És a partir de Ciceró, que *permaneō* esdevé molt usual i quan apareixen la resta d’accepcions semàntiques: (1) *Piso in prouincia permanebit* (Cic.Prou.38); *ibi permanserunt atque agros colere coeperunt* (Caes.Gal.5.12.2); (1b) *ducem suum...cuius spe atque fiducia permanserint, proiectis omnibus fugae consilium capere*

(Caes.Ciu.1.20.2); (2) *in sententia permaneto* (Cic.Mur.65); *si Sextus in armis permanebit* (Cic.Att.14.13.2); (2b) *qui diutissime impuberes permanserunt* (Caes.Gal.6.21.4); *amicitia Masinissae...honesta nobis permansit* (Sal.Jug.5.5); (3) *sententiarum ornamenta quae permanent, etiam si uerba mutaueris* (Cic.Orat.81); *ut mundus quam aptissimus sit ad permanendum* (Cic.N.D.2.58), etc.

< *per-+maneō*
veg. *maneō* (< **men-*)

permarceō, -ēre, -, - (intr.) ‘marcir-se, afeblir-se molt’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Permarceō és poc habitual. S’observa en època arcaica i reprès per Apuleu: *permarceret paries percussus trifaci* (Enn.Ann.534); (transf.) *etsi pectori tuo iam permarcet (cj.) nostri memoria* (Apul.Met.8.8).

per-+marceō
veg. *marceō* (< **merk-* ‘podrir, posar en remull’)

permereō, -ēre, -uī, - (intr.) ‘complir el servei militar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Permereō és un *hapax legomena* documentat, sota la forma de perfet, a Estaci: *innumeris exercita castris...permeruit iurata manus* (Silu.1.4.74).

< *per-+mereō*
veg. *mereō* (< *(*s*)*mer-*)

permoueō, -ouēre, -ōuī, ōtum (tr.) ‘1 moure violentament, sacsejar, agitar; 2 influenciar, afectar, moure a (una persona, el seu pensament); 3 trasbalsar, esverar, torbar; (amb or. interr. indir.) indignar-se, irritar-se; 4 provocar, causar, excitar (referit a condicions físiques o sentiments)’

Derivats: *permōtiō -ōnis* f. ‘excitació, emoció’ (Cic.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Permoueō data a partir de Ciceró i és freqüent: (1) *exterrentur et ex somno...uix ad se redeunt permoti corporis aestu* (Lucr.4.1023); *uirgo refert pluuias et permouet aera uentis ruit intus harenam* (Lucr.6.726); (2) *grandiloqui...fuerunt..., ad*

permouendos et conuertendos animos instructi (Cic.Orat.20); *eum nihilo magis minis quam precibus permoueri* (Cic.Ver.4.66); (3) *animi hominum, cum...mente permoti per se ipsi liberi incitati mouentur, cernunt ea quae permixti cum corpore animi uidere non possunt* (Cic.Diu.1.129); *sacerdos...ipse insigni permotus miraculo* (Apul.Met.11.14); (4) *permouendi omnes adfectus erunt, oratio tralationum nitore inluminanda* (Quint.Inst.12.10.36), etc.

< *per-*+*moueō*
veg. *moueō* (< **m̥ieuh₁-*)

permulceō, -cēre, -lsī, -lsum (-lctum) (tr.) ‘1 acariciar, amanyagar, amoixar; 2 calmar, apaivagar, tranquil·litzar; 3 fer reposar, alleujar, refrescar; mitigar, alleujar; 4 recrear, afalagar, encisar’

Formes: ptc. pft. *-lctus* a Sal.Hist.4.58, Gel.1.11.2.

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

Permulseō és usual en època clàssica i postclàssica, tot i que figura testimoniats ja en els autors arcaics, amb el significat d’‘acariciar’: (1) *cede tuum pedem mi,...ut puluerem manibus isdem, quibus Vlxi saepe permulsi, abluam* (Pac.trag.245).

A partir d’època clàssica esdevé més usual que mai i és quan sorgeixen les diferents accepcions semàntiques: *tibi...familiarer serua...*, *permulcens...uestigia lymphis* (Catul.64.162); *M. Papirius...dicitur Gallo barbam suam...permulcenti scipione eburneo in caput incusso iram mouisse* (Liv.5.41.9); (2) *praeterita...aetas...cum effluxisset, nulla consolatio permulcere posset stultam senectutem* (Cic.Sen.4); *his ubi laeta deae permulsi pectora dictis* (Verg.A.5.816); (3) *mentes aegras studia laeta permulcent* (Sen.Dial.5.9.2); *auriga laboribus actis Alpheo permulcet equos* (Stat.Silu.4.4.32); (4) *(oratio) continuo eum, qui audit, permulcere atque allicere debet* (Cic.de Orat.2.315); *ille (status)...qui permulcet sensum uoluptate* (Cic.Fin.2.32), etc.

La forma usual del participi de perfet és *permulsus*, documentada a partir de Lucili, però a Sal·lusti i Gel·li apareix testimoniada la forma *permulctus* (veg. formes): *si permulcti sonis mitioribus non inmodice ferocirent* (Gel.1.11.2), etc.

< *per-*+*mulceō*
veg. *mulceō* (< **Hmelk-*)

perneō, -ēre, -ēuī, -ētum (tr.) ‘filat fins a la fi’

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

El compost *perneō* és rar, s'ha conservat en un passatge de Marcial: *cum mihi supremos Lachesis perneuerit annos* (Mart.1.88.9).

< *per-*+*neō*
veg. *neō* (< **sneh₁-*)

perniteō, -ēre, -, - (intr.) 'relluir, resplendir'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Mela és l'únic autor llatí que testimonia el compost *perniteō*: *corpora quasi uncta pernitent* (3.88).

< *per-*+*niteō*
veg. *niteō* (< **nej₁-?*)

peroleō, -ēre, -ēuī, - (intr.) 'fer fortor, pudir'

Formes sincopades: inf. pft. arc. *-esse*

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Peroleō s'observa únicament en època arcaica a Lucili i en època clàssica en un passatge de Lucreci: *totum...corpus iam perolesse bisulcis* (Lucil.1067); *spiritus ore foras taetrum uolebat odorem, rancida quo perolent proiecta cadauera ritu* (Lucr.6.1155).

L'exemple de Lucili és l'únic que documenta el tema de perfet, a través de l'infinitiu de perfet sincopat *perolesse*. Aquesta forma demostra que el tema de perfet de *peroleō* és un tema de perfet en *-ē-uī* que constitueix un cas insòlit dins dels verbs essius de la segona conjugació llatina, ja que generalment el tema de perfet no conserva el sufix estatiu *-ē*.

Hom ha analitzat aquesta forma com si provingués d'un suposat verb incoatiu *perolescō* 'crèixer', ja que un perfet en *-ē-uī* és predictable. Però aquest verb incoatiu no s'ha conservat, i el testimoniatge del tema de present de *peroleō* a Lucreci, parla a favor de la vinculació d'aquest tema de perfet a *peroleō*. És molt versemblant que sigui una forma molt antiga (veg. l'apartat etimològic d'*oleō*).

< *per-*+*oleō*
veg. *oleō* (< **h₃ed-*)

perplaceō, -ēre, -, - (intr.) ‘(amb dat.) agradar molt (a)’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

Perplaceō és rar. S’ha conservat en alguns passatges de Plaute, Terenci i Ciceró, sovint acompanyat d’un complement en datiu: *dum serui mei perplacet mi consilium* (Pl.Mer.348); *ecquid (aedes) placeant me rogas? immo hercle uero perplacent* (Pl.Mos.907); *(lex) mihi perplacet* (Cic.Att.3.23.4); (impers.) *habeo...Archonidi huius filiam.—perplacet* (Ter.Hau.1066).

A *perplaceō* li manca el tema de perfet i de supí.

< *per-*+*placeō*
veg. *placeō* (< ?**pleh₃k-*)

persedeō, -edēre, -ēdī, - (intr.) ‘estar-se assegut (durant un llarg període), restar assegut’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

El compost *persedeō* és molt poc usual i no sembla testimoniats en època arcaica. Tot i que sigui evitat per Cèsar i Ciceró, pareix en època clàssica i postclàssica, a partir de Varró, citat indirectament per un vers de Properci: *casta domi persederat uxor* (Prop.3.12.37); *per ludos...persedentes delectationibus detinentur* (Vitr.5.3.1); *in equo dies noctesque persedendo* (Liv.45.39.18); *qui multis apud philosophum annis persederint* (Sen.Ep.108.5); *in eo saxo, cui se uulneratus adclinauerat, persedit* (Fron.Str.4.5.5), etc.

Persedeō forma doblet amb el verb intransitiu *persīdō -ēdī* ‘penetrar, calar’, que és poc freqüent i està testimoniats a partir de Lucreci: *haec...clades noua pestilitasque aut in aquas cadit aut fruges persidit in ipsas* (Lucr.6.1126); *ubi frigidus imber altius ad uiuum persidit* (Verg.G.3.442); *pruinae perniciosior natura, quoniam lapsa persidit gelatque* (Plin.Nat.17.222).

Persedeō i *persīdō* comparteixen el mateix tema de perfet *persēdī*, però en aquest cas no hi ha ambigüitat perquè ambdós verbs tenen significats prou diferents.

< *per-*+*sedeō*
veg. *sedeō* (< **sed-*)

persuadeō, -dēre, -āsī, -āsum (tr.) ‘1 (generalment amb dat. de persona i ac. de cosa o subord. subst.) persuadir, incitar, induir (algú a fer una cosa); 2 (amb obj. personal) persuadir, fer creure, convèncer (algú d’una cosa); 3 (amb dat. de persona) fer acceptar, fer creure; (mediopass.) persuadir-se (d’alguna cosa)’

Derivats: *persuāsus -a -um* ‘considerat segur, indubtable’ (a partir de Cic.); *persuāsus -ūs* m. ‘persuasió, incitació’ (Cic.); *persuatrix -īcis* f. ‘inductora’ (Pl.Bac.1167); *persuāsio -ōnis* f. ‘persuasió, inducció’ (clàss., postclàss.); *persuāsibilis -e* ‘persuasiu, convincent’ (Quint.Inst.2.15.22), d’on prové l’adverbi *persuāsibiliter* ‘persuasivament, convincentment’ (Quint.Inst.2.15.22).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Persuadeō és usual en totes les èpoques, i generalment va acompanyat d’un datiu de persona i un acusatiu de cosa.

En època arcaica apareix ja ben documentat amb l’accepció de ‘persuadir, incitar (algú a fer una cosa)’: (1) (amb *ut*) *huic persuadere quo modo potis siem ut illam uendat* (Pl.Mer.331); (Ter.An.577); (impers. pass.) *quantillo mi opere nunc persuaderi potest ut...suffringam talos totis aedibus* (Pl.Truc.637); (amb inf.) *ego animo cupido...fui, persuasumst facere quouis me nunc facti pudet* (Pl.Bac.1016); (sense obj.) *dicas uxorem tibi necessum ducere; cognatos persuadere, amicos cogere* (Pl.Mil.1119); *persuasit homini: factumst* (Ter.Ph.135); (de coses) *persuasit nox amor uinum adulescentia: humanumst* (Ter.Ad.470); *persuasit maeror...error dolor* (Acc.trag.349), etc.

A partir d’època clàssica mostra a vegades un acusatiu de persona en lloc del datiu: (2) *aliqua die te persuadeam ut ad uillam uenias?* (Petr.46.2). També es troba testimoniat amb un valor medio-passiu: (3) *cum animus auditoris persuasus esse uidetur* (Rhet.Her.1.9); (amb l’express. *persuadere sibi*) *tantum sibi persuaserant, quantum...cognouerant* (Cic.Tusc.1.29); *hoc sibi illi ueteres persuaserant* (Tac.Dial.31.1), etc.

< *per-*+*suadeō*
veg. *suadeō* (< **sueh₂d-*)

pertaedeō, dēre, -aesus (-duī) (semidep., tr., intr.) ‘1 (impers.; generalment amb ac. de persona i gen. de cosa o inf., rar amb dat. de persona o de cosa) fastiguejar-se molt de, enfastidir-se fortament de, avorrir; 2 (pers.) a (amb ptc. de pft. i gen. o ac. de cosa) fastiguejat o disgustat (per); b (act., intr.) avorrir-se, enfastidir-se molt’

Formes: *pertisum* apareix anotat com a forma arcaica o afectada a Lucil.964, Cic.*orat*159, Paul.*Fest*.p.72M (l’exemple de Pompon.*com*.93 és una conjectura); *pertaeduissent* a Gel.1.2.6.

Derivats: *pertaedescō -ere* (tr.?) ‘començar a fatigujar-se o a avorrir-se’ (Cató Agr.156.6).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

Pertaedeō es troba testimoniats sobretot en època clàssica i postclàssica, té valor semideponent i s’empra tant en forma impersonal com en forma personal. La forma *pertisum* apareix anotada com a forma arcaica o afectada a Lucil.964, Cic.*orat*159 i Paul.*Fest*.p.72M, i tal vegada s’hagi conservat en un passatge de Pompon.*com*.93 (cj.): (1, amb inf.) *quem pertisumst esse pauperem*.

L’incoatiu *pertaedescō -ere* data d’època arcaica: *nolito multum* (sc. *uini*) *dare, ne pertaedescat, uti possit porro ibenter esse* (Cató Agr.156.6).

A partir d’època clàssica, emperò està testimoniats sovint amb valor impersonal, mitjançant la forma deponent *pertisum est*: (1) *pertaesum est leuitatis, adsentationis* (Cic.*Q.fr*.1.2.4); *numquam suscepti negotii eum pertaesum est* (Nep.*Att*.15.2); *decemuirorum uos pertaesum est* (Liv.3.67.7), etc. *Pertaedeō* també pot aparèixer en construccions personals a través del participi de perfet o bé mitjançant la veu acitva: (2a) (amb gen.) *Epicharis quaedam...lentitudinis eorum pertaesa* (Tac.*Ann*.15.51); (amb ac.) *quasi pertaesus ignauiam suam* (Suet.*Jul*.7.1); *semet ipse pertaesus* (Suet.*Tib*.67.1); (2b) *cum...omnes finem cuperent uerbisque eius defetigati pertaeduissent* (Gel.1.2.6), etc.

< *per-+taedet*
veg. *taedet*

pertergeō, -gēre, -rsī, -rsum (tr.) ‘1 eixugar, torcar bé; 2 fregar, tocar suaument’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

El compost *pertergeō* és poc freqüent i no s’ha mantingut en els autors arcaics. Amb el significat d’‘eixugar, torcar’, apareix a partir d’Horaci: *gausape purpureo mensam pertersit* (Hor.*S*.2.8.11); *spongea corpora sua pertergeri* (V.*Max*.2.4.5), etc. L’accepció de ‘fregar, tocar suaument’ es troba a Lucreci: (*aer*) *quasi perterget pupillas atque ita transit* (Lucre.4.249); *post extraria lux oculos perterget* (Lucre.4.277).

< *per-+tergeō*
veg. *tergeō* (< *ter(*ǵ*)-)

perterreō, -ēre, -uī, -ītum (tr.) ‘aterrir, espaordir, espantar’

Compostos i derivats: *perterrefaciō -acere -ēcī -actum* (tr.) ‘atemorir extremadament’ (Ter.An.169); *perterricrepus -a -um* ‘que fa un soroll terrorífic’ (Lucr.6.129).

Perterreō és arcaic, clàssic i postclàssic: *inscitissimus adueniens perterrui me* (Pl.Mos.1136); *hunc perterrebo sacrilegium* (Ter.Eu.922); *eos qui aliquid impie...commiserint agitari et perterreri Furiarum taedis ardentibus* (Cic.S.Rosc.67); *quae copiae nostros perterrere et munitione prohiverent* (Caes.Gal.1.49.3).

Sovint apareix en forma d’un participi de perfet: *perterriti uoce et uultu confessi sunt* (Cic.Att.2.8.1); *perterritis ac dubitantibus ceteris* (Sal.Cat.28.1); *caede uiri tanta perterrita...agmina* (Verg.A.10.426); *nimio pauore perterritus cadauer accurro* (Apul.Met.2.26), etc.

< *per+terreō*
veg. *terreō* (< **tres-*)

pertineō, -ēre, -uī, – (intr.) ‘(generalment amb *ad* o adv. de direcció) **1** estendre’s, arribar; estendre’s, difondre’s, propagar-se; **2** (referit a accions, paraules, etc.) dirigir-se a un fi, pretendre, tenir com a objecte; referir-se, treure cap, significar; conduir, tendir, servir; **3** (referit a paraules, un discurs, etc.) referir-se, tenir relació, tenir a veure; **4** pertànyer, pertocar, correspondre; **5** interessar, concernir, importar (a una persona, etc.); **6** (referit a possessions, etc.) correspondre, ésser propi; atribuir-se, ésser obra (de); **7** fer referència (a una llei, una categoria)’

Derivats: *pertinenter* (tardà); (per l’adj. *pertinax* i derivats, veg. *teneō*).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Pertineō s’observa en tots els períodes de la literatura llatina. En època arcaica es troba ja en les comèdies de Plaute, amb diferents accepcions semàntiques: (3) *hoc quam ad rem credam pertinere somnium nequeo inuenire* (Pl.Mer.252); (4) *quid id ad uidulum pertinet, seruae sint an liberae?* (Pl.Rud.1106); (6) (transf.) *magis pol haec malitia pertinet ad uiros quam ad mulieres* (Pl.Truc.810).

A partir d’època clàssica és quan *pertineō* esdevé especialment freqüent i quan sorgeixen la resta d’accepcions semàntiques: (1) (amb *ad*) *uias quae pertinent ad iecur eique adhaerent* (Cic.N.D.2.137); *ex eo oppido pons ad Heluetios pertinet* (Caes.Gal.1.6.3); (amb *per*) *rationem quandam per omnium naturam rerum pertinentem* (Cic.N.D.1.36); (transf.) *caritas patriae per omnes ordines uelut tenore uno pertinebat* (Liv.23.49.3); (2) *nec...oratio mea ad infirmandum foedus Gaditanorum, iudices,*

pertinet (Cic.Balb.34); *quo illa oratio pertinuit? an uti uos infestos coniurationi faceret?* (Sal.Cat.51.10); (5) *haec discrimina pertinent ad fructus uehementer* (Var.R.1.9.4); *id te scire uolui, si quid forte ea res ad cogitationes tuas pertineret* (Cic.Att.1.6.1); (7) *neque lapidinae neque harenariae ad agri culturam pertinent* (Var.R.1.2.23); *an...praeuaricaretur? nam id quoque ad corrumpendum iudicium pertinet* (Cic.Clu.87), etc.

< *per-*+*teneō*
veg. *teneō* (< *ten-*)

pertorqueō, -ēre, -, - (tr.) ‘1 engegar, etzibar; 2 tòrcer, contreure’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Pertorqueō és rar i data d’època arcaica i clàssica: (1, transf.) *quam senticosa uerba pertorquet* (Afran.com.1); (2) *taetra absinthi natura ferique centauri foedo pertorquent ora sapore* (Lucr.2.401).

A *pertorqueō* li manca el tema de perfet i de supí.

< *per-*+*torqueō*
veg. *torqueō* (< **terk^h-*)

perualeō, -ēre, -, - (intr.) ‘mantenir la força’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *perualeō* es troba únicament a Lucreci i en autors tardans (veg. Thes.x.1 1838, 62 i ss.): *ex alio (anello)...alius lapidis uim...noscit: usque adeo permananter uis perualet eius* (Lucr.6.916).

< *per-*+*ualeō*
veg. *ualeō* (< **uelH-*)

peruideō, -idēre, -īdī, -īsum (tr.) ‘1 veure clarament, copsar, abastar amb la vista; 2 (transfig.) veure clarament, adonar-se de, entendre’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Peruideō no sembla testimoniat en època arcaica i data a partir de Varró, que l’empra amb sentit transfigurat, i és usual en època clàssica i postclàssica: (2, transfig.) *fretus Chrysippo...contra...Aristarchum est nixus, sed ita...ut neutrius uideatur*

peruidisse uoluntatem (Var.L.9.1); *eadem utilitatis quae honestatis est regula. qui hoc non peruiderit, ab hoc nulla fraus aberit* (Cic.Off.3.75); *illa natio...sine ullis doctorum praeceptis uerum condicionis nostrae habitum peruidit* (V.Max.2.6.12); (2) *qui peruidet omnia, Solem* (Ov.Met.14.375); *a quibus subtilitater uidendis illam (sc. aciem) locorum diuersitas submouet* (Sen.Nat.1.3.9); *sublimiora aspectat, et ea quae in plano sunt...non facile peruidet* (Col.8.17.14), etc.

< *per-+uideō*
veg. *uideō* (< **ueǵd-*)

peruigeō, -ēre, -uī (intr.) ‘mantenir-se puixant’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *peruigeō* és un *hapax legomena* documentat a Tàcit: *uterque opibusque atque honoribus peruiguere* (Ann.4.34).

< *per-+uigeō*
veg. *uigeō* (< **ueǵ-*)

piget, -ēre, -uit (-itum est) (tr. (intr.), impers.) ‘(amb la persona afectada en ac. o el·líptica; amb gen. de causa) saber greu, disgustar, fastiguejar; (amb pronom o subordinada substantiva de subjecte) saber greu, recar, enutjar’

Formes: *pigret* (pres. ind.) Enn. Ann.425; gerundiu *pigendus* amb valor pass. ‘lamentable, que sap greu’; ptc. pres. *pigens* ‘disgustat, enutjat’.

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Piget es llegeix en totes les èpoques a partir de Plaute i és d’ús freqüent sobretot en època arcaica i clàssica. La majoria de les vegades té un valor impersonal, excepte quan apareix en forma de gerundiu i participi de present. Generalment es troba acompanyat d’un acusatiu de persona afectada i un genitiu de causa, o bé una oració subordinada substantiva: (amb ac. de persona afectada i gen. de causa) *mea mater, tui me miseret, mei piget* (Enn. scen.60); *fratris me...pudet pigetque* (Ter. Ad.392); (amb pron., inf. o subord. subst.) *pigeret sufferre laborem* (Enn. Ann.425); (amb ac. de persona afectada i subord. subst.) *me quia non accepi piget* (Pl. Ps.282); *nequid plus minusue faxit quod nos post pigeat* (Ter. Ph.554); *qui...praedia uendiderint, eos pigeat uendidisse* (Cató Agr.1.4); (amb la causa de l’emoció no expressada) *eloquere tuom*

mihi nomen, nisi piget (Pl.*Men.*1066); (amb ac. de persona afectada) *neque se pigere et deinde facturum autumat* (Ter.*Hau.*19).

El gerundiu de *piget*, que té valor passiu, i el participi de present, no semblen testimoniats en època arcaica, i són més aviat poc freqüents: (gdiu.) *poscis ab inuita uerba pigenda lyra* (Prop.4.1.7.4); (*error*) *nulla parte pigendus erit* (Ov.*Ep.*7.110); (ptc. pres.) *rex...pigens tristisque retro domum pergit* (Apul.*Met.*4.33).

En un passatge de Gel·li apareix testimoniada una forma de perfet deponent *pigitum est: si pigitum est, cinctos saltem esse* (Gel.13.22.1), però la forma habitual de perfet és *piguit*, documentat a Properci, Livi, Columel·la i Lucà (veg. Thes.x.1 2111, 45 i ss.).

A Enni hi ha testimoniats un present d'indicatiu *pigret: pigret sufferre laborem* (Enn.*Ann.*425). Normalment s'analitza *pigret* com una forma particular de *piget* (veg. OLD:1378), però de fet es pot entendre com una forma normal de *pigreō -ēre* 'ésser indòcil, rebec, gandul' (veg. Thes.x.1 2128, 27 i ss.), verb d'ús rar, que es troba testimoniats també en època arcaica: *omnes gaudent facere recte, male pigrent* (Acc.*trag.*32).

A diferència de *piget*, *pigreō* té un origen clarament denominatiu, a partir de l'adjectiu *piger -gra -grum* 'mandrós, ensopit, inactiu; lent, calm, indolent', que també apareix testimoniats en època arcaica: *nequam homo, indiligens cum pigra familia* (Pl.*Mos.*106), etc.

En llatí, l'adjectiu *piger* esdevingué molt productiu i serví de base per la formació de verbs com *pigrō -āre* 'ronsejar, trigar, dubtar' (Acc.*trag.*267), *pigrescō* (< *piger+escō*) 'alentir-se, retardar-se' (Sen., Plin.) i de substantius com *pigritia -ae* f. 'ensopiment, mandra' (Pl., clàss.), etc.

< **peǵ̌(ǵ̌)*- 'disgustar, enfadar'

LIV: 464

IEW: 795

Piget està emparentat etimològicament amb l'adjectiu *piger* però el seu origen no pot ser denominatiu, a diferència de *pigrēre* i *pigrāre* (cfr. *maceō, macer, macrescō*).

WH (II 300-01), Pokorny (IEW: 795) i Kümmel (LIV: 464) l'emparenten amb l'arrel pie. **peǵ̌(ǵ̌)*- '*feindselig gesinnt*' (IEW), 'disgustar, enfadar' (LIV). Aquesta mateixa arrel es troba testimoniada nominalment en l'adjectiu llatí *piger, -gra, -grum*

‘mandrós, ensopit, inactiu’, així com en una sèrie de noms conservats en germànic: aisl. *feikn* n. ‘perdició’, aaa. *feihhan* n. ‘malícia, frau’ (< germ. *faikna- ‘frau, engany’), etc.

A partir del llatí *piget*, Kümmel (LIV: 464) reconstrueix una arrel pròpiament verbal pie. **pei(ǵ)*- ‘disgustar, enfadar’. Tot i que només es conservi el verb llatí com a testimoni verbal d’aquesta arrel, la reconstrucció sembla versemblant atès el caràcter derivat dels substantius i adjectius que es conserven per aquesta arrel.

D’acord amb Kümmel, és altament probable que *piget* provingui d’un tema essiü pie. **pi(ǵ)-hié-*, però no es pot demostrar amb seguretat perquè cap altra llengua indoeuropea ha conservat formes verbals provinents d’aquesta arrel.

pigreō, -ēre, -, - (intr.) ‘ésser indòcil, rebec, gandul’

Derivats: *prigrescō* (a partir de Sèneca).

Compostos: *pigrefaciō* (*hapax* tardà)

Pigreō és molt rar, apareix emperò en època arcaica, en un passatge d’una tragèdia d’Acci i en una glossa: *omnes gaudent facere recte, male pigrent* (Acc.trag.32); ἀργέυω: *pigreo, pigresco, cesso, ferio* (Gloss.II 244, 3).

< *piger- gra -grum* ‘mandrós, ensopit’
veg. *piget*

placeō, -ēre, -uī* o *-itus sum (intr.) ‘(generalment amb dat. de persona) **1** ésser plaent, grat, abellir; **b** *mihi places* ‘em complaus’; *non placet* ‘no m’agrada’; **c** *sibi placere* ‘complauere’, estar orgullós’; **d** ésser atractiu sexualment; **e** complaure (a un auditori, etc.); **2** (amb dat. de finalitat, *ad* o *in* i ac.) ésser bo, ésser escaient, convenir; **3** trobar acceptació, ésser admès, semblar (dit d’una opinió); **4** (usual impers.) semblar bé, considerar a propòsit, ésser preferible; **b** *placet* ‘d’acord!’; **c** *si tibi placet* ‘si et va bé, si no tens cap inconvenient’; **d** *si dis placet* ‘si déu vol’; (exclamació de sorpresa) valguin-me els déus!, pels déus! **5** (especialment en pft., sovint impers.) ésser acordat, convingut, decidit; ésser la voluntat, la decisió, l’ordre (d’una autoritat)’

Formes: el perfet sovint té un valor deponent; el participi de perfet amb valor actiu.

Derivats: *placens -tis* ‘agradable, estimat’ (Cic., Hor.), d’on prové el substantiu *placencia -ae* f. ‘complaença’ (Apul.); *placidus -a -um* ‘benèvol, tranquil, plàcid’ (arc., clàss., postclàss., usual), d’on prové el substantiu *placiditās -ātis* f. ‘tranquil·litat’ (rar, Var., Clod.), el substantiu *placida -ae* f. ‘tipus de vaixell’ (Gel.10.25.5; *CIL* VIII 27790), l’adverbi *placidē* ‘plàcidament, suaument’ (arc., clàss., postclàss.), *placidō -āre* (tardà), *placidulus* (tardà), *implacidus* (Hor., Stat., Prop.);

placitō -āre ‘ésser molt grat, plaent’ (Pl.Bac.1081); *placitus -a -um* ‘agradable, grat’ (Stat.Theb.12.302), d’on prové el substantiu *placitum -ī* n. ‘creença, opinió’ (Sen., Tac.); *placor* (Vulg.); *placitiō* ‘satisfacció’ (St. Jer.); *placibilis* (Tert.).

Compostos: *complaceō -uī* o *-itus sum* (arc., reprès pels autors arcaïtzants); *displiceō* ‘desplaure’ (arc., clàss.), i derivats;¹²⁰ *perplaceō* (rar, Pl., Ter., Cic.).

Placeō és freqüent en totes les èpoques de la llatinitat. És intransitiu i a vegades mostra valor impersonal. Generalment va acompanyat amb un datiu de persona. En època arcaica apareix sovint en les comèdies de Plaute i Terenci, i en altres autors arcaics, amb els significats 1 i 4: (1) *non placet mi cena quae bilem mouet* (Pl.Bac.537); *sane sapis et consilium placet* (Pl.Ps.662); *quotiens ibis, totiens magis placebit* (Cató Agr.1.1); (gdiu. amb volor act.) *si illa tibi placet, placenda dos quoque est quam dat tibi* (Pl.Trin.1159); (1b) *pallium mi ecferte.—em, nunc tu mihi places* (Pl.Mer.911); *fiat istuc potius quam nunc pugnem tecum.—places* (Pl.Rud.1042); *—quis hic est homo quem ante aedis uideo hoc noctis? non placet* (Pl.Am.292); (1d) *postquam ea adoleuit ad eam aetatem ut uiris placere posset* (Pl.Cas.48); *uolo me placere Philolachi, meo oculo, meo patrono* (Pl.Mos.167); (1e) *spectatores,...si placuimus neque odio fuimus, signum hoc mittite* (Pl.Capt.1035); *primo actu placeo; quom interea rumor uenit datum iri gladiatores, populus conuolat* (Ter.Hec.39).

És habitual de trobar el perfet amb valor deponent: (1) *quae uobis placitast condicio datur* (Ter.Hec.241); *ubi sunt cognitae (sc. fabulae), placitae sunt* (Ter.Hec.21).

En època arcaica *placet* es troba també amb valor impersonal i en les respostes afirmatives amb el sentit d’‘estard d’acord’: (4, impers.) *minu’ placet magi’ quod suadetur, quod dissuadetur placet* (Pl.Trin.670); *an hoc proferendum tibi uidetur esse?—miquidem non placet* (Ter.Ad.337); (4b) *suadeo ut ad nos abeant...—placet, bene facitis* (Pl.Rud.880); *transduce...familiam omnem ad nos.—placet, pater* (Ter.Ad.910). També apareix en les expressions *si tibi placet, si dis placet*: (4c) *nunc uos, si uobis placet...signum hoc mittite* (Pl.Capt.1034); *parcas istis uerbis, si placet* (Afran.com.355); (4d) *expediui ex seruitute filium, si dis placet* (Pl.Capt.454); *—aduenit, si dis placet, ad uillam argentum meo qui debebat patri...minas uiginti mi dat* (Pl.Truc.647).

La resta d’accepcions semàntiques apareixen a partir d’època clàssica: (2) (amb dat. de finalitat) *hibernis placebat locus* (Liv.24.20.15); *nox placet sceleri: prorsus adulteri tempus* (Sen.Con.7.5.2); (amb *ad*) *neque...locus ullus in Vrbe ad facinus*

¹²⁰ Pels derivats, veg. l’entrada de cada compost.

diramque placet nisi curia caedem (Ov.*Met.*15.802); (3) *ut (natura) uno consensu iuncta sit et continens, quod uideo placuisse physicis* (Cic.*Diu.*2.33); *ut scripsere quibus aedilem fuisse eo anno Fabium Maximum placet* (Liv.10.11.9); (5) *nec...requies, nisi mors, reperitur amoris: mors placet. erigitur laqueoque innectere fauces destinat* (Ov.*Met.*10.338); *ut tempora tandem furtiuae placuere fugae* (Luc.2.688), etc.

Segons EM (511) l'origen de *placeō* és possiblement impersonal 'plau, agrada, sembla bé': *si dis placet; senatui placuit (placitum est)*, etc.

LIV (485): **pleh₃k-* 'plaure, agradar'
IEW: 831

Sembla ser que *placeō* prové d'una arrel pie. **pleh₃k-* 'plaure, agradar', que apareix testimoniada també en tocari (veg. Hackstein 1995: 116-7; LIV: 831). L'infinitiu de subjuntiu segon del toc. B *plāksi* 'consentir' podria reflectir un tema de present temàtic pie. **pléh₃k-e-*, tot i que no es descarta la possibilitat que provingui d'un present radical atemàtic (veg. LIV: 486²).

El toc. A *plāksāt* 'demanà permís' podria provenir d'un aorist sigmàtic **pléh₃k/pléh₃k-s-*, tot i que l'antiguitat d'aquesta forma no es pugui assegurar, ja que pot tractar-se d'una formació recent. La reconstrucció d'una laringal **h₃-* es basa a partir del toc. *plā-*, que es troba en l'infinitiu i el pretèrit, si s'accepta que provenen d'un grau ple. Ara bé, cas que aquestes formes fossin formacions recents amb grau reduït analògic, s'hauria de reconstruir una arrel **pleh₂k-* (veg. Schrijver 1991: 182; LIV: 485¹).¹²¹

El testimoni del gr. *πλάξ, -κός* 'superfície (del mar, de la terra)', que generalment es vinculava amb *placeō* (WH: II 313, IEW 831; Frisk: II 550), s'hauria de descartar per motius semàntics i formals, atès que reflecteix una arrel **plek-* sense laringal (EM: 511; Schrijver 1991: 182; Hackstein 1995: 116²⁶).

És molt probable que *placeō* provingui d'un tema essiu pie. **pl_h₃k-h₁ǵé-*. Pel que fa al vocalisme, emperò, en llatí esperariem trobar una vocal radical llarga †*plāk-* com a resultat de **pl_h₃k-* (ja que en llatí *CRHC > *CRāC*, cfr. *plācāre* < **pl_h₃k-*). Tal vegada *placeō* presenti una vocal breu *a* per analogia amb els altres verbs essius, que mostren el grau zero i molt sovint *a*, com per exemple *manēre, patēre* (veg. Schrijver 1991: 181), o també per diferenciar el verb d'acció del verb d'estat (Hocquard 1981: 118).

¹²¹ El tocari hauria de reflectir un grau reduït, atès que un grau ple **pleh₂k-V-* hauria resultat en toc.B, **plok-* (veg. Schrijver 1991: 181).

EM (511) considera que *plācō* ‘apaivagar, reconciliar’ és el causatiu corresponent a *placeō* (cfr. *sedeō/sēdāre*). D’acord amb el LIV (486³) *plācāre* ‘apaivagar’ fóra un denominatiu de l’arrel nominal **plāk-* < **plh₃k-*.

pleō, -ēre, (plēuī, plētum) (tr.) ‘omplir, emplenar; completar’

Derivats: *plēnus* ‘ple’ (arc., clàss., postclàss., usual (veg. més endavant)), d’on provenen l’adverbi *plēniter* (tardà), el substantiu *plēnitās -ātis* f. (Vitr.), *plēnitūdō -inis* f. (Plin., Col.), l’adverbi *plēnē* ‘abundantment, plenament’ (clàss., imp.), el compost *plēnilūnium -(i)ī* n. (Col., Plin.); *plērus -a -um* ‘el més nombrós de, la majoria de’ (arc.), d’on provenen l’adjectiu *plērusque -aque -umque* i l’adverbi *plērumque* (ambdós arc., clàss., usuals); *locu-plēs* (< **plē-t-s*) ‘ric’.

Compostos: *compleō* ‘omplir completament’ (testimoniat en totes les èpoques, usual), i els seus derivats;¹²² *dēpleō* ‘desomplir (rar, tècnic Cató, Plini)’; *expleō* ‘omplir completament’, i derivats; *impleō* ‘omplir’ antic, usual, i derivats; *oppleō* ‘omplir completament’ (arc., clàss., postclàss.); *repleō* ‘reomplir’ (Pl., clàss., postclàss.), i derivats; *suppleō* ‘completar, suplir’ (arc., clàss., postclàss.); *plēnescō* (tardà).

Pleō és molt rar, s’ha conservat únicament en una inscripció i en una glosa: *plendi numeri gregariorum gratia* (CIL II 6278.38); *plentur antiqui etiam sine praepositionibus dicebant* (Fest.p.230M). Fou substituït pels seus compostos d’aspecte determinat *compleō, impleō, adimpleō*, etc. (veg. compostos i derivats). Una forma de 3 pl. en *-n-* s’ha conservat a Paul.Fest.p.80M: *explenunt: explent* (veg. Leumann 1977⁵: 305).

A jutjar per l’adjectiu llatí *plēnus*, i de l’umbr. *plener* (abl. pl. *plēnīs*), sembla que l’itàlic substiuí el grau reduït de l’adjectiu pie. **plno-s* pel del grau ple *plē* de la forma verbal (veg. EM: 515).

LIV (482): **pleh₁-* ‘omplir-se, esdevenir ple’
IEW (798-800)

No hi ha dubte que *pleō* (i els seus compostos) es remunten a una arrel verbal pie. **pleh₁-* ‘omplir-se, esdevenir ple’ (WH: II 322; IEW: 798-800, LIV: 482), que s’ha conservat també en indoirani, grec, armeni, antic irlandès i albanès. D’acord amb Meiser (1993a: 284-7), Schirmer i Kümmel (LIV: 483²), és molt possible que el significat originari d’aquesta arrel fos fientiu, matís que encara es conserva en la veu mitja del gr. *πληῖτο* ‘va esdevenir ple, va omplir-se’, que reflecteix un antic aorist radical **pléh₁-/plh₁-*, punt de partida d’aquesta arrel. El grau ple i d’aquesta arrel s’ha

¹²² Pels derivats, veg. l’entrada de cada compost.

mantingut només en formes nominals indoirànies: vèd. *pārīnas-* n. ‘plenitud, riquesa’, *pārīman-* n. ‘plenitud’, així com en l’adjectiu **pólh₁u-/pélh₁éu-* ‘molt’ (vèd. *purú-*, gr. *πολύς*, gòt. *filu*) (veg. LIV: 482¹).

L’imperfet vèd. *ápiprata* ‘s’ha omplert (la panxa)’ i el gr. *πίμπλημι* (amb nasalització secundària) ‘omple’, reflecteixen un present atemàtic reduplicat **pi-pléh₁/pl̥h₁-*).

A banda d’aquest present reduplicat, les llengües indoeuropees han conservat testimonis d’un antic tema de present amb infix nasal **pl̥-né/n-h₁-*: vèd. *pr̥ṇāti* ‘omple’, aav. *pārānā* ‘omple!’, arm. *lnowm* ‘ompló’,¹²³ alb. *m-blon* ‘omple’ (Klingenschmitt 1982: 254-5; Demiraj 327). L’anàlisi de *polleō* a partir d’aquest tema de present amb infix nasal (McCone 1991a: 21) és més problemàtica (veg. l’apartat etimològic de *polleō*).

L’aav. *frādat̥* ‘fomenta’, *frādāṇtē* ‘prosperar’ i el gr. *πλήθω* ‘m’ompló, esdevinc ple’ provenen d’un present **pléh₁-d̥^he-*.

El vèd. *paprā* (RV 1, 69, 1), *paprāu* ‘ha omplert’ i l’aav. *pafrē* ‘s’ha omplert’,¹²⁴ semblen reflectir un antic tema de perfet pie. **pe-plóh₁/pl̥h₁-*.

Pel que fa al llatí *pleō*, *plēuī*, no hi ha dubte que forma part del grup de verbs radicals acabats en *-eh₁* que acabaren formant part de la segona conjugació llatina (tipus *neō*, *nēuī*). Ara bé, així com en aquest grup de verbs se sol partir d’un tema de present radical atemàtic, a partir del qual es generà el tema de perfet en *-ēuī*, en el cas de *pleō* és el tema de perfet el punt de partida. EM (515), Meiser (1993a: 287, 1998: 190, 2003: 226) i LIV consideren el tema de perfet *plēuī* com a tema originari provinent d’un aorist radical pie. **pléh₁-/pl̥h₁-* (= gr. *πλήτω*) i analitzen el tema de present *pleō* com un present **plē-je/o* de nova formació, format a partir de la base de l’aorist radical. Aquest present podria estar substituint el tema de present amb infix nasal **pl̥-ne-h₁-* (cfr. vèd. *pr̥ṇāti* ‘omple’, aav. *pārānā* ‘omple!’, arm. *lnowm* ‘ompló’ (Meiser 1998: 190), cfr. també *cernō*, *crēuī*).¹²⁵ Segons Meiser (1993a: 287), el tema de perfet llatí provindria d’un tema d’aorist radical **plē-d* que al seu torn es basa en la forma mitja **plēto* que, d’altra banda, deu el seu grau ple a l’antic aorist radical actiu (intransitiu).

¹²³ Amb grau ple analògic i substitució de *-na-* per *-nu-* (Klingenschmitt 1982: 253-4).

¹²⁴ Transitiu-reflexiu, no pas fientiu, cfr. Kellens 1984: 56, Kümmel 2000: 648-9.

¹²⁵ Tot i que segons Hardarson (1993: 182-3¹²⁴) els compostos de *-pleō* cal analitzar-los com a dereduplicacions de **pi-pleh₁-*.

Atès que el tema bàsic no marcat per l'arrel verbal pie. *pleh₁- és un aorist radical i no pas un present radical, la hipòtesi de Meiser d'analitzar *plēuī* com un tema de perfet que es remunta a un aorist radical és coherent i per tant, la més versemblant. Dins de la segona conjugació llatina, els verbs *aboleō -ēre* 'destruir' (també *dēleō*) i *uieō -ēre* mostren el mateix origen (veg. l'entrada d'aquests verbs).

poenitet: veg. *paenitet*

polleō, -ēre, -, - (intr.) '1 tenir poder o influència, tenir força; (amb ac. intern.) poder-ho tot; **b** (d'un medicament, etc.) ésser eficaç, ésser efectiu; **c** *pollere sibi* ésser autosuficient; **2** tenir valor, importar, comptar; **b** ésser predominant'

Obs.: *polet* forma arc. Fest.p.205M.

Derivats: *pollens -ntis* 'fort, poderós' (arc., clàss.), d'on prové el substantiu *pollentia -ae* f. 'poder, força' (Pl.), personificat com a deessa dins Liv. 39, 7, 8; Noms propis: *Pollentus, -tiō, -tiānus, -tīnus* (EM: 519).

Compostos: *antepolleō* 'ésser més poderós (que)' (Apul.); *praepolleō* 'ésser superior en poder' (Tac., Apul.), i derivats (veg. l'entrada de *praepolleō*).

El verb *polleō* es troba testimoniats sobretot en època clàssica i en la literatura imperial, i és emprat com a sinònim de *possum*: (1) *te sapientia iubet...pollere regnare dominari* (Cic.Rep.3.24); *neque ingenium ullum satis pollet, quin animus...succumbat* (Sal.Rep.2.7.4); (amb ac. intern) *adulatio...potentium, qui in re publica...tum plurimum pollebant* (Cas.Ciu.1.4.3); (1b) *efflatur sanies late pollente ueneno* (Luc.9.795); (1c) *illum...otia...degentem fraude remota, pollentemque sibi* (Culex 74); (2) *quantum in hac urbe polleat multorum oboedire tempori* (Cic.Brut.242); *plurimum...scentia pollet in aliquibus, ut in pastione pecoris* (Col.11.1.8); (2b) *utensilium praeterea pollemus adfatim* (Apul.Met.2.19), etc.

En època arcaica apareix rares vegades, però es conserva algun exemple dins de les comèdies de Plaute: (1, amb ac. intern) *uidetin uiginti minae quid pollent quidue possunt?* (Pl.As.636). A més a més, l'antic participi de *polleō*, convertit en adjectiu, *pollens -ntis* 'fort, poderós', es troba testimoniats també en els autors d'època arcaica: *pollens sagittis...Apollo* (Naev.poet.30(32).1); *genus...pollens atque honoratissimum* (Pl.Capt.278).

A *polleō* li manca el tema de perfet i de supí.

< **pol-no-*, denominatiu de **polo-* ‘inflat, gros, gran’ ?
LIV: 482-3
IEW: 840

L’etimologia de *polleō* ‘ésser fort, ésser capaç’ no és clara.

WH (II 332) i Pokorny (IEW: 840) el relacionen amb l’arrel pie. **polo-*: *pōlo-* ‘inflat, gros, gran’ i li atribueix un origen denominatiu *pollos < **pol-no-*, a partir del qual s’hauria generat també *pollex*, *-icis* ‘polze, dit gros’, testimoniats a partir de Cató (*Agr.*19.2). Aquesta arrel apareix també en rus *bez-palʹij* ‘sense dit’ (< protoesl. *palʹ), arus-eslec. *palʹxʹ* (< **poliko-*), etc. A més a més, aquests investigadors, relacionen una colla de verbs amb el significat originari de ‘palpar amb els dits’: pmod. *pālidan* ‘ cercar, rastrejar’, bulg. *pālam* ‘cerco’, aaa. *fuolen*, alem. *fühlen*, angl. *feel* (< *fōljan), aisl. *felma* ‘palpar’, etc.

Però la connexió que fan WH i Pokorny entre aquests verbs de significat originari ‘palpar amb els dits’ amb l’arrel pie. **polo-* no és clara perquè algunes formes pressuposen la reconstrucció d’una laringal que no apareix en les formes del substantiu llatí ni del protoeslau. A més a més, la relació semàntica d’aquests verbs amb l’arrel pie. no és prou clara. El més probable és que es tracti de dues arrels pie. diferents¹²⁶ i que calgui restringir l’arrel pie. **polo-* reconstruïda per Pokorny únicament als exemples del llatí i de l’eslau.

EM (519) atribueix a *polleō* un origen denominatiu *polnos o *pollos i el relaciona amb l’airl. *oll* ‘gran’. Però aquest origen és purament hipotètic ja que sembla que l’airl. *oll* i el gal. *ollo* ‘gran’ estan relacionats amb una arrel *sollos (**sol-no-*) < **solo-* ‘intacte, sencer’, que apareix també en llatí arcaic *sollus* ‘*totus et solidus*’ (IEW: 980).

McCone (1991a: 21), Rix (1995: 401) i el LIV (483¹¹), emperò, atribueixen a *polleō* una etimologia totalment diferent i l’analitzen com un tema de present amb infix nasal **pl̥-né-h₁-* provinent de l’arrel verbal pie. **pleh₁-* ‘omplir-se, esdevenir ple’. El tema de present amb infix nasal s’hauria conservat també en vèd. *pr̥ṇāti* ‘omple’, aav. *pərənā* ‘omple!’, arm. *lnowm* ‘omple’, airl. *do:lin* ‘flueix (sobre)’ i l’alb. *m-blon* ‘omple’.¹²⁷

¹²⁶ El LIV no reconstrueix cap arrel verbal pie. relacionada amb aquests verbs. Tal vegada calgui considerar-los d’origen denominatiu.

¹²⁷ Quant a la reconstrucció d’altres temes verbals pie. d’aquesta mateixa arrel, veg. LIV: 482-3 i l’entrada de *pleō*.

Malgrat tot, encara que formalment *polleō*, d'acord amb l'evolució fonètica del llatí, no ofereix cap objecció a l'hora d'atribuir-li un tema de present amb infix nasal originari, existeix una contradicció entre la reconstrucció de *polleō* i *pleō* d'acord amb la teoria de Meiser (1998: 190). Segons Meiser, el tema de present *pleō* (< **pleh₁-je-*), format a partir d'una base d'aorist radical, podria estar substituïnt el tema de present amb infix nasal **p_l^o-ne-h₁-*, que de fet, el llatí ha mantingut mitjançant *polleō*. Rix (1995: 401¹¹) justifica aquesta contradicció argumentant que, si *polleō* realment s'ha d'analitzar com un tema de present amb infix nasal provinent de l'arrel **pleh₁-*, aleshores s'ha d'entendre com una formació molt antiga, prèvia a la desaparició, en protoitàlic, dels presents nasals d'arrels en grau II.¹²⁸

Pel que fa a la semàntica verbal 'ésser fort, ésser capaç' constitueix un problema a l'hora d'atribuir a *polleō* un tema de present amb infix nasal perquè la majoria d'aquests presents tenen una semàntica transitiva(-causativa). Rix (1995: 401¹¹) intenta salvar aquest inconvenient argumentant que el significat de *polleō* provindria d'un antic present essiu *palē i que el significat 'ser fort' provindria del sentit 'estar ple'.

Però la hipòtesi de Rix no acaba de ser del tot convincent per diversos motius. En primer lloc, per l'arrel *pie*. **pleh₁-* no hi ha testimoni cap tema essiu que pugui corroborar la hipòtesi de Rix, segons la qual, la semàntica estativa de *polleō* provindria d'un tema essiu *pie*. En segon lloc, crida l'atenció que la semàntica de *polleō*, a més a més de ser estativa, tingui un significat molt diferent a la resta de verbs testimoniats per aquesta arrel. Això s'esdevé no només amb els verbs més estretament vinculats amb *polleō* (i.e., amb els verbs que provenen d'un tema de present amb infix nasal *pie*), ans també per la resta de temes verbals reconstruïts per aquesta arrel. En efecte, mentre que gairebé tots els verbs relacionats amb aquesta arrel tenen el significat d'omplir, *polleō* destaca per tenir el significat d' 'ésser fort, ésser capaç'. Quant a la semàntica de *polleō*, a més a més de ser diferent amb el de la resta de verbs que mostren les llengües ie., és difícil de trobar-li una vinculació semàntica satisfactòria amb el significat bàsic d' 'omplir'.

En aquest sentit, per motius semàntics, ens sembla més versemblant la hipòtesi de WH i Pokorny d'atribuir un origen denominatiu a *polleō*. És versemblant que a partir de l'adjectiu **pol-no-* s'hagués creat en llatí un tema essiu **pol-n-eh₁je-* > *polleō*.

¹²⁸ Segons Rix (1995: 401), en llatí només s'haurien conservat presents nasals d'arrels *seŕ* de grau ple I (*keH*, *keKH-*, *keRTh*), mentre que els presents amb infix nasal de les arrels amb grau ple II es veieren substituïdes per temes de present amb sufix *-je/o*.

Pel que fa a la forma arcaica *polet* (FEST.p.205M), cas que s'hagi d'acceptar com a fidedigna, provindria d'una base **pol-* sense allargament del tema, ara bé, cal no descartar que simplement sigui una grafia sense geminació, fenomen típic del llatí arcaic.

polliceor, -ēri, -itus (dep., tr.), també ***-eō -ēre*** '1 (rar, arc.) proposar, oferir, licitar (en una subhasta); 2 prometre, assegurar; (amb or. d'inf.) prometre de, comprometre's a, donar la paraula que; 3 afirmar, assegurar, garantir; 4 anunciar, fer esperar, prometre; 5 (amb valor pass.) ésser promès'

Formes: *-iarus* (= *-earis*) *CIL* I 2520.13; (formes act.) *-eres* a *Var.Men.41*.

Derivats: *pollicitor -āri -ātus* (tr.) 'prometre' (arc., Sal.), d'on prové el substantiu *pollicitātiō -ōnis* f. 'promesa' (arc., clàss., postclàss.); *pollicitum -ī* n. 'promesa' (rar, Ov., Col.); *pollicitātor* (tardà).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Polliceor és freqüent en tots els períodes de la llatinitat i normalment té un valor deponent. El significat general és el de 'prometre, assegurar', que és el sentit més freqüent testimoniat en en època arcaica i en les èpoques posteriors: (2) (amb ac.) *plus pollicere quam ego aps te postulo* (Pl.*Truc.374*); *supplicium uolo polliceri* (Pl.*Cist.456*); *is senem...pellexit modo non monts auri pollicens* (Ter.*Ph.68*); *quaeso...quod mihi es pollicita tute ut serues* (Ter.*Hec.786*); (amb ac. i inf. de fut.) *pollicitast ea se concessuram ex aedibus* (Ter.*Hec.679*); (amb inf.) *nummum...quem mihi dudum pollicitus es dare* (Pl.*Men.311*); (en discurs directe) *te mihi saepe pollicitum esse '...utilitatem ego faciam ut cognoscas meam'* (Ter.*Eu.308*); *-nunc petit, quom pollicetur* (Pl.*Aul.194*).

En un passatge de Plaute, apareix el significat de 'proposar, licitar (en una subhasta)', que és el mateix significat que trobem en el verb simple *liceor*: (1) *ego habeo.—at illic pollicitust prior* (Pl.*Mer.439*). Però aquest significat és rar i arcaic.

Tot i que siguin pocs els exemples, a vegades es pot observar un valor passiu de *polliceor* 'ésser promès', que es troba ja en un passatge d'Enni: (5) *quibus diuitiae pollicentur* (Enn.*scen.322*); *obuenienti magistratu...statuae polliceantur* (Met.*Num.orat.2*); *pollicitam dictis Iuppiter, adde fidem!* (Ov.*Fast.3.336*), etc.

A part de la veu passiva, a *Var.Men.41* hi ha documentada la forma activa *polliceres*. Aquestes fluctuacions es troben també en el doblet del verb simple (*liceō, liceor*; veg. aquests verbs). En una inscripció arcaica es pot observar la forma

polliciarus, equivalent a *pollicearis*: *polliciarus illi te daturum tres uicitmas* (CIL I 2520.13).

Els significats 3 i 4 daten d'època clàssica: (3) *nescire me...id non puderet, quod ne illi quidem scirent, qui pollicerentur* (Cic.de Orat.2.235); *quia uidebam id quod...nos de Cn. Pompeio polliceremur, id illum...perfecturum* (Cic.Dom.16); (4) *corpus...cuius febricula eo sudore finitur, securitatem pollicetur* (Cels.2.3.2); *dum Arcturi ortus et hirundinis aduentus commodiores polliceantur futuras tempestates* (Col.9.14.17); (amb ac. i inf.) *cum analogia polliceatur ex duobus similibus similiter declinatis similia fore* (Var.L.9.49), etc.

< *por-+liceor*
veg. *liceō* (< **lejk-*)

pollūceō, -cēre, -xī, -ctum (tr.) 'ofrenar, oferir en sacrifici; (transf.) lliurar (a un càstig);
b servir a taula'

Ortogr.: *poloucta* CIL I 1531.6.

Derivats: *pollūcibiliter* 'sumptuosament, esplèndidament' (Pl.Mos.24); *polluctūra* f. 'banquet' (Pl.St.688); *polluctūs -ūs* 'ofrena sacrificial' (Hem.hist.13); *pollūcibilis* 'digne d'èsser ofert en sacrifici' (tardà); *pollūcibilitās* (Fulg.); *polluctāre:consecrāre* (Gloss.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Pollūceō apareix testimoniat en època arcaica i en una glossa (Fest.p.253M). El significat originari i més habitual és el d' 'ofrenar, oferir en sacrifici', tot i que també es pot trobar amb el significat de 'servir a taula': (1) *polluxi tibi iam publicando epulo Herculis decumas* (Naev.com.28); *Ioui dapali culignam uini...polluceto* (Cató Agr.132.1); *ut pisces qui squamosi non essent, ni pollucerent* (Herm.hist.13); (transf.) *polluctus uirgis seruos* (Pl.Cur.193); **b** *neque sit quicquam pollucti domi* (Pl.Rud.1419); (fig.) *non ego sum pollucta pago. potin ut me apstineas manum?* (Pl.Rud.424).

En una inscripció arcaica es pot observar escrita la forma *poloucta*: *decuma facta poloucta* (CIL I 1531.6).

< *por-+lūceō?*
veg. *luceō* (< **lejk-*)

L'etimologia de *pollūceō* no és del tot clara. La proposta més versemblant és la que la deriva a partir de **por+lūceō*, amb el sentit originari de 'fer observar, mostrar' (= ai. *rōcáyati* 'fa brillar, fa agradable, troba plaer a' (WH: II 333). En llatí, el significat

s'hauria especialitzat a l'àmbit religiós. Un cas similar el trobem en el cas de l'umbre, que ha conservat un participi de perfet compost abl. sg. f. *co-mohota* 'oferir a la divinitat', que formalment equival al llatí *mōtus*.

porceō, -ēre, -, - (tr.) 'allunyar, contenir, impedir'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Porceō és bàsicament arcaic: (Enn.scen.328); *mi gnate, ut uerear eloqui, porcet pudor* (Pac.trag.67); *quos iam ab armis anni porcent* (Acc.trag.286); *hunc Ceres...frugibus suis porcet* (Var.Men.251); (amb inf.) *non te porro procedere porcent* (Lucil.234).

A *porceō* li manca el tema de perfet i de supí.

< *po-(cfr. *post*)+*arceō* (EM: 43; WH: II 341; IEW: 54)
veg. *arceō* (< *h₂er^(k)-)

És possible que *porceō* sigui un arcaisme dins de la llengua llatina conservat pels autors arcaics. Hom l'ha comparat amb el compost hittita *pē ḫark-* (veg. Watkins 1970: 73).

possideō, -idēre, -ēdī, -essum (tr.) '1 tenir, posseir, ocupar (terres); (abs.) tenir propietats (esp. rústiques); **b** assumir l'ocupació de, ocupar; **c** ocupar, habitar; **2** (en general) posseir una propietat, ésser amo de; **b** prendre com a propietat, apropiar-se; **c** contenir, tenir; **d** posseir o tenir com a qualitat; **3** ocupar, dominar (un sobirà, un exèrcit); **b** prendre el control de, tenir sotmès; **c** exercir o prendre poder sobre (persones); (esp.) posseir (sexualment); **4** (transf.) tenir o prendre en possessió, dominar, posseir; **5** (poet.) ocupar, omplir (un espai); **6** ocupar, absorbir, acaparar (el temps d'algú, les energies, etc.)'

Formes: *posid-* CIL I 11; I 584.28, etc.; *posed-* 1.614.

Derivats: *possessiō -ōnis* f. 'ocupació, possessió' (a partir de Cic., usual), d'on prové el diminutiu *possessiuncula -ae* f. (Cic.Att.13.23.3); *possessiuus -a -um* '(gram.) que indica possessió' (Quint.Inst.1.5.45); *possessor -ōris* m. 'propietari, ocupant' (clàss., postclàss., usual) i el fem. *possesrix -icis* (Afran.com.204); *possessōrius -a -um* 'referent a l'ocupació o a la propietat' (tardà); *possessus -ūs* m. 'propietat, possessió' (Apul.Apol.13).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Possideō és molt usual i es pot observar en totes les èpoques, ja a partir d'època arcaica, en què apareixen diferents accepcions semàntiques: (1) *hanc domum iam multos annos est quom possideo et colo* (Pl.Aul.4); (2) *aequomst habere hunc bona quae possedit pater* (Pl.Poen.1081); (Ter.An.810); (2d) *qui est amicus ita uti nomen possidet* (Pl.Bac.386); *haec huius saeculi mores in se possidet* (Pl.Truc.13); (3c) *de uxore, ita ut possedi, nil mutat Chremes?* (Ter.An.949); (6) *tuas possidebit mulier faxo ferias* (Pl.Epid.469), etc.

Possideō mostra el significat figurat i poètic a partir de Ciceró: (4) *propior calignis aer ater inuit oculos prior et possedit apertos* (Lucr.4.338); *nos* (sc. Deucalió i Pirra) *duo turba sumus: possedit cetera pontus* (Ov.Met.1.355); *ignis cuncta possideat* (Sen.Ben.6.22); (5) *iste* (sc. Cancer) *pectoribus ualidis atque aluo possidet orbem* (Cic.Arat.513(267)); *primum quemque necessesse occupet ille locum, deinde omnia possideantur* (Lucr.1.390), etc.

En algunes inscripcions arcaiques es llegeix el tema de present amb la grafia *posid-*, i el tema de perfet apareix amb la grafia *posed-*: (2c) *multas...uirtutes...posidet hoc saxsum* (CIL I 11); (1) *agrum oppidumqu<e> quod ea tempestate posedisent* (CIL I 614), etc. (veg. més amunt, formes).

Tal i com en el doblet *sedeō/sīdō*, *possideō* i *possīdō* -ere (tr.) 'ocupar, establir-se en; prendre, apoderar-se de' comparteixen el mateix tema de perfet *possēdī*. En aquells casos que el perfet tingui un valor dinàmic, és a dir, signifiqui 'ocupar un lloc, apropiat-se, tenir sotmès' (és a dir, els sentits 1b, 2b, 3b, la majoria dels exemples dels quals mostren un perfet), aquest pot pertànyer tant a *possideō* com a *possīdō*: (1b) *id oppidum...possederunt...Achai Troia domum redeuntes* (Cató hist.71); *necesse est...ostendas te (fundum) aut uacuum possedisse, aut usu tuum fecisse, aut emisse* (Rhet.Her.4.40); *non est ausus meam domum, cuius cupiditate inflammatus erat, possidere* (Cic.Dom.107); *magna pars agri...quem priuati sine discrimine passim possederant, recuperata in publicum erat* (Liv.42.19.1); (2b) *cum Scaurus...haberet inuidiam ex eo, quod Phrygonis...bona sine testamento possederat* (Cic.de Orat.2.283); *rem furtiuam aut in possessam* (Gaius Inst.2.45); (3b) *agros...patiantur eos tenere quos armis possederint* (Caes.Gal.4.7.4); *querebantur...oppida castellaque...Masinissam ui atque armis possedisse* (Liv.42.23.2); *possessa ipso transitu Vicetia* (Tac.Hist.3.8), etc.

< *potis+sedeō*
veg. *sedeō* (< **sed-*)

posthabeō, -ēre, -uī, -itum (tr.) ‘1 (sovint amb dat.) considerar inferior, subordinar, posar per sota (a, de); 2 postposar, diferir’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Posthabeō és habitual en època clàssica i imperial, tot i que s’ha conservat ja a Terenci, en què ja es troba documentat el perfet: *omnis posthabui mihi res,...postquam id...uos uelle animum aduorteram* (Ter.Ph.908); *ut omnibus rebus posthabitis totos se in optumo uitae statu exquirendo conlocarent* (Cic.Tusc.5.2); (2) *auctor omnia postponendi dum occasio in manibus esset* (Liv.7.36.10).

< *post-+habeō*
veg. *habeō* (< ?*(^oh)eHb-)

praebeō, -ēre, -uī, -itum (tr.) ‘1 mostrar, presentar, deixar veure; **b** *praeberere terga* marxar; **c** *praeberere aurem, aures* parar l’orella, escoltar; 2 oferir, presentar, donar; 3 exposar físicament (un mateix, el cos, etc.); **b** exposar, sotmetre (a condicions no físiques); 4 oferir, proveir de, posar a disposició; **b** oferir-se com a, servir de, mostrar-se com a; 5 proveir; **b** (refl., amb predic.) oferir-se, proposar-se com a; **c** mostrar-se, comportar-se com a, donar mostres d’èsser; 6 causar, fer, provocar; **b** (amb predic.) fer, tornar’

Derivats: *praebia -ōrum* n. pl. ‘amulets’ (Naev.com.71; Var.L.7.107); *praebitiō -ōnis* f. ‘proveïment’ (rar, a partir de Varró); *praebitor -ōris* ‘proveïdor’ (Cic.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Praebeō és usual en totes les èpoques. En els autors arcaics ja es poden constatar les diferents accepcions semàntiques: (1) *ut pudice uerba fecit...ut modeste orationem praebuilt!* (Pl.Poen.1222); (3) *adulescenti morem gestum oportuit—qui potui melius qui hodie usque os praebuilt?* (Ter.Ad.215); (4) *piscatores, qui praebent populo piscis foetidos* (Pl.Capt.813); *ocum sibi uelle liberum praebier ubi nequam faciat clam* (Pl.Poen.177); (4b) *piscibus in alto...praebent pabulum* (Pl.Rud.513); *non possum satis narrare quos ludos praebueris intus* (Ter.Eu.1010); (5c) *seruom haud inliberalem praebes te* (Ter.Ad.886); *dum me morigeram, dum morosam praebéo* (Afran.com.372).

A partir d’època clàssica, *praebeō* mostra els significats 2 i 6: (2) *nisi...crudelitati sanguis praebitus sit* (Cic.Rosc.150); *nisi hauriendum sanguinem laniandaque uiscera nostra praebuerimus* (Liv.9.1.9); (6) *tantam...opinionem timoris praebuit ut iam ad uallum...hostes accedere auderent* (Caes.Gal.3.17.6); *iam euaserant*

media castra, cum...miles offenso scuto praebuit sonitum (Liv.7.36.2); (6b) *ad praebendam opportunam consilio urbem* (Liv.8.25.9); *elephanti...tutum ab hostibus quacumque incederent...agmen praebant* (Liv.21.35.3), etc.

Praebeō és la forma contracta de *praehibeō* ‘proporcionar, fornir’, que apareix documentat en les comèdies de Plaute (veg. l’entrada d’aquest verb).

< forma contracta de *praehibeō* (< *prae-+habeō*)
veg. *habeō* (< ^(g)*eHb-) i *praehibeō*

praecaueō, -auēre, -āuī, -autum (intr., tr.) ‘1 (intr.) anar amb compte, estar alerta, prendre precaucions; **b** (amb dat.) vetllar per, procurar per; (amb dat. o *ab*) guardar-se de, estar previngut contra; 2 (tr.) prevenir, guardar-se de; **b** (amb subord. subst.) prevenir que no, vigilar que no, procurar que no’

Derivats: *praecautio* (Cael.Aur.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *praecaueō* s’ha conservat en totes les èpoques a partir de Plaute i Terenci i, com en el cas del verb simple *caueō*, mostra el valor intransitiu i transitiu. Ja en època arcaica apareixen testimoniats ambdós valors amb el mateix grau de freqüència: (1) *at enim tu praecaue* (Pl.Epid.94^a); *ferae, quibus abest ad praecauendum intellegendi astutia* (Pac.trag.358); (1b) *hoc tempus praecauere mihi me, haud te ulcisci sinit* (Ter.An.624); (2) *illud praecauendumst atque adcurandumst mihi* (Pl.Men.860); (2b) *sed praecauto opust, ne hic...sentiat* (Pl.Mer.333).

< *prae-+caueō*
veg. *caueō* (< ^(s)*keu_h1-)

praecleueō, -ēre, -, - (intr.) ‘ésser molt famós’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Praecleueō és tardà i rar: *qui in uetusta praecluent comoedia* (Maur.2242). *Uos Aegyptios, qui ex ubertate terrae praecluatis* (Iul.Val.1, 34), etc.

A *praecleueō* li manca el tema de perfet i de supí.

< *prae-+clueō*
veg. *clueō* (< ^(s)*kleu-

praedoceō, -ēre, -uī, -tum (tr.) ‘instruir per endavant’

Derivats: *praedocuts -a -um* (Stat.*Silu.*5.3.3.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

Praedoceō és poc uual i no sembla testimoniats abans de Sal·lusti: *praedocti ab duce arma ornatumque mutauerant* (Sal.*Jug.*94.1); *praedoctus esto: alia robustis (arboribus) prosunt, alia infantibus* (Plin.*Nat.*18.334), etc.

< *prae-+doceō*
veg. *doceō* ([*decet*] < **deġ-*)

praeflōreō, -ēre, -uī, - (intr.) ‘florir abans d’hora’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

Praeflōreō és molt poc freqüent, apareix en un passatge de Plini el vell i a St. Agustí: *et praeflorent talia et praegerminant, in totum praecocia fiunt* (Plin.*Nat.*16.119); *exsultatio resurrectionis nostrae futura..., quae in...domini resurrectione praefloruit* (Aug.*in psalm.*29). Aquest perfet, emperò, teòricament també podria pertànyer a l’incòatiu *praeflorescō*, que no apareix testimoniats enlloc.

< *prae-+flōreō*
veg. *flōreō* (< *flos+-eō*)

praefulgeō, -gēre, -ulsī, - (intr.) ‘1 brillar amb esclat, resplendir, refulgir; 2 (fig.) brillar, ésser molt il·lustre’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

Praefulgeō data a partir d’època republicana, tant en prosa com en poesia, tot i que Ciceró no l’empri: (1) *armis...auro praefulgentibus* ([Quad.]*hist.*12); *scutorum...praefulgens opus caelatum* (B.*Hisp.*25.7); *fulua leonis pellis...praefulgens unguibus aureis* (Verg.*A.*8.553); (2) (transf.) *sicut praefulgebat huic triumphus recens, ita apparebat ipsum...nequaquam esse contemnendum* (Liv.45.43.3); *militarium* (sc. *coloniarum*) *et causae...et ipsarum praefulgent nomina* (Vell.1.14.1); *multus...in imagine claris praefulgebat auus titulis* (Sil.4.497), etc.

En escriptors tardans es troben testimoniades algunes formes de la tercera conjugació (veg. Thes.x.2 656, 3 i ss.).

< *prae-*+*fulgeō*
veg. *fulgeō* (< **b^hle^(g)-*)

praegaudeō, -ēre, -, - (intr.) ‘complaure’s molt’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Praegaudeō s’ha conservat únicament en un passatge de Sili itàlic: *Achaica adire moenia praegaudens* (Sil.15.307).

< *prae-*+*gaudeō*
veg. *gaudeō* (< **(g)eh₂u-*)

praehibeō, -ēre, -uī, -itum (tr.) ‘(arc.) proporcionar, fornir’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Praehibeō és una forma arcaica de *praebeō* i s’ha conservat a les comèdies de Plaute: *si...nunc habeas quod des, alia uerba praehibeas* (Pl.As.188); *ancillas, penum...praehibet* (Men.802); *orauit ut apud me praehiberem locum* (Mer.543); *nimum festiuam mulier operam praehibuit* (Mil.591), etc.

< *prae-*+*habeō* (cfr. *praebeō*)
veg. *habeō* (< ?**(g)^heHb-*)

praeiaceō, -ēre, -, - (intr.) ‘estendre’s, estar situat davant (de)’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Praeiacēō és rar, apareix a Plini el vell, Tàcit i en autors tardans: *oppida...rara praeiacentibus stagnis* (Plin.Nat.3.32); *praeiacentibus testis cubile eorum* (sc. *polyporum*) *deprehenditur* (Plin.Nat.9.86); (amb dat.) *(Pontus) uastum mare praeiacens Asiae* (Plin.Nat.4.75); (amb ac. de lloc) *campo qui castra praeiacet* (Tac.Ann.12.36), etc.

Forma doblat amb el compost transitiu *praeiaciō (-iciō) -iacere (-icere) -iēcī -iectum* ‘llançar, tirar davant’, testimoniat a partir de Columel·la: *praeiaciuntur in gyrum moles* (Col.8.17.10); *si quis ossa eius preiecerit aut hanc aram apstulerit* (CIL VI 21129), etc.

< *prae-*+*iaceō*

veg. *iaceō* (< **H₂eh₁-*)

praelūceō, -cēre, -uxī, – (intr. (tr.)) ‘1 brillar vivament, resplendir; 2 (amb dat.) brillar més que, superar en esplendor; 3 (generalment amb dat.) fer llum (a), il·luminar el camí (a); b (amb ac.) fer brillar’

Derivats: *praelūcidus -a -um* ‘molt brillant’ (Plin.Nat.37.88), tot i que també pugui provenir de *prae-+lūcidus*.

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *praelūceō* no s’observa en els autors arcaics i sembla que Varró és el primer a documentar-lo. Tal i com en el verb simple *lūceō*, *praelūceō* mostra un valor intransitiu i transitiu, tot i que el més freqüent sigui el valor intransitiu, que sovint va acompanyat d’un complement en datiu: (1) *fastigatis supra tectis auro puro fulgens praelucet Capitolium* (Sen.Con.1.6.4); *pulmone marino si confricetur lignum, ardere uidetur adeo, ut baculum ita praeluceat* (Plin.Nat.32.141); (2) (amb dat.) *nullus in orbe sinus Bais praelucet amoenis* (Hor.Ep.1.1.83); (3) (amb dat.) *uenienti nouae nuptae funal praeluceat* (Varró frg.Adnot.Lucan.2, 356); *praedatores facibus sibi praelucentes* (Sal.Hist.4.15); *ne ignis noster facinori praeluceat* (Phaed.4.11.9); *thalamis Troia praelucet nouis* (Sen.Tro.900); (3b) (amb ac., fig.) *bonam spem praelucet in posterum* (sc. *amicitia*) (Cic.Amic.23.), etc.

< *prae-+lūceō*
veg. *lūceō* (< **leuk-*)

praemineō, -ēre, -, - (intr., tr.) ‘1 sobresortir, destacar; 2 (amb ac.) superar, ultrapassar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *praemineō* no és massa freqüent i mostra tant el valor intransitiu com el transitiu. Data a partir de Ciceró i Sal·lusti.: (1) *praeminent altitudine milium passuum duorum* (Sal.Hist.2.82); *ut sola facie praeminente ceterum corpus puellae nexu ferino coherceat* (Apul.Met.6.31); (2) (amb ac.) *uirum fortem humana omnia praeminentem* (Cic.Tusc.4, 61); *sed illud Albuci utique Graecos praeminet* (Sen.Con.1.4.12); *ne...ac tamen...cetera imperia praemineret* (Tac.Ann.3.56); *Cassius ceteros praeminebat peritia legum* (Tac.Ann.3.56), etc.

< *prae-+*mineō*
veg. *emineō* (< **men-*)

praemoneō, -ēre, -uī, -itum (tr.) ‘advertir, anunciar per endavant; **b** predir, pronosticar; **2** avisar per endavant, prevenir’

Derivats: *praemonitus -ūs* m. ‘avis’ (Ov.*Met.*15.800); *praemonitum -ī* n. ‘advertència prèvia’ (Gel.14.2.3); *praemonitor -ōris* m. ‘advertidor’ (Apul.*Soc.*16).

Praemoneō s’ha conservat a partir de Ciceró i és usual: (1) *qui agent rem duelli quique popularem auspicium praemonento* (Cic.*Leg.*2.21); *hoc quoque praemoneo* (Ov.*Ep.*13.99); *si praemonenda praemonuit* (Apul.*Soc.*17); (1b) *uatum...quos...Ilion arsurum praemonuisse ferunt* (Ov.*Ep.*16.240); *haruspices praemonuerunt superna uolnera* (Plin.*Nat.*2.147); (referit a animals) *fata...uocales praemonuisse boues* (Tib.2.5.78); (2) *reperietis...nos de istius scelere...uoce Iouis...praemoneri* (Cic.*Har.*10); *neu tuba praemonitos perducatur ad aequora nautas* (Luc.2.690); *praemonitus Carisius cum exercitu aduenit* (Flor.*Epit.*2.33(4.12.56), etc.

< *prae-*+*moneō*
veg. *moneō* (< **men-*)

praemordeō, -dēre, -sī, -sum (tr.) ‘mossegar la punta de, l’extrem de; arrencar a mossegades’

Compostos i derivats: no n’hi h acap de testimoniat.

Praemordeō apareix a Plaute i reprès en època imperial: *nisi fugissem, medium, credo, praemorsisset...*(Pl.*fr.*117); *ferarum...(est) praemordere et urguere proiectos* (Sen.*Cl.*1.5.5); *sicco...haerentem gutture linguam praemordens* (Luc.6.568); *fera...frangit rabidos praemorso carcere dentes* (Luc.10.446); *ex hoc quodcumque est...discipuli custos praemordet* (Juv.7.218).

A Gel.6(7).9.7 apareix una referència sobre la forma de perfet: *sed idem Plautus in Trigeminis neque ‘praememordisse’ <neque ‘praemomordisse’> dicit, sed ‘praemorsisse’*. Aquesta referència de Gel·li es veu confirmada per l’exemple de Pl.*fr.*117 (veg. més amunt), en què la forma de perfet és *praemors-*.

< *prae-*+*mordeō*
veg. *mordeō* (< **h₂merd-*)

praemulceō, -cēre, -sī, -sum (tr.) ‘allisar la part del davant (serrell) o la punta de (rinxols)’

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

El compost *praemulceō* és un *hapax legomena* d'Apuleu: *praemulsis antiis et promulsis caproneis* (Apul.Fl.3).

< *prae-*+*mulceō*
veg. *mulceō* (< **Hmelk-*)

praeniteō, -ēre, -uī, – (intr.) ‘brillar molt, resplendir; **b** (amb dat.) brillar més que’

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Praeniteō és poc freqüent i data a partir d'Horaci, que l'empra amb sentit figurat: *maculosa (luna) eademque subito praenitens* (Plin.Nat.2.42); *russea fasceola praenitente* (Apul.Met.2.7); (amb abl.) *solatia...subministrat uultus, qui...stratis praenitet* (Stat.Silu.2.7.130); (b) *unius facies praenitet omnibus* (Sen.Med.94); (amb dat., fig.) *neu miserabilis decantes elegos, cur tibi iunior...praeniteat* (Hor.Carm.1.33.4); *unius facies praenitet omnibus* (Sen.Med.94), etc.

< *prae-*+*niteō*
veg. *niteō* (< **nej-* ?)

praeoleō, -ēre, -, - (o ***-olō, -ere,*** intr.) ‘(prop. i fig.) fer, emetre olor per endavant’

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

El compost *praeoleō* és rar. *Praeolō* ha pervingut en un passatge de Plaute amb sentit figurat i *praeoleō*, a Corneli Frontó: (fig.) *curam...adhibere ut praeolat (A -uolat, -uolet) mihi quod tu uelis* (Pl.Mil.41); *ut crocus, ita somnus, priusquam prope adsit, longe praeolet* (Fro.Aur.1.p.96(12N)).

prae-+*oleō*
veg. *oleō* (< 1.**h₃ed-*)

praependeō, -ēre, -, - (intr.) ‘penjar endavant’

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Cèsar és el primer que documenta el compost *praependeō*, que no és massa freqüent: *ubi tegimenta praependere possent ad defendendos ictus ac repellendos*

(Caes.Ciu.2.9.3); *cum tua praependent demissae in pocula sertae* (Prop.2.33.37); *ut (capituli) ex nouem partibus et dimidia tres partes parependeant infra astragalum summi scapi* (Vitr.3.5.7); *praependenti capillo orique eius inspersa sanie* [Crem.]*hist.1*; *praependet sane nec tibi barba minor* (Mart.9.47.4); *nihil minus quam lacinia praependens impedit* (Apul.Apol.19).

No hi ha testimoniats el verb corresponent *praependō* (cfr. *pendeō* i *pendō*).

< *prae-*+*pendeō*
veg. *pendeō* (< ?2.*(s)pend-)

praepolleō, -ēre, -uī, – (intr.) ‘ésser molt puixant, predominar, sobresortir’

Derivats: *praepollens -ntis* ‘superior, predominant’ (Liv.1.57.1; Tac.*Ann.*6.42, etc.).

Praepolleō és poc freqüent i figura a partir de Livi (veg. més endavant): *postquam Macedones praepolluere* (Tac.*Hist.*5.8); *nitebantur ut numerus liberorum in candidatis praepolleret* (Tac.*Ann.*2.51); *Phoenicas, quia mari praepollebant* (Tac.*Ann.*11.14); *ubique igitur populus dominatur et praepollet* (Fro.*Aur.*1.p.120(21N); (amb abl.) *si qua nunc in terris puella praepollet pulcritudine* (Apul.*Met.*6.22), etc.

L’adjectiu derivat del participi de present, *praepollens*, es llegeix ja a Livi (veg. derivats): (amb abl.) *gens...diuitiis praepollens* (Liv.1.57.1), etc.

< *prae-*+*polleō*
veg. *polleō* (< denonatiu de **polo-* ?)

praescateō, -ēre, -, - (intr.) ‘desbordar-se’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

Praescateō s’ha conservat únicament en un passatge de Gel·li a través del participi de present: (fig.) *dat mihi librum grandi uolumine doctrinae omnigenus...praescatentem* (Gel.14.6.1). No es descarta la possibilitat que aquest participi s’hagi format a partir de *prae+scatens* (veg. Thes.x.2 815, 59).

< *prae-*+*scateō*
veg. *scateō* (< ?**skeHt-*)

praesideō, -idēre, -sēdī, – (intr., tr.) ‘1 (amb dat., o ac.) vetllar per, guardar, protegir; (absol.) estar alerta, de guàrdia, vetllar; 2 (referit als déus tutel·lars); 2 (amb dat. o

absol.) presidir, ocupar la presidència, la direcció (de); **3** (amb dat. o ac.) dirigir, governar, comandar'

Derivats: *praesessio -ōnis* f. 'superintendència' (*A.Epig.*32.70).

El compost *praesideō* es pot constatar en totes les èpoques i mostra un valor intransitiu i transitiu. En època arcaica apareix a algunes comèdies de Plaute, de forma absoluta, i amb el significat d'«estar alerta»: (1) (absol) *hic ego tibi praesidebo, ne interbitat quaestio* (*Pl.Mos.*1096); *ego hic interim restitrix praesidebo, istic dum sic faciat domum ad te exagogam* (*Truc.*715).

Però és a partir d'època clàssica que esdevé més freqüent, i generalment mostra un complement en datiu o acusatiu: (1) (amb dat.) *uobis non modo inspectantibus sed etiam armatis et huic iudicio praesidentibus* (*Cic.Mil.*101); *senatum illum qui quondam florens orbi terrarum praesidebat* (*Cic.Phil.*2.15); *alii ut urbi praesiderent relictis* (*Liv.*22.11.9); (amb ac.) *incidere in colonos Abellanos praesidentis agros suos* (*Sal.Hist.*3.97); *proximum...Galliae litus rostratae naues praesidebant* (*Tac.Ann.*4.5); (1b) (amb dat.) *omnis deos, et eos maxime qui huic loco...praesident* (*Cic.Man.*70); *di patrii ac penates, qui huic urbi atque huic rei publicae praesidetis* (*Cic.Sul.*86); (2) (amb dat.) *ut familiae utriusque posteris caerimoniis praesiderent* (*Tac.Hist.*2.3); *edendis gladiatoribus...Drusus praesedit* (*Tac.Ann.*1.76); (absol.) *iudices uel praesidentes magistratus appellando* (*Quint.Inst.*6.4.11); (3) (amb dat.) *ut...urbanis praesideat rebus* (*Caes.Ciu.*1.85.8); *M. Valerium praetorem...praesidentem classi* (*Liv.*24.40.2); *absens ipse ac praesidens urbi per Afranium et Petreium* (*Vell.*2.48.1); (amb ac.) *is proximum exercitum praesidebat* (*Tac.Ann.*3.39); (absol.) *de...saeuitia ac superbia praesidentium* (*Tac.Ann.*3.40), etc.

No hi ha testimoniat el verb *praesidō* (cfr. *sedeō, sīdō*).

< *prae-+sedeō*
veg. *sedeō* (< **sed-*)

praetimeō, -ēre, -, - (intr.) 'tenir mals pressentiments, espantar-se abans d'hora'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Praetimeō és rar, ha estat transmès per Plaute, Sèneca i en autors tardans: *mirari non est aequom sibi si praetimet* (*Pl.Am.*29); *nihil est nec miserius nec stultius quam praetimere* (*Sen.Ep.*98.7), etc.

A *prae-timeō* li manca el tema de perfet i de supí.

< *prae-*+*timeō*
veg. *timeō*

praetondeō, -tondēre, -totondī, -tonsum (tr.) ‘retallar, escurçar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Praetondeō apareix documentat únicament a través del tema de perfet i el participi de perfet en un passatge d’Apuleu i a Cassi Felix, un autor tardà del s.v p.C.: *cum...pinnas...praetotonderit* (Apul.*Met.*5.30); *praetonso pressius capite...fricabis* (Cass.Fel.2p.10, 16).

< *prae-*+*tondeō*
veg. *tondeō* (< **tend-*)

praetorqueō, -quēre, -, -rtum (tr.) ‘tòrcer, torçar (un extrem)’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Plaute i Columel·la són els únics autors llatins que han transmès el compost *praetorqueō*: (fig.) *praetorqueete iniuriae prius collum quam ad uos peruenat* (Pl.*Rud.*626); *Iulius Atticus praetorto capite et recuruato...semen demersit* (Col.3.18.1).

< *prae-*+*torqueō*
veg. *torqueō* (< **terk^u-*)

praeualeō, -ēre, -uī, - (intr.) ‘ésser puixant, tenir molt vigor, molta força; prevaler, ésser més fort, més influent; **b** ésser molt eficaç, molt efectiu (medicaments)’

Derivats: *praeualens -ntis* ‘molt fort o poderós’ (a partir de Livi), d’on prové el substantiu *praeualentia -ae* f. ‘força o poder superior’ (Paul.*dig.*6.1.23.4); *praeualescō -ere* (intr.) ‘esdevenir dominant’ (Col.5.6.17.); per l’adjectiu *praeualidus -a -um*, veg. els derivats de *ualeō*.

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Praeualeō és força freqüent en època imperial. Apareix testimoniat a partir de Livi, i és usual de trobar-lo a Plini el vell: *Volero et praeualens ipse et adiuuantibus aduocatis* (Liv.2.55.6); *quoniam subueniri non potuerat praeualente flamma* (Plin.*Nat.*7.173); *iidem suci uarie alibi atque alibi praeualuere aut degenerauere* (Plin.*Nat.*13.4); *hos* (sc. *adfectus*) *ad perturbationem, illos ad beneuolentiam*

praeualere (Quint.*Inst.*6.2.9); *auctoritas Cluuii praeualuit ut...Vitellius iuberet* (Tac.*Hist.*2.65); (b) *praeualere contra serpentes potu et inlitu* (Plin.*Nat.*20.118); *trifolium...praeualuere contra serpentium...ictus* (Plin.*Nat.*21.152), etc.

El perfet *praeualuī* apareix a partir de Columel·la i coincideix amb el de l'incoatiu *praeualescere*.

< *prae-+ualeō*
veg. *ualeō* (< **uelH-*)

praeuideō, -idēre, -īdī, -īsum (tr.) 'veure abans, per endavant; **b** preveure, advertir per endavant'

Compositos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

Praeuideō no és massa habitual, tot i que figura ja a Ciceró (s.v.l.) i Virgili: *illicitum uenientem...praeuidit* (Verg.*A.*5.445); *praeuisos...timet hostia cultros* (Ov.*Fast.*1.327); *praeuisa locorum utilitate* (Tac.*Ann.*12.63); (b) *de re publica quam praeuideō in summis periculis* (Cic.*Att.*6.9.5); *praeuisa olei caritate* (Plin.*Nat.*18.273); *ille haec praeuiderat, omina doctus aeris* (Stat.*Theb.*2.692), etc.

< *prae-+uideō*
veg. *uideō* (< **ueid-*)

prandeō, -dēre, -dī, -nsum (intr., tr.) 'dinar, esmorzar; **b** (ptc. pft. amb valor actiu) que ha dinat o esmorzat; **2** (mil.) fer una queixalada (abans d'entrar en acció); **b** (ptc. pft. amb valor actiu); **3** (tr.) dinar, menjar per dinar'

Formes nominals i derivats: *prandium* -ī n. 'dinar', antic, usual, d'on provenen *prandiculum* -ī (Fest.p.250M: *prandicula antiqui dicebant, quae nunc ientacula*); *prānsus* 'que ha esmorzat, dinat' i *imprānsus* (arc., clàss., postclàss.); *dēprans* (Nev.*com.*20); *prānsor* 'el qui dina' (rar, Pl.*Men.*274; Veran.*iur.*12); *prānsōrius -a -um* 'apropiat per dinar' (Quint.*Inst.*6.3.99); *prānsitō -āre* 'dinar' (Vitr.8.3.16).

Prandeō és usual en època arcaica i clàssica i Plaute és el primer autor que l'ha conservat. En època imperial apareix emprat també per Apuleu. Normalment té un valor intransitiu, tot i que hi ha exemples amb valor transitiu que daten d'època arcaica: (1) *prandere iubet horiturque* (Enn.*Ann.*432); *eamus intro, ut prandeamus* (Pl.*Men.*387); *lauat, prandet, potat* (Pl.*Mil.*252); *hic rex...pransurust* (Pl.*Rud.*937); *Caninio consule scito neminem prandisse* (Cic.*Fam.*7.30.1); (2) *ut prandeat miles firmatisque cibo uiribus arma capiat* (Liv.9.32.4); *ut prandere omnes iuberent, armatos deinde...signum*

exspectare (Liv.21.54.5); (3) (tr.) *calidum prandisti prandium hodie?* (Pl.Poen.759); *lusciniis soliti...prandere* (Hor.S.2.3.245), etc.

El perfet *prandī* es troba documentat ja a Plaute: *prandi in nauī* (Pl.Men.401). La forma *prandidī* apareix en època tardana, per influència d'*edidī*.

El participi de perfet generalment té un valor actiu: (1) *pransus iaceo et satur supinus* (Catul.32.10); *adde inscitiam pransi, poti, oscitantis ducis* (Cic.Mil.56); (2) *pransum ac paratum esse te...oportet* (Var.Men.175); *exercitum suum pransum, paratum...eduxit* (Cató hist.101), etc.

En època tardana hi ha documentades formes de la tercera conjugació (veg. Thes.x.2 1122, 26).

< *pram+*-d-* (grau zero d'*edō*)+*-eō*

Prandeō sembla haver-se format a partir de *prām 'aviat' més l'arrel verbal en grau zero *edō* (< **h₁ed-*). L'adverbi *prām-* prové de **pr̥H-m-*, que també apareix en lit. *pīr-mas* 'primer', *primà* 'abans' i ags. *forma* 'primer'. La proposta segons la qual *prandeō* fóra un denominatiu de *pran-dium* (veg. Hocquard 1981 : 146) s'hauria de descartar perquè en llatí no s'ha conservat cap forma del tipus *ediom que hagi servit com a segon terme del compost.

En grec es conserva el substantiu ἄριστον n. 'esmorzar' (a partir de l'*Il.*), que mostra una composició molt semblant a la del llatí, ja que està format a partir d'un locatiu ἄρι (a partir d' *aīer-i, veg. ἦρι) i l'arrel en grau reduït ἐδ- 'menjar' a través d'un sufix -το: *aīer-i-δ-το (veg. Frisk: I 140), cfr. *prānsus* < *prām-d-tos.

Per la forma i la semàntica, *prandeō* podria reflectir un tema essiu d'origen recent, creat secundàriament a partir d'*edō*. En falisc es conserva *pramod*, però aquesta comparació és poc pertinent perquè aquest mot és d'origen incert (veg. WH: II 357-58; EM: 533).

prōbeō: forma contracta de *prohibeō* a Lucr. 1, 977; 3, 864 (veg. *prohibeō*).

< *pro*+*habeō*
veg. *habeō* (< **(ḡ)^heHb-*)

prōdoceō, -ēre, -, - (tr.) 'ensenyar en públic, ensenyar al dictat'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

El compost *prōdoceō* es pot constatar únicament en un passatge d'Horaci: *haec Ianus summus ab imo prodocet, haec recinunt iuuenes dictata senesque* (Hor. *Ep.*1.1.55).

< *pro-*+*doceō*
veg. *doceō* (< **dek-*; veg. *deceat*)

profiteor, -itēri, -fessus (dep., tr.) '1 declarar, manifestar, confessar públicament; 2 (esp. jur.) declarar, reconèixer (davant l'autoritat), *nomen profiteri* enregistrar el nom; 3 prometre, assegurar, garantir; (refl., amb predic.) oferir-se, prestar-se com a; (amb or. d'inf.) oferir-se, comprometre's a; 4 professar, fer professió de, atribuir-se; b (refl., amb predic.) declarar-se, afirmar ésser, proclamar-se; c (amb or. d'inf.) pretendre, proclamar; 5 exercir, practicar; b (esp.) professar, ensenyar; (abs.) ésser professor, exercir de professor'

Derivats: *professus -a -um* 'obert, manifest, declarat; *ex (de) professo* obertament' (època imp.), d'on prové l'adverbi *professē* 'obertament' (Flor.*Epit.*2.12(4.1.7), *s.u.l*); *professor -ōris* m. 'mestre, professor (de retòrica)' (època imp.), d'on prové l'adjectiu *professōrius -a -um* 'relatiu a un professor de retòrica' (Tac.*Ann.*13.14); *professio -ōnis* f. 'declaració; professió' (a partir de Cic.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

El verb deponent i transitiu *profiteor* és molt usual en totes les etapes de la literatura llatina. En època arcaica apareix testimoniat amb els significats 1, 2 i 3: (1) *te ipsum hoc oportet profiteri et proloqui* (Enn.*scen.*337); (el·lípt.) *nil pudet neque uis tua uoluntate ipse profiteri* (Pl.*Men.*643); (2, transf.) *si quisquamst qui placere se studeat bonis..., in is poeta hic nomen profitetur suom* (Ter.*Eu.*3); (3) (el·lípt.) *quo imus una...ad prandium? quis ait 'hoc' aut quis profitetur?* (Pl.*Capt.*480).

A partir d'època clàssica, emperò, *profiteor* esdevé cada vegada més freqüent, i és quan apareixen els significats 4 i 5: (4) *quam (sc. philosophiam) qui profitetur grauissimam sustinere mihi personam uidetur* (Cic.*Pis.*71); *uitate uiros cultum formamque professos* (Ov.*Ars* 3.433); (4b) *qui profitentur se dicendi magistros* (Cic.*de Orat.*3.92); *qui se architectum profiteatur* (Vitr.1.1.3); (ptc. pft. en sentit pass.) *uenustissimus homo et professus Asianus* (Sen.*Con.*10.5.21); (4c) *ut eis, quod profitentur scire, id crederetur* (Vitr.3.pr.1); (5) *ius profitentur etiam qui nesciunt* (Cic.*Orat.*145); *qui summa doctrinarum subtilitate essent prudentes, sine dubitatione profiterentur architecturam* (Vitr.10.pr.2); (5b) *Lysiam primo profiteri solitum artem*

esse dicendi (Cic.Brut.48); *cessat omne studium et liberalia professi...desertis angulis praesident* (Sen.Ep.95.23), etc.

< *pro-*+*fateor*

veg. *fateor* (< ptc. **b^hh₂-tó-s* [< 2.**b^heh₂-* ‘parlar, dir’])

prohibeō, -ēre, -uī, -itum (tr.) ‘**1** (amb ac. de persona, generalment amb abl., *ab* o *de*) mantenir lluny (de), impedir el pas (a), repel·lir (de); **b** allunyar, separar, apartar (d’algú); **c** allunyar (la pluja, la pesta, etc.; també referit a condicions morals); **2** (referit als déus) advertir (un perill, etc.); **3** protegir (persones o coses) de, guardar de, defensar contra, preservar de; **4** (amb ac. de persona i abl. de cosa) privar, impedir, vedar (a algú una cosa); **b** (amb inf.) impedir, privar (de); **c** (amb *ne* o *quominus*) impedir, privar que, de; **5** (amb ac. de cosa o inf.) impedir, evitar, impossibilitar; **6** (amb ac. de persona i abl. o *ab*) privar, excloure, desposseir (una persona d’alguna cosa); **7** (amb ac. de cosa o inf.) prohibir, interdir, defendre’

Formes: futur arcaic *-essis, -essit* (= *-ueris, -uerit*) a Enn.scen.286, Pl.Ps.14, Cató Agr.141.2 i Cic.Leg.3.6.

Formes contractes: present de subjuntiu *prōbeat* Lucr.1.977; present d’indicatiu *prōbet* a Lucr.3.864.

Derivats: *prohibitō -ōnis* f. ‘privació, impediment, prohibició’ (a partir de Cic.); *prohibitor -ōris* m. ‘qui refrena, moderador’ (Apul.Soc.19); *prohibitōrius -a -um* ‘que refrena o prohibeix’ (a partir de Plini).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *prohibeō* és molt freqüent en totes les èpoques, té valor transitiu i freqüentment va acompanyat d’un complement en ablatiu o *ab*. En època arcaica apareix molt ben conservat, amb gairebé totes les accepcions semàntiques: (1) *tum domo prohibere peregre me aduenientem postulas?* (Pl.Am.361); *ut illum hinc prohibeam* (Pl.Am.1008); (1b) (amb abl.) *illo quem amo prohibeor* (Pl.As.515); (amb *ab*) *ne te censeat fili causa facere...quo illum ab illa prohibeas* (Pl.Epid.289); (amb ac. i dat.) *opsecro, parentes ne meos mihi prohibeas* (Pl.Cur.605); (2) (amb ac.) *di mala prohibeant* (Ter.Hec.207); *deos quaeso ut istaec prohibeant* (Ter.Ad.275); (4) (amb abl.) *damna multa mulierum me uxore prohibent* (Pl.Mil.700); (*uilicus*) *opere bene exerceat (familiam), facilius malo...prohibebit* (Cató Agr.5.2); (4b) *tu modo ne me prohibeas accipere si quid det mihi* (Pl.Trin.370); (sense ac. de persona) *multa fert libido: ea facere prohibet tua praesentia* (Ter.Hau.573); (4c) (amb *ne*) *qui tu id prohibere me potes ne suspicer?* (Pl.Trin.87); (Ter.Eu.808); (amb *quin*) *neu quisquam*

posthac prohibeto adolescentem filium quin amet (Pl.Mer.1021); *neque me...di omnes id prohibebunt...quin sic faciam* (Pl.Am.1051); (amb subjunt. sol) (*amor*) *simul prohibet faciant aduersum eos quod nolint* (Pl.Ps.206); (5) *placide egredere et sonitum prohibe forium* (Pl.Cur.158); (6) (amb abl.) *consilium inere, quo nos uictu et uita prohibeant* (Pl.Capt.493); (7) (amb ac. de cosa) *intro ire in aedis numquam licitum est.—quis te prohibuit?* (Pl.Am.617); (el·lípt.) *ubi uis condormisce; nemo prohibet, puplicum est* (Pl.Rud.572).

En època arcaica apareix el futur de perfet *-essis, -essit* (= *-ueris, -uerit*): (2) (amb abl.) *miser sum, Pseudole.—id te Iuppiter prohibessit!* (Pl.Ps.14); *tu morbos...uastitudinemque, calamitates intemperiasque, prohibessis defendas auerruncesque* (Cató Agr.141.2); (5) *prius quam fiat, prohibessis scelus* (Enn.scen.286). En un passatge de Ciceró es llegeix també aquesta forma de futur arcaic: (7) *noxium ciuem...uinculis...coherceto, ni...populus...prohibessit* (Cic.Leg.3.6).

A Lucreci s'observen dues formes contractes de *prohibeō*: el present de subjuntiu *prōbeat* (Lucr.1.977) i el present d'indicatiu *prōbet* (Lucr.3.864), tot i que en un passatge de Lucreci es troba també documentada la forma plena: (4b) *mulier prohibet se concipere atque repugnat* (Lucr.4.1269).

< *pro-+habeō*
veg. *habeō* (<? *^hg^heHb-)

? *prōliqueō, -quēre, -cuī, –* (intr.) ‘fluir, rajar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Varró és lúnic que ha transmès el compost *prōliqueō*: *demum ubi prolicuit dulcis aqua* (Var. a *Corpus Glossariorum Latinorum* 5.p.608). Aquesta forma també es podria interpretar a partir de *prōlicēre* (veg. Thes.X.2 1825, 23).

< *pro-+liqueō*
veg. *liqueō* (< *^huleik^h-)

prōlūgeō, -ēre, –, – (intr.) (veg. obs.)

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Prōlūgeō es llegeix únicament en una glossa: *prolugere dicuntur, qui solito diuius lugent* (Paul.Fest.p.226M).

< *pro-*+*lugeō*
veg. *lugeō* (< **leug-*)

prōmereō, -ēre, -uī, -itum (tr. (intr.); també ***-eor, -ēri, -itus***, dep.) ‘**1** (amb ac. o *ut*) merèixer, fer-se digne de, guanyar-se; **2** (intr., amb adv.) *bene* (*male*, etc.) *promere de aliquo*, obtenir, guanyar, aconseguir el favor d’algú per bon (mal) comportament, etc.; **b** (amb ac.) comportar-se, captènit-se, obrar (de tal manera); **c** (amb ac. de persona) fer un favor o mancament, servir o faltar en; **3** obtenir, guanyar (per l’acció); **b** guanyar-se el favor de, guanyar-se (les persones, etc.)’

Derivats: *prōmeritum -ī* n. ‘mereixement, acció meritòria, favor’ (arc. i clàss.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

Tant la veu activa com la deponent del compost *prōmereō* s’observen indistintament emprades en totes les èpoques de manera molt usual. *Prōmereō* presenta també el valor transitiu i intransitiu en totes les èpoques, tot i que el valor transitiu sembli més freqüent. En època arcaica es troba molt ben testimoniats, amb els significats 1 i 2: (1) (act.) *retineri nequeo quin dicam ea quae promeres* (Pl.*Trin.*641); (amb *ut*, act.) *uirtute belli armatus promerui ut mihi omnis mortalis agere deceat gratias* (Pl.*Epid.*442); *promeruisti ut ne quid ores quod uelis quin impetres* (Pl.*Men.*1100); (amb advs. o el·lípt., act.) *ut promeruit, pater mihi patriam populauit meam* (Pac.*trag.*79); (dep.) *male dicis maiori.—prior promeritus perpetiare* (Pl.*Per.*280); (2) (intr., act.) *non...ita promeruisti de me ut pigeat quae uelis opsequi* (Pl.*Men.*1067); (dep.) *ut...numquam referre gratiam possim satis, proinde ut tu promeritu’s de me* (Pl.*Capt.*933); *de illa pessime, quam deamas, promerere* (Afran.*com.*357); (el·lípt., act.) *quando bene promeruit, fiat: suum ius postulat* (Ter.*Ad.*201); (ptc. pres.) *foras aedibus me eici? promerenti optume hoccin preti redditur?* (Pl.*As.*128); (2b) (dep.) *quid mali sum, ere, tua ex re promeritus?* (Pl.*Am.*570); *idem hoc tibi, quod boni promeritus fueris, conduplicauerit* (Ter.*Ph.*516), etc.

El significat 3 es llegeix a partir d’època clàssica: (3) (act.) *semper (tabellae) mansere fideles, semper et effectus promeruere bonos* (Prop.3.23.10); (gdiu.) *domesticis ipse exemplis Prusiam ad promerendam amicitiam suam compulit* (Liv.37.25.8); (3b) (act.) *dextros tua uota marito promeruere deos* (Stat.*Silu.*5.1.72); (dep.) *quisquis probatos senatui uiros suspicit, hic maxime principem promeretur* (Plin.*Pan.*62.7), etc.

< *pro-+mereō (-or)*
veg. *mereō* (< *(s)mer-)

prōmineō, -ēre, -, - (intr.) ‘sobresortir, sortir, projectar-se; sobresortir, ésser prominent, llarg; (fig.) sobresortir, manifestar-se, projectar-se; **b** (topogr., referit a muntanyes, turons, llargues extensions de terreny, etc.); **2** (de persones, etc.) inclinar-se, abalancar-se, abocar-se, (fig.) abocar-se, lliurar-se’

Derivats: *prōminens -ntis* ‘que sobresurt, prominent’ (rar, a partir de Vitr.), d’on prové el substantiu *prōminentia -ae* f. ‘prominència, sortint, projecció’ (Vitr.6.8.6.); *prōminulus -a -um* ‘que sobresurt lleugerament’ (Plin.Ep.5.6.15).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Prōmineō és usual en època clàssica i imperial, i data a partir de Cèsar: (1) *quaecumque (nemorum coma)...gelido prominet Algido* (Hor.Carm.1.21.6); *hostium cuneum...a cetera prominentem acie* (Liv.22.47.5); (referit a parts del cos) *prominet inmodicum...rostrum* (Ov.Met.6.673); *quatenus (oculus) foede prominebit* (Cels.6.6.9.c); (fig.) *iustitiam, quae nec sibi tantum conciliata sit nec occulta, sed foras tota promineat* (Cic.Rep.3.10); (1b) *mons opportune prominens...insidias texit* (Liv.28.33.4); (*Europa*) *nunc uaste retracta nunc prominens* (Mela .1.16); (2) *matres familiae de muro uestem...iactabant, et pectore nudo prominentes...obtestabantur Romanos ut sibi parcerent* (Caes.Gal.7.47.5); *prominenti ex lectica praebentique inmotam cernicem caput praecisum est* (Sen.Suas.6.17); (fig., amb *in+ac.*) *sapientis animum totum in mortem prominere, hoc uelle, hoc meditari* (Sen.Dial.6.23.2), etc.

El tema de perfet i de supí no es troben testimoniat.

< *pro-+*mineō*
veg. *emineō* (< 3. *men-)

prōmoneō, -ēre, -uī, -itum (tr.) ‘advertir o prevenir obertament’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *prōmoneō* és poc freqüent, s’ha conservat a través de Gracià, Gel-li, i tal vegada a Plaute: *ecquid, quod mandaui tibi, estne in te speculae? —adito. uidebitur. factum uolo. uenito. promoneto* (v.l. *promoueto*) (Pl.Per.311); *dat spatium clemens et promonet ortu morbus* (Grat.413); *haec eius fabula...promonet spem fiduciamque...in semetipso habendam* (Gel.2.29.2.).

< *pro-*+*moneō*
veg. *moneō* (< **men-*)

prōmoueō, -ouēre, -ōuī, -ōtum (tr. (intr.)) ‘1 moure, dur endavant, fer avançar; **b** moure de lloc, desplaçar (tropes, etc.); **c** encoratjar (una persona); **d** (fig.) treure, fer sortir, mostrar; **e** (mediopass.) dislocar-se, desllorigar-se (un os); **2** col·locar, posar, traslladar més endavant; **b** allargar, eixamplar, estendre; **3** (temps) ajornar, diferir; **b** (mediopass.) avançar cap a la fi; **4** (fig.) promoure, ascendir, elevar; **5** (abs. o amb ac. intern) progressar, avançar, guanyar; **b** (amb *ad*) servir, ajudar’

Formes sincopades: plusquamperfet *-orat* (= *-ouerat*) documentat a Hor. *Epod.*11.14 i a Phaed.4.25(26).27.

Derivats: *prōmōta -ōrum* n. pl. ‘bé preferible’ (filos. estoica, traducció del gr. *προηγμένα*; Cic.*Fin.*3.52); *prōmotiō -ōnis* f. ‘ascendiment, promoció’ (CIL III 14416); *prōmōtus, -ūs* (tardà).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Prōmoueō és molt usual a partir de Ciceró. En època arcaica es llegeix a les comèdies de Terenci, amb el significat temporal d’‘ajornar’ i el de ‘progressar, avançar’: (3) *non satis habes quod tibi dieculam addo, quantum huic promoueo nuptias?* (Ter.*An.*711); (5) *ingeram mala multa? atque aliqui’ dicat ‘nil promoueris’* (Ter.*An.*640); *abibo hinc, praesens quando promoueo parum* (Ter.*Hec.*703); *moue...ocius te nutrix.—moueo.—uideo, sed nil promoues* (Ter.*Eu.*913).

A partir d’època clàssica, emperò, *prōmoueō* esdevé molt freqüent, amb la resta d’accepcions semàntiques: (1) *in balneariis assa in alterum apodyteri angulum promoui* (Cic.*Q.fr.*3.1.2); *filius...comitatus classe cateruas ingentem remis Centaurum promouet* (Verg.*A.*10.195); (1b) *qui tantae altitudinis machinationes tanta celeritate promouere possent* (Caes.*Gal.*2.31.2); *legiones promouet, turmas mittit ad insequendum* (Hirt.*Gal.*8.16.1); (1c) *lanistas...promouendos uili studio questus* (CIL II 6278.37); (1d) *doctrina...uim promouet insitam* (Hor.*Carm.*4.4.33); (1e) *hastam Martis Praeneste sua sponte promotam* (Liv.24.10.10); (2) *eodem die castra promouit et...sub monte consedit* (Caes.*Gal.*1.48.1); *(mare) promouet litus nec continetur suis finibus* (Sen.*Nat.*3.27.10); (2b) *promouet Ausonium filius inperium* (Ov.*Pont.*2.2.70); (4) *uetus miles ab humili ordine ad eum gradum in quo tunc erat promotus* (Curt.6.11.1); *sanguine multo promotus Latiam longo gerit ordine uitem* (Luc.6.146), etc.

En uns passatges d'Horaci i Fedre apareix el plusquamperfet sincopat: (1d) *simul calentis inuerecundus deus feruidiore mero arcana promorat loco* (Hor.Epod.11.14); *unum promorat uix pedem triclinio* (Phaed.4.25(26).27).

< *pro-*+*moueō*
veg. *moueō* (< **m̥ieuh₁-*)

prōmulceō, -cēre, -, -lsum (tr.) 'allisar, igualar (el cabell)'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Prōmulceō és molt rar, apareix documentat al costat de *praemulceō* en un passatge d'Apuleu: *crines eius praemulsis antiis et promulsis caproneis anteuentuli et propenduli* (Apul.Fl.3, 10).

< *pro-*+*mulceō*
veg. *mulceō* (< **Hmelk-*)

prōpendeō, -dēre, -ndī, -nsum i ***propendō -dī -ēnsum*** (intr.) 'penjar, estar penjat, caure; **b** (dit del plat d'una balança, etc.) inclinar-se, pesar més; (fig.) pesar més, predominar, prevaler; **2** (fig.) propendir, inclinar-se, estar disposat (envers una actitud, una persona, etc.)'

Derivats: *prōpensus -a -um* 'penjant, caigut; inclinat, propens' (arc., clàss., postclàss., usual), d'on prové l'adverbi *prōpens* 'de bon grat' (Lent., Liv. Apul.); *prōpensiō -ōnis* f. 'tendència, inclinació' (Cic.Fin.4.47); *prōpendulus -a -um* 'penjant' (Apul.Fl.3).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Ciceró és el primer autor que ha transmès el compost *prōpendeō*, que s'observa a tota la llatinitat, tot i que no és massa freqüent: (1) *(canis) deiectis et propendentibus auribus* (Col.7.12.4); *palma...habet fructum, racemis propendentem* (Plin.Nat.16.112); (1b) *libra illa Critolai, qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis...propendere illam bonorum animi lancem putet* (Cic.Tusc.5.51); (2) (fig.) *hoc necesse est, ut is, qui nobis causam adiudicaturus sit, aut inclinatione uoluntatis propendeat in nos aut...* (Cic.de Orat.2.129), etc.

El verb de la tercera conjugació *prōpendō* es troba documentat a Plaute (veg. Thes.x.2 1973, 48 i ss.) i en autors tardans (Ambr., Synon.): (fig.) *nec dependis nec propendis—quin malus nequamque sis* (Pl.As.305).

< *pro-*+*pendeō*
veg. *pendeō* (< ?2.*[s]pend-)

prōsedeō: veg. *prōsideō*

prōsideō, -ēre, -, - (intr.) ‘posseir el principal sacerdocí’ (en el mitraisme, sembla ser una traducció del gr. *προκάθημαι*)

Ortogr.: -*sed-* CIL XI 5736.

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *prōsideō* s’ha transmès únicament en algunes inscripcions tardanes (veg. Thes.X.2 2184, 8 i ss.): *Mithrae aram...posuit prosidentibus Bictorino patre et Ianuario* (CIL VI 723).

Isidor recull el significat de ‘seure fora’: *prostitutae: meretrices a prosedendo in meritoriis uel fornicibus* (Isid.orig.10, 229).

< *pro-*+*sedeō*
veg. *sedeō* (< **sed-*)

prōterreō, -ēre, -uī, -itum (tr.) ‘fer fugir, espantar, foragitar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Prōterreō es pot observar a través de tota la llatinitat, tot i que no sigui massa freqüent: *mea opera hinc proterritum te meaue auaritia autument* (Pl.Trin.703); (Ter.Hau.446); *cum te...uerbis grauissimis proterruissent* (Cic.Dom.133); *proterritis hostibus atque in fugam coiectis* (Caes.Gal.5.58.4); *Aulesten...aduerso proterret equo* (Verg.A.12.291); *iaculo parmaque Menoeten proterrebat* (Stat.Theb.2.645), etc.

< *pro-*+*terreō*
veg. *terreō* (< **tres-*)

prōuideō, -idēre, -īdī, -uīsum (tr., intr.) ‘**1** (amb ac.) veure per endavant, veure abans; **b** veure davant, albirar, distingir; (ext.) distingir, percebre; **2** (amb ac.) percebre abans de l’esdeveniment, preveure, esperar; **b** considerar, sospesar, mirar per endavant; **3** (amb ac.) ocupar-se per endavant de, prevenir; **b** (amb *ut* o *ne*) procurar, mirar, tenir cura que (que no); **4** (intr.) prendre precaucions, ésser caut, anar amb compte; **b** (amb dat. o *de*)

tenir cura de, mirar per, preocupar-se de; **c** (amb ac. intern) prendre certes mesures o precaucions; **5** (ext.) proveir de, subministrar, fornir'

Derivats: *prōuidus -a -um* 'profètic, provident' (clàss., imp.), d'on prové l'adverbi *prōuidē* 'amb vista, sagaçment' (Plin.Nat.10.97) i el seu contrari *imprōuidus -a -um* (a partir de Cic.), d'on prové el substantiu *imprōuidētia -ae* (Tert.); *prōuīsō -ere* 'estar a l'aguait de, anar a veure' (arc.), *prōuīsus -a -um* i *imprōuīsus -a -um* 'imprevist, inseperat' (arc., clàss., imp.), d'on prové l'adverbi *imprōuīsō* 'inesperadament' (arc., clàss.; també *de, ex imprōuīsō*); *prōuīsīō -ōnis* f. 'previsió, precaució' (Cic.); *prōuīsus -ūs* m. 'visió endavant, de lluny; previsió, precaució' (Tac.); *prōuīsor -ōris* m. 'previsor, provisor' (Hor., Tac.); *prōuidens -ntis* 'provident, sagaç; prudent' (clàss.), d'on prové el substantiu *prōuidētia -ae* f. 'previsió, visió prèvia; (filos.) providència (força prescient que regeix el món, divinitzada a partir d'època imp.)' (clàss., postclàss.), l'adverbi *prōuidenter* 'amb previsió' (clàss.); i les formes contractes *prūdēns -ntis* 'sabedor, conscient, sagaç', d'on provenen el substantiu *prūdētia -ae* f. 'sabiesa, prudència, seny' (a partir de Cic.) i l'adverbi *prūdēter* 'sagaçment, discretament' (clàss., imp.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniats.

El compost *prōuideō* és molt usual en totes les èpoques. Generalment mostra un valor transitiu, tot i que no sempre. En època arcaica apareixen ja documentats els tres temes verbals, amb gairebé totes els accepcions semàntiques: (1) *non hercle te prouideram..., ita iracundia opstitit oculis* (Pl.As.450); (el·lípt.) *erus est neque prouideram* (Ter.An.182); (2) *si quae euentura sunt prouideant* (Pac.trag.407); (el·lípt.) *neque nostrum quisquam sensium, quom peperit, neque prouidimus* (Pl.Am.1071); (2b) *quin exploratum dico et prouisum hoc tibi* (Pl.Capt.643); (3) *quae (sc. nuptiae) si non astu prouidentur, me aut erum pessum dabunt* (Ter.An.208); (3b) (impers. pass.) *prouisumst ne in praesentia haec hinc abeat* (Ter.Ph.779); (4b) *nil me curassis, inquam, ego mihi prouidero* (Pl.Mos.526); (4c) *putauit me...plus scire et prouidere quam se ipsum sibi* (Ter.Hau.116).

El significat de 'proveir de, subministrar' no sembla testimoniats abans d'època clàssica: *quae...quoique diuo decorae...sint hostiae prouidento* (Cic.Leg.2.20); *quae (sc. arma) multo ante...prouisa repones, si te digna manet diuini gloria ruris* (Verg.G.1.167); *sit...prouisae frugis in annum copia* (Hor.Ep.1.18.109), etc.

< *pro-+uideō*
veg. *uideō* (< **uejīd-*)

pudeō, -ēre, -uī, – (intr., tr.), o bé (impers.) *puDET, -UIT* o (dep.) *puDITUM EST* '1 avergonyir, fer vergonya **a** (impers.: amb ac. de persona i gen. de causa, a vegades el·líptics; o amb gen. de persona); **b** (amb subjecte neutre, generalment pronom, i ac. de persona, a vegades el·líptic); **c** (amb or. d'inf. com a subjecte); **d** (amb la causa de la vergonya no expressada) **2** (pers., abs.) sentir vergonya, empegueir-se; fer vergonya'

Formes: ptc. fut. *-iturum* Plin.Nat.36.108. Les formes deponents apareixen en el tema de perfet; en el tema de present, hi ha també testimoniada la forma *-atur* a Petr.47.4.

Derivats: *pudor -ōris* m. ‘vergonya, sentit de l’honor, decència; oprobi, ignomínia, vergonya’ (arc., clàss., imp.), d’on prové l’adjectiu derivat *pudōricolor -ōris* ‘enrojolat, ruborós’ (Gel.19.7.6) i el compost *ex-pudōr-ātus -a -um* ‘desvergonyit’ (Petr.39.5); *pudendus -a -um* (< gdiu.) ‘vergonyós, afrontós, deshonrós; (*pars*) *pudenda* genitals’ (arc., clàss., imp.); *pudens -ntis* ‘decent, honest; modest, discret’ (arc., clàss.), d’on prové l’adverbi *pudenter* ‘discretament’ (arc., clàss.) i el compost *impudens -ntis* ‘desvergonyit, deshonest’ (arc., clàss., imp.), d’on provenen l’adverbi *impudenter* ‘sense vergonya; immodestament’ (arc., clàss., imp.) i el substantiu *impudentia* (arc., clàss., imper.), a partir del qual es creà el substantiu *pudentia -ae* (Apul.); *pudibundus -a -um* ‘avergonyit, pudibund, vergonyós’ (clàss.); *pudicus -a -um* ‘cast, pur; decent, modest’, d’on provenen *pudicitia -ae* f. ‘castedat, puresa (personificada i divinitzada)’ i *pudicē* ‘decentment’ (tots tres testimoniats en totes les èpoques), així com els compostos *dē-pudic-āre* (Laber. a Gel.16.7.2: *Laberius in mimis...dicit... ‘depudicauit’ pro ‘stuprauit’*) i *impudicus -a -um* (arc., clàss., imp.), *impudicitia -ae* f. ‘impuresa sexual’ (arc., clàss., imp.), *impudicātus* (Paul.Fest.p.109M.: *impudicatus stupratus, impudicus factus*); *pudēfaciō -acere -ēcī -actum* (tr.) ‘avergonyir’ (Gel.15.17.1); *pudibilis* (tardà).

Compostos: *dispudet -ēre* (impers., arc., reprès per Apul.); *dēpudet* (impres., Vell.2.73.3) i *dēpudescō* (Ov., Apul.); *suppudet* ‘fer una mica de vergonya’ (Lucil., Cic.).

Pudeō s’ha conservat en totes les èpoques de manera freqüent. El seu origen és probablement impersonal (*pudet*), que és l’únic valor testimoniats en els compostos de *pudeō*: *dispudet* (arc., reprès per Apul.), *dēpudet* (Vell.2.73.3) i *suppudet* (Lucil., Cic.).

En època arcaica, clàssica i imperial, *pudeō* es mostra sobretot en tercera persona, ja sigui com a impersonal o amb un subjecte no personal: (1a) *pol, si aliud nil sit, tui me, uxor, pudet* (Pl.As.933); *facti pudet, ne ineptus...uidear* (Ter.Hau.576); (amb gen. de persona) *deum...me atque hominum pudet* (Pl.Trin.912); *perii, pudet Philumena* (Ter.Hec.793); (amb doble gen.) *uirgines uereor aequalis, patris mei meum factum* (gen. pl.) *pudet* (Enn.scen.59); (1b) *siquidem te quicquam quod faxis pudet* (Pl.Mil.624); *idne pudet te, quia captiuam genere prognatam bono...es mercatus?* (Pl.Epid.107); (1c) *pudet prodire me ad te in conspectum, pater* (Pl.Bac.1007); *deserere illum...in rebus aduorsis pudet* (Pl.Trin.344), etc.

Les formes deponents apareixen en el tema de perfet *puditum est*. En el tema de present, en canvi, es troba documentat només en veu activa, a excepció d’un passatge de Petroni en què apareix la forma deponent *pudeantur* (Petr.47.4). Sembla que no hi hagi una distinció clara entre *puditum est* i *puduit*, ja que la forma activa es troba en els mateixos contextos que la deponent, també com a forma impersonal. La veu deponent, emperò, sembla ser més antiga que la personal, que no es troba en època arcaica: (dep.) (1a) *neque mei neque te tui intus puditumst factis quae facis* (Pl.Bac.379); *Apollinem tam humilis uictoriae puditum est* (Apul.Fl.3); (1c) *nonne esset puditum...Trallianum omnino dici Maeandrium?* (Cic.Flac.52); *nonne uos puditum est haec*

crimina...obiectare...? (Apul.Apol.25); (1d) *ego insipiens noua nunc facio: pudet quem priu' non pudistumst umquam* (Pl.Cas.878), etc. (act.) (1a) *mens abiit, puduitque fugae* (Sil.10.264); (1c) *cum sene non puduit talem dormire puellam* (Prop.2.18.17).

La forma personal apareix amb menor freqüència, però està documentada ja en època arcaica: *ita nunc pudeo atque ita nunc paueo* (Pl.Cas.877); *dum pudeo* (*duplideo* codd.), *pereo* (Aed.poet.1.4).

< *pu-d- < *peu- ‘estar atemorit’?

LIV: —

IEW: 827

L’etimologia de *pudeō* ‘avergonyir-se’ no és clara. WH (II 381-82) i Pokorny (IEW: 827) relacionen *pauīō* ‘colpir, batre’ i *paueō* ‘tenir por’←‘estar colpit’ amb *pudeō* ‘avergonyir-se’ ← ‘fer o estar abatut’, i reconstrueixen una arrel verbal pie. *pēu- : pəu- : pŭ- ‘colpir’. Segons aquests investigadors, *pudeō* estaria format a partir d’un present amb sufix -d. Aquesta arrel pie. apareix també en lituà *pjáuju, pjáuti* (*pēuīō) ‘tallar’ i el gr. *παίω* ‘colpir’.

D’altra banda Schirmer (LIV: 481) reconstrueix per aquestes mateixes formes (a excepció del llatí *pudeō* i *paueō*),¹²⁹ i gràcies al testimoni del toc.B 3p *pyakar* ‘van colpir’, l’arrel verbal pie. *pĭeh₂- ‘colpir’. Segons Schirmer (LIV: 482⁴), el gr. *παίω* ‘colpir’ i el llatí *pauīō* provindrien d’un tema de present *pĭeh₂-u- i mostrarien una dissimilació (*παίω* < *pauĭe- < diss. *pĭauĭe- ← *pĭa(h₂)u-; *pauīō* < *pauĭie- diss. *pĭauĭie ← *pĭa(h₂)u-). El LIV, d’acord amb aquesta reconstrucció, no té en compte el llatí *pudeō* (ni *paueō*) i tampoc el relaciona amb cap altra arrel verbal pie.

El testimoni del toc.B *pyakar* ‘van colpir’ és decisiu a l’hora de reconstruir una arrel verbal pie. *pĭeh₂-, amb una *ĭ com a segona radical i una *h₂ com a darrera radical, i per tant, la proposta del LIV, més que no pas la de Pokorny, sembla ser la més versemblant. D’acord amb aquesta tria, queda descartada una relació etimològica entre el llatí *pauīō* i *pudeō*,¹³⁰ ja que el darrer no mostra signes d’una *ĭ ni d’una laringal (en llatí, *CuH- > Cū).

Pudeō sembla estar reflectint un grau reduït d’una arrel *peud- o *peu-d- (amb sufix de present -d), però el cert és que no hi ha cap carrel verbal pie. reconstruïda amb

¹²⁹ Per l’etimologia d’aquest verb, veg. l’entrada de *paueō*.

¹³⁰ I també de *paueō*, veg. l’entrada corresponent d’aquest verb.

aquests fonemes. És versemblant, per tant, que pugui haver tingut un origen denominatiu com *caueō*.

Schrijver (1991: 446) relaciona *paueō* ‘estar espantat’ amb l’airl. *úath* ‘por’ (< **pou-to-*), gal. *ofn* ‘por’ (< **pou-no-*), gal. *uthr* ‘terrible’ (< **poutro-*), ja que semànticament és impecable i formalment possible si hom accepta que **pou-* esdevingué en llatí *pav-*. Tal vegada *pudeō* provingui d’aquesta mateixa arrel però en grau reduït i sufix de present *-d*. El pas semàntic d’ ‘estar atemorit’ a ‘estar avergonyit’ fóra fàcil d’acceptar. Aleshores *pudeō* fóra un verb essiu d’origen denominatiu.

pūteō, -ēre, -uī, – (intr.) ‘estar podrit, corromput (fins al punt de fer pudor); **b** pudir, fer pudor’

Derivats: *pūtīdus -a -um* ‘podrit, corromput; fètid, pútid, pudent; (fig.) decrepit, vell; pesat, molest, pedant (referit a l’estil, etc.)’ (arc., clàss., imp., usual), d’on provenen el diminutiu *pūtīdulus -a -um* ‘ofensiu’ (Mart.4.20.4), *pūtīdiusculus -a -um* ‘que es comporta amb una afectació exagerada’ (Cic.Fam.7.5.3), l’adverbi *pūtīdē* ‘pedantment’ (Cic., Sen.); *pūtor -ōris* m. ‘podridura, descomposició; pudor’ (arc., clàss., imp., rar); *pūtēfaciō -ere* ‘fer podrir’ (Pl.Mos.112); *pūtescō -ere* (també *pūtiscō*) ‘començar a podrir-se, a fer pudor’ (arc., clàss.), i *expūtescō* (Pl.Cur.241), *repūtescō* (tardà).

Al costat de les formes amb *ū* apareixen un seguit de formes amb *ŭ* (per la relació etimològica, veg. més avall): *putris (puter) -tris -tre* ‘podrit, pútrid; esbaldregat, atrotinat, fràgil; (fig.) flàccid, mústic’ (clàss., sobretot imp., sembla evitat per Ciceró i Cèsar), a partir del qual provenen *putreō -ēre* ‘estar marcit, decaigut’ (Pac.trag.340; Acc.trag.56), i derivats,¹³¹ *putrescō* (< *putris+escō*) ‘corrompre’s, podrir-se; esmicolar-se; decandir-se’, clàss., imp. (i *imputrescō* Col.), *putrēdō -inis* f. ‘podridura, putrefacció’ (Apul.), *putror* (Arn.), *putribilis* (i *imputribilis, imputribiliter*, tardans); *putrāmen* (Cypr.); *putrilāgō* (Non.); *putruōsus* (Cael. Aur.); *putrīmordāx* (Boeci).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniatiu.

Pūteō és poc freqüent, tot i que es pot observar en totes les èpoques, sempre amb valor intransitiu: *haec tigna humiditate putent* (Pl.Mos.146); *coquite horum obsonia, quamquam putet aper* (Hor.S.2.2.42); (Pers.3.73); *illotis piscibus aut etiam putentibus* (Larg.186); (b) *qua (muria) Byzantia putuit orca* (Hor.S.2.4.66); *non cessauere poetae...mero putere* (Hor.Ep.1.19.11); *quod dixit M. Vestinus, cum ei nuntiatum esset...<necatū esse> ‘aliquando desinet putere’* (Quint.Inst.6.3.64); *nil damna sapit, putere uidentur unguenta atque rosae* (Juv.11.121).

< **peuH-* ‘podrir-se, fer pudor’

LIV: 480-1

IEW: 848-9

¹³¹ Pels derivats de *putreō* veg. l’entrada d’aquest verb.

Pokorny (848) i Schirmer (LIV: 480-1) reconstrueixen una arrel verbal pie. **peuH-* ‘podrir-se, fer pudor’, testimoniada en indoirani, grec i germànic: vèd. *punāti* ‘purifica, depura’ (< **pu-né/n-H-*); vèd. *pávate* ‘es purifica’ (< **péuH-e-*); vèd. (YV) *púyati* ‘està podrit, fa pudor’, avrec. *puiieti-ča* ‘i es podreixen’ (< present **puH-ǰé-*); an. *fejja* ‘fer podrir’, gòt. *fouwen, fewen* ‘passar pel sedàs’ (< causatiu **poṷH-éǰe-*).

La mateixa arrel s’ha conservat en una sèrie de substantius: llatí *pūs -ris* ‘pus’ (a partir de *puuos o **peuos?*), gr. *πύος* ‘id.’ (Hipòcrates).

Pel que fa a *pūteō* ‘estar podrit, fer pudor’, no hi ha dubte que prové d’aquesta arrel pie. **peuH-*. WH (II 392) i Pokorny l’analitzen com un verb denominatiu provinent d’un participi *puH-to-s.

Malgrat tot, *pūteō* també es podria analitzar com un tema de present amb sufix *-te* i grau ple **peuH-te-*, al qual se li afegí posteriorment el sufix essiu per marcar estativitat. Aquesta hipòtesi sembla plausible, ja que si *pūteō* hagués tingut un origen a partir del participi en grau zero, hom esperaria trobar el mateix resultat que l’adjectiu *pūtris*, que sembla reflectir un grau zero (veg. l’anàlisi etimològica de *pūtreō*). Aquesta formació vindria recolzada també per formacions semblants, com ara el gr. *πῦ-θ-ομαι* ‘podrir-se’, que sembla reflectir un present en *-dʰe-*, tal i com en *πληθ-ω*. En ambdós casos, els substantius *pūs -ris* ‘pus’ i gr. *πύος* ‘id.’ parlen a favor de l’existència d’una arrel originària **peuH-* no allargada. El llatí ha conservat tal vegada un cas paral·lel de verb essiu provinent d’un tema de present amb sufix **d/dʰ* a través de *renīdeō* (veg. l’entrada d’aquest verb).

putreō, -ēre, -, - (intr.) ‘estar marcit, decaigut’

Derivats i compostos: *putrēfaciō* ‘podrir, descompondre’ (clàss., imp.), *putridus -a -um* ‘podrit, decaigut’ (arc., clàss.) (i *putridulus* Amm.); sembla que *putrescō* ‘corrompre’s, podrir-se; esmicolar-se; decandir-se’ (clàss., imp) estigui format per la base de *putris*+*-escō*, ja que és molt més freqüent que *putreō* (veg. els derivats de *puteō*).

Putreō és arcaic i rar: *annis...et aetate hoc corpus putret* (Pac.trag.340); (Acc.trag.56).

A *putreō* li manca el tema de perfet i de supí.

< *puter -tris -tre* ‘podrit’ (< **puHt-r-* < **peuH-* ‘podrir-se, fer pudor’)
IEW: 849

Pūtreō té un origen denominatiu a partir de l'adjectiu *pūter -tris -tre* 'podrit, pútrid; esbaldregat, atrotinat, fràgil; (fig.) flàccid, mústic', que apareix en època arcaica, clàssica (tot i que Ciceró i Cèsar l'evitin) i és freqüent en època imperial.¹³² La relació entre *pūteō*, *pūtris* i *pūtreō*, és equivalent a la de *maceō*, *macer* i *macrescō* (veg. *maceō* i *pūteō*). L'etimologia de *pūtris* és la mateixa que la de *puteō* (veg. aquest verb).

Pūtris sembla reflectir un grau zero de l'arrel **puHt-ri-*, com en el cas de *macer* (< **mh₂k-r-ós*) en contraposició amb *pūteō*, que sembla reflectir un grau ple (i possiblement també *pūs*). Però sobta no trobar una vocal llarga com a resultat de **puHt-r-*. Tal vegada aquesta forma reflecteixi el resultat d'una metàtesi **pHut-r-* (com en airtl. *othar* 'malalt' < **pūtro-*) o d'un tractament especial de **H* davant de *-TC-* (veg. Schrijver 1991: 339).

Q

R

ranceō, -ēre, -, - (intr.) 'podrir-se, corrompre's'

Derivats: *rancidus -a -um* 'podrit; (fig.), mancat de gust' (a partir de Lucr., imp.), d'on provenen el diminutiu *rancidulus -a -um* 'pútrid, ranci; nauseabund' (Juv., Pers., Mart.), l'adverbi *rancidē* 'afectadament, amb mal gust' (Gel.) i el verb *rancidō -āre* (Fulg.); *rancor* (tardà); *rancescō* (tardà).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Lucreci és l'únic autor llatí que ha transmès el verb *ranceō*: *unde cadauera rancenti...uiscere uermis exspirant* (Lucr.3.719).

Etimologia desconeguda

L'etimologia de *ranceō* és incerta. Hi ha una glossa que testimonia l'adjectiu *rancum* (ταγόν: *rancum* CGL II 451, 3), a partir del qual s'hauria pogut generar *ranceō*. Però l'exemple de la glossa no és segur, ja que també es pot llegir *rancidus* (veg.

¹³² pels derivats de *putris*, veg. *puteō*.

Niedermann 1909: 266-7 i EM: 564). En qualsevol cas, fora del llatí, no hi ha testimonis clarament relacionats (WH: II 416-17; EM: 564). *Ranceō* reflecteix un grau zero de l'arrel i un significat estatiu que apunten cap a un tema essiu d'origen incert.

recaleō, -ēre, -, - (intr.) (prop. i fig.) 'reescalfar-se'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats (pels derivats *recalescō, recalfaciō* i *recalfiō*, veg. *caleō*).

El compost *recaleō* és molt poc freqüent, es troba a Virgili i Estaci: *recalent nostro Tiberina fluenta sanguine adhuc* (Verg.A.12.35); (transf.) *ex longo recalet furor* (Stat.Theb.4.671).

A *recaleō* li manca el tema de perfet i de supí.

< *re-*+*caleō*
veg. *caleō* (< **kel-*)

recenseō, -ēre, -uī, -um (tr.) '1 fer una revisió o cens de, comptar, recomptar; **b** (mil.) revistar, passar revista a; **c** (referit al censor en la llista del cens) repassar, revisar; incloure, enregistrar (en la llista del cens); **2** (transfig.) enumerar, repassar, fer present'

Derivats: *recensiō -ōnis* f. 'revisió de la llista del cens feta pel censor' (Cic., Suet.); *recensitiō -ōnis* f. 'revisió' (Ulp.dig.10.4.3.7), *recensus -ūs* m. 'registre, cens; avaluació, revisió' (Suet., Inst.Dac.8 (=CIL III p.944)).

Recenseō és clàssic i imperial, i no sembla testimoniats en època arcaica.: (1) *numerum* (i.e. de segells)...*recenset* (Verg.G.4.436); *pater Anchises...omnem...suorum ...recensebat numerum* (Verg.A.6.682); *uictum nauta* (i.e. Caront) *recenset onus* (Prop.4.7.92); (1b) *ad exercitum recensendum* (Liv.1.16.1); *cum recensisset...auxilia* (Liv.21.21.9); (1c) *equites recenseatis* (Liv.40.46.8); *in equitibus recensendis* (Liv.43.16.1); (2) *recenseam duces Romanos...?* (Liv.9.17.7); *fortia gesta recense* (Ov.Ep.9.105); *singula recenseamus* (Vell.2.129.1), etc.

< *re-*+*censeō*
veg. *censeō* (< **keNs-*)

recieō, -ēre, -, - (tr.) 'fer tornar'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

El compost *recieō* és un *hapax legomena* d'Estaci: *carmen...serit, quo dissipat umbras, quo reciet sparsas* (Stat.Theb.4.550).

re-+cieō
veg. *cieō* (< *^(R)e_ih₂-)

redhibeō, -ēre, -uī, -itum (tr.) 'redhibir, tornar (una mercaderia defectuosa al venedor);
b tornar-se a quedar (el venedor una mercaderia defectuosa venuda)'

Derivats: *redhibitiō -ōnis* f. (Quint.Inst.8.3.14; Ulp.); *redhibitoriū -a -um* (Pompon., Gaius, Paul.), *redhibitor* (tardà).

Redhibeō no és massa freqüent, tot i que es pot llegir en totes les èpoques de la literatura llatina: *si male emptae (aedes) forent, nobis istas redhibere hau liceret* (Pl.Mos.800); *in mancipio uendendo dicendane uitia, non ea, quae nisi dixeris, redhibeatur mancipium iure ciuili...?* (Cic.Off.3.91); *Labeonem respondisse aiunt redhiberi posse (eunuchum) quasi morbosum* (Gel.4.2.6); (absol.) *redhibendi iudicium* (Gaius dig.21.1.28); (b) *dixit se redhibere (sc. ancillam) si non placeat* (Pl.Mer.419), etc.

< *re-+habeō*
veg. *habeō* (< *^(g)h_eHb-)

redoleō, -ēre, -, - (intr., tr.) '1 (intr.) fer olor, flairejar (a vegades amb abl.) 2 (tr.) fer olor de, flaire de'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Redoleō és clàssic i imperial, data a partir de Ciceró i mostra el valor intransitiu i transitiu amb el mateix grau de freqüència: (1) *fracta magis redolere uidentur omnia* (Lucr.4.696); *redolentia mala* (Ov.Met.8.675); *abstineat...omnibus redolentibus esculentis* (Col.9.14.3); (amb abl.) *redolent...thymo fragrantia mella* (Verg.G.4.169); *mella thymi redolentia flore* (Ov.Met.15.80); (transf.) *mihi...ex illius orationibus redolere ipsae Athenae uidentur* (Cic.Brut.285); (2) *esculentis uinum redolentibus* (Cic.Phil.2.63); *salicem redolent...uindemiae* (Plin.Nat.14.110); *oscula...uernos redolentia flores* (Stat.Silu.2.1.46); (transf.) *doctrinam redolet exercitationemque paene puerilem* (Cic.de Orat.2.109); *homini seruitutem paternam redolenti* (V.Max.6.2.8), etc.

< *re-+oleō*

veg. *oleō* (< **h₃ed-*)

referueō, -ēre, -, - (intr.) ‘bullir, cremar’

Derivats: *referuescō -ere* (intr.) (Cic.*Diu.*1.46).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

El compost *referueō* és un *hapax legomena* de Ciceró: (fig.) *nonne, ut ignis in aquam coniectus...restinguitur..., sic referuens falsum crimen in purissimam...uitam conlatum statim concidit et exstinguitur?* (Cic.*Q.Rosc.*17).

< *re-*+*ferueō*
veg. *ferueō* (< **b^herǵ-*)

refoueō, -ouēre, -ōuī, -ōtum (tr.) ‘**1** rescalfar, tornar a escalfar; **2** (ext.) refer, revifar, restablir; (mediopass.) refer-se, revifar-se, reanimar-se; **b** refer-se (del cansament, etc.); **c** revifar (el sòl); **3** (fig.) reanimar, renovellar, redreçar (països, institucions, etc.); **b** (pràctiques, etc.); **4** reanimar, encoratjar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

Refoueō és usual en època clàssica i imperial, i no sembla testimoniats en època arcaica: (1) *pressa refouisti pectora nostra tuis* (Ov.*Ep.*11.58); *admoto igne refouebat artus* (Curt.8.4.15); *refouet frigentis amicum pectus alumna senis* (Stat.*Theb.*7.361); (2) *conlapsos...excipit artus et modo te refouet, modo tristia uulnera siccant* (Ov.*Met.*10.187); *ad refouendas ex itinere eius uires* (Vell.2.113.2); (2b) (amb abl.) *ipse cucumis odore defectum animi refouet* (Plin.*Nat.*20.12); (2c) *si frequenti...stercoratione terra refoueat* (Col.2.1.7); (3) *longa pace cuncta refouente sub tutela Romanae mansuetudinis adquiescit* (Curt.4.4.21); *filio in Hispania fracta arma refouente!* (Sen.*Dial.*10.5.2); (3b) *studiis...quae prope extincta refouentur* (Plin.*Ep.*3.18.5); (4) *i, refoue dubium* (Stat.*Theb.*10.731), etc.

< *re-*+*foueō*
veg. *foueō* (< **d^heg^{uh}-*)

refulgeō, -gēre, -sī, - (intr.) ‘**1** refulgir, resplendir, relluir; **b** llambrejear, brillar, lluir; **c** ésser resplendent; **2** (fig.) aparèixer brillantment (a la consciència); **3** ésser brillant, eminent’

Derivats: *refulgentia* -ae f. ‘resplendor, brillantor’ (Apul.*Fl.*18).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Refulgeō és clàssic i imperial, i s’observa a partir de Ciceró: (1) *illa* (sc. *Cynosura*) *magis stellis distincta refulget* (Cic.*Arat.*41); *quorum simul alba nautis stella refulsit* (Hor.*Carm.*1.12.28); *Cynthia, quo primum cornu dubitanda refulsit* (Hor.*Carm.*1.12.28); (1b) (*color*) *mutatur propterea quod recta aut obliqua percussus luce refulget* (Lucr.2.800); (1c) *emissus...sede sua Miltiades maiestate imperatoria refulsit* (Sen.*Con.*9.1.8); (2) *refulsit certa spes liberorum parentibus* (Vell.2.103); *per uxorem...refulsit occasio* (Sen.*Con.*exc.4.7); (3) *splendida...a docto fama refulget auo* (Prop.3.20.8); *in quantiscumque opibus refulgebunt* (Sen.*Ben.*7.2.2), etc.

< re-+fulgeō
veg. fulgeō (< *b^hle(ǵ)-)

relūceō, -cēre, -luxī, – (intr.) ‘relluir, resplendir, rutilar; **b** (amb color blanc o colors brillants)’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat (per *re-lūcescō* veg. *lūceō*).

Varró és el primer que documenta el compost *relūceō*: *lucas ab luce, quod longe relucebant propter inauratos...clupeos* (Var.*L.*7.40); *huic* (sc. *Draconi*) *non una modo caput ornans stella relucet* (Cic.*Arat.*56); *ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit* (Verg.*G.*4.385); *metus...relucens flammae a capite...agebat boues* (Liv.22.17.2); (b) *robagine eius* (sc. *ferri*) *per notiores aeris relucens* (Plin.*Nat.*34.140); *floris genialis regius nitor relucebat* (Apul.*Met.*4.2), etc.

Tant *relūceō* com l’incoatiu *relūcescō* ‘tornar a brillar de nou’, testimoniat a partir d’època imperial, comparteixen el mateix tema de perfet sigmàtic *reluxī*. Hi ha casos en què el perfet mostra clarament un valor incoatiu: *cum uidet Aesoniden, extinctaque flamma reluxit* (Ov.*Met.*7.77); *statim conuersa ad usum manus, ac caeico reluxit dies* (Tac.*Hist.*4.81), etc. Però no tots els exemples són clars, i sovint el perfet és ambigu i pot pertànyer tant a *reluceō* com a *relucescō*: *ubi oppositas...solis imago euicit nubes nullaque obstante reluxit* (Ov.*Met.*14.769); *subitus uentis uiuioque reluxit torre focus* (V.*Fl.*3.115), etc.

< re-+lūceō
veg. lūceō (< *leuk-)

remaneō, -ēre, -nsī, – (intr.) ‘**1** romandre, restar, quedar-se (en un lloc); **b** quedar-se quiet, estar quiet; **c** romandre intacte (referit a coses); **2** (coses físiques) romandre, quedar, restar (una part d’una cosa); **b** (coses abstractes) romandre; **3** restar, subsistir, mantenir-se; **a** (persones, etc.); **b** (de coses); **4** (de coses no materials) continuar existint, persistir’

Derivats: *remansiō -ōnis* f. ‘permanència’ (Cic.); *remansor -ōris* m. (Men.dig.49.16.5.6).

Compostos: *subremaneō* (tardà).

Remaneō és usual sobretot a partir d’època clàssica i imperial, tot i que apareix testimoniats ja en els autors arcaics: (1) *si Hannibal consultet...an in Italia remaneat an domum redeat* (Rhet.Her.3.2); *cum ille se custodiae causa deiceret in castris remansisse* (Cic.de Orat.2.272); (1b) *equos...eodem remanere uestigio assuefecerunt* (Caes.Gal.4.2.3); *cubito remanete presso* (Hor.Carm.1.27.8); (1c) *facit bene...mel Atticum...repositum mensibus duobus nec minus: quanto enim diutius remanet, efficacius fit* (Larg.257); (2) *quippe ubi nulla latens animai pars remaneret in membris* (Lucr.4.925); *ferrum, quod ex hastiliin corpore remanserat* (Nep.Ep.9.3); (2b) *remanet gloria apud me: exuuias dignauit Atalantae dare* (Acc.trag.447); *quodsi ne iniuriae quidem...causa remanet, quid habes quod possis dicere...?* (Cic.Diu.Caec.59); (3a) (amb adj.) *is poterit felix una remanere puella, qui...* (Prop.1.10.29); *in duris remanentem rebus amicum* (Ov.Tr.1.9.23); (3b) (amb adj.) *quae (sc. senatus auctoritas) tamen grauis et magna remanebat* (Cic.Rep.2.59); *uolenti omnia post se salua remanere* (Vell.2.123.1); (4) *id quod remansit in mente* (Var.L.6.49); *doctrina ipsorum Atheniensium interiit, domicilium tantum in illa urbe remanet studiorum* (Cic.de Orat.3.43), etc.

< re-+maneō
veg. maneō (< *men-)

remisceō, -scēre, –, -mixtus (tr.) ‘(amb ac. i dat.) entremesclar, barrejar (amb)’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

Remisceō és poc freqüent i s’ha transmès únicament a través d’Horaci i Sèneca: *aliquis mihi uenenum dedit, sed uim suam remixtum cibo perdidit* (Sen.Dial.2.7.4); *si (magnus animus) naturae remiscebitur et reuertetur in totum* (Sen.Ep.71.16); *frigidus spiritus inde ferri et uerno caelo remisceri* (Sen.Nat.4b.5.2); (referit a coses immaterials)

o abstractes) *Lydis remixto carmine tibiis* (Hor.*Carm.*4.15.30); *ita mentitur, sic ueris falsa remiscet* (Ars 151); etc.

< *re-*+*misceō*
veg. *misceō* (< **mej̥k-*)

remoneō, -ēre, -, - (intr., tr.) ‘tornar a advertir’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Remoneō és més aviat rar, data a partir d’època imperial, tant amb valor intransitiu, com amb valor transitiu: (amb adv.) *sic...moneo remoneboque* (*Ilias* 151); (amb ac. intern) *haec beniuole remonebam* (Apul.*Met.*5.24).

< *re-*+*moneō*
veg. *moneō* (< **men-*)

remordeō, -dēre, -dī, -rsum (tr.) ‘1 tornar-s’hi mossegant; 2 remordir, rosegat, neguitejar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Remordeō és més aviat poc freqüent i Lucreci és el primer que l’ha transmès: (1) *quin...me remorsurum petis?* (Hor.*Epod.*6.4); (fig.) *nonne...iure ac merito uitia ultima...castigata remordent?* (Juv.2.35); (2) (*animam*) *praeteritis...male admissis peccata remordent* (Lucret.3.827); *cum conscius ipse animus se forte remordet desidiose agere aetatem* (Lucret.4.1135); *quando haec te cura remordet* (Verg.*A.*1.261), etc.

< *re-*+*mordeō*
veg. *mordeō* (< **h₂merd-*)

remoueō, -ouēre, -ōuī, -ōtum (tr.) ‘1 apartar, retirar, endur-se; **b** *oculos remouere* apartar la mirada; **c** substreure; 2 apartar, foragitar, excloure (persones o animals); **b** (mil.) retirar; **c** (refl. o mediopass.) retirar-se, apartar-se; 3 allunyar, desfer-se de, desembarassar-se de (coses abstractes); **b** *crimen remouere* intentar canviar una càrrega (cap a un altre); 4 apartar, allunyar (una persona d’una posició, d’una activitat, d’una manera de viure, etc.); 5 (jur.) remoure, excloure, rellevar (d’un afunció); **b** anul·lar, invalidar (un decret, una acció); 6 deixar de banda, descartar, prescindir de’

Formes sincopades: inf. pft. *-osse* (= *-ouisse*) Lucr.3.69; pft. *-orunt* (= *-ouerunt*) Sil.11.178; plqmpft. *-orant* (= *-ouerant*) Hor.S.2.1.71.

Ortografia: *remm-* a Ter.Hec.22 (ed.).

Derivats: *remōtus -a -um* ‘remot, distant, apartat, allunyat’ (clàss., imp.), d’on prové l’adverbi *remōtē* ‘lluny, a distància’ (Cic.); *remōtiō -ōnis* f. ‘moviment endarrere, retracció; eliminació, supressió; renúncia, dimissió’ (clàss., imp.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Remoueō es pot constatar a través de tota la llatinitat. En època arcaica mostra els significats 1, 3 i 4: (1) *sicubi...aliquid aquae obstat, id emittere, patefieri remouerique oportet* (Cató Agr.155.2); (amb *ab*) *umbram ab sulcis remoueto* (Cató Agr.33.3); (3) *fores facite ut pateant, remouete moram* (Pl.St.309). En un passatge de Terenci hi ha documentada la grafia *remm-*: *ita poetam restitui in locum prope iam remmotum...ab studio atque ab labore* (Ter.Hec.22).

A partir d’època clàssica és quan *remoueō* esdevé cada vegada més freqüent i quan apareixen la resta d’accepcions semàntiques: (1b) *fuisse iudicem...neminem quin remoueret oculos et se totum auerteret* (Cic.Balb.11); *monet arcanis oculos remouere profanis* (Ov.Met.7.256); (1c) *si de quincunce remota est uncia, quid superat?* (Hor.Ars 327); (2) *archipiratam ab oculis omnium remouisti* (Cic.Ver.5.136); *uoco illos ad me remoto Scaptio* (Cic.Att.5.21.12); (2b) *qui classem ab Arginisis remouendam...putabant* (Cic.Off.1.84); *ex conspectu remotis equis* (Caes.Gal.1.25.1); (2c) *nunc, Clodio remoto...entiendum est Miloni ut tueatur dignitatem suam* (Cic.Mil.34); *ille autem aduersario remoto licentius eorum bona...militibus disperiuit* (Nep.Di.7.1); (3b) *cum ab nobis crimen remouere uolemus aut in rem aut in hominem nostri peccati causam conferemus* (Rhet.Her.2.26); (5) *si tutor...suspectus a tutela remotus sit* (Gaius Inst.1.182); *hunc puto remouendum a querella* (Ulp.dig.5.2.8.15); (5b) *remota patris successione* (Ulp.dig.29.2.40); (6) *sin himinibus remotis de causa quaeritis* (Cic.Caec.104); *remotae uniuersae gentis infamia atque inuidia per se ipsos aestimate* (Liv.38.47.10), etc.

Tot i que generalment el tema de perfet habitual és *remouī*, en alguns autors apareixen formes sincopades de perfet (veg. més amunt): (2) (refl.) *ubi se a uulgo et scaena in secreta remorant uirus Scipiadae et mitis sapientia Laeli* (Hor.S.2.1.71), etc.

< *re-+moueō*
veg. *moueō* (< **m̥ieuh₁-*)

remulceō, -cēre, -l̄sī, -l̄sum (tr.) ‘1 acariciar, amanyagar, amoixar; **b** (d’un animal) deixar caure, abaixar (la cua, les orelles); **2** (fig.) afalagar, calmar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Remulceō és més aviat rar, s’observa a partir de Virgili: (1) *equi...auris remulceo* (Apul.Met.1.2); *crinibus a fronte...renulsis* (Apul.Fl.15); (1b) *lupus...caudam...remulcens* (Verg.A.11.812); *remulsis auribus* (Apul.Met.7.16); (2) *minas stimulataque corda remulce* (Stat.Theb.8.93); *quae cuncta...dulcissimis modulis animos audientium remulcebant* (Apul.Met.5.15).

< *re-*+*mulceō*
veg. *mulceō* (< **Hmelk-*)

renīdeō, -ēre, -, - (intr., (tr.)) ‘1 llambrar, llambregar, brillar; brillar, reluir (amb llum reflectida); **b** (amb ac. intern) reflectir; **3** ésser resplendent, brillar (amb color, bellesa, etc.); **3** somriure, riure, enriolar-se; **b** (amb inf.) somriure de, per; **c** sonar alegre, ésser animat (un so, un discurs)’

Derivats: *renīdescō* ‘llambregar, brillar’ (Lucr.2.326).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Renīdeō no sembla testimoniat en època arcaica. Apareix a partir de Lucreci, és un terme poètic i és usual trobar-lo en època clàssica i imperial tant amb el significat de ‘llambrar, reluir, ésser resplendent’, com amb el de ‘somriure’. Generalment mostra un valor intransitiu, tot i que no sempre: (1) *si non...domus argento fulget auroque renidet* (Lucr.2.27); *ut pura nocturno renidet luna mari* (Hor.Carm.2.5.19); *aere renidenti* (Verg.G.2.282); (1b amb ac. intern) *citrea mensa greges seruorum ostrumque renidens* (Petr.119,1.28); (2) *iam pontus ac tellus renident in Zephyros Aquilone fracto* (Stat.Silu.4.5.7); *arbores...germine foliorum renidentes* (Apul.Met.11.7); (3) *Egnatius, quod candidos habet dentes, renidet usque quaque* (Catul.39.2); *homo...renidens ait* (Liv.35.49.7); *tractabat ceramque puer pinnasque renidens* (Ov.Ars.2.49); (3b) *adiecisse praedam torquibus exiguis renidet* (Hor.Carm.3.6.12); (3c) *uelut hilarior protinus renidet oratio* (Quint.Inst.12.10.28), etc.

< *re-*+ **nej̄-d/d^he* < **nej̄-* ‘ésser excitat; brillar’ ?
IEW: 760

L'etimologia de *renīdeō* no és clara. *Re-nīdeō* fa pensar en un verb compost, el verb simple del qual **nīdeō* no s'ha conservat. Hi ha dues hipòtesis principals que intenten explicar aquestes peculiaritats.

La primera hipòtesi analitza *re-nīdeō* com una forma verbal provinent de *nitor* però que s'ha vist contaminada per *rīdeō* (WH: II 429). A causa d'aquesta contaminació, el significat d'aquest verb també s'hauria vist contaminat per la influència semàntica d'ambdós verbs 'brillar' i 'somriure'.

La segona hipòtesi és la defensada per Pokorny (IEW: 760), segons la qual, *re-nīdeō* provindria de la mateixa arrel pie. que *niteō*, és a dir, de **nei-*, *neiā-*: *nī-* 'ésser mogut intensament, ésser excitat, brillar'. *Re-nīdeō*, emperò, estaria format a partir d'un tema de present amb sufix *d/dʰ-* (a diferència de *niteō*, que provindria d'un participi **nītó-*). La vocal llarga de *re-nīdeō* casa perfectament amb el grau ple del tema de present amb sufix **d/dʰ* (veg. LIV: 19-20), a diferència de *niteō*, que mostra el grau reduït del participi.

Però la reconstrucció de Pokorny presenta una sèrie de problemes semàntics i de reconstrucció que ja hem tingut l'oportunitat de veure en l'anàlisi etimològica de *niteō* (veg. aquest verb). En aquell apartat, emperò, arribàvem a la conclusió que era probable que *niteō* i *re-nīdeō* apuntessin cap a una arrel verbal pie. **nei-* de la qual no n'havia quedat rastre en les altres llengües indoeuropees. Aquesta arrel pie. s'hauria conservat, tanmateix, en alguns substantius conservats en cèltic (per ex. irlm. *nīab* i gal. 'força vital' [*< *nei-bʰo-*]; irlm. *nīam* 'resplendor, bellesa' [*< *nei-mā*], etc.) i que n'avalaven la reconstrucció.

És difícil decidir-se per alguna d'ambdues hipòtesis. El caràcter compost de *renīdeō* i la seva aparició a partir d'època clàssica, parlen a favor més aviat de la primera hipòtesi. Però la vinculació amb *niteō*, reforça encara més l'origen pie. d'aquesta forma. Pel que fa al doble significat de *renīdeō*, no pressuposa cap inconvenient en el cas que s'accepti com a vàlida la hipòtesi d'un present amb sufix **d/dʰ*. L'accepció de 'riure' l'hauria pogut adquirir *a posteriori* com a conseqüència de la semblança formal entre *re-nīdeō* (*< *nei-d/dʰ-*) i *rīdeō*.

reniteō, -ēre, -, - (intr.) 'llambrejar, brillar'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Reniteō s'ha transmès únicament en un passatge d'Apuleu: *cum capillis color gratus et nitor splendidus illucet et contra solis aciem uegetus fulgurat uel placidus renitet* (Apul.*Met.*2.9).

< *re-*+*niteō*
veg. *niteō* (< **nej-* ?)

reor, rēri, ratus (dep.; tr., intr.) 'creure, pensar-se, considerar; **a** (amb ac. i inf. o ac. pred.); **b** (el·lípt. i absol.)'

Derivats: *ratus -a -um* 'establert, fix, determinat (*rata pars* 'porporció fixa'; *pro rata parte* 'en proporció'); cert, vàlid, segur' (arc., clàss.); *ratiō -ōnis* f. el significat originari del qual és el de 'compte, càlcul', significat que apareix ja a Pl.*Mil.*47 (*quanta istaec hominum summast?—septem milia.—tantum esse oportet. recte rationem tenes*), a partir del qual es desenvoluparen nombrosos significats derivats: 'assumpte, negoci, afer; pla, projecte, propòsit; causa, llei, principi (natural); forma, model (de les figures); manera, mode, mètode; reflexió, raonament, pensament; raó, motiu, causa; relació, explicació, informe', etc. *Ratiō* és d'ús freqüent en el llenguatge retòric i filosòfic (cfr. gr. *λόγος* 'compte', 'raó'; veg. EM: 570) i nombrosos derivats es generaren a partir d'aquest substantiu: *ratiōnālis -e* 'de comptes; racional' (imp.) (d'on prové l'adverbi *ratiōnāliter* 'racionalment'), *ratiōnābilis -e* 'racional' (imp.) (d'on prové *ratiōnābilitas -ātis* f. 'racionalitat' (Apul.*Pl.*2.15), *ratiōnābiliter* 'raonablement' (Apul.*Pl.*1.8, Paul.*Fest.*p.92M) i *irradiōnālis, irradiōnābilis*, d'època imp.), *ratiuncula* 'petit compte; argúcia; sil·logisme subtil' (arc., Cic.), *ratiōnārium* 'llibre de comptes' (Suet.*Aug.*28.1), *ratiōcinor -ārī* 'comptar, calcular', a partir de Cic., (d'on prové *ratiōcinium -(i)ī* n. 'càlcul' Col., *ratiōcinātiō -ōnis* f. 'raonament, càlcul', clàss., imp., *ratiōcinālis -e* 'referent al raonament' (*Rhet.Her.*2.18) i *ratiōcinātīuus -a -um*, del mateix significat (Cic., Quint.)).

Compostos: cap compost testimoniat.

El verb deponent *reor* s'observa en època arcaica i clàssica, i és molt usual en les comèdies de Plaute i de Terenci, sobretot amb valor transitiu: (1a) *me non rere expectatum amicae uenturum meae?* (Pl.*Am.*659); *sese a me derideri rebitur* (*Aul.*205); *quam pater suam filiam esse retur* (*Epid.*368); *quia tuam gnatam ratu's* (*Epid.*596); *ratu'n istic me hominem esse...minimi preti* (*Mil.*558); (Ter.*Hec.*819). El valor intransitiu és més freqüent a partir d'època clàssica, però també apareix testimoniat en època arcaica: (1b) *an id ioco dixisti? equidem serio ac uero ratus* (Pl.*Am.*964).

Reor és antic i clàssic, si bé, a partir de Ciceró, és jutjat com a 'tolerable' pels escriptors de retòrica: *neque...illud fugerim dicere,...non rebar...aut alia multa, quibus loco positus grandior atque antiquior oratio saepe uideri solet* (Cic.*de Orat.*3.153); '*reor*' tolerabile (Quint.*Inst.*8.3.26).

Segons EM (570), el significat originari de *reor* era el de 'comptar, calcular', sentit que encara es manté en el subst. *ratiō -ōnis* f. 'càlcul' i en l'adjectiu verbal en *-tō* (amb valor pass.) *rātus* 'comptat' (cfr. l'expressió *pro rata parte* 'en proporció; part

comptada a cadascú'), que és la forma més habitual i que apareix testimoniada en època arcaica i clàssica: ('ésser vàlid, etc.')

quod modo erat ratum inritumst (Ter.Ph.951); *multa beneficii ratissima atque gratissima* (Cató orat.67); *neque ratum est quod dicas* (Acc.trag.432). A partir d'aquest significat, *ratu*s prengué el sentit de 'determinat, fixat' i, d'aquí, evolucionà a 'vàlid, autoritzat, constitucional'.

LIV (499): **reh*₁- 'comptar'
IEW (59)

Pokorny (59) i Kümmel (LIV: 499) reconstrueixen pel verb llatí *reor*, *rēri* 'creure, pensar' una arrel verbal pie. **reh*₁- 'comptar'. Aquesta arrel apareix també testimoniada en gòt. *raþjo* 'pagament, factura', *ga-raþana* 'pagat', etc., que prové de l'adjectiu verbal. *raþa < **rá-to-* (amb accent de substantivització) ← **rǣ-tó-*, amb grau reduït analògic ← **ṛh*₁-*tó-* (veg. Schrijver 1991: 307; LIV: 499¹).

Pel que sembla, el llatí és l'únic testimoni verbal conservat d'aquesta arrel. *Reor* pertany al grup de presents radicals acabats en *-h*₁ (tipus *fleō*) i tot fa pensar que tingui per origen un tema de present radical amfidinàmic **réh*₁-/*ṛh*₁-. Segons Kümmel (LIV: 499²) aquest tema de present, en llatí es veié ampliat mitjançant l'afegiment del sufix **-ie* (tot i que **réh*₁-*ie-* pugui ser també antic) (veg. Schrijver 1991: 404). Un cas paral·lel és el que hem vist per *fleō -ēre* 'plorar, lamentar-se' i *neō -ēre* 'filar', que, juntament amb *reor*, són els únics casos de verbs de la segona conjugació provinents d'antics presents radicals atemàtics acabats en **-h*₁, ja que *aboleō*, *pleō* i *uieō* deuen el seu origen segurament a aoristos radicals atemàtics pie. acabats en **-h*₁ (veg. l'entrada d'aquests verbs).

Pel que fa al participi de perfet *rātus*, crida l'atenció que, d'acord amb el grup de verbs acabats en *-h*₁, sigui *rātus* i no *rētus* (cfr. *spernere*, *sprēuī*, *sprētum*). Sembla ser que *rātus* provingui d'un adjectiu verbal en grau reduït **ṛh*₁-*tó-*, el mateix que trobem en gòt. *raþjo* 'pagament, factura'.

repleō, -ēre, -ēuī, -ētum (tr.) '1 reomplir, tornar a omplir, emplenar de nou; **b** (mig) cobrir de carn, guarir; **2** completar (en nombre); completar, arrodonir (una suma); **b** completar, suplir, compensar (una manca); **3** omplir del tot, reblir (un contenidor, un espai, etc.); **b** ocupar la totalitat de, atapeir; **4** assaciar, sadollar, atipar; **b** (hiperb.) cobrir, curullar (de béns); **c** proveir plenament (amb béns, possessions, etc.); **d**

omplenar, saciar (amb coses no materials); **5** omplir, emplenar (de sons, de llum); **b** (amb condicions, etc.); **6** inflar, fer botir; **7** (leg.) completar’

Formes: *repl-* Pl.Poen.701(ed.).

Derivats: *replētus -a -um* ‘ple’ (Sal., Lucr., Liv.), *replētiō -ōnis* ‘el procés de guarició (d’una úlcera, etc.)’ (CIL XIII 10021(181)).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Repleō es troba testimoniat en totes les èpoques de la llatinitat. En època arcaica no és massa habitual, i apareix a Plaute amb el significat d’‘omplir, curullar (de béns)’ i amb l’accepció d’‘omplir, emplenar (de sons)’. En el primer exemple apareix amb la grafia *repl-*: (4b) *te repplebo usque unguentum geumatis* (Pl.Poen.701); *ego illam pugnīs totam faciam uti sit merulea, ita replebo atritate, atritior multo ut siet quam Aegyptini* (Pl.Poen.1290); (5a) *ita meas repleuit auris... ‘licet’* (Pl.Rud.1226).

En època clàssica i imperial és quan sorgeixen la resta de significats i quan *repleō* esdevé més freqüent: (1) *ut exhaustas domos replere possent* (Cic.Prou.4); *sin...scrobibus superabit terra repletis* (Verg.G.2.235); *ut repleam uacuas iuuenali sanguine uenas* (Ov.Met.7.334); (1b) *perpurgatis iam repletisque ulceribus* (Cels.5.26.36.A); *pice atque oleo, quae et purgant et replent uulnera* (Col.6.32.3); (2) *repleuit exercitum* (Liv.24.42.6); *exercitum...aduerso proelio imminutum Hispani repleri militibus* (Liv.27.20.7); *senatum...exhaustum crudeliter, repletum turpiter* (Sen.Suas.6.1); (2b) *qui consumpta replere, erepta recipere uellent* (Cic.Mur.50); *quod uoci deerat, plangore replebam* (Ov.Ep.10.37); (3) *repletur...uacuum quod constitit ante* (Lucr.1.394); *Volsci fossis repletis uallum inuadunt* (Liv.2.25.2); *ad summos repleta foros (ratis)* (Luc.3.630); (3b) *multitudo repleuit castra* (Liv.5.21.1); *uiridia...serrarum...dentes replent* (Plin.Nat.16.227); (4) *dapes...sordidas, quibus repletus...obesam ad uxorem redis* (Verg.Cat.13.29); *repleti cibo uinoque, uix fugae quod satis esset uirium habuere* (Liv.2.26.3); (4b) *(osculis) repletum* (Mart.12.93.5); (4c) *repleto his rebus exercitu* (Caes.Gal.7.56.5); (4d) *repleri iusta iuris ciuilis scientia* (Cic.de Orat.1.191); (5) *nemora ac montis gemitu siluasque replebat* (Lucr.5.992); *questu...tectum omne replebat* (Verg.A.7.502); (5b) *terra...trepido terrore repleta est* (Lucr.5.40); *populos sermone replebat* (Verg.A.4.189); (6) *ne in inferiores partes factus cursus pedes repleret* (Cels.4.31.9); (7) *ut, etiamsi minimo momento nouissimi diei possessa sit res, nihilo minus repleatur usucapio* (Ven.dig.44.3.15), etc.

< *re-+pleō

veg. *pleō* (< *pleh₁-)

resideō, *-ēre*, *resēdī* (*resessum*) (intr. (tr.)) ‘1 estar assegut; **b** estar posat, parat (un ocell); **c** (tr.) seure a; passar el temps gandulejant; **2** romandre en un lloc com a visitant o habitant; (mil.) acampar; **b** (referit al material o altres coses) estar fixe en una posició; **c** estar situat al fons de; **3** persistir, quedar, continuar existint; **b** romandre, restar, estar retingut (una suma de diners); **4** estar ajupit; retornar a la posició original; **b** (d’una inflamació) subsistir’

Derivats: *reses -idis* adj. ‘indolent, desenferrat; immòbil’ (clàss., imp.); *residuus -a -um* ‘que dura, que queda, restant, romanent’ (Acc.*trag.*696, molt usual en època clàss. i imp.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Resideō s’ha transmès en totes les etapes de la literatura llatina. Generalment és intransitiu, tot i que hi ha documentats alguns exemples amb valor transitiu. En època arcaica apareix en alguns passatges de Plaute, però no és massa freqüent: (1c) *uenter gutturque resident essurialis ferias* (Pl.*Capt.*468); (3b) *eu hercle! in uobis resident mores pristini* (Pl.*Truc.*7).

En època clàssica i imperial *resideō* esdevé realment freqüent: (1) *sua Tarpeia residens ita fleuit ab arce uulnera* (Prop.4.4.29); *Acidis in gremio residens procul auribus hausit talia dicta meis* (Ov.*Met.*13.787); (1b) *uolucres patulis residentes...ramis* (*Culex* 146); *cum...coruus raptum caseum comesse uellet, celsa residens arbore* (Phaed.1.13.4); (1c) *quae (sc. mulier) meum dorsum residebat* (Apul.*Met.*8.17); (2) *in oppido aliquo mallem resedissem quoad accerserer* (Cic.*Att.*11.6.2); *patrio residet Bacchus Olympo* ([Sen.]*Oct.*209); (2b) *maculae...impressae resident nec eluentur* (Catul.57.5); *reseae niueo residebant uertice uittae* (Catul.64.309); (2c) *exemptis glaebis guttae eae, quae residebunt, propter breuitates non possunt colligi* (Vitr.7.8.2); (3) *si te interfici iussero, residebit in re publica reliqua coniuratorum manus* (Cic.*Catil.*1.12); *quorum in consilio...pristiniae residere uirtutis memoria uidetur* (Caes.*Gal.*7.77.4); (3b) *ut liberorum nomine dos apud maritum resideat* (Call.*dig.*24.3.48); (4) *sunt his (muribus) pares et in Aegypto similiterque resident in clunes et binis pedibus gradiuntur* (Plin.*Nat.*8.132); (4b) *uenter obesus residet* (Apul.*Met.*11.13), etc.

Tal i com en el cas del verb simple *sedeō/sīdō*, el compost *resideō -ēre* ‘estar assegut’ forma doblet amb *resīdō -ere* (intr.) ‘(a) asseure’s, prendre seient; (b) (mil.) prendre posició, acampar; (c) recaure, reenfonar-se; (d) (d’una condició, activitat)

disminuir en intensitat, esdevenir menys violent'. Ambdós verbs comparteixen el mateix tema de perfet *resēdī* (*residi* < *resīdō* a [Sen.]*Oct.*728) i en alguns exemples és difícil de discernir a quin dels dos verbs pertany una determinada forma. A més a més, hi ha alguns exemples del tema de present que també són ambigus. En qualsevol cas, *resideō* denota un estat i *resīdō*, una acció, i mostren significats lleugerament diferents, de manera que el perfet *resēdī* es pot reorganitzar d'acord amb aquestes premisses.

Tal i com en *resideō*, *resīdō* és molt usual en època clàssica i imperial, tot i que apareixen alguns exemples en època arcaica: (a) *age nunc reside, caue modo ne gratiis* (Pl.*As.*5); (*Poen.*15); (b) *ualle residit* (sc. *Hannibal*) *conditus occulta, si praecipitare sequentem...detur* (Sil.7.132); (c) *ter totum feruidus ira lustrat Auentitni montem...ter fessus ualle resedit* (Verg.*A.*8.232); (d) *contentio nimia uocis resederat* (Cic.*Brut.*316), etc.

< *re-*+*sedeō*
veg. *sedeō* (< **sed-*)

resorbeō, **-ēre**, **-**, **-** (tr.) 'tornar a engolir, empassar-se de nou; **b** (dit esp. de la mar) tornar a engolir, xuclar, arrabassar de nou; **c** (fig.) empassar-se (la veu, les llàgrimes), reprimir'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

El compost *resorbeō* és poètic, clàssic i imperial, i data a partir de Lucreci: *scolopendrae...hamo deuorato omnia interanea euomunt donec hamum egerant, dein resorbent* (Plin.*Nat.*9,145); *pauones fimum suum resorbere tradi* (Plin.*Nat.*29.124); (b) *mare montis ad eius radices frangit fluctus aestumque resorbet* (Lucr.6.695); (*pontus rapidus retro atque aestu reuoluta resorbens saxa fugit* (Verg.*A.*11.627); (c) *fletum ira saepe resorbet* (Sen.*Her.O.*1285); *lacrimas...insana resorbet ira patris* (Stat.*Theb.*5.654), etc.

< *re-*+*sorbeō*
veg. *sorbeō* (< **sreb^h-*)

resplendeō, **-ēre**, **-**, **-** (intr.) 'llambrar, brillar amb llum reflectida; **b** irradiar llum, resplendir'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Resplendeō es troba ja a Virgili i esdevé usual a partir d'època imperial: *micro...dissiluit; fulua resplendent fragmina harena* (Verg.A.12.741); *domus..., in qua marmoris aliquid resplendeat* (Sen.Ben.4.6.2); *candida sunt (parhelia)...quia ex percussu oblique accepto sole resplendent* (Sen.Nat.1.13.2); (b) *quae neque per cunctas noctes neque tempore in omni resplendet* (Man.5.720); *cum...trans montem sol adhuc luceat et eisdem ipsis adhuc campis in ulteriore parte resplendeat* (Hyg.Gr.agrim.p.147), etc.

< re-+splendeō
veg. splendeō (< ?*splend-)

respondeō, -dēre, -ndī, -nsum (intr.) '(gral amb dat.) **1** respondre, contestar; **b** (amb dat.); **c** (amb *ad, aduersus*); **d** (poet.) respondre (amb l'eco); **e** (amb dat.) contestar, respondre (per escrit); **f** contestar malament, replicar, contradir; **2** (amb ac.) respondre, contestar, dir en resposta; **b** (en estil directe); **c** (amb ac. i inf.); **d** (amb interrogativa indirecta); **3** (amb ac.) respondre (a una pregunta, a un problema); **4** respondre, donar resposta (oficialment, un governant, una assemblea); **b** (amb ac. o subord. subst.) respondre, predir (profèticament); **c** (jur.) respondre, dictaminar; **5** respondre, contradir, replicar (en defensa pròpia o d'un altre); **b** (amb dat. de persona, etc., també amb prep.); **c** (amb pronom en ac., o inf.) respondre, refutar (a un oponent); **d** replicar un argument o punt de vista; **6** respondre, presentar-se (en una convocatòria); **b** (jur.) presentar-se, comparèixer (un acusat); **7** satisfer una comanda, atendre una reclamació (d'un deute); **8** (transf., sovint amb abl. inst.) respondre, correspondre (a una persona, la seva amabilitat, etc.); **b** (amb ac. intern) *par pari respondere* tractar d'igual a igual; **c** produir, rendir, donar fruit (una explotació); **9** respondre, reaccionar (a un cop, produint un so); **b** correspondre's, reflectir-se (una imatge); **10** respondre, anar fi, funcionar; (d'assumptes) anar bé, sortir bé, reeixir; **b** respondre, produir efecte, ésser eficaç; **11** respondre, compensar, recompensar; **12** respondre, adir-se, acordar-se; **b** (referit a la música); **c** (arquít.) ajustar-se, alinear-se; **13** (referit a persones o coses) respondre, estar a l'altura, ésser igual; **b** poder competir, poder oposar-se, ésser comparable; **14** correspondre, ésser parió, anàleg; **b** correspondre, estar en proporció de mesures, etc.; **c** correspondre en posició (a), estar encarat; **15** (aparentment) ésser assignat a'

Formes: futur arcaic *-sis* (= *-deris*) Pl.Truc.606.

Derivats: *responsiō -ōnis* f. 'resposta, refutació d'un argument, defensa' (arc., clàss., imp.); *responsō -āre* (intr.) 'respondre' (arc., clàss., imp.), d'on prové *responsitō -āre* '(jur.) donar

resposta, emetre dictàmens' (rar, testimoniati a partir de Cic.); *responsor -ōris* m. 'el que respon' (Pl.*Rud.*226); *responsum -ī* n. 'resposta, contesta; predicció (profètica); dictàmen' (Ter.*An.*698; clàss., imp.); *resposnus -ūs* m. 'resposta, correspondència' (rar, Vitruv., Gaius); *respōnsōria* (Ambr.); *respōnsiūus* (tardà).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniati.

Respondeō és molt usual en totes les èpoques, és intransitiu i normalment va acompanyat per un complement en datiu. En època arcaica és força usual de trobar-lo en les comèdies de Plaute i der Terenci, amb diferents accepcions semàntiques: (1) *prius respondes quam rogo* (Pl.*Mer.*456); *adiit ad nos...; salutata, respondemus* (Poen.653); (impers. pass.) *quin ergo abeis, quando responsumst?* (Pl.*Mil.*1085); (1b) *quid ais? responde mihi* (Pl.*Am.*848); (Ter.*Ph.*1037); (2) (amb ac.) *hoc...hau pro insano uerbum respondit mihi* (Pl.*Men.*927); *hoc mihi responde: liberi quid agunt mei...?* (Trin.1074); *quid uiro meo respondebo misera?* (Ter.*Hec.*516); (2b) *pro Menedemo nunc tibi ego respondeo 'non emo'; quid ages?* (Ter.*Hau.*610); (2c) *hospes respondit Zacynthi ficos fieri non malos* (Pl.*Mer.*943); *sponden tu istuc?—spondeo.—at ego tuom tibi aduenisse filium respondeo* (Pl.*Capt.*899); (3) *omitte istaec, hoc quod rogo responde* (Pl.*As.*578); *eho, uerbero, aliud mihi respondes ac rogo?* (Ter.*Ph.*684); (4b) *quod scibo Delphis tibi responsum dicito* (Pl.*Ps.*480); (5) *hic respondere uoluit, non lacessere* (Ter.*Ph.*19); (5b) *qui...ueteris poetae maledictis respondeat* (Ter.*An.*7); (5c) (pass.) *siquis est qui dictum in se inclementius existumauit esse, sic existumet responsum, non dictum esse, quia laesit prior* (Ter.*Eu.*6); (8b) *de istac re argutus es, ut par pari respondeas, ad mandata claudus* (Pl.*Mer.*629); *par pari respondes dicto* (Pl.*Per.*223); (Pl.*Truc.*939); *uerbum uerbo, par pari ut respondeas* (Ter.*Ph.*212).

A Pl.*Truc.*606 es pot llegir el futur arcaic *responsis* (= *responderis*).

A partir d'època clàssica es troben testimoniades la resta d'accepcions semàntiques: (6) *si Lysiadēs citatus iudex non responderit excuseturque Areopagites esse* (Cic.*Phil.*5.14); *me...uenire uouit et adiuuare dilectum; in quo parum prolixè respondent Campani coloni* (Att.7.14.2); (6b) *hanc opinionem populi Romani fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non esse neque ad iudicium adfuturum* (Cic.*Ver.*1.1); (amb *ad*) *si is, cum quo fundum communem habes, ad delictum non respondit* (Pompon.*dig.*10.3.20); (7) *fit saepe ut ii qui debent non respondeant ad tempus* (Cic.*Att.*16.2.2); *nominibus non respondet; si creditoribus soluerit, nihil illi supererit* (Sen.*Ep.*87.6); (8) *Quinti fratris...liberalitati pro facultatibus nostris... respondemus* (Cic.*Att.*4.3.6); *cui...amori utinam ceteris rebus possem! amore certe respondebo* (Cic.*Fam.*15.21.3); (8c) *omnibus est labor impendendus...sed truncis oleae*

melius, propagine uites respondent (Verg.G.2.64); (9) *primum cibus...temptat prodesse languentibus; deinde si ad hos non responderit curatio, ad medicamentorum decurrit uim* (Larg.pr.p.3,1.14); (9b) *speculum quocumque obuertimus oris, res ibi respondent simili forma* (Lucr.4.167); (10) *nec...ingenium nobis respondet, ut ante* (Ov.Pont.4.2.15); *feminae, quibus sanguis per menstrua non respondit* (Cels.4.11.2); (10b) *medicus aliquid oportet inueniat, quod non utique fortasse sed saepius tamen etiam respondeat* (Cels.1.pr.51); (amb ad) *nec...in omnibus theatris symmetriae ad omnes rationes et effectus possunt respondere* (Vitr.5.6.7); (11) *responsura tuo numquam est par fama labori* (Hor.S.2.8.66); (12) *quid posterius priori non conuenit? quid sequitur, quod non respondeat superiori?* (Cic.Fin.3.74); (12b) *(Venus) coepit...tibiarum sono delicatis respondere gestibus* (Apul.Met.10.32); (12c) *columnae ad perpendicularum...conlocentur, uti solide repondeant* (Vitr.6.8.1); (13) *quae magnitudo obseruantiae tot tantisque beneficiis respondere poterit?* (Cic.Red.Sen.24); *adsint...formosi pueri qui ministrent, respondeat his uestis* (Cic.Fin.2.23); (13b) *urbes coloniarum ac municipiorum respondebunt Catilinae tumultis siluestribus* (Cic.Catil.2.24); (14) *Aristoteles principio artis rhetoricae dicit illam artem quasi ex altera parte respondere dialecticae* (Cic.Orat.114); (14b) *ut nostra in amicos beniuolentia illorum erga nos beniuolentiae pariter aequaliterque respondeat* (Cic.Amic.56); (14c) *respondent...dextera dexteris, laeua laeuis conuersione luminum* (Cic.Tim.49); (15) *qui ex uico oruts est, eam patriam intellegitur habere, cui rei publicae uicus ille respondet* (Ulp.dig.50.1.30), etc.

Segons EM (643) *respondeō* tindria un origen religiós, i faria referència a la resposta oracular, significat que acabà generalitzant-se en ‘respondre una qüestió’, però que encara es manté en el participi neutre substantivat *responsum -ī*, que, a part de significar ‘resposta, dictàmen (jur.)’, té el sentit també de ‘resposta oracular’ (veg., per exemple, Ter.An.698: *non Apollinis mage uerum atque hoc responsumst*).

< re-+spondeō
veg. spondeō (< *spend-)

reticeō, -ēre, -uī, – (intr., tr.) ‘**1** (intr.) callar, no badar boca, guardar silenci; **b** (els ocells, els instruments musicals); **c** (amb dat.) no respondre, no donar resposta; **2** (amb ac.) silenciar, callar, amagar; **b** (amb ac. i inf., interr. indirecta, etc.)’

Derivats: *reticentia -ae* f. ‘silenci, mutisme; (ret.) paralipsi’ (arc., Cic., Tac.).
Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniats.

Reticeō és transitiu i intransitiu i s'ha transmès a través de tota la llatinitat: (1) (intr.) *mulier...quae reticet si quid fieri peruorse uidet* (Pl.Per.368); *ne retice, ne uerere* (Ter.Hau.85); (1b) *audit (uersus) discipula...et reddit, uicibusque reticent* (Plin.Nat.10.83); *tympana...et biforem reticere tumultum imperat* (Stat.Theb.4.668); (1c) *ad Valerium, megantem se priuato reticere, lictorem accedere iussit* (Liv.3.41.3); (2) (tr.) *utut es facturus, hoc quidem hercle hau reticebo* (Pl.Am.397); *non...reticere homines parentum iniurias...oportere* (Cic.Clu.17); (2b) *an...reticere possim L.illum Sextium et C. Licinium, perpetuos, si dis placet, tribunos, tantum licentiae nouem annis quibus regnant sumpsisse* (Liv.6.40.7), etc.

< *re-+taceō*
veg. *taceō* (< **pteh₂k-*)

retineō, -ēre, -uī, retentum (tr. (intr.)) '1 subjectar, agafar, retenir; **b** detenir, retenir, arrestar (per força, una persona); **c** requisar, confiscar, embargar; **2** (referit a circumstàncies) fer estar en un lloc, retenir; **b** (fig.) distreure, entretenir, captar (l'atenció); **c** retardar, ajornar (un esdeveniment); **d** aturar-se en un lloc, estar; **3** aturar, parar, detenir (el moviment de); **b** (fig.) refrenar, contenir, moderar (dins uns límits); **c** deturar (un procés, una activitat); **4** sostenir, aguantar, aferrar; **b** fermar, fixar, impedir de moure's; **c** mantenir, tenir, portar (en tal posició); **5** retenir (un líquid), contenir; **b** retenir (menjar) a la panxa; **c** (fig.) reprimir, contenir (les llàgrimes, la respiració, etc.); **d** negar-se a donar (el consentiment); **6** obligar a romandre, mantenir; **7** retenir, quedar-se per a un mateix; **b** retenir, conservar (la voluntat o fidelitat de, etc.); **d** reservar, guardar (per a un ús futur); **8** (mil.) conservar, romandre en l'ocupació de; **b** (fig.) sostenir, mantenir (una opinió); **9** conservar, continuar fent ús de, mantenir; **b** mantenir existent; **10** conservar, continuar tenint (un atribut o qualitat); **11** observar, respectar, perseverar en (un costum, una doctrina, etc.); **12** recordar (*retinere memoria, memoriam, etc.*)'

Derivats: *retinens -ntis* '(amb gen.) observant, conservador, mantenidor' (Cic., Tac., Gel.), a partir del qual prové el substantiu *retinentia -ae* f. 'capacitat per retenir (a la memoria)' (Lucr.3.675); *retināculum -ī* 'corda, cable, fermall; regna, brida' (Cató, clàss., imp.); *retentiō -ōnis* f. 'retenció, refrenament' (a partir de Cic.); *retentō -āre* 'retenir, conservar' (arc., clàss., imp.); *retentor -ōris* m. 'retenidor, retentor' (Apul.Fl.6).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniats.

Retineō és molt usual en totes les èpoques. Generalment mostra un valor intransitiu, tot i que no sempre. En època arcaica apareix en les comèdies de Plaute i de Terenci, amb diferents accepcions semàntiques: (1) *iube me omittere igitur hos qui retinent* (Pl.St.335); *puer ad me adcurrit Mida, pone reprendit pallio..., rogo quam ob rem retineat me* (Ter.Ph.864); (1b) *meamne hic Mnesilochus...per uim ut retineat mulierem?* (Pl.Bac.843); (1c) *si peccassis, multam hic retinebo ilico* (Pl.St.727); (2) *Thais...instare ut hominem inuitet. id faciebat retinendi illius causa* (Ter.Eu.620); (3b, fig.) *hoc serui esse officium reor, (erum) retinere ad salutem* (Pl.Aul.594); *liberalitate liberos retinere satius esse credo quam metu* (Ter.Ad.58); (amb *quin*) *retineri nequeo quin dicam ea quae promeres* (Pl.Trin.641); (4) *haec per dexteram tuam te dextera retinens manu opsecro* (Pl.Capt.442); *genua inedita succidunt...retine me, opsecro* (Pl.Cur.310); (Ter.Hau.403); (7) *retineri, uto quod sit sibi operis locatum ecficeret* (Pl.As.443); *in eum incidi infelix locum ut neque mihi sit amittendi nec retinendi copia* (Ter.Ph.176).

A partir d'època clàssica es poden llegir els altres significats: (5) *iacere umorem collectum in semina quaeque nec retinere* (Lucr.4.1066); (5b) *ut neque retineatur cibus neque, si quis retentus est, coquatur* (Tac.Hist.5.6); (5c) *uidit...scelus..uerbisque dolore retentis...deripit ense* (Ov.Met.10.474); (5d) *sapientem...retenturum adsensum, neque umquam ulli uiso adsensurum nisi quod tale fuerit quale falsum esse non possit* (Cic.Luc.57); (6) *quem...amor assuetudinis...in pannis possessorem retinet...?* (Var.L.9.20); *priuatae litterae nullae proferuntur, publicae retentae sunt in accusatorum postestate* (Cic.Flac.23); (8) *nostri olim urbe reliqua capta arcem tamen retinuerunt* (Cic.Att.7.11.3); *penes eos, si id oppidum retinuissent, summam uictoriae constare intellegebant* (Caes.Gal.7.21.3); (8b) *sunt...haec de finibus, ut opinor, retentae defensaeque sententiae* (Cic.Tusc.5.84); (9) *uidendum est..quam diu (oratio) retinenda sit, tum quot modis commutanda* (Cic.Orat.209); *Chrysipus...causarum genera distinguit, ut et necessitatem effugiat et retineat fatum* (Cic.Fat.41); (9b) *non frumentum usquam exercitui, nec exercitum sine copiis retineri posse* (Tac.Hist.2.32); (10) *ea...mutatis uerbis non possunt retinere eandem uenustatem* (Cic.de Orat.2.258); *Catilina...inter hostium cadauera repertus est,...ferociam...animi, quam habuerat uiuos, in uoltu retinens* (Sal.Cat.61.4); (11) *cursus, quos prima a parte iuuentae...petisti, hos retine* (Cic.Cons.fr.6.3); *hortatur ut pristinam uirtutem retineat* (Caes.Gal.5.48.6); (12) *neque plura...dici possunt quam populus Romanus memoria retinet* (Cic.S.Rosc.33); (12b) *siue ille Hasdrubal siue quis alius est, non retineo* (Gel.17.9.16), etc.

< *re-*+*teneō*
veg. *teneō* (< **ten-*)

retondeō, -dēre, -, -sum (tr.) ‘tornar a segar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

El compost *retondeō* és rar i s’ha transmès en un passatge de Plini: (*segetum*) *retonsarum...certum est granum longius fieri* (Plin.*Nat.*18.161).

< *re-*+*tondeō*
veg. *tondeō* (< 2.**tend-*)

retorqueō, -quēre, -sī, -rtum (tr.) ‘1 tòrcer, girar, dirigir cap enrere; **b** (ptc. pft.) convex, cargolat (també dit del cabell); **2** dirigir cap enrere, canviar el curs de, fer girar; **b** girar cap enrere, dirigir enrere (la mirada); (transf., referit als pensaments) girar, dirigir cap enrere (en el temps); **c** (fig.) canviar, trasmudar, capgirar (una intenció); **3** fer recular, llançar cap enrere, fer voltar enrere; **b** tornar (un tret contra qui l’ha llançat); **c** (fig.) tornar, capgirar, retorquir (un argument, una càrrega, etc.); **4** desviar, apartar, canviar la direcció de; **b** desviar, apartar (la mirada); **c** (fig.) desviar (d’un propòsit)’

Compostos i derivats: *irretortus -a -um* ‘no girat (dit de l’ull)’ (Hor.*Carm.*2.2.23).

Retorqueō és usual en època clàssica i imperial, i no sembla testimoniats abans de Ciceró: (1) *uidi ego ciuium retorta tergo bracchia* (Hor.*Carm.*3.5.22); *ille* (sc. *serpens*) *dolore ferox caput in sua terga retorsit* (Ov.*Met.*3.68); (1b) *clipeus...retortus in orbem* (Sil.8.418); (2) *Maeandros...qui lassas in se saepe retorquet aquas* (Ov.*Ep.*9.56); *euenire in fluminibus solet, ut...ubi incurrerunt in aliquod saxum..., retorqueantur* (Sen.*Nat.*5.13.1); (2b) *iacet ille nunc prostratus...et retorquet oculos profecto saepe ad hanc urbem* (Cic.*Catil.*2.2); (2c) *adnuit his Iuno et mentem laetata retorsit* (Verg.*A.*12.841); (3) *tu* (sc. *Bacchus*), *cum parentis regna...cohors Gigantum scanderet impia, Rhoetum retorsisti* (Hor.*Carm.*2.19.23); *fugit ala retorto puluere* (Stat.*Theb.*10.473); (3b) *missilibus adpetebatur, ea ipsa in hostem retorquens* (Curt.6.1.15); (4) *ubi...retorqueri agmen ad dexteram conspexerunt* (Caes.*Ciu.*1.69.3); (4b) (*Virgo*) *obliqua retorquens lumina* (Sil.9.461); (4c) *tibi inpuetes quod me retorsisti, quod ablata sunt sacramenta pereundi* ([Quint.]*Decl.*17.18), etc.

< *re-*+*torqueō*

veg. *torqueō* (< **terk^h*-)

retorreō, -rrēre, -, -ostum (tr.) ‘rostir de nou’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniats.

Retorreō s’ha conservat únicament gràcies a un passatge de Plini el vell: (*fructus*) *celeriter expirat...non retostus furnis* (Plin.Nat.13.48).

< *re-*+*torreō*
veg. *torreō* (< **ters-*)

reuerer, -ēri, -itus (dep., tr.) ‘1 (esp. en context negatiu) témer, avergonyir-se (davant d’un superior, etc.); **b** espantar-se de, alarmar-se per; **c** (impers., amb ac. de persona i gen. objectiu) sentir respecte envers; **2** (més positivament) tractar amb deferència, reverir, venerar’

Derivats: *reuerēcunditer* ‘reverencialment’ (Pompon.com.75); *reuerendus -a -um* ‘venerable’ (Ov., Gel. Apul.); *reuerens -ntis* ‘respectuós, deferent; aprensiu’ (època imperial), d’on prové *reuerentia* ‘respecte, deferència; vergonya’ (a partir de Cic.), l’adverbi *reuerenter* ‘respectuosament’ (època imp.) i el compost *irreuerens, -ter, -tia* (època imp.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniats.

Reuerer s’observa a tota la llatinitat. En època arcaica és força freqüent i mostra únicament testimoniats el significat 1: (1) *quid est quod pudendum siet...domum ducere te uxorem?...—reuerer filium* (Pl.Epid.173); *prae illius forma quasi spernas tuam quasique eius opulentiam reuereris* (Pl.Mil.1171); *itane...uxorem duxit...iniussu meo? nec meum imperium...reuereri...! non pudere!* (Ter.Ph.233); (1b) *aduentum tuom ambas, Pamphile, scio reuerituras* (Ter.Hec.290); *dic filiae rus concessurum hinc Sostratam, ne reueretur minus iam quo redeat domum* (Ter.Hec.630).

A partir del significat originari de ‘témer, avergonyir-se’, es desenvolupà el de ‘tractar amb deferència’, utilitzat en un sentit més positiu, i que apareix en època clàssica i imperial: *hos ituri in prouincias magistratus reuerbantur, hos reuersi colebant* (Tac.Dial.36.5); *neminem proconsulum...prouincia Africa magis reuerita est, minus uerita* (Apul.Fl.9), etc.

< *re-*+*uereor*
veg. *uereor* (< **uer-*)

reuideō, -idēre, –, -īsum (intr., tr.) ‘(intr.) fer una altra visita (a); (tr.) tornar a visitar (un lloc)’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *reuideō* és rar, es troba a Plaute, amb valor intransitiu, i reprès per Apuleu, amb valor transitiu: *nunc ad eram reuidebo* (Pl.Truc.320); *patrium larem reuisurus meum...contendo* (Apul.Met.11.26).

Reūsō -ere, que apareix en totes les èpoques, mostra el mateix significat que *reuideō* i és, en canvi, molt més freqüent, especialment a partir d’època clàssica.

< *re-+uideō*
veg. *uideō* (< **ueǵid-*)

reuireō, -ēre, –, – (intr.) ‘reverdir’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat (per *re-uirescō*, veg. els derivats de *uireō*).

Reuireō és un *hapax legomena* documentat a *Eleg.Maec.113: redditur arboribus florens reurentibus aetas*.

< *re-+uireō*
veg. *uireō* (< **ueǵis-*)

rīdeō, -dēre, rīsī, rīsum (intr., tr.) ‘**A** (intr.) **1** riure; **b** (amb prep. indicant el motiu de la diversió; també impers. pass. amb dat.); **c** (amb ac. i inf., *quod*); **d** (en to burlesc); **2** riure com a signe de bona intenció, somriure; (esp. amb dat. de persona afavorida o *ad*); **3** (transfig.) riure, brillar, fer goig (referent a coses d’un aspecte brillant, saludable); **4** badar-se (per exemple les figues); **B** (tr.) **5** riure’s de, riure; **b** (hiperb.) riure’s de, fer poc cas de; **6** mofar-se de, burlar-se de; **b** (hiperb.) burlar-se de, desafiar’

Formes: dep. *-deor* Petr.57.3.

Derivats: *rīsus -ūs* m. ‘riure’ (arc., clàss., imp.); *rīsor -ōris* m. ‘que riu’ (Hor.Ars 225); *rīsōrius* (Fulg.); *rīsibilis* (tardà); *rīsītō -āre* ‘riure contínuament’ (Laev.poet.14); *rīsīculus* (Ps.-Cypr.); *rīsillīō -īs* (Greg. Tur.); *rīsiloquium* (Tert.); *rīsīō -ōnis* ‘l’acció de riure’ (Pl.St.658); *rīdibundus -a -um* ‘rient, somrient’ (Pl., Cató); *rīdiculus -a -um* ‘divertit, graciós, absurd’ (arc., clàss., imp., usual), a partir del qual provenen *rīdiculārius -a -um* ‘bufonesc, faceciós’ (arc., reprès en època imp.) i l’adverbi *rīdiculē* ‘ridículament’ (arc., clàss., imp.).

Compostos: *ad-* (*ar-*)*rīdeō* (totes les èpoques), i derivats;¹³³ *con-* (*cor-*)*rīdeō* (rar i poètic); *dē-rīdeō* (arc., clàss., imp.) i derivats; *irrīdeō* (*inr-*) (arc., clàss., postclàss.), i derivats, *sub-rīdeō* (clàss., imp.).

Rīdeō es troba en totes les èpoques, i és especialment usual en època clàssica i imperial. En època arcaica presenta únicament el significat de ‘riure’, tant amb valor intransitiu com transitiu: (intr.) (1) *matronae tacitae spectent, tacitae rideant* (Pl.*Poen.*32); *hahahaē. – quid risisti?* (Ter.*Hau.*886); (1c) *risi egomet mecum cassabundum ire ebrium* (Naev.*com.*120); (tr.) (5) ‘*quis profitetur?*’ *inquam. quasi muti silent, neque me rident* (Pl.*Capt.*481); *rideo hunc: primum ait se scire: is solu’ nescit omnia* (Ter.*Ad.*548).

A partir d’època clàssica, *rīdeō* mostra el significat transfigurat de ‘brillar, fer goig’ (cfr. *renīdeō*): *quo permulsa domus iucundo risit odore* (Catul.64.284); *aurea pauonum ridenti imbuta lepore saecla* (Lucr.2.502); (*tellus*) *mixta...ridenti colocasia fundet acantho* (Verg.*Ecl.*4.20); (amb abl.) *ridet argento domus* (Hor.*Carm.*4.11.6), etc.

A partir de Columel·la, *rīdeō* s’empra també amb el sentit de ‘badar-se’: (les figures) *Callistruthis, roseo quae semine ridet* (Col.10.416); *non boletus hiare, non mariscae ridere aut uiolae patere possunt* (Mart.11.18.16).

A partir d’època clàssica i imperial es poden llegir la resta de significats: (2) *dum iuuat et uultu ridet Fortuna sereno* (Ov.*Tr.*1.5.27); (amb ac. adv.) *aderat querenti perfidum ridens Venus* (Hor.*Carm.*3.27.67); (amb dat.) *qui non risere parenti, nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est* (Verg.*Ecl.*4.62); (6) (*Naeuius*) *ridet...nostram amentiam* (Cic.*Quinct.*55); *tu, qui laetus rides mala nostra, caueto mox tibi* (Tib.1.2.87); (dep.) *bellum pomum, qui rideatur alios; larifuga nescio quis* (Petr.57.3); (6b) (*uates*) *detrimenta, fugas seuorum, incendia ridet* (Hor.*Ep.*2.1.121), etc.

< **urizd-* ? ‘avergonyir-se’ ?

LIV: —

IEW: 1158

L’etimologia de *rīdeō* no és clara. WH (II 434) i Pokorny (1158) relacionen *rīdeō* amb una arrel pie. **urizd-*, que s’hauria conservat també en ai.: *vrīḍatē* ‘està astorat, s’avergonyeix’, *vrīḍa-* m. ‘astorament, vergonya’ (< **uri-z-d-*). Pokorny afegeix a més a més els testimonis de l’ags. *wrāḥstan* ‘girar, donar voltes’, nor. dial. (*v*)*reist* ‘tossut’, isl. *reista* ‘tòrcer, encorvar’.

¹³³ Pels derivats, veg. l’entrada de cada compost.

Però el problema de la reconstrucció de Pokorny és que, a excepció de l'antic indi, la relació semàntica amb el germànic no és prou clara i, formalment, l'arrel pie. reconstruïda *urizd és singular. Pokorny l'analitza a partir d'una arrel **uri-*, en què *-s-* fóra un allargament i *-d-* un sufix de present. Però malgrat tot, la formació d'aquesta arrel no deixa de ser insòlita, ja que el sufix formador de temes de present en *-d* és molt poc freqüent (veg. *renīdeō*). El LIV no relaciona *rīdeō* amb cap arrel verbal pie., ni tampoc dóna cap etimologia per les altres formes verbals recollides per Pokorny.

Des d'un punt de vista semàntic i formal, *rīdeō* sembla provenir d'un verb essiü. Si s'accepta el parentiu amb l'antic indi, aleshores provindria d'una arrel pie. **urizd-*.

rigeō, -ēre, -uī, – (intr.) ‘**1** estar (ésser) rígid, encarcerat, tes; **b** tenir una superfície rígida; estar solidificat, sec; **c** (dels ulls) estar immòbil, fix; (l'expressió de la cara) restar immutable; **d** (fig.) restar impassible, incommovible (a les súplices); **2** ésser glaçat, gelat; **b** (d'una persona) estar ert, enrederat, embalbit; **c** (de l'aigua) glaçar-se; **3** estar (ésser) dreçat, erecte, enravenat; **b** (dels cabells) estar eriçat, esborrifat; (fig.) eriçar-se’

Derivats: *rigor -ōris* ‘rígidesa, rectitud, gelor’ (clàss., imp.), d'on prové *rigōrō, rigōrātus -a -um* ‘tes, rígid’ (Plin.Nat.17.211); *rigidus -a -um* ‘rígid, tes’ (cfr. *rigida* ‘penis’ en els satírics) (clàss., imp.), d'on prové *rigidō -āre* ‘fer rígid’ (Sen.Ep.71.20), *rigiditās -ātis* f. ‘rígidesa’ (Vitr.2.9.9) i l'adverbi *rigidē* (Ov., Sen.); *rigens -ntis* ‘rígid, inflexible’ (Ov., imperial); *rigefaciō -acere -ēcī -actum* ‘fer gelar, tornar ert’ (Fron.Str.2.5.23); *rigescō -escere -uī* (intr.) ‘esdevenir rígid, tes, gelat’ (clàss., imperial), d'on prové el compost *dērigēscō* (clàss., imp., testimoniatiu només el tema de perfet).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniatiu.

Rigeō no sembla documentat en època arcaica, i data a partir de Ciceró, però és a partir d'època imperial que el seu ús esdevé molt freqüent: (1) *pallam signis auroque rigentem* (Verg.A.1.648); *terga boum plumbo insuto ferroque rigebant* (Verg.A.5.405); (1b) *lapis ille riget praecclususque ignibus obstat* (Aetna 550); *roboribus duris ianua fulta riget* (Ov.Am.1.6.28); (1c) *uersi retro torquentur oculi, rursus immoti rigent* (Sen.Ag.715); *oculis rigentibus, e genis stantibus* (Plin.Nat.23.49); (1d) *precibus pectusne agreste mouetur? a! riget, et Zephyri uerba caduca ferunt* ([Ov.]Ep.Sapph.208); (2) *ceteras partis incultas, quod aut frigore rigeant aut urantur calore* (Cic.Tusc.1.69); *nec prata rigent nec fluiui strepunt hiberna niue turgidi* (Hor.Carm.4.12.3); (2b) *non inuenio qui non sit acerbum.rigere frigore, cum summo gelidi cubat aequare saxi* (Lucr.3.891); (2c) *(fons) ut sol surgit ita subinde frigidior per*

meridiem maxime riget (Mela 1.39); (3) *est sinus...ultima praerupta cornua mole rigent* (Ov.Ep.2.132); (*pars*) *summa riget frontemque in apertum porrigit aequor* (Ov.Met.4.527); (3b) *gelido...comae terrore rigebant* (Ov.Met.3.100); *cessere retro (equi) iam iamque regentis suppliciter posuere iubas* (Stat.Theb.3.264), etc.

Tant *rigeō* com l'incoatiu *rigescō* (veg. més amunt) comparteixen el mateix tema de perfet *riguī*. Atès el caràcter perfectiu del perfet, se sol atribuir *riguī* més aviat a l'incoatiu que no pas a l'estatiu (veg. OLD: 1654): *Gorgone bis centum riguerunt corpora uisa* (Ov.Met.5.209); *Aethiopum totae riguerunt marmore gentes* (Luc.9.651), etc.

El paticipi de perfet no sembla testimoniats i en el seu lloc apareix emprat l'adjectiu *rigidus -a -um* 'rígid, tes' (veg. més amunt, a compostos i derivats).

< *reiǵ- 'llogar' o *reiǵ- 'estirar(-se), allargar(-se)'

LIV: 503

IEW: 855; 861-2

El verb llatí *rigeō*, *-ēre* 'estar rígid, encarcarat', així com l'adjectiu *rigidus* 'rígid, encarcarat' i el substantiu *rigor* 'rígidesa, encarcament' provenen d'una mateixa arrel verbal pie. Els investigadors, emperò, no es posen d'acord a l'hora d'establir l'arrel pie. de la qual provindrien aquestes formes. Hi ha tres hipòtesis principals.

La primera hipòtesi és la que ofereixen WH (II 434) i Pokorny (855), que relaciona aquests tres mots amb l'arrel verbal pie. *reǵ- 'dirigir rectament, conduir, allargar, estirar, posar dret' (= LIV: 304-5 *h₃reǵ-). D'aquesta mateixa arrel pie. provindrien també el llatí *regō*, *-ere*, *rēxī*, *rēctum* 'dirigir rectament, guiar, governar' (arc., clàss., imp.), *ērigō* 'posar dret, erigir' (clàss., imp.), *regiō* 'direcció, regió' (arc., clàss., imp.), *rēgula* 'lístó, línia' (a partir de Cic.); *rogō*, *-āre* '(allargar la mà =) demanar' (arc., clàss., imp.), *rogus* 'foguera' (arc., clàss., imp.), *rēx*, *rēgis* 'rei' (arc., clàss., imp.), *rēgius* 'reial', etc. A part del llatí, aquesta arrel pie. apareix testimoniada en moltes llengües indoeuropees, com per exemple, vèd. *ṛñjāti* 's'afua, s'apressa (dit dels cavalls)' (< present amb infix nasal), av. *rāzayeiti* 'dirigir', gr. *ὀρέγω* (participi nasal homèric *ὀρεγνῦς*) 'estiro', gòt. *uf-rakian* 'estirar cap a dalt' (< causatiu), toc. A *räk-*, *rak-* 'escampar, cobrir', etc.

Però la reconstrucció que fa Pokorny d'aquesta arrel, a part que sembli clara la reconstrucció d'una laringal $*h_3$ a inici de l'arrel (veg. LIV: 304),¹³⁴ és difícil d'encaixar amb el vocalisme radical que mostra *rigeō* (hom esperaria una arrel pie. del tipus $*reiĝ-$, $*h_3reiĝ-$ o similar). Pokorny intenta resoldre aquest problema explicant que *rigeō* provindria de $*regeō$ i que hauria canviat de vocalisme per influència d'*ērigēre*: *regō*.

McCone (1991b: 8) i Kümmel (LIV: 503) proposen per *rigeō* una etimologia diferent i relacionen el verb llatí amb una arrel verbal pie. $*rei(ĝ)-$ 'lligar',¹³⁵ que estaria testimoniada també en el substantiu llatí *corrigia* 'cordó de sabates, corretja' (Var., Cic., Plin.), en airl. *-rig*, *-regat* 'lligar', i en aam. *ricken* 'lligar'. Les formes de l'antic irlandès i de l'alt alemany mitjà prodrien reflectir un present radical amfidinàmic pie. $*rei(ĝ)-/ri(ĝ)-$, tot i que la reconstrucció d'aquest tema no sigui segur perquè ambdues formes podrien provenir d'una altra arrel homònima $*reiĝ-$ 'estirar(-se), allargar(-se)' (veg. més endavant), i a més a més, *ricken* podria ser també d'origen denominatiu. McCone (1991b: 8) i Kümmel (LIV: 503) analitzen *rigeō*, *-ēre* 'estar rígid' com un tema essiu pie. $*ri(ĝ)-h_1iĝ-$.

Tot i que no es pugui demostrar l'estatus de $(ĝ)$ perquè apareix documentat només en llengües *centum*, és possible que aquesta arrel $*rei(ĝ)-$ fos homònima amb una altra arrel verbal pie. $*reiĝ-$ 'estirar(-se), allargar(-se)', testimoniada en airl. *rigid* 'estendre; dominar', lit. *réižiu*, (*réižti*) 'allargar, estirar' (< present $*reiĝ-/riĝ-$), aa. *rāc(e)an* 'atènyer, aconseguir' (< iteratiu $*roiĝ-éiĝ-$) (veg. LIV: 503¹).

Olsen (veg. LIV: 503¹), a més a més, reconstrueix l'arrel pie. $*reiĝ-$ 'estirar(-se), allargar(-se)' com a $*h_3reiĝ-$ i la considera una variant de $*h_3reĝ-$ 'dirigir rectament'. Segons aquest investigador, ambdues arrels provindrien d'una arrel pie. anterior $*h_3riĝ-$.

La darrera hipòtesi, no descartable segons Kümmel (LIV: 503⁴), relacionaria *rigeō* amb l'arrel pie. $*reiĝ-$ 'estirar(-se), allargar(-se)', ja que, des d'un punt de vista semàntic, fóra més fàcil explicar *rigeō* 'estar rígid' a partir de $*reiĝ-$ 'estirar(-se), allargar(-se)', que no pas de $*rei(ĝ)-$ 'lligar'. En aquest cas, *rigeō* (< $*reiĝ-$) i *corrigia* (< $*rei(ĝ)-$) tindrien dos orígens etimològics diferents.

¹³⁴ cfr. gr. *ὄπεγω* 'allargo', avrec. *vī-rāzaiti* 'governa'.

¹³⁵ Pokorny (IEW: 861-2) reconstrueix també aquesta arrel però sense el testimoni de *rigeō*.

Segons el que acabem de veure, l'etimologia de *rigeō* és complexa. La hipòtesi que proposa el LIV, així com també la tercera hipòtesi, emperò, semblen més versemblants que no pas la de Pokorny, ja que relacionen *rigeō* directament amb una arrel verbal pie. i justifiquen el vocalisme de *rigeō* d'acord amb l'evolució fonètica i no mitjançant l'analogia. Ara bé, el fet de decidir-se per una arrel **rei(ǵ)-* 'lligar', o per **reiǵ-* 'estirar(-se), allargar(-se)' no és fàcil perquè, per una banda, si bé la semàntica de *rigeō* està més a la vora de **reiǵ-* 'estirar(-se), allargar(-se)', la semàntica de *corrigia* fa pensar més aviat en una arrel **rei(ǵ)-* 'lligar'.

En qualsevol cas, podríem concloure dient que *rigeō* reflecteix el grau zero d'un tema essiu provinent d'una arrel verbal pie. **rei(ǵ)-* o **reiǵ-*, que ve recolzat per testimonis com *rigidus* i *rigor*.

rubeō, -ēre, -, - (intr.) 'envermellir-se, enrogir-se; **b** enrojolar-se, ruboritzar-se (esp. de vergonya)'

Derivats: *rubor -ōris* m. 'vermellor, rubor, enrojolament' (arc., clàss., imp.); *ruber, -bra, -brum* 'vermell' (arc., clàss., imp.; normalment *rūbr-*; *rūbr-* a Lucr.4.404, Verg.Cat.9.32), d'on provenen *rubellus -a -um* 'rogenc', *rubelliō -ōnis* i *rubellānus -a -um* 'dit d'un cep vermellenc' (èp. imp.); *rūbidus -a -um* 'porprat, moradenc (a Plaute apareix un significat incert: *in furnum calidum condito atque ibi torreto me pro pane rubido* (Pl.Cas.310); *uendo...robiginosam strigilim, ampullam rubidam* (St.230); *rubidus apud Plautum panis uocatur parum coctus; item scortae ampullae rugosae dici solent* (Paul.Fest.p.263M));¹³⁶ *rubens -ntis* 'roig' (clàss., imp.); *rubeus, rubia -ae* 'roja, raspeta (planta tintòria) (Vitr., Plin.)'; *rubiō -āre* (tardà) *rubicundus -a -um* 'rubicund, vermell' (arc., clàss., imp.); *rubrica -ae* f. 'argila, terra vermella; rúbrica, escrit en vermell; erupció cutània' (arc., clàss., imp.), d'on provenen *rubricātus -a -um* 'vermell, ocre, rubricat' (època imp.) i *rubricōsus -a -um* (Cató, Col., Plin.).

Emparentats amb *ruber* apareixen una sèrie d'adjectius: *russus -a -um* (< ptc. **(h₁)rud^h-to-*) 'vermell' (arc., clàss., imp.), d'on provenen *russeus -a -um* 'tenyit de vermell' (èp. imp.), *russātus -a -um* 'vestit de vermell (dit d'una de les faccions del circ)' (èp. imp.), *russescō -ere* (Enn.Ann.261); *rūfus* 'vermell' (variant dialectal amb grau ple de l'arrel **reud^ho-*, veg. més endavant) (arc., clàss., imp.), d'on provenen *rūfulus -a -um* 'vermellenc, pèl-roig' (Pl., Plin.), *rūfō -āre* 'tenyir de vermell' (Plin.) i *rūfescō* 'esdevenir vermell' (Plini); una variant dialectal de *rūfus, rōbus -a -um* 'vermell' (Juv.8.155) (també amb diftong radical), *rōbur* 'roure; fortalesa' (arc., clàss., imp.), *rutilus* 'rogenc, (cabell) de color panotxa, brillant' (arc., clàss., imp.). *rubescō -escere -uī* 'esdevenir vermell' (clàss., imp.) d'on provenen els compostos *ērubescō* 'envermellir, ruboritzar-se' (arc., clàss., imp.) (d'on prové l'adjectiu *ērubescendus -a -um* (clàss., imp.)), i *irrubescō* 'esdevenir vermell' (Stat.); *rubēfaciō* (Ov., Sil.).

Compostos: *subrubeō* 'rogejar' (Ov.).

Ciceró és el primer autor que ha transmès el verb *rubeō*, que no sembla testimoniats en època arcaica: *flendo rubent ocelli* (Catul.3.18); *matutina rubent radiati*

¹³⁶ *Rūbidus* mostra una *ū* difícil d'explicar si hom el deriva de *rubeō*. Hom ha fet derivar-lo de *rōbus*, amb una variació dialectal *ō/ū* (veg. EM: 578).

lumina solis (Lucr.5.462); *nocte cometae sanguinei lugubre rubent* (Verg.A.10.273); (b) *haerere homo, uersari, rubere* (Cic.Ver.2.187); *nec praue factis decorari uersibus opto, ne rigeam pingui donatus munere* (Hor.Ep.2.1.267); *o quam saepe comas aliquo mirante rigebis...!* (Ov.Am.1.14.47), etc.

Rubeō i l'incoatiu *rubescō* comparteixen el mateix tema de perfet *rubuī*, que generalment s'atribueix a l'incoatiu, atès el valor perfectiu del perfet (veg. OLD: 1663): *hinc terras cruor infecit omnis fusus et rubuit mare* (Sen.Phaed.552); *nihil erat mollius ore Pompei: numquam non coram pluribus rubuit* (Sen.Ep.11.4); *rubuit Neptunius heros permotus lacrimis* (Stat.Theb.12.588).

LIV (508): 1.*(*h*₁)*reud^h*- 'envermellir'
IEW: 872-3

En llatí es conserven, relacionats etimològicament amb *rubeō* 'estar vermell, envermellir-se', l'adjectiu *ruber*, *-bra*, *-brum* 'vermell', l'adjectiu *rūbidus* 'porprat, moradenc', i el substantiu *rubor* 'rojor, vermellor', etc. Totes aquestes formes provenen de l'arrel pie. *(*h*₁)*reud^h*- 'vermell; esdevenir vermell'.¹³⁷ Les formes nominals llatines es remunten a època pie. i mostren els típics sufixos del "Caland-system": *ruber* < **h*₁*rud^h-ró-* 'vermell' (cfr. umbr. *rufu*, gr. *έρυθρός*, toc. B *ratre*), *rūbi-dus* < tema en *-i* abstr. **h*₁*rud^h-i-* 'vermellor' (cfr. vèd. *rudhi-krā-* 'sang vessada, escampada'), *rubor* < tema en *-s* abstr. **h*₁*réud^h-es-* (cfr. gr. *έρεϋθος*). El grau ple de l'arrel amb vocalisme *o* (**h*₁*roud^h-*) sembla que apareix testimoniats en l'adjectiu (dial.) *rūfus* 'roig', umbr. *rofu* (cfr. lit. *raūdas*, aisl. *rauðr*; veg. Schrijver 1991: 18; Untermann 2000: 637-8). El color vermell és un dels pocs colors reconstruïts per l'indoeuropeu.

Aquesta arrel verbal apareix conservada a bastament en les llengües indoeuropees: airl. *-roind* 'pintar de vermell' (< present amb infix nasal **ru-né/n-d^h*-); gr. *έρεϋθω* 'pinto de vermell', an. *rjóða* 'envermellir (amb sang)', que podrien reflectir un present temàtic **réud^h-e-*; gr. *έρεϋσαι* 'envermellir', que es podria remuntar a un antic aorist sigmàtic **réud^h/réud^h-s-*, tot i que l'aorist grec pot ser una formació secundària. L'arrel nominal és també de domini pie.: vèd. *róhita* = av. *raoiḍita-* 'vermell'; vèd. *rudhirá-* 'vermell (de sang) = gr. *έρυθρός* = llatí *ruber* 'vermell', etc.

¹³⁷ La reconstrucció de la laringal **h*₁ depèn de si la primera vocal del gr. *έρεϋθω* s'analitza com a reflex d'una laringal **h*₁ o com una vocal protètica.

Des d'un punt de vista formal, *rub-* es remunta al grau zero de l'arrel verbal pie. **(h₁)reud^h-* (veg. Ruijgh 2004: 48). No hi ha dubte que el llatí *rubeō* prové d'un tema essiú **rud^h-h₁ié-*. Aquest tema apareix testimoniats també en airl. *ruidid* 'esdevé vermell, s'avergonyeix',¹³⁸ aaa. *rotēn* 'estar vermell, envermellir', lit. *rūdžiù, (rūdėti)* 'esdevenir marró, rovellar-se',¹³⁹ r.-eslec. *rǔždu, (rǔdėti) sja* 'esdevenir vermell'.

D'acord amb aquesta anàlisi, *rubeō* no fóra un verb format a partir d'un tema nominal pie., ans provindria d'una arrel verbal que ja existia en pie. (Hocquard 1981: 100).

Segons Ruijgh (2004: 48), és possible que *rubeō* hagi conservat, llevat de la 1a p sg., la flexió atemàtica, com en el cas, per exemple, de *ferō*, en lloc de **fermi : fers(i), fert(i)*, etc. Tot i que *rubeō* no hagi conservat directament cap participi de perfet, l'adjectiu *russus, -a, -um* 'vermellenc' prové originàriament del participi pie. **(h₁)rud^h-to-* (veg. Untermann 2000: 637).

Rubeō, juntament amb *potēns -ntis* (< **pot-eō*), *aceō, āreō, augeō, egeō, frīgeō* i *tepeō*, són els únics exemples dins dels verbs de la segona conjugació llatina, de verbs essiús d'origen pie., l'arrel verbal pie. dels quals, es remunta al seu torn a un tema nominal pie.

S

salueō, ēre, - (intr.) '1 estar bé, trobar-se bé (en fórmules de salutació: *saluere iubere*, saludar, desitjar salut); 2 (impers. amb valor d'interj.) *salue, saluete*, hola, salut, adéu (fórmula de salutació i de comiat); b (en salutacions solemnes)'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

Salueō es troba testimoniats en totes les èpoques i és molt freqüent en els autors arcaics. Apareix gairebé exclusivament emprat en l'imperatiu de les fórmules de salutació i de comiat. Les formes *salue, saluete* són les més usuals, tot i que *salueto* apareix també testimoniada: (2) *riualis, salue—quid 'salue'? attat attatae!*

¹³⁸ **rudī-* < **rud^hē-* < **rud^h-eh₁ié-* (veg. LIV: 509⁵; Mc Cone 1991a: 44).

¹³⁹ Amb *ū* secundària (veg. LIV: 509⁶).

(*Naev.com.41*); *accessi ad adulescentes in foro. 'saluete' inquam* (*Pl.Capt.479*); *salue, Cleustrata.—et tu, Alcesime* (*Pl.Cas.541*); *salue, architecte.—salua sis* (*Pl.Mil.902*); *et tu multum salueto, adulescentula* (*Rud.416*); *o salue, Parmeno* (*Ter.Hec.82*); *saluete, gemini, mea propages sanguinis!* (*Pac.trag.20*); (2b) *Acherusia templa alta Orci saluete infera* (*Enn.scen.108*); *erilis patria, salue* (*Pl.Bac.170*); *saluete Athenae* (*Pl.St.649*).

A banda de les fórmules de salutació, *salueō* s'empra també en les fórmules de comiat: *uale atque salue, etsi aliter ut dicam meres* (*Pl.Capt.744*); *salue.—saluere me iubes, quoi tu abiens offers morbum?* (*Pl.Capt.744*); *uale, mi Tiro, uale, uale et uale* (*Cic.Fam.16.4.4*), etc.

Salueō va acompanyat sovint d'un infinitiu, especialment en la fórmula *saluere iubere* 'desitjar salut, saludar': (1) *iubeo te saluere uoce summa, quoad uires ualent* (*Pl.As.296*); *saluere Hegionem plurimum iubeo* (*Ter.Ad.460*); *Vulteium mane Philippus...occupat et saluere iubet prior* (*Hor.Ep.1.7.66*), etc.

Tot i que no sigui freqüent de trobar-lo en forma personal, se'n conserven alguns exemples: *salue.—sat mihi est tuae salutis. nil moror. non salueo* (*Pl.Truc.259*); *ualere Piliam...iubebis...et saluebis a meo Cicerone* (*Cic.Att.6.2.10*).

De manera paral·lela a *salueō*, en falisc es troba documentada la forma *saluete* (veg. Untermann 2000: 654).

El llatí coneixia altres fórmules de salutació, com per exemple (*h*)*aue*, d'origen púnic (veg. *aueō*).

< *saluus -a -um* 'censer, intacte' (< **sl̥-eu̯o-*, **sl̥-ou̯o-* o **solu̯o-* 'censer')
IEW: 979-80

Salueō té un origen denominatiu a partir de l'adjectiu *saluus -a -um* 'sencer, intacte', que apareix documentat a partir de Plaute, amb la forma arcaica *saluos: di me seruant, salua res est: saluom est si quid non perit* (*Pl.Au.207*).

Saluus està relacionat amb el scr. *sárvaḥ* 'censer, intacte', av. *haurvō*, apers. *haruva-* 'censer', que estan formats a partir de **sl-* i un sufix *-u̯o*; el gr. hom. *ὄλος*, àt. *ὄλος*, i el toc. *salu-* 'totalment, completament' mostren un altre vocalisme radical (**sol-u̯o-*).

El vocalisme *al* que mostra *saluus* es troba també en osc *σαλαῤς* 'saluus', umbr. *saluom* 'saluum', pel. *Saluatur* 'Saluator' etc., així com també en el substantiu *salūs*, que és antic. Hom l'ha interpretat com un grau zero **sl̥-* que esdevingué *al* davant de vocal (< **sl̥-eu̯o-* o **sl̥-ou̯o-*) (veg. EM: 591-92; WH: II 472; Untermann 2000: 653-54).

Malgrat tot, no es pot descartar que *saluus* provingui d'un tema en grau *o* **soluo-*, tal i com reflecteixen els testimonis del grec i del tocari (veg. Schrijver 1991: 296-297).

En falisc s'ha conservat la forma *saluete* (Ve.243), que és una forma de salutació paral·lela a la del llatí *salve*. El tema **yalē-* testimoniats en llatí i en osco-umbre (*Falē*) pot haver servit com a model per aquesta formació (García Castellero 2000: 348), tot i que no es pot descartar un orgien protoitàlic comú.

scabreō, -ēre, -, - (intr.) 'ésser aspre, escamós'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

Scabreō s'ha transmès únicament a través d'Enni: *ostreis squamae scabrent* (Enn.scen.115).

Probablement el seu origen és denominatiu, a partir de l'adjectiu *scaber -bra -brum* 'aspre, escamós', que és d'ús habitual en totes les èpoques, ja en època arcaica: *oues scabrae sunt, tam glabrae, em, quamhaecst manus* (Pl.Trin.541); (Cato Agr.96.2); *fici scabrae non fient et...feraciores erunt* (Cato Agr.94), etc.

No s'ha conservat cap verb del tipus †*scabeō* (cfr. *maceō, macer* i *macrescō*).

< *scaber -bra -brum* 'aspre, escamós' (< **skab^h-* 'gratar')
IEW: 931

L'etimologia de l'adjectiu *scaber* és clarament pie. Prové d'una arrel pie. **skab^h-* 'gratar' que s'ha conservat també en el verb llatí *scabō -ere* 'gratar, escarbotar, fregar' (que prové d'un present temàtic) i en el substantiu *scobis* f. 'encenalls, serradures', que mostra el vocalisme **o*.

Pel que fa al vocalisme radical *a*, és problemàtic. El substantiu *scobis* aconsella no reconstruir una laringal per l'arrel del tipus **skeh₂b^h-* (LIV). Schrijver (1991: 431) és partidari que **e* resultà *a* després de velar i proposa la reconstrucció d'una arrel **skeb^h-*, però aquesta explicació no és del tot convincent i és preferible reconstruir una arrel **skab^h-* que reflecteix el resultat directe del vocalisme que mostren les llengües emparentades amb aquesta arrel, a excepció del gòtic, que és ambigu.

Com a arrel verbal, **skab^h-* s'ha conservat també en grec, lituà i gòtic, i és, per tant, occidental: gr. *ἔσκαψα* 'escabà', gòt. *skaban* 'tondre, tallar', aaa *scaban* 'schaben', lit. *skabiù (skõbti)* 'rosegar, raspar' (veg. WH: II 484-85; EM: 597; IEW: 931; LIV: 549).

Pel que fa l'adjectiu *scaber*, hom l'ha comparat formalment amb el let. *skabrs* 'punxegut, esmolat', que mostren un grau zero de l'arrel.

Scabreō fóra un verb essiu denominatiu a partir de l'adjectiu *scaber*, que prové de l'arrel pie. **skab^h-*.

scateō, -ēre, -, - (intr.; també **scatō, -ere**) ' **1** (de líquids, foc, llum, etc.) brollar, prorrompre (amb violència); **b** (amb abl., de llocs, etc.) fluir, brollar (amb un líquid); **2** (transf., amb abl. o rarament amb gen.) abundar en, omplir-se de; **b** (de persones) abundar, ésser pròdig (en idees, emocions, etc.)'

Obs.: *scato* a Enn.*scen.*155; Pl.*Aul.*588; i, de manera regular, a Lucr.

Derivats: *scatebra -ae* f. 'brollador, saltant' (apareix testimoniats a partir d'Acc.*trag.*505: *sub eo saxo exuberans scatebra fluuiae*), d'on prové *scatebrōsus* (tardà); *scatur(r)iō -īre* 'brollar; pul·lular; (fig.) sobreeixir, desbordar' (època imp.), doblet expressiu de *scateō*, d'on prové *scaturrex -igis* m. 'brollador, deu' (Ver.*Men.*112); *scatur(r)īgīnēs* (Front., Amm.); *scatur(r)īgīnōsus -a -um* 'abundós en deus' (Col.5.8.6); *scatīscō* (gloss.).

Compostos: *praescateō -ēre* 'desbordar-se' (Gel.14.6.1).

Scateō -ēre no sembla documentat en època arcaica, i és habitual en època clàssica i imperial: (1) *quae (sc.aqua) ibi scateret* (Var.L.9.69); *ubicumque scatebunt aquarum calentium uenae* (Sen.*Ep.*89.21); *infima...per quae serpunt et erumpunt et scatent flumina* (Apul.*Mun.*5); (1b) *arx...scatens fontibus* (Liv.45.28.2); (2) *scatentem beluis pontum* (Hor.*Carm.*3.27.26); (*Nilus*) *scatet piscibus,...hippopotamos crocodilosque...gignit* (Mela 1.52); *solent...neglecta ulcera scatere uermibus* (Col.6.16.2); (2b) *litterae ad me tuae...benignitate scatentes* (Aur.*Fro.*1.p.114(27N)); *uideas quosdam scatere uerbis sine ullo iudicii negotio* (Gel.1.15.2), etc.

Paral·lelament a *scateō, -ēre* 'brollar, prorrompre', apareix documentat en època arcaica i regularment a Lucreci (veg. obs.), amb el mateix significat, el verb *scatō, -ere*: (1) *fontes scatere, herbis prata conuestirier* (Enn.*scen.*155); *umori' fluenta...lauere umida saxa...et partim plano scatere atque erumpero campo* (Lucr.5.952); *endo maris Aradi fons, dulcis aquai qui scatit et salsas circum se dimouet undas* (Lucr.6.891); (1b) *tibicinam quae mi interbibere sola, si uino scateat...fontem Pirenam potest* (Pl.*Aul.*558); (2) (amb gen.) *ad satiatem terra ferarum nunc etiam scatit* (Lucr.5.40), etc.

A *scateō* li manca el tema de perfet i de supí.

< **skeHt-/*skat-* 'saltar endavant'

LIV (551):

IEW (950)

Pel que fa a l'etimologia de *scatō*, *-ere* no hi ha dubte que es remunta a un origen pie. L'arrel pie. de la qual provindria *scatō*, emperò, mostra problemes de reconstrucció.

Pokorny (IEW: 950) i Kümmel (LIV: 551) proposen una arrel verbal pie. **skeHt-* 'saltar endavant'. Aquesta arrel apareix testimoniada únicament en lit. *skantù*, (*skàsti*) 'saltar', que podria reflectir un present amb infix nasal **skH-né/ŋ-t*. Kümmel (ibid.) reconstrueix pel llatí *scatō*, *-ere* 'brollar' un present temàtic **skHt-é-*.

Schrijver (1991: 432), en canvi, és partidari de reconstruir la mateixa arrel però sense laringal (**sket-*) i analitza el vocalisme *a* del lituà a partir d'un vocalisme radical **o*, i el vocalisme llatí a partir d'un grau ple de l'arrel, com si **e > a* darrere velar. L'explicació de Schrijver és la mateixa que hem vist per *scabreō* (veg. aquest verb).

La reconstrucció de Pokorny i Kümmel és potser més versemblant ja que evita el fet de reconstruir un vocalisme **o* pel lituà, però no s'ha de descartar que mostri un vocalisme **a* originari, com en el cas de *scabreō*, que presenta una estructura fonètica molt semblant.

Pel que fa a l'anàlisi formal de *scateō*, hom li ha atribuït un origen deverbatiu a partir de *scatō* (LIV). Però *scateō* també podria ser antic. Des d'un punt de vista formal i semàntic, reflecteix un tema essiu. Malgrat que no aparegui testimoniats en època arcaica, el derivat arcaic *scatebra*, pressuposa també l'antiguitat de *scateō*. La relació formal amb el verb lit. *su-skatė* és també molt suggerent, tot i que no s'ha de descartar que hagin tingut un origen secundari independent.

sedeō, *-ēre*, *sēdī*, *sessum* (intr. (tr.)) '1 seure, estar assegut; **b** seure a la gropa, muntar, cavalcar; (obscè) muntar, cavalcar (en l'acte sexual); **c** seure, estar assegut (fent una activitat); **2** posar-se (referit a les aus); **3** seure, assistir, presidir (en una sessió, en un tribunal); **4** estar acampat, establert (dit d'un exèrcit); **b** estar fondejat, ancorat; **5** (d'una raça, gent) estar establert, estar instal·lat; **6** (de coses) ésser situat, descansar (en una posició determinada); **b** (referit a edificis, ciutats, etc.) estar situat; **c** (referit al color, etc.) ocupar una posició; **d** (amb adj. qualificatiu o adv.) estar situat; **7** seure sense fer res, quedar-se assegut, estar inactiu; **8** (referit a objectes inanimats) estar quiet, immòbil, romandre, restar; **9** reposar, situar-se, allotjar-se; **b** (referit a armes, etc.); **10** (referit a condicions físiques o mentals) fixar-se, establir-se; **b** arrelar, fixar-se (dit d'una imatge o record); **11** estar establert, estar resolt, quedar decidit; **b** (d'una opinió) estar fermament

establert; **12** enfonsar-se, esfondrar-se; (fig.) abatre's, reduir-se; **13** jeure estirat, estar pla; **14** (amb ac.) ocupar, seure en'

Formes: *seserunt* (pft. ind.) *CIL* IV 8767.

Derivats: a) en *sed-*: *sedens -ntis* 'rabassut, ample; sedimentat, dipositat' (Sen., Mart.), d'on prové *sedentarius -a -um* 'sedentari, que es fa assegut (dit d'un ofici)' (Pl.*Aul.*513, èp. imp.); *sedibilis* (Cassiod.); *sediculum -ī* 'seient' (Var.*L.*8.54); *sedīle -is* n. 'seient' (clàss., imp.); *sedimentum -ī* n. 'assentament, sedimentació' (Plin.*Nat.*36.73); *sella -ae* 'cadira, seient' (< *sed-la), arc., clàss., imp., a partir del qual provenen *sellarius -(i)ī* 'tipus de prostitut' (èp. imp.), *sellarium -(i)ī* 'sala privada' (Plin., Suet.), *sellariolus -a -um* 'equipat amb cadires' (Mart.5.70.3); *sellula -ae* f. (dimin. de *sella* èp. imp.); *sellisternium -(i)ī* 'sel·listerni (banquet religiós en què s'oferien seients a les deesses)' (Tàc.); *adsellō (-lor), -ās*; *adsellātiō* (tots tardans); *sub-sellium -(i)ī* 'seient baix, banc' (arc., clàss., imp.).

b) en *sess-*: *sessiō* 'el fet de seure, assentada; (jur.) sessió' (clàss., imp.); *essor* 'el qui seu; resident' (clàss., imp.) (d'on prové *essorium* 'cambra per seure, saló' (Petr.77.4)); *sessus -ūs* m. 'acció de seure' (Apul.*Fl.*16); *sessibulum -ī* n. 'seient' (Pl., Apul.), *sessibile*; *sessilis -e* 'aplanat, baix, curt; rabassut' (Ov., Plin., Mart.); *sessitō -āre* 'estar habituat a seure, seure llargament' (Cic., Apul.).

Compostos:¹⁴⁰ *adsideō (ass-) -ēdī -essum* 'seure al costat de', arc., clàss., imp. (i *adsīdō -ēdī*, testimoniats en totes les èpoques), i derivats;¹⁴¹ *circumsedeō* (també *-sideō*) *-ēdī -essum* 'envoltar, assetjar; seure al voltant' (clàss., imp.) (forma doblat amb *circumsīdō* 'assetjar'), i derivats; *dēsideō -ēdī* 'romandre assegut, seure; romansejar' arc., clàss., imp. (forma doblat amb *dēsīdō -ēdī (-īdī)* 'enfonsar-se, esfondrar-se; asseure's' (arc., clàss., imp.) i derivats; *dīssideō -ēdī* 'estar allunyat, estar separat' (clàss., imp.) i derivats; *īsideō -ēdī -essum* 'estar assegut; estar col·locat a' (a partir de Cic.), que forma doblat amb *īnsīdō -ēdī -essum* 'asseure's, posar-se (al damunt)' (testimoniats ja a Naev.*com.*107); *obsideō -ēdī -essum* 'seure; estar situat a, ocupar; assetjar, blocar' (arc., clàss., postclàss.), que forma doblat amb *obsīdō* 'assetjar, blocar, ocupar' (clàss., imp.); *persedeō -ēdī* 'seure molt de temps; continuar seient' (clàss., postclàss., rar), (i *persīdō -ēdī* 'penetrar, calar' (Lucr., Verg., Plin.)); *possideō, -idēre, -ēdī, -essum* 'tenir, posseir' (usual, totes les èpoques; forma doblat amb *possīdō -dere -sēdī* 'ocupar, establir-se en' (Naev., Lucr.)); *praesideō -ēre*, 'vetllar per, guardar; presidir' (arc., clàss., postclàss., usual), i derivats; *prōsideō, -ēre* (intr.) 'posseir el principal sacerdoci' (en el mitraisme, aparent traducció del gr. *προκάθημαι*), rar (*CIL* XI 5736; *CIL* VI 723); *resideō, -ēre, resēdī (resessum)* 'estar assegut', arc., clàss. imp. (i *resīdō -ere resēdī (resīdī)* 'asseure's, prendre lloc' arc., clàss., imp.), i derivats; *supersedeō* 'seure al capdamunt; abstenir-se de' (arc., clàss., imp.).

Relacionat amb la mateixa arrel que *sedeō* hi ha el substantiu *sēdēs -is* f. 'seient, seti, cadira; residència, temple, lloc' (arc., clàss., imp.), que mostra el grau allargat (i el seu diminutiu *sedulāria -ōrum* (amb vocalisme *u*), que apareix a Paul.*dig.*33.10.4), i *nīdus*, que reflecteix el grau reduït de l'arrel.

Sedeō es troba testimoniats en totes les èpoques de la literatura llatina. Com a verb estatiu, generalment té un valor intransitiu. El valor transitiu de *sedeō* és molt rar i apareix en època tardana (veg. significat 14).

En època arcaica *sedeō* mostra el significat de 'seure, estar assegut', que és l'accepció originària: (1) *ibi manens sedeto donicum uidebis me...domum uenisse* (Andr.*poet.*18(20).1); *non sedeo isti, uos sedete; ego sedero in subsellio* (Pl.*St.*93); (1b) *sedere non potest in equo trepidante* (Cató *orat.*98); (1c) *uos in aram abite sessum*

¹⁴⁰ Pels derivats de cada compost, veg. l'entrada de cada verb.

¹⁴¹ Pels derivats, veg. l'entrada de cada verb.

(Pl.Rud.707); *sed qui sedebas in foro, si eras coquos, tu solus praeter alios?* (Pl.Ps.800); (4) *dum apud hostis sedimus* (Pl.Am.599); *hostium copiae magnae contra me sedebant* (Cató orat.34); (7) *an sedere oportuit domi uirginem tam grandem..?* (Ter.Ad.672).

A partir de Ciceró, emperò, *sedeō* esdevé molt freqüent i és quan apareixen la resta de significats: (2) *quod bubo in columna aedis Iouis sedens conspectus est* (Asel.hist.2A); *huc...cornis...uenit et in uiridi garrula sedit humo* (Ov.Am.3.5.22); (3) *cum C. Marius maerorem orationis meae praesens ac sedens..lacrimis suis adiuuaret* (Cic.de Orat.2.196); *utinam sederet in consilio C. Pisonis!* (Cic.Q.Rosc.12); (amb dat.) *praetoris...huic rei sedentis* (Ulp.dig.38.17.2.43); (5) *Aethiopes ultra sedent; Meroen habent terram* (Mela 3.85); *quando terrasque fretumque emensis sedisse dabis?* (Sil.3.561); (6) *cubilia et coagmenta eorum inter se sedentia* (Vitr.2.8.4); *ut duobus angulis sedeat (calculus)* (Cels.7.26.2.G); *ubi pendulus apri dens sedet* (Calp.Ecl.6.45); (6b) *pyramides...quarum maxima...quattuor fere soli iugera qua sedet occupat* (Mela 1.55); (6c) *pallor in ore sedet* (Ov.Met.2.775); (6d) *sarcina...haec animo non sedet apta meo* (Ov.Ep.4.24); *grauior uni poena sedeat coniugis socero mei* (Sen.Med.746); (8) *librata cum sederit (glans)* (Liv.38.29.6); *neque in lecto pallia nostra sedent* (Ov.Am.1.2.2); (9) *naues supra aggerationem, quae fuerat sub aqua, sederunt* (Vitr.10.16.9); *pars sedet una ratis, pars altera pendet in undis* (Luc.9.337); (9b) *ima...sedit inguine, sed uiris haud pertulit (hasta)* (Verg.A.10.785); *plagam...sedere cedendo arcebat nec longius ire sinebat* (Ov.Met.3.88); (10) *si...uetus in capto pectore sedit amor* (Ov.Rem.108); *cessere cultus penitus et paedor sedet* (Sen.Her.O.392); (10b) *sedit in ingenio Cressa relicta tuo* (Ov.Ep.2.76); *sedere coepit sententia haec* (Plin.Nat.2.23); (11) *ubi certa sedet patribus sententia pugnae* (Verg.A.7.611); *occumbere tandem possumus, idque sedet* (V.Fl.7.428); (11b) *nunc parum mihi sedet iudicium* (Sen.Ep.46.3); (12) *neque tam fuerunt graua ut depressa sederent* (Lucr.5.474); *rupti aliquot montes tumulique sedere* (Sal.Hist.2.28); *sedit rabidi feritasque famesque oris* (Stat.Theb.10.824); (13) *proxima pars urbis celsam consurgit in arcem...mediisque sedent conuallibus arua* (Luc.3.380). El valor transitiu de *sedeō* és molt rar i tardà. Apareix en dos passatges d'Hyginus: *est styx inter, columnam sedens ad quam sunt deligati (serpentes)* (Hyg.Fab.28.4); *Salmoneus...sedens quadrigam* (Hyg.Fab.61).

En una inscripció tardana es llegeix la forma de perfet *seserunt*: *Floronius...hic fuit meque mulieres scierunt nisi paucae et seserunt* (CIL IV 8767).

Com a verb estatiu, *sedeō* forma doblat amb el verb intransitiu d'aspecte puntual *sīdō -ere* 'asseure's; enfonsar-se', el tema d'*infectum* del qual no sembla testimoniats en època arcaica. *Sīdō* és molt freqüent en època clàssica i imperial. *Sedeō* i *sīdō* comparteixen un mateix tema de perfet, *sēdī*, tot i que *sīdō* també mostri la forma de perfet *sīdī*, que és secundari (veg. més endavant).

LIV (513): **sed-* 'asseure's'
IEW: 884-7

L'etimologia de *sedeō* 'estar assegut' és clara i coneguda: prové de l'arrel verbal pie. **sed-* 'asseure's', una arrel àmpliament testimoniada per les llengües indoeuropees. El significat originari d'aquesta arrel probablement tenia caràcter puntual 'asseure's', en contraposició amb l'arrel pie. **h₁eh₁s-* 'seure',¹⁴² que hauria tingut un significat duratiu (veg. Specht 1935: 42-51, IEW: 884; LIV: 514¹). L'aspecte puntual o aorístic es dedueix a partir dels aoristos conservats en vèd. *ásadat* 's'assegué', arm. *hecaw* 's'assegué (damunt d'un animal), muntà', gr. *ἔζετο* (**e-sd-e-*) 's'assegué', lit. *sėdau* 'vaig assure'm', aeslec. *sėdb* 'vaig assure'm', etc., i que es remunten a antics aoristos radicals (LIV: 513).

Des d'un punt de vista formal, *sedeō* s'ha d'analitzar com un tema essiu **sd-h₁ie-*. La substitució del grau ple *sed-* pel grau zero **sd-* es deu probablement al model de formes com *sectus* < **s^ektós*, en què la vocal *e* es remunta a una vocal anapítica inserida entre dues obstruents i seguida per una altra consonant (veg. Ruijgh 2004: 49). L'umbre hauria conservat també aquest tema essiu mitjançant el participi de present *zeřef* 1a 25, 33, 34/*serse* VIA 2, 16, VIB 17, 22, 41 'sedens' (García Castillero 2000: 351; Untermann 2000: 659-60; LIV: 514). L'aeslec. *sėždq sėdėti* 'estar assegut' i el lit. *sėdėtiu sėdėti* mostren també un tema essiu, però el grau allargat de l'arrel indica que aquests presents s'haurien de considerar com a formació particular (Stang 1942: 152⁴⁰⁶). Per tant, es podria concloure dient que, malgrat que es pugui constatar el sufix *-ē* en altres llengües, la formació d'un present **sėdē-* amb el significat d'estar assegut' és característica del llatí i de l'umbre i es pot entendre com una innovació del protoitàlic (veg. García Castillero 2000: 351). Aquesta constatació ve recolzada pel fet que aquest tema essiu sorgí com a formació nova per substituir l'arrel pie. **h₁eh₁s-* 'estar assegut', de la qual no n'ha quedat rastre en les llengües on apareix aquest tema essiu.

¹⁴² cfr. hit. *ēsa* 'seu, s'asseu', vèd. *áste* 'seu', gr. *ἦσται* 'seu'.

En llatí i en umbre, aquest tema essiu duratiu s'oposa a un tema puntual representat pel llatí *sīdō*, *-ere* 'asseure's', umbre *sistu* III 8 'sidito' (imperat. fut. act., també *andersistu* 'que destorbi' VI a 6), que formalment provenen d'un tema de present reduplicat pie. **si-sd-é-*, conservat també en vèd. *sīdati* 's'asseu', avrec. *-šhidaiti* 's'asseu', arm. *n-stim* 'sec, m'assec' (< **ni-sizdē/ō*, cfr. Klingenschmitt 1982: 85), gr. *ἴζω* 'm'assec; sec', etc. (EM: 611, Frisk: I 446). En llatí, els compostos de *sīdō*, *-ere* tenen un significat factitiu. Pel que fa a l'umbre *sistu*, *andersistu* generalment s'accepta que prové de **sizdetōd* (García Castellero 2000: 354, Untermann 2000: 680), tot i que *sistu* també podria ser una grafia descuidada de *sirstu* < **sīdetōd*, cas que *intersistu*, interpretat com una grafia malcurada d'*ander-širstu*, no tingui una correspondència amb el llatí *intercedere* (Meiser 1991: 495-6, 496⁵⁸; 2003: 203-4).

Tant *sedeō* com *sīdō* comparteixen el mateix tema de perfet *sēdī* (< **se-sód/sd-*, ¹⁴³ cfr. vèd. *sasāda* 'seu, s'ha assegut', avrec. (opt.) *ni-hazdiiāt* 's'asseuria', airl. *do:es-sid* 's'ha assegut', *siasair* 'va seure', gòt. *sat*, *setun* 'va seure', etc.), que, segons la terminologia de Meiser (2003: 204), es pot considerar com un perfet simultani. El més probable és que *sēdī* estigués adscrit en origen únicament al tema de present *sīdō* i que l'adscripció al verb estatiu *sedēre* fos secundària (veg. Meiser 1991 §297 i §126).

Pel que fa al participi de perfet de *sedeō*, *sessum*, es remunta a **sed-to-* (cfr. ai. *sattá-* 'establert', aisl. *sess* 'seient', etc.) i sembla haver-se format a partir de la base verbal *sed-* i no a partir del grau zero **sd-tó-*, que és la forma original del participi de perfet pie.

A part de *sedeō* 'estar assegut' i *sīdō* 'asseure's', el llatí creà, a partir d'una base verbal *sed-*, el verb factitiu *sēdāre* 'apaivagar' (WH II, 508), tot i que també podria ser d'origen denominatiu, a partir del substantiu *sēdēs* 'seient' (Steinbauer 1989: 142).

***sēmoueō*, *-ouēre*, *-ōuī*, *-ōtum* (tr.) 'apartar, dur a part, allunyar'**

Derivats: *sēmōtus -a -um* 'distant, allunyat; privat, íntim' (clàss., Tac.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

El compost *sēmoueō* és més aviat poc freqüent, tot i que s'ha conservat en totes les èpoques (Ter., Cic., Quint., Apul.): *iam ferme moriens me uocat: accessi; uos semotae: nos soli* (Ter.An.285); *qui antea uoce praeconis a liberis semouebantur*

¹⁴³ Com que el pie. emprava l'estatiu **h₁éh₁s-* pel verb 'seure, estar assegut', el tema de pft. de l'arrel **sed-* és de fet supèrfluu (veg. LIV: 514¹⁷), i en gr. fou substituït per *ἤμαλ*.

(Cic.Har.26); *semotis procul profanis amnibus* (Apul.Met.11.23); (mentalment) *diuisio est quae rem semouens ab re utramque absoluit* (Rhet.Her.4.52); *omnes...sententias eorum...omnino a philosophia semouendas putabo* (Cic.Fin.2.39); *semota personarum ratione ipsam excutere legem uolo* (Quint.Decl.249(p.20, l.8)); (Paul.dig.33.7.18), etc.

< *se-*+*moueō*
veg. *moueō* (< **m̥jēuh₁-*)

seneō, -ēre, -, - (intr.) ‘ésser vell; **b** (fig.) estar dèbil, estar exhaust’

Derivats: *senēscō -escere -uī* ‘esdevenir vell; deteriorar-se; defallir’ (apareix testimoniat a partir de Ciceró, i és molt usual en època clàss. i imp.), a partir del qual provenen els compostos *as-senēscō* (tardà), *con-senēscō* ‘fer-se gran, perdre facultats’ (arc., clàss., imp., molt usual), *dē-senēscō* ‘perdre forces’ (Sal.Hist.1.145), *in-senēscō* ‘fer-se gran (amb dat.)’ (clàss., imp.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

El verb *seneō, -ēre* ‘ésser vell’ és poc freqüent, però apareix testimoniat ja en època arcaica per Acci i Pacuvi, i en època clàssica, a Catul: *quamquam aetas senet, satis habeam uirium ut te ara arceam* (Pac.trag.304); *nunc recondita senet (phaseus) quiete* (Catul.4.26); (b) *corpus..meum tali maerore errore macore senet* (Pac.trag.275); *stupido Thessala somno pectora languentque senentque* (Acc.trag.612).

< **seno-* ‘vell’.
IEW: 908

Tant *seneō* com el seu corresponent incoatiu *senēscō* ‘esdevenir vell’, que apareix testimoniat a partir de Ciceró i és molt més freqüent, estan relacionats amb l’adjectiu pie. **sen-* ‘vell’, que es troba ricament testimoniat en les llengües indoeuropees: ai. *sána-*, av. *hana-* ‘vell’, gr. *ἔνος* ‘vell’, arm. *hanapaz* ‘sempre’, *hin* ‘vell’, airl. *sen* ‘vell’, gòt. *sinista* ‘més vell’, lit. *sēnas* ‘vell’, *sēnis* ‘persona gran’, *seniā* ‘d’ençà de, llargament’, etc. (IEW: 907-8).

El llatí ha conservat l’adjectiu *senex*, gen. *senis*, comp. *senior* ‘vell’, que és l’allargament de l’arrel nominal pie. **sen-* ‘vell’, que en la resta de llengües indoeuropees apareix com a forma temàtica (veg. més amunt). *Senex* és d’ús habitual en totes les èpoques, i data d’època arcaica: *senex fretus pietati deum adlocutus ...Neptunum* (Naev.poet.12.1); *Peliam...quem medicamento...dicitur fecisse rusus ex sene adolescentulum* (Pl.Ps.871), etc.

El nominatiu de *senex* comporta un sufix *-c-* que es retroba en alguns mots derivats, mentre que en d'altres apareix la forma sense *-c-*, que correspon a la del cas oblic: *senium* 'vellesa (període)' (arc., clàss., imp.), *senātus*, *-ūs* (llatí arc. gen. *senātī*, osc gen. *senateis* CA A 8, B 9, cfr. Untermann 2000: 666) 'senat'; *senectūs*, *-ūtis* 'vellesa (condició)' (arc., clàss., imp.) i *seneciō*, *-ōnis* 'vell' (Afran.com.276; Plin.Nat.25.167). Pel que fa a la consonant *k* que apareix en el nominatiu *senex*, cal analitzar-la probablement com un sufix nominal protoitàlic *-k* d'origen secundari (per una anàlisi de la problemàtica, veg. Schrijver 1991: 148-54).

Senēre podria derivar de *senex*, *senis*, ja que el tema des d'un punt de vista del llatí és *sen-*. Però certs arguments, si bé no són decisius, fan pensar en un origen més antic. Dins les llengües indoeuropees, l'adjectiu generalment té una forma temàtica, de manera que hom podria suposar, amb cautela, un tema protollatí **seno-*, que s'hauria conservat sens dubte a *senex* i que proporcionaria així un punt de partida a *senēre* (veg. Mignot 1969: 86-87). L'exemple del lit. *senėju* 'esdevinc vell' és paral·lel al del llatí *seneō* i són els únics testimonis verbals d'aquesta arrel pie. **sen-*. En aquest cas és difícil de decidir si els testimonis verbals del llatí i el lituà realment es remunten a un tema verbal pie. (Hocquard 1981: 101), o bé si es tracta d'innovacions particulars del llatí i del lituà. Certament, ambdós casos podrien estar reflectint un tema essiú (**s_heh₁je-*) d'una arrel verbal pie. (d'origen denominatiu) **sen-*, com en el cas, per exemple, de *rubeō*, però, davant la manca de més testimonis documentats en les llengües indoeuropees, no es descarta que es tracti d'innovacions particulars del llatí i del lituà formades a partir de la base adjectival *sen-* 'vell'.

D'acord amb aquesta proposta, caldria analitzar *seneō* com a verb essiú d'origen denominatiu provinent d'un adjectiu **seno-*, que apareix també a *senex* i a bastament documentat en les altres llengües indoeuropees.

sileō, **-ēre**, **-uī**, – (intr. (tr.)) '1 estar callat, guardar silenci; **b** (referit a la nit) ésser silent; (del temps, condicions atmosfèriques, etc.) ésser calm, tranquil; **c** estar callat, ésser mut; **2** callar, emmudir, estar callat; **b** callar, restar en silenci (escrivint sobre un fet); **c** (amb ac.) silenciar, passar en silenci, no revelar; **3** (amb *de*) no dir res, no parlar, oblidar fer esment; (amb ac.) no dir res sobre, passar per alt, ometre; **4** mantenir-se en silenci, abstenir-se de qualsevol comentari, protesta, etc.; **b** (amb ac.) no protestar sobre; **5** (fig.) estar inactiu, descansar, estar calmat; **b** no actuar, estar en suspens (referent a processos,

accions, etc.); **c** (referit a plantes, etc.) dormir, no brotar; (dit d'un ou no fecundat) no sofrir canvis'

Derivats: *silēscō* 'esdevenir callat' i *cōnsilēscō* (rars i poètics, arc. i clàss.); *silens -ntis* 'callat; (m. pl. subst. 'mort'); (referit a la lluna) no brillant' (Cató, clàss., imp.), a partir del qual provenen *silentium -i(ī)* 'silenci, quietud' (arc., clàss., imp.), d'on es deriva l'adjectiu *silentiōsus -a -um* (Apul.*Met.*11.1) i *silentiārius* (època imperial); *silentus -a -um* 'callat, silent' (època imp.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Sileō 'estar callat' s'observa documentat a través de tota la llatinitat. En època arcaica *sileō* mostra sempre un valor intransitiu i, tot i que no sigui massa freqüent, apareixen testimoniats ja la majoria de significats: (1) *sileteque et tacete atque animum aduortite* (Pl.*Poen.*3, parodiant Enni); (2) *quasi muti silent* (Pl.*Capt.*480); (3a) (impers. pass.) *de iurgio siletur* (Ter.*Ph.*778); (4) *adsensit silens* (Acc.*trag.*476).

A l'època clàssica, *sileō* és sinònim de *taceō*, però és possible que en origen *sileō* fés referència a la tranquil·litat més que no pas al silenci (veg. EM: 625). *Sileō* s'empra per objectes animats, però també pels inanimats (la mar, els vents): (2b) *intempesta silet nox* (Verg.*G.*1.247); (impers. pass.) *alii ab eo quod sileretur silentium noctis (appellarunt)* (Var.*L.*6.7); *nunc omne tibi stratum silet aequor* (Verg.*Ecl.*9.57); *diem...tepidum silentemque a uentis* (Col.*4.*29.5), etc. En un passatge de Cató (*Agr.*40.1), *silens* fa referència a la lluna no visible: *uities inseri oportet luna silenti post meridiem*.

A partir d'època clàssica, *sileō*, tot i ser un verb d'estat, mostra el valor transitiu: (2c) *magna sunt hominum studia. sed nihil adfirmo; tu hoc silebis* (Cic.*Att.*2.18.3); *mea cum digitis scripta silenda notas* (Prop.*3.*8.26); (4b) *quae hoc tempore sileret omnia* (Cic.*Clu.*18).

< *si-lo-s < **seh₁(i)*- 'deixar anar' ?

LIV: —

IEW: 891

L'etimologia de *sileō* no és clara. Generalment se l'ha comparat amb el gòt. *anasilan* 'calmar-se, apaivagar-se (referit al vent)'. Però, a part d'aquest testimoni del gòtic, no es conserva cap altre exemple directe més. D'acord amb alguns investigadors (WH: II 535-36; IEW: 891), el llatí i el gòtic es derivarien d'una base nominal pie. *si-lo-s provinent de l'arrel pie. **sē(i)*- (= **seh₁(i)*- 'deixar anar' segons el LIV). Aquesta arrel verbal es troba conservada també en el verb llatí *sinō -ere* 'deixar, permetre', que podria

reflectir un present amb infix nasal. El punt de partida d'aquesta arrel és un tema d'aorist radical **séh₁/sh₁-* conservat en vèd. (*áva, ví*) *sāt* 'deixa anar'. El testimoni de l'hittita *siēzzi* 'dispara' no és clar ni des del punt de vista semàntic ni formal (podria provenir de l'arrel **h₁es-*).

Tot i que sembla clara la relació entre *sileō* i *ana-silan*, és obscura la derivació a partir d'una base nominal **si-lo-s*, que no s'ha conservat enlloc més.

soleō, -ēre, -itus sum (semidep., intr.) '1 (amb inf.) soler, acostumar a, tenir el costum de; **b** (amb inf. pass.); **c** (amb inf. d'un verb impers.); **2** (amb inf. el·líptic) soler; **b** (amb *cum* o ac. de persona) cohabitar, entendre's (amb); **3** ésser propens a, (expressant la freqüència), ésser apte (per); **4** (amb pronom neutre com a subjecte) ésser la pràctica més habitual (*solere fieri*)'

Formes: *-i-nunt* (= *-ent*) citat com a arcaic a Fest.p.162M; tema de perfet arcaic *-ui*, etc. a Enn. i Cató (citats indirectament per Var.L.9.107); Cael.hist.45; Sal.Hist.2.102; les formes de futur no es troben documentades.

Derivats: *solens -ntis* (Pl.), d'on prové *insolens -ntis* (arc., clàss., imp.) 'desacostumat, rar, insòlit', a partir del qual provenen *insolenter* (a partir de Cic.), *insolentia -ae* f. (arc., clàss., imp.) i *insolescō* 'esdevenir altiu, arrogant' (Tiró, Sal., Tac., Gel.);¹⁴⁴ *solitus, -a, -um* (Acc., clàss., imp.), d'on prové *insolitus -a -um* (a partir de Cic.); *solitō -āre* 'soler' (Gel.6(7).1.6).

Compostos: *assoleō* (tot i que testimoniats en totes les èpoques, poc freqüent).

Soleō, que és freqüent en totes les etapes de la literatura llatina, és un verb semideponent i mostra sempre un valor intransitiu. En època arcaica és especialment habitual i es troben testimoniats gairebé tots els significats: (1) *non soles respicere te, quom dicis iniuste alteri?* (Pl.Ps.612); *ruri esse crebro soleo* (Ter.Hec.215); (1b) *uisa uerost, quod dici solet aquilae senectus* (Ter.Hau.520); *semen* (sc. *cupressi*) *serito crebrum, ita uti linum seri solet* (Cató Agr.151.3); (2) *senex...neque nouom neque mirum fecit nec secus quam alii solent* (Pl.As.943); *dico me ire quo saturi solent* (Pl.Cur.362); (2b) *uola curriculo.-istuc marinus passer per circum solet* (Pl.Per.199); *duobus nupsi, neuter fecit quod nouae nuptae solet* (Pl.Cas.1011); *uix hodie ad litus pertulit nos uentus exanimatas.-nouī, Neptunus ita solet* (Pl.Rud.372); *ecquid beo te?-men? papae.-sic soleo amicos* (Ter.Eu.279); (2b) *uiris cum suis praedicant nos solere, suas paelices esse aiunt* (Pl.Cist.36); (3) *senex quom extemplo est,...aiunt solere eum rusum reperascere* (Pl.Mer.296); *fortunaē solent mutari, uaria uitast* (Pl.Truc.219); *cogitato quotannis tempestates...oleam deicere solere* (Cató Agr.3.2).

¹⁴⁴ Per la problemàtica que presenten aquests compostos, veg. l'apartat etimològic.

A partir d'època clàssica *soleō* presenta també l'accepció d' 'ésser la pràctica més habitual': (4) *id quod in tali re solet, ... prodigia nuntiabant* (Sal.Cat.30.2); *cum aut ex toto recessit accessio, aut si id non solet, certe lenita est* (Cels.2.17.5); (amb *ut*) *tu secundum Oenomaum Acci non, ut olim solebat, Atellanam sed, ut nunc fit, mimum introduxisti* (Cic.Fam.9.16.7), etc.

El tema de perfet s'expressa normalment amb la forma deponent *solitus est*, que ja apareix testimoniada en època arcaica: (1) *patera...aurea..., qui Pterela potitare rex est solitus* (Pl.Am.261); (1c) *unde huc aduecta sum, malis bene esse sollicitumst* (Pl.Mer.511). Malgrat tot, en època arcaica i època clàssica hi ha exemples d'un perfet actiu en *-uī* (veg. més amunt, formes).

< **sel-* 'habitar, romandre'

LIV: 528

IEW : 883

L'etimologia de *soleō* no és clara. Hi ha diferents hipòtesis.

Pokorny (883) el relaciona amb el substantiu llatí *sodālis* 'camarada, company, amic' i *suēscō* 'macostumo' (**suēd^h-skō*) a partir d'una arrel **suēd-*. *Soleō* mostraria el resultat dialectal *l* provinent de **d^h*-. La mateixa arrel s'hauria conservat en indi i en grec: ai. *suad^hā* 'costum', gr. *ἴθος* 'id.'

La proposta de Pokorny, emperò, topa amb l'inconvenient que no hi ha cap cas conegut que confirmi que en llatí el fonema *d* provinent de **d^h* hagi canivat a *l*, de manera que no s'ha de descartar la possibilitat que *soleō* i *sodālis* no estiguin emparentats (veg. EM: 632).

Més satisfactòria sembla la proposta de comparar *soleō* amb el gòt. *saljan* 'romandre, hostatjar-se' (Grienberger 1900: 180; LIV: 528). D'acord amb aquesta etimologia, *soleō* i *saljan* reflectirien un tema iteratiu pie. **sol-éje-*, i provindrien d'una arrel verbal pie. **sel-* 'habitar, romandre'. Tot i que com a arrel verbal no s'hagin conservat més testimonis, es manté encara en una sèrie de substantius: llatí *solum* n. 'sòl', aaa. *sal* m. 'habitatge, cambra', aeslec. *selo* n. 'porció de terra, poble'.

Pel que fa al compost *in-solescō* 'esdevenir altiu, arrogant', generalment se l'analitzava com un derivat a partir d'*insolens* 'excessiu, arrogant; desacostumat, insòlit', a partir de *soleō* (EM, WH), però el significat que mostra *in-solescō* no deixa de ser problemàtic. Gràcies a l'evidència de l'hittita *šulle-/šulla-* 'esdevenir arrogant' i *šullatar* 'inflamació', Melchert (2005) ha arribat a la conclusió que tant les formes de

l'hittita com les del llatí *īnsolēns/īnsolēscō*, provindrien d'un mateix tema verbal pie.
*sulH-eh₁- 'inflar-se'.

sorbeō, -ēre, -uī (sorpsī), -itum (tr.) '1 xarrupar, xuclar, beure, prendre; **b** buidar, xuclar; **c** (fig.) abeurar-se de, aprendre amb deler; **2** aspirar, inhalar, respirar; **3** (referit a coses inanimades) absorbir, beure's; **b** engolir, xuclar, atreure cap a dins (dit especialment d'un remolí); **c** inundar-se de, absorbir (referit a un vaixell: 'fer aigües')

Formes: *-amus* (pres. subj.) *Apul.Met.2.11*; *sorpsit* (pft.) *V.Max.8.7.ext.2* (anotat com a vulgarisme per Vel.gram. a *G.L.7.74*).

Derivats: *sorbilis -e* 'fàcil de xarrupar' (rar, èp. imp.); dim. *sorbillo (-ilo) -āre -āuī -ātum* 'xarrupar en petites quantitats' (Ter., *Apul.*); *sorbilō* adv. 'a glops' (Pl., *Caecil.*); *sorbitiō -ōnis* f. 'brou, beuratge' (arc., èp. imp.).

Compostos: *absorbeō -ēri, -uī (-sorpsī)* (arc., clàss., imp., tot i que poc freqüent);¹⁴⁵ *exsorbeō* (usual en èp. imp., tot i que apareix en èp. clàss. (Cic., *Ov.*) i a Plaute); *obsorbeō* (arc., imp. (Plini)) i *resorbeō* (clàss., imp.).

Sorbeō es troba en totes les èpoques i a partir d'època imperial esdevé molt freqüent. El significat originari és probablement el d' 'absorbir un líquid', única accepció documentada en època arcaica: (1) *istas...sorores, quae hominum sorbent sanguinem* (Pl.*Bac.372*); *iusculum frigidum sorbere* (Cató *Agr.156.7*); (absol.) *simul flare sorbereque hau factu facilest* (Pl.*Mos.791*).

En època clàssica no és massa freqüent però es pot llegir ja a Ciceró. És a partir d'aquesta època que sorgeixen la resta d'accepcions semàntiques: (1c) *ut eius ista odia non sorbeam solum sed etiam concoquam* (Cic.*Q.fr.3.9.5*); (2) *cum spirantes mixtas hinc ducimus auras, illa quoque in corpus pariter sorbere necessest* (Lucr.*6.1130*); *fatidicum sorbens uultu flagrante uaporem* (Stat.*Theb.10.605*); (3) *terra...caelestes arida sorbet aquas* (*Ov.Ars 2.352*); *minus sorbet politura charta, magis splendet* (Plin.*Nat.13.81*); (3b) *Charybdis mare uerticosum, quod forte illata nauigia sorbens gurgitibus occultis...* (Sal.*Hist.4.28*); *Charybdis...sorbet in abruptum fluctus* (Verg.*A.3.422*); (3c) *in nauigiis...euenit, ut si inclinata sunt...aquam sorbeant* (Sen.*Nat.6.6.2*), etc.

El tema de perfet és generalment *sorbuī*, però a *V.Max.8.7.ext.2* es conserva un perfet sigmàtic *sorpsī* (anotat com a vulgarisme per Vel.gram. a *G.L.7.74*). El compost *absorbeō* també té documentat un aorist sigmàtic a *Luc.4.100*, tot i que la forma habitual sigui *absorbuī* (veg. l'entrada d'aquest verb).

¹⁴⁵ Pels derivats, veg. l'entrada de cada compost.

LIV (587): **sreb^h*- ‘xarrupar’
IEW: 1001

L’etimologia de *sorbeō* és clarament pie. Prové d’una arrel verbal **sreb^h*- ‘xarrupar’, que s’ha conservat també en hittita, grec, armeni, albanès i baltoeslau (veg. WH: II 561-62; EM: 636; IEW: 1001; LIV: 587).

El punt de partida per aquesta arrel és un aorist radical **sréb^h*-/*sr^hb^h*- heretat en arm. *arbi* ‘begué’. La resta de llengües reflecteixen un tema iteratiu **srob^h*-*éje-*: gr. *ρόφῆω* ‘xarrupo’, alb. *gjerb* ‘xarrupa’. L’hittita *sarāpi* ‘tasta’ podria reflectir també aquest tema iteratiu (Oettinger 1979: 426), tot i que no es descarti la possibilitat de provenir d’un antic perfet. El lit. *srebiù*, (*srēbti*) ‘xarrupar’ i el rus antic *sereblju* (*srbati*) ‘id.’ són probablement presents amb sufix *-je* de caire més recent (veg. LIV).

Des d’un punt de vista formal i semàntic, *sorbeō*, *-ēre* ‘xarrupar’, reflecteix també un tema iteratiu pie. *Sorbeō* podria presentar un grau zero secundari (*sr^hb^h*-) o bé un grau ple i segons el model *mordēre*, *torquēre* (veg. LIV: 587⁴ i Tichy 1983: 82²⁰).

A jutjar pel significat idèntic que mostren les llengües indoeuropees, així com per la fonètica de l’arrel **sreb^h*-, sembla que hagi tingut un origen onomatopèic. Una arrel molt semblant s’ha conservat també en les llengües semítiques: àrab *شرب* *šariba* ‘beure’, *šurb* ‘xarrup, glop’, etc. (el català *xarrup*, fóra un préstec de l’àrab).

sordeō, **-ēre**, –, – (intr.) ‘**1** estar brut, estar tacat; (fig.) envilir-se, embrutar-se; **2** (ext.) semblar vulgar, menyspreable, desmerèixer; **b** (de paraules, llenguatge); **3** ésser innoble (d’esperit)’

Derivats: *sordidus -a -um* ‘brut, vulgar, menyspreable, innoble, avar’ (arc., clàss., imp., usual), a partir del qual provenen: *sordidē* ‘de manera vulgar; avarament’ (arc., clàss., imp.), *sordidulus -a -um* ‘mig brut, tronat, vil’ (Pl., Juv.), *sordidātus* ‘deixat, mal girbat, brut (del vestit); vestit de dol, esparracat’ (arc., clàss., imp.), *sordidō -āre* (tardà); *sorditūdō -inis* f. ‘brutícia, porqueria’ (Pl.Poen.970); *sordescō -escere (-uī)* (Hor., Plin. Gel.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoni.

Sordeō s’observa en els autors arcaics i reprès en època imperial, en què esdevé molt freqüent. En època arcaica mostra els significats 1 i 2: (1) *cui manus materno sordet sparsa sanguine* (Acc.trag.23); (impers., s.v.l.) *in medio oculo paullum sordet* (Pl.Poen.315); *iam lauta es?–.num tibi sordere uideor?–non pol mihi quidem; uerum*

tempestas..fuit quom inter nos sordebamus alter de altero (Pl.Truc.379); (2) *hau sordere uisust festu' dies, Venu', nec tuom fanum* (Pl.Poen.1179^a).

La resta de significats provenen d'època imperial: (2b) *inferior uox omnis et omnia sordent uerba* (Stat.Silu.5.5.51); *puteus istic minus sorderet* (Fro.Aur.2.p.78(151N)); (3) *mite genus dulcesque fluunt a sidere* (sc. *Aquariū*) *partus, pectora nec sordent* (Man.4.271).

Sordeō està relacionat etimològicament amb el substantiu *sordēs -is* f. 'brutícia, impuresa; vulgaritat', que apareix testimoniada en totes les èpoques i és especialment freqüent a partir d'època clàssica: *pleni oculi sorderum qui erant, iam splendent mihi?* (Pl.Poen.314); *harum uidere inluuiem sordes inopiam* (Ter.Eu.937); *populus Romanus..non amat profusas epulas, sordis et inhumanitatem multo minus* (Cic.Mur.76), etc.

A *sordeō* li manca el tema de perfet i de supí.

< **syord-* 'brut'
IEW: 1052

L'etimologia de *sordeō* i *sordēs -is* es remunta a un adjectiu pie. *syordos 'brut' que s'ha conservat també en germànic: gòt. *swarts*, an. *svartr*, ags. *sweart*, afris. *swart*, aaa. *swarz*, alem. *schwarz* 'negre'. Totes aquestes formes provindrien d'una arrel pie. **syord-*: an. *sorta* 'color negre', *sorti* 'poble fosc, negre' (veg. WH: II 562; EM: 637).

Si el substantiu llatí *suāsum* 'taca negra damunt del segó' (a partir de Plaute) està relacionat amb aquesta arrel (< *suarssom < *syard-tom), aleshores *sordeō* hauria de provenir d'un grau zero **syrd-*.

L'as. *swerkan* 'esdevenir fosc', ags. *sweorcan* 'esdevenir fosc, entristir-se' i l'irl. *sorb* 'brut', semblen reflectir **syer-g-*, **syor-b(h)o*. La connexió amb l'arrel **syord-* és probable, si s'entén *-d com un allargament de l'arrel. Però en qualsevol cas, la relació de *sordeō* i aquestes formes no és directa.

Sordeō podria haver-se derivat tant a partir del substantiu *sordēs* (EM: 637) com a partir d'un adjectiu pie. *syordos 'brut' (WH: II 562). Tal i com hem vist en el cas de *seneō*, hi ha indicis, tot i que no són decisius, que fan pensar en un origen denominatiu a partir d'un adjectiu pie. *syordos. En primer lloc, l'antiguitat de *sordeō*, així com també el fet que l'adjectiu pie. *syordos s'hagi conservat en germànic, fan pensar que tant *sordeō* com *sordēs* s'haurien derivat d'una mateixa base, d'un adjectiu *syordos.

D'acord amb el que acabem de veure, podríem concloure dient que *sordeō* és un verb essiu denominatiu provinent de l'adjectiu pie. *suordos, del qual s'hauria derivat també el substantiu *sordēs* i que es remunta a una arrel pie. **suord-*.

splendeō, -ēre, -, - (intr.) '1 (abs. o amb abl.) brillar, resplendir, ésser lluminós; 2 lluir, resplendir, llambrar (de llum o color); 3 (transfig.) distingir-se, brillar, ésser eminent'

Derivats: *splendidus -a -um* 'brillant, esplèndid, il·lustre' (arc., clàss., imp.), d'on provenen *splendidō -āre* (tr.) 'fer brillar' (Apul.*Apol.*103) i l'adverbi *splendidē* 'esplèndidament, brillantment' (Apul.); *splendor -ōris* m. (arc., clàss., imp., usual); *splendentia* (St. Jer.); *splendescō -ere* 'començar a brillar' (a partir de Cic.), d'on prové el compost *ex(s)plendescō -uī* (èp. imp.); *splendicō -āre* (intr.) 'ésser brillant' (Apul.); *splendificō* (Ital., Mart. Cap.); *splenditenens* (Aug.); *splendōrifer* (Tert.).

Compostos: *resplendeō -ēre* 'brillar, resplendir' (a partir de Verg., imp.).

Splendeō es troba en totes les èpoques. En època arcaica no sembla documentada l'accepció figurada d' 'ésser brillant, distingit', que és pròpia d'època clàssica i imperial: (1) *sparsis hastis...campus splendet* (Enn.*var.*14); *pleni oculi sorderum qui erant, iam splendent mihi?* (Pl.*Poen.*314); *ita sum ut uidetis splendens stella candida* (Pl.*Rud.*3); *uir bonus...cuius ferramenta splendent* (Cató *Fil.*6(J)); (2) *pallium non facio flocci ut splendeat* (Juvent.*com.*6); *scaenai...uarios splendere decores* (Lucre.*4.*987); *Glyceræ nitor splendentis Pario marmore purius* (Hor.*Carm.*1.19.5); (3) *hominem...aliena inuidia splendentem* (Liv.*22.*34.2); *auctores...in equestri ordine splendentem* (Plin.*Nat.*9.10); (referit a coses abstractes) *ut faueat Q. Fabi gloriæ quæ modo non sua contumelia splendeat* (Liv.*10.*24.11), etc.

El tema de perfet *splenduī* sembla aparèixer únicament en els escrits de St. Agustí.

LIV (582): **splend-* 'brillar, ésser/esdevenir clar'
IEW: 987

Hom ha relacionat *splendeō* amb l'arrel pie. **splend-* 'brillar, ésser/esdevenir clar' que, a part del llatí, es conserva en airt. *sluindid* 'aclareix, explica', que sembla reflectir un tema causatiu **splond-éje-*. Cas que l'airl. *lēss* (**lanssu-* a partir de **plānd-tu-*) 'llum' i l'irlm. *lainnech* 'brillant' (*plāndiāko) estiguin relacionats etimològicament amb aquesta arrel (WH: II 376-77; IEW: 987), aleshores s'hauria de reconstruir per aquesta arrel una *s-* mòbil *(*s*)*plend-*. El gr. *σπλήδος* 'cendra' s'hauria de descartar per motius de forma i significat (veg. WH i Frisk: II 769).

Des d'un punt de vista formal i semàntic, *splendeō*, *-ēre* 'brillar' podria provenir d'un tema essiu **spl̥nd-h₁ié-* (veg. LIV: 582). L'antic lituà *splendēti* podria correspondre's amb la forma llatina, però aquesta equiparació no es pot assegurar perquè *splendēti* apareix testimoniat només lexicogràficament.

spondeō, **-dēre**, **spondī** (**spep-**), **-sum** (intr., tr.) '1 (jur., especialment en la fórmula contractual de la *sponsio*: *spondes? spondeo*) fer una promesa, donar paraula d'una cosa; **b** (amb ac.) prometre donar o rebre en matrimoni; **2** (intr.) fer de fiador, fer-se garant, respondre; **3** (tr.) comprometre's a, prometre, garantir; **b** (fig., dit de coses abstractes) garantir, assegurar, prometre; **4** prometre solemnement, donar paraula de, donar garantia de (o sobre); **b** (referent a coses)'

Formes: pft. *spep-* (veg. Gel.6.9) a Val.Ant.hist.57, Caes.gram.30, CIL VI 10241.30; *-sis* (pft. subj.) Fest.p.351M, Mes.Ruf.gram.5.

Derivats: *sponsiō -ōnis* f. 'promesa solemne, garantia; (jur.) compromís, promesa (per la qual una part s'avé davant d'un tribunal a pagar una suma estipulada); penyora, aposta' (arc., clàss., imp.), d'on prové *sponsiuncula -ae* f. (Petr.58.8); *sponsa -ae* f. 'dona promesa en matrimoni' (arc., clàss., imp.), d'on prové *sponsō -āre* (Paul.dig.23.2.38); *sponsor -ōris* m. 'fiador, fiançador' (a partir de Varró); *sponsus -ī* m. 'promès, nuvi' (arc., clàss., imp.); *sponsus -ūs* m. (i *sponsum -ī* n. a Cic.Quinct.32) 'assegurança formal, garantia' (a partir de Varró, rar); *sponsālis -e* 'esponsalici' (Var.L.6.70), *sponsālia -ium* n. pl. 'esposalles, prometatge' (clàss., imp.).

Compostos: *conspondeō* 'comrometre's mútuament (molt rar, tot i que apareix ja a Nevi); *dēspondeō* 'comprometre en matrimoni; prometre' (arc., clàss., imp., usual), i derivats;¹⁴⁶ *respondeō -dī -sum* 'respondre' (arc., clàss., imp., molt usual), i els seus derivats.

Spondeō és freqüent en tots els períodes de la llatinitat. El seu origen es remunta probablement a l'àmbit jurídic, en què *spondeō* significava 'fer una promesa, donar paraula d'una cosa', especialment en la fórmula contractual de la *sponsio*, així com també en la promesa de donar o rebre en matrimoni. En època arcaica, rarament apareix *spondeō* amb un altre significat que el mencionat, i generalment mostra un valor transitiu: (1) *aeternum tibi dapinabo uictum, si uera autumas...—sponden tu istuc?—spondeo* (Pl.Capt.898); (b) *mihi despondes filiam?—illis cum illa dote quam tibi dixi.—sponden ergo?—spondeo* (Pl.Aul.256); *spondesne, miles, mihi hanc uxorem?—spondeo* (Cur.674); *istac lege filiam tuam sponden mi uxorem dari?—spondeo.—et ego spondeo idem hoc* (1162); *scis Pamphilam meam inuentam ciuem?—audiui.—scis sponsam mihi?* (Ter.Eu.1036); (2) (intr., transf.) *eho, an irata est?—propitia hercle est.—uel ego pro illa spondeo* (Pl.Poen.334); (3) (tr.) *tarpezitae*

¹⁴⁶ Pels derivats, veg. l'entrada de cada compost.

mille drachumarum...redditae, qua sponsione pronuper tu exactus es?—nemp' quas sponpondi.—immo 'quas dependi' inquito (Pl.Trin.427); (tarnsf.) mihi sex menses satis sunt uitae, septimum Orco spondeo (Caecil.com.70).

El significat de 'prometre solemnement' data d'època clàssica: (4) *nec tum...cum fortissimis legionibus...uacationes, pecunias, agros sponpondistis (Cic.Phil.7.10); illud septiens miliens quod adulescent...sponpondistis (Cic.Phil.13.12); (amb ac. i inf.) promitto hoc uobis et rei publicae spondeo...numquam hunc a nostris rationibus seiunctum fore (Cic.Cael.77); (4b) quae iam spondet fotruna salutem? (Verg.A.12.637); spes facilem Nemesim spondet mihi, sed negat illa (Tib.2.6.27), etc.*

El tema de perfet originari *spepondī* esdevingué *sponpondī* per assimilació (cfr. *memordī, momordī*, pres. *mordeō*), tot i que en alguns casos estigui testimoniada encara la forma antiga (veg. més amunt, a formes): *ceteri qui pacem speponderant (Val.Ant.hist.57): haec recte dari fieri praestarique stipulatus est M Herennius agricola, spepondit t Flaius Artemidorus (CIL VI 10241.30), etc.*

A Fest.p.351M i Mes.Ruf.*gram.5* es llegeix un perfet de subjuntiu en *-sis* (veg. més amunt, a formes).

LIV (577-78): **spend-* 'libar'
IEW: 989

Spondeō es remunta a l'arrel verbal pie. **spend-* 'libar' que, a part del llatí s'ha conservat també en hittita, grec, tocari i tal vegada en osc (veg. WH: II 579; EM 644; Frisk: II 763-764; LIV: 577-78).

El punt de partida d'aquesta arrel és un tema de present radical amfidinàmic **spénd-/spñd-* conservat en gr. *σπένδω* 'libo, dono', tal vegada en hit. *ispanti* 'liba, sacrifica', i en l'imperatiu de futur osc *spentud* 'oferiràs o prometràs?' (per l'osc, veg. Bendahman 1993: 236 i LIV; García Castillero 2000: 357, amb reticències).

L'aorist grec *ἔσπεισα* 'va libar' podria reflectir un antic tema d'aorist sigmàtic, juntament amb el perfet de subjuntiu llatí *spōnsīs*, que mostra un grau *o* per analogia amb el tema de present. Malgrat tot, pot tractar-se de formacions independents.

El toc.B *spāntetār* 'confia' podria reflectir, segons Bendahmann (1993: 236) i el LIV, un tema essiu **spñd-hīé-*, però la relació semàntica no és clara i s'hauria de poder justificar.

Pel que fa a l'anàlisi formal de *spondeō*, sembla clar, des d'un punt de vista semàntic i morfològic, que reflecteixi un tema iteratiu **spond-éje-*. Quant al tema de

perfet, és possible que la forma arcaica *spepondī* ‘vaig prometre’ reflecteixi un tema de perfet **spe-spōnd/spñd-* que potser l’hittita *sipānti* ‘liba, sacrifica’ (present *ispanti*, veg. més amunt) també hagi heretat (veg. EM; LIV).

squāleō, -ēre, -uī, – (intr.) ‘1 estar cobert d’una capa rugosa, tenir escames, ésser rugós; 2 ésser encrostat, ésser brut, ésser infectat: **a** (de coses); **b** (de persones, parts del cos, etc.); 3 (referit als núvols, a l’ombra, etc.) ésser brut en aparença, ésser fosc, ombrívol; (4) (de la terra) ésser desolat, erm; (fig.) ésser aspre, àrid (dit de l’estil)’

Obs.: el participi de present s’empra normalment amb força adjectiva; pel sentit, veg. també Gel.2.6.20.

Derivats: *squālidus -a -um* ‘aspre, rugós; deixat, brut; desolat’ (arc., clàss., imp.), d’on prové l’adverbi *squālidē* (Cic.Fin.4.5); *squālēs -is* f. ‘brutícia, immundícia’ (Pac.trag.314 (s.v.1.); (Var.Men.254); *squālor -ōris* m. ‘rugositat, aspror; brutícia; aridesa’ (arc., clàss., imp.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Squāleō és usual a partir d’època clàssica i mostra un valor intransitiu. En època arcaica, apareix documentat en un passatge de Plaute amb l’accepció d’‘ésser encrostat, ésser brut’: *ita mihi supellex sqaulet atque aedes meae* (Pl.Per.732).

Però és a partir d’època clàssica que apareixen els altres significats i que esdevé molt freqüent: (1) *picti squalentia terga lacerti* (Verg.G.4.13); *elephans...repercussum squalenti missile tergo frangit* (Luc.6.209); (2a) *Invidiae nigro squalentia tabo tecta petit* (Ov.Met.2.760); *squalentia tela uenenis* (Ov.Fast.5.397); (2b) *squalentem barbam* (Verg.A.2.277); *pallida...exsanguisqualebant corpora morbo* (Ov.Met.15.627); (3) *nube ceu densa obsitus ater fauilla sqaulet Iliaca dies* (Sen.Tro.21); *squalenti nube* (Luc.6.625); (4) *squalent abductis arua colonis* (Verg.G.1.507); *sterilis profundi uastitas sqaulet soli* (Sen.Her.F.701); (4b) *sic plerumque sufflati atque tumidi (stili) fallunt pro ueribus, squalentes et ieunidici pro gracilibus* (Gel.6(7).14 5, etc.

L’adjectiu del qual es deriva *squāleō, squālus -a -um* ‘brut (referit al vestit)’, és arcaic i es troba documentat únicament en un passatge d’Enni: *strata terrae lauere lacrumis uestem squalam et sordidam* (Enn.scen.311). Relacionat etimològicament amb *squālus* i *squāleō*, el llatí ha conservat també el substantiu *squālēs -is* f. ‘rugositat, aspror, brutícia’, que es llegeix a partir de Pacuvi i Varró i que semànticament és equivalent a *squālor* (veg. *sordeō, sordēs*)

< *squālēs -is* f. ‘rugositat’ (d’etimologia desconeguda)

L'etimologia de *squālus*, *squaleō* i *squalēs* no és clara. Hom l'ha intepretat, ja des de l'antiguitat (Non.452, 18 i ss.), a partir de l'adjectiu **squā-los*, derivat de *squā-ma* 'escama' (WH: II 582, amb bibl.), i que té una etimologia incerta.

D'altres investigadors l'han comparat amb el gr. dor. *παλός*, jòn.-àt. *πηλός* (però la *π*- inicial pot representar **p*), aeslec. *kalǔ* 'fang, llot' (EM: 645). Malgrat tot, a part del llatí, no hi ha testimoniat cap **sk^ha-* inicial.

Des d'un punt de vista morfològic, *squāleō* fóra un verb denominatiu essiu que s'hauria pogut formar tant a partir de l'adjectiu *squālus* o com del substantiu *squalēs*. Malgrat tot, la raresa de l'adjectiu *squālus*, fa pensar més aviat en un origen denominatiu a partir de *squalēs -is* (veg. Mignot 1969 : 87).

D'acord amb aquests raonaments, podríem concloure dient que *squāleō* és un verb essiu d'origen denominatiu a partir del substantiu *squāles -is*, d'etimologia desconeguda, però probablement relacionada amb el substantiu llatí *squā-ma*. A favor d'aquesta hipòtesi parlen l'adjectiu *squalidus* i el substantiu *squalor*.

strīdeō, -ēre, -, - (intr.) també **strīdō, -ere, -dī, -** '1 cruixir, grinyolar, xerricar (per la fricció de dos elements); **b** (referit al vent) xiular; **c** (en un moviment ràpid, vibració) brunzir, xiular; **d** (referit a l'efervescència, sortida de vapor, etc.) xiular, (per efecte del foc) espetegar, petar; **2** (referit a l'home i altres criatures) parlar, cridar agudament, xisclar; **b** (referit a instruments musicals); **3** (amb abl., referit a llocs, etc.) estar ple de soroll'

Derivats: *strīdor -ōris* m. 'grinyol, xerric; xiscle' (arc., clàss., imp., usual); *strīdulus -a -um* 'que fa un soroll estrident' (clàss., imp.); *instrīdens* (Sil.14.436).

Compostos: *astrīd(e)ō* 'xiular (contra)' (rar, Stat.Theb.11.494).

Strīdō forma un doblat amb *strīdeō* i són habituals en època clàssica i imperial. Tot i que alguns exemples siguin ambigus, sembla que *strīdō* sigui la forma antiga originària, ja que, a diferència de *strīdeō*, és més freqüent i apareix documentat ja en època arcaica: (1) *quidnam...hoc soniti est, quod stridunt foris?* (Pac.trag.133); (1c) *clipei resonunt et ferri stridit acumen* (Enn.Ann.363); (2) *striderat retracta rursus inferis* (Acc.trag.57).

A partir d'època clàssica, emperò, és quan *strīdō* esdevé més habitual: (1b) *ut mare sollicitum stridit refluentibus undis* (Verg.G.4.262); *stridunt siluae* (Verg.A.2.418); (1d) *stridentis dabitur patella cymae* (Vol.poet.1); *ut calidis candens*

ferrum e fornacibus...stridit (Lucr.6.149); (2b) *horribili stridebat tibia cantu* (Catul.64.264); *stridenti miserum stipula disperdere carmen* (Verg.Ecl.3.27); (3) *stridunt...hastilibus aurae* (Verg.A.12.691); (amb ac. adv.) *argutum...tuo stridentia limina cornu* (Stat.Silu.2.4.13), etc.

Strideō, en canvi, és menys freqüent i no sembla aparèixer abans d'Ovidi: (1) *ubi is, qui mentis suae non est...dentibus stridet* (Cels.2.6.5); *stridet...mucro mucrone corusco* (Ilias 296); (1c) *stridet emissa impetu harundo* (Sen.Her.F.993); *deprensus est...quam segnis scythicae strideret harundinis aer* (Luc.9.823); (1d) *at illud (sc. ferrum) stridet et in tepida submersum sibilat unda* (Ov.Met.12.279); *stridet in ueribus iecur* (Sen.Thy.770); (2) (amb ac. intern) *quod strident ululantque ferae, quod sibilat anguis* (Luc.6.690), etc.

< *strīdō* < **strej-d-* 'grinyolar'
IEW: 1036

Strīdō/Strīdeō han estat relacionats amb el gr. *τρίζω*, pft. *τέτρῳγα* (a partir de la *Il.*) 'grinyolar, xiular' (cfr. *στρί(γ)ξ*, *στριγγός* 'au nocturna'). Tot i que en aquests mots varia l'última consonant, és evident el seu parentiu etimològic. Aquestes formes provindrien de l'arrel pie. **strej-d-*, **strej-g-* (WH: II 603; EM: 656; IEW: 1036), que sembla tenir un origen onomatopèic. El toc.A *trisk* 'ressonar' (< present en *-*sk*) possiblement hi estigui emparentat (veg. Frisk: II 932).

D'acord amb el que hem comentat a l'apartat filològic, és possible que *strīdeō* hagués tingut un origen posterior a partir de *strīdō* (tal i com *pendeō*, *tergeō* i *uigeō*). Aquest fet vindria confirmat també pel vocalisme radical *strī-*, que reflecteix un grau ple **strej-*. Si *strīdeō* hagués estat un verb essiu originari, hom esperaria trobar-hi un grau zero. El grau ple apunta cap a un tema de present en grau ple de *strīdō* provinent de l'arrel onomatopèica **strej-d-*.

Així doncs, podem concloure dient que, en el cas de *strīdeō*, el sufix essiu *-ē* és recent ja que s'incorporà a la base de *strīdō*, que sembla reflectir un tema de present en grau ple provinent de l'arrel pie. **strej-d-*.

studeō, -ēre, -uī, – (intr. (tr.)) '1 dedicar-se amb afany (a una activitat específica), maldar per; afanyar-se per; 2 (amb ac. d'un pronom neutre) procurar per, concentrar-se en, proposar-se; 3 (amb dat.) ésser partidari (de), afavorir, donar suport (a); (abs.) anar a favor, prendre partit a favor; 4 (absol.) estudiar, fer estudis; (tr.) estudiar'

Formes: pft. *studiui* Aur.Fro.1.p.178 (68N).

Derivats: *studium* *-(i)ī* n. ‘zel, afany, interès; propòsit, objectiu; devoció adhesió; estudi, coneixement, dedicació’ (arc., clàss., imp., usual), d’on provenen l’adjectiu *studiōsus -a -um* ‘afecionat (a), zelós (en), amant (de); estudiós, aplicat; lleial, partidari’ (arc., clàss., imp., usual), l’adverbi *studiōsē* ‘amb zel, amb aplicació, atentament’ (arc., clàss., imp.) i el subst. *studiolum -ī* n. ‘peça breu de composició literària’ (Aur.Fro.1.p.178(68N)).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Studeō és habitual en totes les èpoques i és especialment freqüent en els autors arcaics. Generalment mostra un valor intarsitiu, tot i que no sempre.

En època arcaica apareix testimoniat amb les tres primeres accepcions semàntiques: (1) (amb dat.) *is apud scortum corruptelae est liberis, lustris studet* (Pl.As.867); *uigila, ne somno stude* (Pl.Mil.215); (amb grdiu.) *lectis sternendis studuimus* (Pl.St.678); (amb inf.) *audire...ex te studeo* (Pl.Bac.1161); *dum studeo obsequi tibi* (Ter.An.822); (amb ac. i inf.) *ego me id facere studeo* (Pl.As.67); *cuiatis stirpem funditus fligi studet!* (Acc.trag.22); *domum studeo haec priu’ quam ille redeat* (Ter.Hec.262); (amb ut) *dum studeo illis ut quam plurimum facerem* (Ter.Ad.868); *stercilinum magnum stude ut habeas* (Cató Agr.5.8); (amb gen.) *parentem...difficilem, qui te nec amet nec studeat tui* (Caecil.com.201); (2) *id agit, id studet* (Enn.scen.237); *utin omnes mulieres eadem aequae studeant* (Ter.Hec.199); (amb ut) *lenonem ut peiurum perdas, id studes* (Pl.Poen.575); *(moechi) magi’ metuant, minus has res studeant* (Pl.Mil.1437); (3) *quamquam Volcano studes, cenaene caussa...nos nostras aedis postulas comburere?* (Pl.Aul.359).

A partir de Sèneca, *studeō* mostra el significat d’‘estudiar’: *cum studeret, habebatur bonus declamator* (Sen.Con.2.2.9); *desidioso studere torqueri est* (Sen.Ep.71.23); *uirtutes eas doceri et studeri posse arbitrabatur...sapientiam et prudentiam* (Apul.Pl.2.9), etc.

Studeō està probablement relacionat amb *tundō*, *-ere tudī tunsum (tūsum)*, ‘colpir’, el tema de present del qual mostra un infix nasal. *Tundō* és també habitual en totes les èpoques, i es troba ben documentat en època arcaica: *quid hoc quod picus ulmum tundit?* (Pl.As.262); *cor..de labore pectus tundit* (Pl.Cas.415); *ceteros—ruerem agerem raperem tunderem et prosternerem* (Ter.Ad.319), etc.

El tema de perfet de *studeō* generalment és *studuī*, però a Aur.Fro.1.p.178 (68N) apareix la forma *studiui*.

LIV (601): *(s)teud- ‘empènyer’

Hom ha relacionat *studeō* amb l'arrel verbal pie. **(s)teud-* 'empènyer'. Aquesta arrel apareix conservada també en vàdic, gòtic i armeni (EM: 658; IEW: 1033-4; LIV: 601): vàd. *tudāti* 'empeny, estimula', gòt. *statuan* 'empènyer', arm. *t'ndam* 'sóc commogut'.

Relacionat etimològicament amb **(s)teud-*, el llatí ha mantingut també el verb *tundō, -ere tudū tūsum (tūsum)*, 'colpir' (WH: II 608; EM: 658; LIV), que reflecteix un tema de un present amb infix nasal **(s)tu-né/n-d-*, que tal vegada hagi heretat també el vàd. *ní tundate* (RV 1,58,1) 's'estimula', i l'exemple de l'armeni esmentat anteriorment, *t'ndam* 'sóc commogut' (veg. LIV).

Des d'un punt de vista formal i semàntic, *stūdeō* podria reflectir perfectament un antic tema essiu pie. **(s)tud-h₁ié-*.

stupeō, -ēre, -uī, – (intr., (tr.)). '1 restar aturat, paralitzat, estar abaltit (físicament), perdre facultats; **b** (poèt., de forces naturals, objectes inanimats) ésser immòbil, restar aturat; **c** (de líquids) ésser estancat, calmat; **d** (transfig., d'activitats, etc.) aturar-se, paralitzar-se; **2** (ext.) esbalair-se, astorar-se, restar atònit o estupefacte; **b** (amb ac. i inf. o subordinada substantiva); **c** (amb ac.) estar sorprès de, esbalair-se de, astorar-se de'

Derivats: *stupidus -a -um* 'immòbil, parat, estàtic; estupefacte, atònit; embadalit, estúpid' (arc., clàss., imp.), d'on prové *stupiditās -ātis* f. 'estupidesa' (rar, però ja a *Acc.trag.287* i *Cic.Phil.2.80*); *stupor -ōris* m. 'entumiment, insensibilitat; estupidesa, curtesa' (a partir de *Cic.*); *stupens -ntis* 'insensible, entumit' (*Vitr., Gel.*); *stupescō -ere* 'esdevenir astorat' (*Cic.de Orat.3.102*), d'on prové el compost *obstupescō (obstipescō)* (arc., clàss., imp., usual), a partir del qual es derivà l'adjectiu *obstupidus -a -um* (arc., imp.); *stupefaciō* (pass. *stupefiō*) 'esbalair, deixar estupefacte' (a partir de *Cic.*), d'on prové el compost *obstupefaciō* (arc., clàss., imp.).

Compostos: *astupeō -ēre -uī* (intr., *ads-*) 'estar astorat' (rar, *Ov., Sen., Stat.*); *circumstupeō* 'restar immòbil al voltant' (*Aetna 336*).

Stupeō és freqüent sobretot a partir de Ciceró, tot i que en època arcaica es conserven alguns exemples: (1) (amb abl. de causa) *lacrimis lingua debiliter stupet* (*Pac.trag.355*); (2) *ut animus...postquam adempta spes est, lassu' cura confectus stupet* (*Ter.An.304*).

Stupeō és un verb estatiu i generalment mostra un valor intrnansitiu, tot i que no sempre: (1) *cum hic etiam tum semisomnus stuperet* (*Cic.Ver.5.95*); *attonitos...quorum et corpus et mens stupet* (*Cels.3.26*); (1b) *si nihil irritet flammam stupeatque profundum* (*Aetna 343*); *aether grauis inter diem noctemque desertus stupet* (*Sen.Thy.991*); (1c)

stupent ubi undae, segne torpescit fretum (Sen.Her.F.763); (1d) *stupente ita seditione* (Liv.28.25.3); (2) *quae cum intuerer stupens* (Cic.Rep.6.18); *ipsae stupere domus atque intima Leti Tartara* (Verg.G.4.481); (2b) *canebat uti...nouum terrae stupeant lucescere solem* (Verg.Ecl.6.37); (2c) *pars stupet innuptae donum exitiale Mineruae* (Verg.A.2.31); *dum omnia stupeo* (Petr.29.1), etc.

LIV (602-03): *(s)teup- ‘colpir’
IEW: 1034

Stupeō té una etimologia clarament pie. Hom l’ha relacionat amb l’arrel verbal *(s)teup- ‘colpir’, que s’ha conservat també en luvi cuneïforme, lici, grec i albanès (veg. WH: II 609; IEW: 1034; LIV: 602-603).

El punt de partida per aquesta arrel és un present *(s)tup-*ǵé-* conservat en luvcun. *dūpiti*, lic. *tubidi* ‘colpeix’ (veg. Oettinger 1979: 417; 535), gr. *τύπτω* ‘colpeixo’, alb. *për-tyt* ‘(re)mastega’, *sh-tyt* ‘trepitjar, aixafar’ (veg. Demiraj 1997: 317).

Des d’un punt de vista formal i semàntic, *stupeō* podria reflectir un tema essiu pie. *(s)tup-*h₁ǵé-*. El gr. *ἐτύπη* ‘va ser colpit’ mostra, en la vessant aorística, el corresponent tema fientiu *(s)tup-*éh₁/h₁-*. L’aorist sigmàtic transitiu *τύψαι* ‘colpir’ és segurament d’origen secundari (veg. LIV: 603).

suādeō, -dēre, suasī, suāsum (tr., intr.) ‘1 aconsellar, recomanar, exhortar a; a (amb ac.); b (amb inf.); c (amb ac. i inf.); d (amb or. subordinat. subst.); e (abs. o el·lípt.) donar un consell, avisar, aconsellar; 2 (amb ac.) advocar per, parlar a favor de, defensar; (abs. o el·lípt.) parlar a favor, fer recomanacions; 3 (amb subjecte inanimat) aconsellar, incitar, induir a; a (amb ac.); b (amb inf.); c (amb ac. i inf.); d (amb *ut* + subj.); e (absol. o el·lípt.); 4 (amb ac. i inf.) persuadir de, intentar convèncer de’

Pros.: *sūādent* Lucr.4.1157.

Derivats: *suādēla -ae* f. ‘persuasió, (pl.) arguments, paraules de persuasió’ (rar, Pl., Hor., Apul.); *suādus -a -um* ‘persuasiu’ (Stat., Apul.); *suāda -ae* f. ‘(personificació) deessa de la persuasió (corresp. al gr. *Πειθώ*)’ (Emm.Ann.308; Cic.Brut.59); *suāsio -ōnis* f. ‘recomanació, persuasió; suport, defensa; (ret.) persuasió (en forma de discurs)’ (rar, Cic.); *suāsor -ōris* m. ‘qui avisa o recomana; qui parla a favor de; (ret.) compositor de *suasoriae*’ (arc., clàss., imp.); *suāsōrius -a -um* ‘(ret.) suasori; persuasiu, seductor’ (Quint., Apul.), d’on prové el subst. *suāsōria -ae* f. ‘exercici de retòrica’ (imp.); *suāsus -ūs* m. ‘acte d’avisar o persuadir’ (rar, Ter., imp.).

Compostos: *consuādeō* (Pl.), i derivats;¹⁴⁷ *dissuādeō* (arc., clàss. i postclàss.), i els seus derivats; *persuādeō* ‘induir, recomanar’ (arc., clàss., postclàss., usual), i els seus deirvats.

¹⁴⁷ Pels derivats, veg. l’entrada de cada compost.

Suādeō és molt habitual i generalment mostra un valor transitiu, tot i que també es trobi en forma absoluta. En els autors arcaics ja apareix molt ben documentat: (1a) *modo quod suasit, <id> dissuadet* (Pl.Cist.219); *minu' placet magi' quod suadetur, quod dissuadetur placet* (Pl.Trin.670); *mater quod suasit sua adulescens mulier fecit* (Ter.Hec.660); (1d) *infit leoni suadere ut secum simul eat* (Pl.Rud.53); *quia tanto opere suades ne ebitat* (Pl.St.608); *id tu mihi ne persuadeas ut illum minoris pendam* (Pl.Mos.215); (1e) *quo Venu' Cupidoque imperat, suadetque Amor* (Pl.Cur.3); *suadere orare usque adeo donec perpulit* (Ter.An.662); *recte suades* (Ter.Hau.996); (2) (absol. o el·lípt.) *ut comitium eat percontatum...qui suaserint, qui dissuaserint* (Tit.orat.2); (3a) *ne tibi lectus malitiam apud me suadeat?* (Pl.Bac.54); *multa multis saepe suasit perperam (aurum)* (Pl.Capt.328); (3b) (amb ac. de persona) *me pietas matri' potiu' commodum suadet sequi* (Ter.Hec.481); (3d) *ingenium cui nulla malum sententia suadet ut faceret facinus* (Enn.Ann.243).

El significat de 'persuadir, intentar convèncer de' data a partir de Ciceró: (4) *suadebant amici...nullam esse rationem amittere eius modi occasionem* (Cic.Caec.15); (amb gdiu.) *nisi...mihi...suasissem nihil esse in uita...expetendum nisi laudem* (Cic.Arch.14); *non suadeo protinus tollendum (sc. dentem)* (Larg.53), etc.

LIV (606-07): **sueh₂d-* 'esdevenir saborós'
IEW: 1039-40

L'etimologia de *suādeō* és clarament pie. Prové de l'arrel verbal **sueh₂d-* 'esdevenir saborós' que s'ha conservat també en vàdic i grec (veg. EM: 659; LIV: 606). L'arrel verbal *svad-* que es reconstrueix a partir dels testimonis del vàdic (veg. EWAia: II 788-789) s'hauria de considerar secundària, entenent **svādú-* com a forma heretada (veg. Jamison 1983: 159¹¹³, Schrijver 1991: 145; LIV: 606).

L'adjectiu del llatí *suāvis* prové de la mateixa arrel, a partir d'un adjectiu pie. **sueh₂d-u-* 'agradable, saborós, dolç', que es troba també en vàd. *svādú-*, gr. ἡδύς, aaa. *swuozi*, etc.

El punt de partida d'aquesta arrel és un aorist radical **sueh₂d-/suh₂d-* conservat en gr. εὔαδε, ἄδε 'agradà'. El vocalisme del grec emperò s'hauria d'explicar com un grau zero analògic **sud-* (en lloc de l'esperable *†*sūd-*) d'acord amb el grau ple **suād-* (veg. LIV: 606²).

El vèd. *s_(u)vádanti* ‘(ho) fan saborós’ reflecteix un un present amb infix nasal **suh₂-né/ṅ-d-* format a partir del tema dèbil: **suh₂-ṅ-d-* > **suHad-* > **suyad-* (veg. Gotō 1987: 340⁸³⁴⁻⁵; LIV: 606^{2a}). El gr. *ἀνδάνω* ‘agrado’ podria reflectir el mateix tema que el vèdic, si s’accepta que < **sṷand-* < **suand-* < **suh_{2a}nd-* < **suh₂-ṅ-d-*, tal i com s’esdevé en el participi d’aorist *σταντ-* < **sth_{2a}nt-* < **sth₂-ṅ-t-* (cfr. LIV: 607^{2b}).

El tema de present temàtic amb grau ple **sṷéh₂d-e-* sembla haver-se conservat en gr. *ἡδομαι* ‘me n’alegro’ i en vèd. *svādate* (RV 9,68,2) ‘esdevé saborós’ (veg. Gotō 1987: 340-3).

El tema de perfet **se-sṷóh₂d/suh₂d-* es conserva en el participi de perfet gr. hom. *ἑᾶδότα* (*μῦθον*) ‘plaent, agradable’¹⁴⁸ i tal vegada el vèd. *suṣūdima* ‘(ho) han fet saborós’ (veg. Kümmel 2000: 568-70).

Pel que fa a l’anàlisi formal de *suādeō*, és problemàtic. Morfològicament presenta un grau ple, i semànticament mostra un valor transitiu i causatiu ‘aconsellar (algú)’ ← ‘fer plaent (a algú alguna cosa)’.

EM i LIV analitzen *suādeō* com un tema de present **suh₂d-éje-*, amb grau ple secundari d’acord amb **sṷādu-*. La resta d’exemples vinculats a aquest tema, vèd. *sūdāyati* ‘fa saborós, enllesteix’, lit. *sūdaũ*, *sūdyti* ‘salar’ no són clars: segons Jamison (1983: 99, 159¹¹³) l’exemple del vèdic es remuntaria a un tema de perfet *suṣūd-* (cfr. LIV: 607⁵); el cas del lituà podria ser d’origen denominatiu (veg. Fraenkel 1962: 607).

Aquesta proposta topa amb una sèrie d’inconvenients, ja que s’ha de justificar el grau ple per analogia i s’ha d’acceptar un tema de present amb sufix *-éje* que és molt inusual en els verbs de la segona conjugació llatina.

Més versemblant sembla la hipòtesi de Pokorny (IEW: 1039-40) i Schrijver (1991: 148 i 449), segons la qual *suādeō* reflectiria un tema causatiu. El problema d’aquesta hipòtesi és que s’hauria d’acceptar un un grau ple *e* per un causatiu, ja que no està clar que *oh₂ > llatí *ā*.

Tal vegada convingui analitzar *suādeō* com un verb causatiu que mostra el vocalisme per analogia amb *suāuis*.

¹⁴⁸ El vocalisme *ā* del grec és problemàtic ja que hom esperaria trobar-hi un grau zero **sūd-*. Kümmel ho justifica partir d’una forma jònica amb metàtesi quantitativa < **hēad-ót-* < **hṷēyad-ṷót-* < **hṷe-hṷad-ṷót-* < *sṷe-sṷad-ṷót (amb grau zero **sṷad-* i no †*sūd-* per analogia amb el grau ple *sṷād) ← **se-sūd-ṷós-*.

subadmoueō, -ouēre, -, -ōtum (tr.) ‘acostar d’amagat’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *subadmoueō* ha perviscut gràcies a un passatge de Columel·la: *huius* (sc. *admissarii*) *sensum magistri lacessunt subadmota* (v.l. *admota*) *generis eiusdem femina* (Col.6.36.4).

< *sub-+admoueō* (< *ad-+moueō*)
veg. *moueō* (< **m̥ieuh₁-*)

subaugeō, -gēre, -xī, - (tr.) ‘(dub.) augmentar alguna cosa’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Subaugeō és rar, apareix tal vegada en un passatge de Pacuvi: *grandaeuitas...Pelei penuriam stirpis subauxit* (cj.; *subaxet* cod.) (Pac.*trag.*163).

< *sub-+augeō*
veg. *augeō* (< **h₂eug-*)

subdoceō, -ēre, -, - (tr.) ‘instruir, ensenyar en lloc d’un mestre’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *subdoceō* és un *hapax legomena* testimoniat a Ciceró: *ut...mallem...Cicerones...nostros meo potius labore subdoceri quam me alium iis magistrum quaerere* (Cic.*Att.*8.4.1).

< *sub-+doceō*
veg. *doceō* (< **dek-*; veg. *decet*)

subiaceō, -ēre, -iacuī, - (intr.) ‘**1** jaure sota, estar situat sota; **b** estar situat al peu de; **c** (transfig.) constituir un tret subjacent; **2** estar exposat (a); **3** estar sotmès a, dependre de’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Subiaceō data a partir de Plini i és força freqüent en època imperial. Generalment s’observa en forma absoluta o acompanyat d’un complement en datiu: (1) *feles mare stante, femina subiacente (coeunt)* (Plin.*Nat.*10.174); *saxa...incussa...subiacentibus petris* (Curt.5.3.18); (1b) *Caystrus subiacens Tmolo*

(Sen.Nat.4a.2.20); *campus...aedificio subiaceat* (Col.1.2.3); (1c) *huic subiacet uirtus non solum aperte ponendi rem ante oculos, sed circumcise* (Quint.Inst.8.3.81); (2) *prati subiacentem Fauonio partem* (Col.2.19.2); (transf.) *minus iniuriae subiacent subterranea (opera)* (Fron.Aq.121); (3) *causam, cui plurimae subiacent lites* (Quint.Inst.3.6.27), etc.

Subiaceō forma doblat amb el compost transitiu *sūbiciō -icere -iēcī -iectum* ‘posar sota, col·locar al peu de’, que és molt usual a partir d’època clàssica i imperial, tot i que apareix testimoniat ja per Terenci i Lucili: *si meministi id quod olim dictumst, subice* (Ter.Ph.387); *ueles bonus, sub uitem qui subicit hastas* (Lucil.1349); *su<bi>cit huic fulcrum, fulmentas quattuor addit* (Lucil.160), etc.

< *sub-*+*iaceō*
veg. *iaceō* (< **H₂eh₁-*)

subinuideō, -ēre, -- (tr.) ‘(amb ac. de cosa i dat. de persona) envejar una mica’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Subinuideō és troba únicament en un passatge de Ciceró: *subinuideo tibi ultro etiam accersitum ab eo, ad quem ceteri...aspirare non possunt* (Cic.Fam.7.10.1).

< *sub-*+*inuideō*
veg. *inuideō* (< *in-*+*uideō*)
veg. *uideō* (< **ue₂id-*)

sublūceō, -ēre, -luxī, – (intr.) ‘lluir dèbilment; brillar suaument (amb un color subjacent); **b** (referit d’un color, amb dat.) besllumar, traslluir-se’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat (per l’adjectiu *sublūcidus*, veg. els derivats de *lūceō*).

El compost *sublūceō* és poc usual i no sembla testimoniat abans de Ciceró: *Aries sublucet corpore totus* (Cic.Arat.535(289)); *qualia sublucet fugiente crepuscula Phoebos* (Ov.Am.1.5.5); *si fragmenta (resinae) subluceant* (Plin.Nat.14.127); *candida nec misto sublucet ora rubore* (Ov.Ep.20.217); *(flos purpurae) nigrantis rosae colore sublucens* (Plin.Nat.9.126); (b) *in foliis...uiolae sublucet purpura nigrae* (Verg.G.4.275).

< *sub-*+*lūceō*
veg. *lūceō* (< **le₂uk-*)

sublūgeō, -ēre, -, - (intr.) ‘(prob.) ésser un assistent de funeral’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Sublūgeō s’ha conservat únicament en una inscripció tardana: *consenserunt...oportere...matronas quae in colonia nostra sunt sublugere* (CIL XI 1421.24).

< *sub-*+*lūgeō*
veg. *lūgeō* (< **leug-*)

submoneō, -ēre, -uī, -itum (tr.; *summ-*) ‘suggerir, aconsellar, apuntar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Submoneō és molt poc freqüent, apareix a Terenci i Suetoni: (amb ac. intern) *submouit me Parmeno ibi seruo’ quod ego arripui* (Ter.Eu.570); (el·lípt.) *patres...salutauit...nominatim singulos nullo submonente* (Suet.Aug.53.3).

< *sub-*+*moneō*
veg. *moneō* (< 1.**men-*)

submoueō, -ouēre, -ōuī, -ōtum (tr.; *summ-*) ‘**1** apartar, allunyar, separar (una persona d’un lloc); **b** apartar, fer apartar-se (dit especialment dels lictors que feien pas a un magistrat); **c** allunyar (animals) d’un ramat, etc.; **d** evitar l’admissió o l’accés a, mantenir allunyat; **2** (abs.) fer pas, fer lloc; **b** allunyar, dissipar (el calor, el fred, les sensacions, etc.); **c** allunyar, resguardar de; **3** repel·lir (forces hostils), rebutjar, desallotjar; **4** bandejar, expulsar, foragitar; excloure, deixar fora (d’un càrreg, etc.); **5** dissuadir (de tenir o fer quelcom); **b** fer fora (d’una posició, estatus, etc.); **c** (leg.) excloure (d’un dret, etc.); **d** dissuadir (d’un projecte, etc.); **6** allunyar (una activitat, estat d’afers, etc.); **b** apartar (un procediment, etc.); excloure, negar (un fet); **7** (referit a obstacles, etc.) mantenir a distància; *submotus* distant’

Formes sincopades: plqmpft. *-osses* (= *-ouisses*) Hor.S.1.9.48.

Derivats: *submōtus -ūs* m. ‘acció de fer pas, aclarir el camí’ (Plin.Nat.8.185; CIL VI 2060; 6.2165).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Submoueō és molt usual en època clàssica i imperial, tot i que es conserva ja un exemple a Plaute amb el significat de ‘repel·lir’: (3) *si submouentur hostes* (Pl.fr.40).

A partir d'època clàssica apareixen la resta d'accepcions semàntiques: (1) *iubet...recusantis nostros aduocatos acerrime submoueri* (Cic.Quint.31); *submota contione* (Cic.Flac.15); (1b) *nunc stipati seruis publicis...ultra submouent populum (aediles curuales)* (Var. a Gel.13.13.4); *lictor, submoue turbam* (Liv.3.48.3); (1c) *eas ouis...quas ille tempore autumnu ratur adhuc esse tolerabiles non submouerat* (Col.7.3.14); (1d) *meretrix...opposita populum submouet ante sera* (Ov.Am.3.14.10); *quos uetat igne Creon Stygiaeque a limine portae...submouet* (Stat.Theb.12.560); (2) *uti...cadant submotis nubibus imbres* (Verg.Ecl.6.38); *informis hiemes reducit Iuppiter, idem submouet* (Hor.Carm.2.10.17); (2b) *silua...suis...frondibus..Phoebeos submouet ictus* (Ov.Met.5.389); *frigus submoueri uolt (corpus)* (Sen.Dial.12.10.2); (2c) *spelunca...uasto submota recessu* (Verg.A.8.193); (3) *uenit, accessit, ligna subdidit, submouit Graecos* (Quadr.hist.81); *tormentis hostis propelli ac submoueri iussit* (Caes.Gal.4.25.1); (4) *di te submoueant, o nostri infamia saeculi (i.e. Scylla), orbe suo* (Ov.Met.8.97); *submotum studio defendis amicum* (Ov.Tr.3.4.41); (5) *procul a scripta solis meretricibus Arte submouet ingenuas pagina prima manus* (Ov.Tr.2.304); *nulli...dare (beneficium) poterit, si tales homines submouerit* (Sen.Ben.4.26.3); (5b) *eundem honorem duae uirgines competebant; nostra filia submoueri aliter non poterat* (Quint.Decl.252(p.32,l.19)); (5c) *si ego eos libros...petam nec inpensam scripturae soluam, per exceptionem doli mali submoueri potero* (Gaius Inst.2.77); (5d) *ut, ei magnitudine poenae a maleficio submouerentur* (Cic.S.Rosc.70); *legatus...quem ad submouendos a bello...reges misistis* (Liv.45.23.12); (6) *deum benignitate submotum bellum ab urbe Romana...esse* (Liv.28.11.8); *pace mouetis aspera submota proelia* (Ov.Ep.20.54); (6b) *haec (sc. remedies)...submouenda esse non est perpetuum* (Cels.1.3.18); *tota...pars ista philosophiae submoueri potest* (Sen.Ep.94.12); (6c) *quae fulminis interuentus submouet extorum uel augurii indicia* (Sen.Nat.2.34.2); (7) *si quem tellus extrema refuso submouet Oceano* (Verg.A.7.226); *te licet terra ultimo submota mundo dirimat Oceani plagis* (Sen.Phaed.931), etc.

En un passatge d'Horaci es llegeix una forma sincopada de plusquamperfet -osses (= -ouisses): (5b) *haberes magnum adiutorem..hunc hominem uelles si tradere: dispeream ni submouisses omnis* (Hor.S.1.9.48).

< sub-+moueō

veg. *moueō* (< **m̥ieuh₁*-)

suboleō, -ēre, -, - (intr.; també **subolō, -ere**) ‘emetre una certa olor; (fig.) flairar, endevinar’

Formes: *subolat* (pres. subj.) a Ter.Hau.899.

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *suboleō* s’observa ja en època arcaica: *subolet hoc iam uxori quod ego machinor* (Pl.Cas.277); (554); *id iam pridem sensi et subolebat mihi, sed dissimulabam* (Pl.Ps.421); (Trin.698); *numquid patri subolet?* (Ter.Ph.474); (amb interr. ind.) *quid illic festinet sentio et subolet mihi* (Pl.Trin.615).

En un passatge de Terenci hi ha documentat el present de subjuntiu *subolat*: (amb ac. i inf.) *ut ne paullulum quidem subolat esse amicam hanc Cliniae* (Ter.Hau.899).

< *sub-+oleō*
veg. *oleō* (< 1.**h₃ed-*)

subpaenitet, -ēre, -, - (tr., impers.; **supp-**) ‘(amb gen de cosa, ac. de persona afectada) ‘penedir-se una mica (per)’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Subpaenitet és transitiu i impersonal. Apareix en un passatge de Ciceró: *illum furoris...subpaenitet* (Cic.Att.7.14.1).

< *sub-+paeniteō*
veg. *paeniteō*

subpateō, -ēre, -, - (intr.; **supp-**) ‘estendre’s al dessota; (amb dat.) badar-se sota’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Subpateō és rar, apareix a Apuleu: *campis subpatientibus* (Met.7.24); (amb dat.) *foueam, quae fruticibus imis subpatet* (8.20).

< *sub-+pateō*
veg. *pateō* (< *peth₂*-)

subrīdeō, -ēre, -rīsī, -rīsum (intr.) ‘somriure’

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

El compost *subrīdeō* no sembla testimoniat en època arcaica. El seu ús és poètic i no és massa freqüent. Generalment és intransitiu, tot i que hi ha exemples amb un acusatiu intern: *altera, si memini, limis subrisit ocellis* (Ov.*Am.*3.1.33); (amb dat.) *olli subridens hominum sator atque deorum uultu* (Verg.*A.*1.1.254); *olli subridens...Turnus: 'incipere...'* (Verg.*A.*9.740); (amb ac. intern.) *si...subrisit molle puella* (Pers.3.110); *contortis superciliis subridens anarum* (sc. *Venus*) (Apul.*Met.*6.13); *dulce subridens* (Apul.*Met.*10.32), etc.

< *sub-+rideō*
veg. *rideō* < **urizd-* ?

subrubeō, -ēre, -, - (intr.; ***surr-***) 'estar tenyit de vermell o porpra'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Subrubeō s'ha conservat únicament a Ovidi: *quale coloratum Tithoni coniuge caelum subrubet* (Ov.*Am.*2.5.36); *plena...purpureo subrubet uua mero* (*Ars* 2.316).

< *sub-+rubeō*
veg. *rubeō* (< *(*h*₁)*reud^h-*)

subterhabeō, -ēre, -uī, -itum (tr.) 'menystenir'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

Subterhabeō es llegeix en un passatge d'Apuleu: *hic (est) qui meis amoribus subterhabitis...me diffamat probris* (*Met.*1.12).

< *subter+habeō*
veg. *habeō* (< *(*ǵ*)^h*eHb-*)

subtimeō, -ēre, -, - (intr.) 'témer una mica'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

El compost *subtimeō* es troba documentat a Ciceró: *num quid subtimes ne ad te hoc crimen pertinere uideatur?* (Cic.*Phil.*2.36).

< *sub-+timeō*

veg. *timeō*

subuereor, -ēri, – (dep., intr.) ‘tenir una certa por’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Subuereor és rar, apareix a Ciceró: *uenit...mihi in mentem subuereri interdum, ne te delectet tarda decessio* (Cic.Fam.4.10.1).

< *sub-+uereor*
veg. *uereor* (< **uer-*)

suburgeō, -ēre, –, – (tr.) ‘empènyer cap a, acostar’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Suburgeō es conserva en un passatge de l’*Eneida*: *dum proram ad saxa suburget interior spatiaque subit Sergestus iniquo* (Verg.A.5.202).

< *sub-+urgeō*
veg. *urgeō* (< **ureg-*)

succenseō: veg. *suscenseō*.

superēmineō, -ēre, –, – (tr., intr.) ‘**a** (tr.) sobrepassar, sobrepujar; **b** (intr.; també amb dat.) sobresortir, sobreixir’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Superemineō data a partir de Virgili i no és massa habitual. El valor transitiu i intransitiu s’observa amb el mateix grau de freqüència: (a) (referit a persones) *quam magnus Orion..umero supereminet undas* (Verg.A.10.765); *altior illis (sc nymphis) ipsa dea est colloque tenus supereminet omnes* (Ov.Met.3.182); (referit a coses) *qui uenit hic fluctus, fluctus supereminet omnes* (Ov.Tr.1.2.49); (transf., de sons) *uox...Alcimedea planctus supereminet omnis* (V.Fl.1.317); (b) *ut oliuae premantur et ius superemineat* (Col.12.49.1); *Andromedae capiti sonipes supereminet ales* (Germ.Arat.207), etc.

< *super-+ēmineō* (< *ex-+*-mineō*)
< * *men-* ‘elevant-se’ (veg. *emineō*)

superfulgeō, -ēre, –, – (tr.) ‘brillar damunt de’

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

Superfulgeō és rar, apareix a Estaci: *ipse* (sc. una estàtua de Domicià)...*puro celsum caput aere saeptus templa superfulges* (Stat.*Silu.*1.1.33).

< *super-*+*fulgeō*
veg. *fulgeō* (< **b^hle(ǵ)-*)

superhabeō, -ēre, -, - (tr.) ‘mantenir a dalt de tot’

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

Superhabeō es llegeix únicament a Cels.7.20.3: *superhabendum cataplasma ex lini semine*.

< *super-*+*habeō*
veg. *habeō* (< **(ǵ)^heHb-*)

superiaceō, -ēre, -, - (intr.) ‘romandre sobre la superfície’

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

Superiaceō és molt poc habitual i apareix a Cels.8.9.1.E: *id* (sc. *cataplasma*)...*interdiu superiacebit; noctu uero...panni, quia potest cataplasma decidere*. Forma doblat amb el verb transitiu *superiaciō -acere -ēcī -ectum* ‘llançar damunt, posar a sobre’, d'ús més freqüent, i que es troba documentat a partir d'Horaci: *cum...subiecto pauidae natarunt aequore dammae* (Hor.*Carm.*1.2.11); *obruentes...ora superecta humo* (Liv.22.51); *membra superecta cum tua ueste fouet* (Ov.*Ep.*15.224), etc.

< *super-*+*iaceō*
veg. *iaceō* (< **H₁eh₁-*)

superimmineō, -ēre, -, - (intr.) ‘ésser situat part damunt; (amb dat.) amenaçar des de dalt’

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

Superimmineō és poc usual i no sembla documentat abans que Virgili: *Podalirius Alsum...ense sequens nudo superimminet* (Verg.*A.*12.306); *Mors...silentis*

adnumerat populos; maior superimminet ordo (Stat.Theb.4.529);
murto...superimminentem excelsae altitudinis palmam (V.Max.1.8.2).

< *super-+immineō* (< *in-+*mineō* [cf. *emineō*])
veg. *emineō* (< *3.men-)

superpendeō, -ēre, -, - (intr.) ‘penjar al damunt’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Superpendeō es llegeix únicament en un passatge de Livi: *superpendentia saxa* (37.27.7).

< *super-+pendeō*
veg. *pendeō* (< *(s)pend-)

supersedeō, -edēre, -ēdī, -essum (intr., (tr.); també ***-ideō***) ‘1 (amb dat. o ac.) seure sobre, estar posat al damunt de; 2 (amb abl. o dat.) abstenir-se de, estar-se de, renunciar a; estalviar-se; (també amb ac.); b (amb inf.) prescindir de, suprimir’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Supersedeō apareix testimoniat en totes les èpoques amb el significat d’ ‘abstenir-se’ (accepció 2), que és la més usual. Generalment és intransitiu, tot i que no sempre: (2) *supersede istis uerbis* (Pl.Poen.414); *ut ille hac sese abstineret ego supersederem nuptiis* (Turp.com.163); *poterimus principio supersedere, exorditi causam...a narratione* (Rhet.Her.3.17); *haec causa non uisa est supersedenda* (Rhet.Her.2.26); *adfines operam, quam dare rogati sunt, supersederunt* (Gel.2.29.13); (2b) *de uirtute eorum accusanda proloqui supersederunt* (Sis.hist.108); *plebs...frustra certare supersedit* (Liv.4.7.9); *supersedeo te...habere ciuem* (V.Max.2.6.6).

El significat de ‘seure sobre’ data d’època imperial i és més aviat rar: *aquila tentorio eius supersedens* (Suet.Aug.96.1); *eques R elephanto supersidens* (Suet.Nero 11.2); *ansa, quam contorto nodulo supersedebat aspis* (Apul.Met.11.11), etc.

< *super-+sedeō*
veg. *sedeō* (< *sed-)

superurgeō, -ēre, -, - (intr.) ‘fer pressió des de dalt’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Superurgeō s'ha conservat gràcies a un passatge de Tàcit: *quo leuarentur aluei manantes per latera et fluctu superurgente* (Tac.*Ann.*2.23).

< *super-*+*urgeō*
veg. *urgeō* (< **ureg-*)

suppateō, -ēre, -, - (veg. *subpateō*)

suppleō (subp-), -ēre, ēuī, -ētum (tr.) '1 omplir fins dalt (un recipient, etc.); **b** tornar a omplir, cobrir; **2** afegir fins a omplir; **b** (esp. unitats militars, grups de gent, etc.); **c** completar (una obra literària inacabada, etc.); **3** cobrir una deficiència; **b** afegir, suplir; **c** reemplaçar, reocupar; **3** satisfer; (amb inf.) ésser adequat'

Derivats: *supplēmentum (subp-)* -ī n. 'complement, suplement, provisió' (clàss., imp. testimoniats a partir de Vitr.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniats.

Suppleō es pot observar en totes les èpoques de la llatinitat i és molt usual en època clàssica i imperial. En època arcaica es conserven alguns exemples a Cató, amb l'accepció d' 'omplir fins a dalt': (1) *fiscellam cum sale populari suspendito...suppletoque identidem* (Cató *Agr.*88.1); (1b) *amurca inpleto (dolia) dies VII, facito ut amurcam cotidie suppleas* (Cató *Agr.*69.1), etc.

La resta d'accepcions apareixen a partir de Ciceró: (2) *ut referendis praeteritis uerbis id scriptum...suppleatur* (Cic.*de Orat.*2.110); *de bibliotheca tua Graeca supplenda, libris commutandis* (Cic.*Q.fr.*3.4.5); (2b) *sex legionibus...suppletis ex D. Bruti exercitu* (Cic.*Phil.*8.27); *si fetura gregem suppleuerit* (Verg.*Ecl.*7.36); *Signia colonia...suppleto numero colonorum iterum deducta est* (Liv.2.21.7); (2c) *ipsius (imperatoris) uerba quoquo modo prolata supplere* (Tac.*Ann.*14.16); *Hirtium qui...Gallici belli nouissimum imperfectumque librum suppleuerit* (Suet.*Jul.*56.1); (3) *(maiores) te...uoluerunt...illum usum prouinciae supplere* (Cic.*Ver.*4.9); *rex, quod uigoris...corpori deerat, animi firmitate supplebat* (Curt.7.9.11); (3b) *ponite ante ocul M. Antonium consularem; sperantem consulatum Lucium adiungite; supplete ceteros...imperia meditantis* (Cic.*Phil.*12.14); (3c) *unum seriarum laxamenta curarum uitiorum contentione supplerent* (Plin.*Pan.*82.9); *quamdiu...suppleantur capita (sc. pecorum) quae demortua sunt* (Ulp.*dig.*7.1.70.1); (4) *an...infans ex utero uiuus editus et statim mortuus ius trium liberorum suppleuisset* (Gel.3.16.21), etc.

< *sub-*+*pleō*
veg. *pleō* (< **pleh₁-*)

suppudet, -ēre, -, - (tr., impers.; ***subp-***) ‘(amb ac. de persona i a vegades gen.) fer una mica de vergonya’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Suppudet és transitiu i impersonal. No és massa habitual, apareix a Lucili i Ciceró: *facti suppudet* (Lucil.1171); *eorum* (sc. *librorum*) *me suppudebat*; *uidebar enim mihi..praeceptis illorum non satis paruisse* (Cic.Fam.9.1.2); *puto te iam suppudere, quem haec tertia iam epistula ante oppressit quam tu scidam* (Cic.Fam.15.16.1).

< *sub-*+*pudet*
veg. *pudeō*

suscenseō (succ-), -ēre, -nsuī (intr. (tr.)) ‘(generalment amb dat.) enutjar-se, estar enfadat; **b** (amb ac. expressant la causa del disgust) enfadar-se per, irritar-se per; **c** (amb ac. i inf.)’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *suscenseō* es pot constatar en totes les èpoques tot i que no sigui massa freqüent. En època arcaica es troben alguns exemples a Plaute i Terenci, tant amb valor intransitiu com amb valor transitiu: *quid negoti est? quamobrem suscenses mihi?* (Pl.Capt.669); *ibo intro ad hanc meretricem, quamquam suscenset mihi, si possum exorare* (Men.1048); (b) (amb ac.) *si id suscenseat nunc quia non det tibi uxorem Chremes* (Ter.An.376); *adulescenti nil est quod suscenseam, si illum minu’ norat* (Ph.361), etc.

A partir d’època clàssica i imperial és més aviat poc usual: *ex perfidia et malitia...di immortales himinibus irasci et suscensere consuerunt* (Cic.Q.Rosc.46); *si mihi pater suscenseret, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat* (Liv.40.15.10); (b) *Psylos re aquaria defectos eam, iniuriam grauitero Austro suscensuisse* (Gel.16.11.6); (c) *C. Caesar, suscensens curam uerrendis uis non adhibitam* (Suet.Ves.5.3), etc.

< *sub-*+*censeō*
veg. *censeō* (< **keNs-*)

sustineō, -ēre, -tinuī, - (tr. (intr.)). ‘1 sostenir, aguantar; **b** (de coses inanimades); **2** mantenir, servir, preservar (una institució, estat d’una circumstància, etc.); **b** sostenir, mantenir inalterat (un principi, conducta, etc.); **3** ajudar, donar suport a (algú); **b** ajudar amb menjar, recursos, etc.; **c** encoratjar, animar, confortar; **4** resistir, afrontar; **b** (esp. tropes enemigues); **c** ésser una prova contra; **d** (abs.) resistir, aguantar (esp. mil.); **5** assumir, encarregar-se de (d’una responsabilitat, tasca, etc.); exercir; representar (el paper de); **6** (amb inf.) ésser capaç de, poder, gosar (esp. en context negatiu); **7** suportar; sofrir; **b** (amb inf. o *ut*) consentir, tolerar, acceptar (que es faci quelcom); **8** aturar, retenir; contenir, reprimir; **b** ajornar, perllongar (un esdeveniment); **c** (phil.) *assensionem, assensum sustinere* ‘suspendre un judici’

Formes: *supstinet* CIL IV 4456; el ptc. pft. i ptc. fut. aparentment no s’empren.

Derivats: *sustentus -ūs* m. ‘sosteniment, surada’ (rar, Apul.*Apol.*21); *sustentō -āre -āuī -ātum* ‘sostenir, aguantar; ajudar; resistir, suportar’ (arc., clàss., imp., usual), a partir del qual prové el substantiu *sustentātiō -ōnis*, f. ‘sustentació; ajornament’ (rar, Cic., Quint.).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Sustineō és especialment usual en època clàssica i imperial. Generalment mostra un valor transitiu, tot i que també apareix en valor absolut o el·líptic.

En època arcaica es troba també documentat amb diverses accepcions semàntiques, especialment amb el significat de ‘sostenir, aguantar’, que és l’originari: (1) *nolo ego te, qui erus sis, mihi onus istuc sustinere* (Pl.*As.*658); *uix prae uino sustinet palpebras* (Titin.*orat.*2); (transf.) *multa ego possum docta dicta...loqui, historiam ueterem...haec mea senectus sustinet* (Pl.*Trin.*381); (refl.) *sus usque adeo pinguitudine crescere solet, ut se ipsa stans sustinere non possit* (Cató *hist.*39); (1b) *truncus sustinetur coxendicibus* (Lucil.949); (2) *eloquere res Argium proelio ut se sustinet* (Enn.*scen.*169); (3b) *homini...quantum hominum terra sustinet sacerrumo* (Pl.*Poen.*90); (4b) *prima coitios acerrima. si eam sustinueris, postilla iam ut lubet ludas licet* (Ter.*Ph.*347); (7) *innocens suspicionem hanc sustinet caussa mea* (Pl.*Bac.*436); *non tu scis quantum malarum rerum sustineam* (Mer.476); (8) *sustineas currum, ut bonus saepe agitator, equosque* (Lucil.1305).

A partir d’època clàssica, *sustineō* esdevé molt freqüent i apareixen la resta d’accepcions semàntiques: (2b) *ut, quam exspectationem tui concitasti, hanc sustinere ac tueri possis* (Cic.*Fam.*2.1.2); *quotiens in extrema periculorum uentum, ut in hanc magnitudinem quae uix sustinetur erigi imperium posset!* (Liv.7.29.2); (3) *ueterem*

amicum...corruere non siuit, fulsit et sustinuit re, fortuna, fide (Cic.Rab.Post.43); *dat poenas laudata fides, cum sustinet...quos fortuna premit* (Luc.8.484); (3c) *si ita sunt quae speras, sustinebimus nos et spe qua iubet nitentur* (Cic.Att.3.9.2); *ille pugnantes horando pariterque obeundo pericula sustinuit* (Liv.27.49.3); (4) *quod* (sc. παθητικόν) *cum rapide fertur, sustineri nullo pacto potest* (Cic.Orat.128); *cum clamor impetusque multitudinis uix sustineri posset* (Liv.1.41.4); (4b) *neque diutius ibi (Dolabella) poterit tantum exercitum Cassi sustinere* (Lent.Fam.12.14.4); *equitatum...qui sustineret hostium impetum misit* (Caes.Gal.1.24.1); (4c) *neque huius M. Messalae...preces sustinere potui* (Cic.Sul.20); (4d) *res...erat in extremum adducta discrimen; Brutus enim Mutinae uix iam sustinebat* (Cic.Fam.12.6.2); (5) *quid negoti sit causam publicam sustinere* (Cic.Diu.Caec.27); *neque me fallit, quantum...negoti sustineam* (Sal.Jug.85.3); (5b) *naturae ridentur ipsae, quas personas agitare solemus, non sustinere* (Cic.de Orat.2.251); (6) *uix sustinuit dicere lingua 'uale'* (Ov.Ep.5.52); *nec preces eius uir ille...aspernari sustinuit* (V.Max.2.6.8); (7b) *ipse pater patriae...sustinet in nostro carmine saepe legi* (Ov.Tr.4.4.14); (amb ac. i inf.) *sustinebunt tales uiri se...tantae populi Romani uoluntati restitisse?* (Cic.Ver.1.10); (8b) *sustinenda...solutio est nominis Caerelliani dum...de Faberio sciamus* (Cic.Att.12.51.3); *Valerius aduersus coniunctos...exercitus Aequorum Volscorumque sustinuit consilio bellum* (Liv.3.60.1); (8c) *ut...facilius ab utraque parte assensio sustineretur* (Cic.Ac.1.45), etc.

En una inscripció hi ha testimoniada la forma *supstenet* (CIL IV 4456). El participi de perfet i el participi de futur aparentment no s'empren.

< *subs-(sub-)+teneō*
veg. *teneō* (< **ten-*)

T

tābeō, -ēre, —, — (intr.) ‘consumir-se, corrompre’s; decandir-se, llanguir, decaure; regalimar’

Formes nominals i derivats: *tābēs -is* f. ‘decandiment; corrupció, descomposició’ (clàss., imp.); *tābum -ī* n. ‘líquid viscos putrefacte; ous; verí; pesta’ (testimoniat a partir d’Enni, clàss., imp.); *tābidus -a -um* ‘llangorós, macilent, fos; putrefacte’ (clàss., imp.), d’on prové l’adjectiu *tābidulus* ‘destructiu’ (rar, *Ciris* 182); *tābitūdō* (tardà); *tābescō* ‘consumir-se, afeblir-se, fondre’s; podrir-se, descompondre’s’ (arc., clàss., imp.), d’on provenen els compostos

contabescō (arc., clàss., imp., tot i que poc freqüent), *extabescō* (Cic., Tac.), *intabescō* (imp.); *tābificus -a -um* ‘que fon; destructiu, pestilent’ (Lucr., Cic., imp.), d’on provenen *tābificō -āre* ‘destruir’ (CIL I 2540a.4), *-ficātiō*, *-ficābilis* (tardans); *tābifluus* (tardà).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Tābeō és més aviat rar i poètic, tot i que s’ha conservat en totes les èpoques: *aliis rebus concrescunt semina membris...aliis extenuantur tabentque uicissim* (Lucr.4.1262); *tabentes...genae et iuuenali in corpore pallor* (Verg.A.12.221); (fig.) *seditio tabetne an numeros augificat suos?* (Enn.scen.103); *sale uentis artus in litore ponunt* (Verg.A.1.173); *tabentis halleculas* (Col.8.17.12); *pectora tabenti sanie grauis* (Stat.Theb.4.364), etc.

El substantiu corresponent a *tābeō* és *tābēs -is* f. ‘decandiment, llangor; corrupció descomposició’, que és d’ús habitual en època clàssica i imperial i apareix testimoniat a partir de Ciceró:¹⁴⁹ (*habet aegritudo*) *tabem cruciatum adflictationem* (Cic.Tusc.3.27), *hunc tabes letumque manebat* (Lucr.6.1201), etc. L’altre substantiu relacionat etimològicament amb aquests mots, *tābum -ī* ‘líquid viscos, putrefacte’ es troba testimoniat a partir d’Enni (Sc. 103).

< *tābes -is* f. ‘decandiment’

IEW: 1053

Tābeō i *tābēs* es remunten molt possiblement a una arrel pie. allargada **teh₂-b^h-* de la qual no n’ha quedat cap rastre a les altres llengües indoeuropees, a excepció, tal vegada, del substantiu grec *τῖ-φ-ος* ‘estany, llac’ (veg. IEW: 1053, Frisk: II 906). Tanmateix és molt probable que hagués existit una arrel d’aquest tipus, atès que en pie. es reconstrueix l’arrel simple **teh₂-* ‘desfer, regalimar’, així com també una arrel allargada **teh₂ℝ-* ‘regalimar (intr.)’, testimoniada únicament en grec: *τήκομαι* ‘em desfaiç’, *τέτηκα* ‘m’he desfet’.

Tradicionalment, per l’arrel simple **teh₂-*, es reconstruïa una arrel **tī-* (veg. WH: II 640; IEW: 1053), però de fet, aquesta arrel es pot desdoblar amb dues arrels: **teh₂-* i **teih₂-* ‘esdevenir calent’ (veg. LIV: 616).¹⁵⁰ L’arrel **teh₂-* es troba conservada en armeni, eslau i celta (veg. LIV: 616): arm. *t’anam* ‘humitejo, submergeixo’, aeslec. *tajǝ*, (*tajati*) ‘regalimar’, gal. *tawd* ‘regalima’. L’arrel **teih₂-* ‘esdevenir calent’, en hittita,

¹⁴⁹ WH i EM el situen a partir de Pacuvi sense donar-ne cap referència. Segurament fan referència a Tr.274, en què Ribbeck conserva el text dels manuscrits, *tālī*, a vegades corregit amb *tābē*.

¹⁵⁰ El germànic sembla haver heretat la mateixa arrel amb allargament **-u-*: aaa. *douwen*, *deuwen* ‘desfer’, aisl. *þāna* ‘regalimar’, etc. (veg. IEW: 1054).

celta i germànic (veg. LIV: 617): hit. *zēari* ‘està cuït’, airl. *tinaid* ‘es fon, es desfà’, aa. *ðīnan* ‘humitejar, esdevenir humit’.

És difícil de dir si *tābeō* té un origen denominatiu a partir de *tābēs* o *tābum*, o si pel contrari, es remunta a una arrel verbal pie. Tanmateix, si *tābēre* hagués tingut un origen verbal, que pel significat d’aquest verb hauria de ser *essiu*, hom esperaria trobar l’arrel en grau zero, cosa que no s’esdevé. A més a més, si és correcte el vincle etimològic amb el substantiu grec $\tilde{\tau}\tilde{\iota}\text{-}\phi\text{-}\omicron\varsigma$ ‘estany, llac’, és possible que l’allargament $-b^h$ que mostra el llatí i el grec hagués servit en pie. per crear substantius més que no pas verbs, observació que concorda amb el fet que, en pie., l’únic morfema conegut d’aquest gènere, $*-b^ho-$, serví per formar noms d’animals i adjectius de color. Aquest fet contrastaria amb el del grec, que presenta un allargament $-k$ possiblement d’origen verbal (aorist en $-k$?).

L’origen denominatiu, per tant, sembla ser el més probable (veg. en aquest sentit Mignot 1969: 87). Tal vegada s’hagi format a partir de *tābēs* i no de *tābum*, tal i com s’esdevé en el cas de *squāleō* (veg. l’entrada d’aquest verb). Aleshores el vocalisme radical que presenta *tābeō* es justificaria regularment d’acord amb el grau ple del substantiu.

taceō, -ēre, -uī, -itum (intr., tr.) ‘1 callar, guardar silenci, no dir res; (amb *de*) callar, guardar silenci sobre; **c** (transf.); 2 guardar silenci (després de parlar, etc.), parar de parlar; **b** *non* (o *quin*) *taces?* no callaràs? (indicant que el que s’hacaba de dir és una bajanada); 3 (de coses) estar callat; 4 (tr.) callar, ometre, passar per alt, no parlar de’

Derivats: *tacitus -a -um* ‘silenciós, callat; tàcit, implícit; secret, amagat, ocult’ (arc., clàss., imp., molt usual a partir d’èp. clàss.), d’on provenen *taciturnus -a um* ‘silenciós, callat’ (arc., clàss., imp.), *taciturnitās -ātis* f. ‘acció de guardar silenci’ (arc., clàss., imp.), *tacitulus -a -um* ‘silenciós’ (Var.*Men.*187; 318), i l’adverbi *tacitē* (clàss., imp.).

Compostos: *conticeō* (rar i tardà); *conticescō* (antic, clàss., usual), d’on prové *conticinium -(i)ī* o *conticinnum -ī* ‘silenci de la nit’ (Pl.*As.*685; Aur.*Fro.*p.142(31N)); *obticeō* (rar, arc.), i derivats;¹⁵¹ *reticeō* ‘callar, guardar silenci’ arc., clàss., imp. (i *reticentia* ‘mutisme; (ret.) paralipsi’ (arc., Cic., Tac.)).

Taceō és freqüent a tota la llatinitat. En època arcaica apareix força ben documentat pels comediògrafs llatins, la majoria de les vegades amb valor intransitiu: (1) *quid si taceas?* (Naev.*com.*130); *quid nunc taces? tecum loquor* (Pl.*Mil.*422); *numquid habes quod contemnas? quid tu autem, Thraso? tacent; sati’ laudant*

¹⁵¹ Pels derivats, veg. l’entrada de cada compost.

(Ter.Eu.476); *frusto panis conduci potest, uel uti taceat uel uti loquatur* (Cató orat.122); *mihī necesse est eloqui: nam scio Amyclas tacendo periisse* (Lucil.958); (2) *postremus dicas, primus taceas* (Marcius poet.1); *tace atque abi intro* (Pl.Aul.103); *ea lingulaca est nobis, nam numquam tacet* (Pl.Cas.498); *tacendum parumper* (Pl.Men.348); *st tacete: quid hoc clamoris?* (Caecil.com.245); (2b) *perge in uirum.–non taces?–non hercle uero taceo. nutat ne loquar* (Pl.Mer.612); *quin taces?* (Ter.An.399); (4) (tr.) *tacere nequeo solus quod scio* (Pl.Mil.265); (pass.) *ignotumst tacitumst creditumst* (Ter.Ad.474), etc.

El significat 3 apareix a partir de Catul: *cum tacet nox* (Catul.7.7); *situm fugitura tacentem..gloria* (Stat.Silu.2.3.76), etc.

En origen, *taceō* i *sileō* probablement no eren sinònims, i *taceō* feia referència més aviat al fet de guardar silenci, mentre que *sileō* indicava la tranquil·litat més que no pas al silenci. Però a partir d'època clàssica la distinció deixà de ser constant, i ambdós verbs esdevingueren sinònims (veg. EM: 673).

< *tak- ‘callar’ (= *pteh₂k- ‘arrupir-se’?)

LIV: 495

IEW: 825

A partir de Klingenschmitt (1982: 70, 78, 84, 99), *taceō* es relacionà amb l'arrel *pteh₂k- ‘arrupir-se’ que, a part del llatí, es conserva també en umbre, grec, germànic i armeni. Malgrat tot, la relació semàntica del grec i de l'armeni, amb els testimonis del llatí i del germànic, no és clara (veg. més endavant).¹⁵²

A continuació mostrarem les diferents propostes etimològiques que s'han proposat per *taceō*. Com a punt de partida prendrem de base la reconstrucció de Klingenschmitt i del LIV (495), ja que és la que incorpora nous testimonis a partir de la reconstrucció tradicional, basada només en el llatí i el germànic.

D'acord amb la reconstrucció de Klingenschmitt i LIV, el punt de partida de l'arrel *pteh₂k- fóra el gr. ἔπτῆξα, dor. ἔπτᾶξα ‘em vaig arrupir’, que reflecteix un aorist sigmàtic *ptēh₂k/ptéh₂k-s-.

El gr. πτώσσω ‘m'arrupeixo’ reflecteix *πτωκ-ῖω. La hipòtesi segons la qual provindria d'un tema iteratiu *ptōh₂k-ῖe- (LIV) sobta pel vocalisme llarg de l'arrel. Tal

¹⁵² Antigament, el llatí només es relacionava amb l'umbre i el germànic, tot i que F. de Saussure ja plantejà el vincle etimològic amb el grec (veg. EM: 673).

vegada sigui millor proposar un origen denominatiu a partir de $\pi\tau\acute{\omega}\xi$, (ac.) $\pi\tau\acute{\alpha}\text{-}\kappa\alpha$ ‘tímid, temorenc’ (veg. Frisk: II 613-14).

El tema fientiu $*p_{th_2}k\text{-}éh_1/h_1\text{-}$ apareix conservat en arm. $t'ak'eaw$ ‘s’amagà’ (Klingenschmitt 1982: 70, 78, 84).

Des d’un punt de vista formal i semàntic, no hi ha dubte que $tace\bar{o}$ $\text{-}\bar{e}re$ ‘estar callat’ reflecteix un tema essiu $*p_{th_2}k\text{-}h_1jé\text{-}$. El mateix tema s’ha conservat en germànic, que mostra el mateix significat que el llatí: aaa. $dagēn$ ‘callar’. Al costat d’aquesta forma, el gòtic mostra $\betaahan$, l’an. $\betaegia$.

La relació etimològica del llatí i del germànic és clara des d’un punt de vista formal i semàntic. Les formes del grec i de l’armeni, emperò, no són tan evidents semànticament. WH (II 641-42) contempla totes les possibilitats, i descarta els testimoniatges del grec i de l’armeni per ser semànticament poc clars. Untermann (2000: 732) també es mostra reticent i és partidari de relacionar només les formes itàliques amb el germànic a partir d’una arrel $*tak(h_1)\text{-}$.

En umbre s’ha conservat un participi de perfet $ta\check{c}es$ ‘tacitus’ que prové probablement d’un tema en $\text{-}\bar{e}$ com en llatí. La formació que mostra el participi de perfet de l’umbre, emperò, no és clara. A partir de la grafia constant >e , e< , hom ha proposat una formació en $\text{-}\check{e}to\text{-}$ (Planta: II 398, García Castillero 2000: 363, etc.).

Untermann (2000: 732) emperò, l’analitza a partir de $*tak\bar{e}\text{-}to\text{-}$ < $*takeh_1\text{-}to\text{-}$, al mateix temps que deriva $tacitus$ a partir de $*tak\check{a}\text{-}to\text{-}$ < $*takh_1\text{-}to\text{-}$. D’acord amb l’anàlisi d’Untermann, i segons la reconstrucció que proposa per aquesta arrel pie. ($*tak(h_1)\text{-}$), s’hauria d’acceptar que l’umbre hauria mantingut el sufix essiu $\text{-}eh_1$ en el participi de perfet (cas que s’accepti l’arrel $*tak\text{-}$), o bé que la terminació $\text{-}eh_1$ forma part integrant de l’arrel (cas que s’accepti $*takh_1\text{-}$).

La forma de l’an. $\betaegia$, emperò, fa pensar més aviat que $\text{*}\text{-}eh_1$ no hauria format part en origen de l’arrel, ans més aviat s’hauria de considerar com un sufix essiu. D’acord amb la nostra proposta, el participi de perfet umbre hauria mantingut el sufix essiu $\text{-}eh_1$, i fóra un cas paral·lel al dels participis llatins substantivats $ac\bar{e}t\bar{u}m$ i $ol\bar{e}t\bar{u}m$ (veg. $ace\bar{o}$, $ole\bar{o}$). Atès que en llatí s’esperaria trobar una forma com $\dagger tac\bar{e}t\bar{u}m$, el participi $tacitus$ no hauria conservat aquest sufix essiu, ans mostra la formació esperable en llatí ($habe\bar{o}$ $habu\bar{i}$ $hab\bar{i}t\bar{u}s$). Aquesta proposta és molt suggerent, però no deixa de ser una hipòtesi, ja que topa amb el problema de la grafia constant de l’umbre >e , e< , que apunta més aviat a una $\check{e}$.

D'acord amb el que acabem de proposar, podríem concloure dient que *taceō* prové clarament d'un tema essiü pie. que es troba també testimoniats en germànic (*dagēn* 'callar', gòt. *ḡahan*). Aquests testimonis apunten cap a una arrel pie. **tak-* que tal vegada estigui relacionada amb els testimonis del grec *ἐπταῖξα*, dor. *ἐπταῖξα* 'em vaig arrupir', arm. *t'ak'eaw* 's'amagà', que reflecteixen una arrel **pteh₂k-* 'arrupir-se'. La relació semàntica emperò d'aquestes formes amb l'italic i el germànic no és clara i, a no ser que sorgeixin noves formes, no es pot assegurar.

taedet, -dēre, -sum est (tr., semidep.) '(impers., amb gen. de cosa o inf. i ac. de persona afectada, també el·líptic) enfastidir, avorrir, fastiguejar'

Derivats: *taedium* -(i)ī n. 'tedi, avorriments; molèstia, incomoditat' (clàss., imp.); *taedulus* -a -um (Fest.p.360M: *taedulum antiqui interdum pro fastidioso, interdum quod omnibus taedio esset, ponere soliti sunt*).

Compostos: *distaedet* (arc., rar); *pertaedeō* (Pompon., clàss., postclàss.) 'fastiguejar-se molt, avorrir-se', i derivats.¹⁵³

Taedet es troba testimoniats en totes les èpoques, especialment en època arcaica. És impersonal i generalment va acompanyat d'un complement en genitiu o d'un infinitiu i un acusatiu de persona afectada, tot i que també pot aparèixer sol. El tema de perfet és deponent (*taesum est*): (amb gen.) *taedet tui sermonis* (Pl.Cas.142); *ita me ibi male conuiui sermonisque taesumst* (Mos.316); *iam omnium taedebat* (Ter.Ad.151); (amb inf.) *taedet iam audire eadem miliens* (Ter.Ph.487); (amb ac. només) *quid, hunc non uides? —uideo et me taedet* (Ter.Eu.466); (el·líptic) *segrega sermonem.taedet* (Pl.Poen.349); (Ter.Eu.72), etc.

etimologia incerta

L'etimologia de *taedet* és desconeguda. El parentiu amb el substantiu *taeda* -ae f. 'torxa (de pi)', és formalment possible, però descartable des d'un punt de vista semàntic (veg. WH: II 642; EM: 673). Fora del llatí no hi ha cap correspondència clara.

teneō, -ēre, tenuī (tetin- arc.), ***tentum*** (tr. (intr.)) '**1** tenir agafat, aguantar (amb les mans); **b** prendre amb la mà, agafar; **2** agafar fort, subjectar, retenir; **b** abraçar; estrènyer (amb els braços); **3** aguantar, sostenir; mantenir en posició; **b** (refl.) aguantar-se; **c** mantenir (els ulls) fixes; **d** (intr.) aguantar fermament; **4** contenir, englobar; acollir,

¹⁵³ Pels derivats, veg. l'entrada de cada compost.

estatjar; **b** incloure (un assumpte); **5** arribar a, atènyer; **b** (transfig.) aconseguir, assolir; **6** palesar la culpabilitat de, fer palès (un delict); **b** (pass.) ésser culpable, convicte; **7** ocupar, prendre (un espai o habitació); **b** ocupar una posició; **8** (referit a l'home, als animals) habitar, ocupar, viure a; **9** tenir ocupat, ocupar (militarment); **b** (referit a governants, etc.) dominar, senyorejar; **c** tenir (les tropes) sota el comandament (d'algú); **d** comandar, ésser dominant (en un cap o activitat); **10** (d'estats físics o mentals) posseir, disposar de; **11** posseir, dominar, emparar-se de (d'una propietat o possessió); **12** tenir, detenir (un poder, un ranc, etc.); **b** exercir, assumir, representar (un paper, una funció, etc.); **c** ocupar (un posició en una cursa, etc.); **13** guardar, conservar, mantenir (físicament); **b** retenir (coses abstractes); **14** (*cursum, iter, uiam*) *tenere*, seguir una ruta, un camí, un curs, mantenir un rumb, dirigir-se; **15** fer continuar, mantenir; mantenir (silenci); **b** mantenir (una pràctica, una acció, etc.); **c** observar, mantenir (lleis, etc.); **d** (absol.) persistir, continuar; **16** sostenir, sustentar, defensar (una opinió); **b** sostenir amb èxit, reeixir en la defensa de (un argument, una causa); **c** (amb *ut, ne*); **17** deturar (el moviment); **b** detenir, retenir, fer esperar; **18** mantenir (en un espai limitat), refrenar (que marxi); (també transf.); **b** (refl.) romandre, estar (en un lloc); **19** reprimir (d'una activitat); (amb *ab*) *refrenar* (de); **b** refrenar, reprimir (els impulsos, emocions, etc.); **c** (amb *ne, quominus, quin*, inf. o *ab*) impedir (que); **20** (amb predicatiu o equivalent) mantenir, tenir (en una condició determinada); **b** (amb una persona com a objecte); **21** (una llei, una norma, una promesa) obligar; **b** (pass.) ésser responsable; **22 a** (de persones, coses) mantenir l'atenció de, captivar; **b** conservar la lleialtat de; **23** entendre, comprendre; **b** (amb ac. i inf.; amb interr. ind.); **c** (amb inf.) saber com (+inf.); **24** retenir (a la memòria)'

Formes: pft. redupl. arc. *tetin-* Pac.trag.172, 226, Acc.trag.39, Paul.Fest.p.252M.

Derivats: *tenens -ntis* (Mela 2.81), i *arci-tenens* (adj. poèt., traduït del gr. *τοξοφόρος*); *tenax* 'tenaç', d'on prové el compost *pertinax -ācis* 'tenaç, obstinat' (arc., clàss., imp.), d'on prové *pertinācia -ae* f. 'obstinació, persistència' (arc., clàss., imp.), l'adverbi *pertināciter* 'tenaçment, obstinadament' (clàss., imp.), *tenācēs* m. pl., *tenācia -ae* f. 'persistència' (Enn.scen.191), substituït per *tenācītās -ātis* f. (Cic., Liv., Apul.), i l'adverbi *tenāciter* (imp.); *tenāculum -ī* n. 'eina per agafar' (tardà); *tenor -ōris* m. (clàss., imp.); *tenis, tenibilis* (glos.); *tentus -ūs* m., únic derivat verbal en *tent-* (segurament per evitar confusions amb *tendō*, veg. EM: 684).

Compostos:¹⁵⁴ *abstineō* (arc., clàss., imp., usual) i els seus derivats;¹⁵⁵ *attineō* (arc., clàss., imp., usual; cfr. *attendō*); *contineō* (usual en totes les èpoques; cfr. *contendō*) i els seus derivats; *dētineō* 'detenir' (arc., clàss., imp., usual; cfr. *dētendō*), i els seus derivats; *distineō* 'mantenir apart, allunyar' (clàss., imp.; cfr. *distendō*), i els seus derivats; *obtimeō* 'tenir, ocupar, estar en

¹⁵⁴ Com el verb simple, els compostos han mantingut també el valor tr. o absolut i sovint apareix també testimoniada el compost corresponent a *tendō*.

¹⁵⁵ Per veure els derivats de cada compost, veg. l'entrada de cada compost.

possessió de' (usual en totes les èpoques; cfr. *obtendō*); *obstineō* 'mostrar' (Fest.p.197M); *perlineō* 'estendre's fins a; concernir' (arc., clàss., postclàss., usual), i els seus derivats; *retineō* 'subjectar, retenir' (molt usual en totes les èpoques), i els seus derivats; *sustineō* 'sostenir, aguantar' (arc., clàss., imp., usual), i els seus derivats; *transtineō* (Pl.Mil.468).

Teneō és molt freqüent en totes les etapes de la literatura llatina. En època arcaica s'observen ja diverses accepcions semàntiques: (1) *Alcesimarchum non uides? ferrum tenet* (Pl.Cist.642); *flabellulum tenere te* (Ter.Eu.598); (1b) *tene tu cistellam tibi, abeamus intro* (Pl.Cist.771); *tene etiam, prius quam hinc abeo, sauium* (Pl.Cur.210); *cedo tuam mihi dexteram...Acanthio – em dabitur, tene* (Pl.Mer.149); *tene tu hoc, educe* (Pl.St.762); (2) *istos noui polypos qui ubi quicquid tetigerunt tenent* (Pl.Aul.198); *tene me opsecro – qur? – ne cadam* (Pl.Mil.1260); (2b) *teneone te...maxume animo exspectatam meo?* (Ter.Hau.407); (3) *harundinem...duo homines teneant ad coxendices* (Cató Agr.160); (amb adj. pred.) *dum clauum rectum teneam nauemque gubernem* (Enn.Ann.483); (6) *manifesto miser teneor* (Pl.Cas.237); *nec magis manifestum ego hominem...ullum teneri uidi* (Pl.Men.594); *teneo hunc manifestarium* (Pl.Trin.895); (8) *celsa Cabirum delubra tenes* (Acc.trag.527); (10) *quae te intemperiae tenent?* (Pl.Epid.475); *algor, error, pauor, me omnia tenent* (Pl.Rud.215); *quem morbus tenet loquendi* (Cató orat.121); (13) *fici uti grossos teneant* (Cató Agr.94); (13b) *spem teneo* (Pl.Mer.592); (15c) *illi iniqui ius ignorant neque tenent* (Pl.Am.37); *quanta istaec hominum summast?–septem milia.–...recte rationem tenes* (Pl.Mil.47); (17) *tu hunc interea hic tene* (Pl.As.379); (18) *sese tenet intus* (Lucil.1217); (19) (refl.) *dicamus senibus legem...qua se lege teneant* (Pl.Mer.1016); (19b) *omnes tenerent mutuitandi credere* (Pl.Mer.52); (19c) *uix teneor quin quae decent te dicam* (Pl.Cas.239); (20b) *abduc (sc. me) intro. addictum tenes* (Pl.Poen.720); (21) *haec...uti...lex teneat senes* (Pl.Mer.1024); *neque legem putat tenere se ullam* (Ter.Ad.86); (23) *de Alcumena ut rem teneatis rectius* (Pl.Am.110); *ipse Amoris teneo omnis uias* (Pl.Trin.667); *illi id erat nomen.–teneo* (Ter.An.86); (23b) *ita esse ut dicis teneo pulchre* (Pl.Mil.780); *qui...sua uirtute teneat quid se facere oporteat* (Pl.Ps.724); *teneo quid erret* (Ter.An.498); (23c) *qui et bene facere et male tenet* (Pl.Bac.655); (24) *iam tenes praecepta in corde?* (Pl.Poen.578).

La resta d'accepcions semàntiques apareixen a partir d'època clàssica: (4) *in collibus...quos tenet...Chius* (Cic.Arat.674(422)); (4b) *exspectabant omnes quidnam in tabulis teneretur* (Cic.Ver.2.187); (5) *qui etesiis...regnum tenere non potuerunt* (Cic.Agr.2.44); (5b) *quod ceteri reges imperio potuerunt, hic beneuolentia tenuit* (Nep.Timol.3.5); (7) *Graecia quae..paruum quendam locum...Europae tenet*

(Cic.Flac.64); (7b) *sol Ledaeva tenebat sidera* (Luc.4.526); (11) *Ennium esse quendam cuius bona teneat Habitus* (Cic.Chu.163); (12) *ut maiores eius...summum in praefectura..gradum tenuerint* (Cic.Planc.32); (12b) *quam personam teneant* (Cic.de Orat.3.54); (12c) *qui deinde locum tenuit...secundum* (Verg.A.5.258); (14) *cum uideam nauem secundis uentis cursum tenentem suum* (Cic.Planc.94); (16) *hoc teneo, hic haereo...omitto ac neglego cetera* (Cic.Ver.5.166); (16b) *Scaeuolam...causam apud cuiros non tenuisse* (Cic.Caec.67); (16c) *teneamus ut sit idem beatissimus* (Cic.Tusc.5.34); (22a) *tenet enim auris uel mediocris orator* (Cic.Brut.193); (22b) *uereor ne hos tamen tenere potuerimus, tribunos pl. amiserimus* (Cic.Att.3.24.2), etc.

La forma de perfet usual a partir d'època clàssica és *tenuī*, però en època arcaica encara apareix testimoniada la forma reduplicada *tetin-*, que sens dubte és la forma originària (veg. més amunt, a formes).

Tal i com es veurà més endavant, és possible que *teneō* estigui relacionat etimològicament amb *tendō -dere tetendī -tum* o *-sum* (tr.) 'estendre, desplegar, estirar', que també és molt usual en totes les èpoques i apareix testimoniada ja en època arcaica: *manus ad caeli caerula templa tendebam lacrumans* (Enn.Ann.50); (*tenn-*) *quia non rete accipitri tennitur* (Ter.Ph.330); *clam tendenda est plaga* (Pac.trag.390), etc.

LIV (626-27): **ten-* 'estirar-se, allargar-se'
IEW: 1065-6

L'etimologia de *teneō* és clarament pie. Hom l'ha relacionat amb l'arrel verbal pie. **ten-* 'estirar-se, allargar-se', que apareix ricament testimoniada en les llengües indoeuropees.

El punt de partida d'aquesta arrel és un aorist radical **tén-/tn-* conservat en vèd. *átan* 'ha estirat'. El gr. *πιτάλω* 'estiro, allargo' podria reflectir un present atemàtic reduplicat **ti-tén/tn-* (a partir de **titḡ-+*-iē-*), tot i que també podria tractar-se d'una formació recent (veg. LIV: 627⁵). Les llengües indoeuropees han conservat ricament un antic tema de present amb sufix nasal **tḡ-néu/nu-*: vèd. *tanóti* 'estira, allarga', avrec. (opt.) *tanuiia* 'voldria mantenir-me allunyat', gr. *τάνυται* 'estira, (s')allarga', galm. *tannu* 'estirar'. Pel tema de perfet **te-tón/tn-*, el LIV proposa els testimonis del vèd. *tatāna* 'està extès, s'allarga'; ha estirat, ha allargat', i tal vegada el gr. *τέταται* 'està allargat', tot i que pot tractar-se també d'una formació recent (pel llatí arc. *tetinī* 'vaig agafar', veg. més endavant). El tema causatiu-iteratiu **ton-éiē-* apareix en gòt. *uf-*

panjan ‘allargar’. L'exemple del vèd. (AV) *-tānayatī* ‘estira, allarga’, no és segur perquè podria tenir un origen denominatiu (Jamison 1983: 101).

Des d'un punt de vista formal i semàntic, *teneō* podria reflectir un tema essiu **t_h-h₁ié-* de valor transitiu (tipus *habeō*, *uideō*). Aquesta semàntica s'entèn com a resultat de l'estat atès pel subjecte. La mateixa formació la trobem en umbr. *tenitu* ‘sostindràs’ i aaa. *donēn* ‘estar allargat’. L'essiu podria haver-se mantingut també en vèd. (pass.) *tāyāte* ‘és allargat, estirat’, cas que la passiva de l'indoirani s'hagi de remuntar a l'essiu en **-h₁ié-* (veg. Rasmussen 1993: 481; Harðarson 1996[1998]: 332-333, amb bibl.).¹⁵⁶ Ara bé, la diferència semàntica entre l'itàlic i el germànic (així comt també amb el vèdic), fan pensar en la possibilitat que aquest tema en *-ē* datí d'època protoitàlica (García Castillero 2000: 364; Untermann 2000: 742).

Pel que fa al tema de perfet arcaic llatí *tetinī* és altament probable que hagi heretat l'antic tema de perfet pie. (EM: 684; LIV), a diferència de *tenuī* d'origen secundari i recent. La forma *tenuī* sorgí probablement a partir dels verbs amb preverbi, en què el perfet *tetinī* va perdre la reduplicació i esdevingué poc clar. L'adjectiu en **-to* heretat també del pie., es troba en el participi de perfet *tentus*, atribuït a *teneō* i *tendeō* (veg. més endavant).

Hom ha relacionat etimològicament *teneō* amb *tendō -ere tetendī -tum* o *-sum*. Segons Meiser (1991: 467-68) *tendō* es podria interpretar com a substitut de **t_hne-* ← **t_hnéy-*. Malgrat tot, també es podria analitzar com un tema de present **ténd-e-* de l'arrel 1.**tend-* ‘cansar, fatigar’, que es troba testimoniada també en vèd. *tandate* ‘desminuir, defallir’ (veg. Gotō 1987: 159; LIV: 627⁸ i 628⁴).

El parentiu formal de *tendō* amb el vèd. *tandate* fa pensar en la possibilitat que no estiguem davant de presents amb sufix **-de* provinents de la mateixa arrel que *teneō*, és a dir, de **ten-*. En llatí, com en el cas de *pendō*, aquest sufix s'hauria extès al paradigma de perfet *tetendī*, de caràcter recent, com *tenuī*. El participi de perfet de *tendō*, *tensus*, és també d'origen secundari, ja que s'hauria format a través del tema de present. Malgrat tot, el participi *tentus* apareix també vinculat a *tendō*, a partir del qual s'explicaria el verb derivat *tentāre*. *Tentus* mostra el tema originari, sense sufix de

---

¹⁵⁶ Aquest fóra un dels pocs casos clars que parlen a favor de l'existència del sufix essiu en la veu passiva en *-ya* de l'indoirani, atès que en la resta de casos, els resultats són ambigus: d'una banda, entre consonant i *i*, la laringal caigué sense deixar rastre; de l'altra, en les arrels acabades en *-i* o *-u* que van seguides del sufix *-ia* el resultat *i/ū* no és indicatiu segur de la sufixació de **-h₁ié-*, atès que aquest resultat es pot explicar també pel fet que *i/u* > *i/ū* davant *j* quan ocupen el nucli i la coda sil·làbiques. En qualsevol cas, aquest tema és molt interessant i requereix investigacions més detallades.

present *-d*. Aquest fet avala la hipòtesi segons la qual *-d* hauria estat en origen un sufix de present, més que no pas un allargament de l'arrel.

D'acord amb aquestes observacions, podríem dir que *teneō* és un verb essiu que data, com a mínim d'època protoitàlica, i que prové de l'arrel pie. **ten-*. Aquesta arrel s'hauria mantingut també a través de *tendō*, que, com el vèd. *tandate*, mostra un sufix de present *-d*.

tepeō, -ēre, -, - (intr.) '1 ésser tebi, temperat, càlid; **b** tenir l'escalfor d'un cos vivent; **2** (fig.) estar encès d'amor; **3** sentir-se fred, indiferent; **b** (referit a esforços, accions) esllanguir-se'

Derivats: *tepidus -a -um* 'tebi, temperat, càlid; tebi, fred, indiferent' (Enn., clàss., imp., usual), d'on provenen *tepidō -āre* 'mantenir a una temperatura tèbia' (Plin.Nat.17.250), l'adverbi *tepidē* (Col.8.5.19; Plin.Ep.5.6.25), *tepidārius -a -um* 'emprat per temperatures tèbies' (Vitr.5.10.1), *tepidārium -(i)ī* 'cambra calenta de les termes' (imp.); *tepor -ōris* 'temperatura tèbia, temperada; tebior, indiferència' (clàss., imp.), d'on prové *teporātus -a -um* 'moderadament calent' (rar, Plin.Nat.36.199). *tepefaciō* 'escalfar' (*tepe-* a Catul.64.360; clàss., imp.), d'on prové *tepefactō -āre* (cj. Catul.68.29); *tepscō -ere* 'esdevenir calent; refredar-se, entebuir-se' (clàss., imp.), d'on prové el compost *praetepescō* (rar, Ov.Am.2.3.6).

Compostos: *intepeō* i derivats (veg. l'entrada d'*intepeō*).

Tepeō és més aviat poètic i s'ha transmès sobretot en època imperial, tot i que es conserva ja un exemple a Cató: (1) *dolium calfacito minus, quam si picare uelis, tepeat satis est* (Cató Agr.69.2); *ubi plus tepeant hiemes* (Hor.Ep.1.10.15); *dum...aura tepet, medio defendimur Histro* (Ov.Tr.3.10.7); *tepet igne maligno hic focus* (Mart.10.96.7); (1b) *truncum...tepentem prouoluens* (Verg.A.10.555); *puellae incumbens...toro dedit oscula: uisa tenere est* (Ov.Met.10.281); (2) *sensi corde tepente deum* (Ov.Ep.11.26); (amb abl. de causa) *Lycidan...quo calet iuuentus nunc omnis et mox uirgines tepebunt* (Hor.Carm.1.4.20); (3) *saepe tepent alii iuuenes, ego semper amaui* (Ov.Rem.7); (3b) *ut est longe uehementissimus hic cum inualuit affectus, ita si nihil efficit tepet* (Quint.Inst.6.1.44), etc.

A *tepeō* li manca el tema de perfet i de supí.

D'acord amb EM (685) el significat originari de *tepeō* hauria estat el d' 'escalfar-se'. A partir d'aquí començà a designar un simple reescalfament i, finalment, acabà per indicar 'ésser tebi' per oposició al grup de *caleō*.

LIV (629-30): **tep-* 'ser calent'
IEW: 1069-70

Tepeō prové de l'arrel pie. **tep-* 'ser calent', que es troba documentada també en indoirani i eslau. No s'ha conservat cap aorist ni present radical provinent d'aquesta arrel. El véd. *tápati* 'crema, és calent; escalfa' i el khot. (mitj.) *ttavāre* 'són calents' reflecteixen un present temàtic **tép-e-*. L'avrec. *tafsat* 'esdevingué calent' i el khot. *ttaus-* 'esdevenir calent' mostren un tema incoatiu en *-sk-* que podria ser heretat, tot i que no es descarta que sigui un innovació de l'irani.

El tema causatiu **top-éje-* apareix en véd. (AV) *tāpáyati* 'escalfa; molesta', avrec. *tāpaiieiti* 'escalfa', aeslec. *-topiti*, rus *topljú*, *topít* 'escalfar, fondre'.

L'exemple de l'alb. *f-toh* 'refreda' és problemàtic. El LIV li atribueix un origen fientiu **t_op-éh₁-*, però aquesta reconstrucció no és clara perquè l'albanès mostra un sufix *sk (> alb. *h*) difícil de casar amb un fientiu (el LIV li atribueix un origen secundari), i aquest verb és d'etimologia poc clara, ja que hom li atribueix també l'arrel *teh₂.

Des d'un punt de vista semàntic, *tepeō* podria reflectir un antic tema essiu pie. **t_op-h₁é-*, que mostraria el grau ple en lloc del reduït per motius fonotàctics (veg. Kümmel LIV: 630⁶). Ara bé, tal vegada fóra millor d'analitzar *tepeō* com un tema essiu pie. d'origen denominatiu. Ja hem vist que per l'arrel verbal **tep-* no es reconstruïa cap tema radical atemàtic, i que el significat 'ser calent' apuntava possiblement a un origen denominatiu. El tema essiu s'hauria pogut formar a partir d'un nom pie. de grau ple (veg. *tep-or* i ai. *táp-as-* < tema en *-*e/os* pie.), tal i com s'esdevé en el cas d'*aceō*, *āreō*, *augeō*, *egeō* i *potens*. Tots aquests verbs essius de grau ple, que generalment s'explicaven a partir d'un analogia, es poden explicar regularment a partir d'un tema essiu pie. provinent d'un tema nominal en grau ple.

tergeō*, *-gēre*, *-sī*, *-sum* (*-tum*)** (tr.) ***tergō* *-gere '1 fregar, netejar, torcar; **b** eixugar (una part del cos); **c** escurar, fregar; **2** netejar de, treure; escampar (els núvols); expiar (un crim); **3** fregar en contra, pressionar'

Formes: ptc. pft. *tertus* a Varró (indirectament testimoniat per Non.p.179M); també (cj.) a Pl.*Ps.*164, *St.*745.

Derivats: *tersus* *-a* *-um* 'net, pulcre, elegant, refinat' (clàss., imp.); *tersus* *-ūs* m. 'acció de netejar' (Apul.).

Compostos: *abstergeō*, *-gēre*, *-tersī*, *tersum* (tr.) (també *abstergō*, *-gere* (rar)), testimoniat en totes les èpoques; *circumtergeō* (rar, apareix a Cató *Agr.*76.2); *dētergeō*, *gēre*, *-rsī*, *-rsum* (*-tus* cj. a Stat.*Silv.*1.3.109) (també *detergō* *-ere*, rar, però testimoniat ja a Pl.) 'netejar, eixugar, torcar'

(arc., clàss., imp.); *extergeō*, *-gēre*, *-rsī*, *-rsum* (arc., clàss., imp.) (també *-gō* *-gere*, rar, a partir d'èp. imp.), i derivats;¹⁵⁷ *pertergeō* (a partir d'Hor.).

Tergeō s'ha conservat en totes les èpoques i forma doblet amb *tergō* *-ere*, del mateix significat. Aparentment es troba més testimoniats que no pas *tergō*, però sovint els exemples mostren una flexió ambigua o textualment incerta, de manera que en determinats casos no és possible de saber si es tracta d'una forma de la segona conjugació o de la tercera. A aquests exemples ambigus s'hi afegeixen també els exemples del tema de perfet, ja que en principi *tergeō* i *tergō* comparteixen el mateix perfet sigmàtic *tersī*, així com també el tema del participi de perfet *tersum* (*tertum*).

El que es pot constatar és que, com a mínim, en època arcaica, sembla que no hi hagi un exemple inequívoc de tercera conjugació. Els exemples emperò són sovint ambigus pel que fa a la flexió tant en el tema de present com en el tema de perfet: (1) *supellectilem...cum ea* (sc. *amurca*) *terseris* (Cató Agr.98.2); *tersit...gausape mensas* (Lucil.568); (1b) *ambae numquam concessamus lauari aut fricari aut tergeri aut ornari* (Pl.*Poen.*220).

Les formes clàssiques de tercera conjugació són poques i daten d'època clàssica: (2) *ipse* (sc. *Hymenaeus*) *...spissa...de nitidis tergit amoma comis* (Ov.*Ep.*20.166); (1) (*Cynthia*) *pura limina tergit aqua* (Prop.4.8.84); *oliuam...de muria tollito, spongia tergit* (Col.12.50.5).

La forma freqüent de supí és *tersum*, sens dubte per influència del tema de perfet sigmàtic *tersī*. La forma originària *tertum*, emperò, apareix testimoniada a Varró i, tal vegada, a Plaute (els exemples de Plaute són conjecturals): (1) *ita sunt circumtonsi et terti atque unctuli ut mangonis esse uideantur serui* (Var.en Non.p.179M); *haec...facite ut offendam parata, uorsa, sparsa, terta* (Pl.*Ps.*164); (1b) *bene cum (mulier) lauta est, terta, ornata, ficta est, infecta est tamen* (Pl.*St.*745).

Els compostos de *tergeō* mostren sovint també una forma paral·lela corresponent de la tercera conjugació i, com en el cas del verb simple, es pot constatar també una majoria de formes verbals de la segona conjugació, a diferència de la tercera, més rarament testimoniada, i sovint en època posterior a la de la forma verbal de la segona conjugació.

< *tergō* (< **ter^(g)*- 'netejar, treure')

LIV: 632

IEW: 1073

---

¹⁵⁷ Pels derivats, veg. l'entrada de cada compost.

L'etimologia de *tergeō/tergō* no és clara. Cap llengua indoeuropea ha deixat rastre d'alguna forma verbal que pugui emparentar-se directament amb el llatí.

L'umbre ha conservat el substantiu *man-drac-lo*, *man-trahk-lu* (*man-trāg-kla) 'tovallola', formació molt semblant a la del llatí *mantēlum* (**man-terg-sli-*) (veg. von Planta: I 321; WH: II 670; IEW: 1073, etc.). Però l'etimologia de l'umbre no és clara perquè també podria provenir de l'arrel pie. **terh₁-* 'foradar, fregar' (cfr. llatí *terō -ere* 'fregar', gr. *τέρω* 'id.'), a partir de **man-t(e)r-ā-tlo-* (veg. WH: I 32; García Castillero 2000: 325; Untermann 2000: 451). Aquesta darrera proposta sembla més versemblant atès que amb la primera hipòtesi, la vocal llarga *ā* no es pot explicar (veg. García Castillero *ibid.*).

L'únic parentiu probable amb el llatí, és el substantiu gòtic *pairko* fem. 'forat', cas que provingui semànticament de 'fregat a fons, escurat' (WH: II 670; LIV: 632). El testimoni del gr. *τρώγω* 'rosegar' que proposa WH s'ha de descartar per motius formals, ja que reflecteix **trōg-* (veg. Frisk: II 939).

A partir del llatí i del gòtic, el LIV (632) reconstrueix l'arrel verbal **ter'(ǵ)-* 'netejar, treure'. Per aquesta arrel proposa un tema de present temàtic amb grau ple **tér'(ǵ)-e-* conservat en llatí *tergō, -ere* 'fregar, netejar', i un aorist sigmàtic **tér'(ǵ)/ *ter'(ǵ)-s-* testimoniats pel tema de perfet llatí *tersī* 'vaig fregar'. La proposta del LIV és possible, però no deixa de ser un hipòtesi. Malgrat tot, la reconstrucció d'arrels que mostren una estructura molt semblant, **terh₁-* 'foradar, fregar' i **terd-* 'perforar, dividir', amb allargaments diferents, òbviament, parlen a favor de l'existència de l'arrel **ter'(ǵ)-*.

El LIV no esmenta emperò el verb *tergeō* que comparteix el mateix tema de perfet que *tergō* i sembla ser més antic. La manca de testimonis en les altres llengües indoeuropees no permet anar més enllà d'aquesta constatació. Ara bé, atès que *tergeō* presenta un grau ple, i no pas reduït, com fóra d'esperar, és altament probable que s'hagi format secundàriament a partir de *tergō*, tal i com *pendeō*, *strīdeō* i *uigeō*.

terreō, -ēre, -uī, -itum (tr.) 'espantar, espavordir, aterrir; **b** (amb *ab*) dissuadir, impedir, allunyar (d'una activitat, etc.); (sim. amb *quominus, ne*); **2** (esp. referit a fets, circumstàncies) almar, aterrir; **b** (pass.) estar atterrit, alarmat; **c** (amb *ne*)'

Derivats: *terribilis -e* 'alarmant, terrible' (arc., clàss., imp.) i *terribilitās* (tardà); *terribiliter* (tardà); *terrīcula -ae* f. 'objecte de terror, espantall' (arc., Liv., Sen., rar), d'on prové *terrīculāmentum -ī* n. 'objecte de terror, espantall' (Apul.); *terrificus -a -um* 'terrífic' (clàss.,

imp.), d'on prové *terrificō -āre* 'causar terror, alarmar' (clàss., imp.); *terriloquus -a -um* 'que empra paraules alarmants' (rar, *Lucr.1.103*); *terrificrepus* i *terrisonus* (tardans); *territiō -ōnis* f. 'acció d'espantar' (rar, *Ulp.dig.47.10.15.41*); *territō -āre* 'atemorir' (arc., clàss., imp.); *terror -ōris* m. (arc., clàss., imp.); *territor -ōris* m. 'que espanta (epítet de Júpiter)' (rar, *CIL XIV 3559*); *interritus -a -um* (clàss., imp.) i *imperterritus -a -um* (clàss., imp.).

Compostos: *absterreō* (arc.), *conterreō* (rar, clàss.), *dēterreō* (arc., clàss., imp.), *exterreō* (*Enn.Ann.36*, clàss.); *perterreō* 'atemorir' (arc., clàss. i postclàss.), i derivats;¹⁵⁸ *prōterreō, -ēre, -uī, -itum* (tr.) 'fer fugir, espantar, foragitar' (arc., clàss., imp., tot i que poc freqüent).

Terreō és especialment usual en època clàssica i imperial. En època arcaica apareix sovint en els comediògrafas llatins, amb les diferents accepcions semàntiques: (1) *dum censent terrere minis, hortantur ibei sos* (*Enn.Ann.256*); *scenicae...mulieres, quae iurgio terrent uiros* (*Afran.com.101*); (2) *terrent me omnia: maris scopuli, sonitus, solitudo* (*Turp.com.113*); (2b) *terrata membra...cunctant subferre laborem* (*Acc.trag.71*).

A partir d'època clàssica, *terreō* pot anar acompanyat d'un complement amb *ab*, o amb les conjuncions *quominus, ne*, etc.: (2b) *dum uos metu grauioris seruitii a repetenda libertate terremini* (*Sal.Hist.1.55.6*); *attigero portum, portu terrebor ab ipso* (*Ov.Tr.1.11.25*); *ut, si nostros loco depulsos uidisset, quo minus libere hostes insequerentur terreret* (*Caes.Gal.7.49.1*); *memoria pessimi...exempli terrebat ne rem committerent* (*Liv.2.45.2*), etc.

LIV (650-51): **tres-* 'tremolar (de por)'
IEW: 1095

L'etimologia de *terreō* és clarament pie. Hom el relaciona amb l'arrel verbal pie. **tres-* 'tremolar (de por)', que apareix documentada en umbre, indoirani, grec i baltoeslau (veg. WH: II 674-75; IEW: 1095; LIV: 650-51).

De l'arrel **tres-* no s'ha conservat cap aorist ni present radical, de manera que el punt de partida tal vegada sigui un present temàtic amb grau ple **trés-e-* conservat en vèd. *trásati* 'tremola, té por', gr. *τρῆω* 'temo, fujo de por'.

La reconstrucció que proposa el LIV d'un present atemàtic amb infix nasal **tr̥n̥é/n-s-* conservat en lit. *-tr̥sù*, (*-tr̥isti*) 'estar intranquil' i en aeslec. *tr̥s̥q̥*, (*tr̥ęsti*) 'sacsejar' no és segura, atès que el present lituà pot ser de caire recent, i el testimoni de l'antic eslau eclesiàstic no és clar, ja que hom li ha atribuït un altre origen a partir de **trem-* i **tres-* (Vasmer 1953: III 146-7).

¹⁵⁸ Pels derivats, veg. l'entrada de cada compost.

L'avrec. *t̄ar̄asaiti*, ap. *t̄arsatiy* 'tem' reflecteix un present amb sufix *-ské* que podria ser originari, tot i que no es descarta la possibilitat d'una formació de caire recent.

El gr. *ἔτρεσεν* 'va tremolar, va tèmer' podria reflectir un tema d'aoíst sigmàtic **tr̄és/tr̄és-s-*. El vèd. (śB) *mā trāsīṣ* 'no comencis a tremolar!' podria ser antic, tot i que se li podria atribuir un origen més recent (Narten 1964: 651).

El causatiu **tros-é̄je-* apareix en vèd. (AV) *trāsaya* 'fes tremolar!' i avrec. *θr̄a:yhaiiete* 'causar por'. Hom ha proposat el mateix origen causatiu pel llatí *terreō* i l'umbr. *tursitu* (EM: 688; WH: II 674; IEW: 1095; LIV: 651). Però el vocalisme *e* de *terreō* sorprèn en un verb causatiu.

Segons Kümmel (LIV: 651⁴), el llatí *terreō*, *-ēre* 'espantar' provindria de *<*tersē- <*tr̄sē- <*trosē-*, a causa de la síncopa que en italià es produí en la primera síl·laba quan la síl·laba era oberta i situada entre *r* i dental (cfr. llatí *tertius* *< *tr̄t̄īo- < *tr̄itīo*). Pel que fa a l'umbr. *tursitu* 'espantaràs, faràs fugir', Lipp (LIV: 651⁵) considera que aquesta forma provindria del preumbr. **tr̄sē-* (*< *trosē*) i hauria evolucionat a **torsē-* sota la influència del nom diví *Tursa*, formalment un *nomen actionis* **torsā* fem. (*< *tr̄s-eh₂-* 'tremolor').¹⁵⁹ Però la suposició d'un desenvolupament protoitàlic **trosē- > *tr̄sē-* és dubtosa, ja que només es pot constatar en formes molt concretes com el llatí *crista*, *crispus* i, en qualsevol cas, sembla ser exclusiva de la vocal *-i-* (veg. Sommer-Pfister 1977: 55 i García Castillero 2000: 370).

D'acord amb aquests raonaments, no s'hauria de descartar la possibilitat que el llatí i l'umbr. provinguessin d'una formació protoitàlica comuna a partir d'un tema causatiu en grau radical *o* i apofonia **tors-* (von Planta: II 238; García Castillero 2000: 369, amb bibl.; sobre el pas *-o- > -u-* davant *r*, veg. Meiser 1986: 116). Segons aquesta proposta, *terreō* hauria canviat de vocalisme per evitar l'homonímia amb *torreō* i podria haver estat influenciat pel substantiu *terror*, que és arcaic (veg. també EM: 696-97; WH: II 674; IEW: 1095).

Aleshores, d'acord amb el que acabem d'exposar, el llatí i l'umbr. provindrien d'un origen comú protoitàlic, ja que l'apofonia **tors-* (i no **tros-*) apareixen únicament en aquestes llengües. *Sorbeō*, que prové de l'arrel **sreb^h-* mostra també un cas semblant, atès que hom esperaria trobar documentada una forma del tipus *†srob-*.

¹⁵⁹ Tot i així, Kümmel (LIV: 651⁵) no descarta la possibilitat que es tracti d'una nova formació causativa amb grau reduït, com del tipus llatí *ciēre* (veg. *cieō*).

timeō, -ēre, -uī, – (intr., tr.) ‘1 (intr.) tenir por, sentir temor; **b** (amb dat., *pro* o *de*) tenir por per, témer per, estar preocupat per; **c** (amb *ab, unde*) témer, malfiar-se de; **2** (amb ac.) tenir por de, malfiar-se de, témer; **b** (amb dat., *de, pro*) témer (per); **c** (amb *ab, abl.* o adv.) témer, malfiar-se (de); **d** tenir motius per témer; **3** (amb complementives d’*ut* o *ne* + subj.) *timeo ne...*, temo que..., no sigui que...; *timeo ne non...*, *timeo ut...*, temo que no..., em fa por que no...; **b** (amb interr. indir.) témer, estar preocupat per; **c** (amb or. d’inf.) témer que; **4** (amb inf.) tenir por de; **b** (amb inf. pass.) témer que’

Derivats: *timens -ntis* ‘temorós, temorenc’ (Lucr.6.1240); *timefactus -a -um* ‘espantat, intimidat’ (rar, Cic., Lucr.); *timidus -a -um* (*-edus* a Naev.com.35) ‘temorenc, tímid’ (arc., clàss., imp.), d’on prové l’adverbi *timidulē* (Apul.Met.4.8), *timiditās -ātis* f. ‘timidesa, covardia’ (arc., clàss., imp.) i *timidē* adv. (arc., clàss., imp.); *timor -ōris* m. (*timos* nom. sg. a Naev.trag.40) ‘temor, aprensió, por; terror, causa de temença’ (arc., clàss., imp., usual).

Compostos: *praetimeō -ēre* ‘tenir mals pressentiments, témer abans d’hora’ (Pl., Sen.); *subtimeō* ‘témer una mica’ (Cic.Phil.2.36); *extimescō* (arc., clàss., imp.), *pertimescō* (arc., clàss., imp., usual).

Timeō és molt usual i en època arcaica apareix freqüentment amb valor intransitiu i trantisitu: (1) (intr.) *perii! sumne ego apud me? —ne time, uoluptas mea* (Pl.Mil.1346); *fac ego ne metuam <mihi atque> ut tu meam timeas uicem* (Mos.1145); *inprudens timuit adulescens* (Ter.Ph.294); (1b) (amb dat.) *Syre, tibi timui male!* (Ter.Hau.531); (2) (amb ac.) *aperte dice quid sit, quod times* (Naev.trag.60); *nihil est quod timeas* (Pl.Am.1132); *quid times?* (Pl.Truc.954); *si illum relinquo, eius uitae timeo; sin opitulor, huius minas* (Ter.An.210); *mihi solae ridiculo fuit quae quid timeret scibam* (Ter.Eu.1004); (3) *metuo et timeo ne hoc tandem propalam fiat nimis* (Pl.Mil.1348); *timeo ne aliud credam atque aliud nunties* (Ter.Hec.844); *cum...timerem ne quid mali fortuna moliretur* (Paul.orat.2); *timeo ne accuser* (Lucil.792); (amb ac.) *nisi si...istam nunc times quae aduectast ne illum talem praeripiat tibi* (Ter.Eu.160); (3b) *timeo quam mox nominer* (Pl.Truc.820); *timeo miser quam hic mihi nunc nuntiet rem* (Ter.Ph.178); (amb dat.) *sic...populus...timebat rebus, utri...uictoria sit data* (Enn.Ann.87); *nostrae timeo parti quid hic respondeat* (Ter.An.419).

A partir d’època clàssica, *timeō* pot aparèixer acompanyat d’un infinitiu: (4) *quod nomen referre in tabulas timeat* (Cic.Q.Rosc.4); *puer uenari...timet* (Hor.Carm.3.24.56); (4b) *mihi...aegrotare timenti* (Hor.Ep.1.7.4); *Iuppiter ipse quod potuit non posse timens* (Man.1.424), etc.

etimologia desconeguda

L'etimologia de *timeō* és incerta (EM: 691-92; WH: II 682; IEW: 1011). La relació amb l'ai. *par-sīmah* 'apretat, aglomerat', aam. *sīm* 'aglomeració, tumult' s'hauria de descartar des d'un punt de vista semàntic i formal.

tondeō, -dēre, totondī, tonsum (tr.) '1 tallar el cabell de, afaitar, rapar (una persona, una part del cos); **b** tallar, tondre (els cabells, la barba); **2** esquilar, tondre; **b** (fig.) afaitar, plomar; **3** podar, esporgar, netejar (de fullatge); retallar, esmotxar; **b** segar, tallar (un camp); (també referit als animals) brostejar, pasturar; **c** collir, arrencar (fruits, flors); (dels animals) devorar'

Derivats: *tonsilis -e* 'bo de podar, fàcil de tallar; que es ton; tallat, tos; ras, llis' (Pl., reprès en èp. imp.); *tonsitō -āre* freqüentatiu de *tondeō* (Pl.); *tonsor -ōris* m. (*tōsor*) 'barber' (arc., clàss., imp.), d'on prové *tonsōrius -a -um* 'de barber' (a partir de Cic.); i el femení *tonstrix -īcis* f. (Pl., Mart.), dim. *tonstrīcula -ae* f. (Cic.*Tusc.*5.58); *to(n)strina -ae* f. 'barberia' (arc., imp.); *tonstrīnum -ī* n. 'ofici de barber; (esp.) imitació d'un barber' (Petr.); *tonsūra -ae* f. 'tosa, esquilada' (a partir de Varró); *tonsus -ūs* m. 'tallat de cabells' (arc.); a partir del participi de perfet *tonsus -a -um* es creà l'adjectiu *intonsus -a -um* (arc., clàss., postclàss., usual): *scindens dolore identidem intonsam comam* (Acc.trag.672).

Compostos: *attondeō* (pft. *attondī*) 'tallar, tondre' (arc., clàss.); *dētondeō* (pft. *dētondī*) (arc., imp.); *intondeō* (pft. *intondī*) (Col.); *praetondeō* (pft. *-totondī*) (Apul.*Met.*5.30); *retondeō -dēre -sum* 'tornar a segar' (Plin.*Nat.*18.161).

Tondeō es troba testimoniada ja en època arcaica, sobretot amb el significat de 'tondre': (2) *eam* (sc. *ouem*) *sei curabis, perbonast, tondetur nimium scite* (Pl.*Mer.*526); (amb abl.) *quem...faciam hic arietem Phruxi, itaque tondebo auro usque ad uiuam cutem* (Bac.242); (3) *taxus tonsa* (Enn.*inc.*13).

A partir de Ciceró sorgeixen la resta d'accepcions semàntiques: (1) *cum illa saltatrice tonsa* (Cic.*Pis.*18); *tuum cinerarius tondet os* (Catul.61.132); (1b) *purpureum...parat...tondere capillum* (Ciris 382); *capillum pectunt saepius quam tondent* (Curt.8.9.22); (3b) *tonsas cessare noualis...patiere* (Verg.*G.*1.71); *tonsam raro pectine uerrit humum* (Ov.*Rem.*192); (3c) *nocte leues melius stipulae...tondentur* (Verg.*G.*1.290); *uiolas tondere manu* (Prop.3.13.29), etc.

LIV (628): **tend-* 'tallar, dividir'
IEW: 1063

Tondeō prové de l'arrel verbal pie. **tend-* 'tallar, dividir', que es troba testimoniada únicament en grec i celta. Paral·lelament a aquesta arrel, es reconstrueix una arrel **temh₁-* 'tallar' (cfr. llatí *temnō -ere*, gr. *ἐταμον*, àt. *ἐτεμον* 'tallà', etc.) que mostra un significat i una estructura molt semblant. Ambdues arrels podrien analitzar-se

com a arrels allargades de ****tem-**; en el cas de ***tend-**, fins i tot es podria pensar en un tema de present **tem-d** de l'arrel ***tem-** (veg. WH: II 690; EM: 694-95; IEW: 1063; LIV: 628¹).

L'airl. **tenn-** 'tallar, rosegar' podria reflectir un antic present amb infix nasal ***tṅ-né/n-d-** (< ***tanne-** ← < ***tannd-** < ***tṅnd-**), tot i que no s'ha de descartar que provingui d'un present temàtic ***tend-e-**, tal i com apareix en gr. **τένδω** 'rosego' (veg. LIV: 628²).

Des d'un punt de vista formal i semàntic, **tondeō -ēre** 'tallar el cabell, afaitar' prové d'un tema causatiu-iteratiu ***tond-éje**.

Pel que fa al perfet llatí **totondī** 'vaig afaitar, vaig tallar', podria reflectir un perfet de nova formació (LIV), com en irlm. **-tethainn** 'va dividir, va trencar' o un aorist reduplicat (Meiser 1991: 282-283). Segons Meiser, aquesta explicació fóra també extensible en el cas de **mordeō** i **spondeō**, que mostren també perfets reduplicats i són temes causatiu-iteratius.

tongeō, -ēre, -, - (tr.) 'saber'

Derivats: **tongitiō -ōnis** f. (Paul.Fest.p.357M; veg. més endavant).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniat.

Tongeō s'ha transmès en una glossa, que remet a l'autor arcaic Enni: **tongere nosse est, nam Praestini tongitionem dicunt notionem. Ennius 'alii rhetorica tongent'** (Paul.Fest.p.357M). Dins d'aquest mateix passatge, es llegeix també el substantiu derivat **tongitiō -ōnis** f., que, segons la glossa, és sinònim de **notionem**.

LIV (629): ***ten^(ǵ)-** 'semblar (impers.)'

IEW: 1088

Hom ha relacionat **tongeō** amb el gòt. **þugkjan** 'semblar'. Ambdós verbs provindrien d'una arrel verbal pie. ***ten^(ǵ)-** 'semblar (impers.)', que s'hauria conservat només en itàlic i germànic. L'osc ha conservat el substantiu **tangin-** 'sententia' que provindria de ***tang-iṅon-/īn-** < ***tṅ^(ǵ)-i-h₃on-/i-h₃n-** (Untermann 2000: 733; LIV : 629²) i que avala la informació dialectal recollida a la glossa.

La possibilitat que **tongeō** sigui un préstec de l'osc no s'ha de descartar (Untermann 2000 : 733), però tanmateix, el fet que el substantiu osc conservat mostri un vocalisme diferent al del llatí, que no s'hagi conservat cap forma verbal osca provinent

d'aquesta arrel, així com també que el llatí mostri un vocalisme radical *o*, fa pensar que *tongeō* sigui una forma llatina antiga i heretada.

Tongeō reflecteix un antic tema causatiu *ton(*g̃*)-*éje-*, que es troba també en gòt. *þagkjan* 'pensar', an. *þekkja* 'comprendre, conèixer'. Totes aquestes formes mostren la idea general de 'pensar, saber', que sobta en un tema causatiu. Kümmel suggereix partir d'un significat causatiu del tipus '*in den Sinn kommen lassen*' → '*nachdenken (über)*' (veg. també WH: II 690: *ursprgl. von dem eingeflößten Gedanken, der eingegebenen Kenntnis, welche von einem göttlichen Wesen kommt?*). Tal vegada calgui analitzar aquestes formes com a antics temes iteratius, més que no pas causatius.

torpeō, -ēre, -, - (intr.) '1 estar embolbit, atuït, encarcerat; 2 restar paralitzat, atordit, esbalaït; 3 (referit a una persona, el cos, etc.) estar ensopit, adormit; **b** (referit a les facultats, etc.) estar inert, immòbil; **c** (referit a coses inanimades) restar quiet, immòbil; 4 restar inactiu, estar endropit; **b** (referit a activitats, etc.) esllanguir-se, afeblir-se'

Derivats: *torpēdō -inis* f. 'endropiment, abaltiment; torpede, tremolosa (peix)' (rar, tot i que testimoniats en totes les èpoques); *torpidus -a -um* 'paralitzat' (Liv., Apul.); *torpor -ōris* m. 'embolbiment, paràlisi; immobilitat' (a partir de Lucil.), d'on prové *torpōrō -āre* 'paralitzar, esbalaïr' (Turp.com.76); *torpescō* 'encarcerar-se, embolbir-se; adormir-se, aquietar-se; endropir-se' (clàss., imp.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniats.

Torpeō s'observa en tota la llatinitat. En època arcaica figura a Plaute amb el significat d' 'estar paralitzat, atordit': (2) *timeo, totus torpeo* (Pl.Am.335).

A partir d'època clàssica és quan apareixen la resta de significats i quan *torpeō* esdevé més freqüent, sobretot en època imperial: (1) *cerui torpent mole noua* (Verg.G.3.370); *corpora rRomanis...regentia gelu torpebant* (Liv.21.55.8); *membrum deligandum est, non tamen nimium uehementer, ne torpeat* (Cels.5.27.3.A); (2) *quidnam torpentes subito obstipuistis?* (Cic.poet.22.23(Div.2.64)); *nec (natura bonum)...torpet telis perfixa pauoris* (Lucr.3.305); (3) *ille torpentem nunc cibo, nunc uini odore excitauit* (Curt.3.6.14); *mulier...assuetudine coniugis torpens* (Apul.Apol.69); (3b) *infelix, cui torpet hebes locus ille, puellast* (Ov.Ars.3.799); *adde quod ingenium longa rubigine laesum torpet* (Ov.Tr.5.12.22); (3c) *(signa) non numquam cessant sterili torpentia motu* (Man.4.820); (4) *deum...uolumus cessatione torpere* (Cic.N.D.1.102); *nec torpere graui passus sua regna ueterno (uoluit)* (Verg.G.1.124); (4b) *si tua re subita consilia torpent* (Liv.1.41.3); *torpentis uerecundiae* (Gel.15.2.8), etc.

LIV (636-37): *terp- ‘encarcarar, entumir’

Torpeō prové de l’arrel verbal pie. *terp- ‘encarcarar, entumir’, que es troba testimoniada únicament en eslau. En pie. es reconstrueix un arrel homònima *terp- amb el significat de ‘saciar-se’ que apareix en indoirani, grec i germànic i que tal vegada estigui relacionada, però la relació semàntica no és prou clara com per unir-les en una mateixa arrel. El testimoni del lit. *tarpstù*, (*tar̃pti*) ‘criar-se bé, augmentar’, que tradicionalment es relacionava amb *torpeō* (EM: 696; WH: II 692), s’ha de vincular, per motius semàntics, a l’arrel homònima *terp- ‘saciar-se’ (veg. LIV: 636). Els exemples del germànic, aaa. *sterban* ‘morir (= posar-se rígid), angl. *to starve* ‘morir-se de gana’, s’haurien de descartar perquè segurament estan relacionats amb el gr. *στέρφμιος* ‘rígid’ Hes., *στέρφος* ‘pell, funda’ i el rus *stérbnutʹ* ‘esdevenir fixe, rígid’ que mostren una arrel *sterb^h, *streb^h-, possiblement emparentada amb *terp- però no directament.

El llatí *torpeō*, -ēre ‘estar embalbit’ és morfològicament equivalent a l’aeslec. *tr̃pljō*, (*tr̃pěti*) ‘patir’. Mentre que el llatí conserva el significat originari de l’arrel, l’antic eslau eclesiàstic ha sofert un canvi semàntic. Malgrat tot, el sentit originari reapareix en el compost del serbi-eslec. *u-tr̃pěti* ‘encarcarar’. Ambdues formes es podrien remuntar a un antic tema essiú pie. *t̃p-h̃jé-.

En antic eslau eclesiàstic es conserva el pretèrit *tr̃pěchъ* ‘patí’, que podria estar reflectint un antic tema fientiu *t̃p-éh₁/h₁-, tot i que l’antiguitat d’aquest tema no es pot assegurar per manca de més testimonis. La resta de temes reconstruïts pel LIV (636), un aorist i un causatiu, no són segurs.

L’osc. *turumiiad* (pres. subj. 3a p.), de significat poc clar, s’acostuma a entendre com un denominatiu en -ē o -iē a partir d’un tema nominal en -mo- derivat de la mateixa arrel del llatí *torquēre* o *torpēre*. La incertesa del significat d’aquesta forma, no permet decidir-se per l’una o l’altra (veg. García Castillero 2000: 370; Untermann 2000: 778).

torqueō, -quēre, -rsī, -rtum (tr.) ‘1 tòrcer, torçar, retòrcer (esp., per a fer fils, cordes, etc.); trenar, fer quelcom (trenant, torçant caps, fils, cordills); **b** enrotllar, embolicar; **c** cargolar (una catapulta); **2** (esp.) embolcallar-se amb; **b** (amb dat.) *collum torquere*, posar un dogal (a algú); **3** torturar, sotmetre a tortura; **b** (amb *in* + ac) sotmetre als efectes de tortura (per treure evidència contra); **4** (ext.) turmentar, torturar, afligir (físicament); **5** torturar mentalment; **6** girar, fer virar, torçar (el rumb de); **b** (fig.) desviar, apartar (els ulls); **c** (transf.) canviar el curs, la tendència; **d** modular (dit dels

sons); **7** tòrcer, corbar, doblegar; **b** (refl.) torçar-se, corbar-se (referit a una serp, als meandres d'un riu, etc.); **8** fer rodar, fer girar, fer giravoltar; **b** (refl. o mediopass.) rodar, giravoltar; **c** remenar, agitar, arremolinar; **d** (esp.) arrissar, enrinxolar; **9** llançar, engegar, amollar (un míssil, etc.); **b** emetre (un soroll)

Derivats: *torquēs (-is) -is* m. (f.) 'collar metàl·lic; ornament o condecoració militar; collar (en el plomatge dels ocells); garlanda; anell (d'una serp)' (arc., clàss., imp.), d'on prové *torquātus -a -um* 'que porta un collar; condecorat amb un collar' (arc., clàss., imp.).

torculus -a -um 'de premsa' (Cató; Var.), d'on provenen *torculum* n. 'premsa' (a partir de Varró, rar), l'adjectiu *torculārius -a -um* 'd'una premsa' (imp.) (d'on prové el substantiu *torcularius - (i)l* m. 'treballador d'una premsa' (Col.12.52.3)), el substantiu *torcular -āris* n. (imp.), *torculārium* n. 'lloc per premsar; premsa' (Cató, Vitr.) i el verb *torculō -āre* (tardà).

tormina -um n. pl. (< *torqu-s-men) 'torçons, cargolaments de ventre, còlic' (arc., clàss., imp.), d'on prové *torminōsus -a -um* (Cic.) 'que pateix un còlic', *torminālis -e* 'que guareix el còlic' (Cels., Plin.).

tormentum 'màquina de trotura, torment' (arc., clàss., imp.), d'on prové *tormentuōsus* (Cael. Aur.).

tortus -ūs m. 'rosca, espira' (clàss., imp.); *tortus -a -um* 'tort' (arc., clàss., imp.), d'on prové l'adverbi *tortē* (Lucr.4.305), *tortum -ī* n. 'corda' (Pac.trag.159); *tortilis -e* 'girat' (clàss., imp., rar); *tortiō -ōnis* f. 'tortura' (CIL VI 33899.8); *tortor -ōris* 'torturador' (clàss., imp.); *tortō -āre* 'torturar; girar' (rar, Pompon., Lucr.); *tortūra* (tardà); *tortūus -a -um* 'most' (Cató, Col.); *tortuōsus* (clàss., imp.), d'on prové *tortuōsitas* (tardà).

Compostos:¹⁶⁰ *abtorqueō, -ēre* (tr.) 'girar a un lloc' (*hapax* cj. Acc.trag.575), *adtorqueō* (*at-*) (rar, Verg.A.9.52); *circumtorqueō* (rar, Apul.Met.6.30); *contorqueō* (arc., clàss., imp.) i derivats; *dētorqueō* (Cató, clàss., imp.); *distorqueō* (arc., imp.) i derivats; *extorqueō* (arc., clàss., imp.) i derivats; *obtorqueō* (totes les èpoques, tot i que rar); *pertorqueō* 'engegar, etzibar; tòrcer, contreure' (Afran., Lucr.); *praetorqueō* (Pl., Col.); *retorqueō* 'girar; fer recular' (a partir de Cic.), i derivats.

Torqueō apareix testimoniat en totes les èpoques a partir de Plaute. En època arcaica s'observa sobretot documentat amb l'accepció de 'tòrcer, trenar (per fer fils, cordes, etc.)': (1) (fig.) *conditiones tetuli tortas, confragosas* (Pl.Men.591); (1c) *ita te neruo torquebo, itidem ut catapultae solent* (Pl.Cur.690); (6) *sapientia gubernator nauem torquet* (Titin.com.127).

A partir d'època clàssica és quan esdevé més freqüent i quan sorgeixen les altres accepcions semàntiques: (2) *contorta redimitus tempora quercu* (Verg.G.1.349); *Tisiphone...contorto...incingitur angue* (Ov.Met.4.483); (2b) *consul...cum collum torquisset, metu ceteri sacramento dixere* (Liv.4.53.8); (3) *de institutis Atheniensium...apud quos etiam...liberi ciuesque torquentur* (Cic.Part.118); *cum diu socius consilii torqueretur* (Liv.24.5.14); (3b) *hominem qui torquetur in matrem debere coram matre torqueri* ([Quint]Decl.18.13); *magis...de salute...domini non comparentis*

¹⁶⁰ Pels derivats dels compostos, veg. l'entrada de cada verb.

quam in caput praesentis torquebuntur (Paul.dig.29.5.6.2); (4) *nasturcium...ideo dici quod nasum torquat* (Var.Men.384); *ora...temptantum sensu torquetur* (Verg.G.2.247); (5) *quod aliquanto me maior in uerbis...eligendis labor et cura torquet* (Cic.de Orat.3.33); *acriter nos tuae supplicationes torserunt* (Cael.Fam.8.11.1); (6b) *negat sibi umquam cum oculum torsisset duas ex lucerna flammulas esse uisas* (Cic.Luc.80); *sanguineam torquens aciem* (Verg.A.7.399); (6c) *oportebit ab sermone serio torquere uerba ad liberalem iocum* (Rhet.Her.3.25); *est oratio...ita flexibilis ut sequatur quocumque torqueas* (Cic.Orat.52); (6d) *ut eam (sc. uocem) torquere in dicendo...possimus* (Rhet.Her.3.20); (7) *Ituraeos taxi torquentur in arcus* (Verg.G.2.448); *illa placet gestu...et tenerum molli torquet ab arte latus* (Ov.Am.2.4.30); (7b) *insopor ecce uigil...torto pectore uerrit humum* (Ov.Ep.12.102); *neu te dexterio tortum declinet ad anguem* (Ov.Met.2.138); (8) *cum (terra) circum axem se summa celeritate conuertat et torquat* (Cic.Luc.123); *uenti...flamina...quae...res...uertice torto corripunt* (Lucr.1.293); (8b) *stuppea torquentem Balearis uerbera fundae* (Verg.G.1.309); *caelum ac terras qui numine torquet* (Verg.A.4.269); (8c) *torta...remigio spumis incanuit unda* (Catul.64.13); *torquens flauentis Hister harenas* (Verg.G.3.350); (8d) *isopyron aliqui phaselion uocant, quoniam folium...in passeoli pampinos torquetur* (Plin.Nat.27.94); (9) *quo turbine torquat hastam* (Verg.A.11.284); *tela manu...tenera puerilia torsit* (Verg.A.11.578); (9b) *ex ima sibila torquet humo* (sc. *serpens*) (Prop.4.8.8), etc.

LIV (635): **terk^m*- ‘girar-se’
IEW: 1077

Torqueō està relacionat amb l’arrel pie. **terk^m*- ‘girar-se’, que apareix testimoniada també en hittita, tocari i albanès. El gr. *ἄτρακτος* ‘fus’ i l’ai. *tarku-* ‘fus’ (cfr. hit. *tarkwā* m. ‘fus’) estan clarament emparentats amb aquesta arrel. Ambdues paraules semblen remetre a un verb primari no testimoniad de l’arrel **terk^m*- ‘girar-se’ (pel problema del gr. *κ*, veg. Firsk: II 180; pel vèd., veg. EWAia: I 633). El grec mostra un grau zero i una *α* inicial obscura (tal vegada d’origen epentètic), que es troba també a *ἀτρειής* ‘exacte, determinat’ (amb grau ple II).

El punt de partida d’aquesta arrel verbal és un tema de present radical amfidinàmic **térk^m*-/*trk^m*- testimoniad en hit. *tarukzi*, *tarkuanzi* ‘ballar’ (Oettinger 1979: 223-6), i tal vegada en alb. *tjerr* ‘fila’ (cas que s’accepti la pèrdua de la consonant final de l’arrel, veg. Demiraj 1997: 387). L’hittita avala la reconstrucció d’una arrel **terk^m*- i

no pas *terk-u (WH), ja que l'infinitiu d'aquesta forma verbal és *tarkuwanzi* i no pas †*tarkumanzi* que hauria de provenir de *terk-u-ŭ^o (LIV: 635²).

El tocari B hauria conservat un testimoni d'aquesta arrel a través del participi *tetarku* 'girat'.

Per l'osc. *turumiiad*, veg. l'apartat etimològic de *torpeō*.

Des d'un punt de vista formal i semàntic, no hi ha dubte que *torqueō*, *-ēre* 'fer girar, tòrcer' representa un tema causatiu **tork^u-ēje-*.

torreō, **-rrēre**, **rruī**, **-stum** (tr.) '1 escalfar fins a esdevenir sec, abusar, torrar, cremar; **b** (esp. en el menjar) rostir, torrar, coure; **c** cremar (fusta), calcinar (minerals); **2** (d'altres condicions físiques) afectar amb una sensació d'abrusament, calor; **b** (referent a l'amor) abusar'

Obs.: pres. subj. *-rrat* (= *-rreat*) Lucr.3.917.

Derivats: *torrens -ntis* 'abusador, ardent; torrencial, impetuós', testimoni a partir de Lucreci (per la connexió entre els dos significats, veg. més endavant), a partir del qual es creà el substantiu *torrens -ntis* m. 'torrent', testimoni a partir de Sal·lusti; *torridus -a -um* 'abusat, torrat, rostit; sec, eixarreït (referit als camps, etc.), estroncat (una font, etc.)' (arc., clàss., imp.); *torris -is* m. (també *-us -ī*) 'tió, brandó' (rar, però testimoni a totes les èpoques); *torrefaciō* 'exposar al calor fins a esdevenir sec' (Col.); *torrescō -ere* (intr.) 'esdevenir rostit o torrat' (Lucr.3.890).

Compostos: *extorreō* (Cels.); *retorreō*, *-rrēre*, *-*, *-ostum* (tr.) 'rostir de nou' (Plin.Nat.13.48).

Torreō és freqüent en tota la llatinitat. En època arcaica apareix testimoni a amb l'accepció 1: *tosti alti stant parietes deformati* (Enn.scen.90); *(sol) flammeo uapore torrens terrae fetum* (Pac.trag.13); (1b) *in furnum calidum condito atque ibi torreto me pro pane rubido* (Pl.Cas.310); *ei fabam coctam tostam...dato* (Cató Agr.90).

A partir d'època clàssica, i sobretot en poesia, *torreō* adopta el significat d'afectar amb una sensació d'abrusament, calor', així com també el sentit d'abusar (referit a l'amor)': (2) *ante lucem suscitatus, frigore torret* (Var.Men.161); *uiscera torrentur primo* (Ov.Met.7.554); *tantum sitis horrida torret* (Stat.Theb.4.725); (2b) *me lentus Glyceræ torret amor meæ* (Hor.Carm.3.19.28); *torretur* (sc. *Phædra*) *aestu tacito* (Sen.Phaed.362); *me ignis et ignis torreat ut uult* (Apul.Apol.9).

En un passatge de Lucreci es troba documentada la forma de subjuntiu *torrat* (a no ser que s'hagi de llegir *torreat* i s'hagi d'escandir com a forma disil·làbica per sinèresi): *quod sitis exurat miseros atque arida torrat* (Lucr.3.917).

El participi de present *torrens* data a partir de Lucreci i s'empra amb el significat 'que abrusa': *res exustae torrentibus auris* (cfr. Lucr.5.410); així com també amb el sentit de 'torrencial, (fig.) impetuós': *in medio...sitiit torrenti flumine potans* (Lucr.4.1100); (fig.) *non est uiolenta nec torrens (oratio eius) quamuis effusa sit* (Sen.Ep.100.10). La segona accepció de *torrens* 'torrencial', prové del sentit, intrínsec a *torreō*, d'ésser sec (per l'escalfor del sol, etc.), ja que els torrents s'estronquen a l'estiu (veg. WH: II 694): *fluminum quaedam sunt perennia, quaedam torrentia. perenne est, quod semper fluat, ἀέναος, torrens ὁ χειμάρρους* (Ulp.dig.43.12.1.2). La mateixa accepció apareix també en l'adjectiu *torridus -a -um*: *defectus alibi aquarum circa torridos fontes riuosque stragem siti pecorum morientum dedit* (Liv.4.30.8); així com també en el substantiu *torrens*, format a partir del participi de present: *torrens...significat...fluuium subitis imbribus concitatum, qui alioqui siccitatibus exarescit* (Fest.p.352M).

D'acord amb la semàntica d'aquests adjectius, així com també d'acord amb la semàntica de l'arrel pie. de la qual prové *torreō* (**ters-* 'assecar; esdevenir assedegat'), és molt possible que el significat originari de *torreō* fos el d' 'assecar' → 'assecar al foc' → 'rostit' (veg. en aquest sentit EM: 696).

LIV (637-38): **ters-* 'assecar; esdevenir assedegat'
IEW: 1078-9

Torreō prové de l'arrel verbal pie. **ters-* 'assecar; esdevenir assedegat', que es troba documentada ricament en les llengües indoeuropees. El llatí ha conservat un substantiu primari provinent d'aquesta arrel i que mostra el grau ple, *terra* (*ters-ā), a partir del qual es generaren nombrosos derivats (veg. WH: II 673).

El punt de partida d'aquesta arrel és un tema d'aorist radical **térs-/tr̥s-* testimoniats en vèd. *tr̥ṣāṇá-* 'assedegat', (AV) *mā tr̥ṣat* 'que no tingui set (i.e. esdevingui assedegat)'.
El vèd. *tṛṣyant-* 'que pateix set' i el gòt. *þaursjan* 'estar assedegat' reflecteixen un present *tṛṣ-īe, amb accent a l'arrel i no pas al sufix, com fóra d'esperar (veg. LIV: 637²).

El tema de perfet **te-tórs/tr̥s-* es pot reconstruir gràcies al vèd. *tātr̥ṣúr* 'estan assedegats' (Kümmel 2000: 217-8), i potser a través del participi del gòt. *ga-þaursana* (Mc.3,1; 3) 'torrat' (veg. LIV: 638³).

El causatiu **tors-éje-* es pot resseguir en hit. *tars-^{hhi}* ‘assecar’ (veg. Oettinger 1979: 453-4), vèd. (YV) *vi-tarṣáyati* ‘fa morir’, an. *þerra* ‘assecar’, aaa. *derren* ‘assecar’, alb. *ter* ‘asseca’ (Demiraj 1997: 384).

Hom ha atribuït generalment el mateix origen causatiu per *torreō*, *-ēre* ‘abrusar, torrar’ (WH: II 694; EM: 696-97; LIV: 637), ja que semànticament i formal aquesta anàlisi és impecable. Pel que fa al participi de perfet, *tostus* tal vegada sigui antic i no provingui de **torsitos*, ans de **tṛs-tó-*, com en ai. *tṛstáḥ* ‘àrid’ (veg. WH: II 694; EM: 696-97; IEW: 1078).

Malgrat tot, crida l’atenció que *torreō* presenti, a través d’alguns derivats, indicis de verb essiu més que no pas causatiu. El derivat *torridus -a -um* ‘abrusat, torrat, rostit’ mostra una formació molt habitual en adjectius derivats dels verbs essius. L’adjectiu *torrēns* ‘ardent, abrusador’, emprat en valor absolut, presenta un significat que també s’adiu a un verb essiu. I finalment, el verb incoatiu *torrēscō* ‘esdevenir sec, rostit’, presenta una semàntica clarament estativa.

El LIV proposa un origen temàtic pie. diferent per cadascuna d’aquestes formes. *Torrēscō*, *-ere* ‘esdevenir sec’ provindria, com l’aorist gr. *τερσῆναι* ‘esdevenir sec’ (amb grau ple analògic), d’un fientiu **tṛs-éh₁/h₁-*. L’adjectiu *torrēns* ‘ardent; impetuós torrencial (com a substantiu ‘torrent’, és a dir, ‘el que s’asseca a l’estiu’) hauria sorgit, en canvi, a partir d’un tema essiu **tṛs-h₁é-* testimoniats també en aaa. *dorrēn* ‘assecar-se’.

A excepció de *torridus*, que és arcaic, *torrens* i *torrescō* (molt poc freqüent) es troben documentats a partir de Lucreci, indicatiu que parla a favor d’un origen deverbal secundari d’aquestes formes. Tanmateix, la semàntica d’aquests mots no casa amb la del verb d’origen, de manera que la proposta del LIV no s’hauria de descartar tampoc.

Tots aquests indicis fan pensar més aviat en la possibilitat que, en origen, *torreō* hagués heretat tant el tema causatiu (tr.) com l’essiu (intr.), ja que formalment són idèntics. *Torreō* amb valor intransitiu hauria desaparegut sense deixar rastre, però tot i així, s’hauria conservat encara en els derivats *torridus*, *torrēns* i *torrescō*. Aquest cas fóra idèntic al que hem vist per *lūceō* (però amb els temes capgirats), que generalment mostra el valor intransitiu (essiu), tot i que en època arcaica es conservessin alguns

exemples a Plaute amb valor transitiu (causatiu) i al qual hom li ha atribuït dos orígens temàtics diferents.¹⁶¹

D'acord amb aquests raonaments, podríem concloure dient que *torreō* és un verb clarament causatiu, però que en origen hauria pogut coexistir amb un *torreō* intransitiu que provindria d'un tema essiu. Tot i que aquest *torreō* intransitiu no ha deixat rastre, s'hauria mantingut en els derivats *torridus*, *torrens* i *torrescō* (i tal vegada, tot i que sigui altament hipotètic, en el substantiu *territ-ōrium*). El cas fóra el mateix que hem vist per *lūceō* (veg. aquest verb).

translūceō (trāl-), -ēre, -, - (intr.) '1 (d'imatges) traslluir-se, reflectir-se; 2 deixar passar la llum; b ésser transparent, translúcid'

Derivats: no n'hi ha cap de testimoniats (per *trans-lūcidus (trāl-) -a -um* 'transparent' veg. els derivats de *lūceō*).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniats.

El compost *translūceō* és clàssic i imperial, data a partir de Lucreci, i mostra sempre un valor intransitiu: (1) *usque adeo <e> speculo in speculum translucet imago* (Lucr.4.308); *ille...alterna...bracchia ducens in liquidis translucet aquis* (Ov.Met.4.354); *ut in publico matrona transluceat* (i.e. amb robes transparents) (Plin.Nat.6.54); (2) *nisi cortex cortici sic applicetur ut nullo loco transluceat* (Col.4.29.9); *translucent...iuncturae tenuissimis capillamentis* (Plin.Nat.17.104); (2b) *stillicida...magis coacta quam ut transluceant* (Sen.Nat.1.3.3); *glaebis paene translucentibus* (Plin.Nat.31.80), etc.

A *translūceō* li manca el tema de perfet i de supí.

< *trans-+lūceō*
veg. *lūceō* (< **leuk-*)

transmineō, -ēre, -, - (intr.) 'ressortir (per l'altra banda)'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

Transmineō s'ha transmès en un passatge de Plaute: *per corium...elephanti transmineret bracchium* (Pl.Mil.30).

---

¹⁶¹ El tema de *torreō* (intr.) potser s'hauria conservat a través del participi de perfet *territ-* fossilitzat en el mot de formació obscura *territ-ōrium* (cfr. *dormit-ōrium*, *dormitāre*), que mostraria una *e* radical per dissimilació i/o analogia amb *terra*.

< *trans-+*-mineō*
veg. *emineō* < **men-*

transmoueō, -ouēre, -ōuī, -ōtum (tr.) ‘transportar, transferir’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

El compost *transmoueō* és rar, es pot constatar a Terenci, amb sentit transfigurat, i a Tàcit: (transf.) *labore alieno...partam gloriam...in se transmouet* (Ter.Eu.400); *Syria transmotaē legiones* (Tac.Ann.13.35).

< *trans-+moueō*
veg. *moueō* (< **m̥jēuh₁-*)

transtineō, -ēre, -, - (intr.) ‘comunicar d’un costat a l’altre’

Compostos i derivats: no n’hi ha cap de testimoniat.

Transtineō es llegeix únicament en un passatge de Plaute: *nimi’ beat quod commeatus transtinet trans parietem* (Pl.Mil.468).

< *trans-+teneō*
veg. *teneō* (< **ten-*)

tueor, -ēri, tuitus (tūtus) (dep. trans.) (també ***tuor, -ī***, dep.) ‘**1** mirar, contemplar, veure; **b** observar, veure com; (rar, amb valor pass.) ésser vist; **2** vetllar per, protegir, preservar; **b** (referit als déus tutel·lars); **c** (sovint amb un subj. no personal) protegir; **3** (mil.) protegir, defensar; **4** preservar (algú) de perills no físics, protegir els seu interessos; **b** (leg.) defensar com a advocat, etc.; **c** (d’un magistrat, etc.) protegir en contra de calúmnies, etc.; **d** (amb *ne*) protegir; **5** mantenir, sostenir, servir: **a** proveir (persones, exèrcit, etc.) amb mitjans de subsistència; **b** vetllar per la conservació de, conservar (coses); **6** tenir cura de, ocupar-se de; **b** mirar cap a, atendre (una tasca, etc.); **7** preservar, mantenir (una condició, una pràctica, etc.); **b** mantenir, defensar (una llei, dret, etc.); **c** salvar el record de’

Obs.: ptc. pft. *tuitus* a Quint.*Inst.*5.13.35, Plin.*Ep.*6.29.10, Paul.*dig.*50.5.12; *tutus* Apul.*Apol.*103, d’altra manera només com a adjectiu amb valor passiu (veg. l’apartat de derivats). Les formes de la tercera conjugació apareixen en Enn.*scen.*430; Lucr.1.300, 4.224, 5.318, etc.; Priap.85.5; Epic.*Drusi* 137; Stat.*Theb.*3.152. Formes act. *-ento* a Cic.*Leg.*3.7; *-eatis* CIL VI 12802.

Derivats: *tuor -ōris* m. ‘visió’ (Apul.Soc.11); *tūtor -ōris* m. ‘protector’ (arc., clàss., imp.), d’on prové *tūtōrius -a -um* (rar, imp.); *tūtēla -ae* f. ‘defensa, protecció’ (arc., clàss., imp., usual), d’on provenen *tūtēlāris -e* (rar, imp.), *tūtēlārius -a -um* (rar, a partir de Plini), *tūtēlātor* (tardà), *tūtēlātus* (tardà); *Tūtēlīna* ‘deessa de la protecció’ (Var.L.5.163; Men.216); *tuitiō -ōnis* f. ‘protecció, suport; conservació’ (rar, imp.); *tūitor -ōris* m. ‘protector’ (Paul.dig.26.1.1.1; Paul.Fest.p.13M); *tūtus -a -um* ‘protegit, segur; fiable’ (molt freqüent en totes les èpoques); *tūtor -ārī*, *tūtātus sum* ‘protegir’ (arc., clàss., imp., usual), d’on prové *tūtāmen -inis* n. ‘protecció, defensa, baluard’ (Verg., Catul i postclàss.), i, amb el mateix significat, *tūtāmentum -ī* n. (Liv., Apul.), *tūtātor -ōris* m. ‘protector’ (èp. imp.); *Tūtānus -ī* ‘divinitat romana de la protecció’ (Var.Men.213).

Compostos: *circumtueor -ērī* ‘mirar al voltant’ (Apul.Fl.2); *contueor*, *-ērī*, *-ūitus* (també *contuor*, *-ī*) ‘mirar, contemplar’, doblat arcaic, clàssic i imperial, i derivats;¹⁶² *intueor* (també *intuor*), usual en totes les èpoques, i derivats; *indotueor -ērī*, var. arc. d’*intueor* (Enn.Ann.70); *obtueor*, *-ērī* (i *obtuoer -ī*) ‘mirar, esguardar’ (doblent arc.).

Tueor és molt freqüent en època clàssica i imperial. En la majoria dels exemples presenta la forma deponent i excepcionalment es troba en forma activa (veg. més endavant). El seu valor és transitiu. Els exemples que s’han conservat d’època arcaica són molt pocs si els comparem amb els de les altres èpoques, i sembla que fan referència al significat de ‘veure, contemplar’: (1) *quis pater aut cognatus uolet uos contra tueri?* (Enn.Ann.463); *piscium lasciuiam intuentur, nec tuendi satietas capier potest* (Pac.trag.410).

Les accepcions de ‘vetllar per, protegir, mantenir’, etc. (acc. 2-7) apareixen testimoniades a partir de Ciceró: (2) *in rebus omnibus iis, quas natura alit, auget, tuetur* (Cic.Fin.5.26); *praecipuum munus feminarum est accipere ac tueri conceptum* (Ulp.dig.21.1.14.1); (2b) *di immortales qui hanc urbem atque hoc imperium tuentur* (Cic.Dom.143); *dique deaeque omnes, studium quibus arua tueri* (Verg.G.1.21); (2c) *matres familias crines conuolutos ad uerticem capitis quos habent uitta uelatos dicebantur tutuli...ab eo quod id tuendi causa capilli fiebat* (Var.L.7.44); (3) *uti...Q. Caepio pro consule prouinciam Macedoniam, Illyricum cunctamque Graeciam tueatur, defendat, custodiat incoumemque conseruet* (Cic.Phil.10.26); *praesidium...cohortium duodecim pontis tuendi causa ponit* (Caes.Gal.6.29.3); (4) *cum homines se non iactatione populari sed dignitate atque innocentia tuebantur* (Cic.Clu.95); *se Remis in clientelam dicabant. hos illi diligenter tuebantur* (Caes.Gal.6.12.8); (4b) *ut amicorum controuersias causasque tueatur* (Cic.de Orat.1.169); *ne ego me solus nimia simplicitate tuear* (Liv.40.14.5); (4c) *omnes quos praetor in libertate tuebatur* (Gaius Inst.3.56); (4c) *hoc interdictum tuetur, ne amittatur possessio* (Ulp.dig.43.17.1.4); (5a) *da operam ut illum quam honestissime copiosissimeque tueamur* (Cic.Att.14.7.2); *amicorum in se tuendo caruit facultatibus* (Nep.Ep.3.4); (5b) *maiora...tectae et*

¹⁶² Pels derivats dels compostos, veg. l’entrada de cada verb.

aedificamus pluris et tuemur sumptu maiore (Var.R.1.11.1); *tot praedia...tam fructuosa Sex. Roscius filio suo...colenda ac tuenda tradiderat?* (Cic.S.Rosc.43); (6a) *patres conscriptos iudicia male et flagitiose tueri* (Cic.Ver.44); *tendente Decio ut suae quisque prouinciae sortem tueretur* (Liv.10.26.6); (6b) *uolueras...me cum M. Considio...illa negotia tueri* (Cic.Att.8.11b.2); *quod sine oculis fieri posse uix uidetur, geometriae munus tuebatur* (Cic.Tusc.5.113); (7) *malunt maleficio parare diuitias quam officio paupertatem tueri* (Rhet.Her.2.32); *Ceres et Libera, quarum sacra...populus Romanus a Graecis adscita et accepta tanta religione...tuetur* (Cic.Ver.5.187); (7b) *omni...in re quid sit ueri uidere et tueri decet* (Cic.Off.1.94); (7c) *licuitne mihi per tuas contumelias hoc tuum beneficium...tueri...?* (Cic.Phil.2.60).

El significat de ‘veure, observar’, emperò, és antic i sembla haver-se conservat en els compostos (veg. més amunt).

Tot i que *tueor* aparegui com a verb deponent, en dues ocasions apareixen formes actives: *-ento* a Cic.Leg.3.7; *-eatis* a CIL VI 12802.

Al costat de *tueor* hi ha documentat *tuor*, que, si bé és poc freqüent, s’observa ja en època arcaica (Enn.scen.430) i en època clàssica i imperial (Lucr.1.300, 4.224, 5.318, etc.; Priap.85.5; Epic.Drusi 137; Stat.Theb.3.152). *Tuor* mostra normalment el significat de ‘veure’, tot i que a vegades signifiqui també ‘protegir’: (1) *nec calidos aestus tuimur nec frigora quimus usurpare oculis* (Lucr.1.300); *corpus de terra corripere instant (catuli) proinde quasi ignotas facies...tuantur* (4.1004); (amb ac. i inf.) *diluta...contra cum tuimur misceri absinthia, tangit amaror* (4.224); (2) *ego* (i.e. *Priapus*)...*eri...uillulam hortulumque pauperis tuor* (Priap.85.5), etc. Segons EM (706) aquestes formes s’haurien conservat únicament en els poetes dactílics per evitar el crètic.

En època clàssica *tueor* s’emprava més amb el valor de ‘vigilar’, i *tuor* amb el sentit de ‘ueure’: *tuor uideo, tueor custodio* (Suet.fr.176(p.293Re)), però aquesta distinció no sembla ser l’originària, ja que, si bé és cert que generalment *tuor* presenta el significat de ‘veure’, *tueor* apareix documentat ja en època arcaica amb aquesta accepció. A més a més, alguns autors, com Lucreci, utilitzen ambdós verbs aparentment sense distinció amb el significat de ‘veure’ (veg. els exemples de més amunt). El doblet *tueor/tuor* es pot observar també en els verbs compostos (veg. més amunt).

Pel que fa al participi de perfet, *tūtus -a -um* ‘segur, protegit; immune; lleial, fiable’, emprat com a adjectiu, és molt freqüent i es troba ja en època arcaica: *me iam censebam esse in terra atque in tuto loco* (Pl.Mer.196); *non satis tutus est ad*

narrandum hic locus (Ter.Ph.818), etc. A partir d'època imperial apareixen testimoniades les formes *tuitus* (Quint.Inst.5.13.35, Plin.Ep.6.29.10, Paul.dig.50.5.12) i *tutus* (Apul.Apol.103). Però *tūtus -a -um* sembla ser la forma originària (veg. EM: 706).

LIV (639): ?*teuH- ‘observar, contemplar (amigablement); protegir’
IEW: 1079-80

Hom ha relacionat *tueor/tuor* amb l'arrel verbal pie. *teuH- ‘observar, contemplar (amigablement), protegir’. El llatí fóra l'únic testimoniatge verbal d'aquesta arrel, que es troba documentada com a tema nominal en celta i germànic: airl. *cumtūth* (*com-od-tūtu-) ‘protegir’; gòt. *þiup* n. ‘el bé’, an. *þýdr* ‘suau, amigable’, *þýda* ‘amistat’ (veg. WH: II 714; IEW: 1079-80). La reconstrucció d'una laringal com a darrera consonant ve suggerida pel participi de perfet *tūtus* (veg. LIV: 639).

D'acord amb Kümmel (LIV), *tuor*, *tuī* ‘mirar, contemplar; protegir’ reflectiria tema de present temàtic de grau ple *téuH-e-. En aquest cas, *tuor* mostra el vocalisme *tu-* (en lloc de *toṽ) per analogia amb *tueor* o a partir dels compostos. El tema essiu *tuH-h₁ié- apareixeria a *tueor*, -ēri ‘mirar, contemplar; protegir’.

La proposta del LIV, tot i que sigui legítima, presenta una sèrie d'inconvenients. En primer lloc, la reconstrucció dels temes pie. que proposa, tot i que possible, no es pot assegurar a causa de la manca de testimonis verbals en altres llengües indoeuropees. També crida l'atenció que es reconstrueixin dos temes pie. a partir de *tueor* i *tuor*, ja que no és del tot segur que ambdues formes siguin heretades. Atès que *tueor* i *tuor* mostren un significat i un vocalisme radical idèntic, no es pot descartar que una de les dues formes s'hagi generat a partir de l'altra. Ja hem vist en l'apartat filològic que *tuor* era poc freqüent i es trobava únicament en poesia. Segons aquesta idea, tal vegada calgui atribuir a *tuor* un origen secundari. D'acord amb EM (706), els autors dactílics haurien emprat la forma *tuor* per tal d'evitar el crètic. Una explicació semblant és la que havíem vist ja en els compostos (veg. *intueor*).

D'acord amb aquests raonaments, és versemblant que *tueor* sigui la forma genuïna, que podria haver heretat l'antic tema essiu pie. *Tuor*, en canvi, provindria de *tueor*, a partir del qual s'explicaria el vocalisme en grau zero.

tumeō, -ere, -uī, – (intr.) ‘1 estar inflat, distès, inflar-se; **b** (refeit al cos o a les seves parts); **c** (com a signe de decreixement o maduresa); (esp. referit a les plantes, als fruits,

etc.); **d** (amb abl.) ésser curull, farcit, ple a vessar (de); **e** créixer, aixecar-se, ésser protuberant; **2** (referit al mar, ones, etc.) baixar crescut, encrespar-se, estar encrespat; **3** (referit a les persones o els seus pensaments) agitar-se, bullir, estar inflammat (de còlera, d'inquietud, etc.); **b** ésser en una fase crítica, ésser a punt d'esclatar; **4** envanir-se, inflar-se (d'orgull); **b** (amb inf.) enorgullir-se de; **5** (d'un orador o escriptor) ésser ampul·lós, grandiloqüent, emfàtic'

Derivats: *tumidus -a -um* 'inflat, protuberant; inflammat (de passió, etc.)' (clàss., imp., usual), d'on provenen *tumidulus -a -um* 'una mica inflat' (Apul.), l'adverbi *tumidē* 'vanitosament, ampul·losament' (imp., rar.), *ex-tumidus -a -um* 'convex, inflat' (Var.R.1.51.1); *tumor -ōris* m. 'inflor, protuberància, bony, tumor; (fig.) trasbals, agitació, arrogància' (testimoniat ja a Cató, clàss., imp.); *tumōrōsus, tumiditās, tumidō -āre, tumex, tumentia* (tots tardans); *tumulus -ī* m. 'turó, protuberància' (arc., clàss., imp., usual), i tal vegada *tumultus -ūs* m. 'enrenou, revolta, incursió' (arc., clàss., imp., usual), tot i que la seva formació sigui obscura (veg. EM: 707); *tumescō -ere* 'inflar-se; (fig.) inflar-se d'orgull, etc.' (clàss, imp.), a partir del qual prové *dētumescō* (rar, Stat., Petr.), *extumēscō* (Apul., tardà) i *in-tumescō* (clàss., imp.); *tumefaciō* 'inflar' (rar, poètic, testimoniats a partir d'Ov.).

Compostos: *extumeō* (Pl., Apul., rar).

Tumeō és especialment freqüent en època clàssica i imperial, tot i que en època arcaica apareix testimoniats a Plaute amb l'accepció d'«estar inflat»: (1) *quid hoc hic in collo tibi tumet?*—*uomicast, pressare parce* (Pl.Per.312).

A partir d'època clàssica és quan esdevé usual i quan apareixen la resta d'accepcions semàntiques: (1) *irritata tument loca semine* (Lucr.4.1045); *tua iam fletu lumina fessa tument* (Tib.1.8.86); (1b) *medicum aiunt...dum tumentem mammam leniter fouet, scalpellum...induxisse* (Sen.Dial.5.39.4); *cum iam cutis aegra tumebit* (Pers.3.63); (1c) *nares...ac pectus eo tempore tument* (Quint.Inst.11.3.29); (transf.) *omnibus...uirginitas matura toris annique tumentes* (Stat.Ach.1.292); (1d) *tumentis multo saccos hordeo* (Phaed.2.7.3); (1e) *concauae nubes solem accipiunt non...planae et tumentes* (Sen.Nat.1.8.5); (2) *mare per medium fluctu suspensa tumentis ferret iter celeris* (sc. *Camilla*) (Verg.A.7.810); *nimboso tumuerunt aequora uento* (Ov.Pont.2.3.27); (3) *sapientis...animus...numquam turgescit, numquam tumet; at irati animus eius modi est* (Cic.Tusc.3.19); *pectus anhelum et rabie fera corda tument* (Verg.A.6.49); (3b) *tument negotia* (Cic.Att.14.4.1); (4) *laudis amore tumes* (Hor.Ep.1.1.36); *Saturnalia diuitem Sabellum fecerunt: merito tumet Sabellus* (Mart.4.46.2); (4b) *ipsa arcum pharetrasque locat...sparsosque tumet componere crinis* (Stat.Ach.1.348); (5) *illi, qui tument, illi, qui abundantia laborant* (Sen.Con.9.2.26); *Musa nec insano syrmate nostra tumet* (Mart.4.49.8), etc.

Tumeō és sinònim de *turgeō* (veg. l'entrada següent).

LIV (654): **tuem-* ‘inflar-se’
IEW: 1082

Hom ha relacionat *tumeō* amb l’arrel verbal pie. **tuem-* ‘inflar-se’ que, a part del llatí, es troba també en lituà i gal·lès: lit. *tūma*, (*tumėti*) ‘esdevenir gros, coagular-se’, galm. 3s *tyff(it)* ‘creix’, que provindria de *tumīti < *tumēti (EM: 707; WH: II 715-16; LIV: 654¹). Des d’un punt de vista formal i semàntic, totes aquestes formes reflecteixen, d’acord amb Kümmel (LIV: 654), un tema essiu pie. **tum̥-h₁ǵé-*, que és l’únic tema verbal que es pot reconstruir amb seguretat.

El LIV (654) reconstrueix a més a més un fientiu **tum-eh₁/h₁-* conservat únicament per *tumēscō*, *-ere* ‘inflar-se’. Però aquest incoatiu, que apareix documentat a partir de Virgili, podria ser d’origen deverbal a partir de *tumeō*, de manera que l’atribució a un tema fientiu pie., a manca de més testimonis, no és segura.

Les llengües indoeuropees han conservat una sèrie de substantius i adjectius provinents d’aquesta arrel: llatí *tumulus -ī*, *tumultus -ī*; gr. (corciri) *τύμος*, gr. *τύμ-βος* ‘turó, lloma, timba, fossa’ (veg. Frisk: II 943); ags. *þūma*, aaa. *dūmo*, alem. *Daumen*; ai. *túmraḥ* ‘gras’, etc. (veg. WH: II 715-16; IEW: 1082).

Atès que de l’arrel verbal només es pot reconstruir amb certesa un tema essiu, és possible que hagués tingut en pie. un origen denominatiu.

turgeō, **-ēre**, **tursī**, – (intr.) ‘estar inflat, inflar-se, botir-se; **b** (referit a les plantes) inflar-se amb suc, etc.; **c** estar irritat (amb dat.); **d** (transfig.) ésser ampul·lós, emfàtic (dit de l’estil)’

Formes: *turgue-* Plin.*Nat.*21.156; pft. testimoniatiu només a Enn.*Ann.*321.

Derivats: *turgidus -a -um* ‘inflat, inflammat; enrabiatiu’ (arc., clàss., imp.), i el seu diminutiu *turgidulus -a -um* (Catul.3.18). *turgescō* ‘començar a inflar-se’ (clàss., imp., testimoniatiu a partir de Varró), *obturgescō* ‘començar a inflar-se’ (Lucil.172; Lucr.6.658).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniatiu.

Turgeō no és massa habitual, es troba testimoniatiu en totes les èpoques, amb valor intransitiu, però és evitat per la prosa clàssica.

En època arcaica ja es troben documentats els primers exemples: *decumo mense demum turgens uerminatur, parturit* (Pompon.*com.*56); *si lienes turgent* (Cató *Agr.*157.7); (c) (amb dat.) *nunc in fermento totast, ita turget mihi* (Pl.*Cas.*325); (Pl.*Mos.*699). D’època arcaica prové també l’únic exemple documentat de perfet

sigmàtic: *Cyclopis uenter uelut olim turserat alte carnibus humanis distentus* (Enn.*Ann.*321).

A partir d'època clàssica *turgeo* s'empra també per expressar l'ampul·luositat de l'estil: (d) *grauis oratio saepe inperitis uidetur ea quae turget* (*Rhet.Her.*4.15); *professus grandia turget* (*Hor.Ars* 27), etc.

En un exemple de Plini el vell es llegeix la grafia *turgue-*: (*prodest thymum contra inflationes...et si uenter turgueat* (*Plin.Nat.*21.156).

A *turgeo* li manca el tema de supí.

etimologia incerta

Turgeo sembla antic i mostra els indicis d'un verb essiu, però no es pot relacionar directament amb cap exemple clar. La relació amb *tumeo* a partir d'una arrel verbal simple **tēu-*, **tau-* (IEW: 1083) és remota i formalment obscura.

U

ualeō, -ēre, -uī, -ītum (intr.) '1 (referit a les persones, a les parts del cos, etc.) ésser fort, vigorós, tenir força (física); **b** tenir suficient força física (per una tasca); (amb inf.) ésser prou fort, tenir prou força (per a); **c** (de les plantes) ésser vigorós, robust; (d'objectes materials) ésser bo, eficaç; **2** estar bo, estar bé (de salut); (en salutacions) **b** (amb adv.) trobar-se; **c** *si uales, bene est* (fórmula al principi de les cartes); **d** (en asseveracions); **3** (fórmula de comiat) *uale (ualete)* estigues bo, estigueu bons; **b** (al final d'una carta); **c** (en el moment de la mort); **d** (com a fórmula d'acomiadament de persones o coses); **e** *ualere iubere* (amb ac.), *ualere dicere* (amb dat.) dir adéu; **4** (de coses inanimades) tenir força o poder; **b** (de remeis, drogues, etc.) ésser potent; **5** prevaler, predominar en (poder militar, polític, etc.); **b** (transf., amb abl.) ésser superior; **c** (amb abl., *in* + abl.) excel·lir, distingir-se (en un camp); **d** (d'una opinió, pràctica, etc.) prevaler, dominar; **6** (amb inf. o amb ac. adverbial) poder, ésser capaç de, aconseguir; **7** (referit a coses) tenir poder per atènyer un resultat, ésser efectiu; (amb *ad*) ésser útil, servir, valer; **8** exercir influència, influir, pesar; **b** (de persones); **9** tenir validesa, ésser vàlid; **b** (d'un principi) reeixir; **10** (amb *pro*) equivaler; **11a** (amb ac. de mesura; *pro*; gen o oabl. de preu o

valor) ésser equivalent, valer; **11b** (amb ac., *quod, eo,(perinde) tanquam, tamquam si*) significar, voler dir'

Derivats: *ualidus -a -um* 'robust, poderós, fort' (arc., clàss., imp., usual), d'on prové l'adverbi *ualidē* 'amb força, intensament, fort' (arc., reprès en època imp.), la forma contracta *ualdē* (clàss., imp.) i el derivat *praeualidus -a -um* 'fort, poderós' (a partir de Livi), d'on prové l'adverbi *praeualidē* 'fortament' (Plin.Nat.17.109); *ualens -ntis* 'robust, fort, vigorós; potent, eficaç; poderós, puixant' (arc., clàss., imp.), d'on provenen *ualenter* adv. 'amb força, poder' (imp.), *ualentia -ae* f. 'poder, força' (Naev., Titin.), *ualentulus -a -um* 'robust' (Pl.Cas.852); *ualētūdō -inis* (també *ualītūdō*) 'salut; (condició del cos) bona salut, mala salut' (arc., clàss., imp.), d'on provenen *ualētūdinārius -a -um* 'malalt' (imp.), *ualētūdinārium -(i)ī* n. 'sanatori, casa de salut'; *ualescō* 'enfortir-se, reforçar-se' (Lucr., Tac.), d'on provenen els compostos *comualescō* (testimoniat ja a Cató, clàss., imp.), *inualescō* (imp.), *ēualescō* (imp.), *reualescō* (imp.); *ualedīcō* (Sen.Ep.17.11) i *ualefaciō* 'dir adéu' (Apul.Met.4.18).

Compostos: *perualeō* 'mantenir la força' (Lucr.6.916); *praeualeō* (clàss., imp.), d'on prové *praeualescō* (Col.5.6.17).

Ualeō és molt freqüent en totes les èpoques. En època arcaica és molt habitual de trobar-lo en les comèdies de Plaute i de Terenci, així com en altres autors arcaics, amb diferents accepcions semàntiques, però especialment en les tres primeres: (1) *puer ille...ut magnust et multum ualet!* (Pl.Am.1103); *experiar fores an cubiti an pedes plus ualeant* (Pl.St.311); *illi ualent, qui ui luctantur cum leonibus* (Pompon.com.176); (amb abl. de respecte) *non loquar nisi pace facta, quando pugnis plus uales* (Pl.Am.390); (1c) *uitem nouellam rescicari tum erit tempus ubi ualebit* (Cató Agr.33.2); (2) *Aesculapio huic habeto, quom pudica es, gratiam; nam si is ualuisset, iam pridem quoquo posset mitteret* (Pl.Cur.700); *hic qui insanit quam ualuit paullo prius!* (Pl.Men.873^a); *facile omnes quom ualemus recta consilia aegrotis damus* (Ter.An.309); *bubus medicamentum dato quotannis, uti ualeant* (Cató Agr.73); (en salutacions) *te...aduenientem...et salutaui et ualuissesne usque exquisiui simul* (Pl.Am.715); *ere salue, saluom te aduenisse gaudeo. usquin ualuisti? usque, ut uides* (Pl.Mos.449); (d'una part del cos) *matri oculi si ualarent, mecum uenissent simul* (Pl.Mil.1318); (amb ab) *ab armis ualeo, clunis infractos fero* (Pl.fr.5); (2b) *male ualere te, quod mi aegrest* (Pl.Cur.169); (*uilicus*) *ualebit rectius et dormibit libentius* (Cató Agr.5.5); (cf.) *quid erilis noster filius? – ualet pugilice atque athleticce* (Pl.Epid.20); (transf.) *si illa inuenta est quam ille amat, recte ualet; si non inuenta est, minu' ualet moribundu'que est* (Pl.Bac.192); (en salutacions) *salue, mi sodalis Eutyche: ut ualuisti?* (Pl.Mer.948); *saluo salue, Gealsime. – ualuistin bene? – sustentatumst sedulo* (Pl.St.586); *o mi Clinia, salue. – ut salues?* (Ter.Hau.406); (impers. pass.) *quid agitur, Sagaristio? ut ualetur?* (Pl.Per.309); (3) *ite intro cito. ualete* (Pl.As.745); *abeo. ualete* (Pl.Capt.67); *nunc, spectatores, ualete et nobis clare plaudite* (Pl.Men.1162); (cf.) *spectatores, uos ualere uolumus, clare*

adplaudere (Pl.Bac.1211); (amb *bene*) *i, sequere illos, ne morere. – bene uale. – et tu bene uale* (Pl.Mil.1361); (cf., amb *male*) *ego abeo, uale atque salue.–male uale, male sit tibi!* (Pl.Cur.588); (3d) *ab inpuicis dictis auorti uolo. ualeas, tibi habeas res tuas, reddas meas* (Pl.Am.982); *dic, quid me aequom censes pro illa tibi dar,...? –tene? uiginti minas; atque ea lege: si alius ad me prius attulerit, tu uale* (Pl.As.231); *pater aduenit peregre Philolachei.–ualeat pater* (Pl.Mos.374); *ualeant qui inter nos discidium uolunt: hanc nisi mors mi adimet nemo* (Ter.An.696); (5b) *non metus...dum quidem hoc ualebit pectus perfidia meum* (Pl.Bac.226); *uti...solo bono, sua uirtute ualeat (praedium)* (Cató Agr.1.2); (5d) *quod maleuolus uetus poeta dicitat...arbitrium uosturm, uostra existumatio ualebit* (Ter.Hau.26); (7) *quidquid est comiter fiet a me, quo nunc copia ualebit* (Pl.Rud.287); (8) *cum opulenti loquuntur pariter atque ignobiles...eadem...oratio aequa non aequae ualeat* (Enn.scen.201); *di immortales, opsecro, aurum quid ualeat!* (Pl.Aul.265); (8b) *dare denegaris; ibit ad illud ilico qui maxime apud se te ualere sentiet* (Ter.Hau.488); (11b) *'apud te' aliud longe est, neque idem ualeat 'ad te'* (Lucil.1216), etc.

La resta d'accepcions provenen a partir d'època clàssica: (4) *iamque ualens et in omne latus diffusa sonaba...flamma* (Ov.Met.9.239); (4b) *tamquam leuia quaedam uina nihil ualent in aqua* (Cic.Tusc.5.13); (6) *imitatio est, qua inPELLIMUR...ut aliquorum similes in dicendo ualeamus esse* (Rhet.Her.1.3); *si certam finem esse uiderent aerumnarum homines, aliqua ratione ualerent...minis obsistere uatum* (Lucr.1.108); (6b) *polliceor ei studium quidem meum...cum hac exceptione, quantum ualeam quantumque possim* (Cic.Fam.6.5.1); (9) *nihil de meo capite potuisse ferri, nihil esse iure scriptum aut posse ualere* (Cic.Dom.68); *legem tribunus plebis tulit...ne legi intercedere liceret, ut lex Aelia et Fufia ne ualeret* (Cic.Red.Sen.11); (9b) *quod in re maiore ualeat ualeat in minore* (Cic.Top.23); (10) *somnus...in quo ualeant falsa pro ueris* (Cic.Diu.2.121), etc.

LIV (676-77): **uelH*¹⁶³ 'ésser fort, tenir poder'
IEW : 1111-2

L'etimologia de *ualeō* és clarament pie. Es remunta a una arrel verbal *uelH- 'ésser fort, tenir poder', que es troba documentada en baltoeslau, celta, germànic i hittita. El substantiu del tocari B *walo*, A *wäl* 'rei' prové de la mateixa arrel (< *uH-

¹⁶³ Segons McCone (1991: 16), la flexió en *-a* del present de l'antic irlandès parla a favor d'una **h*₂.

(o)nt-), i reflecteix segurament un antic participi (veg. EM: 712; WH: II 727-28; LIV: 676²).

El punt de partida per aquesta arrel és un present amb infix nasal * $\underline{u}l\text{-}n\acute{e}/n\text{-}H$ - testimoniats per l'airl. *follnadar* 'domina' (* $\underline{u}l\text{-}n\acute{a}$ > * $\underline{u}al\text{-}na\text{-}$ > * $\underline{u}alla\text{-}$ → * $\underline{u}all\text{-}\bar{a}\text{-}$ → * $\underline{u}all\text{-}n\bar{a}$, veg. McCone 1991a: 15-6; LIV: 676). Aquest exemple avalaria la reconstrucció d'una laringal * h_2 per * $\underline{u}elH\text{-}$ (veg. McCone 1991a: 16; Schrijver 1991: 214), així com també el verb hittita $\underline{u}allie\text{-}^{hhi}$ 'elogiar, lloar' que, a través de la reduplicació de *l*, mostra el caràcter *set* (segurament * h_2) de l'arrel (veg. Oettinger 1979: 490-91; 549).

El lit. *vėldu*, (*veldėti*) 'posseir, governar', gòt. *waldan* 'dominar' semblen reflectir un present * $\underline{u}elH\text{-}d^he\text{-}$. L'aeslec. *vlado*, (*vlasti*) 'dominar' no és segur perquè podria ser un préstec del germànic (veg. EM: 712; LIV: 677⁶). Segons Kümmel (2000: 472-3), aquests verbs, analitzats com si provinguessin de * $H\acute{u}eld^h\text{-}$, es podrien també comparar amb l'ir. *(*H*) $\underline{u}ard^h\text{-}$ 'créixer, esdevenir fort' (veg. * $H\acute{u}eRd^h\text{-}$, LIV: 228).

Però el testimoni de l'an. *olla* 'governà', cas que reflecteixi un tema de perfet * $\underline{u}e\text{-}\underline{u}ólH/\underline{u}lH\text{-}$, parla a favor d'analitzar * $d^he\text{-}$ com un sufix de present.

Des d'un punt de vista formal i semàntic, i atesa l'antiguitat de *ualeō*, *-ēre*, és altament probable que reflecteixi un tema essiu * $\underline{u}lH\text{-}h_1j\acute{e}\text{-}$. El mateix tema apareix conservat en osc, a través de l'imperatiu $f\alpha\lambda\epsilon$ (Untermann 2000: 823, amb bibl.).

ualleō, -ēre, -, - (intr.) '(aparentment) perir, morir'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniats.

Ualleō apareix únicament testimoniats en un passatge d'Acci i en una glossa de Paulus Diaconus. El passatge d'Acci, emperò, no és segur perquè admet més d'una lectura: *passim...praeda pecua uallebant* (v.l. *uellebant*) *agris* (Acc.trag.271). En els *Epitoma Festi* es troba testimoniada la forma *uallesit*, que sobta per la seva terminació. Tal vegada s'hagi d'interpretar com a *uallessit*, forma arcaica de *ualluerit*, tal i com es troba en *prohibessit* (= *prohibuerit*): *uallesit perierit, dictum a uallo militari, quod fit circa castra, quod qui eo eiciuntur pro perditis habentus* (Paul.Fest.p.377M).

< * $g^h\text{-}elh_1\text{-}$ 'llençar, expirar'

Hom va relacionar *uallēō* amb l'airl. *a-t:baill* 'mor', *atrubalt* 'és mort', galm. *(a)ballu* 'perir', etc. (WH: II 729). Aquestes formes, a excepció del llatí, s'han relacionat recentment amb el gr. *βάλλω* 'llençar', pft. *βέβληται*, a partir d'una arrel comuna **g^helh₁-* 'trobar, llençar' (veg. LIV: 208). Tant *βάλλω* 'llençar' com *a-t:baill* 'mor' podrien reflectir un tema de present atemàtic amb infix nasal **g^hl̥-né/n-h₁-* (per l'antic irlandès, veg. McCone 1991a: 12-3; per la reconstrucció d'un present amb infix nasal grec, més que no pas amb sufix *-je*, veg. Hardarson 1993: 161⁶⁹, i Frisk: I 216, ambdós amb bibl.). El punt de partida d'aquesta arrel cal atribuir-lo a un aorist radical **g^hélh₁-* testimoniats en gr. hom. *-βλήτην* 'van trobar', que generalment es troba documentat en veu mitja *έβλητο* 'va ser trobat'.

La relació semàntica entre el grec 'llençar' i el celta 'morir' s'explica tradicionalment a partir de 'la llença (la vida)', perquè la forma *a-t:baill* mostra un pronom feble infixat (veg. WH: II 729; LIV: 208⁵).

El testimoni del llatí, emperò, no s'ha tingut present a l'hora de reconstruir aquesta arrel pie. **g^helh₁-*. Des d'un punt de vista formal i semàntic és impecable la relació amb l'airl. *a-t:baill* 'mor' i el grec *βάλλω* 'llençar', a partir d'un present amb infix nasal **g^hl̥-né/n-h₁-*, ja que en llatí **-ln-* esdevé *-ll-*. El llatí hauria pogut conservar la mateixa arrel sense infix nasal a través del substantiu *uolmus (uulnus) -eris* (< **uelh₁-nos?*) 'ferida', que és usual i apareix ja en època arcaica. La relació semàntica amb l'antic irlandès és clara, i amb la del grec s'explicaria de la mateixa manera: 'llençar l'últim alè de vida, expirar'.

La relació d'aquests mots amb l'an. *kvelia* 'atormentar, aa. *cwellan* 'matar', lit. *geliù (géliti)* 'punxar, adolorir', etc. (**g^helH-* 'atormentar, punxar' a LIV: 207) sembla també clara (veg. WH). Totes aquestes formes provindrien d'una mateixa arrel pie. **g^helh₁-*. Mentre que en llatí, en celta i en germànic, l'arrel verbal denota clarament un significat d' 'expirar, llençar el darrer alè', en grec hauria perdut la connexió semàntica amb la mort i hauria acabat significat 'llençar'.

D'acord amb aquests raonaments, podríem concloure dient que és altament versemblant que el llatí *uallēō* provingui d'un tema de present amb infix nasal **g^hl̥-né/n-h₁-* provinent de l'arrel **g^helh₁-* 'llençar, expirar'. Dins dels verbs de la segona conjugació llatina, *uallēō* representa un exemple únic de verb provinent d'una arrel verbal *seŕ* format a partir d'un present amb infix nasal.

uegeō, -ēre, -, - (tr.) ‘animar, excitar’

Derivats: *uegetus -a -um* ‘vigorós, actiu, enèrgic, vivaç’ (a partir de Varró, clàss., imp.), d’on prové *uegetō -āre* ‘enfortir, vigoritzar’ (imp.), d’on prové el substantiu *uegetātiō -ōnis* f. ‘tonificació’ (Apul.*Met.*1.2).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Vegeō és d’ús poc freqüent, però s’ha conservat ja en època arcaica, a Varró i Lucreci. El seu valor és transitiu: *aequora salsa ueges ingentibus uentis* (Enn.*scen.*367); *animos Venus ueget uoluptatibus* (Pompon.*com.*78); (Var.*Men.*351); *siet...causa necessesst quae uegeat* (codd. *uigeat*) *motum signis* (Lucr.5.532); (absol.) *uiget ueget ut opte plurimum* (Var.*Men.*268).

A *uegeō* li manca el tema de perfet i de supí.

Vegeō està relacionat etimològicament amb *uigeō* ‘ésser fort, vigorós; ésser puixant’, que és intransitiu (veg. més endavant, així com també l’entrada d’aquest verb). En un passatge de Varró, s’observa *uegeō* emprat absolutament, al costat de *uiget*: *uiget ueget ut pote plurimum* (Var.*Men.*268). Però la presència de *uiget* prova que en aquest cas, tot i que emprat absolutament, *ueget* conserva el seu sentit transitiu.

LIV (660-61): **ueǵ-* ‘esdevenir animat, vivaç, vigorós’

IEW: 1117-8

Vegeō està relacionat amb l’arrel verbal pie. **ueǵ-* ‘esdevenir animat, vivaç, vigorós’, que es troba documentada també en vàdic i germànic (WH: II 741; IEW: 1117-8; LIV: 660). La reconstrucció del fonema *ǵ és gràcies a testimonis com l’ap. *vazarka-*, pmod. *buzurg* ‘gros’.

Paral·lelament a aquesta arrel es reconstrueix l’arrel verbal *h₂ueg ‘crèixer’, testimoniada en llatí *augeō*, gòt. *aukan* ‘augmentar-se’, gr. *αὔξω, ἀ(F)έξω* ‘augmentar, acrèixer’ (amb allargament en -s), etc. *Uegeō* podria analitzar-se com un grau zero de **h₂ueg-* (Schrijver 1991: 75) però, atès el seu vincle amb l’indoirani, que mostra una *ǵ, aquesta possibilitat s’hauria de descartar (veg. WH: II 741; Frisk: I 188).¹⁶⁴

L’únic tema verbal pie. que es pot reconstruir amb seguretat a partir d’aquesta arrel és un causatiu **uoǵ-éǵe-* que apareix conservat en vèd. *vājáyati* ‘estimula’

¹⁶⁴ L’EWAia: II 492 reconstrueix per aquests exemples del llatí, el germànic i el vàdic, l’arrel **h₂ueǵ-*, sense motiu aparent. Jamison (1983: 89), Lubotsky (1988: 91) i LIV no reconstrueixen cap laringal per aquesta arrel.

(Watkins 1994: 490-2; Jamison 1983: 89), gòt. *-wakjan* ‘despertar’ i en llatí *uegeō*, *-ēre* ‘animar, excitar’.

Segons Watkins (1994: 490), el vocalisme de *uegeō* provindria originàriament de **uogēre*, amb **uo > ue* davant de velar. El valor transitiu de *uegeō* contrasta amb el d’un altre verb llatí intransitiu relacionat etimològicament amb la mateixa arrel, *uigeō* ‘ésser ple de força, vigor’, que apareix també a partir d’època arcaica.

Kümmel analitza *uigeō*, juntament amb l’aaa. *wahhēn* ‘estar despert’, com un reflex d’un tema de perfet **ue-uóġ/uġ-*, tot i que tampoc descarta la possibilitat de veure en aquesta forma un antic tema de present en *-ē* de nova formació (veg. Watkins 1994: 487-93). Ambdues propostes són possibles. Ara bé, la proposta de Watkins sembla més plausible estadísticament parlant, ja que dins dels verbs de la segona conjugació llatina no es troba cap cas de verb que provingui d’un antic tema de perfet pie.

El vocalisme *i* (en lloc d’ *†e*) que mostra *uigeō* és incert. L’explicació més plausible fóra que *uigeō* adoptà el vocalisme *i* per influència de *uigil* ‘vigilant’ (clàss.), que mostra una dissimilació a partir de **uegilis* o **ueglis*, denominatiu de *uegeō* (veg. WH: II 788; LIV: 661²). La proposta que justifica el vocalisme *i* de *uigeō* per evitar l’homonímia amb el verb causatiu *uegeō* és possible, però topa amb contraexemples com *lūceō* i tal vegada *torreō* (veg. l’etimologia d’aquests verbs).

D’acord amb el que acabem d’explicar, podríem concloure dient que *uegeō* és un antic tema causatiu provinent de l’arrel **ueġ-*. *Uigeō*, en canvi, fóra un present en *-ē* de la mateixa arrel però d’origen recent que mostraria el vocalisme *i* per influència de l’adjectiu *uigil*.

uereor, -ēri, -itus (dep., tr., intr.) ‘**1** (amb ac., gen. o abs.) reverenciar, tenir respecte (a); (impers. amb ac. de persona que sent el respecte) infondre respecte; (amb valor pass.) ésser respectat; **2** (amb ac. o gen.) témer, tenir por de; (amb ac. i *de*) témer a propòsit de; (amb ac. i *ab, de* o *in* i abl.) témer quelcom de la part de; (abs.) tenir por, témer; (amb *de*) tenir por de; (amb dat. o *in* i abl.) témer, tenir por per; (amb inf.) no gosar, vacil·lar a; (impers. amb or. d’inf.) fer por de; **3** (amb *ne*) témer que, no sigui que (que quelcom que hom no desitja hagi succeït o succeeixi); (amb *ut* o *ne* i negació) témer que no (que quelcom que hom desitja no hagi succeït o no succeeixi); (amb interr. indir.) fer por, preocupar’

Derivats: *uerēcundus -a -um* ‘reservat, discret, respectuós, vergonyós’ (arc., clàss., imp., usual), d’on provenen *uerēcundor -ārī* ‘mostrar modèstia, ésser tímid’ (arc., clàss., rar), *uerēcundia -ae* f. ‘modèstia, reserva, respecte; tímidesa, vergonya’ (arc., clàss., imp., usual) i l’adverbi *uerēcundē* ‘amb respecte, discreció, modestament’ (arc., clàss., imp.); *uerendus -a -um* ‘respectable, venerable, temible’ (imp., rar), d’on prové *uerenda -ōrum = pudenda* ‘òrgan sexual’ (Plin.); *uerētrum -ī* n. ‘òrgan sexual extern’ (Var., Suet., Phaed.), *uerētilla -ae* f. ‘nom de peix no identificat, amb forma semblant a l’òrgan sexual’ (Apul.*Apol.*34).

Compostos: *reuerer* ‘sentir por, vergonya; venerar’ (usual en totes les èpoques), i els seus derivats;¹⁶⁵ *subuerer -ērī* (Cic.*Fam.*4.10.1).

Uerer és habitual en totes les èpoques, especialment en època arcaica. Apareix documentat sempre en forma deponent, i mostra tant valor transitiu com intransitiu. És freqüent també de trobar-lo en construccions impersonals. *Uerer* mostra bàsicament dos significats ‘reverenciar, tenir respecte’ i ‘témer’, el primer dels quals es formà segurament a partir de la idea d’‘observar amb por’→ ‘tenir respecte, reverenciar’.

En època arcaica és habitual de trobar ja ambdós significats en els comediògrafs llatins, ja sia com a transitiu, com a intransitiu, com amb valor impersonal: (1) (amb ac.) *per...Iunonem, quam me uereri et metuere est par maxume* (Pl.*Am.*832); *nemo hic uindicias neque sacra ueretur* (Lucil.1219); (amb gen.) *si non uerear, nemo uereatur tui* (Afran.*com.*31); *optandum uxorem quae non uereatur uiri* (99); (amb quin) *neque huius sis ueritus feminae...quin...ei faceres contumeliam* (Ter.*Ph.*971); (impers., amb ac. de persona que sent el respecte i gen.) *si tui ueretur te progenitoris* (Acc.*trag.*76); *nihilne te populi ueretur, qui uociferere in uia?* (Atta *com.*7); (absol.) *hic uereri perdidit* (Pl.*Bac.*158); *uideo (sc. illos) sapere intellegere, in loco uereri, inter se amare* (Ter.*Ad.*828); (2) (amb ac.) *neque paternum aspectum es ueritus* (Pac.*trag.*328); *itane patris ais aduentum ueritum hinc abiisse?* (Ter.*Ph.*315); *quodsi eum nunc reperire possim, nil est quod uerear* (Ter.*Ph.*315); (absol.) *ne uereamini quia bellum Aetolis esse dixi* (Pl.*Capt.*58); *quia tam misere hoc esse cupio uerum, eo uereor magis* (Ter.*Ad.*698); (amb inf.) *qua caussa simul mecum ire ueritust* (Pl.*Epid.*41); *quid ita?—ei mihi, uereor dicere* (Ter.*An.*323); (amb ac. i inf.) *alium alio pacto...ni sciam fecisse mulat nequiter, uerear magis me...hoc ornatu incedere* (Pl.*Mil.*1285); (3) (amb ne) *nam uereor era ne...indigne iniuria adficiatur* (Ter.*Ph.*730); *eam ueretur ne perierit* (Pl.*Rud.*390); *uereor Pamphilum ne orata nostra nequeat diutius celare* (Ter.*Hec.*575); (amb ut) *dies mi ut satis sit uereor ad agendum* (Ter.*An.*705); *ut ista sunt promerita uestra, aequiperare ut queam uereor* (Pac.*trag.*154); (amb interr. ind.) *eri semper lenitas uerebar quorsum euaderet* (Ter.*An.*175); *perii: hoc quid sit uereor* (Ter.*Eu.*644), etc.

¹⁶⁵ Pels derivats, veg. l’entrada de cada compost.

Uereor acabà ràpidament confonent-se amb *timeō*, *metuō* i n'esdevingué el sinònim ja en època arcaica: *ne uereare, meo periculo huius ego experiar fidem* (Pl.*Capt.*349).

LIV (685-86): **uer-* 'observar, percebre'.
IEW: 1164

El verb deponent *uereor* es relaciona amb l'arrel verbal pie. **uer-* 'observar, percebre' que, a part del llatí, s'ha conservat també en tocari i letó: toc.B *warššām*, A *wräs* 'fa olor (intr.)' (que podria reflectir un tema de present **ur_o-ské-*, veg. LIV: 685²); i let. *veŗuōs*, (*vērtiēs*) 'observar, veure' (d'origen recent). El gr. hom. *ὄρωται* 'vigilar', que hom ha vinculat a aquesta arrel (WH: II 758), s'hauria de vincular a l'arrel **ser-* 'parar atenció a' (veg. EM: 723; LIV: 686¹).

A part d'aquests exemples verbals, el germànic ha conservat un substantiu derivat d'aquesta mateixa arrel, **warō-* f. 'atenció' (< **ur_o-éh₂-*), així com un gran nombre de mots emparentats (veg. EM : 723; WH : II 758).

El tema essiu **ur_o-h₁ié-* el tenim conservat en llatí *uereor*, *-ēri* 'témer, tenir respecte' (← 'observar amb por'), que mostra un grau ple *e* secundari (veg. LIV: 686³).

uideō*, *uidēre*, *uīdī*, *uīsum (tr.) 'I (act. i pass.) 1 veure (percebre amb la vista), (abs.) veure-hi, tenir vista; 2 (ext.) veure, trobar-se amb; fixar-se en, creure; ésser testimoni de, assistir a, veure; viure fins a veure, arribar a; estar situat de cara a, mirar cap a; 3 (amb predicatiu referit al complement directe) veure (de tal o tal manera); (amb or. d'inf.) veure, notar, sentir; (amb interr. indir.) veure, mirar; 4 trobar, conèixer, veure; preveure; 5 adonar-se de, entendre, comprendre; considerar, fixar-se en, mirar; esbrinar, descobrir, veure; (amb pred. referit al complement directe) considerar; 6 ocupar-se de, vetllar per; *uidere ut*, procurar que, vetllar perquè, mirar que; *uide ne* procura que no, guarda't que no, no oblidis que. II (pass.) 1 semblar, parèixer; 2 (sovint amb dat., refl.) creure, pensar-se (un mateix); 3 aparèixer com, ésser considerat, ésser tingut per; ésser palès, ésser evident; 4 (impers. pass.) plaure, semblar bé, semblar apropiat'

Pros.: contr. *uidēn* = *uidesne*; imperat. *uidē* (rar) en combinació *uide sis*, també a V.Fl.5.594.

Derivats: *uīsum* -ī n. 'allò que es veu, visió; (esp.) aparició, visió (sobrenatural) (cfr. gr. *φαντασία*)' (a partir de Cic.); *uīsiō* -ōnis f. 'visió, facultat de veure; (esp.) visió, aparença' (a partir de Cic.); *uīsus* -ūs m. 'facultat o poder de veure, vista, visió; (esp.) visió sobrenatural, aparença' (a partir de Lucr.); *uīsiuus*, *uīsuālis*, *uīsibilis* (imp.), *uīsibiliter*, *uīsibilitās*, i *inuīsibilis*,

inuīsibīliter, inuīsibīlītās (tardans i rars); *uīsualīs, uīsualīter, uīsualītās* (llengua de l'església); *uīsendus -a -um* 'digne d'èsser vist' (a partir de Cic.).

Compostos: *ēuidēns* 'perceptible, clar, evident' (a partir de Cic.); *inuideō* (arc., clàss., imp., usual), i els seus derivats;¹⁶⁶ *peruideō* 'veure clarament' (clàss., usual); *praeuideō, -idēre, -īdī, -īsum* (a partir de Cic.); *prōuideō, -idēre, -īdī, -uīsūm* 'veure davant, distingir; preveure; prendre precaucions', molt usual en totes les èpoques, i els seus derivats; *reuideō, -idēre, -, -īsum* 'tornar a fer una altra visita a' (rar, Pl., Apul.), i els seus derivats.

Uideō 'veure' i, per extensió, 'observar, mirar, percebre', és molt usual, tant amb valor actiu com amb valor passiu. En època arcaica és molt usual de trobar-lo ja en els comediògrafs llatins, amb totes les accepcions semàntiques: (1) *attat! singulum uestigium uideo* (Pl.Cist.701^a); *uideon Cliniam an non?* (Ter.Hau.405); *uti tu morbos uisos inuisosque...prohibessis* (Cató Agr.141.2); (absol) *ego uero audio nunc demum et uideo et ualeo* (Ter.Hau.244); (2) *uidere uideor iam diem illum quom hinc egens profugiet* (Ter.Ad.384); (4) *neminem uidi, qui numero sciret quicquid scito opust* (Naev.trag.58), etc.

En valor passiu, *uideō* pot significar 'ser vist': (impers. pass.) *loci...qui ad quasque quaestiones accommodati sint deinceps est uidendum* (Cic.Top.86), però també adquirir el significat de 'semblar', i és també molt freqüent de trobar-lo, amb aquesta accepció, ja en els autors arcaics: (II) (1) *ecquid fortis uisast?* (Pl.Mil.1106); *uideo decorum dis locum uiderier* (Pl.Rud.255); (2) (amb inf.) *neque sat numero mihi uidebar currere* (Turp.com.151); *non uideor meruisse laudem, culpa caruisse arbitrator* (Pl.Trin.1129), (4) (impers. pass.) *tibi quidem edepol ita uidetur* (Pl.Cas.360); *mihi sic uidetur* (Ter.Ad.133), etc.

El tema de perfet *uīdī* data també d'època arcaica: *nec quisquam <sophiam>...in somnis uidit* (Enn.Ann.219); *ubi uidi,...pedibus protinam me dedi* (Naev.com.35), etc. A partir d'aquest perfet es formà l'adjectiu en *-to- *uīsus* (veg. derivats).

El desideratiu i intensiu de *uideō* és *uīsō -ere* (*uiss-* a Pl.Mil.302; Ps.1063) 'anar a veure, fer un cop d'ull; visitar', que apareix testimoniats en totes les èpoques, i és especialment freqüent en època arcaica i imperial: *eho an non domist?—uise, abi intro tute* (Pl.Mil.302); (tr.) *eximus intus ludos uisere huc in uiam nuptialis* (Pl.Cas.856); *illa...in arcem abiuit aedem uisere Mineruae* (Pl.Bac.900), etc.

LIV (665-67): **uej̥d-* 'veure (*erblicken*)'
IEW: 1125-7

¹⁶⁶ Pels derivats, veg. l'entrada de cada compost.

L'etimologia de *uideō* és molt coneguda. Prové de l'arrel verbal pie. **ueǵd-* 'veure (*erblicken*)', que apareix molt ben testimoniada en les altres llengües indoeuropees.

El punt de partida d'aquesta arrel és un aorist radical **ueǵd-/uid-* conservat en vèd. *ávidat* 'ha trobat', aav. *vīdaṭ* 'troba', arm. *egit* 'trobà', gr. *είδον* 'vaig veure', inf. *ίδειν*. L'indoirani mostra una tematització que es podria explicar per l'homonímia amb el tema de perfet **uaid-/uid-* 'saber' (veg. LIV: 666²).

El tema de present amb infix nasal **ui-né/n-d-* apareix conservat en vèd. *vindāti* 'troba', aav. *vīnastī*, avrec. *vīnasti* 'troba', airl. *ro-finnadar* 'troba, experimenta', galm. *gwnn* 'sé'.

El tema de perfet **uóǵd-/uid-* es pot observar en vèd. *véda*, *vidúr* 'sé, sabem', aav. *vaēdā* 'sap', avrec. *vīdarə* 'saber', arm. *gitem* 'sé' (Klingenschmitt 1982: 135), gr. *οἶδα*, *ἴδμεν* 'sé, sabem', airl. *ro-fetar* 'sé', *-fitir* 'sap', galm. *gwyr*, bretn. *goar* 'sap', gòt. *wait*, *witum* 'sap, saber', apr. *waisei* 'saps', *waidimai* 'sabem', aeslec. *vědě* → *věmь* 'sé'.¹⁶⁷ La manca de reduplicació d'aquest tema encara no ha estat explicada satisfactòriament (cfr. Winter 1993: 479-83; Mailhammer 2007: 36 i ss.); en algunes llengües indoeuropees apareixen igualment inexplicades formes amb grau ple *e* en lloc de grau reduït, com per exemple, el subj. gr. *είδω*, ptc. *είδώς* (es deu a una dissimilació **ue-uid-* > **ueǵd-*, o bé és un fenomen antic?); així com el plusquamperfet gr. *ἦδην*, que Schrijver (1999[2000]: 264-272), juntament amb el celt. **wēd-ǵ-* (en galm. (+) impft. *gwȳδ(y)-*) fa remuntar a **ueǵd-eh₁-*. A més a més, l'infinitiu de l'aeslec. *věděti*, que prové també del tema de perfet pie., curiosament presenta un sufix *-ě-* propi dels verbs estatus (veg. *supra*). Davant d'aquesta varietat de formes, Kümmel (LIV: 667⁹) es pregunta si estem davant de restes d'antics tipus de formacions.

El tema causatiu **uoǵd-éǵe-* apareix en vèd. *-vedáya-* 'informar', aav. *-uuaēdaiia-* 'assignar', airl. *-foídi** 'envia', aaa. *weizen* 'mostrar, demostrar'.

Pel que fa a l'anàlisi formal de *uideō* sembla reflectir un tema essiu **uid-eh₁-* 'veure', tal i com el gòt. *witan* 'vigilar', lit. *pa-vydžiù*, *-vydėti* 'envejar', aeslec. *vidėti*. En sabèl-lic s'ha conservat en sudpicè *VIDETAS* 'uidetis (?)', així com també en el participi de perfet ombre *uirseto* 'uisum' (< **uide-to-*) (cfr. EM: 733; Meiser 1991: 500).

¹⁶⁷ *vědě* < *uóǵd-h₂eǵ₂, la 1a sg. ind. presenta una terminació primària; l'inf. *věděti* curiosament presenta una *-ě-* dels verbs estatus (veg. LIV: 667⁹).

Segons Meiser (1993a: 299-300) i LIV (667²⁵) aquest tema essiu s'hauria d'analitzar com una nova formació imperfectiva de valor "estàtico-duratiu" (*sehen*), en contraposició amb el valor momentani de 'mirar' (*erblicken*), que hauria substituït el present amb infix nasal, poc adient per la noció durativa de 'veure'.

En un tema essiu hom esperaria trobar un tema de perfet del tipus †*uiduī* (cfr. *taceō, tacuī*). Segons Meiser (1991: 501), atès que els verbs essius que mostren un perfet de flexió forta és perquè originàriament pertanyien al mateix temps a un present primari, és a dir, eren perfets simultanis (cfr. *pendeō/pendō - pependi, sīdō/sēdī-sēdī, tendō/teneō - tetinī*), s'hauria de suposar que paral·lelament a *uideō* existí un present, del qual no n'ha quedat rastre, amb el qual compartia el mateix tema de perfet.

Pel que fa al tema de perfet *uīdī* 'vaig veure', i tal i com indica el canvi de vocalisme respecte al tema de present, reflecteix un antic aorist radical **uēīd-/uīd-* (veg. Meiser 1993a: 298-9 (amb bibl.); 1991: 500 i ss.).

Al costat del participi de perfet llatí *uīsus*, l'umbre ha conservat la forma *uirseto /uīřetom/*. Mentre que l'umbre mostra el resultat esperable d'un verb essiu **uīdeto-*, en llatí hom esperaria trobar un resultat com †*uiditus*. Com en el tema de perfet, *uīsus* està format a partir de **uisso-*, que no mostra el tema essiu, ans l'arrel en grau reduït.

El tema desideratiu **uēīd/uīd-s-* apareixeria testimoniats per *uīsō, -ere* 'visitar' (← * '(voler) veure algú' (veg. EM: 733; LIV: 667¹⁶)).

***uieō, -ēre, -, uīētum* (tr.) 'trenar, entreteixir'**

Derivats: *uiētus -a -um* (disil. a Hor.*Epod.*12.7) 'marcit, pansit, neulit; passat' (arc., clàss., imp.); *uīmen -inis* n. 'vímet, tija, branca flexible; (meton.) panera, cistell de vímet' (arc., clàss., imp.), d'on provenen *uīmentum* n. 'brancatge de vímet' (Tac.*Ann.*12.13) (i *reuīmentum* Fro.*Aur.*1.p.40(221N)), *uīminālis -e* 'usat per a fer vímet' (a partir de Varró, rar; cfr. *Viminalis collis* 'Viminal', turó de Roma), *uīminārius -(i)ī* m. (CIL XII 4522), *uīminētum -ī* n. (Var.*L.*5.51), *uīmineus -a -um* 'fet de vímet' (a partir de Varró); *uītor -ōris* (Pl.*Rud.*990, Gel.); *uītilis -e* 'fet de vímet' (Cató, Var., Plin.); *uītilia -ium* (n. pl. subst.) 'articles de vímet' (Var.); *uītis -is* f. 'vinya, cep' (arc., clàss., imp.), *uitta -ae* f. 'veta, cinta (de lli, cenyida als cabells de les dones romanes de naixença lliure); (esp., rel.) cintes, bandes (de llana dutes pels sacerdots i per les víctimes); cinta' (arc., imp.); *uiescō -ere* 'assecar-se, emmusteir-se, marcir-se' (rar, Col.).

Compostos: no n'hi ha cap de testimoniats.

Uieō és poc freqüent, però es llegeix ja a Enni: *ibant malaci uiere Veneriam corollam* (Enn.*uar.*25). En èpoques posteriors es troba documentat a Varró i Gel·li: *uehiculum, in quo faba aliudue quid uehitur, quod e uiminibus uietur; aut eo uehitur* (Var.*L.*5.140); *ut habeas uimina, unde uiendo quid facias* (Var.*R.*1.23.5); (transf.) *antiquos poetas uates apellabant a uersibus uiendis* (Var.*L.*7.36); (Gel.12.3.4).

El participi de perfet *uiētus*, emprat amb valor adjectival (veg. derivats), adquirí el significat de ‘marcit, pansit’, i apareix a Terenci, Cic., Lucr., Ov., etc., tot i que no sigui massa freqüent: *hic est uietus uetus ueternosus senex* (Ter.Eu.688); *ne...pertinaci uento uieta fiant (mala)* (Var.R.1.59.1); *contractum aliquo morbo bouis exile...et uietum cor fuisse* (Cic.Diu.2.37), etc.

El mateix significat que el participi mostra l’incoatiu *uiescō* ‘marcir-se, pansir-se’, que és molt rar i apareix a Columel·la: *uiescetem ficum* (Col.12.15.1); *in sole uiescere patiuntur (ficos)* (Col.12.15.5). Segons EM (735) cal entendre’l amb el sentit de ‘se ramollir sur sa tige’, ‘se flétrir’ (cfr. *uiescetem ficum* a Col.12.15.1; *in sole uiescere patiuntur (ficos)* Col.12.15.5).

LIV: **uiēh*₁- ‘embolicar’
IEW: 1120-2

Uieō està relacionat amb l’arrel verbal pie. **uiēh*₁- ‘embolicar’, que apareix testimoniada en indoirani, baltoeslau i celta. L’arrel mostra originàriament un grau ple II, d’acord amb els testimonis més antics del vèdic.¹⁶⁸

El punt de partida d’aquesta arrel és un aorist radical **uiēh*₁-/*uih*₁- conservat en vèd. *ávyat* ‘ha embolicat’ (Kümmel 2000: 507¹⁰¹⁷), aeslec. (+) *-vitb* ‘embolicà’.

L’airl. *-fen* ‘circumdar’ podria reflectir un present amb infix nasal **ui-né/n-h*₁-.

Pel que fa al llatí *uieō*, el LIV (695) l’analitza, juntament amb el vèd. *vyáyati* ‘embolica’, com un present amb sufix **-éje/o*, **uih*₁-*éje-* (veg. també WH: II 786). Aquesta reconstrucció, emperò, sobta en un verb de la segona conjugació llatina.

Tal vegada fóra més adient pensar en un present del tipus **uiēh*₁-*je/o*, tal i com havíem proposat en el cas de *-plēō -plēuī -plētum*. *Uieō* s’hauria d’analitzar a partir d’un tema d’aorist radical **uiēh*₁- (conservat en vèdic i antic eslau eclesiàstic) que hauria esdevingut en llatí *uiēuī (cfr. *plēuī*), però del qual no n’ha quedat cap rastre. L’explicació del motiu pel qual no s’ha conservat el tema de perfet de *uieō* és incerta, però probablement està relacionada amb l’escassetat de formes testimoniades per aquest verb. Malgrat tot, aquesta hipòtesi es veu confirmada per la conservació del participi de perfet *uiētus*, que és arcaic i ha mantingut el tema radical **uiēh*₁- (cfr. *-plētus*). La hipòtesi d’EM segons la qual *uiētus* provindria de l’incoatiu *uiēscō* és poc versemblant,

¹⁶⁸ Per l’assumpció de la laringal, cfr. vèd. *vī́tá-* ‘embolicat’, inf. lit. *výti*, skr. *vīti* < **uiH-l̥*; per l’assumpció de **h*₁, cfr. llatí *uieō* < **uih*₁-*éje-* (si fos **h*₂ s’hauria d’esperar †*uiāre*), veg. LIV: 695¹¹⁰.

atès que l'adjectiu apareix ja en època arcaica, mentre que l'incoatiu apareix únicament a Columel·la.

La relació semàntica entre *uieō* 'trenar' i *uiētus*, emprat amb força adjectival, 'assecat, marcit' s'entèn a través del significat que mostren els substantius provinents d'aquesta arrel. En llatí, *uīmen -inis* n. 'vímet, tija' remet a la idea del trenatge a partir del qual es formaven els cistells de vímet, així com d'altres utensilis (cfr. *uītilia -ium* 'articles de vímet' (Var.)). Aquests estris, que encara es produeixen al llarg de la Mediterrània, estan fets a partir d'una tija seca, i d'aquí el significat que apareix a *uiētus*, que s'hauria d'entendre com a 'trenat' → 'assecat'. La força adjectiva que mostra aquesta antic participi, recolza també la hipòtesi a favor d'aquest tecnicisme.

En el cas del present de l'antic indi *vyáyati* es podria analitzar també com una nova formació a partir de l'aorist (veg. LIV: 695⁹).

D'acord amb aquests raonaments, podríem concloure que *uieō* forma part dels verbs radicals acabats en *-h₁ i que, com en el cas de *-pleō* reflecteix un tema de present *uieh₁-ie. Aquest tema s'hauria originat a partir de l'aorist radical **uueh₁-* que, tot i que en llatí no s'hagi conservat, es veu confirmat gràcies al participi emprat amb força adjectival *uiētus*.

uigeō, -ēre, -uī, – (intr.) '1 tenir força, vigor, ésser ple de força, de vigor; **b** (d'habitatges, etc.) estar en una condició puixant; **b** créixer, vegetar (una planta); **c** (de forces físiques) ésser actiu; **2** ésser puixant, florir (en un camp determinat); **b** excel·lir (en una qualitat particular, etc.); **3** (de condicions, pràctiques) florir, excel·lir; **b** prevaler, viure (en el record, la memòria); **c** romandre vertader, prevaler; (leg.) ésser vàlid; **4** (de les expressions, gestos) ésser efectiu; **5** ésser alt (un preu, per al venedor)'

Derivats: *uigor -ōris* m. 'energia física o mental, vigor' (clàss., imp.), d'on provenen l'adjectiu *uigōrātus -a -um* i l'adverbi *uigōrātē* (Apul.); *uigescō -ere* (intr.) 'adquirir força o vigor' (Catul, Lucr., etc.);

subst. *uigil -ilis* m. (f.) 'sentinella, guardià, vigilant nocturn' (arc., clàss., imp., usual), d'on provenen: el substantiu *uigilārium -i(ŕ)* 'talaia' (Sen.Ep.57.6), el compost *peruigil -ilis* 'que sempre vigila' (a partir d'Ov.), l'adjectiu *uigil -ilis* 'despert, vigilant, atent; de vetlla, d'insomni' (a partir de Lucr.), l'adjectiu *uigilāx -ācis* 'vigilant, despert, vetllador' (Prop., Col., rar), el substantiu *uigilia -ae* f. 'vetlla, vigília, guàrdia', arc., clàss., imp. (*uigilium* n. a Var.Men.105), el substantiu *uigilium -(i)i* n. 'acció de vigilar' (Var.Men.105) (d'on prové *peruigilium -(i)ī* n. 'condició de vetllar tota la nit' (a partir de Lucr.)), el verb *uigilō -āre* 'estar despert, desvetllat, vetllar' (arc., clàss., imp., usual), d'on provenen l'adjectiu *uigilābilis -e* (Var.Men.485) i els compostos *aduigilō* (arc., clàss., imp.), *ēuigilō* (a partir de Cic.), *exuigilāre*, *exreuigilāre* (tardans), *inuigilō* (a partir de Cic.), *interuigilō* (tardà), *obuigilō* (Pl.Bac.398)), *peruigilō -āre* 'vetllar tota la nit' (arc., clàss., imp.), d'on prové *peruigilātiō -ōnis* f. 'acció o fet de vetllar tota la nit' (Cic., Fro).

uigilans -ntis ‘despert, vigilant’ (arc., clàss., imp., tot i que poc freqüent), d’on prové l’adverbi *uigilanter* ‘amb atenció, vigilància’ (Cic., rar) i el substantiu *uigilantia -ae* f. ‘insomni, vetlla; atenció, diligència’ (Ter., clàss., imp.).

Compostos: *dēuigeō* (Var.Men.228 (s.u.l.)); *peruigeō* (Tac.Ann.4.34).

Vigeō és especialment freqüent en època clàssica i imperial. Alguns exemples, emperò, s’han conservat en els tragediògrafs i comediògrafs llatins: (1) *qui uiget, uescatur armis* (Pac.trag.22); (3) *nam ita nunc mos uiget* (Pl.Cur.299); (3b) *cuius facta uiua nunc uigent* (Naev.com.109).

A partir d’època clàssica *uigeō* esdevé més testimoniats i apareixen la resta d’accepcions semàntiques: (1b) *regni bonis fruor domusque ciuium coetu uiget* (Sen.Oed.688); (*urbes*) *stant populisque uigent* (Stat.Silu.3.5.74); (1c) *neque est ullum quod non ita uigeat interiore quodam motu...ut aut flores aut fruges fundat* (Cic.Tusc.5.37); (1d) *necesset uentus et aer et calor inter se uigeant* (Lucr.3.283); *Philonem, quem in Academia uigere audio* (Cic.de Orat.3.110); *aetas succedit aetati: diu legiones Caesaris uiguerunt, nunc uigent Pansae, uigent Hirti* (Cic.Phil.11.39); (2b) *uigeant apud istam mulierem uenustate* (Cic.Cael.67); *audaciae qua maxime uiguit* (Curt.4.9.23); (3c) *uiget illud Homeri* (Cic.Q.fr.3.7.1); (leg.) *ut exhereditatio uigeat* (Ulp.dig.38.2.12.5); (4) *qui numerus in primo uiget, iacet in extremo* (Cic.Orat.215); *puerum ad canendum...cum statuisset, canticum egisse (Liuium) aliquanto magis uigente motu quia nihil uocis usus impediabat* (Liv.7.2.9); (5) *locis quibus harum rerum uigent pretia* (Col.8.4.6), etc.

Vigeō mostra sempre un valor intransitiu, a diferència de *uegeō* que és transitiu, i amb el qual està relacionat etimològicament.

veg. *uegeō* (< **ueg-* ‘esdevenir animat, vivaç, vigorós’)

uireō, -ēre, -ruī, – (intr.) ‘1 (referit a plantes, etc.) ésser verd, verdejar, créixer verd; **b** (ext.) verdejar (aplicat a llocs); **c** (generalment) verdejar, ésser verd; **2** (transfig.) florir, prosperar, verdejar; **b** (referit a una persona, les seves facultats, etc.) estar ple de vigor, esdevenir vigorós’

Derivats: *uiridis -e* ‘verd’ (*uiride* ‘el verd’; *uiridia* ‘les plantes verdes’) (arc., clàss., imp., usual), d’on provenen el substantiu *uir(i)diārium* n. ‘jardí’ (a partir de Cic.), l’adjectiu *uiridiārius -a -um* (CIL VI 2225), l’adjectiu *uiridulus -a -um* ‘tendre i jove’ (cj. a Naev.com.126: *uiridulo adulescentulo*), el substantiu *uiriditās -ātis* f. ‘verdor, verdura’ (clàss.), *uiridicātus -a -um* (tardà), els compostos *peruiridis -e* (Cels., Mela, Plin.) ‘verd brillant o profund’, *praeuiridis -e* (Fron.Aq.7) (*praeuiridans* (Laber.com.116)) ‘molt verd’ i *subuiridis -e* ‘verd pàl·lid’ (Cels., Plin., Larg.), el verb *uiridō -āre* ‘(intr.) ser verd; (tr.) fer verd’ (arc., clàss., imp.), d’on prové

l'incoatiu *uiridēscō* 'esdevenir verd' (tardà) i el compost *reuirdescō* 'tornar a esdevenir verd' (*Rhet.Her.*4.45); *uirescō* (intr.) 'esdevenir verd' (a partir de Lucr.), a partir del qual prové el compost *reuirescō* 'reverdir' (clàss., imp.); *uirētum* i *uirectum* (pl. *uirecta*) 'jardins, boscs' (Verg., Apul.); *uiror -ōris* 'verdor' (Apul.*Fl.*10); *peruirens* 'sempre verd' (tardà).

Compostos: *interuireō* 'verdejar entremig' (Stat.*Theb.*4.98); *reuireō* (intr.) 'reverdir' (*Eleg.Maec.*113).

El primer testimoni de *uireō* apareix a una comèdia de Plaute, amb l'accepció d' 'ésser verd': (1c) *uiden tu illic oculos uirere?* (Pl.*Men.*828). Però és especialment a partir de Ciceró, que *uireō* apareix documentat amb freqüència: (1) *alia semper uirent, alia hieme nudata uerno tempore tepefacta frondescunt* (Cic.*Tusc.*5.37); *hedera uirenti* (Hor.*Carm.*1.25.17); *aram...cespite uirenti...faciunt* (Apul.*Met.*7.10); (1b) *frondiferas...domos auium camposque uirentis* (Lucr.1.18); *nemus omne uirebit* (Verg.*Ecl.*7.59); *uiret collis longo tractu* (Mela 3.95); (1c) *spina uiret, uenter albet* (Ov.*Met.*6.380); *spumas uirentis maris* (Gel.2.26.23); (2) (amb abl.) *arcem ingeniis opibusque et festa pace uirentem* (Ov.*Met.*2.795); *hic sexus melioris inops, sed prole uirebat feminea* (Stat.*Theb.*1.393); (2b) *nec dulcis amores sperne puer...donec uirenti canities abest* (Hor.*Carm.*1.9.17); *exactae iam aetatis Camillus erat...; sed uegetum ingenium...uigebat uirebatque* (Liv.6.22.7); *in multa senectute placidus uiret* (Sen.*Dial.*7.21.1), etc.

LIV (671-72): **uei̯s-* 'brotar, créixer, desenvolupar-se'
IEW: 1133

Vireō es relaciona amb l'arrel verbal pie. **uei̯s-* 'brotar, créixer, desenvolupar-se' que es troba testimoniada únicament en lituà: *vī̯sù*, (*vī̯sti*) 'propagar-se', que podria reflectir un present amb infix nasal **ui̯-né/n-s-* (veg. IEW: 1133; LIV: 671). El germànic, emperò, ha conservat una sèrie de substantius provinents de la mateixa arrel: an. *vī̯sir* 'rebrot', aaa. *wisa* 'prat', etc.

D'acord amb Kümmel (LIV: 671), *uireō*, *-ēre* 'ésser verd' reflectiria un tema essiu **uis-ẖi̯é-*. Malgrat tot, l'antiguitat d'aquest tema no es pot assegurar.

ūmeō, -ēre, -, - (intr.) '(esp. en ptc. pres.) estar humit, estar moll'

Ortoqr.: la transcripció *hum-* es troba en còdexs i algunes edicions.

Formes nominals i derivats: *ūmor* (*hūm-*) *-ōris* m. 'humitat, aigua, líquid, suc' (arc., clàss., imp., usual); *ūmectus -a -um* (per la forma, cfr. *uirectum, fructum*, etc.) 'moll, humit' (Cató, Var., Apul.), d'on prové el verb *ūmectō -āre* (*hum-*) 'humitejar, mullar; (intr., dels ulls) estar humit (de llàgrimes)' (a partir de Lucr., poètic); *ūmescō* 'esdevenir humit' (Verg., Sen., Plin.); *ūmefaciō*

‘mullar’ (Plin.Nat.32.138); *ūmidus -a -um* ‘humit’ (Pac., clàss., imp., usual), a partir del qual provenen *ūmidulus -a -um* ‘humit, mullat’ (Ov.Ars 3.629), *ūmiditās -ātis* f. (Pl.Mos.146, tardà) i l’adjectiu *umifer -era -erum* ‘carregat d’humitat’ (Cic.Arat.Progn.226); *ūmificus -a -um* ‘humit’ (Plin.Nat.2.223); *ūmigō -āre* ‘humitejar’ (Apul.Fl.1).

Compostos: no n’hi ha cap de testimoniat.

Ūmeō no sembla documentat en època arcaica; els primers testimonis apareixen a Vigili, és poètic i és freqüent trobar-lo en forma de participi de present: *umentia circum litora* (Verg.A.7.763); *tergebam umentes...genas* (Tib.1.9.38); (amb abl.) *lacrimis umet harena meis* (Ov.Ep.5.56); *quae...sitim tulerant, stagnata paludibus ument* (Ov.Met.15.269); *umentibus Pado campis* (Tac.Hist.3.50); (ptc. subst.) *quia corpore in umo frigida pugnabant calidis, umentia siccis* (Ov.Met.1.19); (referit al temps) *quotiens umentibus umbris nox operit terras* (Verg.A.4.351); *umentis late nebulas* (Luc.6.468), etc.

En alguns còdex i edicions apareix la grafia *h*. Però la grafia sense *h* és la més correcta. Segons EM (745) i WH (II 815) l’etimologia popular relacionà *umor* amb *humus* i afegí aquesta grafia *h* a *umeō* i els seus derivats.

< *ūmus (cfr. *uueō uuescō* < **ueg^h-*)?

IEW: 1118

L’etimologia és poc clara. Hom l’ha relacionat amb *ūueō* ‘ésser humit’, a partir d’un adjectiu *ūmus (< **ū/ug^h-smos* o **oug^h-smos* ?) que no s’ha conservat enlloc.

Fora del llatí, no hi ha cap correspondència directa. Com a parentiu llunyà, emperò, es podria considerar el gr. *ύγρός* ‘humit, mullat’, arm. *oyc* ‘fresc’, an. *vōkr* ‘humit’ (veg. WH: II 815; EM: 745-46; IEW: 1118; Frisk: II 955-56). L’antic nòrdic reflecteix una forma protogerm. **uak^hu-*, pie. **uog^h-uo-* o **uog^h-o-*, mentre que el llatí *ūueō*, sembla que provingui de **ūg^h-/oug^h-*. La relació formal entre aquests mots és obscura. El parentiu amb l’ai. *uk-šáti* ‘humiteja’ que proposa Pokorny, és encara més remot.

uoueō, -uēre, uōuī, uōtum (tr.) ‘1 (relig.) prometre, fer vot de, oferir (a un déu); (abs.) fer un vot a un déu; 2 (generalment) desitjar, anhelar’

Obs.: *uootum* (= *uotum*) a CIL I 365; *-itur* (= *-etur*) a I.6080.

Derivats: *uōtum -ī* n. ‘vot, prometença, ofrena; desig, voler’ (arc., clàss., imp., usual), a partir del qual provenen *uōtūus -a -um* ‘votiu, promès en un vot; desitjat’ (a partir de Cic.), *uōtifer -era -erum* ‘votiu’ (Stat.Silu.4.4.92); *uōtūitās* (tardà).

Compostos: *conuoueō* (rar, apareix a una inscr. *CIL* I 581.13), i derivats;¹⁶⁹ *dēuoueō* i derivats.

El verb *uoueō* s'ha transmès en totes les èpoques i pertany en origen al llenguatge religiós. En època arcaica s'observa ja en els comediògrafs llatins, amb l'accepció de 'prometre, fer vot de': (1) *exuias facere quas uoui uolo* (*Pl.Men.*196); *quae apud legionem uota uoui si domum rediissem saluos* (*Pl.Am.*947); *me inferre Veneri uoui ientaculum* (*Pl.Cur.*72); *uouisse hunc...si saluos domum redisset...ut me ambulando rumperet* (*Ter.Hec.*434); *Mars, tibi facturum uoueo, si umquam redierit, bidenti uerre* (*Pompon.com.*51), etc.

El tema de perfet i de supí es troben documentats ja en època arcaica (veg. més amunt).

A partir d'Horaci, *uoueō* adquirí el significat més general de 'desitjar, anhelar', però aquesta accepció és molt poc freqüent i d'ús poètic: *quid uoueat dulci nutricula maius alumno* (*Hor.Ep.*1.4.8); *quae modo uouerat odit* (*Ov.Met.*11.128); *ut tua sim uoueo* (*Ov.Met.*11.128).

LIV (253): **h₁u_{eg}^{uh}* - 'parlar solemnement'
IEW: 348

Voueō té una etimologia clarament pie. Prové de l'arrel verbal **h₁u_{eg}^{uh}* - 'parlar solemnement', que es troba també en indoirani i grec.

El punt de partida d'aquesta arrel és un tema de present atemàtic reduplicat en *-e* **h₁é-h₁u_{og}^{uh}/h₁u_g^{uh}* - testimoniats en vèd. 3 pl. *óhate* 'parlen solemnement, elogien', aav. 1 sg. ind. *aojōi*, 3 sg. inj. *aogādā* 'pronuncio, anuncien' (veg. Narten 1995 (1968): 98-9; LIV: 253), gr. *εὔχομαι* (tematitzat) 'anuncio, prego, elogio'.

Des d'un punt de vista formal i semàntic, *uoueō* reflecteix un tema iteratiu **h₁u_{og}^{uh}-éje-* (veg. WH: II 873; LIV: 253). Menys versemblant sembla l'atribució d'un tema essiu pie. (Hocquard 1981: 210) a causa del vocalisme i del significat de *uoueō*.

Pel que fa al vocalisme allargat del perfet *uōuī*, cal analitzar-lo a partir d'una síncopa: **wowe-way* (veg. Leumann 1977⁵: 596; WH: II 873; Meiser 2003: 234). El vocalisme *o* provindria del tema de present. Quant al supí *uōtum*, també s'hauria d'acceptar una síncopa, com en el cas anterior, però a partir de *uoui-tum* (cfr. *moneō, monitum*).

¹⁶⁹ Pels derivats, veg. l'entrada de cada compost.

L'umbre ha conservat d'aquesta mateixa arrel l'adjectiu *vufru* 'uotiuus', que tal vegada es remunti a un adjectiu verbal pie. **h₁uog^hh-ro-* 'lloat' (veg. Untermann 2000: 863).

urgeō, *-ēre*, *ursī*, – (tr., (intr.)), també *urgueō* '1 estrènyer, prémer, batre; abraçar, estrènyer; envoltar, estrènyer; remoure, treballar; trepitjar, travessar amb freqüència, freqüentar; 2 empènyer, impel·lir, impulsar; esperonar, apressar, estimular; (mediopass. o abs.) obrir-se pas, apressar-se endavant; 3 (esp.) aixafar, esclafar, pesar sobre; (abs.) pesar; (fig.) afeixugar, aclaparar, oprimir; (abs.) ésser aclaparador, ésser dur; 4 (esp. mil.) encalçar, atacar, hostilitzar; (fig.) perseguir, atacar, neguitejar; atacar, envestir (dit d'animals); (mil.) blocar; perseguir de prop, estalonar; (fig.) perseguir de prop, acostar-se a; voltar, encerclar, ésser limítrof; 5 amenaçar, planar sobre (per la seva proximitat); (abs.) ésser imminent, estar a sobre, acostar-se; 6 (esp. amb abl.) aclaparar, turmentar, coaccionar; estrènyer (dit dels creditors); acorrallar, estrènyer, turmentar; (en discussions filosòfiques) atribolar, atabalar (amb objeccions); (abs.) entossudir-se; insistir en (sobre); 7 afanyar-se a, lliurar-se a, persistir en (amb obstinació); perseguir, buscar; 8 acuitar, instar, apressar; (abs.) urgir, ésser urgent, córrer pressa'.

Formes: *urgu-* freqüent després de l'època d'August; el perfet potser només apareix a *Quad.hist.*51, *Cic.Q.fr.*3.9.1, *Pol.Fam.*10.32.4, *Lucr.*2.197, *Apul.Met.*10.7 i *Ulp.dig.*23.3.33, 32.52.4.

Derivats: cap substantiu derivat; *urgens* i *urgenter* són tardans.

Compostos: *adurgeō* (rar, a partir d'Horaci); *exurgeō* (arc.); *inurgeō* (rar, *Lucr.*, *Apul.*); *perurgeō* (tardà); *suburgeō -ēre* (rar, apareix a *Verg.A.5.202*); *superurgeō -ēre* (*Tac.Ann.*2.23).

Urgeō és especialment freqüent a partir de Ciceró. Generalment és transitiu, tot i que pot aparèixer amb valor intransitiu. D'època arcaica es conserven alguns exemples, però no és massa freqüent: (1) *nescio quis molam quasi asinus urget uxorem tuam* (*Pompon.com.*99); (3) *onus urget.–at tu appone* (*Pl.Poen.*857); (6) *non possum (dicere), ita instas; urges quasi pro noxio* (*Pl.Mer.*725); (8) *quod te urget scelus qui huic sis molestus?* (*Pl.Men.*322).

Al costat d'*urgeō* es pot observar també grafiada la forma *urgueō*, que és especialment freqüent després de l'època d'August: (1) *pectora rauca gemunt, quae creber anhelitus urguet* (*Luc.*4.756); *imber exprimitur, cum inter se urgentur nubium densitates* (*Apul.Mun.*9); *hoc mare quod tantum ex uasto patet, urguetur in minimum* (*Sen.Suas.*2.1), etc.

En època clàssica emperò, ja apareix documentada la forma *urgue-*, i sembla que Ciceró utilitzi ambdues grafies indistintament: (1) *australis ille (cingulus terrae) in quo qui insistunt aduersa uobis urgent uestigia* (Cic.Rep.6.21); *ille (sc. Ophiuchus)...oculos arguet pedibus pectusque Nepai* (Cic.Arat.90), (Pol.Fam.10.32.4); (6) *hoc eodem urguebitur, siue constitutionem primam causae accusatoris confirmationem dixerit siue defensoris primam deprecationem* (Cic.Inu.1.13); (8) *de aedificatione tua Cyrum urgere non cesso* (Cic.Q.fr.2.2.2), etc.

El tema de perfet sigmàtic *ursī* és poc freqüent en comparació amb el tema d'*infectum*, i apareix a partir de Claudi Quadrigari (veg. formes): (3) *circiter horas duas graui proelio urserunt* (Quad.hist.51); (6) *illum neque ursi neque leuauit* (Cic.Q.fr.3.9.1); (2) *quo magis ursimus alte directa (tigna) et magna ui multi pressimus aegre* (Lucr.2.197); (6) *quibus...uerbis accusator urserit* (Apul.Met.10.7); (8) *nec chartis legatis libri debebuntur, nisi forte et hic nos urserit uoluntas* (Ulp.dig.32.52.4).

LIV (697): **urg-* ‘seguir una petja’
IEW: 1181

Urgeō està relacionat amb l’arrel pie. **urg-* ‘seguir una petja’, que es troba documentada també en indoïrani i germànic (veg. EM: 754-55; WH: II 839; IEW: 1181; LIV: 697; veg. emperò Schrijver 1991: 76).

Aquestes llengües indoeuropees no semblen haver conservat cap aorist ni cap present radical provinent d’aquesta arrel, de manera que el punt de partida és un present temàtic de grau ple **urég-e-* testimoniats en vèd. *vrājant-* ‘anant, caminant’, gòt. *wrikan* ‘perseguir’, aa. *wrecan* ‘empènyer, expulsar, venjar’.

L’aav. 3a pl. inj. *uruuāxšat* ‘caminen’ reflecteix un tema d’aorist sigmàtic **urég/urég-s-*. El LIV proposa també un tema casatiu-iteratiu **urog-éje-* conservat tal vegada en vèd. (Ār.) *vrājayati* ‘fa caminar’, gòt. *wrakjan* ‘perseguir’. Malgrat tot, la reconstrucció d’aquest tema no és segur, ja que el testimoni del vàdic és possiblement de caràcter recent (veg. LIV: 697).

Pel que fa a l’anàlisi formal d’*urgeō*, el LIV (697) l’analitza com un present de grau reduït amb sufix *-*éje/o-*, **urg-éje-*, que mostra una vocalització (*ur^o* en lloc de †*uor^o*) difícil d’explicar. És possible, tanmateix, que *ur* sigui el resultat regular d’**ur-* (cfr. *urvus*, *uruāre* < **uruo-*; veg. Schrijver 1991: 76). En qualsevol cas, el resultat *ur* reflecteix un grau zero de l’arrel.

Però aquesta proposta sobta en un verb de la segona conjugació llatina. Des d'un punt de vista semàntic, el llatí *urgeō* 'estrènyer, empènyer, encalçar' (← 'perseguir'), podria estar emparentat amb el gòt. *wrakjan* 'perseguir'. Aleshores es podria pensar en un tema causatiu-iteratiu, tot i que formalment és incòmode perquè el llatí mostra un grau zero radical. Això no obstant, el cas d'*arceō -ēre* 'contenir', causatiu-iteratiu de grau zero, parla a favor d'aquesta reconstrucció.

El mateix grau zero es troba en el tema de perfet llatí *ursī*, de caràcter recent (veg. LIV: 697).

ūueō, -ēre, -, - 'ser humit'

Formes nominals i derivats: *ūuor -ōris* m. 'humitat' (Var.L.5.104); *ūuescō* 'esdevenir humit' (Lucr.1.306; Hor.S.2.6.70); *ūuidus -a -um* (arc., clàss., imp., poètic) i la forma contr. *ūdus -a -um* 'humit' (clàss., imp.); *ūuidulus* (Catul.66.63); *ūuiditās* (tardà, rar); *ūdō -āre* 'humitejar' (tardà); tal vegada *ūdor -ōris* 'humitat' (Var.L.5.24), (veg. EM: 758), a no ser que sigui la transcripció del gr. *ὑδωρ*.

Ūueō s'ha conservat a través del participi de present *ūuens*, a partir d'època imperial. A part d'aquesta forma, s'han conservat una sèrie de derivats, alguns dels quals són arcaics (*ūuidus*) que fan pensar en l'existència d'aquest verb, tot i que no s'hagi conservat en forma personal.

Origen poc clar, veg. *umeō*.

4.2. VERBS DE LA SEGONA CONJUGACIÓ LLATINA CONSERVATS INDIRECTAMENT A TRAVÉS D'ADJECTIUS, SUBSTANTIUS, ETC.

frequēns, -ntis, adj. (comprar. *-ntior*, superl. *-ntissimus*) '1 espès, serrat, atapeït; 2 (amb abl.) replet, ple, abarrotat de; 3 freqüentat, concorregut; molt poblat, populós; 4 nombrós, ampli, multitudinari (dit d'una assemblea, etc.); 5 assidu, constant, regular (referit a persones); 6 que es repeteix sovint, freqüent; 7 comú, ordinari, general'

Derivats: *frequentō -āre* 'poblar, ocupar (un lloc), emprar freqüentment, repetir' (Pl.Cist.8, clàss., imp.), a partir del qual provenen *frequentāmentum -ī* n. 'alteració freqüent d'una nota' (Gel.), *frequentātiō -ōnis* f. 'concentració (de gent); (ret.) breu resum' (clàss.), *frequentātūus -a -um* 'repetitiu, iteratiu' (Gel.9.6.1), d'on prové l'adverbi *frequentātūē* (Paul.Fest.p.379M:

uerberitare idem Cato frequentatiue ab eo, quod est uerbero, dicit), i tal vegada *frequentitō -āre* ‘reunir-se’ (s.u.l. a Gel.16.4).

frequentārius -a -um (Paul.Fest.p.93M: *frequentarium frequentem*); *frequenter* ‘nombrosament, pobladament; repetidament; generalment’ (Cató, clàss., imp.); *frequentia -ae* f. ‘massa densa; condició d’estar molt poblat; multitud; freqüència’ (clàss., imp.).

Compostos: *infrequens -ntis* (Pl., clàss., imp.), d’on prové *infrequentia -ae* f. (clàss., imp.), etc.

L’adjectiu *frequens -ntis* és molt habitual especialment a partir d’època clàssica. En època arcaica, emperò, es troba ben documentat amb diferents accepcions semàntiques: (1) *si oletum bonum beneque frequens...erit* (Cató Agr.3.5); *sequimur multi atque frequentes* (Lucil.1142); (4) *frequens senatus poterit nunc haberier* (Pl.Mil.594); *edicam, frequentes ut eant gratatum hospiti* (Pac.trag.187); (5) *filius cum illis qui amabant Chrysidem una aderat frequens* (Ter.An.107); (amb abl.) *apud omnibus comparebo tibi res benefactis frequens* (Pl.Mil.662); (6) *mihi frequentem operam dedistis* (Pl.Cist.6).

A partir d’època clàssica sorgeixen els altres significats: (2) *frequentem tectis urbem* (Liv.1.9.9); *locus...piceis ilicibusque frequens* (Ov.Ep.15.54); (3) *ut ea...in turpissimis rebus frequentissima celebritate et clarissima luce laetetur* (Cic.Cael.47); *mihi ianuae frequentes* (Catul.63.65); (7) *iambus...frequentissimus est in eis quae demisso...sermone dicuntur* (Cic.Orat.196); *ea frequentior fama est quam cuius Piso auctor est* (Liv.2.32.3), etc.

LIV (93-94): **b^hrek^u-* ‘apretar, aglomerar’
IEW: 110-11

L’adjectiu *frequēns* està relacionat etimològicament amb el verb *farcīō, -īre* ‘omplir completament, farcir’ (arc.) i tal vegada amb el gr. *φράσσω*, att. *φράττω* ‘envolto amb tanques’. Totes aquestes formes provenen d’una arrel verbal pie. **b^hrek^u-* ‘apretar, aglomerar’ (veg. WH: I 457; IEW: 110-11; LIV: 93-94).

El llatí *farcīō, -īre* ‘omplir completament, farcir’ sembla reflectir un tema de present **b^hrk^u-ié-* (pel vocalisme d’origen epentètic, veg. Schrijver 1991: 488, 495-6). Aquest tema s’hauria conservat també en gr. *φράσσω*, att. *φράττω* ‘envolto amb tanques’ (WH: II 457; Schrijver 1991: 488-89; IEW: 110-11; LIV: 94; Frisk: II 1039 amb reticències), cas que no s’hagi d’atribuir a l’arrel **b^herǵ^h-* ‘esdevenir elevat, elevar-se’.

Schirmer (LIV: 93-94) reconstrueix per *frequēns* un tema d’aorist radical **b^hrék^u-* /*b^hrk^u-*. El grau ple irregular que mostra aquest adjectiu, emperò, fa pensar també en un antic origen acrodinàmic (veg. LIV: 94¹).

Malgrat tot, aquesta reconstrucció sobta perquè és difícil d'explicar el sufix *-ē* que apareix a l'adjectiu, que apunta més aviat a una forma de participi de present d'un verb *†frequeō* no documentat i que formaria doblet amb *farciō*, tal i com s'esdevé, per exemple amb *ciēre/cīre*. D'acord amb aquesta proposta, emperò, s'hauria d'acceptar un grau ple per **frequeō*, constatació que sobta perquè tots els indicis apunten cap a un verb essiu de grau zero.

in-ciēns, -ntis, f. adj. 'prenyada, prenys (referit als animals)'

Compostos i derivats: no n'hi ha cap de testimoniat.

L'adjectiu *inciēns -ntis* s'empra pels animals de gènere femení i és poc freqüent. Apareix en un passatge de Varró i en època imperial: (*oues*) *incientes* (*inicientes* codd.) *secludere* (Var.R.2.2.8); *partus...incientis* (*incipientis* codd.) *pecoris* (Col.7.3.16); (transf.) *palmis incientibus* (cj.) *progemmantibusque* (Col.4.27.1).

Inciens sembla que fa referència a les femelles que estan a la fase final de gestació: *grauida est, quae iam grauatur conceptu; praegnans uelut occupata in generando, quod conceperit; inciens propinqua partui* (Paul.Fest.p.97M).

Conciēns 'gràvid' és segurament una forma creada per Apuleu (*Mund.*23) (veg. EM: 314): *terram...aquarum agminibus concientem* (s.u.l.).

LIV (339): **k_ueh₁-* 'inflar-se'

IEW: 592-4

L'adjectiu *in-ciēns* està clarament relacionat amb l'arrel verbal pie. **k_ueh₁-* 'inflar-se' que, a part del llatí, es conserva en indoirani i grec.

El LIV (339) reconstrueix com a punt de partida per aquesta arrel un tema d'aorist radical **k_uéh₁-/k_uh₁-* testimoniat pel vèd. (śB) *ásvat* 'va inflar-se', aav. inf. *sūidiiāi* 'inflar', gr. *κῦσαμένη* 'embarassada' (< 'inflada'). Malgrat tot, la reconstrucció d'aquest tema no és segur, ja que el testimoni del vèdic podria ser de caire recent, i les circumstàncies a través de les quals el grec desenvolupà un aorist sigmàtic són obscures (veg. LIV: 340²ⁱ³).¹⁷⁰

Més segura és la reconstrucció d'un tema de present **k_uh₁-é₂e-*, que apareix conservat en vèd. *śváyati* 's'infla' i gr. *κῦέω* 'estic embarassada'.

¹⁷⁰ En grec, la forma més antiga documentada és l'infinitiu d'aorist mig *κῦσασθαι* (a partir de la II., veg. Frisk: 142) que sorprèn pel vocalisme.

Pel que fa al llatí *in-ciēns*, Kümmel (LIV: 592-94) l'analitza també a partir d'aquest tema de present de grau reduït i sufix *-éjē/o-, mentre que WH (I: 690) i IEW (593) reconstrueixen una forma **en-kū-ĭent-s*.

Malgrat tot, tant per la forma com per la semàntica d'aquest adjectiu, no s'hauria de descartar la possibilitat d'analitzar-lo com un antic tema essiu **kūh₁-h₁ĭé-* 'estar encinta'. Aquest fet vindria corroborat per l'existència de l'aorist grec *κῠῆ-σαι* (jòn.-àt.) que sembla reflectir el sufix *-ē* d'un tema fientiu, al marge de quina sigui l'antiguitat d'aquest tema.

La proposta d'EM (314) segons la qual *inciēns* fóra un préstec del grec *ἐγκυος* 'embarassada', i que s'hauria allargat amb el sufix del participi no s'hauria de descartar, però tanmateix no es pot demostrar. L'estret parentiu que *in-ciēns* mostra amb el grec i l'antic indi, emperò, fan pensar en una forma antiga heretada.

Kalendae -ārum f. pl. (*cal-*) 'el primer dia del mes, les calendes (abrev. *Kal.*, *K.*, *Kalend.*); *kalendae Graecae* data imaginària; *Martiae kalendae* dia de la Matronalia, en què les dones rebien un regal'

Derivats: *kalendārium* *-(i)ī* n. (*cal-*) 'llibre on s'hi escribien els esdeveniments del mes, calendari' (a partir de Sèneca).

Compostos: no n'hi ha cap det esimoniat.

El substantiu *kalendae* és femení i és un *pluralia tantum*. Es pot observar en totes les èpoques, ja en època arcaica: *Septembris heri kalendae* (Afran.com.163); (abrev.) *K. Octob. primas* (Cató Agr.147); (el·lípt.) *da, mi uir, kalendis meam qui matrem monerem* (Pl.Mil.691), etc.

A partir d'època clàssica és quan es troba documentada l'expressió *ad kalendas Graecas*, amb el significat d'una data imaginària': (*Augustus*) *cum aliquos numquam soluturos significare uult, ad Kalendas Graecas soluturos ait* (Suet.Aug.87.1), etc.

< **kleh₁-* 'cridar, anomenar'

Kalendae sembla aparentment un gerundiu de **caleō*, és a dir, el dia en què la data de les Nones s'anunciava oficialment (Var.L.6.27). El verb **caleō* no està testimoniat, però en canvi, es conserva el verb *calō -āre* (i *clā-mō*) 'anunciar, proclamar', que és d'ús poc freqüent i que apareix a partir de Varró: *septies dicto 'calo Iuno Couella'* (Var.L.6.27); *iam sit et 'classis' a calando* (Quint.Inst.1.6.33); *calatis*

comitiis testamentum faciebant (Gaius *Inst.*2.101), etc. L'umbre *kařetu* representa un present en *-ē* que està relacionat amb el llatí *calāre*, gr. *καλέω* 'cridar, anomenar', *καλέσαι, κέκλημαι*, aaa. *halon* 'cridar', let. *kaluōt* 'xerrar' (WH: I 141-42; EM: 87-88; Frisk: I 763). Totes aquestes formes provindrien d'una arrel *set *kleh₁-* (LIV: 361), tot i que la diferència entre les formes en *-ē* de lumbre (i el grec) i les formes en *-ā* del llatí, germànic i letó no són clares (veg. Hardarson 1993: 82; García Castillero 2000: 271-72; LIV: 361).

El substantiu *kalendae* hauria pogut conservar el mateix tema **kalē-* que es troba en l'imperatiu umbre *kaře-tu, kaři-tu* 'cridaràs' (veg. WH: II 137; Rix 1999: 528). Si s'accepta aquesta hipòtesi, aleshores *kalendae*, com l'umbre *kaře-tu* i el grec *καλέω*, reflectirien el mateix tema de present (**k_lh₁-ēje-* ?).

potēns -ntis adj. '(amb gen., *ad* o inf.) capaç de, apte per a; (abs. o amb abl.) ric, proveït, dotat; (abs.) poderós, influent, puixant; (abs.) potent, fort'

Derivats: *potentatus* (a partir de Cèsar), *potentia* (a partir de Plaute), *potentilla* 'nom d'una herba' (gloss.), *potentor* (tardà).

Compostos: *amnipotens* (Turpil.*com.*115), *armipotens* (a partir d'Acci), *bellipotens* (a partir d'Enni); *altipotens* (tardà, cristià), *cunctipotens* (tardà), *multipotens* (a partir de Plaute), *omnipotens* (tardà), *primipotens* (Ps. Apul.), *bipotens* (tardà); *antepotens* (Pl.*Trin.*1115), *compotens* (tardà), *praepotens* (a partir de Plaute); *impotens* (a partir de Terenci); *potenticō* (tardà).

L'adjectiu *potēns -ntis* és molt usual en totes les èpoques i es troba documentat a partir de Plaute, amb el significat d' 'ésser ric, dotat': (amb abl.) *miles locuples, multo auro potens* (Pl.*Epid.*153); *inclute, ...nomine celebri claroque potens* (Acc.*trag.*521). A Terenci també es troba testimoniada l'accepció d' 'ésser poderós': *quis is est tam potens cum tanto munere hoc?* (Ter.*Eun.*353), etc.

Potēns és molt freqüent a partir d'època clàssica i imperial (veg. Thes.x.2 277, 62 i ss.) i ha servit de base a nombrosos compotos (veg. més amunt).

< **poteō* < **pot-* 'ser amo de'

L'adjectiu *potēns* ha estat analitzat com un participi de present de **poteō*, que no s'ha conservat, però que tanmateix s'ha mantingut en el tema de perfet *potuī*, vinculat sincrònicament al verb *possum* (**pot-sum*). L'osc hauria conservat aquest tema en *-ē* a través de les formes *pútiad* 'possit', *pútiāns* 'possint' (veg. WH : II 347). A partir del

present llatí *possum*, es pot deduir que el valor del sufix de l'umbre és el d'un tema estatiu (veg. García Castillero 2000: 343; Untermann 2000: 626).

El mateix element *pot-* apareix a *possideō* (< **pots+sideō*) 'besitze als Herr', a l'adjectiu *potis -e* 'poderós', al verb arcaic *potiō -īuī -ītum* 'sotmetre a, reduir a' i al deponent *potior -ītur* 'prendre, apoderar-se de', documentat a partir d'època arcaica. *Potis* té una correspondència clara amb l'ai. *pátih*, av. *paiti-* 'senyor, amo', gr. *πόσις* 'marit'. La forma femenina es troba en ai. *pátmī* 'senyora, mestressa' i en gr. *πότνια*. La resta de llengües indoeuropees han conservat un gran nombre de mots derivats d'aquesta arrel (veg. WH: II 350; IEW: 842).

Pel que fa a l'anàlisi fomal de *potēns* i de l'umbre *pútiad*, mostren, com hem esmentat abans, un sufix *-ē* estatiu i un vocalisme radical *o* que indica necessàriament un origen nominal a partir de **pot-* (EM: 529; IEW: 842; García Castillero 2000: 343). La relació entre *potior -ītur* 'prendre, apoderar-se de' i l'ai. *pátyate* 'ser amo de', que provenen d'un present en *-īe/o* (veg. WH: II 350-51; EWAia: II 72, amb bibl.) fa pensar en la possibilitat que **pot-* fos la base verbal a partir del qual es derivaren els presents en *-ē*. La relació entre *poteō i *potiōr* fóra la mateixa que *iaceō* i *iaciō*. Aleshores caldria reconstruir una arrel verbal pie. **pot-* 'ser amo de' que, al seu torn, fóra d'origen denominatiu (a partir de **pot-* 'amo, senyor'), tot i que en pie. ja existia com a arrel verbal. El mateix s'observa per l'arrel *(*h*₁)*reud^h*- 'envermellir', que prové d'un adjectiu pie.

V. CONCLUSIONS

Les conclusions que presentem a continuació són el resultat de l'estudi etimològic dels verbs de la segona conjugació llatina que hem presentat a l'apartat anterior i que constitueix el nucli central d'aquesta tesi doctoral. Sense aquesta aportació prèvia, basada en una anàlisi filològica i etimològica exhaustiva, aquestes conclusions no haurien estat possibles.

En l'estudi etimològic hem recopilat, un per un, cada verb, li hem proposat una etimologia, i d'acord amb aquesta, l'hem analitzat formalment. Un treball d'aquestes característiques, que englobés totes les formes verbals de la segona conjugació llatina, per poder-ne veure des d'una perspectiva completa i històrica, els antics orígens d'aquesta conjugació, era un *desideratum* dins de la lingüística indoeuropea.

A continuació presentem, des d'una perspectiva més global, els resultats de l'apartat anterior. El nostre objectiu és, d'una banda, fer una classificació precisa i diacrònica dels diferents tipus de formacions verbals que conformen la segona conjugació llatina i, de l'altra, comentar-ne les peculiaritats. Al tercer capítol ja hem tingut l'oportunitat de veure quina era l'anàlisi tradicional d'aquests verbs. Aquesta classificació, tot i estar ben fonamentada, no és exhaustiva, tampoc mostra una classificació detallada basada en l'antiguitat de determinades formes, ja que no parteix d'un anàlisi formal ni detallat de cada verb, ni té en compte determinades formes que s'escapen de l'anàlisi convencional. Partint de la divisió habitual de verbs provinents de temes radicals atemàtics, de verbs estatus (essius) i de verbs causatius-iteratius, i a fi de poder establir una classificació més precisa, hem hagut de tenir en compte, a més a més, un altre factor, és a dir, el del grau d'antiguitat de cada formació.

Tenint present ambdues coordenades, presentarem a continuació una classificació dels verbs de la segona conjugació llatina. Aquesta classificació es basa a partir dels verbs simples recollits a l'apartat anterior, que sumen un total de 153 verbs. Els verbs compostos no es tindran en compte, a no ser que el llatí no hagi conservat el verb simple, motiu pel qual n'escollirem un per tal que representi el verb simple en qüestió. A cada apartat oferirem també una anàlisi estadística de cada formació. Abans, emperò, per orientar el lector, oferirem un quadre esquemàtic d'aquesta divisió que comentarem detalladament més endavant.

Classificació dels verbs de la segona conjugació llatina

Verbs radicals atemàtics pie. (tipus * <i>cceh₁-</i>) (8 en total, 5'2 %)	Verbs provinents d'un tema de present radical atemàtic pie. (3 en total)					
	Verbs provinents d'un tema d'aorist radical atemàtic pie. (3 en total)					
	Verbs provinents d'altres temes verbals pie. (2 en total)					
Verbs causatius/iteratius pie. (29 en total, 18'9 %)	Verbs provinents d'un tema causatiu-iteratiu pie. (7 en total)					
	Verbs provinents d'un tema causatiu pie. (13 en total)					
	Verbs provinents d'un tema iteratiu pie. (9 en total)					
Verbs essius (108 en total, 70'5 %)	Essius d'origen pie. (76 en total, 70'3 %)	Essius pie. d'origen verbal (60 en total, 78'95%)	Essius provinents d'un tema pròpiament essiu pie. (52 en total)	L'arrel verbal pie. és pròpiament verbal (44 en total)		
				L'arrel verbal pie. és d'origen denominatiu (8 en total)		
					Essius provinents d'un tema estatiu pie. (3 en total)	
					Essius provinents d'un tema fientiu pie. (2 en total)	
					Essius provinents d'un tema de present pie. amb sufix * <i>t</i> , * <i>d</i> o * <i>dʰ</i> (3 en total)	
					Essius pie. provinents d'un adjectiu pie. (12 en total)	
					Essius pie. provinents d'un substantiu pie. (4 en total)	
	Essius d'origen llatí (32 en total, 29'6%)	Verbs essius secundaris provinents d'un adjectiu llatí (18 en total)				
		Verbs essius secundaris provinents d'un substantiu llatí (8 en total)				
		Verbs essius secundaris d'origen deverbal (5 en total)				
		Verbs essius secundaris d'altres orígens (1 en total)				
Verbs provinents d'altres temes pie. (1 en total, 0'6%)						
Doblets (37 casos)	Segona conjugació i primera conjugació (12 casos)					
	Segona conjugació i tercera conjugació (22 casos)					
	Segona conjugació i quarta conjugació (3 casos)					
Verbs d'etimologia desconeguda (7 en total, 4'5 %)						

5.1 VERBS PROVINENTS DE TEMES RADICALS ATEMÀTICS PIE. (TIPUS *CCEH₁-)

Els verbs provinents de temes radicals atemàtics que es remunten a antigues arrels *seṭ* acabades en *-h₁ són molt pocs en comparació amb la resta de grups. De 153 verbs, tan sols 8 exemples formen part d'aquest grup, és a dir, un 5'2 %.

Des d'un punt de vista formal i diacrònic, s'hauria de distingir els verbs formats a partir d'un present radical atemàtic pie., d'aquells que es remunten a un aorist radical atemàtic pie. Dins d'aquest grup també s'haurien d'incloure aquelles formes provinents d'altres temes verbals pie., però que comparteixen la característica de ser verbs d'arrels acabades en *-h₁.

Tots aquest verbs comparteixen la característica de tenir un tema de perfet en -*ēuī* i un tema de supí en -*ētum*. La conservació d'-*ē* a tot el paradigma verbal, s'explica perquè *-eh₁ formava part integrant de l'arrel, a diferència del sufix que mostren els verbs essius, que s'emmarca dins del tema de present (tot i que hi hagi excepcions, com veurem més endavant).

5.1.1 Verbs provinents d'un tema de present radical atemàtic pie.

1. *fleō -ēre -ēuī -ētum* 'plorar, lamentar-se' (< *b^hleh₁- 'udolar')
2. *neō nēre nēuī nētum* 'filar, teixir' (< *sneh₁- 'filar')
3. *reor rērī ratus* (dep.) 'creure, considerar' (< *reh₁- 'comptar')

Fleō, *neō* i *reor* són els únics verbs que reflecteixen un tema de present radical atemàtic pie. La diferència d'aquests verbs amb els que sorgiren d'un tema d'aorist radical atemàtic pie., és que es remunten una arrel verbal pie., el punt de partida de la qual és un present radical i no pas un aorist radical.

Fleō, *neō* i *reor* podrien haver conservat el tema atemàtic inalterat, o bé haver sofert un una tematització secundària a través d'un sufix -*ǵé* (per la discussió, veg. l'entrada d'aquests verbs). És molt probable que *fleō* hagi conservat inalterat el tema de present radical atemàtic (veg. *fleō*). Les correspondències amb altres llengües indoeuropees són, en alguns casos, encara formes atemàtiques, com gr. 3 sg. impf. εὐνῆ 'filava' (< *e-sneh₁-t). En d'altres, en canvi, s'hi observa un present alterat en -*ǵo*, com gr. *νέω*, aaa. *nājan* 'cosir', o aeslec. *blě-ju* 'balar' (veg. Schwyzer 1939: 675). Les formes temàtiques d'aquests temes de present han convergit, en grec, amb els verbs

contractes en $-\acute{\epsilon}\omega$. Alguns verbs d'aquesta categoria, emperò, haurien estat formats a partir d'antics presents atemàtics en $*-\bar{e}mi$ (cfr. $\delta\acute{\epsilon}\omega/\acute{\epsilon}\delta\eta\sigma\alpha$).

5.1.2 Verbs provinents d'un tema d'aorist radical atemàtic pie.

1. *aboleō -ēre -ēuī -itum* 'destruir' (< $*h_3elh_1-$ 'perir, perdre's, arruïnar-se')
2. *pleō -ēre plēuī plētum* 'omplir' (< $*pleh_1-$ 'omplir-se, esdevenir ple')
3. *uieō -ēre -uiētum* 'trenar, entreteixir' (< $*u_1ieh_1-$ 'embolicar')

Aboleō, *pleō* i *uieō* són els únics testimonis de verbs provinents d'arrels *set* acabades en $*-h_1$ que provenen d'antics aoristos radicals atemàtics pie. i que s'han d'entendre com a punt de partida de les arrels $*h_3elh_1-$ 'perir, perdre's, arruïnar-se', $*pleh_1-$ 'omplir-se, esdevenir ple' i $*u_1ieh_1-$ 'embolicar' respectivament.

A diferència del grup anterior, que es partia d'un tema de present radical atemàtic, a partir del qual es generà el tema de perfet en $-\bar{e}uī$, en el cas de *pleō*, el tema de perfet s'ha d'entendre com a punt de partida. EM (515), Meiser (1993a: 287, 1998: 190, 2003: 226) i LIV consideren el tema de perfet *plēuī* com a tema originari provinent d'un aorist radical pie. $*pléh_1-/p_lh_1-$ (= gr. $\pi\lambda\eta\tau\omicron$) i analitzen el tema de present *pleō* com un present $*plē-īe/o$ de nova formació, format a partir de la base de l'aorist radical. No s'ha de descartar, emperò, que el tema de present provingui d'un compost dereduplicat d'un tema de present $*pi-pléh_1/p_lh_1-$ (cfr. gr. $\pi\acute{\iota}\mu\pi\lambda\eta\mu\iota$ 'omplo'; veg. Hardarson 1993: 182-3¹²⁴).

Aquest present podria estar substituint el tema de present amb infix nasal $*p_l-ne-h_1-$ (cfr. vèd. $pṛṇāti$ 'omple', aav. $pārānā$ 'omple!', arm. $lnowm$ 'omplo' (Meiser 1998: 190), cfr. també *cernō*, *crēuī*).¹⁷¹ Segons Meiser (1993a: 287), el tema de perfet llatí provindria d'un tema d'aorist radical $*plē-d$ que al seu torn es basa en la forma mitja $*plēto$ que, d'altra banda, deu el seu grau ple a l'antic aorist radical actiu (intransitiu).

El mateix origen, segons la nostra interpretació, s'hauria d'atribuir per *aboleō* i *uieō* (per les particularitats d'aquests verbs, veg. l'entrada corresponent de cada verb).

5.1.3 Verbs provinents d'altres temes verbals pie.

¹⁷¹ Tot i que segons Hardarson (1993: 182-3¹²⁴) els compostos de *-pleō* cal analitzar-los com a dereduplicacions de $*pi-pleh_1-$.

1. *ualleō -ēre* – ‘perir, morir’, (< present amb infix nasal **g^hl₁-né/n-h₁-* < **g^helh₁-* ‘llençar, expirar’)

2. *kalendae* (< **caleō* < present **k_lh₁-éje-* ? (< **kleh₁* ‘cridar, anomenar)

Tant *ualleō* com el substantiu *kalendae* constitueixen un cas excepcional dins d'aquest grup de verbs provinents d'arrels acabades en **-h₁* perquè no provenen de cap present ni aorist radical pie., i han passat desapercebuts. Mentre que *ualleō* sembla reflectir un present amb infix nasal **g^hl₁-né/n-h₁-* (< **g^helh₁-* ‘llençar, expirar’), és possible, tot i que no segur, que *kalendae* provingui d'un verb **caleō* no conservat provinent d'un present **k_lh₁-éje-* (per les peculiaritats, veg. l'entrada de cada forma).

5.2 VERBS PROVINENTS D'UN TEMA CAUSATIU I/O ITERATIU PIE.

D'acord amb el que hem observat a la introducció, habitualment la distinció entre un tema causatiu i iteratiu pie. no és fàcil d'establir, i és per aquest motiu que sovint s'opta per reconstruir un tema que englobi ambdós valors (causatiu-iteratiu). Malgrat tot, hi ha casos més clars en què es pot observar clarament un valor predominantment causatiu o iteratiu. D'acord amb aquestes constatacions, hem intentat establir tres apartats diferents: verbs provinents d'un tema causatiu-iteratiu, verbs provinents d'un tema causatiu i verbs provinents d'un tema iteratiu.

Dels 153 verbs simples de la segona conjugació llatina, un total de 29 verbs de la segona conjugació representen aquest grup provinents d'un tema causatiu i/o iteratiu pie., és a dir, un 18'9 % del total.

Les llengües de la Itàlia antiga han heretat també aquesta antiga formació causativa (veg. von Planta 1892-1897: 238-239; García Castillero 2000: 214), per exemple, umbre *tursitu* (llat. *terreto e* < **o*) < **torsej-*. En protoitàlic, aquest tipus de formacions verbals es reinterpretaren com a presents en **-je/o*, la base dels quals era **mone-*. A partir d'aquesta base es formaren en protoitàlic l'aorist sigmàtic (o, en llatí, el tema de perfet en *-u*) i el participi de perfet (**mone-s* o bé **mone-u-ai_̄* > **monouai_̄* > **monuī*; **mone-to-* > *monitus*). És per aquest motiu que, per regla general, aquests verbs mostren un tema de perfet en *-uī* i un tema de supí en *-itum*.

En llatí, la terminació de perfet s'extengué també en el tema de perfet dels verbs essius, a causa de la confluència en *-ē* del sufix causatiu i el sufix essiu (veg. Christol 1991; Meiser 1998: 189-90; Weiss 2007: 562⁹).

Ara bé, hi ha una sèrie de verbs que s'allunyen d'aquesta norma. Aquestes irregularitats es poden explicar o bé com a arcaïsmes d'antics temes d'aorist *pie*. (perfets reduplicats o sigmàtics), o bé com a síncopes o analogies de caire recent. A l'estudi etimològic hem comentat amb detall aquestes irregularitats que no tornarem a repetir aquí. Malgrat tot, en el llistat de formes verbals que mostrem a continuació presentem també el tema de perfet i de supí, de manera que el lector, si està interessat en alguna forma en especial, podrà remetre's a l'anàlisi etimològica del capítol anterior. En qualsevol cas, aquí esmentarem únicament aquells casos que més ens han cridat l'atenció i que han passat desapercebuts als investigadors.

5.2.1 Verbs provinents d'un tema causatiu-iteratiu *pie*.

Com és sabut, els verbs causatius-iteratius mostren generalment un vocalisme radical **o* i un sufix **-eje* en el tema de present. Dels 7 verbs provinents d'un tema causatiu-iteratiu, n'hi ha dos, emperò, que mostren un grau zero de l'arrel:

a) amb vocal radical **o*

1. *cēueō -ēre cēuī* – 'moure efeminadament les anques' (< **keh₁u-* 'oscil·lar, moure's')
2. ? *abnueō -ēre --* – 'refusar' (< **ne₁u-* 'inclinat el cap')
3. *faueō -ēre fāuī fautum* 'ésser favorable' (< **g^{uh}e₁u-* 'percebre, respectar')
4. *moueō -ēre mōuī mōtum* 'moure' (< **m₁je₁h₁-* 'moure(s)')
5. *tondeō -dēre totondī tonsum* 'tallar el cabell' (< **tend-* 'tallar, dividir')

b) amb grau zero de l'arrel

1. ? *arceō -ēre -uī* – 'contenir' (< **h₂er^(R)* – 'retenir, mantenir')
2. ? *urgeō -ēre ursī* – 'estrènyer, prèmer' (< **ureg-* 'seguir una petja')

Arceō i *urgeō* són els únics verbs causatius-iteratius que mostren un grau zero de l'arrel. Aquest tipus de formació, tot i que sigui excepcional, s'ha conservat també en els caustius intransitius del vèdic (veg. Jamison 1983: 200 i ss.), tot i que no es corresponen formalment amb els del llatí. Tanmateix, aquesta reconstrucció no és segura perquè des d'un punt de vista formal, també podrien analitzar-se com a verbs

provinents d'un tema de present pie. en grau zero i sufix *-éje* (veg. l'entrada corresponent de cada verb). Si fos així, s'hauria d'acceptar, dins de la classificació tradicional, un nou grup de verbs provinents d'un tema de present en grau zero i sufix **-éje*.

5.2.2 Verbs provinents d'un tema causatiu pie.

Dels tretze verbs analitzats com a antics causatius pie. amb vocalisme **o*, n'hi ha dos que mostren un grau ple **e*:

a) amb vocalisme radical **o*

1. *adoleō -ēre -ēuī adultum* 'fer evaporar, cremar' (< **h₂el-* 'alimentar, criar')
2. *doceō -ēre -cuī -ctum* 'fer saber' (< **deġ-* 'acceptar, rebre')
3. *foueō -ēre fōuī fōtum* 'escalfar' (< **d^heg^{uh}-* 'manejar amb foc')
4. *iubeō* (arc. *ioub-*) *-ēre iussī iussum* 'manar, ordenar' (< **H₂ieud^h-* 'entrar en moviment')
5. *lūceō -ēre luxī* – (tr.) 'fer brillar, il·luminar' (< **leuk-* 'esdevenir clar')
6. *moneō -ēre -uī -itum* 'fer recordar' (< **men-* 'concebre un pensament')
7. *noceō -ēre -uī -citum* 'fer mal, noure' (< **h₂nek-* 'desaparèixer, perdre's')
8. *tongeō -ēre* – 'saber' (< **ten^(g)-* 'semblar')
9. *torqueō -quēre -rsī -rtum* 'tòrcer' (< **terk^h-* 'girar-se')
10. *torreō -rrēre -rruī -stum* (tr.) 'escalfar' (< **ters-* 'assecar')
11. *uegeō -ēre* – 'animar, excitar' (< **ueg^h-* 'esdevenir animat')

b) amb grau ple **e*

1. ? *suādeō -dēre suasī suāsum* 'aconsellar' (< **sueh₂d-* 'esdevenir saborós')
2. ? *terreō -ēre -uī -itum* 'espantar, espaordir' (< **tres-* 'tremolar (de por)')

Pel que fa al grau ple **e* que mostren *suādeō* i *terreō*, suposa un problema i la reconstrucció d'un tema causatiu per aquests verbs no és segura. EM (659) i LIV (606) analitzen *suādeō* com un tema de present **suh₂d-éje-*, amb grau ple secundari d'acord amb **suādu-*, però ja hem vist que aquesta explicació no era satisfactòria perquè topava amb el problema del vocalisme de grau ple. El grau ple de *terreō*, en canvi, hauria canviat de vocalisme per evitar l'homonímia amb el verb *torreō* (veg. l'entrada corresponent d'aquests verbs).

Pel que fa a *adoleō -ēre -ēuī adultum* ‘fer evaporar, cremar’ (< **h₂el-* ‘alimentar, criar’), crida l’atenció que mostri un perfet en *-ēuī*. A l’apartat anterior ja hem fet referència al fet que el perfet del causatiu *adoleō* s’hauria pogut originar a partir del perfet d’*adolescō -ēuī* ‘esdevenir adult’, que prové d’un tema fientiu pie. provinent de la mateixa arrel pie. (veg. l’entrada d’*adoleō*).

5.2.3 Verbs provinents d’un tema iteratiu pie.

Pel que fa als verbs que reflecteixen un tema iteratiu pie., mostren tots un vocalisme *o que no representa cap mena de problema des d’un punt de vista morfològic:

a) amb vocalisme radical *o

1. *caueō -ēre cāuī cautum* ‘estar atent’ (< *(*s*)*keu_h1-* ‘percebre, observar’)
2. *doleō -ēre -uī -iturus* ‘patir, tenir dolor’ (< **del_h1-* ‘tallar, dividir’)
3. *mordeō -ēre momordī* (arc. *mem-*) *morsum* ‘mossegar’ (< **h₂merd-* ‘fer mal, maltractar’)
4. *mulceō -ēre mulsī* (*mulsum* o *mul(c)tum*) ‘acariciar’ (< **Hmelk-* ‘passar (per sobre), tocar’)
5. *mulgeō -ēre -lsī -lsum* ‘munyir’ (< **h₂melg-* ‘munyir, extreure llet’)
6. *soleō -ēre -itus sum* (semidep.) ‘acostumar a’ (< **sel-* ‘habitar, romandre’)
7. *sorbeō -ēre -uī* (*sorpsī*) *-itum* ‘xarrupar’ (< **serb^h-* ‘xarrupar’)
8. *spondeō -dēre sponondī* (*spep-*) *-sum* ‘fer una promesa’ (< **spend-* ‘libar’)
9. *uoueō -ēre uōuī uōtum* ‘prometre’ (< **h₁uegth-* ‘parlar solemnement’)

5.3 VERBS ESSIUS

El grup format pels verbs essius és el més nombrós dins de la segona conjugació verbal llatina i el més complex. Dels 153 verbs simples recopilats, un total de 108 verbs són essius, és a dir, un 70’5 % del total.

A la introducció ja hem vist com Hocquard (1981) havia dedicat una tesi doctoral als verbs estatus llatins, però que els objectius, la perspectiva i els resultats obtinguts en aquell estudi eren molt diferents als que ens havíem plantejat i als quals hem arribat. A més a més, en molts aspectes, la tesi de Hocquard es trobava desfasada, sobretot perquè la lingüística indoeuropea ha avançat molt en els darrers últims anys pel que fa a la morfologia verbal.

Les conclusions a les quals hem arribat es basen únicament en l'anàlisi etimològica exhaustiva de cada verb i en unes conclusions pròpies que no haurien pogut sorgir sense tenir present, d'una banda, les aportacions de l'anàlisi filològica, que té en compte totes les formes derivades i tots els compostos de cada verbs, i, de l'altra, totes les altres formacions llatines de la segona conjugació.

La divisió que proposem a continuació tampoc s'ha proposat fins ara i és fruit de totes aquestes investigacions prèvies.

Dins d'aquest gran grup, convindrà de diferenciar, en primer lloc, els verbs essius d'origen pie. i els verbs essius d'origen secundari, formats a partir d'un adjectiu o d'un substantiu llatí.

5.3.1 Verbs essius d'origen pie.

Dels 108 verbs essius recopilats, 76 verbs tenen origen pie., és a dir, un 70'3 %. Dins d'aquest grup, convé diferenciar entre aquells verbs que tenen un origen pie. verbal, d'aquells que tenen un origen denominatiu pie., ja sia a partir d'un adjectiu pie., ja sia a partir d'un substantiu pie.

5.3.1.1 Verbs essius pie. d'origen verbal

Pel que fa als verbs essius pie. d'origen verbal, que representen un total de 60 verbs (és a dir, un 78'95% dels verbs essius) generalment se'ls analitzava com un grup homogeni. Ara bé, des d'un punt de vista diacrònic i morfològic, es podrien dividir també en cinc classes: *a)* verbs essius provinents d'un tema pie. pròpiament essiu i que representen una majoria dins d'aquest grup; *b)* verbs essius provinents d'un tema pie. essiu però que l'arrel verbal pie. del la qual provenen, té un origen possiblement denominatiu; *c)* verbs essius pie. que mostren indicis de remuntar-se a un antic tema estatiu pie.; *d)* verbs essius susceptibles de provenir d'un tema fientiu pie. i *e)* verbs essius provinents d'un tema de present pie. amb sufix **t*, **d* o **d^h*.

5.3.1.1.1 Verbs essius provinents d'un tema pie. pròpiament essiu.

Pel que fa als verbs essius que es remunten a un tema pie. pròpiament essiu, representen el grup més nombrós i paradigmàtic dels verbs essius (52 exemples), que estan caracteritzats per tenir un grau zero i un sufix del tema de present **-h₁ié*, i que

mostren generalment un tema de perfet en *-uī* i un tema de supí en *-itum*.¹⁷² Malgrat tot, en alguns casos s'observa l'arrel en grau ple o reduït:

a) de grau zero

1. *auēō* -ēre -- 'estar ansiós per' (< **h₂eu-* 'gaudir de')
2. *caleō* -ēre -uī -iturus 'estar calent' (< **kel-* 'esdevenir calent')
3. *cēnseō* -ēre -uī -um 'donar o mantenir una opinió' (< **keNs-* 'anunciar, proclamar; apreciar')
4. *e-mineō* -ēre -uī - 'sobresortir' (< **men-* 'elevar-se')
5. *fulgeō* -ēre *fulsī* - 'brillar' (< **b^hle(ǵ)-* 'brillar')
6. *glubeō* -ēre -- 'pelar-se, perdre l'escorça' (< **(ǵ)leub^h-* 'tallar, dividir')
7. *habeō* -ēre -uī -itum 'mantenir, tenir' (< **(ǵ)eHb-* 'prendre, agafar')
8. *haereō* -rēre *haesī haesūrus* 'estar adherit a' (< **ǵ^hais-* 'estar enganxat, estar posat; tardar' ?)
9. *horreō* -ēre -uī - 'estar eriçat' (< **ǵers-* 'eriçar-se')
10. *inciēns* -ntis f. 'prenyada' (< **k_ueh₁-* 'inflar-se')
11. *indulgeō* -ēre -lsī -ltum 'ésser indulgent amb' (< **delǵ^h-* 'esdevenir ferm')
12. *liceō* -ēre -uī - 'estar en venda' (< **?leik-* 'estar en venda')
13. *liqueō* -ēre *licuī* - 'ésser líquid' (< **uleik^h-* 'mullar, humitejar')
14. *madeō* -ēre -uī - 'estar xop; estar ple' (< **mad-* 'estar mullat' i **med-* 'esdevenir ple')
15. *piget* -ēre -uit (-itum est) 'saber greu, disgustar' (< **peǵ^h-* 'disgustar, enfadar')
16. *placeō* -ēre -uī -itus 'ésser plaent, grat' (< **pleh₃k-* 'plaure, agradar')
17. *rigeō* -ēre -uī - 'estar rígid' (< **reiǵ^h-* 'lligar' o **reiǵ-* 'estirar(-se), allargar(-se)')
18. *splendeō* -ēre -- 'resplendir' (< **splend-* 'brillar, ésser clar')
19. *studeō* -ēre -uī - 'dedicar-se' (< **(s)teud-* 'empènyer')
20. *stupeō* -ēre -uī - 'restar aturat' (< **(s)teup-* 'colpir')
21. *taceō* -ēre -uī -itum 'estar callat' (< **tak-* 'callar' (= **pteh₂k-* 'arrupir-se?'))
22. *teneō* -ēre *tenuī* (*tetin-* arc.) *tentum* 'tenir agafat' (< **ten-* 'estirar-se, allargar-se')
23. *torpeō* -ēre -- 'estar embalbit, entumit' (< **terp-* 'encarar, entumir')
24. ? †*torreō* (intr.) (cfr. *torridus*, *torrēns*, *torrescō*) (< **ters-* 'assecar')
25. *tueor* -ērī *tuitus* (*tūtus*) 'mirar' (< **teuH-* 'observar, contemplar')
26. *tumeō* -ēre -uī - 'estar inflat' (< **t_uem-* 'inflar-se')
27. *ualeō* -ēre -uī -itum 'ésser fort, vigorós' (< **uelH-* 'ésser fort')
28. *uereor* -ērī -itus (dep.) 'reverenciar' (< **uer-* 'observar, percebre')
29. *uideō* -ēre *uidī* *uīsum* 'veure' (< **ueid-* 'veure')
30. *uireō* -ēre -ruī - 'ésser verd' (< **ueis-* 'brotar, créixer')

¹⁷² Pel que fa als verbs que mostren un tema de perfet o de supí diferents als que acabem de mencionar, veg. l'entrada corresponent de cada verb.

b) *de grau ple*

1. ? *ferueō -ēre feruūt* – ‘ésser molt calent, bullir’ (< **b^herū-* ‘bullir, onejar’)
2. *lūceō -ēre luxī* – (intr.) ‘ésser lluminós’ (< **leuk-* ‘esdevenir clar’)
3. ? *mereō(r) -ēre -uī -itum* ‘guanyar, cobrar’ (< **smer-* ‘rebre una part, una porció’)
4. ? *mūceō -ēre* – – ‘estar picat (el vi)’ (< **meuk-* ‘deslligar, alliberar; mocar-se’)¹⁷³
5. *oportet -ēre -uit* – ‘caldre, convenir’ (< *op-uort-ēre < **uert-* ‘girar-se’?)
6. *pāreō -ēre -uī -itum* ‘sotmetre’s’ (< *peh₂r o **peHs-* ‘veure’?)
7. *frequēns -ntis* ‘espès, serrat, atapeït’ (< **b^hrek^u-* ‘apretar, aglomerar’)

c) *grau reduït*

1. ? *candeō -ēre -uī* – ‘brillar’ (< *(*s*)*kend-* ‘brillar’)¹⁷⁴
2. *careō -ēre -uī -itūrus* ‘estar mancat de’ (< **kes-* ‘tallar’)
3. *decet -ēre -uit* – ‘escaure’ (< **dek-* ‘acceptar, rebre, percebre’)
4. *marceō -ēre* – – ‘estar marcit, pansit’ (< **merk-* ‘podrir, posar en remull’)
5. *medeor -ērī* – ‘curar, guarir’ (< **med-* ‘mesurar, preocupar-se’)
6. *pateō -ēre -uī* – ‘estar obert’ (< **peth₂-* ‘extendre, difondre’)
7. *sedeō -ēre sēdī sessum* ‘estar assegut’ (< **sed-* ‘asseure’s’)

Els verbs essius de grau zero són sens dubte els més nombrosos. Ja hem vist que eren els verbs regulars, i en aquest sentit no mostren cap problema de tipus formal. Pel que fa a *torreō*, a part del verb causatiu, hem pogut comprovar a l’apartat etimològic que en llatí hi havia indicis que feien pensar en l’existència d’un verb *torreō intransitiu que provindria d’un tema essiu pie. (per les peculiaritats, veg. l’entrada d’aquest verb).

Quant als verbs essius de grau ple, constitueixen un problema dins d’aquesta formació. Generalment s’explica aquest vocalisme per analogia a un grau ple de l’arrel o per la influència de formes nominals o verbals en grau ple relacionades amb el verb en qüestió (veg. *ferueō* i *feruō*; *lūceō* (intr.) i *lūceō* (caus.) o *lux*; *oportēre* i arc. *uortēre*). En d’altres casos no s’ha de descartar que hagin tingut un origen denominatiu (*mereō* i *mūceō*). Molts verbs essius de grau ple, el vocalisme dels quals s’interpretava a través d’una analogia, es poden justificar, des del nostre punt de vista, gràcies a la constatació que l’arrel verbal de la qual provenen hauria tingut un origen denominatiu (veg. l’apartat següent). El grau ple s’explicaria satisfactòriament gràcies a aquest origen denominatiu.

¹⁷³ tot i que pot ser d’origen denominatiu a partir de *mūcus -ī* ‘moc’.

¹⁷⁴ o tal vegada provinguí un grau ple en el qual *e > *a* després de velar (cfr. Schrijver 1991: 428, 434).

Pel que fa al grau reduït que mostren alguns verbs essius, tot i que sigui problemàtic, no ho és tant, des del moment en què s'observa que no reflecteixen cap grau ple. El grau reduït es pot entendre com una vocal anaptíctica sorgida com una vocal de recolzament per facilitar la pronúncia de dues consonants incòmodes des del punt de vista fonètic (veg. *careō* i *castrum* (< **k_{as}-tró-*), *deceat*, *pateō*, *sedeō*, etc.).

5.3.1.1.1.1 Verbs essius provinents d'un tema essiu pie. però que l'arrel verbal pie. té un origen denominatiu.

Hi ha un grup de verbs essius de grau ple que, a diferència dels que hem vist en l'apartat anterior, semblen provenir d'una arrel verbal pie. d'origen denominatiu. Aquests verbs es diferencien dels verbs essius pie. d'origen denominatiu perquè, mentre que en els primers es pot reconstruir una arrel verbal pie., en els segons no es reconstrueix cap arrel verbal pie.

L'arrel verbal pie. de la qual provenen aquests verbs no té cap present ni aorist radical, i generalment mostra com a temes verbals un present temàtic, un essiu, un fientiu, etc. Semànticament parlant, aquestes arrels també mostren una proximitat amb la semàntica nominal.

El vocalisme de grau ple d'aquests verbs, com en el cas anterior, suposava un problema i generalment s'explicava per mitjà de l'analogia. Ara bé, en aquests casos es pot comprovar que el vocalisme de grau ple que mostren aquestes formes és el mateix que presenta una forma nominal pie. en grau ple emparentada etimològicament. En aquests casos, doncs, el grau ple s'explica satisfactòriament, sense haver de recórrer a l'analogia o a explicacions de caire semblant. Com a totalitat, aquest grup ha passat desapercebut als investigadors:

1. *aceō -ēre* -- 'ésser agre' (< **h₂ek-* 'ésser punxegut')
2. *āreō -ēre -uī?* -- 'estar sec' (< **h₂eh₁s-* 'assecar (amb calor)')
3. *augeō -gēre auxī auctum* 'fer créixer' (< **h₂eug-* 'esdevenir fort')
4. *egeō -ēre -uī (-iturus)* 'estar mancat' (< **h₁e(ǵ)H-* 'mancar')
5. *frīgeō -ēre* -- 'ésser fred' (< **sreiH(ǵ)-* 'sentir fred')
6. *rubeō -ēre* -- 'envermellir-se' (< *(*h₁)reud^h*- 'envermellir')
7. *potēns -ntis* 'ser capaç' (< *poteō < **pot-* 'ser amo')
8. *tepeō -ēre* -- 'ésser tebi, temperat' (< **tep-* 'ser calent')

A excepció de *rubeō*, tots aquests verbs mostren un grau ple de l'arrel, generalment el grau *e*, que és el mateix que es reconstrueix per un tema nominal pie. relacionat etimològicament amb el verb en qüestió: *aceō* i **h₂ék-es-* 'agudesa' (cfr. *acus -ūs* 'agulla'); *āreō* i **h₂éh₁s-* 'cendra' (cfr. hit. *ḥas(s)-*); *augeō* i **h₂éug-os* n. 'força' (vèd. *ójas-*); *egeō* i neutre **h₁eges-* (cfr. *egestās*, f. 'manca'); *frīgeō* i **sreiH(ǵ)* 'fred' (cfr. *frīgus* i *ῥίγος*); *tepeō* i **tep-e/os* (cfr. *tepor*, ai. *tápas*).

L'adjectiu *potēns -ntis* (< **poteō*, veg. l'entrada d'aquest verb) és l'únic que mostra un vocalisme radical **o*, que és el mateix que apareix al substantiu **pot-* 'amo, senyor'. Aquest exemple fóra l'únic cas clar de verb essiu que mostra un vocalisme radical **o*, ja que generalment es vincula als temes causatius-iteratius.

Rubeō és l'únic que mostra un vocalisme radical en grau zero (tal i com *ruber* i *rubor* que curiosament semblen provenir de temes nominals en grau ple).

5.3.1.1.2 Verbs essius provinents d'un tema estatiu pie.

El llatí ha conservat tres verbs essius pie. que, per reconstrucció interna, mostren indicis d'haver estat en un estadi molt antic del pie. antics temes estatius. Atès que la reconstrucció d'aquests temes estatius és rara i excepcional (veg. l'apartat 2.1.4.1, *e*), si es prefereix, poden ser analitzats com a verbs essius pie. Aquest grup, com a totalitat, ha passat desapercebut als investigadors:

1. *clueō -ēre* – 'ésser tingut per' (< **kleu-* 'sentir')
2. *libet* (arc. *lub-*) *-ēre -uit* i *libitum est* 'plaure' (< **leub^h-* 'ser agradable')
3. *lūgeō -ēre luxī* – 'estar de dol' (< **leug-* 'desfer, trencar')

Clueō i *libet* mostren un grau zero de l'arrel i provindrien d'un tema essiu en grau zero (tipus *1c* al LIV), a diferència de *lūgeō*, que s'hauria originat a partir d'un estatiu en grau ple (tipus *1d* al LIV). Per més detalls, veg. l'entrada corresponent de cada verb.

5.3.1.1.3 Verbs essius provinents d'un tema fientiu pie.

Generalment, tal i com hem pogut comprovar més amunt, els verbs essius provenen d'un tema essiu pie. amb grau zero de l'arrel i un sufix **-h₁ié* que apareix al tema de present. Des d'un punt de vista diacrònic, aquest sufix essiu està format a partir

del conglomerat **(e)h₁-ié*, és a dir, de la unió d'un sufix fientiu de valor puntual, que apareix al tema d'aorist, i un sufix de present que proporciona al nou sufix essiu un valor duratiu i l'ubica als temes de present.

Ara bé, el llatí sembla haver conservat tres verbs que no provenen d'un tema essiu pie., ans d'un tema fientiu pie. que en època històrica es veié remodelat per l'afegiment d'un sufix independent de present **-iē* que no es remunta a època pie., a diferència del segon component que forma el sufix essiu pie. Com a totalitat, aquest grup ha passat desapercbut:

1. *maneō -ēre mānsī -nsum* 'romandre' (< **men-* 'romandre, esperar')
2. *oleō -ēre -uī* – 'fer olor' (< **h₃ed-* 'començar a fer olor')

5.3.1.1.4 Verbs essius provinents d'un tema de present pie. amb sufix **t*, **d* o **d^h*.

A l'apartat etimològic, hem observat que alguns verbs essius semblaven estar formats a partir d'un tema de present pie. amb sufix **t*, **d* o **d^h*. Ara bé, també hem cridat l'atenció sobre el fet que aquesta reconstrucció no era del tot segura, especialment en el cas de *rīdeō*, tot i que és probable. Com a totalitat, aquest grup ha passat també desapercbut als investigadors (per les peculiaritats, veg. l'entrada de cada verb):

1. *pūteō -ēre -uī* – 'estar podrit' (< **puH-t-h₁ié-* < **peuH-* 'podrir-se, fer pudor')
2. *renīdeō -ēre* – 'brillar; riure' (< *re-nei-d/d^h-h₁ié-* < **nei-* 'ésser excitat, brillar' ?)
3. ? *rīdeō -dēre -rīsi -rīsum* 'riure' (< **urizd-?* 'avergonyir-se' ?)

Pel que fa a tot aquest gran grup de verbs essius pie. d'origen verbal, convindria constatar una sèrie d'observacions. En llatí, molts d'aquests verbs són estatus intransitius, com per exemple *sedēre* 'seure, estar assegut', però també n'hi ha de transitius, del tipus *habēre* 'tenir'.

Dins d'aquest grup, els verbs que mostren aquesta semàntica estativa intransitiva són els següents: *aceō*, *āreō*, *aueō¹*, *caleō*, *candeō*, *careō*, *clueō*, *decet*, *egeō*, *e-mineō*, *ferueō*, *frequēns -ntis*, *frīgeō*, *fulgeō*, *glubeō*, *haereō*, *horreō*, *inciēns -ntis*, *indulgeō*, *libet*, *liceō*, *liqueō*, *lūceō*, *lūgeō*, *madeō*, *maneō*, *marceō*, *mūceō*, *oleō*, *oportet*, *pāreō*, *pateō*, *placeō*, *potēns -ntis*, *rigeō*, *pūteō*, *rubeō*, *sedeō*, *splendeō*, *studeō*, *stupeō*, *taceō*, *tepeō*, *torpeō*, **torreō* (intr.), *tumeō*, *ualeō* i *uireō*.

Els verbs que mostren un valor clarament transitiu són, en canvi, molt menys freqüents: *cēnseō*, *habeō*, *piget*, *teneō*, *tueor*, *uereor*, *uideō*, *mereō(r)*, *medeor* i *augeō*.

Renīdeō i *rīdeō* són ambigus perquè mostren tant un valor intransitiu com transitiu.

D'acord amb el que acabem de veure, es pot observar una majoria aclaparadora de verbs essius intransitius. Del total de 60 verbs que formen aquest grup, 48 mostren un valor intransitiu (és a dir, un 80%), només 10 són transitius (és a dir, un 16'6%), i 2 són ambigus (un 3%). Es pot concloure per, tant, que en llatí, el sufix *-ē* mostra predominantment una semàntica estativa de valor intransitiu. El valor transitiu que mostren una minoria d'aquests verbs, es pot entendre a partir d'un significat estatiu resultatiu, és a dir, com el resultat atès pel subjecte d'un antic estat: 'estar en possessió de → tenir'. Els verbs deponents essius, que només es troben en aquest grup minoritari (*tueor*, *uereor*, *mereor* i *medeor*) en confirmen aquesta hipòtesi, ja que formalment són passius (intransitius), però semànticament transitius.

A l'estudi etimològic hem pogut comprovar també que molt verbs essius anaven sovint acompanyats per adjectius en *-idus* i substantius en *-or* (cfr. *calēre* 'estar calent', *calidus* 'calent' i *calor* 'escalfor'). Els verbs essius que han conservat ambdues formes nominals són: *caleō*, *candeō*, *ferueō*, *frīgeō*, *fulgeō*, *horreō*, *liqueō*, *madeō*, *marceō*, *mūceō*, *oleō*, *pateō*, *pūteō*, *rigeō*, *rubeō*, *splendeō*, *stupeō*, *tepeō*, *torpeō*, *tumeō* i *uireō*

Els que només mostren l'adjectiu en *-idus* són: *aceō*, *āreō*, *lūceō* (intr.), *placeō*, **torreō* i *ualeō*.

Els que només han mantingut el substantiu en *-or* són: *cēnseō* i *decet*.

Així doncs, podem concloure dient que, dels verbs que formen part de verbs essius pie., un total de 29, han conservat paral·lelament un adjectiu en *-idus* i/o un substantiu en *-or*. Tots aquest verbs, són essius pie. de semàntica estativa i intransitiva, a excepció de *censeō*, que és transitiu i ha conservat només el substantiu en *-or*. D'aquesta manera, dels 48 verbs essius pie. intransitius, n'hi ha 28 que han conservat l'adjectiu en *-idus* i/o el substantiu en *-or*, és a dir, un 58'3 %.

5.3.1.2 Verbs essius pie. d'origen denominatiu

Pel que fa als verbs essius d'origen denominatiu, es poden dividir en verbs essius provinents d'adjectius pie. i verbs essius provinents de substantius pie. La diferència entre aquest grup i els verbs essius pie. provinents d'arrels verbals d'origen

denominatiu, és que per aquests verbs no es reconstrueix una arrel verbal *pie.*¹⁷⁵ Aquest grup de verbs essius denominatius *pie.*, que fou descobert per Watkins (1971), tampoc ha estat definit d'una manera sistemàtica ni clara pels investigadors, i demostren que en *pie.* el sufix essiu apareix no només com a sufix de temes verbals, ans també com a mitjà de derivació per crear nous verbs essius d'origen nominal, tot i que siguin menys freqüents (16 verbs en total, és a dir, un 21'05% dels verbs essius d'origen *pie.*).

5.3.1.2.1 Verbs essius *pie.* provinents d'un adjectiu *pie.*

Els verbs essius *pie.* provinents d'adjectius *pie.* sumen un total de 16 casos i es poden subdividir en verbs essius provinents de participis *pie.* i verbs essius provinents d'adjectius *pie.*:

a) provinents de participis

1. *fateor -ēri, fassus sum* 'admetre, manifestar' (< ptc. **b^hh₂-tó-* < **beh₂-* 'parlar')
2. *lateō -ēre -uī* - 'estar amagat' (< ptc. **l_h₂-tó-* < **leh₂-* 'amagar-se')
3. *niteō -ēre -uī* - 'brillar, lluir' (< ptc. **nī-tó-* < **nej-* 'ésser excitat, brillar'?)

b) provinents d'adjectius

1. *gaudeō -ēre gāuisus sum* 'estar content' (< **gāuīdus* < **g^(ə)eh₂u-* 'alegrar-se')
2. *languēō -ēre -guī* - 'llanguir-se' (< **languo-* < **sl_h₂-né/n-(g^(ə))-* < **sleh₂(g^(ə))-* 'relaxar-se, afluixar-se')
3. *līueō -ēre* - - 'ésser lívid, moradenc' (< **(s)lī-uos* < **(s)liH-* 'blavós')
4. *maceō -ēre* - - 'estar magre' (< adj. **mh₂k-* < **meh₂k-* 'llarg, prim')
5. *palleō -ēre (-uī)* - 'estar pàl·lid, lívid' (< adj. **peln-?* < **pel-* 'gris')
6. ? *polleō -ēre* - - 'tenir poder o influència' (< **pol-no-*, denominatiu de **polo-* 'inflat, gros' ?)
7. *seneō -ēre* - - 'ésser vell' (< adj. **seno-* 'vell')
8. *sordeō -ēre* - - 'estar brut' (< **surd-* 'brut')
9. ? *umeō -ēre* - - 'estar humit, moll' (< **ūmus* < **u^{eg}-* ?)

Pel que fa als verbs provinents de participis, mostren el grau zero d'acord amb el vocalisme del participi del qual provenen. Els essius provinents d'adjectius, en canvi, presenten el vocalisme propi del tema de l'adjectiu, ja sia grau zero o ple i, en aquest sentit, són plenament regulars.

¹⁷⁵ A excepció dels verbs essius provinents de participis *pie.* (veg. més endavant). L'existència d'aquest grup no afecta el que acabem de comentar.

5.3.1.2.2 Verbs essius pie. provinents d'un substantiu pie.

Els verbs essius pie. provinents d'un substantiu pie. són pocs. En aquests també s'observa el vocalisme del substantiu del qual provenen. Tan sols *algeō* i *paueō* poden ser considerats com a segurs (per les peculiaritats, veg. l'entrada de cada verb):

1. *algeō -ēre alsī* – ‘sentir fred’ (< **h₂él(ǵ)^hes-* n. ‘fred’)
2. *paueō -ēre* – ‘estar espantat; tenir por’ (< **poǵ-* ‘por’)
3. ? *pudeō -ēre -uī* – (també impers. i dep.) ‘avergonyir, fer vergonya’ (< **pu-d-* < **peǵ-* ‘estar atemorit’ ?)
4. ? *sileō -ēre -uī* – ‘estar callar’ (< *si-lo-s < **seh₁(i)-* ‘deixar anar’ ?)

5.3.2 Verbs essius d'origen llatí

En llatí s'han conservat 32 verbs essius secundaris que daten d'època històrica (és a dir, un 29'6% del grup de verbs essius). Es poden dividir al seu torn entre verbs provinents d'un adjectiu llatí, verbs provinents d'un substantiu llatí, verbs deverbals i verbs d'altres orígens. Mignot (1969) estudià amb detall els verbs denominatius llatins d'època històrica. Gràcies a l'aportació de Watkins (1971), emperò, es va poder comprovar que alguns verbs denominatius es remuntaven a un origen pie. La divisió que presentem aquí, es basa en l'anàlisi etimològica de l'apartat anterior, que, tot i que pot coincidir en alguns aspectes amb el de Mignot, presenta diferències. Ja hem vist que alguns exemples que Mignot considera denominatius poden analitzar-se, gràcies als resultats obtinguts a l'apartat etimològic, com a verbs essius denominatius o verbals d'origen pie.

5.3.2.1 Verbs essius secundaris provinents d'un adjectiu llatí

Els verbs essius secundaris provinents d'un adjectiu llatí són els més nombrosos dins d'aquest grup (18 verbs en total). Aquests verbs mostren el vocalisme radical i les característiques morfològiques de l'adjectiu del qual provenen. Generalment estan formats a partir d'adjectius de temes en *o/ā*, tot i que no sempre:

1. *albeō -ēre* – ‘ésser blanc’ (< *albus -a -um* ‘blanc’ (< **h₂(e)lb^ho-* ‘blanc’))
2. *ardeō -ēre arsī* – ‘encendre's’ (< *āridus -a -um* (sinc. *ardus*) ‘sec’ o *ardor* ‘ardor, passió’ (< **h₂eh₁s-* ‘sec; assecar’ veg. *areō*))

3. *audeō -ēre ausus sum* (arc. *ausī*) ‘tenir la intenció de’ (< *auidus -a -um* ‘delerós, desitjós’ (< *aeō* < **h₂eu-* ‘gaudir de’))
4. *cāneō -ēre* – ‘esdevenir blanc’ (< *cānus -a -um* ‘blanc, canós’ (< *kasnos ‘vell’ < **kh₁s-n-*))
5. *clāreō -ēre* – ‘ésser clar’ (< *clārus -a -um* ‘clar’ (< **klh₁-ro-*))
6. *claudeō -ēre* – *clausūrus* ‘coixejar’ (< *claudus -a -um* ‘coix’ (< *clāuidos < **kleh₂u-* ‘ganxo, garfí; enganxar, subjectar’))
7. *flacceō -ēre -cuī* ‘estar flux’ (< *flaccus -a -um* ‘flàccid, caigut (dit de les orelles)’ (< **b^hleH-ko-* ?))
8. *flāueō -ēre* – ‘ésser groc’ (< *flāuus -a -um* ‘groc, daurat’ (< **b^hleh₃-uō-*))
9. *hebeō -ēre* – ‘estar esmussat’ (< *hebes -etis* ‘esmussat’, d’etimologia incerta)
10. *lacteō -ēre* – ‘estar ple de llet o de suc’ (< *lactēns -ntis* ‘lactant, lletó’ ((←*lactāns* < *lactāre < *lac < *glact-* < **glh₂(e)kt-*?)
11. *lūreō -ēre* – ‘estar pàl·lid o groc’ (< *lūridus -a -um* ‘grogüenc, pàl·lid’ (d’etimologia incerta))
12. *misereo(r) -ēre -uī* – ‘sentir compassió’ (< *miser -ra -rum* ‘miserable’ (d’etimologia incerta, < **meis-* ‘parpallejar’ ?))
13. *nigreō -ēre* – ‘ennegrir-se, enfosquir-se’ (< *niger -gra -grum* ‘negre’ (< **nei-* ‘brillar’?))
14. *paeniteō -ēre -uī* – ‘desplaure’ (< †*paenitus* ? (< **peh₁-* ?))
15. *pigreō -ēre* – ‘ésser gandul’ (< *piger -gra -grum* ‘mandrós, ensopit’ (< **peī(ǵ)-* ‘disgustar, enfadar’))
16. *putreō -ēre* – ‘estar marcit’ (< *puter -tris -tre* ‘podrit’ (< **puHt-r-* < **peuH-* ‘podrir-se, fer pudor’))
17. *salueō -ēre* – ‘estar bé’ (< *saluus -a -um* ‘sencer, intacte’ (< **s_l-e_uo-*, **s_l-o_uo-* o **sol_uo-* ‘censer’))
18. *scabreō -ēre* – ‘ésser aspre, escamós’ (< *scaber -bra -brum* ‘aspre, escamós’ (< **skab^h-* ‘gratar’))

5.3.2.2 Verbs essius secundaris provinents d’un substantiu llatí

Un total de 8 verbs essius tenen un origen secundari i provenen d’un substantiu llatí. Com en el cas anterior, el vocalisme i les característiques morfològiques del substantiu del qual provenen es poden constatar també en aquests verbs derivats (per les peculiaritats, veg. l’entrada de cada verb):

1. *aneō -ēre* – ‘ésser vell’ (< *amus -ūs* ‘dona vella’ (< **h₂en-* ‘vell’))
2. *calleō -ēre* – ‘encallir-se’ (< *callum -i* n. ‘pell dura, durícia’ (< **kHl-* ?))
3. *flōreō -ēre -uī* – ‘florir’ (< *flōs -ris* m. ‘flor’ (< **b^hleh₃-* ‘flor’))
4. *folleō -ēre* – (i *follescō*) ‘ésser com una manxa, una bossa’ (< *follis -is* m. ‘sac, bossa de cuir’ (< **b^hel-* ‘inflar’))

5. *frāceō -ēre* – ‘ésser ranci’ (< *fracēs* pl. fem. ‘sansa, pinyolada, rullol’ (< **d^hreh₂g^h*- ‘solatge, fang; remoure el solatge, el fang, enterbolir’))
6. *frōndeō -ēre -uī* – ‘ésser frondós, criar ufana’ (< *frōns, frondis* ‘fullatge, fulles’ (< **bhrem-*: *bhrom-* ?))
7. *squaleō -ēre -uī* – ‘estar cobert per una capa rugosa’ (< *squalēs -is* f. ‘rugositat’ (d’etimologia desconeguda))
8. *tābeō -ēre* – ‘consumir-se’ (< *tābes -is* f. ‘decandiment’ (< **teh₂-b^h*- ?))

5.3.2.3 Verbs essius secundaris d’origen deverbal

Els verbs essius secundaris d’origen deverbal constitueixen un grup minoritari (5 verbs en total) dins dels verbs secundaris que daten d’època històrica:

1. *calueō -ēre* – ‘ésser calb’ (< *caluescō* ‘esdevenir calb’ (< *caluus -a -um* < **klHyo-*))
2. *pendeō -ēre pependī pensūrus* ‘penjar, estar suspès’ (< *pendō* ‘id.’ (< *(*s*)*penh₁*- ‘estirar, estendre’))
3. *strīdeō -ēre* – ‘cruixir, grinyolar’ (< *strīdō* ‘id.’ (< **stre₁-d-* ‘grinyolar’))
4. *tergeō -gēre -sī -sum* ‘fregar, netejar’ (< *tergō* ‘id.’ (< **ter^(g)*- ‘netejar, treure’))
5. *uigeō -ēre -uī* – ‘tenir força’ (< *uegeō* ‘id.’ (< **ueg^h*- ‘esdevenir animat, vivaç, vigorós’))

En el cas de *pendeō*, *strīdeō* i *tergeō*, es tracta de verbs que formen un doblet amb un verb de la tercera conjugació que mostra el mateix significat. El caràcter recent d’aquestes formes de la segona conjugació fa pensar en un origen secundari a partir del verb de la tercera conjugació (veg. l’entrada de cada verb i també l’apartat 5.5.2).

Calueō fóra l’únic verb provinent d’un verb incoatiu, mentre que *uigeō* s’hauria format a partir de *uegeō*, amb canvi de vocalisme per influència de *uigil* (veg. l’entrada d’aquest verb).

5.3.2.4 Verbs essius secundaris d’altres orígens

1. *auēō² (haueō) -ēre* – ‘rebre una salutació’ (< *auē, hauē* interjecció púnica)

Aueō constitueix un cas únic dins dels verbs secundaris llatins ja que no prové ni d’un adjectiu ni d’un substantiu llatí, ans d’una interjecció púnica, que en origen és un imperatiu de l’arrel protosemítica *hawā* (חיה) ‘viure’ (per les peculiaritats, veg. l’entrada d’aquest verb).

5.4 VERBS PROVINENTS D'ALTRES TEMES PIE.

1. *misceō -ēre miscuī mixtum (mistum)* 'mesclar' (< **miḱ-ské-* < **meiḱ-* 'barrejar')

Misceō representa una excepció dins dels verbs de la segona conjugació llatina, ja que no prové d'un tema radical atemàtic, ni d'un causatiu-iteratiu, ni d'un essiu, ans d'un tema de present en **-ské-*.

Cas que es prefereixi analitzar els dos verbs causatius-iteratius de grau zero esmentats anteriorment (5.2.1, b) com a verbs provinents d'un tema de present pie. de grau zero i sufix *-éie*, aleshores s'haurien d'incloure també en aquest apartat.

5.5 DOBLETS

Dins dels verbs de la segona conjugació llatina, hi ha un grup considerable de verbs que formen doblat amb un altre verb provinent de la primera, de la tercera o de la quarta conjugació, fet que ja hem tingut l'oportunitat d'observar individualment a l'estudi etimològic. Hem considerat interessant d'agrupar aquestes formacions a fi de distingir-ne els diferents graus d'antiguitat que representen, ja que pot esdevenir-se que ambdós verbs tinguin un origen pie., o bé que només un membre del doblat tingui origen pie., o que ambdós membres siguin de caràcter secundari i recent. No cal dir que tots els verbs de la segona conjugació que figuren en aquest apartat han estat ja classificats d'acord amb el seu origen, a algun dels apartats anteriors.

5.5.1 Segona conjugació i primera conjugació

Pel que fa als doblats conservats de verbs de la segona i de la primera conjugació, caldria distingir aquells doblats els dos membres del qual són d'origen pie., d'aquells en què només el verb de la segona conjugació té un origen pie., i d'aquells, els dos membres del qual, es remunten a un origen clarament secundari i que són d'origen denominatiu. Per norma general, es pot constatar que el verb de la primera conjugació mostra un valor factitiu, en contraposició amb el de la segona, que presenta un valor essiu. Ara bé, això no s'esdevé sempre, ja que el verb de la segona conjugació pot provenir d'altres orígens (tema radical atemàtic o causatiu-iteratiu):

a) *ambdós verbs tenen un origen pie.*

1. *doleō -ēre -uī -iturus* ‘patir, sentir dolor’ (< iteratiu)/*dolō -āre -āuī -atum* ‘tallar, batre’ (< present **delh₁-iē-*) (< **delh₁-* ‘tallar, dividir’)
2. *fleō -ēre -ēuī -ētum* ‘plorar, lamentar-se’ (< present radical atemàtic)/*flō -āre -āuī -ātum* ‘bufar, exhalar’ (< present **b^hl_h-iē/o-*) (< **b^hleh₁-* ‘udolar’)
3. *placeō -ēre -uī* o *placitus sum* ‘plaure, agradar’ (< essiu)/*placō -āre* ‘apaivagar’ (< **plh₃k-*, denominatiu) (< **pleh₃k-* ‘plaure, agradar’)
4. *kalendae* ‘el primer dia del mes’ (< present **k_lh₁-éjē-* ?)/*calō -āre* ‘anunciar, proclamar’ (< **k_lh₁-ié-* ?) (< **kleh₁-* ‘cridar’)

b) *el verb de la segona conjugació té origen pie., però el de la primera és secundari*

1. *liqueō -ēre licuī* – ‘ésser fluid’ (< essiu)/*liquō -āre -āuī -ātum* ‘fer líquid, dissoldre’ (< *liqueō*) (< **uleik^h-* ‘mullar, humitejar’)

c) *ambdós verbs tenen origen llatí*

1. *calueō -ēre* – – ‘ésser calb’ (< *caluescō* ‘esdevenir calb’)/ *caluō -āre* – – ‘deixar pelat’ (< *caluus -a -um*)
2. *clāreō -ēre* – – ‘ésser clar’ (< *clarus -a -um*)/*clārō -āre* – – ‘fer clar’ (< *clārus -a -um*)
3. *dēnsō -āre* – – ‘espesseir’ (< *densus -a -um* ‘espès’)/ *denseō -ēre -ī -ētum* ‘id.’ (< *densāre*)
4. *lenteō -ēre* – – ‘avançar lentament’ (i *lentesco* < *lentus -a -um* ‘flexible; lent, calmos’) / *lentō -āre* – – ‘vinclar, allargar’ (< *lentus -a -um*)
5. *nigreō -ēre* – – (i *nigrescō*) ‘ennegrir-se’ (< *niger -gra -grum* ‘negre’)/ *nigrō -āre* – – ‘ésser negre (arc.); enfosquir’ (< *niger -gra -grum* ‘negre’)
6. *pigreō -ēre* – – ‘ésser gandul’ (< *piger- gra -grum* ‘mandrós, ensopit’/ *pigrāre* ‘id.’ (< *piger- gra -grum*)

Pel que fa a *nigrō -āre*, és l’únic verb de la primera conjugació que, a part del valor factitiu regular, mostra, a Lucreci, un valor intransitiu essiu com el verb de la segona conjugació llatina. Al capítol anterior ja havíem cridat l’atenció sobre aquest fet. El mateix resultat es troba en època arcaica entre el verb *pigrēre* (Enn.*Ann.*425; *Acc.trag.*30) i *pigrāre* (*Acc.trag.*267 i 294), que signifiquen ‘ésser gandul’. Tal vegada sigui un indicatiu per explicar que l’especialització dels verbs denominatius en *-āre*, quan formaven doblat amb un verb en *-ēre*, no s’havia acabat de consolidar en època arcaica.

5.5.2 Segona conjugació i tercera conjugació

El grup de doblats més nombrós és el dels verbs de segona conjugació i de tercera. Com en el cas anterior, convindria distingir aquells doblats, els dos membres del qual tenen origen pie., d'aquells en què únicament un dels dos membres és d'origen pie., així com també d'aquells, els dos membres del qual són clarament recents. Especialment en els casos en què un dels dos membres no té origen pie., es pot constatar que tant el verb de la segona conjugació com el de la tercera, mostren com és de suposar, el mateix significat. En el cas dels doblats d'origen pie., hom esperaria trobar significats diferents ja que provenen de temes pie. diferents. Malgrat tot, això no s'esdevé sempre (veg. *abnueō/abnuō* 'refusar'; *ferueō/feruō* 'ésser molt calent'; *fulgeō/fulgō* 'fulgir'; *glubeō/glubō* 'pelar-se'; *misceō/miscō* 'barrejar'; *oleō/olō* 'fer olor'; *scateō/scatō* 'brollar, prorrompre' i *tueor/tuor* 'mirar'). Aquest fet es pot justificar perquè la majoria d'aquests verbs provenen d'un tema essiu pie. i d'un tema de present pie. Ambdós temes són propers des d'un punt de vista aspectual ja que són duratius. Aquest factor, unit a la influència dels doblats del tipus *clueō/cluō* 'ésser tingut per' (veg. apartat *b*, *c* i *d*), que mostren el mateix significat, com fóra d'esperar, perquè un dels dos membres és d'origen clarament secundari, propicià que en llatí el significat dels dos membres dels doblats d'origen pròpiament pie. esdevingués idèntic.

a) ambdós verbs tenen origen pie.

1. *abnueō -ēre* – – 'refusar' (< causatiu-iteratiu?)/*abnuō -ere -nūit* – 'id.' (< present temàtic) (< **ney-* 'inclinat el cap')
2. *ad-oleō -ēre -ēuī adultum* (< causatiu)/*alo -ere* – – (< present temàtic)/*adolescō -escere -ēuī* – 'esdevenir adult' (< **h₂el-* 'alimentar, criar')
3. *candeō -ēre -uī* – 'brillar' (< essiu)/*ac-cendō -dere -dī -sum* 'encendre' (< present temàtic) (< *(*s*)*kend-* 'brillar')
4. *ferueō -ēre feruū* – 'ésser molt calent' (< essiu)/*feruō -ere feruū* 'id.' (< present temàtic) (< **b^her_u-* 'bullir, onejar')
5. *fulgeō -ēre fulsī* – 'fulgir' (< essiu)/*fulgō -ere* – – 'id.' (< present radical amfidinàmic) (< **b^hle(ǵ)-* 'brillar')
6. *glubeō -ēre* – – 'pelar-se, perdre l'escorça' (< essiu?)/*glubō -ere* 'id.' (< present radical) (< *(ǵ)*ley^b-* 'tallar, dividir')
7. *iaceō -ēre -uī (-iturus)* 'estar penjat' (< essiu?)/*iaciō -ere iēcī iactum* 'llançar' (< present amb sufix *-iē*) (< **H₁eh₁-* 'llançar')
8. *liqueō -ēre licuī* – 'ésser líquid' (< essiu)/*liquor -ī* – – 'esdevenir líquid, desfer-se en llàgrimes' (< present temàtic?) (< **uleik^h-* 'mullar, humitejar')

9. *misceō -ēre miscuī mixtum (mistum)* ‘mesclar’/*miscō -ere* – – (arc. i tardà) ‘id.’ (< **mik-skē-* < **meik-* ‘barrejar’)
10. *oleō -ēre -uī* – ‘fer olor’ (< fientiu)/*olō -ere* – – ‘id.’ (< present radical amfidinàmic) (< **h₃ed-* ‘començar a fer olor’)
11. *scateō -ēre* – – ‘brollar, prorrompre’ (< essiu)¹⁷⁶/*scatō -ere* – – ‘id.’ (< present temàtic) (< **skeHt/skat-* ‘saltar endavant’)
12. *sedeō -ēre sēdī sessum* ‘estar assegut’ (< essiu)/*sīdō -ere sēdī/sīdī* ‘asseure’s’ (< present reduplicat) (< *sed-* ‘asseure’s’)
13. *studeō -ēre -uī* – ‘dedicar-se amb afany’ (< essiu)/*tundō -ere tutundī tunsum* ‘colpir’ (< present amb infix nasal) (< *(*s*)*teud-* ‘empènyer’)
14. *teneō -ēre tenuī (tetin- arc.), tentum* ‘tenir agafat’ (< essiu)/*tendō -ere tetendī -tum* o *-sum* ‘estendre, estirar’ (< *tend-d-*, present amb sufix *-d*) (< **ten-* ‘estirar-se’)
15. *tueor -ērī tuitus (tūtus)* ‘mirar’ (< essiu)/*tuor -ī* ‘id.’ (< present temàtic) (< **teuH-* ‘observar, contemplar’)
16. *uideō -ēre uīdī uīsum* ‘veure’ (< essiu)/*uīsō -ere uīsī* – ‘visitar’ (< desideratiu pie.) (< **uejd-* ‘veure’)

b) *el verb de la segona conjugació té origen pie., però el de la tercera és secundari*

1. *clueō -ēre* – – ‘ésser tingut per, passar per’/*cluō -ēre* – – ‘id.’ (< **kley-* ‘sentir’)
2. *cōnīueō -uēre -xī/-uī* – ‘estar aclucat (refeit als ulls)’ (< essiu?)/*coniuō -ere* – – ‘id.’ (< **kneig^h-* ‘inclinat-se’)
3. *lūgeō -ēre luxī* – ‘estar de dol’ (< estatiu ?)/*lūgō -ere* – – ‘id.’ (< **leug-* ‘desfer, trencar’)

c) *el verb de la tercera conjugació té origen pie., però el de la segona és secundari*

1. *pendō -dere pependī pensum* ‘pesar; pagar’ (< present pie.)/*pendeō -ēre pependī pensūrus* ‘penjar, estar suspès’ (< *pendō*) (< *(*s*)*penh₁-* ‘estirar, estendre’)
2. *strīdō -ere -dī* – ‘cruixir, grinyolar’ (< present temàtic)/*strīdeō -ēre* – – ‘id.’ (< *strīdō*) (< **strejd-* ‘grinyolar’)
3. *tergō -ēre* – – ‘fregar, netejar’ (< present temàtic)/*tergeō -gēre -sī -sum* (< *tergō*) ‘id.’ (< *tergō* ‘netejar, treure’)

d) *ambdós verbs tenen un origen llatí*

1. *claudeō -ēre -sūrus* ‘coixejar’ (< *claudus -a -um* ‘coix’)/*claudō -ere* – – ‘id.’ (< *calaudus -a -um* ‘coix’)

¹⁷⁶ Tot i que també podria provenir de *scatō -ere*.

5.5.3 Segona conjugació i quarta conjugació

Per acabar, s'han de tenir present també els dobles de la segona conjugació i de la quarta, que són més aviat rars (3 casos) i no mostren cap irregularitat:

a) *ambdós verbs tenen un origen pie.*

1. *frequēns -ntis* 'espès, atapeït' (< *essiu*)/*farcio -īre -sī -rtum* 'omplir completament, farcir' (< present amb sufix *-iē*) (< **b^hek^u-* 'apretar, aglomerar')

2. *potēns -ntis* 'capaç' (< **pot-h₁iē-*)/*potior -īrī -ītus sum* 'prendre, apoderar-se' (< present amb sufix *-iē*) (< **pot-* 'ser amo')

b) *el verb de la segona conjugació té origen pie., però el de la quarta és secundari*

1. *cieō -ēre cūī citum* 'moure' (< *causatiu*)/*ciō cīre* -- 'id.' (< *cieō*) (< **^hei-* 'moure, posar en moviment')

5.6 VERBS D'ETIMOLOGIA DESCONEGUDA

Dels 153 verbs simples documentats a la segona conjugació llatina, un total de 7 verbs (4'5 %) mostren una etimologia desconeguda (per les peculiaritats, veg. l'entrada de cada verb):

1. *foeteō (faet-, fēt-) -ēre* -- 'fer pudor'

2. *maereō -ēre -uī* -- 'estar trist, afligir-se' (relacionat amb **mais* 'parpellejar' ?)

3. *ranceō -ēre* -- 'podrir-se, corrompre's'

4. *taedet -dēre -sum est* 'enfastidir, avorrir'

5. *timeō -ēre -uī* -- 'tenir por'

6. *turgeō -ēre tursī* -- 'estar inflat'

7. *ūueō -ēre* -- 'ser humit' i *ūmeō -ēre* -- 'id.' (< **^heg^u-* ?)

D'acord amb el que hem pogut comprovar en aquest darrer capítol, podríem concloure dient que, dins de la segona conjugació llatina, s'hi observa una presència aclaparadora de verbs essius majoritàriament intransitius que tenen una productivitat limitada en època històrica, com ho demostren les formes verbals derivades a partir de noms i substantius purament llatins. Es pot constatar també una presència més restringida de causatiu-iteratiu, tots ells heretats i que, en època històrica, a diferència

d'altres llengües indoeuropees, com el sànscrit o el germànic, ja no són una formació productiva. Finalment, caldria esmentar la presència residual de verbs radicals procedents d'arrels acabades en **h₁* que van confluïr en aquesta conjugació verbal llatina.

VI. ABREVIATURES I SÍMBOLS

1. Llengües

aa.	antic anglès
aaa.	antic alt alemany
aalb.	antic albanès
aam.	alt alemany mitjà
aamod.	alt alemany modern
aav.	antic avèstic
abret.	antic bretó
aeslec.	antic eslau eclesiàstic
afr.	antic frisó
afrig.	antic frigi
ahit.	antic hittita
ai.	antic indi
airl.	antic irlandès
alb.	albanès
alem.	alemany
alet.	antic letó
alit.	antic lituà
am.	anglès modern
an.	antic nòrdic
ap.	antic persa
apr.	antic prussià
arm.	armeni
atosc.	antic toscà
atxec.	antic txec
av.	avèstic
avrec.	avèstic recent
bret.	bretó
bretn.	bretó mitjà
celt.	celta

corn.	còrnic
esl.	eslau
eslec.	eslau eclesiàstic
eslov.	esloveni
fal.	falisc
fr.	francès
gal.	gal·lès
gall.	<i>lingua gallica</i> , llengua dels gals
galm.	gal·lès mitjà
germ.	germànic
gòt.	gòtic
gr.	grec
gr. mic.	grec micènic
hit.	hittita
hitrec.	hittita recent
hom.	homèric
ie.	indoeuropeu
iir.	indoirani
im.	indi mitjà
irlm.	irlandès mitjà
irm.	irani mig
islm.	islandès modern
itàl.	itàlic
khot.	khotansaquès
let.	letó
lic.	lici
lit.	lituà
luncun.	luvi cuneïforme
luvjer.	luvi jeroglífic
mic.	micènic
nisl.	islandès modern
nor.	norueg
norm.	norueg modern
pal.	palaic

pel.	peligne
per.	persa
pie.	protoindoeuropeu
pitàl.	protoitàlic
pm.	persa mitjà
pmod.	persa modern
pol.	polonès
prepie.	preprotoindoeuropeu
r.-eslec.	rus-eslau eclesiàstic
sab.	sabí
sabèl.	sabèl·lic
scr.	sànscrit
srber.	serbocroat
sudpic.	sudpicè
toc.	tocari
ucr.	ucraïnès
vèd.	vèdic

2. Termes gramaticals i altres

act.	actiu
ao.	aorist
ap.	apartat
atem.	atemàtic
cfr.	<i>confer</i>
conj.	conjugació
des.	desideratiu
dl.	dual
estat.	estatiu
fut.	futur
imperat.	imperatiu
impft.	imperfet
ind.	indicatiu

inf.	infinitiu
inj.	injuntiu
n.	neutre
obs.	observacions
optat.	optatiu
par.	paràgraf
pft.	perfet
pl.	plural
plqpft.	plusquamperfet
pres.	present
pret.	pretèrit
ptc.	participi
sg.	singular
subj.	subjuntiu
s.v.	<i>soto voce</i>
tem.	temàtic
v.	veu
var.	variant de
veg.	vegeu
vs.	<i>versus</i>
s.v.l.	<i>si vera lectio</i>

3. Símbols

> esdevé fonològicament a

< prové fonològicament de

→ es transforma a

← està transformat a partir de

* forma reconstruïda

† forma esperable d'acord amb les lleis fonètiques, però no realitzada

- frontera que separa dos morfemes

VII. BIBLIOGRAFIA

- Adams, Douglas Q. 1995. "Tocharian A *āštār*, B *astare* 'clean, pure' and PIE. **h₂eh_x(s)*- 'burn'", dins Wojciech Smoczyński (ed.), *Kuryłowicz Memorial Volume* (primera part), Cracòvia, 208-210.
- Adrados, Francisco R. 1995. *Manual de lingüística indoeuropea*, 2 vols., Madrid.
- Ahlqvist, A. (ed.). 1982. *Papers from the 5th International Conference on Historical Linguistics* (dins la col·lecció *Amsterdam Studies in the theory and History of Linguistic Science IV. Current Issues in Linguistic Theory*, vol. 21), Amsterdam-Philadelphia.
- Balles, Irene. 2006. *Die altindische Cvi-Konstruktion. Form, Funktion, Ursprung*, Múnic.
- Bammesberger, Alfred. 1984. "Die urgermanischen Aoristpräsentien und ihre Indogermanischen Grundlagen", dins J. Untermann i B. Borganyi (eds.), *Das Germanische und die Rekonstruktion der indogermanischen Grundsprache, Akten des Freiburger Kolloquiums der Indogermanische Gesellschaft 1981 in Freiburg*, Amsterdam-Philadelphia, 1-24.
- Bammesberger, Alfred (ed.). 1988. *Die Laryngaltheorie und die Rekonstruktion des indogermanischen Laut- und Formensystems*, Heidelberg.
- Bammesberger, Alfred i F. Heberlein (eds.). 1996. *Akten des VIII. internationalen Kolloquiums zur lateinischen Linguistik. Proceedings of the Eight International Colloquium on Latin Linguistics*, Heidelberg.
- Barton, Charles R. 1990/1991. "On the Denominal *a*-Statives of Armenian". *Revue des études arméniennes* 22, 29-52.
- Bartoněk, Antonin. 2003. *Handbuch des mikenischen Griechisch*, Heidelberg.
- Beekes, Robert. 1969. *The development of the Proto-Indo-European Laryngeals in Greek*, La Haia-París.
- Beekes, Robert. 1988. "PIE. *RHC-* in Greek and other languages". *Indogermanische Forschungen* 93, 22-45.
- Beekes, Robert. 1995. *Comparative Indo-European Linguistics. An Introduction*, Amsterdam.

- Beekes, Robert, Alexander Lubotsky i Jos Weitenberg (eds.). 1992. *Rekonstruktion und relative Chronologie. Akten der VIII. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft vom 31. August bis 4. September 1987 in Leiden*, Innsbruck.
- Bendahman, Jadwiga. 1993. *Der reduplizierte Aorist in den indogermanischen Sprachen*, Egelsbach-Colònia-Nova York.
- Benveniste, Émile. 1937. "LATIN *nictare*". *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 38, 280-81.
- Benveniste, Émile. 1962a. *Hittite et indo-européen*, París.
- Benveniste, Émile. 1962³b. *Origines de la formation des noms en Indo-européen*, París.
- Bertocci, Davide. 2004. *Il Congiuntivo e l'ottativo. Problemi di morfosintassi tra indeuropeo e latino arcaico*, Gènova.
- Bielmeier, Roland i Reinhard Stempel (eds.). 1994. *Indogermanica et Caucasica, Festschrift für Karl Horst Schmidt zum 65. Geburtstag*, Berlín-Nova York.
- Brogyani, Bela (ed.). 1979. *Studies in Diachronic, Synchronic and Typological Linguistics. Festschrift for Oswald Szemerényi on the Occasion of his 65th Birthday*, 2 vols., Amsterdam.
- Brogyanyi, Bela i Reiner Lipp (eds.). 1993. *Comparative-Historical Linguistics: Indo-European and Finno-Ugric (Papers in Honor of O. Szemerényi III)*, Amsterdam-Philadelphia.
- Brugmann, Karl. 1901. *Berichte über die Verhandlungen der Koen. Sächs. Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig* 53, 106-107.
- Brugmann, Karl i B. Delbrück. *Grundriß der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, vol. I-II (per K. Brugmann, 1897-1919), vol. II-V (per B. Delbrück, 1893-1900), Strassburg.
- Buck, Carl Darling. 1928² [1979]. *A Grammar of Oscan and Umbrian with a collection of inscriptions and a glossary. 2. Nachdruck der Ausgabe Boston 1904 mit den Zusätzen der erweiterten Auflage 1928* (Reimpressió de 1979), Hildesheim.
- Burger, A. 1928. *Études de phonétique et de morphologie latines*, Neuchâtel.
- Cardona, George. 1960. *The Indo-European Thematic Aorists*, tesi de la Universitat de Yale.
- Cardona, George, Henry M. Hoenigswald i Alfred Senn (eds.). 1970. *Indo-European and Indo-Europeans*, Philadelphia.
- Chantraine, Pierre. 1958. *Grammaire homérique*, (vol. 1er) *Phonétique et Morphologie*, París.

- Chantraine, Pierre. 1947. *Morphologie historique du grec*, París.
- Chantraine, Pierre. 1968-1980. *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, 4 vols., París.
- Cheung, Johnny. 2005. "Sanskrit *meh*, *mih-*, *meghá-* and *niméghamāna* with an excursion on Persian *mih*", dins Günter Schweiger (ed.), *Indogermanica. Festschrift Gert Klingenschmitt. Indische, iranische und indogermanische Studien dem verehrten Jubilar dargebracht zu seinem fünfundsechzigsten Geburtstag*, Taimering, 53-60.
- Christol, Alain. 1991. "Lexical consequences of a phonetic law: (*eye>ē) in Latin verbs". *Studi Latini e Linguistici*, 49-61.
- Cipriano, Palmira, Paolo di Giovine i Marco Mancini (eds.). 1994. *Miscellanea di studi linguistici in onore di Walter Belardi* (vol. primer), Roma.
- Cohen, Gerald. 1975. "On the origin of several medio-passive personal endings in Indo-European", dins C. Cogen *et al.* (eds.), *Proceedings of the first annual meeting of the Berkeley Linguistics Society*, Berkeley, 69-77.
- Coleman, R. (ed.). 1991. *New Studies in Latin Linguistics (Selected papers form the 4th International Colloquium on Latin Linguistics, Cambridge, April 1987)*, Amsterdam-Philadelphia.
- Cowgill, Warren. 1963. "Review of Puhvel, *Laryngeals and the Indo-European Verb*". *Language* 39, 248-270.
- Cowgill, Warren. 1979. "Anatolian *hi*-Conjugation and Indo-European Perfekt: Instalment II", dins Erich Neu i Wolfgang Meid (eds.), *Hethitisch und Indogermanisch*, 25-29.
- Del Lungo Camiciotti, Gabriella, Fiorenza Granucci, Maria Pia Marchese, Rossana Stefanelli (eds.). 1994. *Studi in onore di Carlo Alberto Mastrelli (Scritti di allievi e amici fiorentini)*, Pàdua.
- Demiraj, Bardhyl. 1997. *Albanische Etymologien (Untersuchungen zum albanischen Erbwortschatz)*, Amsterdam-Atlanta.
- Di Giovine, Paolo. 1990. *Studio sul perfetto indoeuropeo, parte I, La funzione originaria del perfetto studiata nella documentazione delle lingue storiche* (dins la col·lecció *Biblioteca di Ricerche Linguistiche e Filologiche*, 26), Roma.

- Di Giovine, Paolo. 1995. "Sul preterito a vocalismo radicale lungo nelle lingue indoeuropee 'occidentali'", dins W. Smoczyński (ed.), *Kuryłowicz Memorial Volume* (vol. primer), Cracòvia, 115-129.
- Di Giovine, Paolo. 1996. *Studio sul perfetto indoeuropeo, parte II, La posizione del perfetto all'interno del sistema verbale indoeuropeo* (dins la col·lecció *Biblioteca di Ricerche Linguistiche e Filologiche*, 41), Roma.
- Disterheft, Dorothy, Martin Huld i John Greppin (eds.). 1997. *Studies in Honor of Jaan Puhvel. I: Ancient Languages and Philology*, Washington.
- Dressler, Wolfgang. 1968. *Studien zur verbalen Pluralität, Iterativum, Distributivum, Durativum, Intensivum in der allgemeineren Grammatik, im Lateinischen und Hethitischen*, Viena.
- Dunkel, George E., Gisela Meyer, Salvatore Scarlata i Christian Seidl (eds.). 1994. *Früh-, Mittel-, Späturindogermanisch. Akten der IX. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft vom 5. bis 9. Okt. 1992 in Zürich*, Wiesbaden.
- Eichner, Heiner. 1975. "Die Vorgeschichte des hethitischen Verbalsystems", dins Helmut Rix (ed.), *Flexion und Wortbildung. Akten der V. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, Regensburg 1973*, Wiesbaden, 71-103.
- Eichner, Heiner i Helmut Rix (eds.). 1990. *Sprachwissenschaft und Philologie, Jacob Wackernagel und die Indogermanistik heute, Kolloquium der Indogermanischen Gesellschaft 1988 in Basel*, Wiesbaden.
- Eichner, Heiner. 1992 [1994]. "Zur Frage der Gültigkeit Boppschersprachgeschichtlicher Deutungen aus der Sicht der modernen Indogermanistik", dins Reinard Sternemann (ed.), *Bopp-Symposium 1999 der Humboldt-Universität zu Berlin*, Heidelberg, 80-90.
- Eichner, Heiner i Hans Christian Luschützky (eds.). 1999. *Compositiones indogermanicae in memoriam Jochem Schindler*, Praga.
- Ernout, Alfred. 1946. "Adolère, abolère". *Philologica* 1, 53-58 i 59-61.
- Ernout, Alfred i Antoine Meillet. 2001. *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, (reimpressió de la 4a ed., de 1967, augmentada d'adicions i correccions fetes per Jacques André), París.
- Etter, Annamarie (ed.) 1986. *O-o-pe-ro-si. Festschrift für E. Risch zum 75. Geburtstag*, Berlín-Nova York.
- Fisiak, Jacek (ed.). 1980. *Historical Morphology*, La Haia-París-Nova York.

- Fraenkel, Ernst. 1962. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg.
- Frisk, Hjalmar. 1973-1991. *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, 3 vols., Heidelberg.
- García Castillero, Carlos. 2000. *La formación del tema de presente primario oscumbro* (dins *Anejos de Veleia*, 16), Vitória, Gasteiz.
- García-Ramón, José Luis. 1993a. “Lat. *cēnsēre*, got. *hazjan* und das idg. Präsens *kēns-e-ti (und **k̑ns.éje-ti?*) ‘verkündigt, schätz’, Stativ **k̑ns-eh₁-* ‘verkündigt, geschätz sein/ werden’”, dins Gerhard Meiser (ed.), *Indogermanica et Italica. Festschrift für H. Rix zum 65. Geburtstag*, Innsbruck, 106-130.
- García-Ramón, José Luis. 1993b. “Latín *ciēre*, *citus*, IE **kej-/ki-* ‘ponerse en movimiento’ y causat. *koj-éje-ti”, dins Frank Heidermanns, Helmut Rix i Elmar Seebold (eds.), *Sprachen und Inschriften des antiken Mittelmeerraums (Festschrift Jürgen Untermann)*, Innsbruck, 125-139.
- Giannakis, Giorgios K. 1997. *Studies in the Syntax and Semantics of the Reduplicated Presents of Homerik Greek and Indo-European*, Innsbruck.
- Gotō, Toshifumi. 1987. *Die “1. Präsensklasse” im Vedischen. Untersuchung der vollstufigen thematischen Wurzelpräsentia*, Viena.
- Gotō, Toshifumi. 1994 (1997). “Überlegungen zum urindogermanischen “Stativ””, dins Emilio Crespo i José Luis García Ramón (eds.), *Berthold Delbrück y la sintaxis indoeuropea hoy, Actas del Coloquio de la Indogermansiche Gesellschaft (Madrid, 21-24 de septiembre de 1994)*, Madrid-Wiesbaden, 165-192.
- Grienberger. 1900. *Untersuchungen zur gotischen Wortkunde*, Viena.
- Hackstein, Olav. 1995. *Untersuchungen zu den sigmatischen Präsensstambildungen des Tocharischen*, Göttingen.
- Hamp, Eric P. 1985. “Latin *callum*, *callis*, Indic *kiṇa-*”. (*Kuhns*) *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 98, 59.
- Hardarson, Jón Axel. 1993. *Studien zum urindogermanischen Wurzelaorist und dessen Vertretung im Indoiranischen und Griechischen*, Innsbruck.
- Hardarson, Jón Axel. 1994. “Der Verlust zweier wichtiger Flexionskategorien im Uranatolischen”. *Historische Sprachforschung (Historical Linguistics)* 107, 30-41.

- Hardarson, Jón Axel. 1995. "Nord. *metta*, altengl. *mettian*, altind. *mādáyate* und der Ansatz einer urindg. Wurzel *med 'satt/voll werden'". *Historische Sprachforschung* 108, 207-234.
- Hardarson, Jón Axel. 1996 [1998]. "Mit dem suffix **-eh₁-* bzw. **-(e)h₁-je/o-* gebildete Verbalstämme im Indogermanischen", dins W. Meid (ed.), *Sprache und Kultur der Indogermanen. Akten der X. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, Innsbruck, 22.-28. September 1996*, Innsbruck, 323-339.
- Haverling, Gerd. 2000. *On sco-Verbs, Prefixes and semantic Functions. A study in the development of prefixed and unprefixed Verbs from early to late Latin*, Göteborg.
- Heidermans, Frank, Helmut Rix i Elmar Seebold (eds.). 1995. *Sprachen und Inschriften des antiken Mittelmeerraums. Festschrift für Jürgen Untermann zum 65. Geburtstag*, Innsbruck.
- Hellen, Karin, Oswald Panagl i Johann Tischler (eds.). 1989. *Indogermanica et Europea. Festschrift für Wolfgang Meid zum 60. Geburtstag*, Graz.
- Hettrich, Heinrich, Wolfgang Hock, Peter-Arnold Mumm i Norbert Oettinger (eds.). 1995. *Verba et structurae. Festschrift für Klaus Strunk zum 65. Geburtstag*, Innsbruck.
- Hock, Hans Henrich. 1973. "On the Phonemic Status of Germanic *e* and *i*", dins Braj B. Kachru, Robert B. Lees, Yakov Maldiel, Angelina Pietrangeli i Sol Saporta (eds.), *Issues in Linguistics, Papers in Honor of Henry and Renée Kahane*. Universitat d'Illinois, 319-351.
- Hocquard, Marianne. 1981. *Les verbes d'état en -ē- du latin*, tesi doctoral de la Universitat de Niça.
- Hoffmann, Karl. 1967. *Der Injunktiv im Veda*, Heidelberg.
- Hoffmann, Karl. 1970. "Das Kategoriensystem des indogermanischen Verbums". *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 28, 29-41.
- Hoffmann, Karl. 1975, 1976, 1992. *Aufsätze zur Indoiranistik*, 3 vols., Wiesbaden.
- Hoffmann, Karl. 1982. "Vedica 3. *āvayas, āvayaṭ*". *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 41, 63-67 (= *Aufsätze zur Indoiranistik*, vol. 3, Wiesbaden 1992, 769-773).
- Hoffmann, Karl i Bernhard Forssman. 2004². *Avestische Laut- und Flexionslehre*, Innsbruck.

- Hoffmann, Johann B. i A. Szantyr. 1965. *Lateinische Grammatik*, Múnic.
- Jamison, Stephanie W. 1983. *Function and form in the –áya-formations of the Rig Veda and Atharva Veda*, Göttingen.
- Jasanoff, Jay H. 1978. *Stative and Middle in Indo-European*, Innsbruck.
- Jasanoff, Jay H. 1991. “The Ablaut of the Root Aorist Optative in Proto-Indoeuropean”. *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 52, 101-122.
- Jasanoff, Jay H. 1997a. “An Italic-Celtic Isoglos: The 3 Pl. Mediopassive in *-ntro”, dins Douglas Q. Adams (ed.), *Festschrift for Eric P. Hamp* (vol. primer), 146-161.
- Jasanoff, Jay H. 1997b. “Gathic Avestan cikōitərəš”, dins Alexander Lubotsky (ed.), *Sound Law and Analogy, Papers in honor of Robert S. P. Beekes on the occasion of his 60th birthday*, Amsterdam-Atlanta, 119-130.
- Jasanoff, Jay H. 1998. “The Thematic Conjugation Revisited”, dins Jay H. Jasanoff, Craig Melchert i Lisi Oliver (eds.), *MÍR.CURAD. Studies in honor of Calvert Watkins*, Innsbruck, 301-316.
- Jasanoff, Jay H. 2002-2003. “‘Stative’ *-ē- revisited”. *Die Sprache* 43.2, 127-170.
- Jasanoff, Jay H. 2003. *Hittite and the indo-european Verb*, Oxford-Nova York.
- Job, Michael. 1992. “Zu den deontischen Sprechaktverben des Lateinischen”, dins *Latein und Indogermanisch. Akten des Kolloquiums der Indogermanischen Gesellschaft vom 23. bis 26. September 1986 in Salzburg*, Innsbruck 339-356.
- Keil, Theodor Heinrich Gottfried (ed.). 1855-80. *Grammatici latini*, Leipzig.
- Kellens, Jean. 1984. *Le verbe avestique*, Wiesbaden.
- Keller, Madeleine. 1992. *Les verbes latins à infectum en –sc-. Étude morphologique à partir des informations attestées dès l’époque préclassique* (dins la col·lecció *Latomus* 216), Brussel·les.
- Klingenschmitt, Gert. 1978. “Zum Ablaut des indogermanischen Kausativs”. (*Kuhns*) *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 92, 1-13.
- Klingenschmitt, Gert. 1982. *Das altarmenische Verbum*, Wiesbaden.
- Krause, Wolfgang i Werner Thomas. 1960, 1964. *Tocharisches Elementarbuch*, 2 vols., Heidelberg.
- Krisch, Thomas. 1996. *Zur Genese und Funktion der altinidischen Perfekta mit langem Reduplikationsvokal. Mit kommentierter Materialsammlung*, Innsbruck.
- Kümmel, Martin Joachim. 1996. *Stativ und Passivaorist im Indoiranischen*, Göttingen.

- Kümmel, Martin Joachim. 1998. "Wurzelpräsens neben Wurzelarist im Indogermanischen". *Historische Sprachforschung* 111, 191-208.
- Kümmel, Martin Joachim. 2000. *Das Perfekt im Indoiranischen. Eine Untersuchung der Form und Funktion einer ererbten Kategorie des Verbums in den altindoiranischen Sprachen*, Wiesbaden.
- Kuryłowicz, Jezry. 1956. *L'apophonie en indo-européen*, Varsòvia.
- Kuryłowicz, Jezry. 1964. *The Inflectional Categories of Indo-European*, Heidelberg.
- Leumann, Manu. 1977⁵. *Lateinische Laut- und Formenlehre*, Múnic.
- Lindsay, W. M. i Hans Nohl. 1897. *Die lateinische Sprache*, Leipzig.
- Lubotsky, Alexander. 1989. "Against a Proto-Indo-European phoneme *a", dins Th. Venneman (ed.), *The New Sound of Indo-European*, 53-66.
- Lubotsky, Alexander. 1988. *The System of Nominal Accentuation in Sanskrit and Proto-Indo-European*, Leiden.
- Mailhammer, Robert. 2007. *The Germanic Strong Verbs. Foundations and Development of a New System*, Berlín-Nova York.
- Mayrhofer, Manfred. 1956-1980. *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch des Altindischen. A Concise Etymological Sanskrit Dictionary*, 4 vols., Heidelberg.
- Mayrhofer, Manfred, Martin Peters i Oskar E. Pfeiffer (eds.). 1980. *Lautgeschichte und Etymologie. Akten der VI. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft vom 24. bis 29. September 1978 in Wien*, Wiesbaden.
- Mayrhofer, Manfred. 1992-1996. *Etymologisches Wörterbuch des altindoarischen*, 2 vols., Heidelberg.
- McCone, Kim. 1991a. *The Indo-European Origins of the Old Irish Nasal Presents, Subjunctives and Futures*, Innsbruck.
- Mc Cone, Kim. 1991b. "Oir. -ic 'reaches', *ithid* 'eats', *rigid* 'stretches, directs, rules' and the pie. 'Narten' present in celtic". *Ériu* 42, 1-11.
- Meid, Wolfgang (ed.). 1998. *Sprache und Kultur der Indogermanen. Akten der X. Fachtagung der Ingogermanischen Gesellschaft, Innsbruck, 22.-28. September 1996*, Innsbruck.
- Meier-Brügger, Michael. 1992. *Griechische Sprachwissenschaft*, 2 vols., Berlín-Nova York.
- Meier-Brügger, Michael. 2002. *Indogermanische Sprachwissenschaft* (8^a ed. revisada), Berlín-Nova York.
- Meillet, Antoine. 1934. *Le Slave Commun*, París.

- Meillet, Antoine. i J. Vendryes. 1953². *Traité de grammaire comparée des langues classiques*, Paris.
- Meiser, Gerhard. 1986. *Lautgeschichte der umbrischen Sprache*, Innsbruck.
- Meiser, Gerhard. 1987 [1992]. “Die sabellischen Medialendungen der 3. Person”, dins R. S. P. Beekes (ed.), *Relative Chronologie, Akten der VIII. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft 1987, Leiden*, Innsbruck, 291-305.
- Meiser, Gerhard. 1991. *Vorgeschichte und Ausbildung des lateinischen Perfektsystems*, Freiburg (*Habilitationsschrift* no publicada).
- Meiser, Gerhard. 1993a. “Zur Funktion des Nasalpräsens im Urindogermanischen”, dins Gerhard Meiser (ed.), *Indogermanica et Italica. Festschrift für H. Rix zum 65. Geburtstag*, Innsbruck, 280-313.
- Meiser, Gerhard (ed.). 1993b. *Indogermanica et Italica. Festschrift für H. Rix zum 65. Geburtstag*, Innsbruck.
- Meiser, Gerhard. 1998. *Historische Laut- und Formenlehre der lateinischen Sprache*, Darmstadt.
- Meiser, Gerhard. 2003. *Veni Vidi Vici. Die Vorgeschichte des lateinischen Perfektsystems* (dins *Zetemata. Monographien zur klassischen Altertumswissenschaft* 113), Múnic.
- Melchert, H. Craig. 1984. *Studies in Hittite Historical Phonology*, Göttingen.
- Melchert, H. Craig. 1994a. “‘Čop’s law’ in Common Anatolian”, dins *Kolloquium Kopenhagen. In honorem Holger Pedersen. Kolloquium der Indogermanischen Gesellschaft vom 25. bis 28. März 1993*, Wiesbaden, 297-306.
- Melchert, H. Craig. 1997a. “Traces of a PIE Aspectual Contrast in Anatolian?”. *Incontri linguistici* 20, 83-92.
- Melchert, H. Craig. 1997b. “Denominative Verbs in Anatolian”, dins P. Desterheft, M. Huld i J. Greppin (eds.), *Studies in Honor of Jaan Puhvel. I: Ancient Languages and Philology*, Washington, 131-138.
- Melchert, H. Craig. 2005. “Latin *īnsolēscō*, hittite *šulle(šš)-* and pie. statives in *-ē-*”, dins Nikolai N. Kazansky (ed.), *Hṛdā Mānasā, Studies presented to Professor Leonard G. Herzenberg on the occasion of his 70-birthday*, St. Petersburg, 90-98
- Mignot, Xavier. 1969. *Les verbes dénominatifs latins*, Paris.
- Monteil, P. 1973. *Éléments de phonétique et de morphologie du Latin*, Paris.

- Morpurgo Davies, Anna i Wolfgang Meid (eds.). 1976. *Studies in Greek, Italic and Indo-European Linguistics offered to Leonard R. Palmer*, Innsbruck.
- Mühlenbach, Janis Endzelin K. 1953-56. *Latviešu valodas vārdnīca. Lettisch-Deutsches Wörterbuch*, 6 vols. (= Riga 1923-1932), Chicago.
- Narten, Johanna. 1964. *Die sigmatischen Aorist im Veda*, Wiesbaden.
- Narten, Johanna. 1972. "Zur Flexion des lateinischen Perfekts". *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 30, 133-150.
- Narten, Johanna. 1995 (1968). "Zum 'proterodynamischen' Wurzelpräsens", dins M. Albino i M. Friz (eds.) *Kleine Schriften I* (= article de FS Kupier 1968), Wiesbaden, 97-106.
- Neu, Erich i Wolfgang Meid (eds.). 1979. *Hethitisch und Indogermanisch, Vergleichende Studien zur historischen Grammatik und zur dialektgeographischen Stellung der indogermanischen Sprachgruppe*, Innsbruck.
- Niedermann, Max. 1909. "Neue Beiträge zur Kritik und Erklärung der lateinischen Glossen". *Glotta* 1, 261-270.
- Oettinger, Norbert. 1979. *Die Stammbildung des hethitischen Verbums*, Nürnberg.
- Oettinger, Norbert. 1992. "Die hethitischen Verbalstämme", dins O. Carruba (ed.), *Per una grammatica ittita*, 213-252.
- Oettinger, Norbert. 1993. "Zur Funktion des indogermanischen Stativs", dins Gerhard Meiser (ed), *Indogermanica et Italica. Festschrift für H. Rix zum 65. Geburtstag*, Innsbruck, 347-361.
- Osthoff, Hermann. 1884. *Zur Geschichte des Perfekts im Indogermanischen. Mit besonderer Rücksicht auf Griechisch und Lateinisch*, Strassburg.
- Oxford Latin Dictionary*, Oxford 1968-1982 (1a impressió completa de 1982, 6a reimpressió de 1992), editat per P. G. W. Glare.
- Panagl, Oswald i Thomas Krisch (eds.). 1992. *Latein und Indogermanisch. Akten des Kolloquiums der Indogermanischen Gesellschaft vom 23. bis 26. September 1986*, Innsbruck.
- Pedersen, Holger. 1938. *Hethitisch und die anderen indo-europäischen Sprachen*, Copenhagen.
- Peters, Martin. 1980. *Untersuchungen zur Vertretung der indogermanischen Laryngale im Griechischen*, Viena.
- Pinault, Georges-Jean. 1982. "A neglected phonetic law: the reduction of the Indo-European laryngeals in internal syllables before yod", dins A. Ahlqvist (ed.),

- Papers from the 5th International Conference on Historical Linguistics* (dins la col·lecció *Amsterdam Studies in the theory and History of Linguistic Science IV. Current Issues in Linguistic Theory*, vol. 21), Amsterdam-Philadelphia, 265-272.
- Pinkster, Harm (ed.). 1983. *Latin Linguistics and Linguistic Theory: Proceedings of the 1st International Colloquium on Latin Linguistics, Amsterdam, April 1981*, Amsterdam-Philadelphia.
- Pokorny, Julius. 1959-1969. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, 2 vols., Berna-Múnic.
- Puhvel, Jaan. 1960. *Laryngeals and the Indo-European Verb*, Berkeley-Los Angeles.
- Puhvel, Jaan. 1984-2004. *Hittite Etymological Dictionary*, 6 vols. (lletres a-m), Berlín-Nova York-Amsterdam.
- Rasmussen, Jens Elmegård. 1986. "The slavic *i*-Verbs. With a note on the Indo-European $\bar{e}$ -Verbs". *APILKU: arbeidspapier Københavns Universitet* 5, 215-26.
- Rasmussen, Jens Elmegård. 1989. *Studien zur Morphophonemik der indogermanischen Grundsprache*, Innsbruck.
- Rasmussen, Jens Elmegård. 1993. "The Slavic *i*-Verbs (with an Excursus on the Indo-European $\bar{e}$ -Verbs)", dins B. Brogyanyi i R. Lipp (eds.), *Comparative-Historical Linguistics: Indo-European and Finno-Ugric (Papers in Honor of O. Szemerényi III)*, Amsterdam-Philadelphia, 475-487.
- Rasmussen, Jens Elmegård (ed.). 1994. *In honorem Holger Pedersen. Kolloquium der Indogermanischen Gesellschaft vom 26. bis 28. März in Kopenhagen*, Wiesbaden.
- Redard, Georges. 1972. "Sur les Prétendus Causatifs-itératifs en $-\acute{\epsilon}\omega$ ", dins *Mélanges de linguistique et de philologie grecques offerts à P. Chantraine*, París, 183 i ss.
- Redard, Georges. 1975a. "Sur la fonction du suffixe verbal $-\bar{e}$ ", dins *Mélanges linguistiques offerts à É. Benveniste*, 460-65.
- Renou, Louis. 1925. *La Valeur du Parfait dans les Hymnes védiques*, París.
- Renou, J. R. 1932. "A propos du subjonctif védique". *Bulletin de la société de Linguistique de Paris* 33, 111-123.
- Ringe, Donald. 1988-90. "Evidence for the position of Tocharian in the Indo-European family?". *Die Sprache* 34.1, 59-123.
- Risch, Ernst. 1965. "Zum Problem der thematischen Konjugation", dins *Symbolae linguisticae in honorem Georgii Kuryłowicz*, 235-242.

- Rix, Helmut (ed.). 1975. *Flexion und Wortbildung. Akten der v. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft Regensburg, 9.-14. September 1973*, Wiesbaden.
- Rix, Helmut. 1976. *Historische Grammatik des Griechischen. Laut- und Formenlehre*, Darmstadt.
- Rix, Helmut. 1986. *Zur Entstehung des urindogermanischen Modusystems*, Innsbruck.
- Rix, Helmut. 1986 [1992]. “Zur Entstehung des lateinischen Perfektparadigmas”, dins O. Panagl i Th. Kirsch (eds.), *Latein und Indogermanisch* (Kolloquium Salzburg 1986), 221-240.
- Rix, Helmut. 1988. “The Proto-Indo-European Middle. Content, Forms and Origin”. *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 49, 101-119.
- Rix, Helmut (ed.). 1993. *Oskisch-Umbrisch. Texte und Grammatik. (Arbeitstagung der Indogermanischen Gesellschaft und der Società Italiana di Glottologia vom 25. bis 28. September 1991 in Freiburg)*, Wiesbaden.
- Rix, Helmut. 1992². *Historische Grammatik des Griechischen (Laut- und Formenlehre)*, Darmstadt.
- Rix, Helmut. 1994. “Südpikenisch *kduiú*”. *Historische Sprachforschung* 107, 105-122.
- Rix, Helmut. 1995. “Einige lateinische Präsensstambildungen zu *Seṭ*-Wurzeln”, dins W. Smoczyński (ed.), *Kuryłowicz Memorial Volume* (vol. 2.2), 399-408.
- Rix, Helmut. 1999. “Schwach charakterisierte lateinische Präsensstämme zu *Seṭ*-Wurzeln mit Vollstufe *i*”, dins Eichner, H. *et alii* (eds.), *Compositiones indogermanicae in memoriam Jochem Schindler*, Praga, 515-535.
- Rix, Helmut. 2001² (2^a ed. revisada i augmentada). *Lexikon der indogermanischen Verben*, Wiesbaden.
- Rix, Helmut. 2002. *Sabellische Texte. Die Texte des Oskischen, Umbrischen und Südpikenischen*, Heidelberg.
- Ruijgh, Cornelis J. 2004. “The Stative Value of the PIE Verbal Suffix **-éh₁-*”, dins J. H. W. Penney (ed.), *Studies in Honour of Anna Morpurgo Davies*, Oxford, 48-64.
- Schaefer, Christiane. 1994. *Das Intensivum im Vedischen*, Göttingen.
- Schlerath, Bernfried (ed.). 1985. *Grammatische Kategorien. Funktion und Geschichte. Akten der VII. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft vom 20. bis 25. Februar in Berlin*, Wiesbaden.
- Schmid, Wolfgang P. 1963. *Studien zum baltischen und indogermansichen Verbum*, Wiesbaden.

- Schmidt, Karl Host. 1962. "Baltisches und indogermansiches Verbum". *Kratylos* 9, 149-151.
- Schmidt, Karl Host. 1966. "Die indogermanischen $\bar{e}$ -Praesentia im Altirischen". *Ériu* 20, 202-207.
- Schrijver, Peter. 1991. *The Reflexes of the Proto-Indo-European Laryngeals in Latin*, Amsterdam-Atlanta.
- Schrijver, Peter. 1999 (2000). "Griechisch *e:ide*: 'er wußte'". *Historische Sprachforschung* 112, 264-272.
- Schulze-Thulin, Britta. 2001. *Studien zu den urindogermanischen o-stufigen Kausativa, Iterativa und Nasalpräsentien im Kymrischen*, Halle.
- Schumacher, Stefan. 2004. *Die keltischen Primärverben. Ein vergleichendes, etymologisches und morphologisches Lexikon*, Innsbruck.
- Schweiger, Günter (ed.). 2005. *Indogermanica. Festschrift Gert Klingenschmitt. Indische, iranische und indogermanische Studien dem verehrten Jubilar dargebracht zu seinem fünfundsechzigsten Geburtstag*, Teimering (Regensburg).
- Schwyzer, Eduard. 1939 i 1950. *Griechische Grammatik*, 2 vols., Múnic.
- Seebold, Elmar. 1970. *Vergleichendes und etymologisches Wörterbuch der germanischen starken Verben* (dins la col·lecció *Janua Linguarum, ser. Practica*, 85), La Haia-París.
- Smoczyński, Wocjciech (ed.). 1995. *Kuryłowicz Memorial Volume* (vol. primer), Cracòvia.
- Smoczyński, Wocjciech. 2005. *Lexikon der altpreussischen Verben*, Innsbruck.
- Solmsen, F. 1904. "Beiträge zur Geschichte der lateinischen Sprache 4. Der Wandel von *ov* in *av*". (*Kuhns*) *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 37, 1-26.
- Sommer, Ferdinand. 1914a^{2/3}. *Handbuch der lateinischen Laut- und Formenlehre. Eine Einführung in das sprachwissenschaftliche Studium des Lateins*, Heidelberg.
- Sommer, Ferdinand. 1914b. *Kritische Erläuterungen zur lateinischen Laut- und Formenlehre*, Heidelberg.
- Sommer, Ferdinand i Pfister, Raimund. 1977. *Handbuch der lateinische Laut- und Formenlehre. Eine Einführung in das sprachwissenschaftliche Studium des Lateins*. (4a edició revisada), Heidelberg.

- Specht, Franz. 1935. "Zur Geschichte der Verbalklasse auf ē: ein Deutungsversuch der Verwandtschaftsverhältnisse des Indogermansichen". (*Kuhns*) *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 62, 29-115.
- Stang, Christian Schwiegaard. 1942. *Das slavische und baltische Verbum*, Oslo.
- Stang, Christian Schweigaard. 1966. *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*, Oslo.
- Steinbauer, D. 1989. *Etymologische Untersuchungen zu den bei Plautus belegten Verben der lateinischen ersten Konjugation. Unter besonderer Berücksichtigung der Denominativa*, Bamberg.
- Stempel, Reinhard. 1998. "Zu Vorgeschichte und Entwicklung des lateinischen Tempus- und Modussystems". *Historische Sprachforschung (Historical Linguistics)* 111, 270-285.
- Sternemann, Reinhard (ed.). 1994. *Bopp-Symposium 1992 der Humboldt Universität zu Berlin, Akten der Konferenz von 1992 aus Anlaß von Franz Bopps zweihundertjährigem Geburtstag am 14. 9. 1991*, Heidelberg.
- Strunk, Klaus. 1984 [1985]. "Probleme der Sprachrekonstruktion und des Fehlen zweier Modi im Hethitischen". *Incontri linguistici* 9, 135-152.
- Strunk, Klaus. 1986 [1988]. "Zur diachronischen Morphosyntax des Konjunktivs", dins A. Rijksbaron, H. A. Mulder i G.C.Walker (eds.), *In the footsteps of Raphael Kühner. Proceedings of the International Colloquium in Commemoration of the 150th anniversary of the publication of Raphael Kühner's Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache, II. Theil: Syntaxe*, Amsterdam, 291-312.
- Strunk, Klaus. 1994. "Relative Chronology and Indo-European Verbalsystem: The case of Present- and Aorist-Stems". *The Journal of Indo-European Studies* 22, 417-434.
- Szemerényi, Oswald. 1987-1991. "Ein lateinischer Lautwandel", dins *Scripta Minora* (vol. segon), 602-627.
- Szemerényi, Oswald. 1989³. *Einführung in die Vergleichende Sprachwissenschaft*, Darmstadt.
- Thesaurus Linguae Latinae*, Leipzig, 1900-? (versió electrònica del 2006).
- Thieme, Paul. 1929. *Das Plusquamperfektum im Veda*, Göttingen.
- Tichy, Eva. 1976. "Gr. δειδέχαστο und idg. *dēkti, dēktoĵ". *Glotta* 54, 83-4.
- Tichy, Eva. 1983. *Onomatopeische Verbalbildungen des Griechischen*, Viena.

- Tichy, Eva. 1994 (1997). "Vom indogermanischen Tempus/Aspekt-System zum vedischen Zeitstufensystem", dins *Kolloquium Delbrück*, Madrid, 589-609.
- Tichy, Eva. 1995. *Die Nomina agentis auf -tar- in Vedischen*, Heidelberg.
- Tichy, Eva. 2006. *Der Konjunktiv und seine Nachbarkategorien. Studien zum indogermanischen Verbum, ausgehend von der älteren vedischen Prosa*, Bremen.
- Tischler, Johann. 1977. *Hethitisches etymologisches Glossar*, Innsbruck.
- Tischler, Johann (ed.). 1982b. *Serta Indogermanica, Festschrift für Günter Neumann zum 60. Geburtstag*, Innsbruck.
- Tucker, Elizabeth Fawcett. 1990. *The Creation of Morphological Regularity: Early Greek Verbs in -éō, -áō, óō and -iō*, Göttingen.
- Untermann, Jürgen. 2000. *Wörterbuch des Oskisch-Umbrischen*, Heidelberg.
- Vasmer, Max. 1953, 1955, 1958. *Russisches etymologisches Wörterbuch*, 3 vols., Heidelberg.
- Vendries, J. 1940. "Sur quelques présents latins en -ē-", dins *Mélanges de philologie, de littérature et d'histoire anciennes offerts à A. Ernout*, Paris, 369-376 (= *Glotta* 34, 215).
- Von Planta, Robert. 1892-1897. *Grammatik der oskisch-umbrischen Dialekte*, 2 vols., Strassburg.
- Wachter, Rudolf. 1987. *Altlateinische Inschriften. Sprachliche und epigraphische Untersuchungen zu den Dokumenten bis etwa 150 v.Chr.*, Berna-Frankfurt am Main-Nova York-Paris.
- Wagner, Heinrich. 1950. *Zur Herkunft der ē-Verba in den indogermanischen Sprachen (mit besonderer Berücksichtigung der germanischen Bildungen)*, tesi doctoral de la universitat de Zúric.
- Walde, Alois. 1910². *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg.
- Walde, Alois i Johann B. Hofmann. 1938³-1954³-1956³. *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, 3 vols., Heidelberg.
- Watkins, Calvert. 1970. "On the family of *arceō*, *arkéō*, and Hittite *ḫark-*". *Harvard Studies in Classical Philology* 74, 67-74.
- Watkins, Calvert. 1971. "Hittite and indo-european Studies: The denominative statives in *ē*". *Transactions of the Philological Society*, 51-93.

- Watkins, Calvert. 1994. "Etyma Enniana", dins L. Oliver (ed.), *Calvert Watkins. Selected Writings* (vol. segon), Innsbruck, 487-93.
- Weiss, Michael. 2007. *Outline of the historical and comparative Grammar of Latin* (gramàtica no publicada encara).
- Winter, Werner (ed.). 1965. *Evidence for Laryngeals*, Londres-La Haia-París.
- Winter, Werner. 1993. "Überlegungen zum Fehlen der Reduplikation in aind. *véda*, gr. *oída*, usw.", dins Gerhard Meiser (ed.), *Indogermanica et Italica. Festschrift für Helmut Rix zum 65. Geburtstag*, Innsbruck, 479-83.